

ΥΠΕΡΑΝΩ ΟΛΩΝ Η ΕΛΛΑΣ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ
ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΓΟΝΑΤΑ
1897-1957

ΑΘΗΝΑΙ

1 9 5 8

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ
ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΕΠ. ΓΟΝΑΤΑ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΕΠ. ΓΟΝΑΤΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΥ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ
ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΒΙΟΥ ΤΟΥ
ΑΠΟ
ΤΟΥ 1897 ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1957

Α Θ Η Ν Α Ι * 1 9 5 8

Ὁ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΓΟΝΑΤΑΣ
Κατὰ τὴν πολιτικὴν του σταδιοδρομίαν

Εἰς τοὺς

ὑπὲρ τῶν μαθητῶν τῆς Πατρῆδος,
οὐ μόνον ἐν τοῖς ὄψεσιν, ἀλλὰ καὶ
πάντι ἄλλῃ μορφῇ συνεργάτας σου,
παντὸς βαθμῆ καὶ πάσης τάξεως,
περὶ πάντας καὶ ζήλους

ἀφιερῶν τὰ πάντα ἀποχρη-
σιμικῶς γὰρ.

Η. Ουαργ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἀπὸ νέος ἐκρατοῦσα ἡμερολογιακὰς σημειώσεις τοῦ δημοσίου βίου μου καὶ συνετήρουν ἓνα ἀτομικὸν ἀρχεῖον μὲ αὐτοῦσια ἢ ἀντίγραφα ἐπισήμων ἐγγράφων, τὰ ὁποῖα μὲ ἀφεώρων, χωρὶς νὰ ἔχω ἀπ' ἀρχῆς τὴν πρόθεσιν νὰ τὰ δημοσιεύσω. Ἔλαβον ὁμως τὴν ἀπόφασιν νὰ συναρμολογήσω τὰς σημειώσεις μου καὶ νὰ τὰς διατυπώσω εἰς ἀπομνημονεύματα, ὅταν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1956 ὁ ἐν Νέα Ὑόρκῃ Ἐκδοτικὸς Οἶκος Robert Speller and Sons, μοῦ ἐζήτησε τὰ ἀπομνημονεύματά μου πρὸς δημοσίευσιν, τὴν ὁποῖαν θὰ ἤρχιζεν μόλις θὰ ἐτελείωνε τὴν δημοσίευσιν τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ, ἤδη μακαρίτου, Πρίγκιπος Γεωργίου, (ἀδελφοῦ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου), τὴν ὁποῖαν εἶχεν ἤδη ἀναλάβει.

Ἀπητήθη ἀρκετὴ ἀπασχόλησις πρὸς συγκέντρωσιν καὶ συναρμολόγησιν τῶν στοιχείων τὰ ὁποῖα εἶχον, καὶ αὐτὸ εἰς μίαν περίοδον καθ' ἣν εἶχον ἀποφασίσει μᾶλλον τὴν ἀποφυγὴν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν κόπων, λόγῳ μερικῶν ἐνοχλήσεων τῆς καρδίας μου.

Ἡ περίοδος εἰς τὴν ὁποῖαν ἀνατρέχουν τὰ ἀπομνημονεύματά μου αὐτὰ εἶναι ἀρκετὰ μακρὰ καὶ συμπίπτει μὲ μίαν περίοδον ποικίλων διακυμάνσεων τῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους μας. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἶχομεν τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν Πόλεμον τοῦ 1897, τὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα κατὰ τῶν Βουλγάρων τοῦ 1904-1909 (σχετικὴ πραγματεία μου περὶ αὐτοῦ ἔχει δημοσιευθῆ εἰς τὸ 25ον τεῦχος τῶν «Θρακικῶν» τὸ 1956), τοὺς Βαλκανικοὺς Πολέμους τοῦ 1912-1913, τὸν Εὐρωπαϊκὸν Πόλεμον, τὴν Ἐκστρατείαν εἰς Ρωσίαν, τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν, τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1922, τὸν Παγκόσμιον Πόλεμον, τὴν Κατοχὴν, τὴν Κομμουνιστικὴν ἀνταρσίαν κλπ.

Ἐν ταῦτῳ ὁμως εἶχομεν καὶ τὴν μετάθεσιν τῶν Ἑλληνικῶν συνόρων ἀπὸ τὸν Τύρναβον τῆς Λαρίσης εἰς τὸν Ἐβρον τῆς Θράκης καὶ εἰς τὴν Ἠπειρον τὴν μετάθεσιν τῶν συνόρων ἀπὸ τὴν Ἄρταν, βορείως τῶν Ἰωαννίνων, τὴν προσάρτησιν τῆς Κρήτης, τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν Δωδεκανήσων. Ἦτο ἡ πλέον περιπετειώδης περίοδος τῆς Ἱστορίας μας, τὴν ὁποῖαν ἐπέπρωτο νὰ διανύσῃ ἡ γενεά μας καὶ συνεπῶς καὶ ἐγὼ προσωπικῶς μὲ ἐνεργὸν δρᾶσιν, ὡς ἐκ τῆς ἐκάστοτε δημοσίας θέσεως τὴν ὁποῖαν κατεῖχον.

Οὕτω ἀναγράφω, σχεδὸν χρονολογικῶς, τὰ διάφορα γεγονότα εἰς τὰ ὁποῖα εἶχα προσωπικὴν ἀνάμειξιν. Φοβοῦμαι ὁμως ὅτι δὲν θὰ εἶναι καὶ πολὺ εὐχάριστα εἰς τὸν ἀναγνώστην, διότι στεροῦνται τοῦ φιλολογικοῦ ὕφους καὶ τῆς ἐπιβαλλομένης ἴσως δημοσιογραφικῆς περιποιήσεως, καθ' ὅσον καὶ τὴν πρὸς τοῦτο εἰδικότητα δὲν εἶχα, ἀλλὰ καὶ διότι τότε θὰ ἐγίνοντο πολὺ μακρὰ,

πρᾶγμα τὸ ὁποῖον προσεπάθησα νὰ ἀποφύγω. Διὰ τοῦτο καὶ παρέλειψα περιγραφὰς π.χ. τῆς ζωῆς μου ἐκ τῶν τόπων τῆς ἐξορίας μου ἢ ἀναμνήσεις ἀπὸ τὰς φυλακὰς Ὠρωποῦ, ὅπου μὲ ἐνέκλεισαν οἱ ἰδικοί μας ἐπὶ ἐννέα μῆνας, ἢ ἀπὸ τὰς φυλακὰς Χαϊδαρίου, ὅπου μὲ ἐνέκλεισαν οἱ Γερμανοὶ ἐπὶ τέσσαρας μῆνας. Ἐπίσης παρέλειψα ἀγορεύσεις μου ἐν τῇ Βουλῇ καὶ πολιτικούς λόγους μου κατὰ τὰς προεκλογικὰς κινήσεις μου, μερικὸς τῶν ὁποίων περιλαμβάνει ἢ ἐκδόσις τοῦ 1948 «Ὁ Στυλιανὸς Γονατᾶς καὶ τὸ Κόμμα τῶν Ἐθνικῶν Φιλελευθέρων».

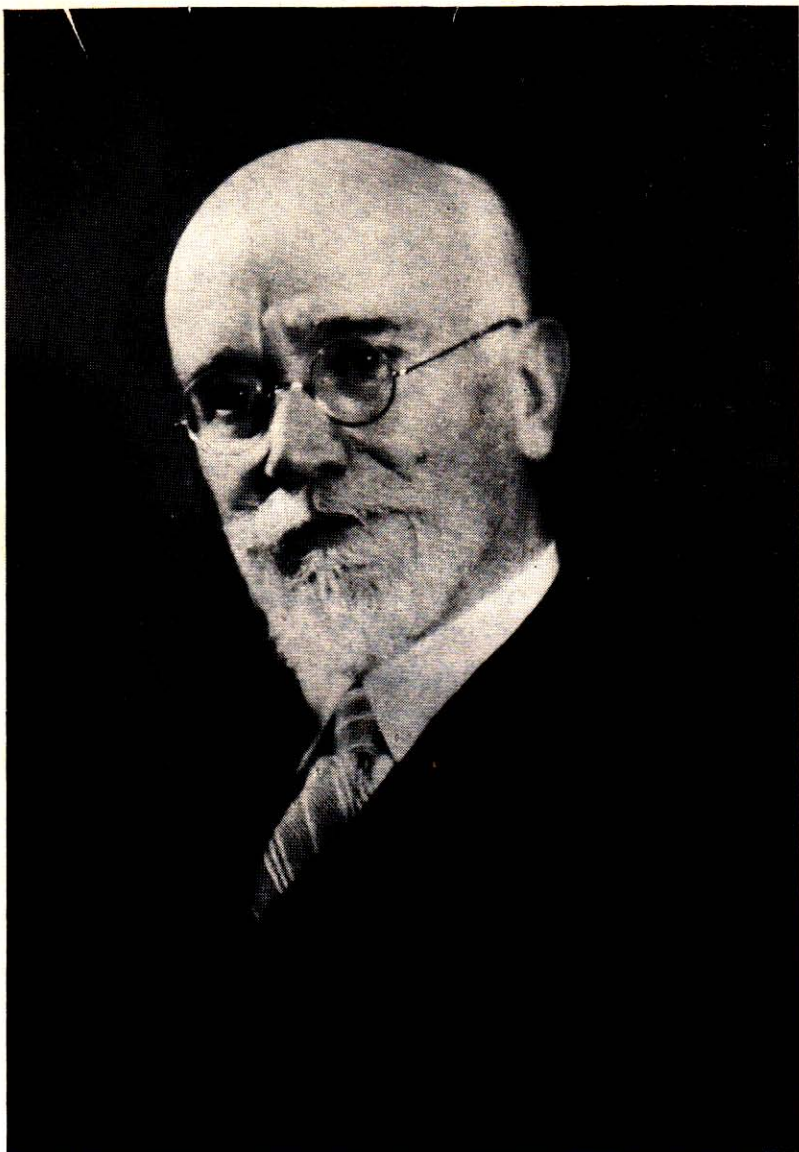
Διὰ μερικάς περιόδους—ἰδίᾳ τὴν Ἐπαναστατικὴν τοιαύτην—ἐδυσκολεύθη νὰ εἶρω τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἐχρειαζόμην, καὶ διότι λόγῳ τῶν πολλῶν τότε ἀσχολιῶν μου δὲν κατώρθωσα νὰ κρατῶ πάντοτε σημειώσεις, ἀλλὰ καὶ διότι τρεῖς φορὰς ἐγένοντο ἔρουναι εἰς τὴν οἰκίαν μου, ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας (ἐπὶ δικτατορίας Μεταξᾶ), ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς (ἐπὶ κατοχῆς), ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστος ἔπαιρνον ὅ,τι ἐνόμιζε χρήσιμον δι'αὐτόν. Ἐπίσης ἀπέφυγα νὰ περιλάβω ἐξ ὀλοκλήρου διάφορα ἔγγραφα, σχετικῶς σημαντικὰ, περιορισθεὶς εἰς περιλήψεις ἢ περικοπὰς μόνοι' αὐτῶν.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἔχω τὴν ἀντίληψιν ὅτι ἀπέδωσα τὰ διάφορα τότε γεγονότα ἀντικειμενικῶς καὶ ἄνευ προσωπικῶν ἐπηρθεασμῶν καὶ ὅτι τὰ ἀπομνημονεύματά μου αὐτὰ δύνανται νὰ ἀποτελέσουν χρήσιμον στοιχεῖον διὰ τὸν μέλλοντα ἱστοριογράφον.

Τὰ ὡς ἄνω ἀπομνημονεύματά μου ἐδημοσίευσεν ἤδη τμηματικῶς ἡ «Ἀτλαντις» τῆς Ν. Ὑόρκης ἀπὸ 23 Ὀκτωβρίου 1957 μέχρι 7 Μαΐου 1958, ὡς καὶ ὠρισμένα κεφάλαια αὐτῶν ἐδημοσίευσεν ἡ «Ἀκρόπολις» τῶν Ἀθηνῶν, ἀπὸ 27 Ὀκτωβρίου 1957 μέχρι 2 Μαρτίου 1958, καὶ ἤδη ἔχει ἔτοιμον πρὸς ἐκδοσιν, ἀγγλιστί, εἰς βιβλίον, ὃ ἐν λόγῳ ἐκδοτικὸς Οἶκος Robert Speller and Sons.

Ἐγγραφον ἐν Ἀθήναις,
μέχρι τοῦ Μαΐου 1958

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΓΟΝΑΤΑΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

ΑΙ ΓΝΩΜΑΙ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΤΥΛ. ΓΟΝΑΤΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1922

Κατά τὴν συνεδρίασιν τῆς Βουλῆς τῆς 31ης Μαρτίου 1932 ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, Πρωθυπουργὸς τότε, εἶπε τὰ ἐξῆς ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς, διὰ τὸν Στυλιανὸν Γονατᾶν :

«Καὶ δὲν νομίζω, κύριοι Βουλευταί, ὅτι λόγον γενομένου περὶ τοῦ κ. Γονατᾶ, ἠμπορῶ νὰ μὴ ἐξάρω ὅλην τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνδρός. Ὅσοι τὸν ἐγνώρισαν ἐν τῇ ἐνασχήσει τῆς ἐξουσίας δύνανται νὰ μαρτυρήσουν μὲ ποίαν σεμνότητα, μὲ ποίαν σοβαρότητα καὶ ποίαν βαθύτητα ἀντιλήψεως τοῦ καθήκοντός του, ὡς δημοσίῳ ἀνδρός, διεχειρίσθη τὰ ἀξιώματα μὲ τὰ ὁποῖα περιεβλήθη, ὡς γνωρίζετε ὅλοι, διότι ἐδόθη ἡ εὐκαιρία εἰς ὅλους νὰ μεταβῆτε εἰς Θεσσαλονίκην καὶ θὰ ἐπέισθητε ὅτι οὐδέποτε ἡ πρωτεύουσα τῆς Βορείου Ἑλλάδος ἀπέκτησε διοικητὴν τοῦ κύρους τοῦ κ. Γονατᾶ, μολοντί ἐτιμήθη ἡ διοικήσις ἐκείνη διὰ τῶν ἀριστέων τοῦ πολιτικοῦ κόσμου» (Στ. Δραγούμη, Ἐμμ. Ρέπουλη, Κωνστ. Ρακτιβᾶν κλπ.).

Ὁ ἴδιος ἐπίσης ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ὅταν, μετὰ ἐπιτόνους καὶ μακρὰς διαπραγματεύσεις ἐν Λωζάννῃ, ἔφθασεν εἰς συμφωνίαν μετὰ τῶν Τούρκων, ἀπέστειλε τὸ κάτωθι τηλεγράφημα πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, Πρόεδρος τῆς ὁποίας, τότε, ἦτο ὁ Στυλιανὸς Γονατᾶς :

Λωζάννη, 26 Μαΐου 1923

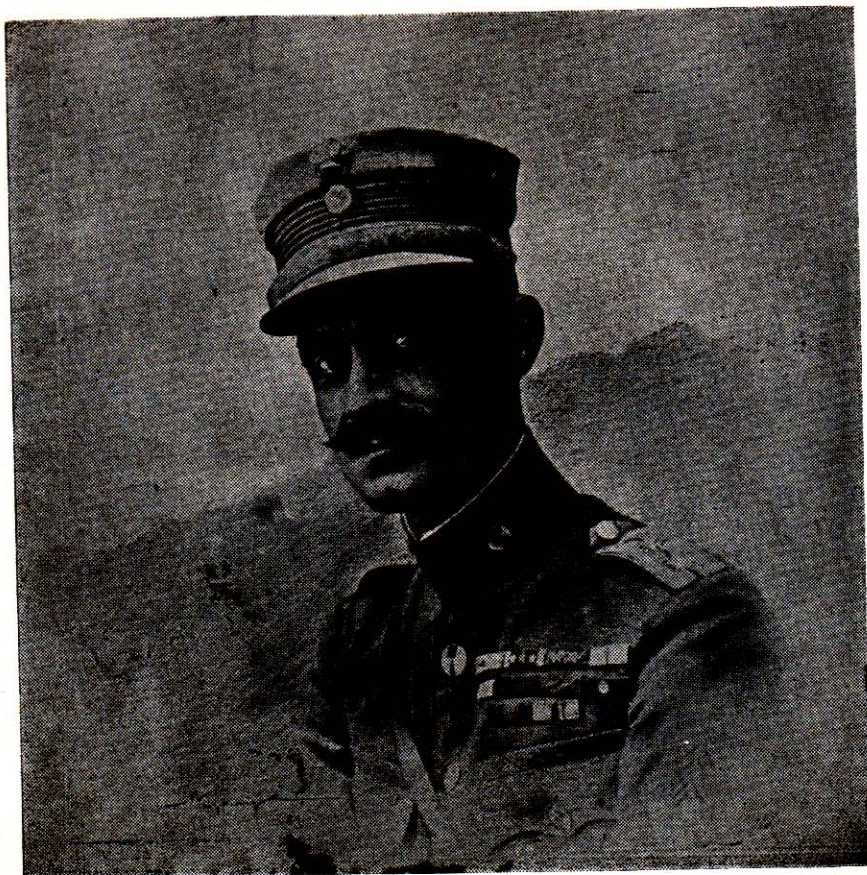
Πρόεδρον Κυβερνήσεως
Ἀθήνας

«Εἶμαι εὐτυχῆς ἀγγέλλον ὑμῖν ὅτι κατὰ σημερινὴν συνεδρίασιν ἐρρηθμίσθη ὀριστικῶς καὶ ζήτημα ἀποζημιώσεων... Ἀγγέλλον λύσιν ταύτην θεωρῶ καθήκον μου νὰ συγχαρῶ θερμῶς Κυβέρησιν καὶ Ἐπανάστασιν διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ μας. Ἡ ἐπιτυχία αὐτὴ ἀποτελεῖ ἀνεξίτηλον τίτλον τιμῆς διὰ τοὺς ἐργάτας αὐτῆς. Εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν ταύτην τοῦ στρατοῦ ὀφείλεται ὅτι φθάνομεν εἰς ὄρους εἰρήνης, οἷτινες εἶναι οἱ καλλίτεροι οὗς ἠδυνήθημεν νὰ ἐλπίζωμεν μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν...».

Μετὰ δὲ τὴν ὑπογραφήν τῆς εἰρήνης ἀπέστειλε τὸ κάτωθι τηλεγράφημα :

«Ἡ Κυβέρνησις πρέπει νὰ εἶναι βεβαία ὅτι εἶναι διπλάσιως ἀξία ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης, διότι ἐν μέσῳ τόσων δυσχερειῶν, ὅχι ἀπλῶς ἐξωτερικῶν ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικῶν, ἠδυνήθη νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὸν τόπον ἐντίμον εἰρήνην.

ΕΛΕΥΘ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ»

Ὁ συναρχηγὸς τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑΣ

Ὁ Νικόλαος Πλαστήρας παραδίδων ἀτοπροαιρέτως τὴν Ἐπαναστατικὴν Ἀρχὴν εἰς τὴν μόλις συνεληθούσαν Δ' Ἐθνοσυνέλευσιν, τὴν 2αν Ἰανουαρίου 1924, μεταξὺ ἄλλων, εἶπεν ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς διὰ τὸν Στυλιανὸν Γουατᾶν:

«Ἐκφράζω τὰς ἐγκαρδίους εὐχαριστίας μου, ἰδιαίτερος, πρὸς τὸν φίλτατον συναρχηγὸν καὶ Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως».

Εἰς δὲ τὴν εἰκόνα του, τὴν ὁποίαν ἐδώρησεν εἰς τὸν Στυλιανὸν Γουατᾶν ἐπὶ τῇ λήξει τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922, ἔχει γράφει:

«Εἰς τὸν ἀδελφικὸν μου φίλον, τὸν Συναρχηγὸν τῆς Ἐπαναστάσεως, τὸν ιδεώδη καὶ εἰλικρινῆ συνεργάτην, τὸν σὸφρονα καὶ δεξιὸν Κυβερνήτην, Συναγματούργον Στυλιανὸν Γουατᾶν εἰς ἀνάμνησιν τῶν κοινῶν μόχθων καὶ προσπαθειῶν κατὰ τὴν κρισιμωτάτην Ἐθνικὴν περιόδον τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑΣ»

Ὁ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΓΟΝΑΤΑΣ
ὡς Συνταγματάρχης, 1918.

ΥΠΕΡΑΝΩ ΟΛΩΝ Η ΕΛΛΑΣ

ΤΟ ΕΜΒΛΗΜΑ

τοῦ Κόμματος τῶν «ΕΘΝΙΚΩΝ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ»

τὸ ὁποῖον ιδρύθη

ὑπὸ τοῦ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΓΟΝΑΤΑ

τῆν 18 Μαρτίου 1945

ὅταν ἔκρινε τοῦτο ἔθνικῶς ἀναγκαῖον καὶ τὸ ὁποῖον διέλυσε ὁ ἴδιος

τῆν 20 Ἰανουαρίου 1950

ὅταν ἔκρινεν ὡς μὴ ἀναγκαῖαν πλέον τὴν ὑπαρξίν του.

· ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίς
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄ : ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ	
’Από 15 Σεπτεμβρίου 1892 μέχρι 4 Μαρτίου 1919	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄ : ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΙΣ ΡΩΣΙΑΝ	
’Από 5 Μαρτίου 1919 μέχρι 7 ’Ιουλίου 1919	87
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄ : ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ	
’Από 8 ’Ιουλίου 1919 μέχρι 3 Σεπτεμβρίου 1922	185
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄ : ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1922	
’Από 4 Σεπτεμβρίου 1922 μέχρι 11 ’Ιανουαρίου 1924	227
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄ : ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ	
’Από 12 ’Ιανουαρίου 1924 μέχρι τέλους 1957	307

Λεπτομερής Πίναξ τῶν περιεχομένων δημοσιεύεται εἰς τὸ τέλος τοῦ κειμένου.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΙΣ

Αἱ ἐν τῷ παρόντι κειμένῳ ἀναγραφόμεναι ἡμερομηνίαι μέχρι μὲν τῆς 15ης Φεβρουαρίου 1923 ἀκολουθοῦσι τὸ Παλαιὸν ἢ ’Ιουλιανὸν λεγόμενον Ἡμερολόγιον, ἀπὸ δὲ τῆς 1ης Μαρτίου 1923 ἀκολουθοῦσι τὸ Νέον ἢ Γρηγοριανὸν Ἡμερολόγιον, κατόπιν τῆς εἰσαγωγῆς αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922 καὶ παρ’ ἡμῶν

Τὸ Νέον Ἡμερολόγιον προηγεῖται τοῦ Παλαιοῦ κατὰ 13 ἡμέρας. Συνεπῶς εἰς τὰς πρὸ τῆς 15ης Φεβρουαρίου 1923 ἀναγραφόμενας ἡμερομηνίας δεόν νὰ προσθέτῃ 13 ἡμέρας, ὃ θέλων νὰ ἔχη τὴν συγχρονισμένην ἡμερομηνίαν.

ΕΞΟΦΥΛΛΟ - ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ**ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α' : ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ**

Από 15 Σεπτεμβρίου 1892 μέχρι 4 Μαρτίου 1919 Σελ. 1

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β' : ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΙΣ ΡΩΣΙΑΝ

Από 5 Μαρτίου 1919 μέχρι 7 Ιουλίου 1919 Σελ. 87

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ' : ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

Από 8 Ιουλίου 1919 μέχρι 3 Σεπτεμβρίου 1922 Σελ.115

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ' : ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1922

Από 4 Σεπτεμβρίου 1922 μέχρι 11 Ιανουαρίου 1924 Σελ.227

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε' : ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ

Από 12 Ιανουαρίου 1924 μέχρι τέλους 1957 Σελ.307

Λεπτομερής [Πίναξ των περιεχομένων](#) δημοσιεύεται εις το τέλος του κειμένου.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΙΣ

Αι εν τω παρόντι κειμένω αναγραφόμεναι ημερομηνίαί μέχρι μεν της 15ης Φεβρουαρίου 1923 ακολουθούσι το **Παλαιόν** ή **Ιουλιανόν** λεγόμενον **Ημερολόγιον**, από δε της 1ης Μαρτίου 1923 ακολουθούσι το **Νέον** - ή **Γρηγοριανόν Ημερολόγιον**, κατόπιν της εισαγωγής αυτού υπό της Επαναστάσεως τον 1922 και παρ' ημίν.

Το Νέον Ημερολόγιον προηγείται του Παλαιού κατά 13 ημέρας. Συνεπώς εις τας προ της 15ης Φεβρουαρίου 1923 αναγραφόμενας ημερομηνίας δέον να προσθετή 13 ημέρας, ο θέλων να έχει την συγχρονισμένην ημερομηνίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ

ΑΠΟ 15 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1892

ΜΕΧΡΙ 5 ΜΑΡΤΙΟΥ 1919

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ

Ἐγεννήθη ἐν Πάτραις τὴν 15 Αὐγούστου 1876 ἐκ πατρὸς Ἐπαμεινώνδα Στυλ. Γονατᾶ καὶ μητρὸς Χαρικλείας Γονατᾶ τὸ γένος Κριτικοῦ.

Ὁ πάππος μου Στυλιανὸς Γονατᾶς κατήγετο ἐκ Κυδωνιῶν (Ἀϊβαλί) τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ οἰκογένεια Γονατᾶ ἦτο ἐκ τῶν πλέον διακεκριμένων καὶ πλουσιῶν οἰκογενειῶν τῶν ἀκμαζουσῶν τότε ἑλληνικωτάτων Κυδωνιῶν. Κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος τῆς Ἑλλάδος (1821) οἱ Τοῦρκοι, φοβούμενοι τὴν ἐξέγερσιν πλὴν τῆς Πελοποννήσου καὶ ἄλλων πόλεων, προέβησαν εἰς σφαγὰς Ἑλλήνων εἰς Σμύρνην, Κῶ, Κύπρον καὶ Κυδωνίας, τὰς ὁποίας σχεδὸν κατέστρεψαν. Ὁ Στυλιανὸς Γονατᾶς ἔφυγε τότε ἐκ Κυδωνιῶν καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου μετέσχεν ἐνεργῶς εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Ἐγεννήθη ἐν Κυδωνίαις τὴν 19 Μαρτίου 1807 καὶ ἐτελεύτησεν ἐν Ἀθήναις τὴν 27 Ὀκτωβρίου 1871. Ἔλαβε μέρος εἰς πολλὰς μάχας (Μύλων, Χαϊδαρίου, Καρύστου, Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν) καὶ ἔφερε δύο διαμπερῆ τραύματα εἰς τὸ στήθος.

Ὅταν συνεστήθη ὁ ὑπὸ τὸν Γάλλον στρατηγὸν Φαβιέρων τακτικὸς στρατὸς (30 Ἰουνίου 1825), κατετάγη ἐκ τῶν πρώτων εἰς αὐτὸν καὶ ἐσταδιοδρόμησε μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ὑποστρατήγου, μὲ τὸν ὁποῖον ἀπεστρατεύθη.

Σύζυγός του καὶ μάμμη μου ἦτο ἡ Εὐφροσύνη Γονατᾶ, τὸ γένος Οἰκονομίδου, ἐκ Κύπρου, ἐπίσης διακεκριμένης ἐκεῖθεν οἰκογενείας.

Κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ἐπαναστάσεως (1821), ὅπως εἰς τὰς Κυδωνίας, οὕτω καὶ εἰς Κύπρον προέβησαν οἱ Τοῦρκοι εἰς σφαγὰς τῶν προκρίτων Ἑλλήνων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Πέτρος Οἰκονομίδης, ἀδελφὸς τοῦ πατρὸς τῆς, τοῦ ὁποίου τὰ ὀστᾶ εὗρίσκονται σήμερον, καθὼς καὶ τῶν ἄλλων σφαγιασθέντων, ὑπὸ τὸ ἐν Λευκωσίᾳ Ἡρῶν. Ὁ πατὴρ τῆς Εὐφροσύνης, Δαυίδ, κατόρθωσε νὰ διασώσῃ τὴν οἰκογένειάν του, ἀποκρυβείς μετ' αὐτῆς εἰς τὸ Γαλλικὸν Προξενεῖον, ὅπουθεν, διὰ γαλλικοῦ πλοίου, μετεφέρθησαν κατὰ πρῶτον εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Τεργέστην, ὅπου καὶ παρέμειναν μέχρις ἀποκαταστάσεως τῆς ἐλευθερίας ἐν Ἑλλάδι, ὅποτε ἐπανῆλθον. Ἐν Τεργέστη συνετηρήθησαν διὰ τῆς πωλήσεως κοσμημάτων, τὰ ὁποῖα εἶχον συναποκομίσει κατὰ τὴν φυγὴν τῶν ἐκ Κύπρου, καὶ ἔδωσαν εἰς τὰ τέκνα τῶν ἐπιμελημένην ἀνατροφὴν. Δι' ὃ καὶ ὁ Καποδίστριας, πρῶτος Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ τῆς οἰκογενείας Οἰκονομίδη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐχρησιμοποίησε πολλὰ τῶν μελῶν τῆς

εις δημοσίας θέσεις. Ἡ θυγάτηρ του Εὐφροσύνη ἐνουμφεύθη τὸν πάππον μου Ἐπαμεινώνδαν Γονατᾶν ἐν Ναυπλίῳ τὸ 1834, ὁ ὁποῖος ὑπηρέτει τότε ἐκεῖ ὡς ἀξιωματικός.

Ἐκ τοῦ γάμου των ἀπέκτησαν τρία ἀγόρια καὶ τρία κορίτσια. Τὰ ἀγόρια ἦσαν ὁ Ἡρακλῆς Γονατᾶς, ἀξιωματικός τοῦ Πεζικοῦ, ἐκ τῶν μᾶλλον μορφωμένων ἀξιωματικῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ ὁποῖος ὑπηρετήσεν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, ὁ Δημοσθένης Γονατᾶς, ἀξιωματικός τοῦ Μηχανικοῦ, ἐκ τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων, ὁ ὁποῖος συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του ἐν Γαλλίᾳ καὶ διωρίσθη καθηγητῆς τῆς ὁδοποιίας καὶ Γεφυροποιίας εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον καθὼς καὶ εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Εὐελπίδων, καὶ ὁ :

Ἐπαμεινώνδας Στυλ. Γονατᾶς, ὁ πατὴρ μου. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Πάτραις τὴν 26 Δεκεμβρίου 1836. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἐπῆρε δίπλωμα Νομικῆς. Ἐλαβε μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ναυπλίου, τὴν ἐπιζητήσασαν τὴν ἐξώσιν τοῦ τότε βασιλέως Ὁθωνος, θεωρουμένου ὡς αὐταρχικοῦ καὶ δεσποτικοῦ, ἥτις ὅμως ἀπέτυχε δι' ὃ καὶ ἠναγκάσθη τότε νὰ φύγῃ εἰς Ἰταλίαν (20 Φεβρουαρίου 1862), ὅπου παρέμεινε μέχρι τῆς κατὰ τὴν 11 Ὀκτωβρίου 1862 ἐπιτευχθείσης ἐξώσεως τοῦ Ὁθωνος, ὅποτε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅποτε καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν. Οὕτω κατ' ἀρχὰς ὑπηρετήσεν εἰς τὴν Δημοτικὴν Ἀστυνομίαν Ἀθηνῶν, εἶτα ὡς ἑπαρχος Καλαβρυτίων (1864-65) καὶ τέλος εἰσῆλθεν εἰς τὸν δικαστικὸν κλάδον, εἰς ὃν ἐσταδιοδρόμησε μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἐφέτου, ὅποτε παρητήθη, διορισθεὶς ὅμως ἀμέσως, ὑπὸ τοῦ Χαριλάου Τρικούπη, νομάρχης καὶ ὑπηρετήσας ὡς τοιοῦτος εἰς διαφόρους νομοὺς τῆς Ἑλλάδος καὶ τελευταίως ὡς νομάρχης Ἀθηνῶν (1894), ὅτε ἔπεσεν ὁ Τρικούπης, ὁ ὁποῖος καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας Γονατᾶς ἐνουμφεύθη ἐν Πάτραις, ὅπου ὑπηρετεῖ ὡς πρωτοδίκης, τὴν **Χαρίκλειαν Γονατᾶ**, τὸ γένος **Κριτικοῦ**. Ὁ πατὴρ τῆς Δημήτριος Κριτικός ἦτο ἐπίσης δικαστικός, ἡ δὲ μήτηρ τῆς Μαριάνα ἦτο τὸ γένος Νοταρᾶ, τῆς διακεκριμένης ἐκ Κορίνθου οἰκογενείας. Εἶχε δύο ἀδελφούς, τὸν Σπύρον, σπουδάζαντα νομικά, καὶ τὸν Χρῆστον, ἰατρὸν, σπουδάζαντα ἐν Βιέννῃ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἐξήρχετο ἐφιππος εἰς περιπάτους, πρᾶγμα σπάνιον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ὁ Ἐπαμεινώνδας Γονατᾶς μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσίν του ἐκ τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, ἐπειδὴ ἦτο φιλελευθέρων καὶ δημοκρατικῶν ἀρχῶν, ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν (ὄρα «Ἐστῖαν» 1896) καὶ ἀνέπτυξε τὴν ἀνάγκην συγκλήσεως Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ ἰδρύσεως Γερουσίας πρὸς καλυτέραν λειτουργίαν τοῦ πολιτεύματος. Πρὸς τοῦτο ὠργάνωσε συγκεντρώσεις καὶ περιέφερον ἀναφορὰν πρὸς τὸν Βασιλέα μὲ χιλιάδας ὑπογραφῶν, ἐξέδωσε φυλλάδιον περὶ Γερουσίας καὶ ἰδίαν ἐφημερίδα, («τὸ Κέντρον τοῦ Λαοῦ»).

Ἐκ τοῦ γάμου των ἀπέκτησαν 7 τέκνα, 5 ἀγόρια καὶ 2 κορίτσια. Ἡ μήτηρ μας ἀπεβίωσε κατόπιν περιπλοκῆς κατὰ τὸν τοκετὸν τοῦ τελευταίου παιδιοῦ. Ὁ πατὴρ μου ἀπεβίωσεν ἐν Ἀθήναις τὴν 14 Ἰανουαρίου 1913. Ἐγὼ

ἤμην ὁ πρῶτος μεταξὺ τῶν ἀγοριῶν. Ὁ δεύτερος, Δημήτριος, ἐσταδιοδρόμησεν ὡς δικαστικός, φθάσας μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀρεοπαγίτου, ὁ τρίτος, Ἀντώνιος, ἦτο στρατιωτικὸς ἰατρὸς ἀποστρατευθεὶς μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ Ἀρχιάτρου, ὁ τέταρτος, Γεώργιος, ἦτο ἀξιωματικός, ἐκ τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων, ἀποστρατευθεὶς μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου καὶ ὁ πέμπτος, Χρῆστος, ἔγινε τραπεζιτικὸς ὑπάλληλος.

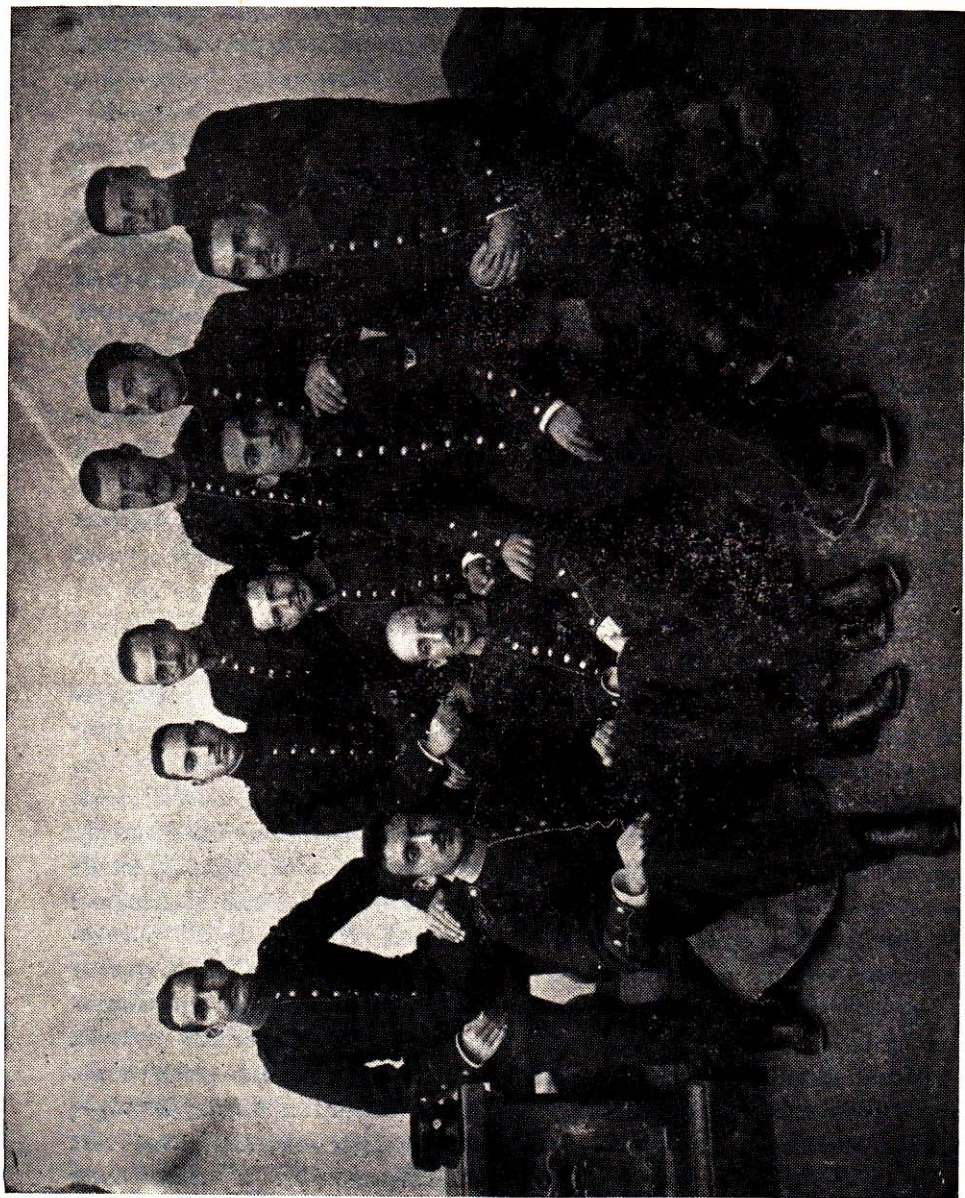
ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΕΠΙΜ. ΓΟΝΑΤΑΣ

Ἄφοῦ ἐτελείωσα τὰς γυμνασιακὰς μου σπουδὰς ἐν Πάτραις τὸ 1892, ἐξ οἰκογενειακῆς παραδόσεως, ἔδωσα ἐξετάσεις καὶ εἰσῆλθον μεταξὺ τῶν πρῶτων εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Εὐελπίδων καὶ ἐξῆλθον ἐξ αὐτῆς πρῶτος, κατὰ τὸ 1897, καταταγείς ὡς ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ Πεζικοῦ, ὑποχρεωτικῶς, διότι τὸ πεζικὸν ἐστερεῖτο μορφωμένων ἀξιωματικῶν. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1896 δὲν ἐπετρέπετο ἡ ἐπιλογή, ὅπως προηγουμένως, καὶ ὅλοι κατετάσσοντο ὑποχρεωτικῶς εἰς τὸ Πεζικόν. Προηγουμένως, ὅτε ἐπετρέπετο ἡ ἐπιλογή, ὅλοι οἱ ἐξερχόμενοι τῆς Σχολῆς ἐπρωτίμων τὸ Πυροβολικὸν καὶ τὸ Μηχανικόν. Τὸ Πεζικὸν τὸ ἀπέφευγον ὅλοι καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν κατηργήθη ἡ εὐχέρεια τῆς ἐπιλογῆς.

ΕΥΕΛΠΙΣ

Ὅς μαθητῆς τῆς Σχολῆς ἤμην ἐκ τῶν καλυτέρων σκοπευτῶν καὶ ἔφερον τὸ διακριτικὸν σκοπευτικὸν κέρασ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος. Ὅταν ἤμην εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν ἔφερον τὸν βαθμὸν τοῦ λοχίου. Κατὰ τὸ ἔτος δὲ αὐτὸ (1896) συνέπεσε καὶ ἡ κατάταξις εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ βασιλόπαιδος Ἀνδρέου, τοῦ ὁποίου τὴν ἐγκύμνασιν ἀνέθεσε, κατ' ἐκλογὴν, εἰς ἐμὲ ὁ τότε διοικητῆς τῆς Σχολῆς συνταγματάρχης τοῦ Μηχανικοῦ Νικόλαος Μεταξᾶς. Παρεκάλεσα ὅμως τὸν ἐπὶ τῶν ἀσκήσεων ὑπολοχαγὸν τοῦ Μηχανικοῦ Πλατσῆν νὰ μὲ ἀπαλλάξῃ, λόγῳ τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν τοῦ πατρὸς μου, ἀλλ' ἡ ἀπάντησις ἦτο ὅτι ἦτο διατεταγμένη ὑπηρεσία, τὴν ὁποίαν δὲν ἐδικαιούμην νὰ ἀρνηθῶ. Ἐπὶ πλεόν, ἐπειδὴ κατὰ τὰ διαλείμματα τῶν ἀσκήσεων ἐγὼ ἀπεμακρυνόμην τοῦ πρίγκιπος, ὅστις περιεκυκλοῦτο ὑπὸ ἄλλων Εὐέλpidων, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐκολάκευον, διετάχθη ὅπως καὶ κατὰ τὰ διαλείμματα μὲν παρ' αὐτῶ.

Ὅλιγον πρὶν τελειώσουν τὰ μαθήματα τῆς τελευταίας τάξεως ἐκηρύχθη ὁ Ἑλληνο-τουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897, ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀλυτρώτου τότε ἀκόμη Κρήτης, καὶ οὕτω διεκόπησαν τὰ μαθήματά μας. Ὁ πρῶν ὅμως Διοικητῆς μας καὶ τότε Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Νικόλαος Μεταξᾶς δὲν ἠθέλησε νὰ ἐξέλθωμεν ἀξιωματικοὶ καὶ νὰ μετᾶσχωμεν τοῦ Πολέμου, ἐνῶ ὁ στρατὸς εἶχε μεγίστην ἀνάγκην ἀξιωματικῶν, καὶ τοῦτο διότι ἀπὸ τῶν πρῶτων ἡμερῶν ἔλαβε δυσμενῆ διὰ τὰ Ἑλληνικὰ ὅπλα τροπὴν καὶ κατέ-

Οί μαθηταί τῆς ἀνωτέρας τάξεως τῆς Σχολῆς τῶν Εὐδελπίδων, ὀλίγον πρὶν ἐξέλθουν ἀξιωματικοὶ κατὰ τὸ 1897.
Ὁ Στυλ. Γονατῆς εἰς τὸ μέσον τῆς δευτέρας σειρᾶς, μετὰ τὸν βασιλὸν τοῦ λοχίου καὶ τὸ σῆμα τοῦ σκοπευτοῦ.

ληξε τελικῶς εἰς τὴν ἤτταν τῆς Ἑλλάδος. Ἐχρησιμοποιήθημεν ὁμῶς ὡς προ-
γυμνασταὶ τῶν ἐθελοντῶν καὶ τῶν νεοσυλλέκτων εἰς τὰ ἐν Ἀθήναις ἔμπεδα.

Ἐγὼ καὶ δύο ἄλλοι συμμαθηταὶ μου ἐκάμαμεν τότε μίαν ἀτομικὴν
ἐκδρομὴν μέχρι Λαμίας, ὅπου μέχρι τῶν προθύρων καὶ ὀλίγον πρὸς βορρᾶν
τῆς Λαμίας (Ταράτσα) εἶχεν ὑποχωρήσει ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, ἀπὸ ἐπι-
θυμίαν νὰ ἴδωμεν τὴν ἐκεῖ κατάστασιν. Ἐφθάσαμεν μέχρι τῶν προφυλακῶν
καὶ ἐπεσκέφθημεν καὶ τὰ εἰς Θερμοπύλας ἐν σπουδῇ ἐκτελούμενα ὀχυρωμα-
τικὰ ἔργα διὰ τὴν περαιτέρω ἀμυνάν μας, ὅπου συνηγήσαμεν καὶ τὸν διευ-
θύνοντα τὰ ἔργα ταῦτα λοχαγὸν τοῦ Μηχανικοῦ Κλαυδιανόν, καθηγητὴν μας
ἐν τῇ Σχολῇ τῆς Ὀχυρωτικῆς.

Ὁ Γονατᾶς ὡς λοχίας ἐν τῇ τελευ-
ταίᾳ τάξει τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελ-
πίδων, μὲ τὸ σῆμα τοῦ σκοπευτοῦ
εἰς τὸν βραχίονα. 1897.

Μετὰ τὴν ἀναχωρῆν καὶ τὴν ὀριστικὴν συνθηκολόγησιν μετὰ τῆς Τουρ-
κίας εἰσῆλθομεν πάλιν εἰς τὴν Σχολὴν, ἐπερατώσαμεν τὰ ὀλίγα μαθήματα
τὰ ὅποια ἀπέμεναν καὶ κατόπιν ἐξετάσεων ὠνομάσθημεν ἀνθυπολοχαγοὶ τὴν
10ην Νοεμβρίου τοῦ 1897, καταταγέντες ὅλοι ὑποχρεωτικῶς εἰς τὸ Πεζικόν.
Ἡμῖν τότε 21 ἐτῶν.

ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΣ

Ἐποποθετήθη τότε εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις 7ον Σύνταγμα Πεζικοῦ διὰ νὰ
ἐκτελέσω τὴν κατὰ τὰ κεκανονισμένα τρίμηνον ὑπηρεσίαν ὀπλίτου, ἥτοι

καθήκοντα δεκανέως, λοχίου και έπιλοχίου, έτοποθετήθην όμως οριστικώς εις τὸ 4ον τάγμα Ευζώνων, τὸ ὁποῖον ἤδρευε τότε ἐν Στυλίδι, ὅπου και μετέβην τὴν 10ην Μαρτίου 1898. Γενομένων όμως συντόμως νέων τοποθετήσεων έτοποθετήθην εις τὸ 1ον Σύνταγμα Πεζικοῦ ἐν Ἀθήναις, διοικούμενον ἀπὸ τὸν συνταγματάρχην Χαρίλαον Ὁφμαν. Ἐκεῖ μοι ἀνέθεσαν τὴν δοκιμὴν ἐνὸς νέου τύπου γυλιοῦ διὰ τοὺς στρατιώτας, τὸν ὁποῖον ἐδοκίμασα εις ἓν τμήμα ἐκ 30 ἀνδρῶν ἐπὶ ἓνα μῆνα εις ἀσκήσεις και πορείας, μεθ' ὃ ὑπέβαλον τὴν ἐκθεσίν μου προτείνας τροποποιήσεις τινάς. Ἐπὶ τῆς ἐκθέσεώς μου αὐτῆς συνεστήθη ἐπιτροπὴ ἀπὸ τὸ Ἰπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, τῆς ὁποίας μετέσχον, ἦτις και ἐνέκρινε τὰς προτάσεις μου και μετὰ νέαν δοκιμὴν εἰσήχθη-

Ὁ Γονατᾶς ὡς ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ Πεζικοῦ, ἐν μεγάλῃ στολῇ. 1903.

σαν οἱ γυλιοὶ οὗτοι εις τὸν στρατὸν τῷ 1899. Κατόπιν μοι ἀνετέθη ἡ ἐκπαίδευσις τῶν ὑποψηφίων δεκανέων τοῦ Συντάγματος και ὁ καταρτισμὸς ἐνὸς τοπογραφικοῦ διαγράμματος τῶν στρατώνων μετὰ τῶν πέραξ λόφων, διὰ τὰς ἀσκήσεις ἐκτιμῆσεως ἀποστάσεων. Τὸ διάγραμμα τοῦτο ἀνηρτήθη εις τὸ γραφεῖον τοῦ Διοικητοῦ τοῦ Συντάγματος.

Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1899 ὀλόκληρος ἡ φρουρὰ Ἀθηνῶν, σχηματισθεῖσα εις μίαν Ταξιαρχίαν, ἔκαμε μερικὰς πορείας μέχρι Χαϊδάρη, Σταυρὸν και Δαφνί, και τὸ πρᾶγμα, διὰ τὸ ἀσύνηθες, ἔλαβε τότε τὴν ὀνομασίαν «Μεγάλων Γυμνασίων». Τὸν Μάϊον ἡ Φρουρὰ Ἀθηνῶν, σχηματισθεῖσα εις 2 Ταξιαρχίας (συνολικὴ δύναμις 3.000 ἀνδρες), ἐξετέλεσεν ἐπὶ 7 ἡμέρας ἀσκήσεις και πορείας μέχρι Τανάγρας.

Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1899 ἐπεσεκέφθη τὴν Ἑλλάδα ὁ Ἡγεμὼν τοῦ

Μαυροβουνίου Νικήτας, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου παρετάχθη εἰς Πειραιᾶ, κατὰ τὴν ἀποβίβασίν του, εἰς λόχος Πεζικοῦ, μετὰ τῆς σημαίας τοῦ Συντάγματος. Ὁ λόχος αὐτὸς κατηρτίσθη ἀπὸ εὐπαραστάτους ἀξιωματικούς καὶ ὀπλίτας καὶ εἰς τὸν λόχον αὐτὸν ἔλαβον καὶ ἐγὼ μέρος. Ὁ Ἡγεμὼν ἀπένειμε τότε εἰς τοὺς μετασχόντας τοῦ λόχου ἀξιωματικούς τὸν ἀργυροῦν Σταυρὸν τοῦ Τάγματος τοῦ Δανιήλ. Ἦτο τὸ πρῶτον παράσημον τὸ ὁποῖον ἔλαβον καὶ ἔφερον μεθ' ὑπερηφανείας ὡς νεαρὸς ἀξιωματικός.

ΜΙΑ ΜΙΚΡΑ ΑΝΤΑΡΣΙΑ

Ἐπειδὴ, ὡς εἶπομεν, εἰ ἐκ τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων ἐξερχόμενοι ἀξιωματικοὶ ἐπροτίμων, ὅταν ἐπετρέπετο ἡ ἐπιλογή, τὸ Πυροβολικὸν καὶ τὸ Μηχανικόν, εἶχον πληθυνθῆ τόσον εἰς τὰ ὄπλα ταῦτα ὥστε δυσκόλως ἠδύναντο νὰ προαχθῶσιν εἰς ἀνώτερον βαθμόν. Πλὴν ὅμως τῶν ἐντὸς τῶν σωμάτων θέσεων ὑπῆρχον καὶ αἱ λεγόμεναι «γενικαὶ θέσεις» ἐν τῷ στρατεύματι καὶ εἶχον φροντίσει ὥστε ὅλαι αὐταὶ αἱ θέσεις νὰ δίδωνται εἰς τὰ λεγόμενα τεχνικὰ ὄπλα, ἦτοι τὸ Μηχανικὸν καὶ τὸ Πυροβολικόν. Οὕτως εἶχε καταντήσει ὥστε νὰ ὑπάρχουν 11 Συνταγματάρχαι τοῦ Μηχανικοῦ δι' ἐν Σύνταγμα Μηχανικοῦ καὶ 8 Συνταγματάρχαι τοῦ Πεζικοῦ διὰ 10 Συντάγματα. Ἀφοῦ ἐκορέσθησαν οὕτως αἱ γενικαὶ θέσεις, ἠθέλησαν νὰ βάλουν χέρι καὶ εἰς τὰ στρατολογικὰ γραφεῖα, τὰ ὁποῖα ἀνέκαθεν ἀνῆκον εἰς τὸ Πεζικόν, καὶ νὰ θεωρηθοῦν καὶ αἱ θέσεις αὐτῶν ὡς γενικαὶ θέσεις. Προσέτι εἰς τοὺς ἀξιωματικούς τῶν τεχνικῶν ὄπλων ἐδίδοτο ἐπίδομα ἐξ 20 δραχμῶν μηνιαίως διὰ τὴν ἀγορὰν βιβλίων, ἐπίδομα τὸ ὁποῖον δὲν ἐδίδοτο εἰς τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ Πεζικοῦ. Καὶ ἐφ' ὅσον οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Πεζικοῦ προήρχοντο διὰ προαγωγῆς ἐξ ὀπλιτῶν ἠνείχοντο ὅλα αὐτά, ὅταν ὅμως κατετάγησαν ἀπόφοιτοι ἐκ τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων καὶ τῶν ὑπαξιωματικῶν ἤρχισεν ἐκδηλουμένη δυσφορία μεταξύ αὐτῶν καὶ ἤρχισαν συνεννοήσεις πρὸς ἀντίδρασιν. Τὰς συνεννοήσεις αὐτάς παρηκολούθουν αἱ στρατιωτικαὶ ἀρχαί, ὅσον καὶ ἂν ἐγίνοντο μυστικῶς. Καὶ οὕτω κατὰ τὴν πρώτην σύσκεψιν, εἰς ἣν παρέστησαν 9 λοχαγοί, κατελήφθησαν αἰφνιδιαστικῶς ὑπὸ τοῦ Φρουραρχείου καὶ παρεπέμφθησαν εἰς συμβούλιον, ὅπως τεθῶσιν εἰς ἀργίαν δι' ἀπολύσεως. Οἱ ἄλλοι κατώτεροι ἐν Ἀθήναις ἀξιωματικοὶ τοῦ Πεζικοῦ—διότι δὲν ἠθελήσαμεν νὰ ἀναμίξωμεν τοὺς ἀνωτέρους—ἐσκέφθημεν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἀφήσωμεν ἐκτεθειμένους τοὺς 9 λοχαγούς καὶ θὰ ἔδει, πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεως τοῦ συμβουλίου, νὰ προβῶμεν εἰς πρᾶξιν δι' ἧς νὰ διαδηλοῦται ἡ ἀλληλεγγύη μας πρὸς αὐτούς. Πρὸς τοῦτο ἀπεφασίσθη νὰ παρακαθίσωμεν εἰς κοινὸν γεῦμα ἐπιδεικτικῶς. Καὶ ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι τὸ γεῦμα δίδεται πρὸς τιμὴν τῶν ἐκ τῶν δύο Σχολῶν ἐξεληθόντων ἀξιωματικῶν τοῦ Πεζικοῦ παρεκαθίσασμεν 70 ἀξιωματικοί, τὴν 30 Αὐγούστου.

1900, εἰς τὸ ἐν Νέφ Φαλήρω Μεγάλον Ξενοδοχεῖον, παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τοῦ Φρουραρχείου, τὸ ὁποῖον εἶχε πληροφορηθῆ τοῦτο.

Τὸ Ὑπουργεῖον ἐτιμώρησε τότε τοὺς 9 λοχαγούς δι' ἀργίας δι' ἀπολύσεως καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν μετασχόντων τοῦ γεύματος ἄλλους διὰ προσκαιροῦ παύσεως, ἄλλους διὰ μηνιαίας φυλακίσεως καὶ ἄλλους διὰ μεταθέσεως ἐκ τῆς Φρουρᾶς Ἀθηνῶν. Μεταξὺ τούτων ἤμην καὶ ἐγώ, ὅστις ἀπεσπᾶσθην εἰς τὸ ἐν Λαμίας 2ον Σύνταγμα Πεζικοῦ, μὲ τὴν διαταγὴν νὰ ἀναχωρήσω ἐντὸς 48 ὥρῶν.

ΕΙΣ ΛΑΜΙΑΝ ΚΑΙ ΑΜΦΙΣΣΑΝ

Μόλις ἔφθασα εἰς Λαμίαν, τὸ Σύνταγμα μὲ διώρισεν ἀξιωματικὸν τῆς βολῆς καὶ μοῦ ἀνέθεσε τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἀνιχνευτῶν τοῦ Συντάγματος.

Τὴν 19ην Ἰανουαρίου 1901, διαταχθείσης τῆς ἀποσπάσεως ἐνὸς λόχου εἰς Ἀμφισσαν, ὠρίσθη ὡς τοιοῦτος ὁ 4ος Λόχος, εἰς ὃν ἀνήκον, ὑπὸ διοικητὴν τοῦ λόχου τὸν τότε λοχαγὸν Ἀνδρέαν Μπαῖραν. Διανύσαντες πορείαν 74 χιλιομέτρων εἰς 1½ ἡμέραν ἐγκατεστάθημεν εἰς Ἀμφισσαν, ὅπου παρέμεινα μέχρι τοῦ Μαΐου, ὁπότε, γενομένων νέων τοποθετήσεων, ἐπανῆλθον εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις 1ον Σύνταγμα Πεζικοῦ, παυσάσης τῆς παρὰ τῷ 2ῳ Συντάγματι ἀποσπάσεώς μου.

ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ ΕΙΣ ΑΘΗΝΑΣ

Ὁ Διοικητὴς τοῦ 1ου Συντάγματος Χαρίλαος Ὁφμαν μὲ διώρισε σημαιοφόρον τοῦ Συντάγματος καὶ μοὶ ἀνέθηκε τὴν κατασκευὴν ἐνὸς πλήρους γυμναστηρίου ἐν τῷ Συντάγματι. Τὸ ἔδαφος ἦτο ἐπικλινὲς καὶ ἀπητήθη ἐργασία 5 περίπου μηνῶν διὰ τὴν ἰσοπέδωσιν κλπ. δι' ἀγγραείας στρατιωτῶν ἐκ τοῦ Συντάγματος, ὡς καὶ δι' ἐργασίας φυλακισμένων ἀπὸ τὰς ἐγγύς στρατιωτικὰς φυλακὰς.

Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1903 τὸ Ὑπουργεῖον ἀπέστειλεν ἐν δοκιμαστικὸν ἐγχειρίδιον Ὀχυρωτικῆς διὰ τὸ Πεζικόν, μὲ τὴν διαταγὴν νὰ τὸ ἐφαρμόσωμεν καὶ ἐκφέρωμεν τὰς ἐπ' αὐτοῦ παρατηρήσεις μας. Εἰς συσταθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Συντάγματος 3μελῆ ἐπιτροπὴν περιελήφθη καὶ ἐγώ καὶ μετὰ δοκιμὰς ἐπὶ 3 μῆνας, δι' ὅλων τῶν ἀνδρῶν τοῦ Συντάγματος, ἐπροτεῖναμεν τὰς ἐπενεχτέας τροποποιήσεις. Ἐπίσης ἄλλη ἐπιτροπή, τῆς ὁποίας ἐπίσης μετείχον, ἐζήτησε τὴν πρακτικὴν χρησιμότητα τοῦ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου ἀποσταλέντος τηλεμέτρου Οὐέλτων. Τέλος τὸν Αὐγουστον παρέλαβον τὴν ἀρτισύστατον Βιβλιοθήκην τοῦ Συντάγματος, ἣν καὶ ἐταξινόμησα, καὶ τὸν Ὀκτώβριον διωρίσθην ἐπὶ τῆς βολῆς τῶν νεοσυλλέκτων.

ΑΠΟΣΠΑΣΙΣ ΠΑΡΑ ΤΗΣ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ

Τὴν 10ην Ἰανουαρίου 1904 ἀπεσπασθὴν προσωρινῶς παρὰ τῆς Χαρτογραφικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Στρατοῦ μετὰ ἐτέρων 10 ἀξιωματικῶν καὶ ἐτάχθημεν ὑπὸ τὸν λοχαγὸν τοῦ Μηχανικοῦ Κοντογιάννην, στρατιωτικὸν τότε ἀκόλουθον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικῆς Πρεσβείας, πρὸς ἐκτέλεσιν εἰδικῆς ἐκτάκτου ὑπηρεσίας, συνισταμένης εἰς τὸν καταρτισμὸν δύο χαρτῶν τῆς Μακεδονίας, τοῦ μὲν ἐθνολογικοῦ, τοῦ δὲ σχολικοῦ, βασιζομένων ἐπὶ ἐπισήμων στατιστικῶν πληροφοριῶν, ἐν οἷς, διὰ διαφορᾶς τοῦ χρώματος κατ' ἐθνικότητα ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τοῦ μεγέθους τοῦ σχήματος τῶν σχολείων ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν, θὰ κατεδηλοῦτο ἡ ἀληθῆς ἐν Μακεδονίᾳ κατάστασις τῶν διαφορῶν Ἐθνικοτήτων. Ἀπεφασίσθη δὲ τοῦτο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ὅσον οἱ Βούλγαροι προσεπάθουν νὰ ἐμφανίσουν εἰς τὴν Εὐρώπῃ τὴν Μακεδονίαν ὡς κατοικουμένην, κατὰ μεγίστην πλειονοψηφίαν, ὑπὸ Βουλγάρων καὶ ἐζήτουν τότε τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς, διὰ νὰ τὴν προσαρτήσουν βραδύτερον εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ὅπως ἐγένετο καὶ μετὰ τὴν ἑλληνικωτάτην Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν. Διὰ νὰ ἐπιτύχουν δὲ τοῦτο ἐξεβίαζον, δι' ἐνόπλων συμμοριῶν, τοὺς πληθυσμοὺς τῆς ὑπαίθρου τῆς Μακεδονίας νὰ προσχωρήσωσιν εἰς αὐτούς, προβαίνοντες εἰς σφαγὰς τῶν ἀντισταμένων Ἑλλήνων καὶ πυρπολήσεις τῶν χωρίων των.

Μετὰ δίμηνον ἐργασίαν ἐπερατώθη τὸ ἀνατεθὲν εἰς ἡμᾶς ἔργον καὶ οὕτω τὸν Νοέμβριον τοῦ ἰδίου ἔτους ἐξετυπώθη ὁ σχολικὸς χάρτης τῆς Μακεδονίας, μετὰ στατιστικοῦ πίνακος, γαλλιστί, ἐξ οὗ κατεφαίνετο ὅτι τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα ὑπερεῖχον εἰς ἀριθμὸν, καθὼς καὶ εἰς ἀριθμὸν μαθητῶν καὶ διδασκάλων. Κατηρτίσθη ἐπίσης καὶ ὁ Ἐθνολογικὸς χάρτης τῆς Μακεδονίας.

Ἐν τῷ μεταξὺ μοὶ ἐκοινοποιήθη τὸ ἀπὸ 4ης Φεβρουαρίου 1904 Βασιλικὸν Διάταγμα, δι' οὗ ἐτοποθετούμην ὀριστικῶς παρὰ τῆς Χαρτογραφικῆς Ὑπηρεσίας, ἥτις τὴν 6ην Μαρτίου, ἀφοῦ ἐπερατώθη ἡ προηγουμένη ἐργασία, μετ' ἐτοποθέτησεν εἰς τὴν Γεωδαιτικὴν Μοῖραν αὐτῆς. Ἡ Χαρτογραφικὴ Ὑπηρεσία εἶχεν ὀργανωθῆ ὑπὸ μετακληθείσης ἐξ Αὐστρίας ἀποστολῆς καὶ συνεχίσθη ὑπὸ Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν ἐκπαιδευθέντων παρ' αὐτῆς. Κατ' ἀρχὰς ἐγένετο ὑπὸ τῶν γεωδαιτῶν ὁ προσδιορισμὸς τριγωνομετρικῶν σημείων, μετὰ τῶν ὑψομέτρων των, καὶ ἐπὶ τῆ βάσει αὐτῶν οἱ τοπογράφοι κατήρτιζον τὸν χάρτην τῆς Ἑλλάδος.

Ἐγὼ ἠσκήθην κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ Ἀστεροσκοπεῖον Ἀθηνῶν εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ θεοδολιδίου (Starkekamerer) καὶ τὴν διὰ τούτου ἐκτέλεσιν παρατηρήσεων, κατὰ δὲ τὸν Ἰούνιον ἐξῆλθον εἰς ἐργασίαν ἐν τῷ πεδίῳ. Ἀνέλαβον, ἀπ' ἀρχῆς, ἀνεξάρτητον τμήμα καὶ ἐτύκνωσα τὸ τριγωνομετρικὸν δίκτυον διὰ σημείων 3ης καὶ 4ης τάξεως εἰς τὴν περιφέρειαν Καλαμπάκας, μέχρι τῶν τότε συνόρων, κατὰ δὲ τὸν χειμῶνα ἠσχολήθην εἰς ὑπολογισμοὺς ἐν τῷ γραφείῳ καὶ προπαρασκευὴν τῆς ἐργασίας τῆς ἐκτελεσθησομένης ἐν τῷ πεδίῳ κατὰ τὴν ἐπομένην θερινὴν περίοδον.

Τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1905 προεβιβάσθην εἰς ὑπολοχαγόν, ἀφ' οὗ παρέμεινα ἐπὶ 8 ἔτη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ. Καὶ πάλιν καλὰ, διότι ἀνθυπολοχαγοὶ τοῦ Πυροβολικοῦ καὶ τοῦ Μηχανικοῦ εἶχον παραμείνει ἐπὶ 12 καὶ 13 ἔτη εἰς τὸν βαθμὸν αὐτόν. Μετὰ τὸν προβιβασμόν μου ἐτοποθετήθην καὶ πάλιν εἰς τὸ 1ον Σύνταγμα Πεζικοῦ, ἀλλὰ παρέμεινα ἀπεσπασμένος εἰς τὴν Χαρτογραφικὴν Ὑπηρεσίαν.

Τὴν 1ην Ἰουλίου 1905 ἐξῆλθον καὶ πάλιν πρὸς πύκνωσιν τοῦ τριγωνομετρικοῦ δικτύου, ἀλλ' αὐτὴν τὴν φορὰν εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα. Τὸ θέρος εἰς τὸν Θεσσαλικὸν κάμπον εἶναι ἀνυπόφορον, λόγῳ τῆς ὑπερβολικῆς ζέσσης, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἢ Θεσσαλία ἐμαστίζετο ἀπὸ ἐλονοσίαν. Πλεῖστοι ἄνδρες τῶν τμημάτων ὑπέφερον καὶ εἰσήχθησαν εἰς νοσοκομεῖα, ὃ δὲ ἐκεῖ ἐργαζόμενος ἀνθυπὶλαρχος Παναγιώτης Κοβαντζῆς ἀπεβίωσεν ὀλίγον μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του ἐκ τῶν ἐργασιῶν. Ἐγὼ ἐπέστρεψα τὴν 13ην Ὀκτωβρίου εἰς Ἀθήνας ὑγιής, χάρις εἰς τὰ λαμβανόμενα προληπτικὰ μέτρα καὶ τὴν κινίην τὴν ὁποίαν ἐλάμβανα. Κατὰ τὸν χειμῶνα ἠσχολήθημεν καὶ πάλιν εἰς ἐργασίας ὑπολογισμῶν ἐν τῷ γραφείῳ, ἐξῆλθον δὲ πάλιν τὴν 3ην Ἰουνίου 1906 εἰς τὰς περιφερεῖας Βελεστίνου, Ἀλμυροῦ καὶ Δομοκοῦ, ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας τὴν 5ην Σεπτεμβρίου. Καὶ ἐνῶ καθ' ὄλην τὴν περίοδον τῆς ἐν τῷ πεδίῳ ἐργασίας διετηρήθην ὑγιής, μόλις ἔφθασα εἰς Ἀθήνας κατελήφθην ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ, διαγνωσθέντος κατόπιν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ κοιλιακοῦ τύφου, τοῦ ὁποίου τὸ μικρόβιον ἀπεκόμισα ἐκεῖθεν. Ὁ πυρετὸς διετηρήθη ἐπὶ 40 ἡμέρας καὶ ἀπητήθη μακρὰ ἀνάρρωσις, χάριν τῆς ὁποίας μοὶ ἐχορηγήθη δίμηνος ἀναρρωτικὴ ἀδεια. Προσκλήσει τῶν ἐν Πάτραις θείων μου—τῶν ἀδελφῶν τῆς μητρὸς μου—ἀνεχώρησα τὴν 30ην Ὀκτωβρίου διὰ Πάτρας, ὅπου ἔτυχα ἐξαιρετικῶν παρ' αὐτῶν περιποιήσεων. Μόλις ὅμως ἐπέστρεψα εἰς Ἀθήνας προσεβλήθην ὑπὸ ἱρίτιδος κατ' ἀμφοτέρους τοὺς ὀφθαλμούς καὶ ἐδέησε νὰ παραμείνω ἐπὶ 25 ἡμέρας ἐν ἡμιφωτιστῶν δωματίῳ καὶ μὲ δεδεμένους τοὺς ὀφθαλμούς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον μοῦ ἦτο πολὺ στενόχωρον. Μετὰ τὸ πέρασ τῆς ἀναρρωτικῆς μου ἀδείας τὴν 14ην Ἰανουαρίου 1907 παρουσιάσθην καὶ πάλιν εἰς τὴν Χαρτογραφικὴν Ὑπηρεσίαν.

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΣΚΟΠΕΥΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Ἡ Πανελλήνιος Σκοπευτικὴ Ἐταιρεία, ἰδρυθεῖσα περὶ τὸ 1900, ἐκληρονόμησε παρὰ τῆς διαλυθείσης, μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897, Ἐθνικῆς Ἐταιρείας 100.000 δραχμὰς εἰς χρῆμα καὶ ὑλικόν, εἰς ὄπλα καὶ φυσίγγια. Παρὰ ταῦτα, λόγῳ τῆς κακῆς διοικήσεώς της, ἔβαινε πρὸς διάλυσιν καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τὰς ἀρχαιρεσίας τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1905 ἀνενώθη τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον καὶ Πρόεδρος μὲν ἐξελέγη ὁ Λοχαγὸς Κοντούλης, Γενικὸς δὲ Γραμματεὺς ἐγὼ. Πρῶτη μέριμνά μας ὑπῆρξεν ἡ περισυλλογὴ τῆς περιουσίας καὶ ἡ ἀναδιοργάνωσις τῶν σκοπευτηρίων ἐν Ἀθή-

ναις και Καλλιθέα, ως και ἡ κατοπιν συνεννόησεων μετὰ τῶν ἐπαρχιακῶν Συλλόγων ὀργάνωσις τοιούτων και εἰς διαφόρους ἐπαρχιακὰς πόλεις. Κατὰ τοὺς Πανελληνίους Σκοπευτικοὺς Ἀγῶνας τοῦ 1905 διωρίσθην ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων μέλος τῆς Ἑλλανοδικῆς Ἐπιτροπῆς.

Κατὰ τὰς ἀρχαιρεσίας τοῦ 1906 ἐξελέγη και πάλιν τὸ ἴδιον Διοικητικὸν Συμβούλιον και ἐγὼ Γενικὸς Γραμματεὺς.

Κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ ἐτελέσθησαν ἐν Ἀθήναις οἱ πρῶτοι διεθνεῖς Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες, οἱ ὅποιοι ἐστέφθησαν ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας και διὰ τὸ πλῆθος τῶν προσελθόντων ξένων ἀγωνιστῶν και διὰ τὴν τάξιν και ἀμεροληψίαν, καθὼς και διὰ τὸ πλῆθος τῶν θεατῶν ὅπερ προσείλκυσαν. Ἡ προπαρασκευὴ ὅμως τῶν σκοπευτικῶν ἀγῶνων ἀπῆτησε και κόπους πολλοὺς και φροντίδας. Τὸ ὄλον δὲ βάρος τῆς τοιαύτης προπαρασκευῆς ἔπεσεν εἰς ἐμὲ και τὸν λοχαγὸν Κοντούλην, οἵτινες διωρίσθημεν παρὰ τῆς Ὀλυμπιακῆς Ἐπιτροπῆς Κοσμητορες τῶν Σκοπευτικῶν Ἀγῶνων : Ἐπισκευαὶ τοῦ Σκοπευτηρίου Καλλιθέας, προμήθεια ὄπλων, φυσιογυίων περιστρόφων, ἐκσφενδονιστικῶν τῶν πηλίνων δίσκων μηχανῶν, ἐγγύμνασις σημειωτῶν, παρασκευὴ στόχων, ἔκδοσις κανονισμῶν, ἐκτύπωσις ἐντύπων και βιβλίων καταχωρίσεως τῶν ἀποτελεσμάτων κλπ. Εὐτυχῶς ἡ εὐμενὴς κρίσις τῶν συμμετασχόντων τῶν ἀγῶνων ξένων σκοπευτῶν διὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ Σκοπευτηρίου και τὴν διεξαγωγὴν τῶν Ἀγῶνων ὑπῆρξεν ἀρκετὴ δι' ἡμᾶς ἠθικὴ ἱκανοποίησις. Ἀλλ' ἐπὶ πλεόν διεκρίθησαν και οἱ Ἕλληνες σκοπευταὶ Γεώργιος Ὀρφανίδης, δικηγόρος, εἰς τὸ ὄπλον και Γεώργιος Σκαρλάτος, ὑπολοχαγός, εἰς τὸ περιστρόφον και ἔλαβον πρῶτα βραβεῖα, ὡς και 6 ἄλλοι Ἕλληνες τιμηθέντες διὰ δευτέρων και τρίτων βραβείων. Ὡς μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ἀγῶνων ἔλαβον μέρος εἰς ἐπίσημον γεῦμα παρατεθὲν παρὰ τῆς Ὀλυμπιακῆς Ἐπιτροπῆς, τῆς προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ τότε Διαδόχου Κωνσταντίνου, ὡς και εἰς τὸ παρατεθὲν εἰς τὰ Ἀνάκτορα ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α' γεῦμα.

Κατὰ τὰς ἀρχαιρεσίας, τέλος, τῆς Πανελληνίου Σκοπευτικῆς Ἐταιρείας τοῦ ἔτους 1907. ἐδήλωσα ὅτι δὲν ἐπεθύμουν νὰ παραμείνω πλεόν Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Ἐταιρείας και οὕτω δὲν ἐξελέγην τοιοῦτος.

Ο ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝ

Μετὰ τὸν ἀτυχῆ διὰ τὴν Ἑλλάδα Ἑλληνο-τουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1897, οἱ Βούλγαροι, ἐπωφεληθέντες τῆς ὑλικῆς ἀδυναμίας αὐτῆς και τῆς ἀποθαρρύνσεως και καταπτώσεως τοῦ ἠθικοῦ τῶν τε ἐλευθέρων και ὑποδούλων Ἑλλήνων, ἐνέτεινον τὰς ἐν Μακεδονίᾳ ἐνεργείας των πρὸς ἐμφάνισιν αὐτῆς ὡς ἐξ ὀλοκλήρου Βουλγαρικῆς, τὴν ὁποίαν ἠγωνίζοντο, δῆθεν, νὰ ἀπελευθερώσουν ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν, πράγματι δὲ νὰ προσαρτήσουν εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Πρὸς τοῦτο δέ, ὡς και ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν, μετεχειρί-

ζοντο κάθε κακοῦργον καὶ ἄτιμον μέσον, καταρτίσαντες ἔνοπλα σώματα, ἐκ κοιμητηρίων, τὰ ὅποια διέτρεχον τὴν Μακεδονίαν ἐξαναγκάζοντα διὰ πυρός καὶ σιδήρου, διώξουν καὶ πυρπολήσουν τὰ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως ἀνήκοντα ἑλληνόφωνα ἢ καὶ βουλγαρόφωνα χωρία νὰ ἀποσκιρτήσωσιν αὐτοῦ καὶ νὰ μεταστῶσιν εἰς τὴν σχισματικὴν Βουλγαρικὴν Ἐξαρχίαν. Ἡ κατάστασις αὐτὴ ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ θέρους τοῦ ἔτους 1904 μὲ μεγίστην ἐπιτυχίαν τῶν Βουλγαρικῶν σχεδίων, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπῆρχε καμμία ὀργανωμένη δύναμις ἀντιστάσεως, τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως περιοριζομένης, ἕως τότε, εἰς ἀκάρπους διαμαρτυρίας πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ τὰς Μεγάλας Δυνάμεις. Ἀπὸ τοῦ θέρους ὅμως τοῦ 1904, Κυβέρνησις καὶ Λαὸς κατενόησαν τὸ ἄσκοπον καὶ ἀτελέσφορον τῶν τοιούτων διαμαρτυριῶν καὶ ἀπεφάσισαν τὴν ἄμεσον ἐπέμβασιν ἐν Μακεδονίᾳ δι' ἐνόπλων σωμάτων, πρὸς ἀντίκρουσιν τῶν Βουλγαρικῶν συμμοριῶν καὶ ἀναθάρρυνσιν τῶν Ἑλληνικῶν ἐκεῖ πληθυσμῶν. Πρὸς τοῦτο συνεστήθη Μακεδονικὸν Κομιτάτον, ἀπολαμβάνον ὀλοκλήρου τῆς ὑλικῆς καὶ ἠθικῆς ὑποστηρίξεως τῆς Κυβερνήσεως, ἐφ' ὅσον δὲν ἠδύνατο αὐτὴ νὰ ἐνεργήσῃ ἀπ' εὐθείας, διὰ τὸν κίνδυνον διπλωματικῶν περιπλοκῶν καὶ ἀφορμῆς νέου πολέμου μετὰ τῆς Τουρκίας.

Πλεῖστοι ἀξιοματικοὶ ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ τεθῶσιν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀνταρτικῶν τούτων σωμάτων, καθὼς καὶ Κρηῖτες ὀπλαρχηγοί. Ἐκ τῶν πρώτων ἐξῆλθον εἰς Μακεδονίαν ὁ Παῦλος Μελάς, ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ Πυροβολικοῦ, ὁ Μιχαὴλ Μωραΐτης, λοχαγὸς Πεζικοῦ, ὁ Σπυρίδων Φραγκόπουλος, συμμαθητὴς μου ἐν τῇ Σχολῇ, οἱ ὑπολοχαγοὶ Βλαχάκης καὶ Πραντούνας, οἷτινες ἅπαντες ἐφονεύθησαν εἰς συμπλοκὰς εἴτε μετὰ τῶν Βουλγάρων κοιμητηρίων, εἴτε μετὰ τῶν Τουρκικῶν ἀποσπασμάτων. Ἐπίσης εἶχον ἐξέλθει οἱ Γεώργιος Κατεχάκης, Γεώργιος Τσόντος (Βάρδας), Κωνσταντῖνος Μαζαράκης, Σπυρομήλιος, Μπουκουβάλας, Κλεῖτος, Κονδύλης καὶ ἄλλοι. Πλὴν ὅμως τῶν σωμάτων, ἡ Κυβέρνησις ἀπέστειλε εἰς τὰ διάφορα ἐν Μακεδονίᾳ Ἑλληνικὰ Προξενεῖα ἀξιοματικούς, ὑπὸ ψευδώνυμα, ὡς ὑπαλλήλους αὐτῶν, οἷτινες ἠδύναντο νὰ συντονίζωσι τὰς ἐνεργείας τῶν σωμάτων, νὰ δημιουργήσωσιν πυρῆνας εἰς τὰ χωρία διὰ τὴν ἄμυνάν των, νὰ παρέχουν πληροφορίας καὶ νὰ φροντίζουσιν διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν κατοίκων.

Κατωρθώθη δέ, ἐντὸς διετίας, νὰ κατατροπωθῶσιν αἱ πλεῖσταί τῶν Βουλγαρικῶν συμμοριῶν, πλεῖστα χωρία νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ νὰ πεισθῇ ἡ Εὐρώπη ὅτι ἡ Μακεδονία δὲν ἦτο Βουλγαρικὴ.

Οἱ Βούλγαροι ἐφρύαξαν διὰ τὰς τοιαύτας ἀποτυχίας των καὶ ἐστράφησαν μετὰ λύσεως κατὰ τῶν ἐντὸς τῆς Βουλγαρίας ἐγκατεστημένων Ἑλλήνων (θέρους 1906) καὶ κατέστρεψαν πλείστας ὕσας ἐκκλησίας καὶ σχολεῖα ἐν Σόφια, Φιλιππουπόλει, Πύργῳ, Βάρνα κλπ. καὶ ἐπυρπόλησαν καὶ κατέστρεψαν ἐξ ὀλοκλήρου τὴν ἑλληνικωτάτην πόλιν Ἀγχιάλον, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἐξηναγκάσθησαν νὰ ἐκπατρισθῶσι καὶ νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἰδρύσαντες τὴν Νέαν Ἀγχιάλον.

Φυσικὸν λοιπὸν ἦτο νὰ σκεφθῶ ὅτι ὄφειλον καὶ ἐγὼ νὰ μετᾶσχω τῆς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μου τελουμένης ἐθνικῆς αὐτῆς ἐργασίας καὶ τὴν σκέψιν ταύτην ἐνίσχυε καὶ ἡ ιδιότης μου ὡς ἀξιωματικοῦ καὶ αἱ οἰκογενειακαὶ μου παραδόσεις. Καὶ ἀφορμὴν, κατὰ σύμπτωσιν, εἰς ἐμπρακτον ἐκδήλωσιν τῆς τοιαύτης μου προθέσεως μοὶ ἔδωσεν ἐπιστολὴ τοῦ ἐν τῷ Προξενείῳ Μοναστηρίου (Βιτάλια) ὑπηρετοῦντος φίλου μου ἀνθυπολοχαγοῦ Νικολάου Κοντογούρη (ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη κατόπιν κατὰ τὸν Ἑλληνο-Βουλγαρικὸν πόλεμον τοῦ 1913), ἐν ἣ μεταξὺ ἄλλων ἔγραφε : « σου ὀρκίζομαι ὅτι πρέπει νὰ ἔλθῃς. Σοῦ ὀμιλῶ οὕτω διότι γνωρίζω ὅτι δὲν ἔχουσι διὰ σέ σημασίαν οἰασθήποτε φύσεως δεσμοί. Ἄλλὰ πρέπει νὰ ἔλθῃς τάχιστα· θὰ δικαιολογήσῃς τοὺς λόγους μου ὅταν εὐρεθῆς εἰς τὸ καμίνι αὐτὸ τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται Μοναστήρι. . . ». Τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν ἔλαβον κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1906, ὅταν κατεκείμην ἀσθενὴς ἐκ τύφου! Καίτοι ὅμως ἐνδομύχως ἀπεδεχόμεν, μετὰ χαρᾶς, τὴν πρότασιν εἰς οὐδὲν διάβημα ἠδυνήτην νὰ προβῶ. Τὴν 1ην ὅμως Νοεμβρίου, ἐνῶ εὐρισκόμεν ὑπὸ ἀνάρρωσιν εἰς Πάτρας, ἔλαβον ἐπιστολὴν τοῦ ἀδελφοῦ μου Δημητρίου, ὑπηρετοῦντος τότε ὡς Πρωτοδικοῦ εἰς Ἀθήνας, δι' ἧς μοὶ ἀνεκοίνου ὅτι « κληθεὶς παρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Ἀλεξάνδρου Σκουζέ, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ἐντολὴν νὰ με ἐρωτήσῃ, ὑπὸ αὐστηρὰν ἐχεμύθειαν, ἐὰν ἀπεδεχόμεν νὰ μεταβῶ παρὰ τῷ Προξενείῳ Μοναστηρίου, ὁπόθεν ὑπάρχει αἰτήσεις πρὸς ἀπόσπασίν μου ». Ἐγὼ, χωρὶς νὰ διστάσω καθόλου, ἀντὶ νὰ ἀπαντήσω εἰς τὸν ἀδελφόν μου, ἀπήντησα, ἀπ' εὐθείας, εἰς τὸν Ὑπουργὸν διὰ συστημένης ἐπιστολῆς, ἐν ἣ ἔγραφον :

« . . . Ὁμολογῶ ὅτι ἐκολακεύθην μεγάλως διὰ τὴν προσγενομένην μοὶ ταύτην ὑψίστην τιμὴν τοῦ νὰ κριθῶ ὡς δυνάμενος νὰ παράσχω καὶ ἐλαχίστην ἔστω ὑπηρεσίαν ἐν ταῖς κρίσιμους ταύταις ἐθνικαῖς περιστάσεσι καὶ σπεύδω, μετ' ἀπέριου ὑπερφηφανείας, νὰ τεθῶ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς, διὰ τοῦ στόματος Ὑμῶν, καλούσης με Πατρίδος. Μὴ δυνάμενος ὅμως ἤδη, δυστυχῶς, ὡς ἐκ τῆς ὑγείας μου νὰ ἀναχωρήσω ἀμέσως, θέλω παρουσιασθῆ ἐνώπιόν Σας μόλις δυνηθῶ, διὰ νὰ λάβω τὰς διὰ τὴν νέαν μου θέσιν διαταγὰς Σας ».

Μόλις ὅμως ἐπανῆλθον ἐκ Πατρῶν προσεβλήθην ὑπὸ ἱρίτιδος, ἣτις παρετάθη ἐπὶ ἓνα μῆνα καὶ ἦτις κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ ἱατροῦ ἀπῆτει μεγάλην προσοχὴν καὶ ἀπόλυτον ἀποχὴν ἀπὸ πάσης ἐργασίας. Δι' ὃ μόλις τὴν 13ην Ἰανουαρίου 1907, αἰσθανθεὶς ἑμαυτὸν καλά, παρουσιάσθην εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ἐδήλωσα ὅτι εἶμαι ἕτοιμος πρὸς ἀναχώρησιν. Μοὶ ἀπήντησε τότε ὁ Ὑπουργὸς ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέστειλεν ἤδη εἰς Μοναστήριον τὸν ἀνθυπολοχαγὸν τοῦ Μηχανικοῦ Σαρηγιάννην καὶ ὅτι δὲν ἦτο διατεθειμένος νὰ στείλῃ ἐκεῖ καὶ ἄλλον ἀξιωματικὸν καὶ ἐν συνεχείᾳ με ἠρώτησεν ἐὰν ἐδεχόμεν νὰ μεταβῶ εἰς Ἀδριανούπολιν, καθ' ὅσον εἶχεν ἀποφασισθῆ νὰ ἀρχίσῃ ὁμοία ἐργασία καὶ ἐν Θράκῃ, ὅπου ἤρχισαν διαφαινόμενοι παρόμοιοι με τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ Βουλγαρικοὶ κίνδυνοι. Ἀπήντησα τότε

ὅτι ἐγὼ ἤμην διατεθειμένος νὰ χρησιμοποιηθῶ ὅπουδῆποτε ἤθελε κριθῆ ἀναγκαῖον, ἐπρωτίμων ὅμως τὸ Μοναστήρι, ὡς κέντρον ἐνεργητικωτέρας δράσεως. Κατόπιν τῆς τοιαύτης ἀπαντήσεώς μου ἐζητήθη παρὰ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν ἢ παρ' αὐτῶ ἀπόσπασίς μου. Εἰς ἐρώτησιν ὅμως τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, ἢ Χαρτογραφικῆ Ὑπηρεσίας ἀπήντησε ὅτι ἐπεβάλλετο νὰ παραμείνω παρ' αὐτῇ, τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου, χάριν τῶν κατὰ τὸ θέρος ἐργασιῶν. Τῇ ἐπιμονῇ ὅμως τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν ἐπετεύχθη ἢ παρ' αὐτῶ ἀπόσπασίς μου.

Η Θ Ρ Α Κ Η

Κατάρθωσα οὕτω νὰ ἀναχωρήσω ἐξ Ἀθηνῶν τὴν 10ην Μαρτίου 1907 δι' Ἀδριανούπολιν. Εἶχα διαβατήριον τακτικὸν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Στέργιος Γρηγορίου καὶ διορισμὸν γραφέως εἰς τὸ Προξενεῖον Ἀδριανουπόλεως. Ὁ ἀποχαιρετισμὸς μετὰ τῆς οἰκογενείας μου ὑπῆρξε συγκινητικὸς, διότι οἱ οἰκεῖοί μου ἐμεγαλοποιοῦν ἐν τῇ φαντασίᾳ των τοὺς κινδύνους, τοὺς ὁποίους διέτρεχα ἐν τῇ νέᾳ ἀποστολῇ μου. Ὁ γέρον πατήρ μου δακρύων μόλις κατάρθωσε νὰ προφέρῃ «Ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ νὰ ἀνταμωθῶμεν πάλιν, παιδί μου».

Ἀνεχώρησα ἀτμοπλοικῶς μέχρι Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐκεῖθεν σιδηροδρομικῶς εἰς Ἀδριανούπολιν. Εἰς τὴν Πόλιν παρέμεινα 5 ἡμέρας. Ἐκεῖ μὲ ἐπεριποιήθησαν ὁ Πρέσβυς μας κ. Γρυπάρης καὶ ὁ παρὰ τῇ Πρεσβείᾳ στρατιωτικὸς ἀκόλουθος Κοντογιάννης. Περιῆλθα ὅλα τὰ ἀξιοθέατα τῆς Πόλεως καὶ ἐπεσκέφθην τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Ἡ Πόλις ἦτο τότε τὸ Πατριωτικὸν ὄνειρον ὅλων τῶν Ἑλλήνων.

Πρόξενος τότε ἐν Ἀδριανουπόλει ἦτο ὁ Δημαρᾶς, ὁ ὁποῖος μοὶ ἐνέπνευσε τὰς πρώτας ἀπογοητεύσεις διὰ τὴν ἀποστολήν μου. Ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον μοῦ εἶχον εἶπει ὅτι θὰ εὕρισκα ἐν τῷ Προξενεῖῳ ὁδηγίαν διὰ τὴν ἀποστολήν μου. Καὶ αὐταὶ συνίσταντο : «Νὰ ἀνυψώσετε τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, νὰ ἔλθετε εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν ὑπαιθρον χώραν, νὰ ἐγκαταστήσετε, ὅπου ἀνάγκη, πράκτορας καὶ νὰ μᾶς ὑποβάλετε προϋπολογισμὸν τῶν πρὸς ἐκτέλεσιν τούτων δαπανῶν, ἃς εἴμεθα διατεθειμένοι νὰ ἐγκρίνωμεν».

Ἐν Θράκῃ δὲν εἶχε γίνεи καμμία προεργασία. Οἱ Πρόξενοι ἠσχολοῦντο μὲ τὰ ὑπηρεσιακὰ των ἔργα καὶ οἱ Δεσποτάδες μὲ τὰ καθαρῶς θρησκευτικὰ των τοιαῦτα. Ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Θράκης ὑπερεῖχε σημαντικῶς ἔναντι τοῦ Βουλγαρικοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπῆρχεν ἐκεῖ πάντοτε πολὺς Τουρκικὸς στρατὸς καὶ τὸ ἔδαφος εἶναι πεδινόν, οἱ Βούλγαροι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐξαπολύσουσιν ἔνοπλον δρᾶσιν, ὅπως εἰς τὴν Μακεδονίαν, καὶ οἱ Ἕλληνες, μὴ ἐνοχλούμενοι, ἔμενον ἐθνικῶς ἀδρανεῖς. Ὁ Πρόξενος Δημαρᾶς εἶχε λάβει τὴν μετᾶθεσίην του διὰ Μοναστήριον καὶ ἀνέμενε ἀνυπομόνως τὸν ἀναπληρωτὴν του διὰ νὰ ἀναχωρήσῃ, εὐχαριστημένος ὅτι ἀπεμακρύνετο ἐκ τοῦ ἀδρανοῦς αὐτοῦ ἐθνικῶς ἐδάφους. Κανένα ἄλλον δὲν εἶχα ἐκεῖ νὰ μὲ ἐνθαρρύνῃ. Οἱ Ἕλ-

Ο Στυλιανός Γονατᾶς ὅταν ὑπηρετᾶι εἰς τὸ Προξενεῖον Ἀδριανουπόλεως. 1908.

λγνες ἀπέφευγον τὸ Προξενεῖον, διὰ νὰ μὴ καταστῶσιν ὑποπτοι εἰς τοὺς Τούρκους. Μεγάλῃ πυρκαϊά, πρὸ διετίας, εἶχεν ἐπιφέρει μεγάλας καταστροφὰς εἰς Ἀδριανούπολιν. Πόλις ἄνευ ζωῆς καὶ κινήσεως.

Τὰς πρώτας ἡμέρας ἔμεινα ἀδρανῆς ἐν τῷ γραφείῳ μου, προσπαθῶν νὰ καταστρώσω σχέδιον ἐνεργείας. Κατὰ σύμπτωσιν ἐγνώρισα τὸν Γυμνασιάρχην τοῦ ἐν Ἀδριανουπόλει ἑλληνικοῦ Γυμνασίου Δημήτριον Σάρρον. Ὁμολογῶ ὅτι ἡ γνωριμία μου ἀπετέλεσεν ἀληθῆ ὄασιν ἐν τῇ ἐρήμῳ μου. Ὁ Σάρρος εἶχε διατελέσει ἐπὶ διετίαν Ἐπιθεωρητῆς τῶν ἐν Μακεδονίᾳ Σχολείων καὶ εὐρισκόμενος εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἑλληνικὸν Προξενεῖον ἦτο ἐν γνώσει τῆς διεξαγομένης ἐκεῖ ἐθνικῆς ἐργασίας. Οὗτος, λόγῳ τῆς πείρας του, ἐμάντευσε τὴν ἀληθῆ ἰδιότητά μου καὶ προσεπάθησε νὰ μὲ κατατοπίσῃ περὶ τῶν ἐν Θράκῃ συνθηκῶν.

Ἐν ταύτῳ ἐπλησίαζε καὶ ἡ ἀνοιξὶς καὶ ὑπῆρχε φόβος Τουρκο-βουλγαρικῆς συρράξεως. Κινήσις στρατιωτικῆ μεγάλης παρετηρεῖτο ἐν Ἀδριανουπόλει. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει στρατιωτικὸς ἀκόλουθος μᾶς ἐζήτηε ὠρισμένας πληροφορίες, τὰς ὁποίας ἦτο δύσκολον νὰ συγκεντρώσωμεν, λόγῳ τῆς Τουρκικῆς ἐχεμυθίας εἰς πᾶν στρατιωτικόν. Εἰς τὸ Προξενεῖον ὑπηρετεῖ ὡς διερμηνεὺς ὁ Κωνσταντινίδης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐντόπιος καὶ τουρκομαθῆς καί, λόγῳ τοῦ καλοῦ χαρακτῆρος του, διετῆρει σχέσεις καὶ μὲ τοὺς Τούρκους καὶ ἦτο ὁ μόνος ὁ ὁποῖος κατῴρθωσε νὰ ἔχῃ σχετικὰς πληροφορίες.

Ἡ Ἀδριανούπολις ἀπετέλει πλῆρες ἑλληνικὸν ἐκπαιδευτικὸν Κέντρον. Εἶχε πλῆρες Γυμνάσιον ἀρρένων, τὸ Ζάππειον Παρθεναγωγεῖον, ἐξ οὗ ἐξήρχοντο αἱ διδασκάλισσαι, καὶ 5 ἕτερα ἀστικά, λεγόμενα, σχολεῖα. Προσέτι εἶχεν οἰκοτροφεῖον ἀρρένων—ἐν ᾧ εἶχον προσληφθῆ δωρεὰν καὶ ἀρκετοὶ ἐξ Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας πρόσφυγες—Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον κλπ.

Ἐν τῷ μεταξύ συνέπεσεν ἡ 25ῃ Μαρτίου (ἡ ἐθνικὴ ἑλληνικὴ ἑορτῆ), ἡ ὁποία ἐορτάζεται ὑπὸ τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλλήνων, ὡς θρησκευτικὴ ἑορτῆ—τοῦ Εὐαγγελισμοῦ—μετὰ πάσης προφυλάξεως πρὸς ἀποφυγὴν παρεξηγήσεων ὑπὸ τῶν φιλυπόπτων Τούρκων. Ἡ ἑορτῆ ἐγένετο εἰς τὸν περίβολον τῆς Μητροπόλεως μετὰ πάσης ἐπισημότητος, παρισταμένων καὶ τῶν μαθητῶν ὅλων τῶν σχολείων.

Τὴν ἰδίαν ἐσπέραν ἀνεχώρησε καὶ ὁ Πρόξενος Δημαρᾶς μεταβαίνων εἰς τὴν νέαν του θέσιν, ἀφιχθέντος τοῦ διερμηνέως τῆς Πρεσβείας Κωνσταντινουπόλεως Γεωργίου Τζορμπατζόγλου ὡς ἀναπληρωτοῦ του. Ὁ Τζορμπατζόγλου, βαθὺς γνώστης τῆς τουρκικῆς γλώσσης καὶ τῆς τουρκικῆς νοοτροπίας, ἦτο καὶ γνώστης τῶν Μακεδονικῶν ζητημάτων καὶ ἀπὸ χαρακτῆρος πολὺ αἰσιόδοξος, πρᾶγμα χρήσιμον τότε καὶ δι' ἐμέ. Καὶ αὐτὸς ὅμως θὰ παρέμενε προσωρινῶς μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ ὀριστικοῦ Προξένου Νικολάου Ξυδάκη.

Μετὰ τὴν σχετικὴν γινῶσιν τῶν συνθηκῶν τῆς πόλεως ἔκρινα ἀπαραίτητον τὴν ἐπίσκεψιν τῆς ὑπαίθρου, πρὸς μὀρφωσιν γνώμης περὶ τῆς ἐπιβαλλομένης εἰς αὐτὴν ἐργασίας. Πρὸς τοῦτο ἐπωφελούμην πάσης εὐκαιρίας διὰ

νά ἐξέρχωμαι. Ἐπεσκέφθην τὰ προάστια τῆς Ἀδριανουπόλεως Γιλδιρίμ, Κηϊκι, Κερίς-Χανέ καὶ Κούμ-Μαχαλέ, τὰ ὅποια ὄλα ἔχουν Ἑλληνικὰς ἐκκλησίας καὶ σχολεῖα. Ἐλάχιστοι Βούλγαροι εἰς αὐτά. Ἡ Βουλγαρικὴ ὁμῶς προπαγάνδα διὰ νὰ παρουσιάσῃ κάποιαν Βουλγαρικὴν κίνησιν ἐν Ἀδριανουπόλει συντελεῖ Βουλγαρικὸν Γυμνάσιον καὶ Οἰκοτροφεῖον, τῶν ὁποίων ὁμῶς τὸ πλεῖστον τῶν μαθητῶν προήρχετο ἐκ τῆς Βουλγαρίας.

Ἀμέσως κατόπιν ἤρχισαν αἱ ἐξετάσεις τῶν σχολείων τῆς ὑπαίθρου—αἱ ὅποιαί γίνονται ἐνωρίς, διότι οἱ χωρικοὶ χρησιμοποιοῦν τὰ παιδιὰ τους εἰς τὰς ἀγροτικὰς τῶν ἐργασίας. Οὕτω ἐπεσκέφθημεν μετὰ τοῦ Πρωτοσυγκέλλου τῆς Μητροπόλεως καὶ τινων καθηγητῶν τοῦ Γυμνασίου τὰ χωρία Χαφσᾶ καὶ Ὁσμανλῆ (τὸ ὅποιον κατὰ κεῖτο ἀπὸ βουλγαροφώνους Ὁρθοδόξους, μὲ ἑλληνικὰ αἰσθήματα). Μετὰ τὰς ἐξετάσεις, εἰς τοὺς συγκεντρωμένους γονεῖς ἐγένοντο νοουθεσίαι περὶ τῆς ἐθνικότητός των κ.τ.λ. Εἰς τὴν Χαφσᾶν οἱ κάτοικοι ἦσαν τουρκόφωνοι, ἀλλὰ φανατικοὶ ἐπίσης Ἑλληνας. Ἦτο ἡ πρώτη φορά καθ' ἣν διεπίστωσα ἐμπράκτως ὅτι ἡ γλῶσσα δὲν ἀπετέλει τὸ μόνον κριτήριον τοῦ ἐθνικισμοῦ, ὡς ἰσχυρίζοντο οἱ Βούλγαροι, καὶ ἔβλεπα ὅτι ὑπῆρχαν ξενόφωνοι φανατικώτεροι ἀπὸ τοὺς ἑλληνοφώνους.

Τὴν 14 Ἀπριλίου 1907 μοῦ ἐδόθη ὑπηρεσιακὴ ἀφορμὴ νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν Ἐάνθην· ἐπρόκειτο περὶ ἀποκλεισμοῦ τῶν Βουλγάρων καπνεργατῶν ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ καπνεργοστάσια, ἣτις καὶ τελικῶς ἐπετεύχθη. Ὁλὴ ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ καὶ ἰδίως τὰ τεχνικὰ ἔργα ἐφυλάσσοντο ὑπὸ Τουρκικοῦ Στρατοῦ, μετὰ τὸ πραξικόπημα τῶν Βουλγάρων τῷ 1903. Ἐπεσκέφθην φυσικὰ τὸν Πρόξενον καὶ τὸν Μητροπολίτην καὶ ὠμιλήσαμεν σχετικῶς μὲ τὴν ἐθνικὴν ἐργασίαν. Μετὰ τοῦ Προξένου Ἀννίνου ἐπεσκέφθημεν εἰς Γκιουμουλτζίναν τὰ ὠραῖα ἑλληνικὰ σχολεῖα, τὰ ὅποια ἀνήγειρεν ἡ γενναιοδωρία τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ πλουτήσαντος πατριώτου των Τσανακλῆ. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν ἐσταμάτησα εἰς Δεδεαγάτς (Ἀλεξανδρούπολις), ὅπου συνητηθῆν μετὰ τοῦ ἐκεῖσε ὑποπροξένου Κανελλοπούλου καὶ τοῦ παρ' αὐτῷ γραφέως Βάθη (Βλάση, ὑπολοχαγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ) καὶ συνεζητήσαμεν σχετικῶς. Τὸ Δεδεαγάτς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς συνθήκης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, δι' ἧς παρεχωρεῖτο εἰς τὴν Βουλγαρίαν διὰ νὰ ἔχῃ αὕτη διέξοδον εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἀπετέλει ἰδιαιτέρον στόχον τῆς Βουλγαρικῆς προπαγάνδας, ἐπιζητούσης διὰ τῆς καθόδου τῶν Βουλγάρων νὰ δημιουργήσῃ δικαιώματα. Συνεννοήθη μὲ τὸν περι τῶν τρόπου δι' οὗ θὰ ἠδύναντο νὰ εἰσαχθῶσι διὰ Δεδεαγάτς τὰ μέσα ἀμύνης τῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, ἐὰν τὰ πράγματα ἐξετραχύνοντο, καὶ ἐπέστρεψα εἰς Ἀδριανούπολιν.

Περὶ ὄλων τῶν ἄνω περιουσιῶν μου συνέταξα καὶ ὑπέβαλα εἰς τὸ Προξενεῖον ἰδιαιτέρας ἐκθέσεις, διὰ νὰ ὑπάρχουν ἐκεῖ καὶ συντελοῦν εἰς τὴν διαφώτισιν τῶν Προξένων καὶ τῶν τυχόν διαδόχων μου.

Ἡ Ἀδριανούπολις διασχίζεται ὑπὸ τριῶν μεγάλων ποταμῶν, τοῦ Ἄρδα, τοῦ Ἐβρου (ἢ Μαρίτσα) καὶ τοῦ Τούσου, οἵτινες σχηματίζουν μικρὰς καταφύτους νησίδας, ὅπου ἄλλοτε οἱ πασάδες εἶχον τὰ μέγαρά των. Εἰς μίαν ἐξ

αὐτῶν ὑπάρχουν ἀκόμη τὰ ἐρείπια σαραίου (παλαιοῦ ἀνακτόρου) καὶ λέγεται ὅτι ὅταν, κάποτε, διῆλθεν ἐκεῖθεν ὁ Ἕλλην ποιητῆς Ἀλέξανδρος Σοῦτσος, ἐχάραξεν εἰς ἓνα ἀγκωνάρι τῶν ἐρειπίων τοὺς ἐξῆς στίχους :

«Μέγαρον τῆς Τυραννίας σὲ ἠφάνισεν ὁ χρόνος,
εἶθε μετὰ σοῦ νὰ πέσῃ καὶ ἡ δόξα καὶ ὁ θρόνος».

Κατὰ τὸν Μάϊον συνεχίζοντες τὰς περιοδείας μας μετέβημεν μετὰ τοῦ Προξένου εἰς τὸ βουλγαρόφωνον χωρίον Μαράσια, ὅχι μὲ καθαρὸν ἑλληνικὸν φρόνημα, ἐπίσης ἐπεσκεψθῆμεν τὰ χωρία Κατίκιοι καὶ Χαντήρ Ἀγᾶ, ἐπίσης βουλγαρόφωνα, διότι αὐτὰ κατὰ προτίμησιν ἐπεσκεπτόμεθα, καθ' ὅσον εἰς αὐτὰ ἔδρα ἢ βουλγαρικὴ προπαγάνδα. Ὁμοίως ἐπεσκεψθῆν τὰ ἐπίσης βουλγαρόφωνα ὀρθόδοξα χωρία Μουσοῦ-Μπεϊλί καὶ Καρὰ-Γιουσούφ, διατηροῦντα, ὡς καὶ τὰ ἄλλα, ἑλληνικὰς ἐκκλησίας καὶ σχολεῖα. Ὑπῆρχον ἐπίσης καὶ ὀλίγα ἀλβανόφωνα ὀρθόδοξα χωρία ἐν Θράκη. Ἐν μέσον πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος καὶ ἀσκήσεως τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὸν συνωμοτισμὸν ἦτο ἡ διάδοσις τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαχείου τοῦ Στόλου, τοῦ ὁποίου ἡ κυκλοφορία ἀπηγορεύετο καὶ κατεδιώκετο ὑπὸ τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν. Ὑπῆρχον παραδείγματα πολυετῶν φυλακίσεων διὰ τὸ ἐγκλημα αὐτό! Ἐπίσης ἀπηγορεύετο ἡ κυκλοφορία τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐκδιδομένων ἐφημερίδων. Τόνωσιν τοῦ φρονήματος τῶν ἐνοπιῶν πληθυσμῶν ἀπετέλεσαν οἱ πολυπληθεῖς Ἑλληνες πρόσφυγες οἱ ἐλθόντες ἐξ Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας εἰς Θράκην, οἱ ὁποῖοι διηγοῦντο τὰς βουλγαρικὰς κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀγριότητας.

Ἐνας καλὸς διδάσκαλος ἢ μία καλὴ διδασκάλισσα εἰς ἓνα χωριό, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς πόλεις ἀκόμη, ἀποτελεῖ πολύτιμον ἐθνικὸν παράγοντα. Εἶναι ὁ κατηχητῆς ὅχι μόνον τῶν μαθητῶν του, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν κατοίκων τοῦ χωρίου. Διὰ τοῦτο ἀπέδιδε ἰδιαίτερον σημασίαν εἰς αὐτοὺς καὶ παντοιοτρόπως τοὺς ἐνεθάρρυνα.

Κατενόησα, ἀπ' ἀρχῆς, καὶ κατεγινόμεν εἰς τὴν περισυλλογὴν στοιχείων, πλὴν τῶν ἐν τῷ Προξενεῖῳ ὑπαρχόντων, πρὸς καταρτισμὸν ἐθνολογικοῦ χάρτου τῆς Θράκης, ἐν ᾧ νὰ ἐμφαίνωνται οἱ πληθυσμοὶ καὶ τὰ σχολεῖα, τόσον τὰ Βουλγαρικὰ, ὅσον καὶ τὰ Ἑλληνικὰ μὲ τὰς γλωσσικὰς τῶν ὑποδιαιρέσεις (ἑλληνόφωνα, τουρκόφωνα, ἀλβανόφωνα, βουλγαρόφωνα). Μὴ ὑπάρχοντος ἐτέρου χάρτου, ἐσχεδιάσα καὶ ἐχρωμάτισα τὰ ἄνω στοιχεῖα ἐπὶ τοῦ ὑπάρχοντος Αὐστριακοῦ γεωγραφικοῦ χάρτου. Δεῖγμα τοῦ χάρτου τούτου μὲ μακρὰν ἔκθεσιν ὑπέβαλον εἰς τὸν Πρόξενον, ὅστις τὴν ὑπέβαλεν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον μὲ λίαν κολακευτικὴν δι' ἐμὲ ἔκθεσιν.

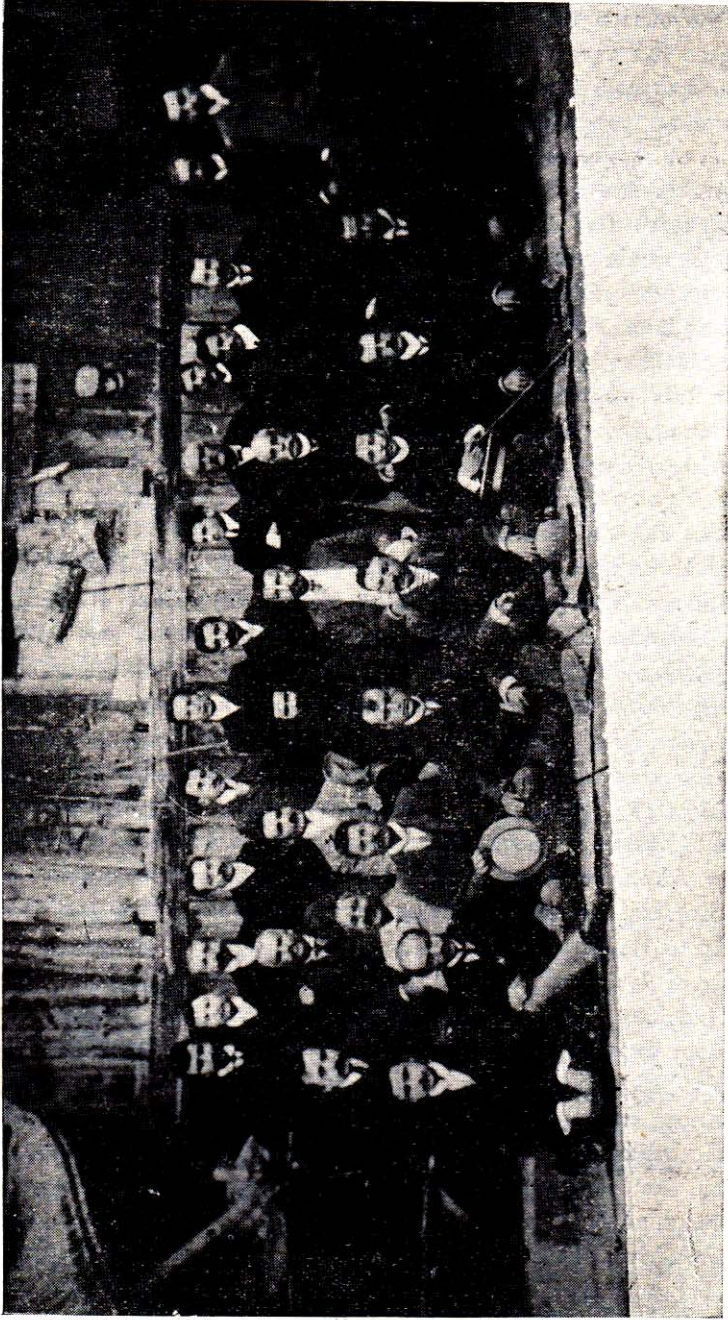
Ἐκ παραλλήλου παρηκολούθουν καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ πεδίου στρατιωτικὰ γυμνάσια εἰς τὴν ἐξαιρετικῶς στρατιωτικὴν αὐτὴν πόλιν. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ προσέγγισις εἰς τὸ πεδῖον ἀσκήσεων ἀπηγορεύετο, ἐπωφελήθη τῆς παρουσίας ἐνὸς χότζα, τὸν ὁποῖον ὁ υἱὸς τοῦ Προξένου εἶχεν ὡς διδάσκαλον τῆς τουρκικῆς, ἀλλὰ καὶ πάλιν, κατόπιν, μᾶς ἀπηγορεύθη ἡ προσέγγισις. Ὑπέ-

βαλα σχετικὴν ἔκθεσιν—μετ' ἄλλων πληροφοριῶν—εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει στρατιωτικὸν ἀκόλουθον ὁ ὁποῖος τὴν ἔκρινεν εὐμενῶς.

Τὴν 1ην Αὐγούστου 1907 ἀνεχώρησεν ὁ ἐκπληρῶν καθήκοντα Προξένου Τζορμπατζόγλου διὰ τὴν ἐν Φιλιππουπόλει νέαν θέσιν του, ἀφιχθέντος πρὸ 3 ἡμερῶν τοῦ ὀριστικοῦ Προξένου Νικολάου Ξυδάκη. Ὁ Ξυδάκης, νέος σχετικῶς καὶ μεγάλης μορφώσεως, εἶχεν ὑπηρετήσει εἰς τὰς Πρεσβείας Παρισίων καὶ Λονδίνου, ἤρχετο δὲ τότε ἐκ Μοναστηρίου, ὅπου ἡ δρᾶσις του ὑπῆρξεν εὐδοκιμωτάτη. Δὲν ἦτο εὐχαριστημένος ἐκ τῆς τριαύτης τοποθετήσεώς του καὶ ἐπεζήτηε τὸ Προξενεῖον Θεσσαλονίκης. Δι' ἐμὲ ὅμως ὑπῆρξε πολὺ εὐχάριστος ἡ παρουσία του, καθ' ὅσον ἤλπιζον πολλὰ ἐκ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ πείρας του, τοσοῦτω μᾶλλον καθ' ὅσον εἶχεν ἀρχίσει σχετικὴ κίνησις, προοιωνιζομένη εὐχάριστον ἐξέλιξιν. Ἐσχηματίσθη Γυμναστικὸς Σύλλογος μὲ ἕναρξιν κατασκευῆς γυμναστηρίου, ὁ Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος ἤρχισεν ἀνεγείρων τὸ καὲν μέγαρόν του, ἐγένοντο συγκεντρώσεις καὶ δεῖπνα διδασκαλικὰ καὶ συσκέψεις προκρίτων ἐν τῇ Μητροπόλει, ἐπὶ παρουσίᾳ μου. Τὴν 24 Αὐγούστου ὠργανώθη μουσικὴ καὶ θεατρικὴ ἑσπερίς ἐν τῷ Γυμνασίῳ, ἡ ὁποία εἶχε μεγάλην ἐπιτυχίαν καὶ ἀρκετὰς εἰσπράξεις. Ἀτμόσφαιρα καθαρῶς ἑλληνικὴ ἐπεκράτησε.

Τὴν 23ην Σεπτεμβρίου ἐώρταζεν ἡ παρὰ τῷ Ὁρτάκιοι Ἑλληνικῇ Μονῇ «Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης». Τὸ Ὁρτάκιοι ἀπέχει 5½ ὥρας δι' ἀμάξης, δυτικῶς τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας νὰ τὴν ἐπισκεφθῶ. 8-10 χιλιάδες ἄνθρωποι, ἐξ ὅλων τῶν πέριξ, εἶχον κατασκηνώσει προχειρῶς περὶ τὴν Μονὴν μὲ κάρρα, ἀραμπάδες, νταούλια καὶ ζουρνάδες. Μεταξὺ τῶν προσκυνητῶν ἦσαν καὶ Βούλγαροι σχισματικοί, οἱ ὁποῖοι, ὅταν τοὺς ἠρωτήσαμεν ἂν εἶναι «Ροῦμ» ἢ «Μπουλγάρ», ἀπήντησαν μετὰ σταθερότητος «Μπουλγάρ». Πρὶν ὅμως ἢ προπαγάνδα τοὺς κάμη σχισματικούς ἐγνώριζαν τὰ ὀρθόδοξα Μοναστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα ἐξηκολούθουν νὰ πηγαίνουν.

Τὴν 29ην Αὐγούστου ἀνεχώρησεν ὁ Πρόξενος μετὰ τοῦ διερμηνέως διὰ Σαράντα-Ἐκκλησίας, ὁπόθεν ἐπέστρεψαν μετὰ 7 ἡμέρας. Ἐγὼ κατ' ἀνάγκην ἔμεινα εἰς τὸ Προξενεῖον, διὰ νὰ μὴ κλείσῃ. Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου ἤλθον ἐκ Σόφιας οἱ βουλευταὶ Γούναρης (κατόπιν πρωθυπουργός) καὶ Πρωτοπαπαδάκης (κατόπιν Ὑπουργός) μετὰ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πολυτεχνείου Κονοπισοπούλου, ἐπιστρέφοντες ἐκ τῆς ἀνὰ τὰ Βαλκάνια περιουσίας των. Παρέμειναν ἐν Ἀδριανουπόλει ἐπὶ 2 ἡμέρας, καθ' ἃς τοὺς ἐπεριποιήθη, συνοδεύσας αὐτοὺς ἀνὰ τὴν πόλιν, καὶ εἰς τὴν παρουσιάσιν των εἰς τὸν Μητροπολίτην. Προσεχάλεσα ὅλους τοὺς προκρίτους νὰ τοὺς ἐπισκεφθῶσιν εἰς τὸ Προξενεῖον, ὅπου τοὺς παρέθεσα γεῦμα καὶ ἐπεζήτησα νὰ ἐπικοινωνήσουν, εἰς τὰ προάστεια, μὲ ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρους, διὰ νὰ ἀποκομίσουν ἐξ αὐτῶν ἐντυπώσεις. Τοὺς ἀνέπτυξα τὴν κατάστασιν καὶ τοὺς ἔδειξα ἐπὶ τοῦ χάρτου τὰς φυλετικὰς διαιρέσεις. Δὲν ἐμάντευσαν τὴν ιδιότητά μου, ἀλλ' ἀργότερα ἐπληροφορήθησαν ὅτι τοὺς εἶχε κάμει ἐντύπωσιν πῶς ἕνας γραφεὺς τοῦ Προξενείου ἐχειρίζετο τόσον εὐχερῶς τοὺς χάρτας.

Ὁ διδασκαλικὸς Σύλλογος Ἀδριανουπόλεως, μετὰ τῶν καθηγητῶν τῶν Γυμνασίων. Εἰς τὸ μέσον τῆς μεσαίας σειρᾶς ὁ Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος καὶ ἐκατέρωθεν αὐτοῦ, δεξιᾷ ὁ Στυλ. Γονατᾶς καὶ ἀριστερᾷ ὁ γυμνασιάρχης Δημ. Σάρρος. Ἀδριανούπολις Ἰούνιος 1907.

Ἀπὸ καιροῦ εἶχον ἀποφασίσει, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ὑπηρεσίας μου εἰς Ἀδριανούπολιν, νὰ ἐπισκεφθῶ καὶ τὰς πρωτεύουσας τῶν ἄλλων Βαλκανικῶν χωρῶν, διὰ νὰ σχηματίσω προσωπικὴν ἐντύπωσιν περὶ τῆς προόδου τῶν χωρῶν αὐτῶν. Τῇ ἐγκρίσει ὅθεν τοῦ Προξένου ἀνεχώρησα τὴν 19ην Σεπτεμβρίου σιδηροδρομικῶς διὰ Φιλιππούπολιν. Μετὰ τὴν διέλευσιν τῶν συνόρων ἔπαυσαν τὰ φέσια καὶ ἤρχισαν τὰ καλπάκια. Διεσχίσαμεν μεγάλας καὶ εὐφόρους πεδιάδας. Εἰς Φιλιππούπολιν παρέμεινα ἐπὶ 3 ἡμέρας, ὅπου ἔτυχον ἐξαιρετικῶν περιποιήσεων παρὰ τῆς οἰκογενείας τοῦ Γεωργίου Τζορμπατζόγλου, ὑπηρετοῦντος ἐκεῖ ὡς Προξένου, καὶ τοῦ προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος Ἀντωνιάδου. Ἐπεσκέφθην τὴν πόλιν, εἶδον τὸ ἡμικατεστραμμένον μέγαρον τῆς Μαρασελίου Ἑλληνικῆς Σχολῆς, καθὼς καὶ τὸ ἐν τῇ ἀγορᾷ εἰς ὁμοίαν κατάστασιν κτίριον τῆς Ἑλληνικῆς Λέσχης καὶ μοῦ ἔδειξαν καὶ ἄλλας ἑλληνικὰς ἰδιοκτησίας, καταληφθείσας ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατὰ τοὺς διωγμοὺς τῆς 6ης Σεπτεμβρίου 1906. Οὐδὲν ἑλληνικὸν σχολεῖον ὑπῆρχε πλέον ἐκεῖ.

Τὴν 22αν Σεπτεμβρίου ἔφθασα εἰς Σόφιαν. Νέα πόλις μὲ συγχρονισμένον ρυμοτομικὸν σχέδιον, μεγάλα δημόσια κτίρια, κήπους (καθ' ὅσον προηγουμένως ἦτο πολίχνη), θέατρον, λέσχας, γενικῶς παρεῖχεν ἐντύπωσιν εὐρωπαϊκῆς πόλεως. Ἦτο καταφανὴς ἐν Βουλγαρίᾳ ἡ ἰδιαίτερα μέριμνα περὶ τοῦ στρατοῦ της: ὠραῖοι στρατῶνες, λέσχη ἀξιωματικῶν, περιβολὴ ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν πολὺ περιποιημένη. Ὁ διπλωματικὸς πράκτωρ μας Εὐγένιος Ζαλακώστας μὲ ἐπεριποιήθη καὶ μὲ συνώδευσεν ἀνὰ τὴν πόλιν, τὴν ἐκκλησίαν μας καὶ τὸ μόνον λειτουργοῦν σχολεῖον μας. Αἱ ὑπηρεσίαι των καὶ τὸ ταχυδρομεῖον των ἐλειτούργουν πολὺ καλά.

Τὴν 24ην ἀνεχώρησα καὶ ἔφθασα εἰς Βελιγράδιον. Τὸ Βελιγράδιον, ὑποδεέστερον τῆς Σόφιας εἰς ἐμφάνισιν, ἔχει καὶ αὐτὸ ἀρκετοὺς δρόμους καλοὺς καὶ πλατεῖς καὶ ἀρκετὰ κτίρια μεγάλα καὶ εὐπρόσωπα. Καὶ ἐδῶ ὁ στρατὸς περιποιημένος καὶ μὲ ἐπικράτησιν τῶν γερμανικῶν συστημάτων, λόγῳ τῆς ἐγγύτητος πρὸς τὴν Γερμανίαν καὶ τῆς συναφείας πρὸς τὴν Αὐστροίαν. Ἐπεσκέφθην τὸν πρέσβυν μας Ἰάκωβον Ἀργυρόπουλον, μετὰ τοῦ ὁποῦ, διὰ ποταμοπλοῦου ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως, μετὰ ὠραιότατην διαδρομὴν, ἐπεσκέφθην τὸ Σεμλῖνον ἐπὶ Αὐστριακοῦ ἐδάφους. Μικρά, ἀλλὰ ἐντελῶς εὐρωπαϊκὴ πόλις, ἀσφαλτοστρωμένοι δρόμοι, καθαριότης κλπ.

Τὴν 27ην Σεπτεμβρίου ἐπέστρεψα σιδηροδρομικῶς εἰς Ἀδριανούπολιν, μετὰ περιοδείαν 8 ἡμερῶν. Μὲ ἱκανοποίησε πολὺ ἡ μικρὰ αὐτὴ διαδρομὴ, ἀπὸ πάσης ἀπόψεως.

Μετὰ τοῦ Προξένου Νικολάου Εὐδάκη ἐπεσκέφθην ὅλα τὰ ἐν Θράκῃ Ἑλληνικὰ Προξενεῖα. Τὸ Δεδαγατς, τὴν Εἰάνθην, τὴν Γκιουμουλτζίναν καὶ τὸ Σουφλί, καὶ ἐμείναμεν σύμφωνοι ὅτι ἐπεβάλλετο νὰ γίνῃ ἐργασία ἐπὶ ὁμοιομόρφου προγράμματος. Τὰς γενικὰς αὐτῆς ἀρχὰς ὑπεβάλαμεν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, μετὰ μετριοπαθοῦς προγράμματος ἀπαιτηθησομένων δαπανῶν ἐκ 200 χιλ. φράγκων ἐτησίως. Τὸ Ὑπουργεῖον, μετὰ ἀρκετὴν βραδύτητα καὶ μὲ τινὰς ἐπιφυλάξεις, ἐνέκρινε τὸ ὑποβληθὲν πρόγραμμα καὶ τὰς ἀπαι-

τουμένας δαπάνας. Κατόπιν τούτου συνήλθομεν εἰς Δεδεαγάτς, ὁ ἐκεῖ ὑποπρόξενος Εὐθύμιος Κανελλόπουλος μετὰ τοῦ γραφέως του Πάνου Βάθη, ὁ ὑποπρόξενος Ραιδεστοῦ Κ. Ντάσος καὶ ἐγὼ καὶ συνετάξαμεν τὸν κανονισμόν τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας, ὑπὸ τὸν τίτλον «Πανελληνίους Ὁργάνωσις», πομπῶδη ἴσως τίτλον, ἀλλὰ σκόπιμον. Ἀνωτάτη Διευθунσις θὰ ἦτο ἀόρατον Κέντρον, ἐδρεῦον ἐν Ἀθήναις, κατόπιν ἤρχοντο («Ἀνώτερα Κέντρα»), ἀποτελούμενα ἀπὸ τὰ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ Ἑλληνικῶ Προξενεῖα, ἔπειτα τὰ «Κέντρα», ἀποτελούμενα ἀπὸ ἐπιτροπὰς ἐξ ἐντοπίων, ἐδρεοῦσας εἰς τὰς πόλεις καὶ, τέλος, ἦσαν αἱ «Ἐπιτροπαὶ» τῶν χωρίων καὶ οἱ ἀπλοῖ «Ἀδελφοί».

Ἀμέσως κατόπιν, μὲ βάσιν τὴν ἀνωτέρω ὀργάνωσιν, περιῆλθον καὶ καθήρτισα «Κέντρα» εἰς Ἀδριανούπολιν, Διδυμότειχον, Λουλέ-Μπουργκάτζ, Μπαμπᾶ-Ἐσκή, Οὐζοῦν-Κιουπροῦ, Ὀρτάκιου, Σαράντα Ἐκκλησίας καὶ Βιζύην, καὶ ἐμύησα «Ἀδελφούς». Οὕτω ἤρχισε μία νέα ἐθνικὴ κίνησις καὶ ἐπικοινωνία μὲ τὸ Προξενεῖον, πρᾶγμα ποῦ ταχέως παρουσίασε προφανῆ μεταβολὴν φρονημάτων καὶ ἀποτίναξιν τῆς νάρκης καὶ τῆς ἀδιαφορίας. Ἀπῆρτεῖτο ὁμως νὰ συνεχισθῇ ἡ ἐργασία αὐτὴ ὑπὸ ἐιδικῶν καὶ δραστηρίων προσώπων καὶ περὶ ὧν τούτων ἐκάμαμεν νέαν ἐιδικὴν ἐκθεσιν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ἡ σύνθεσις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Θράκης (Βιλαέτιον Ἀδριανουπόλεως, πλὴν Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν πέριξ) εἶχεν ὡς ἐξῆς : Κατωκεῖτο ἀπὸ 1.030.000 κατοίκων, ἐξ ὧν 510.000 Τοῦρκοι, 365.000 Ἕλληνες, 110 Βουλγάροι καὶ 45.000 Ἑβραῖοι, Ἀρμένιοι κλπ. Ἄπαντες οἱ ἀνωτέρω Ἕλληνες ἦσαν ἑλληνόφωνοι, πλὴν 35.000 ξενοφώνων, κατανεμομένων ὡς ἐξῆς : 14.100 βουλγαρόφωνοι, 13.100 ἀλβανόφωνοι, 7.200 τουρκόφωνοι καὶ 600 σερβοόφωνοι.

Ἐνῶ ἔβαινον οὕτω ἐπιτυχῶς ἡ ἐθνικὴ ἐργασία, ἔλαβον τηλεγράφημα ἐξ Ἀθηνῶν δι' οὗ ἐπληροφορούμην ὅτι ὁ πατήρ μου ἔπαθεν ἡμιπληγίαν καὶ ὁ ἀδελφός μου Γεώργιος (ἀξιωματικὸς) ἐπρόκειτο νὰ κάμῃ ἐγχείρησιν εἰς τὸ νοσοκομεῖον, παθῶν ἐκ πυώδους πλευρίτιδος. Κατόπιν τούτου ἀνεχώρησα τὴν 28ην Ἰουνίου 1908 ἐξ Ἀδριανουπόλεως σιδηροδρομικῶς καὶ διὰ Θεσσαλονίκης ἔφθασα εἰς Ἀθήνας τὴν 2 Ἰουλίου. Ἠναγκάσθην οὕτω νὰ διακόψω ἀποτόμως τὴν αἰσιοδόξως βαίνουσαν ἐθνικὴν ἐργασίαν ἐν Θράκῃ, παρακολουθούμενός, ἔκτοτε, ἀπὸ ἀθρόας ἐκδηλώσεις ἐκτιμῆσεως καὶ συμπαθείας παρὰ τῶν ἐκεῖσε συνεργατῶν μου. Παρουσιάσθην εὐθὺς ἀμέσως εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ἐδέχθην τὰς εὐμενεῖς κρίσεις διὰ τὴν ἐργασίαν μου παρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Μπαλτατζῆ, παρ' οὗ παρεπέμφθην νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν ἔχοντα τότε τὴν διευθунσιν τοῦ Μακεδονικοῦ Κομιτάτου συναγματοάρχην Παναγιώτην Δαγκλῆν.

ΣΥΝΕΧΙΣΙΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐπάνοδόν μου εἰς Ἀθήνας ἐξεργάγη ἐν Τουρ-
κίᾳ (10-12 Ἰουλίου 1908) τὸ ἀποκληθὲν Νεοτουρκικὸν κίνημα, δι' οὗ

κατηργήθη τὸ ἀπολυταρχικὸν ἐν Τουρκίᾳ καθεστὼς καὶ ἀνεκηρύχθη τὸ Σύνταγμα. Τὸ κίνημα διηυθύνετο ὑπὸ ἐθνικοφρόνων Τούρκων ἀξιωματικῶν, ἐπιζητούντων τὴν ἀνύψωσιν τοῦ καταπεσόντος γόητρου τῆς Τουρκίας. Ἐκ τῶν ἡμετέρων πολλοὶ ὑπῆρξαν αἰσιδόδοξοι διὰ τὴν τοιαύτην μεταβολήν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ὑπῆρξαν οἱ σκεπτικισταί, φοβούμενοι ὅτι ὁ ἐθνικιστικὸς ζήλος τῶν Νεοτούρκων θὰ ἀπέβαινε εἰς βᾶρος τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλλήνων, τοῦθ' ὅπερ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθη ἀκριβές. Καὶ ἐν Ἀθήναις ἐκρίθη ὅτι ἐπεβάλλετο νὰ ἀνασταλῆ ἡ δρᾶσις μας μέχρι διευκρινήσεως τῆς καταστάσεως. Πρὸς τοῦτο κατ' Αὐγουστον τοῦ 1908 συνεκροτήθη ὑπὸ τοῦ Ἰπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν Ἐπιτροπὴ, ἐκ τῶν Προξένων Κωνσταντίνου Δημαρᾶ, Ἀντωνίου Σαχτούρη καὶ Ἰωάνος Δραγούμη, τῆς ὁποίας μετεῖχον ἐπὶ πλέον οἱ ἀξιωματικοὶ Ἐξαδάκτυλος, ὡς ἐργασθεὶς ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὁ Φλωριάς ἐν Σέρραις καὶ ἐγὼ ἐν Θράκῃ. Κατηρτίσθη νέος Ὄργανισμός, ὑπὸ τὸν τίτλον πάλιν τῆς «Πανελληνίου Ὁργανώσεως», ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας ἐτέθη ὁ συνταγματάρχης Παναγιώτης Δαγκλιῆς, ἥτις ὑποδιηρέθη εἰς Τμήματα : τὸ Ἑπαιρωτικόν, τὸ Μακεδονικόν, τὸ Ἀσιατικόν καὶ τὸ Θρακικόν. Τοῦ τελευταίου τούτου ἡ διεύθυνσις ἀνετέθη εἰς ἐμέ. Εὐθὺς ἀμέσως ἐπυκνώθη τὸ δίκτυον τῶν πρακτόρων. Ἐκρίθη ἐπίσης ἀναγκαῖος ὁ κατὰ τὸ δυνατὸν ἐξοπλισμὸς τῶν ἡμετέρων, καθ' ὅσον οἱ Τούρκοι, μετὰ τὸ κίνημα, διένειμον ὅπλα εἰς τὸν πληθυσμὸν των καὶ οἱ Βούλγαροι, ἐπωφεληθέντες τῆς ἐπικρατησάσης συγχύσεως κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας, εἰσῆγαγον καὶ αὐτοὶ ὅπλα ἐκ Βουλγαρίας, τὰ ὅποια διένειμον εἰς τοὺς ἰδικούς των. Ἡ Κυβέρνησις, κατόπιν εἰσηγήσεώς μας, ἀνεγνώρισε τὴν τοιαύτην ἀνάγκην καὶ διέθεσεν εἰς τὴν Ὁργάνωσιν 10.000 ὅπλα, μετ' ἀναλόγων φυσιγιῶν, τὰ ὅποια κατενεμήθησαν κατὰ πρῶτον εἰς Μακεδονίαν, εἴτα εἰς Ἡπειρον καὶ τέλος εἰς Θράκην, ὅπου ὅμως ἡ μεταφορὰ των παρουσίαζε πολλὰς δυσκολίας. Διενηργήθη δὲ αὕτη διὰ παλαιοῦ τορπιλλοβόλου, μὲ κυβερνήτην τὸν ἀνθυποπλοίαρχον Δεμέστιχαν. Πρὸς διακανονισμὸν διαφορῶν λεπτομερειῶν μετέβην κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1908 εἰς Βόλον καὶ Σκόπελον, ὅπου εἶχαμεν ἐγκαταστήσει ἀποθήκην διαμετακομίσεως.

Οἱ ἐπικρατήσαντες Νεότουρκοι κατελήφθησαν ἀπὸ ἄκρατον σωβινισμὸν καὶ ἐπίεζον τὰς ξένας μειονότητας περισσότερον ἀπὸ τὸν ἀπολυταρχισμὸν. Ἐπενέβαινον εἰς τὰ τῆς θρησκείας μας, εἰς τὰ σχολεῖα μας καὶ εἰσῆγαγον τὴν γενικὴν στρατολογίαν. Ἡ ἐπέμβασίς των ἐγένετο ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπιφυλάξεως. Κατὰ τὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς τῇ ἐπεμβάσει των ἐξελέγησαν ὀλιγώτεροι Ἕλληνες βουλευταὶ ἀπὸ ὅσους ἐδικαιοῦντο νὰ ἐκλέξουν οἱ Ἕλληνες, λόγῳ τῆς ἀναλογίας τοῦ πληθυσμοῦ των. Ἐπειδὴ ὅμως εἶχον ὑποστῆ μερικὰς ἀτυχίας ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ κινήματός των, ὅπως τὴν ἀναγνώρισιν τῆς Βουλγαρίας εἰς βασιλείον καὶ τὴν προσάρτησιν τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν, οἱ Νεότουρκοι ἐπεζήτησαν ἀφορμὰς κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἵνα διὰ μιᾶς νίκης των ἀναζωογονήσουν τὸ τουρκικὸν γόητρον. Καὶ ὡς ἀφορμὴν εὔρον τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης, ἐξ ἧς, συμφώνως πρὸς ἀνεγνωρισμένην ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων τὴν 13ην Ἰουλίου 1909, ἐπρόκειτο νὰ ἀπομα-

κρυνθῶσι τὰ τουρκικὰ στρατεύματα, ὅποτε ἐφοβοῦντο ὅτι θὰ ἐκηρύσσετο ἡ ἔνωσις.

Ἐπεζήτησαν λοιπὸν τὴν τρομοκράτησιν τῆς Ἑλλάδος, πρὸς ἀποφυγὴν τοιούτου ἐνδεχομένου. Ἠρέθιζον τὸ ὀθωμανικὸν στοιχεῖον κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἤρξαντο πιέσεις καὶ διωγμοὶ κατ' αὐτῶν. Ἐγένοντο ἐπίμονοι ἐρευναι πρὸς ἀνακάλυψιν ὄπλων καὶ κατώρθωσαν νὰ ἀνακαλύψουν τοιαῦτα καὶ εἰς Μακεδονίαν καὶ εἰς Ἡπειρον καὶ εἰς Θράκην. Τοῦτο τοὺς ἐγέννησεν ὑπονοίας ὅτι ἐπρόκειτο περὶ παρασκευαζομένης ἐπαναστάσεως καὶ ἐξεδίωξαν ὅλους τοὺς πράκτορας ἐκ τῶν Προξενείων καὶ δυστυχῶς ἐπὶ τοῦ συλληφθέντος γραφέως τοῦ Προξενείου Μοναστηρίου Μερεντίτη (ἀξιωματικοῦ) ἀνεῦρον ἐπιστολὰς ἐνοχοποιητικὰς τῆς δράσεως τῶν γραφέων καὶ κατόπιν τούτου ἐφθασαν μέχρις ἀπειλῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἦλθεν ἡ 13ῃ Ἰουλίου 1909. Τὰ τουρκικὰ στρατεύματα ἀπεχώρησαν ἐκ Κρήτης, ἀλλὰ ἔνωσις δὲν ἐγένετο. Ἐκ τῆς λύσεως αὐτῆς δυσηρεστήθησαν καὶ οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Ἕλληνες. Οἱ Τοῦρκοι ἐνέτεινον τοὺς προπηλακισμοὺς καὶ τὰς ἀπειλὰς κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Δυστυχῶς ἡ Ἑλλάς, 12 ὅλα ἔτη μετὰ τὴν ἤτταν τῆς τῆ 1897, εὕρισκετο στρατιωτικῶς ἐντελῶς ἀπαράσκευος καὶ μὲ τὰς ἀποθήκας τῆς κενᾶς. Ἡ Κυβέρνησις Γεωργίου Θεοτόκη, πρὸ τοῦ προφανοῦς κατ' αὐτῆς ἐρεθισμοῦ τῆς κοινῆς γνώμης, παρητήθη καὶ ἐσχηματίσθη τοιαύτη ὑπὸ τὸν Δημήτριον Ράλλην, ἡ ὁποία ἐπεζήτησε νὰ ἀμβλύνη τὴν ἐπικίνδυνον ὀξύτητα, καὶ πρὸς τοῦτο ἀνεκάλεσε τοὺς ὀπουδήποτε ὑπολειπομένους πράκτορας, ἀπεφάσισε τὴν διάλυσιν τῆς «Πανελληνίου Ὁργανώσεως», διετάχθησαν δὲ ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὰ σώματά των (Αὐγούστος 1909). Πρὸς ἐκκαθάρισιν ὅμως τῶν ὑφισταμένων ἐκκρεμοτήτων ἐκρίθη ἀναγκαία ἡ ἐπὶ τινα εἰσέτι χρόνον παραμονὴ ἐλαχίστων ἐκ τοῦ παλαιοῦ προσωπικοῦ, καὶ ὡς τοιοῦτοι ἐκρατήθησαν οἱ Ἐξαδάκτυλος, Τσιρογιάννης καὶ ἐγώ. Καὶ οὕτω ἔληξεν ὁ ἀπὸ δετίας τελεσφόρος διεξαχθεὶς Μακεδονικὸς Ἀγὼν, ὁ ὁποῖος, παρὰ τὰς θυσίας εἰς αἷμα καὶ χρῆμα, ἀπέβη πολύτιμος διὰ τὸν Ἑλληνισμόν.

Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1909

Οἱ ἀξιωματικοί, ἴδια οἱ νεώτεροι, ἐδυσφόρουσαν ἀπὸ καιροῦ διὰ τὴν τοιαύτην κατάστασιν, συνεκρατοῦντο ὅμως λόγῳ τῶν ἐξαιρετικῶν περιστάσεων καὶ ἐπεζήτησαν τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ Κράτους καὶ τὴν ταχεῖαν στρατιωτικὴν προπαρασκευὴν αὐτοῦ (ἴσως ἐπηρεασθέντες καὶ ἐκ τῆς δράσεως τῶν Νεοτούρκων ἀξιωματικῶν). Ὄταν ὅμως παρῆλθεν ἡ 13ῃ Ἰουλίου καὶ ἀπεσοβήθη ἡ ἐπαπειλουμένη ρῆξις μετὰ τῶν Τούρκων, ἀπεφάσισαν νὰ ὀργανωθοῦν πρὸς δράσιν καὶ ἐπιβολὴν τῶν πρὸς ἀνόρθωσιν ἀπόψεών των. Πρώτη σύσκεψις ἐγένετο εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ τότε ἡλάρχου Παμίκου Ζυμβρακάκη, τὴν 18ην Ἰουλίου 1909, εἰς ἣν παρέστησαν 25 ἀξιωματικοί, οὓς εἶχε καλέσει καὶ μεταξὺ τῶν ὁποίων ἤμην καὶ ἐγώ. Μετὰ συζήτησιν ὑπεγράψαμεν πρωτόκολλον δι' οὗ ὑπεσχόμεθα ὅτι :

«Θὰ πράξωμεν ὅ,τι εἶναι ἀνθρωπίνως δυνατὸν ὑπὲρ τῆς ἀπὸ πολλοῦ ἐγκαταλελειμμένης καὶ ἐν κινδύνῳ Πατρίδος καὶ πρωτίστως διὰ τὴν ἄμεσον πρὸς πόλεμον παρασκευὴν καὶ σύνταξιν τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων, ἐξικνούμενοι καὶ μέχρις ἐνόπλου βίας...».

Παραλλήλως ὅμως καὶ σχεδὸν συγχρόνως καὶ ἄλλη ὁμὰς κατωτέρων ἀξιωματικῶν, ἐκ τῶν αὐτῶν ἐλατηρίων ἐλαυνομένη, ἔκρινεν ἀπαραίτητον τὴν μετάκλησιν ἐκ Κρήτης τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου καὶ τὴν ἀνάθεσιν εἰς αὐτὸν τῆς Κυβερνήσεως.

Μόλις ἐγνώσθη τοῦτο ἐκρίθη ἐπιβεβλημένη ἡ μεταξύ τῶν δύο ὁμάδων συνενόησις καὶ πρὸς τοῦτο ἀπεφασίσθη κοινὴ συγκέντρωσις τὴν 25ην Ἰουλίου εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ὑπολοχαγοῦ Χρήστου Χατζημιχάλη. Ἐκεῖ συνεκεντρώθημεν περὶ τοὺς 150 ἀξιωματικοί. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τῆς συσκέψεως ἐνεφανίσθη ὁ φρουράρχος Σχοινᾶς. Ταραχὴ καὶ βίαιαι σκηναὶ καὶ ἀντεγκλήσεις ἐπηκολούθησαν, λήξασαι μόνον μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Φρουράρχου. Ἀπεφασίσθη τότε καὶ κατηρτίσθη ἐπιτροπὴ ἐξ 9 λοχαγῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ μόνου μετέχοντος ἀνωτέρου ἀξιωματικοῦ, τοῦ συνταγματάρχου τοῦ Πυροβολικοῦ Ζορμπᾶ. Ἡ συνεργασία τῶν ἀξιωματικῶν ἀπεκλήθη «Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος». Λόγω τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν μετεχόντων ἀξιωματικῶν ἡ ὑπηρεσία ἀπέφυγε νὰ προβῇ εἰς διώξεις, καθ' ὅσον ἐν τῷ ὑπογραφέντι πρωτοκόλλῳ ὑπῆρχε καὶ ὅρος ἀλληλεγγύης πρὸς πᾶν τυχὸν διωχθησόμενον μέλος τοῦ Συνδέσμου. Τὸ πρόγραμμα τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου περιελάμβανεν : Ἀπομάκρυνσιν τῶν πριγκίπων ἀπὸ τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν, πρόσκλησιν τῶν διαθεσίμων καὶ ἀπαλλαγέντων πρὸς ἐκγύμνασιν, ἀγορὰν ὑλικῆς ἐπιστρατεύσεως καὶ ἄλλα στρατιωτικὰ καὶ ναυτικὰ μέτρα (καθ' ὅσον τοῦ Συνδέσμου μετεῖχον καὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ Ναυτικοῦ), δι' ὧν ἐπεδιώκετο ἡ ἄμεσος βελτίωσις τοῦ Στρατοῦ καὶ τοῦ Στόλου. Τὸ τοιοῦτον πρόγραμμα ἀπεδέχετο καὶ ἡ Κυβέρνησις Ράλλη, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶχε τὴν πλειονοψηφίαν ἐν τῇ Βουλῇ ἐπεθύμει νὰ γίνῃ διάλυσις τῆς Βουλῆς καὶ νὰ διεξαχθῶσι νέαι ἐκλογαί. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ τοιοῦτον θὰ ἀπῆτει ἀρκετὸν χρόνον, ὁ Σύνδεσμος ἤξλωσε τὴν ἄμεσον σύγκλησιν τῆς Βουλῆς καὶ ἡ Κυβέρνησις ἐξέδωσε τὴν 14ην Αὐγούστου Διάταγμα περὶ συγκλήσεως αὐτῆς τὴν 31ην Αὐγούστου, ὠρίσθη δὲ ὅπως τὴν 7 1/2 μ.μ. τῆς ἰδίας ἡμέρας (14 Αὐγούστου) Ἐπιτροπὴ τοῦ Συνδέσμου ἐπισκεφθῇ τὸν Πρωθυπουργὸν Ράλλην καὶ λάβῃ παρ' αὐτοῦ ἐπίσημον διαβεβαίωσιν περὶ ἀποδοχῆς παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τοῦ ἀνορθωτικοῦ προγράμματός τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου. Εἶχον δὲ κληθῆ καὶ ὅλα τὰ τμήματα τοῦ Συνδέσμου εἰς συνεδριάσεις κατὰ τὴν ἰδίαν ὥραν, ὅπως λάβουν γνῶσιν τῆς ἀπαντήσεως. Ἐντελῶς ἀπροόπτως ἐπληροφορούμεθα ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ ὄχι μόνον δὲν ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ, ἀλλὰ καὶ διετάχθη ἡ σύλληψις τῶν μελῶν αὐτῆς. Κατόπιν τούτου ἀπεφασίσθη ἡ ἄμεσος προσφυγὴ εἰς τὰ ὄπλα καὶ πρὸς τοῦτο ὠρίσθησαν διὰ τὴν 3ην πρωινήν ὥραν, τῆς ἰδίας νυκτός, σημεῖα συγκεντρώσεως τῶν διαφόρων στρατιωτικῶν τμημάτων,

ὡς καὶ τῶν μεμονωμένων ἀξιωματικῶν, καὶ ἐκεῖθεν γενικὴ συγκέντρωσις εἰς τὸ Γουδί (τοποθεσίαν παρὰ τοὺς στρατῶνας).

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ κινήματος ὑπῆρξε πλήρης καὶ ἡ ἔκρηξις αὐτοῦ ἀπροσδόκητος διὰ πάντας. Παρὰ τὰ μικρὰ ἐπεισόδια εἰς τοὺς στρατῶνας μὲ τοὺς ἀντιδραστικούς ἀξιωματικούς, περὶ τὴν 4½ πρωινὴν ὥραν τῆς 15ης Αὐγούστου συνεκεντρώθησαν εἰς τὸ Γουδί περὶ τοὺς 500 ἀξιωματικοὶ καὶ σχεδὸν ὅλοι οἱ ἄνδρες τῆς Φρουρᾶς Ἀθηνῶν, περὶ τὰς 2.000, μετὰ 2 Ὀρειβατικῶν Πυροβολαρχιῶν καὶ ὀλοκλήρου τοῦ Συντάγματος Ἴππικοῦ, μηδὲ τῆς Ἰλης τοῦ πρίγκιπος Ἀνδρέου ἐξαιρουμένης. Τὴν ἀρχηγίαν εἶχεν ὁ συνταγματάρχης Νικόλαος Ζορμπᾶς.

Περὶ τὴν 6ην πρωινὴν παρουσιάσθησαν εἰς τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ κινήματος Ζορμπᾶν, ὡς ἀπεσταλμένοι τῆς Κυβερνήσεως, ὁ Δήμαρχος Ἀθηνῶν Σπύρος Μερκούρης καὶ ὁ προσωπάρχης τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν Ἀναστάσιος Παπούλας, ὅπως ζητήσωσι τὰ αἰτήματα τοῦ Στρατοῦ, μετὰ τὴν ἀποδοχὴν τῶν ὁποίων θὰ κατέπαυεν ἡ στάσις. Ἐγώ, προσληφθεὶς ὡς διαγγελεὺς παρὰ τῷ Ἀρχηγῷ Ζορμπᾶ, ἐξετέλεσα χρέη γραμματέως κατὰ τὴν ἐν τῇ συσκέψει ἐγγραφον διατύπωσιν τῶν αἰτημάτων τοῦ Στρατοῦ. Ταῦτα εἶχον ἐν περιλήψει ὡς ἑξῆς: 1) Ἐγγραφὸς ἀποδοχῆ τοῦ προγράμματος τοῦ Συνδέσμου, 2) γενικὴ ἀμνηστία, 3) μὴ διάλυσις τῆς Βουλῆς πρὸ τῆς ἐπιψηφίσεως τῶν ἀναγκαίων διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματος νομοθετημάτων, 4) ἀνάκλησις τῶν γενομένων μεταθέσεων ἀξιωματικῶν τοῦ Συνδέσμου, 5) ἐπαναφορὰ εἰς τὸν Στρατὸν τῶν 7 ἀποταχθέντων διὰ συναφῆ αἰτίαν ἀξιωματικῶν, 6) ἀπόταξις τοῦ ἀντισυνταγματάρχου τοῦ Ἴππικοῦ Λεάνδρου Μεταξᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ 4 ἀξιωματικῶν τοῦ Ἴππικοῦ, ἐπιχειρησάντων νὰ ἀποσπᾶσσι τὸ Σύνταγμα Ἴππικοῦ, τὴν ἰδίαν πρωίαν, ἀπὸ τὸ Γουδί, καὶ 7) ἐκκλησις εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν Βουλευτῶν, πρὸς ἐπιψήφισιν τοῦ προγράμματος τοῦ Συνδέσμου.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐγνώσθη ὅτι παρητήθη ἡ Κυβέρνησις Δημητρίου Ράλλη καὶ ὅτι ὁ σχηματισμὸς τῆς νέας Κυβερνήσεως ἀνετέθη εἰς τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην, ὁ ὁποῖος, πρὶν ἀναλάβῃ τὴν ἀρχὴν, ἦλθεν εἰς συνεννόησιν, διὰ τοῦ βουλευτοῦ του Σπύρου Δεληγιάννη, μὲ τὸν Ἀρχηγὸν Ζορμπᾶν καὶ ἀπεδέχθη ὅλα τὰ αἰτήματα τοῦ συνδέσμου. Ὁ Ζορμπᾶς, καίτοι παρακληθεὶς ὑπὸ τοῦ Μαυρομιχάλη νὰ ἀναλάβῃ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, ἠρνήθη νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς αὐτῆς ἡμέρας (15 Αὐγούστου) ἀπεστάλη εἰς τὸ στρατόπεδόν μας παράρτημα τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, ἐν ᾧ ἐδημοσιεύετο τὸ περὶ γενικῆς ἀμνηστίας Διάταγμα, ὡς καὶ ἐπιστολὴ τοῦ Πρωθυπουργοῦ πρὸς τὸν Ζορμπᾶν, ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἀπεδέχετο ὅλα τὰ αἰτήματα τοῦ Στρατοῦ. Τὴν πρωίαν τῆς ἐπομένης (16 Αὐγούστου) ἐγένετο ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Γουδί γενικὴ συνάθροισις τῶν ἀξιωματικῶν, καθ' ἣν ὁ Ζορμπᾶς ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἀπεδέχθη ὅλα τὰ αἰτήματα τοῦ Στρατοῦ καὶ ὅτι ἐδόθη γενικὴ ἀμνηστία. Ἐπίσης ἀνεκοίνωσεν ὅτι ὀλοκλήρος ἡ Χωροφυλακὴ τάσσεται παρὰ τὸ πλευρὸν

τοῦ Συνδέσμου, ὡς καὶ τηλεγραφήματα ἔλων σχεδὸν τῶν φρουρῶν, δηλοῦσῶν συμμετοχὴν εἰς τὸ κίνημα. Ἐπίσης ὁ μετακληθεὶς ἐκ Ναυστάθμου, μετὰ ἀγγήματος ναυτῶν, πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως ἀξιωματικὸς τοῦ Ναυτικοῦ ἐδήλωσεν ὅτι τίθεται ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ κινήματος. Ἐν συνεχείᾳ ὁ Ζορμπᾶς συνεχάρη πάντας τοὺς συμμετασχόντας τοῦ κινήματος, συνέστησεν ἄκραν μετριοπάθειαν, πειθαρχίαν καὶ τάξιν καὶ διέταξε τὴν ἐπάνοδον τῶν στρατιωτικῶν τμημάτων εἰς τοὺς στρατῶνας των, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Ἄλλὰ καὶ ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν διὰ συλλαλητηρίων καὶ τῶν ἐπαρχιῶν διὰ ψηφισμάτων ἐνέκρινον τὰ γενόμενα καὶ ἐτάχθησαν παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Συνδέσμου.

Ὡς ὑπουργοὶ τῶν Στρατιωτικῶν καὶ Ναυτικῶν ἐν τῇ νέᾳ Κυβερνήσει διωρίσθησαν οἱ Λαπαθιώτης καὶ Δαμιανός, ἀφ' οὗ προηγουμένως ὑπέγραψαν τὸ πρωτόκολλον τοῦ Συνδέσμου.

Ἡ Βουλὴ, ἐν ἀρχῇ ὑπέκρουσα εἰς τὴν ἐπιβολὴν τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου, ἐψήφισεν ἀρκετὰ νομοσχέδια ἐκ τῶν ἐν τῷ προγράμματι αὐτοῦ προβλεπομένων, σὺν τῇ παρόδῳ ὅμως τοῦ χρόνου, καὶ ὑπὸ τὴν ἀντίληψιν ὅτι ὁ Σύνδεσμος εἶχε χάσει πλέον τὸ κύρος του, ἤρχισε κωλυσιεργοῦσα καὶ ἀπέφευγε νὰ ψηφίσῃ, ἰδίᾳ τὰ νομοσχέδια τὰ παραβλάπτοντα τὰ συμφέροντα τῶν βουλευτῶν, ὡς τὸ περὶ ἀσυμβιβάστου τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος πρὸς τὰ τοῦ συμβούλου ἐταιρειῶν, φορολογικά τινα, ὡς καὶ τὸ περὶ ἐκλογῶν, καὶ ἤτοιμάζετο, ἀφ' οὗ ψηφίσῃ τὸν προϋπολογισμόν, νὰ διακόψῃ τὰς ἐργασίας της. Τὴν 7ην Δεκεμβρίου, ἐνῶ ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Λαπαθιώτης εἰσηγεῖτο εἰς τὴν Βουλὴν τὸν νέον Ὄργανισμόν τοῦ Στρατοῦ, ἔψεξε τὴν Κυβέρνησιν Θεοτόκη ὡς ἀμελήσασαν τὴν ἀνασύνταξιν αὐτοῦ. Κατόπιν τούτου οἱ Θεοτοκικοὶ βουλευταὶ ἀπεσύρθησαν τῆς συνεδριάσεως, καὶ εἰς ἐρώτησιν βουλευτῶν πρὸς τίνα ὠμίλει. ἀφοῦ ἡ αἴθουσα ἦτο κενὴ ὁ Λαπαθιώτης ἀπήντησε : «Πρὸς τὰ θεωρεῖα». Ἡ ἀπάντησις αὕτη ἐθεωρήθη παρὰ τῆς Βουλῆς ὑβριστικὴ διὰ τὸ Σῶμα δι' ὃ καὶ ἀπήντησε τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν. Ὁ Σύνδεσμος ἐν ἀρχῇ ἀντετάχθη, ἀλλὰ κατόπιν ὠριμωτέρας σκέψεως ἔκρινεν ὅτι γενικώτερον δὲν συνέφερε νὰ δημιουργηθοῦν ἀνωμαλίας χάριν προσωπικοῦ λόγου καὶ οὕτω ἐπέτρεψε τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ Λαπαθιώτη διὰ τοῦ συνταγματάρχου τοῦ Πεζικοῦ Κωνσταντινίδου. Ἡ Βουλὴ ὅμως, θεωρήσασα τοῦτο ὡς ἀδυναμίαν τοῦ Συνδέσμου, ἐνέτεινε τὴν ἀντίδρασίν της, ἐλπίζουσα νὰ ἀπαλλαγῇ ἐντελῶς τῆς κηδεμονίας του· ἀλλὰ καὶ ἡ Κυβέρνησις Μαυρομιχάλη δὲν ἐπεδείκνυε τὴν αὐτὴν ὡς πρότερον εὐλικρίνειαν ἔναντι τοῦ Συνδέσμου. Τὸ τοιοῦτον προεκάλεσε δυσφορίαν μεταξύ τῶν ἀξιωματικῶν, ἐκδηλωθεῖσαν δι' Ἐπιτροπῆς—τῆς ὁποίας μετεῖχον καὶ ἐγώ—ἣτις παρουσιασθεῖσα εἰς τὸν Ζορμπᾶν ἐζήτησε τὴν ἐντονωτέραν δρᾶσιν τοῦ Συνδέσμου πρὸς ὀλοκλήρωσιν τοῦ ἀνορθωτικοῦ ἔργου αὐτοῦ. Ὁ Ζορμπᾶς ἀπεδέχθη ὡς ὀρθὴν τὴν τοιαύτην ἀντίληψιν καὶ τὴν 19ην Δεκεμβρίου, ὡς Μέγαρχος, διέταξεν ὅλας τὰς μονάδας νὰ τεθῶσιν ἐν ἐπιφυλακῇ. Μεθ' ὃ ἀπέστειλαν ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς Γεώργιον Θεοτόκην, Δημήτριον Ράλλην καὶ Κυρια-

κούλην Μαυρομιχάλην, δι' ὧν ἐζήτησε παρ' αὐτῶν τὴν ψήφισιν παρὰ τῆς Βουλῆς τὸ ταχύτερον ὠρισμένων ἀνορθωτικῶν νομοσχεδίων, ὡς καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν Τριανταφυλλάκου, ὡς ἐνεργήσαντος χαριστικῶς εἰς τὸ ζήτημα τοῦ μεταλλείου Σερίφου, ἄλλως τοὺς καθίστα ὑπευθύνους διὰ τὰ συμβησόμενα.

Οἱ ἄνω πολιτευταὶ ἀπεδέχθησαν τὰς ἀπόψεις τοῦ Συνδέσμου, συνετάχθη ἡ ἡμερησία διάταξις τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς συμφώνως πρὸς τὰς ὑποδείξεις τοῦ Συνδέσμου καὶ οὕτω μετὰ διήμερον διελύθη ἡ ἐπιφυλακὴ. Ἡ Βουλὴ δὲν διέκοψε τὰς ἐργασίας της, ἀλλ' ἐξηκολούθησεν ἐργαζομένη καὶ κατὰ τὰς ἑορτὰς (Χριστούγεννα κλπ.).

Παρ' ὅλα ταῦτα εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν ἐγεννᾶτο ἡ ἀντίληψις ὅτι κάποτε ἔπρεπε νὰ λήξῃ αὐτὴ ἡ κατάστασις, ἡ ὁποία καὶ τὴν ἐσωτερικὴν πειθαρχίαν ἐκλόνιζε καὶ ἀνωμαλίαν γενικῶς παρουσίαζεν. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἐπεζήτησαν πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ συνέχισις τοῦ ἀνορθωτικοῦ ἔργου. Τότε προετάθη ἡ γνώμη νὰ ἀποταθῇ ὁ Σύνδεσμος εἰς τὸν ἐν Κρήτῃ διαμένοντα Ἐλευθέριον Βενιζέλον, διὰ τὰς ἰκανότητας τοῦ ὁποίου εἶχε σχηματισθῆ πανελληνίως εὐμενῆς γνώμη καὶ νὰ ζητηθῇ ἡ γνώμη καὶ ἡ συνδρομὴ αὐτοῦ. Ἡ πρότασις αὕτη ἐγένετο ἀποδεκτὴ.

Ο ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

Ἐπιτροπὴ τοῦ Συνδέσμου ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Κονταράτον μετέβη εἰς Χαρινιά, ὅπου ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Βενιζέλον τὰς ἀποφάσεις τοῦ Συνδέσμου. Ὁ Βενιζέλος ἀπεδέχθη τὴν πρόσκλησιν, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι θὰ τοῦ ἐδίδοτο χρόνος νὰ μελετήσῃ τὴν κατάστασιν, μετὰ τὴν ἀφίξιν του εἰς Ἀθήνας. Ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς συγκλήσεως Ἐθνοσυνελεύσεως κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἀρξαμένου ἔτους 1910 καὶ τὴν ἄμεσον ἀντικατάστασιν τῆς Κυβερνήσεως δι' ἑτέρας ἀρχοῦ, τῆς ὁποίας ὅμως ἀπαραιτήτως νὰ συμμετάσχῃ καὶ ὁ Σύνδεσμος δι' ἀντιπροσώπων αὐτοῦ, ὅποτε δὲν θὰ παρίστατο ἀνάγκη τῆς ὑπάρξεως τοῦ Συνδέσμου, ὅστις θὰ ἔπρεπε νὰ διαλυθῇ. Ὁ Σύνδεσμος ἀπεδέχθη τὴν προταθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Βενιζέλου λύσιν καὶ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὰς περαιτέρω διαπραγματεύσεις. Οἱ Γ. Θεοτόκης καὶ Δ. Ράλλης ἀπεδέχθησαν, ὁ Κ. Μαυρομιχάλης, ὅμως, ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι διεφώνει πρὸς τὸ ζήτημα τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, παρητήθη. Ἀπέμενεν ὅμως καὶ ἡ παρὰ τοῦ Βασιλέως ἀποδοχὴ τῆς προταθείσης λύσεως. Τὸν Βασιλέα τὸν ἐφόβιζεν ἡ παρουσία τῆς παντοδυναμοῦ Ἐθνοσυνελεύσεως, δυναμένης νὰ φθάσῃ καὶ μέχρι καταργήσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς Βασιλείας, καὶ παρουσίαζεν ὡς κώλυμα ὅτι ἡ σύγκλησις θὰ ἐγίνετο ἀντισυνταγματικῶς, τοῦ Συντάγματος προβλέποντος τὴν κατὰ δύο συνόδους ἐπιψήφισιν ὑπὸ τῆς Βουλῆς τῆς συγκλήσεως Ἐθνοσυνελεύσεως. Ὁ Βασιλεὺς ἐκάλεσε τοὺς πολιτικοὺς ἀρχηγοὺς διὰ νὰ ἀκούσῃ τὰς γνώμας των, καὶ οἱ μὲν Γ. Θεοτόκης, Δ. Ράλλης καὶ Στέφανος Δραγοῦμης ἐτάχθη-

σαν ὑπὲρ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ὁ δὲ Κ. Μαυρομιχάλης καὶ ὁ τότε Πρόεδρος τῆς Βουλῆς Ἀλέξανδρος Ρώμας κατ' αὐτῆς. Ὁ Βασιλεὺς ἐξηκολούθει νὰ διατάξῃ. Ὁ Ἀρχηγὸς τότε τοῦ Συνδέσμου καὶ Μέραρχος Ἀθηνῶν διέταξε τὰ σώματα νὰ μένουν ἐν ἐπιφυλακῇ καὶ ὑπὸ τὴν πρόφασιν ἐπιθεωρήσεως ἐκλήθησαν εἰς τοὺς Στρατῶνας Πεζικοῦ τὸ Πυροβολικόν, τὸ Ἴππικόν καὶ τὸ ἄγγιμα ναυτῶν. Ἐκεῖ συνεδρίαζε καὶ ἡ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Συνδέσμου. Οὕτω παρῆλθον ἡ 16ῃ καὶ 17ῃ Ἰανουαρίου, ὅποτε τὸ ἑσπέρας τῆς 17ῆς ἐγνώσθη ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἀπεδέχθη τὴν σύγκλησιν Ἐθνοσυνελεύσεως ὑπὸ μορφήν ὅμως ἀναθεωρητικῆς καὶ ἀνέθεσε τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως εἰς τὸν Στέφανον Δραγούμην, τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Συνδέσμου Νικολάου Ζορμπᾶ ἀναλαμβάνοντος τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, τοῦ Μιαούλη τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν καὶ τοῦ ὑποστρατήγου Πετμεζᾶ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν.

Ἡ Κυβέρνησις ἐδημοσίευσε τὸ διάταγμα περὶ συγκλήσεως Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς, ὡς καὶ διάταγμα περὶ ἀμνηστίας τῶν μετασχόντων εἰς τὸ ἀτυχεὸς κίνημα τοῦ Ὀκτωβρίου ἀξιωματικῶν τοῦ Ναυτικοῦ, διὰ νὰ ριφθῇ πλήρως λήθη εἰς τὸ παρελθόν.

Κατόπιν τούτων διελύθη ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ κινήματός του ἀπέδωκεν ἀγαθὰ ὑπὲρ τῆς Πατρίδος ἀποτελέσματα καὶ δὲν ἐπεδίωξε στρατοκρατίαν.

ΛΟΧΑΓΟΣ

Τὴν 1ην Φεβρουαρίου 1910 ἐδημοσιεύθη διάταγμα μὲ διαφόρους προβιβασμούς κατωτέρων μόνον ἀξιωματικῶν, εἰς τοὺς ὁποίους περιλαμβανόμεν καὶ ἐγώ, προαχθεὶς εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ λοχαγοῦ, μετὰ παραμονὴν 5 ἐτῶν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑπολοχαγοῦ. Τοῦτο ἀπετέλει σχετικῶς ταχεῖαν προαγωγὴν, ὅταν εἰς τὰ τεχνικὰ ὄπλα παρέμενον 10 καὶ 12 ἔτη εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν. Ὁ βαθμὸς τοῦ λοχαγοῦ εἶναι ἐκ τῶν καλυτέρων εἰς τὸ στράτευμα, διότι ἔχει ἄμεσον διοίκησιν καὶ σχετικὴν ἀνεξαρτησίαν, καὶ ὁ λοχαγὸς δύναται νὰ ἐπιδείξῃ τὰ προσόντα του, διὰ τῆς καλυτέρας ἐκγυμνάσεως τοῦ λόχου του. Τὴν 10ην Φεβρουαρίου ἐτοποθετήθη προσωρινῶς εἰς τὸ 1ον Σύνταγμα Πεζικοῦ, μέχρι καταρτισμοῦ τοῦ πίνακος τῶν ὀριστικῶν τοποθετήσεων ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῶν Μεράρχων, συμφώνως πρὸς τὸν προσφάτως τότε ψηφισθέντα Ὀργανισμὸν τοῦ Στρατοῦ. Παρουσιάσθη εἰς τὰς 15 Φεβρουαρίου καὶ ἀνέλαβον τὴν διοίκησιν τοῦ 3ου Λόχου.

Τὴν 18ην Φεβρουαρίου 1910 ἐπρόκειτο νὰ ψηφισθῇ ὑπὸ τῆς Βουλῆς τὸ σχέδιον τῆς Κυβερνήσεως περὶ συγκλήσεως Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς, διὰ τὴν ἐγκρισιν τοῦ ὁποῖου ἀπαιτεῖτο πλειονοψηφία τῶν 2/3 τῶν βουλευτῶν. Ἡ Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ θὰ ἀποτελεῖτο ἀπὸ διπλάσιον ἀριθμὸν βουλευτῶν καὶ θὰ ἀνεθεώρει τὰ μὴ θεμελιώδη ἄρθρα τοῦ Συντάγματος (οὕτω διετηρεῖτο ἡ μορφή τοῦ Πολιτεύματος). Ἡ συνεδρίασις ἐθεωρήθη σπουδαία καὶ ἐλήφθησαν

ανάλογα μέτρα πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως δι' ὃ καὶ ἀπεστάλη, ἀντὶ τῆς συνήθους φρουρᾶς τῆς Βουλῆς, ὀλόκληρος λόχος ἐξ 150 ἀνδρῶν, τοῦ ὁποίου ἡ διοίκησις ἀνετέθη εἰς ἐμέ. Ἐγὼ ἐχάρην διότι θὰ παριστάμην εἰς τὴν συνεδρίασιν αὐτήν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων λόγων καὶ διότι ὁ πατήρ μου εἶχεν ἀσχοληθῆ πολὺ καὶ εἶχε γράψει πολλὰ περὶ ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος. Ἡ συνεδρίασις, τὴν ὁποίαν παρηκολούθησα ἀπὸ τοῦ θεωρείου τῶν ἀξιωματικῶν, ὑπῆρξε λίαν ἐνδιαφέρουσα. Παρήλασαν ἀπὸ τοῦ βήματος ὅλοι οἱ κορυφαῖοι πολιτικοὶ καὶ μόνον ὁ Κ. Μαυρομιχάλης καὶ ὀλίγοι ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν ἐκηρύχθησαν ἐναντίοι. Ἐσημειώθησαν βίαια ἐπεισόδια, προκληθέντα ἀπὸ τὸν βουλευτὴν Λυμπρίτην καὶ τοὺς Ἀργυρόπουλον καὶ υἱὸν Ράλλην. Τέλος ἡ πρότασις ἐψηφίσθη περὶ τὸ μεσονύκτιον ἀπὸ πλειοτέρους τῶν 2/3 τῶν βουλευτῶν. Ὁ πρωθυπουργὸς Δραγούμης ἐδήλωσεν ὅτι ἡ Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ θὰ ἐκαλεῖτο τὸ βραδύτερον τὴν 1ην Σεπτεμβρίου.

Συμφώνως πρὸς τὸ υἰοθετηθὲν πρόγραμμα τοῦ Συνδέσμου, τὴν 20ὴν Φεβρουαρίου 1910 ἐκλήθησαν πρὸς ἐκγύμνασιν 4 κλάσεις ἀπαλλαγέντων ἐκ τῶν μικροτέρων. Οὗτοι ἀνῆλθον εἰς 15.000 ἀνδρας, ἦσαν δὲ ὅλοι σχεδὸν μορφωμένοι καὶ καλῶν οἰκογενειῶν. Ἐγὼ εἰς τὸν λόχον μου εἶχα τὸν υἱὸν τοῦ Δημάρχου Μερκούρη καὶ τὸν υἱὸν τῆς κομῆσεως Ριανκούρ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποκτήσει τὴν ἑλληνικὴν ὑπηκοότητα. Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἐπετράπη καὶ ἡ κατάταξις ἐθελοντῶν, ἡ ὁποία εἶχεν ἀνασταλῆ, ἐπὶ τῇ μελετωμένῃ καὶ ματαιωθείσῃ καταργήσει τῆς Σχολῆς τῶν Ὑπαξιωματικῶν. Κατεβλήθη ἔντονος προσπάθεια πρὸς ἐκγύμνασιν των, καθ' ὅσον παρέμειναν ὑπὸ τὰ ὅπλα μόνον 50 ἡμέρας. Ἐτήρησα αὐστηρότατα ἴσῃν μεταχειρίσιν, δι' ἣν παρεπονέθη ὁ Δήμαρχος Μερκούρης ἐξ ἀφορμῆς τοῦ υἱοῦ του.

Τὴν 10ην Μαΐου ἐκλήθησαν ἐπίσης οἱ ἀπαλλαγέντες τῶν δύο προηγουμένων κλάσεων, οἵτινες ἀνῆλθον εἰς 7.000 ἀνδρας, οἵτινες παρέμειναν πάλιν 50 ἡμέρας, ἐκγυμνασθέντες ἐντατικῶς καὶ καλῶς. Ἐμείνα πολὺ εὐχαριστημένος ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ προγράμματος ἐκγυμνάσεως τὸ ὁποῖον ἐφήρμοσα.

Τὴν 18ην Μαΐου ἐκλήθη ἐν σύσκεψιν παρὰ τῷ Πρωθυπουργῷ Δραγούμῃ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς μορφῆς ἣν ἔδει νὰ λάβῃ ἡ Ἐθνικὴ Ἐργασία, μετὰ τὴν νέαν τῶν πραγμάτων φάσιν, ἔν τε τῷ ὑποδοῦλω ἑλληνισμῷ καὶ τῷ ἐλευθέρῳ βασιλείῳ, οὕτως ὥστε νὰ συστηματοποιηθῇ αὕτη εἰς ἐπίσημον ὑπηρεσίαν, μονίμως ὑφισταμένην, εἰς ἣν ὑποχρεωτικῶς νὰ μετέχωσι καὶ ὑπάλληλοι τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ἀξιωματικοί, οὕτως ὥστε τὰ ὑψιστα συμφέροντα τοῦ Κράτους νὰ μὴ εὐρίσκωνται εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἐκάστοτε συγκροτουμένων κομιτάτων. Κατὰ τὴν σύσκεψιν ταύτην παρέστησαν, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πρωθυπουργοῦ, ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Καλλέργης, ὁ Ἰων Δραγούμης (υἱὸς τοῦ Πρωθυπουργοῦ), ἀνώτεροι ὑπάλληλοι τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ Ἐξαδάκτυλος, Τσόντος καὶ ἐγώ. Τὸ πόρισμα τῆς συσκέψεως ταύτης ἀπετυπώθη εἰς τὸ περὶ «Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν εὐαγῶν σκοπῶν» Βασιλικὸν Διάταγμα, μὴ δημοσιευθὲν

ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως ὡς ἀπόρρητον, δι' οὗ συνεχωνεύετο ἡ τέως Ἐπιτροπὴ Ἐκκλησίας καὶ Παιδείας τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας μὲ τὸ ἰδρυθόμενον ἐν τῷ Γενικῷ Ἐπιτελείῳ τοῦ Στρατοῦ ἰδιαίτερον τμήμα, μὲ σκοπὸν τὴν ἀπὸ κοινοῦ συνεργασίαν πρὸς προαγωγὴν τῆς προπαγάνδας καὶ εὐόδωσιν τῶν ἐθνικῶν σκοπῶν, σχεδίων καὶ βλῆσεων.

ΤΑ «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ»

Διὰ νόμου, ψηφισθέντος κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου τὴν 16ην Μαρτίου 1910, ἰδρύθησαν ἐτήσιοι σκοπευτικοὶ ἀγῶνες, «Τὰ Ἐλευθέρια», οἵτινες θὰ ἐτελοῦντο κατ' ἔτος τὴν 25ην Μαρτίου ἐκ περιτροπῆς εἰς ἕκαστον νομόν, πρὸς διάδοσιν τῆς σκοποβολῆς, θεωρουμένης ὡς ἐνὸς κλάδου τῆς πολεμικῆς τοῦ Ἔθνους προπαρασκευῆς. Εἶχον δὲ ὀρισθῆ καὶ χρηματικὰ ἔπαθλα πρὸς προσέλκυσιν περισσοτέρων ἀγωνιστῶν. «Τὰ Ἐλευθέρια», κατὰ τὸν νόμον, ἐτέλουν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν Ὑπουργείων Στρατιωτικῶν καὶ Παιδείας.

Τὰ πρῶτα «Ἐλευθέρια», σκοπευτικοὶ δηλ. ἀγῶνες, ἐπειδὴ δὲν ἐπρόφθαναν νὰ γίνουσι τὴν 25ην Μαρτίου, ὠρίσθησαν διὰ τὰς 27 Ἰουνίου καὶ ἀπεφασίσθη νὰ γίνουσι εἰς Πάτρας, καθ' ὅσον εἰς τὸν νομόν τοῦτον ἀνυψώθη τὸ πρῶτον ἡ σημαία τῆς Ἐπαναστάσεως. Πρὸς προπαρασκευὴν τῶν ἀγῶνων τούτων ἐκλήθησαν, παρὰ τῷ Ὑπουργῷ τῆς Παιδείας Παναγιωτοπούλῳ, 15 ἄτομα ἔχοντα σχετικὴν ἐμπειρίαν περὶ τὰ σκοπευτικά. Μεταξὺ αὐτῶν κατελέγη καὶ ἐγώ. Τὴν 21ην Ἰουνίου ἐδημοσιεύθη Β. Διάταγμα, δι' ἧς διορίσθη μόνιμος 7μελής Ἐπιτροπὴ πρὸς διεξαγωγὴν τῶν «Ἐλευθερίων» διὰ μίαν ζετίαν, εἰς ἣν περιελήφθη καὶ ἐγώ. Ἀπητήθη νὰ μεταβῶμεν μίαν ἐβδομάδα πρὸ τῶν ἀγῶνων εἰς Πάτρας καὶ—ἐλλείπει χώρου—εἰς Ρίον πρὸς προπαρασκευὴν τῶν ἀγῶνων. Πλὴν ἐμοῦ ἦλθε καὶ ὁ καθηγητὴς τῆς γυμναστικῆς Χρυσάφης καὶ ὁ τμηματάρχης καὶ ποιητὴς Γεώργ. Δροσίνης, μέλη τῆς μόνιμου Ἐπιτροπῆς. Τὴν ἑνάριζον τῶν ἀγῶνων ἐκήρυξεν ὁ Βασιλεὺς, παρισταμένων καὶ τῶν Ὑπουργῶν Στρατιωτικῶν καὶ Παιδείας. Οἱ ἀγῶνες διήρκεσαν 4 ἡμέρας. Τὴν 5ην ἡμέραν ἀπενεμήθησαν τὰ ἔπαθλα, ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ, εἰς Πάτρας καὶ ἐπηκολούθησεν ἐκδρομὴ εἰς Ὀλυμπίαν πρὸς τιμὴν τῶν νικητῶν.

Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐτελέσθησαν τὴν 25ην Μαρτίου εἰς Βόλον. Τὴν ἑνάριζον τῶν ἀγῶνων ἐκείνων ἐκήρυξεν ὁ τότε Διάδοχος Κωνσταντῖνος, ρίψας τὴν πρώτην βολήν. Ἦτο ἡ πρώτη φορά καθ' ἣν παρίστατο ἐπισήμως ὁ Διάδοχος μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσίν του ἐκ τοῦ Στρατοῦ.

Ἐγώ, ἅμα τῇ μεταθέσει μου ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Τρίκαλα, ὑπέβαλα τὴν παραίτησίν μου ἐκ τῆς Ἐπιτροπῆς ὡς μὴ δυνάμενος νὰ παρίσταμαι εἰς τὰς συνεδριάσεις της καὶ διὰ τοῦ ἀπὸ 31ης Ἰανουαρίου 1912 Β. Διατάγματος ἀντικατεστάθην ὑπὸ τοῦ λοχαγοῦ τοῦ Μηχανικοῦ Δελαπόρτα.

Ἡ Ἐπιτροπὴ δι' ἐγγράφου της μοὶ ἐξέφρασε τὴν λύπην της «διότι ἐστε-

ρήθη συναδέλφου πολυτίμου και αγαπητοῦ, ὅστις παρέσχε διὰ τῆς σκεπτευτικῆς του πείρας, ὅσον και διὰ τοῦ ἀγαστοῦ ἤθους, ἀληθῶς ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας και τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐδραίωσιν τοῦ ἔθνικοῦ τούτου θεσμοῦ».

Τὰ τελευταῖα «Ἐλευθέρια» τοῦ 1912 ἐτελέσθησαν εἰς Τρίκαλα, ὅπου διετάχθη νὰ παρευρεθῶ. Παρέστη ὁ Βασιλεὺς και ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας Τσιριμῶκος. Ἐπηκολούθησεν ὁμως ὁ πόλεμος 1912-13, μετὰ τὸ πέρασ τοῦ ὁποίου δὲν ἐπανελήφθησαν.

Ο ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΝ

Αἱ ἀποφασισθεῖσαι ἐκλογαὶ διενηργήθησαν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Δραγούμη τὴν 8ην Αὐγούστου 1910. Τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν ὑπῆρξαν ἀπροσδόκητα. Καίτοι τὰ δύο μεγάλα τότε κόμματα Θεοτοκικὸν και Ραλλικὸν εἶχον κάμει κοινούς συνδυασμούς, ἠττήθησαν κατὰ κράτος και ἐξελέγη πλῆθος νέων πολιτευτῶν ἀνεξαρτήτων, και ὅσοι ἐκ τῶν κομμάτων ἐξελέγησαν ἦλθαν τελευταῖαι και τοῦτο ἐλλείπει ἄλλων ἀνεξαρτήτων ὑποψηφίων. Μεταξὺ τῶν ἐκλεγέντων ἦσαν ἀρκετοὶ οἱ ἐκ Κρήτης καταγόμενοι, ὁ δὲ Βενιζέλος ἐθριάμβευσε κυριολεκτικῶς. Αὐτὸ ἀπεδείκνυε μίαν ἀφύπνισιν τοῦ Ἔθνους, ἀφετηρία τῆς ὁποίας ὑπῆρξε τὸ στρατιωτικὸν κίνημα. Ἡ νέα Βουλὴ συνῆλθε τὴν 1ην Σεπτεμβρίου, κατηλάνωσεν ἓνα μῆνα διὰ τὸν ἔλεγχον τῶν ἐκλογῶν και ἄλλον ἓνα μῆνα εἰς συζήτησιν ἐὰν ἡ διπλῆ αὐτῆ Βουλὴ θὰ ἦτο Συντακτικὴ ἢ Ἀναθεωρητικὴ Συνέλευσις, χωρὶς νὰ καταλήξῃ εἰς συμπέρασμα.

Ἐν τῷ μεταξὺ παρητήθη ἡ Κυβέρνησις Δραγούμη και μετὰ τινὰς δισταγμούς ὁ Βασιλεὺς ἀνέθεσε τὸν σχηματισμὸν τῆς νέας Κυβερνήσεως εἰς τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον. Εἰς τὴν ἄρσιν τῶν δισταγμῶν συνετέλεσε τότε και ὁ νέος πολιτευτῆς και δημοσιογράφος Εὐστράτιος Κουλουμβάκης, διὰ τῆς ἀρθρογραφίας του και τῆς παρουσιάσεώς του μετ' ἐπιτροπῆς βουλευτῶν εἰς τὸν Βασιλέα.

Ὁ Βενιζέλος, ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν τὴν 6ην Ὀκτωβρίου 1910, ἀντελήφθη ὅτι ἦτο δύσκολον νὰ συνεργασθῇ μετὰ τὴν ἀνομοιογενῆ αὐτὴν Βουλὴν και νὰ ἐφαρμόσῃ δι' αὐτῆς τὸ ἀνορθωτικὸν πρόγραμμά του, δι' ὃ και διέλυσε ταύτην τὴν 11ην τοῦ ἰδίου μηνὸς και προεκήρυξε νέας ἐκλογὰς διπλῆς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς διὰ τὴν 28ην Νοεμβρίου. Ἐκ τῶν ἐκλογῶν τούτων ἐξῆλθε παντοδύναμος ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ ἐκλεγέντων παντοῦ διὰ καταπληκτικῆς πλειοψηφίας. Ἡ Βουλὴ συνῆλθε τὴν 8ην Ἰανουαρίου 1911 και ἤρξατο τοῦ ἀναθεωρητικοῦ αὐτῆς ἔργου.

Καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα ἐγὼ ἠσχολούμην μετὰ τὸν 3ον πάντοτε λόχον τοῦ 1ου Συντάγματος Πεζικοῦ, εἰς τὴν ἐκγύμνασιν κληθέντων νεοσυλλέκτων, και ἔλαβον μέρος εἰς ἐπιτροπὴν παραλαβῆς πολεμικοῦ ὑλικοῦ, τὸ ὁποῖον παρέδώσαμεν εἰς τὴν ἐν Πειραιεὶ ἀποθήκην ἐπιστρατεύσεως.

ΓΑΛΛΙΚΗ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ

Ἀπὸ τῆς περιόδου τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου εἶχεν ἀποφασισθῆ ἡ μετάκλησις ξένης στρατιωτικῆς ἀποστολῆς, πρὸς ὀργάνωσιν καὶ ἐκπαιδεύσιν τοῦ Στρατοῦ μας. Συνεζητεῖτο ὅμως ἀπὸ ποῖον κράτος θὰ ἦτο προτιμώτερον νὰ ζητηθῆ ἢ ἐν λόγῳ ἀποστολῆ. Ἀπεφασίσθη τέλος ἡ ἀποστολῆ αὕτη νὰ εἶναι Γαλλικὴ, καὶ διότι οἱ στρατιωτικοὶ μας κανονισμοὶ ἦσαν ὅλοι μεταφράσεις τῶν Γαλλικῶν κανονισμῶν καὶ διότι οἱ περισσότεροι ἀξιωματικοὶ ἐγνώριζον σχετικῶς περισσότερον τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν καί, τέλος, διότι ἐπεκράτει τότε φιλογαλλικὸν πνεῦμα.

Οὕτω περὶ τὸ τέλος Ἰανουαρίου 1911 ἔφθασε τὸ πρῶτον κλιμάκιον τῆς στρατιωτικῆς Γαλλικῆς Ἀποστολῆς ὑπὸ τὸν Στρατηγὸν Ἐντοῦ, καὶ μόλις περὶ τὰ τέλη Μαρτίου συνεπληρώθη αὕτη, ἀποτελεσθεῖσα ἐκ 15 ἀξιωματικῶν τῶν διαφόρων ὄπλων καὶ σωμάτων, ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τοῦ λοχαγοῦ μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ στρατηγοῦ. Οὗτοι διετέθησαν ἀνὰ εἰς ἀνώτερος ἀξιωματικὸς καὶ εἰς λοχαγὸς ἀνὰ Σύνταγμα ἐκάστου ὄπλου, καὶ ἀνὰ εἰς διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς Ἐπιμελητείας καὶ τῆς Ὑγειονομικῆς Ὑπηρεσίας, τοῦ Στρατηγοῦ Ἐντοῦ μετὰ τῶν ὑπαπιστῶν του ἔχοντος τὴν γενικὴν ἐπίβλεψιν.

Οἱ Γάλλοι ἀξιωματικοὶ ἐπέδειξαν ἀξιόλογον ζῆλον πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἀποστολῆς των καὶ ἐξ ἀτομικῆς φιλοτιμίας, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνικῆς φιλοτιμίας, καθ' ὅσον ἡ Τουρκία εἶχε μετακαλέσει Γερμανικὴν στρατιωτικὴν ἀποστολὴν πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Στρατοῦ της. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ ἐπέδειξαν πολλὴν προθυμίαν ὅπως ἐπωφεληθῶσι τῶν διδασμάτων των.

Διὰ τὸ Πεζικόν, ὡς πρότυπον Σύνταγμα πρὸς διδασκαλίαν ὠρίσθη τὸ 1ον Σύνταγμα Πεζικοῦ, μὲ ὀργανωτὰς τὸν ταγματάρχην τότε Bordeaux καὶ τοὺς λοχαγοὺς Savary καὶ Romieu. Ἐγὼ εἶχα πολλὴν ἐπικοινωνίαν μαζί των καὶ ἐπειδὴ ἐγνώριζον ἀρκετὰ γαλλικά, ἐχρησιμοποιοῦμην παρ' αὐτῶν ὡς διερμηνεὺς κατὰ τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν, ἐκδηλούντων συχνὰ καὶ διαφοροτρόπως τὴν εὐμενῆ περὶ ἐμοῦ κρίσιν των.

Τῇ εἰσηγήσει τῆς Ἀποστολῆς ἀπεφασίσθη ἡ ἐκδοσις περιοδικοῦ, ὑπὸ τὸν τίτλον «Στρατιωτικὴ Βιβλιοθήκη», ἐν ᾧ θὰ ἐδημοσιεύοντο στρατιωτικαὶ μελέται, πρωτότυποι ἢ μεταφράσεις ξένων τοιούτων, πρὸς βοήθειαν καὶ πλουτισμὸν τῶν γνώσεων τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν ἀγνωσούντων ξένας γλώσσας. Πρὸς τοῦτο τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν κατήρτισεν διὰ Β. Διατάγματος Ἐπιτροπὴν, ἡ ὁποία θὰ ἐνέκρινε τὴν ὑποβαλλομένην πρὸς δημοσίευσιν ὕλην καὶ θὰ ἐκανόνιζε τὰ τῆς διαθέσεως τῶν πόρων αὐτοῦ, συνισταμένων ἀπὸ δίδραχμον συνδρομῆν τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἀπὸ κρατικὴν ἐπιχορήγησιν. Τῆς Ἐπιτροπῆς αὐτῆς ἀπετέλεσα μέλος καὶ ἐγὼ διὰ τῆς ἀπὸ 22-2-1911 διαταγῆς τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν.

Κατὰ Μάτιον ἐγένετο πρότασις παρὰ τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Ὑποστρατήγου Σαπουντζάκη ὅπως ἀποσπασθῶ παρὰ τῷ Γενικῷ Ἐπιτελείῳ Στρατοῦ. Ἐγὼ ὅμως προστίμων νὰ παραμείνω εἰς τὸ Σύνταγμα

μου και να ἔχω τὴν διοίκησιν τοῦ λόχου μου, ἥτις μοῦ ἐπέτρεπε νὰ παρακολουθῶ καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Γαλλικῆς Ἀποστολῆς, καὶ διὰ τοῦτο παρεκάλεσα τὸν Γάλλον Διοικητὴν ταγματάρχην Bordeaux ὅπως ἐνεργήσῃ ὑπηρεσιακῶς καὶ ἀνασταλῆ ἢ ἐν λόγῳ ἀπόσπασίς μου, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐγένετο.

ΜΕΤΑΘΕΣΙΣ ΕΙΣ ΤΡΙΚΑΛΑ

Κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1911 ἐκοινοποιήθη Β. Διάταγμα δι' οὗ ἐκανονίζετο ὁ τρόπος τοποθετήσεως τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Πεζικοῦ, μετὰ βάσιν τὸν χρόνον ὑπηρεσίας ἐκάστου εἰς ἐκάστην φρουράν. Οὕτω ἐτοποθετήθη καὶ ἐγὼ εἰς τὸ ἐν Τρικάλαις 5ον Σύνταγμα Πεζικοῦ, ὅπου παρουσιάσθη τὴν 1ην Σεπτεμβρίου καὶ παρέλαβον τὸν 2ον Λόχον. Τὴν 6ην τοῦ ἰδίου μηνὸς ἐκλήθησαν δι' ἀσκήσεις 20 ἡμερῶν οἱ ἐφεδρῶν ὀπλιῖται τῆς κλάσεως 1904. Τὸ Σύνταγμα ἀπεφάσισε νὰ ἐντάξῃ ὅλους τούτους εἰς ἓνα λόχον, πρὸς καλυτέραν ἐκπαίδευσιν, ἐνισχύσαν τὸν λόχον τοῦτον διὰ περισσοτέρων ἀξιωματικῶν. Ὡς λόχος ἐκπαιδεύσεως ὠρίσθη ὁ ἰδικός μου, ὡς δὲ μοὶ εἶπεν ὁ Διοικητὴς τοῦ Συντάγματος Παπαρρόδου, ἐξέλεξε τὸν ἰδικόν μου λόχον διότι εἶχεν ἐπιστολὴν τοῦ ταγματάρχου Bordeaux, δι' ἧς με συνίστα ὡς ἓνα τῶν καλυτέρων ἐκ τῶν ὑπ' αὐτὸν ὑπηρετησάντων ἀξιωματικῶν.

Τὴν περίοδον ἐκεῖνην ἐδημιουργήθη ἡ ρῆξις μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ἰταλίας διὰ τὸ ζήτημα τῆς Τριπολιτίδος, εὐτυχῶς ὅμως περιορίσθη ἡ κήρυξις πολέμου μεταξὺ τῶν δύο. Ἡ Τουρκία ὅμως, μὴ δυναμένη νὰ ἀποστείλῃ διὰ θαλάσσης δυνάμεις εἰς Τριπολιτίδα καὶ φοβουμένη περιπλοκὴν εἰς τὰ Βαλκάνια, ἐκήρυξε μερικὴν ἐπιστράτευσιν, πρᾶγμα ποῦ κατ' ἀνάγκην ἔκαμε καὶ ἡ Ἑλλάς, καίτοι ὁ Βενιζέλος, εἰς ὃν ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς εἶχεν ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην, ἠκολούθει κατὰ τὴν περίοδον ἐκεῖνην φιλειρηνικὴν πολιτικὴν. Οἱ ἀξιωματικοὶ θὰ ἔβλεπον εὐχαρίστως τότε ἓνα πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, διότι, βλέποντες τὴν βελτίωσιν τοῦ Στρατοῦ καὶ τὴν εἰσροὴν πολεμικῶν ἐφοδίων, ἠλπίζον εἰς μίαν νίκην, ἥτις θὰ ἀπέπλυε τὴν ἤτταν τοῦ 1897.

ΝΕΑΙ ΕΚΛΟΓΑΙ

Λήξαντος τοῦ ἔργου τῆς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς διὰ τῆς Ἀναθεωρήσεως καὶ ψηφίσεως τοῦ Νέου Συντάγματος, προεκκηρύχθησαν ἐκλογαὶ δι' ἀπλῆν Βουλὴν διὰ τὴν 11ην Μαρτίου 1912. Αἱ ἐκλογαὶ αὗται ἦσαν ὑψίστης σημασίας, καθ' ὅσον, ἐὰν ἀπετύγχανεν ὁ Βενιζέλος καὶ τὸ νεοσύστατον κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, θὰ ἐπεκράτει ὁ παλαιοκομματισμός, μετὰ τὴν γνωστὴν νοστροπίαν του. Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως τῶν ἐκλογῶν αὐτῶν ὑπῆρξαν ἐκπληκτικὰ καὶ πρωτοφανῆ διὰ τὰ ἐκλογικὰ χρονικὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Βενιζέλος ἔφερε σχεδὸν παμψηφίαν. Ἀπέτυχεν ὁ Δημήτριος Ράλλης καὶ μόλις ἐσώθησαν δι'

ὀλίγων ψήφων ὁ Γεώργιος Θεοτόκης καὶ ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης. Τὸ Ἔθνος ἀνέπνευσε καὶ ἐνεπνεύσθη μὲ ἀίσιοδοξίαν. Ὁ Βενιζέλος θὰ ἠδύνατο νὰ διευθύνῃ τὰς τύχας τῆς Ἑλλάδος, ἀπερίσπαστος καὶ παντοδύναμος, οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ ἔβλεπον τὸ ἀνορθωτικὸν ἔργον τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου ὀριστικῶς ἐδραιωθὲν καὶ μονιμοποιηθὲν.

ΜΕΓΑΛΑΙ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

Κατὰ Μάϊον τοῦ 1912 ἐγένοντο μεγάλαι ἀσκήσεις ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς Γαλλικῆς Ἀποστολῆς. Αἱ ἀσκήσεις αὗται ἦσαν αἱ μεγαλύτεραι ἐκ τῶν γενομένων ἕως τότε ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἀριθμοῦ μετασχόντων ἀνδρῶν καὶ ἀπὸ ἀπόψεως διανυθέντων διαστημάτων. Μετέσχον αὐτῶν οἱ ἀπαλλαγέντες τῆς κλάσεως 1903 καὶ οἱ ἐφεδρῶν τοῦ 1906, ἐπὶ πλεόν τῶν ὑπηρετουσῶν κλάσεων. Ἡ μετασχούσα δύναμις ἦτο περὶ τὰς 20.000 ἀνδρῶν. Ἡ Μεραρχία Ἀθηνῶν, ἐνισχυθεῖσα καὶ διὰ σωμάτων ἐκ Πελοποννήσου, ἐπρόκειτο νὰ ἀποκρούσῃ τὴν κατερχομένην Μεραρχίαν Λαρίσης. Ἡ συνάντησις ἐγένετο περὶ τὰς Θήβας. Ἐκεῖθεν, δι' ἄλληπαλλήλων ἀσκήσεων, ἔφθασαν ἀμφοτέραι αἱ Μεραρχίαι εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐπηκολούθησε μεγαλοπρεπῆς παρέλασις. Τὸ Σύνταγμά μου διήνυσε περὶ τὰ 400 χιλιόμετρα πεζῇ. Τὴν κριτικὴν ἐπὶ τῶν ἀσκήσεων ἔκαμει ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος, ὁ ὁποῖος, μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς Γενικῆς Διοικήσεως, ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα τοῦ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τοῦ Στρατοῦ, τῇ ἐπιμονῇ τοῦ Βενιζέλου, καὶ παρὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συνδέσμου ὅπως οἱ πρίγκιπες μὴ ἔχωσιν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν. Ἡ ἐπιστροφή τῶν μονάδων ἐγένετο ἀτμοπλοικῶς καὶ σιδηροδρομικῶς, γενομένων ἀσκήσεων ἐπιβιβάσεως καὶ ναυτικῆς ἀσκήσεως συνοδείας καὶ ἀσφαλίσεως τῶν ὀπλιταγωγῶν. Ἐλειτούργησεν ἡ Ἐπιμελητεία, ἐδοκιμάσθησαν τὰ εἶδη κατασκηνώσεως, ὡς καὶ αἱ συντηρημέναι τροφαί. Αἱ ἀσκήσεις αὗται ὑπῆρξαν ὠφέλιμοι δι' ὅλους τοὺς βαθμοφόρους, ἀλλ' ἰδίᾳ διὰ τοὺς διοικητὰς μεγάλων μονάδων καὶ τὰ ἐπιτελεῖα αὐτῶν.

Διὰ τοῦ ἀπὸ 28ης Ἀπριλίου 1912 Β. Διατάγματος ἐτοποιητοῦμένη εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον τῆς I Μεραρχίας, τῇ προτάσει τοῦ διοικητοῦ αὐτῆς Στρατηγοῦ Μανουσογιαννάκη, χωρὶς ἐγὼ νὰ ἔχω εἶδῃσιν περὶ αὐτοῦ. Μοὶ ἐκοινοποιήθη τὴν 27ην Μαΐου μετὰ τὰς ἀσκήσεις· παρέδωσα τὸν λόχον μου καὶ τὴν βίην Ἰουνίου παρουσιάσθη εἰς Λάρισαν εἰς τὴν νέαν μου θέσιν. Αὐτὴν τὴν φορὰν δὲν μὲ δυσηρέστησεν ἡ τοποθέτησις εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον τῆς Μεραρχίας, διότι πλεόν τῆς διαιτίας διώκησα λόχον καὶ μάλιστα εἰς περίοδον ἀσκήσεως κλάσεων ἀπαλλαγισῶν καὶ ἐφεδρῶν καὶ συμμετοχῆς εἰς μεγάλας ἀσκήσεις. Ἐπὶ πλεόν ἡ I Μεραρχία, ὡς παραμεθόριος, εἶχε τὴν φρουρήσιν καὶ τὴν ἄμυναν τῶν συνόρων καὶ γενικώτερον ἀσχολίας αἵτινες θὰ ἦσαν χρήσιμοι δι' ἀνώτερον ἀξιωματικόν, δεδομένου ὅτι ὁ βαθμὸς εἰς ὃν θὰ προηγόμην ἦτο ὁ βαθμὸς τοῦ ταγματάρχου.

Ο ΕΛΛΗΝΟ-ΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Παρά τῇ Μεραρχίᾳ ἦτο τοποθετημένος καὶ ὁ συνταγματάρχης τοῦ Μηχανικοῦ Μαθιόπουλος, ὁ ὁποῖος μετὰ πάθους ἠσχολεῖτο μὲ τὴν ὀχύρωσιν τῆς μεθορίου, κατασκευὴν πυροβολείων καὶ ὁδῶν προσβάσεως πρὸς ἐπίκαιρα σημεῖα. Ἐγὼ τὸν συνώδευα ἔφιππος καὶ ἐγνώρισα οὕτω καλὰ ὅλην τὴν παραμεθόριον ζώνην.

Αἱ ἀνησυχοῦσαι πάντοτε τὴν Ἑλλάδα ἀφορμαὶ πολέμου πρὸς τὴν Τουρκίαν ἐπυκνοῦντο κατὰ τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου, τὸ κυρίως ὅμως ἐπικίνδυνον σημεῖον ἦτο ἡ εἴσοδος τῶν Κρητῶν Βουλευτῶν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κοινοβούλιον, τὴν ὁποίαν οἱ Τούρκοι εἶχον δηλώσει ὅτι δὲν θὰ ἤνείχοντο. Ἡ Βουλὴ ὅμως ἐπρόκειτο νὰ ἀνοίξῃ τὰς πύλας τῆς τὸν Ὀκτώβριον.

Παρεσκευάζετο τότε ἡ Βαλκανικὴ Συμμαχία καὶ διεξήγγοντο συνεννοήσεις μεταξὺ Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν Κυβερνήσεων Βουλγαρίας, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου, διὰ κοινὴν καὶ σύγχρονον κατὰ τῆς Τουρκίας δρᾶσιν, καθ' ὅσον οἱ πληθυσμοὶ ὅλων αὐτῶν ἐπιέζοντο τρομερὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Καὶ αἱ διαταγαὶ τὰς ὁποίας ἐλαμβάνομεν ἦσαν νὰ ἐπισπεύσωμεν ὅλην τὴν πρὸς ἐπιστράτευσιν προπαρασκευαστικὴν ἐργασίαν, ἀνδρῶν, νέων μονάδων, σχηματισμῶν κλπ. Ἡ δὲ εὐκαιρία ἐφαίνετο εὐθετος διὰ τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον, διότι αὕτη εὐρίσκετο εἰς πόλεμον μὲ τὴν Ἰταλίαν, ἂν καὶ δὲν εἶχε στείλει πρὸς τὰ ἐκεῖ στρατεύματα, καὶ διότι ἡ Ἀλβανία εὐρίσκετο ἐν ἐπαναστάσει, καθὼς καὶ ἡ Ἰμεμένη, ἀλλὰ καὶ διότι εἶχεν ἐσωτερικοὺς περισπασμοὺς μεταξὺ Νεο-Τούρκων, Παλαιο-Τούρκων, Φιλελευθέρων καὶ ἄλλων Ἐθνικοφρόνων.

Τέλος, τὴν 17ην πρὸς τὴν 18ην Σεπτεμβρίου ἐκηρύχθη συγχρόνως ἐπιστράτευσις παρ' ὅλων τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν. Αἱ εἰς τὸν Ὀργανισμὸν τοῦ Στρατοῦ ἐπελθοῦσαι μεταβολαί, κατόπιν ὑποδείξεων τῆς Γαλλικῆς Ἀποστολῆς, δὲν εἶχον προφθάσει νὰ τακτοποιηθοῦν καὶ νὰ καταρτισθῇ νέον σχέδιον ἐπιστρατεύσεως, διὰ τοῦτο ἡ ἐπιστράτευσις μᾶς παρουσίασε πολλὰς δυσκολίας. Μὲ ἐντατικὴν ὅμως καὶ ὀλονύκτιον ἐργασίαν κατωρθώθη νὰ συμπληρωθῇ αὕτη ἐντὸς τῶν προβλεπομένων 6 ἡμερῶν, μαζὶ μὲ τὴν ἐπίταξιν κτηνῶν, κάρρων κλπ.

Τὴν 7ην ἡμέραν μετεστάθμισε τὸ Στρατηγεῖον τῆς I Μεραρχίας ἀπὸ Λαρίσης εἰς Καζακλάρ. Τὸ Ἐπιτελεῖον ἐνισχύθη διὰ τοῦ ἀντισυνταγματάρχου τοῦ Πυροβολικοῦ Χαραλάμπη, ὅστις ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα τοῦ Ἐπιτελάρχου, καὶ τοῦ λοχαγοῦ τοῦ Μηχανικοῦ Νικολοπούλου, ἀμφοτέρων ἀνακληθέντων ἐκ Γαλλίας, ὅπου παρηκολούθουν μαθήματα εἰς τὴν Ἀνωτέραν Σχολὴν Πολέμου. Ἐπίσης διετέθη καὶ αὐτοκίνητον διὰ τὴν ταχύτεραν ἐπικοινωνίαν.

Τὸ ἑσπέρας τῆς 29ης Σεπτεμβρίου ἀφίκετο εἰς Λάρισαν ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀναλάβει τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Στρατοῦ, μετὰ τοῦ Στρατηγεῖου του καὶ μὲ Ἐπιτελάρχην του τὸν Παναγιώτην Δαγκλῆν. Ἐγὼ

ώρισθην ὡς σύνδεσμος μεταξύ Μεραρχίας καὶ Γενικοῦ Στρατηγείου, τεθέντων εἰς τὴν διάθεσίν μου ἐφίππων καὶ ποδηλατιστῶν.

Τὸ ἠθικὸν τοῦ Στρατοῦ ἦτο πολὺ καλὸν καὶ αἱ περὶ τοῦ ἐχθροῦ πληροφορίαι ἐπίσης καλαί.

Οἱ Τούρκοι εἶχον ἐνισχύσει τὰ πρὸς Βουλγαρίαν σύνορά των, διότι ἡ τυχὸν εἰσβολὴ τῶν Βουλγάρων θὰ διέκοπτεν ὅλας τὰς πρὸς Μακεδониαν συγκοινωνίας καὶ θὰ ἠπείλει ἴσως καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Εἰς τὰ ἰδικὰ μας σύνορα διέθετον περὶ τὰς 15.000 στρατοῦ, μὲ ὀλίγον πυροβολικὸν καὶ ἐλαχιστον ἵππικόν.

Ἔτσι ἀνυπομόνον νὰ κηρυχθῇ ὁ πόλεμος καὶ ἐφοβοῦντο μὴ ματαιωθῇ.

Τέλος, τὴν 4ην Ὀκτωβρίου 1912 ἐδόθη ἡ διαταγὴ τῆς προελάσεως καὶ μετὰ ὀλονύκτιον ἐργασίαν πρὸς σύνταξιν τῶν διαταγῶν πρὸς τὰ Σώματα ἐξεκινήσαμεν εἰς τὰς 6 1/2 τὸ πρωὶ τῆς 5ης Ὀκτωβρίου. Περὶ τὰς 8 1/2 ἡκούσθησαν οἱ πρῶτοι πυροβολισμοὶ ἀπὸ τὰ Τουρκικὰ φυλάκια, τὰ ὅποια σχεδὸν ὅλα ὑπεχώρησαν, πλὴν ἐλαχίστων, τὰ ὅποια ἀνετινάχθησαν διὰ κανονιοβολισμῶν. Τὴν μεσημβρίαν εὐρισκόμεθα εἰς τὴν διάβασιν τῆς Μελοῦνας καὶ ἐκεῖθεν ἐβλέπαμεν τὴν πεδιάδα τῆς Ἐλασσόνας. Ἐγίνε κάποια ἀνασύνταξις τῶν μονάδων καὶ νέα διάταξις αὐτῶν. Τὴν ἐπομένην 6ην Ὀκτωβρίου διετάχθη ἡ προέλασις πρὸς Ἐλασσόνα. Μόλις κατήλθομεν εἰς τὴν πεδιάδα ἐδέχθημεν τοὺς πρῶτους ἐχθρικοὺς κανονιοβολισμοὺς ἐκ μακρᾶς ἀποστάσεως. Ἦτο τὸ πρῶτον βάπτισμα τοῦ πυρός. Ἡ προέλασις ἐγένετο ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ἀσκήσεων, ἡ Τουρκικὴ ἀντίστασις ἐκάμφθη καὶ μετὰ ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν ἀπὸ τῆς 9ης πρωινῆς μέχρι τῆς 2 μ.μ., εἰσῆλθομεν, διελθόντες διὰ Τσαριτσάνης, κωμοπόλεως ἐντελῶς ἑλληνικῆς, εἰς Ἐλασσόνα. Πραγματικὴν συγκίνησιν ἠσθάνθημεν εἰς Τσαρίτσανην ἐκ τῶν ἐνθουσιωδῶν ἐκδηλώσεων τῶν ἕως τότε ὑποδούλων Ἑλλήνων. Ἐνας γέρον κλαίων ἐφίλει τὰ ὑποδήματα τοῦ ἐφίππου στρατηγοῦ. Εἰς Ἐλασσόνα δύο φανατικοὶ χοτζάδες, κλεισθέντες εἰς τὰ τζαμιά των, ἐπυροβόλουν ἀπὸ τοὺς μιναρῆδες κατὰ τοῦ Στρατοῦ. Ὁ Διάδοχος διέταξε ὅπως βάλῃ κατ' αὐτῶν τὸ πυροβολικόν. Ἄλλ' ὁ Στρατηγὸς Μανουσογιαννάκης εἰσηγήθη ὅτι τοῦτο θὰ ἔκαμε κακὴν ἐντύπωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ οὕτω ἀπεσοβήθη ἡ καταστροφὴ τῶν τζαμιῶν.

Κατὰ τὴν πρώτην αὐτὴν μάχην εἶχαμε 2 ἀξιωματικοὺς καὶ 40 ὀπλίτας φονευθέντας καὶ 80 τραυματίας.

Ἡ κυρία ἄμυνα τῶν Τούρκων εἶχεν ὀργανωθῆ εἰς τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου ἢ Βίγλας ἢ Πόρτες. Ἐκεῖ εἶχον συγκεντρώσει οἱ Τούρκοι τὰς δυνάμεις των καὶ ὅλον τὸ πυροβολικόν των. Τὸ ἰδικόν μας πυροβολικόν ἐτέθη ὀλόκληρον ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ συνταγματάρχου Λεωνίδα Παρασκευοπούλου, ἡ μάχη, ἀρκετὰ σκληρὰ, διήρκεσε καθ' ὅλην τὴν 9ην Ὀκτωβρίου καὶ διεκόπη μόνον ἀπὸ τὸ σκότος τῆς ἐπελθούσης νυκτός. Τὰ σώματα διετάχθησαν νὰ διανυκτερεύσουν ὅπου εἶχον φθάσει. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἔβρεχεν. Ὁ Ἐπιτελάρχης καὶ ἐγὼ περιήλθομεν ὅλα τὰ σώματα διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν κατάστασιν αὐτῶν, ἡ ὅποια δὲν ἦτο καὶ τόσων εὐχάριστος καὶ λόγῳ τῶν

ἀπωλειῶν καὶ λόγῳ τῆς βροχῆς. Τὴν ἐπομένην συνεχίσθη ἡ προέλασις, οἱ Τοῦρκοι ὑπεχώρησαν καὶ ἡμεῖς ἐφθάσαμεν ἐπὶ τῶν θέσεών των. Ἐκεῖ εὐρομεν ἄρκετὰ πυρομαχικὰ ἐγκαταλειφθέντα, ἀλλὰ καὶ ψῦχος πολὺ, καθ' ὅσον εὐρισκόμεθα εἰς ὑψόμετρον 1.000 μέτρων, καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχον φθάσει αἱ ἀποσκευαὶ μας διενυκτερεύσαμεν ἐν ὑπαίθρῳ. Ἀπώλειαι 5 ἀξιωματικοὶ καὶ 53 στρατιῶται νεκροὶ καὶ 12 ἀξιωματικοὶ καὶ 370 στρατιῶται τραυματῖαι. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον ὑποχωρήσει ἐκεῖθεν τοῦ Ἀλιάκμονος ποταμοῦ. Εἶχον δὲ προβῆ εἰς σφαγὰς τῶν Ἑλλήνων εἰς Σέρβια, ὅπου εἶχον καλέσει ὅλους τοὺς προκρίτους καὶ τῶν πέριξ χωρίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ 3 ἱερεῖς, τοὺς ὁποίους κατέσφαξαν ὅλους. Τὸ θέαμα τῶν κατακειμένων πτωμάτων ἦτο ἀλγεινόν. Ἐκεῖθεν δι' ἐπιπόνων πορειῶν 10 καὶ 12 ὥρῶν ἡμερησίως διὰ δυσβάτων ἀτραπῶν, μὲ δυσκολίας διατροφῆς, ἐφθάσαμεν ἐντὸς μιᾶς ἐβδομάδος ἀπὸ τὰ σύνορα, διὰ Γρεβενῶν, εἰς τὴν ἑλληνικωτάτην Κοζάνην, ἣτις κατελήφθη ἄνευ μάχης. Ἐκεῖ προσῆλθεν ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Α' μεθ' ὅλων τῶν περιγίπων, Γεωργίου, Νικολάου, Ἀνδρέου καὶ Ἀλεξάνδρου, οἵτινες παρηκολούθουν τὸ Στρατηγεῖον, κατόπιν τῆς, διὰ νόμου ψηφισθέντος ὑπὸ τοῦ Βενιζέλου, ἐπαναφορᾶς των εἰς τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν. Τὸ κύρος τοῦ Ἀρχιστρατήγου Διαδόχου Κωνσταντίνου καὶ ἡ δημοτικότης του εἶχον ἀναστηλωθῆ, κατόπιν τῶν ἐπιτυχιῶν τοῦ Στρατοῦ. Μετὰ μικρὰν σχετικῶς ἀντίστασιν κατελήφθη καὶ ἡ Βέρροια. Ἐκεῖθεν τὸ μὲν Στρατηγεῖον, ἀπὸ καθαρῶς στρατιωτικῆς πλευρᾶς, ἐσκόπει νὰ προχωρήσῃ πρὸς Μοναστήριον, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ ὁποίου εἶχον ὑποχωρήσει αἱ Τουρκικαὶ δυνάμεις, ὁ πρωθυπουργὸς ὅμως Βενιζέλος, ἔχων πληροφορίας ὅτι Βουλγαρικαὶ δυνάμεις ὤδευον πρὸς Θεσσαλονίκην, διέταξεν ἥπως ἡ Στρατιὰ κατευθυνθῆ πρὸς Θεσσαλονίκην, διὰ νὰ φθάσῃ ἐκεῖ πρὸ τῶν Βουλγάρων, διότι ἄλλως θὰ ἐγενῶντο δύσκολα προβλήματα περὶ τὴν κατοχὴν τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἀφῆσας ὅθεν ὁ Διάδοχος δυνάμεις πρὸς προστασίαν τοῦ πλευροῦ μας, ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως τῶν Τούρκων, ἔστρεψε τὴν Στρατιὰν πρὸς Γιαννιτσὰ καὶ Θεσσαλονίκην. Καὶ ἐνῶ ἕως τότε εἶχομεν τὰς δυσκολίας τῶν ὄρεινῶν διαβάσεων, ἤδη ἤρχιζον αἱ δυσκολίαι τῶν ποταμῶν καὶ τῶν ἐλωδῶν ἑδαφῶν. Εἰς τὰ Γιαννιτσὰ εἶχον προπαρασκευάσει οἱ Τοῦρκοι ἀντίστασιν καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἡμῶν ὑπῆρχε βαθὺς ἀλλαγὴ μὴ διαβατὸς παρὰ μόνον διὰ γεφυρῶν, ὑπαρχούσης μιᾶς μόνης μονίμου γεφύρας ἐπ' αὐτοῦ.

Συμπλοκαὶ εἶχον ἀρχίσει καὶ κανονιοβολισμοὶ ἐκ μέρους τῶν Τούρκων. Συνωστισμοὶ καὶ ἀταξίαι περὶ τὴν διάβασιν τῆς γεφύρας. Κατασκευὴ νέων τοιοῦτων, διὰ γεφυροσκευῶν. Ἐγὼ μετέβην πρὸς συνεννόησιν πρὸς τὰ Στρατηγεῖα τῶν γειτονικῶν Μεραρχιῶν καὶ εἰς τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον. Ἡ Μεραρχία μας διετάχθη νὰ διαβῆ τὸν ποταμὸν καὶ νὰ συγκεντρωθῆ ἐκεῖθεν αὐτοῦ, χωρὶς νὰ ἐμπλακῆ εἰς τὸν ἀγῶνα, διότι προωρίζετο διὰ τὴν καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ πρὸς Θεσσαλονίκην, μόλις οὗτος θὰ ἐκάμπτετο. Τὴν διαταγὴν ταύτην τοῦ Στρατηγεῖου μετέφερα προφορικῶς. Ἄλλ' ὁ Μέραρχος ἤθελε νὰ ἔχη ἔγγραφον διαταγὴν, πρὸς ἄρσιν παρεξηγήσεων, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθω.

εἰς τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον, διὰ μέσου ἐλώδους καὶ βαλλομένου ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἐδάφους καὶ νὰ ἐπανεέλθω μὲ τὴν ἐγγραφὸν διαταγὴν.

Τὰ Γιαννιτσὰ κατελήφθησαν τὴν 20ὴν Ὀκτωβρίου. Πυρκαϊὰ εἶχε καταστρέψει τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως, πτώματα Τούρκων ἐκ τοῦ πυροβολικοῦ μας κατέκειντο εἰς τοὺς δρόμους. Τὴν ἐπομένην ἡ Μεραρχία μας διενευκτέρευσε ἐκατέρωθεν τῆς πρὸς Θεσσαλονίκην ἀμαξιτῆς ὁδοῦ, παρὰ τὴν ἀρχαίαν Πέλλαν, τὴν πατρίδα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Τὴν 22αν Ὀκτωβρίου ἐπροχωρήσαμεν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἀξιοῦ (Βαρδάρη), τὴν ἐπὶ τοῦ ὁποίου ξυλίνη γέφυραν εἶχον καύσει οἱ Τούρκοι ἀπὸ τῆς προηγουμένης ἀνατινάξαντες ἐπίσης μέρος τῆς σιδηρᾶς σιδηροδρομικῆς γεφύρας. Οἱ Τούρκοι ἐφαίνοντο ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης προτιθέμενοι νὰ ἀμυνθῶσιν. Ἀμέσως ἀντελήφθημεν τὰς δυσκολίας τὰς ὁποίας θὰ εἴχομεν διὰ τὴν γεφύρωσιν τοῦ Ἀξιοῦ, μεγάλου βάθους καὶ ὀρμητικοῦ ποταμοῦ. Αἱ γεφυροσκευαὶ μετὰ τῶν λόχων τοῦ μηχανικοῦ εἶχον μείνει ὀπίσω, λόγῳ ἐλλείψεως μεταγωγικῶν μέσων. Ὁ καιρὸς ἐξηκολούθει βροχερὸς καὶ ὁ στρατὸς ἤρχισε νὰ ὑποφέρῃ ἐκ τῆς ἐλλείψεως τροφίμων. Τὴν 23ην ἐκλήθησαν οἱ Μέραρχοι παρὰ τῷ Γενικῷ Στρατηγεῖῳ καὶ ἐζητήθη παρ' αὐτῶν ἡ ἐπίσπευσις τῆς προσελάσεως πρὸς Θεσσαλονίκην καὶ διὰ τὸν φόβον τῆς προσελάσεως τῶν Βουλγάρων, ἀλλὰ καὶ διότι ὑπῆρχεν ἡ πληροφορία ὅτι οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ Πρόξενοι, τῇ ἐντολῇ τῶν Κυβερνήσεων τῶν, ἐπρόκειτο νὰ προβῶσιν εἰς διάβημα μὴ εἰσόδου τοῦ Στρατοῦ μας εἰς Θεσσαλονίκην, ἐφ' ὅσον διεξήγοντο διαπραγματεύσεις μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Τούρκων πρὸς εἰρηνικὴν παράδοσιν τῆς Θεσσαλονίκης.

Εὐτυχῶς καὶ παραδόξως τὴν 24ην Ὀκτωβρίου οἱ Τούρκοι ἀπεσύρθησαν ἀπὸ τὴν ἀντίπεραν ὄχθην καὶ οὕτω κατωρθώθη νὰ ἐπισκευασθῇ ἀφ' ἐνὸς ἡ σιδηροδρομικὴ γέφυρα καὶ νὰ στηθῇ ἀφ' ἐτέρου ἐπὶ βαστάκων ξυλίνη γέφυρα, παρὰ τὴν Βαλμάδαν, ἡ ὁποία ἐπερατώθη μόλις τὴν 5ην ἀπογευματινὴν καὶ δι' ἧς διήλθον τὰ ἐκ πεζῶν τμήματα τῆς Μεραρχίας. Τὰ ἄλογα διεπεραιοῦντο διὰ περαταριάς μεγάλης, ὑφισταμένης ἐκεῖ. Τὸ ἄλογόν μου ὅμως, κάπως ζωηρόν, μόλις ἐπλησιάσαμεν πρὸς τὴν ὄχθην ἐπήδησε καὶ ἔπεσεν ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ· ἐγὼ ἐκράτουν τὰ ἡνία καὶ προσεπάθουν νὰ τὸ βοηθήσω νὰ ἀνέλθῃ ἐπὶ τῆς ὄχθης, τὰ ὀπίσθιά του ὅμως πόδια δὲν εὕρισκον στήριγμα καὶ ἔπεφτε πάλιν μέσα εἰς τὸν ποταμόν. Μετὰ 2—3 ἀποπείρας ἀπεκόπησαν τὰ ἡνία καὶ τὸ ἄλογόν μου παρασυρθὲν ὑπὸ τοῦ ρεύματος κατάρθρωσε νὰ ἐξέλθῃ μόνον του περὶ τὰ 50 μέτρα παρακάτω. Μὲ τὰς προσπαθείας του αὐτὰς ἀπεσπάρθησαν ἀπὸ τὴν σέλλαν τὰ δύο μαρσίπιά μου καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ ἀπαλώσθησαν καὶ τὰ ἐντὸς αὐτῶν πρόχειρα εἶδη μου. Ἡ νύξ τῆς 25ης ὑπῆρξεν ἀπὸ τὰς πλέον ταλαιπωρημένους τῆς ὄλης ἐκστρατείας. Ἡ βροχὴ συνεχιζετο ἀδιάκοπος, ὁ ψυχρὸς ἄνεμος μᾶς ἔδερνε, αἱ ἀποσκευαὶ μας δὲν ἤρχοντο, στέγη δὲν εὕρισκετο πουθενά, ἡ λάσπη ἐκάλυπτε τὰ πάντα.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἔφθασαν Τούρκοι ἀξιωματικοὶ μετὰ τῶν Προξένων, πρὸς διαπραγματεύσεις διὰ τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως. Ἐπειδὴ ὅμως αὐταὶ παρετείνοντο καὶ προεβάλλοντο ὅροι ἀπαράδεκτοι δι' ἡμᾶς, τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον

διέταξε τὴν συνέχισιν τῆς προελάσεως, ἥτις καταρθώθη νὰ ἀρχίσῃ μόλις τὴν 10ην πρωινήν τῆς 26ης Ὀκτωβρίου. Ἐγὼ μετὰ τοῦ ἐπίσης λοχαγοῦ τοῦ Ἐπιτελείου Δημητρίου Νικολοπούλου προηγήθημεν καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν περιπόλων καὶ τοῦ ἱππικοῦ ἀντελήφθημεν ὅτι οἱ ΒΑ τῆς Θεσσαλονίκης κείμενοι λόφοι κατείχοντο ὑπὸ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἡ προέλασις ὅμως ἐξηκολούθει καὶ ἐνῶ εὐρισκόμεθα ἤδη ἐντὸς βολῆς τυφεκίου, οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐπυροβόλησαν. Διήλθομεν τὸν Γαλλικὸν ποταμὸν καὶ ἐξηκολουθήσαμεν τὴν προέλασιν καὶ τὰ τμήματά μας διενυκτέρευσαν ἐναντι τῶν Τουρκικῶν χωρὶς νὰ πυροβοληθῶσιν. Εἶχε διαδοθῆ ὅτι ἐγένετο ἀνακοχῆ καὶ οὔτε οἱ μὲν, οὔτε οἱ δὲ ἐπεθύμουν τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Πράγματι τὸ βράδυ τῆς 26ης Ὀκτωβρίου 1912 ὁ Χασάν Ταχζὶν πασᾶς, διοικητῆς τοῦ 8ου Σώματος τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοῦ, ὑπέγραψε τὸ πρωτόκολλον παραδόσεως τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τοὺς Ἕλληνας.

Τὴν 27ην Ὀκτωβρίου, περὶ τὴν 9ην πρωινήν, εἰδοποιήθημεν ὅτι συνήφθη ἐπίσημος ἀνακοχῆ καὶ διετάχθημεν νὰ προελάσωμεν καὶ νὰ παραμείνωμεν εἰς Δουδουλάρ—Τρία Χάνια—Ἀραπλή, ἔξωθεν τῆς Θεσσαλονίκης.

Τὴν 28ην, ἡμέραν Κυριακὴν, διετάχθη ἡ Μεραρχία μας νὰ εἰσέλθῃ εἰς Θεσσαλονίκην καὶ τοῦτο ἀφ' ἑνὸς διότι ἦτο ἡ μᾶλλον συντεταγμένη καὶ ἀφ' ἑτέρου, ὡς εἶπεν ὁ Διάδοχος, διότι ἀπετελεῖτο ἐκ Θεσσαλῶν στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον ὑποφέρει κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν Τούρκων εἰς τὴν Θεσσαλίαν κατὰ τὸ 1897.

Εἰσῆλθομεν λοιπὸν εἰς Θεσσαλονίκην περὶ τὴν μεσημβρίαν, τεθέντων ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Μεραρχίας τοῦ Διαδόχου καὶ τῶν λοιπῶν πριγκίπων. Διεσχίσαμεν τὴν πόλιν, ἐγένετο μικρὰ δοξολογία εἰς τὴν Μητρόπολιν καὶ παρέλασις πρὸ τοῦ Διαδόχου. Ἡ βροχὴ ὅμως ἐξηκολούθει νὰ πίπτῃ διαρκῶς. Τὰ σώματα μόλις κατὰ τὴν νύκτα κατώρθωσαν νὰ τεθοῦν ὑπὸ στέγην, καθ' ὅσον δὲν ὑπῆρχε καμμία πρὸς τοῦτο προπαρασκευή. Οὕτω ἐπραγματοποιήθη ἕνα μεγάλο ἑλληνικὸν ὄνειρον, τὸ ὅποιον δὲν ἐφαναζόμεθα ὅταν πρὸ 23 ἡμερῶν ἐξεκινούσαμεν ἀπὸ τὰ σύνορα.

Καὶ ἡ συγκίνησις ὅμως τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς Θεσσαλονίκης δὲν ἦτο μικροτέρα τῆς ἰδικῆς μας. Τὴν ἐπομένην 29ην Ὀκτωβρίου εἰσῆλθεν ἐπισήμως ὁ Βασιλεὺς εἰς Θεσσαλονίκην. Ἡ ὅλη κατάστασις κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας ἐν Θεσσαλονίκῃ ἦτο πολὺ περίεργος. Ὁ Τουρκικὸς Στρατὸς παρέδιδε τὰ ὅπλα του εἰς τὰς Τουρκικὰς ἀρχάς. Ἡ Τουρκικὴ Χωροφυλακὴ διέτρηε τὰ ὅπλα της καὶ ἐφρουρεῖ τὰς φυλακὰς καὶ ἄλλα σημεῖα. Ἐν τῷ μεταξῷ εἶχον εἰσέλθει καὶ Βούλγαροι στρατιῶται καὶ Σέρβοι ἱππεῖς καὶ περιεφέροντο ὅλοι αὐτοί, Ἕλληνες, Τοῦρκοι, Βούλγαροι καὶ Σέρβοι, σὰν ἀδελφωμένοι, ἐνῶ ἀκόμη ὁ πόλεμος δὲν εἶχε λήξει καὶ κανεὶς δὲν ἐγνώριζε τί θὰ συνέβαινε περαιτέρω.

Ἀόριστοι φῆμαι διέτρεχον ὅτι τὸ εἰς Σόροβιτς ἀφῆθὲν ἀπόσπασμά μας πρὸς προάσπισιν τῶν πλευρῶν τῆς Στρατιᾶς εἶχεν ἠττηθῆ ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐζήτει ἐπειγόντως ἐνισχύσεις. Τὸ πρᾶγμα δυστυχῶς ἐπεβεβαιώθη

καὶ τὴν 30ὴν Ὀκτωβρίου ἦλθεν ἡ διαταγὴ νὰ ἐκκινήσωμεν μὲ κατεύθυνσιν πρὸς Μοναστήριον (Βιτώλια). Ἡ ἀπογοήτευσίς ἀνδρῶν καὶ ἀξιωματικῶν ἦτο προφανής. Ἐπρόκειτο νὰ διανύσωμεν καὶ πάλιν τὴν πρὸς Γιαννιτσὰ ὁδόν, ἣτις τόσας μᾶς εἶχεν ἀφήσει δυσαρέστους ἀναμνήσεις. Αἱ βροχαὶ καὶ τὸ ψῦχος ἐνετεινόντο. Διήλθομεν πάλιν τὴν σιδηροδρομικὴν γέφυραν τοῦ Ἀξιοῦ. Διήλθομεν χωρὶά λεηλατημένα, εἴτε ὑπὸ τῶν Τούρκων, τὰ χριστιανικά, εἴτε ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, τὰ ὀθωμανικά, μὲ δρόμους γεμάτους ἀπὸ νεκρὰ ἄλογα καὶ κατεστραμμένα κάρρα.

Αἱ πορεῖαι ἦσαν βραδύταται καὶ ἐπίπονοι. Τὴν 4ην Νοεμβρίου εὕρισκόμεθα εἰς Βλάδοβον, τὴν νύκτα μετέβην εἰς τὸ τηλεγραφεῖον τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ, ἀπέχοντος ἡμίσειαν ὥραν ἀπὸ τοῦ καταυλισμοῦ μας, διὰ νὰ παραλάβω διαταγὴν μεταδοθεῖσαν τηλεγραφικῶς καὶ ἐπέστρεψα τὴν 3ην μετὰ τὸ μεσονύκτιον, πεζὸς συνοδευόμενος μόνον ὑπὸ ἐνὸς στρατιώτου. Τὴν ἐπομένην μετακινούμεθα μόλις μέχρις Ὀστρόβου, μὲ τὴν γραφικὴν λίμνην του. Τὴν 7ην Νοεμβρίου πληροφορούμεθα ὅτι τὸ Μοναστήριον κατελήφθη ὑπὸ τῶν Σέρβων, οἵτινες ὅμως, ἀντὶ νὰ καταδιώξωσι τὸν ἐκ 40.000 ὑποχωροῦντα τακτικὸν Τουρκικὸν στρατὸν, ἠρκέσθησαν εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ Μοναστηρίου, ἀφήσαντες ὅλον τὸν στρατὸν αὐτὸν νὰ διαφύγῃ πρὸς Ἰωάννινα, τὰ ὁποῖα ἤδη ἐπολιορκοῦντο ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν σχεδὸν τῆς ἐκστρατείας.

Τὴν 9ην Ὀκτωβρίου ἐλήφθη διαταγὴ νὰ ἐπανέλθῃ ἡ Μεραρχία μας εἰς Θεσσαλονίκην, αὐτὴν τὴν φορὰν ὅμως σιδηροδρομικῶς.

Ἐπληροφορήθη ὅτι ἐκεῖ πλησίον (σχετικῶς) ἔμενε τὸ 17ον Σύνταγμα Πεζικοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπηρετεῖ ὁ ἀδελφός μου Γεώργιος, ὑπολοχαγὸς τοῦ Πεζικοῦ, ὡς ὑπασπιστής. Ἀποφασίζω νὰ μεταβῶ εἰς συνάντησίν του, διότι ἀπὸ τῆς ἐπομένης αἱ μονάδες μας ἐλάμβανον ἀντιθέτους κατευθύνσεις. Καβαλλικεύω καὶ προχωρῶ. Μόλις ἔφθασα εἰς Ράσσα, ὅπου ἔμενε τὸ Σύνταγμά του, πληροφοροῦμαι ὅτι εἶχον ἀναχωρήσει πρὸ μιᾶς ὥρας, κατευθυνόμενοι εἰς Λεζάνι, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐπρόφθασα οὔτε ἐκεῖ, καὶ μόλις τὸν ἐπρόφθασα εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Φλωρίνης, ὅπου παρεμείναμεν ἐπ' ὀλίγον συνομιλοῦντες. Ἀποφασίζω νὰ ἐπιστρέψω ἀκολουθῶν τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Ἀλλὰ σὲ κάθε γεφυράκι ἔπρεπε νὰ κατεβαίνω ἀπὸ τὴν γραμμὴν καὶ νὰ περνῶ διὰ μέσου φρικτῆς λάσπης τὰ διάφορα ρυάκια. Γυναικόπαιδα, εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, ἐγέμιζαν τοὺς δρόμους καὶ τὴν γραμμὴν φεύγοντα ἢ ἐπιστρέφοντα εἰς τὰ χωρία των, τὰ ὁποῖα ἐκ φόβου εἶχον ἐγκαταλείψει, καὶ οὕτω ἐβάδιζα μόνος, ἔφιππος μεθ' ἐνὸς ἀγγελιαφόρου, ἐν μέσῳ ἀπηλπισμένων ἀνθρώπων, μεταξὺ τῶν ὁποίων δὲν ἦτο ἀπίθανον νὰ εὗρεθῇ κανεὶς φανατικὸς νὰ μὲ πυροβολήσῃ. Ζῶα καὶ ἄνθρωποι νεκροὶ κατέκειντο εἰς τὸ μέσον τοῦ δρόμου. Τέλος ἔφθασα νύκτα, σῶος εἰς τὸ Στρατηγεῖον τῆς Μεραρχίας.

Τὴν 11ην Ὀκτωβρίου ἀναχωρῶ σιδηροδρομικῶς μὲ τὸ πρῶτον τάγμα, ὅπως συνεννοηθῶ μετὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Φρουραρχείου, διὰ τὴν ἐπιστάθμευσιν τῶν διαδοχικῶς ἀφικηθησομένων τμημάτων μας. Βραδύτης περὶ τὴν

ἐπιβίβασιν, βραδύτης διὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν συρμῶν, βραδύτης περὶ τὴν διαδρομὴν, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπῆρχον οἱ κανονικοὶ ὑπάλληλοι τοῦ σιδηροδρόμου. Ἐφύγαμε εἰς τὰς 5 τὸ ἀπόγευμα καὶ ἐφθάσαμεν εἰς τὰ 5 τὸ πρωὶ τῆς ἄλλης ἡμέρας. Ὁ πρῆγχιψ Νικόλαος, ὁ ὁποῖος ἐξετέλει καθήκοντα στρατιωτικοῦ Διοικητοῦ Θεσσαλονίκης, διέταξεν ὅπως τὰ ἀφικνούμενα τμημάτα μας παραμείνωσιν ἐπὶ 2-3 ἡμέρας ἐν καταυλισμῷ, ὅποτε θὰ κατελάμβανον τὰ παρά τῆς II Μεραρχίας κατεχόμενα οἰκήματα, καθ' ὅσον αὕτη ἐπιβιβαζομένη πλοίων ἀνεχώρει εἰς Ἡπειρον, πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἐκεῖ δυνάμεων μας καὶ ἄλλωσιν τῶν Ἰωαννίνων.

Τρεῖς ἡμέραι ἐχρειάσθησαν διὰ νὰ φθάσουν σιδηροδρομικῶς ὅλα τὰ τμημάτα μας, τὰ ὁποῖα τελικῶς ἐγκατεστάθησαν εἰς τοὺς στρατῶνας τοὺς ὁποίους ἀφήκεν ἡ ἀναχωρήσασα II Μεραρχία.

Αἱ ἡμέραι παρήρχοντο ἐν ἀναμονῇ τῆς ἐπισήμου ἀναχωρῆς, διότι ἡ ἰδική μας ἀναχωρῆ ἦτο τοπική, καὶ τῶν διαπραγματεύσεων πρὸς ὀριστικὴν εἰρήνην. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως εἶχομεν καθημερινῶς προστριβάς μετὰ τῶν Βουλγάρων, εἰς ἐν τάγμα τῶν ὁποίων εἶχεν ἐπιτραπῆ νὰ μένη ἐντὸς τῆς Θεσσαλονίκης, καθ' ὅσον ἐπεζήτουν διαρκῶς τὴν ἐπέκτασίν των ἐντὸς τῆς πόλεως, μὴ ἀναγνωρίζοντες εἰς ἡμᾶς τὴν μονομερῆ κυριαρχίαν. Ἐγνώσθη δὲ ὅτι οἱ Βούλγαροι εἶχον συνάψει ὀριστικὴν ἀναχωρῆν μετὰ τῶν Τούρκων καὶ διέθετον οὕτω δυνάμεις περισσοτέρας διὰ τὰς πρὸς Θεσσαλονικὴν βλέψεις των. Οἱ Βαλκανικοὶ σύμμαχοι μόνον διὰ τὴν σύγχρονον κατὰ τῆς Τουρκίας ἐπίθεσιν ὑπῆρξαν σύμφωνοι καὶ πέραν τούτου καθένας ἐνήργει διὰ λογαριασμὸν του, ἐπεζήτει καθένας νὰ καταλάβῃ περισσότερα ἐδάφη, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ τὰ κρατήσῃ ὀριστικῶς, χωρὶς νὰ λογαριάζουν καθόλου τὴν συμβολὴν τοῦ στόλου μας, ὅστις, κατόπιν τῆς νίκης του κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου παρημπόδισε τὴν διὰ θαλάσσης μεταφορὰν Τουρκικῶν στρατευμάτων ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν, πρᾶγμα ποὺ συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν ἤτταν τῶν Τούρκων καὶ διηυκόλυνεν ἰδιαίτερος τοὺς Βουλγάρους εἰς τὴν προέλασίν των εἰς Θράκην. Ὁ Βασιλεὺς τῆς Βουλγαρίας ἐπεσκέφθη τὴν Θεσσαλονικὴν. Εἰς Λαγκαδᾶν, ὀλίγον ἔξωθεν τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν διοίκησιν εἶχον οἱ Βούλγαροι λόγῳ προτεραιότητος καταλήψεως καὶ καθημερινῶς εἶχομεν πολλὰς προστριβάς μαζί των.

Τὴν 29ην Νοεμβρίου συνήντησα τὸν ἀδελφόν μου Ἀντώνιον, τὸν ὁποῖον ἀπὸ μακροῦ δὲν εἶχον ἴδει καὶ ὁ ὁποῖος ὑπηρετεῖ ὡς ἐφεδρος ἀνθυπίατρος εἰς τὸ πλωτὸν νοσοκομεῖον ὕπερ ἤλθεν εἰς Θεσσαλονικὴν πρὸς παραλαβὴν καὶ μεταφορὰν τραυματιῶν καὶ ἀσθενῶν εἰς τὰ νοσοκομεῖα τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος.

Ἐγὼ καὶ ὁ λοχαγὸς τοῦ Ἐπιτελείου Κυριακόπουλος ἐκάμαμεν διαφόρους ἀναγνωρίσεις εἰς ἀρκετὴν ἔκτασιν πρὸς Α τῆς Θεσσαλονίκης διὰ διαφόρους σκοποὺς.

Ἐκεῖνο ποὺ ἐχρόνιζεν ἦτο ἡ ἄλωσις τῶν Ἰωαννίνων. Οἱ Τούρκοι, μετὰ τὴν ἐνίσχυσίν των μάλιστα διὰ τῶν διαφυγόντων τμημάτων των ἐκ Μοναστηρίου, ἦσαν πλέον ἢ ἀρκετοὶ διὰ τὴν ἀμυνάν των.

Τὴν Διοίκησιν τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων ἐν Ἠπειρῷ εἶχεν ὁ στρατηγὸς Σαπουντζάκης. Εἶχε σταλῆ πρὸς ἐνίσχυσίν του ἡ II Μεραρχία καὶ ἤδη ἀπεστέλλετο καὶ ἡ IV. Δικαιότερον ἦτο νὰ σταλῆ ἡ I, ὡς ἀπαυθεῖσα περισσότερον ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἀλλ' ὁ Διάδοχος τὴν ἤθελε πλησίον του καὶ μόνον ἐὰν μετέβαινε καὶ ὁ ἴδιος εἰς Ἠπειρον θὰ τὴν ἔπαιρνε. Ἐν τῷ μεταξύ ἐγίνοντο διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης ἐν Λονδίῳ, αἱ ὅποια ὅμως δὲν ἐπροχώρουσαν, καθ' ὅσον ἐν τῷ μεταξύ ἔπεσαν ἐν Τουρκίᾳ ἡ Κυβέρνησις Κιαμύλ καὶ ἀνῆλθον εἰς τὴν ἀρχὴν οἱ Νεότουρκοι.

Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐπιχειρήσας νὰ ἐξέλθῃ τῶν Δαρδανελλίων ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ.

Τὴν 6ην Ἰανουαρίου 1913 ἀνεχώρησε τέλος ὁ Διάδοχος δι' Ἠπειρον. Καὶ πάλιν ὅμως ἡ Μεραρχία μας δὲν ἐπῆγε ἐκεῖ, διότι ἐκρίθη ὅτι ἔπρεπε νὰ παραμείνουν ἀρκεταὶ καὶ καλαὶ δυνάμεις εἰς Θεσσαλονίκην.

Κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτάς εἶδον καὶ τὸν ἄλλον ἀδελφόν μου Δημήτριον, τὸν δικαστικόν, ὁ ὅποιος ἐπιστρατευθεὶς ὡς δικαστικὸς σύμβουλος μετέβαινε εἰς Κοζάνην. Καὶ οὕτω καὶ οἱ 5 ἀδελφοὶ εὐρισκόμεθα ὑπὸ τὰς σημαίας.

Εἰς τὰς 13 Ἰανουαρίου ἔλαβον τηλεγράφημα ἐξ Ἀθηνῶν ὅτι ὁ πατήρ μου εὐρίσκετο εἰς τὰ τέλη του. Παρὰ τὴν ζωνράν μου ἐπιθυμίαν νὰ τοῦ δώσω τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν, ἔκρινα ὅτι δὲν μοῦ ἦτο ἐπιτετραμμένον νὰ ἀπομακρυνθῶ τῆς θέσεώς μου καὶ κατωρθώθῃ νὰ ἐπιστρέψῃ ὁ ἀδελφός μου Δημήτριος εἰς Ἀθήνας. Τὴν 15ην Ἰανουαρίου ἀπέθανεν ὁ πολύτιμος καὶ τρυφερός πατέρας μας, τὸν ὅποιον ὑπεραγαπούσαμεν ὅλα τὰ παιδιὰ του. Ἐκείτο κληνῆρης ἀπὸ τὸν καιρὸν ποῦ ἔπαθε τὴν ἡμιπληγίαν καὶ μόνον αἱ στοργικαὶ περιποιήσεις τῶν δύο κοριτσιῶν του τὸν συνεκράτησαν ἕως τότε. Τῆ ἐνεργείᾳ τῶν οἰκείων μου ἐκλήθην παρὰ τοῦ Ὑπουργείου εἰς Ἀθήνας, ὅπου παρέμεινα ἀπὸ 28 Ἰανουαρίου μέχρι 6 Φεβρουαρίου. Τὴν 2 Φεβρουαρίου εἶδαμεν ἐκπληκτοὶ τὸν ἀδελφόν μου ἀξιωματικὸν Γεώργιον διακομισθέντα ἐκ τοῦ μετώπου, ἀσθενοῦντα ἀπὸ 10 ἡμερῶν ἐκ πνευμονίας. Εἶχεν ὑποστῆ καὶ πλευρίτιδα καὶ ἡ θέσις του ἦτο δύσκολος. Εὐτυχῶς ἐθεραπεύθη.

Τὴν 21ην Φεβρουαρίου 1913 ἦλθεν ἡ εἶδησις ὅτι ἔπεσαν τὰ Ἰωάννινα. Τὸ εὐχάριστον γεγονός ἐχαίρεισθη διὰ κανονιοβολισμῶν καὶ παρελάσεως τῶν μουσικῶν ἀνὰ τὴν Θεσσαλονίκην. Μόνον οἱ Βούλγαροι δὲν μετεῖχον τῆς χαρᾶς μας. Εἶχομεν μάλιστα ἐνόπλους συγκρούσεις μαζὶ τῶν περὶ τὴν Νιγρίταν καὶ Καρατσόβαν, λόγῳ τῆς διαρκοῦς τάσεώς των νὰ ἐπεκτείνουν τὸ ἔδαφος κατοχῆς των εἰς βάρος μας. Ἡ πτώσις τῶν Ἰωαννίνων ἐπέτρεψε εἰς μέρος τῶν ἐκεῖ δυνάμεών μας νὰ προχωρήσῃ πρὸς Βορρᾶν, πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Βορείου Ἠπειροῦ, καὶ εἰς μέρος τούτων νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Μακεδονίαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἐκεῖ δυνάμεών μας.

ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α΄

Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος παρέμενεν ἀπὸ τῆς ἀπελευθέρωσης συνεχῶς εἰς Θεσσαλονίκην, ἐπισημαίνων διὰ τῆς παρουσίας του τὰ ἑλληνικὰ ἐπ' αὐτῆς δικαιώματα. Ἦτο δημοφιλὴς καὶ ἀπλοῦς, ἐπεριποιεῖτο τοὺς Ἑβραίους καὶ τοὺς Τούρκους τῆς Θεσσαλονίκης, περιήρχετο τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως πεζῶ, συνοδευόμενος ὑπὸ ἐνὸς μόνον ὑπαπιστοῦ.

Τὴν 5ην ἀπογευματινὴν τῆς 5ης Μαρτίου 1913, ἐνῶ ἐβάδιζε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἐπυροβολήθη ἐκ τῶν ὄπισθεν καὶ ἐφονεύθη. Ἡ εἰδησις ἐνεποίησε κατὰπληξιν καὶ φόβον. Ποῖος ἦτο ὁ δολοφόνος, Τούρκος, Ἑβραῖος ἢ Βούλγαρος; Παρὰ πάντων ἐθεωρήθη ὅτι ἦτο πολιτικὸν τὸ ἐλατήριο. Τόση ἦτο ἡ λύσσα τῶν ἡμετέρων, ὥστε ὑπῆρχε φόβος ἀντεκδικήσεων καὶ σφαγῶν. Ὁ στρατὸς ἐτέθη ἐν ἐπιφυλακῇ. Εὐτυχῶς ἢ δυστυχῶς ἀπεδείχθη ὅτι ὁ δολοφόνος ἦτο Ἕλλην, ἀνισόρροπος καὶ ἀναρχικὸς, καὶ οὕτω ἀπεσοβήθησαν αἰταρχαί.

Τὴν 13ην Μαρτίου ἐγένετο ἐν πάσῃ ἐπισημότητι ἡ διακομιδὴ τοῦ νεκροῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Ἀθήνας διὰ τοῦ πολεμικοῦ «Ἀμφιτρίτη». Τὸ γενικὸν πρόσταγμα εἰς τὴν τελετὴν τῆς Θεσσαλονίκης εἶχεν ὁ Μέραρχός μας Μανουσογιαννάκης. Ἐγὼ ἠσχολήθην μὲ τὴν σύνταξιν τῆς διαταγῆς τῆς πομπῆς, εἰς ἣν ἔλαβε μέρος ὅλη ἡ φρουρά, καὶ ὅλη ἡ πομπὴ διεξήχθη μετ' ἐξαιρετικῆς τάξεως καὶ ἐπιβλητικότητος.

Ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος ἀνεκηρύχθη Βασιλεὺς διατηρήσας καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ Ἀρχιστρατήγου. Ἐν τῇ προκηρῦξει του πρὸς τὸν Στρατὸν ἔλεγε: «... Ἀγγέλλων τοῦτο πρὸς τὸν Στρατὸν μας, εἰς τὸν ὁποῖον ἀφίερωσα ὀλόκληρον τὸν βίον μου, μὲ τὸν ὁποῖον εὐτυχεῖς καὶ ἀτυχεῖς πόλεμοι ἀδιαρρήκτως μὲ συνέδεσαν, ἀρθείσης ἀπὸ πολλοῦ πάσης παρεξήγησεως τοῦ παρελθόντος, δηλῶ πρὸς τὸν Στρατὸν μου ὅτι ποτὲ δὲν θὰ παύσω μεριμνῶν περὶ τῆς προόδου αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Στόλου, τῶν ὁποίων τὰ ἐνδοξα κατορθώματα ἐμεγάλωσαν καὶ ἐλάμπρυναν τὴν Πατρίδα μας».

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΕΩΣ

Ἐν τῷ μεταξὺ ἔπεσε καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων πολιορκουμένη Ἀδριανούπολις. Αὐτὸ ἔδωσε τὴν εὐχέρειαν εἰς τοὺς Βουλγάρους νὰ ἀπελευθέρωσασιν δυνάμεις, τὰς ὁποίας περιέργως κατηύθουναν πρὸς Μακεδονίαν. Ἀφ' ἐτέρου ἡμεῖς συνεπληρώσαμεν τὰς ἀνάγκας τῶν συγκεντρωθεισῶν ἐν Μακεδονίᾳ Μεραρχιῶν μας, εἰς κτήνη καὶ ἄλλα ἐφόδια, καὶ ἐδημιουργήσαμεν καὶ δύο ἀκόμη Μεραρχίας, τὴν IX καὶ X.

Ἡ Μεραρχία μας (I) ἔλαβε τὴν διαταγὴν, μόλις ἐπιστρέψῃ ἡ II Μεραρχία ἐξ Ἡπείρου, νὰ παραχωρήσῃ αὐτῇ τὰ ἐν Θεσσαλονίκῃ οἰκήματα καὶ νὰ ἐπισταθμεύσῃ εἰς τὰ ΒΑ αὐτῆς χωρία. Ἐχρειάσθη λοιπὸν νὰ γίνῃ παρ' ἡμῶν δι' ἀναγνωρίσεων ὅλη ἡ προπαρασκευαστικὴ ἐργασία.

Εἰς τὰς 6 Ἀπριλίου (1913) ἡ Μερραρχία μας ἔλαβε διαταγὴν νὰ μετασταθμεύσῃ περὶ τὸν χῶρον Τζάγεζι, εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος, καὶ εἰς Νιγρίταν, τὰ δὲ ἐκεῖ τμήματα τῆς VII Μερραρχίας νὰ μετασταθμεύσωσιν εἰς τὸ ἐκεῖθεν τοῦ Στρυμόνος Παγγαῖον καὶ τὰ πέριξ. Αἱ δύο Μερραρχίαι θὰ ἀπετέλουν Τμῆμα Στρατιᾶς ὑπὸ τὸν Μανουσογιαννάκην. Ἡ Μερραρχία μας ἐκκινήσασα τὴν 8ην Ἀπριλίου — Μεγάλην Δευτέραν — ἐφθασε μετὰ 4 ἡμερῶν πορείαν εἰς Τζάγεζι. Τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν καὶ Σάββατον ἐψάλησαν αἱ ἀκολουθίαι τοῦ Ἐπιταφίου καὶ τῆς Ἀναστάσεως ἐν ὑπαίθρῳ, ἐν μέσῳ τοῦ στρατοπέδου. Κατεσκευάσθησαν δύο πρόχειροι γέφυραι ἐπὶ τοῦ Στρυμόνος, μία ἐπὶ λέμβων ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν εἰς τὴν ἐγγὺς λίμνην τοῦ Ἀχينوῦ καὶ ἕτερα ἐπὶ πασσάλων.

Γραμμὴ διαχωρίσεως μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν Βουλγάρων ἦτο ἡ ἀμαξιτὴ ὁδὸς Σερρῶν—Θεσσαλονίκης. Ἐν τούτοις δὲν ἔλειπαν καθημερινῶς προστριβαὶ μεταξὺ μας, εἰς μίαν δὲ τούτων παρὰ τὸ Παγγαῖον οἱ Βούλγαροι ἔκαμον χρῆσιν καὶ πυροβολικοῦ. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὄλων αὐτῶν τῶν μικροσυμπλοκῶν εἴχομεν 30 νεκροὺς καὶ 45 τραυματίας.

Εἰς Θεσσαλονίκην εἰργάζετο μία Ἑλληνο-Βουλγαρικὴ Ἐπιτροπὴ πρὸς καθορισμὸν ζωῶν κατοχῆς, ἡ ὁποία ὅμως δὲν κατέληξε ὀριστικῶς εἰς τίποτε. Τῆς Ἐπιτροπῆς αὐτῆς μετεῖχε καὶ ὁ Ἐπιτελάρχης τῆς Μερραρχίας μας Ἀναστάσιος Χαραλάμπης, ὁ ὁποῖος καὶ ἐπέστρεψε μόλις τὴν 1ην Μαΐου εἰς τὴν Μερραρχίαν.

Αἱ ἡμέραι παφέρχονται ἀνιαραὶ καὶ τίποτε δὲν δεικνύει τὸν σύντομον τερματισμὸν τοῦ πολέμου καὶ τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης.

ΕΛΛΗΝΟ-ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Τὴν 9ην Μαΐου 1913 ἡ VII Μερραρχία ἔχουσα διαταγὴν νὰ ἀπωθήσῃ τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ μερικὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα εἴχον διεισδύσει καὶ τὰ ὁποῖα εἴχον καταλάβει πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ἀπὸ Σερρῶν πρὸς Ἀλεξανδρούπολιν, ἔκαμε τοῦτο διὰ μικρῶν δυνάμεων, φρονούσα ὅτι καὶ τοῦτο θὰ ἦτο ἀπὸ τὰ συνήθη ἐπεισόδια. Οἱ Βούλγαροι ὅμως εἴχον συγκεντρώσει ἐκεῖ ἀρκετὰς δυνάμεις καὶ ἀντεπιτεθέντες ἀπώθησαν τοὺς ἰδικούς μας εἰς ἀρκετὸν βάθος. Ἡμεῖς ἐπληροφόρηθημεν τὸ τοιοῦτον μόλις εἰς τὰς 3½ μ.μ. καὶ ἀμέσως διετάχθη ἡ συγκέντρωσις δυνάμεων καὶ ἡ διάβασις τοῦ Στρυμόνος διὰ τῶν γεφυρῶν. Μετὰ τὰ προχωροῦντα τμήματά μας εἴμεθα ὁ ἐπιτελάρχης καὶ ἐγώ, τῶν δύο ἄλλων λοχαγῶν τοῦ Ἐπιτελείου παραμεινάντων εἰς Τζάγεζι, χάριν ὑπηρεσιακῶν ἀναγκῶν. Τὴν νύκτα διήλθομεν εἰς σχηματισμὸν ἀμύνης. Οὐδεμίαν διαταγὴν ἢ ὁδηγίαν ἐλάβομεν ἐκ τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου. Ἡ κατάστασις αὐτὴ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ ἡμέρας χωρὶς νὰ λείπουν αἱ ἑκασταχοῦ μικροσυμπλοκαί.

Τὴν 15ην Μαΐου ἀφίκετο ἐκ τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου ὁ λοχαγὸς Ἀλέ-

Ξανδρος Μαζαράκης, διὰ νὰ λάβῃ γινῶσιν τῆς ἐπιτοπίου καταστάσεως. Ἐμάθαμεν ὅτι ἐγίνοντο διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Σέρβων πρὸς κοινὴν ἐνέργειαν, ἐν περιπτώσει Βουλγαρικῆς ἐπιθέσεως, ἀλλ' οἱ Σέρβοι ἐφαίνοντο λίαν ἀπρόθυμοι, ἐφ' ὅσον μάλιστα οἱ Βούλγαροι μόνον ἐναντίον μας εἶχον συγκεντρώσει τὰς δυνάμεις των. Καὶ ὅμως παρέμενον Βούλγαροι καὶ Σέρβοι ἐν Θεσσαλονικῇ καὶ Ἕλλητες ἐν Σέρραις μὲ φαινομενικῶς φιλικὰς ἐπαφάς. Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἐὰν ἐκάμνομεν μόνον τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Βουλγάρων, θὰ εὐρισκόμεθα πρὸ μεγάλων δυσκολιῶν, διότι οἱ Βούλγαροι εἶχον ἤδη συγκεντρώσει ἐναντί μας δυνάμεις ὑπερτέρας τῶν ἰδικῶν μας, τόσον εἰς ἄνδρας ὅσον καὶ εἰς πυροβολικόν.

Τὴν 16ην Μαΐου ἐλάβομεν τηλεγράφημα τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου ὅτι κατ' ἐντολὴν τῶν δύο Κυβερνήσεων ὠρίσθησαν ὁ Στρατηγὸς Δούσμανης καὶ ὁ Στρατηγὸς Ἰβάνωφ πρὸς καθορισμὸν μιᾶς οὐδετέρας ζώνης, ὅπισθεν τῆς ἰποίας θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποσυρθῶσιν αἱ ἐκατέρωθεν δυνάμεις, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν καθημερινῶν ἐπεισοδίων.

Τὴν 18ην Μαΐου ἐλήφθη τηλεγράφημα δι' οὗ ἀνηγγέλλετο ὅτι ὑπεγράφη ἐν Λονδίῳ προκαταρκτικὴ εἰρήνη μετὰ τὸν Τουρκίας καὶ τῶν Βαλκανικῶν συμμάχων. Ἀλλὰ κατὰ τί τοῦτο μᾶς ὠφέλει, ἐφ' ὅσον ἀπέναντί μας δὲν εἶχαμε Τούρκους, ἀλλὰ Βουλγάρους; Ἐνῶ ἀπ' ἐναντίας τὰ ἀπομένοντα εἰσέτι ἐν Θράκῃ Βουλγαρικὰ στρατεύματα θὰ ἔμενον ἐλεύθερα.

Τὴν 24ην Μαΐου μᾶς ἀνεκοινώθη ἐπισήμως ἡ διὰ κοινοῦ πρωτοκόλλου καθορισθεῖσα γραμμὴ διαχωρίσεως. Οἱ Βούλγαροι ἀξιωματικοὶ ἐν ἀρχῇ μᾶς ἀπήντησαν ὅτι δὲν ἔχουν λάβει καμμίαν διαταγὴν, τὴν ἐπομένην ὅμως ἤλθον εἰς συνενόησιν μαζί μας.

Τὴν 25ην Μαΐου ἤλθε διαταγὴ διὰ τὴν σύμπτυξιν τῶν Μεραρχιῶν, τῶν ὁποίων τὰ τμήματα ἦσαν διεσκορπισμένα εἰς ὄλον τὸ μέτωπον, ἀφοῦ ἀφήσουν ἐκεῖ μικρὰ φυλάκια.

Κατὰ τὰς τελευταίας αὐτὰς ἡμέρας παρουσιάσθησαν εἰς τὸν Στρατόν μας κρούσματα χολέρας, τὴν ὁποίαν μετέφερον οἱ ἐκ τῶν βουλγαροκρατουμένων μερῶν πρόσφυγες, καὶ διετάχθη ὁ ἐμβολιασμὸς δι' ἀντιχολερικοῦ ὁροῦ Εὐτυχῶς ἦτο ἐλαφρᾶς μορφῆς καὶ ὀλίγοι μόνον θάνατοι ἐξ αὐτῆς ἐσημειώθησαν.

Τὴν 27ην Μαΐου ἀνεχωρήσαμεν ἐκ Τζάγεζι ἀφοῦ παρεμείναμεν ἐκεῖ ἐπὶ 16 ἡμέρας, ἔχοντες τὴν ἐγκατάστασίν μας ἐντὸς ἐνὸς ὑδρομύλου, γεμάτου ἀπὸ κόττες, ἄχυρα καὶ ζωύφια. Ὁ ἐπιτελάρχης ὅμως Χαραλάμπης διετάχθη νὰ παραμείνῃ πρὸς προσδιορισμὸν ἐπὶ τόπου μετὰ τῶν Βουλγάρων τῆς γραμμῆς διαχωρίσεως. Εἰς τὰς 29 Μαΐου ἐφθάσαμεν εἰς Λαγκαδίικια ὅπου ἐγκατεστάθη τὸ Στρατηγεῖον τῆς Μεραρχίας, τῶν τμημάτων τῆς διατεθέντων καταλλήλως πρὸς ἄμυναν, μὲ κατασκευὴν ὀχυρωμάτων καὶ τηλεφωνικὴν σύνδεσιν μετὰ τῶν αὐτῶν. Ἡ Μεραρχία μας, ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι, ἐνισχύθη διὰ τῶν κληρωτῶν τοῦ 1912 καὶ μιᾶς μοίρας Ὀρειβατικοῦ Πυροβολικοῦ.

Φαίνεται ὅτι οἱ Βούλγαροι, συνεπεία κάποιας παλαιότερας συμφωνίας με τοὺς Σέρβους, διεξεδίκουν παρ' αὐτῶν τὸ Μοναστήρι, τὸν Περλεπὲν καὶ ἄλλα ἐδάφη παρ' αὐτῶν κατεχόμενα καὶ οὕτω οἱ Σέρβοι ἐφαίνοντο ἤδη προθυμότεροι πρὸς συνεργασίαν μαζί μας. Εἰς τὰς 4 τὸ ἀπόγευμα τῆς 17ης Ἰουνίου 1913 ὁ Στρατηγὸς Καλλάρης, ὡς στρατιωτικὸς Διοικητὴς Θεσσαλονίκης, ἀπέστειλε τελεσίγραφον πρὸς τὸν συνταγματάρχην διοικητὴν τῶν ἐν Θεσσαλονικῇ Βουλγαρικῶν δυνάμεων ὅπως ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν ἐντὸς μιᾶς ὥρας. Ὁ Βούλγαρος ἠρνήθη καὶ οὕτω τὴν 7 μ.μ. ἤρχισεν ἡ μάχη τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία ἔληξε τὴν ἐπομένην μετὰ παράδοσιν τῶν Βουλγάρων. Εἶχον 60 νεκροὺς, 17 τραυματίας καὶ 1359 αἰχμαλώτους.

Τὴν 17ην Ἰουνίου ἐλάβομεν εἰδοποίησιν παρὰ τῆς VII Μεραρχίας ὅτι τὸ νοτίως τοῦ ὄρους Παγγαίου τάγμα προκαλύψεως προσβληθὲν τὴν προηγούμενην νύκτα ὑπὸ ὑπερέτερων δυνάμεων ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Καθ' ἑλθὴν τὴν ἡμέραν ἐλαμβάνομεν διὰ τοῦ ὀπτικοῦ τηλεγράφου, διότι τὰ σύρματα φαίνεται ὅτι εἶχον ἀποκοπῆ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους διὰ πρακτόρων των, εἰδήσεις ὅτι οἱ Βούλγαροι προχωροῦντες διέβησαν τὸν Στρυμόνα καὶ ἐκανονιοβόλησαν ἀτμόπλοιο ἐν εὐρισκόμενον εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Τζάγκεζι, ἐπίσης ὅτι ἐπροχώρουσαν πρὸς Νιγρίταν, ὑπερβάντες τὴν οὐδετέραν γραμμὴν. Ἀλλεπάλληλοι πληροφορίες ἔφθανον ὅτι ἡ προέλασις τῶν τμημάτων ἦτο γενικὴ, ὅτι κατέλαβον τὴν Μπέροβαν, τὸν Σωχὸν καὶ τὴν Νιγρίταν, οἱ κάτοικοι τῶν ὁποίων πανικόβλητοι ὀπισθοχώρουσαν μετὰ ὅ,τι ἠδύνατο νὰ παραλάβωσιν ἐκ τῶν οἰκιῶν των.

Μετὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 18ης Ἰουνίου φθάνει ἡ διαταγὴ τοῦ Στρατηγεῖου νὰ εἴμεθα ἔτοιμοι πρὸς ἐπιθετικὴν προέλασιν ἐντὸς τῆς ἡμέρας, ἀνακοινοῦσα ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἔφθασεν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Θεσσαλονικίαν καὶ ὅτι ἐντὸς τῆς Θεσσαλονίκης διεξήχθη ἀγὼν πρὸς ἀφοπλισμὸν τῆς Βουλγαρικῆς φρουρᾶς.

Τὴν 19ην Ἰουνίου ἤρχισεν ἡ προέλασις ὅλων τῶν Μεραρχιῶν μετὰ συγκλίνουσαν κατεύθυνσιν πρὸς Κιλκίς. Τὴν πρὸ τῆς Μπέροβας καὶ Ζαρόβου λοφοσειρὰν κατεῖχον οἱ Βούλγαροι. Ἡ ἐπίθεσις μας ἤρχισεν εἰς τὰς 4 μ.μ. καὶ ἔληξε τὴν 8ην μ.μ. Κατελάβομεν τὰς ἐχθρικὰς θέσεις, μαζί μετὰ 6 πυροβόλα, τὰ ὁποῖα εἶχον ἐκεῖ. Ἡμέτεροι ἐκτὸς μάχης 85 ἄνδρες.

Τὴν ἐπομένην 20ὴν Ἰουνίου ἠκολουθήσαμεν τὸν ἐχθρὸν, ὁ ὁποῖος ὑπεχώρησεν εἰς τὴν γραμμὴν Λαχανᾶ, ὅπου εἶχε προετοιμάσει θέσεις πυροβολικοῦ εἰς τὴν φύσει ὄχυρὰν αὐτὴν τοποθεσίαν καὶ ὅπου τὸν ἀνέμενον ἰσχυραὶ ἐφεδρεῖαι. Τὸ πυροβολικὸν των μᾶς ὑπεδέχθη ἐκ μακρᾶς ἀποστάσεως, μέχρι τῆς ὁποίας δὲν ἠδύνατο νὰ φθάσῃ τὸ ἰδικὸν μας Ὁρειβατικὸν Πυροβολικόν. Ἐπροχωρήσαμεν ἐν τούτοις μέχρις ἀποστάσεως 1.000 σχεδὸν μέτρων, ὅπου μᾶς καθήλωσεν ἡ νύκτα, τὴν ὁποίαν διήλθομεν σχεδὸν ἄγρυπνοι, διὰ τὸν φόβον Βουλγαρικῆς ἀντεπιθέσεως. Πολὺ πρῶτὴ τῆς 21ης Ἰουνίου ἀρχίζει ἡ μάχη. Πυροβολικόν, πολυβόλα, ὅπλα, ὅλα κροτοῦν ἀδιακόπως, ἀλλὰ συγχρόνως φθάνει διαταγὴ τοῦ Γενικοῦ Στρατηγεῖου ὅπως αἱ Μεραρχίαι I καὶ VI δώσωσιν ἀνά ἓν Σύνταγμα Πεζικοῦ καὶ τὸ Ὁρειβατικὸν Πυροβολικόν, τὰ

όποια, σχηματίζοντα ειδικόν απόσπασμα, νά βαδίσωσι πρὸς Κιλκίς. Ἐγεν-
νήθη ἀνησυχία περὶ τῆς τύχης τοῦ Κιλκίς, ἀλλὰ καὶ ἀνησυχία περὶ τῆς μάχης
τοῦ Λαχανᾶ, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τόσων δυνάμεων. Παρὰ ταῦτα ἀποφασί-
ζομεν ὀριστικὴν ἐπίθεσιν διὰ τὴν 3ην μ.μ. ὥραν ἀκριβῶς, δι' ἧ καὶ μετέ-
βην εἰς τοὺς διοικητὰς μονάδων πρὸς κανονισμόν τῶν ὠρολογίων. Περὶ τὴν
μεσημβρίαν ἦλθε τηλεγράφημα τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου ὅτι τὸ Κιλκίς ἔπε-
σε καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη ἀποστολῆς τοῦ διαταχθέντος ἀποσπάσματος,
τὸ ὅποιον εἶχε συγκεντρωθῆ, ἀλλ' εὐτυχῶς δὲν εἶχεν ἀναχωρήσει ἀκόμη. Ἡ
μάχη ὑπῆρξε πεισματωδεστάτη, ἡ λύσσα ἀξιωματικῶν καὶ ἀνδρῶν κατὰ τῶν
Βουλγάρων ἦτο πολὺ ὑπερτέρα τῆς ἐχθρότητος κατὰ τῶν Τούρκων. Ἡρ-
ξάτο ἀκριβῶς τὴν 3ην ὥραν καὶ εἰς τὰς 4 1/2 μ.μ. εὐρισκόμεθα ἐπὶ τῶν Βουλ-
γαρικῶν θέσεων. Ἡ ἐπιδειχθεῖσα παρ' ὄλων ἀνδρεία ὑπῆρξε μεγάλη, ἀλλὰ
μεγάλαι ὑπῆρξαν καὶ αἱ ἀπώλειαι. Ὁ ἀνδρεῖος συνταγματάρχης Παπακυ-
ριατζίης, ὁ ὅποιος περιήρξατο τὰς γραμμὰς ἐφιππος, ἐφονεύθη, καθὼς καὶ
οἱ ταγματάρχαι Κατσιμίδης καὶ Χαντζόπουλος καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Συνολι-
κῶς ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης 1.092, ἐξ ὧν 12 ἀξιωματικοὶ νεκροὶ καὶ 18 τραυ-
ματῖαι.

Λόγω τῶν κατ' ἀναλογίαν μεγάλων ἀπωλειῶν εἰς ἀξιωματικούς ὁ Βα-
σιλεὺς διέταξε νά ἀφαιρεθῶσι τὰ γαλόνια ἐκ τῶν πληγκίων τῶν ἀξιωματικῶν,
ὅπως μὴ ἀποτελῶσι στόχον τοῦ ἐχθροῦ.

Αἱ δύο, σχεδὸν ταυτόχρονοι, αὐταὶ μάχαι Κιλκίς καὶ Λαχανᾶ προεδίκασαν
τὴν εὐτυχῆ ἔκβασιν τοῦ κατὰ τῆς Βουλγαρίας πολέμου, τῆς ὁποίας ὁ στρα-
τὸς εἶχε τὴν φήμην ὅτι ἦτο ἐκ τῶν καλυτέρων στρατῶν τῆς Εὐρώπης.

Ἄλλὰ καὶ οἱ Σέρβοι ἀπώθησαν εὐκόλως τὴν Βουλγαρικὴν ἐπίθεσιν, ἡ
ὅποια ὅμως ἦτο μικρά.

Τὴν 22αν Ἰουνίου παρεμείναμεν εἰς τὰς κατακτηθείσας θέσεις, πρὸς ἀνα-
σύνταξιν ἐκ τῶν ἀπωλειῶν καὶ πρὸς μερικὴν ἀνάπαυσιν τῶν ἀνδρῶν, τῆς
ὁποίας τόσῃν εἶχον ἀνάγκην.

Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν περιῆλθα τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ ἀπὸ τὰς δύο
πλευρὰς καὶ ἀπεκόμισα τὴν εἰκόνα τῆς φρίκης ποὺ μοῦ ἐπροξένησαν οἱ ἄτα-
φοι ἀκόμη νεκροί, εἰς διαφόρους στάσεις καὶ παραμορφώσεις, τὰ ζῶα, τὰ
σκορπισμένα ὄπλα, φυσίγγια, ἐξαρτήσεις, ὀβίδες, πυροβόλα. Παντοῦ ἐρείπια,
θάνατος καὶ φρίκη.

Τὸ βράδν ἦλθε διαταγὴ ὅπως τὴν ἐπομένην (23 Ἰουνίου) ἐξακολουθήσωμεν
τὴν προέλασιν πρὸς καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ μεσολαβήσασα ὅμως ἡμέρα
ἀπραξίας ἔδωκεν εἰς τὸν ἐχθρὸν τὸν καιρὸν νά ἀπομακρυνθῆ. Τὴν ἐσπέραν
φθάνομεν μέχρι τοῦ Στρυμῶνος. Τὴν ἐπὶ τῆς ἀμαξιτῆς ὁμοῦ ὁδοῦ γέφυραν
παρὰ τὸ Ὀρμανλῆ, εἶχον καταστρέψει οἱ Βούλγαροι, μετὰ τὴν διάβασίν των.
Τὴν 24ην Ἰουνίου ἐμαζεύσαμεν ὕλικά διὰ νά ἐπιδιορθώσωμεν τὴν γέφυραν καὶ
τὴν 25ην Ἰουνίου, κατόπιν διαταγῆς τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου νά βαδίσωμεν
πρὸς Βορρᾶν, ἀπὸ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Στρυμόνος, χωρὶς νά ἐπισκευάσωμεν
τὴν γέφυραν, ἐξεκινήσαμεν καὶ μετὰ πολὺωρον πορείαν, ὑπὸ καύσωνα, χωρὶς

εὐτυχῶς νὰ ἐνοχληθῶμεν ἐκ τῆς ἀντίπεραν ὄχθης, ἐφθάσαμεν εἰς Τσαφερλῆ, ὅπου καὶ διενυκτερεύσαμεν. Τὴν ἐπομένην (26 Ἰουνίου) ἐκκινουῦμεν πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, κατέχοντος τὸ χωρίον Βέτρινα παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς Κλεισούρας Δερβέντι, ἐκατέρωθεν τοῦ Στρυμόνος.

Μόλις προέβαλεν ἡ φάλαγξ ἡμῶν καὶ ἀπὸ ἀποστάσεως 9.000 μέτρων τὴν ὑπεδέχθη σφοδρὸν πῦρ τοπομαχικῶν πυροβόλων πυκνότατον. Ἐκαλύφθημεν ὀπισθεν τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς. Τὸ πῦρ ἐξακολουθεῖ μὲ ἀφάνταστον σπατάλην πυρομαχικῶν καὶ προκαλεῖ πυρκαϊὰς εἰς τὰ σπαρτὰ καὶ τοὺς πέριξ θάμνους. Ἐχομεν μερικὰς ἀπωλείας. Δεξιὰ καὶ ἀριστερά μας ἄλλα τμήματα, ἄλλων Μεραρχιῶν, προσπαθοῦν νὰ ὑπερφαλαγγίσουν τὴν ἐχθρικὴν τοποθεσίαν. Ἀπόπειραι προελάσεώς μας ἀπέτυχον δι' ὃ καὶ διετάχθη τὸ σωματήριον μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ πεδινοῦ μας πυροβολικοῦ. Τὴν νύκτα τὴν διερχόμεθα ἐπὶ τόπου ἐν ἀνησυχίᾳ.

Τὸ πρωὶ τῆς 27ης Ἰουνίου τὰ παράπλευρα τμήματά μας καὶ ἰδίως τὸ εὐζωνικὸν τάγμα, διὰ ὄρεινῶν ἀτραπῶν, πλησιάζει νὰ φθάσῃ εἰς τὰ νῦτα τῆς ἐχθρικῆς τοποθεσίας. Οἱ Βούλγαροι, φοβηθέντες τὴν ἀποκοπὴν τῆς ὑποχωρήσεώς των, ἀρχίζουν νὰ ἀποσύρονται. Εἰς τὰς 9 1/2 τὸ πρωὶ ἀνατινάσσουν τὴν σιδηροδρομικὴν γέφυραν καὶ ἐγκαταλείπουν τὰ τοπομαχικά των πυροβόλα. Φθάνω μεταξὺ τῶν πρώτων εἰς τὴν γέφυραν καὶ βλέπω ἐκεῖ κυματίζουσαν τὴν σημαίαν τοῦ Εὐζωνικοῦ τάγματος.

Τὴν 28ην Ἰουνίου ἐκκινουῦμεν καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Στρυμόνος προχωροῦμεν πρὸς Βορρᾶν. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἔναντι τῶν Σέρβων εἰς Ἰστιπ Βουλγαρικαὶ δυνάμεις ὑπεχώρησαν ἐπίσης καὶ διὰ τῆς κοιλάδος τῆς Στρωμνίτσης διέβησαν τὸν Στρυμόνα διὰ τῆς παρὰ τὸ χωρίον Τοπόλιτσα ξυλίνης γεφύρας, τὴν ὁποίαν καὶ ἔκαυσαν. Ἐφθάσαμεν μέχρι τοῦ χωρίου Μετνίοβον, ἐντὸς τῶν στενῶν τῆς Κρέσνας, μὲ ἀποτόμους ἐκατέρωθεν βράχους, ὅπου καὶ διενυκτερεύσαμεν.

Τὴν 29ην καὶ 30ην Ἰουνίου μένομεν ἐκεῖ, ἀναμένοντες τὴν γεφυροσκευὴν διὰ νὰ ζεύξῃ τὸν ποταμὸν, διώτι δὲν ὑπῆρχον κατάλληλα ἐπὶ τόπου ὕλικα καὶ τὸ μηχανικὸν διὰ νὰ ἐπισκευάσῃ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν. Ἡ μεγάλη μάχη ἀναμένεται ὅτι θὰ συναφθῇ πρὸ τῆς Τζουμαγιᾶς. Ἡ πορεία μας ἐντὸς τῶν στενῶν εἶναι βραδυτάτη καὶ λόγῳ ἄλλων δυσκολιῶν, ἀλλὰ καὶ διότι ἀνεμένετο ἡ προέλασις τῶν ἐκατέρωθεν τῆς στενωποῦ ἡμετέρων τμημάτων, βαίνοντων δι' ὄρεινῶν ἀτραπῶν καὶ συμπλεκόμενων ἐκάστοτε, ἔστω καὶ μὲ μικρὰ Βουλγαρικὰ τμήματα.

Εἰς τὰς ἐκάστοτε διαδοχικὰς κορυφογραμμὰς τὰς ὁποίας ἐφθάνομεν εὐρίσκωμεν Βουλγαρικὰ ὄχυράματα καὶ ἐπ' αὐτῶν τοποθετημένα ἀνδρείκελα διὰ νὰ παρουσιάζωνται ὡς κατεχόμενα ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ ἐπιβραδύνουν τὴν προέλασίν μας. Εἰς ἐν τῶν ὄχυρωμάτων αὐτῶν εἶχον κατασκευάσει ἄρκτηον, ἀπὸ στολὰς χαλκί καὶ ἐπὶ τῆς ράχεώς της εἶχον ἀναγράψει βουλγαρικὴν ἐπιγραφὴν, ἣτις ἐν μεταφράσει ἔλεγεν : «Θὰ ὑποχωρήσωμεν ἀκόμη περὶ τὰ 10 χιλιόμετρα πρὸς τὰ ὀπίσω, ἀλλ' ἔχετε ὑπομονὴν καὶ θὰ σᾶς κυνηγήσωμεν

κατόπιν μέχρις Ἀθηνῶν». Ἡ πορεία εἶναι δύσκολος, διότι τὸ ἔδαφος εἶναι ἀδιάβατον ἐκατέρωθεν τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ, ἢ ὅποια καὶ φθορὰς ἔχει ὑποστῆ καὶ γεμάτη εἶναι ἀπὸ χαλασμένους ἀραμπάδες, τοὺς ὅποιους ἔχουν ἐγκαταλείψει οἱ Βούλγαροι, αἱ δὲ φάλαγγες τοῦ Πεδινοῦ Πυροβολικοῦ εἶναι ἀτελείωτοι.

Τὴν 6ην Ἰουλίου εἶχομεν διαταγὴν παρὰ τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου νὰ διέλθωμεν ὀρισμένην γραμμὴν εἰς τὰς 3 μ. μ. Μόλις ἐπροχωρήσαμεν ὀλίγον, ἐδέχθημεν τοὺς πρῶτους κανονιοβολισμούς. Δὲν ὑπάρχει χῶρος διὰ νὰ ταχθῆ τὸ Πεδινόν μας Πυροβολικόν, καὶ μόλις 2 πυροβολαρχίαι κατορθώνουν νὰ βάλλουν. Μετὰ 1½ ὥραν μάχης πυροβολικοῦ, χωρὶς νὰ λάβῃ μέρος τὸ Πεζικό, διακρίνεται ὁ ἔχθρὸς περὶ τὴν 5ην μ.μ. ὑποχωρῶν. Φαίνεται ὅτι αἱ ἐκατέρωθεν Μεραρχίαι εἶχον προχωρήσει περισσότερον.

Τὴν 7ην Ἰουλίου μικρὰ προέλασις, μικρὰ ἀντίστασις. Ἡ Βουλγαρικὴ ὀπισθοφυλακὴ ἐκτελεῖ πολὺ καλὰ τὸν προορισμὸν τῆς, ἐπιβραδύνουσα τὴν προέλασίν μας, χωρὶς νὰ ἐμπλέκεται εἰς σοβαρὸν ἀγῶνα.

Ἀπὸ τὴν 8ην Ἰουλίου μέχρι τῆς 11ης Ἰουλίου ἡ αὐτὴ τακτικὴ. Οἱ Βούλγαροι ὑποχωροῦντες καταστρέφουν καὶ τὸ μικρότερον γεφυράκι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, κρημνίζουν τοὺς τοίχους ὑποστηρίξεως τῶν ἀναχωμάτων καὶ παρεμβάλλουν ὅ,τιδήποτε ἐμπόδιον ἤμποροῦν εἰς τὴν προέλασίν μας.

Ἡ χολέρα μᾶλλον ἐπεκτείνεται, καθ' ὅσον δυστυχῶς εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ κατασκηνώσωμεν εἰς τοὺς ἰδίους χώρους ὅπου προηγουμένως εἶχον κατασκηνώσει οἱ Βούλγαροι. Ἀπέθανον ἐκ χολέρας δύο ἀξιωματικοὶ μας ἐκ τῶν μὴ ἐμβολιασθέντων, ὁ ἀρχίατρος Πρασᾶς καὶ ὁ γαμβρὸς τοῦ Δραγοῦμη Ἰλαρχος Καλλέργης. Ὡς ἐκ τούτου ἐνεβολιάσθην καὶ ἐγὼ μὲ ἀντιχολερικὸν ὄρον.

Ἐρχονται πληροφορίες, καθ' ἃς ὁ Βενιζέλος διεξάγει συνεννοήσεις ἐν Βουκουρεστίῳ πρὸς σύναψιν ἀναχωχῆς καὶ περὶ τῶν ὅρων ὀριστικῆς εἰρήνης. Ἀφ' ἐτέρου πληροφοροῦμεθα ὅτι ἡ ἀριστερᾶ ἡμῶν τεταγμένη Μεραρχία πιέζεται ὑπὸ τοῦ ἔχθροῦ καὶ ἔχει ἀνάγκην ἐνισχύσεως διὰ νὰ κρατηθῆ. Τέλος ἐξερχόμεθα τῶν στενῶν τῆς Κρέσνας καὶ αἱ ἀναγνωρίσεις μας ἐπιβεβαιοῦν ὅτι ὁ ἔχθρὸς κατέχει ἰσχυρὰς θέσεις περὶ τὸ χωρίον Σιμιτλῆ, εἰς ἃς φαίνεται ἀποφασισμένους νὰ ἀμυνθῆ σθεναρῶς.

Τὴν 12ην Ἰουλίου μόλις προέβαλον αἱ μονάδες μας ἐκ τῶν στενῶν, ἐδέχθησαν σφοδρὸν πῦρ πυροβολικοῦ· παρετάχθη καὶ τὸ ἰδικόν μας πυροβολικόν καὶ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν διεξήχθη ἀγὼν πυροβολικοῦ. Τὴν νύκτα ἠκούσθησαν πυκνοὶ πυροβολισμοὶ δεξιᾶ μας καὶ ἐγεννήθη ὁ φόβος μήπως προκληθῆ κανένας νυκτερινὸς πανικός, ὅποτε εἴμεθα χαμένοι, διότι μέσα εἰς τὴν ἀπέραντον στενωπὸν τῆς Κρέσνας ἦτο τόσος ὁ συνωστισμὸς ὀχημάτων, πυροβολικοῦ κ.τ.λ. ὥστε θὰ ἐπήρχετο ἀληθῆς καταστροφή.

Μετέβην, ὅθεν, διαταχθεὶς τὴν 2αν πρωινήν (τῆς 13ης Ἰουλίου) μέχρι τοῦ Πυροβολικοῦ μας, διὰ νὰ ἴδω τί συμβαίνει καὶ μόλις τὸ πρωὶ ἐμάθαμεν ὅτι τὸ 5ον Σύνταγμα Πεζικοῦ, ἐνῶ ἐπροχώρει πρὸς Σιμιτλῆ, ἐδέχθη αἰφνιδιαστικὴν ἐπίθεσιν ἀπὸ τῶν πλευρῶν καὶ τῶν νώτων του ὑπὸ ἐχθρικοῦ τμήματος,

τὸ ὅποιον μόλις τὴν πρωίαν ἀπεσύρθη καὶ ὅτι τὸ Σύνταγμα εἶχε πολλὰς ἀπωλείας καὶ σχεδὸν ἀποσυνετέθη.

Ἐπὶ τὴν προηγουμένην νύκτα μετὰ κοπιώδη ἐργασίαν πρὸς ἐπισκευὴν γεφυρῶν κλπ. κατωρθώθη νὰ παραταχθῶσιν αἱ 9 πεδιναὶ πυροβολαρχαὶ μας καὶ ἀπὸ τῆς πρωίας διεξήγητο σφοδρὸς ἀγὼν πυροβολικοῦ. Ὁ ἐχθρὸς εἶχεν ὀβιδοβόλα μεγάλου διαμετρήματος, τῶν ὁποίων τὰ βλήματα ἤνοιγον ὀλόκληρον φρέαρ ὅπου ἐπιπτον. Μόλις τὴν 2αν μ.μ. ὁ ἀγὼν ἤρχισε κλίνων ὑπὲρ ἡμῶν καὶ περὶ τὴν 4ην μ.μ. ἡ ὑποχώρησις τῶν Βουλγάρων κατέστη ὀριστική. Ἐνῶ τὸ Στρατηγεῖον μας ἐστάθμευσε κάπου διὰ νὰ συντάξῃ τὴν διαταγὴν τῆς διώξεως τοῦ ἐχθροῦ ἐδέχθη ἀρκετὰ θραύσματα ὀβιδῶν, αἱ ὁποῖαι ὅμως εἶχον ἐκραγῆ ἀρκετὰ ὑψηλά.

Τὴν 14ην Ἰουλίου εἰσήλθομεν εἰς Σιμιτλή. Ἐκεῖ δεχόμεθα μερικὰς ὀβιδὰς ἀπὸ τὰ ὑψώματα τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Στρυμόνος καὶ πληροφοροῦμεθα ὅτι ἡ VI Μεραρχία ἀνθίσταται κατὰ ὑπερτέρων δυνάμεων, ὅτι ἔχει ἐξαντλήσει τὰ πυρομαχικὰ καὶ εἶναι ἀδύνατος ὁ ἀνεφοδιασμός της, ὅτι ἔχει πολλὰς ἀπωλείας καὶ ἔχει ἀνάγκην ἀμέσου ἐνισχύσεως. Στήνομεν γέφυραν παρὰ τὸ Σιμιτλή. Ἡ κατάστασις εἶναι πάλιν κρίσιμος. Τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον, τὸ ὅποιον δὲν εἰσήλθεν εἰς τὰ στενὰ ἀλλὰ παρέμεινεν εἰς Λιβουνοβο, ἀπέχον παρὰ πολὺ ἀπὸ τὰς γραμμάς μας, ἐκδίδει ἀπεγνωσμένας, ἀλλὰ ἀπραγματοποιήτους διαταγὰς πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς καταστάσεως καὶ θέτει ὅλας τὰς Μεραρχίας τῆς πρώτης γραμμῆς I, V, VI καὶ VII ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Μεράρχου μας Μανουσογιαννάκη. Ὁ φόρτος τῆς ἐργασίας τοῦ Ἐπιτελείου μας εἶναι πάρα πολὺς. Ὁ Αὐστριακὸς χάρτης—ὁ μόνος ποῦ ὑπῆρχεν—ὑπὸ κλίμακα 1 πρὸς 200 χιλιάδας ἀποδίδει πολὺ ἀτελῶς τὸ ἔδαφος καὶ αἱ διαταγαί, αἱ ὁποῖαι ἐκδίδονται ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ, δὲν εἶναι πάντοτε ἐφαρμοσίμοι. Πάλιν ἀγωνιώδης ἀνησυχία εἰς τὸ στρατόπεδον.

Ἀπεστείλαμεν ὅλας τὰς διαθέσιμους δυνάμεις μας πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς κινδυνεύουσας VI Μεραρχίας καὶ ἐμείναμεν μὲ ἐν μόνον τάγμα διὰ τὴν φρούρησίν μας καὶ τὰς προφυλακάς.

Καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἠκούοντο κανονιοβολισμοὶ καὶ πυροβολισμοί, οἱ ὁποῖοι ὅμως ἐσταμάτησαν ἐντελῶς πρὶν ἐξημερῶσῃ ἡ 15η Ἰουλίου. Τὸ πρᾶγμα μᾶς ἐμβάλλει εἰς σκέψεις.

Στέλλομεν περίπολον πρὸς ἀναγνώρισιν μέχρι τῆς παρὰ τὸ Οὐράνοβον κατεστραμμένης σιδηρᾶς γεφύρας, ἡ ὅποια μέχρι τῆς νυκτὸς ἐβάλλετο. Αὕτη μᾶς ἐπληροφόρησεν ὅτι ἡ γέφυρα ἦτο ἐλευθέρα, ὁ Στρατηγὸς ὅμως διὰ νὰ εἶναι ἀπολύτως βέβαιος μὲ διέταξε νὰ μεταβῶ προσωπικῶς πρὸς ἀναγνώρισιν, καὶ μόνον μετὰ τὴν ἐπιβεβαιωτικὴν μου ἀναφορὰν διέταξε τὴν γεφυροκατασκευὴν καὶ λόχον σκαπανέων μετὰ λόχου Πεζικοῦ νὰ προβῇ εἰς τὴν ζεύξιν τοῦ ποταμοῦ.

Ἐπὶ τὴν ἡμέραν ἐπέρασε μὲ πολὺ ἀνησυχητικὰς πληροφορίας, αἱ ἐκατέρωθεν Μεραρχίαί ζητοῦν ἐνισχύσεις, πυροβολικὸν καὶ πυρομαχικὰ. Ἡ III Μεραρχία καμφοθεῖσα ὑπεχώρησε πρὸς Πέτσοβον καὶ ἡ VI Μεραρχία ἀναφέρει

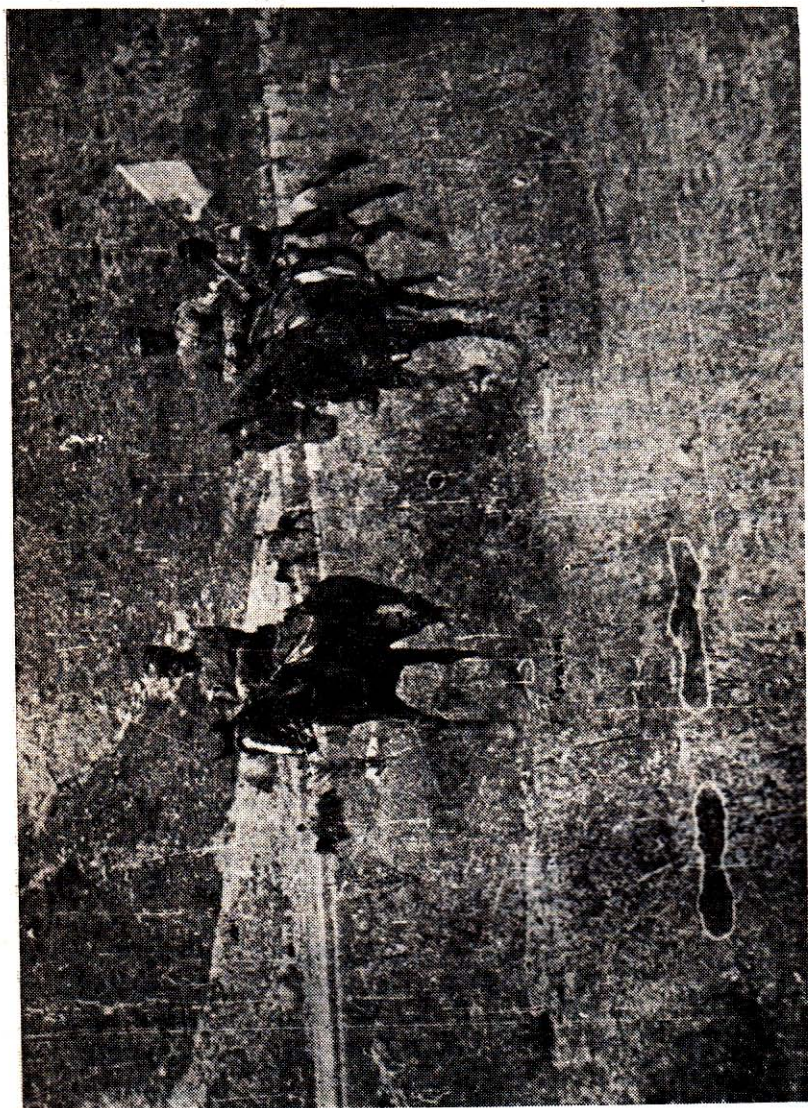
ὅτι κατόπιν τῆς ὑποχωρήσεως αὐτῆς ἀπειλεῖται τὸ ἀριστερόν της. Τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον ἐκπέμπει ἐκκλήσεις καταβολῆς ὑπερανθρώπων προσπαθειῶν. "Ὀλην τὴν νύκτα ἐργαζόμεθα πρὸς συγκέντρωσιν πληροφοριῶν καὶ ἐκδοσὶν διαταγῶν.

Πρὶν ἐξημερώσῃ ἀκόμη ἡ 16ῃ Ἰουλίου προχωρῶ μετὰ τὰ πρῶτα τμήματα πρὸς σημεῖον τὸ ὅποιον μᾶς εἶχεν ἀναφερθῆ ὅτι εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων. Μόλις ὅμως ἐξεκινήσαμεν ἐδέχθημεν πυρὰ ἀπὸ ἐκεῖ. Τάσσεται τὸ πυροβολικὸν μας καὶ ἀρχίζει πάλιν πῦρ. Ἡ φάλαγξ ὑποχωρεῖ διὰ νὰ καλυφθῆ. Αὐτὴ ἡ κατάστασις ἐξακολουθεῖ καθ' ὅλην τῆς ἡμέραν, μετὰ ἀνησυχητικὰς πληροφορίας περὶ τῶν πλευρῶν μας, μετὰ κόψιμο τῶν συρμάτων ἐπικοινωνίας παρὰ κομιτατζήδων καὶ μετὰ ἐπιτιμῆσεις ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Στρατηγεῖου δι' ἔλλειψιν δραστηριότητος.

Τὴν 17ην Ἰουλίου ἐξηκολούθησε σφοδρὸς ὁ ἀγὼν πυροβολικοῦ. Πεδινὸν πυροβολικὸν μετακινούμενον ἐνεσφηνώθη εἰς ἀδιέξοδον καὶ ἐν πυροβόλον του ἔπεσεν ἐντὸς χαράδρας. Ἡ στρῆφὴ τῶν πυροβολαρχιῶν πρὸς ἐπιστροφὴν ἀδύνατος. Εὐτυχῶς καὶ ἀπὸ τὰ δύο πλευρὰ μας καταφθάνουσι πληροφορίαι εὐχάριστοι, ὅτι κατῶρθωσαν νὰ ἀποκρούσουν τὰς ἐπιθέσεις καὶ ἤδη προελαύνουσι καὶ ἐλπίζομεν νὰ φθάσουν συντόμως μέχρι τοῦ ὕψους εἰς τὸ ὅποιον ἡμεῖς εἶχομεν προχωρήσει.

Τὴν νύκτα, κατόπιν τῆς νέας καταστάσεως, ἐξεδόθη διαταγή, ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Στρατηγεῖου, περὶ ἐπιχειρήσεων κατὰ τὴν ἐπομένην. Τὰ ἐξημερώματα ὅμως τῆς 18ης Ἰουλίου φθάνει ἀπρόοπτος εἰδησις περὶ 5θήμερου ἀνακωχῆς ἀρχομένης ἀπὸ τῆς μεσημβρίας τῆς 18ης Ἰουλίου. Διαταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Μεράρχου ἐξεκίνησα μετὰ τοῦ ὑπιδάρχου Κωνσταντίνου Βάσσου, μετὰ ἕνα χωροφύλακα φέροντα ἐπὶ κοντοῦ μίαν λευκὴν σημαίαν (ἡ ὁποία ἦτο ἡ πετσέτα τοῦ προσώπου μου), ἕνα σαλπικιτὴν καὶ ἕνα στρατιώτην γνωρίζοντα τὴν Βουλγαρικὴν, ἅπαντες ἔφιπποι καὶ κατηυθύνθημεν διὰ τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ πρὸς τὰς Βουλγαρικὰς προφυλακὰς. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι κατεχόμεθα ἀπὸ κάποιαν ἀνησυχίαν, μήπως πυροβοληθῶμεν εἴτε ἀπὸ κομιτατζήδων κεκρυμμένους εἰς τὰ παρακείμενα δασύλλια, εἴτε καὶ ἀπὸ τὰς Βουλγαρικὰς προφυλακὰς, ἐὰν δὲν εἶχε φθάσει μέχρις αὐτῶν ἡ εἰδοποίησις περὶ ἀνακωχῆς. Ὁ σαλπικιτὴς σαλπίζει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν καὶ ὁ σημαιοφόρος πάλαι τὴν λευκὴν σημαίαν. Ὅταν ἐπλησιάσαμεν ἀρκετά, ἐν σφύριγμα καὶ ἐν νεῦμα μᾶς εἰδοποιεῖ ὅτι πρέπει νὰ σταματήσωμεν. Εἷς ἀξιωματικὸς, γνωρίζων ὀλίγα ἑλληνικά, καὶ 5 στρατιῶται μετ' ἐπ' ὄπλου λόγγην μᾶς πλησιάζουσι καὶ μᾶς ἐρωτοῦν περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς προσελεύσεώς μας, εἰς ἀπάντησιν δὲ περὶ τοῦ σκοποῦ μας εἶπεν ὅτι δὲν ἐγνώριζε τίποτε σχετικῶς καὶ ὅτι θὰ ἀναφέρῃ εἰς τὸν προϊστάμενόν του.

Μετὰ πάροδον ἀρκετῆς ὥρας προσῆλθεν ὁ συνταγματάρχης Πετρώφ, ὁ ὅποιος μετὰ ὕψος νικητοῦ καὶ ὄχι ἠττημένου μᾶς εἶπε νὰ στρέψωμεν τὸ πρόσωπόν μας ἀντιθέτως ἀπὸ τὰς προφυλακὰς των, συμφώνως πρὸς τοὺς κανονισμούς, διότι ἡ ἀνακωχὴ θὰ ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς μεσημβρίας. Εἶπεν ὅτι θὰ κα-

Ο Σ. Γονατᾶς, ὡς λοχαγὸς τότε τοῦ Ἐπιτελείου τῆς I Μεραρχίας, μετὰ τοῦ ὑπιδάρχου Κ. Βάσσου, μεταβαίνει πρὸς τὰς Βουλγαρικὰς γραμμάς, ὡς κέρουξ, διὰ νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τὴν ὑπογραφεῖσαν ἐν Βουκορεστίῳ, 50ῆμερον ἀναχωρήν. 18 Ἰουλίου 1913.

ταρτίσουν και αυτοί μίαν Ἐπιτροπήν, ἡ ὁποία νὰ συναντηθῆ μετὰ τῆς ἰδικῆς μας εἰς τὰς 3 μ.μ., διὰ νὰ χαράξουν μίαν γραμμὴν διὰ λευκῶν σημαιῶν εἰς τὸ μέσον τῶν προφυλακῶν.

Δὲν ἦτο ἀκόμη μεσημβρία, ὅταν ἐπεστρέφομεν και ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ ἐγένετο κίνησις διαφόρων ἡμετέρων μεταγωγικῶν, ὅποτε ἐδέχθημεν, ἀφοῦ εἶχομεν εἰσέλθει ἤδη εἰς τὰς προφυλακὰς μας, 5 ἀρκετὰ εὐστόχους βουλγαρικοὺς κανονιοβολισμοὺς, τῶν ὁποίων αἱ ὀβίδες ἐξερράγησαν περίξ μας, χωρὶς εὐτυχῶς κανὲν ἀπευκατῶν, μὲ μόνην τὴν ἀνησυχίαν ἐκείνων τοῦ μᾶς ἀνέμενον, διότι μᾶς εἶδον πρὸς στιγμὴν καλυπτομένους ἀπὸ καπνοὺς και κοινορτόν, τὰ ὁποῖα εἶχον προκαλέσει αἱ ἐκρήξεις. Τὸ ἀπόγευμα, κατὰ τὴν νέαν συνάντησίν μας, ἐγένετο σχετικὴ διαμαρτυρία.

Ἡ 19ῃ Ἰουλίου ὑπῆρξεν ἡρεμος, ἐντατικὴ ὅμως ἐργασία γίνεται πρὸς ἀνασύνταξιν τῶν Μεραρχιῶν, ἐνισχύσεις ἀποστέλλονται ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ, κατόπιν τῆς προσκλήσεως τῆς κλάσεως τοῦ 1913. Αἱ μονάδες αἱ σχηματισθεῖσαι πρὸς ἄμυναν τῆς Θεσσαλονίκης διαλύονται. Μεγάλῃ ἐργασία γίνεται και ἐν τῷ ἐσωτερικῷ διὰ τὸν ἀνεφοδιασμόν τοῦ Στρατοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν βοηθεῖ ἡ Γαλλικὴ ἀποστολή, ἡ ὁποία εἶχε παραμείνει ἐκεῖ.

Τὸ βράδῳ, πρῶτην φοράν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Ἑλληνο-Βουλγαρικοῦ πολέμου, ἀπεφάσισα νὰ βγάλω τὰ παπούτσια μου και τὴν κυλόττα μου, ἀφοῦ εὕρισκόμεθα ἐν ἀνακωχῇ.

Τὴν 1ην πρωινήν τῆς 20ῆς Ἰουλίου μὲ ἐξυπνοῦν και μοῦ δίδουν διαταγὴν τοῦ Γενικοῦ Στρατηγεῖου, ὅχι ὅμως πρὸς προέλασιν ἀλλὰ περὶ κινήσεως πρὸς τὰ ὀπίσω. Τὸ Στρατηγεῖον ἀνεμέτρησε τὸν κίνδυνον ἐκ τῆς ὑπάρξεως τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῆς Στρατιᾶς ἐντὸς τῶν Στενῶν τῆς Κρέσνας, ἔστω και ἐν τῇ ἀπιθάνῳ περιπτώσει τῆς ἐπαναλήψεως τῶν ἐχθροπραξιῶν και διέταξε τὴν κατὰ 40 χιλιόμετρα μετακίνησιν πρὸς τὰ ὀπίσω. Τὴν 21ην και 22αν εὕρισκόμεθα ἐν κινήσει. Τὴν μεσημβρίαν τῆς 23ῆς ἔλγηεν ἡ ἀνακωχῇ. Εἰδοποιήθημεν ὅτι τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ Συνέδριον, ὅπου ἦσαν ὅλοι οἱ Πρωθυπουργοί, Ρουμανίας, Σερβίας, Ἑλλάδος, Βουλγαρίας και Μαυροβουνίου, ἀπεφάσισε τὴν ἐπὶ 3ῆμερον εἰσέτι παράτασιν τῆς ἀνακωχῆς.

Τὴν 25ην Ἰουλίου ἦλθεν ἡ διαταγὴ ὅτι ἡ ἀνακωχῇ παρετείνεται ἐπ' ἀόριστον και ὅτι ὑπεγράφη και ἡ ὀριστικὴ εἰρήνη. Δι' αὐτῆς ὠρίζοντο ὡς βόρεια σύνορά μας ἡ ὀρσειρὰ τοῦ Μπέλες και ἐν συνεχείᾳ μέχρι τοῦ ποταμοῦ Νέστου, ὁ ροῦς τοῦ ὁποίου καθώριζε τὰ ἀνατολικά σύνορα. Συνεπῶς Σέρραι, Δράμα, Καβάλα θὰ ἦσαν ἐντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Ἡ γενεὰ μας δύναται νὰ εἶναι ὑπερήφανος διὰ τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἐπετέλεσε.

Δι' ἐνὸς ὠραίου διαγγέλματος πρὸς τὸν Στρατὸν και τὸν Στόλον ὁ Βασιλεὺς συγγαίρει τοὺς πάντας, εἰς τὴν ἀνδρείαν τῶν ὁποίων ὀφείλεται ἡ μεγέθυνσις τῆς Ἑλλάδος, και ὑπόσχεται νὰ ἐργασθῆ, ἐπικαλούμενος τὴν συνδρομὴν ὅλων, πρὸς δημιουργίαν Στρατοῦ και Στόλου ἰσχυρῶν, ὅπως ἡ Ἑλλὰς καταστῆ σεβαστὴ εἰς τοὺς φίλους και τρομερὰ εἰς τοὺς ἐχθροὺς αὐτῆς. Τὸ διάγγελμα

ἀνεγνώσθη εἰς τὰ στρατεύματα παρατεταγμένα, παρουσιάζοντα ὅπλα καὶ ἔχοντα ἀναπεπταμένας τὰς σήμαϊας.

Πολλοὶ Τοῦρκοι τῶν ὁποίων τὰ χωρία παρέμενον εἰς τοὺς Βουλγάρους ἤλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐντεῦθεν τῶν νέων Ἑλληνικῶν συνόρων, ἀπεχθάνομενοι τοὺς Βουλγάρους.

Ἐπίσης μετηνάστευσαν καὶ ὅλοι οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῶν κωμοπόλεων Μελενίκου καὶ Νευροκοπίου, αἱ ὁποῖαι παρέμειναν ἐντὸς τῆς Βουλγαρίας.

Ἐπηκολούθησαν διάφοροι μετασταθμεύσεις καὶ τὴν θὴν Αὐγούστου ἐφθάσαμεν εἰς Σέρρας, ὅπου παρέστημεν πρὸ τοῦ λυπηροῦ θεάματος νὰ ἴδωμεν αὐτὰς κατὰ τὸ ἥμισυ κατεστραμμένας ὑπὸ πυρκαϊᾶς, τὴν ὁποίαν ἔβαλον οἱ Βούλγαροι ἀποχωροῦντες. Ἐπυρπόλησαν τὴν Ἑλληνικὴν συνοικίαν καὶ ἔλα τὰ ἑλληνικὰ ἰδρύματα, ἐκκλησίας, σχολεῖα, οἰκοτροφεῖα, μητρόπολιν, γυμνάσιον, λέσχην. Τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου μετεσταθμεύσαμεν κατόπιν διαταγῆς ἀπὸ Σερρῶν εἰς Δράμαν. Οἱ ἄνδρες δυσανασχετοῦν ἀναμένοντες τὴν ἀπόλυσίν των.

Μετὰ τῆς Τουρκίας δὲν ἔχει ὑπογραφῆ ἀκόμη ὀριστικὴ εἰρήνη.

Αἱ διαλυθεῖσαι ὑπηρεσίαι τῶν Μερραρχιῶν, ἐφοδιοπομπαί, συζυγαρχίαι, χειρουργεῖα κλπ. διετάχθησαν νὰ ἀνασυσταθῶσι.

Ἀπὸ τῆς Δράμας ἔκαμα μίαν ἐφιππον ἐκδρομὴν μέχρι Δοξάτου, τὴν ἀκμάζουσαν ἄλλοτε καὶ πλουσίαν αὐτὴν κωμόπολιν τῆς Μακεδονίας, διὰ νὰ πιστοποιήσω προσωπικῶς τὴν ἀφάνταστον καταστροφὴν τῆς κωμοπόλεως καὶ τὰς σφαγὰς τῶν κατοίκων της ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.

ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΜΟΥ ΕΙΣ ΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗΝ

Τὴν 27ην Σεπτεμβρίου 1913 ἔλαβον τηλεγράφημα φίλου μου ἀξιωματικοῦ ὑπηρετοῦντος εἰς τὸ Ἵπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, δι' οὗ μοι ἀνήγγελλε τὴν προαγωγὴν μου εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου. Εἶχα παραμείνει μόνον 3 ½ ἔτη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ λοχαγοῦ, ἐνῶ λοχαγοί, ἴδια τῶν τεχνικῶν ὅπλων, παρέμενον ἐπὶ 10ετίαν εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν. Ἐπεθύμουν ἤδη τὴν τοποθέτησίν μου εἰς μάχιμον μονάδα, διὰ νὰ ἔχω διοίκησιν.

Τὴν 3ην Ὀκτωβρίου ἐγένετο ἐπιθεώρησις τῆς Μερραρχίας ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, ἐξ ἧς ἔμεινεν εὐχαριστημένος. Ὁ Βασιλεὺς κατόπιν ἀστεϊζόμενος ἔλεγεν ὅτι ἡ I Μερραρχία, ἡ ἀπὸ τοῦ καιροῦ ἀκόμη τῆς εἰρήνης ἀποκαλουμένη σιδηρᾶ Μερραρχία, ἐσκούριασεν, ἀλλὰ ἀπομένει πάντοτε σιδηρᾶ. Μετὰ τοῦ Βασιλέως εἶχεν ἔλθει καὶ ὁ ἐν τῷ Ἐπιτελείῳ του ἀντισυνταγματάρχης τοῦ Μηχανικοῦ Ἰωάννης Μεταξᾶς, ὁ ὁποῖος μοῦ εἶπεν ὅτι ὁ διοικητὴς τῆς VI Μερραρχίας ὑποστράτηγος Δελαγραμμάτικας μὲ εἶχε ζητήσει ὡς ἐπιτελάρχην του, τὸν παρεκάλεσα ὅμως, καίτοι ἡ πρότασις καὶ ἡ θέσις ἦτο τιμητικὴ, νὰ μὴ πραγματοποιηθῆ, διότι ἐπεθύμουν νὰ τοποθετηθῶ εἰς μάχιμον μονάδα. Ἐν τούτοις μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἤλθε τηλεγραφικὴ διαταγὴ, διὰ τῆς ὁποίας ἐτοποθετούμην ὡς ἐπιτελάρχης τῆς I Μερραρχίας κατόπιν αἰτήσεως τοῦ Διοικητοῦ τῆς

Μεραρχίας, ὁ ὁποῖος ἤδη ἦτο ὁ ὑποστράτηγος Τσακίρης, μετὰ τὴν τοποθέτησιν τοῦ Μανουσογιαννάκη ὡς Διοικητοῦ Τμήματος Στρατιᾶς.

Ἀνακοινωθὲν τοῦ Τύπου τῆς 31ης Ὀκτωβρίου ἐγνωστοποίησεν ὅτι ἡ μετὰ τῆς Τουρκίας συνθήκη ἐμονογραφήθη ἐν Ἀθήναις, ὅπου παρίστατο καὶ ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρουμανίας Τάκε Ἰωνέσκο, εἰς τὴν μεσολάβησιν τοῦ ὁποίου ὀφείλεται τὸ ἐπιτευχθὲν εὐχάριστον αὐτὸ ἀποτέλεσμα.

Κατόπιν τούτου ἤρχισαν νὰ ἔρχωνται προκαταρκτικαὶ διαταγαὶ διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Μεραρχιῶν εἰς τὰς ἔδρας των. Οἱ ἄνδρες ἐπέτῳν ἀπὸ τὴν χῶρὰν των. Ἐλείπον 14 μῆνας ἀπὸ τὸν τόπον των. Ἐκανονίσθη διὰ τὴν I Μεραρχίαν σιδηροδρομικὴ μετάβασις μέχρι Γιδᾶ καὶ ἐκεῖθεν πεζῇ εἰς Λάρισαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπεσκέφθη τὴν Προσωτσάνην καὶ Καβάλαν.

Ὁ Γονατᾶς ὡς Ταγματάρχης
τὸ 1913.

Τὴν 11ην Νοεμβρίου ἀνεχωρήσαμεν σιδηροδρομικῶς ἐκ Δράμας καὶ μετὰ 14 ὥρας ἐφθάσαμεν εἰς Γιδᾶ. Εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τῆς Δράμας μᾶς ἀπεχαιρέτησαν ὁ Νομάρχης, ὁ Μουφτῆς καὶ ὁ Ραββῖνος, ὡς καὶ τὰ σχολεῖα τῆς πόλεως καὶ μᾶς συνεχάρησαν διὰ τὴν ἀρίστην συμπεριφορὰν τῶν στρατιωτῶν μας πρὸς ὅλους τοὺς κατοίκους.

Τὴν πρωίαν τῆς 14ης Νοεμβρίου ἤρχισεν ἡ πεζοπορεία πρὸς Λάρισαν. Διενυκτερεύσαμεν διαδοχικῶς εἰς Λιμπάνοβο, Τούζλα καὶ Αἰκατερίνην, ὅπου ἔγινε καὶ ὁ ἀνεφοδιασμὸς τῆς φάλαγγος. Εἰς Αἰκατερίνην μᾶς ἐγένετο ἡ πρώτη ἐπίσημος ὑποδοχή. Εἰς τὴν εἰσοδὸν τῆς πόλεως μᾶς ὑπεδέχθησαν ὁ Μητροπολίτης, οἱ πρόκριτοι, τὰ σχολεῖα μὲ τὰς σημαίας των καὶ πλῆθος κόσμου καὶ μᾶς ἔκαμαν ὥραϊας προσφωνήσεις.

Τὴν 17ην φθάνομεν πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς στενωποῦ τῆς Πέτρας καὶ κατασκηνώνομεν παρὰ τὸ χωρίον Μηλιές. Συμπληροῦμεν τὸν ἀνεφοδιασμόν μας εἰς τροφὰς καὶ νομὴν. Ὁ Ὀλυμπος εἶναι χιονισμένος ἕως τοὺς πρόποδας. Τὰ νερὰ τὴν νύκτα παγώνουν καὶ τὸ πρῶν τὸ θερμόμετρόν μας δείχνει 2 ὑπὸ τὸ 0.

Τὴν 18ην διανύομεν ὀλόκληρον τὴν στενωπὸν τοῦ Ὀλύμπου διὰ συντόνου πορείας καὶ διανυκτερεύομεν παρὰ τὴν θέσιν Φουσκίνα. Τὰ ἐνδιάμεσα χωρία Ἅγιος Δημήτριος καὶ Βλαχολείβαδο μᾶς ὑποδέχονται κατὰ τὴν διέλευσίν μας, μὲ τοὺς ἱερεῖς μὲ τὰ ἄμφιά τους, μὲ τὰ σχολεῖα τους, μὲ ἄσματα, ζητωκραυγὰς καὶ ἄνθη. Τὴν 19ην φθάνομεν εἰς Ἐλασσόνα, ἀφοῦ διήλθομεν διὰ τοῦ χωρίου Δαμηράδες, τὸ ὁποῖον μᾶς προέπεμψεν ἐνθουσιωδῶς. Εἰς ἀπόστασιν 10 λεπτῶν ἀπὸ τῆς Ἐλασσόνας μᾶς ἀναμένουν ὁ Μητροπολίτης, τὰ σχολεῖα καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ κάτοικοι αὐτῆς καὶ προσφέρεται ἐκ μέρους τῆς πόλεως ἀργυροῦς στέφανος εἰς τὴν Μεραρχίαν ὡς ἐλευθερώτριαν αὐτῆς.

Τὴν 20ὴν Νοεμβρίου φθάνομεν εἰς Μάτι. Ἐκεῖ ἤλθον οἱ Δήμαρχοι Τυρνάβου καὶ Λαρίσης διὰ νὰ συνεννοηθοῦν μαζί μας διὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ προγράμματος τῶν ἑορτῶν κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς Μεραρχίας εἰς τὰς πόλεις των. Εἰς τὸν Τύρναβον εἰσερχόμεθα εἰς τὰς 2 μ.μ. τῆς 21ης. Ἡ πόλις πλουσίως διακοσμημένη μὲ ἀψίδας, τόξα καὶ ἐξέδραν, μεγάλα πανῶ μὲ ἐπιγραφὰς, τὰ σχολεῖα, ὁ κόσμος. Προσφορὰ ἐκ μέρους τῆς πόλεως ἀργυροῦ κλάδου δάφνης.

Τὴν μεσημβρίαν ἀκριβῶς τῆς 22ας Νοεμβρίου 1913 ἡ κεφαλὴ τῆς φάλαγγος φθάνει εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Πηγειοῦ γέφυραν πρὸ τῆς Λαρίσης. Πελορία ἀψὶς ἔχει στηθῆ ἐπὶ τῆς γεφύρας. Ἄπειρον πλῆθος ἔχει συγκεντρωθῆ ἕξ ὅλης τῆς Θεσσαλίας. Διακόσμησις τῆς πόλεως πολυτελής, ἐνθουσιώδεις ἐκδηλώσεις ἐκ μέρους τοῦ πλῆθους, ἄνθη ρίπτονται ἐκ τῶν ἐξωστῶν καὶ ἀπολύονται περιστεραί. Ὁ Δῆμος Λαρίσης μᾶς προσφέρει μὲγάλον ἀργυροῦν στέφανον δάφνης, ὁ Δῆμος Παγασῶν (Βόλου) ἄγαλμα Νίκης, ὁ δῆμος Μηλεῶν στέφανον ἐκ φυσικῆς δάφνης, ὁ Δῆμος Δοτίου στέφανον ἐκ φυσικῶν ἀνθέων, ἐπίσης ὅμοιον καὶ ἡ κοινότης Νεμπεγλέρ, οἱ ὑπάλληλοι τῶν σιδηροδρόμων Θεσσαλίας μικρὸν ἀργυροῦν στέφανον. Τὸ ἐν Βόλῳ ἐκπαιδευτήριον Κοντογεωργίου σημαίαν μετ' ἀργυροῦ σταυροῦ καὶ μικροῦ ἀργυροῦ στεφάνου, καὶ πλῆθος ἀνθοδεσμῶν τὰ διάφορα σωματεῖα, μετὰ συγκινητικῶν προσφωνήσεων ἐκ μέρους ὄλων αὐτῶν.

Ὁ Μέραρχος, μετὰ τοῦ ὑποφαινομένου ἐπιτελάρχου, ἀπηλαύσαμεν ὄλων αὐτῶν τῶν τιμῶν, εὐτυχεῖς διότι ἐπιστρέφομεν νικηταί, μὲ τόσον καρποφόρα διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀποτελέσματα.

Ὅστω ἐπανῆλθεν ἡ Μεραρχία εἰς τὴν ἔδραν της, μετὰ 14 μηνῶν ἐκστρατείας.

Ἡ πορεία ἀπὸ Γιδᾶ μέχρι Λαρίσης, μὲ δύναμιν τῆς Μεραρχίας σχεδὸν διπλασίαν ἀφ' ὅ,τι εἶχε κατὰ τὴν ἐκκίνησίν της, διότι προσεκολλήθησαν εἰς

αὐτὴν καὶ ὅλοι οἱ ἀπολυόμενοι ὀπλῖται τῶν παραμεινασῶν εἰς Μακεδονίαν Μερραρχιῶν, εἶχεν ἀρκετὰς δυσκολίας καὶ ἀπῆτει πολὺν πρόνοιαν διὰ τὴν διατροφήν κλπ. καὶ ἡ μεταφορὰ ἀσθενῶν καὶ μάλιστα ἡ ἐν μέσῳ χειμῶνος διάβασις τοῦ Ὀλύμπου ἀπετέλεσεν ἡθικὴν ἱκανοποίησιν δι' ἐμέ, ὡς ἐπιτελάρχην τῆς Μερραρχίας, κανονίσαντα ἕλας αὐτὰς τὰς λεπτομερείας καὶ μάλιστα ἄνευ ἄλλου βοηθοῦ ἐν τῷ Ἐπιτελείῳ. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν μας εἶδομεν τὰ ὀρόσημα τῆς παλαιᾶς μας ὀροθετικῆς γραμμῆς, μετὰ τὴν ἤτταν τοῦ 1897, καὶ μὲ ὑπερηφάνειαν ἀνελογιζόμεθα ὅτι ταῦτα μετεφέρθησαν ἤδη εἰς τὸν Νέστον.

Τὴν 1ην Δεκεμβρίου 1913 ἐκηρύχθη ἡ λήξις τῆς ἐπιστρατεύσεως.

Καὶ ἡ ἀποστράτευσις παρείχεν ἀρκετὰς ἀσχολίας εἰς τὴν Μερραρχίαν καὶ ἐξηκολούθουν νὰ εἶμαι πάντοτε μόνος εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον αὐτῆς. Ἐπὶ πλέον κατὰ παράδοξον τρόπον εὐρέθην ἐπιφορτισμένος νὰ συντάξω τὴν ἐκθεσιν τῶν δύο πολέμων τῆς Μερραρχίας. Ὁ Μέρραρχος, ὁ Ἐπιτελάρχης καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἐπιτελείου, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐπιχειρήσεων, ἔχουν ἀπομακρυνθῆ ὅλοι ἐκ τῆς Μερραρχίας καὶ ὑπηρετοῦν ἄλλοῦ. Ἡναγκάσθη ὅθεν νὰ ἀσχολουμαι τὴν ἡμέραν μὲ τὴν τρέχουσαν ὑπηρεσίαν καὶ τὴν νύκτα μὲ τὴν σύνταξιν τῆς ἐκθέσεως, ἀναδιφῶν χάρτας, ἡμερολόγια, διαταγὰς, ἐκθέσεις τῶν μονάδων μετὰ ἐκάστην μάχην κλπ. καὶ ἡ ἐκθεσις αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι συντεταγμένη κατὰ κεφάλαια, συμφώνως πρὸς ὁδηγίαν τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τῆς ἐπιστρατεύσεως, τῆς συνθέσεως τῶν μονάδων, τῶν μαχῶν κλπ. Κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου 1914 κατώρθωσα νὰ ὑποβάλω δύο ἐκθέσεις τοῦ πρώτου πολέμου. Τὰς ἐκθέσεις ταύτας ἔστειλα καὶ ὑπέγραψαν οἱ κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην Μέρραρχος Μανουσογιαννάκης καὶ Ἐπιτελάρχης Χαραλάμπης, χωρὶς νὰ προσθέσουν ἢ νὰ διαγράψουν οὔτε μίαν λέξιν.

Τὴν 31ην Ἰανουαρίου 1914 ἐγένοντο ἀθροαὶ παρασημοφορίαι, εἰς ἃς περιελήφθη καὶ ἐγώ, ἀπονειμηθέντος μοι τοῦ ἀργυροῦ σταυροῦ τοῦ Σωτήρος.

Κατὰ τὸ Πάσχα—ἀπὸ 21ης Μαρτίου ἕως 8ης Ἀπριλίου—μετέβην μὲ ἄδειαν εἰς Ἀθήνας, ὅπου συνηγήθη με ὅλους τοὺς ἀδελφούς καὶ τὰς ἀδελφάς μου.

Τὸ ἀπασχολοῦν ἀκόμη τὴν Ἑλλάδα τότε ζήτημα ἦτο τὸ Ἠπειρωτικόν. Ἡ Ἑλλὰς συμμορφουμένη πρὸς τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου ἐξεκένωσε τὸ τμήμα τὸ ἐπιδικασθὲν εἰς τὸ νεοσύστατον Ἀλβανικὸν Κράτος (Κορυτσάν—Ἀργυρόκαστρον). Συνεστήθη ὅμως ἀμέσως ἐξ Ἠπειρωτῶν μία «Αὐτόνομος Ἠπειρωτικὴ Πολιτεία», ὃ στρατὸς τῆς ὁποίας, εἰς ὃν κατετάγησαν πολλοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται μας, ἀνακατέλαβε τὰ ὑπὸ τοῦ ἐπισήμου Κράτους ἐκκενωθέντα ἐδάφη. Οἱ Ἴταλοί, ἀπειλητικοί, δὲν ἐπέτρεψαν νὰ καταλάβωμεν τὴν Αὐλῶνα. Ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Αὐστρίας πρὸς ἐπικράτησιν ἐν Ἀλβανίᾳ ἦτο σφοδρότατος, ἀμφότεραι ὅμως ἠγναντιοῦντο εἰς τὴν προσάρτησιν τοῦ διεκδικουμένου παρ' ἡμῶν τμήματος τῆς Βορείου Ἠπείρου εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Διὰ τὸν φόβον ὅθεν περιπλοκῶν ἔδει νὰ ἔχωμεν σχετικὴν προπαρασκευήν. Καὶ πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ καταρτισθῇ νέον σχέδιον ἐπιστρατεύσεως, διὰ νὰ γνωρίζουν οἱ ἔφεδροι εἰς ποίαν μονάδα θὰ ἔπρεπε νὰ παρουσιασθοῦν, μετὰ τὴν δημιουργίαν, μάλιστα, νέων μονάδων. Τὸ Γενικὸν Ἐπιτελεῖον εἶχεν ἐκδώσει ἀρκετὰς ἐγκυκλίους, σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο. Ἐπειδὴ ὁμῶς ἐγὼ ἔβλεπα ὅτι παρ' ὅλας αὐτὰς τὰς ἐγκυκλίους δὲν εἶχε τακτοποιηθῆ τὸ ζήτημα, εἶχον ὑποδείξει δι' ἀναφορῶν εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον διαφόρους ἀναγκαίας συμπληρώσεις καὶ εἶχον γράψει καὶ εἰς τὸν ἐν τῷ Ἐπιτελείῳ Ἰωάννην Μεταξᾶν, ἐφιστῶν τὴν προσοχὴν του ἐπ' αὐτῶν. Εἰς μίαν ἐπακολουθήσασαν ἐγκύκλιον τοῦ Ἐπιτελείου ἀνεγράφετο: «Λαβόντες καὶ πάλιν ἀφορμὴν ἐξ ἀναφορᾶς τῆς I Μεραρχίας...» Αὐτὸ ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ κληθῶ τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1914 παρὰ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου εἰς Ἀθήνας πρὸς συνεννόησιν ἐπὶ διαφόρων ὑπηρεσιακῶν ἀντικειμένων. Παρέμεινα μόνον 4 ἡμέρας, διότι ὁ Μέραρχος ἐπέειπε νὰ ἐπιστρέψω, καθ' ὅσον ἐπέκειτο ἐπιθεώρησις τῆς Μεραρχίας ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ τοῦ Σώματος Στρατοῦ Στρατηγοῦ Καλλάρη. Ἐξετιμήθη, ὡς φαίνεται, ἡ ἐνημερότης μου εἰς τὰ ζητήματα τῆς ἐπιστρατεύσεως καὶ διὰ Β. Διατάγματος τῆς 10ης Δεκεμβρίου ἐτοποθετήθη ὀριστικῶς εἰς τὸ Γενικὸν Ἐπιτελεῖον.

Τὴν 2αν Ἰανουαρίου 1915 παρουσιάσθη εἰς τὴν νέαν θέσιν μου καὶ ἐτοποθετήθη εἰς τὸ Τμήμα Ἐπιστρατεύσεως, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀντισυνταγματάρχου τοῦ Μηχανικοῦ Ξενοφώντος Στρατηγοῦ καὶ Ἀρχηγοῦ τοῦ Ἐπιτελείου τοῦ Στρατηγοῦ Δούσμανη.

Ο ΓΑΜΟΣ ΜΟΥ

Ἐν Λαρίσῃ εἶχον συνδεθῆ μὲ τὸν ἀντισυνταγματάρχην τοῦ Πεζικοῦ Ἐπαμεινώνδαν Τριανταφυλλίδην, ὁ ὁποῖος ἔβαλε εἰς τὸν νοῦν του νὰ μὲ ὑπανδρεύσῃ μὲ κόρην γνωστῆς του ἐν Ἀθήναις ἀρίστης οἰκογενείας, τοῦ ἱατροῦ Δημητρίου Αἰσώπου. Φαίνεται ὅτι ἔγραψε τὰς σκέψεις του αὐτὰς εἰς τὴν οἰκογένειαν, μὲ ἐξαιρετικὰς συστάσεις διὰ τὸ πρόσωπόν μου, ἀλλ' αὐτοί, ἐπειδὴ τὴν εἶχαν μοναχοκόρη καὶ μάλιστα μὲ ἀρκετὴν περιουσίαν, ἐδίσταζαν νὰ τὴν στείλουν μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ ἐν τῷ μεταξύ ὁμῶς μετὰθεσίς μου εἰς τὸ Γενικὸν Ἐπιτελεῖον ἤμβλυσε τὰς ἀντιρρήσεις των, ἤλθε δὲ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Τριανταφυλλίδης κατὰ Φεβρουάριον εἰς Ἀθήνας καὶ ἀφ' οὗ ἐξῆρε καὶ πρὸς ἐμὲ τὰ προσόντα τῆς νέμφης, τὰ ὅποια ἦσαν σύμφωνα μὲ τὰς περὶ γάμου ἰδέας μου, μᾶς ἔφερε δις εἰς συνάντησιν, εἰς συγγενικὰ τῆς νέμφης καὶ γνώριμά του σπίτια, πρὸς γνωριμίαν. Ἐκ τῆς γνωριμίας ἐξετίμησα τὴν προσωπικὴν τῆς εὐφυΐαν καὶ μόρφωσιν, ὡς καὶ τὰς ὑγιεῖς οἰκογενειακὰς τῆς ἀρχὰς καὶ ἐμόρφωσα τὴν πεποίθησιν ὅτι θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ζήσωμεν ἀρμονικῶς καὶ ἀνέτως. Κατόπιν τούτων μετέβην τὴν 7ην Μαρτίου εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἱατροῦ Αἰσώπου καὶ ἐζήτησα τὴν θυγατέρα του Ροξάνδραν εἰς γάμον. Ἡ ἀπάντησις

ὑπῆρξε καταφατικὴ καὶ οὕτω τὴν 12ην Μαρτίου ἐτελέσαμεν τοὺς ἀρραβῶνας μας, ἐν στενῷ συγγενικῷ κύκλῳ, καὶ τὴν 19ην Ἀπριλίου 1915 ἐτελέσαμεν ἐν πάσῃ ἐπισημότητι τοὺς γάμους μας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τότε πολεμικὴ κατάστασις ἐν Εὐρώπῃ δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἀπομάκρυνσίν μας ἐξ Ἑλλάδος, περιορίσαμεν τὸ γαμήλιον ταξίδιον μας εἰς Κέρκυραν, Πάτρας καὶ Φάληρον.

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΜΟΥ ΠΑΡΑ Τῷ ΓΕΝΙΚῷ ΕΠΙΤΕΛΕΙῳ

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου 1915 αἱ Δυνάμεις τῆς Ἀντάντ ἔκαμαν προτάσεις εἰς τὸν Βενιζέλον ὅπως ἐξέλθῃ ἡ Ἑλλάς εἰς τὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλεονόν των, με ἀνταλλάγματα ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἀλλὰ συγχρόνως νὰ δοθῇ εἰς τὴν Βουλγαρίαν διέξοδος εἰς τὸ Αἰγαῖον διὰ Καβάλας, ἵνα οὕτω ἐξέλθῃ καὶ ἡ Βουλγαρία ὑπὲρ τῆς Ἀντάντ. Ὁ Βενιζέλος ἀπεδέχθη ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι ἐξερχόμενοι τῆς οὐδετερότητος δὲν θὰ μετάσχωμεν τῶν ἐπιχειρήσεων κατὰ τῶν Δαρδανελλίων παρὰ με μίαν μόνον Μεραρχίαν καὶ με τὸν Στόλον μας. Συνεκλήθη τότε συμβούλιον τοῦ Στέμματος καὶ οἱ μὲν ἄλλοι πολιτικοὶ Ἀρχηγοὶ συμφώνησαν με τὸν Βενιζέλον, ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς ὅμως, ὁ ὁποῖος ἀνεπλήρου τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἐπιτελείου Βίκτωρα Δούσμανην (τεθέντα εἰς διαθεσιμότητα διότι διὰ δημοσιευθείσης ἐπιστολῆς του εἶχεν ἐπικρίνει τὸν Βενιζέλον, ὁ ὁποῖος τότε ἦτο καὶ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν), διεφώνησεν, ἰσχυριζόμενος ὅτι τοῦτο θὰ ἀπετέλει ἐπικίνδυνον ἐξασθένεισιν τοῦ Μακεδονικοῦ Μετώπου. Τότε ὁ Βενιζέλος ἀνεκάλεσε τὸν Δούσμανην ἐκ τῆς διαθεσιμότητος, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἀντετάχθη πεισιμόνως εἰς τὴν ἐξοδὸν μας ἐκ τῆς οὐδετερότητος. Ἐγὼ διαταχθεὶς νὰ μελετήσω ἐὰν ἡδυνάμεθα νὰ ἐπιστρατεύσωμεν μίαν ἀκόμη Μεραρχίαν, χωρὶς νὰ θίξωμεν τὰς ἐν Μακεδονίᾳ ἤδη ὑπαρχούσας τοιαύτας, ἀπεφάνθην καταφατικῶς. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος δὲν ἦτο ὅμως διαθεθεμένος νὰ πεισθῇ. Ὁ Βενιζέλος ὑπέβαλε τότε τὴν παραίτησίν του, τὴν 21ην Φεβρουαρίου 1915 καὶ τὴν 25ην ἰδίῳ ἀνέλαβε τὴν Κυβέρνησιν ὁ Δημήτριος Γούναρης, με πρόγραμμα τὴν οὐδετερότητα. Διελύθη ἡ Βουλὴ καὶ ἐγένοντο ἐκλογαί—με ἀρκετὴν καθυστέρησιν—τὴν 31ην Μαΐου, καθ' ἃς ὁ Βενιζέλος ἔλαβε καὶ πάλιν τὴν πλειοψηφίαν. Αἱ ἐπιχειρήσεις τῶν Δυνάμεων κατὰ τῶν Δαρδανελλίων, παρὰ τὰς ἀπωλείας των εἰς ἄνδρας καὶ πλοῖα, δὲν ἐπέτυχον, καὶ ὁ κόσμος ἐγνώριζεν ὅτι ἡ ἐπιτυχία τοῦ Βενιζέλου θὰ μᾶς ἔφεραν εἰς πόλεμον. Ἡ Βουλὴ ἐπρόκειτο νὰ συνέλθῃ τὴν 7ην Ἰουλίου, λόγῳ ὅμως σοβαρᾶς ἀσθενείας τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἐκ πυώδους πλευρίτιδος (μετεκλήθησαν ἰατροὶ ἐκ Βερολίνου καὶ Βιέννης καὶ ἔφεραν ἐκ Τήνου καὶ τὴν θαυματουργὸν εἰκόνα τῆς Παναγίας) συνῆλθον ἡ Βουλὴ τὴν 3ην Αὐγούστου καὶ κατεψήφισε τὴν Κυβέρνησιν Γούναρη διὰ 182 ψήφων κατὰ καὶ 97 ὑπέρ. Οὕτω ἀνετέθη καὶ πάλιν ἡ Κυβέρνησις εἰς τὸν Βενιζέλον, ὁ ὁποῖος καὶ ἀνέλαβε τὴν 10ην Αὐγούστου 1915. Ἡ ἀντίθεσις ὅμως τῶν ἀντιλήψεων μεταξὺ Κυβερνήσεως καὶ Βασιλέως, αἱ ἐπεμβάσεις τῆς Ἀντάντ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ μας,

αί ἀντιθέσεις μεταξύ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἐδημιούργουν καθημερινὰς προστριβὰς. Ἡ Αὐστρία ἐπιζητεῖ νὰ κατέλθῃ εἰς Θεσσαλονίκην, ἡ Γερμανία νὰ βοηθηθῇ ἀπὸ τὴν Τουρκίαν διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς Μικρὰν Ἀσίαν. Ἡ Βουλγαρία ζητεῖ νὰ τῆς δοθῇ ὁ σιδηρόδρομος Δεδεαγάτς, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἔξοδον εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἡ Ἰταλία θέλει τὴν Ἠπειρον καὶ εἰς πολλὰ σημεῖα ὑπάρχει ἀντίθεσις μεταξύ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας.

Τὴν 10ην Σεπτεμβρίου ἐγνώσθη, ἀπροσδοκῆτως, ὅτι ἡ Βουλγαρία ἐκήρυξε γενικὴν ἐπιστράτευσιν καλέσασα ὑπὸ τὰ ὄπλα 28 ἡλικίας. Μεγίστη ἐπεκράτησε παρ' ἡμῶν ἀνησυχία καὶ κατόπιν συνεννοήσεων μεταξύ Βενιζέλου καὶ Βασιλέως ἀπεφασίσθη ὅπως κηρύξωμεν καὶ ἡμεῖς ἀμέσως ἐπιστράτευσιν. Τὴν ἰδίαν ἑσπέραν ἐδημοσιεύθη Β. Διάταγμα δι' οὗ ἐκαλοῦντο 20 ἡλικίαι πλὴν τῶν ὑπηρετουσῶν 4 ἡλικιῶν. Τὸ διάταγμα, τὸ συνέταξα ἐγὼ λόγῳ ἀρμοδιότητός μου ἐν τῷ Ἐπιτελείῳ, καὶ ἠρχόμην καθημερινῶς εἰς τηλεφωνικὰς ἐπικοινωνίας μὲ τοὺς ἐπιτελάρχας τῶν Σωμάτων Στρατοῦ, ἐπὶ διαφόρων λεπτομερειῶν τῆς ἐπιστρατεύσεως.

Τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου παρουσιάσθησαν Ἀγγλο-Γαλλικὰ μεταγωγικὰ εἰς Θεσσαλονίκην καὶ παρὰ τὰς διαμαρτυρίας μας ἀπεβίβασαν περὶ τὰς 70.000 στρατοῦ, τὸν ὅποιον, κατὰ τὰς ὑπαρχούσας πληροφορίας, θὰ ἀναβιβάσουν εἰς 150-200 χιλιάδας.

Ὁ Πρωθυπουργὸς Βενιζέλος κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς Βουλῆς τῆς 22ας Σεπτεμβρίου ἔκαμεν ἀπροκαλύπτους δηλώσεις ὑπὲρ τῆς Ἀντάντ, ἐνῶ ὁ Βασιλεὺς, ἐπηρεαζόμενος ἴσως καὶ ἐκ συγγενικῶν λόγων, ἦτο ὑπὲρ τῆς Γερμανίας, τηρῶν οὐδετερότητα. Ὁ Βενιζέλος ἠναγκάσθη οὕτω νὰ ὑποβάλλῃ τὴν παραίτησιν τῆς Κυβερνήσεως τὴν 23ην Σεπτεμβρίου. Ἐσχηματίσθη νέα τοιαύτη ὑπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Ζαῖμην, τῆς ὁποίας μετεἶχον ὅλοι οἱ τέως Πρωθυπουργοὶ μὲ Ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν τὸν Παῦλον Κουντουριώτην. Ὁ Βενιζέλος ἔδωσε ψῆφον ἐμπιστοσύνης εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Ὁ Ζαῖμης πρόεβη ἐν τῇ Βουλῇ εἰς δηλώσεις ὅτι ἡ Ἑλλὰς θὰ τηρήσῃ ἔνοπλον οὐδετερότητα καὶ ὅτι ἡ πρὸς τὴν Σερβίαν συνθήκη δὲν μᾶς ὑποχρεοῖ εἰς συνδρομὴν τῆς, ἐφ' ὅσον αὕτη ἐμπλακῇ εἰς πόλεμον μὲ Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις καὶ ὄχι μὲ Βαλκανικὰς.

Ἡ ἐπιστράτευσις παρουσιάζει πολλὰς δυσκολίας, διότι δὲν εἶχεν ἀκόμη συμπληρωθῆ τὸ νέον σχέδιον ἐπιστρατεύσεως καὶ διὰ συμπληρωματικῶν διαταγῶν προσπαθοῦμεν νὰ τὰς ἄρωμεν. Συγχρόνως γίνεται συγκέντρωσις ὅλων τῶν δυνάμεών μας εἰς Μακεδονίαν.

Τὴν 1ην Ὀκτωβρίου ἡ Βουλγαρία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σερβίας. Οἱ Γάλλοι φθάνουν μέχρι τῶν Ἑλληνο-Σερβικῶν συνόρων καὶ ἔρχονται εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς Βουλγάρους. Ἡμεῖς πιεζόμεθα ὑπὸ τῆς Ἀντάντ νὰ ἐξέλθωμεν εἰς τὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς.

Ἐγὼ χάνω πολλὰς ὥρας διὰ νὰ κατορθώσω νὰ ὑπογράψῃ ὁ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν διαφόρους διατάγας.

Ἡ Κυβέρνησις Ζαΐμη, μειοψηφήσασα ἐν τῇ Βουλῇ ἐπὶ προτάσεως τοῦ Βενιζέλου ὅπως ἐξέλθωμεν εἰς πόλεμον ὑπὲρ τῆς Ἀντάντ, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 22ας Ὀκτωβρίου, παρητήθη, ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς ἐμμένων εἰς τὰς ἀπόψεις του ἀνέθεσε τὴν 25ην Ὀκτωβρίου τὸν σχηματισμὸν τῆς νέας Κυβερνήσεως εἰς τὸν Στέφανον Σκουλούδη, ἔλων τῶν ἄλλων ὑπουργῶν παραμεινάντων τῶν αὐτῶν. Ὁ Σκουλούδης ἐδήλωσεν εὐμενῆ οὐδετερότητα ὑπὲρ τῆς Ἀντάντ. Ἡ Βουλὴ διελύθη καὶ ὠρίσθησαν βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ διὰ τὴν 3ην Δεκεμβρίου. Ὁ Βενιζέλος ἐδήλωσεν ὅτι τὸ ὑπ' αὐτὸν κόμμα θὰ ἀπόσχη τῶν ἐκλογῶν, διότι ὅλα τὰ γενόμενα εἶναι ἀντισυνταγματικά. Οἱ Γάλλοι ἀπεχώρησαν ἐκ τοῦ Σερβικοῦ ἐδάφους εἰς ὃ εἶχον προχωρήσει καὶ ἀναγκαζόμεθα νὰ κάμωμεν μετακινήσεις τῶν σωματίων μας πρὸς διευκόλυνσιν τῶν κινήσεών των, ἐκφράζουσι ἕμως δυσπιστίαν διὰ τὴν τελικὴν στάσιν μας. Οἱ Ἕλληες ἀπέκλεισαν τὰ παράλια μας καὶ δὲν ἐπέτρεψαν νὰ ἔλθουν τὰ μὲ σῆτον φορτωμένα ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ πλοῖα μας. Κατασκευάζουσι πυρετωδῶς ὄχυράματα περὶ τὴν Θεσσαλονίκην. Οἱ Σέρβοι, ἡττηθέντες, ἐτράπησαν πρὸς Ἀλβανίαν πρὸς ἀνασύνταξιν καὶ ἀνεφοδιασμὸν των ἐκ τῆς Ἀδριατικῆς. Ἐκεῖθεν διεπεραιώθησαν ὑπὸ τῶν Ἀγγλο-Γάλλων εἰς Κέρκυραν, ὅπου περιέργως ἀπεβίβασθησαν καὶ Ἴταλοί. Τὸ Μαυροβούνιον ὑπέστη τὴν τύχην τῆς Σερβίας, καταληφθὲν ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν. Οἱ Γάλλοι ἐν Μακεδονίᾳ δημιουργοῦν καθημερινῶς ἐπεισόδια εἰς βάρος μας. Συμφωνία συναφθεῖσα μεταξὺ τοῦ Γάλλου Στρατηγοῦ Σαράιγ καὶ τοῦ Συνταγματάρχου τοῦ Ἐπιτελείου Κωνσταντίνου Πάλλη παραβιάζεται. Οἱ Γάλλοι κατέλαβον αὐθαίρετως τὸ Καραμπουρνοῦ, ἐκδιώξαντες τὴν φρουράν μας. Οἱ Ἴταλοί ἐπαγρυπνοῦν, μὴ ἐπιτρέποντες νὰ προχωρήσωμεν εἰς Ἡπειρον. Ὁ Ἀγγλικὸς ἀποκλεισμὸς μᾶς ἔχει περιαγάγει εἰς δύσκολον θέσιν ὡς πρὸς τὴν διατροφήν τοῦ στρατοῦ μας, ἀλλὰ καὶ τοῦ πληθυσμοῦ. Σχεδὸν ὅλοι αἱ ἔφιπποι μονάδες ἐλλείψει νομῆς μετεστάθμευσαν ἐκ Μακεδονίας εἰς Θεσσαλίαν. Ἰδίως ἔχομεν ἔλλειψιν γαιανθράκων.

Κατόπιν βομβαρδισμοῦ ὑπὸ Γαλλικῶν ἀεροπλάνων τοῦ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν κατεχομένου Μοναστηρίου, οἱ Γερμανοὶ εἰς ἀντίποινα ἐβομβάρδισαν τὴν Θεσσαλονίκην, μὲ καταστροφὴν πολλῶν ἑλληνικῶν κτιρίων (τοῦ Τελωνείου) καὶ φόνον Ἑλλήνων κατοίκων. Αἱ διαμαρτυρίαι μας καὶ πρὸς τοὺς δύο κατ' οὐδὲν ἰσχύουν.

Ἡ μονομερὴς νέα Βουλὴ περιέβαλε διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης της τὴν Κυβέρνησιν μὲ τὴν παλαιὰν σύνθεσίν της, πλην τοῦ Γεωργίου Θεοτόκη, ἀποθανόντος ἐν τῷ μεταξύ, ὅπως ἀπεβίωσε καὶ ὁ ἐπίσης πρῶην Πρωθυπουργὸς Κυρ. Μαυρομιχάλης. Οἰκονομικαὶ στενοχωρίαὶ μᾶς πιέζουσι καὶ δίδομεν ἀθρόως μνησιαίας ἀδείας εἰς τοὺς ἐπιστρατευομένους ἐφέδρους. Συμπλοκαὶ γίνονται καθημερινῶς μεταξὺ Γάλλων καὶ Γερμανῶν, ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, καὶ οἱ Βούλγαροι εἰσβάλλουσι καὶ πάλιν διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Κούλας εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, καὶ καταλαμβάνουσι τὰ ὄχυρά μας (Ροῦπελ κλπ.). Αἱ φρουραὶ μας ἀποσύρονται.

Οἱ Ἄγγλο-Γάλλοι, παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις μας, μετέφερον τὸν ἐν Κερκύρα ἀνασυνταχθέντα Σερβικὸν Στρατὸν ἀτμοπλοικῶς εἰς Θεσσαλονίκην. Ἐφοβούμεθα πλὴν ἄλλων συνεπειῶν ἐκ τῆς τοιαύτης μεταφορᾶς καὶ τὴν μετάδοσιν παρ' αὐτοῦ τῆς χολέρας καὶ τοῦ ἐξανθηματικοῦ τύφου, ὑφ' ὧν ἐμαστιζέτο ὁ Σερβικὸς στρατός.

Τὴν 21ην Μαΐου 1916 ὁ Γάλλος Στρατηγὸς Σαράιγ ἐκήρυξε τὸν στρατιωτικὸν νόμον εἰς τὴν περιοχὴν του, κατέλαβε τὸ τηλεγραφεῖον, τὸ τελωνεῖον καὶ τοὺς σιδηροδρόμους ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἀπεμάκρυνεν ἐξ αὐτῆς τὸν Ἀρχηγὸν τῆς Χωροφυλακῆς μας καὶ τὸν Διευθυντὴν τῆς Ἀστυνομίας.

Τὴν 26 Μαΐου ἐδημοσιεύθη Β. Διάταγμα «περὶ μεταβάσεως τοῦ Στρατοῦ ἀπὸ τὴν γενικὴν εἰς μερικὴν ἐπιστράτευσιν» καὶ ἐστέλλοντο αἱ 12 μεγαλύτεραι ἡλικίαι εἰς ἀόριστον ἄδειαν, καὶ τοῦτο ἔναντι τῆς ἀξιώσεως τῶν Ἀγγλο-Γάλλων ζητούντων συνολικὴν ἀποστράτευσιν, καθ' ὅσον ἡ ὅλη στάσις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως δὲν τοῖς ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην. Εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον εἶχομεν πολλὴν ἐργασίαν πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν δημιουργουμένων ἀνωμαλιῶν καὶ τῶν δυσκολιῶν πρὸς μετάδοσιν τῶν διαταγῶν μας τηλεγραφικῶς, κατόπιν τοῦ ἐπιβληθέντος παρὰ τῆς Ἀντάντ ἐλέγχου εἰς τὰ τηλεγραφεῖα μας.

Κατόπιν τούτων ἡ Κυβέρνησις ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν της εἰς τὸν Βασιλέα τὴν 7ην Ἰουνίου πρὸς διευκόλυνσιν τῆς καταστάσεως. Ὁ Βασιλεὺς ἤτοιμάζετο νὰ ἀναθέσῃ καὶ πάλιν τὴν Κυβέρνησιν εἰς τὸν Ζαΐμην, ὁπότε τὴν ἐπομένην, 8ην Ἰουνίου, οἱ πρεσβευταὶ τῆς Ἀντάντ ἐπέδωσαν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν διακοίνωσιν, τὴν ὁποίαν τυπώσαντες διένειμον καὶ εἰς τοὺς δρόμους, διὰ τῆς ὁποίας ἐζητοῦντο εἰς ἔντονον ὕφους : 1ον) πλήρης διάλυσις τῆς ἐπιστρατεύσεως, λόγῳ δυσπιστίας, 2ον) διάλυσις τῆς Βουλῆς, ὡς μὴ ἐκπροσωπούσης τὸ ἀληθὲς φρόνημα τοῦ Λαοῦ, 3ον) Κυβέρνησις ὑπηρεσιακὴ, πρὸς διενέργειαν ἀμερολήπτων ἐκλογῶν, καὶ 4ον) ἡ ἀπομάκρυνσις διαφόρων Ἀστυνομικῶν ὀργάνων, ὡς μεροληπτούντων ὑπὲρ τῆς Γερμανίας. Ἡ κατάπληξις ὑπῆρξε γενικὴ. Οἱ ἀντιβενιζελικοὶ ἐπίστευον ὅτι ὅλα αὐτὰ ἐγένοντο τῇ εἰσηγήσει τοῦ Βενιζέλου. Ὁ Βασιλεὺς, εὐρεθεὶς πρὸ ἀδιεξόδου, ὑπεχώρησεν εἰς ὅλα τὰ αἰτήματα καὶ διώρισεν νέαν Κυβέρνησιν ὑπὸ τὸν Ζαΐμην μὲ Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν τὸν στρατηγὸν Καλλάρην, ἔχουσαν ὡς μόνον πρόγραμμά της τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἀξιώσεων τῆς Ἀντάντ.

Ἐγώ, ὑπὸ τὴν ιδιότητά μου ὡς τμηματάρχου τῆς Ἐπιστρατεύσεως, κατήρτισα καὶ ὑπέβαλα ὑπόμνημα προσωπικῶς εἰς τὸν Πρωθυπουργὸν καὶ Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν, ὅτι θὰ ἀπητοῦντο τοὐλάχιστον 45 ἡμέραι ἀπὸ τῆς κηρύξεως τῆς ἀποστρατεύσεως μέχρι τῆς ἐπανόδου τοῦ Στρατοῦ εἰς τὴν ἐν εἰρήνῃ σύνθεσίν του καὶ εἰς τὰς ἐδρας του. Τὸ ὑπόμνημα ἐγένετο δεκτόν. Τὴν 14ην Ἰουνίου ἐδημοσιεύθη τὸ Β. Διάταγμα τῆς ἀποστρατεύσεως μὲ ἔναρξιν τὴν 18ην Ἰουνίου καὶ λήξιν τὴν 18ην Αὐγούστου, καὶ ἀμέσως ἐξεδόθησαν καὶ αἱ λεπτομερειακαὶ ἐγκύκλιοι διαταγαί. Κατόπιν ὅμως νέων συνεννοήσεων μεταξύ Πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν πρεσβευτῶν ἐξεδόθη νέον Διάταγμα,

ὀρίζον τὴν λῆξιν τῆς ἐπιστρατεύσεως τὴν 18ην Ἰουλίου, ἀντὶ τῆς 18ης Αὐγούστου. Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι προεβάλλοντο ἀξιώσεις ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, νὰ μὴ ὑπάγῃ τὸ Ἐ' Σῶμα Στρατοῦ εἰς τὴν ἔδραν του, τὰ Ἰωάννινα, καὶ ὑπὸ τῶν Ἀγγλων νὰ μὴ ἐπιστρέψουν τὰ τμήματα τὰ ἐδρεύοντα εἰς Λῆμμον καὶ Μυτιλήνην.

Εἰς Θεσσαλονίκην ἀποβιβάζεται μία Ἰταλικὴ Ταξιαρχία καὶ μερικὰ Ρωσικὰ στρατεύματα καὶ οὕτω τὸ μωσαϊκὸν εἶναι πλήρες ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Αἱ Δυνάμεις τῆς Ἀντάντ φαίνεται ὅτι ἐτοιμάζουσι προέλασιν καὶ ῥήτησαντο νὰ ἀγοράσουν οἱ μὲν Ἀγγλοι 6.000 φορτηγὰ ζῶα οἱ δὲ Γάλλοι 4.000. Οἱ Γερμανοὶ ὅμως τοὺς προλαμβάνουν καὶ ἐπιτεθέντες πρῶτοι τὴν 4ην Αὐγούστου διασποῦν τὰς γραμμὰς τοῦ Σαράϊγ καὶ προχωροῦν καὶ εἰς Ἡπειρον καὶ εἰς Μακεδονίαν. Κατέλαβον τὰς Σέρρας, τὴν Δράμαν τὴν Καβάλαν καὶ διήλθον τὸν Νέστον εἰς τρία σημεῖα. Ἡ θέσις τῶν πληθυσμῶν μας καὶ τῶν τμημάτων μας εἶναι τραγικὴ. Εἰς διαμαρτυρίας τῆς Κυβερνήσεως ὁ Γερμανὸς καὶ ὁ Βούλγαρος πρέσβυς ἀπαντοῦν ὅτι ἡ φάσις τῶν ἐπιχειρήσεων ἐπέβαλε τὴν εἰσβολὴν εἰς τὸ ἔδαφός μας καὶ ὅτι ἐν καιρῷ θὰ ἀποσυρθοῦν. Μερικὰ τμήματά μας ἀπεκλείσθησαν ἐντὸς τῆς Γερμανοβουλγαρικῆς ζώνης ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Μακεδονίᾳ.

Ἐκλογαὶ ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς δὲν ἠδύναντο νὰ γίνουν, ὁ δὲ ἐσωτερικὸς ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ Βενιζέλου καὶ τῶν ἀντιθέτων του κατέστη ὀξύτατος. Ὁ Βενιζέλος, μὴ ἐπιθυμῶν νὰ ἐπιτεθῇ ἀπ' εὐθείας κατὰ τοῦ Βασιλέως, ἐπέτιθετο διὰ τοῦ τύπου του κατὰ τοῦ Ἐπιτελείου (Δούσμανη καὶ Μεταξᾶ), τὸ ὅποῖον ἐφρόνει ὅτι ἐνεθάρρυνε τὸν Βασιλέα εἰς τὴν ἀντίδρασιν του, καὶ ἄφηνεν ἀορίστους ὑπαινιγμοὺς ὅτι μετέδιδον εἰς τοὺς Γερμανοὺς πληροφορίας καὶ ὁδηγίας περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐπιθέσεώς των. Οἱ πρεσβευταὶ τῆς Ἀντάντ, κατόπιν τούτων, ἤξιωσαν ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Δούσμανη καὶ Μεταξᾶ ἀπὸ τοῦ Ἐπιτελείου καὶ τὴν 13ην Αὐγούστου διωρίσθη Ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου ὁ Στρατηγὸς Μοσχόπουλος.

Τὴν 17ην Αὐγούστου ἐγνώσθη ἡ ἔξοδος τῆς Ρουμανίας εἰς τὸν πόλεμον ὑπὲρ τῆς Ἀντάντ, πολλοὶ ἐνόμισαν ὅτι τοῦτο θὰ συνετέλει νὰ ἀποφασίσῃ καὶ ἡ Ἑλλάς τὸ ἴδιον, ὅπερ ὅμως δὲν ἐγένετο.

Τὴν 19ην Αὐγούστου 1916 ἐνεφανίσθη εἰς Πειραιᾶ στόλος τῆς Ἀντάντ ἐκ 50 πλοίων, ὁ ὅποιος ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸν Ναύσταθμὸν μας. Ἡ παρουσία τοῦ στόλου σκοπὸν εἶχε νὰ γίνεταί δεκτὴ πᾶσα ἀξίωσις τῶν πρεσβευτῶν τῆς. Οὕτω ἐπεβλήθη λογοκρισία εἰς τὰ τηλεγραφεῖα καὶ τὰ ταχυδρομεῖα, ἠξιώθη ἡ ἀπέλασις τοῦ Γερμανοῦ βαρῶνου Σέγκ καὶ 60 συνεργατῶν του, ἡ δὲ Ἀγγλικὴ Ἀστυνομία ἤρξατο συλλαμβάνουσα ἀπ' εὐθείας πολίτας μας, θεωρουμένους παρ' αὐτῆς γερμανοφίλους. Ἡ Κυβέρνησις ἀπεδέχθη τὰ πάντα. Ἡ κυριαρχία μας ὡς Κράτους σχεδὸν κατελύθη.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ, τὴν 17ην Αὐγούστου ἐγένετο στάσις μεταξὺ τμημάτων μας, κηρυχθέντων ὑπὲρ τῆς συνεργασίας μας μὲ τὴν Ἀντάντ. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν καὶ οἱ Κρήτες χωροφύλακες, οἵτινες καὶ συνεχρούσθησαν μετὰ

τῶν χωροφυλάκων τῶν παραμεινάντων πιστῶν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν. Ὁ Γαλλικὸς στρατὸς ἐπεμβὰς πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως συνέλαβε καὶ ἐχαρακτήρισεν αἰχμαλώτους τοὺς μείναντας πιστοὺς εἰς τὴν Κυβέρνησιν χωροφύλακας.

Τὴν 27ην Αὐγούστου, κατόπιν μερικῶν πυροβολισμῶν ριφθέντων ὑπὸ ὁμάδος ἀγνώστων εἰς τὸν περίβολον τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Πρεσβείας, ἄγλημα Γαλλικὸν ἀνέλαβε τὴν φρούρησιν τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας, κατόπιν καὶ τῶν νέων ἀξιώσεων τῶν προβληθεισῶν ὑπὸ τοῦ Γάλλου Πρέσβευ. Ἡ Κυβέρνησις Ζαῖμη ὑπέβαλε τὴν 29ην Αὐγούστου τὴν παραίτησίν της εἰς τὸν Βασιλέα καὶ ἐνέμεινεν εἰς αὐτήν. Ὁ κληθεὶς ὅπως ἀναλάβῃ τὴν Κυβέρνησιν Κωνσταντῖνος Δημητρακόπουλος, μετὰ 48ωρον προθεσμίαν, τὴν ὅποιαν ἐξή- τησε καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας συνηντήθη καὶ μετὸν Ἀγγλον πρεσβευτήν, κατέθηκε τὴν ἐντολήν.

Εἰς τὴν Καβάλαν οἱ Γερμανο-Βούλγαροι εἰδοποίησαν τὸν ἐκεῖ Διοικη- τὴν τοῦ Δ' Σώματος Στρατοῦ συνταγματάρχην Ἰωάννη Χατζόπουλον ὅτι ἔδει νὰ ἐκκενωθῇ ἡ πόλις ἐκ τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων, διὰ νὰ δύνανται νὰ ἀποκρούσουν τυχὸν ἐνεργηθησομένην ἀπόβασιν τῶν στρατευμάτων τῆς Ἀντάντ. Ὁ Χατζόπουλος ἀπετάθη πρὸς τὸν ἐκεῖ Ἀγγλον ναύαρχον, ζητή- σας νὰ μεταφέρῃ τὸ Σῶμα του εἰς Βόλον. Ὁ Ἀγγλος ὅμως ἀπήντησεν ὅτι μόνον εἰς Θεσσαλονίκην θὰ ἠδύνατο νὰ τὸ μεταφέρῃ. Τότε μέρος τῶν στρα- τευμάτων ἐδέχθη τὴν μεταφοράν του εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου ἠνώθη μετὰ ἐπαναστατήσαντα τμημάτά μας, τὰ ὅποια εἶχον καταρτίσει Διοικοῦσαν Ἐπι- τροπὴν ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν Ζυμβρακάκη καὶ Κωνστ. Μαζαράκη, καὶ μετὴν συνδρομῆν τοῦ Σαράϊγ κατέλαβον τὰς στρατιωτικὰς ἀποθήκας, ἐστρατολόγουν, συνεκρότουν μονάδας κλπ. Ἄλλοι πάλιν ἐκ Καβάλας διὰ μικρῶν πλοια- ρίων διεπεραιώθησαν εἰς Θάσον καὶ οἱ περισσότεροι τούτων ἀπετέλεσαν ἐθελοντικὸν σῶμα ὑπὸ τὸν Συνταγματάρχην Νικόλαον Χριστοδοῦλου καὶ ἐτάχθησαν ἀπ' εὐθείας, ὑπὸ τὸν Σαράϊγ καί, τέλος, ὀλίγοι διεπεραιώθησαν εἰς Βόλον. Ὁ Χατζόπουλος μετὰ μέρος τῶν ὑπ' αὐτὸν τμημάτων ἀπεσύρθη εἰς Δράμαν, ὅπου οἱ Γερμανοὶ τὸν ἐδέχθησαν ὡς φιλοξενούμενον.

Ὁ Βενιζέλος ἀπελπισθεὶς ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν πολιτικὴν του νὰ ἐξέλθῃ ἡ Ἑλλάς τῆς οὐδετερότητος καὶ νὰ ταχθῇ παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀν- τάντ, ἀνεχώρησε κατὰ τὴν νύκτα τῆς 11ης πρὸς τὴν 12ην Σεπτεμβρίου 1916, διευκολυνθεὶς πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῶν Ἀγγλων, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπαναστατικοῦ κινήματος. Τὸν ἠκολούθησαν ἀρκετοὶ ἐπιφανεῖς τοῦ κόμματός του, ὁ ναύαρχος Παῦλος Κουντουριώτης καὶ ἀρκετοὶ ἀξιωματικοί. Μετέβη πρῶτον εἰς Κρήτην, εἶτα εἰς Μυτιλήνην καὶ κατέληξεν εἰς Θεσσαλονίκην. Εἰς τὸ κίνημα τῆς Θεσσαλονίκης προσεχώρησαν κατόπιν καὶ ἄλλοι ἀξιωματικοί, διευκολυνόμενοι ὑπὸ τῶν Ἀγγλων διὰ τὴν ἐκεῖ μετάβασίν των. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν καὶ οἱ Μέραρχοι Λεωνίδας Παρασκευό- πουλος καὶ Δημήτριος Ἰωάννου, ὁ συνταγματάρχης Ὁθωναῖος, ὁ πλοίαρχος Ἀναστάσιος Γονατᾶς κλπ. καὶ καθημερινῶς προσεχώρουν καὶ ἄλλοι ἀξιωμα-

τικοί, διευκολυνόμενοι διὰ τὴν μετάβασιν των εἰς Θεσσαλονίκην ὑπὸ τῶν εἰς τὸν Πειραιᾶ πολεμικῶν πλοίων τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας.

Καίτοι κατὰ βάθος εἶχον σχηματίσει τὴν γνώμην ὅτι συμφέρον τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἡ ἐξοδος παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ, ἐν τούτοις ἡ χυδαία συμπεριφορὰ αὐτῆς ἐναντι τοῦ Κράτους καὶ αἱ ἀνωμαλῖαι αἱ ὁποῖαι θὰ ἐγεννῶντο μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν μὲ ἕκαμνον διστακτικὸν καὶ παρέμεινα εἰς τὴν θέσιν μου.

Ὁ Βενιζέλος ἐσχημάτισε τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου ἐν Θεσσαλονίκῃ προσωρινὴν ἐπαναστατικὴν Κυβέρνησιν, πρὸς ἣν ἡ Ἀντάντ παρεῖχεν ὅλην τὴν ὑποστήριξιν της, ἐνῶ εἰς τὰς Ἀθήνας ἐσχηματίζοντο Κυβερνήσεις Καλογεροπούλου, Γούναρη καὶ τέλος, τὴν 27ην Σεπτεμβρίου, Κυβερνήσις Σπυρίδωνος Λάμπρου (τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου), πρὸς ἃς ὅμως αἱ ἐν Ἀθήναις Πρεσβεῖαι τῆς Ἀντάντ δὲν ἤρχοντο εἰς καμμίαν ἐπικοινωνίαν καὶ μόνον ὁ ἐν Πειραιεῖ Γάλλος Ναύαρχος Φουρνὲ διεβίβαζεν ἐντολὰς πρὸς τὴν Κυβέρνησιν. Οὕτω τὴν ἰδίαν ἡμέραν τῆς ὀρκωμοσίας τῆς Κυβερνήσεως Λάμπρου ὁ Φουρνὲ ἠξίωσε τὴν ἐντὸς 24 ὥρῶν 1) παράδοσιν τοῦ ἐλαφροῦ Στόλου μας, 2) τὸν παροπλισμὸν τῶν θωρηκτῶν μας καὶ 3) τὸν ἔλεγχον τοῦ Λιμένος Πειραιῶς καὶ τοῦ Λαρισιακοῦ Σιδηροδρόμου.

Ἡ Κυβέρνησις ἀπεδέχθη τὰς ἀξιώσεις αὐτὰς καὶ τὰς ἐξέτελεσεν ἐντὸς τῆς προθεσμίας. Ἀπηγόρευσαν ἐπίσης τὴν ἀποστολὴν κρυπτογραφικῶν τηλεγραφημάτων, εἷς τε τὸ ἐξωτερικὸν καὶ τὸ ἐσωτερικόν, καὶ τοῦτο διότι οἱ Γάλλοι ἀνησυχοῦσαν διὰ τὰ νῶτα τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ὑπὸ τὸν Στρατηγὸν Σαράιγ στρατευμάτων των. Ἐσχηματίσθη ἡ ἐντύπωσις ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἐνέδιδεν εἰς ὅλας τὰς ἐξουτελιστικὰς ἀξιώσεις, ἐλπίζων ὅτι θὰ ἐδίδοτο οὕτω καιρὸς εἰς τοὺς Γερμανοὺς νὰ κατέλθουν εἰς Μακεδονίαν καὶ νὰ ἐκδιώξουν τοὺς Γάλλους.

Τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος ἐξικνεῖτο τώρα μέχρι τοῦ Ὀλύμπου καὶ τὸ ἐκεῖθεν ἔδαφός μας ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπαναστατικὴν Κυβέρνησιν τοῦ Βενιζέλου. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ κάτω τοῦ Ὀλύμπου Κράτος οἱ πρεσβευταὶ τῆς Ἀντάντ ἐπενέβαινον καθημερινῶς περισσότερον. Οὕτω Γάλλοι ἀξιωματικοὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ Ἀρχηγεῖον τῆς Χωροφυλακῆς, εἰς τὴν Διεύθυνσιν τῆς Ἀστυνομίας Πόλεων καὶ εἰς αὐτὸ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν.

Τὴν 6ην Ὀκτωβρίου Γαλλικὸν ναυτικὸν ἄγγμα ἔκαμε ἐπιδεικτικὴν παρελάσιν διὰ τῶν ὁδῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Ζάππειον.

Ἀντιθέτως, εἰς τὸ Βενιζελικὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ Κράτος παρέχεται πᾶσα ἐνίσχυσις πρὸς καταρτισμὸν Στρατοῦ, δίδεται ὀπλισμὸς καὶ τὰ μέσα πρὸς μεταφορὰν ἐπιστράτων ἐκ Κρήτης, Μυτιλήνης κλπ. Ἐκαμαν μάλιστα ἐκεῖ καὶ στρατιωτικοὺς προβιβασμούς, διὰ νὰ προσελκύσουν καὶ ἄλλους ἀξιωματικούς. Τὴν 21ην Ὀκτωβρίου ἤρχισεν ἡ ἐκκένωσις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν στρατευμάτων μας, τῇ ἀξιώσει πάντοτε τῆς Ἀντάντ μὲ δικαιολογίαν τὴν ἀσφάλειαν τῶν στρατευμάτων τοῦ Σαράιγ. Ἐπὶ πλέον ἐζήτησαν τὴν παράδοσιν τοῦ Ναυστάθμου καὶ ὅλων τῶν ἐν αὐτῷ πυρομαχικῶν, καὶ παρὰ

τὴν ἄρνησιν τῆς Κυβερνήσεως ταῦτα κατελήφθησαν. Προσέτι ἐζήτησαν τὴν παράδοσιν 40.000 ὅπλων καὶ πολυβόλων μετὰ τῶν πυρρομαχικῶν τῶν καὶ τοῦτο, ὡς ἰσχυρίσθησαν, εἰς ἀντιστάθμισμα τῶν ἐγκαταλειφθέντων ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ εἰς Καβάλαν, τὰ ὁποῖα ἰσχυρίζοντο ὅτι χρησιμοποιοῦν ἤδη ὁ ἐχθρὸς. Εἰς ἄρνησιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ὁ ναύαρχος Φουρνὲ ἔταξε προθεσμίαν μέχρι τῆς 19 Νοεμβρίου διὰ τὴν παράδοσιν. "Ὅλος ὁ κόσμος, καὶ ἰδίᾳ οἱ ἀξιωματικοί, ἦσαν σύμφωνοι μετὰ τὴν ἄρνησιν τῆς Κυβερνήσεως. Τὴν 18ην Νοεμβρίου ἐξεδόθη διαταγή, δι' ἧς ἐπετράπη ἡ κατάταξις ἐθελοντῶν καὶ ἐφεδρῶν ἀξιωματικῶν εἰς τὰ ἐν Ἀθήναις ἐδρεύοντα στρατιωτικὰ τμήματα. Ἡ προσέλευσις καὶ κατάταξις ὑπῆρξεν ἀθρόα, καὶ λόγῳ τοῦ δημιουργηθέντος φανατισμοῦ καὶ τῆ ἐνεργείᾳ τοῦ Συλλόγου ἐπιστράτων.

Τὴν προίαν τῆς 19ης Νοεμβρίου ἤρξατο προέλασις ἀπὸ Πειραιῶς πρὸς τὰς Ἀθήνας διὰ Φαλήρου φάλαγγος ἐκ 3.000 ἀνδρῶν Γάλλων, Ἀγγλῶν καὶ Ἰταλῶν. Οἱ ἡμέτεροι κατέχοντες τοὺς λόφους Φιλοπάππου, Ροῦφ κλπ. ἐπυροβόλησαν κατ' αὐτῆς, ἡ ὁποία καὶ ἐσταμάτησεν. Ὁ ναύαρχος Φουρνὲ, ὁ ὁποῖος εὕρισκετο εἰς τὸ Ζάππειον μετὰ τὸ Γαλλικὸν Ναυτικὸν ἄγγμα, ἐμεσολάβησε καὶ ἐσταμάτησε τὸ πῦρ, ἀλλὰ μὴ ἐπελθούσης συμφωνίας ἐπανελήφθη τὸ πῦρ κατὰ τοῦ ἀρχίσαντος νὰ προελαύνη καὶ πάλιν ἀγῆματος ἀπὸ τὰς 4-6 μ.μ. Ὁ στόλος τῆς Ἀντάντ ἔρριψε περὶ τὰς 30 βολὰς κατὰ τῆς Βουλῆς καὶ τῶν Ἀνακτόρων. Καὶ πάλιν ὅμως, τῆ μεσολαβήσει τῶν πρεσβευτῶν, ἐπῆλθε συμφωνία, δι' ἧς θὰ ἀπεσύροντο τὰ ξενικὰ στρατεύματα καὶ ἡμεῖς θὰ παρεδίδομεν μόνον 6 ὀρειβατικὰς πυροβολαρχίας.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς συμπλοκῆς, πολλοὶ Βενιζελικοὶ καὶ Κρήτες εἶχον ταχθῆ ἑναντίον τῆς ἐλληνικῆς ἀντιστάσεως καὶ ἀρκετοὶ ἐκ τούτων ἐγκλεισμένοι εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις οἰκίαν τοῦ Βενιζέλου ἐπυροβόλουν κατὰ τῶν περιπόλων μας. Διὰ τοῦτο τὴν ἐπομένην συνελήφθησαν ὁ Δῆμαρχος Ἀθηνῶν Μπενάκης, οἱ ἀξιωματικοὶ Ζυμβρακάκης καὶ Μαρουδῆς καὶ περὶ τοὺς 200 ἄλλοι ἰδιῶται. Συγχρόνως ἀπεσύρθησαν καὶ ὅλαι αἱ ξενικαὶ φρουραί, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς διάφορα κτίρια, καὶ ἀντικατεστάθησαν ὑπὸ ἡμετέρων. Ἐπίσης οἱ Γάλλοι ἀπέσυρον τὸ εἰς τὸ Ζάππειον ἄγγμα τῶν, ὡς καὶ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τραυματίας στρατιώτας τῶν, οἱ ὁποῖοι εὕρισκοντο εἰς τὰ διάφορα νοσοκομεῖα τῶν Ἀθηνῶν. Διετάχθη ὅμως στενωτάτος ἀποκλεισμός ὅλων τῶν παραλίῶν μας.

Τὴν 12ην Νοεμβρίου ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ Κυβέρνησις Βενιζέλου ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Γερμανίας.

Ἡ Ρουμανία ἠττήθη κατὰ κράτος ὑπὸ τῶν Γερμανῶν.

Ἐν τῷ μεταξύ ἔπεσεν ἡ Κυβέρνησις Ἀσκουῖθ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐσχηματίσθη τοιαύτη ὑπὸ τὸν Λόυδ Τζώρτζ.

Ἐν Ἀθήναις ἀνεμένετο πάντοτε κάποια νότα διὰ τὴν ἀντίστασίν μας, δι' ἧς θὰ ἐζητεῖτο ἰκανοποίησις. Καὶ ὄντως τὴν 2αν Δεκεμβρίου ἐπεδόθη παρὰ τῶν ἐν Ἀθήναις πρεσβευτῶν νότα τῶν Δυνάμεων τῆς Ἀντάντ, δι' ἧς καθω-

ρίζετο ὅτι ἡ ἀρμοδιότης τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους περιορίζετο κάτωθεν τῆς γραμμῆς Λαρίσης—Πρεβέζης. Οὐδὲν στρατιωτικὸν τμήμα μας θὰ εὐρίσκετο βορείως τῆς γραμμῆς ταύτης καὶ τὸ Πυροβολικὸν μας ὁλόκληρον θὰ μεταφέρετο εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐτάσσετο προθεσμία ἀπαντήσεως 24 ὥρῶν καὶ ἄμεσος ἐκτέλεσις. Οἱ πρέσβεις μετὰ τὴν ἐπίδοσιν τῆς νότας ἀπεσύρθησαν εἰς Πειραιᾶ καὶ ἐπεβιβάσθησαν τῶν ἐκεῖ πολεμικῶν. Κυβερνητικὰ καὶ Βασιλικὰ συμβούλια καὶ διαβούλια κατέληξαν εἰς ἀποδοχὴν ὅλων τῶν ἀξιώσεων. Ἐν τῷ μεταξύ κατέλαβον τὴν Σῦρον καὶ τὴν Ζάκυνθον καὶ διαρκῶς ἐξασθενοῦν τὸ δῆθεν ἀκόμη ἀνεξάρτητον Ἑλληνικὸν Κράτος, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ προβάλλῃ πλέον καμμίαν ἄρνησιν εἰς οἰανδήποτε ἀξιώσιν των, καθ' ὅσον ὅλοι διέβλεπον ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἐπακολουθήσῃ καὶ ἄλλη νότα.

Ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν παραλίων ἐξακολουθεῖ, ἐλαττοῦται ἢ μερὶς τοῦ ἄρτου καὶ μοιράζεται μὲ δελτίον, ὁ κόσμος δυσφορεῖ καὶ οὕτω ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν παρεσύρθη τὴν 12ην Δεκεμβρίου, μὲ τὸν Μητροπολίτην Ἀθηνῶν ἐπὶ κεφαλῆς, εἰς ἀνάθεμα κατὰ τοῦ Βενιζέλου. Ἐκαστος ἀπὸ τοὺς συγκεντρωθέντας εἰς τὸ Πεδίον τοῦ Ἄρεως ἔρριψεν ἀνὰ ἓνα λίθον ἀναθέματος κατὰ τοῦ προδότου Βενιζέλου καὶ οὕτω ἐσχηματίσθη ὁλόκληρος λόφος ἐκ τῶν λίθων τούτων.

Τὴν 18ην Δεκεμβρίου ἐπεδόθη ἡ μετ' ἀγωνίας ἀναμενομένη δευτέρα νότα. Ἡ νότα αὕτη ὑπεγράφετο παρὰ τῆς Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας, ὡς προστατίδων Δυνάμεων, αἵτινες εἶχον ἐγγυηθῆ τὴν τήρησιν τοῦ Συντάγματος ὅταν ἀνεκηρύχθῃ τοῦτο ἐπὶ Ὄθωνος, καὶ ἄλλη νότα, ὁμοίου περιεχομένου, ὑπεγράφετο ὑπὸ τῆς Ἰταλίας, ἡ ὁποία δὲν εἶχε τὴν ιδιότητα τῆς ἐγγυητρίας τοῦ Συντάγματος! Ἡ νότα αὕτη δὲν εἶχε προθεσμίαν ἀπαντήσεως καὶ ἐφαίνετο ἐπιδεικτικὴ συζητήσεως. Ἐπέβαλεν ὁμως τελείαν στρατιωτικὴν ἀπογύμνωσιν, παράδοσιν ὅλου τοῦ ὕλικοῦ ἐπιστρατεύσεως, ἀπόλυσιν ὅλων τῶν κρατουμένων Βενιζελικῶν, ἀπαγόρευσιν συγκεντρώσεων ἐπιστράτων καὶ ἐπίσημον τελετὴν πρὸς ἀπόδοσιν τιμῶν εἰς τὰς σημαίας των. Σύσκεψις τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν πρῶην πρωθυπουργῶν εἰς τὰ Ἀνάκτορα. Οἱ Πρέσβεις ἐξακολουθοῦν νὰ μένουσιν εἰς τὰ πλοῖα, πλὴν τοῦ Ἰταλοῦ πρέσβεως Μποσδάρι, ὁ ὁποῖος μένει εἰς Ἀθήνας καὶ ἐπικοινωνεῖ μὲ τὴν Κυβέρνησιν. Οἱ Ἀγγλοὶ ζητοῦν ἀφορμὴν διὰ νὰ καταλάβουν τὸν πολεμικὸν καὶ τὸν ἐμπορικὸν μας στόλον.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας συνῆλθεν ἐν Ρώμῃ σύσκεψις τῶν Ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀντάντ, διὰ νὰ ἐξετάσῃ προτάσεις τοῦ Προέδρου τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν Οὐίλσον περὶ εἰρήνης. Ἐλπίδες ἐγεννήθησαν ὅτι θὰ ἐτελείωναν τὰ βάσανά μας. Τὸ συνέδριον ὁμως ἔληξε μετὰ 4 ἡμέρας ἄπρακτον. Κατόπιν τούτου ἐπεδόθη τὴν νύκτα τῆς 26ης Ἰανουαρίου 1917 τελεσίγραφον διαρκείας 48 ὥρῶν, ὅπως γίνῃ αὐτοῦσία ἀποδεκτὴ ἢ δευτέρα νότα. Νέον Συμβούλιον τοῦ Στέμματος καὶ πλήρης ἀποδοχὴ ἐμπροθέσμως καὶ τῆς δευτέρας νότας.

Ἐν τῷ μεταξύ στρατιωτικὸν τμήμα τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου κατέλαβε τὰ Κύθηρα καὶ διαμαρτυρία τῆς Κυβερνήσεως, τὴν ὅποιαν περιέργως ὑπεστήριξε καὶ ἡ Ἰταλία, καθ' ἣ ἔχουσα ἰδίας βλέψεις εἰς Ἡπειρον καὶ Ἀλβανίαν καὶ μὴ θέλουσα τὴν ἐπέκτασιν τοῦ Κράτους Βενιζέλου, ἔμεινεν ἀνευ ἀποτελέσματος.

Ὁ Στρατηγὸς Σαράιγ δὲν φαίνεται διατεθειμένος νὰ προελάσῃ πρὸς βορρᾶν καὶ ἡ μόνη του σκέψις εἶναι νὰ ἔχῃ ἐξησφαλισμένην τὴν ὑποχώρησίν του ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως τῶν Γερμανῶν.

Ἡ Γερμανία ἐκήρυξε ἀποκλεισμὸν διὰ τῶν ὑποβρυχίων τῆς τῶν παραλίω τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰταλίας καὶ ἤρχισε νὰ ἐπιτίθεται κατὰ τῶν Ἀμερικανικῶν πλοίων. Κατόπιν τούτου φαίνεται ὅτι ἡ Ἀμερικὴ θὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γερμανίας.

Ἡ ἐπέμβασις τῶν ξένων εἰς τὰ ἐσωτερικά μας ὑπερέβη πᾶν ὄριον. Ὁ ἐπιφορτισμένος τὴν παρακολούθησιν τῆς ἐκτελέσεως τῆς 2ας νότας Γάλλος ἀντιστράτηγος Caubeau ἀποτείνεται μόνον εἰς τὸν Πρωθυπουργόν, ὁ ὁποῖος ἀποτείνεται εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον διὰ νὰ τοῦ δίδωμεν τὰ στοιχεῖα τὰ ὅποια τοῦ ζητεῖ ὁ Caubeau, περὶ ἀποθηκῶν, ὑλικῶν κλπ. καὶ ἀπὸ τὰ ὅποια οὐδέποτε μένει εὐχαριστημένος, θεωρῶν ταῦτα ὡς ἀνειλικρινῆ !

Ἡμεῖς, ἐπὶ πλέον, ἔχομεν ἐν τῷ Ἐπιτελείῳ καὶ ὄλην τὴν ἐργασίαν τῆς ἐπειγούσης μετακινήσεως τῶν μονάδων, τῶν ὑλικῶν κλπ. Ἔχει γίνεαι τέτοιο ἀνακάτωμα, ὥστε ἀπελπίζομαι ἐάν, μεταβαλλομένων τῶν συνθηκῶν, θὰ ἡδυνάμεθα νὰ ἐπιστρατευθῶμεν.

ΠΡΙΓΚΙΨ ἈΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν, τὴν τόσον ἀνιαρὰν καὶ ἀπογοητευτικὴν, ἐτοποθετήθη εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου Ἀλέξανδρος, δι' ἐκτέλεσιν ὑπηρεσίας καὶ ἐκπαίδευσιν, ἔχων τότε τὸν βαθμὸν τοῦ ὑπολοχαγοῦ τοῦ Πυροβολικοῦ. Πλὴν τῆς τακτικῆς ὑπηρεσίας, τὴν ὅποιαν παρηκολούθει, ἐγίνοντο καὶ ἀσκήσεις ἐπὶ τοῦ χάρτου, εἰς τὰς ὁποίας ἐλάμβανον μέρος ὅλοι οἱ ἐν τῷ Ἐπιτελείῳ ὑπηρετοῦντες ἀξιωματικοί. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐγεννήθη τὴν 20ὴν Ἰουλίου 1893, ἐγένετο Βασιλεὺς, εἰς ἀναπλήρωσιν τοῦ ἐκθρονισθέντος ὑπὸ τῆς Ἀντάντ πατρός του Κωνσταντίνου, τὴν 30ὴν Μαΐου 1917. Τὸν ἐδάγκασεν ἕνας πίθηκος εἰς τὸ Τατόι τὴν 12 Σεπτεμβρίου 1920 καὶ κατόπιν μολύνσεως ἀπέθανε τὴν 12ην Ὀκτωβρίου 1920.

ΠΡΟΒΙΒΑΣΜΟΣ ΕΙΣ ΑΝΤΙΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗΝ

Τὴν 2αν Μαρτίου 1917 ἐγένοντο γενικοὶ στρατιωτικοὶ προβιβασμοί, εἰς οὓς συμπεριλαμβανόμεν καὶ ἐγὼ προαγόμενος εἰς ἀντισυνταγματάρχην, ἀφοῦ

παρέμεινα μόνον ἐπὶ 3½ ἔτη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου. Καί, μετὰ τὴν προαγωγὴν μου, ἐτοποιηθήθην καὶ πάλιν εἰς τὸ Γενικὸν Ἐπιτελεῖον, καθ' ὅσον ἡ θέσις τοῦ τμηματάρχου τῆς Ἐπιστρατεύσεως, τὴν ὁποίαν κατεῖχον, ἦτο ὀργανικῶς θέσις ἀντισυνταγματάρχου.

Τὸ Κράτος ὅμως Βενιζέλου, ἐν Θεσσαλονίκῃ, εἶχε κάμει προβιβασμούς τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1917, καὶ συνεπῶς οἱ τότε προαχθέντες ἐκεῖ ἐθεωρήθησαν ἀρχαιότεροι τῶν ἐδῶ προαχθέντων μετὰ τὴν συνένωσιν τῶν δύο Κρατῶν καὶ οὕτω νεώτεροί μου ἐγένοντο βραδύτερον ἐκ τοῦ λόγου τούτου Στρατηγοί, ἐνῶ ἐγὼ παρέμεινα, καίτοι ἀρχαιότερός των, εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου. Τὴν τοιαύτην ἀνωμαλίαν δὲν ἠθέλησα νὰ διορθώσω ὅταν βραδύτερον ἐγενόμην Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, διὰ νὰ μὴ θεωρηθῶ ὅτι ἐφρόντισα διὰ τὸν ἑαυτὸν μου.

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΩΝ ΤΟΥ ΔΗΘΕΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ὁ ἀποκλεισμός τῶν παραλίων ἐξακολουθεῖ. Μὴ ὑπάρχοντος ἄρτου διανεμόμεν εἰς τὸν πληθυσμὸν τὴν γαλέτταν ἢ ὁποία ἦτο προωρισμένη διὰ τὸν στρατόν. Οἱ Ἄγγλο-Γάλλοι εἶναι εὐχαριστημένοι, διότι οὕτω παρακωλύεται μέλλουσα ἐπιστράτευσις. Γαϊάνθρακες δὲν ὑπάρχουν καὶ οὕτω ἔπαυσεν ἡ παραγωγὴ ἀεριοφωτος καὶ αἱ Ἀθῆναι πλέουν κατὰ τὴν νύκτα εἰς τὸ σκότος. Προστριβαὶ καθημερινῶς συμβαίνουν εἰς τὴν οὐδετέραν ζώνην, τὴν χωρίζουσαν τὸ Βενιζελικὸν ἀπὸ τὸ ἄλλο Κράτος. Οἱ Γάλλοι, ἐπωφελοῦμενοι αὐτῶν, κατέρχονται διαρκῶς νοτιώτερον. Ἐπίσης εἰς τὴν Ἠπειρον οἱ Ἴταλοὶ μᾶς ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψωμεν ὅλην τὴν Ἠπειρον καὶ τὰ θρυλικά Ἰωάννινα καὶ νὰ συμπτυχθῶμεν εἰς Ἄρταν. Οἱ Γάλλοι κατέλαβον τὴν Σκόπελον, τὴν Ἰθάκην καὶ ἄλλας νήσους. Ἡ Κυβέρνησις διαμαρτύρεται, ἀλλὰ ποῖος τὴν ἀκούει; Ἀντιθέτως ἐκτοξεύονται κατ' αὐτῆς ἀπειλαί, ἐπειδὴ, ὡς λέγουν, δὲν ἐφαρμόζεται ἡ τελευταία νότα εἰλικρινῶς. Ὡς ἐκ τούτου ἡ Κυβέρνησις Σπυρίδωνος Λάμπρου ἀναγκάζεται νὰ παραιτηθῇ. Ὁ Βασιλεὺς, μετὰ συνενόησιν, ὡς λέγεται, μετὰ τὸν Ἄγγλον πρεσβευτὴν Ἐλιοτ, ἀνέθεσε τὴν Κυβέρνησιν (Ἀπρίλιος 1917) καὶ πάλιν εἰς τὸν Ζαΐμην, ὁ ὁποῖος παρὰ τοὺς ἀρχικοὺς δισταγμούς του τελικῶς ἀπεδέχθη.

Ἐν Ρωσίᾳ ἐξερράγη ἡ ἀπὸ πολλοῦ σοβοῦσα κοινωνικὴ (κομμουνιστικὴ) Ἐπανάστασις, ἡ ὁποία καὶ ἐπεκράτησεν. Μέχρι τῆς στιγμῆς εἶναι ἄγνωστον ποῖαν στάσιν θὰ τηρήσῃ τὸ νέον καθεστῶς εἰς τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον.

Ἐπίσης ἡ Ἀμερικὴ, ἐξ αἰτίας τορπιλισμοῦ ἐμπορικῶν πλοίων τῆς ὑπὸ Γερμανικῶν ὑποβρυχίων, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γερμανίας, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶναι ἄγνωστος ὁ τρόπος ἐπεμβάσεώς της εἰς τὸν πόλεμον.

Ἡ Κυβέρνησις Ζαΐμη ἐπεζήτησε νὰ ἀμβλύνη τὴν ὑπὸ τῆς Ἀντάντ ἐπι-

δεικνυομένην ἐχθρότητα καὶ προέβη εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐξ Ἀθηνῶν προσώπων τὰ ὅποια εἶχον ὑποδειχθῆ παρ' αὐτῆς ἐμμέσως ὅτι ἦσαν ἀνεπιθύμητα εἰς αὐτήν. Οὕτω ἀπεμακρύνθησαν ἐκ τοῦ Ἐπιτελείου οἱ Ἐξαδάκτυλος καὶ Βερνάρδος καὶ ἐκ τῶν Ἀνακτόρων οἱ Κουρέβελης καὶ Μάνος.

Εἶμεθα ἀκόμη εἰς τὸν Μάϊον καὶ ἀναμένεται ἀνυπομόνως ὁ θερῖσμός τῆς κριθῆς πρὸς παρασκευὴν ἄρτου, διότι ἐτελείωσε καὶ ἡ γαλέττα τοῦ στρατοῦ. Φοβούμεθα ὅμως ὅτι οἱ Γάλλοι θὰ εὔρουν μίαν οἰανδήποτε πρόφασιν διὰ νὰ εἰσβάλουν εἰς Θεσσαλίαν καὶ νὰ θερίσουν αὐτοὶ τὸ κριθάρι.

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΦΑΣΙΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ ΜΑΣ

Ἐγνώσθη ὅτι ἔφθασεν εἰς Κερατσίνι (ναύσταθμον) ὁ Γάλλος γερουσιαστής Ζοννάρ, ὡς ἐντεταλμένος καὶ τῶν τριῶν προστατίδων Δυνάμεων, διὰ νὰ διευθετήσῃ ὀριστικῶς τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα. Εἰς τὰς 28 Μαΐου 1917, ὁ Ζαΐμης κληθεὶς κατήλθεν εἰς Κερατσίνι, χωρὶς νὰ γνωσθῆ τί συνεζήτησαν. Εὐθὺς ἀμέσως ὁ Ζοννάρ μετέβη εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου συνητήθη μετὰ τοῦ Σαράϊγ καὶ τοῦ Βενιζέλου, καὶ ἐπέστρεψε καὶ πάλιν εἰς Πειραιᾶ, μαζί με μερικὰ πλοῖα με στρατόν. Τὴν 29ην Μαΐου ἐκλήθη καὶ πάλιν ὁ Ζαΐμης εἰς Κερατσίνι καί, μετὰ βραχεῖαν παραμονήν του, ἀνῆλθεν εἰς Ἀθήνας ὅπου συνεκροτήθη ἀμέσως Ἐπιτελικὸν Συμβούλιον καὶ Συμβούλιον τοῦ Στέμματος, κατὰ τὰ ὅποια συνεζητήθη ἡ τεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ζοννάρ ἀξίωσις περὶ ἀπομακρύνσεως τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, καθὼς καὶ τοῦ Διαδόχου Γεωργίου. Ὁ Βασιλεὺς, τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενος, πρὸς διευκόλυνσιν τῆς καταστάσεως ἀπεδέχθη τὴν ἀπομάκρυνσίν του. Ὁ Ζοννάρ δὲν εἶχεν ἀποκαλύψει ἀπ' ἀρχῆς ὀλόκληρον τὸ σχέδιόν του, ἀλλὰ τὸ ἐφήρμοζε κατὰ δόσεις. Τὴν μεσημβρίαν τῆς 1ης Ἰουνίου 1917 θὰ ἀνεχώρει ὁ Βασιλεὺς ἀπὸ Τατοῦτου, μέσῳ Ὁρωποῦ, πρὸς ἀποφυγὴν λαϊκῶν ἐκδηλώσεων. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του, ὅλοι οἱ ἀξίωματικοὶ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου ἀνῆλθομεν εἰς Τατόιον πρὸς ἀποχαιρετισμόν. Ὁ Βασιλεὺς ἐφάνετο ψυχικῶς ἥρεμος, καίτοι σωματικῶς καταβεβλημένος, καὶ μᾶς ἀπεχαιρέτησεν ὅλους δι' ἀτομικῆς χειραψίας, λέγων ὅτι θεωρεῖ τὴν ἀπομάκρυνσίν του ὡς προσωρινήν, καθ' ὅσον ἀνέμενε μετὰ πεποιθήσεως ὅτι τελικῶς θὰ ἐνίκα ἡ Γερμανία. Ἐπεβιβάσθη τοῦ Ἑλληνικοῦ πλοίου «Σφακτηρία» καί, τῇ συνοδείᾳ Γαλλικοῦ ἀντιτορπιλικιοῦ, ἀπεβιβάσθη εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐκεῖθεν μετέβη οἰκογενειακῶς εἰς τὴν οὐδετέραν Ἑλβετίαν, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη.

Τὴν βασιλείαν ἀνέλαβεν ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Βασιλέως Ἀλέξανδρος καὶ παρέμεινεν ἡ ἰδία ὑπὸ τὸν Ζαΐμην Κυβέρνησις.

Ὁ Ζοννάρ, ὁ ὅποῖος ἀπὸ ἐκείνης τῆς στιγμῆς προσέλαβε τὸν τίτλον τοῦ («Ἰπάτου Ἀρμοστοῦ»), διέταξε τὴν ἀποβίβασιν τῶν ἐν τοῖς πλοίοις στρατευμάτων, φαινομενικῶς πρὸς ἀνάπαυσιν, ἀλλ' οὐσιαστικῶς πρὸς κατοχήν. Ἐν συνεχείᾳ ἐκδίδει διαταγὰς πρὸς τὸν Ζαΐμην. Οὕτω ἐστάλη κατάλογος

33 προσώπων πρὸς ἐκτόπισιν, ἐν οἷς περιλαμβάνοντο οἱ Γούναρης, Μερκούρης, Δούσμανης, Μεταξᾶς, Ἴων Δραγούμης κλπ., οἵτινες καὶ ἐπιβιβασθέντες ἐπὶ Γαλλικοῦ πλοίου ἐξωρίσθησαν εἰς Γαλλικὴν νῆσον. Ἐπίσης ἐστάλη κατάλογος ἄλλων 112 προσώπων τὰ ὑποῖα θὰ ἐτίθεντο ὑπὸ ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν, ἐν οἷς ὅλοι οἱ πρῶην Πρωθυπουργοί, πολλοὶ ἀξιωματικοὶ κλπ. Ἀλλὰ προέβησαν καὶ ἀπ' εὐθείας εἰς συλλήψεις καὶ ἐκτοπίσεις.

Οἱ Γάλλοι κατέρχονται συνεχῶς ἀπὸ βορρᾶ, ὑπερέβησαν ἤδη τὴν Λάρισαν καὶ ἔφθασαν εἰς Λαμίαν, καὶ παντοῦ ἐγκαθιστοῦν ἰδικὰς τῶν ἀρχᾶς.

Ὁ Ζωνάρος, παραμένων πάντοτε ἐπὶ τοῦ Γαλλικοῦ θωρηκτοῦ εἰς Πειραιᾶ, διακηρύσσει ὅτι ἤλθε διὰ νὰ συνενώσῃ τὰ δύο Κράτη ὡς ἀμερόληπτος διαιτητής. Καλεῖ ἔθεν τὸν Ζαῖμην ἐπὶ τοῦ θωρηκτοῦ, ἐκεῖ συναγτᾶται μὲ τὸν Βενιζέλον, ὁ ὁποῖος μένει παρὰ τῷ Ζωνάρ. Καὶ ὁ Ζαῖμης, ὁ ὁποῖος συγκατετέθη εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Βασιλέως, ἀρνεῖται νὰ ἀποδεχθῇ τοὺς ἔρους τοῦ Βενιζέλου. Κατόπιν τούτου ὁ Ζωνάρος σκηνοθετεῖ τὴν κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν. Εἰδοποίησεν ὅτι οἱ ἐν τοῖς πλοίοις ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπαξιωματικοὶ θὰ ἀνέλθωσιν εἰς Ἀθήνας χάριν ἀναψυχῆς. Καὶ τὴν ἐπομένην τὸ πρωὶ, 13 Ἰουνίου 1917, εὐρέθησαν ὅλοι οἱ περίξ τῶν Ἀθηνῶν λόφοι — Ἀκρόπολις, λόφοι Σταδίου, Λυκαβηττός κλπ. — κατεχόμενοι ὑπὸ συμμαχικῶν στρατευμάτων, μετὰ πολυβόλων καὶ πυροβόλων. Τὴν ἐπομένην 14 Ἰουνίου ἔταν οἱ Ἀθηναῖοι ἐξῆλθον τὸ πρωὶ ἀπὸ τὰ σπίτια τῶν εὐρον ὄλας τὰς πλατείας τῆς πόλεως, τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ὄλα τὰ Ὑπουργεῖα κατελημμένα ὑπὸ τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων, μετὰ πολυβόλων.

Τὴν 10ην πρωινήν τῆς ἰδίας ἡμέρας ἀνῆλθεν ὁ Βενιζέλος εἰς Ἀθήνας καὶ ἀνέλαβε τὴν Κυβέρνησιν. Ἐπηκολούθησεν εὐθύς ἀμέσως ἡ ἀφιξίς τοῦ Συντάγματος τῶν Κρητῶν καὶ 500 Κρητῶν χωροφυλάκων. Ἐγένετο ἀμέσως ἀντιληπτὸν ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ συνδιαλλαγῆς, ἀλλὰ περὶ ἐπιβολῆς τοῦ Ἐπαναστατημένου Τμήματος ἐπὶ τοῦ Παλαιοῦ Κράτους. Ἀνεκλήθη ἡ διαλυθεῖσα Βουλὴ τῆς 31ης Μαρτίου 1915 καὶ ἐγένετο ἀναστολὴ τοῦ Συντάγματος. Ἐτοποθετήθησαν εἰς ὄλας τὰς ἐπικαίρους θέσεις οἱ προσχωρήσαντες εἰς τὸ κίνημα τῆς Θεσσαλονικῆς. Ἀθροαὶ ἀπολύσεις δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ ἀποστρατεῖαι ἀξιωματικῶν. Ἀνεκλήθησαν οἱ διπλωματικοὶ μας ἀντιπρόσωποι ἐν Γερμανίᾳ, Βουλγαρίᾳ καὶ Τουρκίᾳ. Ὅλοι, σχεδόν, οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου ἀπεμακρύνθησαν, ἐγὼ ὅμως παρέμεινα, τῇ ἐπιμονῇ τοῦ διορισθέντος νέου Ἀρχηγοῦ τοῦ Ἐπιτελείου Χαραλάμπη. Ἐγὼ, ὁμολογῶ, ὅτι προετίμων νὰ ἀπομακρυνθῶ μετὰ τῶν ἄλλων, διότι ἡ παραμονή μου θὰ ἤρμηνεύετο ὅτι ἀπελάμβανον τῆς συμπαθείας τοῦ νέου καθεστῶτος.

Ὁ Γάλλος Στρατηγὸς Σαράϊγ, παρ' ὄλας τὰς ἐπελθούσας μεταβολάς, ἐξηκολούθει νὰ ἀνησυχῇ διὰ τὰ νῶτα του καὶ παρημποδίζε τὴν ἐπάνοδον τῶν μονάδων μας εἰς τὰς ἐν Θεσσαλίᾳ ἔδρας τῶν. Ὁ Βενιζέλος, μετὰ μακρὰς προσπαθείας, ἐπέτυχε τελικῶς τὴν ἀντικατάστασίν του.

Ἐγὼ συνέταξα νέον σχέδιον ἐπιστρατεύσεως, βασιζόμενον ἐπὶ τῶν ὑφιστα-

μένων πραγματικῶν συνθηκῶν καὶ τὸ ὑπέβαλα μετὰ σχετικοῦ ὑπομνήματος.

Τοῦτο ἐνεκρίθη πρῶτον παρὰ τῶν ἐν τῷ Ἐπιτελεῖῳ ἀπεσπασμένων Γάλλων ἀξιωματικῶν, κατόπιν ὑπὸ τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Ἐπιτελείου καὶ τέλος ὑπὸ τοῦ Βενιζέλου, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀναλάβει ἤδη τὴν πρωθυπουργίαν καὶ ἦτο καὶ Ἵπουργός τῶν Στρατιωτικῶν, καὶ οὕτω ἤρχισεν ἡ ἐντατικὴ ἐπ' αὐτοῦ ἐργασία. Κατὰ τὸν Αὐγούστον τοῦ 1917 ἐκλήθησαν πρὸς ἐκγύμνασιν οἱ ἀγύμναστοι ὄλων τῶν κλάσεων, ὡς καὶ ὠρισμένοι ἐφεδρῶν ὑπαξιωματικοί. Ἡ πρὸ καιροῦ διαλυθεῖσα Βουλὴ ἀνασυσταθεῖσα ἐπέκρινε τὴν 15ην Αὐγούστου, μετὰ πεισματώδη ἀντίδρασιν τῶν ὀλίγων ἐν αὐτῇ ἀντιπολιτευομένων — Στράτου, Ράλλη κλπ. — τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ Βενιζέλου καὶ κατήρτισεν ἐξεταστικὰς Ἐπιτροπὰς διὰ τὴν παραπομπὴν εἰς Εἰδικὸν Δικαστήριον τῶν Κυβερνήσεων Γούναρη, Σκουλοῦδη καὶ Λάμπρου. Ἐκλήθη καὶ ἐγὼ πρὸς ἐξέτασιν τὴν 8ην Σεπτεμβρίου ὑπὸ τοῦ Εἰσηγητοῦ τῆς διὰ τὴν Κυβέρνησιν Σκουλοῦδη Ἐπιτροπῆς, βουλευτοῦ Τσακανίκα. Οὗτος μὲ ἐκάλεσε καὶ πάλιν, πρὸς συνέχισιν τῆς ἐξετάσεως, τὴν 24ην Σεπτεμβρίου, ὅποτε παρίστατο καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς Γεώργ. Καφαντάρης. Αἱ ἐρωτήσεις ἀφεῶρων, διατὶ παρετάθη ἀσκόπως ἡ Ἐπιστρατεύσις ἐπὶ τόσον μακρὸν χρόνον, καὶ εἰς τί ἀπεσκοποῦν αἱ συχναὶ ἐπισκέψεις τοῦ Γερμανοῦ Στρατιωτικοῦ ἀκολούθου εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον. Αἱ ἀπαντήσεις μου δὲν τοὺς ἰκανοποίησαν. Ἀπήντησα ὅτι, ὡς εἶχον τὰ πράγματα, ἡ διάλυσις τῆς Ἐπιστρατεύσεως θὰ παρουσίαζεν ἀνυπερβλήτους δυσκολίας, ἐὰν τυχὸν ἐχρειάζετο νὰ ἐπιστρατευθῶμεν ἐκ νέου καὶ συνεπῶς τεχνικοὶ λόγοι ἐπέβαλλον τὴν διατήρησίν τῆς. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐπισκέψεις τοῦ Γερμανοῦ Στρατιωτικοῦ ἀκολούθου εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον, δὲν διέφερον ἀπὸ τὰς ἐπισκέψεις ἔλων τῶν ἐν Ἀθήναις στρατιωτικῶν ἀκολούθων, οἵτινες ἤρχοντο καθημερινῶς εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον διὰ νὰ πληροφοροῦνται τὰ ἀνακοινώσιμα ἐκ τοῦ Μετώπου νέα. Μὲ ἠρώτησαν ἐπίσης διατὶ παρεδόθη τὸ ὄχυρον Ροῦπελ. Ἡ ἀπάντησίς μου ἦτο ὅτι δὲν παρεδόθη, ἀλλὰ κατελίφθη μετὰ ἀντίστασιν. Ὅλαι αἱ ἐφημερίδες ἠσυχολοῦντο τὴν ἐπομένην μὲ τὴν κατάθεσίν μου, ἡ δὲ «Ἐστία» εἶχε κύριον ἄρθρον.

Κατὰ τὸ κρατοῦν τότε πνεῦμα, ἐζητήθη ἡ ἐκ τοῦ Ἐπιτελείου, κατόπιν τῆς ἀνωτέρω καταθέσεώς μου, ἀπομάκρυνσίς μου. Τὸ ἀνέμενον καὶ ὅταν ὁ Ἀρχηγός τοῦ Ἐπιτελείου μὲ ἐκάλεσε διὰ νὰ μοῦ τὸ ἀναγγείλῃ δὲν παρεξενεύθη καθόλου. Καὶ οὕτω τὴν 16ην Ὀκτωβρίου 1917 μοὶ ἐκοινοποιήθη τὸ σχετικὸν Διάταγμα. Παρεκάλεσα μόνον, ἐπειδὴ κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην ἐγίνοντο ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀποστολῆς μαθήματα περὶ τοῦ νεωτέρου πολέμου, νὰ μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ τὰ παρακολουθήσω καὶ νὰ μεταβῶ εἰς τὴν νέαν θέσιν μου μετὰ τὸ πέρασ αὐτῶν. Τοῦτο καὶ ἐνεκρίθη.

Ὀλίγον κατόπιν ἀντικατεστάθη ὁ Ἀρχηγός τοῦ Ἐπιτελείου Χαραλάμπης καὶ ἀνέλαβε τὴν Ἀρχηγίαν ἀπ' εὐθείας ὁ Γάλλος ὑποστράτηγος Braguet.

Ὁ Βενιζέλος τρέχει ἀπὸ τὸ Παρίσι εἰς τὸ Λονδῖνον, χωρὶς νὰ φαίνεται τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν του. Λέγεται ὅτι θὰ μᾶς δώσουν χρήματα καὶ ὀλικὸν Ἐπιστρατεύσεως.

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗΣ

Τὴν 13ην Δεκεμβρίου 1917 ἐδημοσιεύθη Διάταγμα μὲ σωρείαν στρατιωτικῶν προβιβασμῶν. Εἰς τὸ Πεζικὸν ἔγιναν 52 συνταγματάρχαι, 65 ἀντι-συνταγματάρχαι, 120 ταγματάρχαι καὶ περὶ τοὺς 300 λοχαγοί. Μεταξὺ τῶν προαχθέντων εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου περιλαμβανόμενῃ καὶ ἐγώ, καίτοι δὲν εἶχον συμπληρώσει οὔτε ἐνὸς ἔτους ὑπηρεσίαν εἰς τὸν προηγούμενον βαθμὸν (εἶχον προαχθῆ τὴν 2 Μαρτίου 1917). Καὶ διὰ Διατάγματος τῆς 8ης Ἰανουαρίου 1918 ἐτοποθετήθη ὡς Διοικητῆς τοῦ Ἐμπέδου τῆς IV Μεραρχίας, τοῦ ὁποίου ἔδρα ἦτο τὸ Ναύπλιον. Ὁ φίλος μου συνταγματάρχης Ὁθωναῖος, ὁ ὁποῖος ὑπηρετεῖ ὡς Προσωπάρχης εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, μοὶ ἐπρότεινε νὰ ἀναλάβω τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Πεζικοῦ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ. Τὸν παρεκάλεσα ὁμως νὰ μὴ ἐπιμείνῃ.

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ

Ὁ Εἰσηγητῆς τοῦ Α' Στρατοδικείου μὲ ἐκάλεσε πρὸς ἐξέτασιν, ἐπὶ καταγγελίας κατὰ τοῦ Ἀντιστρατήγου Γενναδίου, ὁ ὁποῖος ὡς Διοικητῆς Σώματος Στρατοῦ κατέστρεψεν ἔγγραφα ἐξ ὧν ἀπεδεικνύετο ὅτι ἐπεβουλευέτο τὸ νέον καθεστῶς. Ἐγὼ εἶπα ὅτι τὰ καταστραφέντα ἔγγραφα ἀπετέλουσι τὸ παλαιὸν σχέδιον Ἐπιστρατεύσεως, τὸ ὁποῖον, μετὰ τὴν συγχώνευσιν τοῦ Κράτους, δὲν εἶχε πλέον ἰσχὺν καὶ συνεπῶς καλῶς κατεστράφησαν.

Τὴν 21ην Ἰανουαρίου 1918 ἐξερράγη ἐν Λαμῖα στρατιωτικὴ στάσις μὲ σύνθημα τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, ἡ ὁποία ὁμως κατεστάλη. Συνεστήθησαν ἕκτακτα στρατοδικεῖα, τὰ ὁποῖα ἐσπευσμένως ἤρχισαν τὰς δίκας, δι' ὧν ἀρκετοὶ κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀξιωματικὸς. Ἀλλὰ καὶ ἀρκετοὶ ἄλλοι ἐπῆραν τὰ βουνα τῶν Θηβῶν καὶ τοῦ Παρασσού.

Τὴν 22ου Ἰανουαρίου 1918 ἔλαβον φύλλον πορείας διὰ τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ εἰς Πάτρας, ὅπου ὑπήγετο τὸ ἔμπεδον τῆς IV Μεραρχίας, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε συγκροτηθῆ ἀκόμη. Πρὸ 2 μόλις ἡμερῶν εἶχεν ἀναλάβει τὴν διοίκησιν τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ ὁ Στρατηγὸς Χαραλάμπης, ὁ ὁποῖος μὲ ἐκράτησεν εὐχαρίστως εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον του. Ἐφερα τότε ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Πάτρας, τὴν 13ου Φεβρουαρίου, καὶ τὴν γυναῖκα μου καὶ τὴν κόρην μου, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἐφιλοξενούμην εἰς τὸ σπίτι τοῦ ἀδελφοῦ τῆς μητρός μου ἱατροῦ Χρήστου Κριτικοῦ καὶ εἶχα ἄνετον ἐγκατάστασιν.

Ἐπιτελάρχης τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ ἦτο τότε ὁ συνταγματάρχης τοῦ Μηχανικοῦ Δημαρᾶς, ὁ ὁποῖος ὁμως μετ' ὀλίγον ἐτοποθετήθη εἰς Ἀθήνας καὶ διετάχθη ἢ παρ' ἐμοῦ ἀναπλήρωσις του προσωρινῶς. Τέλος, τὴν 26ην Μαΐου 1918, ἦλθε διαταγὴ τοῦ Ὑπουργείου, δι' ἧς ἐτοποθετεῖτο ὀριστικῶς ἐπιτελάρχης τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ ὁ συνταγματάρχης τοῦ Μηχανικοῦ

Νικολόπουλος καὶ ἐγὼ διατασσόμεν νὰ μεταβῶ εἰς τὴν ἐν Ναυπλίῳ θέσιν μου, ὅπου καὶ μετέβην τὴν 17ην Ἰουνίου καὶ ἀνέλαβον καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ Φρουράρχου Ναυπλίου ἀπὸ τῆς 20ῆς, ὅποτε ἀνεχώρησεν ἡ ἐπιστρατευθεῖσα ἤδη IV Μεραρχία. Τὸ ἔμπεδον πρόκειται νὰ παραλάβῃ περὶ τοὺς 3.000 κληθέντας ἐφεδρὺς διαφόρων κατηγοριῶν, στερεῖται ὅμως ἀναλόγων διὰ τὴν ἐκγύμνασιν αὐτῶν στελεχῶν, ἀφοῦ εἶχε ἓνα μόνον ταγματάρχη καὶ ἓνα μόνιμον λοχαγόν, οἱ δὲ λοιποὶ ἦσαν ἐφεδροὶ ὑπολοχαγοὶ καὶ ἀνθυπολοχαγοὶ, ἔλειπον δὲ ἐντελῶς ὑπαξιωματικοί.

Γενικῶς ἡ κατάστασις ἐξειλίσσεται ὄχι σύμφωνα μὲ τὴν ἐπίσημον πλέον φιλανθρωπικὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ρωσία καὶ ἡ Ρουμανία ὑπέκυψαν εἰς τὴν Γερμανικὴν πίεσιν καὶ συνῆψαν συνθήκας εἰρήνης μετ' αὐτῆς καὶ οὕτω ἡ Γερμανία, ἐλευθέρα πλέον ἐξ Ἀνατολῶν, ἔστρεψεν ὅλας τὰς προσπάθειάς της εἰς τὸ Δυτικὸν Μέτωπον. Ἡ Ἀντάντ ἠσθάνθη τὴν πίεσιν καὶ μόλις τώρα ἀνεγνώρισε τὴν ἀνάγκην τῆς ὑπάρξεως ἐνὸς Ἀρχιστρατήγου εἰς τὸ Δυτικὸν Μέτωπον, ὥρισε δὲ ὡς τοιοῦτον τὸν Γάλλον Στρατηγὸν Φῶς, παραμεινάντων ὡς ἀρχηγῶν τῶν μὲν Γαλλικῶν δυνάμεων τοῦ Στρατηγοῦ Πεταίν, τῶν δὲ Ἀγγλικῶν τοῦ Χέργκ.

Τὸ Βαλκανικὸν Μέτωπον ἐνισχύθη διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Σώματος Στρατοῦ τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης καὶ ἐγένοντο διάφοροι ἀπόπειραι ἀπωθήσεως τοῦ ἐχθρικοῦ Μετώπου. Οὕτω ἐγένετο μία ἐξόρμησις εἰς τὸν Στρυμόνα, μὲ πρόοδον κατὰ μερικὰ χιλιόμετρα, χωρὶς ὅμως γενικώτερα ἀποτελέσματα, καὶ ἕτερα ἐπίθεσις κατὰ τῶν Βουλγάρων εἰς τὸν τομέα τῆς Γευγελῆς τὴν 16ην Μαΐου 1918. Καὶ κατελήφθη μὲν τὸ ἰσχυρὸν συγκρότημα Σικρά-Ντι-Λέγγεν, πλάτους 15 χιλιομέτρων καὶ βάρους 2 χιλιομέτρων, τὸ ὅποσον ἐβεβλίωσε κατὰ πολὺ τὰς θέσεις μας, ἐπληρώσαμεν ὅμως ἀκριβῶς τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν, διὰ τῆς ἀπωλείας 30 ἀξιωματικῶν καὶ 400 ὀπλιτῶν φονευθέντων καὶ 80 ἀξιωματικῶν καὶ 1500 ὀπλιτῶν τραυματισθέντων.

Τὰ ἐξωτερικὰ γεγονότα εὕρισκον καὶ ψυχολογικὴν ἀπῆχσιν εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Οὕτω ἡ ἐπιστράτευσις τῶν Μεραρχιῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ ἡ διαδοχικὴ μεταφορὰ αὐτῶν ἀτμοπλοικῶς μέχρι Βόλου καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μακεδονίαν εἶχον καὶ τὰ δυσάρεστα ἐπεισόδιά των. Οὕτω ἡ διαταχθεῖσα ἐπιστράτευσις ὠρισμένων διαμερισμάτων κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1918 συνήντησε τὴν ἀντίδρασιν τῆς Ἐπαρχίας Καλαβρυτῶν, τῆς ὁποίας οἱ κληθέντες στρατεύσιμοι ἠρνήθησαν ὁμαδικῶς νὰ προσέλθουν καὶ μόνον μετὰ τὴν ἀποστολὴν ἐκεῖσε ἐνὸς λόχου ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐνὸς λόχου ἐκ Πατρῶν καὶ τῆς πίεσεως πρὸς τὰς οἰκογενεῖας τῶν ἐπιστράτων ἤρχισαν προσερχόμενοι. Ἐπίσης καὶ κατὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν μονάδων παρετηροῦντο πολλὰ καὶ πολλάκις ὁμαδικαὶ λιποταξίαι. Τὰ ἔκτακτα στρατοδικεῖα κατεδίκαζον ἐσπευσμένως καὶ αὐστηρῶς πρὸς παραδειγματισμὸν τοὺς ἐνόχους τῶν τοιούτων πράξεων.

Οὕτω, ὡς Φρούραρχος Ναυπλίου παρέστην, ἐξ ὑπηρεσιακῆς ὑποχρέωσως, τὴν 15ην Ἰουλίου 1918 εἰς 2 θανατικὰς ἐκτελέσεις, ἐνὸς ἐπιλοχίου τοῦ

35ου Συντάγματος και ενός λοχίου του 8ου Συντάγματος, οτινες είχαν καταδικασθῆ ἐπὶ παρακινήσει εἰς λιποταξίαν. Τὸ πρᾶγμα ἦτο ἀναγκαῖον, ἀλλὰ και συγκινητικόν, διότι δὲν ἐπρόκειτο περὶ κοινῶν κακούργων, ἀλλ' οὕτως εἰπεῖν περὶ θυμάτων τῶν πολιτικῶν των ἰδεολογιῶν. Ἐπίσης παρέστη και εἰς τὴν στρατιωτικὴν καθάιρεσιν 50 στρατιωτῶν, οτινες εἶχον καταδικασθῆ εἰς μικροτέρας ποινάς.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν συνελήφθησαν ὁ ὑπολοχαγὸς Κσαμαρᾶς και ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Χατζόπουλος, οτινες ἀνῆκον εἰς τὸ τμήμα τοῦ Δ' Σώματος Στρατοῦ τὸ ὅποιον παρέμενεν εἰς Γκέρλιτς τῆς Γερμανίας ὡς αἰχμάλωτον τῶν Γερμανῶν, μετὰ τὸν ἀποκλεισμόν των εἰς Καβάλαν. Οὗτοι εἶχον ἀποβιβασθῆ εἰς τὴν περὶ τὴν Κυπαρισσίαν παραλίαν, μεταφερθέντες διὰ Γερμανικοῦ ὑποβρυχίου, ἦσαν κοιμισταὶ ἐπιστολῆς τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου πρὸς τὸν βασιλεύοντα Ἀλέξανδρον και εἶχον ἐντολὴν συλλογῆς πληροφοριῶν περὶ τῆς στρατιωτικῆς και γενικῶς τῆς ἐσωτερικῆς μας καταστάσεως, τὰς ὁποίας θὰ μετέδιδον ἐπιστρέφοντες. Οὗτοι συλληφθέντες κατεδικάσθησαν ὑπὸ τοῦ Στρατοδικείου εἰς θάνατον και ἐξετελέσθησαν.

Οἱ προσελθόντες εἰς τὸ Ἐμπέδον ὑπερέβησαν τοὺς 3.500 ἄνδρας. Ὑπάρχει ἔλλειψις ἱματισμοῦ. Αἱ ἀναχωρήσασαι μονάδες ἀφήνουν πολὺ ἄχρηστον ὑλικὸν πάσης φύσεως. Ἐκ τῶν προσελθόντων ἀπεστάλησαν εἰς τὰ οἰκεία ἔμπεδα οἱ προωρισμένοι διὰ τὸ Πυροβολικόν, Ἴππικόν, Μηχανικόν. Παρ' ὅλα ταῦτα τὰ τοῦ Ἐμπέδου ἐτακτοποιήθησαν σχετικῶς ἐπαρκῶς. Μᾶς ἦλθον μερικοὶ ἀξιωματικοὶ ἐκ τοῦ Μετώπου ὡς ἐκπαιδευταί, ὡς και περὶ τοὺς 50 λοχιαὶ και δεκανεῖς. Ἀπετελέσαμεν οὐλαμὸν ἐξ 100 ὑποψηφίων δεκανέων. Δυστυχῶς ὅμως ἐνέσκηψεν ἐπιδημία τῆς ἀποκληθείσης Ἰσπανικῆς γρίπτης (ἢ γριππῶδους πνευμονίας) μετὰ 2-3 θανάτους ἡμερησίως, προσέτι μερικὰ κρούσματα ἐγκεφαλονωτιαίας μηνιγγίτιδος και ἀρκετὰ κρούσματα ἰλαρᾶς ἔβαλα τοὺς περισσοτέρους λόχους εἰς κατασκήνωσιν και ἀπελυμάναμεν τοὺς στρατῶνας. Παρ' ὅλα ταῦτα ἐξακολουθοῦν αἱ ἀσκήσεις, τὰς ὁποίας παρακολουθῶ ἐφιππος.

Ἐνας φίλος μου ἀξιωματικὸς, φίλος τοῦ καθεστῶτος, μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ ὑπηρεσία εἶναι πολὺ εὐχαριστημένη ἐκ τῆς ἐργασίας τοῦ Ἐμπέδου, ἀλλὰ παρατηροῦν ὅτι οὐδέποτε ἔχω ὀμιλήσει εἰς τοὺς στρατιώτας ὑπὲρ τοῦ καθεστῶτος πρὸς στερέωσιν αὐτοῦ, και συνεπῶς, παρὰ τοὺς κόπους μου, δὲν θὰ ἀποκτήσω ποτὲ τὴν εὐνοίαν των, ἐξ ἧς και μόνης θὰ ἡμειβόμην. Ἡ παρατήρησις εἶναι ἀκριβής, ἀλλὰ μοὺ εἶναι ἀδύνατον νὰ μεταβληθῶ ψυχολογικῶς.

Εἰς τὸ Δυτικὸν Μέτωπον οἱ Γερμανοὶ ὑπεχώρησαν και ἐγκατέλειψαν τὴν σφῆνα ἢ ὅποια ἠπέλειε τοὺς Παρισίους. Ἡ Ἀντάντ ἀνεθάρρηνεν. Εἶχεν ἐπιτυχίας και εἰς Παλαιστίνην κατὰ τῶν Τούρκων και εἰς τὸ Βαλκανικὸν Μέτωπον κατὰ τῶν Βουλγάρων. Οἱ Βούλγαροι, μετὰ τὸν ὅποιον ὑπῆρχον και ἐλάχιστα Γερμανικὰ τάγματα, ἀπωθήθησαν περὶ τὰ 100 χιλίωμ. πρὸς Βορρᾶν. Τῆς ἐπιχειρήσεως μετέσχον Γάλλοι, Ἀγγλοὶ, Ἴταλοὶ, Σέρβοι και Ἕλληνες. Αἱ ἐφημερίδες και ἡ προπαγάνδα ἐμεγαλοποίησαν τὴν ἐπιτυχίαν,

μέ προσδοκίαν ἀμέσων καὶ σημαντικῶν ἀποτελεσμάτων. Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς Ἀντάντ διεφάνη εὐνοια καὶ ἔπαινοι περισσότερον πρὸς τοὺς Σέρβους παρὰ πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Ἀπὸ ἐσωτερικῆς πλευρᾶς ἐγένοντο νέαι ἐκκαθαρίσεις, ἀπομακρυνθέντων 180 ἀξιώματικῶν, ἐκ τῶν μὴ φίλων τῆς καταστάσεως. Καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν δὲν μὲ ἔθιξαν προσωπικῶς.

Αἱ ἀνάγκαι ὅμως τῆς συμπληρώσεως τῶν μονάδων τοῦ Μετώπου εἶναι ἀκόμη πολλαί. Πρὸς πλήρωσιν αὐτῶν ἐκλήθησαν νὰ παρουσιασθῶν εἰς τὰ ἀντίστοιχα Ἐμπεδα 6 νέαι ἡλικίαι ἐφέδρων ἀπὸ 17ης Σεπτεμβρίου μέχρι 3ης Ὀκτωβρίου 1918. Ὑπολογίζω ὅτι εἰς τὸ Ἐμπεδον τῆς IV Μεραρχίας (Ναύπλιον) θὰ παρουσιασθῶσι περὶ τοὺς 6.000 ἄνδρες καὶ θὰ ἔχωμεν πολλὰς δυσκολίας διὰ τὸν στρατωνισμόν των καὶ γενικῶς ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἱματισμοῦ καὶ ὑλικῶν.

Τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου ἔφθασεν εἰς Ναύπλιον ἡ φήμη ὅτι ἡ Βουλγαρία, ἀπελπισθεῖσα ὅτι θὰ τύχη ἐνισχύσεως (εἰς χρῆμα, ὄπλισμόν καὶ ἄνδρας) παρὰ τῆς Γερμανίας, ἐζήτησεν ἀνακωχὴν καὶ διαπραγματεύσεις εἰρήνης. Πράγματι ἀπετάθησαν πρὸς τὸν Γάλλον Ἀρχιστράτηγον Ντ'Εσπραί, ὁ ὁποῖος, κατόπιν ἐγκρίσεως τῆς Κυβερνήσεώς του, συνῆψεν ἀνακωχὴν, καθ' ἣν οἱ τρεῖς ἀπεσταλμένοι Βούλγαροι πληρεξούσιοι ἀπεδέχθησαν ὅλους τοὺς ἐπιβληθέντας εἰς αὐτοὺς ὅρους, ἧτοι : 1ον) Ἄμεσον ἐκκένωσιν τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Σερβικῶν ἐδαφῶν. 2ον) Παράδοσιν ὅλων τῶν εἰς τὰς μονάδας των ἴππων καὶ κτηνῶν. 3ον) Διάθесιν εἰς τοὺς συμμάχους τῶν λιμένων καὶ σιδηροδρόμων των. 4ον) Γενικὴν ἀποστράτευσιν. 5ον) Ἄμεσον ἀπελευθέρωσιν ὅλων τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν ἀπαχθέντων κατοίκων τῆς Μακεδονίας, καὶ 6ον) Ἐλεγχον ἐφ' ὅλου τοῦ πολεμικοῦ των ὑλικοῦ.

Ἡ ἐφαρμογὴ ἤρξατο ἀμέσως. Ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς ἀνακατέλαβε τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ ὁ Σερβικὸς τὴν Σερβίαν. Ὁ Βενιζέλος ἔσπευσεν εἰς Θεσσαλονίκην καὶ εἰσῆλθε μετὰ τοῦ Στρατοῦ μας εἰς Σέρρας. Ἀνακατελήφθη καὶ τὸ περίφημον ὄχυρόν Ροῦπελ. Δοξολογίαι ἐψάλησαν καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἀμερικὴ, διὰ τοῦ Προέδρου τῆς Οὐίλσον, διεκήρυξεν ὠραίας κοσμοπολιτικὰς ἀρχάς, ἐφ' ὧν δέον νὰ βασισθῇ ἡ μέλλουσα εἰρήνη, διὰ νὰ εἶναι διαρκὴς καὶ νὰ μὴ ἔχῃ αἰτίας διὰ μελλοντικὸν νέον πόλεμον. Οἱ ἠττημένοι εὐχαρίστως θὰ ἔβλεπον τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν αὐτῶν. Ἡ Γερμανία, ἡ Αὐστρία, ἡ Τουρκία καὶ ἡ Βουλγαρία ἀπετάθησαν πρὸς τὸν Οὐίλσον, δεχόμεναι κατ' ἀρχὴν τὴν μεσολάβησίν του. Αἱ μάχαι ὅμως ἐξακολουθοῦν εἰς τὸ Δυτικὸν Μέτωπον, μὲ διαρκεῖς ὑποχωρήσεις τῶν Γερμανῶν. Εἰς τὴν ἀνακατάληψιν τῆς Σερβίας ἔλαβον μέρος καὶ Ἑλληνικαὶ Δυνάμεις. Αἱ καταστροφαὶ αἱ προξενθεῖσαι ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, τὰς ὁποίας εὐρομεν κατὰ τὴν ἀνακατάληψιν τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, ἦσαν τεράστιαι, ἡ δὲ κατάστασις τῶν ἐπανερχομένων ἐκ Βουλγαρίας εἰς τὰς πατρίδας των Ἑλλήνων ἦτο ἀθλιεστάτη. Ἐνεφανίσθη καὶ πάλιν ἡ ἰσπανικὴ γρίπη, μὲ νέαν ἔντασιν καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ μὲ πολλοὺς καθ' ἡμέραν θανά-

τους. Ἡμεῖς εἰς τὸ Ἐμπεδον ἐδώσαμεν 160 ἀναρρωτικὰς ἀδείας. Ἡ κατάταξις ἐν τούτοις τῶν κληθέντων ἐφέδρων ἐξακολουθεῖ (26 Σεπτεμβρίου 1918).

Τὴν 7ην Ὀκτωβρίου 1918 ἐγένετο καὶ μία ἄλλη δίκη, ἀποδεικνύουσα τὴν ἐξακολουθοῦσαν ἐσωτερικὴν ἀναταραχὴν. Ἐδικάσθησαν ὁ Σταυλάρχης τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου Ὑψηλάντης καὶ ὁ χρηματιστὴς Βοῦρος, ἐπὶ συνεργίᾳ κατασκοπείας εἰς ὄφελος τοῦ ἐχθροῦ καὶ κατεδικάσθησαν ὁ πρῶτος εἰς ισόβια δεσμὰ καὶ ὁ δεῦτερος εἰς 20 ἐτῶν εἰρκτὴν.

Τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ βαδίσουν πρὸς κατάληψιν τῆς Θράκης ἐσταμάτησαν, λόγῳ συνάψεως ἀνακωχῆς μεταξὺ Ἀντάντ καὶ Τουρκίας. Ἐπίσης τὴν 11ην πρωινὴν τῆς 29ης Ὀκτωβρίου κατέπαυσε τὸ πῦρ εἰς τὸ Δυτικὸν Μέτωπον. Τὴν 11ην Νοεμβρίου εἰσῆλθεν ὁ Συμμαχικὸς Στόλος διὰ τῶν Δαρδανελλίων εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τοῦ συμμαχικοῦ στόλου μετεῖχε τὸ ἡμέτερον θαρηκτὸν Ἀβέρωφ καὶ δύο ἀντιτορπιλικὰ μας. Στρατιωτικαὶ Ἀποστολαὶ ὄλων τῶν Συμμάχων ἐγκατεστάθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπεβιβάσθησαν ἀγῆματα, τὰ ὁποῖα κατέλαβον διαφόρους ἐπικαιροὺς θέσεις, ὡς καὶ δημόσια κτίρια. Οἱ Τούρκοι διεμαρτυρήθησαν, διότι εἰς τοὺς ὄρους ἀνακωχῆς δὲν προσεβλέπετο καὶ ἡ κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ Βενιζέλος κινεῖται μεταξὺ Λονδίνου καὶ Παρισίων διὰ τὴν ἐπιτυχίαν καλυτέρων ὄρων ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν σύναψιν τῆς ὀριστικῆς εἰρήνης, φαίνεται ὅμως ὅτι συναντᾷ δυσκολίας ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τῶν συμφερόντων τῶν διαφόρων συμμάχων.

Ἀπονομαὶ μεταλλείων ἀνδρείας καὶ προαγωγαὶ εἰς ἀνώτερα παράσημα ἐγένοντο κατ' αὐτὰς εἰς ὄλους σχεδὸν τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ Μετώπου καὶ τοὺς ἄλλους προσκειμένους. Εἰς αὐτὰς δικαίως δὲν συμπεριελήφθημεν.

ΚΑΙ ΣΥΓΚΟΦΑΝΤΙΑΙ

Μία ἐπιστολὴ μὲ ψευδώνυμον, δῆθεν ἐφέδρου ἀξιωματικοῦ τοῦ Ἐμπεδου τῆς IV Μεραρχίας, ἐστάλη εἰς τὸ Πολιτικὸν Γραφεῖον, δι' ἧς κατηγγέλλετο ὅτι ὁ Διοικητὴς τοῦ Ἐμπεδου (δηλ. ἐγώ), ὑπαδὸς τοῦ ἀπαισίου Δούσμανη, ὑποστηρίζει ὄλους τοὺς ἀντιδραστικοὺς καὶ καταδιώκει τοὺς ὑπαδούς τοῦ καθεστώτος κ.τ.λ. Τὸ Πολιτικὸν Γραφεῖον—τὸ ὁποῖον ἐλάμβανε σωφειαν τοιοῦτων ἐπιστολῶν καθ' ἐκάστην—διεβίβασεν αὐτὴν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, τὸ ὁποῖον διέταξε τὸν Συνταγματάρχην Λειβαδέαν νὰ ἐξετάσῃ σχετικῶς. Ὁ Λειβαδέας εἰς τὸ ὑποβληθὲν πόρισμά του ἐξεφράσθη λίαν κολακευτικῶς δι' ἐμέ, τὴν ἐργασίαν μου καὶ τὸν τρόπον διοικήσεώς μου καὶ ἐπιστοποίησεν ὅτι οὐδεὶς ἀξιωματικὸς ὑπηρετεῖ εἰς τὸ Ἐμπεδον μὲ τὸ ὄνοματεπώνυμον τῆς ἐπιστολῆς, ἢ ὁποῖα δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνώνυμος ἐμπαθὴς λιβελλογραφία.

Κατὰ τὰ μέσα Νοεμβρίου 1918 διῆλθεν ἐκ Ναυπλίου, ὅπου παρέμεινεν

ἐπὶ 48 ὥρας, ὁ στρατηγὸς Ἀθανάσιος Γκιόκας, ὡς ἐπιθεωρητὴς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ ἐσωτερικοῦ. Εἶδε τοὺς στρατῶνας, ἐπιστοποίησε τὰς διαφόρους ἐλλείψεις ὑλικῶν, ἀλλὰ εἶδε καὶ τὴν καταβαλλομένην πολλὴν προσπάθειαν καὶ καλὴν ἐργασίαν καὶ μοι εἶπεν ὅτι τῷ εἶχον διαβιβασθῆ παρὰ τοῦ Πολιτικοῦ Γραφείου διάφοροι ἀνώνυμοι καταγγελίαι ἐναντίον μου, με περιεχόμενον ὅτι διαδίδω ὅτι ἐπίκειται ἡ πτώσις τοῦ καθεστώτος, ὅτι περισοιχίζομαι μόνον ἀπὸ ἀντιδραστικούς, τοὺς ὁποίους καὶ ὑποστηρίζω κ.τ.λ. Μοι εἶπεν ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ ἔκρινεν ἀνάξια προσοχῆς.

ΠΑΡ' ΟΛΙΓΟΝ ΑΤΥΧΗΜΑ

Παρηκολούθουν καθημερινῶς, ἔφιππος, τὰς ἀσκήσεις τῶν διαφόρων λόγων τοῦ Ἐμπέδου, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο ἔξω τοῦ Ναυπλίου, ἐπὶ ἐκτεταμένον πεδίου. Μίαν ἡμέραν, ἐνῶ ἔβαινον τροχάδην, προσέκρουσα εἰς ἓνα σύρμα, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχον ἴδει καὶ τὸ ὁποῖον ἦτο προσδεδεμένον μεταξὺ δύο δένδρων καὶ προωρίζετο διὰ νὰ ἀπλώνουν τὰ ροῦχα τὰ ὁποῖα ἔπλυνον αἱ γυναῖκες τοῦ συνοικισμοῦ. Τὸ σύρμα με ἐκτύπησεν εἰς τὸ στήθος καὶ με ἀνέτρεψεν. Εὐτυχῶς τὰ πόδια μου ἀπαγκιστρώθησαν ἀπὸ τοὺς ἀναβατήρας τοῦ ἔφιππίου καὶ ἔτσι δὲν ἐσύρθη, ἀλλὰ ἔπεσα ὑπτίως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, χωρὶς νὰ πάθω τίποτε. Ὁ ἵππος μου, ἡμέρος κατὰ τὰ ἄλλα, ἔφυγε δρομέως καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸν ἐντὸς τῆς πόλεως σταῦλον του. Οἱ Ναυπλιεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐγνώριζον τὸν ἵππον μου, ὅταν τὸν εἶδον τρέχοντα χωρὶς ἀναβάτην, ὑπέθεσαν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἀτυχήματος καὶ εἰδοποίησαν τὸ Φρουραρχεῖον. Τὸν ἵππον μου ἔφερον ὁ ἵπποκόμος μου καὶ πάλιν εἰς τὸ πεδίον τῶν ἀσκήσεων καὶ οὕτω ἐπέστρεψα εἰς τὴν πόλιν ἔφιππος, διαλυθείσης πάσης ἀνησυχίας.

Τὸ ἄλογό μου αὐτὸ τὸ εἶχον ὀνομάσει «Νέστον», διότι τὸ εἶχα καθ' ὅλην τὴν Βαλκανικὴν ἐκστρατείαν καὶ ἐφθάσαμε μαζί μεχρι τοῦ ποταμοῦ Νέστου. Ὅταν ἀφίππευα ἔρριπτον τὰ ἡνία εἰς τὸν λαμόν του καὶ με ἡκολούθει, σὰν σκυλάκι. Τελευταίως ἐζητοῦσαν ὅλα τὰ ἄλογα τοῦ ἐσωτερικοῦ νὰ σταλοῦν εἰς τὸ Μέτωπον. Εὐτυχῶς κατῴρθωσα νὰ κρατήσω τὸν «Νέστον» μου.

ΜΕΤΑΒΑΣΙΣ ΕΙΣ ΑΘΗΝΑΣ

Τὴν 18ην Δεκεμβρίου 1918 ἀνεχώρησα δι' Ἀθήνας, ὅπου εἶχον κληθῆ ὡς μάρτυς εἰς τὴν κατὰ τοῦ Στρατηγοῦ Γεννάδη δίκην ἐπὶ ἐξαφανίσει δημοσίων ἐγγράφων, ἥτις θὰ ἐγένετο εἰς τὸ Στρατοδικεῖον τὴν 20ὴν Δεκεμβρίου. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον ἀναβληθῆ ἡ δίκη, χωρὶς ὅμως νὰ εἰδοποιηθοῦν οὔτε οἱ μάρτυρες, οὔτινες προσήλθομεν, οὔτε κἀν ὁ κατηγορούμενος. Ἡ δίκη ἐγένετο ἀργότερον τὴν 6ην Φεβρουαρίου 1919, εἰς ἣν ἐγὼ δὲν παρέστην, ὡς ταξιδεύων τότε

πρὸς Θεσσαλονίκην, καὶ καθ' ἣν κατεδικάσθη ὁ στρατηγὸς εἰς 2ετῆ φυλάκισιν. Εὐρισκόμενος εἰς Ἀθήνας ἔκαμα χρῆσιν τῆς 10ημέρου ἀδείας ἣ ὁποία προηγουμένως μοῦ εἶχεν ἐγκριθῆ, καὶ οὕτως ἐπανῆλθον εἰς Ναύπλιον τὴν 4ην Ἰανουαρίου 1919.

ΓΕΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

Μετὰ τὴν ἐναρξιν τοῦ νέου ἔτους (1919) ἤρχισαν ἐν Παρισίοις αἱ προκαταρκτικαὶ ἐργασίαι τοῦ Συνεδρίου τῆς Εἰρήνης, τὸ ὅποιον προβλέπεται ὅτι θὰ συναντήσῃ πολλὰς δυσκολίας. Ὁ Βενιζέλος εἰς δύο συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς ἀνέπτυξε τὰς Ἑλληνικὰς ἀξιώσεις, βασιζομένας εἰς ἐθνολογικὰ καὶ ἱστορικὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς Βορείου Ἡπείρου, τῆς Θράκης, τμήματος τῆς Δυτικῆς Μ. Ἀσίας, τῆς Δωδεκανήσου καὶ τῆς Κύπρου. Εἰς ἐκάστην ὅμως ἀξίωσίν του ἐκ τούτων ἀντιδρᾷ καὶ μία Μεγάλῃ Δύναμις τῆς Ἀντάντ. Εἰς τὴν Ἰταλίαν, διὰ τὰ ἐξέληθ' εἰς τὸν πόλεμον, φαίνεται ὅτι εἶχον ὑποσχεθῆ τὴν Βόρειον Ἡπειρον καὶ τὴν Δωδεκάνησον. Ἡ Γερμανία καὶ ἡ Πολωνία ἔχουν ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας. Ὁ Μπολσεβικισμὸς τῆς Ρωσίας ἐμπνέει ἀνησυχίας. Οἱ Σύμμαχοι ἀπεφάσισαν ἐκστρατεῖαν κατὰ τῆς Ρωσίας, τῆς ὁποίας θὰ μετὰσχη καὶ ἡ Ἑλλάς, δι' ἑνὸς Σώματος Στρατοῦ καὶ τοῦ Στόλου τῆς ἐγνώσθη μάλιστα ὅτι ἤρχισαν ἐπιβαζόμενα ἐν Καβάλα τμήματα τῆς II Μεραρχίας.

Τὰ ἐν Γκέρλιτς τῆς Γερμανίας ἀποκεκλεισμένα τμήματα τοῦ Δ' Σώματος Στρατοῦ ἤρχισαν ἐπαναπατριζόμενα, ἀποτελούμενα ἀπὸ 400 ἀξιωματικούς καὶ 5.000 ὀπλίτας. Ταῦτα μεταφέρονται εἰς στρατόπεδον συγκεντρώσεως παρὰ τὰ Χανιά τῆς Κρήτης, διὰ τὰ διεξαχθοῦν ἀνακρίσεις διὰ τὴν ὑπαιτιότητα τῆς αἰχμαλωσίας. Οἱ περισσότεροι θεωροῦνται ἀντιδραστικοὶ καὶ ἴσως μπολσεβικίζοντες. Μερικοὶ μάλιστα ἀρνοῦνται νὰ ἐπανέλθωσιν ἐκ Γερμανίας.

ΟΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΧΩΡΗΣΙΣ ΕΚ ΤΟΥ ΕΜΠΕΔΟΥ

Τὴν Γενικὴν Ἀρχηγίαν τοῦ Στρατοῦ Ἐκστρατείας ἀνέλαβεν ὁ στρατηγὸς Λεωνίδα Παρασκευόπουλος, ἀντὶ τοῦ Παναγιώτου Δαγκλῆ. Ὁ Παρασκευόπουλος, ὁ ὅποιος προσέλαβε τὸν Πάγκαλον ὡς Ἐπιτελάρχην, κάμνει πολλὰς μεταβολὰς εἰς τὰς διοικήσεις τῶν μονάδων. Οὕτω ἀπέστειλεν ἀρκετοὺς ἀξιωματικούς ἐκ τοῦ Μετώπου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐζήτησεν ὀνομαστικῶς ἄλλους ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ νὰ τεθοῦν εἰς τὴν διάθεσίν του. Μεταξὺ τῶν τελευταίων τούτων περιέλαβε καὶ ἐμέ, καὶ οὕτω τὴν 9ην Ἰανουαρίου ἐφθασεν εἰς Ναύπλιον ἡ ὑπ' ἀριθ. 6407/4-1-19 Διαταγὴ τοῦ Ὑπουργείου, δι' ἧς ἐπιθέμην εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου. Τὴν διαταγὴν ἀπεδέχθην εὐχαρίστως, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἤρχετο ἐντελῶς ὑπηρεσιακῶς καὶ ἐπέσπευσα τὰς διατυπώσεις τῆς παραδόσεως τῆς ὑπηρεσίας, καθορίσας τὴν ἀναχώρησίν μου διὰ τὴν 19ην Ἰανουαρίου.

ΚΑΙ ΜΕΡΙΚΑΙ ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Οι άξιωματικοί του Έμπέδου, πάσης προελεύσεως, έφαινοντο εύχαριστημένοι έκ τής διοικήσεώς μου, έκδηλώσαντες έπισήμως τήν εύχαριστήσιν των, άφ' ένός κατά τήν έορτήν μου (26 Νοεμβρίου 1918) και άφ' έτέρου κατά τήν άναχώρησιν μου (17-1-19).

Κατά τήν έορτήν μου είχον πολλές έκδηλώσεις συμπαθείας, δι' άποστολών άνθών και γλυκυσματών υπό τών άξιωματικών του Έμπέδου και δι' άντιπροσωπείας υπό τόν Υποδιοικητήν, ή όποία μοι υπέβαλε τās εύχās των. Ήσθάνθην ικανοποίησιν, έλυπήθην όμως διότι αι συνθήκαι τής κατοικίας μου δέν μοι επέτρεπον νά τούς δεξιωθώ και τούς περιποιηθώ. Έπίσης 2 ήμέρας πρό τής άναχωρήσεώς μου εις τās 3 1/2 μ.μ. είχεν έτοιμασθή άποχαιρετιστήριος δεξίωσις πρός τιμήν μου έν τή Λέσχη τών άξιωματικών. Η Λέσχη ήτο έορτασίμως διακεκοσμημένη με σημαίας, εικόνας, τάπητας και άνθη. Πλήν τών άξιωματικών του Έμπέδου είχον κληθή και όλοι οι άξιωματικοί τής φρουράς Ναυπλίου. Με προσεφώνησεν ό υποδιοικητής, έκφράσας τήν λύπην τών άξιωματικών επί τή άναχώρησει μου, αλλά και τήν ιδιαιτέραν άγάπην και εκτίμησιν αυτών, εις ένδειξιν τών όποίων μου προσέφερον ώραιον άναμνηστικόν δώρον, μαρμαρίνην βάσιν με μετάλλινον άμφορέα με χαραγμένην επ' αύτου τήν έπιγραφήν : Οι άξιωματικοί του Έμπέδου τής IV Μερραρχίας τῷ Συνταγματάρχη Σ. Γονατᾶ εις ένδειξιν εκτίμησεως. 15-1-19». Τό δῶρον τούτο τό διατηρῶ άκόμη. Απήντησα εύχαριστήσας θερμῶς διά τās φιλικās έκδηλώσεις των και τούς διαβεβαίωσα ότι τό δῶρον των θα άποτελῆ πολύτιμον άνάμνησιν τής μετ' αυτών άρμονικῆς συνεργασίας. Προσεφέρθησαν άναψυκτικά και έλήφθησαν φωτογραφία. Εις τήν δεξίωσιν παρίστατο και ό λοχαγός τής Γαλλικῆς άποστολῆς Ρουλάν, μετέχων ζωηρῶς τών έκδηλώσεων.

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΑΞΕΙΔΙΟΥ ΜΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΕΤΩΠΙΟΝ

Τό έσπέρας τής 19ης Ίανουαρίου 1919 έφθασα σιδηροδρομικῶς εις Αθήνας, μετὰ του Ίππου μου. Η έξ Αθηνών όμως μετάβασις εις Θεσσαλονίκην ήτο δυσκολωτάτη. Πλήμμυραι, συνεπεία βροχῶν, είχον διακόψει τήν σιδηροδρομικήν συγκοινωνίαν με τήν Θεσσαλονίκην. Κατήλθον εις Πειραιᾶ, όπου άλλαι δυσκολίαι υπήρχον διά τήν θαλασσίαν συγκοινωνίαν. Κανείς δέν ήτο εις θέσιν νά γνωρίζη πότε και ποίον άτμόπλοιον άναχωρεῖ. Άνεμιγνύοντο πολλοί, ιδικοί μας και ξένοι, εις τās μεταφοράς. Έγώ προετίμων νά φύγω διά θαλάσσης, διότι ήτο εύκολώτερον νά πάρω μαζί μου τό άλογό μου, παρά σιδηροδρομικῶς. Τέλος κατορθῶνῶ νά φύγω τό Σάββατον (26-1-19) με τό άτμόπλοιον Άργοστόλιον, έν μέσῳ άποπνικτικῶ συνωστισμού. Χειμῶν και κακοκαιρία έμποδίζουσι τήν άμεσον άναχώρησιν. Εις Βόλον, όπου προσηγγίσαμεν, ήναγκάσθημεν νά παραμείνωμεν μίαν ήμέραν, λόγω τής σφοδρῆς θαλασσοταραχῆς,

ἀλλὰ καὶ ἀφοῦ ἐφύγαμεν ἠναγκάσθημεν νὰ ποδίσωμεν εἰς τὴν νῆσον Σκιάθου, ὅπου πάλιν ἐμείναμεν μίαν ἡμέραν, διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς Θεσσαλονίκην τὴν 31ην Ἰανουαρίου 1919.

Εἰς Θεσσαλονίκην ἀπεβιβάσθημεν διὰ μαούνας, διότι ἔλας τὰς προβλήτας κατεῖχον συμμαχικά πλοῖα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ξηρὰν ἐπεκράτει συνεχῆς κίνησις καὶ συνωστισμός, λόγῳ τῶν ξένων στρατευμάτων, ὥστε ἀδύνατον νὰ εὔρη κανεῖς μέρος διὰ νὰ φάγη καὶ πολὺ περισσότερον διὰ νὰ κοιμηθῆ.

Τὴν ἰδίαν πρωίαν μετέβην εἰς τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον, ὅπου ἀπουσιάζοντος τοῦ στρατηγοῦ Παρασκευοπούλου εἶδον τὸν Ἐπιτελάρχην του Θεόδωρον Πάγκαλον, ὁ ὅποιος ἀπέφυγε νὰ μοῦ εἶπῃ τι τὸ θετικόν· ὑπέθετεν ὅτι μὲ προώριζον μᾶλλον ὡς Ἐπιτελάρχην τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ. Τοῦ εἶπα ὅτι θὰ προστίμων μάχιμον ὑπηρεσίαν, καθ' ὅσον εἶχα ὑπηρετήσει ἤδη ἐπὶ μακρὸν εἰς τὰ Ἐπιτελεῖα. Τὸ ἀπόγευμα εἶδα τὸν Στρατηγὸν Λεωνίδα Παρασκευόπουλον, ὁ ὅποιος μὲ ἐδέχθη καλῶς καὶ μοι εἶπεν ὅτι γίνεται ἐργασία γενικῶν τοποθετήσεων καὶ ὅτι ὡς ἐκ τούτου θὰ χρειαθοῦν 2-3 ἡμέραι ἀκόμη πρὸς λῆψιν ἀποφάσεων. Μετὰ τὴν πάροδον τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἐπῆγα εἰς τὸν ἀρμόδιον ἐπὶ τῶν τοποθετήσεων ἀξιωματικὸν τοῦ Ἐπιτελείου Ἀχιλλέα Πρωτοσύγγελλον, ὁ ὅποιος μοι εἶπεν ὅτι τίποτε δὲν εἶναι ἔτοιμον ἀκόμη. Ἀπεφάσισα νὰ μὴ ἐνοχλήσω πλέον κανένα καὶ νὰ ἀφήσω τὰ πράγματα νὰ ἐξελιχθοῦν μόνα των. Πάντως διετέλουν ὑπὸ κάποιαν ψυχικὴν ἀνησυχίαν, μήπως οἱ ἰθύνοντες θελήσουν νὰ μὲ μειώσουν ἠθικῶς. Ἐν ἀναμονῇ, ὅθεν, περιφερόμην πότε πεζός, καὶ πότε ἐφιππος ἐντὸς καὶ εἰς τὰ περίξ τῆς Θεσσαλονίκης, ἣ ὅποια εἶχεν ὄψιν διεθνοῦς πόλεως. Ὀλόκληροὶ νέαι πόλεις εἶχον δημιουργηθῆ ἀπὸ τὰς ἐγκαταστάσεις, τοὺς στρατῶνας καὶ τὰς ἀποθήκας τῶν Συμμάχων. Πελώρια στέγαστρα πρόχειρα ἢ ἡμιμόνιμα, ἠλεκτροφωτισμοί, δρόμοι, νοσοκομεῖα, λόφοι ὑλικῶν κ.τ.λ. Ἡ Θεσσαλονίκη ἦτο ἡ βᾶσις ὄλων τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων, ἐπὶ πλέον ὅμως ἦσαν καὶ οἱ συνοικισμοὶ τῶν ἐλλήνων προσφύγων εἴτε ἐξ Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἢ καὶ γενικῶς τῶν ἀπομακρυνθέντων ἐκ τοῦ μετώπου.

Ἦδη, μὲ τὴν προοπτικὴν τῆς λήξεως τοῦ πολέμου τοῦλάχιστον εἰς τὸ Βαλκανικὸν Μέτωπον, ἤρχισαν ἀποχωροῦντα ἐξ αὐτοῦ τμήματα Γαλλικὰ καὶ Ἀγγλικὰ, τὰ ὅποια παλοῦν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τὰς ἐγκαταστάσεις των, πολλὰ ὑλικὰ των, ἄλλα, ἡμιόνους κ.τ.λ. καὶ ὅ,τι ἄλλο δὲν ἠμποροῦν νὰ συναποκομίσουν. Μόνον οἱ Ἴταλοὶ δὲν ἀναχωροῦν, ἐλπίζοντες νὰ ἐπιτύχουν τὰς διεκδικήσεις των εἰς Βόρειον Ἠπειρον, ἔναντι ἡμῶν, καὶ τὸν λιμένα τοῦ Φιοῦμε καὶ τῶν Δαλματικῶν Ἀκτῶν, ἔναντι τῶν Σέρβων.

Ἡ γενικὴ κατάστασις καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην δὲν ἔχει σταθεροποιηθῆ. Οἱ Γερμανοὶ εἰς τὴν Βαϊμάρην ἀνακηρύσσουν τὴν Δημοκρατίαν. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐγένετο δολοφονικὴ ἀπόπειρα κατὰ τοῦ Κλεμανσώ, ὑπὸ Γάλλου ἀναρχικοῦ, καὶ ζωηρὰ ἐργατικὴ κίνησις παρατηρεῖται παντοῦ, μὲ φόβον νὰ ἐπικρατήσουν αἱ Μπολσεβικικαὶ ἀνατρεπτικαὶ τῶν καθεστώτων ἀρχαί.

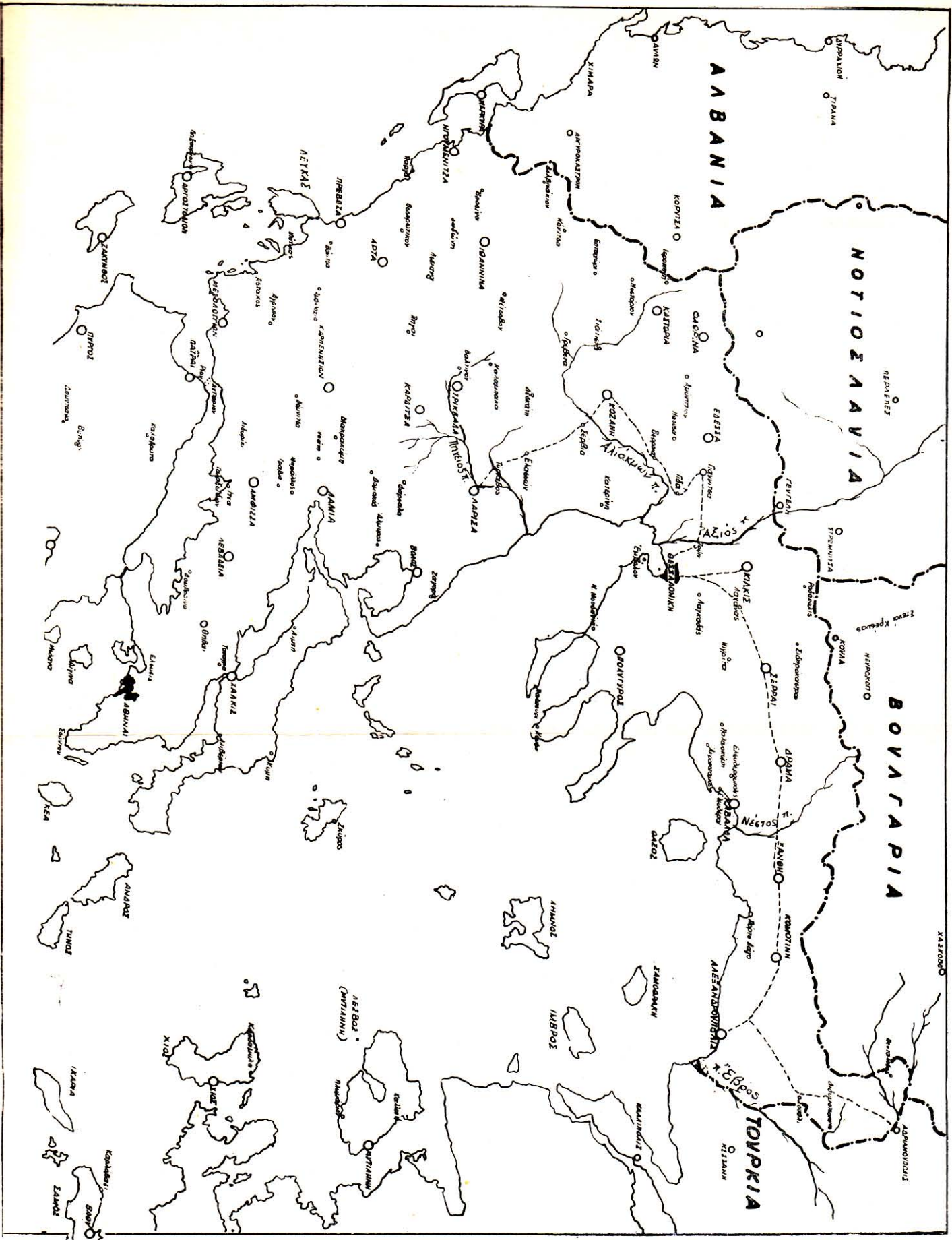
Η ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΙΣ ΜΟΥ

Ἡ τοποθέτησίς μου ἐξακολουθεῖ νὰ βραδύνη, καίτοι ἐπέρασαν ἀρκεταὶ ἡμέραι (ἤδη 20 Φεβρουαρίου). Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Πάγκαλος μετέβη εἰς Ἀθήνας διὰ διάφορα μαγειρεύματα μὲ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ἐγνώσθη ὅτι συντάσσονται πίνακες Μεράρχων καὶ Ἀρχηγῶν Μεραρχιακοῦ Πεζικοῦ, ἐπίσης ἄλλοι συνταγματαρχῶν πρὸς προαγωγὴν εἰς ὑποστράτηγους μὲ ἄμεσον ἀποστράτευσίν των.

Ἐκ τυχαίας συναντήσεως τὴν ὁποίαν εἶχα μὲ τὸν Πρωτοσύγγελλον ἐπληροφόρηθην ὅτι δὲν συμπεριλαμβανομαι εἰς κανένα ἐξ αὐτῶν τῶν πινάκων καὶ πιθανῶς θὰ τεθῶ καὶ πάλιν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Μετέβην τότε παρὰ τῷ Παγκάλῳ καὶ τοῦ εἶπα ὅτι θὰ ᾔτο πολὺ μειωτικόν δι' ἐμὲ νὰ κριθῶ ὡς οὐχὶ κατάλληλος διὰ τὸν στρατὸν ἐκστρατείας καὶ ὅτι, ἐν τῷ αὐτῇ περιπτώσει, θὰ ὑπέβαλον αἴτησιν ἀποστρατείας.

Μοῦ εἶπε τότε ὅτι οἱ Γάλλοι ζητοῦν ἓνα συνταγματάρχην ὡς Διοικητὴν τῆς Ἑλληνικῆς Βάσεως τοῦ Ἐκστρατευτικοῦ εἰς Ρωσίαν Σώματος, καθ' ὅσον αὐτοὶ ἔχουν ὑποστράτηγον εἰς τὴν Γαλλικὴν Βάσιν καὶ ὅτι ἡ ὑπηρεσία εἶχεν ὑπ' ὄψιν τῆς τὸν συνταγματάρχην τοῦ Μηχανικοῦ Νικολάου, ὁ ὅποιος εἶχεν ὀργανώσει ἐπιτυχῶς καὶ τὴν Βάσιν τῆς Πρεβέζης, ἀλλ' ὅτι οὗτος ἔχει παρακαλέσει νὰ μὴ ὑπάγῃ διὰ λόγους υἰείας καὶ μὲ ἠρώτησαν ἐὰν θὰ ἐδεχόμεν τὴν θέσιν ταύτην. Ἀπήνησα ὅτι θὰ ἐδεχόμεν, ἂν καὶ ὄχι ἱκανοποιητικὴν, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Ἐκστρατευτικοῦ Σώματος Στρατηγὸς Νίδερ θὰ μὲ ἐχρησιμοποίει βραδύτερον καλότερα. Τοῦτο καὶ ἐγένετο, ἐκδοθείσης τῆς ὑπ' ἀριθ. 13597/25-2-19 διαταγῆς τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου περὶ τοποθετήσεώς μου ὡς διοικητοῦ τῆς Βάσεως Ὀδησσοῦ.

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΜΜΑΔΟΣ ΒΑΚΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ 1912 - 1913

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄
ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΙΣ ΡΩΣΙΑΝ

ΑΠΟ 5 ΜΑΡΤΙΟΥ 1919
ΜΕΧΡΙ 8 ΙΟΥΛΙΟΥ 1919

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΙΣ ΡΩΣΙΑΝ

“Όταν μοι ἐκοινοποιήθη ἡ ὑπ’ ἀριθ. 13597/25-2-19 Διαταγή τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου, δι’ ἧς ἐτοποθετούμην ὡς διοικητὴς τῆς Βάσεως Ὁδησοῦ, προσεπάθησα νὰ κατατοπισθῶ εἰς τὰ νέα μου καθήκοντα, τὰ ὅποια πράγματι ἦσαν ἐντελῶς νέα δι’ ἐμέ, καὶ πρὸς τοῦτο εἶδον τὸν συνταγματάρχην τοῦ Μηχανικοῦ Νικολάου, ὁργανώσαντα ἄλλοτε, ἐπιτυχῶς, τὴν Βάσιν Πρεβέζης, καὶ τὸν συνταγματάρχην τοῦ Πεζικοῦ Γεώργγιον Τσερούλην, Διοικητὴν τότε τῆς Βάσεως Θεσσαλονίκης. Ἐκ τῶν ἀνακοινώσεων τῶν ἐπέισθην ὅτι ἐπρόκειτο περὶ περιπλόκου καὶ ἐπιμόχθου ὑπηρεσίας : Προμήθεια καὶ ἐναποθήκευσις ὄλων τῶν εἰδῶν τῶν ὁποίων ὁ Στρατὸς ἔχει ἀνάγκην ὡς καὶ τῶν πυρομαχικῶν αὐτοῦ, διακομιδὴ ἀσθενῶν καὶ τραυματιῶν, παρασκευὴ ἄρτου, φόρτωσις καὶ ἐκφόρτωσις τῶν ἐφοδίων ἐκ τῶν πλοίων, ὡς καὶ προώθησις αὐτῶν μέχρι τοῦ μετώπου κ.τ.λ. Ἐκ τῶν ἐφοδίων ἄλλα θὰ ἐλαμβάνοντο ἐκ τῆς Γαλλικῆς Βάσεως Ὁδησοῦ, ἄλλα θὰ ἐστέλλοντο ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ ἄλλα ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ, μὲ προοπτικὴν δύο μηνῶν ἀπὸ τῆς αἰτήσεως μέχρι τῆς ἀφίξεώς των. Ἐν τούτοις ἡ συμμετοχὴ μου εἰς τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν, μίαν ὑπερπόντιον ἐκστρατείαν εἰς ξένον ἔδαφος, μὲ συνεργασίαν μετὰ ξένων φιλιῶν στρατευμάτων, μοῦ προεκάλει πολὺ ἐνδιαφέρον καὶ μετεἶχον εὐχαρίστως, καίτοι ἤμην πεπεισμένος ὅτι ἡ ἐκστρατεία αὐτὴ δὲν ἐξυπηρετεῖ ἄμεσα Ἑλληνικὰ συμφέροντα, ἀλλ’ ἐγένετο χάριν τῶν Γάλλων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐκεῖ οἰκονομικὰ συμφέροντα, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι εἰς ἀντάλλαγμα θὰ τύχωμεν τῆς ὑποστηρίξεώς των διὰ τὰς Ἑλληνικὰς διεκδικήσεις εἰς τὸ Συνέδριον τῆς Εἰρήνης.

Ἐγνώσθη ὅτι τὴν 5ην Μαρτίου 1919 θὰ ἀνεχώρει τὸ τέως Ρωσικὸν (καὶ ἤδη κατασχεθὲν ὑπὸ τῶν Συμμάχων) ἀτμόπλοιον «Αὐτοκράτωρ Πέτρος», 10 χιλ. τόννων, ἐπιβατικόν, πολυτελές, ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Ὁδησόν, καὶ ἤρχισαν μάλιστα φορτωνόμενα διάφορα εἶδη προοριζόμενα δι’ ἐκεῖ. Ἀπεφάσισα, ὅθεν, νὰ ἀναχωρήσω δι’ αὐτοῦ, ποῦ ἀπετέλει μάλιστα ἐξαιρετικὴν εὐκαιρίαν. Ἐπεβίβασα ἐγκαίρως τὸν ἵππον μου, τοῦ ὁποίου δὲν ἐννοοῦσα νὰ ἀποχωρισθῶ, ὡς καὶ ἓνα μικρὸν ἐπιβατικὸν αὐτοκίνητον προωρισμένον διὰ τὴν ὑπηρεσίαν μου, καθ’ ὅσον τοῖς παρέστησα ὅτι εἰς μίαν μεγάλην πόλιν ὡς ἡ Ὁδησὸς ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπαρκέσω εἰς παρακολούθησιν τῶν ἐκφορτώσεων εἰς τὸν λιμένα, τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἀποθηκῶν, ὡς καὶ τῶν κλιβάνων, ἄνευ μεταφορικοῦ μέσου.

Διὰ τοῦ ἰδίου ἀτμοπλοίου θὰ ἀνεχώρει καὶ ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Ἐκστρατευτικοῦ

Σώματος Στρατηγός Νίδερ, τὸν ὅποιον ἔσπευσα νὰ ἐπισκεφθῶ, γενόμενος παρ' αὐτοῦ λίαν εὐμενῶς δεκτός. Οὗτος μοι εἶπεν ὅτι τὸ Συμβούλιον, τοῦ ὁποίου μετεῖχε καὶ αὐτός, διὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ πίνακος τῶν ἱκανῶν διὰ Διοίκησιν Μερραρχίας εἶχε συμπεριλάβει καὶ ἐμὲ εἰς τὸν πίνακα, πράγμα τὸ ὅποιον μὲ ἱκανοποίησεν ἠθικῶς.

Τὴν 5 μ.μ. τῆς 4ης Μαρτίου ἀνεχωρήσαμεν ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ τὴν 7½ πρωινῆν τῆς ἐπομένης ἠγκυροβολήσαμεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Ἐλευθερῶν, παρὰ τὴν Καβάλαν. Ὁ λιμὴν τῶν Ἐλευθερῶν ἐθεωρήθη κατὰλληλότερος ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς Καβάλας δι' ἐπιβιβάσεις καὶ ἀποβιβάσεις ἀνδρῶν καὶ ἐφοδίων, δι' ὃ καὶ εἶχον κατασκευασθῆ ἐκεῖ ἀποβάθραι κλπ. Ἐκεῖ ἀπεβιβάσαμεν 500 ἀνδρας, προοριζομένους διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν μονάδων τῆς I Μερραρχίας, καὶ ἐπεβιβάσθη ὀλόκληρον τὸ 2ον Σύνταγμα Πεζικοῦ τῆς XII Μερραρχίας, τὸ ὅποιον ἐπρόκειτο νὰ ἀποβιβάσθῃ εἰς Σεβαστούπολιν τῆς Ρωσίας καὶ τοῦ ὁποίου Διοικητὴς ἦτο ὁ ἀντισυνταγματάρχης Νεόκοσμος Γρηγοριάδης, φίλος μου. Ἐπίσης ἐπεβιβάσθη καὶ τὸ Ἐπιτελεῖον τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ (τοῦ Στρατηγοῦ Νίδερ), τοῦ ὁποίου Ἐπιτελάρχης ἦτο ὁ ἐπίσης φίλος μου Ὁθωναῖος, καὶ οὕτω εὐρέθην ἐν μέσῳ φιλικῷ περιβάλλοντος.

Τὴν 8ην μ.μ. ἀνεχωρήσαμεν ἐξ Ἐλευθερῶν καὶ τοῦτο διὰ νὰ διέλθωμεν ἡμέραν τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων. Ὁ καιρὸς εἶναι βροχερὸς καὶ ἐμποδίζει τὴν θέαν. Φαίνονται ἐν τούτοις ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τὰ πυροβολεῖα τὰ ὅποια εἶχον κατασκευάσει οἱ Τοῦρκοι καὶ τὰ ὅποια κατέχουν ἤδη οἱ Σύμμαχοι. Τὴν 2 μ.μ. εἰσῆλθωμεν εἰς τὴν Προποντίδα καὶ εἰς τὰς 8½ τὸ πρῶν τῆς 8ης Μαρτίου 1919 ἠγκυροβολήσαμεν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὅλοι ἀπὸ τῆς γαφύρας τοῦ πλοίου θαυμάζομεν τὸ ὠραῖον θέαμα τῆς Πόλεως μὲ τοὺς μιναρέδες τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ πρὸς στιγμὴν νομίζομεν ὅτι ἤλθεν ἡ ὥρα τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἐθνικῶν μας ὀνείρων. Ἐγὼ δὲ ἀναπολῶ ὅτι, πρὸ 11 ἀκριβῶς ἐτῶν, ἕκαστα τὸ ἴδιο ταξίδι μεταβαίνων διὰ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἀδριανούπολιν, χάριν τῆς ἐθνικῆς προπαγάνδας τῆς σκεπούσης τὴν τόνωσιν τῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν κατὰ τῶν Βουλγαρικῶν ὑπονομεύσεων καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἔβλεπον σήμερον ὡς ἐπικειμένην τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἀδριανουπόλεως, μετὰ τὴν ἤτταν τῆς Βουλγαρίας.

Εἰς Κωνσταντινούπολιν δὲν ἐπετράπη ἡ ἐξοδος παρὰ μόνον εἰς τοὺς Στρατηγούς. Ὁ Νίδερ μετέβη πρὸς συνάντησιν τοῦ Γάλλου Στρατηγοῦ Ντ' Ἐσπραί, Ἀρχηγοῦ τῶν Γαλλικῶν στρατευμάτων τῆς Ἀνατολῆς, ὑπὸ τὸν ὅποιον θὰ ὑπῆγετο καὶ τὸ ἰδικόν μας Σῶμα Στρατοῦ, διότι εἶχεν ἐντολὴν τοῦ Βενιζέλου νὰ συνεννοηθῇ μετ' αὐτοῦ διὰ τὰ ζητήματα τῆς διατροφῆς τῶν στρατευμάτων μας, ὡς εἶχον οἱ Γάλλοι ὑποσχεθῆ, οὗτος ὅμως ἀπουσίαζε, καθ' ὅσον εἶχε μεταβῆ εἰς Ὀδησσόν.

Τὴν 7½ πρωινῆν τῆς 9ης Μαρτίου διερχόμεθα τὸν θαυμασίον Βόσπορον, καθοδηγούμενοι, ἀφ' ἧς εἰσῆλθωμεν εἰς τὰ Δαρδανέλλια, ὑπὸ Γαλλικοῦ ἀντιτορπιλικοῦ πρὸς προφύλαξιν μας ἀπὸ τὰς ἐσκορπισμένας ἀνὰ τὴν θάλασσαν ἐχθρικές νάρκας. Διαπλέομεν τὸν Εὐξείνιον Πόντον ὑπὸ γαληνιαίαν θάλασσαν καὶ τὴν

10ην πρωινήν τῆς 10ης Μαρτίου 1919 ἠγγυροβολήσαμεν ἐντὸς τοῦ μεγάλου φυσικοῦ καὶ τεχνικῶς συμπληρωθέντος λιμένος τῆς Σεβαστουπόλεως. Οὗτος ἀπετέλει τὸν ἐν τῇ Μαύρῃ Θαλάσῃ Ναύσταθμον τοῦ Ρωσικοῦ Στόλου, καὶ ὡς ἐκ τοῦτου ἦτο ἐφοδιασμένος μὲ ὅλας τὰς διευκολύνσεις τῶν φορτοεφορτώσεων, ἀποβάθρας, τραῖνα μέχρις αὐτῶν κλπ. Ἐντὸς αὐτοῦ ὑπῆρχον ἀρκετὰ πλοῖα τοῦ Ρωσικοῦ Στόλου, ὅσα οἱ Σύμμαχοι εἶχον κρίνει ὅτι δὲν τοὺς ἦσαν χρήσιμα, παρωπλισμένα, ἄνευ πληρωμάτων, μὲ ὀλίγους ἀξιωματικούς ὡς φύλακας.

Ἡ Σεβαστούπολις φαίνεται ἀπὸ τοῦ πλοίου ὠραία καὶ μεγάλη πόλις, μὲ μεγαλοπρεπῆ κτίρια, ἐκκλησίας, ἀγάλματα, κλπ.

Ἐντὸς τοῦ λιμένος ὑπάρχουν Γαλλικὰ πολεμικὰ πλοῖα καὶ δύο Ἑλληνικὰ ἀντιτορπιλικὰ. Τρεῖς ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ μας ἀνῆλθον ἐπὶ τοῦ πλοίου πρὸς συνενόησιν μεθ' ἡμῶν. Παραπονοῦνται γενικῶς κατὰ τῶν Γάλλων δι' ἀπροθυμίαν πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν Ἑλληνικῶν ἀναγκῶν καὶ ἀνάθεσιν εἰς Ἑλληνικὰ τμήματα πάσης σχετικῶς ἐπικινδύνου ἐνεργείας· ἄλλωστε οἱ Γάλλοι ἔχουν ἐλαχίστας δυνάμεις εἰς Κριμαίαν.

Ἡ Κριμαία, αὐτὴν τὴν στιγμὴν, ἀποτελεῖ ἴδιον Κράτος Ρωσικόν, αὐτοτελές, Κράτος ἀντιμπολσεβικόν, τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ ἴδιον ἐθελοντικὸν στρατόν, καθ' ὅσον δὲν ἔχει ἀκόμη τὴν δύναμιν καὶ τὸ κῦρος νὰ ἐπιβάλλῃ ὑποχρεωτικὴν στρατολογίαν. Μεγίστη, ὅμως, παρουσιάζεται ἀπροθυμία πρὸς κατάταξιν ἐθελοντῶν, καίτοι εἰς τὴν Κριμαίαν ἔχουν συρρεύσει ἀπὸ τὴν ἄλλην Ρωσίαν πολλοί, ἀντιπαθοῦντες ἢ φοβούμενοι τὸν Μπολσεβικισμόν. Εἰς Σεβαστούπολιν ὑπάρχουν καὶ περὶ τοὺς 5 χιλ. Ἑλληνας, οἵτινες περιδεεῖς βλέπουν στρεφόμενην κατ' αὐτῶν τὴν μῆνιν τῶν μπολσεβίκων, μὴ δικαιολογούντων τὴν παρουσίαν καὶ ἀνάμιξιν τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων εἰς τὰ ἐσωτερικὰ των.

Ἐκ τῶν κατοίκων ἡ μὲν καλὴ τάξις εἶναι κατὰ τοῦ μπολσεβικισμοῦ καὶ εἶναι εὐχαριστημένη ἐκ τῆς παρουσίας τῶν ξενικῶν στρατευμάτων, ἐνῶ ὁ κάτω λαὸς σιωπηλὸς παρακολουθεῖ τὴν ἐξέλιξιν τῆς καταστάσεως, ἔτοιμος νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῶν μπολσεβίκων, ἐὰν οὗτοι ἐπιτεθοῦν. Οἱ Γάλλοι, ὡς εἵπομεν, διαθέτουν ἐλαχίστους λόχους μὲ δύναμιν 50 ἀνδρῶν ἕκαστον ἀντὶ 250, καὶ χρησιμοποιοῦν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἀσφαλείας τοὺς ἰδικούς μας στρατιώτας, καθ' ὅσον ἰδικὰ μας τμήματα εἶχον ἀποσταλῆ ἐκεῖ πρὸ ἡμῶν. Κατὰ τὴν πρὸ ἡμερῶν γενομένην ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Χερσῶνος, οἱ 6 ἡμέτεροι λόχοι ἀντέστησαν ἀνδρείως ἐπὶ 8 ἡμέρας, τελικῶς ὅμως ἐπῆλθεν ἡ κάμψις καὶ οἱ πρῶτοι τοῦ ἐπεβιάσθησαν τῶν πλοίων ἦσαν οἱ Γάλλοι. Ἀπώλειαι ἡμετέρων 2 ἀξιωματικοὶ καὶ 115 ὀπλιται νεκροί. Πλὴν τῆς Χερσῶνος ἐξεκενώθη καὶ τὸ Νικολάιεφ, τῶν δυνάμεών μας μεταφερθεῖσῶν εἰς Ὀδησόν.

Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Ναυτικοῦ συνέστησαν ὅπως τὰ ἀποβιβασθησόμενα εἰς Σεβαστούπολιν τμήματά μας ἐφοδιασθῶσι μὲ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον πυροβολικὸν καὶ πολυβόλα, διότι αὐτὰ συγκρατοῦν τοὺς Μπολσεβίκους—στερουμένους τοιούτων—καὶ συνεπῶς μειώνουν τὰς ἀπωλείας τῶν ἀνδρῶν μας. Δυστυχῶς οὔτε ἡμεῖς διαθέτομεν ἀρκετὰ.

Μόλις τὸ ἀπόγευμα τῆς 11ης Μαρτίου 1919 κατορθώνει νὰ πλευρίσῃ τὸ πλοῖον μας καὶ ἀποβιβάζεται τὸ 2ον Σύνταγμα Πεζικοῦ, τὸ ὁποῖον μετὰ τῶν 2 Γαλλικῶν Ταγματῶν δυνάμει 1000 ἀνδρῶν ἀποτελεῖ τὴν δύναμιν προασπίσεως τῆς Σεβαστουπόλεως καὶ τῆς Συμφερουπόλεως, ἧτις εἶναι καὶ ἡ πρωτεύουσα τοῦ νέου κράτους τῆς Κριμαίας. Ὁ ὀλιγάριθμος κρατικὸς ἐβελοντικὸς στρατὸς ἔχει σταλῆ εἰς τὸ στόμιον τῆς Χερσονήσου πρὸς ἀπόκρουσιν τυχόν εἰσβολῆς τῶν Μπολσεβίκων.

Μετὰ τὴν ἀποβίβασιν τοῦ Συντάγματος ἐξήλθομεν καὶ ἡμεῖς καὶ περιήλθομεν τὴν πόλιν, τελείως εὐρωπαϊκὴν. Τὰ τράμ της ὅμως δὲν ἐκινουῦντο, ἐλλείψει καυσίμων. Ἐπεσκέφθημεν καὶ τὸ Στρατιωτικὸν Μουσεῖον, τὸ ὁποῖον περιέχει, ἰδίᾳ, ἀναμνηστικὰ ἀπὸ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον.

Ὁ Γάλλος Στράτηγός Ντ' Ἐσπραι—ὕφ' ὃν ὑπαγόμεθα—ἐπιστρέφων ἐξ Ὀδησοῦ, ὅπου εἶχε μεταβῆ, εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἡ ἔδρα του, διήλθε καὶ ἐκ Σεβαστουπόλεως, ὅπου συνηγήθη καὶ συνεννόηθη μετὰ τὸν Στρατηγὸν Νίδερ καὶ τὸ Ἐπιτελεῖον του.

Ἐκκινουῦμεν ἐκ Σεβαστουπόλεως τὴν 4½ μ.μ. τῆς 12ης Μαρτίου δι' Ὀδησὸν καὶ εἰς τὰς 11 π.μ. τῆς 13ης Μαρτίου ἠγγυροβολήσαμεν ἐντὸς τοῦ λιμένος, ἐνὸς τελείου λιμένος, σφύζοντος ἄλλοτε ἀπὸ ἐμπορικὴν κίνησιν καὶ ἤδη νεκροῦ. Τὰ Ρωσικὰ πολεμικὰ εἶναι δεμένα ἐν παροπλισμῷ καὶ μόνον ξένα πολεμικὰ καὶ ὄπλαταγωγὰ κινουῦνται.

Ἐγὼ ἐξήλθον ὀριστικῶς τοῦ πλοίου τὴν 14ην Μαρτίου. Μετὰ ὑπεδέχθησαν ἀξιωματικοὶ τοῦ προηγηθέντος κλιμακίου τῆς Βάσεως, οἱ ὅποιοι μετὰ ὠδήγησαν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Σεντράλ, ἐναντι τῆς Ρωσικῆς Μητροπόλεως, ὅπου εἶχον ἤδη ἐγκαταστήσει τὰ Κεντρικὰ Γραφεῖα τῆς Βάσεως καὶ εἶχον κρατήσει δωμάτιον πρὸς διαμονὴν μου.

Ἡ Ὀδησὸς ἔχει ἄρτιον ρυμοτομικὸν σχέδιον, πάρκα, θέατρα, ἐκκλησίας, πλατεῖς δρόμους, ὠραῖα καταστήματα, πολλὴν κίνησιν καὶ κατοίκους ὑπὲρ τὸ ἑκατομμύριον.

Ὅλοι ὅμως διατελοῦν ἐν ἀγωνίᾳ, καθ' ὅσον ἡ ἐν Ρωσίᾳ κατάστασις εἶναι ἀπολύτως ἀκαθόριστος καὶ εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ ἐξαγάγῃ κανεὶς συμπέρασμα περὶ τῆς ἐξελίξεώς της. Ἐπίσης χαώδης εἶναι καὶ ἡ νομισματικὴ κατάστασις. Ὑπάρχουν ρούβλια διαφόρων ἐκδόσεων, μετὰ διαφόρους τιμὰς. Εἰς τὸν καλὸν καιρὸν τὸ ρούβλι εἶχε 2½ φράγκα, ἐνῶ ἤδη μετὰ ἓνα φράγκο ἀγοράζει 3 ρούβλια. Τὰ ρούβλια τῆς Κριμαίας δὲν περνοῦν εἰς τὴν Ὀδησὸν. Γενικῶς ἡ ζωὴ εἶναι ἀκριβή, ἰδίᾳ λόγῳ ἐλλείψεως τροφίμων.

Ἐδῶ ἐμάθαμεν ὅτι πρὸ τινῶν ἡμερῶν 3 τάγματα ἰδικὰ μας, τὰ ὁποῖα εὕρισκοντο βορείως τῆς Ὀδησοῦ πρὸς παρεμπόδισιν Μπολσεβικικῆς εἰσβολῆς, ἐνῶ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἀντέστησαν καλῶς, κατὰ τὴν νύκτα, καταληφθέντα, ὡς λέγεται, ὑπὸ πανικοῦ, ὑπεχώρησαν ἐγκαταλείψαντα ὅλα τὰ μεταγωγικὰ τῶν καὶ τὰ ἐφόδια τῶν.

Ἡ Ὀδησὸς εἶχε παλαιόθεν πλουσίαν Ἑλληνικὴν κοινότητα, ἡ ὁποία, ὅμως, σὺν τῷ χρόνῳ τείνει νὰ ἐκρωσισηθῇ. Ὑπάρχουν Ἑλληνόπαιδες ἀγνο-

οὔντες τὴν Ἑλληνικὴν. Ἐν τῷ συνόλω τῆς δὲ ἡ Ἑλληνικὴ Κοινότης ἐλαχίστην ἔδειξε προθυμίαν πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ ὑπολογισμοῦ ὅτι κατόπιν τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, τὴν ὅποιαν ἀργὰ ἢ γρήγορα βλέπουν ἀναπόφευκτον, θὰ ἦσαν ἐκτεθειμένοι εἰς ἀντεκδικήσεις ἐκ μέρους τῶν Μπολσεβίκων.

Τὸ ἐν Ὀδησσῷ Ἑργατικὸν Κέντρον ἀρνεῖται νὰ χρηγήσῃ εἴτε ἀρτοποιούς διὰ τοὺς κλιβάνους ποὺ παρασκευάζουν ἄρτον διὰ τὸν στρατόν, εἴτε ἐργάτας διὰ τὴν ἐκφόρτωσιν τῶν συμμαχικῶν πλοίων καὶ γενικῶς διὰ πᾶσαν ἐργασίαν ἐξυπηρετοῦσαν τὸν στρατόν. Οὕτω στέλλομεν στρατιώτας ἀρτοποιούς εἰς τοὺς φούρνους, ἐκφορτωτὰς εἰς τὸν λιμένα κλπ.

Τὰ εἰς τὴν ὑπαιθρον, μακρὰν τῆς Ὀδησσοῦ ἐγκατεστημένα τμήματά μας ὑφίστανται συνεχῶς νυκτερινὰς ἐπιθέσεις ὑπὸ τμημάτων, συγκεκροτημένων εἴτε καὶ μὴ, ἐκ μέρους τῶν μπολσεβίκων καὶ ὑφίστανται ἀπωλείας, αἵτινες κλονίζουν τὸ ἠθικόν των.

Κατ' αὐτὰς ἀνεφάνη καὶ πάλιν ἡ γρίπη. Εἰς τὰ νοσοκομεῖα τῆς Ὀδησσοῦ καὶ τὰ στρατιωτικὰ τοιαῦτα εὐρίσκονται περὶ τοὺς 700 ἀσθενεῖς καὶ 170 τραυματίαι. Προετοιμάζεται ἡ διακομιδὴ μέρους τούτων. Ἡ θερμοκρασία εἰς τὴν ὑπαιθρον φθάνει τοὺς 25 βαθμοὺς ὑπὸ τὸ μηδέν, καὶ εἰς αὐτὴν δὲν εἶναι συνηθισμένοι οἱ στρατιῶται μας.

Οἱ Γάλλοι ἔχουν καταλάβει ὅλας σχεδὸν τὰς ἀποθήκας ἐν Ὀδησσῷ καὶ ἰδίᾳ τὰς παρὰ τὸν λιμένα εὐρίσκομένας καὶ ἡμεῖς ἀναγκαζόμεθα ὡς ἐκ τούτου νὰ κάμνωμεν μακρὰς μεταφορὰς τῶν ἐκφορτωνομένων εἰδῶν, μὲ κόπους καὶ βραδύτητα. Οὕτω Γαλλικὸν πλοῖον τὸ ὅποιον μετέφερεν ἰδικὰ μας πυρομαχικά, ἐπειδὴ ἔλλειπει μέσων δὲν κατωρθώσαμεν νὰ τὸ ἐκφορτώσωμεν ἐγκαίρως, ἀνεχώρησε συναποκομιζὸν καὶ 900 κιβώτια πυρομαχικῶν.

Ὁ ἀρχηγὸς τῶν κατὰ τῆς Ὀδησσοῦ Μπολσεβίκων Γρηγόριεφ εἶχε διακηρύξει ὅτι θὰ εἰσῆρχετο εἰς αὐτὴν τὴν 16ην Μαρτίου. Ὑπῆρχεν ὡς ἐκ τούτου μία συγκίνησις καὶ ἀναταραχὴ εἰς τὴν πόλιν καὶ εἶχε διαταχθῆ γενικὴ ἐπιφυλακὴ. Ἐντὸς τῆς πόλεως ὑπάρχουν περὶ τοὺς 200 χιλ. ἐργάται, συμπαθοῦντες τὸν μπολσεβικισμόν, καὶ μόνον 5 χιλ. στρατιῶται διὰ νὰ τοὺς ἀντικρούσουν. Ἡ νύξ τῆς 16ης Μαρτίου διήλθε ἡσυχῇ. Τὸ Γαλλικὸν Στρατηγεῖον, ἐν τούτοις, ἐξ ἐπιβεβλημένης προνοίας εἶχε καταρτίσει σχέδιον διὰ τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν θὰ ἠναγκαζόμεθα νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν πόλιν, διὰ τοῦ ὁποίου προεβλέπετο ἡ ἐπιβίβασις τῶν στρατευμάτων καὶ τῶν ὑλικῶν ἐπὶ τῶν ἀτμοπλοίων.

Ὅσον παρέρχονται αἱ ἡμέραι, τόσον βλέπει κανεὶς πόσον ἀμελετήτως ἀπεφασίσθη ἡ ὑπερπόντιος αὐτὴ ἐκστρατεία ὑπὸ τῆς Γαλλίας, ἡ ὅποια παρέσυρε καὶ ἡμᾶς. Λέγεται ὅτι εἰσηγητὴς ὑπῆρξεν ὁ ἐν Ρουμανίᾳ Ἀρχηγὸς τῶν Γαλλικῶν δυνάμεων Στρατηγὸς Μπερτελέ, ὅστις παρέστησεν, ὅπως φαίνεται, ὅτι ὁ Ρωσικὸς λαὸς εἶναι ἔτοιμος νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῶν Μπολσεβίκων, ἀρκεῖ νὰ παρουσιασθῆ ἐκεῖ ἔστω καὶ μικρὰ δύναμις συμμαχικῶν στρατευμάτων. Τὰ πράγματα ὅμως δὲν ἐξελίσσονται σύμφωνα μὲ αὐτὰς τὰς προ-

βλέψεις. Ὁ ἀντιπολυσεβικὸς Ρωσικὸς στρατὸς εἶναι ἐλάχιστος καὶ οὐδεμία παρουσιάζεται προθυμία ἐκ μέρους τῶν κατοίκων πρὸς ἐνίσχυσίν του. Ἀντιστρόφως μάλιστα ὁ πολὺς πληθυσμὸς ὑποβαλλόμενος καθημερινῶς εἰς αὐξουσας στερήσεις, καθ' ὅσον οὐδεμία εἶχε ληφθῆ πρόνοια πρὸς ἐφοδιασμόν του, διάκειται δυσμενῶς πρὸς τὴν συμμαχικὴν αὐτὴν ἐκστρατείαν καὶ συνεπῶς ὁ ὀλίγος—σχετικῶς καὶ ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν—συμμαχικὸς στρατὸς εἶναι ὑποχρεωμένος ἀφ' ἑνὸς νὰ μάχεται σχεδὸν συνεχῶς κατὰ τῶν Μπολσεβίκων—καθημερινῶς συντασσομένων καὶ ἐνίσχυομένων—καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ εὐρίσκειται ἐν ἀνησυχίᾳ διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν νώτων του.

Ἡ διάγνωσις τῶν δυσκολιῶν καθίσταται ἡμέρα τῆ ἡμέρα πλέον σαφής, μὲ συνέπειαν νὰ ὀριμᾶζῃ ἡ σκέψις καὶ νὰ ἐπισπεύδεται ἡ ἀπόφασις περὶ ἀποχωρήσεως τῶν στρατευμάτων ἐκ Ρωσίας, ἐνέργεια ἡ ὅποια θὰ παρουσιάσῃ ἐπίσης πολλὰς δυσκολίας καὶ κινδύνους.

Τὰ πράγματα ὅμως ἀκολουθοῦν τὸν ἐκ προηγουμένων ἀποφάσεων ροῦν των καὶ οὕτω σήμερον (19 Μαρτίου) κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ὀδησοῦ τὸ ἰδικὸν μας θωρηκτὸν Κιλκίς, μὲ μέρος τοῦ Στρατηγείου τῆς XIII Μεραρχίας, μὲ ἀρχηγὸν τοῦ Μεραρχιακοῦ Πεζικοῦ τὸν Κωνστ. Μανέταν καὶ διοικητὰς τῶν συνταγμάτων τοὺς Πλαστήραν καὶ Κανδύλην.

Ἐφερε προσέτι καὶ ἀρκετὰ πολυβόλα καὶ ἀρκετοὺς ἀνδρας πρὸς συμπλήρωσιν τῶν μονάδων τῆς Μεραρχίας. Γενικῆ ὅμως εἶναι ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἡ παρουσία των δὲν πρόκειται νὰ μεταβάλλῃ τὴν κατάστασιν καὶ τὰς τηρουμένας μυστικὰς ἀκόμη ἀποφάσεις περὶ ἀποχωρήσεως ἐκ Ρωσίας. Τὰ ἐν ὑπαίθρῳ τμήματα, καθ' ἀρχὴν, θὰ ἀποχωρήσωσι διὰ ξηρᾶς εἰς Βεσσαραβίαν, μὲ πρῶτον σταθμὸν τὸ Ἀκκερμαν, ὑπισθεν τοῦ ποταμοῦ Δνειστέρου, τὰ δὲ ἐν Ὀδησοῦ ἀτμοπλοικῶς εἰς Ρουμανίαν. Καίτοι δὲν ἐκοινοποιήθη εἰσέτι ἡ ἐπίσημος διαταγὴ, ἐγνώσθη ἡμιεπισήμως σήμερον (21 Μαρτίου 1919) ἡ σχετικὴ ἀπόφασις καὶ εἰδοποιήθησαν οἱ ξένοι ὑπήκοοι καὶ οἱ Ἕλληνες ἰδιῶται νὰ ἐπιβιβασθοῦν καὶ ἀναχωρήσουν ἐξ Ὀδησοῦ.

Ἐσπευσα νὰ ζητήσω ὁδηγίας, ἀπὸ τε τὰς Γαλλικὰς καὶ Ἑλληνικὰς Ἀρχάς, αἵτινες ὅμως μὲ ἐπληροφόρησαν ὅτι θὰ ἐλάμβαναν αὐριον τὴν σχετικὴν διαταγὴν, δι' ἧς θὰ καθωρίζοντο ἔλαι αἱ λεπτομέρειαι. Ἐλήφθησαν ὅμως μερικὰ μέτρα προκαταβολικῶς διὰ τὴν ἄμυναν καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐπιβιβάσεως. Κατόπιν τούτου διέταξα τὴν μεταφορὰν τῶν γραφείων, ὡς καὶ ὅλων τῶν ἀξιωματικῶν τῆς Βάσεως, ἐντὸς τοῦ παραλιακοῦ τριγώνου ἀσφαλείας. Οἱ φοῦρνοι ὅμως εἶναι εἰς διάφορα σημεῖα τῆς πόλεως καὶ πρέπει νὰ παρασκευάζουν ἄρτον μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς. Ἐπίσης ἡ μεταφορὰ τῶν ὑλικῶν μας ἐκ τῶν διαφόρων ἀποθηκῶν εἰς τὴν παραλίαν, ἥτις θὰ ἐγίνετο διὰ φορτηγῶν αὐτοκινήτων, ἐσταμάτησεν ἐλλείψει βενζίνης, μὴ παρεχομένης πλέον τοιαύτης ὑπὸ τῶν Γάλλων.

Ἐκοινοποιήθη, τέλος, σήμερον (22 Μαρτίου) ἡ σχετικὴ διαταγὴ τοῦ Γαλλικοῦ Στρατηγείου. Δι' αὐτῆς κανονίζονται τὰ τῆς σιδηροδρομικῆς μεταφορᾶς τῶν μονάδων τοῦ Μετώπου καὶ ὀρίζεται ἡ ἐντὸς 4ῆμέρου ἐκκένωσις τῆς

᾽Οδησοῦ. Τὰ σώματα παραμένουν ἐν ἐπιφυλακῇ καὶ αἱ ἀγγαρεῖαι συνοδεύονται ὑπὸ ἐνόπλων ἀνδρῶν. Παρὰ ταῦτα ἐξεδηλώθησαν ἐπιθέσεις κατὰ τὰς μεταφοράς μας καὶ κατὰ μεμονωμένων στρατιωτῶν μας, καὶ εἶχομεν καὶ ἓνα δεκανέα νεκρόν. Ἐπίσης ἀκούονται ἀραιοὶ πυροβολισμοὶ ἀνὰ τὰς συνοικίας, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν τρομοκρατίαν καὶ ἀνησυχίαν.

Λέγεται ὅτι ἐν Γαλλίᾳ (ἡμεῖς ἐδῶ οὐδεμίαν ἔχομεν ἐπίσημον πληροφορίαν) ἔπεσεν ἡ Κυβέρνησις Κλεμανσώ, κατόπιν ἀρνήσεως τῆς Βουλῆς νὰ ἐγκρίνῃ τὰς αἰτηθείσας νέας πιστώσεις διὰ τὴν συνέχισιν τῆς ἐκστρατείας τῆς Ρωσίας. Ἐπίσης εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἔπεσεν ἡ Κυβέρνησις Λόυδ Τζώρτζ. Σημεῖα τῶν δυσκολιῶν ποῦ ὑφίστανται παντοῦ.

Παρὰ τὴν ὑπαρξίν ἀρκετῶν πλοίων εἰς τὸν λιμένα δὲν ἔθεσαν κανὲν ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἑλληνικῆς Βάσεως διὰ νὰ ἀρχίσωμεν νὰ ἐπιβιβάζωμεν τὰ ὑλικά μας. Μετὰ κόπου κατωρθώσαμεν νὰ μᾶς παραχωρηθοῦν τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα «Ἀμφιτρίτη» καὶ «Ἰσμήνη», ἐφ' ὧν ἐπεβιβάσαμεν 700 ἀσθενεῖς καὶ τραυματίας πρὸς διαμετακόμισιν. Αἱ τηλεφωνικαὶ μας γραμμαὶ εὑρέθησαν σήμερον τὸ πρωὶ διακεκομμένα. Συγχρόνως ἀπήργησαν καὶ οἱ σιδηροδρομικοὶ ὑπάλληλοι καὶ ἐσταμάτησαν αἱ σιδηροδρομικαὶ μεταφοραί. Ἐκ τῶν 15 φορτηγῶν αὐτοκινήτων, τὰ ἑποῖα μετέφερον τρόφιμα εἰς τὰς ἐκτὸς τῆς πόλεως μονάδας, τὰ 10 διηρπάγησαν. Οἱ εἰς τοὺς φούρους στρατιῶν μας ἀπιδύρονται κατ' ἀνάγκην, καθ' ὅσον ἀπειλητικαὶ συγκεντρώσεις ἐργατῶν πολλαπλασιάζονται. Μετεφέραμεν (23 Μαρτίου) ὅλον τὸ προσωπικὸν καὶ τὰ τμήματα τῆς Βάσεως ἐντὸς τοῦ τριγώνου ἀσφαλείας καὶ παρεμείναμεν καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἄϋπνοι.

Παρέμειναν ὅμως, ἐκτὸς τοῦ τριγώνου, μεγάλοι ποσότητες ἐλαίου, οἴνου, καπνῶν, κονσερβῶν κλπ. Ἐπίσης μετὰ τὴν διακομιδὴν τῶν ἀσθενῶν παρέμεινεν εἰς τὰ Νοσοκομεῖα ὑγειονομικὸν ὑλικὸν διὰ 1000 κλίνας. Αὐτὰ ὅλα διαρπάζονται ὑπὸ τοῦ πλήθους. Ἀπὸ τὸ Γαλλικὸν Ἐπιτελεῖον, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀποτεινόμεθα διὰ διαφόρους πληροφορίας, οὐδεὶς ἀπαντᾷ. Ἡ κατὰ τῶν Γάλλων δυσφορία ὀγκοῦται, λόγῳ τῶν ἐνεργειῶν τῶν πρὸς ἐξασφάλισιν μόνον ἑαυτῶν καὶ τῶν ὑλικῶν τῶν. Τὸ Ἐργατικὸν Κέντρον ᾽Οδησοῦ ὑπεσχέθη ὅτι δὲν θὰ παρεμβάλῃ ἐμπόδια εἰς τὴν ἀναχώρησίν μας, ἀλλ' ἐν ταύτῳ δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν μεθ' ἡμῶν ἀναχώρησιν Ρώσων καὶ Πολωνῶν.

Ἡ διαταγὴ τοῦ Γενικοῦ Στρατηγεῖου ὠρίζεν ὅτι ὅλα τὰ ἐν τῇ πόλει τμήματα θὰ ἀπετέλουν μία φάλαγγα, ἥτις πορευομένη διὰ ξηρᾶς θὰ συνηνοῦτο μετὰ τῶν ἐκ τοῦ Μετώπου ὑποχωρουσῶν μονάδων.

ΕΚΚΕΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΟΔΗΣΣΟΥ

Πράγματι τὴν 1 μ.μ. τῆς 23ης Μαρτίου 1919 ἐσχηματίσθη μακρὰ φάλαγγ ἐξ ὄλων τῶν δυναμένων νὰ μετακινηθῶσι μεταγωγικῶν καὶ 1500 ἀνδρῶν, μετὰ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ τὸ προσωπικὸν τοῦ Νοσοκομείου τῆς Βάσεως,

ἐκ 300 ἰατρῶν καὶ ὀπλιτῶν. Τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως εἶχεν ἀναλάβει ὁ Γάλλος Στρατηγὸς Μπόριους, ὁ ὁποῖος ὅμως διαθέτει ἐλαχίστας δυνάμεις. Εὐτυχῶς οἱ Μπολσεβίκοι εἶχον λάβει τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ παρεμβάλουν ἐμπόδια εἰς τὴν ἀναχώρησιν τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων, ἐνδιαφερόμενοι νὰ συντελεσθῇ αὕτη τὸ ταχύτερον. Καὶ βλέπομεν ἤδη Μπολσεβικικὰ τμήματα διασταυρούμενα ἡρέμως μὲ συμμαχικὰς περιπόλους, καὶ καταλαμβάνοντα τὰ δημόσια κτίρια καὶ ὑψοῦντα ἐπ' αὐτῶν ἐρυθρὰς σημαίας. Ἐὰν οἱ Μπολσεβίκοι ἐλάβανον ἐχθρικὴν στάσιν ἐναντίον μας καὶ αἱ ἀπώλειαι μας θὰ ἦσαν μεγάλαι καὶ ἡ ἐπιβίβασις σχεδὸν ἀδύνατος, καθ' ὅσον ὁ ἐν τῷ λιμένι Συμμαχικὸς Στόλος μόνον βομβαρδισμὸν κατὰ τῆς πόλεως θὰ ἠδύνατο νὰ ἐνεργήσῃ, ὁ ὁποῖος ὅμως θὰ ἦτο ἀτελέσφορος.

Μετὰ τὴν μεσημβριάν (23 Μαρτίου) εἰδοποιήθημεν ὅτι τὸ Στρατηγεῖον τοῦ Σώματος Στρατοῦ ἐπεβιβάσθη ἐπὶ τοῦ μόλις ἀφιχθέντος Ἑλληνικοῦ ἀτμοπλοίου «Συρία», καταληφθέντος σχεδὸν αὐθαιρέτως παρ' ἡμῶν, καθ' ὅσον οἱ Γάλλοι εἶχον ὀρίσει ὅπως τὸ Στρατηγεῖον μας ἐπιβιβάσθῃ τοῦ «Κιλίκις», τοῦ ὁποίου ὅμως ὁ Κυβερνήτης ναύαρχος Κακουλίδης ἔλεγεν ὅτι δὲν θὰ μετέβαλλε τὸ θωρηκτὸν του εἰς ὀπλιταγωγόν. Τῆς («Συρίας») ἐπεβιβάσθησαν καὶ οἱ ἄνευ τμημάτων ὑπ' ἐμὲ 11 ἀξιωματικοὶ τῆς Βάσεως. Εἰδοποιήσαμεν μάλιστα τὸ Γαλλικὸν Στρατηγεῖον ὅτι εἰς τὸ πλοῖον ὑπῆρχε θέσις, καὶ δι' αὐτὸ οἱ Γάλλοι μᾶς εὐχαρίστησαν, ἀλλὰ δὲν ἐδέχθησαν, ἔχοντες ἴδιον πλοῖον προωρισμένον πρὸς τοῦτο. Ἐπὶ τῆς («Συρίας») ἠτις εἶχε πλευρίσει εἰς τὴν προβλήτα ἐπεβιβάσαμεν καὶ ὅσον ἠδυνάμεθα ἐκ τοῦ ἐν τῇ παραλίᾳ ὕλικου, ἀφοῦ ἀπαλέσαμεν ἤδη τὸ ἐν τῇ πόλει τοιοῦτον. Τὸ ἐπιβατικὸν αὐτοκίνητον τῆς ὑπηρεσίας μου ἠκολούθησε τὴν σχηματισθεῖσαν φάλαγγα, ἐνῶ τὸν ἵππον μου κατάρθωσα νὰ τὸν ἐπιβιβάσω ἐπὶ τῆς («Συρίας»). Τὴν φόρτωσιν τοῦ ἐπὶ τῆς προκουμαίας ὕλικου ἐξήκολουθήσαμεν καὶ τὴν πρωίαν τῆς ἐπομένης (24 Μαρτίου) ἐπιβιβάσαντες ἀρκετὸν ὑγειονομικὸν ὕλικόν, 1 1/2 ἑκατομμύριον φυσίγγια Μάνλιχερ καὶ περὶ τοὺς 300 σάκκους ἀλεύρων.

Τὴν 4ην ἀπογευματινὴν διετάχθη ὑπὸ τοῦ Γάλλου Ναύαρχου ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν πλοίων ἐκ τῆς προκουμαίας, μετὰ τὴν ὁποίαν ἐξήλθομεν τοῦ λιμένος καὶ ἠγχυροβολήσαμεν ἐκτὸς αὐτοῦ, εἰς ἀρκετὰ μεγάλην ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς. Πλεῖστοι πρόσφυγες μὲ ὅ,τι ἠδύναντο νὰ συναποκομίσουν ἐπεβιβάσθησαν τῶν διαφόρων πλοίων καὶ μετὰ λύτης παρετῆρι κανεῖς Ρώσους ἀξιωματικούς, οἱ ὁποῖοι συνεπολέμησαν μαζύ μας κατὰ τῶν Μπολσεβίκων, ἐγκαταλειπομένους εἰς τὴν μῆνιν αὐτῶν. Δὲν ἠδύνατο ὅμως νὰ γίνῃ ἄλλως. Ἐγὼ συμπαρέλαβον δύο ἐξ αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι μᾶς εἶχον βοηθήσει, ἐνδύσας αὐτοὺς μὲ στολὴν Ἑλληνος στρατιώτου.

Ὁ Στρατηγὸς Νίδερ ἀνεχώρει ἐπίσης ἐξ Ὀδησοῦ, χωρὶς νὰ ἔχη ἀναλάβει ἐν τῷ μεταξύ τὴν Διοίκησιν τοῦ Σώματος Στρατοῦ, ἐφ' ὅσον αἱ μονάδες τοῦ Σώματος εἶναι διεσκορπισμέναι καὶ τεταγμέναι ὑπὸ Γαλλικὰς Διοικήσεις. Ὅσους ἀπετείνοντο πρὸς αὐτὸν τοὺς παρέπεμπεν εἰς τὸν Γάλλον Στρατηγὸν Ντασέλμ, Διοικητὴν ὄλων τῶν ἐν Ρωσίᾳ τμημάτων, ἀποφεύγων

νά ἀναλάβῃ οἰωνδήποτε εὐθύνην καὶ ἐπιθυμῶν νά διατηρῇ καλὰς σχέσεις μετὰ τῶν Γαλλικῶν Ἀρχῶν, ἀποδεχόμενος καὶ δι' ἑαυτὸν διαταγὰς παρ' αὐτῶν. Οὕτε τὸν ὑποστράτηγον Νεγρεπόντην διέταξε νά ἀναλάβῃ τὴν Διοίκησιν τῆς Μεραρχίας του (XIII), τῆς ὁποίας δύο συντάγματα εὐρίσκοντο, αὐτὴν τὴν στιγμήν, ἐν ὑποχωρήσει ἐκ τοῦ Μετώπου, ἀλλὰ συμπαρέλαβε τοῦτον μαζί του ἐν τῷ ἀτμοπλοίῳ.

Τὴν 25ην Μαρτίου, ἀντὶ τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς Ἐθνικῆς μας ἑορτῆς, τὴν ὁποίαν προετοιμάζαμεν ἐν Ὀδησῶν, ἀναχωροῦμεν ἐξ αὐτῆς τὴν 5 μ.μ. μετὰ πολὺ καλὸν καιρὸν καὶ τὴν 6ην μ.μ. φθάνομεν καὶ ἀγκυροβολοῦμεν εἰς Σουλινᾶ ἐπὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Δουνάβεως, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι εἶναι κατὰ πλειοψηφίαν Ἑλληνας. Τὴν 9ην ἑσπερινὴν ὥραν τῆς ἰδίας ἡμέρας, παραλαβόντες πλοηγόν, ἐκκινοῦμεν καὶ πάλιν καὶ πλέοντες πρὸς τὸν ἀνάρρουν τοῦ Δουνάβεως—τοῦ ὁποίου τὸ πλάτος εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν κυμαίνεται ἀπὸ 800 μέχρι 1000 μέτρων καὶ τὸ βάθος εἶναι ἀρκετὸν διὰ τὸν πλοῦν μεγάλων πλοίων—διερχόμεθα ἀπὸ ὠραῖα σεληνοφώτιστα τοπία. Ὅταν ὅμως ἐπῆγγα νά κοιμηθῶ εὐρήκα μίαν ψεῖραν, ἡ ὁποία μετ' ἡνώχλει, εἰς τὸ ὑποκάμισόν μου, καὶ ἐπειδὴ ὑπῆρχον καὶ διαδόσεις περὶ ἐμφανίσεως ἐξανθηματικοῦ τύφου, τοῦ ὁποίου μοναδικὸς φορεὺς εἶναι ἡ ψεῖρα, ἀνησύχησα μὲν, ἀλλ' ἀφέθην εἰς τὸ μοιραῖον, ἀφοῦ δὲν εἶχον, ἄλλωστε, τίποτε ἄλλο νά κάμω.

Εἰς τὰς 5 τὸ πρωὶ τῆς 26ης Μαρτίου ἠγκυροβολήσαμεν κάπου, λόγῳ τῆς ὀμίχλης ἡ ὁποία ἠμπόδιζε τὴν ὁρατότητα, ἀπὸ ὅπου ἐξεκινήσαμεν καὶ πάλιν εἰς τὰς 6 1/2 καὶ εἰς τὰς 9 μ.μ. ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέρμα τοῦ πλοῦ μας, τὸ Γαλάτσι τῆς Ρουμανίας.

Τὸ λιμάνι τοῦ Γαλατσίου εἶναι ἀπὸ τὰ τελειότερα, μετὰ ὅλας τὰς εὐκολίας τῆς ἐκφορτώσεως, μετὰ πολλὴν ἐμπορικὴν κίνησιν. Ἐπὶ τοῦ πλοίου μας ἀνῆλθεν ὁ ἐν Γαλατσίῳ Ἑλληὴν Πρόξενος Κουντουμάς, ὁ ὁποῖος ἐπροθυμοποιήθη νά μᾶς βοηθήσῃ εἰς τὴν ἐξεύρεσιν καταλυμάτων, ἀποθηκῶν καὶ κτιρίων πρὸς στρατωνισμόν. Ἐπίσης ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ πλοίου μας καὶ Ρουμᾶνοι ἀξιωματικοὶ μετὰ καλὰς διαθέσεις, ὅπως μᾶς διευκολύνουν.

Μόλις τὴν 28ην Μαρτίου κατορθώνομεν νά ἀρχίσῃ ἡ ἐκφόρτωσις, διὰ μισθωτῶν ἐργατῶν, ἡ ὁποία ἔληξε τὴν 2 μ.μ. τῆς ἐπομένης (29 Μαρτίου). Ὅλας τὰς παραλιακὰς ἀποθήκας τὰς ἔχουν καταλάβει οἱ προηγηθέντες Γάλλοι. Εὐρήκαμεν ἐν τούτοις, σχετικῶς πλησίον, μίαν μεγάλην ἀποθήκην, ἀνήκουσαν εἰς Ἑλληνας, δυναμένην νά περιλάβῃ καὶ νά ἐξυπηρετήσῃ ἕλας τὰς ἀνάγκας τῆς Βάσεώς μας. Οἱ Γάλλοι ὅμως ἐπεζήτησαν νά βάλουν χέρι, ἔστω καὶ εἰς ἓν μέρος αὐτῆς, μισο-ἀπειλήσαντες ὅτι θὰ τὴν καταλάβουν διὰ τῆς βίας. Ἀλλὰ ἡμεῖς σταθερῶς ἠρνήθημεν.

Ἦρξισαμεν νά παρασκευάζωμεν ἀμέσως ἄρτον μόνον μας, καθ' ὅσον ἡ Γαλλικὴ Βάσις, ἡ ὁποία εἶχε τὴν ὑποχρέωσιν νά μᾶς παρέχῃ τὰ πάντα, εὐρίσκειτο καὶ αὐτὴ ἐντελῶς ἀνοργάνωτος, ἀγωνιζομένη νά δημιουργηθῇ. Καὶ ὁ τόπος ὅμως στερεῖται οἰωνδήποτε ἐφοδίων, ἐξαντληθεὶς ἀπὸ τοὺς προηγηθέντας στρατοὺς κατοχῆς.

Τὰ διὰ ξηραῶς ὑποχωρήσαντα στρατεύματά μας ἐταλαιπωρήθησαν πολὺ καὶ λόγῳ τῆς ἀπεργίας τῶν σιδηροδρομικῶν ὑπαλλήλων (μπολσεβίκων) καὶ ἐκ τῆς ἐλλείψεως τροφίμων. Ἡδὴ εὐρίσκονται περὶ τὸ Ἄκκερμαν, ὅπου ἐπῆγγεν ὁ Γάλλος Στρατηγὸς Ντασέλμ, χωρὶς ἐν τούτοις, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του, νὰ μᾶς ἐνημερώσῃ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν τμημάτων μας.

Οἱ Ρουμᾶνοι, γενικῶς, μᾶς ἐδέχθησαν εὐμενῶς, διότι ἡ παρουσία μας τοὺς ἐξησφάλιζε τὴν κατοχὴν τῆς Βεσσαραβίας, τὴν ὅποιαν πάντοτε ἐπεζήτησαν καὶ τὴν ὅποιαν οἱ Μπολσεβίκοι τοὺς εἶχον τάξει προθεσμίαν μέχρι τῆς 15ης Ἀπριλίου νὰ ἐκκενώσουν. Ὁ Στρατηγὸς Νίδερ θὰ παραμείνῃ εἰς Γαλάτσι, χωρὶς νὰ ἐνασκή διοίκησιν, θεωρούμενος μᾶλλον ὡς πληροφοριοδότης τοῦ Βενιζέλου περὶ τῆς ἐδῶ καταστάσεως. Ὁ ὑποστράτηγος Νεγρεπόντης καὶ τὸ Ἐπιτελεῖον του ἀνεχώρησαν εἰς Ἄκκερμαν, ὅπου θὰ ἀνελάμβανε τὴν Διοίκησιν τῆς Μεραρχίας του.

Καὶ ἐν Ρουμανίᾳ ὑπάρχει νομισματικὴ ἀστάθεια. Μεταλλικὸν νόμισμα δὲν ὑπάρχει, ἀντ' αὐτῶν κυκλοφορεῖ ἓνα εἶδος γραμματοσήμων πού λέγονται μπάνια. Τὸ λέϊ, τοῦ ὁποίου ἡ ἀξία προηγουμένως ἦτο ἀνωτέρα τῆς ἰδικῆς μας δραχμῆς, ἤδη ἐξέπεσεν ὥστε νὰ χρειάζονται $2\frac{1}{2}$ -3 λέϊ πρὸς ἀγορὰν μιᾶς ἐλληνικῆς δραχμῆς. Ἡ ζωὴ ἐπίσης εἶναι γενικῶς ἀκριβή. Ἀφοῦ κατήντησε ἡ Ρουμανία, πού ἐθεωρεῖτο ὁ σιτοβολῶν τῆς Εὐρώπης, νὰ προμηθεύεται ἄλλεουρα ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ὁ Ρουμανικὸς Στρατὸς εἶχε διαλυθῆ κατὰ τὴν Γερμανικὴν εἰσβολὴν καὶ δὲν κατῴρθωσεν ἀκόμη νὰ ἀνασυνταχθῆ. Ἐν τούτοις οἱ Ρουμᾶνοι ἀξιωματικοὶ περιφέρονται περὶκομψοὶ καὶ ὑπερήφανοι, προκλοῦντες τὴν εἰρωνεῖαν τῶν ἀξιωματικῶν τῶν Συμμάχων.

Δ Ε Ε Ι Ω Σ Ι Σ

Τὸ ἀπόγευμα τῆς 30ῆς Μαρτίου 1919 ἐγένετο δεξίωσις τῶν Ἑλλήνων Ἀξιωματικῶν εἰς τὴν ἐν Γαλατσίῳ Ρουμανικὴν Λέσχην, παρὰ τῶν ἐκεῖ ἐγκατεστημένων Ἑλλήνων. Εἶχον κληθῆ οἱ Στρατηγοὶ μετὰ τῶν Ἐπιτελείων των καὶ οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοί, ἐν οἷς, φυσικά, καὶ ἐγώ. Εἶχον κληθῆ ἐπίσης καὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ρουμανικοῦ Στρατοῦ. Ὁ Ρουμᾶνος Στρατηγὸς Στρατιλέσκο, ἀφοῦ προηγουμένως προσεφέρθη τέϊον, γλυκύσματα καὶ ποτά, μᾶς προσεφώνησε τονίσας τὴν κοινότητα τῶν συμφερόντων καὶ τὴν ἀνάγκην κοινῆς συμμαχίας, στενῆς καὶ εἰλικρινοῦς. Διὰ τὴν περίοδον αὐτὴν, τὰ διατυπωθέντα αἰσθήματα ἦσαν εἰλικρινῆ, καθ' ὅσον ἡ παρουσία μας ἐξυπηρετεῖ ἀσφαλῶς τὰ ρουμανικὰ συμφέροντα, γενικώτερον ὅμως εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐν Ρουμανίᾳ ἐπεκράτει μισελληνικὸν πνεῦμα καὶ κατὰ περιόδους εἰς τὸ παρελθὸν ἐγένοντο καὶ διωγμοὶ κατὰ τῶν ἐκεῖ ἐγκατεστημένων Ἑλλήνων, οὔτινες ἀπέτελλον τὴν πλέον πλουσίαν καὶ ἀριστοκρατικὴν παροικίαν.

‘Ο Στυλ. Γονατᾶς, κατὰ τὴν Ρωσικὴν ἐκστρατεῖαν, εἰς Γαλάτσιον τῆς Ρουμανίας
1919

ΑΦΙΕΙΣ ΝΕΩΝ ΕΝΙΣΧΥΣΕΩΝ

Σήμερον (31 Μαρτίου) τὸ ἀπόγευμα ἀφίκετο εἰς Γαλάτσι Ἑλληνικὸν ἀτμόπλοιον μὲ κτῆνη καὶ ἐνισχύσεις διὰ τὰς μονάδας τοῦ Μετώπου. Ὅταν ἀνεχώρουν ἐκ Θεσσαλονίκης, ἐνόμιζον ὅτι κατηυθύνοντο εἰς Ὀδησσὸν καὶ μόνον κατὰ τὴν διόδον των ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔλαβον τὴν νέαν κατεύθυνσιν. Τὸ ἴδιον ἀτμόπλοιον εἶχε καὶ ὕλικὸν διὰ τὴν Σεβαστούπολιν. Συνεπῶς ἡ ἐκστρατεία φαίνεται συνεχιζομένη καὶ ἐνισχυομένη καὶ ὄχι ἐγκαταλειπομένη, ὡς, πρὸς στιγμὴν, ἀπὸ τοὺς ὑποχώρησαντας ἐνομίσθη.

Τὰ ἀποστελλόμενα παρ' ἡμῶν τηλεγραφήματα πρὸς οἰανδήποτε διεύθυνσιν πρέπει νὰ εἶναι συντεταγμένα γαλλιστὶ καὶ νὰ τύχουν τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Γαλλικοῦ Φρουραρχείου. Ἐπίσης διὰ νὰ στείλωμεν ἄνδρας ἢ ὕλικὸν εἰς τὸ μέτωπον, πρέπει νὰ ὑποβάλωμεν κατάστασιν εἰς τὴν Γαλλικὴν Βάσιν, ἢ ὅποια θὰ μᾶς ὀρίσῃ πότε καὶ πόσα βαγόνια διαθέτει. Ἐπὶ τοῦ παρόντος παρουσιάζονται δυσχέρειαι καὶ διὰ μεμονωμένους ἀκόμη ἀξιωματικούς. Διὰ διαταγῆς τοῦ Σώματος Στρατοῦ μοι ἀνετέθησαν τὰ καθήκοντα τοῦ Φρουράρχου Γαλατσίου, φυσικὰ δι' ὅ,τι ἀφορᾷ τοὺς Ἑλληνας ἀξιωματικούς καὶ στρατιώτας. Τὴν 4ην Ἀπριλίου τὸ βράδυ ἀφίκετο εἰς τὴν Βάσιν τὸ ἀνήκον εἰς αὐτὴν τάγμα Μετόπισθεν, τὸ ὁποῖον ἐταξίδευσεν ἐπὶ 5 ἡμέρας σιδηροδρομικῶς διὰ νὰ ἔλθῃ ἀπὸ Ἀκκερμαν εἰς Γαλάτσι, ἀφηνόμενον εἰς τοὺς διαφόρους σταθμούς, ἔλλειψαι ἀτμομηχανῶν.

Ἡ Βάσις μας, τῇ αἰτήσῃ μου, μετωνομάσθη καὶ ἐπισήμως ἀπὸ Βάσις Ὀδησοῦ εἰς Βάσιν Γαλατσίου.

Ὁ Στρατηγὸς Νίδερ, πάντοτε μὴ ἐξασκῶν διοίκησιν, ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Γάλλον Στρατηγὸν Ντασέλμ νὰ μεταβῇ εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἐν τῷ Μετώπῳ τμημάτων μας, πρᾶγμα, φυσικὰ, τὸ ὁποῖον ἐνεκρίθη. Εἰς τὰς μέχρι τοῦδε ἐκθέσεις του τόσον πρὸς τὸν Βενιζέλον, ὅσον καὶ εἰς τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ Γενικὸν Στρατηγεῖον δὲν ἔτυχε μέχρις ὥρας ἀπαντήσεως, καθ' ὅσον δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀναγγείλουν ἀποφάσεις.

ΠΑΣΧΑ 1919

Διανύομεν τὴν Μεγάλην πρὸ τοῦ Ἁγίου Πάσχα ἐβδομάδα. Οἱ Ρουμᾶνοι εἶναι ὀρθόδοξοι, ὅπως καὶ ἡμεῖς. Μᾶς ἐκάλεσαν νὰ παραστῶμεν εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναὸν κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Ἐπιταφίου καὶ τῆς Ἀναστάσεως. Ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Νίδερ εἰς τὸ Μέτωπον εἶμαι ὁ ἀνώτερος τῶν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν ἐν Γαλατσίῳ, ἐκανόνισα καὶ μετέβημεν 15 ἀξιωματικοὶ εἰς τὴν Μητρόπολιν, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Ἐπιταφίου, καὶ ἐκεῖθεν ἐπιβάντες αὐτοκινήτων μετέβημεν εἰς τὴν ἐν Γαλατσίῳ Ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν, ὅπου μᾶς ἀνέμενον καὶ ὅπου ἐγένετο ἡ περιφορὰ τοῦ Ἐπιταφίου, διὰ πρώτην φοράν, καὶ ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῆς Ἐκκλησίας, τῇ συνοδείᾳ

ἡμετέρου τμήματος στρατοῦ, ἡγούσων πενθίμως τῶν σαλπίγγων. Ὁ Ρουμᾶνος Νομάρχης, ὅστις παρίστατο, μοῦ ἐπήνεσε τὴν εὐκοσμίαν καὶ τὴν ἐν γένει καλὴν συμπεριφορὰν τῶν στρατιωτῶν μας, ἐν ἀντιθέσει, ὡς εἶπε, πρὸς τοὺς Γάλλους στρατιώτας, τῶν ὁποίων ἡ μέθη, οἱ πυροβολισμοὶ καὶ ἐνίοτε καὶ κλοπαὶ δίδουν λαβὴν εἰς δίκαια παράπονα τῶν κατοίκων.

Κατὰ τὴν νύκτα τῆς Ἀναστάσεως ἐπανελήφθησαν τὰ αὐτά, μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι κατὰ τὴν Ἀνάστασιν εἰς τὴν ἡμετέραν ἐκκλησίαν, παρὰ τὰς συστάσεις μας, ἐρρίφθησαν ἀθρόοι πυροβολισμοί, κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθιμον. Τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα (7 Ἀπριλίου), κατὰ τὰ ἐν Ἑλλάδι ἐπίσης ἔθιμα, εἰς τὰ μέρη ὅπου θὰ ἔτρωγαν τοὺς ὀβελίας ἀμνοὺς οἱ ἄνδρες μας εἶχον προηγηθῆ προετοιμασίαι καὶ στολισμοὶ μετὰ μύρτα, δάφνας, σημαίας, ἄνθη κλπ. καὶ ἀνεμνον τὸν χαιρετισμὸν τῶν ἐπισήμων (ἐν Ἑλλάδι μεταβαίνει ὁ ἴδιος ὁ Βασιλεύς). Εἰς τὸ Γαλάτσι, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, εὕρισκοντο, κατὰ τὴν κατάστασιν τοῦ Φρουραρχείου, 1300 ἄνδρες. Ἐγὼ δέ, ὡς ἀνώτερος ἐν τῇ Φρουρᾷ, ἐπεσεκέφθην κατὰ τὴν ὥραν τοῦ γεύματος ὅλα τὰ τμήματα καὶ ἐτσούγκρισα μετὰ τοὺς στρατιώτας τὰ κόκκινα αὐγά, εὐχρηθεὶς ὑγείαν καὶ νικηφόρον ἐπάνοδον εἰς τὴν Πατρίδα. Ἐγευμάτισα παρὰ τῷ Προξένῳ μας Κουντουμά. Ἐκεῖ ἔμαθα ὅτι εἶχον φθάσει ἰδιωτικῶς καὶ ἀρκετοὶ Ἕλληνες ἔμποροι, μετὰ διάφορα ἔμπορεύματα.

ΕΝΕΡΓΕΙΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΝΙΔΕΡ

Τὴν 13ην Ἀπριλίου ἐπανῆλθεν εἰς Γαλάσιον ἐκ τῆς εἰς τὸ μέτωπον ἐπιθεωρήσεώς του ὁ Στρατηγὸς Νίδερ, μετὰ τοῦ Ἐπιτελάρχου τοῦ Ὁθωναίου. Αἱ ἐντυπώσεις του, ὡς ἐπληροφορήθημεν, δὲν εἶναι εὐχάριστοι ἀπὸ ἀπόψεως ἠθικοῦ τοῦ Στρατοῦ, ἐπηρεαζομένου καὶ ἐκ τῶν στερήσεων καὶ ταλαιπωριῶν τὰς ὁποίας ὑφίστανται, ἀλλ' ἐπὶ πλέον καὶ ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν ἐπιστολῶν ἀπὸ τοὺς οἰκείους των, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν ὅλην ἐχθρικήν διάθεσιν τοῦ περιβάλλοντος ἐντὸς τοῦ ὁποίου ζῶσιν. Ὅλοι ἀναμένουν ἐναγωνίως τὴν διαταγὴν τῆς ἐπιστροφῆς των. Κατόπιν τῶν ἐντυπώσεων αὐτῶν ὁ Στρατηγὸς Νίδερ ἔκρινεν ἐπεῖγον καὶ ἀπαραίτητον νὰ ἐπικοινωνήσῃ τὸ ταχύτερον ἀπ' εὐθείας μετὰ τὸν Βενιζέλον καὶ τὸν καταστήσῃ ἐνήμερον τῆς καταστάσεως.

Πρὸς τοῦτο ἀπέστειλε διὰ Βουκουρεστίου σιδηροδρομικῶς ἀπ' εὐθείας εἰς Παρισίους, ὅπου εὕρισκετο ὁ Βενιζέλος, τὸν Ἐπιτελάρχην τοῦ Ὁθωναίου, διὰ νὰ ἀναλάβῃ ἐκεῖνος τὴν εὐθύνην τῆς περαιτέρω συνεχίσεως τῆς ἐστρατείας, ἐὰν αἱ ἀναληφθεῖσαι ἀπέναντι τῶν Γάλλων ὑποχρεώσεις ἐπέβαλλον τοῦτο. Ἀφ' ἑτέρου, ἀντιληφθεὶς τὰς εἰς τρόφιμα στερήσεις τοῦ Στρατοῦ τοῦ μετώπου, διέταξε τὴν Βάσιν νὰ προμηθευθῇ, δι' ἀμέσου ἀγορᾶς ἐκ τοῦ ἔμπορίου, πάσης φύσεως τρόφιμα, τὰ ὁποῖα νὰ φροντίσῃ νὰ σταλοῦν τὸ ταχύτερον εἰς τὸ μέτωπον, ἀσχέτως ἐκείνων τὰ ὁποῖα εἶχεν ὑποχρέωσιν ἡ Γαλλικὴ Βάσις νὰ μᾶς δίδῃ καὶ τὰ ὁποῖα οὐδέποτε ἐδόθησαν εἰς τὸ ἀκέραιον.

Χθές ἀφίκοντο περὶ τοὺς 800 ἄνδρες διαφόρων τμημάτων, ἄνευ κτηνῶν, συζυγαρχαίαι μὲ πυρομαχικά, ἄνευ μεταγωγικῶν, Ὀρχος Μηχανικοῦ καὶ Ἀπόσπασμα Τηλεγραφητῶν. Ἐπίσης ἔφθασε καὶ ἀπόσπασμα 400 ἀνδρῶν, μὲ ἐπικεφαλῆς ἓνα μόνον ἀνθυπολοχαγόν ! Διὰ τὴν Βάσιν ἐπιτείνονται αἱ δυσκολίαι τοῦ στρατωνισμοῦ των καὶ τῆς διατροφῆς των, μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ἀναχωρήσεώς των διὰ τὸ μέτωπον, ἡ ὁποία, πάντοτε, βραδύνει. Τελευταίως παρουσιάζονται κρούσματα ἀνδρῶν οἱ ὅποιοι δὲν ἀκολουθοῦν τὰ ἀναχωροῦντα τμήματά των, δικαιολογούμενοι μὲ ἀσυστάτους δικαιολογίας. Ἐπίσης ἔχομεν κρούσματα ἀπειθαρχίας καὶ λιποταξίας.

Εἰς τὰς 17 Ἀπριλίου τὸ βράδυ ἀφίκετο ὁ Γάλλος Στρατηγὸς Μπερτελώ, Ἀρχηγὸς τῆς Στρατιᾶς τοῦ Δουνάβεως, μετὰ τοῦ Στρατηγοῦ Γκραζιανί, ὅστις τὸν διαδέχεται ἐν τῇ Διοικήσει. Πρὸς τιμὴν των παρετέθη παρὰ τῶν Ρουμανικῶν ἀρχῶν ἐπίσημον γεῦμα, εἰς ὃ παρεκάθησαν 25 ἄτομα, ἐν οἷς ὁ Στρατηγὸς Νίδερ, ὁ ὑπασπιστῆς του καὶ ἐγώ.

Αἱ ἐργασίαι τῆς Βάσεως πολλαπλασιάζονται μὲ τὴν παρέλευσιν τῶν ἡμερῶν. Ὑλικὰ καὶ πυρομαχικά ἐξακολουθοῦν νὰ ἔρχωνται ἐξ Ἑλλάδος. Ἐκφορτώσεις ἐξ ἀτμοπλοίων καὶ φορτώσεις ἐπὶ τραίνων, μὲ συνέπειαν τὴν δημιουργίαν ὑπηρεσίας Λιμένος καὶ ὑπηρεσίας Σταθμοῦ. Στρατωνισμὸς διερχομένων, καὶ τοιοῦτοι εἶναι οἱ ἐξερχόμενοι τοῦ Νοσοκομείου Κωνσταντινουπόλεως, ἢ τοῦ Νοσοκομείου Κωνσταντζας, ἢ ἀσθενεῖς ἐκ τοῦ μετώπου. Ἀπεφασίσθη ἡ δημιουργία ἰδίου Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου εἰς Βραΐλαν, ὑπαγομένου εἰς τὴν Βάσιν Γαλατσίου. Πρὸς τοῦτο ἀπεστείλαμεν εἰς Βραΐλαν ὕλικὸν διὰ 500 κλίνας καὶ ἀναλόγους νοσοκόμους καὶ ἄνδρας ἀγγαρείας. Κατ' ἀνάγκην ἐδημιουργήσαμεν καὶ ἐκεῖ Φρουραρχεῖον, ὑπαγόμενον εἰς τὸ Φρουραρχεῖον Γαλατσίου, τοῦ ὁποίου οὕτω ἐπαυξάνονται αἱ ἀπασχολήσεις.

ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΠΑΡΑΣΗΜΟΥ

Τὴν 18ην Ἀπριλίου 1919 ἐλήφθη ἡ ἐγκύκλιος τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπ' ἀριθ. 35751/280 τῆς 4ης Μαρτίου, δι' ἧς κοινοποιεῖται τὸ ἀπὸ 24 Φεβρουαρίου 1919 Β. Διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου προάγονται διάφοροι ἀξιωματικοὶ ἀπὸ ἐνὸς παρασήμου εἰς ἄλλο ἀνώτερον. Οὕτω διὰ τοῦ ὡς ἄνω Διατάγματος προήχθη καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὸν Ἀργυροῦν Σταυρὸν τοῦ Σωτήρος, τὸν ὁποῖον εἶχα, εἰς τὸν Χρυσοῦν τοῦ αὐτοῦ Τάγματος.

ΥΠΑΡΧΕΙ ΥΠΟΝΟΜΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ ;

Ἡ ἀσκουμένη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν λογοκρισία ἐπὶ τῶν ἀποστελλομένων ἐκ τοῦ μετώπου ἐπιστολῶν πρὸς τοὺς οἰκείους των παρετήρησεν ὅτι ὅλοι, σχεδὸν ὁμοιομόρφως, καταφέρονται κατὰ τῆς ἐκστρατείας αὐτῆς καὶ παραπο-

νοῦνται διὰ τὰς στερήσεις καὶ ταλαιπωρίας καὶ τὴν ἐντὸς ἐχθρικοῦ πληθυσμοῦ διαμονὴν τῶν καὶ ἐκφράζονται ὑβριστικῶς κατὰ τῶν Γάλλων, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐβγαλεν ἡ ἐκεῖ ὑπηρεσία τὸ συμπέρασμα ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς διενεργουμένης ἐν τῷ Μετώπῳ προπαγάνδας καὶ ἐζητοῦσε παρὰ τοῦ Στρατηγοῦ Νίδερ τὴν διὰ καταλλήλου ἐνεργείας ἀνακάλυψιν καὶ πάταξιν ταύτης. Ὁ Στρατηγὸς Νίδερ διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 249/3 / 23-4-19 ἐμπ. διαταγῆς τοῦ ἐπιστᾶ τὴν προσοχὴν τῶν Διοικητῶν καὶ ἐντέλλεται εἰς τὰς ἀποστελλομένας ἐπιστολάς νὰ θίγωνται μόνον ζητήματα οἰκογενειακὰ καὶ ὄχι στρατιωτικὰ.

Κατὰ τὴν γνώμην ὄχι μόνον ἐμοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἐδῶ ὑπηρετούντων, τὰ γραφόμενα ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα προπαγάνδας, ἀλλὰ ἐκδήλωσις συναισθημάτων ὁμοιομόρφων, γεννηθέντων ἐκ τῶν αὐτῶν αἰτίων. Ὑπάρχει προσθέτως μία ψυχικὴ κόπωσις ἐκ τῆς ἐλλείψεως εἰδήσεων ἐκ μέρους τῶν οἰκειῶν τῶν, λόγῳ τῆς δυσκολίας τῶν συγκοινωνιῶν, τοῦ ἀδυνάτου τῆς παροχῆς ἀδειῶν καὶ τῆς ἀοριστίας τῆς παρατάσεως τῆς καταστάσεως κλπ.

ΤΙ ΓΙΝΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ;

Αἱ φθάνουσαι μέχρις ἐδῶ πληροφορίες παριστάνουν σχεδὸν ἀδύνατον τὴν συμφωνίαν τῶν Συνέδρων καὶ συνεπῶς δὲν διαφαίνεται ἐγγὺς ἡ ὑπογραφή τῆς Εἰρήνης. Ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς Ἰταλίας ἀπεχώρησε τοῦ Συνεδρίου, μεταβαίνων εἰς Ρώμην διὰ νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τὴν Κυβέρνησίν του διὰ τὴν παραχώρησιν εἰς αὐτὴν τοῦ λιμένος τοῦ Φιοῦμε. Ἡ ἰδία ἐν τούτοις ὑποστηρίζει τὰς εἰς βᾶρος μας Βουλγαρικὰς ἀξιώσεις. Ἡ Ἀγγλία ὑποστηρίζει τὴν Τουρκίαν ἐναντίον τῶν διεκδικησέων μας. Ἡ Ἀμερικὴ ζητεῖ τὴν σύστασιν Ἐπιτροπῶν διὰ τὴν Βόρειον Ἠπειρον, διὰ τὴν Θράκην, διὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν κλπ. Ὅλα αὐτὰ γένοῦν τὴν ἐντύπωσιν τῶν ἐν τῷ μετώπῳ ἀμεσώτερον ἐνδιαφερομένων περὶ μακρᾶς εἰσέτι παρεκλύσεως τῆς καταστάσεως καὶ τὴν ἀπογοήτευσιν.

Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλης πλευρᾶς διαφαίνεται ἡ παράτασις τῆς ἐδῶ παραμονῆς μας.

Ὁ Γάλλος Στρατηγὸς Ντ' Ἐσπραὶ ἔλεγεν ἐδῶ ὅτι ὁ Συμμαχικὸς Στρατὸς (Γαλλικὸς καὶ Ἑλληνικὸς) θὰ παραμείνῃ ἐν Ρουμανίᾳ μέχρι συμπληρώσεως τῆς ἐπιστρατεύσεως τοῦ Ρουμανικοῦ Στρατοῦ καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἐφοδιασμοῦ αὐτοῦ διὰ πάσης φύσεως ὑλικοῦ, τοῦ ὁποίου στερεῖται παντελῶς μέχρις ὥρας, καὶ συνεπῶς, ὑπὸ τοὺς εὐνοϊκωτέρους ὅρους, πρέπει νὰ ὑπολογίζεται εἰς 2-3 μῆνας εἰσέτι ἡ ἐδῶ παραμονὴ μας.

ΜΑΡΤΥΣ ΕΙΣ ΔΙΚΗΝ ΣΚΟΥΛΟΥΔΗ.

Τὴν 28ην Ἀπριλίου ἐλήφθη ἡ ἀπὸ 4ης Ἀπριλίου 1919 Διαταγὴ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν δι' ἧς καλοῦνται διάφοροι ἀξιωματικοὶ νὰ παρα-

στοῦν τὴν 10ην Μαΐου ὡς μάρτυρες εἰς Ἀθήνας εἰς τὴν γενησομένην ἐκεῖ δίκην κατὰ τῆς Κυβερνήσεως Σκουλούδη. Μεταξὺ τῶν μαρτύρων περιλαμβανόμην καὶ ἐγώ. Ἡ κοινοποιούσα ἕμως τὴν ἄνω διαταγὴν τοῦ Ὑπουργείου διαταγῆ τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου ὠρίζεν ὅτι (ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ ἀναγραφόμενων ἀξιωματικῶν, οἱ εὐρισκόμενοι εἰς Ρωσίαν δὲν θὰ μεταβῶσιν εἰς Ἀθήνας, λόγῳ ἀναγκῶν ὑπηρεσιακῶν ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐπειδὴ τοῦτο καθίσταται ἀνέφικτον).

Συνεπῶς ἐγώ, διὰ δευτέραν φοράν (ἢ πρώτη ἦτο ἡ δίκη τοῦ Στρατηγοῦ Γεννάδη) δὲν θὰ ἐξετασθῶ ἐπ' ἀκροατηρίῳ, ἐπὶ ὑποθέσεων αἵτινες ἔχουν πολιτικὸν χαρακτῆρα καὶ αἱ ἐπὶ τῶν ὁποίων πεποιθήσεις μου δὲν ἦσαν σύμφωνοι πρὸς τὴν κρατοῦσαν τότε κατάστασιν. Ὑπῆρχον, βεβαίως, αἱ ἐγγραφοὶ καταθέσεις μου κατὰ τὴν προανάκρισιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπ' ἀκροατηρίῳ διαδικασίαν γίνονται πλέον ἔντονοι καὶ ἐκδηλοὶ αἱ ἀντιθέσεις.

ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ ΠΡΩΗΝ ΡΟΥΜΑΝΟ-ΡΩΣΙΚΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ

Τὴν 28ην Ἀπριλίου μετέβην διὰ τοῦ αὐτοκινήτου μου εἰς Ρενί. Τοῦτο ἀπετέλει ἄλλοτε τὸν τελευταῖον Ρωσικὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν πρὸς τὰ Ρουμανικὰ σύνορα, ὡς ἐκ τούτου ὁ σταθμὸς ἦτο μέγας. Ἐκεῖ εἶδομεν πολὺ Ρωσικὸν ὑλικὸν ἐγκαταλελειμμένον, ὀχήματα, βλητοφόρα, τροχήλατα μαγειρεῖα, μικρὰ τάνκς κλπ. Οἱ Ρουμᾶνοι, εἰς οὓς ἤδη περιῆλθε τὸ ὑλικὸν αὐτό, εὐρίσκονται ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ τὸ χρησιμοποιοῦσιν. Διήλθομεν τὴν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Προῦθου γέφυραν, ἣτις ἀπετέλει τὸ παλαιὸν μεταξύ Ρωσίας καὶ Ρουμανίας σύνορον. Εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ Ρενί γίνονται αἱ μεταφορτώσεις ἀπὸ τοὺς Ρουμανικοὺς εἰς τοὺς Ρωσικοὺς σιδηροδρόμους ὄλων τῶν ἀποστελλομένων εἰς τὸ μέτωπον ἀνδρῶν καὶ ὑλικῶν, καὶ τοῦτο διότι οἱ μὲν Ρουμανικοὶ σιδηρόδρομοι ἔχουν πλάτος 1,46 μ., ὅπως ἔχουν καὶ ὅλοι οἱ εὐρωπαϊκοί, ἐνῶ οἱ Ρωσικοὶ ἔχουν πλάτος 1,80 μ. καὶ συνεπῶς τὰ τραῖνα τῆς μιᾶς γραμμῆς δὲν δύνανται νὰ κυκλοφορήσιν εἰς τὴν ἄλλην γραμμὴν.

Ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ Προῦθου εἶδομεν πλῆθος ποταμοπλοίων (σλέπια), τὰ ὁποῖα ὅλα σχεδὸν ἔφερον ἐλληνικὰς σημαίας, ὡς ἀνήκοντα εἰς Ἑλληνας ἐφοπλιστάς.

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΟΘΩΝΑΙΟΥ

Σήμερον, 4ην Μαΐου 1919, ἐπανῆλθεν εἰς Γαλάτσιον ὁ στρατηγὸς Ὁθωνάϊος ἐκ Παρισίων, ὅπου εἶχε σταλῆ ὑπὸ τοῦ Στρατηγοῦ Νίδερ πρὸς συνάντησιν τοῦ Βενιζέλου. Ὁ Βενιζέλος τοῦ εἶχε μεταδώσει ὅλην τὴν αἰσιοδοξίαν του, ἐπὶ ὄλων τῶν ἐθνικῶν μας διεκδικήσεων, ὡς καὶ τὴν ἀποψίν του ὅτι ἡ συμμετοχή μας εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ρωσίας θὰ ἀπέδιδεν εὐεργετικὰ ὑπὲρ

τῆς Ἑλλάδος ἀποτελέσματα. Καί ὡς πρώτην τοιαύτην ἔνδειξιν ἑθεώρει ὅτι, ἀποφάσει τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καί Ἀμερικῆς — κατόπιν τῆς αὐθαρέτου ἀποβάσεως ὑπὸ τῆς Ἰταλίας στρατιωτικῶν τμημάτων εἰς διάφορα σημεῖα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας — ἀνετέθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἐντολοδόχον τῶν ὡς ἄνω δυνάμεων ἡ ἀπόβασις εἰς Μ. Ἀσίαν καὶ κατάληψις δι' ἑλληνικῶν στρατευμάτων τῆς Σμύρνης. Κατόπιν τῆς νέας ταύτης ἐντολῆς θὰ ἔπαυεν ἡ ἀποστολὴ δυνάμεων εἰς Ρωσίαν καὶ ἡ I Μεραρχία, ἡ ὁποία εὑρίσκετο πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συγκεντρωμένη εἰς Ἐλευθεράς, διετάχθη ὅπως ἐπιβιβαζομένη τὸ ταχύτερον ἐπὶ τῶν ἐκεῖ εὑρισκομένων πλοίων κατευθυνθῆ εἰς Σμύρνην.

ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΣΜΥΡΝΗΣ

Κατὰ τηλεγράφημα τοῦ Ἀρχιστρατήγου Λεωνίδα Παρασκευοπούλου ἡ I Ἑλληνικὴ Μεραρχία ἀπεβιβάσθη τὴν 7ην πρωινήν τῆς 5ης Μαΐου 1919 εἰς Σμύρνην, τὴν ὁποίαν καὶ κατέλαβεν ὑπὸ τὴν προστασίαν (μὴ χρησιμοποιοηθείσης βίας) τοῦ Ἀγγλικοῦ καὶ Ἀμερικανικοῦ Στόλου. Τὴν 7ην Μαΐου ἐτελέσαμεν ἐπὶ τῷ γεγονότι τούτῳ δοξολογίαν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ναὸν Γαλατσίου, εἰς ἣν, κληθεῖσαι, παρέστησαν καὶ αἱ Ρουμανικαὶ ἀρχαί.

ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ ΒΡΑΪΛΑΣ

Μικρὸν ἀτμόπλοιον, καθαρὸν καὶ περιποιημένον, κάμνει τρεῖς φορὰς τὴν ἡμέραν τὴν συγκοινωνίαν μεταξὺ Γαλατσίου καὶ Βραΐλας, ἐντὸς μιᾶς ὥρας. Μὲ αὐτὸ ἐπῆγα τὴν 8ην Μαΐου εἰς Βραΐλαν, πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἐκεῖ καταρτισθέντος καὶ ὑπὸ τὴν Βάσιν ὑπαγομένου Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου, τὸ ὁποῖον ἤρχισεν ἤδη λειτουργοῦν καὶ ἦτο πλήρες ἀσθενῶν καὶ τραυματιῶν τοῦ μετώπου. Εἰς τὰς 12 Μαΐου ἐγένετο καὶ ἐν Βραΐλα δοξολογία ἐπὶ τῇ καταλήψει τῆς Σμύρνης. Τὴν δοξολογίαν ὠργάνωσεν ἡ Κοινότης καὶ ὁ Πρόξενος Βραΐλας. Μετέβημεν περὶ τοὺς 60 ἀξιωματικοὶ ἐκ Γαλατσίου, μὲ μίαν διμοιρίαν στρατοῦ καὶ μὲ τὴν ἀφιχθεῖσαν Μουσικὴν τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ. Ὁ ὠραῖος ναὸς τῆς Βραΐλας εἶχε διακοσμηθῆ καὶ ὁ ἐνθουσιώδης Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς πόλεως εἶχε γεμίσει τὴν ἐκκλησίαν. Τὰ σχολεῖα μὲ μικρὰς Ἑλληνικὰς σημαίας παρήλασαν ἀνὰ τὴν πόλιν μαζὶ μὲ τὴν διμοιρίαν καὶ τὴν μουσικὴν. Ἐπηκολούθησε δεξίωσις εἰς τὸ Προξενεῖον καὶ κατόπιν γεῦμα ὑπὸ τῆς Κοινότητος εἰς τὸν Δημοτικὸν κῆπον, παιανίζούσης τῆς Μουσικῆς.

Εἰς Βραΐλαν μετέβημεν καὶ ἄλλας φορὰς, κατόπιν προσκλήσεως τῶν ἐκεῖ ἐγκατεστημένων οἰκογενειῶν Κελαϊδίτου καὶ Θεοδώρου Λυκιαρδοπούλου.

ΑΝΑΧΩΡΗΣΙΣ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΝΙΔΕΡ

Ὁ Στρατηγὸς Νίδερ εἶχεν ἐγκατασταθῆ εἰς Ρομανόσκα, παρὰ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Βεσσαραβέσκα, καὶ ὅταν ἐπέστρεψα τὸ βράδυ τῆς 12ης Μαΐου ἐκ Βρατίλας εἰς Γαλάτσιον εὔρον τηλεγραφήματά του ὅπως διαβιβάζω ἐκεῖ τὴν ἀλληλογραφίαν του. Βραδύτερον ἔλαβον παρὰ τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Πρεσβείας μας σταλὲν διὰ ὑπαλλήλου τῆς Πρεσβείας κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα, προερχόμενον ἐκ μέρους τοῦ Βενιζέλου καὶ ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν Νίδερ. Τοῦτο διεβίβασα ἀμέσως δι' ἀξιωματικοῦ μου ἀποσταλέντος πρὸς τοῦτο εἰς Ρομανόσκα.

Τὴν ἐσπέραν τῆς 21ης Μαΐου ἐπληθύνθη εἰς Γαλάτσιον ὁ Στρατηγὸς Νίδερ καὶ τὴν ἐσπέραν τῆς ἐπομένης μετέβη σιδηροδρομικῶς εἰς Βουκουρέστιον, ὅπου παρουσιάσθη εἰς τὸν Βασιλέα τῆς Ρουμανίας διὰ νὰ ὑποβάλλῃ τὰ σέβη του ἐπὶ τῇ ἀναχωρήσει του ἐκ Ρουμανίας, συνετεία τοῦ κρυπτογραφικοῦ τηλεγραφήματος τοῦ Βενιζέλου.

Καὶ πράγματι, τὸ ἀπόγευμα τῆς 28ης Μαΐου ὁ Στρατηγὸς μετὰ τοῦ Ἐπιτελείου του ἐπεβιβάσθη τοῦ πλωτοῦ Νοσοκομείου «Ἀμφιτρίτη» καὶ τὴν ἐπομένην, λίαν πρωί, ἀνεχώρησε διὰ τὴν Σμύρνην. Ὡς Φρούραρχος Γαλατσίου διέταξα καὶ παρετάχθη μία διμοιρία, κατὰ τὴν ἐπιβίβασιν, καὶ παρέστησαν καὶ ὅλοι οἱ διαθέσιμοι ἐν Γαλατσίῳ ἀξιωματικοί.

Ὁς ἀρχαιότερος τὸν προσεφώνησα εὐχηθεὶς ὅπως ἡ νέα ἀποστολὴ του στεφθῆ με πλήρη ἐπιτυχίαν καὶ ἀποδώσῃ ὑπὲρ τῆς Πατρίδος ἐξ ἴσου ὠφέλιμα πρὸς τὴν εἰς Ρωσίαν ἐκστρατείαν ἀποτελέσματα. Ἀπήνητησεν εὐχαριστήσας τοὺς ἀξιωματικούς διὰ τὴν συνδρομὴν τὴν ὁποίαν τοῦ παρέσχον εἰς τὸ ἔργον του.

Τὴν Διοίκησιν τοῦ Σώματος Στρατοῦ ἀνέλαβεν ὁ Ὑποστράτηγος Νεγρεπόντης, με ἔδραν τὸ Λαΐψιχ.

ΑΠΟΝΟΜΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΙΚΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ ΚΑΙ ΜΕΤΑΛΛΙΟΥ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΑΞΙΑΣ

Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του ὁ Στρατηγὸς Νίδερ μοι ἀνήγγειλεν ὅτι μοι ἀπένειμε τὸν Ἑλληνικὸν Πολεμικὸν Σταυρὸν καὶ ὅτι καὶ ὁ ἐδῶ Ἀρχηγὸς τῶν Γαλλικῶν στρατευμάτων μοι ἀπένειμε τὸν Γαλλικὸν τοιοῦτον. Ὁμολογῶ ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ὠρισμένη συγκεκριμένη πρᾶξις δικαιολογοῦσα τὴν τοιαύτην διάκρισιν. Ἀλλὰ ἐθεωρήθη ὡς διακριτικὸν τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν ἐκστρατείαν καὶ ἀπενέμετο εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς μετασχόντας αὐτῆς. Ἐπίσης ἡ ἀνταλλαγὴ πολεμικῶν σταυρῶν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Γάλλων ἀξιωματικῶν ἦτο εὐρεῖα καὶ δηλωτικὴ μᾶλλον τῆς πολεμικῆς συνεργασίας τῶν δύο Στρατῶν.

Ἡ ἡμερησία διαταγή δι' ἧς μοι ἀπενεμήθη ὁ Ἑλληνικός Πολεμικός Σταυρός εἶχεν ὡς ἐξῆς :

«Ἡμερησία Διαταγή Α' Σ. Στρατοῦ 18 Μαΐου 1919»

Ἐπισημασθέντος ὅτι ὁ Συνταγματάρχης Γονατᾶς Στυλιανός, Διοικητὴς τῆς Βάσεως Ὀδησοῦ καὶ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ἐκεῖθεν ἀναχωρήσεως τοῦ Στρατηγείου τοῦ Σώματος καὶ ἐν Γαλατσίῳ, αὐτοπροσώπως ἐπιλαμβανόμενος παντὸς ὑπηρεσιακοῦ ζητήματος προσέφερε πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὸ στράτευμα, τὰς ἀνάγκας τοῦ ὅπου, κατὰ τὸ ἀνθρωπίνως δυνατὸν, ἐθεράπευσε. Κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν διὰ τὴν περίσωσιν τοῦ Ὑλικοῦ ἐξ Ὀδησοῦ καὶ δὲν ἔπαυσε μεριμνῶν μετὰ ἐπαινετῆς δεξιότητος διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ὑπηρεσίας. Διὰ τοῦτο, ἰδὼν καὶ τὸ ἀπὸ 31-10-17 Β.Δ. περὶ ἠθικῶν ἀμοιβῶν, ποιῶμαι εὐφημον μνείαν τοῦ ὀνόματός του ἐν τῇ ἡμερησίᾳ μου ταύτῃ διαταγῇ καὶ ἀπονέμω αὐτῷ τὸν Πολεμικὸν Σταυρὸν Γ' τάξεως.— Κ. Ε. ΝΙΔΕΡ».

Ἐπίσης ὁ Γαλλικὸς Πολεμικὸς Σταυρὸς μοι ἀπενεμήθη μὲ τὸ ἐξῆς δικαιολογητικόν :

«Armée du Danube —Ordre Général No 33,

»1er Groupement de Division — 7 Juin 1919.

»Le général d'Anselme—Commandant le 1er groupement de Division. Cite à l'ordre du Groupement (Equivalent à l'ordre du Corps » d'Armée).

» Gonatas Stylianos, Colonel, Commandant de la Base a travaillé » avec un zèle et un dévouement de tous les instants à l'acheminement » vers le front des troupes et du matériel. Par son initiative, sa volonté, » son habilité à prendre des décisions rapides a contribué grandement » au succès de la coopération Hellénique».

Ἐπίσης διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 124659/127040/784 τῆς 14ης Ἰουλίου 1919 ἐγκυκλίου τοῦ Ὑπουργείου ἐκοινοποιήθη τὸ Β.Δ. δι' οὗ μοι ἀπενεμήθη τὸ Μετάλλιον Στρατιωτικῆς Ἀξίας ἔχον οὕτω : «Ὁμοίως ἀπονέμομεν τὸ Μετάλλιον Στρατιωτικῆς Ἀξίας Γ' Τάξεως εἰς τὸν Συνταγματάρχην Γονατᾶν Στυλιανὸν διότι ὡς Διοικητὴς τῆς Βάσεως Ὀδησοῦ ἐπεδείξατο ζῆλον καὶ ἀφοσίωσιν περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων του».

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑΙ ΑΝΑΧΩΡΗΣΕΩΣ

Εἰδοποιήθημεν ὅτι αἱ μονάδες τοῦ Μετώπου θὰ ἀρχίσουν κατερχόμεναι σιδηροδρομικῶς εἰς Γαλάτσιον, ὅπουθεν δι' Ἑλληνικῶν ἀτμοπλοίων θὰ κατευθυνθοῦν αἱ μὲν μονάδες αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὴν XIII Μεραρχίαν εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, αἱ δὲ ἀνήκουσαι εἰς τὴν II Μεραρχίαν εἰς Μακεδονίαν. Ἀναμένεται ἡ ἀφίξις τῶν μονάδων τούτων εἰς Γαλάτσι μετὰ τὸ 3-12 Ἰουνίου. Ἐγένοντο σχετικὰ τηλεγραφήματα πρὸς ἔγκαιρον ἀποστολὴν πλοίων. Τὸ 2ον Σύνταγμα Πεζι-

κοῦ ἐπεβιβάσθη ἤδη εἰς Κωνσταντζαν ἐπὶ τῶν ἀτμοπλοίων «Πατρὶς» καὶ «Ἐσπερία» καὶ ἀναχωρεῖ σήμερον 30ὴν Μαΐου δι' Ἐλευθεράς. Δὲν μᾶς καθώρισαν ἀκόμη ποῦ θὰ κατευθυνθοῦν ἡ Μοῖρα Ἀεροπλάνων, τὰ αὐτοκίνητα, τὰ νοσοκομεῖα, καθὼς καὶ ἡ Βάσις καὶ ἀναμένομεν σχετικὴν εἰδοποίησιν ἀπὸ τοῦ Γενικὸν Στρατηγεῖον Θεσσαλονίκης.

ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ

Ἐκρίνα ὅτι θὰ ἦτο παράλειψις ἐὰν ἀνεχώρουν ἐκ Ρουμανίας χωρὶς νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν πρωτεύουσάν της, τὸ Βουκουρέστιον. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ὑπάγω πρὶν ἀρχίσουν νὰ φθάνουν αἱ μονάδες ἐκ τοῦ Μετώπου καὶ ἀρχίσῃ ἡ ἐπιβίβασις ἐπὶ τῶν πλοίων, ὅποτε δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ ἀπομακρυνθῶ. Ἐζήτησα λοιπὸν ἀπὸ τὸν Στρατηγὸν Νίδερ, πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του, 4ήμερον ἄδειαν καὶ τὴν 30ὴν Μαΐου ἀνεχώρησα σιδηροδρομικῶς διὰ Βουκουρέστιον. Ἄλλοτε τὸ τραῖνο ἔκανε 6-7 ὥρας, ἐνῶ σήμερον ἐκάμαμεν 11 ὥρας, διασχίσαντες μίαν ἀπέραντον πεδιάδα. Εἰς Βουκουρέστιον ἔμεινα 3 ἡμέρας. Τὸ Βουκουρέστιον, τὸ ὁποῖον φιλαρέσκως οἱ Ρουμᾶνοι ὀνομάζουν «Μικρὸ Παρίσι», εἶναι πράγματι ὠραία πόλις, μὲ πάρκα, δενδροστοιχίας, λίμνας, ἱππόδρομον, ὠραῖα δημόσια κτίρια, κοσμικὴν κίνησιν, θέατρα, κέντρα πολυτελείας καὶ περὶ τὰς 400 χιλιάδας κατοίκων τότε. Εἰς τὸ Βουκουρέστι μὲ ἐπεριποιήθησαν ὁ πρέσβυς μας Παντελῆς Ψύχας, ὁ Πρόεδρος τῆς Κοινότητος Ἀνδρέας Λαζαρῆς, ὁ Διευθυντὴς τῆς ἐκεῖ ἐκδιδομένης Ἑλληνικῆς ἐφημερίδος «Ἔθνος» Λεωνίδας Κωσταμίρης, ὁ ὁποῖος ἔγραψεν ἐπὶ τῇ ἀφίξει μου ἀρκετὰ κολακευτικὰ δι' ἐμέ, ὁ εὐρεθεὶς ἐκεῖ ἐκ Βραΐλας Θεόδωρος Λυκιαρδόπουλος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος. Ἐκ Βουκουρεστίου ἀνεχώρησα τὴν 3ην Ἰουνίου.

ΕΝΑΡΞΙΣ ΑΝΑΧΩΡΗΣΕΩΣ

Ἐλήφθησαν μερικὰ κρυπτογραφικὰ τηλεγραφήματα ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ Κωνσταντινουπόλεως, τὰ ὁποῖα, ἐλλείψει κρυπτογραφικῆς κλειδὸς εἰς τὴν Βάσιν, ἀπεστείλαμεν δι' ἀξιωματικῶν εἰς τὸ ἐν Λαΐψιχ Σῶμα Στρατοῦ.

Τὴν 4ην Ἰουνίου ἀφίκετο τὸ πρῶτον ἀτμόπλοιον πρὸς παραλαβὴν Στρατοῦ καὶ τὴν 5ην ἀφίκοντο ἄλλα δύο. Μετ' αὐτῶν ἦλθεν ἐκ μέρους τῆς Ἀνωτάτης Διευθύνσεως Μεταφορῶν ὁ ὑποναύαρχος Μαργαρίτης καὶ ὁ Γάλλος ὑποπλοίαρχος Benigni. Κανὲν ὅμως τμημα μας δὲν ἔφθασεν εἰσέτι ἐκ τοῦ μετώπου, αἱ δὲ πληροφορίες τῆς Βάσεως εἶναι ὅτι μόλις μετὰ 3 ἡμέρας θὰ ἀρχίσουν καταφθάνοντα. Ἐτηλεγράφησα, κατόπιν τούτου, εἰς τὸν Στρατηγὸν Νεγρεπόντην ὅπως τηλεγραφήσῃ εἰς τὸν ἐν Βουκουρεστίῳ Γάλλον Στρατηγὸν Giacini νὰ διατάξῃ τὴν προτίμησιν τῶν ἰδικῶν μας μεταφορῶν, διὰ νὰ μὴ παραμένουν τὰ πλοῖα μας ἄπρακτα ἐν Γαλατσίῳ. Παρὰ ταῦτα, μόλις ἀπὸ τῆς

10ης Ἰουνίου ἤρξαντο καταφθάνοντα τὰ τμήματά μας σιδηροδρομικῶς μέχρι Ρένι, καὶ ἐκεῖθεν πεζῇ εἰς Γαλάτσιον. Τὴν 7ην Ἰουνίου ἀφίκετο εἰς Γαλάτσιον ἐκ Λαΐψιχ ὁ Στρατηγὸς Νεγρεπόντης μετὰ τοῦ Ἐπιτελείου του, μὲ τὸν τίτλον τοῦ Διοικητοῦ τῶν ἐν Ρουμανίᾳ Ἑλληνικῶν δυνάμεων. Κατὰ τὴν ἀφίξιν του διέταξα τὴν παράταξιν μιᾶς διμοιρίας εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν πρὸς ἀπόδοσιν τιμῶν.

Πρῶτα ἔφθασαν τὰ 3ον καὶ 5ον συντάγματα Πεζικοῦ τῆς XIII Μεραρχίας.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον φθάσει καὶ ἄλλα ἑλληνικὰ πλοῖα καὶ ἀνέμενον εἰς Γαλάτσι. Διὰ νὰ κερδίσωμεν χρόνον ἐφορτώσαμεν εἰς ἓνα ἐξ αὐτῶν, τὸ «Ἡρῶ» τὰ ἐν Γαλατσίῳ πυρομαχικὰ τῆς Βάσεως, μίαν διμοιρίαν ὑγειονομικῶν καὶ μίαν διμοιρίαν φορηγῶν αὐτοκινήτων.

Τὴν 11ην Ἰουνίου διέταξεν ὁ Στρατηγὸς Νεγρεπόντης ἐπιθεώρησιν καὶ παρέλασιν τῶν ἀφιχθέντων ἐκ τοῦ μετώπου τμημάτων. Παρήλασαν διὰ τῶν κεντρικῶν ὁδῶν 3 τάγματα μας, μὲ πολλὴν τάξιν, καὶ ἕκαμαν πολὺ καλὴν ἐντύπωσιν, ἐπευφημηθέντα ὑπὸ τῶν ἐντοπιῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων.

Τὴν 12ην Ἰουνίου μετέβην μετὰ τοῦ Στρατηγοῦ Νεγρεπόντη εἰς Βραίλαν κατόπιν προσκλήσεως τῆς ἐκεῖ Κοινότητος. Ἐγένετο δοξολογία, γεῦμα παρὰ τῷ Προέδρῳ τῆς Κοινότητος Κουντούρη, τέιον τὸ ἀπόγευμα εἰς τοῦ Πασματζίδου καὶ τὸ βράδυ γεῦμα διὰ 40 ἄτομα εἰς τὸ Μεγάλον Ξενοδοχεῖον· πρόποσις ἐνθουσιώδεις, λόγος τοῦ Στρατηγοῦ καὶ ἐπάνοδος εἰς Γαλάτσιον.

Τὴν 14ην Ἰουνίου ὁ Στρατηγὸς Νεγρεπόντης μετέβη εἰς Βουκουρέστιον ἐπικειμένης τῆς ἀναχωρήσεώς του, μιμηθεὶς κατὰ τοῦτο τὸν Νίδερ.

Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ ἀφιχθεῖσαι μονάδες ἐπιβιβάζονται τῶν πλοίων. Ἐλήφθη καὶ ἡ ἀναμενομένη διαταγή, δι' ἧς καθορίζεται ὅτι ὅλαι αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ ἐν Ρουμανίᾳ Στρατοῦ, συνεπῶς καὶ ἡ Βάσις, θὰ ἀποβιβασθῶσιν εἰς Μικράν Ἀσίαν, ἂν καὶ εἶχε γνωσθῆ ὅτι εἶχε ἤδη ἐγκατασταθῆ ἄλλη, αὐτοτελὴς Βάσις ἐν Σμύρῃ.

Τὰ ἀποχωροῦντα ἐκ τοῦ Μετώπου στρατεύματά μας ἀντικαθίστανται εἰς τὴν πρὸς τὴν Ρωσίαν ὀροθετικὴν γραμμὴν παρὰ Ρουμανικῶν νεοπαγῶν στρατευμάτων, μικροτέρας δυνάμεως. Εὐτυχῶς οἱ Μπολσεβίκοι δὲν δεικνύουν, μέχρις ὥρας, διαθέσεις διαταράξεως τῆς ἀποχωρήσεως τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων, ὑπολογίζοντες ἴσως νὰ λογαριασθοῦν βραδύτερον μὲ τοὺς Ρουμάνους. Μόλις τὴν 16ην Ἰουνίου ἐπερατώθη ἡ ἐπιβίβασις τῆς XIII Μεραρχίας καὶ τὴν 17ην ἡμερᾶν πρῶτι ἀνεχώρησαν καὶ τὰ τελευταῖα πλοῖα κατευθυνόμενα εἰς Σμύρνην.

Τὰ πλοῖα ἔπλεον ἀνὰ 2 καὶ δι' ἀσφάλειαν ἐκ τῶν διασκορπισμένων εἰσέτι ναρκῶν καὶ ἐκ προνοίας, ὅπως τοῦλάχιστον τὸ ἐν ἐκ τῶν δύο πλοίων, εἶναι ἐφωδιασμένον δι' ἀσυρμάτου τηλεγράφου πρὸς λῆψιν, τυχὸν διαταγῶν ἐν πλῆ.

Ἦρξαντο ἤδη καταφθάνοντα ἐκ τοῦ μετώπου καὶ τὰ τμήματα τῆς II Μεραρχίας, τὰ ὁποῖα, κατ' ἀνάγκην, θὰ μείνουν ἐδῶ περὶ τὰς 8 ἡμέρας,

μέχρι δηλαδή επιστροφῆς τῶν ἤδη ἀναχωρησάντων πλοίων, διότι δὲν ὑπάρχουν ἄλλα πλοῖα διαθέσιμα.

Ἀνηγγέλθη ὅτι ἡ Γερμανία ὑπέγραψε τοὺς ἐπιβληθέντας αὐτῇ ὅρους εἰρήνης, καὶ διὰ τὸ μὴ παραδῶσθαι τὸν στόλον τῆς, ὅπως προεβλέπετο ἐξ αὐτῶν, τὸν ἐβύθησε!! Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐπὶ τῇ ἀναγγελίᾳ τῆς ὑπογραφῆς τῆς εἰρήνης αἱ Ρουμανικαὶ Ἀρχαὶ ἐτέλεσαν δοξολογίαν ἐν τῇ Μητροπόλει των, πρὸ τῆς ὁποίας παρετάχθησαν ἀνὰ εἰς λόχος Ρουμανικός, Γαλλικός καὶ Ἑλληνικός.

Σήμερον τὴν πρωίαν (20 Ἰουνίου 1919) ἐπανῆλθε τὸ πρῶτον πλοῖον τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀναχωρήσει μὲ στρατὸν καὶ ἀμέσως ἤρξατο ἡ ἐπιβίβασις τοῦ 34ου Συντάγματος, τὸ ὁποῖον καὶ θὰ ἀναχωρήσῃ αὖριον λίαν πρωί.

Εὐτυχῶς ἢ δυστυχῶς δὲν ἔχουν φθάσει ἄλλα τμήματα ἀκόμη ἐκ τοῦ μετώπου, διότι θὰ ἦτο δύσκολος ὁ στρατωνισμὸς των ἐνταῦθα, καθ' ὅσον ἔχουν φθάσει καὶ Γαλλικὰ τμήματα.

ΚΑΙ ΜΕΡΙΚΑ ΕΠΕΙΣΟΔΙΑ

Εἶχομεν καὶ μερικὰ ἐπεισόδια μεταξὺ τῶν συμμάχων στρατιωτῶν. Οὕτω εἶχομεν δύο συμπλοκάς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Μαροκινῶν (Γάλλων). Κατὰ τὴν πρώτην οἱ Μαροκινοὶ εἶχον 3 τραυματίας, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν εἶχομεν ἡμεῖς δύο. Εἶναι προτιμότερον νὰ γίνωνται ρήξεις μεταξὺ τῶν συμμάχων στρατιωτῶν παρὰ μὲ Ρουμάνους τοιοῦτους, ὅποτε θὰ ἐδημιουργοῦντο καὶ προστριβαὶ μὲ τὰς Ρουμανικὰς ἀρχὰς καὶ δυσἀρέσκεια μεταξὺ τοῦ Ρουμανικοῦ πληθυσμοῦ. Ἄλλ' εἶχομεν καὶ μερικὰ δυσἀρέστα ἐκ τυχαίων ἀτυχημάτων. Οὕτω τὰ αὐτοκίνητά μας ἔχουν σκοτώσει, ἕως τώρα, ἕνα ἄνθρωπον, ἕνα ἄλογο, ἕνα βόδι καὶ ἔχουν συντρίψει 3 ἀγροτικὰ κάρρα. Τέλος ἕνας λοχίας μας ἐσκότωσεν ἕνα Ρουμᾶνον πολίτην, ἐκ τυχαίας ἐκπυροκροτήσεως τοῦ περιστρόφου του.

Μᾶς ἐγένοντο ὅμως καὶ παράπονα ὅτι οἱ στρατιῶται μας διευκολύνουν τὸ λαθρεμπόριον, ἐξάγοντες ἀπὸ τὰ ἐκάστοτε ἀφικνούμενα πλοῖα μας καπνὰ, ζάχαριν καὶ ἄλλα εἶδη, ὑποκείμενα εἰς εἰσαγωγικὴν φορολογίαν, ὡς δῆθεν ἀνήκοντα εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ἐνῶ ἐξυπηρέτουν ἰδιωτικὰ, ἀτομικὰ συμφέροντα.

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΝΑΧΩΡΗΣΕΩΝ

Εἰς τὰς 22 Ἰουνίου ἐπανῆλθεν ὁ Στρατηγὸς Νεγρεπόντης, ἐκ Βουκουρεστίου, καὶ εἰς τὰς 25 ἐγένετο ἐπὶ τῇ ἀναχωρήσει τῶν στρατευμάτων μας δοξολογία, καθ' ἣν ὠμίλησεν ὁ Στρατηγὸς Νεγρεπόντης, τὸ δὲ ἐσπέρας τῆς ἰδίας ἡμέρας μᾶς παρέθεσεν ἡ Κοινότης Γαλατσίου γεῦμα εἰς δὲ παρεκάθησαν

90 αξιωματικοὶ καὶ 60 ἰδιῶται. Κατὰ τὸ γεῦμα τοῦτο ὠμίλησα ἐγώ, εὐχαριστήσας τοὺς Ἕλληνας Γαλατσίου διὰ τὰς προσφερθείσας παρ' αὐτῶν εἰς τὰ στρατεύματά μας προθύμους καὶ ἀνιδιοτελεῖς ὑπηρεσίας.

Εἰς τὰς 26 Ἰουνίου ἀνεχώρησεν ὁ Στρατηγὸς Νεγρεπόντης, διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου «Θεμιστοκλῆς». Εἰς τὴν ἀποβάθραν εἶχον παρατάξει οἱ Ρουμᾶνοι ἓνα λόχον μετὰ μουσικῆς, ὁ δὲ παριστάμενος Ρουμᾶνος Στρατηγὸς παρέμεινε μέχρις ἀπομακρύνσεως τοῦ πλοίου. Παρίστατο εἰς τὴν προκυμαίαν κόσμος πολὺς, ὁ ὁποῖος ἐζητωκραύγαζεν, ὅπως ἐζητωκραύγαζαν καὶ ἀπὸ τῶν πλοίων οἱ στρατιῶται μας. Τὴν 30ὴν Ἰουνίου ἀνεχώρησε καὶ ὁ Στρατηγὸς Βλαχόπουλος.

ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΟΡΤΗ

Σήμερον, 1ην Ἰουλίου καθ' ἡμᾶς, ἡ 14 Ἰουλίου κατὰ τὸ νέον (Γρηγοριανόν) ἡμερολόγιον (διαφορὰ 13 ἡμερῶν), εἶναι ἡ Ἐθνικὴ ἐορτὴ τῶν Γάλλων. Εἶχον ὀργανώσει τὸ ἑσπέρας τῆς παραμονῆς λαμπαδηφορίαν μετὰ μουσικῆς, τὴν μεσημβρίαν γεῦμα ἐπὶ τοῦ πλοίου «Ἀλέξανδρος III», εἰς ὃ παρεκαθήσασαμεν 60 ἄτομα. Ἐγὼ ὡς ἀρχαιότερος, ἀπὸ Ἑλληνικῆς πλευρᾶς, ἔκαμα πρόποσιν γαλλιστὶ ὑπὲρ τῆς εὐημερίας καὶ τῆς δόξης τῆς Γαλλίας, τὸ δὲ βράδυ ἐδόθη ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πλοίου ἑσπερίς, εἰς ἣν παρέστησαν καὶ κυραὶ.

ΝΕΑΙ ΑΝΑΧΩΡΗΣΕΙΣ

Εἰς τὰς 2 Ἰουλίου ἔφθασε τὸ πλωτὸν νοσοκομεῖον «Ἀμφιτρίτη». Τὸ ἔστειλα αὐθημερὸν εἰς Βραΐλαν, ὅπουθεν παρέλαβε 119 ἀσθενεῖς καὶ ἀνεχώρησε τὴν ἐπομένην δι' Ἑλλάδα. Συγχρόνως ἦλθε καὶ τὸ ἀτμόπλοιον «Ἀτρομήτους», ἐπὶ τοῦ ὁποίου δὲν ὑπελογίζαμεν. Κατόπιν τούτου ἀπέστειλα εἰς Βραΐλαν τὸ ἀτμόπλοιον «Ἐλση» καὶ παρέλαβε τὸ ὑλικὸν καὶ τὸ προσωπικὸν τοῦ Νοσοκομείου, ὡς καὶ 200 Ἕλληνας, ἀπὸ τοὺς ἀπὸ μακροῦ ἐγκατεστημένους ἐν Ρουμανίᾳ, ἐπιθυμοῦντας ἤδη νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν Ἑλλάδα λόγῳ ἐλλείψεως πλέον πάσης ἐμπορικῆς ἢ ἄλλης ἐργασίας. Ὁμοίως παρελήφθησαν παρόμοιοι πρόσφυγες καὶ ἐκ Γαλατσίου καὶ Σουλινᾶ, ἀνελθόντες (γυναῖκες, ἄνδρες καὶ παιδιὰ) εἰς 550 περίπου. Διὰ τὴν τοιαύτην παραλαβὴν ἦτο σύμφωνος καὶ ἡ Κυβέρνησίς μας.

Ἡ «Ἐλση» ἐπέστρεψεν εἰς Γαλάτσι, ὅπου συνεπληρώθη ἡ φόρτωσις της καθὼς καὶ τοῦ «Ἀτρομήτους», φορτωθέντων ὅλων τῶν ὑλικῶν, τῶν κτηνῶν καὶ ὀχημάτων τῶν ἀπομενόντων εἰσέτι ἐν Ρουμανίᾳ Ἑλληνικῶν Τμημάτων, καὶ ἐπὶ τῆς «Ἡροῦς» ἐφορτώθη τὸ ὑλικὸν καὶ τὸ προσωπικὸν τῆς Μοίρας Ἀεροπλάνων.

Ἀφοῦ ἐξησφάλισα τὴν φόρτωσιν ὅλων τῶν ὑπολειπομένων ἀνδρῶν καὶ ὑλικῶν, ἔτηλεγράφησα τὴν 3ην Ἰουλίου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν Θεσ-

σαλονίκην καὶ τὴν Σμύρνην ὅτι ἀναχωροῦμεν αὖριον (4 Ἰουλίου) ἐγκαταλείποντες ὀριστικῶς τὸ Ρουμανικὸν ἔδαφος.

Εὐθὺς ἀμέσως ἀπέστειλα ἔγγραφα εἰς τὸ Γαλλικὸν καὶ Ρουμανικὸν Φρουραρχεῖον, εἰς τὸν ἐν Γαλατσίῳ Ρουμᾶνον Στρατηγὸν καὶ τὸν Νομάρχην, ἀγγέλων τὴν ἐντὸς τῆς αὖριον ἀναχώρησιν καὶ τοῦ τελευταίου τμήματος τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ καὶ εὐχαριστῶν διὰ τὴν παρασχεθεῖσαν συνδρομὴν κατὰ τὴν ἐν Ρουμανίᾳ παραμονὴν τῶν στρατευμάτων μας. Ἐκαμα δὲ ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἀπογεύματος ἀποχαιρετιστηρίους ἐπισκέψεις πρὸς τὰς Ρουμανικὰς Πολιτικὰς καὶ Στρατιωτικὰς Ἀρχάς, ὡς καὶ πρὸς τὰς Γαλλικὰς τοιαύτας καὶ τέλος εἰς τὸν Πρόεδρον καὶ τὰ λοιπὰ ἐπίλεκτα μέλη τῆς Κοινότητος Γαλατσίου.

ΤΕΛΙΚΟΣ ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Ἐκρίνα σκόπιμον, πλὴν τῶν εὐχαριστιῶν μου πρὸς τὰς ἐπισήμους ἀρχάς, νὰ κάμω ἐν εὐχαριστήριον καὶ πρὸς τὸν Ρουμανικὸν Λαὸν διὰ τοῦ ἐγγωρίου τύπου, διὰ τὴν καλὴν ὑποδοχὴν καὶ φιλοξενίαν τὴν ὁποίαν παρέσχεν εἰς τὰ στρατεύματά μας κατὰ τὴν ἐκεῖ παραμονὴν των. Ἡ ἐν Γαλατσίῳ ἐκδιδομένη Ρουμανικὴ ἐφημερίς «Vocea Galatului» τῆς 4ης Ἰουλίου 1919, μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἐνυπογράφου εὐχαριστηρίου μου, ἀνέγραψε καὶ τὰ ἐξῆς, εἰς Ἑλληνικὴν μετάφρασιν, προσερχόμενα ἐκ τῆς συντάξεως τῆς Ἐφημερίδος :

«Σήμερον ἐγκαταλείπουνσι τὴν πόλιν μας ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα, ἅτινα εὐρίσκονται ἀκόμη ἐνταῦθα. Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν θαυμασίαν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν ἀφήνουν, ὡς ἐκ τῆς πεπολιτισμένης καὶ ἀνταξίας συμπεριφορᾶς των, αἰσθανόμεθα τὴν λύπην τοῦ ἀποχωρισμοῦ ἀγαπητῶν φίλων, ὧν τὴν ἀνάμνησιν θέλομεν διατηρήσει καὶ εὐχόμεθα κατευόδιον, ὡς καὶ νέαν ἐξύψωσιν τῆς Πατρίδος των».

Ἡ 8η πρωινή τῆς 4ης Ἰουλίου 1919 εἶχεν ὀρισθῆ διὰ τὴν ἀναχώρησιν ὄλων τῶν ἐν Γαλατσίῳ Ἑλληνικῶν ἀτμοπλοίων. Ἐγὼ ἐπέβην τοῦ ἀτμοπλοίου «Ἐλση». Ἀπὸ ἐνωρὶς εἶχε συγκεντρωθῆ πρὸ τῶν πλοίων ὅλη σχεδὸν ἡ Ἑλληνικὴ παροικία, πρὸς προπομπὴν μας. 5 μικραὶ μαθητριά, ἐνδεδυμένα μετὰ Ἑλληνικὰς ἐνδυμασίας, μετὰ τὴν διδασκάλισσάν των μοὶ προσέφερον ὥραίας ἀνθοδέσμας. Εἰς τὰς 8 ἀκριβῶς ἐσηκώθησαν αἱ ἀγκυραὶ καὶ ἕνα μικρὸν ἀτμόπλοιον, σηματοστόλιστον, μετὰ τοὺς προκρίτους τῆς Κοινότητος μᾶς συνώδευσε κατὰ τὴν ἀναχώρησίν μας ἐπ' ἀρκετόν. Ζητωκραυγαὶ ἀπὸ τῆς ξηρᾶς καὶ τῶν πλοίων καὶ σφυρίγματα ὄλων τῶν ἐν τῷ λιμένι πλοίων ἤκούοντο συνεχῶς μέχρι τῆς ἐξαφανίσσεως τοῦ πλοίου μας. Κατερχόμεθα λοιπὸν τὸν Δούναβιν καὶ εἰς τὰς 4 μ.μ. φθάνομεν εἰς Σουλινᾶ, ὅπου ἐσταματήσαμεν διὰ νὰ παραλάβωμεν 250 εἰσέτι πρόσφυγας, τοὺς ὁποίους ὁ Πρόξενός μας, εἰδοποιηθεὶς ἐγκαίρως, εἶχε συγκεντρώσει μετὰ τῶν ἀποσκευῶν των εἰς τὴν προκουμαίαν. Ὁ καιρὸς εἶναι ἄσχημος καὶ ἡ θάλασσα τεταραγμένη καὶ τρικυμιώδης. Διὰ τοῦτο ἀνεβάλαμεν τὴν ἀναχώρησίν μας καὶ ἀπεπλεύσαμεν τὴν 7ην πρωινήν τῆς 5ης Ἰουλίου

ἐκ Σουλινᾶ. Συγκινητικὸς ὁ ἀποχαιρετισμὸς, ἰδίᾳ τῶν ἀναχωρούντων προσφύγων καὶ τῶν παραμενόντων Ἑλλήνων.

Τὴν 6ην μ.μ. τῆς 6ης Ἰουλίου εἰσῆλθομεν εἰς τὸν Βόσπορον εἰς τὰς 7 ἡγκυροβολήσαμεν εἰς τὴν Πόλιν καὶ εἰς τὰς 8½ ἐπετράπη ἡ ἔξοδος ὠρισμένων ἀξιωματικῶν, μετὰ συμμαχικὸν ἔλεγχον.

Ἐπεσκέφθη τὸν συνταγματάρχην Γεώργ. Κατεχάκην (γνωστὸν μοι καὶ ἐκ τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος), ὅστις ἦτο Ἀρχηγὸς τῆς ἡμετέρας ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀποστολῆς, καὶ ὅστις μοι παρεχώρησεν αὐτοκίνητον πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς Πόλεως. Τὴν μεσημβρίαν ἐφάγαμε μαζὶ μὲ τὸν ἡμέτερον ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀρμυστὴν Εὐθύμιον Κανελλόπουλον, ἐπίσης γνωστὸν μου ἀφ' ὄτου ὑπηρετεῖ ὡς Ὑποπρόξενος εἰς Δεδεαγάτς καὶ ἐγὼ ἤμην παρὰ τῷ Προξενείῳ Ἀδριανουπόλεως. Εἰς τὰς 6 τὸ ἀπόγευμα τῆς ἰδίας ἡμέρας ἀνεχωρήσαμεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως κατευθυνόμενοι εἰς Σμύρνην.

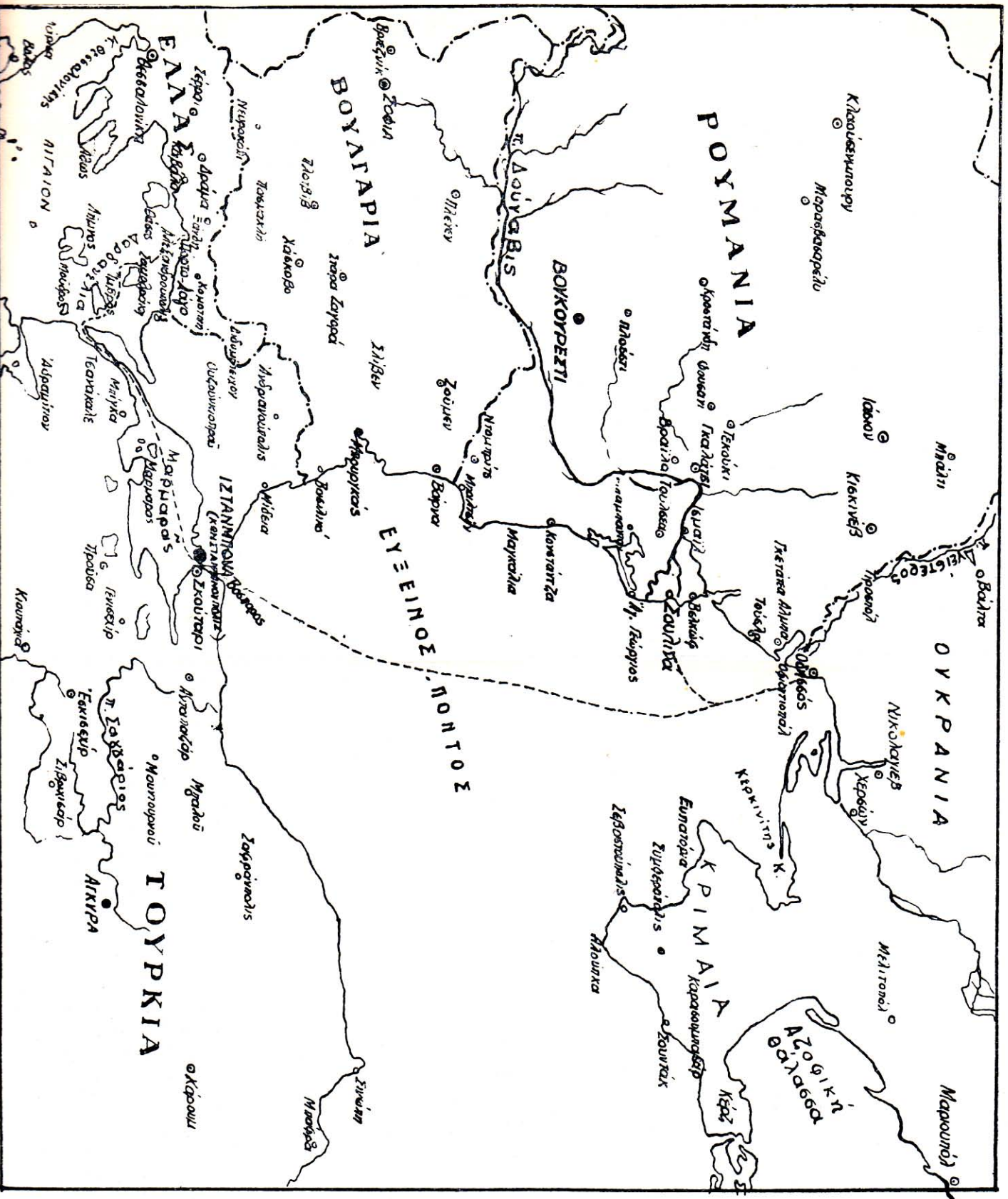
* * *

Ὅταν μετὰ τὴν ἄφιξίν μας εἰς Σμύρνην διελύθη ἡ Βάσις Ὀδησοῦ—Γαλατσίου εἰς τὴν ἡμερησίαν διαταγὴν τῆς διαλύσεως τῆς Βάσεως, πλὴν τοῦ καθορισμοῦ ποῦ θὰ ἐπήγαιναν οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ποῦ θὰ παρεδίδοντο τὰ ὕλικὰ ἀνέγραψα καὶ τὰ ἐξῆς :

«Ἦδη ὅτε ἔληξεν ἡ ἐκστρατεία αὕτη τῆς Ρωσίας, δέον πάντες οἱ ὑπὸ οἰανδήποτε μορφὴν συμμετασχόντες εἰς αὐτὴν νὰ εἶναι ὑπερήφανοι διὰ τὴν συμμετοχὴν των, διότι ἡ ὑπερπόντιος αὕτη ἐκστρατεία, ἡ ὑπὸ δυσκολωτάτους συντελεσθεῖσα ὄρου, καὶ λίαν ὠφέλιμον ἔργον ἀπέδωκεν εἰς τὴν Πατρίδα ἡμῶν, ἀπὸ ἀπόψεως ἀναγνωρίσεως πολλῶν ἐκ τῶν δικαίων ἀξιώσεων της, καὶ συνετέλεσε διὰ τῆς ἀρίστης στάσεως τοῦ Στρατοῦ ἡμῶν εἰς τε τὴν Ρωσίαν καὶ τὴν Ρουμανίαν, κατὰ τε τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ κατὰ τὴν ἀπέναντι τῶν κατοίκων τῶν Χωρῶν τούτων συμπεριφορὰν αὐτοῦ, ὅπως ἀναγνωρισθῶσιν εἰς εὐρύτερον διεθνή κύκλον αἱ ἀρεταὶ καὶ ἡ ἀξία τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ».

ΧΑΡΤΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ ΕΙΣ ΡΩΣΙΑΝ 1919

ΜΕΤΑΦΟΡΑΙ ΑΠΟ ΑΙΜΕΝΑ ΠΟΡΤΟ - ΛΑΓΟ (παρά την Αλεξανδρούπολη) ΕΙΣ ΟΑΗΣΣΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄
ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

ΑΠΟ 8 ΙΟΥΛΙΟΥ 1919
ΜΕΧΡΙ 3 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1922

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

Εἰς τὰς 6 μ.μ. τῆς 8ης Ἰουλίου 1919, ἡμέραν Κυριακὴν, ἐφθάσαμεν εἰς Σμύρνην, μετὰ ὠραῖον ταξίδι, 24 ὥρας ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐκ τῆς ὁποίας διήλθομεν, μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐκστρατείας εἰς Ρωσίαν, ἐπιστρέφοντες διὰ Ρουμανίας καὶ Γαλατσίου.

Ἐξαιρετικὴ ἡ πρώτη ἄποψις τοῦ λιμένος τῆς Σμύρνης, μὲ ὅλας τὰς εὐκολίας φορτώσεως καὶ ἐκφορτώσεως ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν σιδηροδρομικῶν βαγονίων ἐπὶ τῶν πλοίων. Ἡ δὲ παραλιακὴ ὁδός, ὅπου καὶ ὅλα τὰ κέντρα διασκευασέως, ἦτο κατὰ μέστος κόσμου λόγῳ τῆς Κυριακῆς.

Ἐνας ἀξιωματικὸς τοῦ Φρουραρχείου μας ὠδηγεῖ τὸ τάγμα Μετόπισθεν τῆς τέως Βάσεως Γαλατσίου εἰς μίαν ἀποθήκην πρὸς στρατωνισμὸν καὶ ἕνας ἄλλος ἀξιωματικὸς τῆς νέας Βάσεως Σμύρνης μᾶς παρέχει σχετικὰς πληροφορίας διὰ τὴν ἀποθήκευσιν τοῦ ὑλικοῦ μας.

Ἐγὼ παρουσιάσθην εἰς τὸν Στρατηγὸν Κωνσταντῖνον Νίδερ, Ἀρχηγὸν τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ δυνάμεων, ὅν καὶ ὑπάγομαι, ὅστις μὲ ἐδέχθη εὐμενῶς, ἀλλὰ μοὶ εἶπεν ὅτι τὴν ὀριστικὴν τοποθέτησίν μου θὰ κάμῃ ὁ Ἀρχιστράτηγος Λεωνίδας Παρασκευόπουλος, ὁ ὁποῖος καὶ εὗρισκετο τότε προσωρινῶς εἰς Σμύρνην. Ἐν συνεχείᾳ ἐπαρουσιάσθην καὶ εἰς τὸν Στρατηγὸν Παρασκευόπουλον, ὁ ὁποῖος μὲ ἐδέχθη μὲ πολλὴν ἐγκαρδιότητα καὶ μοῦ εἶπεν ὅτι ἦτο εὐχαριστημένος, διότι τοῦ δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ μοῦ ἐκφράσῃ προσωπικῶς τὰ συγχαρητήριά του διὰ τὴν ὅλην καλὴν λειτουργίαν τῆς Βάσεως Ὀδησοῦ—Γαλατσίου, περὶ ἧς, ἄλλωστε, ἦτο ἐκ τῶν προτέρων βέβαιος. Εἶδεν ὅτι ἔφερον τὴν ταινίαν τοῦ Πολεμικοῦ Σταυροῦ καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ἐὰν δὲν μοῦ εἶχεν ἀπονεμηθῆ, θὰ μοῦ τὸν ἐδίδεν ὁ ἴδιος. Μὲ ἠρώτησεν ἐὰν ὁ συνταγματάρχης Νικόλαος Μαμούνης, διοικητὴς ἤδη τῆς Βάσεως Σμύρνης, εἶναι ἀρχαιότερός μου καὶ ἐπὶ τῇ καταφατικῇ ἀπαντήσῃ μου εἶπεν ὅτι θὰ κανονίσῃ ὁ ἴδιος τὸ ζήτημα.

Ἐξεδόθη διαταγὴ περὶ συγχωνεύσεως τῆς Βάσεως Γαλατσίου πρὸς τὴν Βάσιν Σμύρνης, δι' ἧς ἐκανονίσθησαν τὰ τῆς παραδόσεως τοῦ ὑλικοῦ κατὰ ἄρμοδιότητος (πυρομαχικά, ὑγειονομικόν, ἱματισμὸς, τρόφιμα κλπ.) καὶ διαθέσεως τῶν ἀξιωματικῶν εἰς διαφόρους ὑπηρεσίας.

Ἐγὼ παρέμεινα τυπικῶς ὡς Ὑποδιοικητὴς τῆς νέας Βάσεως. Συνεπεῖα τῆς ἄνω διαταγῆς, ἐξέδωσα καὶ ἐγὼ τὴν τελευταίαν ἡμερησίαν διαταγὴν τῆς διαλυομένης Βάσεως, μέρος τῆς ὁποίας ἀνέφερα εἰς τὸ τέλος τοῦ προηγουμένου Κεφαλαίου.

ΓΕΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΝ ΜΙΚΡῃ ΑΣΙΑ

Τὴν παραμονὴν μου ὡς Ὑποδιοικητοῦ εἰς τὴν νέαν Βάσιν Σμύρνης τὴν ἐθεώρησα ὡς προσωρινήν, ἄλλως εἶχα ὑπ' ὄψιν μου νὰ ὑποβάλω αἰτησὶν ἀποστρατείας, ἐὰν ἀπεκλειόμεν ὀριστικῶς τῆς μαχίμου ὑπηρεσίας. Ἀφῆκα ἔθεν τὰ πράγματα νὰ πάρουν τὸν μοιραῖον των δρόμον, χωρὶς ἐγὼ νὰ προβῶ εἰς καμμίαν ἐνέργειαν.

Ἡμῆν ἔθεν τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἀφίξεώς μου εἰς Σμύρνην σχεδὸν ἄνευ ἐργασίας καὶ ἐκυκλοφόρου ἀνὰ τὴν πόλιν, κατὰ πρότον τότε πληροφορούμενος, ἐν λεπτομερείᾳ, τὰ συμβάντα ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ἀποβάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ (2 (15) Μαΐου 1919), μέχρι τῆς ἀφίξεώς μου (8 Ἰουλίου 1919). Οὕτω ἐνῶ ἡ ἀπόβασις τῶν στρατευμάτων μας ἐγένετο ἐν πλήρει τάξει καὶ ἐν μέσῳ ἀκράτου ἐνθουσιασμοῦ τοῦ πολυπληθοῦς Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Σμύρνης καὶ τῶν περιχώρων (ἀπουσιαζόντων ἐντελῶς τῶν τε ἐπισήμων καὶ ἀνεπισήμων Τούρκων), μετὰ πλήρους σημασιοστολισμοῦ τῆς πόλεως καὶ ὑπὸ τὰς ἐπισήμους εὐλογίας τοῦ Μητροπολίτου Σμύρνης Χρυσοστόμου, καὶ ἐνῶ τὰ συντάγματα ἔβαινον εἰς κατάληψιν τῶν ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένων θέσεων των, τὸ 1/38 Σύνταγμα Εὐζώνων, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Διοικητηρίου, ἐδέχθη πυκνὰ πυρὰ ἀπὸ τὸ Διοικητήριον, τὸ Ἀρχηγεῖον Χωροφυλακῆς, τοὺς στρατῶνας, τὰς φυλακάς, τὰ περίξ Τουρκικὰ σπίτια καὶ ἀπὸ ἑνα Τουρκικὸν Ξενοδοχεῖον. Τὴν ἔκπληξιν καὶ τὴν πρώτην σύγχυσιν διεδέχθη ἡ δρᾶσις. Ἡ ἀντίστασις κατεστάλη μὲ ἀρκετὰς ἐκατέρωθεν ἀπωλείας καὶ πολλὰς συλλήψεις Τούρκων καὶ τὴν ἔξαψιν τοῦ φανατισμοῦ ἐκατέρωθεν. Μεταξὺ τῶν συλληφθέντων ἦτο καὶ ὁ Βαλῆς Σμύρνης, ὁ ὁποῖος, μὲν ἀνεγνωρίσθη, ἀφέθη ἐλεύθερος. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ὅμως αὐτῆς οἱ ἰθύνοντες στρατιωτικοί, ἀπολέσαντες τὴν ψυχραμίαν των, διέπραξαν πολλὰ σφάλματα, τὰ ὅποια παρ' ὀλίγον νὰ στοιχίσουν τὴν ἄρσιν τῆς Ἐντολῆς διὰ τὴν κατοχὴν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὰ ὅποια, ἐν πάσῃ περιπτώσει, μᾶς ἐδημιούργησαν πολλὰς περιπετείας καὶ δυσκολίας. Τὸν ἐναντίον μας φανατισμὸν τῶν Τούρκων ὑπεδαύλιζον ἀπὸ καιροῦ οἱ Ἴταλοί, οἱ ὅποιοι εἶχον προηγηθῆ ἡμῶν ἐν Μ. Ἀσίᾳ, ἐν φιλικῇ μετὰ τῶν Τούρκων συνεργασίᾳ, καὶ οἱ ὅποιοι ἀντετάσσοντο φανερὰ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν κατοχὴν, ἐνῶ οἱ Ἴταλοί ἰδιῶται οἱ διαμένοντες ἐν Σμύρνη συμμετεῖχον εἰς ὅλας τὰς ἀνθελληνικὰς ἐκδηλώσεις τῶν Τούρκων.

Ἡδη, βέβαια, καταβάλλεται προσπάθεια πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν σφαλμάτων, ἀλλὰ δύσκολα μεταβάλλονται αἱ δημιουργηθεῖσαι πρῶται δυσμενεῖς ἐντυπώσεις περὶ ἀνικανότητός μας νὰ διοικήσωμεν μὲ ἀνωτερότητα ἀλλοφύλους, καὶ ἰδίᾳ μετὰ τὸν γεννηθέντα φανατισμὸν παρὰ τοῖς Τούρκοις. Καὶ σήμερον ἀκόμη ἐξακολουθοῦν συμπλοκαὶ μετὰ ἀτάκτων Τούρκων καὶ τοῦ στρατοῦ μας εἰς διάφορα σημεῖα τῆς ἐνδοχώρας, αἱ ὅποια λαμβάνουν κάποτε μορφήν ἀληθῶν μαχῶν, μετ' ἀπωλειῶν. Ἡ Πέργαμος καὶ τὸ Αἰδίνιον, καταληφθεῖσαι ἀρχικῶς εἰρηνικῶς παρ' ἡμῶν, ἐξεκινώθησαν συνετεία δημιουργη-

θείσης Τουρκικῆς ἐξεγέρσεως καὶ κατόπιν ἀνακατελήφθησαν καὶ πάλιν παρ' ἡμῶν. Ἐν τῷ μεταξύ αἱ πόλεις αὗται ὑπέστησαν καταστροφάς, πυρκαϊάς, σφαγάς, δηλώσεις. Καὶ κατὰ μὲν τὴν ἀποχώρησίν μας ἦλθεν ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς πρόσφυξ καὶ ρακένδυτος εἰς Σμύρνην, κατὰ δὲ τὴν ἀνακατάληψίν των παρ' ἡμῶν τὰς ἐγκατέλειπεν ὁ Τουρκικὸς πληθυσμὸς, ἀποσυρθεὶς εἰς τὰ μὴ κατεχόμενα παρ' ἡμῶν μέρη καὶ μεταδώσας ἐκεῖ ὄλον τὸν ἀνθελληνικὸν φανατισμόν.

Αἱ Τουρκικαὶ Ἀρχαὶ—κακῶς καταλυθεῖσαι ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς— παρεκλήθησαν κατόπιν νὰ ἐπαναλάβουν τὰ καθήκοντά των, πρὸς λειτουργίαν, κάπως, τῆς Κρατικῆς μηχανῆς, ἀλλ' ἐπραξαν τοῦτο μετὰ τινος ἀλαζονείας ἔναντι τῆς Στρατιωτικῆς μας Κατοχῆς. Τηλέγραφοι καὶ σιδηρόδρομοι ἐπανῆλθον ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν των, ἐπίταξις τροφίμων καὶ οἰκημάτων ὑπῆχθησαν εἰς σχεδὸν ἀπαγορευτικὰς διατυπώσεις, κατόπιν τῶν γενομένων εἰς τὰς ἀρχὰς ὑπερβασίῶν.

Οἱ Ἴταλοι ἐξακολουθοῦν ἀπροκαλύπτως τὴν ἐναντίον μας προπαγάνδαν των, ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ λεγόμενοι Φραγκολεβαντῖνοι Συμυρναῖοι διάκεινται δυσμενῶς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κατοχὴν, καθόσον δι' αὐτῆς θίγονται τὰ οἰκονομικὰ των συμφέροντα.

Ἡ ἀντίδρασις ὅμως κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κατοχῆς ἔλαβε τὴν μόνιμον καὶ δυναμικὴν της μορφήν ὅταν ὁ Τοῦρκος Στρατηγὸς Μουσταφᾶ—Κεμάλ ἐκήρυσεν ἐπανάστασιν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Ἀγκυραν, τῆς νομίμου Κυβερνήσεως παραμεινάσης εἰς Κωνσταντινούπολιν, τῆς ὁποίας διεκήρυσεν ὅτι δὲν ἀναγνωρίζει τὰς ἀποφάσεις καὶ τὰς συμφωνίας εἰς τὰς ὁποίας προσέβη ἢ θὰ προβῇ μετὰ τῶν Δυνάμεων τῆς Ἀντάντ.

Ἐκεῖθεν ὁ Κεμάλ ἐπέξετάθη εἰς ὄλον τὸ Τουρκικὸν Μικρασιατικὸν Κράτος καὶ κατέλαβεν ὄλον τὸ ἐκεῖ πολεμικὸν ὕλικόν, μὲ τὸ ὅποῖον ἐφωδίασε καὶ ὠργάνωσε τὰ ἀνταρτικὰ σώματα, μὲ τὸν σκοπὸν τῆς ἐκδιώξεως τῶν Ἑλλήνων ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας, ἀλλὰ καὶ ὄλων τῶν ἄλλων ξένων ἐκ Τουρκίας καὶ Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ ἐπίσημος Τουρκία, εἴτε δὲν ἠδύνατο, εἴτε δὲν ἠθέλησεν, εἰς οὐδεμίαν ἐνέργειαν προσέβη κατὰ τοῦ δυναμικοῦ καὶ δημοφιλοῦς Στρατηγοῦ Μουσταφᾶ Κεμάλ, ὅστις οὕτω ἐδημιούργησεν ἴδιον Κράτος καὶ μάλιστα μεγαλύτερον τοῦ νομίμου, τὸ ὅποῖον εἶχε περιορισθῆ σχεδὸν εἰς μόνην τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ὡστε ὅταν ὀμιλῶμεν κατωτέρω περὶ ἀνταρτῶν, τσετῶν, ζεϊμπέκηδων, δέον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας ὅτι οὗτοι ἦσαν ὄργανα τῆς Κυβερνήσεως Μουσταφᾶ—Κεμάλ, τὰς διαταγὰς τῆς ὁποίας ἐξετέλουν.

ΠΑΡΗΓΟΡΟΣ ΗΘΙΚΗ ΕΝΙΣΧΥΣΙΣ

Εἰς τὴν ἔκθεσιν τὴν ὁποίαν ὑπέβαλον εἰς τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον περὶ τῆς ἀποχωρήσεως τῶν στρατευμάτων μας ἐκ Γαλατσίου ἀνέφερον καὶ τὴν τιμη-

τικὴν διάκρισιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀναγράψει ἢ ἐν Γαλατσίᾳ ἐκδιδομένη Ρουμανικὴ ἐφημερίς «Vocsa Galatului» ἐπὶ τῇ ἀναχωρήσει τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἐκ Ρουμανίας, καὶ ἡ ὁποία εἶχεν ὡς ἐξῆς: «Σήμερον ἐγκαταλείπουσι τὴν πόλιν μας ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα, ἅτινα εὐρίσκονται ἀκόμη ἐνταῦθα. Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν θαυμασίαν ἐντύπωσιν ἣν ἀφῆκαν, ὡς ἐκ τῆς πεπολιτισμένης καὶ ἀνταξίας συμπεριφορᾶς των, αἰσθανόμεθα τὴν λύπην τοῦ ἀποχωρισμοῦ ἀγαπητῶν φίλων, ὧν τὴν ἀνάμνησιν θέλομεν διατηρήσει καὶ εὐχόμεθα αὐτοῖς κατευόδιον καὶ νέαν ἐξύψωσιν τῆς Πατρίδος των».

Τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον ἔσπευσε νὰ δημοσιεύσῃ τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο, τὴν 11ην Ἰουλίου, δι' ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν καὶ ξένων ἐφημεριδῶν τῶν ἐκδιδομένων ἐν Σμύρνῃ, εἰς ἀντιπερισπασμὸν τῶν γραφομένων καὶ λεγομένων εἰς βᾶρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ.

ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΕΙΡΗΝΗΣ

Ἡ ὑπογραφή εἰρήνης μετὰ τῆς Βουλγαρίας διαρκῶς ἀναβάλλεται. Λέγεται ὅτι ἡ Ἀμερικὴ ἀντιτάσσεται εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Βουλγαρίας ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου. Ἡ δὲ μετὰ τῆς Τουρκίας εἰρήνη φαίνεται ὅτι παρουσιάζει ἀκόμη περισσοτέρας δυσκολίας. Τὸ ζήτημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Στενῶν ἀπετέλει ἀνέκαθεν τὸ πλεόν ἀκανθῶδες ζήτημα μετὰ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Ἡ Ἀμερικὴ ἠρνήθη νὰ δεχθῇ ἐντολὴν διοικήσεως ἐπαρχιῶν τῆς Τουρκίας καὶ οἱ Ἰταλοὶ ὑποβοηθοῦν τὸν ἐπανεξοπλισμὸν τῆς Τουρκίας, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ μᾶς πετάξῃ ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας. Ἔχομεν περὶ τοῦτου ἀναμφισβητήτους ἀποδείξεις, ἀλλ' ἐκρίθη σκόπιμον νὰ ἀποφύγωμεν τὰς ἀπ' εὐθείας μὲ τὴν Ἰταλίαν προστριβάς. Καὶ οὕτω θὰ ἐξακολουθήσωμεν νὰ παραμένωμεν ἐν ἐκκρεμότητι ἐπὶ πολὺ ἀκόμη ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Μετὰ τὴν στρατιωτικὴν Κατοχὴν ἦλθεν ἡ σειρὰ τῆς πολιτικῆς Κατοχῆς. Καὶ ὡς τοιοῦτος, μὲ τὸν τίτλον τοῦ Ἀρμοστοῦ, διωρίσθη ὁ Στεργιάδης, φίλος πολὺ τοῦ Βενιζέλου καὶ ἐκτιμώμενος παρ' αὐτοῦ. Ἦλθε μὲ ἀπόλυτον πληρεξουσιότητα νὰ κάμνῃ ὅ,τι θέλει. Ἐφέρετο σατραπικῶς πρὸς τοὺς Στρατηγούς, τοὺς Μητροπολίτας καὶ ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς Ἀρχάς. Μόνον εἰς τοὺς Τούρκους θέλει νὰ εἶναι ἀρεστός καὶ τοὺς δικαιοῖνε πάντοτε. Μεταβαίνει εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἀπολύει ὅσους αἱ Στρατιωτικαὶ Ἀρχαὶ εἶχον φυλακίσει. Καὶ γενικώτερον αἱ Στρατιωτικαὶ Ἀρχαὶ εὐρίσκονται εἰς δύσκολον θέσιν, ἀφοῦ οὔτε εἰς ἀφοπλισμὸν τῶν κατοίκων ἐπιτρέπει ὁ Στεργιάδης νὰ προβῶσιν, οὔτε νὰ καταδιώξωσι τοὺς ἀντάρτας πέραν ὠρισμένης γραμμῆς δύνανται.

καὶ οὗτοι συγκεντροῦνται ὀπισθεν τῆς γραμμῆς ταύτης ἀνέτως. Ἐτέρου δικάζονται κατ' αὐτάς ἐνώπιον στρατοδικείων οἱ ἀναγκασθέντες νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸ Ἀϊδίνιον καὶ τὴν Πέργαμον συνταγματάρχης Σχοινᾶς καὶ ταγματάρχης Σιρμακῆζης.

Τὴν 24ην Ἰουλίου 1919 ἀφίκετο εἰς Σμύρνην ὁ Ἄγγλος Στρατηγὸς Μίλν, μετὰ τοῦ Ἐπιτελείου του, χωρὶς νὰ γνωσθῇ ὁ σκοπὸς τῆς ἀφίξεώς του. Τῷ ἐγένετο ἐπίσημος ὑποδοχή, μετὰ παρατάξεως καὶ κανονιοβολισμῶν, θεωρουμένου ἀνωτέρου τοῦ ἰδικοῦ μας Ἀρχιστρατήγου. Ἐτέρου κατηρτίσθη μία Ἐπιτροπὴ ἀπὸ Ἑλλήνας καὶ Ἄγγλους πρὸς καθορισμὸν τῶν ὁρίων τῆς Ἑλληνικῆς Κατοχῆς. Ποῖον ὅμως θὰ εἶναι δι' ἡμᾶς τὸ πρακτικὸν ἀποτέλεσμα; Ἡμεῖς κατ' ἀνάγκην θὰ σεβώμεθα τὴν γραμμὴν αὐτὴν καὶ δὲν θὰ τὴν ὑπερβαίνωμεν, οἱ Τούρκοι ὅμως συγκεντρούμενοι ἀνενόχλητοι ὀπισθεν αὐτῆς θὰ δύνανται νὰ μᾶς ἐπιτίθενται ὅταν καὶ ὅπου τοὺς συμφέρει.

Ὁ Ἄγγλος στρατηγὸς Μίλν ἀνεχώρησε διὰ Κωνσταντινούπολιν. Ἐπίσης ἀνεχώρησε καὶ ὁ στρατηγὸς Παρασκευόπουλος ἐκ Σμύρνης διὰ Θεσσαλονίκην, ὅπου ἡ ἔδρα του.

Η ΟΡΙΣΤΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΙΣ ΜΟΥ

Τὴν 8ην Αὐγούστου ἦλθε τέλος εἰς τὴν Βάσιν Σμύρνης ἡ διαταγὴ τῆς ὀριστικῆς τοποθετήσεώς μου. Εἶχε κενωθῇ ἡ θέσις τοῦ Διοικητοῦ Πεζικοῦ τῆς I Μεραρχίας, ἡ ὁποία διέμενεν εἰς Ἀϊδίνιον, ἐν ταυτῷ δ' ὑπῆρχον πληροφορίαι ὅτι ἐπέκειτο νέα Τουρκικὴ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Ἀϊδινίου. Δι' ὃ ἐξήτησεν ὁ στρατηγὸς Νίδερ, τηλεγραφικῶς, ἀπὸ τοῦ Γενικοῦ Στρατηγεῖου εἰς Θεσσαλονίκην τὴν τοποθετήσιν μου εἰς τὴν θέσιν αὐτήν. Ἡ ἔγκρισις ἦλθεν ἐπίσης τηλεγραφικῶς αὐθημερόν καὶ οὕτω ἐξεδόθη ἡ ὑπ' ἀριθ. 23108/5-8-19 διαταγὴ τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ, ἡ ὁποία ἔλεγεν ὅτι με τοποθετεῖ ὡς Διοικητὴν Πεζικοῦ τῆς I Μεραρχίας, κατόπιν τῆς ὑπ' ἀριθ. 10268/5-8-19 τηλεγραφικῆς διαταγῆς τοῦ Γενικοῦ Στρατηγεῖου. Ἡ διαταγὴ πρὸς τὴν Βάσιν εἶχε χαρακτηρισθῇ ὡς ἐπείγουσα καὶ ὠρίζεν ὅπως μοι χορηγηθῇ τὸ ταχύτερον φύλλον πορείας διὰ τὴν νέαν μου θέσιν. Μοιραία ὄθεν σύμπτωσις με ἐπανάφερον εἰς τὴν μάχιμον ὑπηρεσίαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον τόσον ἐπεθύμουν. Ὁ Στρατηγὸς Νίδερ μοι ἐξέφρασε τὴν εὐχαρίστησίν του καὶ με ἐκάλεσεν εἰς πρόγευμα. Ἀνεχώρησα τὴν 8ην Αὐγούστου τὸ πρωὶ σιδηροδρομικῶς καὶ ἔφθασα εἰς τὰς 10 τὸ βράδυ εἰς Ἀϊδίνιον. Καθ' ὁδὸν ἔβλεπα ὅτι ὅλα τὰ τεχνικὰ ἔργα τοῦ σιδηροδρόμου ἐφυλάσσοντο ὑπὸ τοῦ Στρατοῦ. Διοικητὴς τῆς Μεραρχίας ἦτο ὁ συνταγματάρχης τοῦ Μηχανικοῦ Ζαφείριος Παπαθανασίου καὶ Ἐπιτελάρχης τῆς Μεραρχίας ὁ συνταγματάρχης τοῦ Ἴππικοῦ Παναγ. Νικολαΐδης, ἀμφότεροι γνωστοί μου. Τὸ Ἀϊδίνιον εὖρον ἡμικατεστραμμένον μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων καὶ τὴν κατάληψιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἄλλοτε εἶχε 35.000 κατοίκους, ἐξ ὧν 6.000 Ἕλληνας. Ὅλα τὰ σπίτια τῶν Ἑλλήνων καὶ ὅλαι αἱ Ἐκκλησίαι των καὶ τὰ Σχολεῖα των ἐκάησαν παρὰ τῶν Τούρκων ὅταν ἀπεχώρησαν τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἐξ Ἀϊδινίου. Μετὰ τὴν ἀνακατάληψιν τοῦ Ἀϊδινίου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἔφυγαν οἱ Τούρκοι, ἀποσυρθέντες εἰς τὰ μὴ κατεχόμενα παρ' ἡμῶν ἐδάφη καὶ οἱ ἐπανελθόντες Ἕλληνες κατόκησαν εἰς τὰ Τουρκικὰ σπίτια.

Μικροσυμπλοκαὶ εἰς τὰ πέριξ σημειοῦνται σχεδὸν καθημερινῶς καὶ κατὰ σύμπτωσιν τὴν ἐπομένην τῆς ἀφίξεώς μου —9 Αὐγούστου— ἐγένετο παρ' ἡμῶν ἐπίθεσις, δι' ἑνὸς λόγου καὶ μιᾶς πυροβολαρχίας, ἐναντίον ἑνὸς δεσπόζοντος γειτονικοῦ λόφου, τὸν ὅποιον κατεῖχον οἱ ζεϊμπέκηδες καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου μᾶς παρηνόχλων. Ὁ λόφος κατελήφθη μὲ 8 μόνον τραυματίας ἡμετέρους.

ΑΝΑΛΗΨΙΣ ΤΩΝ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ ΜΟΥ

Τὴν 10ην Αὐγούστου 1919 ἐξέδωσα διαταγὴν πρὸς τὰ 4ον καὶ 5ον Σύνταγματα Πεζικοῦ καὶ τὸ 1/38 Σύνταγμα Εὐζώνων, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν τὴν I Μεραρχίαν, δι' ἧς ἐγνωρίζον αὐτοῖς ὅτι ἀναλαμβάνω τὴν Διοίκησιν τοῦ Μεραρχιακοῦ Πεζικοῦ. Εἰς τὴν διαταγὴν μου αὐτὴν ἔλεγα ἐπὶ πλέον ὅτι αἰσθάνομαι ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν ἐπανερχόμενος εἰς τὴν Μεραρχίαν αὐτὴν, εἰς τὸ 5ον Σύνταγμα τῆς ὁποίας ὑπηρετήσα ὡς Διοικητὴς λόχου, μετὰ τῆς ὁποίας ἔκαμα τὴν ἐκστρατείαν 1912-3 ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ Ἐπιτελείου τῆς καὶ τῆς ὁποίας διετέλεσα Ἐπιτελάρχης τῷ 1914. Ἡ Μεραρχία αὐτὴ ὑπὸ τὸν Στρατηγὸν Μανουσογιαννάκην κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους, διὰ τὴν αὐστηρὰν πειθαρχίαν τῆς καὶ τὴν πάντοτε νικηφόρον ὁρμὴν τῆς, εἶχεν ἐπονομασθῆ ἠδὲ «Σιδερᾶ Μεραρχία» καὶ ἐζήτησα τὴν συνδρομὴν τῶν βαθμοφόρων καὶ τὴν φιλοτιμίαν τῶν ἀνδρῶν, ὅπως ἡ Μεραρχία ἐξακολουθήσῃ κατέχουσα τὰ πρωτεῖα ἐν τῇ μεταξὺ τῶν Μεραρχιῶν εὐγενεῖ ἀμίλλῃ.

Τὴν 13ην Αὐγούστου ἀνέλαβα καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ Φρουράρχου Ἀϊδινίου. Ἡ Μεραρχία ἔχει πολὺ ἐκτεταμένον τομέα προφυλακῶν, αἱ ὁποῖαι συχνὰ ἐνοχλοῦνται παρὰ τῶν Τούρκων ἀνταρτῶν, δι' ὃ καὶ εἰς τὰ φυλάκια ἔχομεν κατασκευάσει χαρακώματα καὶ τὰ προφυλάσσωμεν διὰ συρματοπλεγμάτων κατὰ τῶν αἰφνιδιασμῶν. Πρὸς κατανομήν τῶν κόπων ἐναλλάσσομεν τὰ σύνταγματα, ἀνά 10ήμερον, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν προφυλακῶν. Τὸ εἰς Ὀμορλοῦ φυλάκιόν μας ἀπέχει 10 χιλιόμετρα ἀπὸ τὸ Ἀϊδίσι, καθὼς ἄλλο τόσον ἀπέχει καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ Μαιάνδρου γέφυρα, μέχρι τῆς ὁποίας φθάνει ὁ τομεὺς μας. Τὴν 10ην Αὐγούστου μία διμοῖρία μας εἶχε συμπλοκὴν μὲ τσέτας εἰς τὴν διὰ Θεῖρων δίοδον, τὴν ὁποίαν ἐφύλασσαν. Εἶχομεν 3 νεκροὺς καὶ 8 τραυματίας. Δύο ἄλλοι ἀντάρται, ἐνεδρεύοντες ὀπισθεν φράκτου ἐπὶ τῆς ἀπὸ Ἀϊδινίου πρὸς Ὀμορλοῦ ὁδοῦ, ἐπετέθησαν κατὰ 2 ἀνδρῶν μας, οἱ ὁποῖοι ἀμέριμνοι μετέφερον διὰ δύο ζώων τροφίμα εἰς τὰς προφυλακὰς, καὶ ἐκ τούτων ἐφόνευσαν τὸν ἕνα, ἐνῶ ὁ ἄλλος διεφύγεν. Ἐπῆραν τὰ 2 ζῶα, ἀπεγύμνωσαν τὸν φονευθέντα, ἀφοῦ

τόν ἠκρωτηρίασαν καὶ τὸν ἐξεκοίλιασαν καὶ διέφυγον διὰ μέσου τῶν ἀποτόμων χαραδρῶν τῶν δασωμένων ὄρειων ὄγκων, οἵτινες μᾶς περιβάλλουν πρὸς Β καὶ ΒΑ.

Ἐπεσκέφθη ὅλους τοὺς τομεῖς τῶν προφυλακῶν τῆς Μεραρχίας μας καὶ διέταξα ὠρισμένας τροποποιήσεις τῶν προφυλακῶν μας, πρὸς περισσύτεραν ἀσφάλειαν αὐτῶν ἀπὸ αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις τῶν ἀνταρτῶν, οἱ ὅποιοι ὄχι σπανίως κάμνουν χρῆσιν καὶ πυροβολικοῦ τὸ ὅποῖον ἔχουσι εἰς τὴν διάθεσίν των, ἐνῶ παρουσιάζονται ὅτι οἱ ἀντάρται δροῦν παρὰ τὴν θέλησιν τῆς Κυβερνήσεώς των.

ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ ΞΕΝΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙ' ΥΠΗΡΕΣΙΑΝ

Ἄφικετο εἰς Ἀϊδίνιον ὁ Ἄγγλος στρατηγὸς Χάμπουρι, μετὰ 2 ἄλλων Ἄγγλων ἀξιωματικῶν πρὸς καθορισμὸν τῆς γραμμῆς διαχωρίσεως μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν Τούρκων, καὶ δύο ἐκατέρωθεν οὐδετέρων ζωνῶν πρὸς ἀποφυγὴν τῶν συμπλοκῶν. Τοὺς παρέσχουμεν ὅλα τὰ μέσα κινήσεως καὶ τοῖς ἔδωσαμεν καὶ πᾶσαν ἀναγκαίαν πληροφορίαν πρὸς διαφώτισίν των εἰς τὸ ἔργον των. Οὗτοι μετέβησαν καὶ εἰς τὰς ἐναντι ἡμῶν Τουρκικὰς γραμμὰς καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν των δὲν μᾶς ἔδωσαν καμμίαν σχετικὴν πληροφορίαν. Γενικῶς ἡ στάσις των δὲν μοι ἐφάνη εὐμενῆς πρὸς ἡμᾶς.

Εἰς τὰς 24 Αὐγούστου τὸ ἀπόγευμα ἀφίκετο δι' ἐκτάκτου τραίνου ἡ διεθνῆς ἀνακριτικὴ Ἐπιτροπὴ πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν ὑπαιτίων τῶν σφαγῶν τῆς Σμύρνης καὶ τοῦ Ἀϊδινίου. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἀποτελεῖτο ἀπὸ τρεῖς στρατηγούς, Γάλλον, Ἄγγλον, καὶ Ἴταλόν, ἀπὸ ἓνα Ἀμερικανὸν Ναύαρχον, πρὸς δὲ ἀπὸ ἓνα Ἑλληνα συνταγματάρχην, τὸν Κωνστ. Μαζαράκη, καὶ ἀπὸ ἓνα συνταγματάρχην Τούρκον. Ἐκαστος τούτων ἠκολουθεῖτο ἀπὸ 2 ὑπασπιστὰς καὶ 3 στρατιώτας. Παρέστην ὡς Φρούραρχος εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν κατὰ τὴν ἀφίξιν των καὶ ἐφρόντισα διὰ καταλύματα. Ὅλοι παρουσιάζονται ψυχροὶ καὶ ἀδέκαστοι!

Τὴν 26ην Αὐγούστου ἀφίκετο εἰς Ἀϊδίνιον ὁ Ἄγγλος στρατηγὸς Δούνκαν, μετὰ τοῦ πρὸ ἡμερῶν ἐλθόντος Ἄγγλου ἐπίσης στρατηγοῦ Χάμπουρι καὶ 2 ἐπιτελῶν. Ἀσθενοῦντος τοῦ Μεράρχου, τοὺς συνᾶδουσα μέχρι τῆς ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μαιάνδρου γεφύρας. Ἐκεῖθεν τοῦ Μαιάνδρου ἐκτείνεται ἡ Ἴταλικὴ κατοχὴ, φιλικὴ πρὸς τοὺς Τούρκους, ἥτις καὶ μᾶς ἐμποδίζει νὰ ἐπεκταθῶμεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ. Διήλθομεν τὴν γέφυραν καὶ ἐπεσκέφθημεν τὸ Ἴταλικὸν φυλάκιον. Ἐπρογευματίσαμεν εἰς τὴν Μεραρχίαν καὶ εἰς τὰς 3 μ.μ. ἀνεχωρήσαμεν. Μοὶ εἶπον ὅτι οἱ Τούρκοι, μετὰ τῶν ὁποίων εἶχον ἐπικοινωνήσει, τοὺς παρεπονέθησαν ὅτι τοὺς κανονιοβολοῦμεν ἀναίτιως. Τοῖς ἀπήντησα ὅτι ἐφ' ὅσον ἔχομεν διαταγὰς νὰ μὴ προχωρήσωμεν περαιτέρω, δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ κανονιοβολοῦμεν ἀσκόπως, ἀλλ' ὡς ἂν κανονιοβολοῦμεθα ἀπαντῶμεν.

Τελευταίως ἠραίωσαν οἱ Τούρκοι τὰς ἐπιθέσεις των καὶ τοὺς κανονιοβολισμούς των, κατόπιν—ὡς φαίνεται—διαταγῶν τῆς Κυβερνήσεως των (ἢ ὅποια καὶ κατευθύνει τοὺς ἀντάρτας) καὶ τοῦτο ἐφ' ὅσον διαρκοῦν αἱ ἐργασίαι τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ καθορισμοῦ τῆς γραμμῆς διαχωρίσεως ἢ καὶ αἱ ἐργασίαι τῆς διασκέψεως τῆς Εἰρήνης αἱ ἀφορῶσαι τὴν Τουρκίαν. Ἡμεῖς ἀφ' ἑτέρου ἐξακολουθοῦμεν νὰ βελτιώνωμεν τὰ ὀχυρωματικά μας ἀμυντικά ἔργα. Εἰς κάποιαν Τουρκικὴν ἀποθήκην ἐν Ἀϊδινίῳ εὑρομεν 16 πολυβόλα Μαξίμ· ἐξήσκησαμεν ἀνάλογον προσωπικὸν εἰς τὴν χρῆσιν των καὶ τὰ ἐτοποθετήσαμεν εἰς τὰς προφυλακὰς ὡς πολυβόλα θέσεως.

ΓΕΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΑΣ

Οἱ ἀγροὶ εἶναι ἔρημοι, οὐδεὶς καλλιεργεῖ. Οὐδεμία ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν κατοίκων τῶν δύο ζωνῶν. Τὰ σῦκα, τὰ σταφύλια, τὰ κριθάρια, τὸ χόρτον παραμένουν ἀσύνακτα. Βόδια, βουβάλια, τὰ ὅποια δὲν κατώρθωσαν νὰ συναποκομίσουν οἱ ἀναχωρήσαντες Τούρκοι, θεωροῦνται ὡς λεία πολέμου καὶ τρέφεται, ἐν μέρει, ἐξ αὐτῶν ὁ Στρατός μας. Ἐπίσης παρέμειναν ἀρκετὰ φορτηγὰ ζῶα, διὰ τῶν ὁποίων συνεπληρώσαμεν τὰ μεταγωγικά τῶν μονάδων μας, καὶ συλλέγοντες χόρτον καὶ κριθὴν τὰ τρέφομεν.

Ἀπὸ τὰς ἐγκαταλειφθείσας ὑπὸ τῶν Τούρκων οἰκίας τοῦ Ἀϊδινίου περισυλλέγομεν στρώματα, παπλώματα, χαλιά, ἐπιπλα, μαγειρικά σκευὴ κλπ. καὶ τὰ ἐναποθηκεύομεν, πρὸς προστασίαν των ἀπὸ τὴν λεηλασίαν, καὶ διανεμόμεν ταῦτα, πάλιν, εἰς τοὺς παλινοστοῦντας πρόσφυγας, οἰασδήποτε ἐθνικότητος. Ἐχομεν ἀπαγορεύσει τὴν ἐξαγωγὴν ἐκ τῆς περιοχῆς μας οἰωνδήποτε εἰδῶν καὶ τροφίμων πρὸς ἰδικὴν μας ἐπάρκειαν. Καὶ ὅλα αὐτὰ γίνονται τῇ μερίμνῃ τοῦ Φρουραρχείου, τὸ ὅποῖον ζητεῖ ἀγγραφείας καὶ μεταγωγικά ἀπὸ τὰ σώματα, καὶ οὕτω εἶμαι ἀρκετὰ ἀπησχολημένος. Προσέτι, λόγῳ τῶν ὑπαρχόντων πέριξ ἐλῶν, ἔχομεν πολλὰ κρούσματα ἐλονοσίας.

ΑΝΑΠΛΗΡΩΣΙΣ ΜΕΡΑΡΧΟΥ

Τὴν 11ην Σεπτεμβρίου 1919, ἀναχωρήσαντος τοῦ Μεράρχου με 4ήμερον ἄδειαν εἰς Σμύρνην πρὸς ἀλλαγὴν κλίματος, λόγῳ τῶν ἐλαδῶν πυρετῶν ἐξ ὧν εἶχε προσβληθῆ, ἀνέλαβον τὴν διοίκησιν τῆς Μεραρχίας. Οἱ ζειμπέκοι μᾶς ἔκοψαν πάλιν τὴν τηλεφωνικὴν γραμμὴν μεταξὺ Καρᾶ-Μπουναρ καὶ Θείρων καὶ ἠμπόδισαν διὰ πυροβολισμῶν τὸ συνεργεῖον μας, τὸ ὅποῖον μετέβη πρὸς ἀποκατάστασιν αὐτῆς. Ἐζήτησα ἀπὸ τὴν Στρατιὰν τὴν ἄδειαν κάποιας εὐρυτέρας ἐνεργείας πρὸς ἐκκαθάρισιν τῆς πέριξ τῆς στενωποῦ τῶν Θείρων περιοχῆς καὶ ἀπαλλαγῆς μας τῶν συνεχῶν ὀγλήσεων, ἀλλὰ αἱ ἄλλαι γενικώτεραι συνθῆκαι, ὡς διαπραγματεύσεις εἰρήνης, ἐπιτροπὴ καθορισμοῦ ζωνῶν,

κλπ. δὲν ἐπέτρεπον τὴν ἀνάληψιν οἰασδῆποτε ἐνεργείας ἐκ μέρους μας, ἢ ὅποια θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐπιθετική. Διέταξα ὅμως μίαν ἀναγνώρισιν δι' ἀεροπλάνων ὠρισμένων ἐχθρικών θέσεων, ἣτις ἐξετελέσθη καὶ μᾶς προσεκόμισε μερικὰς χρησίμους πληροφορίας.

Εἰς τὰς 14 Σεπτεμβρίου — ἑορτὴν τοῦ Σταυροῦ — κατόπιν ἐντολῆς τῆς Στρατιᾶς ἐτελέσθησαν μνημόσυνα εἰς ὅλας τὰς Φρουράς ὑπὲρ τῶν πεσόντων κατὰ τοὺς τελευταίους πολέμους. Ἐτελέσαμεν ὅθεν καὶ ἡμεῖς ἐν Ἀιδινίῳ μνημόσυνον, ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλοπρεπέστερον, κατὰ τὸ ὅποιον ὠμίλησα ἐγὼ ἐνώπιον τῶν συγκεντρωθέντων τμημάτων μας καὶ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων Ἀιδινίου, εἰπὼν μετὰξὺ ἄλλων ὅτι οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἰς ὅσους ἠγάπων ἠύχοντο «εὐθανασίαν», δηλ. ὅχι μόνον νὰ ζήσουν εὐτυχεῖς, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποθάνουν μὲ ὠραῖον θάνατον, πρῶτιστον δὲ ὡς τοιοῦτον ἐθεώρουν τὸν ὑπὲρ Πατρίδος θάνατον, καὶ ὅτι μόνον τὰ Ἔθνη τὰ ὅποια δὲν λησμονοῦν τοὺς ὑπὲρ Πατρίδος πεσόντας, ἀλλὰ τοὺς ἐνθυμοῦνται καὶ τοὺς τιμοῦν διαρκῶς καὶ τοὺς ἀναφέρουν ὡς παραδείγματα πρὸς μίμησιν, μόνον τὰ Ἔθνη αὐτὰ θριαμβεύουν καὶ ζοῦν. Εὐτυχῶς ἡ Ἑλλὰς καταλέγεται, ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον, μετὰξὺ αὐτῶν.

Τὴν 15ην Σεπτεμβρίου ἀφίκετο εἰς Ἀιδίνιον ὁ στρατηγὸς Κωνσταντῖνος Νίδερ, Διοικητὴς τῆς ὅλης ἐν Μ. Ἀσίᾳ Στρατιᾶς Κατοχῆς, πρὸς ἐπιθεώρησιν. Ἐπεσκέφθημεν μαζὶ τὸ ἐπὶ τῆς γεφύρας τοῦ Μαιάνδρου ἡμέτερον φυλάκιον, ὡς καὶ τὸ ἐπὶ τῆς ἐτέρας ἄκρας τῆς γεφύρας Ἰταλικὸν τοιοῦτον, τὸ ὅποιον ἀπέδωσε τιμὰς εἰς τὸν Στρατηγὸν καὶ ὁ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτοῦ Ἰταλὸς ἀξιωματικὸς τὸν ὑπεδέχθη μετὰ πολλῆς φιλοφροσύνης. Ἐπεσκέφθημεν ἐπίσης τὰ ἐπὶ τῶν νοτιῶς τοῦ Ἀιδινίου λόφων ὄχυρωματικὰ ἔργα μας.

Τὴν 16ην Σεπτεμβρίου μετέβημεν διὰ τρεζίνας (βενζινοκινήτου σιδηροδρομικοῦ βαγονίου) ἀπὸ Ἀιδίνιον εἰς Ὁμορλοῦ. Εἶχα διατάξει προηγουμένως συνεχῆ ἐπίβλεψιν τῆς γραμμῆς διὰ περιπόλων πρὸς πρόληψιν τυχόν αἰφνιδιασμοῦ. Ὁ Στρατηγὸς ἀντελήφθη τὴν μεγάλην ἔκτασιν τῶν προφυλακῶν μας καὶ τὸ δύσκολον τοῦ ἐδάφους, τὸ ὅποιον δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν ἀπὸ τὸν ἀτελεῖ Ἀυστριακὸν Χάρτην, τὸν ὅποιον μετεχειριζόμεθα καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου ἐξεδίδοντο αἱ διαταγαί, καὶ ἀπεδέχθη μερικὰς τῶν εἰσηγήσεών μου πρὸς περιορισμὸν τοῦ μετώπου μας.

Ἐνῶ εὐρίσκετο ἀκόμη ὁ στρατηγὸς εἰς Ἀιδίνιον ἔλαβε τηλεγράφημα τοῦ Ἐπιτελάρχου του ἐκ Σμύρνης δι' οὗ τῷ ἀνηγγέλλετο ὅτι ὁ Ἀγγλὸς Στρατηγὸς Μίλν, τροποποιῶν προηγουμένην διαταγὴν αὐτοῦ, δι' ἧς διέτασεν ὅτι ἐὰν τυχὸν προσβληθῶμεν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπιτρέπεται νὰ προχωρήσωμεν μέχρι 1.500 μέτρων, ἀλλ' ὅτι ἔδει κατόπιν νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὰς προτέρας θέσεις μας, τροποποιῶν λοιπὸν τὴν ἀνω διαταγὴν, ὠρίζεν ὅτι τὰ κατόπιν μάχης καταληφθέντα σημεῖα δυνάμεθα νὰ τὰ κρατήσωμεν, εἰδοποιούντες αὐτὸν διὰ πᾶσαν κατοχὴν νέων σημείων. Αἰτία τῆς τοιαύτης μεταβολῆς τῆς Ἀγγλικῆς ἀντιλήψεως ἦτο, ὡς ἐγνώσθη, τὸ ὅτι Τοῦρκοι ἐπαναστάται ἐκτύπησαν καὶ ἐπροξένησαν ἀπωλείας εἰς μερικὰ Ἀγγλικά τμή-

ματα εύρισκόμενα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ μόνον ὅταν οὕτω ἡσθάνθησαν τὸν πόνον τῶν τοιούτων κυπημάτων ἐπὶ τῆς ἰδίας αὐτῶν σαρκός, μᾶς ἔδωσαν τὴν σχετικὴν ἐλευθερίαν ἐνεργείας, ἐνῶ προηγουμένως μᾶς εἶχον ἐντελῶς δεμένας τὰς χεῖρας.

Ὁ Στρατηγὸς Νίδερ μοι εἶπεν ἐπὶ πλέον ὅτι ἡ βορείως ἡμῶν εύρισκομένη Ἡ Μεραρχία εἶχε πληροφορίας ὅτι ἐπέκειτο ἰσχυρὰ ἀνταρτικὴ ἐπίθεσις ἐναντίον τῆς, καὶ νὰ εἴμεθα ἔτοιμοι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν νὰ ἀναλάβωμεν ἐπίθεσιν καὶ νὰ προχωρήσωμεν μέχρι Τεφτὲν-Χάν, περὶ τὰ 4 χιλιόμετρα ἀνατολικῶς τοῦ Κιόσκ. Τὴν μεσημβρίαν ἀνεχώρησεν ὁ στρατηγὸς διὰ Σμύρνην. Ἐξέδωσα ἀμέσως διαταγὰς δι' ὧν ἐτροποποιοῦν τὴν τοποθέτησιν τῶν σωμάτων τῆς Μεραρχίας, οὕτως ὥστε νὰ ἀνταποκρίνεται αὐτὴ πρὸς τὴν νέαν τακτικὴν κατάστασιν.

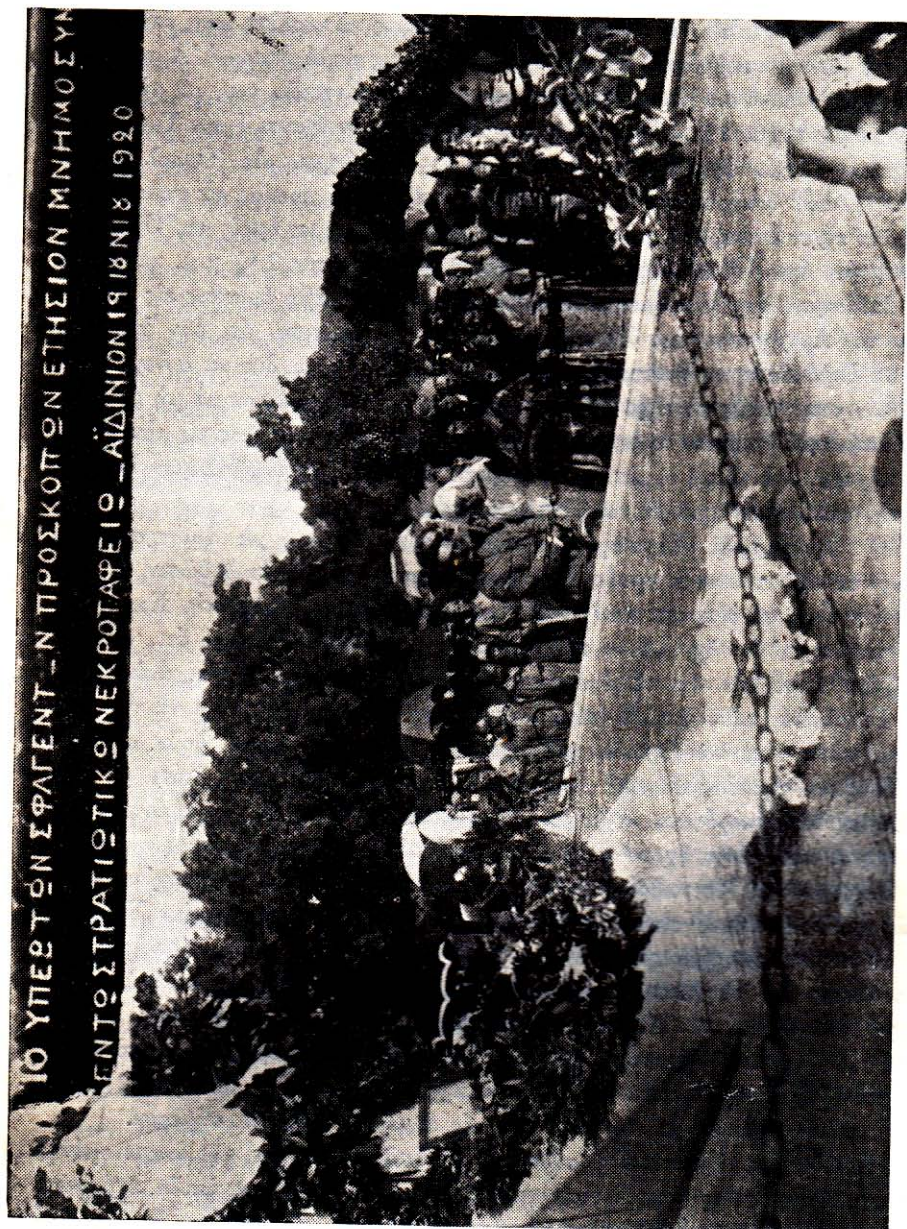
Τὴν ἐπομένην, 17ην Σεπτεμβρίου, ἐξετελέσθησαν ὅλαι αἱ διαταχθεῖσαι μετακινήσεις, καὶ τὸ ἑσπέρας τῆς ἰδίας ἡμέρας ἐπέστρεψεν ἐκ Σμύρνης ὁ μόνιμος Μέραρχος, ὅστις καὶ ἀνέλαβε τὴν Διοίκησιν, ἐγκρίνας ὅλα τὰ γενόμενα, ἐμοῦ περιορισθέντος καὶ πάλιν εἰς τὰ καθήκοντα τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Μεραρχιακοῦ Πεζικοῦ καὶ τοῦ Φρουράρχου Ἀϊδινίου.

Ἐτελέσαμεν ἐπίσημον Μνημόσυνον ἐν Ἀϊδινίῳ ὑπὲρ τῶν σφαγιασθέντων Ἑλλήνων Προσκόπων.

ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

Ἐπὶ τῇ προβλέψει τῆς ἀναφερθείσης ἢ καὶ ἄλλης γενικωτέρας ἐπιθέσεως, ἡ Στρατιὰ ἐνίσχυσε τὴν Μεραρχίαν μας διὰ 2 ταγμάτων Πεζικοῦ καὶ μιᾶς Πεδινής πυροβολαρχίας. Καὶ ἡ παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ Μαιάνδρου Φρουρὰ ἠυξήθη ἀπὸ διμοιρίαν εἰς λόχον. Μόλις ἀντελήφθησαν τοῦτο οἱ Ἴταλοι ἐνίσχυσαν ἀναλόγως καὶ τὸ ἰδικὸν τῶν φυλάκιον· συγχρόνως ὅμως ὑπενόμειυσαν καὶ τὴν γέφυραν πρὸς ἀνατίναξιν αὐτῆς εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν θὰ ἐπεχειροῦσαμεν νὰ τὴν διαβοῦμεν. Καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ἠθέλησαν νὰ τὸ ἀποκρύψουν ἀπὸ ἡμᾶς, ἀλλὰ τελικῶς ὡμολόγησαν, δικαιολογήσαντες τὴν τοιαύτην ἐνεργειάν των λέγοντες ὅτι θὰ τὴν ἀνετίνασσον ἂν ἐπεχείρουν νὰ διέλθουν δι' αὐτῆς οἱ Τούρκοι. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς Τουρκικὰς γραμμαῖς παρατηρεῖται ἀσυνήθης κίνησις καὶ συγκέντρωσις.

Ἐγνώσθη ὅτι παρητήθη ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις, εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας διὰ τὰς πιέσεις τῶν Δυνάμεων, καὶ ὅτι ὁ σχηματισμὸς τῆς νέας Κυβερνήσεως ἀνετέθη εἰς τὸν Ἀλῆ-Ριζᾶ, ὁ ὁποῖος φαίνεται προσκείμενος πρὸς τὰς ἰδέας τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἔχει πρόγραμμα τὴν συνεννόησιν μετὰ τοῦ Ἀρχηγοῦ αὐτῆς Μουσταφᾶ-Κεμάλ. Ἀφ' ἑτέρου οἱ Γάλλοι, ἀπὸ ἀντίδρασιν πρὸς τοὺς Ἄγγλους, ἔχουν ταχθῆ ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας. Ὁ Ἴταλὸς ποιητὴς Ντ' Ἀνούντσιο, ἐπαναστατήσας δῆθεν, κατέλαβε τὸ Φιοῦμε διὰ Ἴταλικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι δῆθεν ἐπαναστατήσασαι τὸν ἠκολούθησαν.

Ὁ Γονατῆς καὶ ἡ Μάνα τοῦ Στρατιώτου Ἄννα Παπαδοπούλου εἰς τὸ ἐν Ἀιδίνῳ μνημόσυνον
 ὑπὲρ τῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων σφαγιασθέντων Προσκόπων.

Ἡ Βουλγαρία δὲν ἀπαντᾷ ἐὰν ἀποδέχεται τοὺς προταθέντας αὐτῇ ὅρους εἰρήνης. Ὁ Οὐέλσων, τέλος, ἀσθενεῖ, ὡς φαίνεται σοβαρῶς. Καὶ ὁ Βενιζέλος παραμένει πάντοτε εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀγωνιζόμενος νὰ κερδίσῃ κάτι ἐπὶ πλεόν.

Τὴν 2αν Ὀκτωβρίου 1919 ἀφίκετο ἐκ Σμύρνης εἰς Ἀϊδίνιον ὁ Ἀμερικανὸς Στρατηγὸς Geo-Van-Horn Mosdey, μετὰ 2 ἀξιωματικῶν του, μετὰ τὴν πρόθεσιν νὰ μεταβῆ καὶ συνεννοηθῆ μετὰ τὸν Ἀρχηγὸν τῶν ἐναντι ἡμῶν Τουρκικῶν δυνάμεων. Ἐγὼ ὠρίσθην ὡς συνοδὸς του. Μετέβημεν εἰς Ὀμορλοῦ, διὰ τρεζίνας, ἀλλ' ὁ κήρυξ τὸν ὁποῖον εἶχαμε στείλει ἀπὸ πρωίας εἰς τοὺς Τούρκους δὲν εἶχεν ἐπιστρέψει μέχρι τῆς 2 μ.μ. ὅταν ἐφθάσαμεν ἡμεῖς εἰς Ὀμορλοῦ, ἐπέστρεψεν ὅμως συνοδευόμενος ἀπὸ ἑνὸς Τοῦρκου εἰς τὰς 2 1/2 μ.μ. καὶ ἔφερε τὴν ἀπάντησιν ὅτι θὰ ἀνέμενον τὸν στρατηγὸν νὰ μεταβῆ ἔφιππος εἰς Κιόσκ, ὅπου τὸ Ἀρχηγεῖον τῶν. Ὁ στρατηγὸς ὅμως ὑπελόγησεν ὅτι ἐὰν ἐπήγαινε δὲν θὰ ἐπρόφθανε νὰ ἐπιστρέψῃ αὐθημερὸν εἰς Σμύρνην, διὰ νὰ συνεχίσῃ τὸ ταξίδιον του, ὅπως τὸ εἶχε κανονίσει, καὶ συνεπῶς ἀπεφάσισε νὰ μὴ μεταβῆ. Τὴν ἀπάντησίν του τὸν παρεκάλεσα νὰ δώσῃ ἐγγράφως ὁ ἴδιος εἰς τὸν Τοῦρκον κήρυκα, διὰ νὰ μὴ νομίσουν οἱ Τοῦρκοι ὅτι ἡμεῖς παρενεβάλαμεν ἐμπόδια εἰς τὴν συνάντησίν των μετὰ τοὺς Ἀμερικανούς.

Ὁ Ἀμερικανὸς Στρατηγὸς, μεταξὺ τῶν ἄλλων, μετὰ ἠρώτησεν ἐὰν φρονῶ ὅτι δύναται νὰ εἰρηνεύσῃ ὁ τόπος αὐτὸς καὶ νὰ ἐπιδοθῶσιν οἱ κάτοικοί του εἰς τὰ εἰρηνικά των ἔργα (ὑπονοῶν ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Κατοχὴν). Τῷ ἀπήντησα ὅτι ὄχι μόνον εἶναι δυνατόν, ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι, ὅταν οἱ Τοῦρκοι πεισθῶσιν ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῆς Συνδιάσκεψεως εἶναι ἀνεκκλητοὶ καὶ ἀπολέσωσι κάθε ἐλπίδα ὅτι διὰ τῆς ἀνταρσίας των δύναται νὰ τὰς τροποποιήσουν, τότε θὰ ζήσουν μετ' ἡμῶν ἐν ἀρμονίᾳ, ὅπως ζοῦν σήμερον οἱ Τοῦρκοι τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τὸ Ἑλληνικὸν καθεστῶς, διότι μετὰ τοὺς Ἕλληνας θὰ ἠμπορέσουν νὰ ζήσουν ἀρμονικώτερα παρὰ μετὰ οἵανδήποτε ἄλλην ἐθνότητα, καθ' ὅσον ἔχουν συμβιώσει μετ' αὐτῶν ἀπὸ μακροτάτων ἐτῶν.

Σήμερον (9 Ὀκτωβρίου 1919) ἐκοινοποιήθη εἰς τὴν Μερραρχίαν τηλεγράφημα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν πρὸς τὴν Ἀρμοστείαν Σμύρνης, δι' οὗ καθίσταται ἡμῖν γνωστὸν ὅτι ἡ Συνδιάσκεψις τῶν Παρισίων, κατόπιν προτάσεως τοῦ Ἀγγλοῦ Στρατηγοῦ Μίλν, καθορίζει ὅτι ἀπὸ Ἀγιά-Σουλῶν μέχρι Ὀμορλοῦ, τοῦ Ἀϊδινίου συμπεριλαμβανομένου, νοτίως μέχρι Μαιάνδρου καὶ βορείως μέχρι τῶν ὁρίων τοῦ σαντζακίου Σμύρνης, θὰ ἀποτελέσῃ τμῆμα συμμαχικῆς συγκατοχῆς (Ἀγγλικῆς, Γαλλικῆς καὶ Ἑλληνικῆς) πλὴν τῶν Ἰταλῶν, οἵτινες θὰ παραμείνωσιν εἰς 2 μέρη κατέχουσι σήμερον.

Ἡ εἶδησις ὑπῆρξε λίαν δυσάρεστος εἰς ἡμᾶς, διότι ἀντὶ τῆς ἀναμενομένης ἀδείας προελάσεως γίνεται συγκατοχὴ εἰς μέρη διὰ τὰ ὁποῖα ἐχύσαμεν ἀρκετὸν αἷμα διὰ νὰ τὰ καταλάβωμεν καὶ ἐντὸς τῶν ὁποίων ὑπῆρχον οἱ περισσότεροι Ἕλληνες.

Τὴν πρωίαν τῆς 24ης Ὀκτωβρίου, ἐνῶ μία περίπολος ἰδικῆ μας ἔκαμνε τὴν συνήθη περιπολίαν τῆς κατὰ μῆκος τοῦ Μαιάνδρου, τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ὁποίου κατεῖχον οἱ Ἰταλοί, μία ὁμάς ζεῦμπέκηδων διελθοῦσα διὰ λέμι-

βου τὸν ποταμὸν ἐνήδρευσε καὶ ἐπυροβόλησεν ἐκ μικρᾶς ἀποστάσεως κατὰ τῆς περιπόλου μας, φονεύσασα 1 καὶ τραυματίσασα 3 στρατιώτας μας, καθὼς καὶ 2 ἵππους νεκροὺς καὶ 2 τραυματίας καὶ παραλαβοῦσα, ἐν σπουδῇ, τὸν νεκρὸν (ἄγνωστον ἐὰν ἦτο νεκρὸς ἢ βαρέως τραυματισμένος) καὶ μίαν σέλλαν ἵππου, διεπραιώθη εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην καὶ ἐξηφανίσθη. Αἱ ἀποσταλεῖσαι ἐνισχύσεις μας, φυσικά, δὲν εὔρον κανένα, ἐπυροβολήθησαν ὅμως καὶ αὐτοὶ ἀπὸ κεκρυμμένους εἰς τὴν ἀντίπεραν ὄχθην. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἰδίας ἡμέρας ἐπῆγα ὁ ἴδιος εἰς τὸ ἐπὶ τῆς γεφύρας τοῦ Μαιάνδρου Ἰταλικὸν φυλάκιον καὶ ἔκαμα ζωνηρὰς παραστάσεις, πῶς ἐπιτρέπουν ἐκ τῆς ζώνης τὴν ὁποῖαν κατέχουν νὰ ὀρμῶνται Τοῦρκοι ἀντάρται καὶ νὰ δολοφονοῦν τοὺς στρατιώτας μας καὶ ὅτι θὰ ἀναγκασθῶμεν νὰ βάλωμεν διὰ τοῦ πυροβολικοῦ μας, εἰς ἀντίποινα, τὰ ἐκεῖθεν τοῦ Μαιάνδρου τουρκικὰ χωριά, καίτοι θεωροῦνται ὡς κατεχόμενα παρ' αὐτῶν. Ἐρνήθησαν ὅτι ἐγνώριζον μέχρις ἐκείνης τῆς στιγμῆς τίποτε ἐκ τῶν συμβάντων καὶ ὅτι ἡ μικρὰ δύναμις των δὲν τοὺς ἐπιτρέπει νὰ περιπολοῦν παντοῦ καὶ ὅτι θὰ προβοῦν ἀμέσως εἰς ἐξέτασιν κλπ. Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ψεύδονται καὶ ὅτι συνεργάζονται μετὰ τῶν Τούρκων ἐναντίον μας.

Τὴν 28ην Ὀκτωβρίου ἀφίκετο εἰς Ἀϊδίνιον ὁ ἄγγλος στρατ. ὁς Montague-Baïts, ὁ μέλλων διοικητὴς τοῦ τμήματος τῆς διεθνoῦς κατοχῆς τοῦ Ἀϊδινίου, μετὰ τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ ἐν Σμόρνη ἄγγλου στρατηγοῦ Μίλν στρατηγοῦ Χάμπουρι καὶ 4 ἀξιωματικῶν. Τοὺς συνώδευσα καὶ μετέβημεν δι' αὐτοκινήτων ἐξ Ἀϊδινίου εἰς Ὀμορλοῦ, ὅπου ἀνέβημεν ἐπὶ ἐνὸς Τουρκικοῦ Μιναρὲ καὶ ἐκεῖθεν τοῖς ἐπέδειξα τὰς παρ' ἡμῶν κατεχομένας θέσεις προφυλακῶν, ὡς καὶ τὰς ἀπέναντι τοιαύτας τῶν Τούρκων.

Εἶπεν ὅτι ἤλθε μόνον νὰ παραλληλισθῇ καὶ ὅτι δὲν εἶχεν ἀκόμη διαταγὴν νὰ παραλάβῃ τὴν Διοίκησιν τοῦ τομέως. Τοῦ εἶπα ὅτι ἡμεῖς διαθέτομεν πολλὰς δυνάμεις διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς περιοχῆς μας καὶ ἀντιμετώπισιν τῶν διαφόρων δυσκολιῶν, αἱ ὅποια νομίζω ὅτι θὰ ἀυξηθοῦν μετὰ τὴν παρ' αὐτοῦ ἀνάληψιν τῆς διοικήσεως, διότι πιθανώτατα θὰ ἐπιζητήσουν νὰ ἐπανέλθουν οἱ ἀποχωρήσαντες ἐξ Ἀϊδινίου Τοῦρκοι, ὅποτε θὰ δημιουργηθῇ ζήτημα στεγάζσεως, διότι ἤδη οἱ Ἕλληνες, μετὰ τὴν πυρπόλησιν τῶν οἰκιῶν των ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἔχουν ἐγκατασταθῆ εἰς τουρκικὰς οἰκίας καὶ θὰ πρέπη ἡ νέα Διοίκησις νὰ διευθετήσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο. Ὑπέβαλον δὲ καὶ ἀναφορὰν δι' ἧς συνίσταν νὰ ἐπιστηθῇ ἀπὸ τοῦδε ἡ προσοχὴ τῶν ἄγγλων ἐπὶ τῶν δημιουργηθησομένων προβλημάτων, διὰ τὴν ἀνάλογον καὶ ἔγκαιρον λῆψιν παρ' αὐτῶν ἀναλόγων μέτρων.

Ἡ ὑποβληθεῖσα ἔκθεσις τῆς διεθνoῦς Ἐπιτροπῆς περὶ τῶν ἐκτρόπων κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς Ἑλληνικῆς Κατοχῆς φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε δυσμενῆς δι' ἡμᾶς. Ἀπεφασίσθη ὅμως νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ Κατοχὴ εἰς περιορισμένον σχετικῶς τομέα, χωρὶς τοῦτο νὰ προδικάζῃ τὴν ὀριστικὴν ἐπιδίκασιν εἰς ἡμᾶς τοῦ τμήματος τούτου. Ἐπὶ τῇ προβλέψει δὲ ὅτι τὸ τμήμα Ἀϊδινίου θὰ περιήρχετο εἰς τὴν διασυμμαχικὴν (Ἄγγλικήν) κατοχὴν, εἶχον σταλῆ

ξένοι αξιωματικοὶ πρὸς ἀναγνώρισιν. Ἐπὶ πλέον ὁμῶς ἐστάλη καὶ ὁ Ἄγγλος στρατιωτικὸς ἱερεὺς Ἐμβλιν (περιβεβλημένος στολὴν Ἄγγλου αξιωματικοῦ) ὅπως μεριμνήσῃ διὰ τὴν παλιννόστησιν εἰς Ἀϊδίνιον τῶν Τούρκων. Πρὶν ἔλθῃ μάλιστα εἰς Ἀϊδίνιον εἶχε περάσει ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴν ζώνην καὶ συνεννοήθη μετὰ τῶν ἐκεῖ Τούρκων. Ὁ Ἐμβλιν ἦτο γνωστὸς ὡς μισέλλην καὶ φιλότουρκος, ἐπιδείξας τὰ αἰσθήματά του αὐτὰ φανερά κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς Κατοχῆς. Καὶ ἐν τούτοις αὐτὸν ἐξέλεξεν ἡ Ἀγγλικὴ Ἀρμοστεία διὰ νὰ μεριμνήσῃ διὰ τὴν δικαίαν ἐγκατάστασιν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἐν Ἀϊδινίῳ. Ἡμεῖς εἶχομεν ἐντολὴν νὰ τῷ παράσχωμεν πᾶσαν διευκόλυνσιν.

Οἱ Ἕλληνες τοῦ Ἀϊδινίου, μόλις ἐγνώσθησαν τὰ ἀνωτέρω, κατελήφθησαν ὑπὸ ἀνησυχίας καὶ ἐξεδήλωσαν οἱ περισσότεροι τὴν πρόθεσιν των νὰ ἀναχωρήσωσι διὰ Σμύρνην. Ἐγὼ, ὡς Φρούραρχος, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Μεράρχου, διέταξα τὴν διανομὴν τῶν ἀπομενόντων εἰσέτι εἰς τὰς ἀποθήκας μας οἰκιακῶν εἰδῶν τῶν Τούρκων, ὡς καὶ τὴν παροχὴν ἀδειῶν μεταφορᾶς τοιούτων εἰδῶν σιδηροδρομικῶς εἰς Σμύρνην. Κατόπιν τούτου συνεσωρεύθησαν εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν πάσης φύσεως εἶδη πρὸς μεταφορὰν εἰς Σμύρνην. Ὁ περίφημος Ἐμβλιν, μόλις ἐπέστρεψεν ἐκ Τζίνας (τουρκικῆς περιοχῆς) καὶ εἶδε τὰ εἰς τὸν σταθμὸν πράγματα, ἦλθεν ἀμέσως εἰς τὸ γραφεῖον μου καὶ με ἠρώτησεν ἐὰν ὅλα αὐτὰ ἀνῆκον εἰς Ἕλληνας. Τῷ ἀπήντησα ὅτι τὰ περισσότερα ἀνῆκον εἰς Ἑβραίους ἐμπόρους, οἱ ὅποιοι ἐζήτησαν οἱ ἴδιοι τὴν μεταφορὰν των, καθ' ὅσον ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐκποιηθῶσιν ἐν Ἀϊδινίῳ. Βεβαίως, τῷ προσέθεσα ὅτι ὑπάρχουν καὶ στρώματα καὶ σκεπάσματα τὰ ὁποῖα ἀνῆκον εἰς Τούρκους ἀλλὰ τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦν οἱ Ἕλληνες, μετὰ τὴν ἐπανακατάληψιν τοῦ Ἀϊδινίου, ἐφ' ὅσον, μάλιστα, τὰ ἰδικὰ των εἶχον κατῆ, καὶ τὰ ὁποῖα ἐπετρέψαμεν νὰ παραλάβουν οἱ ἀναχωροῦντες διὰ Σμύρνην. Ὁ Ἐμβλιν ὁμῶς μοι ἀπήντησεν ὅτι ὁ ἐν Σμύρνη Ἕλλην Ἀρμοστής Στεργιάδης τὸν ἐβεβαίωσεν ὅτι οἱ παθόντες Ἕλληνες θὰ ἀπέζημιούντο χρηματικῶς καὶ συνεπῶς φρονεῖ ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ μεταφέρωνται τὰ πράγματα τῶν Τούρκων, οὔτινες, μάλιστα, πρόκειται νὰ ἐπαναπατρισθῶσι.

Ἄλλο ζήτημα τὸ ὁποῖον εἶχε προκύψει ἦτο ἡ περισυλλογὴ τῶν ἐλαιῶν, καθ' ὅσον τὸ Ἀϊδίνιον περιβάλλεται ἀπὸ ἐλαιῶνας, οἱ ὅποιοι ἀνῆκουν κυρίως εἰς Τούρκους οἱ ὅποιοι εἶχον φύγει, καὶ ἤδη εὐρισκόμεθα εἰς τὸ τέλος τῆς περιόδου τῆς περισυλλογῆς (Νοέμβριος) καὶ θὰ ἦτο ἄδικον νὰ ἐπῆγγαινε χαμένον τόσον λάδι. Ἐπετρέψαμεν λοιπὸν τὴν περισυλλογὴν τῶν ἐλαιῶν εἰς οἰονδήποτε ἤθελεν, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἀποδόσεως ἑνὸς τμήματος τῶν συλλεγομένων, τοῦ ὁποίου τὸ ἀντίτιμον θὰ κατετίθετο πρὸς ἀποζημίωσιν τῶν Τούρκων ἰδιοκτητῶν. Ἐξήρχοντο ὅθεν καθημερινῶς Ἕλληνες, Ἑβραῖοι καὶ Τούρκοι (διότι εἶχον παραμείνει μερικοὶ) με καλάθια καὶ γαϊδουράκια εἰς ὅλην τὴν περιοχὴν. Τὴν 16ην Νοεμβρίου οἱ τσέτες, οἱ ὅποιοι παρηκολούθουν ἐκ τῶν πέριξ ὑψωμάτων, ἤνοιξαν αἰφνιδιαστικῶς πῦρ ἀπὸ 800 μ. κατὰ τοῦ πλήθους καὶ τῶν περιπόλων μας, αἱ ὁποῖαι παρηκολούθουν πάντοτε τὸ πλήθος, μεταξύ δὲ αὐτῶν ἤμην καὶ ἐγὼ ἐφιππος ἐπιβλέπων τὴν ὅλην ἐργασίαν. Προ-

εκλήθη πανικός, ἰδίᾳ μεταξύ τῶν ἰδιωτῶν. Ἐφέραμεν, κατὰ τὸ δυνατὸν ταχύ-
τερον, ἐνισχύσεις καὶ ἐν ὄρειβατικὸν πυροβόλον, ἀλλ' οἱ τσέτες εἶχον ἀπο-
συρθῆ, μὲ 2 μόνον τραυματίας εἰς βάρος μας.

Τὴν μεσημβρίαν τῆς ἰδίας ἡμέρας (16 Νοεμβρίου) ἠκούσθησαν κανονιο-
βολισμοὶ ἀπὸ τὴν διεύθυνσιν Ὁμορλοῦ. Ἐπιβάς ἀμέσως αὐτοκινήτου, μετὰ
τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Πυροβολικοῦ καὶ τοῦ Ὑπαπιστοῦ μου, μετέβημεν εἰς
Ὁμορλοῦ, ὅπου ἐκ τοῦ παρατηρητηρίου παρηκολούθησαμεν τὰς ἐχθρικὰς
κινήσεις. Μερικαὶ βολαὶ ἔπεσαν περίξ τοῦ παρατηρητηρίου, ἄνευ θυμάτων.
Τὸ πῦρ μετὰ τὴν ἀπάντησιν τοῦ ἰδικοῦ μας πυροβολικοῦ κατέπαυσεν.

Τὴν 23ην Νοεμβρίου οἱ Τοῦρκοι, ἀναβιβάσαντες ἐν ὄρειβατικὸν πυροβόλον
εἰς μίαν ἀπότομον κορυφὴν ἐκ τῶν περίξ τοῦ Ἀϊδινίου, ἔρριψαν περὶ τὰς 10
βολὰς ἐντὸς τῆς πόλεως, εὐτυχῶς ἄνευ ἀπωλειῶν. Ἀπεφασίσθη κατόπιν
τούτου εὐρυτέρα ἐπιχειρήσις ἐξ Ἀϊδινίου μετὰ πυροβολικοῦ, ἐν συνδυασμῷ
τοιαύτης ἐξ Ὁμορλοῦ, καὶ κάποιος ἄλλος ἕλιγμος πρὸς ἀποκοπὴν, τοῦλάχισ-
τον, τῆς ἀποχωρήσεως τῶν πυροβόλων των. Τὴν 24ην Νοεμβρίου ἐγένετο ἡ
ἐπιχειρήσις αὐτή, τὴν ὅποιαν παρηκολούθησα καὶ ὁ ἴδιος καὶ κατὰ τὴν ὅποιαν
κατελάβομεν τὰς ἐχθρικὰς θέσεις, ὅπου εὗρομεν 8 σκιηὰς, 10 ὅπλα καὶ με-
ρικὸς μανδύας. Ἡ ἐξ Ὁμορλοῦ ὁμῶς ἐπίθεσις εὔρε μεγαλύτεραν ἀντίστασιν,
δι' ἧς ἐπιχειρήσις ἐξηκολούθησε καὶ τὴν ἐπομένην 25ην Νοεμβρίου, ὅποτε καὶ
ἐξετοπίσθησαν οἱ Τοῦρκοι ἐξ ὅλων τῶν θέσεῶν των, τὰς ὁποίας κατελάβομεν.
Εἶχομεν 4 νεκροῦς, μεταξύ τῶν ὁποίων τὸν λοχαγὸν Κοσκινᾶν, καὶ 14 τραυ-
ματίας.

Εἰς τὸ Στρατοδικεῖον Ἀθηνῶν γίνεται κατ' αὐτὰς ἡ δίκη τοῦ στρατηγοῦ
Βίκτωρος Δούσμανη καὶ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Ἐπιτελείου Ἰωάννου Με-
ταξᾶ, Ξενοφῶντος Στρατηγοῦ καὶ Ἀθανασίου Ἐξαδακτύλου, ἐπὶ προδοσίᾳ,
ὡς παραδωσάντων τὸ ὄχυρόν Ροῦπελ εἰς τοὺς Γερμανοὺς καὶ ὡς μεταδιδόντων
εἰς αὐτοὺς τὰς προθέσεις μας.

Ἐπίσης ἀνεγράφη ὅτι ἀνεκαλύφθη συνωμοσία στρεφόμενη κατὰ τῆς ζωῆς
τοῦ Βενιζέλου καὶ ὑπὲρ τῆς παλινρθώσεως τοῦ Κωνσταντίνου. Συνελήφθη-
σαν ὁ ὑποστράτηγος Λυμπρίτης, οἱ ἀντισυνταγματάρχαι Κάκαβος, Σκαρ-
λάτος καὶ Δερλερές, καὶ ἀρκετοὶ ἄλλοι ἀξιωματικοί, ἰδίᾳ ἐκ τῶν ἀποτάκτων,
καὶ περὶ τοὺς 100 ἀπηλλάθησαν.

ΑΝΑΛΗΨΙΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΕΙΔΙΚΟΥ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΟΣ

Τὴν 3ην Δεκεμβρίου 1919 ἐλήφθη εἰς τὴν I Μεραρχίαν τηλεγραφικὴ
διαταγὴ τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ ὑπ' ἀριθ. 2638/3-12-1919, δι' ἧς παρεί-
χοντο πληροφορίαι ὅτι θεωρεῖται πιθανὴ σοβαρὰ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ μετώπου
τῶν I καὶ II Μεραρχιῶν μὲ σκοπὸν τὴν καταστροφὴν τῆς σιδηροδρομικῆς
γραμμῆς Ἀϊδινίου-Σμύρνης καὶ ἀποκοπὴν τῶν συγκοινωνιῶν, καὶ ὥριζεν
ὅτι θεωρεῖ σκόπιμον τὴν ἀνάθεσιν τῆς προκαλύψεως τῆς σιδηροδρομικῆς
γραμμῆς εἰς τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ Πεζικοῦ τῆς I Μεραρχίας.

Κατόπιν τῆς ὡς ἄνω διαταγῆς τοῦ Σώματος Στρατοῦ, ἡ Μεραρχία ἐξέδωσε τὴν ὑπ' ἀριθ. ἐμπ. 5636/3-12-1919 διαταγὴν δι' ἧς μοι ἀνετίθετο ἡ ὡς ἄνω ἀποστολή. Τὴν ἐπομένην τὸ πρωὶ (4 Δεκεμβρίου) ἀνεχώρησα ἐξ Ἀϊδινίου σιδηροδρομικῶς καὶ ἀφίχθην εἰς Μπαλατζίκι, ὅπου ἐγκατεστάθην. Παρέλαβα μαζί μου τὸν ὑπασπιστὴν μου, ἄριστον λοχαγὸν τοῦ Πεζικοῦ Κωνστ. Παπαδόπουλον, 9 ὀπλίτας ὡς γραφεῖς, ἀγγελιαφόρους καὶ τηλεγραφήτάς, καὶ 3 ἵππους, ἐξ ὧν εἷς ὁ ἰδικός μου. Ὑπὸ τὰς διαταγὰς μου ἐτέθη τὸ 28ον Σύνταγμα Πεζικοῦ, μία Ὀρειβατικὴ Πυροβολαρχία καὶ εἷς οὐλαμὸς Ὀρειβατικοῦ Πυροβολικοῦ. Ἡ ὅλη ὁμῶς γραμμὴ, τῆς ὁποίας μοι ἀνετίθετο ἡ φύλαξις, ἀπὸ Τουρμαπαλῆ μέχρι Καρὰ-Μπουναρ, συμπεριλαμβανομένων, εἶχε μῆκος 68 χιλιομέτρων. Τὸ ἐπικίνδυνον ὁμῶς τμημα ἦτο ἀπὸ Ἀγιά-Σουλουκ μέχρι Ντεμερτζίκ ἤτοι 30 χιλιομέτρα. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μὲ ἀνησυχεῖ περισσότερο εἶναι ἡ γειννίασις μὲ τὴν Ἰταλικὴν ζώνην, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ἀπέχει κατὰ μέσον ὄρον 500 μέτρα, καὶ θὰ ἦτο εὐκόλον εἰς τοὺς Τούρκους ἀντάρτας, μὲ τὴν ἀνοχὴν (ὑπὸ τύπον ἀγνοίας) τῶν Ἰταλῶν, νὰ κάνουν ἐκάστοτε ἐπιδρομὰς καὶ νὰ βλέπτουν τὴν γραμμὴν ἔστω καὶ μὴ σοβαρῶς.

Ἡ Ἰ Μεραρχία ἀνεκάλεσε τὸν ἓνα οὐλαμὸν Ὀρειβατικοῦ Πυροβολικοῦ, τὸν ὁποῖον μοι εἶχε δώσει, καίτοι αὐτὴ εἶχε 3½ ἄλλας πυροβολαρχίας.

Τὴν ἐσπέραν τῆς 5ης Δεκεμβρίου ἠκούσθησαν πυροβολισμοὶ καὶ χειροβομβίδες ἀπὸ ἓν φυλάκιον περὶ τὸ Μπαλατζίκι. Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι μὲ τὸ σκότος καὶ μὲ σκοποὺς νεοσυλλέκτους, διότι αἱ παλαιότεραι κλάσεις καὶ οἱ ἐμπειροπόλεμοι στρατιῶται εἶχον ἀπολυθῆ, μὲ τοὺς νεοσυλλέκτους, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχον τὴν ἀνάλογον ψυχραιμίαν, οἱ πυροβολισμοὶ ἐπαναλαμβάνονται ἀπὸ ὄλους τοὺς σκοποὺς, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀντιληφθῆ κανεὶς τοῦ ἀκριβοῦς εἶναι ἢ ἐπίθεσις καὶ ἂν αὕτη εἶναι σοβαρά. Χαρακτηριστικὰ παραδείγματα τῆς ἐλλείψεως ψυχραιμίας εἶναι ὅτι ἓνας νεοσύλλεκτος σκοπὸς τὴν 7ην Δεκεμβρίου, ἐντὸς τοῦ καταυλισμοῦ του, ἐπυροβόλησε καὶ ἐφόνευσε τὸν ἵππον τοῦ Διοικητοῦ του, ἐπειδὴ οὗτος ἐκινήθη εἰς τὸ σκότος τῆς νυκτός. Ἐπίσης ἄλλος σκοπὸς ἐφόνευσε ἕτερον σκοπὸν βηματίζοντα τὴν νύκτα πρὸς αὐτὸν καὶ τέλος ἓνας ἄλλος ἤρχισε νὰ κλαίῃ ὅταν ἤρχισαν τὴν νύκτα πυροβολισμοί.

Συνεπεῖα παραστάσεως τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἰταλοῦ Πρέσβεως ὅτι τὴν 7ην Νοεμβρίου ἐκανονιοβολήσαμεν τὸ εἰς τὴν Ἰταλικὴν ζώνην εὐρισκόμενον τουρκικὸν χωρίον Ναϊπλῆ, παρὰ τὴν ὑφισταμένην συμφωνίαν, ἐρωτηθεὶς ἀπήνητσα ὅτι, καίτοι δὲν ἤμην τότε διοικητὴς τοῦ τομέως, ἐν τούτοις εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ χωρίον Ναϊπλῆ ἀποτελεῖ ἐστίαν καὶ ὀρηκτήριον Τούρκων ἀνταρτῶν καὶ εἶναι πολὺ πιθανὸν εἰς γενομένην ἐκεῖθεν ἐπίθεσιν νὰ ἐκανονιοβολήθη παρὰ τῶν ἡμετέρων, ἀγνωσούντων φυσικά, ἐὰν μετ' αὐτῶν εὐρίσκοντο καὶ Ἰταλοί.

Καθημερινῶς μᾶς γεννοῦν οἱ Ἰταλοὶ ζητήματα, ὅπως π.χ. τὴν θεώρησιν διαβατηρίων ἀτόμων διερχομένων ἀπὸ τὴν μίαν ζώνην εἰς τὴν ἄλλην, ἐπίσης μᾶς ἐξήτουν τὴν παράδοσιν Ἑλλήνων ὑπηκόων διαφυγόντων ἐκεῖθεν ἄνευ

διαβατηρίου, κλπ. καὶ προσπαθοῦμεν νὰ διευθετῶμεν τὰ ζητήματα, χωρὶς νὰ ἐκτραχύνωμεν τὰς σχέσεις μας πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς.

Τὴν νύκτα τῆς 13ης Δεκεμβρίου μὲ εἰδοποίησεν ἡ I Μεραρχία ὅτι κατὰ πληροφορίας τοῦ Σώματος Στρατοῦ ἐπίκειται ἐπίθεσις ἀνταρτῶν κατὰ Ἀζιζιέ καὶ Ἀγιά-Σουλούκ, μὲ 500 ἀνάρτας ἐκ τοῦ χωρίου Μπεργκαζ καὶ 200 ἐκ τοῦ χωρίου Ἀρβάλια, ἀμφοτέρων εὐρισκομένων εἰς τὴν Ἰταλικὴν ζώνην. Ἐκαμα, κατὰ τὴν νύκτα, ὥστε νὰ μὴ γίνωνται ἀντιληπταί, ἀναλόγως μερικὰς τροποποιήσεις τῆς τοποθετήσεως τῶν δυνάμεων. Πρὸς δὲ εἰδοποίησα τὸν εἰς Σκάλα-Νόβα ἐναντί μου Ἰταλὸν Διοικητὴν, ὅτι ἐὰν δὲν δυνηθῆ νὰ παρεμποδίσῃ τὴν τουρκικὴν ἐναντίον μας ἐπίθεσιν νὰ ἀποσύρῃ τὰ εἰς τὸν τομέα τοῦτον φυλακία του, ὅπως μὴ πάθωσιν ἀτύχημά τι ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀντεπιθέσεως.

Τὴν 15ην Δεκεμβρίου μετέβην εἰς Ἀζιζιέ, ὅπου συνητήθη καὶ συνεννοήθη μὲ τὸν διοικητὴν τοῦ 28ου συντάγματος ἀντισυνταγματάρχην Γουλιανόν. Τὴν 16ην μετέβημεν ἐφιπποὶ εἰς Ἀγιά-Σουλούκ, τὸ ὅποιον εἶναι ἡ ἀρχαία Ἐφεσσος, ἡ ἄλλοτε ἀκμάσασα μεγαλοῦπολις, ἡ ὅποια τώρα εἶναι ἓνα μικρὸ χωριό. Σῶζονται πέραξ πολλὰ ἀρχαῖα ἐρεπίτια, ὡς καὶ παλαιὸς χριστιανικὸς ναός, μετατραπείς ἔκτοτε εἰς τζαμίον. Ἐδῶ συνετάγη ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τὸ σύμβολον τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως (Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν κλπ.). Ἀνήλθομεν εἰς τὸ ἐκεῖ ἀρχαῖον Φρούριον, ὅπου εὐρίσκεται τοποθετημένον καὶ τὸ Ὄρειβατικόν μας Πυροβολικόν. Τὸ ἑσπέρας διὰ Σαϊτάν-Ἀλὰν ἐπεστρέψαμεν εἰς Ἀζιζιέ. Μεταξὺ Ἀγιά-Σουλούκ καὶ Ἀζιζιέ ὑπάρχουν δύο σιδηροδρομικαὶ σήραγγες καὶ μία γέφυρα, αἱ ὅποια φυλάσσονται ἰδιαιτέρως. Τὴν 17ην συνεπλήρωσα τὴν ἐπιθεώρησιν τοῦ ὑποτομέως Ἀζιζιέ, τὴν 18ην ἐπεθεώρησα τὸν τομέα Μπαλατατζίκ, τὴν 19ην μετέβην σιδηροδρομικῶς εἰς Νεμερτζίκ καὶ τὴν 20ὴν ἐπέστρεψα ἐκεῖθεν.

Νέαι πάλιν πληροφορίαι παρὰ τοῦ Σώματος Στρατοῦ περὶ ἐπικειμένης ἐπιθέσεως, καθ' ἃς 1.000 περίπου ἀνάρται μεταφέρονται ἐκ τῆς περιφερείας Κιόσκ δι' Ἰταλικῶν φορτηγῶν αὐτοκινήτων, ἄνευ οὐδενὸς προσχήματος, εἰς τὴν περιφέρειαν Ἀζιζιέ. Εἰς τὰς 24 Δεκεμβρίου ὁμάς 50 ἀνταρτῶν προσέβαλεν ἡμετέραν περίπολον ἐκ 10 ἀνδρῶν βορείως καὶ πλησίον τοῦ Καρὰ-Μπουνάρ, φονεύσασα ἓνα στρατιώτην μας.

Ἐπίσης πληροφορία τῆς I Μεραρχίας μᾶς ἐγνώρισεν ὅτι ὁ Τοῦρκος ἀρχηγὸς τῆς περιφερείας Γιουκούρ-Ἀλῆς εὐρίσκεται εἰς Σώκια μετὰ τοῦ σώματός του, καθὼς καὶ ὁ ἕτερος ἀρχηγὸς Ντεμερτζή-Ἐφφέ, προετοιμάζοντες ἐπίθεσιν κατὰ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς. Τὴν πληροφορίαν αὐτὴν εἴχομεν καὶ ἡμεῖς ἐξ ἄλλης πηγῆς.

Καὶ ἐνῶ ἀγωνιζόμεθα πῶς νὰ διαθέσωμεν καλύτερον τὰς ἀνεπαρκεῖς δυνάμεις μας, ἤλθε διαταγὴ δι' ἧς ἀπολύονται οἱ ἔφεδροι τῆς κλάσεως 1914 καὶ ἐπὶ πλέον ἐντολὴ νὰ δοθοῦν καὶ ἄδεια 3⁰/₆. Φαίνεται ὅτι κάποια δυσφορία ἐκδηλωθεῖσα εἰς τὸ ἐσωτερικόν τοῦς κάμνει νὰ ἐνδίδουν εἰς τὴν πίεσιν. Οὕτω θὰ

ἀπολυθοῦν περὶ τοὺς 300 ἄνδρες ἀπὸ τὸ 28ον Σύνταγμα Πεζικοῦ, τὸ ὁποῖον μάλιστα οὐδέποτε εἶχεν ἀποκτήσει τὴν ἐμπόλεμον δυνάμιν του.

Τὴν 26ην καὶ 27ην Δεκεμβρίου εἶχομεν μικροεπιθέσεις ἀπὸ ομάδας 20 μέχρι 30 ἀνδρῶν εἰς τὸν τομέα Ἀγιά-Σουλῶν καὶ τὴν 29ην ἄλλην ἐπίθεσιν ἐξ 20 ἀνδρῶν περὶ τὸ Ἀζιζιέ. Ἐμάθομεν ὅτι εἰς τὴν πρώτην ἐπίθεσιν οἱ Τουρκοὶ εἶχον 3 νεκροὺς καὶ εἰς τὴν δευτέραν δύο. Ἡμεῖς εἶχομεν ἕνα μόνον λοχίαν τραυματίαν. Ἐπίσης ἄλλοι 15 ἀντάρται ἐπιροβόλησαν τοὺς ἐργαζομένους ἡμετέρους εἰς τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα νοτίως τοῦ Μπαλατζίκ. Καὶ τέλος, τὴν 30ην Δεκεμβρίου ὁμάς 50 ἀνταρτῶν ἐπεχειρήσεν ἐπίθεσιν κατὰ φυλακίου μας εἰς τὸν τομέα Ἀζιζιέ. Ἐκατονιοβολήθη παρὰ τῶν ἡμετέρων καὶ ἀπεσύρθη.

Δι' ἀναφορᾶς μου συνέστησα νὰ γίνῃ διαμαρτυρία πρὸς τὸν Ἀγγλον στρατηγὸν Μίλν — συντονιστὴν τῆς διασυμμαχικῆς κατοχῆς — διὰ τὰς ἐπιθέσεις τὰς ὁποίας δεχόμεθα ἐκ τῆς Ἰταλικῆς ζώνης, τῇ ἀνοχῇ, ἂν μὴ καὶ τῇ συνδρομῇ, τῶν Ἰταλικῶν ὄρχων.

Ἡ ἐν Παρισίοις διασυμμαχικὴ διάσκεψις ἀσχολεῖται ἤδη μὲ τὸ Τουρκικὸν ζήτημα. Ὁ Βενιζέλος ἔφυγε καὶ πάλιν διὰ τὸ Παρίσι. Δὲν διαφαίνεται ὅμως ὅτι θὰ ἐπέλθῃ συνεννόησις.

Ε Τ Ο Σ 1920

Τὸ νέον ἔτος τὸ ὑποδεχόμεθα ὅλοι μὲ αἰσιοδοξίαν ἐφ' ὅλων τῶν ζητημάτων μας. Ἀλλωστε ὅταν ἡ ψυχὴ εἶναι κουρασμένη ζητεῖ μόνη της κάτι ἐνθαρρυντικόν. Τὴν αἰσιοδοξίαν ηὔξησεν ἡ ὠραία ἡμέρα τῆς 1ης τοῦ ἔτους καὶ ἡ ἔλλειψις πυροβολισμῶν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν.

Ἐν τούτοις αἱ πληροφορίες περὶ ἐπικειμένης ἐπιθέσεως ἐξακολουθοῦν νὰ ἐρχωνται. Τὴν 4ην Ἰανουαρίου ἐλήφθη διαταγὴ τῆς Στρατιᾶς Μικρᾶς Ἀσίας δι' ἧς μᾶς ἀνεκοινοῦτο ὅτι, κατὰ πληροφορίας ἐκ δύο διαφόρων, ἀλλὰ ἀξιόπιστων πηγῶν, θὰ ἐνεργηθῇ γενικὴ ἐπίθεσις ἀπὸ 4-6 Ἰανουαρίου, διὰ νὰ ἐπιρρεάσῃ τὴν διάσκεψιν τῶν Παρισίων, καὶ συνιστᾶται ἐπαγρύπνησις.

Ὁ ἐν Ἀθήναις Ἰταλὸς ἐπιτετραμμένος εἰς νέαν νόταν του πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν διαμαρτύρεται διὰ νέαν ἐχθρικὴν πράξιν λαβοῦσαν χώραν τὴν 8ην Δεκεμβρίου εἰς τὴν περιφέρειαν Ἀγιά-Σουλῶν. Ἀπήντησα, εἰς τὴν διαβιβασθεῖσαν μοι διαμαρτυρίαν αὐτήν, ὅτι τὴν μὲν 8ην Δεκεμβρίου δὲν συνέβη τίποτε, κατὰ τὰς δεῖνα καὶ δεῖνα ὅμως ἡμέρας τοῦ Δεκεμβρίου ἐδέχθημεν τουρκικὰς ἐπιθέσεις, μὲ ἀφετηρίαν τὴν Ἰταλικὴν ζώνην, καὶ φυσικὰ τὰς ἀπεκρούσαμεν, ἐν γνώσει ὅτι αἱ βολαὶ μας ἐπιπτον, κατ' ἀνάγκην, εἰς τὴν Ἰταλικὴν ζώνην· συνεπῶς αἱ διαμαρτυρίαι των ἔχουν σκοπὸν νὰ προλάβουν τὰς ἡμετέρας δικαίας τοιαύτας, καὶ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο θὰ ἔδει νὰ δοθῇ ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν νόταν των.

Η ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΜΟΥ ΠΑΡΑ ΤΗ Ι ΜΕΡΑΡΧΙΑ

Τὴν 11ην Ἰανουαρίου ἔλαβον διαταγὴν παρὰ τῆς Ι Μεραρχίας ὅπως, παραδίδων τὴν διοίκησιν τοῦ εἰδικοῦ ἀποσπάσματος προκαλύψεως τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς εἰς τὸν Διοικητὴν τοῦ 28ου Συντάγματος Πεζικοῦ, ἐπανάελθω εἰς Ἀϊδίνιον, καὶ τοῦτο συνεπεῖα τῶν νεωτέρων πληροφοριῶν ὅτι δὲν πρόκειται πλέον περὶ μερικῆς τοπικῆς ἐπιθέσεως, ἀλλὰ περὶ γενικωτέρας τοιαύτης, ἣτις καθίστα περισσότερον ἀναγκαίαν τὴν παρουσίαν μου εἰς Ἀϊδίνιον.

Πλὴν ὅμως τῶν ἀνταρτικῶν ἐπιδρομῶν εἴχομεν καὶ ληστρικὰς τοιαύτας, παρὰ συντεταγμένων Τούρκων ληστῶν 50-100, κατὰ τουρκικῶν χωρίων, εὐρισκομένων ἐντὸς τῆς ζώνης μας, εἰς τὰ ὅποια ὅμως δὲν ὑπῆρχον ἡμέτεραι φρουραί. Εἰσβάλλουν τὴν νύκτα, ἀρπάζουν ζῶα, διάφορα εἶδη, χροῖματα καὶ ὀμῆρους, διὰ τὴν ἀπόλυσιν τῶν ὁποίων ζητοῦν λύτρα. Ὅλα σχεδὸν τὰ Τουρκικὰ χωρία μᾶς ζητοῦν νὰ ἐγκαταστήσωμεν εἰς αὐτὰ φρουράς, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ διασκορπίσωμεν τὰς δυνάμεις μας. Ὅσακις δέ, κατόπιν πληροφοριῶν, ἐγκατεστήσαμεν ἐνέδρας, ἀπετύχαμεν, διότι, ὡς φαίνεται, ἔχουν πρᾶκτορας ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἰδοποιοῦνται. Ἐνας Ἕλληνα, τὸν ὁποῖον ἐπεχείρησαν νὰ συλλάβουν ὡς ὄμηρον, εἰς τὸ χωρίον Ἐρμπειλῆ, τοὺς ἔρριψε 4 χειροβομβίδας καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ἀφήσαντες ἕχνη αἵματος, τῶν συναποκομισθέντων τραυματιῶν των.

Ἄφ' ἧς ἐπανῆλθον εἰς Ἀϊδίνιον ἐπισκέπτομαι καθημερινῶς τοὺς διαφόρους τομεῖς καὶ εὐχαρίστως διεπίστωσα ὅτι τὰ καθορισθέντα ἀμυντικὰ ἔργα ἔχουν σχεδὸν συμπληρωθῆ καὶ τὰ συρματοπλέγματα τοποθετηθῆ. Εὐτυχῶς ἡ Μεραρχία ἐνισχύθη διὰ περισσοτέρου πυροβολικοῦ καὶ οὕτω, πλὴν τοῦ Ὁρειβατικοῦ, ἔχει ἤδη καὶ Πεδινὸν καὶ Βαρὺ Πυροβολικόν.

Ἄφ' ἑτέρου ὁ Μαϊάνδρος, λόγῳ τῆς χειμερινῆς περιόδου καὶ τῶν πολλῶν βροχῶν, ἔχει πλημμυρίσει εἰς μεγάλην ἔκτασιν, ὥστε ἤδη νὰ εἶναι πολὺ δύσκολον οἱ ἀντάρται νὰ πλησιάζουν τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν διὰ νὰ τὴν βλάψουν.

Ἄλλο πάλιν ἔγγραφον τοῦ εἰς τὰ Σώκια Ἰταλοῦ ταγματάρχου ζητεῖ νὰ ἀποσύρωμεν ἐν φυλάκιόν μας κείμενον ἐπὶ ἐνὸς λόφου νοτιῶς τοῦ Ντερμετζίκ, ὡς εὐρισκομένου ἐντὸς τῆς Ἰταλικῆς ζώνης, μὲ ἀπειλὴν, μάλιστα, ὅτι ἐὰν δὲν συμμορφωθῶμεν θὰ ὑπέχωμεν τὰς εὐθύνας τῶν συμβησομένων. Τῷ ἀπήντησα ὅτι πᾶν ὅ,τι κατέχομεν εἶναι σύμφωνον πρὸς τὰ ἀποφασισθέντα ὑπὸ τῆς Ἑλληνο-Ἰταλικῆς Ἐπιτροπῆς ἣτις ἐχάραξε τὴν μεταξὺ τῶν δύο ζωνῶν γραμμὴν διαχωρίσεως καὶ συνεπῶς ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἤθελε διαταράξει τὴν ὀρισμένην αὐτὴν τάξιν θὰ εἶναι ὑπεύθυνος τῶν συμβησομένων.

Ὁ Κλεμανσὼ ἀπέτυχεν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκλεγῆ Πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, ἐκλεγέντος τοῦ Ντεσανέλ. Κατόπιν τούτου παρητήθη τῆς πρωθυπουργίας καὶ ἡ διασυμαχικὴ διάσκεψις διέκοψε τὰς ἐργασίας της, τῶν ὁποίων ἤδη δὲν μετέχει καὶ ἡ Ἀμερικὴ.

Ὁ Βενιζέλος επέστρεψεν εἰς Ἀθήνας καὶ μετέβη εἰς Χίον διὰ νὰ ἔχη περισσοτέραν ἄνεσιν, ἀντὶ νὰ μεταβῇ εἰς Σμύρνην, καὶ ἐκάλεσεν ἐκεῖ εἰς σύσκεψιν, σχετικῶς μὲ τὰ ζητήματα τῆς Μικρασιατικῆς Κατοχῆς, τὸν Ἀρμοστὴν Στεργιάδην, τοὺς στρατηγούς Παρασκευόπουλον, Νίδερ, Μηλιώτην, Ἰωάννου καὶ τὸν Πάγκαλον, καὶ τοῖς ὠμίλησε πολὺ αἰσιοδόξως περὶ τῶν διεκδικήσεών μας, ὅτι θὰ πάρωμεν τὴν Θράκην μέχρι Τσατάλτσας, ὅτι θὰ μείνωμεν ἐν Μ. Ἀσίᾳ, ὅτι ἡ Πόλις μετὰ τῶν Στενῶν θὰ ἀποτελέσῃ οὐδέτερον Κράτος κλπ. Συνεζητήθησαν, φαίνεται, καὶ διάφοροι προστριβαὶ μεταξὺ Στεργιάδου καὶ στρατηγῶν, τοῦ Στεργιάδου ἀποκλείσαντος τὴν παρουσίαν τοῦ Παγκάλου εἰς Σμύρνην, ὑπὸ οἰανδήποτε μορφήν. Αὐτὰ μᾶς τὰ ἀνεκοίνωσεν ὁ στρατηγὸς Νίδερ, ἔλθων εἰς Ἀϊδίνιον τὴν 28ην Ἰανουαρίου 1920. Ἐπίσης συνεζητήθησαν τὰ ζητήματα μελλούσης ἐπιθέσεως καὶ ἀπεφασίσθη ἡ ταχεῖα βελτίωσις τῶν ὁδικῶν συγκοινωνιῶν μεταξὺ I καὶ II Μεραρχιῶν.

Ἐγνώσθη ὅτι ἡ Τουρκία ἐκήρυξεν ἐπιστράτευσιν. Ἐπίσης ὅτι διάφορα Γαλλικὰ τμήματα εὐρισκόμενα εἰς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς τοῦ ἐσωτερικοῦ διετάχθησαν νὰ εἰσέλθωσιν μέχρι τῆς 30ης Ἰανουαρίου ἐντὸς τῆς Ἑλληνικῆς ζώνης καὶ νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς Σμύρνην. Ἀνησυχία κρατοῦν περὶ τῶν προθέσεων καὶ τῶν σχεδίων τῆς Τουρκίας. Πιθανώτερα ἐπιθέσις θεωρεῖται ἀπὸ Ἀξαρίου καὶ Σαλιχλῆ κατὰ Μαγνησίας. Φοβοῦμεθα μήπως ἡ Γαλλία ἢ καὶ ἡ Ἰταλία ἐφοδιάσουσιν τὴν Τουρκίαν μὲ πολεμικὸν ὕλικόν, καθ' ὅσον ἐγνώσθη ὅτι ὠργανωμένοι Τοῦρκοι μετέβησαν εἰς Ραιδεστόν, ὅπου οἱ σύμμαχοι εἶχον συγκεντρώσει Τουρκικὸν πολεμικὸν ὕλικόν καὶ ἕως τότε τὸ ἐφύλασσαν, καὶ ὅτι παρέλαβον ἀπὸ ἐκεῖ 8 χιλιάδας ὅπλα καὶ 40 πολυβόλα καὶ τὰ μετέφερον ἐπὶ τῆς ἐναντι Ἀσιατικῆς ἀκτῆς. Συνεπεῖα γενομένων διὰ τοῦτο παραστάσεων πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Τουρκικὴν Κυβέρνησιν, παρητήθησαν ὁ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν καὶ ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου. Ἀλλὰ μήπως οἱ ἀντικαταστάται των θὰ εἶναι καλῆτεροι, ἐὰν μάλιστα, ὅπως εἶναι πιθανόν, ἔχουν μυστικὰς ἐνθαρρύνσεις;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΣΤΡΑΤΟΔΙΚΕΙΟΥ

Διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 1336/1-2-1920 διαταγῆς τῆς I Μεραρχίας διωρίσθη Πρόεδρος τοῦ Στρατοδικείου ἐκστρατείας τῆς Μεραρχίας καὶ τὴν 5ην Φεβρουαρίου ἐγένεν ἡ πρώτη ὑπὸ τὴν Προεδρίαν μου δίκη. Ἐπρόκειτο νὰ δικάσῃ ὁ λοχαγὸς τοῦ Πεζικοῦ Τζανουδάκης, κατηγορούμενος δι' ἀμέλειαν ἐκπληρώσεως ἐντολῆς, λόγῳ τῆς ὁποίας ἀνετινάχθη μία σιδηροδρομικὴ γέφυρα. Ἀνεβάλαμεν ὅμως τὴν δίκην, διότι ὅλοι οἱ μάρτυρες ἀνῆκον εἰς τὸ τάγμα τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑπάγει εἰς ἐνίσχυσιν τῆς II Μεραρχίας. Ἄλλαι δίκαι διὰ διάφορα ἀδικήματα διεξήγοντο ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος. Τὴν δὲ 21 Μαρτίου ἀπηλλάγη τῶν καθηκόντων τούτων, ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Πυροβολικοῦ.

ΑΙ ΑΙΩΝΙΑΙ ΑΠΟΠΕΙΡΑΙ

Τὰς μεταμεσονυκτίους ὥρας τῆς 3ης πρὸς τὴν 4ην Φεβρουαρίου ἀντάρται ἀνετίναξαν μίαν σιδηροδρομικὴν γέφυραν ἀνοίγματος 7 μέτρων μεταξύ Ντεμερτζίκ καὶ Μπαλατζίκ. Τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ διέταξε νὰ μοὶ ἀνατεθῆ ἡ διενέργεια ἀνακρίσεως πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν ὑπαιτίων. Ἡ Μεραρχία διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. ἐμπ. 659/5-2-1920 διαταγῆς τῆς μοὶ ἀνέθεσε τὴν ἐν λόγῳ ἀνάκρισιν. Τὴν 7ην Φεβρουαρίου μετέβην σιδηροδρομικῶς εἰς Ντεμερτζίκ καὶ τὴν 8ην μετέβην ἐπιππος εἰς τὴν ἀνατιναχθεῖσαν γέφυραν καὶ τὸ ἑσπέρας ἐπέστρεψα εἰς Ἀϊδίνιον, ἀφ' οὗ ἐξήτασα, ἐν τῷ μεταξύ, τοὺς ἀρχιφύλακας ὄλων τῶν πέριξ φυλακίων.

Ἡ διασυμμαχικὴ συνδιάσκεψις ἐπανελήφθη εἰς Λονδῖνον. Συζητεῖται πάλιν τὸ Τουρκικὸν ζήτημα. Φαίνεται ὅτι τὸ Ἀϊδίνιον μένει ἐκτὸς τοῦ ἐπιδικασθησομένου εἰς τὴν Ἑλλάδα τμήματος. Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι πληροφορηθέντες τὸ τοιοῦτον συνῆλθον εἰς συλλαλητήριον διαμαρτυρίας.

Αἱ πλέον παράδοξοι φῆμαι διαδίδονται ἐκάστοτε σχετικῶς μὲ τὰς ἀποφάσεις τῆς διασκέψεως. Αἱ ἐφημερίδες ὑπόκεινται εἰς λογοκρισίαν καὶ δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ συναγάγῃ ἀσφαλῆ συμπεράσματα. Κατ' αὐτὰς ἐγένοντο μεγάλαι σφαγαὶ Ἀρμενίων ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς Μαράς τῆς Κιλικίας, μόλις ἐγκατελείφθη ἡ πόλις ὑπὸ τῶν Γαλλικῶν στρατευμάτων, ἅτινα καὶ ὑπέστησαν ζημίαις. Αἱ ἀγριότητες αὐταὶ τῶν Τούρκων ἐλπίζομεν ὅτι θὰ συντελέσουν εἰς εὐνοϊκωτέρας λύσεις τῶν Ἑλληνικῶν ζητημάτων!

Τὸ Γενικὸν μας Στρατηγεῖον ὠρίσθη ὅτι θὰ ἐδρεύῃ ἐφεξῆς ἐν Σμύρῃ, διαλυθείσης τῆς Στρατιᾶς Μικρᾶς Ἀσίας.

Οἱ σύμμαχοι συζητοῦν τὴν ὀριστικὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἴταλοι ἀντιτίθενται. Οἱ Ἄγγλοι ἔχουν ἤδη ἀποβιβάσει ἀγῆματα, χωρὶς νὰ ἐπιτρέψουν ὅμως καὶ τὴν ἐξοδὸν Ἑλληνικῶν τοιοῦτων. Γίνονται σκέψεις περὶ ἐκστρατείας κατὰ τοῦ Κεμάλ καὶ λέγεται ὅτι ὁ Βενιζέλος ἐπρότεινε τὴν ἀνάληψιν τῆς ἐκστρατείας ταύτης παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ. Εἰς Ἀδριανούπολιν ὁ Τούρκος διοικητὴς Τζαφέρ-Ταγιαρ ἐκήρυξεν ἐπανάστασιν καὶ ἐκάλεσε τοὺς Τούρκους κατοίκους τῆς Θράκης εἰς ἐπιστράτευσιν. Τὸ κίνημά του ὅμως ἀπέτυχεν. Εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐγένοντο πολλαὶ συλλήψεις ἐπιφανῶν Τούρκων παρὰ τῶν Ἄγγλων, τοὺς ὁποίους μετέφερον εἰς Μάλταν. Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις Κωνσταντινουπόλεως παρητήθη.

Ἡμεῖς ἐκαλέσαμεν 6 ἡλικίας ἐκ τῶν Ἑλλήνων τῶν διαμενόντων εἰς τὴν ἐν Μ. Ἀσίᾳ ζώνην κατοχῆς μας, ὡς καὶ κατὰταξιν ἐθελοντῶν ἐκ τῆς ἰδίας ζώνης.

Τὴν Μεγάλην Πέμπτην (26 Μαρτίου) ἦλθεν εἰς Ἀϊδίνιον ὁ στρατηγὸς Νίδερ καὶ παρέμεινε καθ' ὄλον τὸ Πάσχα. Περιωδεύσαμεν μαζί ὄλα τὰ πέριξ φυλάκια, ὡς καὶ τὰ εἰς Ὀμορλοῦ. Ἀνήμερα τὸ Πάσχα, ἐνῶ μετεβαίνομεν μετὸν Μητροπολίτην Ἐφέσου Χρυσόστομον καὶ τὸν Ἐπιτελάρχην τῆς Μεραρχίας Νικολαΐδην με ἓνα τζιπ εἰς ἐπίσκεψιν τῶν διαφόρων στρατώνων τοῦ Ἀϊδινίου, ἑορταζόντων τὸ Πάσχα, ἐξ ἀδεξίας στροφῆς τοῦ σωφὲρ ἀνετράπη τὸ αὐτοκίνητον εἰς τὴν παραπλεύρως τῆς ὁδοῦ τάφρον καὶ ὁ μὲν Ἐπιτελάρχης ἔπαθε θλάσιν τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς του, ὀλίγον ἄνωθεν τοῦ καρποῦ, ὁ σωφὲρ θλάσιν δύο πλευρῶν του καὶ ὁ Δεσπότης ἐλιποθύμισεν, λόγῳ ἑλαφροῦ σχετικῶς κυπήματος εἰς τὸ στῆθος του. Ἐγὼ ἐσηκώθην ἀνέπαφος.

Η ΑΟΡΙΣΤΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

Ἡ διάσκεψις εἶχε πάλιν διακόψει τὰς ἐργασίας τῆς, λόγῳ τοῦ ἀδυνάτου τῆς μεταξύ τῶν συμμάχων συμφωνίας. Ἡ Ἀμερικὴ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν διάσκεψιν, ἡ ὁποία συνῆλθε καὶ πάλιν κατ' Ἀπρίλιον εἰς Σάν-Ρέμο τῆς Ἰταλίας.

Τὴν 9ην Ἀπριλίου ἔλαβον τὴν ὑπ' ἀριθ. ἐμπ. 1744/8-4-20 διαταγὴν τῆς I Μεραρχίας ὅπως ἐνεργήσω ἀνάκρισιν κατὰ τοῦ Διοικητοῦ τοῦ 4ου Συντάγματος Πεζικοῦ Γεωργίου Ζήρα, καταγγελλομένου ὅτι ὑπονομεύει τὸ καθεστῶς, ὅτι οἱ ἀξιωματικοὶ ἔχουν διαιρεθῆ εἰς δύο ἀντιμαχομένας παρατάξεις, ὅτι κατὰ τὸ Πάσχα ἐτραγουδοῦσαν «Τοῦ Ἀητοῦ τὸν Γυιό», τὸ ἀπηγορευμένο τραγούδι ὑπὲρ τοῦ ἐκπτώτου Βασιλέως, ὅτι γίνονται καταχρήσεις παρεχομένων ἀδειῶν ἐξαγωγῆς βάμβακος ἐπὶ χρήμασιν, ὅτι κοινὰ γυναῖκες παίζουσι ρόλον εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Συντάγματος κτλ. Ὅλα αὐτὰ κατηγγέλθησαν ὑπὸ τοῦ Λοχαγοῦ Λεοντοκανάκη, μετὰ τὴν ἀποπομπὴν του ὑπὸ τοῦ Ζήρα ἐκ τῆς θέσεως τοῦ ὑπασπιστοῦ του, εἰς ἣν ὑπηρέτησεν ἐπὶ μακρὸν καὶ καθ' ἣν τὸν περιέβαλε με ἀπεριόριστον ἐμπιστοσύνην, τῆς ὁποίας οὗτος ἔκαμνε κατάχρησιν, μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ὁποίας τὸν ἀπεμάκρυνε, προσλαβὼν ὡς τοιοῦτον τὸν Ἰπολοχαγὸν Σταυριανόπουλον, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ὡς Κωνσταντινικός, δράσας εἰς τὸ παρελθόν. Μικρότητες καὶ ἀθλιότητες καὶ γυναῖκες ἐρωμέναι τῶν μὲν ἢ τῶν δὲ κατέστησαν τὴν ἀνάκρισιν ἀνιαράν. Τὸ πόρισμα ὅμως τὸ ὅποῖον ἐξήγαγον καὶ ὑπέβαλον εἰς τὴν Μεραρχίαν ἦτο ὑπὲρ τοῦ Ζήρα (με ἐπίκρισιν ὀρισμένων πράξεών του) καὶ κατὰ τοῦ Λεοντοκανάκη.

Αἱ ἐργασίαι τῆς διασκέψεως τοῦ Σάν-Ρέμο ἔληξαν καὶ ἐκλήθησαν οἱ Τοῦρκοι νὰ προσέλθουν εἰς Παρισίους τὴν 27ην Ἀπριλίου διὰ νὰ ὑπογράψουν. Ὁ Βενιζέλος ἐπέστρεψε τὴν 29ην Ἀπριλίου εἰς Ἀθήνας. Λαμβάνονται προκαταρκτικὰ μέτρα διὰ τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν θὰ ἀπεφασίζετο ἡ ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Κεμάλ, ἐὰν ἤρνεϊτο νὰ ἀποδεχθῆ τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης καὶ

ἀνθίστατο εἰς τὴν ἐφαρμογὴν των. Ἐν τῷ μεταξύ συνεκρότησε καὶ ὁ Κεμάλ βουλὴν καὶ ἐτοιμάζεται καὶ αὐτὸς διὰ τὴν ἀντίστασιν.

Ἐσωτερικῶς ἐν Ἑλλάδι διεξάγεται σφοδρὸς ἀγὼν ὑπὸ τῆς ἀντιπολιτευσεως κατὰ τοῦ Βενιζέλου. Τὸν κατηγοροῦν ὅτι παρέτεινε παρανόμως τὴν ζωὴν τῆς παρούσης Βουλῆς, ὅτι ἐσυκοφάντησε τοὺς πολιτικούς του ἀντιπάλους εἰς τὴν Ἀντάντ, ὅτι ἐγένετο ὑπαίτιος νὰ ὑποστῇ ἡ Ἑλλάς πιέσεις καὶ ταπεινώσεις παρὰ τῆς Ἀντάντ, καὶ ὅτι διώκησε τὴν Χώραν φατριαστικῶς. Ὁ Βενιζέλος (Μάϊος 1920) ἐν τῇ Βουλῇ ἐξῆγγρε τὰ λαμπρὰ ἀποτελέσματα τῆς πολιτικῆς του ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ εἶπεν ὅτι, ἐὰν κατὰ τὰς προσεχεῖς ἐκλογὰς δὲν λάβῃ τὴν πλειονοψηφίαν εἰς τὰ διαμερίσματα τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος, ἔστω καὶ ἂν λάβῃ συνολικῶς τοιαύτην, θὰ παραιτηθῇ.

Εἰς τὴν Τουρκίαν ἐδόθη, τὴν 29ην Ἀπριλίου, προθεσμία ἑνὸς μηνὸς διὰ νὰ ὑποβάλῃ τὰς τυχόν ἀντιρρήσεις τῆς εἰς τοὺς ἄρους τῆς εἰρήνης ἐγγράφως. Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἴταλοι ἀντιδρῶν εἰς τὸ νὰ μᾶς παραχωρηθῇ ἡ Θράκη.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει οἱ Ἴταλοι ἐτοιμάζονται νὰ ἀποχωρήσουν ἀπὸ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Μαιάνδρου. Ἐπὶ τῇ προβλέψει δὲ ταύτῃ μετέβην μετὰ ἀξιωματικοῦ τοῦ Μηχανικοῦ καὶ ἀξιωματικοῦ τοῦ Ἐπιτελείου τῆς Μεραρχίας διὰ τὴν λήψιν συμπληρωματικῶν μέτρων διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς μεγάλης ἐπὶ τοῦ Μαιάνδρου γεφύρας.

Ἐπάρχει καὶ ἐν κενὸν διάστημα μεταξύ τῶν προφυλακῶν τῆς I καὶ II Μεραρχίας καὶ ἐκάμαμεν ἀναγνώρισιν μετὰ τοῦ Μεράρχου περὶ τοῦ τρόπου καλύψεως τοῦ κενοῦ αὐτοῦ.

Ὁ Βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ἀνεχώρησε διὰ Παρισίους, χωρὶς νὰ δοθῇ ἐπίσημος δικαιολογία διὰ τὸ ταξίδιον του αὐτό. Φαίνεται ὅτι μεταβαίνει πρὸς συνάντησιν τῆς Ἀσπασίας Μάνου, τὴν ὁποίαν ἔχει ἀνεπισημῶς συζευχθῆ.

Ἡ ἀντιπολίτευσις λέγει ὅτι πρέπει νὰ συγκληθῇ Ἐθνοσυνέλευσις, ἡ ὁποία θὰ δικαιουται νὰ ρυθμίση καὶ τὸ δυναστικὸν ζήτημα, τὸ ὅποιον δὲν θεωρεῖ ἡλελυμένον.

Εἰς τοὺς Τούρκους ἐδόθη νέα 150ήμερος παράτασις διὰ νὰ ἀπαντήσουν εἰς τοὺς ἄρους τῆς εἰρήνης, ἥτις λήγει τὴν 12ην Ἰουνίου 1920.

Ὁ Ταγιάρ ἐπανελθὼν εἰς Ἀδριανούπολιν ὀργανώνει ἀντίστασιν κατὰ πάσης προελάσεως εἰς τὴν Θράκην, εἴτε παρ' ἡμῶν εἴτε παρὰ τῶν συμμάχων.

Ἡ ἐπίσημος Κυβέρνησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὐδεμίαν ἀντίδρασιν εἶναι εἰς θέσιν νὰ κάμῃ κατὰ τοῦ Κεμάλ. Ἐκ δὲ τῶν συμμάχων, οἱ Γάλλοι, ἐπὶ τοῦ παρόντος, διαπραγματεύονται ἀπ' εὐθείας μὲ αὐτόν, ὡς Ἀρχηγὸν ἰδίου Κράτους!

Ἡ συμμαχικὴ συνεργασία ἔχει καταστῆ πολὺ δύσκολος. Ἡ Ἀγγλία ἔχει ἐπανάστασιν εἰς τὴν Ἰρλανδίαν καὶ δυσκολίας εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰς Ἰνδίας. Ἡ Γαλλία ἔχει νὰ ἐπιλύσῃ ἀπειρίαν ζητημάτων μὲ τὴν Γερμανίαν, τὴν ὁποίαν φοβεῖται πάντοτε, πρὸς δὲ ἔχει καὶ τὴν ἀμφίβολον κατοχὴν τῆς Κιλικίας καὶ τῆς Συρίας. Ἡ Ἰταλία, δυσηρεστημένη διὰ τὸ Φιοῦμε καὶ τὰ ζητήματα τῆς Ἀδριατικῆς, ὑπέστη ἐπίθεσιν ἐν Ἀλβανίᾳ παρὰ τὰ πολλὰ

χρήματα τὰ ὅποια εἶχε δαπανήσει ἐκεῖ δι' ἐξαγορὰν καὶ προπαγάνδαν, συνεπεία τῆς ὁποίας τὰ Ἰταλικά στρατεύματα ὑπέστησαν ἀρκετὰς ζημίας καὶ ἀπωλείας ὕλικου, συγκεντρωθέντα τελικῶς εἰς Αὐλῶνα ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ στόλου.

Οἱ Μπολσεβῆικοι μάχονται κατὰ τῶν Πολωνῶν, οἱ Οὐγγροὶ, οἱ Τσεχοσλοβάκοι, οἱ Σέρβοι, οἱ Ρουμᾶνοι ἔχουν πολλὰ ζητήματα πρὸς λύσιν. Ἡμεῖς ἐξακολουθοῦμεν μὲ ἀρκετὴν ἔντασιν τὸν ἐσωτερικὸν διχασμὸν καὶ ἐτοιμαζόμεθα δι' ἐκλογάς. Ὁ Κωνσταντῖνος εἰς τὴν Ἑλβετίαν δικαιολογεῖ τὴν πολιτικὴν του, ἡ ὁποία συνίσταται εἰς εὐμενῆ οὐδετερότητα ἔναντι τῆς Ἀντάντι, καὶ λέγει ὅτι ἡ ἀπομάκρυνσίς του ἐκ τοῦ Θρόνου, κατὰ τὴν ρητὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Γάλλου Ἀρμοστοῦ Ζοννάρ, εἶναι προσωρινὴ καὶ μέχρι τῆς λήξεως τοῦ πολέμου. Καὶ ὁ Βενιζέλος ἀπὸ τὰς Ἀθήνας τὸν ἀποκαλεῖ ἀπεριφράστως Προδότην!

Ἡ ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΣΙΣ

Τὴν μεσημβρίαν τῆς 7ης Ἰουνίου 1920 ἐλήφθη εἰς Ἀϊδίνιον δι' ἀεροπλάνου ἡ πρώτη διαταγὴ τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου περὶ προπαρασκευῆς γενικῆς παρ' ἡμῶν ἐπιθέσεως, ὅτι ἡ προπαρασκευὴ πρέπει νὰ συντελεσθῇ συντόμως, ὥστε μόλις ὀρισθῇ ἡ ἡμέρα ἐξορμήσεως (Η), ἥτις δὲν θὰ βραδύνη, νὰ γίνῃ σύγχρονος ἢ ἐξόρμησις παρ' ὅλων τῶν Μεραρχιῶν. Ὅσον καὶ ἂν ἐθεωρεῖτο ὁ στρατὸς ἔτοιμος, ὡς εὐρισκόμενος ἐν ἐπιστρατεύσει, ἀπητοῦντο πολλὰ νὰ συντελεσθοῦν μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς ἐξορμήσεως. Πρῶτον συγκέντρωσις τῶν μονάδων ἀπὸ τοὺς καταλισμούς ὅπου ἦσαν ἀραιῶς τοποθετημέναι δι' ἄνεσιν, μείωσις τῶν δυνάμεων προκαλύψεως, συμπλήρωσις ἐφοδιοπομπῶν δι' ἐπιτάξεως κτηνῶν κτλ. Ἡ διαταγὴ τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου ὠρίζεν ὅτι τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ (εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκομεν) θὰ ἐπετίθετο πρὸς κατάληψιν τῆς γραμμῆς Τσιφτὲ-Χάν—Μπαλάμπολι—Φιλαδέλφεια, τῆς I Μεραρχίας διατηρούσης τὴν προκάλυψιν τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ἀπὸ Τουρμπαλί μέχρις Ἀϊδινίου.

Τὴν 3ην μ.μ. τῆς ἐπομένης (8 Ἰουνίου), ὅπως ἀπροσδοκῆτως, ἐλήφθη διαταγὴ τοῦ Γεν. Στρατηγείου δι' ἧς ὠρίζετο ὡς ἡμέρα (Η) τῆς γενικῆς ἐπιθέσεως ἡ ἐπαύριον (9 Ἰουνίου).

Αἱ προετοιμασίαι ἐξηκολούθησαν καθ' ὅλην τὴν νύκτα τῆς 8ης Ἰουνίου καὶ οἱ ἄνδρες σχεδὸν αἰπνοὶ ἀνέμενον τὴν ἐκκίνησιν, ὅποτε ἀργὰ τὴν νύκτα ἐλήφθη νωτέρω διαταγὴ περὶ ἀναβολῆς τῆς ἡμέρας Η κατὰ μίαν ἡμέραν, ἥτοι διὰ τὴν 10ην Ἰουνίου.

Καίτοι ἡ ἡμέρα ἐπιθέσεως εἶναι θέμα ἀπολύτως ἐμπιστευτικόν, ἦτο τοιαύτη ἡ κίνησις ἐν Ἀϊδινίῳ, ὥστε ὅλοι οἱ κάτοικοι ἐγνώριζον ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐπιχειρήσεως ἐπιθέσεως. Ἡ ἀπόφασις τῆς ἐπιθέσεως ἦτο ἀποτέλεσμα γενικῆς συσκέψεως Ἀγγλίας, Γαλλίας, καὶ Ἰταλίας μετὰ τῶν στραταρχῶν

των και τοῦ Βενιζέλου, καθ' ἣν εἶχον καταλήξει ὅτι δὲν ὑπῆρχε ἄλλος τρόπος ἐπιβολῆς τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης εἰς τὴν Τουρκίαν, παρὰ μόνον διὰ τῆς βίας. Ταυτοχρόνως ὅμως διεπιστοῦτο ὅτι οὐδεμία τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἦτο διατεθειμένη νὰ ἀναλάβῃ ταύτην. Δι' ὃ ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἰταλία προέτειναν τὴν τροποποίησιν τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ γίνουσι δεκτοὶ παρὰ τῆς Τουρκίας. Ἐννοεῖται ὅλαι αὐταὶ αἱ τροπολογίαι θὰ ἐγίνοντο εἰς βᾶρος τῶν διεκδικήσεων τῆς Ἑλλάδος (Θράκη, Ἀλβανία, τριῆμα Μικρᾶς Ἀσίας). Ὁ Βενιζέλος τότε προέτεινε ὅπως τὴν ἐκστρατεῖαν κατὰ τῆς Τουρκίας (ιδιαιτέρως κατὰ Κεμάλ, εἰς οὐδένα ὑποτασσομένου) τὴν ἀναλάβῃ μόνος ὁ Ἑλληνικὸς στρατός. Τὴν πρότασιν ἀπεδέχθησαν οἱ σύμμαχοι, μὲ τὴν ρητὴν δῆλωσιν ὅτι οὐδεμία ἐνίσχυσις πρέπει νὰ ἀναμένεται παρ' αὐτῶν.

Ὁ Βενιζέλος εἰς τὸ πρὸς τὸν Ἀρχιστράτηγον Λεωνίδα Παρρασκευόπουλον τηλεγράφημά του, δι' οὗ ἐγνώριζεν αὐτῷ τὴν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν, ἥς ἡ ἐκτέλεσις πρέπει νὰ τεθῇ εἰς ἐφαρμογὴν τὸ ταχύτερον, ἐτόνιζε τὴν ἐξ αὐτῆς προκύψουσαν διὰ τὸ ἔθνος μεγίστην ὕλικὴν καὶ ἠθικὴν σημασίαν, ἀπὸ ἀπόψεως εὐρυτέρας πραγματοποιήσεως τῶν ἐθνικῶν μας πόθων καὶ παρήγγειλε νὰ καταβληθῇ ὑπερτάτη προσπάθεια διὰ τὴν ἐπιτυχίαν.

Εἰς τὰς 6 1/2 τὸ ἀπόγευμα τῆς 9ης Ἰουνίου ἐκκινῶ ἐφιππος μετὰ τοῦ ὑπαπιστοῦ μου καὶ δύο ἐφιππων ἀγγελιαφόρων διὰ τὸν ὑπερθεὺν βορείως τοῦ Ἀϊδινίου ὄρεινὸν ὄγκον, ὅπθθεν θὰ ἤρχιζεν ἡ ἐξόρμησις διὰ 2 ταγμάτων Εὐζώνων καὶ μιᾶς Ὀρειβατικῆς Πυροβολαρχίας. Ἐφθάσαμεν ἐκεῖ εἰς τὰς 9 τὸ βράδυ. Εὐτυχῶς εἶχε σελήνην ὥστε νὰ μὴ μᾶς συμβῇ κανὲν ἀτύχημα εἰς τὰ δύσβατα ἐκεῖνα μονοπάτια. Ἐκαλονίσαμεν συνεννόησιν διὰ φωτοβολίδων, διὰ τὴν ἐκάστοτε κατάληψιν ὀρισμένων κορυφογραμμῶν, ὡς καὶ φωτοβολίδων ἄλλων χρωμάτων διὰ τὸν κανονισμὸν τῆς βολῆς πυροβολικοῦ, καθ' ὅσον θὰ ἦτο λίαν δύσκολος οἰαδῆποτε ἄλλη ἐπικοινωνία.

Ἡ ἐξόρμησις ἤρχισε, πράγματι, μόλις ἐχάραξεν ἡ ἡμέρα τῆς 10ης Ἰουνίου. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἐκκίνησιν ἠκούσθησαν πυροβολισμοὶ καὶ κανονοβολισμοί. Ὁ ἐχθρὸς μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν ὑπεχώρησεν αἰφνιδιασθεῖς. Οἱ ἰδιοὶ μας ἐπροχώρουσι μὲ πολὺν ἐνθουσιασμὸν καὶ μὲ τὸ γνωστὸν ἐπιφώνημα «Ἀέρα». Εὐρομεν εἰς τὰς Τουρκικὰς θέσεις ὕλικόν, ὄπλα καὶ τρία πολυβόλα. Οἱ Τοῦρκοι διέθετον ἐκεῖ 2 τάγματα τοῦ 175 Συντάγματος, δυνάμεως 400-500 ἀνδρῶν. Κατὰ τὴν νύκτα τῆς 10ης Ἰουνίου ἐξεδόθησαν διαταγαὶ ἐπιχειρήσεων διὰ τὴν ἐπομένην. Ἐγὼ ἀνέλαβον νὰ παρακολουθῶ τὸ 4ον Σύνταγμα Πεζικοῦ, τοῦ ὁποῦ ὁ Διοικητὴς Γεώργιος Ζήρας, γενναῖος καὶ ὀρμητικὸς ἀξιωματικὸς, εἶχε ζητήσῃ νὰ ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν ἐπίθεσιν ἀπὸ Ὀμορλοῦ εἰς Κιόσκ. Ὅταν περὶ τὴν 4ην πρωινήν ἐφθασα εἰς τὸ παρατηρητήριον τοῦ Ὀμορλοῦ ὁ Ζήρας ἐπέειγετο νὰ ἀρχίσῃ τὴν ἐπίθεσιν. Τῷ εἶπον ὅτι, συμφώνως τῇ διαταγῇ τῆς Μεραρχίας, ἡ ἐπίθεσις τοῦ συντάγματός του θὰ ἤρχιζεν ἔταν δι' ὀρισμένου σήματος εἰδοποιούμεθα διὰ τὴν κατάληψιν παρὰ τῶν Εὐζώνων ὀρισμένης τοποθεσίας. Τὴν 5ην πρωινήν ἐλήφθη τὸ συμπεφωνημένον σῆμα καὶ ἤρξατο ἡ ἐξόρμησις μετὰ τιαύτης ὀρμῆς, ὥστε κατελήφθη τὸ Κιόσκ

ἀπέχον ἀπὸ τοῦ Ομορλοῦ 10 χιλιόμετρα, μετὰ 2 ὥρας. Ἡ φυγὴ τοῦ ἐχθροῦ ὑπῆρξεν ἄτακτος, ἀνετίναξεν, ἐν τούτοις, δύο σιδηροδρομικὰς γεφύρας. Εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν εὑρομεν 15 βαγόνια μὲ τρόφιμα καὶ ἄλλα εἶδη, τὰ ὁποῖα λόγῳ τοῦ πανικοῦ ἐγκατελείφθησαν.

Ὁ Ζήρας εὐρῶν ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς βαγονέτον, ἀπὸ ἐκεῖνα ἐπὶ τῶν ὁποίων οἱ ἐργάται τοποθετοῦν τὰ ἐργαλεῖα των, ἀνῆλθεν ἐπ' αὐτοῦ μετὰ 2 ἀξιωματικῶν, ἐνὸς πολυβόλου καὶ 2 πυροβολητῶν καὶ συνέχισε δι' αὐτοῦ τὴν καταδίωξιν. Ὁλος ὁ δρόμος ἦτο κατεσπαρμένος ἀπὸ εἶδη τὰ ὁποῖα ἀπέριπτον, κουραζόμενοι, οἱ φεύγοντες ἀντάρται, ἀλλὰ καὶ οἱ κάτοικοι.

Τὸ Σύνταγμα ἀνασυνταχθὲν εἰς Κιόσκ ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ σταθμοῦ Τσιφτὲ-Χάν, ἀπέχοντος 7 χιλιόμετρα, καὶ τοῦ χωρίου Σουλτάν-Χισάρ, ὅπου καὶ ἐγκατέστησε προφυλακὰς.

Περιῆλθον εἰς χεῖρας μᾶς ἡ σημαία τοῦ 135 Συντάγματος, 175 αἰχμάλωτοι, τοὺς ὁποίους ἀπεστείλαμεν εἰς Σμύρνην, 13 πολυβόλα, 2 πυροβόλα, ὀβίδες κλπ. Πρὸς δὲ ἀγέλαι βοῶν καὶ προβάτων. Ἐγὼ διενυκτέρευσα εἰς Κιόσκ καὶ τὴν ἐπομένην, 12 Ἰουνίου, ἦλθεν ἐκεῖ καὶ ὁ Διοικητὴς τῆς Μεραρχίας καὶ καθωρίσθησαν διάφοροι μετακινήσεις μονάδων καὶ σχηματισμῶν. Ἄρκετοὶ Ἕλληνες ἐκ τῶν πέριξ ἐπεδόθησαν εἰς λεηλασίαν τῶν ἐγκαταλειμμένων οἰκιῶν καὶ ἀρπαγὴν ζώων. Κατέσχομεν τὰ συλλεγένητα ζῶα καὶ ἀπεμακρύνουμεν τοὺς ιδιώτας Ἕλληνας ἀπὸ τὸ Κιόσκ. Ἀντιστρόφως εἰς τοὺς παραμείναντας Τούρκους (διότι δὲν ἔφυγον ὅλοι) διενείμαμεν τρόφιμα ἀπὸ τὰ εὑρεθέντα εἰς τὰ βαγόνια καὶ μερικὰς τραυματίας των τοὺς περιεθάψαμεν εἰς τὸ χειρουργεῖον. Τὴν 13ην Ἰουνίου ἐπέστρεψα εἰς Ὁμορλοῦ ὅπου εἶχεν ἔλθει καὶ τὸ Στρατηγεῖον τῆς Μεραρχίας. Ἐπεσκέφθην ἀρκετὰς ἀπὸ τὰς καταληφθείσας Τουρκικὰς τοποθεσίας καὶ ὁμολογῶ ὅτι ἡ ὀχύρωσίς των ἦτο πολὺ καλὴ.

Αἱ πληροφορίες τοῦ Γενικοῦ Στρατηγεῖου εἶναι ὅτι παντοῦ εἶχαμεν ὁμοίας ἐπιτυχίας.

Κατελήφθησαν τὸ Σῶμα, τὰ Ἀξάριον, τὸ Σαλιχλῆ καὶ ἡ Φιλαδέλφεια. Εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν, μάλιστα, κατόπιν ἐλιγμοῦ τῆς Ταξιαρχίας Ἴππικοῦ κατελήφθησαν πολλοὶ αἰχμάλωτοι, ὡς καὶ ἀμαξοστοιχία μὲ πολὺ ὑλικόν, καὶ ἡ ὑποχώρησις τῶν Κεμαλικῶν ἦτο καθολικὴ. Ὡς ἐκ τούτου ἐγεννήθη γενικὴ αἰσιοδοξία περὶ ταχείας ὑποταγῆς τοῦ Κεμάλ. Μὴ ἔχοντες διαταγὴν περαιτέρω προελάσεως ἐπεστρέψαμεν εἰς Ἀιδίνιον. Αἱ γέφυραι τοῦ σιδηροδρόμου δὲν ἐπιδιωρθώθησαν ἀκόμη. Αἱ ἀπώλειαι τῆς Μεραρχίας κατὰ τὴν διήμερον αὐτὴν προέλασιν ἦσαν : εἰς ἀξιωματικὸς καὶ 22 ὀπλίται νεκροί, 3 ἀξιωματικοὶ καὶ 49 ὀπλίται τραυματία. Ἐχθρικὰ πτώματα ἐμετρήθησαν περὶ τὰ 50.

Τὴν 16ην Ἰουνίου μετέβην δι' αὐτοκινήτου εἰς Σουλτάν-Χισάρ πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν νέων προφυλακῶν μας. Ἐκεῖ μοι ἀνέφερεν ὁ συνταγματάρχης Ζήρας ὅτι ἀπὸ τὰς 3 1/2 τὸ πρωὶ εἶχε στείλει ἐν τάγμα πρὸς ἐπιθετικὴν ἀναγνώρισιν εἰς Νασιῆ. Τῷ παρετήρησα ὅτι ἡ ἐνέργειά του αὐτὴ ὑπερέβαινε τὸ ὄριον τῆς πρωτοβουλίας του καὶ ἔδει νὰ μὴ ἐπαναληφθῆ. Τὸ τάγμα μετὰ μι-

κράν συμπλοκήν εἰσῆλθεν εἰς τὸ Νασιλῆ, τὸ ὁποῖον εὗρε κενὸν κατοίκων καὶ με πυρποληθεῖσαν τὴν Ἑλληνικὴν συνοικίαν. Μερικοὶ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι εἶχον κρυβῆ καὶ παρέμειναν, ἐπληροφόρησαν ὅτι τοὺς ἄλλους Ἕλληνας τοὺς ἐπῆραν μαζί των οἱ ἀποχωρήσαντες Τούρκοι, ὡς εἶδος ὁμήρων. Τὸ τάγμα ἐπανῆλθε τὸ ἐσπέρας εἰς Σουλτάν-Χισάρ. Ὡστε ἐὰν εἴχομεν διαταγὰς, θὰ ἦτο εὐκόλος καὶ ἡ περαιτέρω προέλασις.

Ἐγνώσθη ὅτι εἰς Σμύρνην κατελύθησαν αἱ Τουρκικαὶ ὑπηρεσίαι, αἱ ὁποῖαι ἐλειτούργουν ἕως τότε, κατελήφθη τὸ τηλεγραφεῖον, ὡς καὶ ἐν μικρὸν πολεμικόν, τὸ ὁποῖον εὕρισκετο εἰς τὸν λιμένα τῆς Σμύρνης.

Εἰς τὰς 18 Ἰουνίου 1920 ἀφίκετο ὁ Στρατηγὸς Νίδερ εἰς τὴν Μερραρχίαν μας καὶ τὴν συνεχάρη διὰ τὰς ἐπιτυχίας της. Τὴν 19ην μετέβημεν εἰς Κιόσκ καὶ Σουλτάν-Χισάρ καὶ διέταξε τὴν ὀριστικὴν κατάληψιν τοῦ Νασιλῆ καὶ τὴν τοποθέτησιν προφυλακῶν ἄλλα 10 χιλιόμετρα πέραν αὐτοῦ.

Μὲ τὴν ὀριστικὴν κατάληψιν τοῦ Νασιλῆ ἐξηκριβώθη ἡ σφαγὴ 50 Ἑλλήνων, ὡς καὶ ἕχνη βιασμοῦ ἐπὶ πτωμάτων νεανίδων. Ἡ ἀγριότης τῶν Τούρκων δὲν ἔχει κανένα χαλινόν.

Ἐπίσης διέταξε νὰ καταλάβωμεν τὰ παρὰ τὸ Ἀζιζιέ ὑψώματα, δι' ὧν ἐξασφαλίζεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ, ἀδιαφοροῦντες διὰ πᾶσαν τυχὸν διαμαρτυρίαν τῶν ἐκεῖ Ἰταλῶν.

Τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον μᾶς ἀνεκοίνωσεν ὅτι αἱ πρὸς βορρᾶν δρῶσαι Μερραρχίαι μας κατέλαβον τὸ Μπαλουκσεέρ, 54 πυροβόλα διαφόρων τύπων, 20 πολυβόλα καὶ 2.000 αἰχμαλώτους.

Τὴν 20ην Ἰουνίου ὁ διοικητὴς τοῦ 5ου Συντάγματος Πεζικοῦ ἀνέφερον ὅτι ἀπωθήσας ὀλίγους Τούρκους κατέλαβε τὴν ὑπερθεν κορυφογραμμὴν ἧτις δεσπόζει τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Σκάλα-Νόβα πρὸς Ἀγιά-Σουλοῦκ, καὶ ὅτι ὁ Ἰταλὸς συνταγματάρχης διεμαρτυρήθη διὰ τὴν παραβίασιν τῆς Ἰταλικῆς ζώνης καὶ ἀπήτησε τὴν ἐκκένωσιν αὐτῆς. Εἰς ἀρνητικὴν ἀπάντησιν ἀνέπτυξε περὶ τοὺς 300 Ἰταλοὺς στρατιώτας καὶ ἤρχισε προχωρῶν, μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν ὅμως ἀρκετῶν πυροβολισμῶν, πεισθέντες οἱ Ἰταλοὶ ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ὑποχωρήσωμεν, ἤρχισαν αὐτοὶ ὑποχωροῦντες, ἀφήσαντες 6 αἰχμαλώτους, 1 νεκρόν, 1 τραυματίαν καὶ 2 πολυβόλα. Ὁ Στρατηγὸς Νίδερ ἐνέκρινε τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν τοῦ διοικητοῦ τοῦ συντάγματος, διατάξας ἐπὶ πλέον ὅπως τὴν ἐπομένην γίνῃ ἐπίθεσις κατὰ τῶν Σωκίων καὶ καταληφθῆ ἑκατέρωθεν καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ Μαιάνδρου μεγάλη γέφυρα. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ πρᾶγμα ἐνεῖχεν εὐρυτέραν σημασίαν, ἐτηλεγράφησε σχετικῶς καὶ εἰς τὸν ἐν Σμύρνη Ἀρμοστὴν Στεργιάδην, ὅστις ἀπήντησεν ὅτι δὲν θεώρει ἐπικαίρον τὴν τοιαύτην ἐπιχείρησιν, καὶ μάλιστα ἄνευ ἀφορμῆς ἐκ μέρους τῶν Ἰταλῶν. Κατόπιν τούτου ὁ στρατηγὸς Νίδερ ἀνεκάλεσε τὴν προηγουμένην περὶ ἐπιθέσεως διαταγὴν του.

Ἡ I Μερραρχία ἐξέδωσε τὴν ὑπ' ἀριθ. ἐμπ. 3343/20-6-20 διαταγὴν, δι' ἧς ἐτίθεντο ὑπὸ τὰς διαταγὰς μου ὅλα τὰ ἀπὸ Ἀϊδινίου καὶ ἀνατολικῶς τούτου τμήματα αὐτῆς, καὶ ὠρίζεν ὡς ἔδραν μου τὸ Ἀϊδίνιον.

Πρὸς βορρᾶν ἐφθάσαμεν εἰς Πάνορμον, καὶ οὕτω λήγουν, ἐπὶ τοῦ παρόντος, αἱ ἐπιχειρήσεις. Ὡς διοικητῆς τῶν περὶ τὸ Ἀϊδίνιον τμημάτων προβαίνομεν εἰς μετακινήσεις καὶ ἀντικαταστάσεις αὐτῶν, εἴτε πρὸς ἀνάπαυσιν εἴτε πρὸς διόρθωσιν τῆς γραμμῆς μας. Προσῆλθον καὶ παρεδόθησαν μερικοὶ ἀντάρται. Τὴν πρωίαν τῆς 21 Ἰουνίου ἐγένετο προέλασις καὶ κατελήφθησαν ὑψώματα νοτίως τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ντεμερτζικ καὶ Μπαλατζικ, ὅπου καὶ τὸ Ἑλληνικὸν χωρίον Μουρσαλῆ, τὸ ὅποσον εἶχον ἐγκαταλείψει οἱ κάτοικοι του καὶ τώρα ἐπανήρχοντο. Εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν ἦτο καὶ ἓν Ἴταλικὸν φυλάκιον ἐξ 25 ἰππέων ὑπὸ ἓνα ὑπίλαρχον. Εἰδοποιηθεὶς νὰ ἀποχωρήσῃ διότι ἄλλως θὰ ἀφωπλίζετο καὶ θὰ ἐθεωρεῖτο αἰχμάλωτος, ἀπήντησεν ὅτι δὲν πρόκειται νὰ προβάλλῃ ἀντίστασιν, ἢ ὅποια ἄλλως τε θὰ ἦτο ματαία, ἀλλὰ συμφώνως μὲ τὰς διαταγὰς τὰς ὁποίας εἶχε θὰ παρέμενεν ἐκεῖ, ἔστω καὶ ἂν τὸν ὑπερβῶμεν. Τελικῶς συμφωνήθη μὲ τὸν ἐπὶ κεφαλῆς Ἴταλὸν συνταγματάρχην ὅπως ἢ προέλασίς μας θεωρηθῆῖ προσωρινή, λόγῳ τῶν ἐπιχειρήσεων, καὶ ὅπου προηγουμένως ὑπῆρχον Ἴταλικά σημαῖα νὰ παραμείνουν μὲ φρουρὰν 3-4 Ἴταλῶν στρατιωτῶν.

Παρὰ ταῦτα κατὰ τὴν προχώρησίν μας κατὰ τὴν 23ην Ἰουνίου, Ἴταλικὸν φυλάκιον, ἴσως ἐκ παρανοήσεως, ἀντέστη καὶ ἐπυροβόλησεν. Ἐκ τῶν ἐκ μέρους μας ἀντιπυροβολισμῶν ἐφονεύθη ὁ ἐπὶ κεφαλῆς Ἴταλὸς ὑπολοχαγὸς καὶ ἐτραυματίσθησαν 2 Ἴταλοὶ στρατιῶται.

Τὴν 28ην Ἰουνίου 1920 ἐπεσεκέφθημεν μετὰ τοῦ Μεράρχου τὸ Νασλῆ, τὸ ὅποσον εἶναι ἀρκετὰ μεγάλη πόλις καὶ ὑπέστη καὶ αὐτό, ὅπως τὸ Ἀϊδίνιον, ἐμπρησμὸν καὶ σφαγὰς.

Τὸ βόρειον μέτωπόν μας ἐπεξετάθη μέχρι Προύσσης, ἢ ὅποια κατελήφθη. Ἦδη ἐσταμάτησαν αἱ ἀπὸ Ἑλληνικῆς πλευρᾶς ἐπιχειρήσεις.

Τὴν 4ην Ἰουλίου, δραπετεύσας ἐκ Σωκίων, ἦλθεν εἰς τὴν ἡμετέραν ζώνην ὁ ἐκεῖ Τοῦρκος εἰσαγγελεύς, ὁ ὅποιος μᾶς ἐξέθεσε λεπτομερῶς τὰ τῆς συνεργίας τῶν Ἴταλῶν μὲ τοὺς ἀντάρτας.

ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ, ΕΣΩΤΕΡΙΚΑΙ ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ

Οἱ Τοῦρκοι ὑπέβαλον εἰς Παρισίους ἀντιπροτάσεις ὅρων εἰρήνης ἀπαραδέκτους.

Ἐσωτερικῶς, ἡ Βουλὴ παρέτεινεν ἐπὶ 3μηνον τὴν ζωὴν τῆς, διὰ νὰ κυρώσῃ τὴν μετὰ τῆς Τουρκίας συνθήκην. Ἀπὸ τὸν ὑφυπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας ἐδηλώθη εἰς τὴν Βουλὴν ὅτι ἡ Ἀγγλία δὲν εἶναι διατεθειμένη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν Κωνσταντῖνον (ἂν ἐπανήρχετο εἰς τὸν Θρόνον, μετὰ τὰς ἐκλογὰς) ὡς Ἀρχηγὸν φίλου καὶ συμμάχου Κράτους. Οἱ Βασιλόφρονες εἶναι ἔξω φρενῶν διὰ τὴν δῆλωσιν αὐτὴν.

Ἀπὸ 7ης Ἰουλίου ἤρχισαν ἐπιχειρήσεις πρὸς κατάληψιν τῆς Θράκης. Μικραὶ ἀντιστάσεις ὑπερενικήθησαν. Δυνάμεις ἰδικαί μας ἀπεβιβάσθησαν εἰς Ραιδε-

σπὸν και ἀλλαχοῦ, τῇ συνδρομῇ και τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου, τὴν δὲ 17ην Ἰουλίου κατελήφθη ἡ Ἀδριανούπολις. Ὁ ἐπαναστάτης Ταγιάρ συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ὁ Βασιλεὺς Ἀλέξανδρος εἰσῆλθεν εἰς Ἀδριανούπολιν. Ἐν τάγμα τῆς Μερραρχίας Κυδωνιῶν, τὸ ὁποῖον νομίσαν ὅτι δὲν ὑπάρχει πλέον Τουρκικὴ ἀντίστασις εἶχε προχωρήσει μεμονωμένον και ἄνευ προφυλάξεων μέχρι Ντεμρτζῆ, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς Σινάκ ἐδέχθη αἰφνιδιαστικὴν ἐπίθεσιν ὑπὸ ὑπερτέρων δυνάμεων και ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ με 165 νεκροὺς ἢ ἀγνοουμένους και 85 τραυματίας, οὓς συμπαρέλαβε.

Τὴν 21ην Ἰουλίου τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ, τὸ ὁποῖον ἀπετελέσθη ἐκ τῶν I, II Μερραρχιῶν και τῆς Μερραρχίας Κυδωνιῶν, διατάχθη νὰ προχωρήσῃ μέχρι τοῦ Μετώπου Σιμάβ-Οὐσάκ-Σαράκιοι ἤτοι περὶ τὰ 40 χιλ. ἀπὸ Κουγιουτζάκ, ὅπου εὐρίσκοντο αἱ προφυλακαὶ μας. Ἐπροχωρήσαμεν χωρὶς νὰ εὐρωμεν οὐδαμοῦ ἀντίστασιν. Ἐν τούτοις, μετὰ μιᾶς ἡμέρας πορεῖαν ὑπὸ ἀφόρητον καύσωνα, διατάχθημεν νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὰς προτέρας μας θέσεις.

Κατὰ τὴν προέλασιν ὅμως τῆς Μερραρχίας Κυδωνιῶν πρὸς Ντεμρτζικ συνήντησεν αὕτη ἀντίστασιν, ἐξ ἧς ὑπέστη μερικὰς ἀπωλείας, τραυματισθέντος εἰς τὸν πόδα, ἐνῶ ἐπέστρεφεν ἔφιππος, και τοῦ Διοικητοῦ τῆς Μερραρχίας Ἀλεξ. Ὁθωναίου. Οὗτος ἀντικατεστάθη κατόπιν τοῦ τραυματισμοῦ του ὑπὸ τοῦ Γαργαλίδου.

Τοῦ Μεράρχου Παπαθανασίου διαταχθέντος νὰ μεταβῇ εἰς Σαλιχλή πρὸς ἐνέργειαν ἀνακρίσεων διὰ τὸ ἀτύχημα τοῦ τάγματος Κυδωνιῶν, ἀνέλαβον ἀπὸ τῆς 25ης Ἰουλίου τὴν Διοίκησιν τῆς Μερραρχίας και τὴν 28ην τὸ στρατηγεῖον τῆς Μερραρχίας μετεστάθμευσε ἀπὸ Νασλή εἰς Ἀϊδίνιον.

ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΕΙΡΗΝΗΣ

Ἀνεκοινώθη ὅτι ὑπεγράφη ἡ εἰρήνη μετὰ τῆς Τουρκίας τὸ ἀπόγευμα τῆς 28ης Ἰουλίου, χωρὶς νὰ γνωσθῶσι και λεπτομέρειαι περὶ αὐτῆς, και ἐκοινοποιήθη συγχαρητήριον τηλεγράφημα τοῦ Βενιζέλου πρὸς τὸ στράτευμα, πρὸς δὲ διαταγὴ ἐορτασμοῦ τῆς νίκης, τὴν προσεχῆ Κυριακὴν 2 Αὐγούστου, ἀλλὰ και γενικὸν μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν πεσόντων τὴν ἐπομένην Κυριακὴν 9 Αὐγούστου.

Κατόπιν τούτου ἐγένοντο και προβιβασμοὶ συνταγματαρχῶν εἰς Ὑποστρατήγους. Κατὰ τοὺς προβιβασμοὺς αὐτοὺς προήχθησαν πολλοὶ νεώτεροί μου κατὰ τὴν παλαιὰν ἀρχαιότητα, οἱ ὁποῖοι κατέστησαν ἀρχαιότεροι λόγῳ τῆς προσχωρήσεώς των εἰς τὸ κίνημα Θεσσαλονίκης. Τὸ πρᾶγμα ἀνεμένετο, ὥστε νὰ μὴ με ἀποσχολεῖ ἤδη.

ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑΣ ΤΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Τὴν 30ην Ἰουλίου, τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ὁ Βενιζέλος εὐρίσκετο εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τῶν Παρισίων, ὅπως ἐπανεῖλθη εἰς Ἑλλάδα, μετὰ

τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης, δύο ἀπότακτοι ἀξιωματικοί, ὁ ὑπολοχαγὸς τοῦ Μηχανικοῦ Γεώργιος Κυριάκης καὶ ὁ ὑποπλοίαρχος Ἀπόστολος Τσερέπης, ἐπεχείρησαν νὰ τὸν δολοφονήσουν πυροβολήσαντες κατ' αὐτοῦ. Καὶ ἡ μὲν μία σφαῖρα, διελθοῦσα ἐπιπολαίως παρὰ τὴν ὄσφυν, εὐρέθη εἰς τὰ ἐνδύματά του, ἡ δὲ ἄλλη εἰσελθοῦσα διὰ τῆς ὠμοπλάτης διηρέθη εἰς 4 τεμάχια, τὰ ὁποῖα ἐνεσφηνώθησαν παρὰ τὴν μασχάλην, χωρὶς νὰ θιξῶσιν ὄστουν. Εὐτυχῶς τὰ τραύματα ὑπῆρξαν ἀκίνδυνα καὶ ὁ Βενιζέλος μετὰ ἡμέρας τινὰς ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας.

Γενικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀγανάκτησις καὶ ἡ ἀποδοκιμασία διὰ τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν δολοφονίαν καὶ ἀπολύτως καὶ διὰ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἐγένετο, οὐδεμίαν ἔχουσα δικαιολογίαν, πλὴν τῆς ἀτομικῆς ἐκδικήσεως τῶν δραστῶν διὰ τὴν ἀπόταξιν των. Ἐστάλησαν συγχαρητήρια τηλεγραφήματα ἱεραρχικῶς παρ' ὅλων τῶν μονάδων ἐπὶ τῇ διασώσει.

Ο ΚΕΜΑΛ ΑΝΑΖΩΟΓΟΝΕΙΤΑΙ

Ὁ Κεμάλ, μὴ ἀναγνωρίζων τοὺς ὄρους τῆς ὑπογραφείσης εἰρήνης, ἐπελήφθη δραστηριώτερον τῆς ἀνασυντάξεως τῶν δυνάμεων του καὶ τῆς στρατολογίας. Οὕτω εἰς Σιμάβ συνεκέντρωσε δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἐκτύπησαν τὴν Μεραρχίαν Κυδωνιῶν.

Ἐπίσης ἐγνώσθη ὅτι εἰς τὰ Σώκια (βοηθούτων καὶ τῶν Ἰταλῶν) γίνεται ἐντατικὴ στρατολογία. Ἐπίσης πρὸ τῆς II Μεραρχίας ἡ ὁποία εὐρίσκειται ἀριστερᾶ ἡμῶν παρουσιάζεται κάποια ζωηρὰ κίνησις. Δις ἐθεάθη ἐχθρικὸν ἀεροπλάνον, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπυροβόλησε, καὶ ἐγένοντο μικροεπιθέσεις καὶ δολοφονίαι στρατιωτῶν μας εἰς τὸ χωρίον Γκερενίτζ, τὸ ὁποῖον ὡς ἐκ τούτου ἐπυροπολήθη παρὰ τῶν ἡμετέρων.

Ὁ συνταγματάρχης Ζήρας τὴν 7ην Αὐγούστου ἀνέφερεν ὅτι μὴ ἐκκενωσάντων τῶν Ἰταλῶν τὸ χωρίον Ἐρέσκιοῦ, ὅπερ ἤδη ἀνήκεν ἡμῖν, ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς διαμαρτυρίαν, τάξας αὐτοῖς 48ωρον προθεσίαν. Τῷ ἀπήντησα, ὡς Μέραρχος, ὅτι ἀπαγορεύω ρητῶς τοιαύτας πρωτοβουλίας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν γενικώτερον καὶ πολιτικὸν χαρακτῆρα καὶ συγχρόνως εἰδοποίησα τηλεφωνικῶς τὸ φυλάκιον, δι' οὗ θὰ διήρχετο ὁ μεταβαίνων πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς ἀγγελιαφόρος, νὰ ἐπιστρέψῃ, ὅπερ καὶ ἐγένετο, ματαιωθείσης οὕτω τῆς ἐπιδόσεως.

Τὴν 8ην Αὐγούστου ἐπανῆλθεν εἰς Αἰδίνιον ὁ Μέραρχος καὶ παρέδωσα τὴν διοίκησιν, μετ' αὐτοῦ ἦλθε καὶ ὁ Στρατηγὸς Νίδερ καὶ τὴν 9ην Αὐγούστου ἐγένετο τὸ ὑπὲρ τῶν πεσόντων μνημόσυνον. Εἶχομεν κατασκευάσει εἰς ὠραῖον σύσκιον μέρος κενοτάφιον καὶ εἶχομεν διακοσμήσει διὰ δαφνῶν καὶ σημαϊῶν τὴν περιοχὴν. Παρέστησαν ὅλη ἡ Φρουρὰ καὶ ὅλοι οἱ κάτοικοι. Τὸν ἐπιμνημόσυνον λόγον ἐξεφώνησα ἐγώ. Φαίνεται ὅτι ἦτο πολὺ καλός, σχολιασθεὶς παρ' ὅλων εὐμενῶς καὶ διετάχθη ἡ ἐκτύπωσις καὶ ἡ διανομὴ του.

ΝΕΑ ΠΡΟΕΛΑΣΙΣ

Τὴν νύκτα τῆς 9ης Αὐγούστου, ἐνῶ εὐρισκόμεθα εἰς Νασλῆ μετὰ τοῦ Νίδερ καὶ τοῦ Μεράρχου, ἦλθε τηλεγράφημα τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου νὰ ἐπαναληφθῇ ἡ προέλασις, ἥτις εἶχεν ἀνασταλῆ πρό τινων ἡμερῶν. Καὶ οὕτω ἐπανήλθομεν τὴν πρωίαν τῆς 10ης Αὐγούστου σιδηροδρομικῶς ἡμεῖς μὲν εἰς Ἀϊδίνιον, ὃ δὲ στρατηγὸς Νίδερ κατ' εὐθείαν εἰς Σμύρνην. Ἡ προέλασις αὐτὴ φαίνεται ὅτι διετάχθη διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ κατοχὴ τοῦ Ντεμιρτζῆ, καθ' ὅσον ἡ διατροφή τῶν ἐκεῖ δυνάμεων ἦτο δυσκολωτάτη, γινομένη διὰ καμῆλων, καὶ αἱ ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ εὐκολοί.

Ἡ προέλασις θὰ ἐγένετο μέχρι Οὐσάκ, ὁπόθεν ἦτο εὐκολωτέρα ἡ διατροφή τοῦ Ντεμιρτζῆ ὡς καὶ ἡ ἀσφάλειά του.

Τὴν πρωίαν τῆς 13ης Αὐγούστου 1920 ἤρξατο ἡ προέλασις εἰς δύο φάλαγγας. Τὴν πρώτην ἡμέραν διενυκτερεύσαμεν εἰς τὸ χωρίον Ὀρταξέ. Τὸ στρατηγεῖον ἔμενε εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν, ὃ ὁποῖος εἶχε λεηλατηθῆ, ἀλλὰ δὲν εἶχε πυρποληθῆ : ὁ ἐχθρὸς καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν δὲν μᾶς ἠνώχλησε. Τὴν ἐπομένην 14ην Αὐγούστου ἐπροχωρήσαμεν καὶ ἐφθάσαμεν μέχρι τῆς παρὰ τὸ Σαράκιοι σιδηροδρομικῆς γέφυρας τοῦ Μαιάνδρου, ἥτις εἶναι κατεστραμμένη. Εἴχομεν διαταγὴν νὰ μὴ διαβῶμεν εἰς τὴν νοτιαν ὄχθην τοῦ Μαιάνδρου. Ἐπίσης ἔχουν καύσει καὶ τὴν ξυλίνην ὀδικὴν γέφυραν. Οἱ Τούρκοι στρατιῶται οἱ ὁποῖοι ἐφύλασσαν ἐκεῖ μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν ὀλίγων πυροβολισμῶν καίτινων ἐκ μέρους μας κανονιοβολισμῶν ἀπεσύρθησαν· ἦσαν περὶ τοὺς 50-60 ἄνδρας. Ἐγκατεστάθησαν προφυλακαὶ ἀπὸ τὸ χωρίον Καρατάς μέχρι τοῦ χωρίου Τορσουλάρ. Ἡμεῖς ἐγκατεστάθημεν εἰς τὸ μικρὸν Τουρκικὸν χωρίον Κιζιλ-Ντερέ. Οἱ Τούρκοι δὲν ἐγκαταλείπουν πλέον τὰ χωρία των, ἀλλὰ παραμένουν εἰς αὐτά. Ἡ κατάστασις των ὅμως εἶναι ἐντελῶς πρωτόγονος. Ἄλλο ἀπόσπασμα ἀπὸ Ὀρταξέ ἐπῆγεν εἰς Μπουλαντάν, ὅπου ἐγκατέστησε προφυλακὰς. Εἰς Ὀρταξέ εὐτυχῶς ἐφθασε χθὲς τὸ πρῶτον τραῦνον μὲ τρόφιμα καὶ μία ἐφοδιοπομπὴ ἐκ 500 ἐπιταχθέντων κτηνῶν, δι' ἧς θὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ διατροφή τοῦ ἀποσπάσματος Μπουλαντάν.

Τὴν 16ην τὸ πρωὶ ἐνῶ ἐποτίζοντο τὰ ζῶα τῆς ἐφοδιοπομπῆς εἰς τὸν Μαιάνδρον, περὶ τοὺς 20 ἀντάρται, ἐκ τῆς ἐναντι ζώνης, ἤρχισαν αἰφνιδιαστικῶς πυροβολισμοὺς. Ἐπληρώθησαν 5 ἄνδρες καὶ ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν μερικὰ κτήνη. Ἄμα τῇ ἐπιθέσει μας ἀπεσύρθησαν. Ἐστείλαμεν ὅμως δύο Τούρκους εἰς τὰ ἀπέναντι χωρία νὰ τὰ εἰδοποιήσουν ὅτι, ἂν ἐπαναληφθῇ τὸ τοιοῦτον, θὰ πυρπολήσωμεν τὰ χωρία των.

Τὴν 16ην αἱ Μερραρχίαι II καὶ XIII κατέλαβον τὸ Οὐσάκ. Οἱ κάτοικοι τὰς ὑπεδέχθησαν μετ' εὐμενείας. Κατελήφθη ἐκεῖ ὕλικόν, πολυβόλα καὶ αἰχμάλωτοι.

Διαταγὴ τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου ἀντικαθίστα τὰς ἐπὶ τοῦ Μαιάνδρου προφυλακὰς μας καὶ διετάσseto ἡ I Μερραρχία νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς Μπου-

λυντάν. Ἡ ἀντικατάστασις ὅμως ἐβράδυνε καὶ μόλις τὴν 2αν Σεπτεμβρίου ἐκίνησεν ἡ φάλαγξ ἀπὸ Ὁρταξὲ διὰ Μπουλαντάν.

Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου ἤλθε τηλεγραφικὴ διαταγὴ τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου διατάσσουσα τὴν Μεραρχίαν νὰ μοι χορηγήσῃ φύλλον πορείας ὅπως μεταβῶ εἰς Σμύρνην καὶ ἀναλάβω τὴν Διοίκησιν τῆς ἐκεῖ Βάσεως, καὶ τοῦτο διότι ὁ ἤδη διοικητὴς συνταγματάρχης Μαμούνης, ἐπικειμένων ἐκλογῶν, ὑπέβαλε παραίτησιν διὰ νὰ πολιτευθῆ. Συγχρόνως ὅμως εἶχον κληθῆ εἰς Σμύρνην καὶ ὅλοι οἱ διοικηταὶ Σωμάτων Στρατοῦ καὶ Μεραρχιῶν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἠδυνάμεθα νὰ λείψωμεν συγχρόνως καὶ ἐγὼ καὶ ὁ Μέραρχος, ἐνεκρίθη νὰ ἀναχωρήσω ἐγὼ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Μέραρχου. Καὶ οὕτω τὴν 2 Σεπτεμβρίου ὡς προσωρινὸς Μέραρχος ἀνεχώρησα ἐπὶ κεφαλῆς τῆς φάλαγγος διὰ Μπουλαντάν, νέαν ἔδραν τῆς Μεραρχίας. Τὸ Μπουλαντάν εἶναι κωμόπολις ὀρεινὴ με 8-9 χιλιάδας κατοίκων Τούρκων. Οὗτοι εἶχον ζητήσῃ τὴν προσέλασίν μας διὰ νὰ ἀπαλλαγῶν ἀπὸ τὰς φορολογίας καὶ πιέσεις τῶν Κεμαλικῶν καπεταναίων.

Εἰς Μπουλαντάν ἠσχολήθην με τὰς προφυλακὰς καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν τμημάτων κάπως ἀνετώτερον, με τὴν πρόβλεψιν ὅτι θὰ παρεχειμάζαμεν ἐκεῖ. Πρόκειται νὰ κάμωμεν καλύβας, μαζεύουμε πέτρες διὰ τοίχους, κορμούς δένδρων διὰ στέγας, κλπ., ἐζητήσαμεν μόνον πισσόχαρτο καὶ καρφιά ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν.

Εἰς τὰς 8 Σεπτεμβρίου ἤλθε διαταγὴ τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου δι' ἧς ὀρίζεται ἀναπληρωτῆς μου ἐν τῇ Μεραρχίᾳ ὁ συνταγματάρχης τοῦ Πεζικοῦ Ἰωάν. Δέδες καὶ διατάσσεται ἡ μετάβασίς μου εἰς Σμύρνην πρὸς ἀνάληψιν τῆς Διοικήσεως τῆς Βάσεως. Μὴ προβλέπων ἐν τῷ μετώπῳ καμμίαν δρᾶσιν ἀποδέχομαι ὅχι πολὺ δυσαρέστως τὴν νέαν θέσιν μου, ἀφ' οὗ ἄλλωστε συνεπλήρωσα 13μηνον ὑπηρεσίαν μετώπου καὶ ἐπιχειρήσεων.

Τὴν ἐσπέραν τῆς 12ης Σεπτεμβρίου ἀφίκετο ὁ Μέραρχος ἐκ Σμύρνης καὶ παρέδωσα τὴν διοίκησιν τῆς Μεραρχίας. Ἀνεχώρησα τὴν 13ην καὶ τὴν 14ην Σεπτεμβρίου τὸ ἐσπέρας ἡμῶν εἰς Σμύρνην καὶ τὴν 15ην Σεπτεμβρίου ἀνέλαβον τὴν διοίκησιν τῆς Βάσεως. Εἰς τὴν ἡμερησίαν διαταγὴν τῆς ἀναλήψεως τῆς Βάσεως ἔγραψα ὅτι «καίτοι ἀναγνωρίζω ὅτι εἶναι φυσικῶς ἀδύνατον νὰ εὐχαριστήσῃ ἡ Βάσις ὅλας τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Σωμάτων, ἐλλείψει μέσων, τὰ ὅποια δὲν διαθέτει τὸ Κράτος, καὶ ὑλικῶν, ἐν τούτοις θὰ ἐπιζητήσω ὅπως οὐδεμίαν κωμωδίαν προέρχεται ἐξ ἐλλείψεως προθυμίας καὶ ζήλου τοῦ προσωπικοῦ τῆς Βάσεως.....».

Ἐπεσεφόθην διαδοχικῶς τὸν ἕρχον Πυροβολικοῦ, Μηχανικοῦ, ἀποθήκας τροφίμων, νομῆς, ἱματισμοῦ κτλ. τὴν διλοχίαν τῆς Βάσεως, Ὑπηρεσίαν Λιμένος, Σιδηροδρομικοῦ Σταθμοῦ, Ἐργολᾶβων ἐκφορτώσεως πλοίων, ἐργάτας, ἀρτοποιούς, ἐργατριάς διὰ τοὺς σάκκους καὶ Ἐπιτροπὴν παραλαβῶν καὶ παραδόσεων, ἐξήτασα τὰ ἐλλείμματα καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν. Ἐζήτησα τὴν τοποθέτησιν ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν, οὐχὶ ἐκ τῶν ἀποστελλομένων συνήθως ἐκ τοῦ μετώπου πρὸς ἀνάπαυσιν, ἀλλὰ διατεθειμένων πρὸς ἐργασίαν καὶ γενικῶς ἐπεζήτησα τὴν βελτίωσιν τῆς πολυπλόκου αὐτῆς ἐργασίας.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ

Ἔχουν προκηρυχθῆ βουλευτικαὶ ἐκλογαί. Συνεπεία τούτου ἤρθη ὁ στρατιωτικὸς νόμος, ὡς καὶ ἡ λογοκρισία τοῦ τύπου, καὶ οὕτω ὁ ἀντιπολιτευόμενος τὸν Βενιζέλον τύπος ἤρχισε μίαν ἀχαλίνωτον πολεμικὴν, ἡ ὁποία δυνατὸν νὰ παρασύρῃ πολλοὺς, παρὰ τὰς πολιτικὰς ἐπιτυχίας του. Τῶν ἐκλογῶν πρόκειται νὰ μετάρχη καὶ ὁ στρατὸς ψηφίζων. Πῶς θ' ἀποκλείσῃ κανεὶς τὴν προπαγάνδαν, τὸν ἐπηρεασμὸν καὶ αὐτὴν τὴν νοθείαν ;

Ὁ Βασιλεὺς Ἀλέξανδρος, δηχθεὶς ὑπὸ ἐνὸς πιθήκου εἰς τὸ Τατόϊ, ἐμολύνθη καὶ κινδυνεύει αὐτῇ ἡ ζωὴ του. Συζητήσεις διὰ τὴν διαδοχὴν. Ὁ Βενιζέλος δὲν θέλει τὸν φυσικὸν Διάδοχον Γεώργιον, οἱ ἀντίπαλοι μαίνονται. Ὁ Γούναρης ἐπανῆλθε μετὰ ζετῆ ἀπουσίαν καὶ ἐκούσιαν ἐξορίαν.

Τὴν 12ην Ὀκτωβρίου ὁ Βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ἀπέθανεν. Ὁ Βενιζέλος προέβη εἰς δηλώσεις ὅτι νόμιμος Διάδοχος εἶναι ὁ Πρίγκιψ Παῦλος, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ πραιτηθῶσιν ἐπισήμως ὁ πατὴρ του Κωνσταντῖνος καὶ ὁ πρόωγος Διάδοχος Γεώργιος. Ταῦτα διεβιβάσθησαν εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους διὰ τῆς ἐν Βέρνην Πρεσβείας μας. Ἐν τῷ μεταξὺ θὰ ὀρισθῆ Ἀντιβασιλεὺς καὶ πρὸς τοῦτο ἐκλήθη ἡ διαλυθεῖσα Βουλὴ τὴν 15ην Ὀκτωβρίου, ἥτις ἐξέλεξε ὡς τοιοῦτον τὸν ναύαρχον Παῦλον Κουντουριώτην.

ΑΦΙΞΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΜΟΥ ΕΙΣ ΣΜΥΡΝΗΝ

Τὴν 10ην Ὀκτωβρίου 1920 ἀφίκετο εἰς Σμύρνην ἡ σύζυγός μου καὶ ἡ κόρη μου, τὰς ὁποίας εἶχον σχεδὸν 2ετίαν νὰ ἴδω. Τὰς ἐκάλεσα μετὰ τὴν τοποθέτησίν μου εἰς Σμύρνην καὶ τὴν πρόβλεψίν μου περὶ μακρῶς εἰσέτι παραμονῆς ἐν Μ. Ἀσίᾳ. Οὐδαμῶθεν ὑπῆρξεν ἀντίρροσις, ἀφ' οὗ ἄλλως τε τὰς ἀδείας ἐπιβιβάσεως εἰς τὸν Πειραιᾶ ἔδιδε τὸ Γενικὸν Ἐπιτελεῖον. Δυσκολίαί πολλαὶ πρὸς ἐξεύρεσιν κατοικίας. Προεπλήρωσα ἐνοίκιον ὀλοκλήρου ἔτους διὰ νὰ εὔρω τοιαύτην. Ὅταν μετετέθη εἰς Φιλαδέλφειαν κατ' ἀρχὰς ἐπῆγα μόνος καὶ μόλις τὴν 1ην Δεκεμβρίου ἔφερα καὶ τὴν οἰκογένειάν μου ἐκεῖ. Τὸν Ἰανουάριον ἡ κόρη μου ἡ Χάρις, ἡ ὁποία ἦτο ἀδύνατη, προσεβλήθη ὑπὸ γριππῶδους βρογχίτιδος, με πυρετὸν ἄνω τῶν 40⁰ καὶ ἡ ἀγωνία μας ὑπῆρξε μεγάλη. Οἱ Ἀρχίατροι Λέφας καὶ Φλῶκος καὶ ἄλλοι στρατιωτικοὶ ἰατροὶ τὴν ἐπεσκέπτοντο. Εὐτυχῶς ἀνέρρωσε. Τὴν 8ην Μαρτίου ἐγὼ μὲν ἀνεχώρησα δι' Οὐσάκ, λόγῳ τῆς ἐπικειμένης νέας προελάσεως, τὴν δὲ οἰκογένειάν μου ἀπέστειλα, τὴν ἰδίαν ἡμέραν, σιδηροδρομικῶς εἰς Σμύρνην, ὅπως ἐκεῖθεν ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀθήνας.

ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ Η ΒΑΣΙΣ

Ὁ Ἀρχιστράτηγος Παρασκευόπουλος ἐπεθεώρησε τὴν 14ην Ὀκτωβρίου τὰς ὑπηρεσίας τῆς Βάσεως. Περιήλομεν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ αὐτοκινήτου πλείστας ἀποθήκας Ἐπιμελητείας Ὀρχων Πεζικοῦ, Μηχανικοῦ, Ὑγειονομικοῦ, ἐπισκευῆς ἱματισμοῦ, ὑποδήσεως, ὀχημάτων, ὄπλων κτλ., καὶ ὡμολόγησεν ὅτι ὑπῆρξε παράλειψις του ἢ μὴ μέχρι τότε ἐπίσκεψις τῆς Βάσεως. Εἰς τὴν ὁμιλίαν του εἶπεν ὅτι ἡ συντελουμένη ἐργασία ἦτο σημαντικὴ, ἐξέφρασεν ἐπαίνους περὶ ἐμοῦ καὶ συνεχάρη ὅλον τὸ προσωπικόν. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἐμπιστευτικὴν ἀναφορὰν ἀποσταλεῖσαν ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως Ἐλέγχου πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, ἣτις περιῆλθεν εἰς γνῶσιν μας, ἀνεγράφετο : «Ἡ ἡμετέρα ὑπηρεσία μὲ εἰλικρινῆ ἐνθουσιασμὸν ἀναφέρει τὴν ἀνάληψιν τῆς διοικήσεως τῆς Βάσεως Σμύρνης παρὰ τοῦ Συνταγματάρχου Σ. Γονατᾶ..... ἡ δραστηριότης μεθ' ἧς ἤρξατο τῶν ἐνεργειῶν του, ἀφ' ἧς ἀνέλαβε, ἔδωσε νέαν ζωὴν καὶ κίνησιν εἰς τὴν λειτουργίαν της καὶ αἱ λεπτομερειακαὶ παρατηρήσεις μας πείθουσι τὴν ἡμετέραν ὑπηρεσίαν ὅτι ὑπὸ τὴν νέαν Διοίκησιν ἡ Βάσις Σμύρνης θὰ φθάσῃ τὸ τέλειον τῆς ἀποστολῆς της».

ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΑΙ ΕΚΛΟΓΑΙ

Ὁ πολιτικὸς ἀνταγωνισμὸς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἔχει γίνεαι ὀξύτατος, μέχρι συμπλοκῶν καὶ φόνων. Ὁ Βενιζέλος περιοδεύει καὶ ἀναπτύσσει ὅτι αἱ ἐκλογαὶ δὲν ἔχουν καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Κωνσταντίνου, πρᾶγμα τοῦ ἔχει λυθῆ, ἀλλ' ὁ κόσμος ὁ βασιλικὸς προπαγανδίζει τὰ ἀντίθετα. Αἱ διαπραχθεῖσαι δυστυχῶς αὐθαιρέσῃαι, ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, ἐπηρεάζουσι δυσμενῶς τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Βενιζέλου ἐν τῷ ἐξωτερικῷ.

Αἱ ἐκλογαὶ, μετὰ διαφόρους ἀναβολάς, διεξήχθησαν τὴν 1ην Νοεμβρίου 1920.

Οἱ κρίνοντες ἀφατριάστως, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐφρόνουσι ὅτι κατελεγεῖται καὶ ἐγώ, ἔκριναν ὅτι δὲν συνέφερεν εἰς τὸ Κράτος ἡ ἀνατροπὴ τοῦ Βενιζέλου καὶ ἡ ἐπικράτησις τῶν ἀντιθέτων, οἵτινες καὶ ἐξωτερικῶς θὰ ἐζημίωον τὰς ἐκκρεμεῖς εἰσέτι διεκδικήσεις μας καὶ ἐσωτερικῶς θὰ ἀνέτρεπον τὰ πάντα. Ἀλλὰ δὲν ἤθελαν καὶ παντοδυναμίαν τοῦ Βενιζέλου, ὥστε νὰ συνεχισθοῦν αἱ αὐθαιρέσῃαι. Διὰ τοῦτο ἐψήφισαν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ψηφοδελτίου Βενιζέλου, ἀλλὰ καὶ ἀρκετοὺς ἀντιβενιζελικοὺς ὥστε νὰ ὑπάρξῃ ἐν τῇ Βουλῇ καὶ ἰσχυρὰ ἀντιπολίτευσις.

Σχεδὸν ἀπὸ τῆς ἐπομένης ἤρξαντο καταφθάνουσαι εἰδήσεις περὶ καταποντισμοῦ τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων καὶ μετ' ὀλίγον ἐγνώσθη ὅτι οὔτε ὁ ἴδιος ὁ Βενιζέλος ἐξελέγη Βουλευτῆς εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁμοίᾳ ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος καὶ αὐτῆς τῆς Μακεδονίας. Ἀνέμενον ἀκόμη τὰ ἀποτελέσματα τοῦ μετώπου, τὰ ὁποῖα ἤλπιζον ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ ἀλλοιώσωσι τὰ συνολικὰ ἀποτελέσματα.

Ὁ Βενιζέλος πεισθεὶς περὶ τῆς ἤττης τοῦ παρητήθη καὶ ἀνεχώρησεν ἐξ Ἑλλάδος τὴν 5ην Νοεμβρίου. Παρητήθη καὶ ὁ ἀντιβασιλεὺς Κουντουριώτης καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀντιβασιλείαν ἢ παρεπιδημοῦσα τότε εἰς Ἀθήνας Βασίλισσα Ὁλγα, καὶ Κυβέρνησιν ἐσχημάτισεν ὁ Δημ. Ράλλης, μετέχοντος καὶ τοῦ Γούναρη.

Ὁ Ἀρχιστράτηγος συνέστησε πειθαρχίαν καὶ ὑπακοὴν εἰς πᾶσαν νόμιμον Κυβέρνησιν πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ Κράτους καὶ ὁ Ἐπιτελάρχης τοῦ Πάγκαλος, ὁ ὁποῖος προηγουμένως ἦτο τόσο φανατικός, παρουσιάζετο ὡς νομιμόφρων. Μερικὰ ἐπεισόδια συνέβησαν εἰς διαφόρους μονάδας τοῦ μετώπου, ἰδίᾳ κατὰ ἀδιαλλάκτων ἀξιωματικῶν τῆς Ἀμύνης. Οἱ παραμείναντες ὑπὸ τὰ ὄπλα ἀξιωματικοὶ ἀπετάθησαν πρὸς ἐμὲ ζητοῦντες νὰ ὑποδείξωμεν εἰς Ἀθήνας νὰ μὴ ἀποστέλλουν εἰς τὸ μέτωπον ὅλους τοὺς ἀνικάνους ἀποτάκτους, πρὸς προσωπικὴν τῶν ἰκανοποιήσιν καὶ εἰς βᾶρος τοῦ Στρατοῦ, καὶ ἄλλα ζητήματα σχετικὰ μὲ τὴν μεταβολὴν τῆς καταστάσεως. Τοὺς εἶπα ὅτι συμφωνῶ μὲ τὰς ἀντιλήψεις των, δὲν προτίθεμαι ὅμως νὰ μεταβῶ εἰς Ἀθήνας, ἀλλὰ θὰ γράψω, ὅχι ὅμως ὡς ἐκπρόσωπος οἰασθήποτε ὁμάδος ἀξιωματικῶν—διότι ἀποκρούω τὰς τοιαύτας ἐν τῷ στρατῷ ἐνεργείας—ἀλλ' ὡς ἄτομον. Καὶ πράγματι ἔγραψα σχετικῶς καὶ ἀπέστειλα διὰ τοῦ ὑπασιπιστοῦ μου εἰς Ἀθήνας μίαν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν διορισθέντα προσωπάρχην τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν συνταγματάρχην Διγενῆν καὶ μίαν εἰς τὸν ἐν τῷ Γενικῷ Ἐπιτελείῳ συνταγματάρχην Ἐξαδάκτυλον, ὑπὸ τὸ ἀνωτέρω πνεῦμα. Πάντως ἐτόνιζα ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ σταλῆ ἀμέσως νέος Ἀρχιστράτηγος καὶ νέος Ἐπιτελάρχης μὲ εὐρύτητα δικαιοδοσίας τοποθετήσεων.

ΝΕΑ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Τὴν 9ην Νοεμβρίου 1920 ἀφίκετο εἰς Σμύρνην δι' ἀντιτορπιλικῶ ὁ Ὑποστράτηγος Παπούλας, μόλις ἐξεληθὼν τῶν φυλακῶν καὶ προαχθεὶς εἰς Ἀντιστράτηγον, ὡς Διοικητὴς τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Στρατιᾶς. Ἐφερε μαζί του καὶ τὸν συνταγματάρχην Κων. Πάλλην, ἀπότακτον, τοῦ Παλαιοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου καὶ ἄλλους τινὰς τῆς αὐτῆς κατηγορίας ἀξιωματικούς. Μετέβην καὶ τοὺς εἶδον καὶ τοὺς εἶπον τὰς ἀντιλήψεις μου, πρὸς ἃς μοῦ εἶπον ὅτι εἶναι σύμφωνοι.

Τὴν 10ην Νοεμβρίου ὠμίλησεν ὁ Στρατηγὸς Παπούλας εἰς τοὺς ἀξιωματικούς συστήσας σύμπνοιαν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὸ καθήκον. Τὴν ἐπομένην μὲ ἐκάλεσεν ὁ Παπούλας καὶ μοῦ εἶπεν ὅτι προτίθεται νὰ μοὶ ἀναθέσῃ τὴν Διοίκησιν τῆς II Μεραρχίας. Τὴν ἄλλην ἡμέραν μὲ ἐκάλεσε πάλιν καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ παροῦσα ἀνάγκη ἐπιβάλλει νὰ πάρω τὴν θέσιν τοῦ Ἐπιτελάρχου τοῦ Α' Σ. Στρατοῦ κτλ., κατόπιν, ὡς φαίνεται, εἰσηγήσεως τοῦ Στρατηγοῦ Νίδερ, ἀναλαβόντος τὴν Διοίκησιν τοῦ Α' Σ. Στρατοῦ.

Μεταβολαὶ διάφοροι γίνονται καθημερινῶς εἰς τὰς Διοικήσεις. Διεξήχθη

δημοψήφισμα τὴν 22 Νοεμβρίου περὶ ἐπανόδου τοῦ Κωνσταντίνου, τὸ ὁποῖον ἀπέβη ὑπὲρ τοῦ Κωνσταντίνου μὲ καταπληκτικὴν πλειονοψηφίαν. Αἱ διαθέσεις ὁμῶς τῶν Δυνάμεων παραμένουν εἰσέτι ἀκαθόριστοι.

Ὁ Κεμάλ ἤλπισεν ὅτι μὲ τὴν πτώσιν τοῦ Βενιζέλου θὰ κατέρρεε τὸ μέτωπον καὶ ἔκαμε διαφόρους κρούσεις ἐπιθετικὰς εἰς διάφορα σημεῖα, ἀποτυχούσας.

ΕΠΙΤΕΛΑΡΧΗΣ ΤΟΥ Α΄ Σ. ΣΤΡΑΤΟΥ

Εἰς τὴν Διοίκησιν τῆς Βάσεως μὲ ἀντικατέστησεν ὁ συνταγματάρχης τοῦ Πεζικοῦ Κοντογιάννης ἔλθων τηλεγραφικῶς ἐξ Ἀξαρίου, ὅπου ἦτο Διοικητὴς Πεζικοῦ τῆς III Μεραρχίας, καὶ ἐγὼ διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 5211/14-11-20 διαταγῆς τῆς Στρατιᾶς ἐτοποθετήθην ὡς Ἐπιτελάρχης τοῦ Α΄ Σώματος Στρατοῦ, ἐδρεύοντος εἰς Φιλαδέλφειαν, ὅπου καὶ μετέβην τὴν 19ην Νοεμβρίου. Ἄγγλοι ἀξιωματικοὶ ἦλθον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διὰ νὰ ἐξακριβώσουν τὴν στρατιωτικὴν κατάστασιν μετὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ καθεστώτος.

Τὴν 24ην Νοεμβρίου μετέβημεν μετὰ τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Πυροβολικοῦ τοῦ Σ. Στρατοῦ συνταγματάρχου Μιχαηλίδου εἰς Οὐσάκ πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ μετώπου τῶν 2 Μεραρχιῶν II καὶ XIII, ἔχουσῶν καὶ τῶν δύο ὡς ἔδραν των τὸ Οὐσάκ καὶ διοικουμένων ὑπὸ τῶν Ὑποστρατῆγων Νικ. Βλαχοπούλου καὶ Κωνστ. Μανέτα, καὶ πρὸς καθορισμὸν τῆς γραμμῆς διαχωρίσεως τῶν 2 Μεραρχιῶν καὶ ἄλλων λεπτομερειῶν.

Εἰς τὸ Α΄ Σῶμα Στρατοῦ ἀνήκει καὶ ἡ I Μεραρχία ἐδρεύουσα εἰς Μπουλαντάν.

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΠΑΠΟΥΛΑ

Τὴν 27ην Νοεμβρίου ἀφίκετο εἰς Οὐσάκ ὁ νέος Ἀρχιστράτηγος Ἀναστάσιος Παπούλας, μετὰ τοῦ Στρατηγοῦ Νίδερ καὶ τοῦ ἐπιτελείου του πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ μετώπου. Ὁμίλησεν εἰς τοὺς συγκεντρωθέντας ἐξ ὅλων τῶν πέριξ τμημάτων ἀξιωματικούς καὶ ἄνδρας, τοὺς συνεχάρη διὰ τοὺς κόπους καὶ τὴν ἀνδρείαν των, δι' ὧν ἐμεγεθύνθη ἡ Ἑλλάς καὶ τοῖς συνέστησεν ἐγκαρτέρησιν πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ συντελεσθέντος ἔργου, ὑποσχθεῖς ὅτι θὰ φροντίσῃ πρὸς ἱκανοποίησιν, κατὰ τὸ δυνατόν, τῶν ἀναγκῶν των. Ἀντελήφθη ὅτι ἐπεβάλλετο ἡ χορήγησις ἀδειῶν, καὶ διὰ νὰ μὴ μειωθῇ ἡ δύναμις τῶν μονάδων ἐζήτησε νὰ σταλοῦν ὅλοι οἱ διαθέσιμοι ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ, νὰ μειωθοῦν οἱ ἀπασχολούμενοι ἐντὸς τῆς Σμύρνης, νὰ ἐπανέλθῃ ἐξ Ἀθηνῶν ἡ Μεραρχία Κυδωνιῶν καὶ νὰ ἐλαττωθοῦν αἱ εἰς Θράκην διαθεσιμὰι δυνάμεις.

Περιήλομεν τὰς προφυλακάς, εἶδε καὶ ἐχαιρέτισε τοὺς ἐκεῖ στρατιώτας, καὶ εἰς τὰς 28 Νοεμβρίου τὸ βράδυ ἀνεχώρησε σιδηροδρομικῶς διὰ Σμύρνην.

ΑΝΑΚΡΙΣΙΣ ΚΑΤΑ ΠΛΑΣΤΗΡΑ

Ἐγὼ παρέμεινα εἰς τὰς προφυλακάς, διότι μοὶ εἶχε διαβιβασθῆ διαταγὴ τῆς Στρατιᾶς ὅπως ἐνεργήσω ἀνάκρισιν ἐπὶ μηνύσεως τοῦ λοχαγοῦ Σπέντζου Γ. κατὰ τοῦ διοικητοῦ τοῦ 5ου Συντάγματος Εὐζώνων συνταγματάρχου Νικολάου Πλαστήρα ἐπὶ ἐξυβρίσει τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ ἄλλαις ὑπερβασίαις κατὰ τῶν μὴ ἀξιοματικῶν τῆς Ἀμόνης. Ἐγὼ ἄχρι τότε οὐδένα εἶχα δεσμὸν μὲ τὸν Πλαστήραν καὶ οὔτε κατ' ὄψιν τὸν ἐγνώριζα. Ἡ ἐξέτασις ἀπέδειξεν ὅπως τὰ ἐναντία, ὅτι ὁ συνταγματάρχης Πλαστήρας ἦτο πρότυπον διοικητοῦ Συντάγματος, γενναῖος, ἠθικὸς καὶ ἀμερόληπτος πρὸς πάντας. Κατὰ τὴν προεκλογικὴν περίοδον εἶχεν ἀπαγορεύσει πᾶσαν ἀνάμιξιν. Ἀπόδειξις δὲ τούτου εἶναι ὅτι οἱ ἄνδρες τοῦ συντάγματός του ἐψήφισαν τοὺς ἀντιβενιζελικούς καὶ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Βασιλέως, παρὰ τοῦτο ὅμως τὸν ἐσέβοντο καὶ τὸν ἠγάπων, καίτοι ἐγνώριζον ὅτι ἦτο Βενιζελικός. Ὁ μηνύσας λοχαγὸς ἠθέλησε νὰ ἀποκτήσῃ τίτλους ἐν τῇ νέᾳ καταστάσει, δι' ὃ καὶ ἐζήτησα τὴν μετάθεσιν καὶ τὴν τιμωρίαν του.

Περιήλθομεν ὅλον τὸ μέτωπον. Τὸ Οὐσάκ ἔχει ὑψόμετρον 900 μέτρα, ὃ δὲ αὐχλὴν τῶν προφυλακῶν 1.200 μ., ὅπου ἀμφιβάλλω ἂν θὰ ἠμπορέσουν νὰ μείνουν αἱ προφυλακαὶ μας ὅταν πέσουν τὰ χιόνια. Ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Φιλαδελφείας—Οὐσάκ ἔχει πολλὰ τεχνικὰ ἔργα, σήραγγας, γεφύρας κτλ. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον καταστρέψει μίαν γέφυραν, ἣ ὁποία ἐχρειάσθη 2 μῆνας διὰ νὰ ἐπισκευασθῇ. Οἱ ἄνδρες συνήθισαν καὶ κάμνουν ὥραιās καλύβας διὰ τὴν ἐγκατάστασίν των. Τὸ ἡμῖσι δι' ἐκσκαφῆς καὶ τὸ ἡμῖσι διὰ ξηρολιθιάς μὲ λάσπη ἐσωτερικῶς καὶ πισσόχαρτο, καὶ μὲ ξυλείαν ἐκ τῶν πέριξ δασῶν. Παντοῦ ἐγκαταστάσεις, ὀχυρώσεις, συρματοπλέγματα. Ἐπὶ 2 ἡμέρας ἐκάμαμε πλεόν τῶν 40 χιλ. ἄλλοῦ μὲ αὐτοκίνητον καὶ ἄλλοῦ ἔφιπποι, διὰ δυσβάτων ἀτραπῶν, εἶχομεν καὶ βροχὴν καθ' ὁδόν, καὶ τὴν 26ην Νοεμβρίου ἐπεστρέψαμεν εἰς Οὐσάκ.

ΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΠΑΛΙΝΟΣΤΗΣΙΝ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Τὴν 20ὴν Νοεμβρίου ἐπεδόθη εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἀθηναίων ρηματικὴ διακοίνωσις παρὰ τῶν Πρεσβυτῶν Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, δι' ἧς ἐδηλοῦτο ὅτι αἱ σύμμαχοι Δυνάμεις ὑπερήσπισαν τὰ ἑλληνικὰ συμφέροντα καὶ ἐξεπλήρωσαν τοὺς ἑλληνικοὺς πόθους, διὰ τοῦτο τὰ ἐπακολουθήσαντα γεγονότα τοὺς ἐξέπληξαν. Δηλοῦν ὅτι δὲν προτίθενται νὰ ἀναμιχθοῦν εἰς τὰ ἐσωτερικά μας, ἀλλὰ καθιστοῦν γνωστὸν ὅτι ὁ τέως Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὑπῆρξεν ἀνείλικρινῆς μαζί των, ὅτι ἐγένετο ὑπαίτιος πολλῶν δυσκολιῶν δι' αὐτούς, καὶ ὅτι ἐν περιπτώσει ἐπανόδου του εἰς τὸν Θρόνον θὰ παύσουν διακείμεναι εὐμενῶς πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀποκτοῦν πλήρη ἐλευθερίαν πρὸς ἀναθεώρησιν τῆς συνθήκης τῶν Σεβρών.

Τὴν μεθεπομένην δὲ ὁ Ἄγγλος Πρεσβευτής, δι' ἄλλης νότας ἐπιδοθείσης εἰς τὸν Πρωθυπουργὸν Ράλλην, κατέστησε γνωστὸν ὅτι παύει πᾶσα οικονομικὴ συνδρομὴ πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ λογικὴ ὄθεν ἐπέβαλε νὰ θυσιασθῆ, ἔστω, εἷς ἄνθρωπος ὑπὲρ τοῦ Ἔθνους. Ἀλλὰ τὸ πῆσμα ἐπέβαλε τὸ ἀντίθετον.

ΔΙΑΦΟΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Τὴν 6ην Δεκεμβρίου 1920 ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας ὁ Κωνσταντῖνος, ὡς Βασιλεὺς πλέον. Ἡ ὑποδοχὴ ὑπῆρξεν ἀποθεωτικὴ. Ἡμεῖς, ἐν τῷ Στρατῷ καὶ ἰδίᾳ ἐν τῷ μετώπῳ, δὲν ἠδυνάμεθα νὰ ἔχωμεν γνώμην ἐπὶ πολιτικῶν ζητημάτων καὶ ηὔχόμεθα οἱ πολιτικοὶ μας ἄνδρες νὰ καθοδηγοῦνται ἀπὸ τὸν πατριωτισμὸν καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν φανατισμὸν. Ἐφοβούμην μόνον ὅτι ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἰταλία θὰ ἐπιζητήσουν τὴν ἀναθώρησιν τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν εἰς βάρος μας. Ὁ Κεμάλ ἐλπίζει πάντοτε εἰς τὴν κάμψιν μας καὶ δοκιμάζει. Μετὰ τὴν συνθήκην μὲ τὴν Ἀρμενίαν, ἔφερον ἐκεῖθεν δυνάμεις καὶ ὕλικα εἰς τὸ μέτωπόν μας.

Νομοθετικὰ Διατάγματα καθώρισαν τὰ τῆς ἐπανόδου τῶν ἀποτάκτων, τὰ τῆς σειρᾶς ἀρχαιότητος τῶν ἀξιωματικῶν τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης, οἵτινες εἶχον ὑπερπηθῆσαι τοὺς ἀρχαιότερους τῶν καὶ ἀπηγορεύθησαν ἀθροαί προαγωγαί. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐγένετο ὁ τόπος ἀπὸ στρατηγούς καὶ συνταγματάρχας. Οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀρχαιότεροι τῶν διοικούντων σήμερον μονάδας ἐν τῷ μετώπῳ, θὰ ἦτο ὅμως ἄδικον νὰ πάρουν τὰς διοικήσεις οἱ ἐπανερχόμενοι ἀπότακτοι ἀπὸ τοὺς ἐπὶ τόσον χρόνον εὐδοκίμως ὑπηρετήσαντας ἐν τῷ μετώπῳ.

ΝΕΑ ΠΡΟΕΛΑΣΙΣ

Τὴν μεσηβρίαν τῆς 13ης Δεκεμβρίου 1920 ἐλήφθη ἐμπιστευτικὴ διαταγὴ τῆς Στρατιᾶς, δι' ἧς μᾶς ἐγνώριζεν ὅτι τὸ Σῶμα Στρατοῦ Σμύρνης θὰ προελάσῃ πρὸς διασκορπισμὸν τῶν συγκεντρωμένων ἐναντι αὐτοῦ Κεμαλικῶν δυνάμεων, καὶ ὅτι τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ ἔδει πρὸς παρεμπόδισιν ἐνισχύσεως τῶν Κεμαλικῶν ἐξ Ἀφιὸν-Καρά-Χισάρ καὶ Κιουτάχειας νὰ προελάσῃ μέχρι Μπανάζ καὶ μέχρι Χάν. Ὡς πιθανὴ ἡμέρα ἐνάρξεως τῆς προελάσεως ὀρίζετο ἡ 18η Δεκεμβρίου, τελικῶς ὅμως ἐγένετο τὴν 24ην. Ὁ Στρατηγὸς Νίδερ ἀπουσίαζεν εἰς περιοδείαν καὶ ἐγώ, ὡς ἀναπληρωτῆς του, ἐξέδωσα πρὸς τὰς Μεραρχίας ὅλας τὰς προκαταρκτικὰς διαταγὰς. Εἶχον δὲ διατάξει καὶ ἀναγνώρισιν δι' ἀεροπλάνων, ἧτις, λόγῳ τοῦ καιροῦ δὲν ἐξετελέσθη.

Τὴν 16ην ἀφίκετο ἐκ Σμύρνης ὁ Στρατηγὸς Νίδερ, ἐγκρίνας ὅλας τὰς μέχρι τότε ἐνεργείας μου. Ἡ ὅλη ἐπιχείρησις τοῦ Σώματος Στρατοῦ Σμύρνης εἶχε σκοπὸν μᾶλλον νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς Ἄγγλους διὰ τῆς ἀπωθήσεως τῶν Κεμαλικῶν ἐκ τοῦ μετώπου τῆς Νικομηδείας, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Ἄγγλοι.

Ο ΕΤΕΜ ΒΕΗΣ ΖΗΤΕΙ ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΙΝ

Τὴν 3 μ.μ. τῆς 20ῆς Δεκεμβρίου ὁ διοικητὴς τῆς XIII Μεραρχίας στρατηγὸς Μανέτας ἀνεκοίνωσε τηλεφωνικῶς εἰς ἐμὲ καὶ τὸν Ἐπιτελάρχην τῆς Στρατιᾶς ὅτι ἐδέχθη εἰς τὰς προφυλακὰς Σελᾶ-Ὀγλου κήρυκας μὲ λευκὴν σημαίαν, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὁ Σουκρῆ-Βέης, ὑπασπιστὴς τοῦ Ἐτέμ-βέη, μὲ δύο συνοδοὺς, οἵτινες τῷ ἀνεκοίνωσαν ὅτι ὁ Ἐτέμ-βέης προτίθεται νὰ στραφῆ κατὰ τοῦ Κεμάλ, διότι θεωρεῖ τὴν στάσιν τοῦ ἐπιβλαβῆ διὰ τὴν Τουρκίαν, ἐξαντληθεῖσαν εἰς αἷμα καὶ χρῆμα, ὅτι σκέπτεται νὰ βαδίσῃ διὰ Κιουταχείας πρὸς Ἀγκυραν καὶ ζητεῖ παρ' ἡμῶν : 1) νὰ ἐπιτεθῶμεν κατὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Κεμάλ τῶν εὐρισκομένων ἔναντι ἡμῶν, 2) νὰ ἐνεργήσωμεν καὶ ἡμεῖς ἐπίθεσιν ἐξ Οὐσάκ πρὸς Ἀφιὸν-Καρά-Χισάρ κτλ. καὶ 3) ἂν οἱ ἄνδρες τοῦ ἀναγκασθῶσι νὰ ὑποχωρήσωσι, νὰ γίνωσι δεκτοὶ ὡς φίλοι παρ' ἡμῶν. Ἡ ἀπάντησις τῆς Στρατιᾶς ἦτο : 1) ἐγκρίνονται αἱ προτάσεις τοῦ Ἐτέμ-βέη, ἂν ὅμως οἱ ἄνδρες ὑποχωρήσωσι εἰς τὰς γραμμάς θὰ ἀφοπλισθῶσι, 2) διὰ τὴν κοινὴν ἐνέργειαν θὰ σκεφθῶμεν, 3) ἐὰν προηγηθῆ ἡ ἰδική μας ἐπίθεσις νὰ λάβῃ καὶ αὐτὸς μέρος διὰ νὰ ἐκδηλωθῆ φανερά ὡς ἐχθρὸς τοῦ Κεμάλ. Μετὰ 2 ἡμέρας ἐπανῆλθον οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Ἐτέμ-βέη εὐχαριστημένοι. Μᾶς ἔδωσαν πληροφορίας περὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῶν θέσεων τῶν Κεμαλικῶν, ὅταν εἶχαν ἀρχίσει συγκρούσεις μεταξὺ τῶν τμημάτων των καὶ εἶχαν φέρει καὶ μίαν προκήρυξιν τοῦ Ἐτέμ-βέη καὶ μᾶς ἐζήτησαν νὰ τυπωθῆ καὶ νὰ ριφθῆ δι' ἀεροπλάνου εἰς τὰς Κεμαλικὰς γραμμάς. Κατόπιν δὲ ἐγκρίσεώς μας, ἤλθον ἐξ Οὐσάκ σιδηροδρομικῶς εἰς Φιλαδέλφειαν ὁ Σακμῆ-βέης, μοίραρχος καὶ Ριζᾶ-βέης, ἀνθυπίαρχος, μεθ' ἑνὸς ἀκολούθου καὶ τῶν ἵππων των καὶ μᾶς παρέσχον συμπληρωματικὰς πληροφορίας, ἐπέστρεψαν δὲ ἔφιπποι διὰ Κούλας, ὅπου εἶχομεν εἰδοποιήσει, χωρὶς νὰ ἐπικοινωνήσωμεν μὲ κανένα ἄλλον. Ὁ Στρατηγὸς Μανέτας μοι ἔγραψεν ὅτι ὁ Ἐτέμ-βέης ἀπελάμβανε μεγάλης ἐπιφοῆς εἰς ὅλην τὴν περιφέρειαν καὶ νὰ τὸν περιποιηθῶμεν.

Τὴν 24ην ἐγένετο ἡ προετοιμασθεῖσα προέλασις. Παντοῦ ὁ ἐχθρὸς ὑπεχώρησεν ἀμαχητί. Ἦτο εὐκαιρία νὰ καταλάβωμεν τὸ Ἀφιόν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἠθέλησεν ἡ Στρατιὰ. Ἡμεῖς (Α' Σῶμα Στρατοῦ) ἐφθάσαμεν μέχρι Τσιβρίλ, ὅπου ὑπάρχει σιδηροδρομικὴ διακλάδωσις πρὸς Ντινέρ. Καὶ τὸ Σῶμα Στρατοῦ Σιμύρνης ἐπροχώρησεν. Ὁ Ἐτέμ-βέης μᾶς εἰδοποίησεν ὅτι τὴν 28ην Δεκεμβρίου κατέλαβε τὴν Κιουτάχειαν, πολὺ ὕλικόν καὶ 600 αἰχμαλώτους, τοὺς ὁποίους καὶ ἀπέλυσεν καὶ ὅτι δύο Μέραρχοι τοῦ Κεμάλ, ὅταν ἐστάλησαν κατὰ Ἐτέμ, παρητήθησαν, ὅτι προτίθεται νὰ βαδίσῃ κατὰ Ἐσκί-Σεχίρ καὶ ἐζήτηε ὠρισμένας κινήσεις παρ' ἡμῶν, αἱ ὅποια θὰ διευκόλυνον τὴν ἐπιχείρησίν του. Προσέτι ἐζήτηε φυσιγγία, καλῶδιον καὶ χάρτας τῶν περιοχῶν Ἰκονίου, Ἀγκύρας καὶ Σεβαστείας. Ἀνεφέραμεν ἐπειγόντως τὰ ἀνωτέρω εἰς τὸ εἰς Προῦσσαν εὐρισκόμενον Γενικὸν Στρατηγεῖον, τὸ ὁποῖον μᾶς ἐγνώρισεν ὅτι τὴν 27ην καὶ 28ην Δεκεμβρίου ἀντεμετώπισαν ἰσχυρὰν ἄμυναν τῶν Κεμαλικῶν νοτίως τοῦ Μπόζ-Ἐγιοῦκ, τὴν ὁποίαν ὑπερενίκησαν οἱ ἡμέτεροι ἀλλ' ἐσταμάτησαν 25

χιλμ. ἀπὸ τὸ Ἑσκή-Σεχίρ, καθ' ὅσον δὲν ἐνέκρινε τὴν εἰς τὴν πόλιν εἴσοδον τοῦ Στρατοῦ μας.

Ὁ ἐχθρὸς ἀφῆκε πολλοὺς νεκροὺς καὶ ὑλικὸν ἐπὶ τόπου. Ἡμεῖς εἴχομεν 9 ἀξιωματικοὺς καὶ 30 ὀπλίτας νεκροὺς καὶ 8 ἀξιωματικοὺς καὶ 150 ὀπλίτας τραυματίας.

Ἐν τούτοις τὸ Ἑσκή-Σεχίρ, εὐρισκόμενον εἰς τὴν σύνδεσιν τοῦ σιδηροδρόμου Ἀγκύρας πρὸς τὸν σιδηρόδρομον Κωνσταντινουπόλεως-Βαγδάτης, ἀπετέλει σπουδαῖον ἔρεισμα διὰ τὸν Κεμάλ.

Τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον μας ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἐπερατώθη ἡ προέλασις καὶ τὸ ἴδιον ἀναχωρεῖ ἐκ Προύσσης εἰς Σμύρνην. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Ἑτέμ νὰ τὸν εἰδοποιήσωμεν ὅτι αὐτὸς πρέπει νὰ συμμορφῶται πρὸς τὰς κινήσεις τῆς Στρατιᾶς καὶ ὄχι ἡ Στρατιὰ πρὸς τὰς ἰδικὰς του.

Ἄλλὰ, ἔστω καὶ περιωρισμένη, ἡ ὅλη προέλασις τοῦ Στρατοῦ μας ὑπελογίζαμεν ὅτι θὰ ἀπετέλει σπουδαῖον ἐπιχείρημα κατὰ τὴν μέλλουσαν νὰ συνέλθῃ τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1921 συνδιάσκεψιν τῶν Παρισίων, καθ' ὅσον θὰ ἀπεδείκνυν ὅτι ἡ Ἑλλάς, παρὰ τὴν πτώσιν τοῦ Βενιζέλου, ἐξηκολούθει ἐκτελοῦσα τὰς παρ' αὐτοῦ ἀναληφθείσας ὑποχρεώσεις.

ΤΟ ΝΕΟΝ ΕΤΟΣ 1921

Ἀντηλλάγησαν θερμὰ τηλεγραφήματα καὶ τῶν μονάδων πρὸς ἡμᾶς καὶ ἡμῶν πρὸς τὴν Στρατιὰν καὶ τὸν Βασιλέα, με εὐοίανον πρόβλεψιν ὅτι 100 ἔτη μετὰ τὴν ἀρχικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 θὰ ἐπραγματοποιοῦντο τὰ ἑλληνικὰ ὄνειρα.

ΕΤΕΜ-ΒΕΗΣ

Τὴν 3ην Ἰανουαρίου 1921 ἀφίκετο εἰς Οὐσάκ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἑτέμ-βέη, Ρεσήτ-βέης, ὅστις ἀνέφερεν ὅτι κατόπιν μάχης ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Κιουτάχειαν καὶ τὸ Τσεντίζ. Μᾶς ἔφερε καὶ 5 βαρέως τραυματίας, τοὺς ὁποίους εἰσηγάγομεν εἰς τὸ Νοσοκομεῖον μας καὶ παρέσχε διαφόρους χρησίμους πληροφορίας.

Τὴν 4ην Ἰανουαρίου με ἐκάλεσε ὁ Νίδερ καὶ με παρεκάλεσε νὰ μεταβῶ εἰς Σμύρνην πρὸς προσωπικὴν συνεννόησιν με τὴν Στρατιὰν ἀφ' ἐνὸς καὶ τὸν ἀρμοστήν Στεργιάδην ἀφ' ἑτέρου, σχετικῶς με τὴν συνεργασίαν μας με τὸν Ἑτέμ-βέην, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπέδιδε πολλὴν σημασίαν, ἀλλ' ἐθεώρει τὸ ζήτημα περισσότερον πολιτικόν. Ἀνεχώρησα αὐθημερόν καὶ τὴν ἐπομένην συνηντήθη με τὸν Παπούλαν, τὸν Πάλλην καὶ τὸν Στεργιάδην. Ὁ Στεργιάδης μοι εἶπεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀποδίδωμεν ὑπερβολικὴν σημασίαν εἰς τὸν Ἑτέμ καὶ νὰ μὴ ἀποκλειώμεν ὅτι ἠμπορεῖ νὰ συμφιλιωθῇ με τὸν Κεμάλ, ὅπως συνέβη πρό τινος με τοὺς Γιουρούκ-Ἀλῆ καὶ Δεμερτζή-ἔφέ, ὅτι ἔχει στείλει ἤδη ἀν-

θρώπους καταλλήλους νά πληροφορηθῆ τὰς ἀντιλήψεις τῶν κύκλων τοῦ Ἐτέμ καὶ τοῦ Κεμάλ. Μοὶ ὠμίλησε περὶ τῆς Διοικήσεώς του, ἥτις ἐξησφάλισεν ἡσυχίαν ἐσωτερικῶς καὶ εἰς τοὺς μαχομένους εἰς τὸ μέτωπον, πρῶγμα τὸ ὅποιον δὲν κατώρθωσαν οὔτε οἱ Γάλλοι ἐν Κιλικίᾳ, οὔτε οἱ Ἄγγλοι ἐν Μεσοποταμίᾳ. Ὅτι καὶ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Βενιζέλου πρέπει νά μείνουν ὅλοι εἰς τὰς θέσεις των, ὅπως αὐτός, διὰ νά βοηθήσουν τὴν Πατρίδα των εἰς τὴν δύσκολον αὐτὴν περίστασιν καὶ διὰ νά ἀποδείξουν ὅτι ἡ Ἑλλάς ἔχει σταθερὰν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, ἄσχετον μὲ τὰ πρόσωπα.

Καὶ οἱ ἐν τῷ Στρατηγεῖῳ εἶχον παρομοίας ἀντιλήψεις.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐγνώσθη ὅτι ὁ Ἐτέμ ὑπεχώρησε καθ' ὅλον τὸ μέτωπον, καὶ τὰ φυσίγγια, τὸ καλώδιον καὶ οἱ χάρται τὰ ὅποια τοῦ ἀπεστάλησαν ἐγύρισαν ὀπίσω.

Ἡ ὑπόχώρησις ἐξηκολούθησε καὶ τμῆμα τοῦ σώματος τοῦ Ἐτέμ ἠναγκάσθη νά εἰσέλθῃ εἰς τὰς ἡμετέρας γραμμὰς (16 Ἰανουαρίου) εἰς Ἀξάριον καὶ ὁ ἴδιος μετὰ τοῦ ὑπολοίπου σώματός του εἰσῆλθεν εἰς Σουζουρλού, ὅπου καὶ ἀφωπλίσθησαν. Παρέδωσαν 1.000 ὅπλα, 4 ὄρειβατικὰ πυροβόλα καὶ τινα πολυβόλα. Ἐξεδόθη σχετικὸν ἀνακρινωθὲν τῆς Στρατιᾶς περὶ τούτου.

ΔΙΕΘΝΗ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Ἡ ὑπὸ τὸν Λέγκ Γαλλικὴ Κυβέρνησις παρητήθη καὶ ἀνέλαβεν ὁ Ἀριστείδης Μπριάν.

Ἡ διάσκεψις τῶν Παρισίων ἀνεβλήθη καὶ ὠρίσθη νέα τοιαύτη διὰ τὴν 8/21 προσεχοῦς Φεβρουαρίου εἰς Λονδῖνον, εἰς ἣν προσεκλήθησαν καὶ ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Τουρκία καὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ Κεμάλ. Προβλέπεται ἀναθεώρησις τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν καὶ οἱ οἰωνοὶ εἶναι δυσμενεῖς δι' ἡμᾶς. Ποῖος θὰ ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν Ἑλλάδα; Ἀγωνία κατέχει τὸ ἔθνος καὶ ἰδίᾳ τοὺς μαχομένους ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Κυβερνητικὴ μεταβολὴ ἐγένετο ἐν Ἑλλάδι. Παρητήθη ὁ Ράλλης καὶ ἀνέλαβεν ὁ Νικόλαος Καλογερόπουλος, τοῦ Δ. Γούναρη, καίτοι ἔχοντος τὴν πλειοψηφίαν ἐν τῇ Βουλῇ, ἀρνηθέντος, ὡς ἀντιλαμβάνομένου ὅτι διατελεῖ ἀκόμη ὑπὸ τὴν δυσμένειαν τῶν Ἀγγλων καὶ τῶν Γάλλων. Ὁ Καλογερόπουλος περιεστοιχίσθη ἀπὸ ὑπηρεσιακὰ πρόσωπα, τὰ περισσότερα στρατιωτικὰ. Ἐγένετο πρὸς στιγμὴν σκέψις νά προελάσωμεν μὲ ἀντικειμενικοὺς σκοποὺς τὴν κατάληψιν τοῦ Ἐσκί-Σελίρ, τῆς Κιουτάχειας καὶ τοῦ Ἀφιὸν-Καρά-Χισάρ, μέχρι τῆς 1ης Φεβρουαρίου, διὰ νά παρουσιάσωμεν τὰς ἐπιτυχίας μας κατὰ τοῦ Κεμάλ εἰς τὸ συνερχόμενον συνέδριον τὴν 8ην Φεβρουαρίου. Εὐτυχῶς ἐματαιώθη ἡ ἐκτέλεσις τῆς προελάσεως, διότι ὁ δριμύς ἐκεῖ χειμὼν θὰ μᾶς παρενέβαλλε μεγάλας δυσκολίας.

Ἡ διάσκεψις τοῦ Λονδίνου προέτεινεν, ἐντελῶς παραδόξως καὶ ἐχθρικῶς δι' ἡμᾶς, τὴν ἀποστολὴν ἐπιτροπῆς εἰς Θράκην καὶ Μ. Ἀσίαν πρὸς ἀκριβῆ ἔλεγχον τῆς συνθέσεως τῶν πληθυσμῶν εἰς τὰ διαμερίσματα τὰ ὅποια κατέ-

χομεν. Ἦτο γνωστὸν ὅτι ἐπλεόναζεν ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς, ὁ ὁποῖος ἦλθεν ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας καὶ ἐπεβλήθη διὰ τῆς ἀγριότητός του εἰς τὰ μέρη αὐτά, τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ ἀπολυτρώσωμεν ἀπὸ τὴν κακοδιοίκησιν των. Οἱ Τοῦρκοι, φυσικά, ἀπεδέχθησαν, ἡμεῖς ὅμως, οἱ ὁποῖοι εἶχομεν ὑποβληθῆ εἰς τόσας θυσιάς αἵματος καὶ χρήματος διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν συνθήκην τῶν Σεβρῶν, ἀπερρίψαμεν τὰς προτάσεις αὐτάς, τὰς ὁποίας ἀπέριψε καὶ ἡ Συνέλευσις παμφηφεί, πρὸς δὲ διαδηλώσεις καὶ ψηφίσματα ἐγένοντο εἰς Ἀθήνας, Σμύρνην, Ἀδριανούπολιν κλπ.

ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΩΝ

Ἀφίκετο εἰς Φιλαδέλφειαν ὁ συνταγματάρχης τοῦ Μηχανικοῦ Βαλέττας μὲ διαταγὴν τῆς Στρατιᾶς νὰ παραλάβῃ τὴν Διοίκησιν τῆς II Μεραρχίας ἀπὸ τὸν ὑποστράτηγον Βλαχόπουλον, τιθέμενον εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Ὑπουργείου. Ὁ Βαλέττας μόλις εἶχεν ἐξέλθει μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν τῶν φυλακῶν, ὅπου ἦτο κατάδικος, ὡς συντελέσας εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ Δ' Σώματος Στρατοῦ εἰς τοὺς Γερμανούς.

Ἀφίκοντο εἰς Σμύρνην ἐξ Ἀθηνῶν οἱ ὑποστράτηγοι Κοντούλης καὶ Πολυμενάκος, οἵτινες, ὡς ἀρχαιότεροι, ἀνέλαβον τὰς Διοικήσεις τῶν Σωματιῶν Στρατοῦ. Οὕτω ὁ στρατηγὸς Νίδερ παρέδωσε τὴν 27ην Φεβρουαρίου τὴν διοίκησιν τοῦ Σώματος, καί, δυσηρεσθημένος, ἀνεχώρησε μὲ ἀναρωτικήν ἄδειαν. Ἐπίσης μετέβη εἰς Οὐσάκ καὶ παρέλαβεν ἀπὸ τὸν Μανέταν τὴν Διοίκησιν τῆς XIII Μεραρχίας ὁ Διγενής.

Ὁ Νίδερ ἀνεχώρησε τὴν 1ην Μαρτίου. Εἰς τὸν σταθμὸν τὸν προσεφώνησα ἐγὼ ἐκ μέρους τῶν ἀξιωματικῶν, εἰπὼν ὅτι διὰ τῆς πεφωτισμένης διοικήσεώς του καὶ τὸ Σῶμα Στρατοῦ περιέβαλε μὲ δάφνας καὶ εἰς τὴν μεγέθυνσιν τῆς Πατρίδος μέγਾਲως συνέβαλεν. Μὲ τὸν στρατηγὸν Κοντούλην συνεδεόμην ἀπὸ τὴν περίοδον τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, διότι αὐτός, ὡς ὁμιλῶν τὴν Ἀλβανικὴν, εἶχεν ἀναμιχθῆ εἰς τὸν Ἑπειρωτικὸν Ἀγῶνα καὶ διετέλεσε καὶ στρατιωτικὸς ἀκόλουθος τῆς ἐν Ἀλβανίᾳ Πρεσβείας μας. Ὁ Κοντούλης μὲ παρεκάλεσε νὰ παραμείνω ὡς Ἐπιτελάρχης του.

Δυσარέσκικαι πολλαὶ ἤρχισαν ἐκδηλοῦμεναι ἐκ μέρους τῶν παραμεινάντων ἀξιωματικῶν, οἵτινες ἀπετέλουν καὶ τὴν πλειονοψηφίαν, διὰ τὸν παραγκωνισμόν των, πότε ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς Ἀμύνης, καὶ τώρα ὑπὸ τῶν ἐπανελθόντων ἀποτάκτων. Ἀπετάθησαν καὶ πρὸς ἐμέ, ὁ ὁποῖος τοὺς ἀπέτρεψα τοῦ νὰ συνδεθῶσι συνωμοτικῶς πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ἀξιώσεών των.

ΝΕΑ ΠΡΟΕΛΑΣΙΣ

Ἐναρξίς τῆς νέας προελάσεως ὠρίσθη ἡ 14η Μαρτίου 1921, ἐπεσπεύσθη ὅμως διὰ τὴν 10ην, κατόπιν ἐντολῆς τῆς ἐν Λονδίῳ ἀντιπροσωπείας μας

πρὸς ἐπίσπευσιν ταύτης, διὰ νὰ ἐπηρεάσωμεν τὰς ἀποφάσεις τοῦ Συνεδρίου τοῦ Λονδίνου, μὲ ἀντικειμενικούς σκοπούς, πρωτίστως τὴν συντριβὴν τοῦ Κεμάλ καὶ κατὰληψιν ὑπὸ τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ τοῦ Ἀφιδν-Καρὰ Χισάρ καὶ ὑπὸ τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ (μετονομασθέντος οὕτω τοῦ Σώματος Στρατοῦ Σμύρνης) τοῦ Ἑσκί-Σελίρ. Τὴν 8ην Μαρτίου τὸ Στρατηγεῖον τοῦ Σώματος Στρατοῦ μετεκινήθη ἀπὸ Φιλαδελφείας εἰς Οὐσάκ. Εἰς Φιλαδέλφειαν μᾶς προέπεμψαν οἱ κάτοικοι, οἱ ὅποιοι, παρὰ τὸ ἀπόρρητον, ἐγνώριζον ὅτι θὰ ἤρχιζε νέα ἐπίθεσις. Διετάξαμεν διαφόρους μετακινήσεις μονάδων, ἐφοδιασμὸν τῶν Ὀρχων διὰ πυρομαχικῶν κλπ. καὶ ἐπεθεωρήσαμεν μετὰ τοῦ Στρατηγεῖου Κοντούλη τὰς συντελουμένας προπαρασκευὰς διὰ τὴν ἐπίθεσιν.

Ἡ προέλασις ἤρχισε τὴν 10ην Μαρτίου καὶ ἡ μὲν II Μεραρχία τὴν δευτέραν ἡμέραν κατέλαβε τὴν ὠχυρωμένην τοποθεσίαν Ὀτουράκ-Τουλού-Μπουναρ-Πασατζίκ, συλλαβοῦσα 300 αἰχμαλώτους, 4 πυροβόλα καὶ πολλὰ πυρομαχικά, ἡ δὲ XIII Μεραρχία ἀπώθησεν ἀντίστασιν 500 ἐφιππων καὶ κατέλαβε τὴν κορυφογραμμὴν Ἀκάρ-Ντάγ. Ἡ προέλασις ἐξηκολούθησε καὶ τὰς ἀκολουθούσας ἡμέρας κατακινωμένων μικρῶν καὶ μεγάλων ἀντιστάσεων τοῦ ἐχθροῦ. Οὕτω ἡ XIII Μεραρχία εἰσῆλθε τὸ ἀπόγευμα τῆς 14ης Μαρτίου εἰς Κιουτάχειαν, τοῦ ἐχθροῦ ὑποχωρήσαντος πρὸς Ἰκόνιον. Ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῶν δυτικῶς τοῦ Ἀφιδν-Καρὰ-Χισάρ συνητήσαμεν τὴν μεγαλύτεραν ἀντίστασιν. Δύναμις ὑπολογισθεῖσα εἰς 10-11 χιλ. ἀνδρῶν εἶχεν ἀγκιστρῶθῃ ἐκεῖ (8η, 23η καὶ 57η Κεμαλικαὶ Μεραρχίαι) μὲ πεδινὸν καὶ βαρὺ πυροβολικόν, ἐνῶ ἡμεῖς ἐπετέθημεν μὲ 11 μόνον τάγματα 400-500 ἀνδρῶν ἕκαστον, τῶν λοιπῶν διατεθέντων διὰ τὴν φρούρησιν τῶν συγκοινωνιῶν μας.

Ὁ ἐχθρὸς ὑποχωρῶν καταστρέφει ὅσον δύναται τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν, πρᾶγμα τὸ ὅποιον μᾶς γεννᾷ πολλὰς δυσκολίας διὰ τὸν ἀνεφοδιασμὸν τῶν μονάδων, ἡ δὲ ἐπιδιόρθωσις καὶ βραδέως γίνεται καὶ εἰς τὰ τεχνικὰ ἔργα δὲν εἶναι πάντοτε ἐφικτή.

Μόλις τὴν 16ην Μαρτίου μετεφέραμεν τὸ Στρατηγεῖον μας εἰς Ἀφιδν-Καρὰ-Χισάρ.

ΟΙ ΓΑΛΛΟΙ ΜΑΣ ΠΑΡΕΜΒΑΛΛΟΥΝ ΔΥΣΚΟΛΙΑΣ

Οἱ σιδηρόδρομοι μᾶς εἰδοποίησαν ὅτι ἔλαβον διαταγὴν τῆς Διοικήσεώς των (Γαλλικὴ Ἑταιρία) ὅπως ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου τῆς 15ης Μαρτίου μὴ κινήσωσι κανὲν βαγόνιον, περιέχον στρατιώτας ἢ πολεμικὸν ὕλικόν, πρὸς τὰ ἔμπρός.

Προσέτι διετάχθη ὅπως οὐδεὶς συρμὸς κινήθῃ ἀπὸ Οὐσάκ πρὸς Μπανάζ, καθὼς καὶ νὰ διακοπῇ ἡ ἐπισκευὴ τῶν καταστραφέντων σιδηροδρομικῶν ἔργων.

Κατὰπληκτοὶ ἠκούσαμεν τὴν προδοτικὴν αὐτὴν στάσιν τῆς Γαλλικῆς

Ἐταιρίας, ἥτις ἐν μέσῳ ἐπιχειρήσεων μᾶς ἐστέρει τῶν συγκοινωνιακῶν μέσων.

Ἀνεφέραμεν τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν Στρατιὰν (εὐρισκομένην εἰς Προῦσσαν) καὶ διατάξαμεν τὴν διὰ τῶν ἰδίων μας μέσων (λόχος σκαπανέων καὶ γεφυροποιῶν) συνέχισιν τῶν ἐπισκευῶν τῶν γραμμῶν, ἀνεθέσαμεν δὲ εἰς τὸν ταγματάρχην Λιάκον τὴν διὰ στρατιωτῶν προσωρινὴν προώθησιν ἐνὸς συρμοῦ ἀπὸ Οὐσάκ εἰς Μπανάζ. Ἐν ἀεροπλάνον, τὸ ὁποῖον εἶχομεν στείλει πρὸς ἀναγνώρισιν τοῦ ὑποχωροῦντος ἐχθροῦ, δὲν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν βᾶσιν του. Κατωρθώσαμεν ὅμως νὰ ἐπικοινωνῶμεν μὲ τὰς μονάδας μας δι' ἀσυρμάτου (ὀπτικοῦ τηλεγράφου) καὶ μὲ τὴν Στρατιὰν τηλεφωνικῶς.

ΚΑΙ ἌΛΛΑΙ ΔΥΣΚΟΛΙΑΙ

Ὁ ἀνεφοδιασμός μας παρουσιάζει δυσκολίας. Δρόμοι εἴτε δὲν ὑπάρχουν διὰ τὴν διέλευσιν φορτηγῶν αὐτοκινήτων, εἴτε εἶναι κατεστραμμένοι. Ἡμεῖς διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς Ἄφιόν, μὲ ἐλαφρὰ αὐτοκίνητα, διηλύσαμεν πεζῆ ἀνηφόρους καὶ ἐπεσκευάσαμεν προχειρῶς διάφορα σημεῖα διὰ νὰ κατορθώσωμεν νὰ διέλθωμεν. Οἱ δρόμοι εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ ἐφοδιοπομπὰς μὲ κάρρα, ἀραυπάδες, καμήλας, ἡμίονους καὶ ὄνους. Τὰ δὲ πλευρὰ τῶν συγκοινωνιῶν μας εἶναι ἀπολύτως ἀκάλυπτα. Εὐτυχῶς ὁ Τουρκικὸς πληθυσμὸς φαίνεται ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον φιλήσυχος, διότι ὑπέφερε πολὺ ἀπὸ τὰς Κεμαλικὰς ὁρδᾶς. Ἐπίσης καθ' ὁδὸν συναντῶμεν ἄταφα πτώματα ἀνθρώπων καὶ ζῶων.

Εἰς Ἄφιόν συνηγήσαμεν τοὺς Μεράρχους Βαλέταν καὶ Διγενῆν, παρ' ὧν ἐμάθαμεν τὰς λεπτομερείας τῶν διαφόρων διεξαχθεισῶν μαχῶν. Σιδηροδρομικὸν ὕλικὸν δὲν εὑρομεν εἰς Ἄφιόν. Τὸ εἶχον ἀποσύρει οἱ Τοῦρκοι πρὸς Ἰκόνιον. Εὑρομεν ἀποθήκην πλήρη Ἰταλικῶν στρατιωτικῶν στολῶν, αἰχμάλωτοι δὲ ἀξιωματικοὶ Τοῦρκοι μᾶς ἀνέφερον ὅτι ὅλα τὰ πυρομαχικά των τοῖς τὰ ἐπρομήθευον οἱ Ἰταλοί. Εἰς Ἄφιόν εὑρομεν ἄφθονον κριθήν, σῖτον καὶ ἀτμομύλους καὶ οὕτω θὰ παράγωμεν ἄρτον ἐπὶ τόπου καὶ θὰ ἐλαττωθοῦν αἱ μεταφοραὶ μας. Τακτοποιοῦμεν τὰς προφυλακὰς μας καὶ συμπληρώνομεν τὰς ἐλλείψεις μας.

Τὴν 17ην Μαρτίου παρουσιάσθη ὁ Γάλλος λοχαγὸς Γκιγιῶ, ὡς σύνδεσμος. Εἶμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ τὸν δεχθῶμεν, καίτοι γνωρίζομεν ὅτι εἶναι μᾶλλον κατάσκοπος. Ἐπειδὴ ὁ ἐχθρὸς φαίνεται συγκεντρῶν δυνάμεις εἰς Τσαί, πόλιν ἀπέχουσαν περὶ τὰ 50 χιλμ. τοῦ Ἄφιόν, πρὸς Ἰκόνιον, ὑπολογιζομένης εἰς 5 χιλ. ἀνδρας καὶ 17 πυροβόλα, διατάξαμεν τὴν XIII Μεραρχίαν, ἐνισχυθεῖσαν καὶ ὑπὸ τῆς II Μεραρχίας, νὰ ἀναλάβῃ τὴν καταδιώξιν των μέχρι Τσαί καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ καταστρέφουσα τελείως τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν, καθόσον ἡμεῖς μὲν ἀπεκλείετο νὰ κατευθυνθῶμεν εἰς Ἰκόνιον, οὕτω δὲ θὰ ἐδυσκολεύομεν τοὺς Τοῦρκους ὅσον οἶον τε εἰς τὰς ἐναντίον μας ἐπιθέσεις των. Ἡ ἐπιχειρήσις διήρκεσε 3 ἡμέρας. Τὴν 20ὴν Μαρτίου ἐγένετο εἰς Ἄφιόν ἡ κηδεία τοῦ φονευθέντος λοχαγοῦ Φιλιππίδου καὶ 3 ὀπλι-

τῶν, καθ' ἣν ὠμίλησε καὶ ὁ Τοῦρκος Δήμαρχος Ἀφιόν, εἰπὼν ὅτι τοὺς θεωρεῖ μάρτυρας τῆς ἰσότητος καὶ δικαιοσύνης, διότι Τοῦρκοι, Ἕλληνες καὶ Ἀρμένιοι, ἀπαλλαγέντες τῶν Κεμαλικῶν ἀγριοτήτων, ἀπολαμβάνουν ἤδη τῶν ἀνωτέρω ἀγαθῶν. Ἡ Ἀρμενικὴ Κοινότης μᾶς ἔκαμε τὴν ἐπομένην δεξιῶσιν, εἶχαν στρώσει χαλιὰ διὰ νὰ διέλθωμεν, μᾶς προσεφώνησεν ὁ ἱερεὺς τῶν καὶ ἐζητωκραυγάζον οἱ παριστάμενοι, μᾶς προσέφερον δὲ καὶ γλυκύσματα.

ΑΤΥΧΗΜΑ ΕΙΣ ΤΟ Γ' ΣΩΜΑ ΣΤΡΑΤΟΥ

Ἐνῶ ὅλα ἐφαίνοντο ρόδινα ἀπὸ τῆς ἰδικῆς μας πλευρᾶς μᾶς ἀνησύχει κάπως ἢ ἔλλειψις εἰδήσεων ἐπὶ τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ, ὁπότε ἐλάβομεν τὴν νύκτα τῆς 21ης Μαρτίου κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τῆς Στρατιᾶς ὅτι τὸ Γ' Σῶμα Στρατοῦ συναντήσαν ὑπερτέρας δυνάμεις, κατεχούσας ὄχυράς θέσεις, ἐπανερχεται εἰς τὰς ἀνατολικῶς τῆς Προύσσης ἀρχικὰς του θέσεις, μέχρις ὅτου ἐνισχυόμενον ἀναλάβῃ ἐκ νέου τὴν ἐπίθεσιν καὶ ὅτι εἶναι πιθανὸν ὁ ἐχθρὸς νὰ μεταφέρῃ ἐκεῖθεν δυνάμεις ἐναντίον μας, καὶ νὰ καταλάβωμεν ἰσχυρῶς τὰς ἐκ Τουλοῦ-Μπουναρ πρὸς Κιουτάχειαν διαβάσεις νὰ ὄχυρώσωμεν δὲ τὸ Ἀφιὸν πρὸς ἀνατολάς, τὸ ὁποῖον νὰ κρατήσωμεν (διὰ πολιτικούς λόγους).

Γενικῶς αἱ ἐνέργειαι τῆς Στρατιᾶς ἀποβλέπουν εἰς πολιτικούς σκοπούς, οἱ ὁποῖοι ἀντιτίθενται πολλάκις εἰς τοὺς στρατιωτικούς τοιοῦτους, οἵτινες καὶ μόνον πρέπει νὰ προτιμῶνται. Ἡμεῖς ἀπηντήσαμεν εἰς τὴν Στρατιᾶν ὅτι ἐπεβάλλετο ἢ ἐγκατάλειψις τοῦ Ἀφιὸν διὰ νὰ συγκεντρώσωμεν τὰς δυνάμεις μας καὶ ἐκάμαμεν ὅλας τὰς προκαταρκτικὰς πρὸς τοῦτο ἐνεργείας. Ἡ Στρατιὰ συνεφώνησεν. Οἱ Ἀρμένιοι ἀντιληφθέντες τὰς προθέσεις μας ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλείψουν ὅλοι τὸ Ἀφιόν, καὶ οὕτω θλιβερὰ φάλαγγ ἐσχηματίσθη ἐξ αὐτῶν, με πεζοπόρους φορτωμένους παιδιὰ καὶ εἶδη. Ὁ καιρὸς εἶναι βροχερὸς καὶ τὰ ἀερόπλανά μας ἀδύνατον νὰ ἀπογειωθοῦν. Τὴν τελευταίαν στιγμὴν, κατὰ τὴν ἀποχώρησίν μας, θὰ τὰ πυρπολήσωμεν ἐὰν δὲν δυνήθωσι νὰ ἀπογειωθῶσι.

Τὴν πρωίαν τῆς 23ης Μαρτίου 1921 ἀνεχώρησε καὶ τὸ Στρατηγεῖον μας ἐξ Ἀφιὸν καὶ μετὰ 11ωρον ταξίδι ἐφθάσαμεν εἰς τὸν σταθμὸν Μπανάζ. Τὸ φορτάκι μας τὸ ἔσυραν βόδια διὰ νὰ τὸ ξεκολλήσουν ἀπὸ τὴν λάσπην. Καὶ ὁ Γάλλος σύνδεσμος Γκιγιῶ ἔλεγεν ὅτι ὁ Ναπολέων ἐφοβήθη τὴς λάσπες τῆς Ρωσίας, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι δὲν εἶχεν ἰδῆ καὶ τὴς λάσπες τῆς Τουρκίας. Ἡ μεταφορὰ τῶν 140 ἀσθενῶν καὶ τραυματιῶν ἦτο δυσκολωτάτη. Οἱ βαρέως ἀσθενεῖς μετεφέροντο διὰ χειρῶν τῶν αἰχμαλώτων. Τὴν 24ην Μαρτίου ἐφθάσαμεν ἀπὸ Μπανάζ εἰς Οὐσάκ διὰ τραίνων κινουμένων ὑπὸ στρατιωτῶν. Ἐκλονίσσαμεν καὶ τὰς κινήσεις τῶν II καὶ XIII Μεραρχιῶν. Ὁ Κεμάλ, ὡς προεβλέπετο, μετέφερε δυνάμεις μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ εἰς τὸ ἰδικόν μας μέτωπον. Ἐπίθεσις εἰς Τουλοῦ-Μπουναρ ὅπου εὕρισκετο τὸ 34ον Σύνταγμα Πεζικοῦ μετὰ δυσκολίας ἀπεκρούσθη. Προσπαθοῦμεν νὰ τὸ ἐνισχύσωμεν μὲ ὅ,τι ἔχομεν διαθέσιμον. Ἐπίσης ἐπιθέσεις κατὰ τῆς σιδη-

ροδρομικῆς γραμμῆς καὶ ἀπειλῇ τῶν συγκοινωνιῶν μας συνεχίζεται. Προβλέπεται Τουρκικὴ ἐπίθεσις ἐκ τῆς διευθύνσεως Ἀφιδν-Καρὰ-Χισάρ.

Ἡ Στρατιὰ διατελοῦσα καὶ αὐτὴ ὑπὸ ἀνησυχίαν ἔστειλε τὸν ὑπαρχηγὸν τοῦ Ἐπιτελείου Σαρηγιάννην εἰς τὸ μέτωπόν μας, διὰ νὰ ἀντιληφθῇ τὴν κατάστασιν, καὶ μᾶς στέλλει ὅσας ἔχει ἐνισχύσεις. Ἐπίσης προβλέπομεν ἐπίθεσιν κατὰ Μπανάζ. Στέλλομεν καὶ ἐκεῖ ἐνισχύσεις. Τοῦρκοι ἵππεῖς παρατηροῦνται παντοῦ περιφερόμενοι καὶ ἀναγνωρίζοντες.

Ἐθεάθη σήμερον 31ην Μαρτίου 1921 καὶ τὸ πρῶτον τουρκικὸν ἀερόπλανον, τὸ ὁποῖον ἔρριψε καὶ 2 βόμβας. Τοῦρκος ἀξιωματικὸς, αἰχμαλωτισθεὶς εἰς Τουλοῦ-Μπουναρ, μᾶς ἔλεγεν ὅτι ὁ ἴδιος μετέφερε διαταγὰς εἰς τοὺς Τούρκους μεράρχους ὅπως διασπάσωσι τὴν γραμμὴν Τουλοῦ-Μπουναρ καὶ αἰχμαλωτίσωσι τὰς εἰς Ἀφιδν δυνάμεις μας, δύο δὲ μεραρχίαι ἵππικοῦ νὰ ἐκτελέσωσιν ἀπηνῆ καταδίωξιν τῶν ὑποχωρουσῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων μέχρι Σμύρνης.

Προσπαθοῦμεν νὰ φέρωμεν ὅλον τὸ πυροβολικὸν μας εἰς τὰς διαβάσεις Τουλοῦ-Μπουναρ καὶ πρὸς Κιουτάχεια, ὅπου γίνεται μεγίστη κατανάλωσις βλημάτων, τὰ ὁποῖα μετὰ δυσκολίας κατορθώνωμεν νὰ μεταφέρωμεν.

Νέα ἐπίθεσις τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ, ἡ ὁποία θὰ ἐλάφρυνε τὴν πρὸς ἡμᾶς πίεσιν, δὲν ἐξεδηλώθη μέχρις ὥρας, παρὰ τὰς συστάσεις τῆς Στρατιάς, διότι φαίνεται ὅτι αἱ μονάδες του δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀναλάβωσι τοιαύτην.

Σήμερον, 7ην Ἀπριλίου 1921, μετέβην μετὰ τοῦ Στρατηγοῦ πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν προφυλακῶν Τουλοῦ-Μπουναρ καὶ τῆς II Μεραρχίας. Ἐχθρικὸν ἀερόπλανον ἔρριψε μερικὰς ἀνεπιτυχεῖς βολὰς. Τὸ μῆκος τῶν προφυλακῶν μας εἶναι 20 χιλ. καὶ ἔχει ὀχυρωθῆ ἑπαρκῶς.

ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ ΕΙΣ ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ

Μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐκ τοῦ Συνεδρίου τοῦ Λονδίνου τῆς ὑπὸ τὸν πρωθυπουργὸν Καλογερόπουλον ἀποστολῆς μας, παρητήθη οὗτος καὶ ἐσχημάτισε Κυβέρνησιν ὁ Δημήτριος Γούναρης με ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν τὸν Ν. Θεοτόκην. Ἐγένετο ἀνασύστασις τοῦ Παλαιοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου ὑπὸ τὸν Δούσμανην. Ὁ Νικόλαος Στράτος ἐζήτησεν ἐν τῇ Βουλῇ νὰ καταρτισθῇ ἴδιον Ἐπιτελεῖον ὑπὸ τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον, ὡς Ἀρχιστράτηγον, τὸ ὁποῖον νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐπιχειρήσεων, καίτοι δὲν ἔχει ἀναγνωρισθῆ ἀκόμη ὑπὸ τῶν Δυνάμεων. Ἡ Κυβέρνησις δὲν συμφώνησεν.

Ἐψηφίσθη προληπτικὴ λογοκρισία ἐπὶ τῶν ἐφημερίδων, διότι ἐπέκριναν τὸν τρόπον διεξαγωγῆς τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐπιχειρήσεων.

Ἀφ' ἐτέρου ἀπενεμήθησαν ἀθρόα παράσημα εἰς ὅλους τοὺς ἐξ ἀποτάξεως ἐπανελθόντας ἀξιωματικούς, τὴν 25ην Μαρτίου, χωρὶς νὰ παρασημοφορηθῇ κανεὶς ἐκ τῶν ἐν τῷ μετώπῳ ὑπηρετούντων, τὴν στιγμὴν μάλιστα καθ' ἣν οὗτοι διεξῆγον σκληροὺς ἀγῶνας, ὥστε ὁ στρατηγὸς Κοντούλης ἠναγκάσθη,

νά γράψῃ ἐπιστολὴν ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν πρωθυπουργὸν καὶ νά τοῦ εἴπῃ ὅτι ἐδῶ σχηματίζεται ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἡ Πολιτεία ἀμείβει ὅλας τὰς ἄλλας, οἰαο-
δήποτε φύσεως, ὑπηρεσίας πλὴν τῶν πολεμικῶν τοιούτων.

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΜΕΤΩΠΙΟΝ

Ἐπανῆλθε τὸ 5ον Σύνταγμα Πεζικοῦ τῆς I Μεραρχίας, τὸ ὁποῖον εἶχε σταλῆ εἰς Προῦσσαν. Κατηρτίσαμεν ἔμπεδον ἐν Φιλαδελφείᾳ πρὸς ἐκγύμνασιν τῶν κληθέντων ἐφédρων Μικρασιατῶν τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ. Διετάχθη ἐπίταξις κτηνῶν, ἐπὶ ἀμέσῳ πληρωμῇ, πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἐλλείψεων μας εἰς τὰς μονάδας καὶ τοὺς σχηματισμούς.

Τὴν νύκτα τῆς 8ης πρὸς τὴν 9ην Ἀπριλίου ἐγένετο ἀπόπειρα ἀνατινά-
ξεως τοῦ τραίνου, τὸ ὁποῖον ἤρχετο ἐκ Σμύρνης εἰς Ἰνάϊ παρὰ τὸ Γκιουμπέκ. Εἶχε τεθῆ κιβώτιον δυναμίτιδος μετὰ καψυλίου ὑπὸ τὴν γραμμὴν, τὸ ὁποῖον ἐξερράγη καὶ ἀνέτρεψε τὴν ἀτμομηχανὴν καὶ τὰ 2 πρῶτα βαγόνια. Ὅμοιον κιβώτιον εἶχε τοποθετηθῆ καὶ πλησίον τοῦ Μπανάζ, εὐτυχῶς μὴ ἀναφλεγέν. Ἐνισχύομεν τὴν φρούρησιν τῆς γραμμῆς, ἀπασχόλησις ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἶναι ἀπηλλαγμένος ὁ Κεμάλ.

ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ ΕΠΙΣΗΜΩΝ

Τὴν 14ην Ἀπριλίου ἀφίχθησαν οἱ πληρεξούσιοι (βουλευταὶ) Φίλιππος Δραγοῦμης καὶ Γεώργ. Μερκούρης εἰς Οὐσάκ πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ μετώπου. Ἐπειδὴ ἀμφοτέροι ἦσαν γνωστοὶ μου, τοὺς ὑπεδέχτην εἰς τὸν σταθμὸν καὶ τοὺς ἐπεριποιήθημεν. Τοὺς παρέσχομεν δὲ πληροφορίας καὶ περὶ τῆς καταστάσεως καὶ περὶ τῶν παραπόνων τῶν ὑπηρετούντων. Καλὸν εἶναι νά κατατοπίζωνται οἱ πατέρες τοῦ Ἔθνους.

Τὸ Μέγα Σάββατον (17 Ἀπριλίου) τὴν 8.30' ἐσπερινὴν ὥραν ἔφθασεν εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ Οὐσάκ ἔκτακτος ἀμαξοστοιχία, κομίζουσα τὸν πρωθυπουργὸν Δημήτριον Γούναρην, τὸν Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν Θεοτόκην, τοὺς στρατηγούς Παπούλαν καὶ Δούσμανην, τὸν ὑπαρχηγὸν τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Ξενοφῶντα Στρατηγόν, καὶ σειρὰν ἄλλων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν βαθμούχων, ὄλων ἐξ ἀποτάξεως. Εἶχομεν εἰδοποιηθῆ ἐγκαίρως καὶ εἶχον ληφθῆ μέτρα διὰ τὴν ἀσφάλειάν των. Τὸ μεσονύκτιον μετέβησαν εἰς τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ νυκτερινὸν πασχαλινὸν γεῦμα, ὅπερ τοὺς παρέθεσεν ὁ στρατηγὸς Κοντούλης. Ὁμίλησαν εἰς συγκεντρώσεις στρατιωτῶν καὶ ἀξιωματικῶν, ἀλλὰ ἐφαίνοντο ὅτι ἤλθον μᾶλλον διὰ νά τοὺς ἰδοῦν, παρὰ διὰ νά μάθουν. Πλὴν ἄλλων παραπόνων ὑπεβλήθησαν εἰς τὸν Γούναρην καὶ παράπονα διὰ τὰς τελευταίας παρασημοφορίας τῆς 25ης Μαρτίου, καθ' ἃς παρελείφθησαν πάντες οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ μετώπου. Ἀπήνητησεν ὅτι δὲν εἶχε λάβει γνῶσιν καὶ θὰ διώρθωνε τὸ πρᾶγμα.

Πράγματι δὲ τὴν 29ην Μαΐου 1921 ἐδημοσιεύθη Β.Δ., δι' οὗ ἐπαρρησιοφοροῦντο πάντες οἱ προταθέντες ὑπὸ τῶν μονάδων τοῦ μετώπου, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἤμην καὶ ἐγώ, εἰς ὃν ἀπενεμήθη ὁ Ταξιάρχης τοῦ Τάγματος Γεωργίου τοῦ Α'.

Ὁ Ξενοφῶν Στρατηγὸς πρὸς ὃν ὠμίλησα ἰδιαιτέρως — γνωστὸς ἐκ τῆς παλαιᾶς προϋπηρεσίας μου εἰς τὸ Γενικὸν Ἐπιτελεῖον — μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ διεύθυνσις τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς ἐκστρατείας θὰ παραμείνῃ ἀπολύτως εἰς τὴν Στρατιὰν Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ ὁποία θὰ ἔχη καὶ τὴν εὐθύνην καὶ ὅτι ὁ Βασίλευς θὰ ἔλθῃ μόνον ὡς ἐνθαρρυντής, χωρὶς νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐπιχειρήσεων. Ὅτι θὰ μᾶς σταλοῦν ἐνισχύσεις περὶ τὰς 30 χιλ. ἀνδρῶν καὶ 2 ἀκόμη μεραρχίαι, εὐρισκόμεναι εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Πρὸς τοῦτο ἐκλήθησαν νὰ παρουσιασθοῦν μετὰ τὸ Πάσχα 4 ἡλικίαι. Τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα μετέβημεν ὅλοι σιδηροδρομικῶς ἀπὸ Οὐσάκ εἰς Ὁτουράκ, ὅπου μᾶς ἀνέμενον ὁ Διοικητὴς τῆς II Μεραρχίας, ἐνῶ εἰς τὸν ἐνδιάμεσον σταθμὸν τοῦ Μπανάζ μᾶς ἀνέμενον ὁ Διοικητὴς τῆς XIII Μεραρχίας Διγενής. Ἀπὸ τὸν σταθμὸν Ὁτουράκ ἐφθάσαμεν εἰς ἓν ὑψηλὸν σημεῖον πλησίον τῶν προφυλακῶν, τῶν ὀχυρώσεων καὶ τῶν συρματοπλεγμάτων. Εὐτυχῶς ἀπὸ 4-5 ἡμέρας ὁ ἐχθρὸς εἶχεν ἀποσυρθῆ εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν, πρὸς Κιουτάχειαν, ὅπου καὶ ὀχυροῦται, καὶ οὕτω καίτοι ἡ ὅλη ὁμάς μας ἀπετελεῖτο ἀπὸ 40 περίπου ἄτομα δὲν ἐβλήθη διόλου. Τὸ ἐσπέρας ἐπανήλθομεν εἰς Οὐσάκ καὶ τὴν ἐπομένην 19ην Ἀπριλίου καὶ ὥραν 10ην πρωινῆν ἀνεχώρησαν διὰ Σμύρνην, ὅπόθεν θὰ μετέβαινον ἀτμοπλοικῶς εἰς Μουδανιά καὶ ἐκεῖθεν εἰς Προῦσσαν πρὸς ἐπίσκεψιν καὶ τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ, μεθ' ὃ θὰ ἐπέστρεφον εἰς Ἀθήνας. Ὅσον καὶ ἂν ἐπέρασαν ἐπιτροχάδην ἀντελήφθησαν ἀρκετὰ χρήσιμα πράγματα. Ἐλάβαμε καὶ συγχαρητήριον τηλεγράφημα ἐκ Σμύρνης.

ΣΥΝΕΧΙΖΟΝΤΑΙ ΑΙ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑΙ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΘΕΣΙΝ

Αἱ προετοιμασίαι διὰ τὴν μελετωμένην ἐπίθεσιν συνεχίζονται, μᾶς ἔρχονται αὐτοκίνητα, ἤλθε μοῖρα βαρέος πυροβολικοῦ καὶ μερικὰ ἄλογα ἐλάσεως. Αἱ κληθεῖσαι κλάσεις θὰ παρουσιασθοῦν εἰς τὰς 22 καὶ 24 Μαΐου, ὥστε θὰ βραδύνη ἀκόμη ἡ δι' αὐτῶν ἐνίσχυσις τῶν μονάδων. Τὴν 3ην Μαΐου ἀφίκετο ὁ Ἐπιτελάρχης τῆς Στρατιᾶς Πάλλης μετὰ τοῦ συμμαθητοῦ μου συνταγματάρχου Ἐλευθερίου Βερνάρδου καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν μεταφορῶν συνταγματάρχου Σπυριδωνος. Τοὺς ἐπληροφόρησαμεν περὶ τοῦ ἐχθροῦ, τῶν ὁδῶν, τῶν ἐλλείψεων κλπ. Μᾶς εἶπον καὶ αὐτοὶ ἐμπιστευτικῶς τὰς σκέψεις τῆς Στρατιᾶς περὶ τῶν μελλοντικῶν ἐπιχειρήσεων.

Τὴν ἐπομένην μετέβημεν εἰς τὸ ἀεροδρόμιον καὶ συνεννοήθημεν διὰ τὴν φωτογράφησιν τῶν ἐχθρικῶν ὀχυρώσεων, ὡς καὶ διὰ τὴν συνεννόησιν δι' ἄσυρμάτου πρὸς κανονισμὸν τῆς βολῆς πυροβολικοῦ. Ἐπεσεκέφθημεν καὶ τὰς ἔδρας τῶν II καὶ XIII Μεραρχιῶν. Ὅταν τὸ ἐσπέρας τῆς 9ης Μαΐου ἐπε-

στρέψαμεν εἰς Οὐσάκ, ἐπληροφορήθημεν ὅτι μία σιδηροδρομικὴ γέφυρα παρὰ τὸ Ὀτουράκ παρεσύρθη ὑπὸ τῆς ραγδαίας βροχῆς. Εὐτυχῶς εἶχαμεν ἤδη διέλθει αὐτήν. Σήμερον (23 Μαΐου) ἀντικατεστάθη ἡ I Μεραρχία ἐκ τοῦ τομέως Μαιάνδρου ὑπὸ τῆς IX Μεραρχίας καὶ ἔρχεται εἰς Οὐσάκ.

Ἀντικαθιστῶμεν τὰ ὄπλα μάνλιχερ τῶν ἀνδρῶν τῶν σχηματισμῶν μὲ γκρά, διὰ νὰ δοθοῦν τὰ Μάνλιχερ εἰς τὰς μαχίμους μονάδας.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἔχομεν καὶ τὸ ἀνιαρὸν ζήτημα τῶν προτάσεων πρὸς παρασημοφορίαν καὶ τῆς ἀπονομῆς Ἀριστείων Ἀνδρείας. Χρυσᾶ διὰ τοὺς ἀξιοματικούς καὶ ἀργυρᾶ διὰ τοὺς ὀπλίτας. Ἄλλαι μονάδες προτείνουν πολλοὺς καὶ ἄλλαι ὀλίγους. Πῶς νὰ ἐπιφέρωμεν ἡμεῖς τὴν ἐξίσωσιν ;

Ἐπροτάθην καὶ ἐγὼ διὰ τὸ Χρυσοῦν Ἀριστεῖον μὲ τὸ ἐξῆς δικαιολογητικόν :

«Ἡμερησία Διαταγὴ τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ τῆς 10ης Μαΐου 1921. «... Διότι ὡς Ἐπιτελάρχης τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ, παρέσχε πολύτιμον συνδρομὴν εἰς τὴν Διοίκησιν κατὰ τε τὴν προπαρασκευὴν καὶ ἐκτέλεσιν τῶν πρὸς Ἀφὼν-Καρά-Χισάρ ἐπιχειρήσεων (Μάρτιος 1921) ἀνταποκριθεὶς πλήρως εἰς τὰ πολλαπλᾶ αὐτοῦ καθήκοντα, διὰ τῆς προβλέψεως καὶ συστηματικῆς ρυθμίσεως ὄλων τῶν ὑπηρεσιῶν καὶ διὰ τῆς ἐκ τοῦ σύνεργου παρακολουθήσεως τῆς ἐκτελέσεως τῶν διαταγῶν ἐπιχειρήσεων, συντελέσας οὕτω μεγάλως εἰς τὴν ἐπιτυχῆ ἔκβασιν τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων. Ἀλέξ. Κοντούλης».

ΑΦΙΞΙΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΕΙΣ ΜΙΚΡΑΝ ΑΣΙΑΝ ΚΑΙ ΑΛΛΑΙ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑΙ

Ἡ μετάβασις τοῦ Βασιλέως εἰς Μικρὰν Ἀσίαν ἀπεφασίσθη. Ἡ ἐπίσημος ἐκδοχὴ εἶναι ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ἀναλάβῃ ὁ ἴδιος τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐπιχειρήσεων. Τὴν 27ην Μαΐου κατηρτίσαμεν καὶ ἀπεστείλαμεν σιδηροδρομικῶς εἰς Σμύρνην ἓν τάγμα ἐκ 1.000 ἐκλεκτῶν ἀνδρῶν, τὸ ὁποῖον θὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Βασιλέως.

Τὴν 26ην Μαΐου ἦλθεν εἰς Οὐσάκ ὁ στρατιωτικὸς ἀκόλουθος τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀγγλικῆς Πρεσβείας, ὁ ὁποῖος ἐπεσεκέφθη τὰς προφυλακὰς μας, ἀποκομίσας, ὡς μοὶ εἶπε, πολὺ καλὰς ἐντυπώσεις. Ἀσφαλῶς πρόκειται νὰ πληροφορήσῃ τὴν Κυβέρνησίν του περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Τὴν 28ην Μαΐου ἐνῶ ἐγένοντο εἰς Μπανάζ παρὰ τῆς XIII Μεραρχίας πειράματα ἐκτοξεύσεως τορπιλλοειδῶν βλημάτων, διὰ μικρῶν πυροβόλων χαρακωμάτων, τὸ τελευταῖον βλήμα ἐξερράγη μόλις ἐξῆλθε τοῦ πυροβόλου καὶ ἐφόνευσε τὸν Διοικητὴν τοῦ 3ου Συντάγματος Πεζικοῦ Ρήγαν Σταῦρον, τὸν ταγματάρχην Ἰωαννίδην Ἰωάννην, ἓνα ἀνθυπολοχαγὸν καὶ 4 ὀπλίτας, ἐτραυματίστησαν δὲ ὁ ἀντισυνταγματάρχης Ἀβράμπος, ὁ συνταγματάρχης Δέδες, ὁ ἀντισυνταγματάρχης Κατσαρός, εἰς λοχαγός, 2 ἀνθυπολοχαγοὶ καὶ

6 δπλῖται. Ἐγώ, εὐτυχῶς, δὲν ἤμην πολὺ πλησίον καὶ ἐγλύτωσα. Ἡ κηδεῖα τῶν θυμάτων ἐγένετο μεγαλοπρεπῶς εἰς Οὐσάκ.

Τὴν 30ὴν Μαΐου (Κυριακὴ, ἀπόγευμα) ἀπεβιβάσθη εἰς Κορδελιὸ (τῆς Σμύρνης) ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ὁ ὁποῖος ἔτυχεν ἀποθεωτικῆς ὑποδοχῆς.

Τὴν 7ην καὶ 8ην Ἰουνίου μετέβημεν μετὰ τοῦ Κοντούλη εἰς τὸ Καπακλάρ-Γιαπακλάρ πρὸς ἐπιθεώρησιν τῆς I Μεραρχίας, ἣτις εἶχε συγκεντρωθῆ ἐκεῖ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Φράγκον, μετὰ τὴν ἐπὶ τόσον χρόνον διασποράν της κατὰ μῆκος τοῦ Μαιάνδρου. Παράστασις καλὴ, ἀλλὰ ποιότης διοικήσεως Μεραρχίας καὶ Συνταγμάτων μετρία. Τὴν 7ην Ἰουνίου 1921, δι' εἰδικοῦ ἀπεσταλμένου ἀξιωματικοῦ, ἔφθασαν αἱ πρῶται ὁδηγίαι τῆς Στρατιᾶς περὶ τῶν μελλοντικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τῆς συνθέσεως τῶν μεγάλων μονάδων τοῦ Νοτίου Συγκροτήματος. Ὅμοιοι ἐστάλησαν εἰς τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ κλπ. Ἡ ἡμέρα τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐπιχειρήσεων (H) θὰ καθωρίζετο διὰ νεωτέρας διαταγῆς.

Διετάχθησαν μετακινήσεις μονάδων, ὡς τῆς XI Μεραρχίας ἐκ Νικομηδείας εἰς Προῦσσαν, τῆς XII Μεραρχίας, τῆς ὁποίας τὴν διοίκησιν ἀνέλαβεν ὁ πρίγκιψ Ἀνδρέας, εἰς Γκιουμπέκ κλπ.

Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Μπαλτατζῆς ἦλθεν ἐκ Σμύρνης διὰ νὰ συνεννοηθῆ μετὰ τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ τοῦ Βασιλέως, διότι διεφαίνοντο διαθέσεις ἀνθελληνικαί, κατόπιν ἀποστολῆς ὑπὸ τοῦ Κεμάλ τοῦ Μπεκέρ-Σαρῆ εἰς τὸ Συνέδριον τῆς Εἰρήνης, με νέας προτάσεις.

Ἀφίκετο ἐκ Σμύρνης τὸ ἑσπέρας τῆς 9ης Μαΐου ὁ Ἀγγλος Στρατηγὸς Μάρτεν μετὰ 2 ἀνωτέρων καὶ 3 κατωτέρων ἀξιωματικῶν, διὰ νὰ μελετήσουν τὰς συνθήκας καὶ τὸ ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ μας, κατ' ἐντολὴν τῆς Κυβερνήσεώς των. Ἐλαβα ἀτομικὸν κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα παρὰ τοῦ Ἐπιτελάρχου τῆς Στρατιᾶς Κ. Πάλλη, ὅπως τοῖς παράσχωμεν πᾶσαν περιποίησιν καὶ εὐκολίαν καὶ πᾶσαν πληροφορίαν, ἀρκεῖ νὰ ἀποκομίσουν καλὰς ἐντυπώσεις. Ἐπὶ 3 ἡμέρας προέβησαν εἰς λεπτομερεῖς ἐπιθεωρήσεις μονάδων, ὑπηρεσιῶν, λειτουργίας ἐπιτελείων, ἐφοδίων κλπ. καὶ μετέβησαν μέχρι τῶν προφυλακῶν, ὅπου ἔκαμαν δοκιμὰς καὶ μετακινήσεις πυροβολικοῦ κλπ. Ἐλαβαν σημειώσεις περὶ τῶν ἁλλειψέων μας εἰς ὕλικά κλπ. Εἶδαν ὅλους τοὺς διοικητὰς τῶν μεγάλων μονάδων, τοὺς ἀρχηγοὺς Πυροβολικοῦ, Ἐπιμελητείας, Μηχανικοῦ, Ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας, Τηλεφωνικῆς ὑπηρεσίας, κλπ. τοὺς εἶχα εἰδοποιήσει ὅλους δι' ἐπιστολῶν, σύμφωνα με τὰς ὁδηγίας τῆς Στρατιᾶς, νὰ παράσχωσι πᾶσαν πληροφορίαν, πλὴν τῶν σχετικῶν με τὰς μελλούσας ἐπιχειρήσεις. Ἐφαίνοντο εὐχαριστημένοι.

Ἀντιθέτως ἐπεδόθη κατ' αὐτὰς συλλογικὴ νότα παρὰ τῶν πρεσβευτῶν Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν εἰς Ἀθήνας, δι' ἧς προτείνουσι τὴν φιλικὴν μεσολάβησίν των, μεταξύ ἡμῶν καὶ τῆς Τουρκίας, διὰ τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ἀνατολῆς, δηλοῦντες ὅτι ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως θὰ ὑπείχομεν ἡμεῖς τὴν εὐθύνην, χωρὶς καὶ νὰ πρόκειται νὰ καρπωθῶμεν οὐδέν, ἐν περιπτώσει στρατιωτικῆς ἐπιτυχίας.

Ἄνεχώρησαν ἀμέσως ἐκ Σμύρνης ὁ Πρωθυπουργὸς καὶ ὁ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν ἐπιστρέψαντες εἰς Ἀθήνας.

Αἱ προτάσεις τοῦ Κεμάλ προέβλεπον ἐκκένωσιν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας παρὰ τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων. Τί θὰ ἀπογίνη τελικῶς, οὐδεὶς δύναται νὰ προβλέψῃ.

Τὴν 15ην Ἰουνίου ἀφίκοντο οἱ βουλευταὶ Στράτος, Σλήμαν καὶ Καλαντζόπουλος πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ μετώπου. Ἐπίσης ἦλθε καὶ ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Διαδόχου λοχαγὸς Λεβίδης διὰ νὰ προπαρασκευάσῃ τὰ τῆς ἀφίξεως καὶ διαμονῆς τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς ἀκολουθίας του. Συνεστήσαμεν ἐπιτροπὴν ἐκ τοῦ Ὁθωμανοῦ Δημάρχου, Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων διὰ τὸν κανονισμὸν τῶν διαφόρων λεπτομερειῶν τῆς ὑποδοχῆς.

Ἡ ἡμέρα Η τῆς ἐπιθέσεως διαρκῶς ἀναβάλλεται ἀπὸ 20 Μαΐου εἰς 10 Ἰουνίου, εἰς 20 Ἰουνίου, ὁπότε ἐγνώσθη ὅτι ἡ τελευταία ἀναβολὴ προῆλθεν ἐξ ἀτυχήματος, εἰς τὸ μικτὸν ἀπόσπασμα Νικομηδείας, ἐκ τοῦ 47ου Συντάγματος Πεζικοῦ, 1.500 πεζοναυτῶν καὶ 12 πυροβόλων, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ φίλου τοῦ Γούναρη βουλευτοῦ συνταγματάρχου Ἀλεξάνδρου, ἀποσυρθέντος ἐκ Νικομηδείας, κατὰ τὸ ἀνακοινωθέν, μεθ' ὄλου τοῦ ὕλικοῦ του. Τοῦτο ἐξέθετεν εἰς κίνδυνον καταλήψεως τῶν Στενῶν ὑπὸ τοῦ Κεμάλ, δι' ἃ ἐνδιεφέροντο οἱ Ἄγγλοι.

Κατ' αὐτὰς ἡ ναυτικὴ ἀεροπορία, κατόπιν διαταγῆς τῆς Στρατιᾶς, δι' ἀεροπλάνου ἐξ Οὐσάκ ἐβομβάρδισε τοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς, ἀεροδρόμια καὶ τουρκικὰς ἐγκαταστάσεις εἰς Κιουτάχεια καὶ Ἐσκί-Σεχίρ, με ἀποτελέσματα λίαν μέτρια.

Μᾶς εἰδοποίησαν ὅτι τὴν 24ην Ἰουνίου ἀφικνεῖται εἰς Οὐσάκ ὁ Διάδοχος καὶ τὴν 26ην ὁ Βασιλεὺς. Νὰ φροντίσωμεν διὰ κατασκευὴν καταφυγίου, πρὸς προφύλαξιν των ἀπὸ βομβαρδισμοῦ ἀπὸ τουρκικῶν ἀεροπλάνων.

Ὡς ἡμέρα Η ὤρισθη, ἡ 28η Ἰουνίου, ἡμέρα Δευτέρα. Πάντα μένου μερικαὶ προετοιμασίαι πρὸς ἐκτέλεσιν.

Τὴν 23ην Ἰουνίου 600 Τοῦρκοι πεζοὶ καὶ ἵππεῖς μετὰ πολυβόλων καὶ 1 πυροβόλου ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ σταθμοῦ Ἐλβανλάρ. Ἡ μάχη διήρκεσε 8 ὥρας, χωρὶς νὰ ἐπιτύχωσι τοῦ σκοποῦ των. Εἶχομεν ἀρκετοὺς νεκροὺς καὶ τραυματίας.

Ἐπὶ τῇ ἐπικειμένη ἐνάρξει τῆς ἐπιθέσεως μετεφέραμεν τὸ Στρατηγεῖον μας, τὴν νύκτα τῆς 23-24 εἰς Καπαλάρ καὶ τὴν ἐπομένην νύκτα εἰς Ἰσλάμκιοι.

ΕΝΑΡΞΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΘΕΣΕΩΣ

Τὴν 26ην Ἰουνίου ἐφθασεν ἡ διαταγὴ ἐπιχειρήσεων. Ἐξόρμησις 4ην πρωινήν τῆς 28ης Ἰουνίου. Τὸ Νότιον Συγκρότημα κατὰ Ἀφιὸν-Καρά-Χισάρ. Καὶ νέα πάλιν ἐπείγουσα διαταγὴ ἀνέβαλε κατὰ μίαν ἡμέραν τὴν ἐπιθεσιν, λόγῳ κάποιας βραδύτητος τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ.

Τέλος τὴν 4ην πρωινήν τῆς 29ης Ἰουνίου ἐκκινοῦν αἱ δύο Μεραρχίαι μας, I καὶ II συμφώνως πρὸς τὰ δρομολόγια τὰ ὁποῖα τοὺς ἔχομεν δώσει. Τὴν 8ην ὥραν, αἱ μὴ μεραρχικαὶ μονάδες καὶ τὴν 9ην τὸ Στρατηγεῖον μας. Αἱ πρῶται πληροφοροῖαι εἶναι ὅτι ὁ ἐχθρὸς ὑποχωρεῖ, χωρὶς νὰ συμπλακῇ. Ἐν τούτοις καταστρέφει τὰς συγκοινωνίας καὶ ἀποκομίζει ζῶα καὶ πᾶν ὅ,τι θὰ ἠδύνατο νὰ μᾶς εἶναι χρήσιμον. Ἐξ Ἀφίων μετέφερε τὸ ὑλικόν του εἰς Κιουτάχειαν. Τὴν ἐπομένην 30ὴν Ἰουνίου συνεχίσθη ἡ προχώρησις. Ἡ Ταξιαρχία Ἰππικοῦ ἀποτελεῖ τὸ ἄκρον δεξιὸν τοῦ νοτίου Συγκροτήματος. Τὸ ἑσπέρας διενυκτέρευσε τὸ Στρατηγεῖον μας εἰς Ἐϋρέτ, ἀρκετὰ μεγάλο χωριό, τὸ ὁποῖον εὔρομεν ἐξ ὀλοκλήρου καιόμενον. Τὰ ἀπειθήαρχα στοιχεῖα τῶν προηγουμένων μονάδων ἔβαζαν φωτιά εἰς τὶς θημωνιὰς χόρτου κλπ. πού εἶχαν οἱ Τουῦρκοι χωρικοὶ μέσα εἰς τὰ χωριά των καὶ οὕτω ἐκαίοντο τὰ χωριά καὶ ἀπεστέρουσαν καὶ ἡμᾶς τῆς νομῆς τῶν ζώων. Παρ' ὅλας τὰς αὐστηράς διαταγὰς πού ἔχουν ἐκδοθῆ, καθίσταται ἀδύνατον νὰ προλάβωμεν αὐτὰς τὰς καταστροφάς.

Τὴν 1ην Ἰουλίου 1921 ἡ I Μεραρχία διεξήγαγε σκληρὸν ἀγῶνα πρὸς κατάληψιν τῆς κορυφῆς Καρὰ-Μπουγιού-Ντάγ. 30 ἀξιωματικοί, 1.350 ὀπλίται ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης. Ἡ II Μεραρχία, ἥτις ἤρχετο δεξιὰ καὶ ὀπίσω τῆς I πρὸς κάλυψιν τοῦ πλευροῦ της εἶχε, καὶ αὐτὴ συγκρούσεις καὶ ἔσχεν 8 ἀξιωματικούς καὶ 120 ὀπλίτας ἐκτὸς μάχης. Ὅσον προχωροῦμεν αἱ δυσκολίαι τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ μας αὐξάνουν. Τὰ αὐτοκίνητα χαλοῦν, τὰ κάρρα καταστρέφονται, τὰ ζῶα πληγώνονται ἀπὸ τὰ σάγματα κλπ. Τὸ ἑσπέρας τὸ Στρατηγεῖον μας διενυκτέρευσε εἰς Μπετήκιοι, τὸ ὁποῖον εὔρομεν ἐπίσης καιόμενον. Ἡ διαταγὴ ἐπιχειρήσεων τῆς Στρατιᾶς διὰ τὴν 2αν Ἰουλίου θέτει τὴν ὑπὸ τὸν πρίγκιπα Ἀνδρέαν XII Μεραρχίαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς μας (Α' Σῶμα Στρατοῦ). Ἡ Στρατιὰ ἦλθεν εἰς Μελτζεμίζα.

Ἡ ἀντίστασις τοῦ ἐχθροῦ συνεχίζεται πείσμων καὶ σθεναρὰ ἐπὶ ὄχυρῶν τοποθεσιῶν ἐνισχυομένων δι' ὄχυρωμάτων, πολυβόλων καὶ πυροβολικοῦ. Ἡ I Μεραρχία εἶχε 60 ἀξιωματικούς καὶ 1.200 ὀπλίτας ἐκτὸς μάχης καὶ ἡ II Μεραρχία 15 ἀξιωματικούς καὶ 350 ὀπλίτας ἐκτὸς μάχης. Τελικῶς κατισχύσαμεν καὶ ὁ ἐχθρὸς ὑπεχώρησεν πρὸς ἄμυναν τοῦ Σεϊντῆ-Γαζῆ. Ἡμεῖς διενυκτερεύσαμεν τὴν 3ην Ἰουλίου εἰς τὸν ἐπὶ τῆς γραμμῆς Βαγδάτης σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Ντουγιέρ. Ὁ ἐχθρὸς ὑποχωρῶν κατέστρεψεν ὅ,τι ἠδύνατο ἐκ τῆς γραμμῆς. Τὰ μέσα ὑδρεύσεως, βελόνας ἀλλαγῆς γραμμῶν, γεφύρας κλπ. Ἡ διακομιδὴ τῶν τραυματιῶν μᾶς παρουσιάζει πολλὰς δυσκολίας. Οἱ βαρέως τραυματισμένοι μεταφέρονται δι' αὐτοκινήτων καὶ οἱ ἄλλοι δι' ἀραμπαδῶν.

Τὴν 4ην Ἰουλίου αἱ μεραρχίαι διετάχθησαν νὰ βαδίσουν συντόμως καὶ νὰ φθάσουν μέχρι τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Κιουταχείας — Ἐσκή-Σεχέρ, καὶ ἡ Στρατιὰ διέταξε τὰς μονάδας τοῦ βορείου συγκροτήματος νὰ ἐπιτεθῶσι τὸ μὲν Β' Σῶμα Στρατοῦ κατὰ Ἐσκή-Σεχέρ τὸ δὲ Γ' Σῶμα Στρατοῦ νὰ στρέψῃ πρὸς Ἀνατολὰς καὶ νὰ κατευθυνθῇ πρὸς Σεϊντῆ-Γαζῆ, μὲ τὴν πρό-

θεσιν νὰ ἀποκλεισθῶν καὶ αἰχμαλωτισθῶν τὰ ὑποχωροῦντα στρατεύματα τοῦ Κεράλ, πρὶν προφθάσῶν νὰ κατευθυνθῶν πρὸς Ἄγκυραν.

Προκειμένου νὰ μετασταθμεύσῃ τὸ Στρατηγεῖον μας ἀπὸ Ντουγκέρ εἰς Ἴνλι, εἰς ἀπόστασιν 100 περίπου χιλιομέτρων, ἐπειδὴ δὲν διεθέταμεν αὐτοκίνητα ἀρκετά, διήρσα αὐτὸ εἰς: πρῶτον κλιμάκιον μὲ τὸ τμήμα Διοικήσεως, τὸ ὁποῖον περιέλαβε τοὺς ἀπολύτως ἀναγκαίους ἐξωματικούς, μίαν γραφομηχανὴν καὶ τινὰς γραφεῖς, ὅπερ θὰ ἀνεχώρει ἀμέσως· τὸ δεύτερον κλιμάκιον, ἐξ ὄλων τῶν ἄλλων, θὰ ἐκινεῖτο ἐφίππως ἢ διὰ διτροχῶν καὶ θὰ μᾶς ἔφθανε βραδύτερον. Τὴν 1,30' μ.μ. τῆς 5ης Ἰουλίου ἐφθάσαμεν εἰς Κιουτάχεια. Ὁραία σχετικῶς πόλις, φημιζομένη ἰδίᾳ διὰ τὴν βιομηχανίαν τῆς τῶν χρωματιστῶν πηλίνων βάζων, πιάτων, ποτηρίων, φλυτζανιῶν τσαγιοῦ κλπ. Ἐπεκράτησε ἐκεῖ τάξις.

Ἡμεῖς ἐπροχωρήσαμεν καὶ μετὰ ταλαιπωρίας, καὶ διὰ τὴν κατάστασιν τῶν ὁδῶν καὶ διὰ τὸ λάθος τοῦ ὁδηγοῦ, ἐφθάσαμεν τὴν 11ην τῆς νυκτὸς εἰς Ἴνλι, τὸ ὁποῖον τὰ διελθόντα τμήματα — ἰδίᾳ τῶν σχηματισμῶν — εἶχαν λεηλατήσῃ. Ἀδύνατος ἡ ἐπιβολὴ τῆς πειθαρχίας, ἰδίᾳ εἰς τοὺς σχηματισμούς. Σχεδὸν τὰς πρῶτὰς ὥρας τῆς 6ης Ἰουλίου ἐφθασεν ἡ διαταγὴ τῆς Στρατιᾶς περὶ τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς ἡμέρας αὐτῆς. Ὁ ἀσύρματος ὁ ἰδικὸς μας δὲν κατώρθωσε νὰ μᾶς φθάσῃ, τὰ δὲ τηλεγραφικὰ συνεργεῖα ἔβαινον ἐπὶ διτροχῶν. Διὰ τῆς διαταγῆς ταύτης πλὴν τῆς Μεραρχίας τοῦ πρίγκιπος Ἀνδρέου ἐτίθετο ὑπὸ τὰς διαταγὰς μας (Α' Σῶμα Στρατοῦ) καὶ ἡ Ταξιαρχία Ἰππικοῦ. Διετάσσετο ἐπιθεσις κατὰ Κιζιλ-Ντάγ καὶ κατάληψις τῆς πόλεως Ἐσκή-Σεχέρ. Αἱ μεραρχίαι μας, κατεπονημέναι καὶ λαβοῦσαι πολὺ βραδέως ἐλλείψει συνδέσμων, τὴν διαταγὴν ἐπιχειρήσεων, κατέστη ἀδύνατον νὰ κινηθῶσιν ἐγκαίρως. Ἀνεφέραμεν τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν Στρατιάν, ἧτις διέταξε τὸ Γ' Σῶμα Στρατοῦ νὰ καταλάβῃ τὸ Ἐσκή-Σεχέρ, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ἡ Στρατιὰ ὅμως δυσφορεῖ, διότι βλέπει ὅτι δὲν θὰ κατορθωθῇ νὰ ἐμποδισθῇ ἡ ὑποχώρησις τῶν Κεμαλικῶν στρατευμάτων πρὸς Ἄγκυραν.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς 7ης Ἰουλίου μετασταθμεύομεν εἰς Ὀλοῦ-Γσαῖρ· βαίνομεν παραλλήλως πρὸς τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν. Ὁ ἐχθρὸς ὑποχωρῶν δὲν ἀφῆκεν οὔτε ἓνα βαγόνι.

Πληροφορίαι περὶ τοῦ ἐχθροῦ παρουσιάζουν τοῦτον ἐτοιμαζόμενον διὰ γενικὴν ἀντεπίθεσιν. Ἡ Στρατιὰ μὴ καλῶς πληροφορημένη ἐξέδωκε διαταγὰς περὶ καταδιώξεως καὶ κυκλώσεως, αἵτινες καὶ αὐταὶ ἔφθασαν πολὺ βραδέως εἰς ἡμᾶς.

Ἡμεῖς εἶχομεν ἤδη ἐκδώσει διαταγὰς, συμφώνως πρὸς τὰς πληροφορίας μας, αἵτινες καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν νίκην. Ἀξιωματικὸς συλληφθεὶς αἰχμάλωτος, ὡς καὶ διαταγὴ ἐπιχειρήσεων εὑρεθεῖσα ἐπὶ ἐτέρου φονευθέντος, πιστοποιοῦν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ γενικῆς ἐπιθέσεως. Εἰς τὸν ἰδικὸν μας τομέα ἐπετέθησαν 7 μεραρχίαι, εἰς τὸ παραπλεύρως ἡμῶν Γ' Σῶμα Στρατοῦ ἐπετέθησαν 6 μεραρχίαι καὶ κατὰ τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ 4 μεραρχίαι. Εὐτυχῶς ἀπεκρούσθησαν παντοῦ μὲ μεγάλας ἀπωλείας. Συνελάβομεν πολλοὺς

αίχμαλώτους. Τὴν Ταξιαρχίαν Ἴππικοῦ εἶχομεν τάξει νὰ κλείσῃ τὸ κενὸν μεταξύ ἡμῶν καὶ τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ, συντελέσασαν οὕτω εἰς τὴν νίκην, ἣτις ἦτο ἡ μεγαλύτερα τῶν τελευταίων ἐπιχειρήσεων. Μετεσταθμεύσαμεν εἰς Ἄκ-Μπουναρ τὴν 9ην Ἰουλίου, ὅπου συνηγηθήσαμεν τὰ Ἐπιτελεῖα τῆς II Μεραρχίας καὶ τῆς Ταξιαρχίας Ἴππικοῦ, ἅτινα μᾶς ἐνημέρωσαν περὶ τῶν λεπτομερειῶν τῆς χθεσινῆς μάχης. Πτώματα ἄταφα πολλὰ ἀκόμη κατέκειντο, διότι τὸ Ἄκ-Μπουναρ ἦτο ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς μάχης.

Ἡ Στρατιά, κατόπιν τῶν πληροφοριῶν μας ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἠττήθη μὲν, ἀλλὰ δὲν διελύθη, ὑπέστη φθοράν, ἀλλὰ οὐχὶ ἀποσύνησιν, ὅτι ἔχει συμπαραλάβει τὸ ὑλικὸν του κλπ., διέταξε τὴν ἀναστολήν τῆς περαιτέρω προελάσεως καὶ τὴν ἐγκατάστασιν προφυλακῶν ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκονται ἤδη αἱ μεραρχίαι. Ὁ ἐχθρὸς ὑπεχώρησεν εἰς ἀρκετὸν βάθος, ὥστε νὰ μὴ εὐρισκώμεθα ἤδη εἰς ἐπαφήν. Ἦτο ἀνάγκη, ἄλλωστε, νὰ σταματήσωμεν διὰ νὰ ἀνασυνταχθῶμεν καὶ νὰ ἀναπαυθῶσιν οἱ ἄνδρες. Τὴν 11ην Ἰουλίου ἐλήφθη διαταγὴ τῆς Στρατιάς, δι' ἧς διέλυε τὰ Βόρειον καὶ Νότιον Συγκροτήματα, καθώριζε τρία Σώματα Στρατοῦ ἐκ 3 μεραρχιῶν, ἡ Ταξιαρχία Ἴππικοῦ ἐπανήρχετο ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τῆς, συνεκέντρωνε τὸ πυροβολικόν, ὥριζε στρατιωτικὰς Διοικήσεις εἰς Κιουτάχειαν, Δορύλαιον, Σεϊντι-Γαζή, ὥριζε τὰς ἔδρας τῶν Σωμάτων Στρατοῦ κλπ.

Διὰ τῆς νέας διατάξεως ἐτίθεντο τὰ Β' καὶ Γ' Σώματα Στρατοῦ εἰς πρώτην γραμμὴν ἀπὸ ΒΑ Ἐσκί-Σεχέρ μέχρι ΝΑ Σεϊντι-Γαζή, καὶ τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ, ὡς ἐφεδρεία, νοτίως Δορυλαίου. Ἐδρα τῆς Στρατιάς εἰς Κιουτάχειαν. Ἐκεῖ ἀφίχθη καὶ ὁ Βασιλεὺς μετὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν.

Τὴν 11 Ἰουλίου ἐξεδώσαμεν διαταγὴν δι' ἧς συνεχαίρομεν τὰς μονάδας τοῦ Σώματος Στρατοῦ (I, II, XII καὶ Ταξ. Ἴππικοῦ), ὡς καὶ τὰς ὑπηρεσίας, διὰ τὴν λαμπρὰν νίκην τῆς 8ης Ἰουλίου (Μάχη Δορυλαίου — Ἐσκί-Σεχέρ), δι' ἧς κατετροπώθησαν 8 ἐχθρικοὶ Μεραρχίαι πλήρεις καὶ τμήματα 3 ἄλλων Μεραρχιῶν. Κατὰ τὴν μάχην αὐτὴν εἶχομεν 5 νεκροὺς καὶ 21 τραυματίας ἀξιωματικοὺς καὶ 67 νεκροὺς καὶ 403 τραυματίας ὀπλίτας, συνελάβομεν ὅμως πολλοὺς αἰχμαλώτους ὡς καὶ 3 πυροβόλα, 8 πολυβόλα καὶ πολλὰ ὄπλα. Τὴν 13ην Ἰουλίου μετεσταθμεύσαμεν εἰς Δορύλαιον (Ἐσκί-Σεχέρ). Ἡ πόλις πολὺ καλὴ καὶ χωρὶς καταστροφὰς ἐκ τοῦ πολέμου. Ἐπειδὴ ἔφυγαν ἀρκετοὶ Τοῦρκοι, ἰδίᾳ οἱ πρόκριτοι, ἔμειναν ἀρκετὰ οἰκήματα διαθέσιμα καὶ ἐγκατεστάθημεν ἀνέτως. Αἱ μονάδες μας τακτοποιοῦνται. Ὁ ἐχθρὸς φαίνεται συγκεντρωμένος ὀπισθεν τοῦ Σαγγαρίου ποταμοῦ πρὸς ἄμυναν τῆς Ἀγκύρας. Τὴν 15ην Ἰουλίου ἀφίκετο εἰς Δορύλαιον ὁ Παπούλας καὶ ὁ Διάδοχος, τὴν δὲ 16ην εἰς τὰς 6 μ.μ. ὁ Βασιλεὺς μετὰ τῆς ἀκολουθίας του. Εἶχον κανονισθῆ τὰ τῆς ὑποδοχῆς ὡς καὶ τὰ τῆς τελετῆς, καθ' ἣν ὁ Βασιλεὺς ἐπαρασημόφωρσε τὰς σημαίας τῶν Συνταγμάτων διὰ τοῦ Ἀριστείου Ἀνδρείας καὶ ἀπένειμεν ἰδιοχείρως τοιαῦτα εἰς τοὺς στρατηγούς, διοικητὰς μεραρχιῶν καὶ ἀντιπροσωπείας διαφόρων μονάδων. Ἐπηκολούθησε παρέλασις μονάδων ἰππικοῦ,

μέχρι και καμήλων. Κινηματογραφισται και φωτογράφοι έλαβον πλείστας ταινίας. Ήτο πράγματι μεγαλοπρεπής ή έορτή αυτή.

Τήν 20ήν Ίουλίου ο Βασιλεύς έπεσκέφθη τὸ 1ον Σύνταγμα Πεζικοῦ, τοῦ ὁποῦ τοι γυγάνει ἐπίτιμος Διοικητής, παρά τὸ χωρίον Σουλτανιέ. Τὸν συνωδύσαμεν ὁ στρατηγὸς Κοντούλης και ἐγώ. Ἀφίκετο ἐδῶ και ὁ Ἀρχηγὸς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει στρατιωτικῆς ἀποστολῆς ὑποστράτηγος Κούτσης, κομιστής, ὡς λέγεται, τῶν ἀντιλήψεων τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀγγλικῆς Ἀρμοστέας.

Τὸ ἀπόγευμα ἀνεχώρησεν ὁ Βασιλεύς διὰ Κιουτάχειαν και ὁ Πρωθυπουργὸς και Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν δι' Ἀθήνας.

ΚΑΙ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΠΡΟΕΛΑΣΙΣ

Ἐλάβομεν ἐμπιστευτικὴν διαταγὴν τῆς Στρατιᾶς ὅπως ἐτοιμασθῶμεν διὰ νέαν προέλασιν, ἥτις θὰ ἤρχιζε τὴν 28ην Ίουλίου.

Φαίνεται ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἠρώτησε τὴν Στρατιὰν ἐὰν δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ ἤδη κατεχόμενον μέτωπον δι' ὀλιγωτέρων δυνάμεων, ὥστε νὰ ἀπολυθοῦν μερικαὶ κλάσεις, ἧ ἂν εἶναι προτιμότερον νὰ γίνῃ προέλασις πρὸς Ἀγκυραν, μετὴν ἐλπίδα νὰ συνθηκολογήσῃ ὁ Κεμάλ, ἄλλως νὰ καταστρέψωμεν ὅλας τὰς συγκοινωνίας του, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ ἐπιχειρήσῃ σοβαρὰν ἐναντίον μας ἐπίθεσιν.

Ἐρρίφθη πρὸς στιγμὴν και ἡ παράτολμος γνώμη, τὴν ὁποίαν ἀπεδέχθη και ὁ παρὰ τῇ Στρατιᾷ Ἀγγλὸς σύνδεσμος, νὰ καταλάβωμεν ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν με ὀροθετικὴν γραμμὴν ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Φιλίου ποταμοῦ εἰς τὴν Μαύρην Θάλασσαν, ἀνατολικῶς Ποντοηρακλείας, μέχρι ἀνατολικῶς τῆς Ἀτταλείας εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ἦτο μὲν μήκους 500 χιλιομέτρων, ἀλλὰ εἶχε λίμνας και ὄρη, τὰ ὁποῖα περιώριζον κατὰ πολὺ τὰ φυλακτέα νέα σύνορα. Ἡ Κωνσταντινούπολις μετὰ τὰ Στενά θὰ ἀπετέλου ἀυτόνομον κράτος ὑπὸ τὴν Ἀγγλίαν.

Τὴν 29ην Ίουλίου 1921 ἐλήφθη ἡ ὀριστικὴ περὶ προελάσεως διαταγή. Νὰ φθάσωμεν μέχρις Ἀγκύρας και νὰ ἐπανέλθωμεν καταστρέφοντες τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν και τὸ ὕλικόν ὡς και τὰ ἐργοστάσια αὐτῆς. Μέγα μέρος ὅμως τοῦ διανυθησομένου ἐδάφους εἶναι ἀνυδρον, χωρὶς ξύλα, ἀραιῶς κατωκημένον, και ἔχομεν νὰ διέλθωμεν και τὸν Σαγγάριον και πρὸς τοῦτο μᾶς ἐδόθη ὁ λόχος γεφυροποιῶν τῆς Στρατιᾶς, μετὰ μιᾶς γεφυροσκευῆς. Τὸ Σῶμα μας θὰ παρεμβληθῇ μεταξὺ τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ (δεξιὰ ἡμῶν) και τοῦ Γ' (ἀριστερά).

Ὁ Βασιλεύς ἀφίκετο ἐκ νέου εἰς Ἐσκή-Σεχήρ.

Ἡμεῖς μετεσταθμεύσαμεν εἰς Γιανὰν-Καπάν, χωρίον μετὰ 2 πηγὰδια χωρὶς κανὲν δένδρον. Ἡ προέλασις ὀρίσθη διὰ τὴν 1ην Αὐγούστου. Συμπληροῦνται αἱ μετακινήσεις τῶν Μεραρχιῶν μας. Ἐπὶ 5-6 ἡμέρας θὰ διηγύομεν ἔδαφος

άνυδρον και ξηρόν. Ζέστη πολλή. Ἡ Στρατιά μᾶς ἐξασφαλίζει μόνον ἄρτον και οὐχί πάντοτε πλήρη μερίδα.

Πράγματι τὴν 1ην Αὐγούστου ἐξεκίνησαν αἱ Μεραρχίαι μας, ἀπωθήσασαι μικράς ἐπιτηρητικὰς περιπόλους τοῦ ἔχθρου ἀπὸ 60 μέχρι 100 ἰππέων. Αἱ Τουρκικαὶ μονάδες εἶχον ἀποχωρήσει ἀπὸ τῆς προτεραίας, διότι διὰ τῶν κατασκόπων των εἶχον πληροφορηθῆ τὴν διὰ σήμερον προέλασίν μας. Συνηνώσαμεν τὰς 3 ἡμιλαρχίας τῶν μεραρχιῶν μας και τὰς ἐστείλαμεν νὰ προλάβουν τὴν καταστροφὴν τῆς παρὰ τὸν Μαϊάνδρον ξυλίνης γεφύρας ἐπὶ τοῦ Σαγγαρίου, ὅπερ και ἐπέτυχον.

Διετάξαμεν τὸ Μηχανικὸν μας νὰ τὴν ἐνισχύσῃ, διὰ νὰ ἀνθῆξῃ εἰς τὴν δίοδον βαρέων αὐτοκινήτων. Ἡ προέλασις ἐξηκολούθησεν ἀκολούθως. Μετεσταθμεύσαμεν εἰς Ἀσαγκί-Κεπέν.

Μεταχειριζόμεθα ἓνα χάρτην ἀγγλικὸν (1 : 250 χλ.), ὁ ὁποῖος παρουσιάζει πολλὰς ἀνακριβείας, συνεπιὰ τῶν ὁποίων κάποτε γίνονται παρανοήσεις κατὰ τὴν ἐκδοσιν τῶν διαταγῶν.

Σήμερον (3 Αὐγούστου) κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ τὸ Σιβρι-Χισάρ. Ἐφθάσαμεν (5 Αὐγούστου) μέχρι τοῦ Σαγγαρίου και διετάξαμεν τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Μηχανικοῦ μας νὰ ζεύξῃ τὸν Σαγγάριον εἰς Φεδιόγλου και Μπαλικταμι-Τσιφλικ ἐπὶ τῶν βάθρων τῶν καταστραφεισῶν ὑπὸ τοῦ ἔχθρου γεφυρῶν. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ Σαγγάριος ἔχει πλάτος περὶ τὰ 10 μέτρα και βάθος 3-5 μέτρα και ρεῦμα μᾶλλον ταχύ.

Αἱ I και XII Μεραρχίαι διῆλθον τὸν Σαγγάριον.

Ἡμεῖς μετεσταθμεύσαμεν ἀπὸ Ἀσαγκί-Κεπέν εἰς γέφυραν Μπαλικταμι-Τσιφλικ και ἐκεῖθεν τὴν ἄλλην ἡμέραν εἰς Ρένκογλου-Γιουσούμπαση. Τὴν 1ην μ.μ. (7 Αὐγούστου) ἀφίκετο εἰς Ρένκογλου ἡ Στρατιά. Μετέβην και εἶδα τὸν Ἐπιτελάρχην Πάλλην τοῦ παρέστησα τὴν κόπωσιν και τὰς στερήσεις τῶν ἀνδρῶν και τὴν ἀνάγκην τῆς παροχῆς μιᾶς ἡμέρας ἀναπαύσεως. Πράγματι ἡ 8 Αὐγούστου ἀπετέλεσεν ἡμέραν ἀναπαύσεως και ἀνασυντάξεως. Τὴν 9ην και 10ην ἐγένοντο μικραὶ προελάσεις και κατελάβομεν τὰ ὑψώματα νοτίως τοῦ ποταμοῦ Γκεσύκ. Βορείως αὐτοῦ εὐρίσκεται ἡ ἰσχυρῶς ὠχυρωμένη θέσις τοῦ ἔχθρου και οὕτω παρ' ὅλους τοὺς ἐλιγμοὺς εὐρισκόμεθα και πάλιν κατὰ μέτωπον ὠργανωμένης τοποθεσίας.

Τὴν 11ην Αὐγούστου, τῇ εἰσηγήσει μας, ἡ Στρατιά ἀνέβαλε τὴν ἐπιθεσιν διὰ νὰ προπαρασκευασθῶμεν.

Ἡ Στρατιά μᾶς ἐπληροφόρησεν ὅτι ἀεροπορικαὶ ἀναγνωρίσεις παρουσιάζουν μεγάλην Τουρκικὴν συγκέντρωσιν πολὺ πέραν τοῦ δεξιοῦ μας εἰς Καλέ-Γκρότο. Ἐν τούτοις τὴν 2 μ.μ. τῆς 11ης Αὐγούστου ἐνῶ εὐρισκόμην εἰς τὴν II Μεραρχίαν πρὸς συνεννόησιν μετὰ τοῦ Μεράρχου, περὶ τοῦ σημείου τῆς κυρίας ἐπιθέσεως των διὰ τὴν ἐπομένην, ἤλθε διαταγὴ τῆς Στρατιᾶς περὶ ἀμέσου ἐνάρξεως τῆς ἐπιθέσεως, ἥτις μόλις περὶ τὸ ἑσπέρας κατώρθωσε νὰ ἐκδηλωθῇ. Ἐγὼ ἐπιστρέφων εἰς τὸ Στρατηγεῖον μας παρεπλανήθην και

ἔφθασα μόλις τὴν 11ην τῆς νυκτὸς εἰς Ἴνλάρ-Κατρατζί, ὅπου εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ μετασταθμεύσει.

12 Αὐγούστου 1921. Σφοδρὸς ἀγὼν διεξήχθη καθ' ἕλην τὴν ἡμέραν. Τὸ βαρὺ μας πυροβολικὸν ἀπὸ τῆς μεσημβρίας ἐξήντησε τὰ βλήματά του καὶ δὲν ὑπάρχει πιθανότης ταχέως ἀνεφοδιασμοῦ. Ὁ ἐχθρὸς ἀντεπιτίθεται, μόλις καταλάβομεν κάποιαν θέσιν. Ἀπώλειαι πολλαί. Ἡ νύξ μᾶς εὐρίσκει χωρὶς νὰ καταληφθῶσιν οἱ ἀντικειμενικοὶ μας σκοποί. Ἀνησυχαστικαὶ πληροφορίες ἔρχονται περὶ τοῦ ἠθικοῦ τῶν ἀνδρῶν διὰ τὸν φόβον νυκτερινῆς ἐχθρικῆς ἐπιθέσεως.

Τὴν 13ην Αὐγούστου ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθησε μετὰ τῆς αὐτῆς ἐντάσεως. Εἶχομεν 80 ἀξιωματικούς καὶ 1.200 ὀπλίτας ἐκτὸς μάχης. Ἡ διακομιδὴ των δύσκολος. Μόλις κατὰ τὸ ἑσπέρας κατελήφθησαν αἱ πρῶται ἐχθρικαὶ θέσεις. Ὁ ἐχθρὸς ὅμως διαρκῶς ἀντεπιτίθεται.

14 Αὐγούστου. Αἱ ἀντεπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ ἀπεκρούσθησαν. Ἀπώλειαι ὅμως πολλαί. Τὴν 2 μ.μ. καταφθάνει εἰς τὴν θέσιν τοῦ Στρατηγείου μας (Ταμπούρ-Ὀγλοῦ) τὸ Στρατηγεῖον τῆς Στρατιᾶς μετὰ τὸν Παπούλαν καὶ τὸν Διάδοχον.

Τοὺς ἐφιλοξένησα εἰς τὴν σκηνὴν μου διότι ὁ Στρατηγὸς Κοντούλης εὐρίσκειτο εἰς τὴν XII Μεραρχίαν. Μᾶς διηγήθησαν ὅτι διέτρεξαν κίνδυνον νὰ αἰχμαλωτισθῶσι παρὰ τῶν Τσετῶν. Τοὺς ἐπέτεθησαν καθ' ὁδὸν 600 ἵππεῖς μετὰ 2 ὀρειβατικῶν πυροβόλων. Εὐτυχῶς εἶχον παρ' αὐτοῖς 2 λόχους καὶ ἀπέκρουσαν τὴν ἐπίθεσιν, οἱ τσέται ὅμως συνέλαβον 200 καμήλους τῆς ἐφοδιοπομπῆς καὶ ἤγνοεῖτο ἡ τύχη 100 αὐτοκινήτων μετὰ πυρομαχικά. Τὸ ἐν Οὐζούμπεϊ νοσοκομεῖον μας παρέμενεν ἀφρούρητον. Ἄνω τῶν 2.000 τραυματῖαι συγκεντρωθέντες εἰς Ἴνλάρ στεροῦνται περιθάλψεως καὶ διατροφῆς ἀκόμη. Διετάχθη ἡ X Μεραρχία νὰ διαθέσῃ τμήματα πρὸς φρούρησιν τῶν συγκοινωνιῶν μας.

Τὴν 4 μ.μ. ἀνεχώρησα διὰ Ταμπούρ-Ὀγλοῦ ὅπου εἶχε μετασταθμεύσει τὸ Στρατηγεῖον μας, ἀφῆκα ἐκεῖ 2 σκηνάς, 1 τραπεζάκι καὶ 3 καθίσματα, διότι αἱ ἀποσκευαὶ τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου εἶχον παραπλανηθῆ.

16 Αὐγούστου. Χθὲς καὶ σήμερον ἐξηκολούθησαν οἱ ἀγῶνες πρὸς κατάληψιν τῶν ὀλίγων βορειότερον καταληφθεισῶν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ θέσεων, ἡ προέλασις μας ὅμως λόγῳ κοπώσεως ὑπῆρξε μικρά.

Αἱ συνολικαὶ ἀπώλειαι τοῦ Σώματος Στρατοῦ (I, II καὶ XII Μεραρχιῶν) κατὰ τὸ διάστημα 10-14 Αὐγούστου ἦσαν ἀξιωματικοὶ νεκροὶ 23, τραυματῖαι 118. Ὀπλίται νεκροὶ 533, τραυματῖαι 2.665. Ὀπλίται ἄφαντοι 141. Σύνολον ἐκτὸς μάχης, ἀξιωματικοὶ 141, ὀπλίται 3.441.

Αἱ ἀπώλειαι τῆς 15ης καὶ 16ης ἦσαν περίπου 1.000 ἐκτὸς μάχης. Ἐφονεύθη καὶ ὁ διοικητὴς τοῦ 5ου Συντάγματος συνταγματάρχης Τράκας.

17 Αὐγούστου. Ἡ διαταγὴ τῆς Στρατιᾶς ὀρίζει ὅπως σήμερον τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ παραμείνῃ εἰς τὰς θέσεις του, ὀργανούμενον ἀμυντικῶς. Ἐν τούτοις τὸ ἀπόγευμα ἡ Στρατιὰ, κατόπιν πληροφοριῶν ὅτι ὁ ἐχθρὸς ὑποχω-

ρεϊ, διέταξε τὴν δι' ὄλων τῶν Μεραρχιῶν κατάληψιν τοῦ ὄρους Ἄρτιζ καὶ Γιαπὴν-Χαμάμ. Ἐξεδώσαμεν σχετικὰς διαταγὰς. Περὶ τὴν ἑν ὅμως ὥραν μ.μ. ἡμέτερον ἀεροπλάνον μᾶς ἔρριψε ἐρματισμένον φάκελλον, δι' οὗ μᾶς ἐπληροφόρει ὅτι αἱ ἐν λόγῳ θέσεις κατέχονται τοῦλάχιστον ὑπὸ 10 χιλ. καὶ μᾶς παρεῖχε καὶ ἄλλας πληροφορίας περὶ τῶν ὀχυρώσεων τοῦ ἐχθροῦ.

Κατόπιν τούτου ἀνεστείλαμεν τὴν ἐπιθετικὴν ἐνέργειαν καὶ ἀνεφέραμεν σχετικῶς εἰς τὴν Στρατιάν.

18 Αὐγούστου. Ἡ διὰ σήμερον διαταγὴ ἐπιχειρήσεων τῆς Στρατιᾶς διέτασσε τὴν συνέχισιν τῆς ἐπιθέσεως πρὸς κατάληψιν τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους Τσάλ (1.140 μ. ὕψος) μέχρι τοῦ ὄρους Ἄρντιζ συμπεριλαμβανομένου.

Αἱ προσβάσεις ἦσαν δύσκολοι καὶ ἐκτεθειμένοι εἰς τὰ θεριστικὰ πυρὰ τῶν ἀμυνομένων. Τὰ τμήματά μας ἐπλησίασαν ἀρκετά. Μερικαὶ τοποθεσίαι κατελήφθησαν, ἀλλὰ δι' ἀντεπιθέσεων ἀνακατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Τὴν νύκτα τὰ τμήματά μας παρέμειναν ὅπου εὕρισκοντο.

19 Αὐγούστου. Αἱ μεραρχίαι μας κατέλαβον σήμερον τελείως τὰς ἐχθρικὰς θέσεις. Εἶχομεν ὅμως περὶ τοὺς 1.200 ἄνδρας ἀπωλείας. Ἡ XII Μεραρχία συνέλαβε 3 ἀξιωματικούς, 400 ἄνδρας καὶ 2 πυροβόλα τῆς 57ης Τουρκικῆς Μεραρχίας. Ἐζητήσαμεν καὶ πάλιν ἀπὸ τὴν Στρατιάν νὰ μᾶς ἀφήσῃ μίαν ἡμέραν ἀναπαύσεως καὶ ἀνασυντάξεως.

20 Αὐγούστου 1921. Ἀπὸ τὰς 18 μέχρι 25 Αὐγούστου τὸ Στρατηγεῖον μας παρέμεινεν εἰς Ἐβλί-Φακιλί. Ἡ διαταγὴ τῆς Στρατιᾶς διὰ σήμερον ἦτο συνέχεια τῆς ἐπιθέσεως πρὸς κατάληψιν τῆς γραμμῆς ΒΑ Γιαπὴν-Χαμάμ καὶ ὀργάνωσις αὐτῆς πρὸς ἄμυναν. Διετάσσοντο ἐπίσης τὰ ἐκατέρωθεν ἡμῶν Β' καὶ Γ' Σώματα Στρατοῦ νὰ ἔλθουν εἰς τὴν αὐτὴν γενικὴν γραμμὴν μὲ ἡμᾶς. Διετάξαμεν ὅθεν τὰς μεραρχίας μας νὰ συμμορφωθῶσι μὲ τὴν κίνησιν τῶν παραπλευρῶς των μεραρχιῶν, καθ' ὅσον διαρκῶς ἡμεῖς προηγούμεθα καὶ ὕφιστάμεθα ὄλην τὴν πίεσιν. Ἐπειδὴ τὰ ἄλλα δύο Σώματα Στρατοῦ δὲν ἐπροχώρησαν ἐπαρκῶς δὲν κατελήφθη ἡ τελικὴ γραμμὴ.

21 Αὐγούστου. Σήμερον ἔληξεν ἡ προέλασίς μας. Τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν βάλλει ἀραιῶς κατὰ τῶν γραμμῶν μας.

Ὁ ἐχθρὸς ὀχυροῦται ἀπέναντί μας εἰς ἀπόστασιν 1.000–1.500 μ. καὶ ρίπτει ἀραιοὺς πυροβολισμοὺς. Ἐντὸς 7 ἡμερῶν ἤλθε μόνον 2 φορὰς ἄρτος καὶ ἐδίδαμεν ἀντὶ ἄρτου σῆτον βρασμένον. Τὰ πυρομαχικὰ καταφθάνουν κατὰ μικρὰς δόσεις. Κάποια ἀποθάρρυνσις παρατηρεῖται. Ἡ ὄλη ἐπιχειρήσις εἶχε λάβει τὸ ὄνομα ἐπιδρομὴ μέχρις Ἀγκύρας καὶ ἐθεωρεῖτο εὐχερής.

Ἡδὴ καταφαίνεται ὅτι ἡ προέλασις αὕτη ὑπῆρξεν ἡ σκληροτέρα τῶν μέχρι σήμερον γενομένων. Αἱ μονάδες συμπύσσουν τὰ τάγματα καὶ τοὺς λόχους των, λόγῳ τῶν ἀπωλειῶν. Ἐνισχύσεις δὲν καταφθάνουν.

22–26 Αὐγούστου. Εἰς τὰς 22, 23 καὶ 24 ἐμείναμεν ἀκίνητοι. Μετέβην εἰς τὴν Στρατιάν (Ἰνλάρ-Κατρατζι) καὶ ἐπεκοινώθησα μὲ τὸν Ἐπιτελάρχην Πάλλην. Ἐπίσης μετέβη καὶ ὁ Κοντούλης καὶ ἐπεκοινώθησε μὲ

τὸν Παπούλαν. Ἡ Διοίκησις τῆς Στρατιᾶς μετεστάθμευσε τὴν 24 εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Σαγγαρίου γέφυραν Καβουτζί καὶ ἡμεῖς τὴν 25 μετεσταθμεύσαμεν εἰς Ταμπακλί, ὅπισθεν καὶ εἰς τὸ κέντρον τῆς παρατάξεως τῶν μονάδων μας. Μικροεπιδρομαὶ ἀτάκτων ἰππέων διαταράσσουσιν τὰς γραμμὰς τῶν συγκοινωνιῶν μας.

Κατὰ τὴν μετακίνησίν μας διήλθομεν πλησίον τῆς XII Μεραρχίας, ἡ ὁποία μᾶς ἀνέφερε τὰς ἐλλείψεις της εἰς ἀξιωματικούς, ὡς καὶ τὴν κατωτέραν ποιότητα τῶν ἀνδρῶν της, καθ' ὅσον εἶχεν ἀποτελεσθῆ ἀπὸ διάφορα ἔμπεδα, πειθαρχικούς λόχους καὶ ἀγυμνάστους Θράκας. Ἡ διαταγὴ τῆς Στρατιᾶς τῆς 25ης ἔλεγεν ὅτι τὰ Σώματα Στρατοῦ θὰ παραμείνουν εἰς τὰς θέσεις των καὶ θὰ ὀργανωθῶσι, διαθέτοντα ὅσον τὸ δυνατόν μικροτέρας δυνάμεις εἰς τὴν 1ην γραμμὴν, ἀποσύροντα τὴν μίαν τῶν μεραρχιῶν των ὡς ἐφεδρείαν καὶ ἀνὰ 3ήμερον, ἀπὸ 1ης Σεπτεμβρίου, νὰ ὑποβάλλουν ἐκθέσεις καὶ σχέδια περὶ τῆς προόδου τῆς ὀχυρώσεώς των. Τελικῶς ἔγραφεν ὅτι τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἡ Στρατιὰ παρητήθη τῆς περαιτέρω ἐπιθέσεως.

Ἡμεῖς ὠρίσαμεν τὴν XII Μεραρχίαν ὡς ἐφεδρείαν τοῦ Σώματος.

27 Αὐγούστου. Σήμερον τὴν 5ην πρωινήν ὁ παρὰ τῇ Στρατιᾷ σύνδεσμός μας μὲ ἐξύπνησε διὰ νὰ μοῦ δώσῃ ἐπείγουσαν ἀπόρρητον διαταγὴν τῆς Στρατιᾶς. Ἡ διαταγὴ αὕτη διὰ τραγικῶν φράσεων ἔλεγεν ὅτι ἀπειλεῖται τὸ ἀριστερὸν τῆς Στρατιᾶς δι' ἐπικειμένης σφοδρᾶς ἐχθρικῆς ἐπιθέσεως καὶ ἐπεβάλλετο τὸ μὲν Γ' Σῶμα Στρατοῦ (ἀριστερὰ) νὰ ἀμυνθῆ μέχρι ἐσχάτων, τὰ δὲ Α' (Κέντρον) καὶ Β' (δεξιὰ) νὰ ἐπιτεθῆ λυσσαλέως καὶ ἀπεγνωσμένως πρὸς Βορρᾶν, ὅπως ἐξέλθωμεν τῆς λίαν σοβαρᾶς καταστάσεως εἰς ἣν εἶχομεν περιέλθει. Ἦτο προφανές ὅτι ὁ συντάξας τὴν διαταγὴν εὐρίσκετο ἐν νευρικότητι καὶ ὅτι αὕτη ἡδύνατο νὰ ἐμπνεύσῃ τὸν πανικόν. Εἶδοποίησα σχετικῶς τηλεφωνικῶς τὸν ἐπιτελάρχην Κ. Πάλλην καὶ ἐπεζήτησα ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Ἐπιτελάρχην τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ. Μοὶ εἶπεν ὅτι τὸ Σῶμα Στρατοῦ ὄχι μόνον δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀναλάβῃ ἐπίθεσιν, ἔχον ἔναντί του ἰσχυρὰς ὀχυρώσεις καὶ πολλὰς δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ ὁ διοικητὴς του πρίγκιψ Ἀνδρέας ἀπεφάσισεν αὐτοβούλως νὰ κινηθῶσι πρὸς τὰ ὀπίσω, εἰς Σανγουντζαλί, ὅπισθεν τῶν δύο ἄλλων Σωμάτων. Μοὶ εἶπε προσέτι ὅτι τοῦτο τὸ ἀνέφεραν εἰς τὴν Στρατιάν, ὡς ἀπόφασιν. Παρεκάλεσα νὰ ἀφήσουν μίαν μεραρχίαν, διότι τὸ δεξιόν μας θὰ ἔμενεν ἀκάλυπτον καὶ κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τοῦ πρίγκιπος μοὶ ἀπήντησεν ὁ Ἐπιτελάρχης του ὅτι θὰ ἀφήσουν ἀπόσπασμα ἐξ ἐνὸς συντάγματος Πεζικοῦ καὶ μιᾶς μοίρας Πυροβολικοῦ.

28 Αὐγούστου. Ἡ Στρατιὰ δὲν ἐνέκρινε τὴν ἀπόφασιν τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ καὶ διέταξε τὴν ἐπάνοδον τῶν τυχόν μετακινήθεισων μονάδων εἰς τὰς θέσεις των. Ὁ Πρίγκιψ Ἀνδρέας ἐζήτησε τότε τὴν ἀπαλλαγὴν του ἀπὸ τὴν Διοίκησιν τοῦ Σώματος Στρατοῦ καὶ διὰ τὸ ὕφος τῆς διαταγῆς καὶ διότι αἱ ὑποβαλλόμεναι γινῶμαι του δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν. Τῷ ἀπήντησαν ὅτι, λόγῳ ὑπερτάτης ἐθνικῆς ἀνάγκης, δὲν δύναται νὰ γίνῃ δεκτὴ ἡ αἴτησίς του.

Τὴν 5ην πρωινήν ἤρξατο πράγματι ἐπίθεσις κατὰ τοῦ δεξιοῦ μας (I

Μεραρχία) μετὰ πολλοῦ πυροβολικοῦ καὶ πολλῆς σφοδρότητος, βραδύτερον ἤρξατο καὶ κατὰ τοῦ δεξιοῦ τῆς II Μεραρχίας. Οἱ ἐπιτιθέμενοι ἐφθάσαν μέχρι 300 μέτρων. Ἀπὸ τὴν ἐν ἐφεδρείᾳ XII Μεραρχίαν ἐδώσαμεν ἐνισχύσεις καὶ οὕτω ἐκρατήσαμεν τὰς θέσεις μας. Τὸ Γ' Σῶμα Στρατοῦ ἐκάμφθη καὶ οὕτω τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ θὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐγκαταλείψει τὴν προτεραιάν. Ἡ θέσις μας καθίστατο δύσκολος. Ἡ Στρατιὰ μᾶς διέθεσε τὴν Ταξιαρχίαν Ἰππικοῦ πρὸς κάλυψιν τοῦ δεξιοῦ μας. Ὁ στρατηγὸς Κοντούλης δὲν θέλει νὰ ὑποχωρήσωμεν ἄνευ διαταγῆς, οὔτε νὰ προτείνωμεν ἡμεῖς τοιαύτην. Δυστυχῶς λόγοι ἐγωιστικοὶ κυριαρχοῦν. Περὶ τὸ ἐσπέρας ἦλθεν ἡ πληροφορία ὅτι ἐχθρική φάλαγγξ ἐκ 3.000 ἀνδρῶν κατευθύνεται πρὸς Ἰνλάρ-Κατραντζί.

Ἐκεῖ ὑπῆρχον περὶ τοὺς 600 βαρέως τραυματίαι, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχε κατορθωθῆ νὰ διακομισθοῦν. Κατὰ τὴν νύκτα κατηρτίσαμεν ἀπόσπασμα διὰ τὴν ἄμυνάν των.

Ἡ I Μεραρχία ὑπέδειξεν ὅτι πιεζομένη ἰσχυρῶς δὲν θὰ δυνηθῆ τὸ πρωὶ νὰ κρατηθῆ εἰς τὰς θέσεις της. Ὁ Κοντούλης ὑπέβαλε τηλεφωνικῶς τὴν ἀναφορὰν αὐτὴν εἰς τὴν Στρατιάν, ἀποφυγὼν νὰ ἐκφράσῃ γνώμη. Ὡστε ἐμείναμεν εἰς τὰς ἀρχικὰς μας θέσεις παρὰ τὴν ἀποχώρησιν ἐκ τοῦ δεξιοῦ μας τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ.

29 Αὐγούστου. (Ταμπακλί). Τὴν νύκτα τὴν διήλθομεν ἄυπνοι καὶ ἀνήσυχοι. Παρὰ ταῦτα ἐξημερώθημεν μὲ ἡσυχίαν. Οὐδεὶς πυροβολισμὸς ἠκούετο καθ' ὅλον τὸ μέτωπόν μας.

Μετέβην εἰς τὴν I Μεραρχίαν καὶ τὴν συνεχάρην διὰ τὴν χθεσινὴν δρᾶσιν της. Καὶ πάλιν ἔντονοι πληροφορίαι περὶ ἀπειλῆς τοῦ δεξιοῦ μας. Ἐκλήθη ὁ μέραρχος τῆς XII Μεραρχίας καὶ τῷ ἐδόθησαν ὁδηγίαι. Ἡ Στρατιὰ ἐζήτησε τὴν γνώμην τοῦ Κοντούλη ἐὰν διατασσομένης ἐπιθέσεως θὰ ἠδύνατο τὸ Σῶμα νὰ ἀναλάβῃ τοιαύτην κατὰ τῶν ὑψωμάτων Σαριγκιόλ. Ὁ στρατηγὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποφύγῃ καὶ ἠναγκάσθη νὰ εἴπῃ ὅτι αἱ I καὶ II Μεραρχίαι μετὰ τὰς σημαντικὰς ἀπωλείας, ἃς ὑπέστησαν, ἰδίᾳ εἰς ἀξιωματικούς, δὲν ἔχουν τὴν ἐπιθετικὴν ἰκανότητα τὴν ὁποίαν εἶχαν πρότερον, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν διάθεσιν τοῦ πλείστου τῆς XII Μεραρχίας πρὸς κάλυψιν τοῦ δεξιοῦ μας, ὅτι θὰ ἦτο προτιμότερον τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ νὰ τηρήσῃ ἄμυναν, καθ' ὅσον ἔχει ἔναντί του ἰσχυρὰς δυνάμεις, ὡς ἀνέφερον αἰχμάλωτοι καὶ αὐτόμολοι. Καὶ ἄνευ ὅμως τῆς γνώμης αὐτῆς ἡ Στρατιὰ φαίνεται ὅτι εἶχε λάβει τὴν ἀπόφασιν τῆς ὑποχωρήσεως.

ΕΝΑΡΞΙΣ ὙΠΟΧΩΡΗΣΕΩΣ

29 Αὐγούστου 1921. Κατὰ τὴν τηλεφωνικὴν ἐπικοινωνίαν τὴν ὁποίαν εἶχομεν μὲ τὴν Στρατιάν, ὁ Ὑπαρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου Σαρηγιάννης μοὶ εἶπε τὰς περὶ ὑποχωρήσεως δυτικῶς τοῦ Σαγγαρίου ἀποφάσεις τῆς Στρατιᾶς,

τῆς κινήσεως ἀρχομένης κατὰ τὴν ἰδίαν νύκτα καὶ ὅτι περὶ τὴν 8ην νυκτερινὴν θὰ ἤρχετο ἡ διαταγὴ ἐπιχειρήσεων. Ἦρξατο μεταδιδόμενη τηλεφωνικῶς ἡ περὶ ἧς πρόκειται διαταγὴ, ὁπότε διεκόπη ἡ μετάδοσις, λόγῳ βλάβης τῆς γραμμῆς. Εὐτυχῶς ἐγνώριζον ἐκ τῆς μετὰ τοῦ Σαρηγιάννη ὀμιλίας μας τὰς σκέψεις τῆς Στρατιᾶς καὶ ἠτοιμάσαο τὰς πρὸς τὰς Μεραρχίας διαταγὰς, τὰς ὁποίας ὅμως ὁ Κοντούλης ἐδίστασε πρὸς στιγμὴν νὰ ὑπογράψῃ, ἐφ' ὅσον δὲν εἶχε πλήρη τὴν διαταγὴν τῆς Στρατιᾶς, Οὕτω αἱ II καὶ XII Μεραρχίαι θὰ κατελάμβανον ἐντὸς τῆς νυκτὸς τὴν γραμμὴν Ὑψώματα Σαριχαλλῆ — Ὑψώματα Ἰλιτζά, ἡ δὲ I Μεραρχία θὰ ἦτο ἐφεδρεία. Ἡμεῖς μὲ ὄλους τοὺς περὶ τὸ Ταμπακλί σχηματισμοὺς ἐκινήσαμεν εἰς τὰς 10.30' μ.μ. Εἰς τὸ χωρίον Σαγουτζαλί εὗρομεν τὸ Χειρουργεῖον τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ κοιμώμενον. Τοὺς ἐξυπνήσαμεν καὶ μᾶς εἶπαν ὅτι εἶχαν 150 ἀσθενεῖς καὶ τραυματίας καὶ δὲν εἶχον, μέχρι τῆς στιγμῆς, καμμίαν διαταγὴν μετακινήσεως, οὐδὲ κανὲν μεταφορικὸν μέσον. Κατωρθώσαμεν νὰ τοὺς παραλάβωμεν.

30 Αὐγούστου. Τὰ ἐξημερώματα τὸ Στρατηγεῖον μας ἐφθασεν εἰς τὸ χωρίον Σαριχαλλῆ. Ἐκεῖ εὗρομεν πλῆθος σχηματισμῶν καὶ τὴν XIII Μεραρχίαν. Μετ' ὀλίγον ἤρχισε καταφθάνουσα ἡ I Μεραρχία καὶ ἡ Ταξιαρχία Ἰππικοῦ. Ἐχθρικὸν ἀεροπλάνον, κάμνον τὴν συνήθη του ἀναγνώρισιν περὶ τὴν 8ην πρωινὴν καὶ ἰδὸν τὸν τόσον συνωστισμόν, ἔρριψε μερικὰς βόμβας, αἱ ὁποῖαι καὶ ἐπροξένησαν ζημίας εἰς ἀνδρας καὶ κτήνη.

Ἡ II Μεραρχία μᾶς ἀνέφερον ὅτι αἱ θέσεις τὰς ὁποίας εἶχε διαταχθῆ νὰ καταλάβῃ ἦσαν ἀντερείσματα τοῦ ὄρους Τσάλ, τὸ ὁποῖον κατεῖχεν ἤδη ὁ ἐχθρὸς καὶ ἐκεῖθεν θὰ μᾶς ἐκανονιοβόλει. Κατόπιν τούτου διετάξαμεν τὴν μετακίνησίν της δυτικῶς τοῦ Γενί-Μαχαλέ, μετεφέραμεν τὸ Στρατηγεῖον μας εἰς Γιλδίτζ, χωρίον τοῦ ὀμωνύμου ὄρους, ὑπερθεν τοῦ Σαγγαρίου, καὶ διετάξαμεν τὴν Ταξιαρχίαν Ἰππικοῦ καὶ ὄλους τοὺς σχηματισμοὺς μας νὰ διέλθωσι τὸν Σαγγάριον.

Εἶχον κατασκευασθῆ 2 λεμβόζευκτοι γέφυραι παρὰ τὸ Καβουντζί-Κιουπρί καὶ ἄλλη μία εἰς τὴν συμβολὴν Σαγγαρίου καὶ Γκούκ. Τὸ Στρατηγεῖον μας καὶ πάλιν μετεστάθμευσε τὴν 6 μ.μ. ἐκ Γιλδίτζ παρὰ τὴν γέφυραν Καβουντζί. Οἱ δρόμοι ἦσαν κατάμεστοι μετακινουμένων τμημάτων καὶ σχηματισμῶν. Εὐτυχῶς ὑπῆρχε σελήνη, ἡ ὁποία διηκόλυνε κάπως τὴν κίνησιν. Εἰς τὰς γεφύρας ἐπεκράτησε τάξις. Τὰ τμήματα διήρχοντο μετὰ ταχύτητος καὶ ἀπηγορεύετο ὁ ἐκατέρωθεν συνωστισμός. Οἱ στρατιῶται ἦσαν εὐχαριστημένοι, θεωροῦντες ὡς λήξασαν τὴν ἐκστράτειαν καὶ ἐπικειμένην τὴν ἀπόλυσίν των.

31 Αὐγούστου. Ὁλην τὴν νύκτα διήρχοντο διὰ τῶν γεφυρῶν τμήματα. Μετὰ τὴν ὀπισθοφυλακὴν τῆς II Μεραρχίας παρουσιάσθη ἡ φάλαγξ Κουρουσοπούλου τῆς XII Μεραρχίας ἐκ πεζικοῦ καὶ ὀρειβατικοῦ πυροβολικοῦ, ἧτις εἶχεν ἐμπλακῆ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς ἀγῶνα καὶ ἀποπλανηθεῖσα ἀντὶ νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν μεραρχίαν της εὐρέθη εἰς Καβουντζί. Εὐτυχῶς δὲν εἶχομεν ἀκόμη διαλύσει τὰς γεφύρας καὶ διήλθεν, ὅπως διήρχοντο καὶ διάφοροι μεμονωμένοι βραδυπόροι.

Τὴν θην πρωινήν διελύθησαν αἱ γέφυραι καὶ ἀφέθη μία σχεδιά διὰ δίοδον τυχόν παραμεινάντων. Μόλις ὅμως ἤρχισε κενουμένη ἡ γεφυροκατασκευὴ ἤρχισε βαλλομένη ὑπὸ πυκνῶν πυρῶν ἐκ τῆς ἀπέναντι ὄχθης. Πολλοὶ βόες οἵτινες τὴν ἔσυρον ἐφονεύθησαν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἠχρηστεύσαμεν τὴν γεφυροσκευὴν.

Τὸ σύνθηες πρωινὸν ἐχθρικὸν ἀεροπλάνον ἔρριψε πάλιν βόμβας με ἀποτέλεσμα 1 νεκρὸν καὶ 28 τραυματίας. Γενικὴ ἀγανάκτησις ἐπικρατεῖ διὰ τὴν ἀπόλυτον ἀπουσίαν τῶν ἰδικῶν μας ἀεροπλάνων.

Ἡμεῖς μετασταθμεύσαντες εἰς Κοτζῆς διήλθομεν διὰ Χαμάμ-Καραχισάρ, ὅπου εὔρομεν τὴν Στρατιάν. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐφθασεν ἡ πληροφορία ὅτι ἐξεδηλώθη ἐχθρικὴ ἐπίθεσις κατὰ τῆς πόλεως Σιβρι-Χισάρ, ὅπου ἔμενον σχηματισμοὶ καὶ νοσοκομεῖα καὶ εἰς μόνον λόχος. Ἡ Στρατιὰ με ἠρώτησε ποία μονὰς ἦτο ἐγγυτέρα διὰ νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν. Τῆς ὑπέδειξα τὴν Ταξιαρχίαν Ἰππικῶν καὶ μὴ ὑπάρχοντος τηλεφώνου ἐπικοινωνίας κατωρθώθη νὰ τῇ διαβιβασθῇ ἡ διαταγὴ δι' αὐτοκινήτου. Ἡ Στρατιὰ ἐζήτησε καὶ τῆς ἐστείλαμεν ἓνα τάγμα πεζικοῦ καὶ ἓνα οὐλαμὸν ὀρειβατικοῦ πυροβολικοῦ εἰς Χαμάμ, διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Στρατηγεῖου τῆς.

Ὁ ἐχθρὸς ἀνελάμβανε πλέον τὴν πρωτοβουλίαν. Τολμηρὸς καὶ γνώστης τοῦ ἐδάφους καὶ ἄριστα πληροφορημένος παρὰ τῶν ὁμοφύλων του ἤρχισε κινούμενος εἰς μεγάλα βάθη, ἀπειλῶν σοβαρῶς τὰς συγκοινωνίας μας.

Τὸ τάγμα Μηχανικοῦ, τὸ ὁποῖον εἶχε μείνει τελευταῖον πρὸς φρούρησιν τῶν γεφυρῶν, παρ' ὀλίγον νὰ αἰχμαλωτισθῇ ὀλόκληρον ἀπὸ τουρκικὴν κυκλωτικὴν κίνησιν καὶ ἀφῆσαν ὅλα τὰ ὑλικά του ὑπεχώρησε δρομέως, με ἀπωλείας 50 ἀνδρῶν ἐπὶ συνόλου δυνάμεως του 350 ἀνδρῶν.

1 Σεπτεμβρίου 1921. Σήμερον ἀφίκετο εἰς τὴν ἔδραν τοῦ Σώματος (Καραγάτς-Χαμάμ) τὸ διασωθὲν τάγμα τοῦ Μηχανικοῦ. Ἐκ τῶν ἀνδρῶν του 170 ἐφορτώθησαν ἐπὶ καμήλων καὶ ὠδηγήθησαν εἰς τὸ νοσοκομεῖον, λόγῳ ἀθλίας καταστάσεως τῶν ποδῶν των ἐκ τῆς ἐσπευσμένης καὶ μακρᾶς πορείας.

Ἡ Ταξιαρχία Ἰππικῶν συνεπλάκη με τὴν περὶ τὸ Σιβρι-Χισάρ Τουρκικὴν δύναμιν. Διετάξαμεν ὀλόκληρον τὴν I Μεραρχίαν νὰ βαδίσῃ πρὸς τὰ ἐκεῖ. Ἡ Στρατιὰ διατάσσει τὴν μεταστάθμευσιν τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ εἰς Ντουμρέκ, πλὴν τῆς XII Μεραρχίας, ἣτις παραμείνασα εἰς τὴν θέσιν τῆς ὑπήγετο προσωρινῶς εἰς τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ. Δυσκολία μεταβιβάσεως διαταγῶν σχεδὸν ἀνυπερέβλητοι. Μεταβαίνοντες εἰς τὴν νέαν θέσιν μας διήλθομεν διὰ Χαμάμ-Καραχισάρ, ὅπου εὔρομεν τὸ Στρατηγεῖον τῆς Στρατιᾶς, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε τὴν ἄλλοτε ὑπεροπτικὴν στάσιν του, ἀλλὰ ἐφαίνετο ὅτι προσεπάθει νὰ δικαιολογήσῃ τὰς τελευταίας ἐνεργείας του.

Κατὰ τὴν πρὸς τὰ ὀπίσω πορείαν μας διερχόμεθα διὰ χωρίων τελείως πυρποληθέντων καὶ κενῶν κατοίκων. Μερικοὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων, θέλοντες νὰ δικαιολογήσουν τὴν ἀπαισίαν πρᾶξιν των, λέγουσιν ὅτι καίουν τὸ χόρτον καὶ τὰς τροφὰς κλπ., οὕτως ὥστε οἱ Κεμαλικὸι μὴ εὐρίσκοντες τίποτε νὰ ἀναγκασθοῦν νὰ βραδύνουν τὴν καταδιώξιν των. Οἱ κάτοικοι, νομοταγεῖς ἕως τώρα,

φεύγουν ἤδη ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τῶν στρατευμάτων μας καὶ εἶναι μανιώδεις ἐναντίον μας. Διὰ κανενὸς μέσου δὲν κατορθώνομεν νὰ παρεμποδίσωμεν τὰς καταστροφὰς αὐτάς.

2 Σεπτεμβρίου. Τὸ χωρίον Χαμάμ, ὅπου διενυκτερεύσαμεν, καὶ ἡμεῖς καὶ τὸ Στρατηγεῖον τῆς Στρατιᾶς, παρὰ τὰς πυκνὰς περιπόλους μας ἤρχισε καιόμενον ἀπὸ διάφορα σημεῖα. Στρατιῶται ἐλεηλάτουν τὰς οἰκίας. Ἐφθασεν ὥστε νὰ κυνηγοῦμεν προσωπικῶς τοὺς πλέον θρασεῖς ἐξ αὐτῶν καὶ νὰ τοὺς διώκωμεν φεύγοντας.

Οἱ Τοῦρκοι, 900 περίπου πεζοὶ καὶ 500 ἵππεῖς, εἶχον εἰσέλθει εἰς Σιβρί-Χισάρ ἐλθόντες ἐκ Ντινὲρ διὰ Ἄκ-Χισάρ. 150 μεταγωγικοὶ ἰδιόκοι μας εἶχον ἀποχωρήσει. Οἱ εἰσελθόντες Τοῦρκοι ἀφῆρσαν ὅλον τὸ ὕλικόν τοῦ νοσοκομείου καὶ ἐπῆραν μαζί των 2 ἰατροὺς, 1 νοσοκόμον καὶ 15 ἐλαφρῶς τραυματίας. Τοὺς βαρέως ἀσθενεῖς τοὺς ἀφῆκαν καὶ ἀπεχώρησαν ἐγκαίρως πρὶν φθάσῃ ἡ I Μεραρχία.

3 Σεπτεμβρίου. Παραμένομεν εἰς Ντουμέκ. Πληροφορίαι τόσον ἐξ ἀναγνωρίσεων ἀεροπλάνων, ὅσον καὶ τῶν κατοίκων δίδουν τὰς πλέον ἀντιφατικὰς εἰδήσεις περὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῶν κινήσεων τοῦ ἐχθροῦ. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον εἶναι βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ ἐχθρὸς δὲν μᾶς ἐνοχλεῖ κατὰ μέτωπον, διότι εἶναι βέβαιος ὅτι δὲν πρόκειται πλέον νὰ προελάσωμεν, ἀφοῦ καταστρέφομεν καὶ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν, ἀλλὰ στέλλει δυνάμεις καὶ ἀπὸ τὰς δύο πλευρὰς τῆς παρατάξεώς μας, αἱ ὁποῖαι ἀπειλοῦν τὰς συγκοινωνίας μας εἰς βάθος ὀπισθὲν μας, διὰ νὰ μᾶς ἀναγκάσῃ εἰς περαιτέρω ὑποχώρησιν.

4 Σεπτεμβρίου. Ἡ διαταγὴ τῆς Στρατιᾶς ὀρίζει ὅπως διὰ διαδοχικῶν καταλήψεων θέσεων φθάσωμεν εἰς τὰς θέσεις τὰς ὁποίας κατείχομεν πρὸ τῆς ἐξορμήσεως πρὸς Ἀγκυραν, καταστρέφοντες κατὰ τὴν ὑποχώρησιν τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν. Ἄλλη διαταγὴ τῆς Στρατιᾶς ἐλθοῦσα βραδύτερον τὴν ἰδίαν νύκτα ὠρίζεν ὅπως ἡ II Μεραρχία, ἐκκινούσα ἀμέσως, μεταβῇ εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Πουρσὰκ σιδηρᾶν γέφυραν, δυτικῶς Σαρίκιοι, καθ' ὅσον ἀνηγγέλθησαν φάλαγγες βαίνουσαι πρὸς τὰ ἐκεῖ. Ἐκίνησε πράγματι εἰς τὰς 2.30' τὸ πρωί, καὶ εἰς τὰς 5 ἐλήφθη νέα διαταγὴ νὰ σταματήσῃ, διότι ἡ πληροφορία ἀπεδείχθη ψευδής. Ἡ Στρατιὰ σπεύδει εἰς τὴν ἐκδοσιν διαταγῶν, αἵτινες πολλάκις ἐπιφέρουν σύγχυσιν.

Διάφοροι ἄλλαι πληροφορίαι φέρουν ἐχθρικὰς φάλαγγας βαίνουσας πρὸς τὰ νῶτα μας.

5 Σεπτεμβρίου. Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν σήμερον, ἀναχωρήσας ἀπὸ πρωίας, ἐπεσεκέφθην τὰς Μεραρχίας τοῦ Σώματος διὰ νὰ ἐπικοινωνήσω μὲ τοὺς διοικητάς των. Διῆλθον διὰ Σιβρί-Χισάρ, κειμένου ἐπὶ βραχώδους βουνοῦ, τὸ ὅποιον παραδόξως ἦτο ἄθικτον. Τὰ σπίτια καὶ τὰ καταστήματα κλειστά, καὶ οἱ χωρικοὶ κατὰ ομάδας κάθονται ὑπὸ τὰ δένδρα, ἐν ἀγωνίᾳ περὶ τῆς τύχης των. Ἐπεσεκέφθην τὴν I Μεραρχίαν καὶ τὴν Ταξιαρχίαν Ἰππικοῦ καὶ τέλος τὴν XII Μεραρχίαν, ἡ ὁποία ἐπανῆλθεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς μας. Παντοῦ κρατεῖ πνεῦμα ἀνησυχίας, οἱ περισσότεροι τῶν ἀνδρῶν, μὲ μειωμένον ἦθι-

κόν και με πνεῦμα ὄχι πειθαρχικόν, διαβλέπουν πανταχόθεν κινδύνους και ἐπιζητοῦν τὴν ταχυτέραν ὑποχώρησιν. Μόλις εἰς τὰς 6 μ.μ. ἀναχωρῶ ἀπὸ Ταουσάν, ὅπου ἡ XII Μεραρχία, πρὸς συνάντησιν τοῦ Στρατηγείου τοῦ Σώματος Στρατοῦ, τὸ ὁποῖον ἐγνώριζα ὅτι θὰ ἀνεχώρει εἰς τὰς 4 μ.μ. ἐκ Νουμρέκ εἰς Ἴμικλάρ, κείμενον περὶ τὰς 5 ὥρας δυτικῶς τοῦ πρώτου και 10ωρον ἀπὸ Ταουσάν, ἐλπίζων ὅτι διὰ τοῦ αὐτοκινήτου θὰ ἔφθανα μετὰ 3 ὥρας.

Μὴ εὐρόντες ὁδηγόν, ἐξεκινήσαμεν με ἓνα μικρὸν τζίπ, ἐγώ, ὁ ταγματάρχης Φιλίππου και ὁ σωφέρ, ἔχοντες ὡς ὁδηγὸν τὸν ἀτελέστατον χάρτην 1 : 250 χλ. και μίαν πυξίδα. Διευρύνουμεν καροδρόμους, μὴ σημειούμενους ἐπὶ τοῦ χάρτου, και εἰς κάθε διασταύρωσιν διερωτώμεθα ποῖον κλάδον νὰ ἀκολουθήσωμεν. Μᾶς κατέλαβε τὸ σκότος, μέσα σὲ ἄγνωστα βουνὰ και ρυάκια. Πρὸς στιγμὴν ἀπεφασίσαμεν νὰ σταματήσωμεν ἕως ὅτου ξημερώσῃ, ἀλλὰ ἐφοβήθημεν ὅτι οἱ σκορπισμένοι παντοῦ Τούρκοι, κάτοικοι τῶν πυρπολούμενων χωρίων των, θὰ μᾶς ἐφόνευον και δικαίως, ἐκδικούμενοι τοὺς ἡμετέρους ἐμπρηστάς. "Ὅταν λέγῃ κανεὶς ὅτι εἶναι ἀνώτερος παντὸς φόβου ψεύδεται. Τὸ αἶσθημα τῆς αὐτοσυντηρήσεως κυριαρχεῖ. Τὸ καθῆκον ἐπιβάλλει πολλάκις, παρὰ τὸν φόβον, νὰ προχωρῇ κανεὶς πρὸς τὸν κίνδυνον.

Μέσα εἰς τὴν σιγαλιὰ τῆς νυκτὸς ἠκούσθη αἴφνης ὁ ἦχος τριγμοῦ ἀραμπάδων. Οὐδέποτε γλυκύτερος μουσικὸς ἦχος μοῦ εἶχε κάμει μεγαλυτέραν εὐχαρίστησιν, ἀλλὰ τὸ ἴδιον συναίσθημα ἀντελήφθη ὅτι συνησθάνθησαν και οἱ δύο ἄλλοι συνοδοιπόροι μου. Κατηθύνθημεν ἀμέσως διὰ μέσου τῶν ἀγρῶν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ ἠχοῦ και μετ' ὀλίγον συνηντήσαμεν μίαν ἐφοδιοπομπὴν τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ, βαίνουσαν εἰς Καργκίν, ὅπου τὸ Στρατηγεῖον του. Ἐκεῖ παρουσιάσθη εἰς τὸν πρίγκιπα Ἀνδρέαν, ὁ ὁποῖος μᾶς ἔδωκεν ὁδηγόν, ὅστις μᾶς ᾠδήγησεν εἰς Ἴμικλάρ, ὅπου ἐφθάσαμεν περὶ τὸ μεσονύκτιον και ὅπου μᾶς ἀνέμενον ὁ στρατηγὸς Κοντούλης ἐν ἀνησυχίᾳ.

6-16 Σεπτεμβρίου. Δελτία και διαταγαὶ και ἀναφοραὶ φθάνουν συνεχῶς. Πολλάκις ἔμεινα ἄυπνος καθ' ὅλην τὴν νύκτα. Αἱ Μεραρχίαι IX και X ἐτέθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς μας, ἐνῶ ἡ XII ἐτέθη πάλιν ὑπὸ τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ.

Ἰππεῖς τοῦ ἐχθροῦ ἀλλοῦ ὀλίγοι και ἀλλοῦ πολλοὶ φαίνονται παντοῦ. Τὴν 7ην Σεπτεμβρίου ἐλήφθη διαταγὴ τῆς Στρατιᾶς ὀρίζουσα τὴν νέαν τελικὴν διάθεσιν τῶν μονάδων, ὡς και τὸν τρόπον τῆς διαδοχικῆς ἀφίξεως ἐκεῖ. Τὰ Β' και Γ' Σώματα Στρατοῦ εἰς πρώτην γραμμὴν και τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ ὡς ἐφεδρεία, με ἔδραν τὸ Δορύλαιον. Μικραὶ συμπλοκαὶ σημειοῦνται κατὰ τὰς διαφόρους μετακινήσεις. Ἐν τῷ μεταξύ διατάσσεται ἡ II Μεραρχία νὰ καλύψῃ τὸ Ἀφιὸν ἀπὸ βορρᾶ, ὁπόθεν ἐφάνησαν ἐχθρικοὶ δυνάμεις.

Τὴν 10ην Σεπτεμβρίου φθάνομεν πάλιν εἰς Ἐσκή-Σεχῆρ μετὰ ἀπουσίαν 42 ἡμερῶν. Πλέον τῶν 1.000 ἀνδρῶν περιφέρονται ἐκεῖ λέγοντες ὅτι ἔχασαν τὰς μονάδας των.

"Ἦρχισε βροχὴ και κρύο. Οἱ ἄνδρες ὑποφέρουν ἀπὸ ἔλλειψιν ἱματισμοῦ,

υποδήσεως και τροφῆς. Ἡ Ἐπιμελητεία μᾶς παρέχει μόνον ἀνεπαρκῆ ἄρτον και τσάι.

Ἄφ' ἧς ἐτέθημεν ἐν ἐφεδρείᾳ δὲν ἡσυχάσαμεν, διαρκῶς παρουσιάζονται ἀνησυχίαι πρὸς διαφόρους κατευθύνσεις και στέλλομεν μονάδας.

Τὴν 14ην Σεπτεμβρίου μὲ ἐκάλεσεν ἡ Στρατιὰ και μοὶ εἶπεν ὅτι 2 ἐχθρικοὶ φάλαγγες, δυνάμειος τουρκικῆς μεραρχίας ἐκάστη, ἐβάδιζαν πρὸς Ἀμόριον. Πιθανωτέρα ἐκδοχὴ εἶναι ὅτι βαδίζουν κατὰ Ἀφιὸν και νὰ λάβωμεν τὰ ἐνδεικνύμενα μέτρα. Ἐξεδώσαμεν ἀναλόγους διαταγὰς, πρὸς τὰς I και XII Μεραρχίας.

Ὁ Βασιλεὺς ἀναχωρεῖ σήμερον ἐκ Προύσης δι' Ἀθήνας, ἀφοῦ ἡ ἐδῶ παρουσία του δὲν ἐξυπηρετεῖ πλέον κανένα σκοπὸν.

Τὴν ἐπομένην 15ην Σεπτεμβρίου μὲ ἐκάλεσαν πάλιν ἀπὸ τὴν Στρατιὰν διὰ νὰ μοὺ εἶπουν ὅτι αἱ χθεσιναὶ πληροφορίες ἐπιβεβαιοῦνται και ὅτι θὰ ἐπεβάλλετο ἡ Διοίκησις τοῦ Σώματος νὰ παρακολουθήσῃ ἐκ τοῦ συνεγῆς τὴν κίνησιν τῶν 2 μεραρχιῶν.

Τὴν 17ην Σεπτεμβρίου ἀναχωροῦμεν ἐξ Ἑσκή-Σελῆρ και μεταβαίνομεν σιδηροδρομικῶς εἰς Χαμάμ-Χάλτ, ὅπου ἐφθάσαμεν τὴν 5ην μ.μ. ἐν ἀναμονῇ ἐκεῖ τῶν μεραρχιῶν μας. Τὰ αὐτοκίνητα σχεδὸν ἀκίνητοῦν λόγῳ τῆς λάσπης ἐκ τῆς βροχῆς. Εἰς Χαμάμ ἐμάθαμεν ὅτι πρὸ ὀλίγου εἶχε γίνει συμπλοκὴ μὲ ἐχθρικὸν ἵππικόν, τὸ ὅποιον εἰσέβαλε μεταξὺ Χαμάμ και Ἀφιὸν και ἀνετίναξε τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν εἰς 2 σημεῖα.

Μὲ τὸ ἴδιον τραῖνο μὲ ἡμᾶς ἐταξίδευσεν και ὁ Ἐπιτελάρχης τῆς Στρατιᾶς Πάλλης μεταβαίνων εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ ἐνημερώσῃ τὸν Πρωθυπουργὸν ἐπὶ τῆς καταστάσεως και τοῦ μεταδώσῃ τὰς ἀντιλήψεις τῆς Στρατιᾶς περὶ τῆς πορείας τῆς περαιτέρω ἐκστρατείας.

18 Σεπτεμβρίου. Ἀναχωρήσαντες τὴν 3ην μ.μ. σιδηροδρομικῶς ἐκ Χαμάμ ἀφίχθημεν αἰσίως τὴν 4ην μ.μ. εἰς Ἀφιόν, διορθωθείσης ἐν τῷ μεταξὺ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς. Καὶ οὕτω ἐφθάσαμεν εἰς Ἀφιόν, ὅπου εὐρισκόμεθα και πρὸ 6 μηνῶν.

19-29 Σεπτεμβρίου. Παραλληλιζόμεθα μὲ τὴν κατάστασιν. Ἀπωθοῦμεν μικρὰ τμήματα κατέχοντα θέσεις περὶ τῆς πόλεως. Μερικὰ βλήματα πυροβολικοῦ φθάνουν ἕως τὰς παρυφᾶς τῆς πόλεως. Μία χανούμισα (Τουρκο-Κρητικὰ) μᾶς ἐπληροφόρησεν ὅτι οἱ Κεμαλικοὶ εἰδοποίησαν τοὺς Τούρκους τοῦ Ἀφιὸν ὅτι τὴν 20ην θὰ κάμουν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς πόλεως και νὰ ἐπιτεθοῦν και αὐτοὶ ἐκ τῶν νώτων κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Ἐστεῖλαμεν ἀεροπλάνα πρὸς ἀναγνώρισιν, τὰ ὅποια λόγῳ τοῦ νεφελώδους καιροῦ ἐπέταξαν εἰς μικρὸν ὕψος και ἐδέχθησαν σφαίρας ἐπὶ τῶν πτερύγων των. Ἡ ἐπίθεσις ἐγένετο πράγματι, ἀλλ' εὐτυχῶς ἀπεκρούσθη. Ἐφέραμεν ἐν Σύνταγμα τῆς XII Μεραρχίας ἐντὸς τοῦ Ἀφιὸν. Τὴν 21ην Σεπτεμβρίου διεξήχθησαν ἀρκετὰ σοβαραὶ μάχαι διὰ νὰ καταλάβουν αἱ μεραρχίαι μας τὰ ὑψώματα τῶν ὀριστικῶν μας προφυλακῶν. Περισυνελέξαμεν 100 ὅπλα και

έμετρήθησαν ἄνω τῶν 100 πτωμάτων Τούρκων. Εἰς λοχαγὸς καὶ τινες ὀπλι-
ται συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι.

Αἱ ἀντεπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ ἐξηκολούθησαν καὶ τὴν 22αν Σεπτεμβρίου.
Ἡ I Μεραρχία εἶχεν ἀρκετὰς ἀπωλείας. Μερικὰ τμήματα τοῦ I Συντάγματος
Εὐζώνων διαταχθέντα ἠρνήθησαν νὰ ἐξορμήσωσιν. Ἀντικατεστάθη ὁ διοικη-
τῆς συνταγματάρχης Σαχίνης. Τὴν 23ην Σεπτεμβρίου προκειμένου αἱ I καὶ
II Μεραρχίαι διὰ συνδυασμένης κινήσεως νὰ καταλάβωσι τὴν βραχῶδη κο-
ρυφὴν τοῦ Ἰν-Τεπέ, μετέβην παρὰ τῇ II Μεραρχίᾳ πρὸς διευκόλυνσιν τῆς
συνεννόσεως αὐτῆς μετὰ τῆς I, καθ' ὅσον διεφώνουν μεταξύ των. Μετὰ σφο-
δρὸν κανονιοβολισμὸν κατελάβομεν τὴν κορυφὴν περὶ τὴν 7ην ἑσπερινήν. Τὴν
νύκτα ὅμως κατορθώνουν οἱ Τούρκοι νὰ τὴν ἀνακαταλάβουν.

Συνεπεῖα ἄλλων προθέσεων τοῦ ἐχθροῦ ἀπεσύρθη οὗτος τῶν διεκδικου-
μένων ὑψωμάτων καὶ οὕτω τὰ κατελάβομεν ἡμεῖς ἀμαχητὶ καὶ ἐπὶ 3ήμερον
ἤδη ἔχομεν ἡσυχίαν ἐπὶ τοῦ μετώπου μας. Οὕτω μᾶς ἐδόθη καιρὸς νὰ κανο-
νίσωμεν τὰ τῶν προφυλακῶν μας, ἀποσύραντες τὰς I καὶ II Μεραρχίας ὡς
ἐφεδρείαν, ὡς περισσότερον ταλαιπωρηθείσας.

Πρὸ ἡμερῶν ἡ Στρατιὰ μᾶς ὑπέδειξε κάποιαν ἄλλην γραμμὴν ἐπὶ τῆς
ὁποίας νὰ τοποθετήσωμεν τὰς προφυλακὰς μας, διὰ τὴν ὁποίαν ἡμεῖς εἶχομεν
ἀντιρρήσεις καὶ ἐτηλεγραφήσαμεν ὅτι ἡ Στρατιὰ δέον νὰ ἀποβλέπη μετ'
ἐμπιστοσύνης εἰς τὰ παρὰ τοῦ Σώματος Στρατοῦ λαμβανόμενα μέτρα,
καὶ ἡ Στρατιὰ μᾶς ἀπήντησε διὰ λίαν κολακευτικῶν τηλεγραφημάτων.

30 Σεπτεμβρίου 1921 (Ἄφιόν). Ἡ Στρατιὰ ἀπὸ Ἑσκι-Σελήρ ἐγκα-
θίσταται πάλιν εἰς Σμύρνην. Διήρесе πάλιν τὴν Στρατιάν εἰς Βόρειον καὶ
Νότιον Συγκρότημα. Τὸ Βόρειον ὑπὸ τὸν Στρατηγὸν Πολυμενάκον, τὸ Νό-
τιον ὑπὸ τὸν Κοντούλην. Ἐκαστον συγκρότημα ἀπὸ 6 μεραρχίας καὶ τὰς
εἰς τὴν περιφέρειάν των Στρατιωτικὰς Διοικήσεις μετὰ τῶν εἰς αὐτὰς συν-
ταγμάτων μετόπισθεν. Ἡμεῖς εἶχομεν τὰς Στρατιωτικὰς Διοικήσεις Οὐσάκ
καὶ Κιουτάχειας μὲ 2 συντάγματα μετόπισθεν καὶ 2 λόχους ἐπ' αὐτοκινήτων,
Κέντρα ἐφοδιασμοῦ κλπ.

Ὁ τομεὺς μας ἀρχίζει ἀπὸ νοτίως Σεϊντι-Γαζὶ μέχρι τοῦ σιδηροδρο-
μικοῦ σταθμοῦ Ὁρταξὲ ἐπὶ τῆς γραμμῆς Ἀϊδινίου. Μέτωπον τεράστιον.

1-16 Ὀκτωβρίου. Πληροφορίαι αἱ ὁποῖαι φθάνουν ἐκ Κωνσταντινου-
πόλεως καὶ μᾶς διαβιβάζονται ὑπὸ τῆς Στρατιᾶς δὲν ἐπιβεβαιοῦνται δι'
ἀναγνωρίσεως ἀπὸ τὰ ἀεροπλάνα. Ἐκεῖ ποὺ μᾶς εἰδοποιοῦν ὅτι γίνονται μεγάλαι
Τουρικαὶ συγκεντρώσεις τὰ ἀεροπλάνα δὲν βλέπουν τίποτε. Οἱ Τούρκοι
κάμνουν νυκτερινὰς πορείας καὶ καλύπτονται τὴν ἡμέραν. Τὴν 4ην Ὀκτω-
βρίου ἤρξατο ἐπίθεσις εἰς τὸ Τολικ-Τσιβρίλ, ἡ ὁποία ἐπεξετάθη κατὰ Τσιτάκ
καὶ εἶτα κατὰ Μπουργιάζ. 6 πυροβόλα ἔμετρήθησαν ἐν δράσει. Καιρὸς βρο-
χερὸς καὶ ὀμίχλώδης. Διετάχθησαν διάφοροι μετακινήσεις πρὸς τὰ σημεῖα
τῆς ἐπιθέσεως. Τὰ τηλεφωνικὰ σύρματα συνεχῶς κόπτονται. Τὰ τμήματά μας
ἀνθίστανται παντοῦ. Ὁ Κεμαλικὸς στρατὸς παρουσιάζεται συνεχῶς ἐνισχυ-
όμενος δι' ἀνδρῶν μὲν διὰ τῆς στρατολογίας, εἰς ὑλικὸν δὲ καὶ πυροβόλα καὶ

πυρομαχικά διὰ τῆς Μαύρης Θαλάσσης ἐκ Ρωσίας. Εἰς Ἀττάλειαν δὲ ἀποβιβάζονται ἐκ Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, φανερά, πάσης ἄλλης φύσεως ὑλικά, καὶ ἐπισκευάζει ἐντατικῶς τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Ἀγκύρας — Σαγγαρίου, ὡς καὶ τὴν Ἰονίου — Τσαί.

Ταχέως ὁ ἀγὼν θὰ καταστῇ τραχὺς δι' ἡμᾶς. Τὴν διοίκησιν τῶν ἐναντι ἡμῶν δυνάμεων ἀνέλαβεν ὁ Ἀλῆ-Ἰσχάν-Πασᾶς, ἀπελευθερωθεὶς τελευταίως ὑπὸ τῶν Ἀγγλων ἐκ Μάλτας, ὅπου ἐκρατεῖτο. Θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς ἰκανω-νωτέρους Τούρκους ἀξιωματικούς. Τοῦρκος ὑπίλαρχος, συλληφθεὶς, ἐβεβαίω-σεν ὅτι ἐτοιμάζεται ἐπίθεσις κατὰ Ἀφιόν.

Ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς Γούναρης, ἀφοῦ ἔλαβε ψῆφον ἐμπιστοσύνης ἀπὸ τὴν Συνέλευσιν, ἀνεχώρησε δι' Εὐρώπην (Παρίσι — Λονδίνον) διὰ νὰ ἐπιτύχῃ κλεισιμον εἰρήνης ὅσον τὸ δυνατόν εὐμενοῦς.

Ὁ Γαλλικὸς τύπος ἐξακολουθεῖ τὴν φιλότουρκον ἀβρογραφίαν του. Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ μέτωπον εἶναι περισσότερον ἀνυπόμονοι διὰ τὸ κλεισιμον τῆς εἰρήνης, ἔστω καὶ μὲ ἀβαρίας.

Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ὅμως ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπικρατῇ ἄλλη νοοτροπία. Ἐγνώ-σθησαν νέοι προβιβασμοί. Μεταξὺ τῶν νέων ἀντιστρατήγων ἦτο καὶ ὁ Κον-τούλης, ὁ ὁποῖος ἐπὶ τῷ προβιβασμῷ του παρέθηκε γεῦμα, κατὰ τὸ ὅποιον ἠὺχαρίστησεν ὅλους διὰ τὴν συνδρομὴν τὴν ὁποίαν ἕκαστος ἐν τῷ κύκλῳ του τῷ παρέσχεν, ὥστε τὸ Ἀ' Σῶμα Στρατοῦ νὰ ἔχῃ ἐπιτελέσει τόσον ἐνδοξον δρᾶσιν. Ἰδιαιτέρως ἀνέφερον ὀνομαστὶ ἐμὲ, διὰ τὰς πολυτίμους ὑπηρεσίας μου ὡς Ἐπιτελάρχου. Ἀλλὰ προήχθη εἰς ἀντιστράτηγον καὶ ὁ Χατζηκνέστης, ὁ ὁποῖος λόγῳ τοῦ ἀσυμβιβάστου πρὸς ὅλους χαρακτήρος του δὲν χρησιμο-ποιεῖται πουθενά. Προήχθησαν καὶ 28 συνταγματάρχαι εἰς ὑποστράτηγους, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ περισσότεροι οὐδέποτε ὑπηρέτησαν εἰς τὸ μέτωπον.

Δυσφορία πάλιν μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ μετώπου.

17-31 Ὀκτωβρίου 1921. Τὴν νύκτα σφοδρὰ καταιγὶς μετὰ βροντῶν. Περὶ τὸ μεσονύκτιον ἤκουσα κανονιοβολισμούς, οἵτινες διήρκεσαν μέχρι τῆς 2.30' πρωινῆς. Μᾶλλον ἐπρόκειτο περὶ νευρικότητα τῶν ἰδικῶν μας παρὰ περὶ ἐπιθέσεως.

Τηλεγράφημα τῆς Ἀρμοστείας Κωνσταντινουπόλεως μᾶς γνωρίζει ὅτι τὸ συγκροτηθὲν ἐν Ἀγκύρᾳ πολεμικὸν Συμβούλιον ἀπεφάσισεν ἐπίθεσιν τὴν ἐρχομένην ἐβδομάδα, συγχρόνως δὲ ἐτηλεγράφησεν πρὸς τοὺς ἐν Εὐρώπῃ ἀντιπροσώπους του νὰ μὴ κλείσουν καμμίαν συμφωνίαν, πρὸ τῶν ἀποτελε-σμάτων τῆς ἐπιθέσεώς του.

Τὴν 19ην ἐξημερώσαμεν μὲ σκεπασμένα τὰ πάντα ἀπὸ χιόνια. Στέγαστρα, ἐλλείψει ξυλείας, δὲν κατεσκευάσθησαν διὰ τοὺς ἄνδρας καὶ τὰ ζῶα, οὔτε σκεπάσματα ἐπαρκῆ ἔχομεν, οὔτε κάπες διὰ τοὺς φρουρούς. Ὁ νεφελώδης καιρὸς δὲν μᾶς ἐπιτρέπει ἀεροπορικὰς ἀναγνωρίσεις.

Ὁ Ἀλῆ-Ἰσχάντ Πασᾶς λέγεται ὅτι θέλει νὰ καταγάγῃ μίαν ἐπιτυχίαν ἀνάλογον πρὸς τὴν φήμην του.

Τὸ Νότιον Συγκρότημα ἐνισχύθη διὰ μιᾶς εἰσέτι μεραρχίας, τῆς IX,

ἡ ὁποία μετεφέρθη ἐκ τοῦ Βορείου Συγκροτήματος, κατόπιν ἀναφορᾶς μας πρὸς τὴν Στρατιάν, ὅτι τὸ μέτωπον τὸ ἰδικόν μας ἦτο πολὺ μεγαλύτερον, καθὼς καὶ αἱ ἐναντι ἡμῶν δυνάμεις πολὺ περισσότεραι.

Νοέμβριος 1921 (Ἄφιόν). Σήμερον μᾶς ἐπεσκέφθη ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς μας εἰς Ἄφιόν τὸ πρῶτον ἐχθρικὸν ἀεροπλάνον, τὸ ὁποῖον ἔρριψε 3 βόμβας περὶ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμόν. Ἄφικετο ἐπίσης σήμερον καὶ ὁ Ἄγγλος ταγματάρχης Στόβερ, σύνδεσμος, μετὰ τινος ἐτέρου Ἄγγλου ἀξιωματικοῦ, ὁ ὁποῖος μᾶς ἔδωσε κατάστασιν ἡμετέρων αἰχμαλώτων εὐρισκομένων περὶ τὴν Καισάρειαν. Εἶναι 202, ἐξ ὧν 12 ἀξιωματικοί, ἐκ τούτων 2 ἀεροπόροι τῆς ξηρᾶς καὶ 3 τοῦ ναυτικοῦ. Τὴν κατάστασιν ἔφερον εἰς Κωνσταντινούπολιν Ἄγγλος αἰχμάλωτος, μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν Τούρκων καὶ Ἄγγλων αἰχμαλώτων.

Ἐπληροφορήθημεν ὅτι ὁ Κεμάλ εἰδοποίησεν ὅτι θὰ ἀναβάλῃ ἐπ' ὀλίγον τὴν ἐπίθεσιν, διότι τὰ πυροβόλα καὶ τὰ πυρομαχικά, τὰ ὁποῖα παρέδωσαν εἰς αὐτὸν οἱ Γάλλοι εἰς Κιλικίαν, συναντῶσι δυσκολίας διὰ τὴν μεταφορὰν των εἰς τὸ μέτωπον. Ἄγνοοῦμεν ὅμως πόσα εἶναι τὰ πυροβόλα αὐτὰ καὶ ἐὰν δι' αὐτῶν θὰ ἀποκτήσῃ τὴν ὑπεροχὴν πυροβολικοῦ ἀπέναντί μας, ἐφ' ἧς ἐβασιζόμεθα ἕως τώρα, καθ' ὅσον εἰς ἄνδρας ἐχάσαμεν ἤδη τὴν ὑπεροχὴν.

Τὴν 11ην Νοεμβρίου τὴν 3 μ.μ. ἀφίκετο σιδηροδρομικῶς ἐκ Σμύρνης ὁ Διάδοχος, διὰ νὰ κάμῃ ἐπιθεώρησιν καθ' ὅλον τὸ μέτωπον. Εὐρίσκω ἀκατάλληλον τὴν στιγμὴν, διότι δὲν πρόκειται νὰ ἐνθουσιασθῇ κανεὶς.

Ἐδέχθη εἰς τὸ Στρατηγεῖον μας (τὸ ἄλλοτε Τουρκικὸν Κυβερνεῖον) τὰς Ἀρχὰς τοῦ Ἄφιόν, τοὺς ἀξιωματικούς καὶ ἐπεθεώρησε τὸ Νοσοκομεῖον.

Τὴν ἐπομένην, 12ην, ἐπεθεώρησε τὰς ἐν ἐφεδρεῖᾳ Μεραρχίας IV καὶ XII. Πρόγευμα καὶ τέτιον παρετέθησαν παρ' ἡμῶν καὶ τὸ ἑσπέρας ἔδωσεν ὁ ἴδιος γεῦμα εἰς τὸ βαγόνι του, εἰς τοὺς 2 στρατηγούς καὶ ἐμέ, καὶ τὴν 9ην πρωινήν τῆς ἐπομένης (13ης) ἀνεχώρησε σιδηροδρομικῶς διὰ τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ. Παράταξις ἐγένετο κατὰ τε τὴν ἀφίξιν καὶ τὴν ἀναχώρησιν. Ἠκουσθησαν ὅμως καὶ μερικαὶ φωναὶ στρατιωτῶν : «Ἀπόλυσις, ἀπόλυσις».

Εἶχαμεν καὶ κάποιαν σχετικῶς σοβαρὰν τουρκικὴν ἐπίθεσιν εἰς τὴν περὶ τὸν Ντεμερτζι-Τσάλ, Ν.Δ. τοῦ Τσιβρίλ, γωνίαν τοῦ Μαιάνδρου ποταμοῦ, τὴν ὁποίαν καὶ κατέλαβον. Τοῦτο ἀνησύχησε τὴν Στρατιάν καὶ διέταξε διαφοροὺς μετακινήσεις ὀλοκλήρων μεραρχιῶν. Τελικῶς τοὺς ἀπωθήσαμεν. Πληροφορίαι μᾶς ἔρχονται περὶ μετακινήσεως τουρκικῶν μεραρχιῶν πρὸς Ντινέρ. Προσπαθοῦμεν δι' ἀναλόγων διατάξεων νὰ ματαιώσωμεν πᾶσαν ἐπιτυχίαν των.

Τὴν 19ην Νοεμβρίου διῆλθεν ὁ Διάδοχος ἐπιστρέφων ἐξ Ἐσκί-Σεχέρ. Παρέμεινε περὶ τὴν 1/2 ὥραν εἰς τὸν σταθμόν, ὅπου κατήλθομεν ὁ στρατηγὸς Κοντούλης καὶ ἐγὼ καὶ ἐμείναμεν παρ' αὐτῷ ἐντὸς τοῦ βαγονίου του. Εὐτυχῶς διέρρευσε ὅλη ἡ διαδρομὴ τοῦ Διαδόχου ἄνευ διαταραχῆς ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Διάδοχος δὲν μᾶς ἀνεκοίνωσε τίποτε τὸ ἐνδιαφέρον. Ὁ Πρωθυπουργὸς Γούναρης ἐξακολουθεῖ παραμένων εἰς Λονδῖνον.

Γάλλοι, Ἀγγλοὶ καὶ Ἴταλοὶ διαφωνοῦν μεταξύ των διὰ τοὺς ὄρους τῆς εἰρήνης, ἡ ὁποία δὲν προχωρεῖ. Ἡ δυσφορία τοῦ στρατεύματος ἐπιτείνεται. Ἡ Στρατιὰ προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ ψυχαγωγίαν διὰ τοὺς στρατιώτας, ἀλλ' ἡ προσπάθεια εἶναι ἄκαρπος. Κρατεῖ σκέψις νὰ δοθῶσιν ἄδειαι 5% πρὸς κάλυψιν ἐπειγουσῶν ἀναγκῶν τῶν ἀνδρῶν. Τὰ μάλλινα, τὰ ὁποῖα ἐτοιμάζουσι αἱ κυρίαὶ τῶν Ἀθηνῶν διὰ τοὺς στρατιώτας, δὲν ἔφθασαν ἀκόμη εἰς τὸ μέτωπον, ἐνῶ τὸ χιόνι, ἡ βροχὴ, ἡ ὀμίχλη, τὸ κρύο κυριαρχοῦν. Ἡ δραχμὴ μας διαρκῶς ἐκπίπτει. Κατ' ἀρχὰς μία δραχμὴ ἀντηλλάσσετο μὲ 15 γρόσ.α, τῶρα ἀνταλλάσσεται μόνον μὲ 6, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καθιστᾷ ἀνεπαρκῆ τὸν μισθὸν τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ὀπλιτῶν.

Δεκέμβριος 1921 (Ἀφιόν). Τὴν 10ην Δεκεμβρίου, βελτιωθέντος τοῦ καιροῦ μᾶς ἐπεσκέφθη ἐχθρικὸν ἀεροπλάνον, τὸ ὁποῖον ἀντὶ νὰ ρίψῃ βόμβας ἔρριψε προκηρύξεις γραμμένας ἐλληνιστὶ διὰ τοὺς στρατιώτας μας, εἰς τὰς ὁποίας τοὺς ἔλεγεν : «Τί θέλετε σεῖς στὴν Μικρὰ Ἀσία, ὅπου σᾶς ἔφεραν οἱ διάφοροι κεφαλαιοκράται, οἱ ὁποῖοι πλουτίζουν ἀπὸ τὸν πόλεμον, καὶ οἱ ἀξιωματικοί, οἱ ὁποῖοι παίρνουν γαλόνια, ἐνῶ σεῖς χύνετε τὸ αἷμα σας, τὴ στιγμὴν ποὺ ἡ μητέρα σας καὶ αἱ ἀδελφαὶ σας πεινοῦν στὰ χωριά σας. Γιὰ νὰ τελειώσῃ ὁ πόλεμος ἓνα μέσον ὑπάρχει, νὰ αὐτομολήσετε πρὸς ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι θὰ σᾶς περιποιηθῶμε καὶ ὅταν τελειώσῃ ὁ πόλεμος θὰ σᾶς στείλουμε στὴν Πατρίδα σας κλπ.». Δὲν εὐρίσκουν ἀπήχησιν τοιοῦτου εἶδους προκηρύξεις, μόνον τὴν ὕπουλον προπαγάνδαν τοῦ κομμουνισμοῦ πρέπει νὰ φοβῆται κανεὶς.

Σήμερον ἦλθον καὶ μερικαὶ κυρίαὶ ἐξ Ἀθηνῶν κομιζουσαι τὰ μάλλινα εἶδη ποὺ ἠτοιμάσθησαν μὲ τὸν ἕρانون τῆς Βασιλίσσης. Ἔστω καὶ κάπως ἀργά, εἶναι χρήσιμα.

Ἀφίκετο ἐπίσης καὶ ἡ διαταγὴ περὶ χορηγήσεως 15θήμερων ἀδειῶν εἰς ἀναλογία 5% εἰς τοὺς ὀπλίτας καὶ 3% εἰς τοὺς ἀξιωματικούς. Θὰ πρέπη ὅμως νὰ ἐπανέλθουν οἱ πρῶτοι ἀδειοῦχοι διὰ νὰ πάρῃ ἄδειαν ἡ δευτέρα σειρά. Αὐτὸ θὰ χρειασθῇ 1½ μῆνα καὶ ὑπάρχει φόβος ὅτι δὲν θὰ ἐπανέλθουν ὅλοι. Τὴν 15 Δεκεμβρίου συνῆλθον εἰς Σμύρνην οἱ διοικηταὶ τῶν Σωμάτων Στρατοῦ, οἵτινες εἰς συμβούλιον ὑπὸ τὸν Παπούλαν θὰ καταρτίσωσι τοὺς πίνακας προακτέων ἀξιωματικῶν. Οἱ 5 διοικηταὶ ἦσαν οἱ Μπαίρας, Μομφεράτος, Πρίγκιψ Ἀνδρέας, Κοντούλης καὶ Πολυμενάκος.

Ὡς ἀναπληρωτῆς ἐν τῇ διοικήσει τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ καὶ τοῦ Νοτίου Συγκροτήματος ἦλθεν ὁ ὑποστράτηγος Νικ. Τρικούπης ἐκ τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ.

Ἄνεμος σφοδρὸς, τὴν 22 καὶ 23 Δεκεμβρίου, ὡς εἶδος καταιγίδος, κατέρριψε τηλεφωνικοὺς στύλους καὶ διέκοψε τὰς συγκοινωνίας μας. Εὐτυχῶς ὅτι δὲν συνέβη τίποτε ἔκτακτον. Ἀνεγράφῃ ὅτι ἡ Ἀγγλία διέκοψε τὸν οικονομικὸν μας ἀποκλεισμόν καὶ ἐπέτρεψε τὴν ἐκ μέρους μας σὺναψιν δανείου 15 ἑκατ. Ἀγγλικῶν λιρῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ τοῦ Λονδίνου, ὑπὸ τὸν ὄρον τὸ μεγαλύτερον ποσὸν νὰ διατεθῇ δι' ἀγορᾶς ἐν Ἀγγλίᾳ. Αὐτὸ ἔθεωρήθη ὡς καλὸς οἰωνὸς διὰ τὴν στάσιν τῆς Ἀγγλίας εἰς τὸ συνᾶδρον εἰρήνης.

Τὴν νύκτα τῆς 24ης Δεκεμβρίου ἔναρξις πυρκαϊᾶς ἐσημειώθη ἐν τῷ Διοικητηρίῳ, ὅπου τὰ γραφεῖα τοῦ Σώματος Στρατοῦ καὶ ἡ κατοικία μας.

Ἡ ἐντεταλμένη διμοιρία Μηχανικοῦ ἔφθασε μετὰ μίαν ὥραν εὐτυχῶς ἐσβέσθη τὸ πῦρ διὰ προχειρῶν μέσων, ὑπῆρξεν ὅμως ἀρκετὴ σύγχυσις καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐνόμισαν ὅτι ἐβάλαμεν ἡμεῖς φωτιά εἰς τὸ Διοικητήριόν τους, προκειμένου νὰ φύγωμεν.

Τὴν 25ην Δεκεμβρίου, ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων, πυκνοὶ ἠκούοντο πυροβολισμοί, καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, ὡσάν νὰ ἐγένετο μάχη. Ἦτο ὁ ἑορτασμός τῶν Χριστουγέννων ἐκ μέρους τῶν στρατιωτῶν μας. Οὐδὲν μέσον ἠδύνατο νὰ τοὺς συγκρατήσῃ. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἐγένετο ἐπίθεσις κατὰ τοῦ ἡμετέρου προγεφυρώματος Ἀχμεντί ἐπὶ τοῦ Μαιάνδρου, εἰς τὸν ὑποτομέα Μπουλαντάν· ὁ κανονιοβολισμὸς διήρκεσε καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν.

Τὸ σημεῖον αὐτὸ εἶναι εὐαίσθητον καὶ ὁ ἐχθρὸς δυνατὸν νὰ σκοπεύῃ νὰ κατευθυνθῇ δι' αὐτοῦ πρὸς Φιλαδέλφειαν. Διετάχθη μερικὸς συναγερμὸς καὶ ἐπιφυλακὴ. Οἱ ἐν Ἀθήναις ὅμως συνάδελφοί μας διαδίδουν ὅτι καθήμεθα ἡσυχοί, ἀφοῦ δὲν γίνονται ἐπιχειρήσεις.

Χιών ἐκάλυψε διὰ τρίτην φοράν τὸ Ἀφιδόν. Εἰς μερικὰς κορυφὰς τῶν προφυλακῶν τὸ ὕψος τῆς χιόνος ἔφθασε τὸ 1½ μέτρον. Κατ' ἀνάγκην ἀφῆρέσαμεν μερικὰ φυλάκια. Ὁ ἀνεφοδιασμὸς δυσκολώτατος. Ἀναφοραὶ πανταχόθεν ὅτι θὰ ψοφήσουν τὰ ζῶα ἐλλείψει κριθῆς καὶ αἱ ἀγέλαι τῶν σφαγίων ἐλλείψει χόρτου. Χώματα κατέπεσαν εἰς μίαν σιδηροδρομικὴν σήραγγα καὶ διέκοψαν τὴν συγκοινωνίαν. Γίνονται ἐκατέρωθεν μεταφορτώσεις μέχρις ἀπελευθρώσεως τῆς γραμμῆς.

Τὴν 28ην ἐπέστρεψεν ὁ Κοντούλης ἐκ Σμύρνης καὶ μᾶς εἶπε ὅτι τὸ Συμβούλιον δὲν συνεδρίασεν, διότι ἀφίκετο ἐξ Ἀθηνῶν ἀπροόπτως ὁ Δούσμανης, χωρὶς νὰ τὸν στείλῃ τὸ Ὑπουργεῖον, δικαιούμενος ἐκ τοῦ νόμου νὰ μετάρχη τοῦ Συμβουλίου, ὡς ἀντιστράτηγος. Ἡ ἀντίθεσις Παπούλα—Δούσμανη εἶναι ἀγεφύρωτος. Καὶ οὕτω ἀνεβλήθη τὸ Συμβούλιον μετὰ τὴν δικαιολογίαν τῶν ἑορτῶν.

Ὑπῆρξε κάποια μυστικὴ ἀπὸ τουρκικῆς πλευρᾶς πληροφορία ὅτι ἐντὸς τοῦ Ἀφιδόν ὑπῆρχε συνωμοσία ἐναντίου μας, ἀνέφερον ὀνόματα καὶ μέρη ὅπου ὑπῆρχαν ὅπλα. Μεταξὺ τῶν συνωμοτῶν ἀνέφερον καὶ τὸν δήμαρχον Σαμπήτ, τὸν ὁποῖον ἡμεῖς ἐθεωρούσαμεν ὡς τὸν καλύτερον φίλον μας, διότι εἶχε κάμει δημοσίας δηλώσεις ὑπὲρ τῆς ἐλληνικῆς διοικήσεως. Τὰ πράγματα δὲν ἀπέδειξαν τίποτε, ἀλλ' αἱ γενόμεναι ἔρευναι καὶ προσωριναὶ συλλήψεις προεκάλεσαν δυσαρρεσκείας. Κατὰ τοῦ δημάρχου δὲν ἐνηργήσαμεν τίποτε, ἀλλ' ἔκτοτε ἐφέρετο ψυχρὸς ἀπέναντί μας.

Τελειώνει τὸ ἔτος 1921. 100 χρόνια ἀπὸ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα μας καὶ ἀκόμη ἀγωνίζεται τὸ Ἔθνος διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἀπελευθρώσεώς του. Ἐφθάσαμεν ἕως τὰ πρόθυρα τῆς Ἀγκύρας, ὑπεβλήθημεν εἰς θυσίας αἵματος, χρήματος, κόπων, στερήσεων, συγκινήσεων, ἐλπίδων καὶ ἀπογοητεύσεων καὶ μέχρι ταύτης τῆς στιγμῆς δὲν ἔχομεν τίποτε τὸ θετικόν. Ἰσως,

φαίνεται, όλα αυτά να πάνε χαμένα. Οί Τοῦρκοι με τὸ ἔμβλημα «Μισάκι-Μιλί» διακηρύσσουν ὅτι δὲν ἐνοοῦν νὰ συνάψουν εἰρήνην, ἐὰν δὲν φύγη καὶ ὁ τελευταῖος ξένος στρατιώτης ἀπὸ τὰ ἐδάφη των (Ἄσια καὶ Θράκη), ἂν δὲν ἀπαλλαγῶν οἰουδήποτε διεθνοῦς οικονομικοῦ ἐλέγχου, ἂν δὲν ἀποκτήσουν πλήρως τὴν ἀνεξαρτησίαν των ὡς Κράτους, καὶ ἂν δὲν ἀποζημιωθοῦν διὰ τὰς καταστρόφας τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων, τὰς ἀρπαγὰς τῶν ποιμνίων των, τῶν σιτηρῶν, τῶν μαλιῶν, τὰς ἐπιτάξεις ὑποζυγίων κλπ. κλπ.

Πῶς λοιπὸν δυνάμεθα νὰ εἴμεθα αἰσιόδοξοι διὰ σύναψιν συντόμου καὶ ἱκανοποιητικῆς εἰρήνης ;

Ε Τ Ο Σ 1922

Ἄφιόν-Καρά-Χισάρ. Εἰσερχόμεθα εἰς τὸ νέον ἔτος με μόνην εὐχὴν ὄλων τῶν ἐν τῷ μετώπῳ ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν νὰ συναφῇ τὸ ταχύτερον ἢ εἰρήνη καὶ νὰ λήξῃ ἡ Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία.

Ὁ πόθος αὐτὸς εἶναι δεδικαιολογημένος, ὡς ἐκ τοῦ μακροῦ χρόνου καθ' ὃν ὑπηρετοῦν οἱ ἄνδρες, τῶν κακουχιῶν ἃς ὑφίστανται καὶ τῆς ἀπομακρύνσεως ἐκ τῶν οἰκογενειῶν των. Ἡ εὐχὴ ὄλων μας εἶναι ὁ πόθος αὐτὸς νὰ μὴ λάβῃ δυσάρεστους ἐκδηλώσεις ἀπειθαρχίας.

Ἰανουάριος 1922. Κατ' αὐτὰς ἐγνώσθη ἡ πτώσις τοῦ Ὑπουργείου Μπριὰν ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἡ ἀνάληψις τῆς κυβερνήσεως ὑπὸ τοῦ Πουανκαρέ. Τοῦτο δι' ἡμᾶς δὲν ὑπῆρξε δυσάρεστον, διότι ὁ Μπριὰν εἶχεν ἐκδηλωθῆ κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν ἀπόψεων, καίτοι δὲν γνωρίζομεν ἀκόμη τὰς διαθέσεις τοῦ Πουανκαρέ. Πάντως ἡ ἀλλαγὴ αὕτη συνεπάγεται βραδύτητα περὶ τὰς διασκέψεις διὰ τὴν μετὰ τῆς Τουρκίας εἰρήνην, καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν δυσάρεστον πλευρὰν δι' ἡμᾶς.

Τὰς ἡμέρας αὐτὰς εἶχομεν καὶ τὸ δυσάρεστον ἐπεισόδιον τοῦ 49ου συντάγματος πεζικοῦ, στασιάζοντος καὶ ἀρνηθέντος νὰ ἐκτελέσῃ διαταχθεῖσαν μεταστάθμευσιν. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι τὸ σύνταγμα τοῦτο εἶχεν ἀπαρτισθῆ ἀπὸ διάφορα μαζεύματα καὶ ἐφέδρους τῶν μεγαλυτέρων ἡλικιῶν, δὲν εἶχε παρὰ μόνον ἕξ μονίμους ἀξιωματικούς καὶ ἀνώτερον μόνον τὸν διοικητὴν αὐτοῦ. Τελικῶς ἐγένετο ἡ μεταστάθμευσις με ἀρκετὴν ἀταξίαν.

Διετάχθησαν ἀνακρίσεις πρὸς παραπομπὴν τῶν πρωταιτιῶν εἰς δίκην.

Ἡμεῖς προβλέπομεν ἐπανάληψιν τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐκ μέρους τοῦ Κεμάλ, μόλις βελτιωθῇ ὁ καιρὸς, ὑπὸ συνθήκας περισσότερον εὐνοϊκὰς δι' αὐτόν, δυνάμενον νὰ ἐκλέξῃ τὸ σημεῖον τῆς ἐπιθέσεώς του, ἐνῶ ἡμεῖς πρέπει νὰ εἴμεθα ἔτοιμοι παντοῦ, πρᾶγμα ἀδύνατον. Ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τῆς ἐπικειμένης ἐπιθέσεως διεφωνήσαμεν με τὴν Στρατιάν, ἣτις διέταξε τὸν ὑπαρχηγὸν τοῦ Ἐπιτελείου Σαρηγιάννην νὰ ἔλθῃ εἰς Ἄφιόν πρὸς ἀνταλλαγὴν καὶ συζήτησιν τῶν ἐκατέρωθεν ἀπόψεων. Τελικῶς κατίσχυσαν αἱ ἰδικαί μας ἀπόψεις καὶ ἀπεφύχθη μελετωμένη, λίαν ἐπικίνδυνος, νέα προέλασις πρὸς κύκλωσιν τοῦ ἐχθροῦ.

Τὸ Συμβούλιον τῶν ἀντιστρατήγων ὠρίσθη διὰ τὴν 10ην Ἰανουαρίου καὶ τὴν 8ην ἀνεχώρησεν ὁ Κοντούλης διὰ Σμύρνην, ἀναπληρωθεὶς καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Τρικούπη.

Τὴν 1ην Ἰανουαρίου ἐγένοντο ἐν τούτοις προβιβασμοὶ 150 περίπου λοχαγῶν διαφόρων ὄπλων εἰς ταγματάρχας, χωρὶς νὰ κριθῶσι προηγουμένως ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῶν ἀντιστρατήγων.

Τὴν 21ην Ἰανουαρίου, νέο χιόνι — διὰ 4ην φορὰν — ἐκάλυψε τὴν πόλιν τοῦ Ἀφιδῶν καὶ ὅλην τὴν περιοχὴν. Διακοπὴ τηλεφωνικῶν συγκοινωνιῶν, δυσκολία ἐφοδιασμοῦ, διακοπὴ ἀφίξεως τραίνων.

Μόλις τὴν 24ην Ἰανουαρίου περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς ἡ ἀπὸ 3-1-22 ἐγκύκλιος διαταγὴ τοῦ Ὑπουργείου δι' ἧς κοινοποιεῖται τὸ ἀπὸ 14 Δεκεμβρίου 1921 Β.Δ., δι' οὗ ἀπονέμεται τὸ Χρυσοῦν Ἀριστεῖον Ἀνδρείας εἰς τοὺς ἀνωτέρους ἀξιωματικούς τοῦ Στρατηγοῦ μας, ἐν οἷς καὶ εἰς ἐμέ, μετὰ τὸ δικαιολογικὸν «διότι κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Μαρτίου 1921 ἐπεδείξαντο ἔξοχα στρατιωτικὰ προτερήματα, γενναϊότητα καὶ ἐξαιρετον διαγωγὴν». Ἡ πρότασις εἶχεν ὑποβληθῆ ἔκτοτε, ἀλλὰ ἡ γραφειοκρατία, ἴσως καὶ ἡ ἀντίδρασις τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐβράδυναν τόσον τὴν πραγματοποίησίν της.

Φεβρουάριος 1922 (Ἀφιδῶν). Ὁ χειμὼν ἐξακολουθεῖ δριμύς. Χιόνια καὶ πάγοι. Ἐν τούτοις οἱ κάτοικοι λέγουσιν ὅτι εἶναι ἀπὸ τοὺς ἡπιωτέρους χειμῶνας. Ἄμα εἶναι καλὴ ἡμέρα μᾶς ἐπισκέπτεται κανένα Τουρκικὸν ἀεροπλάνον. Τὰ ἰδικὰ μας δυστυχῶς δὲν δύνανται νὰ ἀπογειωθοῦν ὡς ἐκ τῆς καταστάσεως εἰς ἣν περιῆλθε τὸ ἀεροδρόμιον, λόγῳ τῶν χιόνων καὶ τῶν βροχῶν. Εἶχομεν κατ' αὐτὰς ὁμαδικὰς λιποταξίας ἀπὸ 10-20 ἀνδρῶν. Ὅλοι αὐτοὶ προέρχονται ἀπὸ τοὺς στρατολογηθέντας Μικρασιάτας καὶ μεταβάλλονται κατόπιν εἰς ληστοσυμμορίας, αἱ ὁποῖαι λυμαίνονται τὰ μετόπισθεν.

Κυβερνητικὴ μεταβολὴ ἐν Ἰταλίᾳ μετὰ πρωθυπουργὸν τὸν Ντὲ-Φάκτα ἐπιφέρει νέαν ἐπιβράδυνσιν διὰ τὰς συνεννοήσεις περὶ εἰρήνης. Ὁ πρωθυπουργὸς Γούναρης ἐπέστρεψε τὴν 23ην Φεβρουαρίου εἰς Ἀθήνας συμπληρώσας πεντάμηνον διαμονὴν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, χωρὶς νὰ ἐπιτύχη τίποτε, οὔτε καὶ τὸ δάνειον. Ἡ ἔλλειψις χρημάτων ἔχει φθάσει μέχρι τοῦ σημείου νὰ καθυστεροῦνται καὶ οἱ μισθοὶ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν. Τὰ ὑπάρχοντα ἐν τῷ τόπῳ εἶδη τὰ προμηθευόμεθα δι' ἐπιτάξεως καὶ ὄχι διὰ πληρωμῆς. Οἱ ἀντιστράτηγοι ἐπὶ 1½ μῆνα ἐξακολουθοῦν συσκεπτόμενοι ἐν Σμύρνη διὰ τοὺς προβιβασμοὺς.

Μάρτιος 1922 (Ἀφιδῶν). Ἡ Κυβέρνησις Γούναρη κατεψηφίσθη ὑπὸ τῆς Βουλῆς, εἰς ἣν ἀνεκοίωσε τὰς ἐν Εὐρώπῃ ἐνεργείας του, διὰ ψήφων 162 κατὰ καὶ 155 ὑπέρ. Εἰς τὸ μέτωπον ἡ εἶδησις ἠκούσθη μᾶλλον εὐχαρίστως, διότι ἀπέδιδον εἰς αὐτὴν ὅτι δὲν ἔκαμε τίποτε ἐθνικῶς ὠφέλιμον, ἀλλ' ἡσχολήθη μετὰ τὴν μικροπολιτικὴν. Ἐκαμε 100 στρατηγούς ἐκ τῶν ἀποτάκτων, ἔδωσε χρηματικὰς ἀποζημιώσεις εἰς τοὺς πολιτικῶς παθόντας, ἔκαμε τὴν ἀμελέτητον ἐκστρατείαν τῆς Ἀγκύρας, διὰ νὰ φανῇ ὁ πρόεδρος τῆς ἀνώτερος τοῦ Βενιζέλου, καὶ οὐδὲν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐπέτυχε.

Παρά ταῦτα, ἀφοῦ ἐκλήθησαν οἱ Στράτος καὶ Μπούσιος διὰ νὰ σχηματίσουν Κυβέρνησιν καὶ δὲν ἠδυνήθησαν, ἡ ἐντολὴ ἐδόθη καὶ πάλιν εἰς τὸν Γούναρην, ὁ ὁποῖος ἀνεσχημάτισε τὴν Κυβέρνησιν του, κρατήσας ἐκ τῶν παλαιῶν Ὑπουργῶν μόνον τοὺς Πρωτοπαπαδάκη, Μπαλτατζῆν καὶ Θεοτόκην, καὶ ἔλαβε ψῆφον ἐμπιστοσύνης τῆς Συνελεύσεως.

Τὸ κρῦο ἐξακολουθεῖ. Νέο Μαρτιάτικο χιόνι μᾶς ἐπεσκέφθη. Μικροεπιθέσεις μᾶλλον δοκιμαστικαὶ γίνονται, καθ' ὅσον ὁ Κεμάλ δὲν ἀποφασίζει ἀκόμη γενικωτέραν ἐπίθεσιν, ἐφ' ὅσον ἐλπίζει εὐνοϊκὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς Διασκέψεως.

Εἴχαμεν κατ' αὐτὰς ἐλαφρὰν σχετικῶς ἐπιδημίαν γρίπης, ἐξ ἧς παρέμεινα καὶ ἐγὼ κλινῆρης ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα μὲ 40^ο πυρετόν, καθὼς καὶ ἄλλοι τρεῖς ἀξιοματικοὶ τοῦ Ἐπιτελείου.

Τὴν 9ην Μαρτίου μᾶς ἀνεκοινώθη ὑπὸ τῆς Στρατιᾶς ὅτι ὁ στρατηγὸς Κοντούλης ἔπαθεν ἐν Σμύρῃ μίαν μικρὰν παραλύσιν τοῦ δεξιοῦ ἡμίσεος τοῦ προσώπου του — προφανῶς πρόκειται περὶ ἐλαφρᾶς ἡμιπληγίας — καὶ κατόπιν τούτου θὰ μεταβῆ εἰς Ἀθήνας πρὸς θεραπείαν καὶ δὲν πρέπει νὰ ἀναμένεται συντόμως ἡ ἐπάνοδος του εἰς τὴν Διοίκησιν τοῦ Σώματος. Γενῶνται ζήτημα ὀριστικοῦ διακανονισμοῦ τῶν Ἀνωτέρων Διοικήσεων. Ἐν τῷ μεταξύ ἀπουσιάζουν ὁ ἀρχηγὸς καὶ ὁ ὑπαρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου τῆς Στρατιᾶς, εἰς Ἀθήνας.

Ἡ συνελθοῦσα εἰς Παρισίους διάσκεψις (10 Μαρτίου 1922) ὡς πρώτην ἀπόφασιν ἐπρότεινε ἀνακωχὴν μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων, διαρκείας 3 μηνῶν, δυναμένην νὰ ἀνανεωθῇ. Δημιουργίαν οὐδετέρας ζώνης μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων, πλάτους 10 χιλιομέτρων, πρὸς ἀποφυγὴν προστριβῶν καὶ τὴν μὴ ἐνίσχυσιν οὔτε μετακίνησιν τῶν δυνάμεων τῶν ἐμπολέμων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνακωχῆς.

Ἐκλήθη ὁ Παπούλας ἐπειγόντως εἰς Ἀθήνας, ὅπου εὐρίσκειται καὶ ὁ ἐπιτελάρχης του Κωνστ. Πάλλης, διὰ νὰ εἴπουν τὴν γνώμην των. Τὴν νύκτα τῆς 17ης Μαρτίου ἐλήφθη τὸ ἐξῆς κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ Παπούλα πρὸς τοὺς Διοικητὰς τοῦ Βορείου καὶ Νοτίου Συγκροτήματος : «Καθιστῶ γνωστὸν ὅτι κατόπιν παρουσιασθείσης ἀνεπίστου καταστάσεως καὶ αἰτήσεως παρὰ Ὑπουργείου Στρατιωτικῶν γνώμης μου, ὑπέβαλον ἔγγραφον δῆλωσιν περὶ παραμονῆς Στρατοῦ Μικρὰν Ἀσίαν. Λεπτομερείας ἀνακοινώσω ἅμα ἀφίξει μου, ἥτις πραγματοποιηθῆ μετὰ λῆψιν ὑπὸ Κυβερνήσεως ἀποφάσεως ἐπὶ δηλώσεώς μου».

Τὴν 27ην Μαρτίου μᾶς ἐκοινοποιήθη κρυπτογραφικῶς ὅτι ὁ Κεμάλ δέχεται τὴν ἀνακωχὴν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀποσυρθῶμεν ἐντὸς 15 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς γραμμῆς Ἐσκι-Σεχῆρ — Κιουτάχεια — Ἀφιὸν καὶ ἐντὸς 4 μηνῶν ὀλοσχερῶς ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας. Ὅροι ἐντελῶς ἀπαράδεκτοι δι' ἡμᾶς.

Ὁ Γούναρης λαβὼν ψῆφον ἐμπιστοσύνης ἀνεχώρησε καὶ πάλιν διὰ τὸ συνέδριον τῆς εἰρήνης.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν Πρωτοπαπαδάκης, εὐρι-

σκόμενος πρὸ οἰκονομικοῦ ἀδιεξόδου, ἐψήφισε νόμον διχοτομήσεως τοῦ κυκλοφορούντος χαρτονομίσματος, οὕτινος τὸ ἥμισυ θὰ κυκλοφορῇ ὡς χαρτονόμισμα καὶ τὸ ἄλλο ἥμισυ θὰ ἀποτελῇ ὁμολογίαν δανείου τοῦ κομιστοῦ πρὸς τὸ Δημόσιον. Οὕτω τὸ Κράτος ἐδανείσθη ὑποχρεωτικῶς παρὰ τῶν πολιτῶν 1½ δισεκατομμύριον δραχμᾶς.

Τὸ τοιοῦτον ἔφερεν ἀναστάτῳσιν — τουλάχιστον εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ Ἄφριον — ὅπου τὰ καταστήματα ἔκλεισαν ἢ ἐδιπλασίασαν ἀμέσως τὴν τιμὴν τῶν εἰδῶν των. Ἐπιτήδειοι δὲ ἐπιχειρηματῆαι ἀγοράζουσιν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἀντὶ ἐξευτελιστικῆς τιμῆς, τὰ χαρτονομίσματά τους.

Οἱ Τούρκοι ἔκαμαν μερικὰς δοκιμαστικὰς κρούσεις καὶ ὁ ἀναπληρῶν τοὺς ἀπόντας εἰς Ἀθήνας Παπούλαν καὶ Πάλλην ὑπαρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου Σαρηγιάννης διέταξε διαφόρους ἀδικαιολογήτους μετακινήσεις κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ Πάσχα, αἱ ὁποῖαι ἐπηύξησαν τὴν κρατοῦσαν δυσφορίαν.

Τὴν 25ην Μαρτίου, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς Ἐθνικῆς Ἑορτῆς, ἀπενεμήθη εἰς τὸν Παπούλαν ὁ Μεγαλόσταυρος τοῦ Γεωργίου μετὰ ξιφῶν. Περιποίησις ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως πρὸς πάντα διαθέτοντα κάποιαν δύναμιν.

Ἐπανῆλθεν ὁ Ἄγγλος σύνδεσμος ταγματάρχης Στρώβερ. Εἶμεθα ἐπιφυλακτικοὶ ἀπέναντί του, ἀλλὰ καὶ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ τὸν ἐμποδίσωμεν νὰ ἐπισκέπτεται τοὺς διαφόρους τομεῖς τοῦ μετώπου.

Ἀπρίλιος 1922 (Ἄφριον). Τὴν 3ην Ἀπριλίου, ἡμέραν τοῦ Πάσχα, ἐώρασεν ὁ στρατὸς ἐν ἡσυχίᾳ. Εἶναι τὸ πέμπτον Πάσχα, τὸ ὁποῖον κάμνω μακρὰν τῆς οἰκογενείας μου. Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν εὐρίσκονται καὶ οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν ἐν τῷ μετώπῳ ὑπηρετούντων. Ἐσχηματίσθη ἐν Σμύρῃ Σύνδεσμος Μικρασιατικῆς Ἀμύνης, με σκοπὸν ὅπως, δι' ἰδίων μέσων, κρατήσουν τὸν στρατὸν καὶ τὸν συντηρήσουν, ἐὰν ἤθελεν ἀποφασισθῆ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἢ ἀπομάκρυνσις του. Ὅταν ἐζήτησαν τὴν γνώμην μου, τοὺς εἶπα ὅτι τὸ ὅλον θέμα εἶναι ἀνώτερον οἰασδήποτε ἰδιωτικῆς ὀργανώσεως καὶ μόνον τὸ Κράτος δύναται νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐκστρατείαν. Τὸ αἶσθημα ὅμως ἐμποδίζει τοὺς καλοὺς αὐτοὺς πατριώτας νὰ προσγειωθῶσι πρὸς τὴν πραγματικότητα. Γενικῆ εἶναι ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἡ κυβέρνησις Γούναρη καὶ ἀνίκανος εἶναι νὰ διαχειρισθῇ τὸ ὅλον ζήτημα, ἀλλὰ καὶ τὸ κύρος δὲν ἔχει πρὸς τοῦτο, ἀφοῦ ἡ μικρὰ πλειοψηφία τῆς ἐν τῇ Συνελεύσει ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς ἐκ Μακεδονίας Τούρκους βουλευτάς. Τῆς τοιαύτης δυσφορίας ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ σύνταξις πρωτοκόλλου περιφερομένου μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν, ἄλλων ὅπως ἀναλάβῃ τὴν Κυβέρνησιν ὁ ἐν Σμύρῃ ἀρμοστής Στεργιάδης, καὶ ἄλλων ζητούντων ὅπως ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τοῦ Στρατοῦ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει στρατηγὸς Ἰωάννου, μετὰ τῶν ἐκεῖσε ἀξιωματικῶν τῆς Ἀμύνης, τέλος ὅπως ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Μεταξάκης, ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν Ἄγγλων, σχηματίσῃ ἴδιον ἀνεξάρτητον Μικρασιατικὸν Κράτος.

Προσέτι ὑπῆρξε καὶ ἔντονος διάδοσις ὅτι ὁ Παπούλας, ἐν περιπτώσει διαταγῆς περὶ ἐκκενώσεως τῆς Μ. Ἀσίας, δὲν θὰ ὑπακούσῃ, ἀλλὰ θὰ παραμείνῃ μαζί με τὸν Στρατὸν, τῶν οἰκονομικῶν μέσων ἐξασφαλιζομένων ὑπὸ

τῆς Μικρασιατικῆς Ἀμύνης. Ὁ Παπούλας, μέχρι τοῦ ὁποίου ἔφθασεν ἡ τελευταία αὐτῆ διάδοσις, ἠναγκάσθη νὰ ἀπευθύνῃ ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς, δι' ἧς ἐδήλου ὅτι «ὡς πιστὸς στρατιώτης θὰ πειθαρχῇ πάντοτε εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ Κράτους καὶ ἐὰν χρειασθῇ θὰ πέσῃ τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενος».

Ἡ Στρατιὰ μᾶλλον δι' ἱκανοποίησιν προσωπικῶν φιλοτιμιῶν ἀπέσπασε τὰς VII καὶ IX Μεραρχίας ἐκ τοῦ Νοτίου συγκροτήματος καὶ ἀπήρτισεν («Ὁμάδα Μεραρχιῶν»), ὑπαγομένων ἀπ' εὐθείας εἰς αὐτήν, καὶ τοῦτο διότι ὁ ὑποστράτηγος Πλατής, διοικητὴς τῆς VII Μεραρχίας, ἦτο ἀρχαιότερος τοῦ Τρικούπη, ὅν ἡ Μεραρχία του ὑπήγετο.

Τὴν 7ην Ἀπριλίου ἀφίκετο εἰς Ἀφιὼν ὁ διακεκριμένος Ἀμερικανὸς δημοσιολόγος καὶ δημοσιογράφος Ἔρμπερτ Ἄνταμς Γκίμπενς, ὁ ὁποῖος εἶχε ζῆσει ἐπὶ τριετίαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἶχε μελετήσῃ τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν, ἔτυχεν εἰς τὰς σφαγὰς τῶν Ἀρμενίων εἰς Ἀδανα καὶ ἐγνώριζε τὰ θέματα τὰ ὁποῖα μᾶς ἀπησχόλουν καὶ ἐξεφράζετο εὐμενῶς ὑπὲρ τῶν δικαίων μας. Τοῦ παρέσχομεν πᾶσαν διευκόλυνσιν καὶ περιποίησιν.

Ὁ Γούναρης ἐπανῆλθε τὴν 14ην Ἀπριλίου εἰς Ἀθήνας.

Ὁ Παπούλας ἀνεχώρησε δι' Ἀθήνας.

Οἱ Ἴταλοι ἐξεκένωσαν τὸ τρίγωνον Σωζίων-Νέας Ἐφέσσου, κατόπιν φιλικῆς συνεννοήσεως μετὰ τῶν Τούρκων, παρ' ὧν ἔτυχεν οἰκονομικῶν ἀνταλλαγμάτων. Ὅλοι οἱ Ἴταλοι καὶ οἱ Ἕλληνες ἀνεχώρησαν ἐκείθεν, φοβούμενοι τοὺς Κεμαλικούς. Ἡ Κυβέρνησις ἐνέκρινε καὶ κατελάβαμεν ἡμεῖς τὸ τρίγωνον τοῦτο, τοῦ στρατοῦ μας προωθηθέντος κατὰ μῆκος τοῦ Μαϊάνδρου μέχρι τῆς θαλάσσης.

Ἐνα ἀρκετὰ μέγαλον τμήμα ἐδάφους, εὐρισκόμενον ἐντὸς τῶν προφυλακῶν μας, ἐλλείψει συγκοινωνίας, ἔμεινεν ἀπάτητον ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἡ κατοχὴ μας ἦτο σκιώδης. Τοῦτο ἦτο τὸ βορείως Σιμάβ-Τζεντίς, τὸ δυτικῶς Κιουτάχειας, τὸ νοτιῶς Προύσσης καὶ ἀνατολικῶς Μπαλουκεσέρ. Τὸ τμήμα αὐτὸ ἀπετέλεσε τὸ βασίλειον τοῦ Μπεχλιβάνη, ἐνὸς εὐφυοῦς καὶ δραστηρίου ἀντάρτου, κινουμένου ἀνενοχλήτως μετὰ τοῦ σώματός του καὶ βοηθουμένου ὑπὸ τῶν κατοίκων.

Εἰς τὰς 15 Ἀπριλίου εἰς τὸ χωρίον Ἐσένκιοῖ ἐφόνευσαν 1 ἀξιωματικὸν καὶ 5 στρατιώτας ἰδικούς μας, οἱ ὁποῖοι εἶχον μεταβῆ ἐκεῖ πρὸς ἐκμετάλλευσιν τῶν τοπικῶν πόρων. Ἐπίσης εἰς τὸ χωρίον Ἐμὲν ἔκαυσαν 1 ἀξιωματικὸν καὶ 30 στρατιώτας ἐντὸς τοῦ Διοικητηρίου. Δύναμις 250 ἀνδρῶν, σταλεῖσα ὑπὸ τῆς Στρατιωτικῆς Διοικήσεως Κιουταχείας, κυκλωθεῖσα ὑπὸ 1.200 ἐγγχωρίων ἀνταρτῶν μόλις κατάρθωσε νὰ διασπάσῃ τὴν κύκλωσιν καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Νταουσανλί ἀπολέσασα 3 ἀξιωματικούς καὶ 80 ὀπλίτας καὶ τὰ πολυβόλα τῆς.

Τὴν 22αν Ἀπριλίου ἐπανῆλθε ἐξ Ἀθηνῶν ὁ στρατηγὸς Παπούλας καθὼς καὶ ὁ Στεργιάδης, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀναφέρει ὅτι ὁ Παπούλας δὲν περιωρίζετο εἰς τὰ στρατιωτικά του καθήκοντα, ἀλλὰ ἀνεμιγνύετο καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν, προβαίνων εἰς δηλώσεις καὶ συνεννοήσεις μὲ πολιτικὰ πρόσωπα κλπ.

Μετὰ δυσκολίας κατώρθωσαν νὰ τοὺς συμβιβάσουν καὶ ἐπέστρεψαν καὶ οἱ δύο.

Αἱ συνεννοήσεις διὰ τὴν εἰρήνην δὲν προχωροῦν. Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἰταλία ἐπιζητοῦν διὰ τῆς εὐμενοῦς στάσεώς των πρὸς τὴν Τουρκίαν νὰ καρπωθοῦν οἰκονομικὰ ὀφέλη!

Μάϊος 1922 (Ἀριόν). Κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ προϋπολογισμοῦ εἰς τὴν Βουλὴν ἡ Κυβέρνησις Γούναρη ἔλαβε 161 ψήφους ὑπὲρ καὶ 160 κατὰ.

Παρητήθη ὁ Γούναρης καὶ ὁ σχηματισμὸς τῆς νέας Κυβερνήσεως ἀνετέθη εἰς τὸν Στράτον. Παρουσιασθεῖσα ὅμως εἰς τὴν Βουλὴν δὲν ἔλαβε ψῆφον ἐμπιστοσύνης. Νέα παραίτησις. Κατόπιν τούτου ἐσχηματίσθη Κυβέρνησις συνασπισμοῦ (Γούναρη—Στράτου) ὑπὸ τὴν Προεδρείαν τοῦ τέως Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν Πρωτοπαπαδάκη, ἥτις καὶ ἔλαβε ψῆφον ἐμπιστοσύνης παρὰ τῆς Βουλῆς.

Τὸ Συνέδριον τῆς Γενεύης, παρὰ τὴν ἀπειληθεῖσαν πολλάκις ρῆξιν, ἐπεράτωσε τὰς ἐργασίας του (6 Μαΐου) χωρὶς τελικὰς λύσεις, ἀφῆσαν τὴν ἐπίλυσιν διαφόρων ζητημάτων εἰς διαφόρους ὑποεπιτροπὰς τὰς ὁποίας συνέστησεν.

Ἐν τῇ Ἀγγλικῇ Βουλῇ ἐγένετο θόρυβος πολὺς διὰ τοὺς διωγμοὺς χριστιανῶν εἰς τὸν Πόντον, τὰς ὁποίας κατήγγειλε μία ἐπιτροπὴ Ἀμερικανῶν, ἥτις εἶχε μεταβῆ ἐκεῖ πρὸς διανομὴν βοηθημάτων. Ἡ Ἀγγλία ἐπρότεινε, καὶ οἱ ἄλλοι ἀπεδέχθησαν, νὰ μεταβῆ μία ἐπιτροπὴ ἐπὶ τόπου πρὸς ἐξέτασιν. Ὁ Κεμάλ ἀπεδέχθη, ὑπὸ τὸν ὄρον ἡ ἐπιτροπὴ νὰ εἶναι ὠρισμένης συνθέσεως καὶ ἡ ἴδια ἐπιτροπὴ νὰ μεταβῆ καὶ εἰς ἐλληνοκρατουμένην ζώνην διὰ νὰ ἀποδείξητῃ πὺ ἐγένοντο περισσότεραι σφαγαί.

Ὁ Παπούλας κατελήφθη τὴν 15 Μαΐου ὑπὸ τοῦ ὀρίου ἡλικίας καὶ, καίτοι τοῦ ἐπροτάθη νὰ παραμείνῃ, οὗτος ἐπέμεινε καὶ ἀπεστρατεύθη ἀντικατασταθεὶς εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ ὑπὸ τοῦ Χατζηανέστη. Κατάπληξιν ἐπροξένησεν ὁ τοιοῦτος διορισμὸς, διότι ἦτο γνωστὸς ὁ ἀσυμβίβαστος καὶ ὀρηκτικὸς χαρακτὴρ τοῦ Χατζηανέστη, καίτοι τοῦ ἀνεγνωρίζετο στρατιωτικὴ ἀξία. Ὁ Παπούλας εἶχε κατορθώσει νὰ διοικήσῃ ἀμερολήπτως καὶ μετὰ σωφροσύνης καὶ εἶχεν ἀποκτήσει τὰς συμπαθείας τοῦ στρατοῦ.

Ἐπεσκέφθημεν μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Τρικούπη τὰς προφυλακὰς τῶν I, IV, XII Μεραρχιῶν. Ἐχει γίνεαι πολλὴ ἐργασία (βοηθεία καὶ τῶν Τούρκων χωρικῶν), ὀχυρώματα, δρόμοι, συρματοπλέγματα, στέγαστρα, παραπήγματα, καλύβια, ἀμπρί, κλπ. καὶ ἡ ἐργασία ἐξακολουθεῖ εἰς συμπληρώσεις καὶ ὀχυρώσεις 2ας καὶ 3ης γραμμῆς. Ὅλοι φοβοῦνται τὴν παράτασιν τῆς παραμονῆς μας καὶ προσπαθοῦν νὰ βελτιώσουν τὰς ἐγκαταστάσεις των.

Ὁ Ἀγγλος σύνδεσμος Στρῶμερ ἐπιμόνως ἐρωτᾷ περὶ τοῦ χρόνου ὁ ὁποῖος μᾶς χρειάζεται διὰ νὰ ἐκκινώσωμεν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

Ἐλήφθη διαταγὴ τῆς Στρατιᾶς, ὀρίζουσα 15ήμερον δρομολόγιον πρὸς ἐπιθεώρησιν ὑπὸ τοῦ νέου Ἀρχιστρατήγου τῶν μεραρχιῶν καὶ τοῦ μετώπου. Ἐπιτελάρχης τῆς Στρατιᾶς ἀνέλαβεν ὁ συνταγματάρχης τοῦ Μηχανικοῦ Βαλέττας, ἀντὶ τοῦ Πάλλη. Κίνησις παντοῦ πρὸς προπαρασκευὴν τῆς ἐπι-

θεωρήσεως, φθάνουσα τὴν ὑπερβολὴν, ἐκ φόβου πρὸς τὸν Χατζηανέστην. Οὗτος ἀφίκετο ἐπ' αὐτοκινήτου εἰς Ἄφιόν ἐκ Μπαλ-Μαχμουτ περὶ τὸ ἔσπερας τῆς 28ης Μαΐου, παρέμεινε τὴν 29ην, καθ' ἣν τῇ συνοδείᾳ τοῦ Τρικούπη καὶ ἐμοῦ ἐπεθεώρησε τὴν IV καὶ XII Μεραρχίας καὶ ἐπεσκοπήσε ἀπὸ καταλλήλου σημείου τὸν τομέα τῶν προφυλακῶν αὐτῶν. Ἐφαίνετο ἐπιζητῶν νὰ κατατοπισθῇ ἐπὶ τῆς καταστάσεως, διότι ὁ στρατὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἔχει ἀποκτήσει ἰδιάζοντα τρόπον δράσεως, λόγῳ τῶν ἰδιαζουσῶν συνθηκῶν ὑφ' ἃς εὐρίσκεται. Ὁ τρόπος ἐνεργείας τῶν τσετῶν ἐκτὸς καὶ ἐντὸς τῶν γραμμῶν μας, ἡ ἀσφάλεια τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν καὶ οἱ ἔνοπλοι Κιρκάσιοι, ὁ τρόπος φρουρήσεως πελωρίου μετώπου, πράγματα νέα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχη ὑπ' ἔσφι του ὁ κατὰ πρῶτον ἐρχόμενος εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, ὅσον καὶ ἂν εἶναι στρατιωτικῶς μορφωμένος. Τὴν 30ὴν Μαΐου ἀνεχώρησε πρὸς ἐπιθεώρησιν τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ.

Ἰούνιος 1922 (Ἄφιόν). Τὴν 5ην Ἰουνίου ἡ IV Μεραρχία ἐτέλεσε ἐπίσημον μνημόσυνον, παρὰ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τῆς Βαγδάτης ὑπὲρ τῶν πεσόντων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀνδρῶν τῆς Μεραρχίας. Οἱ ὁμοίομορφοι σταυροὶ τῶν τάφων εἶχον διακοσμηθῆ δι' ἀνθέων τῶν ἀγρῶν καὶ σημαῖων μετὰ ἑλληνικὰ χρώματα. Παράταξις τμημάτων καὶ μουσική, ἀντιπροσωπεῖται ἄλλων τῶν μονάδων, ἐπιμνημόσυνοι λόγοι. Παρέστημεν μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Τρικούπη. Ἐπηκολούθησε παρέλασις. Κατὰ σύμπτωσιν παρέστη καὶ ὁ στρατιωτικὸς ἀκόλουθος τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀγγλικῆς Πρεσβείας συνταγματάρχης Νέρν, μετὰ τοῦ συνδέσμου ταγματάρχου Τζόνσον, οἵτινες ἀφίχθησαν τὸ βράδυ τῆς 4ης Μαΐου. Οὗτοι ἐπεσκέφθησαν τὰ ἀεροπλάνα μας, τὸ Σχολεῖον Ἐφέδρων Ἀξιωματικῶν καὶ τὴν XII Μεραρχίαν. Θὰ προχωρήσουν πρὸς Ἐσκή-Σεχῆρ καὶ ἐκεῖθεν θὰ μεταβοῦν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ζητοῦν νὰ σχηματίσουν ἰδέαν περὶ τῆς ἀντοχῆς μας, τὴν ὁποῖαν, δυστυχῶς, ζητοῦν νὰ κάμψουν οἱ θεωρούμενοι σύμμαχοί μας, διὰ τῆς παρατάσεως. Ὁ Χατζηανέστης προτίθεται μόνις τελειώσει τὴν ἐπιθεώρησίν του νὰ μεταβῇ εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ ἐκθέσῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὰς ἀπόψεις του. Ἐν τῷ μεταξὺ ζητεῖ καὶ τηλεγραφικῶς καὶ ταχυδρομικῶς διαφόρους πληροφορίας, αἱ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀπαντήσεις στέλλονται εἰς Σμύρνην, ὅπου θὰ τὰς εὔρη συγκεντρωμένας, μόνις ἐπιστρέψει ἐκεῖ ἐκ τῆς ἐπιθεωρήσεως καὶ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του δι' Ἀθήνας. Μεταξὺ ἄλλων ἐζήτησεν ἐκθεσὶν μας περὶ τοῦ ἠθικοῦ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν τοῦ στρατεύματος. Ἐπ' αὐτοῦ ὑπεβάλομεν μακρὰν ἐκθεσιν, ἐν ἣ ἀναφέρομεν ὅσα ἐπιστεύαμεν ὡς ἀληθῆ. Οὕτω 1ον) Οἱ μόνιμοι ἀξιωματικοὶ παραπονοῦνται ὅτι εἰς καμμίαν περίπτωσιν δὲν ἐγένετο ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας διάκρισις μεταξὺ μαχομένων καὶ μὴ. 2) Οἱ ἐφεδροὶ ἀξιωματικοὶ παραπονοῦνται ὅτι αὐτοὶ στέλλονται εἰς τὸ μέτωπον ἐνῶ οἱ μόνιμοι μένουσιν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ὅτι δὲν ἐγένοντο μονιμοποιήσεις ἐφέδρων, καίτοι οὗτοι ἔχουν προσφέρει ἀρίστας πολεμικὰς ὑπηρεσίας. 3) Ὅλοι φοβοῦνται ὅτι τὸ χυθὲν αἷμα καὶ οἱ κόποι τῶν θὰ πᾶνε χαμένοι ἀπὸ κακὸν χειρισμὸν τῶν ζητημάτων παρὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ συνεπῶς δὲν ὑπάρχει ὁ ἀπαιτούμενος ἐνθουσιασμός, ὁ

όποιος θὰ μετεδίδετο καὶ εἰς τοὺς ἄνδρας. 4) Οἱ ὀπλίται παρουσιάζουν ἐκδηλα σημεῖα σωματικῆς καὶ ψυχικῆς κοπώσεως. Παραπονοῦνται ὅτι ἄνδρες νεωτέρων κλάσεων μένουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ αὐτοὶ οὐδὲ ὀλιγοήμερου ἀδείας δύνανται νὰ τύχουν, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν οἰκογενειακῶν των ἀναγκῶν. Πλεῖστοι ἀνυπότακτοι ἐν τῷ ἐσωτερικῷ δὲν διώκονται, ἐνῶ τραυματίαι, μόλις θεραπευθοῦν στέλλονται πάλιν εἰς τὸ Μέτωπον κλπ.

Παρ' ὅλα ταῦτα ἔχομεν πεποιθήσιν ὅτι θὰ ἀποκρούσωμεν τελεσφόρως πᾶσαν ἐπίθεσιν τοῦ ἐχθροῦ, ἀρκεῖ νὰ μὴ διαψευσθῆ ἡ ἐλπίς ὅτι τὸ τέρμα τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως εἶναι ἐγγύς.

Ὁ Χατζηανέστης, μὲ ὅλα τὰ στοιχεῖα, ἀνεχώρησε δι' Ἀθήνας, ὅπου ἐφθασε τὴν 14ην Ἰουνίου. Ἐκλήθησαν ἐκεῖ καὶ οἱ Ὑπατοὶ Ἀρμοσταὶ Σμύρνης καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Πολλὰ λέγονται περὶ τῶν ληφθησομένων ἀποφάσεων, σκοποῦσῶν νὰ παύσῃ ἡ περαιτέρω παρέλκυσις, ἥτις μᾶς ἐξαντλεῖ.

Ἐν ἐχθρικὸν ἀεροπλάνον κατέπεσεν ἐντὸς τῶν γραμμῶν μας καὶ συνελήφθησαν οἱ ἐπιβάται του. Αὐτόμολος Τοῦρκος ἐπιλοχίας ἀνέφερεν ὅτι ἐπέκειτο ἐπίθεσις κατὰ Ἀφιὸν τὴν 16ην τρέχοντος. Διετάχθησαν ὠρισμένοι μετακινήσεις πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φρουρᾶς τοῦ Ἀφιὸν καὶ ἐπεθεωρήσαμεν διάφορα σημεῖα τοῦ τομέως μας.

ΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΑΝΩΤΕΡΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΩΝ

Τὴν ἐσπέραν τῆς 15ης Ἰουνίου, ὅταν ἐπανήλθομεν ἐκ τῆς ἐπιθεωρήσεως τοῦ μετώπου, εὔρομεν μεταξὺ τοῦ ἐκ Σμύρνης ὑπηρεσιακοῦ ταχυδρομείου καὶ δύο διαταγὰς τῆς Στρατιᾶς, δι' ὧν καθώριζε τὰς ἀνωτέρας Διοικήσεις: Νικόλαος Τρικoupης, Κίμων Διγενής, Κωνσταντῖνος Γουβέλης, Νικόλαος Βλαχόπουλος, διοικηταὶ κατὰ σειράν, Α', Β', Γ' καὶ Δ' Σωμάτων Στρατοῦ. Κουρουσόπουλος, Φασίτσας, Καϊμπαλῆς καὶ Δημητριάδης (συνταγματάρχαι πεζικοῦ), διοικηταὶ Μεραρχιῶν. Ἐγὼ καὶ ὁ συνταγματάρχης Πέτσας, ὄντες ἀρχαιότεροι τῶν διορισθέντων μεράρχων, παρεμείναμεν ὡς Ἐπιτελάρχαι Σωμάτων Στρατοῦ. Ἐκ τούτου συμπεραίνω ὅτι τοῦτο δὲν ἐγένετο εἰς ἔνδειξιν δυσμενείας, ἀλλὰ διότι ἐθεώρησαν τὰς δύο αὐτὰς θέσεις ἰσοτίμους. Ἐγὼ μὴ ἔχων ὁμοίαν ἀντίληψιν ἀπέστειλα ἀμέσως τὸ κάτωθι τηλεγράφημα:

«15-6-22

Ἐπιτελάρχην Στρατιᾶς (Βαλέτταν)

Σ μ ὕ ρ η ν

Εἰς ληφθείσας ταύτην τὴν στιγμὴν τοποθετήσεις Διοικητῶν Μεραρχιῶν εἶδα μετ' ἐκπλήξεως ὅτι διορίζονται τοιοῦτοι ἅπαντες νεώτεροι ἐμοῦ. Ἐφ' ὅσον θέσις Ἐπιτελάρχου Σώματος Στρατοῦ εἶναι θέσις συνταγματάρχου, ἡ δὲ τῆς Διοικήσεως Μεραρχίας ὑποστρατήγου, δὲν δύναμαι δεχθῶ τοιαύτην παράλειψιν. Ἀναμένω ἀπάντησίν σας ὅπως ἐνεργήσω καὶ ὑπηρεσιακῶς».

Τὴν ἐπομένην, 16 Ἰουνίου, ἔλαβον τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα :

«Παρακαλῶ ἀναμείνατε ἐπάνοδον Διοικητοῦ Στρατιᾶς.

Βαλέττας»

Αὐθημερόν ὑπέβαλον ἐπίσημον ἀναφορὰν ἐν ἣ ἔλεγον :

«Πιθανὸν ἢ Διοίκησις τῆς Στρατιᾶς νὰ μὴ με ἔκρινε ἰκανὸν ὅπως μοι ἀναθέσῃ Διοίκησιν Μεραρχίας. Εἶναι ζήτημα ἐκτιμῆσεως, ἐπὶ τοῦ ὁποίου δὲν δύναμαι νὰ ἔχω γνώμην, οὐδὲ δικαίωμα νὰ παραπονεθῶ. Ἄλλὰ πιθανὸν καὶ νὰ θεωρῇ ἢ ὑπηρεσία ἰσοτίμους τὰς θέσεις τοῦ ἐπιτελάρχου Σώματος Στρατοῦ καὶ Μεράρχου, τοῦθ' ὅπερ, ἐφ' ὅσον δὲν στηρίζεται ἐπὶ νόμου, δὲν δύναμαι νὰ δεχθῶ καὶ συνεπῶς θεωρῶ ἐμαυτὸν παραλειφθέντα ἐκ τῆς Διοικήσεως, τῆς ὁποίας ὡς ἐκ τῆς ἀρχαιότητός μου ἐδικαιούμην. Κατ' ἀμφοτέρας ὅθεν τὰς περιπτώσεις δὲν μοῦ εἶναι δυνατόν νὰ ἐξακολουθήσω ὑπηρετῶν παρὰ τῇ Στρατιᾷ Μικρᾶς Ἀσίας καὶ παρακαλῶ ὅπως τεθῶ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Ἐσωτερικοῦ».

Τὴν ἀναφορὰν αὐτὴν ὑπέβαλε τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ εἰς τὴν Στρατιὰν (ἀριθ. ἐμπ. 6946/16-6-1922) μετὰ τὴν γνώμην τοῦ Διοικητοῦ Στρατηγοῦ Τρικούπη ὅτι «κέκτημαι ἅπαντα τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα ὅπως ἀναλάβω Διοίκησιν Μεραρχίας».

Συγχρόνως ἔγραψα καὶ εἰς τὸν Βαλέτταν νὰ μὴ μοῦ ἀπαντήσουν με ἐκκλήσεις πρὸς τὸν πατριωτισμὸν μου καὶ τὰς ἀνυπερβλήτους ἀνάγκας τῆς στιγμῆς, διότι νομίζω ὅτι ἔκαμα τὸ καθήκον μου πάντοτε, ὅπου ἐτάχθην.

Τὴν 21ην Ἰουνίου ἐλήφθη τὸ κάτωθι κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τῆς Στρατιᾶς : Προκειμένου ἀνατεθῆ Διοίκησις Μεραρχίας εἰς συνταγματάρχην Γονατᾶν παρακαλῶ προτεῖνατε 2 ἢ 3 συνταγματάρχας διὰ θέσιν ἐπιτελάρχου Σώματος Στρατοῦ, ἐκ τῶν μὴ διατεθέντων ὑπὸ Στρατιᾶς. Κατὰ διαταγὴν Βαλέττας». Ἦτο προφανὲς ὅτι τὸ τηλεγράφημα αὐτὸ ἐστάλη κατόπιν συνεννόησεως μετὰ τὸν Χατζηγιάννη εὐρισκόμενον εἰς Ἀθήνας.

Ὁ Τρικούπης ἐπρότεινεν ὡς ἐπιτελάρχην του τὸν συνταγματάρχην Ἀλέξανδρον Μερεντίτην, ὑπηρετοῦντα παρὰ τῷ Σώματι Στρατοῦ, ὡς ἀρχηγὸν πυροβολικοῦ.

Εἰς τὰς 28 Ἰουνίου ἐλήφθη ἡ ὑπ' ἀριθ. 18042/24-6-1922 διαταγὴ τῆς Στρατιᾶς ἔχουσα ὡς ἐξῆς :

«Τοὺς κάτωθι συνταγματάρχας τοποθετῶ ὡς διοικητὰς τῆς ἐναντι τοῦ ὀνόματος ἐκάστου Μεραρχίας 1ον) Τὸν Συνταγματάρχην Πεζικοῦ Γονατᾶν Στυλ. εἰς τὴν II Μεραρχίαν, μὴ ἰσχυούσης τῆς ὑπ' ἀριθ. 16302 διαταγῆς μου, δι' ἧς ἐτοποθετεῖτο εἰς ταύτην ὁ Συνταγματάρχης Πεζικοῦ Δημητριάδης» . . .

Ἐπιτελάρχης τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ διωρίσθη ὁ συνταγματάρχης Μερεντίτης. Οὕτω ἔληξε τὸ προσωπικὸν μου ζήτημα, ἀριετὰ ἱκανοποιητικῶς, ἀφοῦ μάλιστα μοι ἐδίδετο ἡ II Μεραρχία, ἡ τόσον περιζήτητος, ὡς ἔχουσα ὀριστικὴν ἔδραν τὰς Ἀθήνας.

Εἰς τὰς 29 Ἰουνίου παρέδωσα ὑπηρεσίαν εἰς τὸν νέον Ἐπιτελάρχην, τὸ ἑσπέρας παρέθεσε γεῦμα ὁ Τρικουπῆς πρὸς τιμὴν μου καὶ τὴν 1,30' μ.μ. τῆς 30ῆς Ἰουνίου ἀνεχώρησα σιδηροδρομικῶς διὰ Οὐσσάκ, ἔπου ἡ ἔδρα τῆς II Μεραρχίας. Εἰς Ἀφίον μὲ προέπεμψαν ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Στρατηγείου καὶ ἄλλοι τῆς φρουρᾶς καὶ εἰς Οὐσσάκ, ἔπου ἔφθασα τὴν 7.30, μ.μ. μὲ ἀνέμενον εἰς τὸν σταθμὸν ὁ Ἐπιτελάρχης καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Στρατηγείου τῆς Μεραρχίας.

Τὴν ἐπομένην ἐξέδωσα τὴν κάτωθι ἡμερησίαν διαταγὴν :

« Συμφώνως τῇ ὑπ' ἀριθ. 18042/24-6-22 διαταγῇ τῆς Στρατιᾶς Μ. Ἀσίας ἀναλαμβάνω ἀπὸ σήμερον τὴν Διοίκησιν τῆς II Μεραρχίας. Γνωρίζων τὴν ὥραιαν ἱστορίαν τῆς Μεραρχίας, θὰ προσπαθῶ τῇ συνδρομῇ Ἰμῶν νὰ συνεχίσω ταύτην». Ἡ Μεραρχία, λόγῳ τοῦ μεγάλου τομῆως τῆς, ἔχει ἐνισχυθῆ με τὰ 31 καὶ 54 Συντάγματα Πεζικοῦ, μὲ βαρῦ, πεδινὸν καὶ ὄρειβατικὸν πυροβολικόν.

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΟΥ ΧΑΤΖΗΑΝΕΣΤΗ

Ἰούλιος 1922 (Οὐσσάκ). Διὰ διαταγῆς τῆς Στρατιᾶς διελύθησαν τὰ Βόρειον καὶ Νότιον συγκροτήματα καὶ ἔγιναν 3 Σώματα Στρατοῦ Α', Β' καὶ Γ' ἐκ 4 μεραρχιῶν ἕκαστον καὶ ἡ Στρατιὰ Θράκης μετονομασθεῖσα εἰς Δ' Σῶμα Στρατοῦ ὑπήχθη ὑπὸ τὴν Στρατιὰν Μικρᾶς Ἀσίας.

Εἰς μίαν τῶν διεθνῶν διασκέψεων τῶν ὑποεπιτροπῶν πρὸς σύναψιν τῆς εἰρήνης ἐπροτάθη νὰ ἐπιτρέπωνται αἱ νηψίαι, ὥστε νὰ μὴ ἀνεφοδιάζεται ἡ Τουρκία διὰ πολεμικοῦ ὕλικου, ἀλλ' ἡ Γαλλία ἀντετάχθη, εἰποῦσα ὅτι μόνον ἐὰν ἀπαγορευθῇ νὰ ἐφοδιάζεται καὶ ἡ Ἑλλὰς θὰ ὑπάρχῃ ἰσότης. Οὕτω ἡ ναυτικὴ μας ὑπεροχὴ ἐκμηδενίζεται παρὰ τῶν φίλων καὶ συμμάχων!

Ἡ Στρατιὰ ἀπηγόρευσεν ὄχι μόνον τὰς κανονικὰς ἀλλὰ καὶ τὰς ἀναρρωτικὰς ἀδείας, ὡς καὶ τὴν μετάβασιν εἰς τὰ λουτρά τῆς Προύσσης καὶ ὥρισεν ὅτι ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ δέον νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὰς θέσεις των μέχρι τῆς 15 Ἰουλίου. Ἐν τῷ μεταξύ ἐνισχύεται τὸ Σῶμα Στρατοῦ Θράκης διὰ μεταφορᾶς ἐκεῖ διαφόρων ταγμάτων ἐκ Μ. Ἀσίας. Λέγεται ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ ἀπειλὴν καταλήψεως παρ' ἡμῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τοῦτο πρὸς ἐκβιασμὸν τῆς λύσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ προβλήματος.

Τὴν 6ην Ἰουλίου προσῆλθεν αὐτόμολος Κιρκάσιος τῆς 3ης Τουρκικῆς Μεραρχίας ἵππικοῦ μετὰ τοῦ ἵππου του, ὁ ὁποῖος μᾶς εἶπεν ὅτι ὁ διοικητὴς τῆς I Στρατιᾶς Ἀλῆ-Ἰχσάν πασᾶς κληθεὶς εἰς Ἀγκυραν διεφώνησε μετὰ τὸν Κεμάλ καὶ ἀλληλοεπυροβολήθησαν, φονευθέντος τοῦ Κεμάλ. Τὸ τελευταῖον ἀπεδείχθη ἀνακριβές. Ἀλλὰ τὸ βέβαιον ἦτο ὅτι ἀντεκατεστάθη ὁ Ἰχσάν ὑπὸ τοῦ Φαχρεντίν.

Εἰς τὰς 11 καὶ 12 Ἰουλίου ἐνήργησα ἐπιθεώρησιν ἐνὸς τμήματος τοῦ μετώπου τῆς Μεραρχίας, τὸ ὁποῖον φθάνει τὰ 250 περίπου χιλιόμετρα, δι'

ὃ καὶ λέγεται Ζώνη Οὐσάκ καὶ ὄχι τομεύς, καὶ ἐπέλυσα διάφορα ζητήματα καὶ διέταξα μικρομετακινήσεις πρὸς ἐνίσχυσιν ἀσθενῶν σημείων, καίτοι διάκενα ὑπάρχουν πάντοτε, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἐπῆρκει ἡ δύναμις μας.

Μεταξὺ 2-6 τὸ πρωὶ τῆς 12 Ἰουλίου ἐχθρικὸν τμήμα 100 περίπου ἀνδρῶν ἐπετέθη κατὰ τοῦ φυλακίου μας Σέχ-Ἀλβέν, ἐγγὺς τοῦ Τσιβρίλ, ἀνεπιτυχῶς.

Ἐπίσης 2 ἡμέτερα καταδιωκτικὰ ἀεροπλάνα κατέρριψαν περὶ τὸ Ἀφιόν, Τουρκικὸν ἀεροπλάνον, τὸ ὁποῖον κατεστράφη, φονευθέντων τῶν 2 ἐπιβατῶν του. Εἰς τὰ θύματα ἐγένετο μεγαλοπρεπῆς κηδεῖα ἐκ μέρους μας.

Εἰς τὰς 16, 17, 18 καὶ 19 Ἰουλίου ἐπεθεώρησα ἄλλο τμήμα τῶν προφυλακῶν μας, κινούμενος μὲ ἓνα τζίπ, τὸ ὁποῖον διαρκῶς χαλάει. Χθὲς ἐχάλασεν ἐνῶ διηρχόμεθα ἀπὸ ἓνα χωρίον, ὅπου δὲν ὑπῆρχε κανὲν τμήμα ἰδικὸν μας. Ἐγεμίσαμεν τὸ σπασμένον λάστιχο μὲ φύλλα, διὰ νὰ ἡμπορέσωμεν νὰ προχωρήσωμεν.

Πολὴ ἐργασία, ἰδίᾳ ὀχυρώσεως, ἔχει γίνει. Τὴν περισσοτέραν ὁμως ἐκσκαφὴν ἔχουν κάμει οἱ Τοῦρκοι χωρικοί. 700-800 ἀγγαρεύονται καθημερινῶς, καθὼς καὶ οἱ ἀραμπάδες των, πρὸς μεταφορὰν ὑλικῶν καὶ τοὺς δίδομεν μόνον συσσίτιον, παραπονοῦνται ὅμως, τῶρα ἰδίᾳ πού εἶναι ὁ καιρὸς τοῦ θερισμοῦ.

Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ὀπλίτας μας ἤκουσα παράπονα 1) διὰ τὴν τροφὴν των, ἡ ὁποία κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποτελεῖται ἀπὸ ζυμαρικὰ μὲ λάδι, 2) διότι καίτοι εἶναι ἀσθενεῖς δὲν τοὺς στέλλουν εἰς τὸ νοσοκομεῖον, 3) διότι καίτοι ἔχουν λόγους ἀπολύσεως καὶ ἔχουν ὑποβάλει τὰ χαρτιά των πρὸ καιροῦ δὲν ἔρχεται καμμία ἀπάντησις, 4) διότι ἔχοντες ἀνάγκην μικρᾶς ἀδείας, λόγῳ οἰκογενειακῶν δυστυχημάτων, δὲν λαμβάνουν τοιαύτην. Προσεπάθησα μὲ λίγα καλὰ λόγια συμπαθείας νὰ τοὺς ἐξηγήσω τὰς δυσκολίας μας καὶ τὴν ἐλπίδα ταχείας βελτιώσεως τῆς καταστάσεως.

Ἡ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ ΚΗΡΥΣΣΕΤΑΙ ΑΥΤΟΝΟΜΟΣ

Μετὰ μακρὰς συσκέψεις καὶ μακρὰ Ἰπουργικὰ Συμβούλια, εἰς ἃ ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος Χατζηανέστης, ὡς διέξοδος, πρὸ τῆς δεδηλωμένης ἀξιώσεως ὅλων τῶν Δυνάμεων νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, εὐρέθη νὰ κηρύξη ἡ Ἑλλάς τὴν Δυτικὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἀνεξάρτητον αὐτόνομον Κράτος. Οὕτω τὴν 14ην Ἰουλίου 1922 ἐκοινοποιήθη ἡ ἀπόφασις αὕτη, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὰς Δυνάμεις, Ἀγγλίαν, Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν, ἀφ' ἑτέρου δέ, τὴν 17 Ἰουλίου διὰ διαγγέλματος τοῦ Ἰπάτου Ἀρμοστοῦ Στεργιάδου, πρὸς τοὺς πληθυσμοὺς τοῦ κατεχομένου παρ' ἡμῶν τμήματος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Δι' αὐτοῦ ἐδηλοῦτο ὅτι εἰς τὸ νέον αὐτόνομον Κράτος θὰ διεβίουν ἐν ἰσότητι ὅλοι οἱ πληθυσμοί, ἀνεξαρτήτως φυλῆς καὶ θρησκείματος. Ἐπίσης,

πλὴν τοῦ ἄνω διαγγέλματος, ἐπεδόθη τὴν 16ην Ἰουλίου καὶ ἑτέρα διακοίνωσις πρὸς τὰς αὐτὰς Δυνάμεις, δι' ἧς παρίσταται αὐταῖς ὅτι ἡ οὐδετερότης τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι πρὸς ὄφελος τῶν Τούρκων καὶ ὅτι πρὸς ταχύτερον τερματισμὸν τοῦ Ἑλληνο-Τουρκικοῦ πολέμου, ὁ ὁποῖος εἶναι συνέχεια τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ καὶ ἀνελήφθη τῇ ἐντολῇ αὐτῶν, πρὸς ἐπιβολὴν τῶν ἀποφάσεών των, δέον νὰ ἐπιτραπῇ νὰ καταλάβωμεν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ὅτι εἰ-
μεθα ἔτοιμοι πρὸς τοῦτο, ἐνισχύσαντες τὴν Θράκην δι' ἀρκετῶν δυνάμεων ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Χατζηγιανέστης μετέφερε δυνάμεις ἐκ τοῦ Μικρασιατικοῦ Μετώπου εἰς Θράκην, ὑπολογιζομένης περὶ τὰς 20.000, πρὸς κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐγκατεστάθη καὶ ὁ ἴδιος εἰς Ραιδεστόν.

Ὅλαι αὐταὶ αἱ ἀποφάσεις, ληφθεῖσαι μεμονωμένως παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἐν συμφωνίᾳ μετὰ τοῦ Ἀρχιστρατήγου, ἄνευ οὐδεμιᾶς προσεννοήσεως ἔστω καὶ μὲ μίαν μόνον ἀπὸ τὰς Μεγάλας Δυνάμεις, ἀπετέλουν πράξεις ἀπογνώσεως, οὐδόλως σοβαράς, ἀλλὰ καὶ ἐνεχούσας κινδύνους, προερχομένους ἰδίως ἐκ τῆς ἐξασθενήσεως τοῦ Μικρασιατικοῦ Μετώπου.

Εἰς ἀπάντησιν τῶν ἄνω Ἑλληνικῶν διακοινώσεων αἱ Δυνάμεις διὰ συλλογικοῦ διαβήματός των ἐγνώρισαν τὴν 18ην Ἰουλίου εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ὅτι ἀντιτίθενται εἰς τὸ ζήτημα τῆς καταλήψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρὰ Ἑλληνικῶν στρατευμάτων καὶ ὅτι ἔδωσαν διαταγὰς εἰς τὸν Ἀρχηγὸν τῶν ἐκεῖ στρατιωτικῶν δυνάμεων Ἀγγλόν στρατηγὸν Χάρριγκτων «νὰ ἀποκρούσῃ βίᾳ πᾶσαν κατὰ τῆς ὑπὸ τῶν στρατευμάτων Αὐτῶν κατεχομένης ζώνης στρατιωτικὴν κίνησιν», ὁ ἴδιος δὲ ὁ Χάρριγκτων μετέβη εἰς Τσατάλτζαν καὶ καθώρισεν οὐδετέραν ζώνην 6 χιλιομέτρων μεταξύ ἑλληνικῶν καὶ συμμαχικῶν στρατευμάτων, τῶν ἡμετέρων συμμορφωθέντων ἀσυζητητί. Συγχρόνως συμμαχικὸς στόλος ἐστάλη καὶ ἐστάθμευσεν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ὁ συμμαχικὸς τύπος ἐδημοσίευσεν πύρινα ἄρθρα ἐναντίον μας. Ὁ Χατζηγιανέστης ἐπανῆλθεν εἰς Σμύρνην, μετὰ τὴν ματαίωσιν τῶν σχεδίων του. Καὶ τώρα διερωτῶνται ὅλοι, τί θὰ γίνῃ μετὰ τὴν διάψευσιν τῶν γεννηθειῶν ἐλπίδων ; Καὶ αἱ προβλέψεις εἶναι μᾶλλον ἀπαισιόδοξοι.

ΠΡΟΜΗΝΥΜΑΤΑ ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΕΩΣ

Τὴν 20-25 Ἰουλίου 1922 ἐπεθεώρησα καὶ τὰ ὑπόλοιπα τμήματα τῶν προφυλακῶν τῆς Μεραρχίας. Ἐφθασα μέχρι τῶν πηγῶν τοῦ Μαιάνδρου, τὸν ὁποῖον κατέχομεν ἀπὸ τῶν πηγῶν μέχρι τῶν ἐκβολῶν του. Καὶ ἐδῶ ἤκουσα παράπονα ὅμοια πρὸς τὰ τῶν ἄλλων τομέων.

Ἡ ἔδρα τῆς Μεραρχίας εἶναι τὸ Οὐσάκ, ἀλλὰ τὸ μέτωπον τὸ ὁποῖον εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ κατέχῃ εἶναι 270 περίπου χιλιόμετρα, ὑποδιαιρούμενον εἰς τρεῖς τομεῖς : 1) Μπαλαντάν, 2) Τσιβρίλ, καὶ 3) Μπανάζ.

Τὰ τρία ὀργανικὰ συντάγματα τῆς διοικοῦνται : Τὸ 1ον ἀπὸ τὸν ἀντισυν-

ταγματάρχην Μαρούλην, τὸ 7ον ἀπὸ τὸν ἀντισυνταγματάρχην Ἀνδριτσόπουλον καὶ τὸ 34ον ἀπὸ τὸν ἀντισυνταγματάρχην Πιτσιάν' εἶχεν ἐπὶ πλέον τὸ 31ον ὑπὸ τὸν ἀντισυνταγματάρχην Μαυροσκώτην καὶ δύο τάγματα τοῦ 54ου Συντάγματος ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Νικόλαον Διαμαντόπουλον.

Αὐγούστος 1922 (Οὐσάκ). Ὁ μοιραῖος μὴν τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς. Ἀδύνατος ἡ ἀκριβὴς περιγραφή ὄλων τῶν κατὰ τὸν μῆνα αὐτὸν γεγονότων. Ἀϋπνίαι, κόποι, ἀγωνίαι, συγκινήσεις δὲν ἐπέτρεψαν τὴν τήρησιν καθημερινῶν σημειώσεων. Ἡ ψυχολογία τῶν ἀνθρώπων οὔτινες ἠγωνίσθησαν σκληρὰ ἀπὸ ἐτῶν διὰ τὰ ἔθνικα ἰδεώδη καὶ οἱ ὅποιοι ἔβλεπαν αὐτὰ τώρα οἰκτρῶς καταρρέοντα, οὐχὶ ἐξ ὑπαιτιότητός των, ἦτο τοιαύτη ὥστε θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπηρεάσουν τὴν ψυχραμίαν των, τὴν τόσον ἀπαραίτητον εἰς τὰς δυσκόλους αὐτὰς περιστάσεις. Θὰ προσπαθίσω νὰ δώσω μίαν ἡμερολογιακὴν εἰκόνα τῶν συμβάντων, ὅσον οἶον τε ἀκριβῆ, καὶ ἐφ' ὅσον ἔφθασαν μέχρι ἐμοῦ τὰ γεγονότα τῶν ἄλλων τομέων.

6 Αὐγούστου. Εἰς τὰς 4.30' τὸ πρωὶ ὁ ἐχθρὸς ἐπετέθη μετὰ πυροβολικοῦ κατὰ τοῦ ἡμετέρου προγεφυρώματος τῆς Ὀρτάντζης, τοῦ τελευταίου σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ τῆς γραμμῆς Ἀϊδινίου. Οἱ ἡμέτεροι ἠναγκάσθησαν εἰς ὑποχώρησιν εἰς τὰ ὄχυράματα τῆς 2ας γραμμῆς ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῶν νοτίως τοῦ Μπουλαντάν. Ὁ ἐχθρὸς ὑπελογίσθη εἰς 1.000 πεζοὺς καὶ 1.500 ἵππεῖς. Αἱ ἀπώλειαι ἡμῶν ὑπῆρξαν μεγάλαι καὶ εἰς ἄνδρας καὶ εἰς ὕλικόν, διότι ἡ Ὀρτάντζα ἦτο κέντρον ἐφοδιασμοῦ τροφίμων, πυρομαχικῶν κλπ. τὰ ὅποια ὁ ἐχθρὸς, μετὰ τὴν κατάληψίν της, μετέφερεν ἐσπευσμένως εἰς τὰς γραμμὰς του. Ἡ ἀπόστασις ἀπὸ Οὐσάκ, ὅπου εὐρισκόμην, ἦτο 4 ἡμερῶν πορεία. Διέταξα νὰ κινηθῶσι πρὸς τὰ ἐκεῖ τὰ σχετικῶς ἐγγύτερα τμήματα καὶ παρεκάλεσα τὸν διοικητὴν τῆς Μεραρχίας ἱππικοῦ στρατηγὸν Καλίνσκη νὰ μοῦ διαθέσῃ κάποιαν δύναμιν. Οὗτος, φοβούμενος ὅτι δυνατὸν ἢ ἐπίθεσις αὐτῆ νὰ ἦτο εὐρύτερα καὶ πιθανὸν νὰ χρειασθῆ νὰ ἐπέμβῃ ὀλόκληρος ἡ ταξιμαρχία ὡς μᾶζα, ἠρήθη, μέχρι διευκρινίσεως τῆς καταστάσεως.

7 Αὐγούστου. Ἡ Στρατιά, τὴν ὁποίαν ἐτηρήσαμεν ἐνήμερον τῶν γεγονότων καὶ τῶν ἐνεργειῶν μας καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀποστολῆς παρ' αὐτῆς ἐνισχύσεων, διότι αἱ ἰδικαί μας θὰ ἐβράδυνον νὰ φθάσουν, μᾶς ἐπληροφόρησεν ὅτι διέταξε τὴν Στρατιωτικὴν Διοίκησιν Ὀδεμησίου νὰ θέσῃ εἰς τὴν διάθεσιν ἡμῶν ἓν τάγμα, μίαν πυροβολαρχίαν καὶ ἓνα ἔφιππον λόχον πεζικοῦ καὶ τὴν Μεραρχίαν ἱππικοῦ, ἓν πλήρες σύνταγμα καὶ ὅτι θὰ διέθετεν ὅσα τραῖνα θὰ μᾶς ἐχρειάζοντο διὰ νὰ μεταφέρωμεν δυνάμεις ἐξ Οὐσάκ. Ἀεροπλάνον τὸ ὅποιον ἐστείλαμεν πρὸς ἀναγνώρισιν δὲν κατώρθωσε νὰ μᾶς φέρῃ πληροφορίας περὶ τοῦ ἐχθροῦ, λόγῳ τοῦ δασώδους τοῦ ἐδάφους περὶ τὴν Ὀρτάντζαν. Ὁ τομεὺς Μπουλαντάν ἀναφέρει ὅτι καθ' ὄλην τὴν νύκτα παρηνωχλεῖτο ὑπὸ πυρῶν καὶ ὅτι ἐπεχειρηθεῖσα μικρὰ ἐπίθεσις ἀπεκρούσθη κλπ. Διέταξα νὰ μελετήσῃ τὸ δυνατὸν ἀντεπιθέσεως μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν διατεθεισῶν ἐνισχύσεων. Κατὰ τὰ ἄλλα ἡ ἡμέρα παρῆλθεν ἄνευ οὐσιαστικῆς μεταβολῆς.

8 Αὐγούστου. Ἔμενα πάντοτε μετὰ τὴν πεποιθήσιν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ

τοπικῆς καὶ ὄχι γενικῆς ἐπιθέσεως καὶ ἐπειδὴ ἐγὼ δὲν ἠδυνάμην νὰ ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τὴν ἔδραν τῆς Μεραρχίας ἀπέστειλα εἰς Μπουλαντὰν τὸν Ἐπιτελάρχην τῆς Μεραρχίας Χασαπίδην, διὰ νὰ δώσῃ ὁδηγίαν καὶ νὰ ἀναφέρῃ ἀντικειμενικῶς τὴν κατάστασιν.

9 Αὐγούστου. Ἡ Στρατιὰ μᾶς διέθεσε καὶ 2 λόχους ἐκ Φιλαδελφείας καὶ διέτασεν ὅπως ἡ ἀντεπίθεσις, τὴν ὁποίαν εἶχομεν διατάξει, ἐπεκταθῆ βαθύτερον καὶ εἰ δυνατόν νὰ φθάσῃ μέχρι Ντενιζλή, καταστροφομένης τῆ πρὸς Σαρίκοι σιδηροδρομικῆς γραμμῆς. Ἐκ τῶν ὑψωμάτων τῶν νέων προφυλακῶν μας διακρίνονται κάμηλοι καὶ ἀραμπάδες, μεταφέροντες τὰ καταληφθέντα λάφυρα εἰς Ὁρτάντζαν, τρόφιμα καὶ πυρομαχικά, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀποσκευὰς τῶν ἀναχωρούντων Τούρκων. Τὴν ἑναρξιν τῆς ἀντεπίθεσεως ὑπελόγισα διὰ τὴν 12ην τρέχοντος, διότι μόλις τότε θὰ εἶχον φθάσει αἱ ἐνισχύσεις. Συγχρόνως διέταξα τὸν τομέα Τσιβριλ νὰ ἐνεργήσῃ μίαν ἡμέραν προτύτερα (11ην Αὐγούστου) ἐπιδρομὴν κατὰ Ντεμερτζι-Τσάλ, πρὸς ἀντιπερικοσπασμὸν.

11 Αὐγούστου (Οὐσάκ). Ὁ ἐχθρὸς κατέστρεψε τὰς δυτικῶς τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Ὁρτάντζης γεφύρας καὶ ἔκαυσε τὸν σταθμὸν. Ἀπέστειλα εἰς Μπουλαντὰν τὸν ἀρχίατρον τῆς Μεραρχίας μὲ ὑγειονομικὸν αὐτοκίνητον καὶ τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν περίθαλψιν τῶν τραυματιῶν καὶ ἡ Στρατιὰ ἀπέστειλε ἀπόσπασμα μηχανικοῦ καὶ ἀπόσπασμα γεφυροποιῶν.

Καὶ ἡ ἐπίθεσις τοῦ τομέως Τσιβριλ ἀνεβλήθη δι' αὐριον.

12 Αὐγούστου. Ἡ ἐπιδρομὴ πρὸς Ντεμερτζι-Τσάλ ἐπέτυχεν ἐγένετο ὑπὸ 2 λόχων καὶ ὀρειβατικῶν πυροβόλων ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Ἀργυράκην. Ἐφθασαν μέχρις ἀποστάσεως 1.500 μ. ἀπὸ Ντεμερτζι-Τσάλ καὶ ἐπέστρεψαν συναποκομίσαντες μερικοὺς χωρικοὺς πρὸς λῆψιν πληροφοριῶν καὶ ἀγέλην ἐκ 400 προβάτων, πρὸς δὲ ἔκαυσαν τὰς ἑναντί των τουρκικὰς ἐγκαταστάσεις. Οἱ ὑποχωρήσαντες Τούρκοι ἀνετίναξαν τὴν πρὸς τὸ χωρίον Σαπτζιλάρ γέφυραν ἐπὶ τοῦ Μαιάνδρου. Ἡ ἄλλη ἐπιδρομὴ τοῦ Μπουλαντὰν ἀνεβλήθη διὰ τὴν 14ην τρέχοντος διὰ σοβαροὺς λόγους, τοὺς ὁποίους μοὶ ἀνέφερον ὁ Ἐπιτελάρχης Χασαπίδης.

Πληροφορίαι προερχόμεναι ἐκ τῆς Στρατιᾶς λέγουσι ὅτι παρατηροῦνται συγκεντρώσεις ἀφ' ἑνὸς εἰς Νικομήδειαν καὶ ἀφ' ἑτέρου νοτίως τοῦ Ἀφιον, ὅπου παρὰ τὰ χωρία Τσιφουτ-Κασαμπᾶ καὶ Ἐφῆ-Σουλτὰν ἐσημειώθησαν αἱ 15, 23 καὶ 57 Τουρκικαὶ Μεραρχίαι καὶ ὅτι θεωρεῖται πιθανὴ ἡ ἐκεῖθεν ἐπίθεσις τοῦ ἐχθροῦ. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὑπῆρχε μέγα κενὸν μεταξύ τῶν προφυλακῶν τοῦ Ἀφιον καὶ τῶν προφυλακῶν τῆς II Μεραρχίας. Ἡ Στρατιὰ ὄριζεν ὅτι ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως ἡ II Μεραρχία νὰ ἀναλάβῃ ἀντεπίθεσιν δι' ὄλων τῶν διαθέσιμων δυνάμεων τῆς κατὰ Σαντουκλί. Ἐξεδώσαμεν σχετικὰς διαταγὰς.

Ἄλλαι πληροφορίαι φέρουν ὅτι πολυπληθεῖς συμμορίαι κινοῦνται εἰς τὴν ὀρεινὴν περιοχὴν μεταξύ Ὀδεμησίου καὶ Φιλαδελφείας ὑπὸ Τούρκους ἀξιοματικούς, ἀποσκοποῦσαι νὰ προσβάλουν τὰς ἡμετέρας δυνάμεις ἐκ τῶν νώ-

των. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι παρατηρεῖται ζωηρὰ κίνησις τῶν Τούρκων, ἡ ὁποία θεωρεῖται προμήνυμα κάποιας συνδεδυασμένης δράσεως.

Λέγεται πάλιν ὅτι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρμοσταὶ πρόκειται νὰ συνέλθουν κατ' αὐτὰς εἰς Βενετίαν μετ' ἀντιπροσώπων τῶν ἐμπολέμων Ἑλλήνων καὶ Τούρκων πρὸς ἐπίτευξιν συμφωνίας διὰ τὴν εἰρήνευσιν. Κανεὶς δὲν πιστεύει εἰς τὴν ἀποτελεσματικότητά τῆς διασκέψεως αὐτῆς, λόγῳ τῆς ἀντιθέσεως Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας καὶ τῆς ἐκδηλουμένης ἐχθρότητος τῆς Γαλλίας ἐναντίον μας.

13 Αὐγούστου 1922 (Οὐσάκ). Ἐνῶ ἀσχολούμεθα μετὰ τὰ ζητήματα τῆς ζώνης Οὐσάκ, ἡ σημερινὴ ἡμέρα ἤλθε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ταῦτα ἦσαν παρονοχίδες ἐναντι τῆς ὅλης γενικῆς ἐπιθέσεως τὴν ὁποίαν ἀνελάμβανεν ὁ ἐχθρὸς. Λίαν πρῶλ μᾶς ἔφθασε τηλεγράφημα τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ (Τρικούπη), ὅτι ἀπὸ τὰς 4.30' τὸ πρῶλ μᾶς ἐπετέθη ὁ ἐχθρὸς κατὰ τοῦ μετώπου Ἀφίων ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἀκάρ, νοτίως Ἀφίων, μέχρι Σαβράν δι' ἰσχυρῶν δυνάμεων καὶ ὅτι ἐπέτυχε νὰ καταλάβῃ σημεῖον στηρίγματος τῆς ἀμυντικῆς μας γραμμῆς, εἰς τὸ δεξιὸν τῆς IV Μεραρχίας παρὰ τὸ χωρίον Καγιαντιπέ. Ἐπίσης ἐπετέθη καὶ κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ τῆς V Μεραρχίας παρὰ τὸ Μπορντί, ὅπου ἐπίσης ἐπέτυχε νὰ καταλάβῃ σημαντικὸν ὄχυρὸν σημεῖον (τὴν καλουμένην δασωμένην κορυφὴν). Βραδύτερον τὴν 10ην ὥραν ἤρχισαν ἀναφαινόμενα καὶ κινούμενα ἐχθρικά τμήματα κατὰ τοῦ τομέως Μπανάζ, ὑπολογισθέντα εἰς 1.200 ἄνδρας, μετὰ 2 πυροβόλων, κατὰ τοῦ τομέως Ἀχάτκιοι, περὶ τοὺς 400 μετὰ 4 ὀρειβατικῶν πυροβόλων κατὰ Γιαννισέ, ὡς καὶ κατὰ τοῦ τομέως Τσιβρίλ πρὸς Ἰσικλί-Ντάγ.

Εὐτυχῶς τίποτε δὲν ὑπῆρξε δι' ἡμᾶς αἰφνιδιαστικὸν καὶ ὅλαι αὐταὶ αἱ ἐπιθέσεις συνεκρατήθησαν εἰς ἀπόστασιν 500-600 μέτρων.

Τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ, τοῦ ὁποίου ὁ Διοικητὴς στρατηγὸς Τρικούπης εἶναι ἀρχαιότερος τῶν λοιπῶν ἐν τῷ Νοτίῳ Συγκροτήματι σωματαρχῶν, συνεπεῖα ὑπαρχούσης διαταγῆς τῆς Στρατιᾶς, ὑπὸ ὀρισμένης συνθήκας, ἀνελάμβανε τὴν διοίκησιν ὅλων τῶν δυνάμεων τοῦ Συγκροτήματος. Συνεπεῖα τῆς διαταγῆς αὐτῆς καὶ ἡ II Μεραρχία ὑπήγετο ὑπὸ τὸν Τρικούπην. Ἐλάβομεν ὅθεν διαταγὰς παρ' αὐτοῦ, ὅπως ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας ὅτι πιθανῶς θὰ διατάξῃ ἀντεπίθεσιν κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ τοῦ ἐπιτεθέντος ἐχθροῦ πρὸς Τουρκουτζά μετὰς διαθεσίμων δυνάμεων τῆς II Μεραρχίας, τὰς τοιαύτας τῆς Μεραρχίας ἵππικοῦ καὶ τοῦ εἰς Καρακιοσελί ἀποσπάσματος (1ον Εὐζώνων μετὰ μοίρας ὀρειβατικοῦ πυροβολικοῦ). Μετ' ὀλίγον ὅμως διεκόπη ἡ τηλεφωνικὴ συγκοινωνία, συνεπεῖα εἰσβολῆς ἐχθρικοῦ ἵππικοῦ διὰ Ντούς-Ἀγάς. Κατόπιν τούτου ὁ συνταγματάρχης Ζήρας μᾶς ἀνέφερεν ὅτι, μὴ δυνάμενος νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τὴν I Μεραρχίαν, εἰς ἣν ἀνήκει, τίθεται ὑπὸ τὰς διαταγὰς μας καὶ ζητεῖ ὁδηγίαν. Ἡ Στρατιὰ μεταβάλλει προηγουμένης τῆς διαταγῆς, συνεπεῖα τῶν νεωτέρων πληροφοριῶν. Διαρκῶς δημιουργοῦνται νέαι καταστάσεις καὶ συνεχῶς ἐκδίδονται νέαι διαταγαί, αἱ ὁποῖαι δὲν προφθάνουν νὰ ἐκτελεσθοῦν.

14 Αύγουστου (Ίσλάμκιγι). Ἄνεχώρησα τὴν 6 μ.μ. μετὰ τοῦ Στρατηγείου μου ἐξ Οὐσάκ σιδηροδρομικῶς, τὴν 8ην ἐφθάσαμεν εἰς σταθμὸν Μπανάζ καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἰσλάμκιγι, ὅπου ἐγκατέστησα προσωρινῶς τὸν σταθμὸν Διοικήσεώς μου. Ἄπειρία κρυπτογραφικῶν τηλεγραφημάτων μᾶς παρακολουθοῦν, μεταφραζόμενα ἐνῶ ταξιδεύομεν. 1) Ἡ Στρατιὰ διατάσσει τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ νὰ κάμῃ ἀντεπίθεσιν ἐκ Μπορντι διὰ Ἰτζέν, Καραχισάρ πρὸς Τσαί, ἐνισχυόμενον καὶ διὰ τῆς V Μεραρχίας. 2) Διατάσσει τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ (Τρικούπης) νὰ τηρήσῃ ἐνεργὸν ἄμυναν, ἐνισχυόμενον καὶ ὑπὸ τῆς II Μεραρχίας. 3) Συνεπεῖα τούτου τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ διατάσσει ὅπως διὰ τῶν διαθέσιμων δυνάμεων μας ὡς καὶ τῶν τοιούτων τῆς Μεραρχίας ἱππικοῦ καταρτίσωμεν ἀπόσπασμα, τὸ ὁποῖον νὰ κατευθύνωμεν ἀμέσως πρὸς κάλυψιν τοῦ ἐπὶ τοῦ Ἀκάρ-Ντάγ κενοῦ ἀπὸ Ταζλέρ μέχρι Κίρικα. Ἀπήντησα ὅτι, συνεπεῖα προηγουμένων σκέψεων καὶ προθέσεων, τὰ διάφορα τμήματα κινοῦνται καὶ συνεπῶς ἡ ἐκτέλεσις τῆς διαταγῆς του θὰ βραδύνῃ.

Εἰς τὸν τομέα Μπανάζ ἀπὸ τῆς μεσημβρίας παρατηροῦνται φάλαγγες κινούμεναι πρὸς Γενιτζέ καὶ Σουζουζ-Ντάγ, καθ' ὧν ἐβάλαμεν διὰ τοῦ πυροβολικοῦ μας. Ἐπίσης ὁ συνταγματάρχης Ζήρας ἀναφέρει ὅτι ἰσχυρὰ δυνάμεις ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ κινεῖται μεταξὺ Κιουτούκιοι καὶ Τουλού-Μπουναρ ἀποκόψασα τὰς τηλεφωνικὰς συγκοινωνίας. Ἄλλη πληροφορία ἔρχεται, καθ' ἣν ἐχθρικὸν ἱππικὸν μετὰ πυροβολικοῦ ἐπετέθη κατὰ τῶν εἰς Γκιούνει-Μίλτ φυλακίων μας, τὰ ὁποῖα καὶ ὑπεχώρησαν. Ὁ διοικητὴς τῆς Μεραρχίας ἱππικοῦ στρατηγὸς Καλίνσκις ἐξ Οὐσάκ ζητεῖ δυνάμιν πρὸς ἄμυναν τῆς πόλεως. Τοῦ ἀπήντησα ὅτι εὐρίσκομαι εἰς ἀδυναμίαν νὰ ἱκανοποιήσω τὴν αἴτησίν του. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἀνέφερον εἰς τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ. Ἡ δημιουργηθεῖσα κατάστασις εἶναι πολὺ ἀνησυχαστικὴ.

15 Αύγουστου (Ίσλάμκιγι). Τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὰς θέσεις του πρὸ τῆς ἐχθρικῆς πίεσεως καὶ ὑπεχώρησεν ἐγκαταλεῖψαν τὸ Ἀφιόν-Καρά-Χισάρ. Ὅλα τὰ ἀεροπλάνα ἐξ Ἀφίων καὶ Μπάλ-Μαχμουτ ἤλθαν εἰς Οὐσάκ, πλὴν ἑνὸς τὸ ὁποῖον κατέπεσεν εἰς Κιουτσούκιοι, ὅπερ προσβλήθην ἐπίσης κατελήφθη ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ.

Τὸ ἐχθρικὸν ἱππικὸν κατευθύνεται πρὸς Τουλού-Μπουναρ, ὁπόθεν δύναται εὐκόλως καὶ ταχέως νὰ φθάσῃ εἰς τὰ νῶτα τοῦ τομέως Μπανάζ, ὅπου εὐρίσκομαι. Διέταξα ἐν ἀπόσπασμα, τὸ ὁποῖον κατήρτισα μὲ ὅ,τι διαθέσιμον ὑπῆρχεν εἰς τὴν περιοχὴν, νὰ καταλάβῃ τὸν αὐχένα Τουλού-Μπουναρ καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν προέλασιν τοῦ ἱππικοῦ πρὸς δυσμάς. Ὁ στρατηγὸς Καλίνσκις μὲ παρεκάλεσε ἀπὸ τηλεφώνου νὰ τοῦ στείλω τὴν ἔφιππον πυροβολαρχίαν του, διότι κατέρχεται ἱππικὸν μετὰ πυροβολικοῦ. Τοῦ ἀπήντησα ὅτι τὸ Μπανάζ τὸ θεωρῶ σημεῖον ὑψίστης σημασίας καὶ ἀδυνατῶ νὰ μειώσω τὴν ἄμυνάν του. Ἡ Στρατιὰ ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν μου τὸ 63ον Σύνταγμα πεζικοῦ, τὸ ὁποῖον αὐτὴν τὴν στιγμὴν εὐρίσκεται εἰς Φιλαδέλφειαν, ὡς καὶ τὰς Β' καὶ Δ' μοίρας ἀεροπλάνων, εὐρισκομένας ἤδη εἰς Οὐσάκ. Ἐπίσης μοὶ ἐτηλεγράφησεν ὅτι

δύναμαι ἐγκαταλείπων τὸν τομέα Τσιβρίλ νὰ ἐγκατασταθῶ κατὰ μῆκος τοῦ Μπανάζ-Τσαϊ, πρὸς ἐξοικονόμησιν δυνάμεων. Ἀπῆντησα ὅτι δὲν θεωρῶ συμφέρουσαν, τὴν στιγμὴν αὐτήν, οἰανδήποτε ὑποχωρητικὴν μετακίνησιν.

ΜΙΚΡΑΙ ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ

16 Αὐγούστου (Ἰσλάμκιοῖ). Μικραὶ ἐπιθέσεις ἐξακολουθοῦν κατὰ τοῦ μετώπου μας. Τὸ σύστημά τους εἶναι νὰ μᾶς ἔχουν εἰς ὄλα τὰ σημεῖα τοῦ μετώπου ἐν ἐπιφυλακῇ, ὥστε νὰ μὴ ἡμποροῦμεν νὰ μεταφέρωμεν δυνάμεις ἄλλου. Ἡ Στρατιὰ διὰ διαταγῆς τῆς μᾶς λέγει ὅτι ἐὰν ἀποκοπῶμεν τοῦ λοιποῦ στρατοῦ, ἡ II Μεραρχία πρέπει νὰ καλύψῃ τὰς πρὸς Σμύρνην συγκοινωνίας.

Ἡ I Μεραρχία χθὲς τὸ βράδυ ἔφθασεν εἰς Τουλού-Μπουνάρ. Κατόπιν τούτου διέταξα νὰ ἐπανέλθουν εἰς Ἰσλάμκιοῖ τὰ τμήματα τὰ ὅποια εἴχομεν στείλει ἐκεῖ.

Σήμερον ἤρχισαν καταφθάνοντα ἐκ Φιλαδελφείας τμήματα τοῦ 63ου Συντάγματος. Δὲν ἔχουν πολυβόλα, δὲν ἔχουν μεταγωγικὰ καὶ ἔχουν καὶ πολλὰς ἄλλας ἐλλείψεις. Διέταξα ὅπως ἐν τάγμα τοῦ συντάγματος Πιτσιάκα ἔλθῃ ἀπὸ Ἐριτζέ-Τσιφλικ εἰς Ἐριτζέζ, πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Μπανάζ. Ἐξέδωσα δὲ καὶ ἡμερησίαν διαταγὴν, ἐν ἧ ἔλεγον ὅτι «ὁ ἐχθρὸς ἀνέλαβεν γενικὴν ἐπίθεσιν καὶ διαθέτων πολλοὺς ἐγχωρίους ἵππους παρουσιάζεται πρὸς ὄλας τὰς κατευθύνσεις, δι' ἃ καὶ πρέπει ὅλοι νὰ εἶναι ἀγρυπνοὶ καὶ ἐνεργητικοί. Ὁ ζητῶν νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς αὐτοκτονεῖ. Οἱ ἄνδρες νὰ συγκεντροῦνται περὶ τοὺς βαθμοφόρους των καὶ νὰ ἀμύνωνται. Αὐτὸ ἀπαιτεῖ ἡ σωτηρία τῆς Πατρίδος, ἡ τιμὴ τοῦ Ἔθνους καὶ αὐτὸ τὸ ἀτομικὸν συμφέρον τῶν ἀνδρῶν».

Κατὰ τὴν νύκτα διέρχονται ἐκ τοῦ καταλύματός μας χιλιάδες στρατιωτῶν, κτηνῶν, ἀγγελῶν, μεταγωγικῶν, ἀναμιξ ὑποχωρούντων ἀπὸ Τουλού-Μπουνάρ πρὸς Οὐσάκ. Αἰσθημα φόβου ἐπικρατεῖ. Εἰς ἐμφάνισιν ὀλίγων ἵππέων διαλύονται ὀλόκληρα τάγματα. Ἀπορρίπτουν ὀρειβατικὰ πυροβόλα καὶ πυρομαχικὰ διὰ νὰ καβαλικεύσουν τὰ ἄλογα, φθάνουν μέχρι τοῦ σημείου νὰ πετοῦν καὶ τὰ ὅπλα των διὰ νὰ ἡμποροῦν νὰ τρέχουν γρηγορώτερα.

Ὁ Στρατηγὸς Φράγκου ἦλθεν εἰς Ἰσλάμκιοῖ.

17 Αὐγούστου 1922 (Ἰσλάμκιοῖ). Πυροβολισμοὶ καὶ κανονιοβολισμοὶ ἀκούονται ἡμέραν καὶ νύκτα. Ἡ κορυφὴ Τσουρούμ-Ντάγ, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν κλεῖδα τῆς ὅλης τοποθεσίας ἐφ' ἧς ἀμυνόμεθα, κατελήφθη πρὸς στιγμὴν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ ἀνακατελήφθη ὑπὸ τῆς I Μεραρχίας. Εἴχομεν 8 νεκροὺς καὶ 55 τραυματίας. Ὁ Κουρουσόπουλος (Διοικητὴς τῆς VII Μεραρχίας), ὁ ὁποῖος ἔχει ταχθῆ ὑπὸ τὴν I Μεραρχίαν καὶ ἀποτελεῖ τὸ ἀριστερὸν τῆς παρατάξεώς μας, τηλεγραφεῖ τὴν 10ην νυκτερινὴν ὅτι πιέζεται ἰσχυρῶς καὶ ζητεῖ νὰ συμπτυχθῇ. Ἡ I Μεραρχία ἐνέκρινε μικρὰν σύμπτυξιν.

“Όλην τὴν νύκτα διήρχετο πεδινὸν πυροβολικὸν καὶ τὰ μεταγωγικὰ τῶν μονάδων καὶ μέσα εἰς τὰς ἀκουομένας ὀμιλίας των διακρίνεται ὁ πόθος νὰ φύγουν. Ὁ ἐχθρὸς ἀπέκοψε τὰ ὑποχωροῦντα Στρατηγεῖα τῶν Α' καὶ Β' Σωμάτων Στρατοῦ καὶ τὰ ἠχμαλώτισε.

ΠΛΗΡΗΣ ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ

Ἡ καταστροφή ἐπῆλθε τόσον ραγδαία, τὰ γεγονότα τόσον ἀλλεπάλληλα καὶ πυκνά, αἱ ἀσχολῖαι, οἱ κόποι, αἱ ἀγρυπνίαι, ὑπῆρξαν τόσον πολλαί, ὥστε κατέστη ἀδύνατος ἡ τήρησις καθημερινῶν ἡμερολογιακῶν σημειωμάτων καὶ συνετάξαμεν ταῦτα ὀλίγον βραδύτερον ἀπὸ μνήμης, καὶ συνεπῶς ἴσως καὶ νὰ μὴ εἶναι καὶ ἀπολύτως ἀκριβῆ.

18 Αὐγούστου. Τὸ Τσουρούμ-Ντάγ, ἡ κλεις τῆς τοποθεσίας μας ἀνεκατελήφθη καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁλόκληρον Σύνταγμα τῆς VII Μεραρχίας ἐφθασεν εἰς Μπανάζ διαλελυμένον, ἄνευ διαταγῆς, Πῶς ὅμως νὰ εἰδοποιηθοῦν τὰ ἄλλα τμήματα, ἀπέχοντα ὥρας μεταξὺ των, διὰ νὰ ὀπισθοχωρήσουν καὶ αὐτὰ καὶ νὰ μὴ ἀποκοποῦν ;

Ἦλθε διαταγὴ τῆς Στρατιᾶς δι' ἧς ἀνετίθετο εἰς τὸν ὑποστράτηγον Φράγκον ἡ διοικήσις ὄλων τῶν Μεραρχιῶν τῶν Α' καὶ Β' Σωμάτων Στρατοῦ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν διοικήσεών των, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ χρησιμοποιοῖ τὸ ἐπιτελεῖον τῆς II Μεραρχίας. Τοῦτο ἀπετέλει ἔμμεσον ὑπόδειξιν ὅπως συμβουλευέται τὸν διοικητὴν τῆς, καθ' ὅσον ὁ σύνδεσμος τῆς Στρατιᾶς Σκυλακάκης εἶχεν ἀναφέρει ὅτι μόνον τὸ Ἐπιτελεῖον τῆς II Μεραρχίας λειτουργεῖ ὡς ὑπηρεσία κανονικὴ καὶ ψυχραίμως. Τὴν διοίκησιν τῆς I Μεραρχίας ἀνέλαβεν ὁ Συνταγματάρχης Μεσσήνης, ὅστις εὐρίσκεται ἀκόμη εἰς Οὐσάκ.

Τὴν 9ην πρωϊνὴν μετέβην εἰς τὸν σταθμὸν Μπανάζ πρὸς συνεννόησιν μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Φράγκου. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἔλαβε καὶ διαταγὴν τῆς Στρατιᾶς ὅπως διατάξῃ ὑποχώρησιν εἰς τὴν πρὸ τοῦ Οὐσάκ ὠχυρωμένην ἀπὸ ἄλλοτε γραμμὴν. Ταυτοχρόνως διήρχοντο ἐκεῖθεν διαλελυμένα τμήματα τῶν I καὶ VII Μεραρχιῶν, ὑποχωροῦντα αὐτοβούλως. Καὶ ὁ Φράγκου, ἐν μέσῳ τόσων μεγάλων προβλημάτων, ἡσχαλεῖτο καταδιώκων προσωπικῶς τοὺς φυγάδας μὲ τὸ μαστίγιόν του. Ἐπανῆλθον εἰς τὴν ἔδραν τῆς Διοικήσεώς μου καὶ ἐξέδωσα τὰς σχετικὰς διαταγὰς, αἱ ὁποῖαι ἐχρειάσθησαν ἀρκετὸν χρόνον νὰ ἐκδοθοῦν εἰς ἀντίτυπα δι' ὅλας τὰς μονάδας καὶ αἱ ὁποῖαι ἐπεστάτησα νὰ φύγουν ἀμέσως διὰ τῶν ἀξιωματικῶν συνδέσμων. Τὸ 7ον Σύνταγμα Πεζικοῦ, τὸ ὁποῖον ἦτο εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὑπεχώρησεν ἀτάκτως. Τὸ 34ον ὑπεχώρησε κανονικῶς. Μοῖρα βαρέος πυροβολικοῦ ἤρξατο κινουμένη διὰ βουβάλων, ἀλλ' ἦτο τοιαύτη ἡ βραδύτης τῆς κινήσεως καὶ τοιαύτη ἡ κατάστασις τῶν ὁδῶν, ὥστε διέταξα τὴν καταστροφὴν τῶν 4 βαρέων πυροβόλων καὶ τὴν ἐγκατάλειψιν των. Κατόπιν μετέβην πρὸς συνάν-

τησιν τοῦ στρατηγοῦ Φράγκου, κατόπιν εἰδοποιήσεώς του, εἰς τὸν σταθμὸν Καπακλάρ, ἀλλ' οὕτως εἶχεν ἤδη ἀναχωρήσει ἐκεῖθεν.

Εἰς τὸν σταθμὸν μὲ εἰδοποίησαν ὅτι μὲ ἀνέμενον εἰς τὸ χωρίον Καπακλάρ, τὸ ὁποῖον ὅμως εὐρομεν καίόμενον, ὅπως οἱ ἀσυνείδητοι στρατιῶται ἐπυρπόλουν κάθε χωρίον ἀπὸ τὸ ὁποῖον διήρχοντο, διαθέτοντες οὕτω ἐχθρικῶς τοὺς κατοίκους. Μὴ εὐρῶν ὅμως τὸν Φράγκον οὔτε ἐκεῖ ἐπανῆλθον εἰς τὰς προφυλακὰς μας (Τρία Δένδρα) ἀπολέσας ἐν τῷ μεταξύ 3 ὥρας. Ἐκεῖθεν περὶ τὸ μεσονύκτιον ἔφθασα εἰς τὸ χωρίον Οὐά-Νεμπεγλέρ, ὅπου εἶχεν ὀρισθῆ ὑπὸ τοῦ Φράγκου ὁ σταθμὸς Διοικήσεώς μας. Ἐκεῖ ἦλθον ἐξ Οὐσάκ καὶ τὰ ὑπόλοιπα τμήματα τῆς Μεραρχίας μου. Ἐκεῖθεν διέταξα τὸ 1ον σύνταγμα πεζικοῦ μετὰ τοῦ πυροβολικοῦ τὸ ὁποῖον κατεῖχε τὸν τομέα Τσιβρίλ νὰ ὑποχωρήσῃ κατὰ μῆκος τοῦ Ἀζάξ-Ντερέ μέχρι Γιουνέι, ὅπου νὰ συνενωθῆ μὲ τὸν τομέα Μπουλαντάν, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

19 Αὐγούστου. Ἀπὸ πρωΐας φθάνουν πληροφορίες, περὶ ἐμφανίσεως ἐχθρικῶν δυνάμεων πρὸς τὸ ἀριστερὸν τῆς Μεραρχίας μας καὶ τὸ δεξιὸν τῆς 1ης. Οἱ τηλεφωνικοὶ σύνδεσμοι μετὰ δυσκολίας ἐπιτυγχάνονται. Τὸ Οὐσάκ ἐκκενοῦται. Τὰ τελευταῖα τραῖνα ἀνεχώρησαν ἐξ Οὐσάκ τὴν 11ην π.μ. Ἀτέλειωτη σειρὰ αὐτοκινήτων κινεῖται ἐπὶ τῆς παραλλήλου πρὸς τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν καρροποιήτου ὁδοῦ. Τὰ μὴ δυνάμενα νὰ κινήθωσιν ὀχήματα. καίονται. Διὰ τῶν ὑπαρχόντων εἰσέτι ἀεροπλάνων διετάξαμεν ἀναγνωρίσεις. Ἀνηγγέλη ἐχθρικὴ φάλαγξ ἄνω τῶν 10.000 κινουμένη ἀπὸ Μπανάζ πρὸς Οὐσάκ. Ἐπίσης ἀνηγγέλη ἡμετέρα φάλαγξ, 20.000 περίπου (τμήματα τῶν Α' καὶ Β' Σωμάτων Στρατοῦ), ὡς εὐρισκομένη εἰς δίωρον ἀπόστασιν ἀπὸ Οὐσάκ, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Τσεντίξ-Οὐσάκ. Μόλις ἐλάβαμεν τὴν εἶδησιν αὐτὴν, δι' ἐτέρου ἀεροπλάνου ἐρρίψαμεν ἐρματισμένον φάκελλον, συνιστῶντες τὴν ἐπίσπευσιν τῆς πορείας πρὸς συνένωσιν μεθ' ἡμῶν, ἐφ' ὅσον κατέχομεν εἰσέτι τὸ Οὐσάκ.

Μὲ ὥραν ἀποστολῆς 12,25' ἐλήφθη τὴν 2 μ.μ. ἀναφορὰ τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Πιτσιάκα ὅτι τὸ ὑπ' αὐτὸν 34ον Σύνταγμα καμφθὲν ὑποχωρεῖ: Ἐξεδόθη ἀμέσως παρὰ τοῦ στρατηγοῦ Φράγκου ἡ ἐκ τῶν προτέρων παρεσκευασμένη διαταγὴ ὑποχωρήσεως, δι' ἧς διετάσσετο τὸ 34ον Σύνταγμα νὰ καταλάβῃ διαδοχικῶς θέσεις πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑποχωρήσεως τῶν I καὶ VII Μεραρχιῶν, αἵτινες εὐρισκόμεναι ἀριστερὰ τῆς II Μεραρχίας ἐκινδύνευον ν' ἀποκοπῶσιν. Ἀφ' ἐτέρου τὰ ὑποχωροῦντα τμήματα τῶν Α' καὶ Β' Σωμάτων Στρατοῦ, φρονοῦντα ὅτι τὸ Οὐσάκ εἶχε καταληφθῆ παρὰ τουρκικῶν τμημάτων, κατῆλθον δυτικῶς αὐτοῦ διὰ Τακμάκ εἰς Ἐλβανλάρ, χωρὶς τὸ πεδινὸν των πυροβολικὸν καὶ χωρὶς οὐδένα πεδινὸν σχηματισμόν, ἐν πλήρει διαλύσει, ἄνευ, ἔννοεῖται, τῶν στρατηγείων τῶν Σωμάτων Στρατοῦ. Αἱ I καὶ VII Μεραρχίαι, πρὸς ἃς εἶχε συνενωθῆ καὶ τὸ ἀπόσπασμα Πλαστήρα, εἶχον συμπλοκὰς πρὸ τοῦ Οὐσάκ κατὰ τὴν ἀποχώρησίν των καὶ ἠκολούθησαν ὀδεύσεις ὄρεινὰς καὶ φυσικὰ ἄνευ τοῦ πεδινοῦ πυροβολικοῦ των.

Ἡ διαταγὴ ὑποχωρήσεως ὠρίζεν ὅτι διὰ μακρᾶς πορείας ἔδει νὰ κερδηθῆ

ἔσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέρα ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ ἔχθρου, ἵνα οὕτω δυνηθῶσι νὰ ἀνασυνταχθῶσι κάπως αἱ μονάδες μας. Ἐκ μέρους τῆς Στρατιάς, περιέργως, οὐδεμία διαταγὴ ἐλήφθη ἢ ἄλλη οἰαδήποτε συνεννόησις ἐπεχειρήθη.

Κατὰ τὰς ἑσπερινὰς ὥρας ἐχθρικὸν ἀεροπλάνον μᾶς ἐβομβάρδισε πορευομένους πρὸς τὸν σταθμὸν Ἰνάι. Ὑποχωροῦντες εἶχομεν διατάξει τὴν καταστροφὴν τῶν τεχνικῶν ἔργων τοῦ σιδηροδρόμου. Περὶ τὸ μεσονύκτιον διετάξαμεν μιᾶς ὥρας στάσιν, πρὸς κάποιαν σχετικὴν ἀνάπαυσιν τῶν ἀνδρῶν. Οὗτοι κατέπιπτον σχεδὸν κατάκοποι ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ καὶ μετὰ δυσκολίας κατωρθώνετο ἢ ἐκ νέου ἐκκίνησις των.

20 Αὐγούστου. Ἐγκαθιστῶμεν προφυλακὰς : Ἀριστερὰ ἢ VII Μεραρχία ἐπὶ τοῦ Κεμέρι, δεξιὰ τῆς ἢ IV καὶ δεξιὰ αὐτῆς ἢ II, ἀπὸ Ἐλεχέν μέχρι Ἐλεσλέρ καὶ ἢ I Μεραρχία, ὡς ἐφεδρεία. Ὁ ἐχθρὸς δὲν ἔλαβε σήμερον ἐπαφὴν μαζί μας.

Τὸ ἱππικὸν προώρισται γενικῶς νὰ καλύπτῃ τὰς ὑποχωρήσεις, ἐν ἀνάγκῃ καὶ θυσιαζόμενον. Ἡ ἡμετέρα ὅμως Μεραρχία ἱππικοῦ εὕρισκε ὅτι τὸ ἔδαφος εἶναι ἀκατάλληλον πρὸς δρᾶσιν καὶ ὅτι κατὰ τὴν νύκτα γενικῶς δὲν δύναται νὰ μένῃ ἐκτὸς τῶν προφυλακῶν, καὶ συνεπῶς προηγεῖται τῶν ἄλλων τμημάτων μας κατὰ τὴν ὑποχώρησιν.

Εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Ἰνάι ἔχουν συγκεντρωθῆ ἄνω τῶν 60 βαγονίων, τὰ ὁποῖα, λόγῳ τῆς ἀνωφρείας, πρόκειται νὰ διαιρεθῶν εἰς 3 συρμούς. Ἡ ὕδρευσις τῶν μηχανῶν βραδύνει καὶ γεννῶνται ὑπόνοιαι ὅτι οἱ Τούρκοι σιδηροδρομικοὶ ὑπάλληλοι προκαλοῦν ἐπιτήδες ἐπιβραδύνσεις. Δι' ὃ καὶ ὁ τελευταῖος συρμὸς ἐξ 20 βαγονίων δὲν κατωρθώθη νὰ προωθηθῆ ἀλλὰ ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει Τούρκων ἱππέων ἔμεινε φορτωμένος, χωρὶς καὶ νὰ πυρποληθῆ.

Ἄλλὰ καὶ γενικώτερον, ὀπλιῖται καὶ βαθμοφόροι σπεύδουν νὰ καταλάβουν τὰ βαγόνια, μέχρι τῶν στεγῶν των, καὶ οὐδεὶς εἶναι ἱκανὸς νὰ τοὺς καταβιβάσῃ. Οὐδὲν μέτρον ἀναχαιτισμοῦ τῶν φυγάδων εἶναι ἱκανὸν νὰ ἰσχύσῃ. Οἰονδήποτε φράγμα ἀνατρέπεται ὑπὸ τοῦ πλήθους καὶ τῆς ὀρμῆς τῶν φυγάδων. Τὰ τηλεφωνικὰ καλώδια ἐγκαταλείπονται ὡς μὴ ὑπάρχοντος χρόνου πρὸς περισυλλογὴν των. Ὁ ὑποστράτηγος Φράγκου ὀνομάσας τὴν Διοίκησίν του («Νότιον Συγκρότημα») ἀπετέλεσε τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ ἀπὸ τὸν σήμερον ἐπανελθόντα ἐκ Μπουλαντάν ἐπιτελάρχην μου Χασαπίδην, τὸν ὑπασπιστὴν μου καὶ τὸν διευθυντὴν τοῦ II γραφείου τοῦ Ἐπιτελείου μου καὶ με ἀφῆκε με ἓνα μόνον λοχαγὸν πυροβολικοῦ, τὸν Πλούταρχον Χαλόφτην, πολὺ ἱκανὸν ἀξιωματικόν, ἀλλ' ἀδυνατοῦντα νὰ ἐπαρκέσῃ, ἰδίᾳ εἰς τὴν ὑπὸ τὰς σημερινὰς τόσον ἀνωμάλους περιστάσεις πολυποίκιλον ὑπηρεσίαν :

Δι' ὅλα αὐτά, ἀλλὰ καὶ με τὴν σκέψιν ὅπως ἐνημερώσω τὴν Στρατιάν, ἢ ὅποια διὰ τῆς σιγῆς τῆς ἐφαίνετο ἀγνοοῦσα τὴν κατάστασιν, ἀπέστειλα τὴν κάτωθι τηλεγραφικὴν ἀναφορὰν :

«'Αριθ. 3899/3-20 Αύγουστου 1922 — 'Επεύγον.

»Στρατιάν Μ. 'Ασίας

»'Αναφέρω ὅτι Διοικήσεις ὄλου Στρατοῦ, ὑπὸ στρατηγὸν Φράγκον, ἄνευ ἰδίου 'Επιτελείου καὶ ἄνευ μέσων ἐπικοινωνίας μὲ Μερραρχίας εἶναι ἀδύνατος. 'Επιτελεῖον II Μερραρχίας ἐκ 2 ἀξιωματικῶν ἀδυνατεῖ νὰ ἐπαρκέσῃ καὶ διὰ Διοίκησιν Φράγκου. Συνεχεῖς μακρὰι πορεῖαι ἐπέφερον ἐξάντλησιν καὶ ἀνάμιξιν μονάδων. Β' Σῶμα Στρατοῦ ταλαιπωρηθέν, δὲν δύναται νὰ ἀποδώσῃ οὐδὲν ἔργον πρὸ μακρᾶς ἐργασίας ἀνασυντάξεώς του. Βαρὺ Πυροβολικὸν καὶ Σκόντα δὲν ὑφίστανται πλέον. 'Εκ τοῦ Πεδινοῦ μόνον 4 Πυροβολαρχίαι λειτουργοῦσι. Στρατιῶται δὲν φαίνονται διατεθειμένοι ἀναλάβωσι νέους ἀγῶνας ποθοῦντες ὅπωςδῆποτε λῆξιν καταστάσεως. 'Η συνεχὴς διαρροὴ πρὸς Σμύρνην, ἣν γνωρίζετε, μειοῖ καθημερινῶς δύναμιν καὶ ἠθικὸν ἀπομενόντων. 'Απαιτεῖται κατὰ γνώμην μου ἄμεσος λήψις σοβαρᾶς ἀποφάσεως.

»Ο Διοικητὴς τῆς II Μερραρχίας Στυλιανὸς Γονατᾶς».

21 Αύγουστου. 'Ο ὑποστράτηγος Φράγκου ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του ὡς διοικητοῦ τοῦ Νοτίου Συγκροτήματος, διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 213/3/21-8-22 διαταγῆς του ἀπήρτισεν ἓνα νέον Α' Σῶμα Στρατοῦ ἐκ τῶν I, II, IV καὶ VII Μερραρχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐθεωροῦντο ὡς μᾶλλον συγκροτημέναι καὶ ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τούτου εἰς ἐμὲ (καίτοι ὁ διοικητὴς τῆς I Μερραρχίας συνταγματάρχης Μεσσήνης ἦτο ἀρχαιότερός μου), διατηροῦντα καὶ τὴν ἀπ' εὐθείας διοίκησιν τῆς II Μερραρχίας. Καὶ τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἤμην χωρὶς ἐπιτελάρχην, καθ' ὅσον τὸν εἶχε πάρει ὁ Φράγκου ὡς ἐπιτελάρχην του. 'Όσον ἀφορᾷ τὴν διατήρησιν τῆς διοικήσεως τῆς II Μερραρχίας, τὴν εἶχα ζητήσει μόνος μου, καθ' ὅσον ἀντελαμβανόμεν ὅτι οὐσιαστικῶς αὐτὴ θὰ ἦτο ἡ μόνη πραγματικὴ διοίκησις, ἐφ' ὅσον μὲ τὰς ἄλλας μεραρχίας δὲν εἶχα ἀποκτήσει ἀκόμῃ κανένα σύνδεσμον.

'Ο ἐχθρὸς ἐνεφανίσθη περὶ τὴν μεσημβρίαν πρὸ τῶν VII καὶ IV Μερραρχιῶν. 'Η IV Μερραρχία ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰ ὑπολείμματα αὐτῆς τὰ διασωθέντα μετὰ τὴν παρὰ τὸν 'Αφιὸν-Καρὰ-Χισάρ πρῶτην ἐπιτυχῆ ἐχθρικὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον της, τὰ ὁποῖα ἔλαβον διαταγὴν ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ Φράγκου νὰ συνεχίσουν τὴν ὑποχώρησιν των καὶ διὰ νυκτὸς μέχρις οὗ φθάσουν ἀνατολικῶς τῆς Φιλαδελφείας. Τὴν διαταγὴν ταύτην ἔδωσεν, διότι ὁ ἀφιχθεὶς παρ' αὐτῶ μέσῳ Σμύρνης ἐπιτελάρχης του ἤδη Χασαπίδης ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπικοινωνήσῃ μετὰ τοῦ 'Επιτελείου τῆς Στρατιᾶς, ἀντελήφθη ὅτι ἡ πρόθεσις αὐτοῦ ἦτο νὰ ὑποχωρήσῃ ὁ Στρατὸς καὶ δι' 'Ερυθραίας νὰ κατορθώσῃ νὰ διαφύγῃ, ἐπιβιβαζόμενος πλοίων : 'Η ἐν τῇ Χερσονήσῳ τῆς 'Ερυθραίας ἄμυνα τῆς ἐπιβιάσεως θὰ ἦτο εὐκολωτέρα, διὰ τὸ στενὸν τοῦ λαιμοῦ αὐτῆς καὶ τῆς ἐκατέρωθεν τοῦ λαιμοῦ παρουσίας τοῦ στόλου μας.

'Η Στρατιὰ εἶχε τὰς σκέψεις καὶ τὰς προθέσεις αὐτάς, ἀλλ' ὁ Διοικητὴς τῆς ἀντιστράτηγος Χατζηανέστης οὐδεμίαν ὑπέγραφε διαταγὴν ἢ ὁδηγίαν σχετικὴν, φρονῶν ὅτι οὕτω ἀπαλλάσσεται τῆς εὐθύνης, καθ' ὅσον μάλιστα

είχε μελετηθῆ, κατόπιν διαταγῆς του, ὡς γραμμὴ ἀμύνης ἢ τῆς Πανόρμου-Φιλαδελφείας καὶ εἶχεν ἀρχίσει καὶ ἡ ὀχύρωσίς της, τὸν ἐπρόλαβεν ὅμως ἡ ἐχθρική ἐπίθεσις καὶ ἐβλεπεν ἤδη ὅτι δὲν ἠδύνατο αὐτὴ νὰ κρατηθῆ. Ἐπίσης καταλογίζετο εἰς τὸ παθητικὸν τοῦ Χατζηανέστη ὅτι ἀφήρεσεν ἐκ τοῦ Μικρασιατικοῦ Μετώπου δύναμιν 20.000 ἀνδρῶν, δι' ὧν ἐνίσχυσε τὸ Σῶμα Στρατοῦ Θράκης, μὲ τὸ χιμαιρικὸν ὄνειρον νὰ εἰσέλθῃ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐπὶ πλέον ὅτι διέταξε τὴν διάλυσιν τῶν παλαιῶν, Βορείου καὶ Νοτίου, Συγκροτημάτων καὶ οὕτω ὁ στρατηγὸς Τρικούπης δὲν ἠδύνατο νὰ διατάξῃ τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ νὰ τὸν ἐνισχύσῃ, ὅταν ἐδέχθη τὴν ἐπίθεσιν.

Δι' ὄλονυκτίου ἐξαντλητικῆς πορείας ἐφθάσαμεν τὴν 9ην πρωινήν εἰς τὴν πρὸ τῆς Φιλαδελφείας γραμμὴν καὶ ἐτοποθετήσαμεν τὴν VII Μεραρχίαν ἀριστερά, εἰς τὸ μέσον τὴν I καὶ δεξιὰ τὴν II Μεραρχίαν, κατὰ μῆκος τοῦ Ἄλᾶ-Σεχῆρ-Τσαί, ἀπὸ τοῦ χωρίου Γιουρούκιοῦ μέχρι τοῦ χωρίου Παλατζίκ. Ὅλα τὰ χωρία τῆς πεδιάδος ἐκαίοντο ἀπὸ τοὺς προπορευομένους κατὰ τὴν ὑποχώρησιν φυγάδας καὶ δὲν εὐρίσκομεν οὔτε ἓνα κάτοικον διὰ νὰ μᾶς δώσῃ μίαν πληροφορίαν ἢ νὰ τὸν πάρωμεν ὡς ὁδηγόν.

Εἰς τὸν τομέα Μπουλαντὰν εἶχα δώσει διαταγὴν νὰ συμπυχθῆ καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς Ἀσσάρ. Εἶχε δώσει καὶ ἡ Στρατιὰ ἀπ' εὐθείας διαταγὴν ὅπως ἡ ἐκεῖ πυροβολαρχία τῶν 120 μεταφερθῆ εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Χοτζουρλοῦ (ἐπὶ τῆς γραμμῆς Ἀϊδινίου), ὅπως ἐπιβιβαζομένη ἐπὶ τῆς ἀναμενούσης ἀμαξοστοιχίας μεταφερθῆ εἰς Σμύρνην. Μὴ κατορθωθείσης ὅμως τῆς μεταφορᾶς της, τὰ πυροβόλα κατεστράφησαν καθ' ὁδὸν καὶ ἐγκατελείφθησαν.

Εἰς Ἀσσάρ συνεκεντρώθη δύναμις 4 ταγμάτων διαφόρων μονάδων, 2 λόχοι τῆς Διοικήσεως Φιλαδελφείας καὶ μία Ὄρειβατικὴ Πυροβολαρχία. Τὴν δύναμιν ταύτην διέταξεν ὁ Φράγκου νὰ κατευθυνθῆ εἰς Κέλες καὶ ἐκεῖθεν δι' Ὀδεμησίου νὰ κατέλθῃ εἰς Ταρμπαλί καὶ ἐκεῖθεν εἰς Σμύρνην. Τὸ ἔδαφος ὅμως τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο αὐτὴ νὰ διανύσῃ ἦτο πολὺ ὀρεινὸν καὶ γεμᾶτο ἀνάρτας καὶ θὰ ἐβράδυνεν οὕτω πολὺ νὰ φθάσῃ εἰς Σμύρνην, ἦτο δὲ ζήτημα ἐὰν θὰ μᾶς ἐπρολάβανε ἐκεῖ καὶ θὰ ἐκινδύνευεν οὕτω νὰ ἀπολεσθῆ.

Διέταξα ὅθεν νὰ ἔλθῃ καὶ συνενωθῆ μαζί μας διὰ νὰ μὴ χαθῆ εἰς τὰ βουνά.

22 Αὐγούστου. Ἐγκατεστάθη τὸ Στρατηγεῖον μου εἰς τὸ χωρίον Γιουρούκιοῦ. Τὸ Στρατηγεῖον ὅμως ἤδη ὡς Στρατηγεῖον Σώματος Στρατοῦ καὶ Μεραρχίας εἶναι πολυπληθές. Πλὴν τοῦ κυρίως ἐπιτελείου εἶναι τὰ Ἀρχηγεῖα Πεζικοῦ, Μηχανικοῦ, ἀρχίατρος καὶ ἰδίως οἱ σύνδεσμοι ἀξιωματικοὶ τῶν ἄλλων μεραρχιῶν, ὡς καὶ οἱ σύνδεσμοι τῶν μονάδων τῆς II Μεραρχίας, οἵτινες ἐν συνόλῳ ὑπερβαίνουν τοὺς 30, ὅλοι ἔφιπποι καὶ μὲ ἀγγελιχφόρους.

Τὸ ἔργον τῶν συνδέσμων εἶναι δύσκολον, λόγῳ τῶν ἀποστάσεων, τοῦ ἀγνώστου ἐδάφους, τῶν κινδύνων καὶ τῶν διαρκῶν μετακινήσεων. Τὸ ἔδαφος εἰς τὸ ὁποῖον σταθμεύομεν εἶναι πεδινὸν καὶ λοχμῶδες, ἀποκλείει τὴν μακρὰν παρατήρησιν καὶ τὸ εὐρὺ πεδίου βολῆς. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων, διαβλέποντες τὴν ἐπερχομένην λαίλαπα, ἔχουν μεταφέρει τὰ μπαούλα των, τὰ παπλώματά

των και ὅ,τι πολῦτιμον ἔχουν εἰς τὰς τάφρους αἱ ὁποῖαι χωρίζουν τὰ κτήματα και τὰ ἔχουν σκεπάσει με κλάδους και χόρτα διὰ νὰ μὴ φαίνωνται. Ἄλλ' οἱ ἀτάκτως φεύγοντες ἰδικοὶ μας, οἱ ὁποῖοι δὲν πρέπει νὰ θεωροῦνται πλέον στρατιῶται, τὰ ἀνευρίσκουν και τὰ διαρπάζουν.

Τὰ τμήματα τῆς Μεραρχίας κατέφθαναν μέχρι τῆς μεσημβρίας.

Τὴν νύκτα νέα πορεία πρὸς Ντερέκιοϊ, σιδηροδρομικὸν σταθμὸν δυτικῶς Φιλαδελφείας. Τὴν 3ην πρωινήν διερχόμεθα διὰ Φιλαδελφείας, ἡ ὁποία καίεται ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Ἡ λύσσα τῆς καταστροφῆς και τῆς λεηλασίας δὲν κάμνει διάκρισιν ἐθνικότητων. Καίεται ἡ ἑλληνικὴ συνοικία Φιλαδελφείας και λεηλατοῦνται αἱ ἑλληνικαὶ οἰκίαι, ὅπως και αἱ Τουρδικαί. Πυροβολισμοὶ ρίπτονται παρὰ ἡμετέρων, προκαλοῦντες σύγχισιν και ἀναταραχὴν. Γεννῶνται ὑπόνοιαι, μήπως ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀποτελέσματα ὀργανωμένης κομμουνιστικῆς προπαγάνδας, ἐπιζητούσης τὴν δημιουργίαν πλήρους ἀναρχίας και συνεπῶς ἀδύνατον τὴν ἀνασύνταξιν και τὴν ἀμυναν.

Ὁ σιδηροδρομικὸς σταθμὸς Φιλαδελφείας καίεται και ἀκούονται τρομακτικοὶ κρότοι ἐκρήξεων, ἐκ τῶν ἐκρηγνυομένων ἐν αὐτῷ πυρομαχικῶν.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ἐξακολουθοῦμεν νὰ πορευώμεθα.

23 Αὐγούστου. Ἡ φάλαγγ μακρὰ και ἀτελείωτος. Βαδίζουν ὅλοι αἱ μεραρχίαι, σχεδὸν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς και ἐκατέρωθεν αὐτῆς και χρειάζεται νὰ ἔχουν ἐμπροσθοφυλακὴν, ὀπισθοφυλακὴν και πλαγιοφυλακὴν διότι τσέτες και ἵππεῖς τοῦ ἐχθροῦ δύνανται νὰ αἰφνιδιάσουν τὰς φάλαγγας και νὰ ἐνσπεύρουν τὸν πανικόν, νὰ διαλύσουν τὰ μεταγωγικὰ και νὰ τὰ αἰχμαλωτίσουν. Τὰ πόδια τῶν περισσοτέρων ἀνδρῶν ἔχουν πρησθῆ ἐκ τῶν μακρῶν πορειῶν. Ποδαλγοὶ και ἀσθενεῖς πίπτουν παραπλευρῶς τῶν ὁδῶν και ζητοῦν νὰ τοὺς πάρουν. Οὐδεὶς ὅμως τοὺς προσέχει, ἕκαστος φροντίζει δι' ἑαυτὸν και μόνον. Πολλοὶ ἀποκοιμοῦνται και ἐγειρόμενοι κατόπιν ἀκολουθοῦν οἰανδήποτε μονάδα διέρχεται. Ἡμεῖς διερχόμενοι τοὺς ἐξυπνοῦμεν και τοὺς φωνάζομεν ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἄλλα τμήματά μας ὀπισθεν ἡμῶν και παραμένοντες ἐκεῖ θὰ αἰχμαλωτισθοῦν, ἐὰν δὲν σκοτωθοῦν. Ἄλλὰ και ἡ ὅλη κίνησις τῆς φάλαγγος ἦτο βραδυτάτη, λόγῳ τῆς κοπώσεως και τῶν καθ' ὁδὸν ἐμποδίων. Ἀπόστασις ἦτις ἔπρεπε νὰ διανυθῆ ἐντὸς 7 ὥρων, ἐχρειάζετο 10-12 ὥρας. Εἰς τὰ ἄλλα δεινὰ μας προσετίθετο και ἡ ἔλλειψις τροφίμων. Ἐὰν κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν δὲν ὑπῆρχον τὰ σταφύλια εἰς τὰ ἀμπέλια, ὁ στρατὸς θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ συντηρηθῆ.

Ὅταν περὶ τὴν 7ην πρωινήν εὐρισκόμεθα περὶ τὸ βον χιλιόμετρον δυτικῶς τῆς Φιλαδελφείας ἐβλήθη τὸ Στρατηγεῖον μας, ἐκ μικρᾶς ἀποστάσεως, παρὰ τινων ἀτάκτων, ἐκ τινων ἀποτόμων ὑψωμάτων κειμένων παρὰ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν. Ἡ ἡμιλαρχία τῆς Μεραρχίας, ἡ ὁποία εὐρίσκετο πλησίον μας, ἀπέστειλε μερικοὺς ἵππεῖς, οἵτινες ἀφιππεύσαντες ἀνῆλθον εἰς ἄλλον ἐγγὺς λόφον και ἤρχισαν ἐκεῖθεν βάλλοντες δι' ὀπλοπολυβόλου και ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ἀπομακρυνθῶσι, διὰ νὰ δυνηθῶμεν και ἡμεῖς νὰ συνεχίσωμεν τὴν πορείαν μας.

Ἐχθρικὸν ἱππικὸν ἐπεχείρησε νὰ προσβάλλῃ τὴν φάλαγγα ἐκ δεξιῶν. Τὸ 7ον Σύνταγμα Πεζικοῦ καὶ ἐν Σύνταγμα τῆς VII Μεραρχίας ἀποτελέσαντα ἀπόσπασμα κατὰ διαταγὴν μου ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Λούφον ἀπέκρουσαν τὴν ἐπίθεσιν. Οἱ ἄνδρες ὅμως μιᾶς πεδινῆς πυροβολαρχίας, εὐρισκομένης ἐν πορείᾳ, ἔκοψαν τὰς σειράδας καὶ ἐγκατέλειψαν τὰ πυροβόλα. Ἀντιληφθεὶς τοῦτο ἔτρεξα πρὸς τὰ ἐκεῖ καὶ μετὰ κόπου κατῴρθωσα νὰ τάξω μερικὰ τμήματα πρὸ τῶν πυροβόλων. Βαθμοφόροι καὶ τμήματα τὰ ὅποια διέτασσα νὰ σταθοῦν μοῦ ἐδικαιολογοῦντο ὅτι ἀνῆκον εἰς ἄλλας μονάδας καὶ δὲν ἤθελον νὰ σταματήσουν. Μία ἐχθρική βόμβα ἔπεσεν ἐν μέσῳ ἡμῶν, εὐτυχῶς χωρὶς νὰ ἐκραγῇ. Τὰ πυροβόλα παρ' ὅλα ταῦτα ἐσώθησαν καὶ διέταξα τὴν I Μεραρχίαν, ἣ ὅποια διέθετε μερικὰ ζεύγη ἵππων, νὰ τὰ παραλάβῃ, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Περὶ τὴν μεσημβριαν ἐλήφθη διαταγὴ τοῦ Φράγκου (Νότιον Συγκροτήμα) ὑπ' ἀριθ. 236/3/23-8-22 ἔχουσα οὕτω :

«Σιδηροδρομικὸς Σταθμὸς Μοναμάκ — Διαταγὴ Ἐπιχειρήσεως.

»I. Ὁ ἐχθρὸς δι' ἀνταρτικῶν σωμάτων κατέχει Ὀδεμήσιον, Θήρα . . .

»II. Τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ νὰ διατάξῃ τὴν II Μεραρχίαν νὰ ἀναχωρήσῃ δι' ἐσπευσμένης πορείας ἀπὸ Ντερέκιοι πρὸς Κέλες-Ὀδεμήσιον καὶ ἐκκαθαρίζουσα τὴν κατάστασιν νὰ καλύψῃ ἐν ἀνάγκῃ τὴν διαρροὴν τοῦ Συγκροτήματος πρὸς Χερσόνησον Ἐρυθραίαν, ἐνουμένη μετὰ τμημάτων Μπουλαντάν-Ἀϊδινίου. Διοίκησιν Α' Σώματος Στρατοῦ θὰ ἀναλάβῃ Συνταγματάρχης Μεσσήνης.

Ὁ Διοικητὴς Νοτίου Συγκροτήματος
Ἀθανάσιος Φράγκου».

Μόλις ἔλαβα τὴν ἀνωτέρω διαταγὴν, ἀντελήφθην ἀμέσως ποῖα καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα θὰ εἶχεν ἡ ἐκτέλεσίς της. Ἡ II Μεραρχία, ὠθουμένη εἰς τὰ νοτίως τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ὄρη, τὰ πλήρη ἀνταρτῶν, κατεδικάζετο εἰς διάλυσιν, χωρὶς νὰ προσφέρῃ καμμίαν πρὸς κανένα ὑπηρεσίαν, ἐνῶ αἱ ὑπολειπόμεναι ἐπὶ τῆς κυρίας ὁδοῦ ὑποχωρήσεως I καὶ VII Μεραρχίαι δὲν διέθετον ἐπαρκεῖς δυνάμεις πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν πλευρικῶν ἐπιθέσεων τοῦ ἐχθροῦ καὶ θὰ ἐπῆρχετο οὕτω πλήρης διάλυσις τῆς Στρατιάς.

Ἐκ τῆς ἄνω διαταγῆς προσέτι ἐφαίγετο ὅτι ὁ Φράγκου δὲν εἶχε λάβει εἰσέτι ἀναφορὰν μου, δι' ἧς τῷ ἐγνώριζον ὅτι εἶχα διατάξει τὰ τμήματα Μπουλαντάν καὶ Ἀϊδινίου νὰ μὴ βαδίσουν πρὸς Κέλες καὶ Ὀδεμήσιον, ἀλλὰ νὰ κινήθωσι πρὸς ἔνωσιν μεθ' ἡμῶν.

Ὁ συνταγματάρχης Μεσσήνης λαβὼν ἀπ' εὐθείας τὴν ἐν λόγῳ διαταγὴν ἔσπευσε νὰ ἐκδώσῃ διαταγὰς κινήσεως τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ.

Ἐγὼ ἐξέδωσα ἀμέσως διαταγὴν πρὸς τὴν I Μεραρχίαν (Μεσσήνην), δι' ἧς ἔλεγον ὅτι, ματαιωθείσης τῆς κινήσεως τῆς II Μεραρχίας πρὸς Ὀδεμήσιον, ἐξακολουθῶ διατηρῶν τὴν διοίκησιν τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ καὶ ἐξέδωσα διαταγὴν ρυθμίζουσαν τὴν κίνησίν του πρὸς τὰς Σάρδεις.

Ἐσπευσα δὲ νὰ ἐπιζητήσω συνάντησιν μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Φράγκου διὰ νὰ τοῦ ἐξηγήσω τὰ πράγματα. Πρὸς τοῦτο μετέβην εἰς τὸ χωρίον Κιοσελί,

τὸ ὁποῖον εἶχεν ὀρίσει ὡς ἔδραν τῆς Διοικήσεώς του. Τὸ χωρίον ἐκαίετο καὶ ὁ Φράγκου δὲν ἦτο ἐκεῖ. Κατόπιν μετέβην εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Μονομάχ, ἀλλὰ δὲν τὸν εὔρον οὔτε ἐκεῖ. Ὁ σταθμὸς ἦτο κατὰ μεστος μεμονωμένων καὶ ἀσυντάκτων στρατιωτῶν, καὶ ἐνῶ εὐρισκόμην ἀκόμη ἐκεῖ καὶ εἶχομεν στελεῖαι τὰ ἄλογά μας διὰ πότισμα, ἀνεφάνη μακρὸθεν ἐπερχόμενον ἐχθρικὸν ἵππικόν. Συνέστησα εἰς τοὺς ἐκεῖ εὐρισκομένους ἀξιωματικούς νὰ συντάξουν ὅσους δύνανται καὶ νὰ ἀντισταθῶσιν, χάριν τῆς ἰδίας των ἀσφαλείας, ἐγὼ δὲ κατορθώσας νὰ εὔρω τὸ ἄλογό μου ἔσπευσα πρὸς Ντερέκιοϊ διὰ νὰ εὔρεθῶ ἐν μέσῳ τῶν τμημάτων μου. Ἐκεῖ κατήρτισα ἀπόσπασμα ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Λούφαν ἐκ τοῦ 34ου Συντάγματος Πεζικοῦ καὶ μιᾶς μοίρας Ὀρειβατικοῦ Πυροβολικοῦ, τὸ ὁποῖον διετάχθη νὰ ἐνεργήσῃ ἀντεπίθεσιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Μέχρις ὅτου ἐτοιμασθῆ τὸ ἀπόσπασμα ἔφθασε ἡ ὥρα 6 μ.μ. Ἡ ἐπίθεσις ἐγένετο καὶ τὸ ἐχθρικὸν ἵππικὸν ἀπεσύρθη.

Μετὰ τοῦτο ἔκαμα ἀναφορὰν πρὸς τὸν Φράγκου, ἐν ἧ ἔλεγον ὅτι ἐν συνταγμα τῆς II Μεραρχίας (τὸ 34ον) ἦτο ἐμπεπλεγμένον εἰς ἀγῶνα καὶ ὡς ἐκ τούτου κατέστη ἀδύνατος ἡ ἐκτέλεσις τῆς διαταγῆς του καὶ συνεπῶς παραμένω ὡς Διοικητὴς τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ.

Ὁ στρατηγὸς Φράγκου ὄχι μόνον ὑπηρεσιακῶς δὲν ἐπανῆλθεν ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς ἰδιαιτέραν ὁμιλίαν βραδύτερον ἀνεγνώρισεν ὅτι ἡ ἐκτέλεσις τῆς διαταγῆς του συνεπήγετο πολλοὺς κινδύνους.

Ἡ σημερινὴ ἡμέρα ὑπῆρξε πολυδαίδαλος καὶ τρικυμιώδης. Οὔτε ἐκοιμήθην, οὔτε ἔφαγα. Μόνον νερὸ ἔπινα ἀπὸ τὸ παγούρι μου. Ἐν τούτοις οἱ περὶ ἐμὲ δὲν διέκριναν καμμίαν νευρικότητα, καθ' ὅσον διετήρησα τὴν συνήθη μου ψυχραιμίαν. Περὶ τὴν ἑσπέραν, μόλις ἐπῆλθε τὸ σκότος ἐτέθημεν καὶ πάλιν εἰς πορείαν πρὸς Σάρδεις.

24 Αὐγούστου. Τὸ Σαλιχλῆ ἀπὸ τὸ ὁποῖον διήλθομεν καίεται. Ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τῶν Σάρδεων ἀνάμικτον καὶ πολὺ πλῆθος στρατιωτῶν συνωστίζετο ἐκεῖ. Τὸ Τουρκικὸν ἵππικόν, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐντολὴν νὰ προασπίσῃ τὰς Σάρδεις, ἀνεφάνη. Ὁ ἐπακολουθήσας πανικὸς ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος. Ἡ ἐκεῖ σταθμεύουσα ἀμαξοστοιχία ἀνεχώρησεν ἐν σπουδῇ διὰ Σμύρνην. Εὐτυχῶς τὸ ἀπόσπασμα Πλαστήρα ἐξεδίωξε τοὺς Τούρκους ἵππεῖς καὶ ἤνοιξε καὶ πάλιν τὴν πρὸς Σμύρνην ὁδὸν τῆς ὑποχωρούσης Στρατιᾶς. Εἶχεν ἤδη πρὸ πολλοῦ ἀνατελεῖαι ὁ ἥλιος ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς Σάρδεις. Μετέβην πρὸς συνάντησιν τῆς IV Μεραρχίας εἰς τὸν διὰ τῆς διαταγῆς μου καθορισθέντα τομέα, ἀλλὰ ἡ IV Μεραρχία δὲν ἀνευρέθη ἐκεῖ, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὀρίσω ὅπως ἀναλάβῃ ἡ II Μεραρχία, ἀντ' αὐτῆς, τὴν προκάλυψιν. Ἐως τώρα εἶχαμεν ἄτομα σπεύδοντα εἰς ὑποχώρησιν ἄνευ διαταγῆς, ἥδη ἔχομεν καὶ ὀλόκληρον μεραρχίαν. Ἡ Μεραρχία αὕτη, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Διοικητοῦ τῆς στρατηγοῦ Δημαρᾶ, διωκεῖτο οὐσιαστικῶς παρὰ τοῦ ἐπιτελάρχου τῆς ταγματάρχου Τσολάκογλου καὶ ἐβάδιζε συνεχῶς πρὸς τὰ ὀπίσω, μὴ ἀναμένουσα τὴν πρὸς τοῦτο διαταγὴν. Κατὰ τὴν νύκτα ἐλήφθη διαταγὴ τοῦ Νοτίου Συγκροτήματος ὅπως ἡ I Μεραρχία καταλάβῃ τοὺς Μίν-Τεπέδες πρὸς ἐξα-

σφάλισιν ἀπὸ βορρᾶ τῆς ὑποχωρήσεως τῆς φάλαγγος. Ἐγὼ διέταξα ὅπως τὴν ἐντολὴν ταύτην ἐκτελέσῃ ἀντὶ τῆς I Μεραρχίας τὸ ἀπόσπασμα τοῦ συνταγματάρχου Λούφα, εἰς ὃ προσέθεσα καὶ ἓν Σύνταγμα ἵππικου. Ἡ διαταγὴ μου ἐλήφθη καὶ ἐξετελέσθη ἐγκαίρως, οὕτως ὥστε ὅταν τὸ πρωὶ ἐφθάσαμεν εἰς τὰς Σάρδεις τὸ ἀνωτέρω ἀπόσπασμα κατεῖχε τοὺς Μίν-Τεπέδες. Τὰ ἄλλα ὅμως τμήματα, τὰ ὁποῖα εἶχον διαταγῆν νὰ ἐγκατασταθῶσι κατὰ μῆκος τοῦ Ἐρμου, μόλις μετὰ κόπου καὶ προσωπικῆς ἐπεμβάσεώς μου κατώρθωσαν νὰ φθάσουν ἐκεῖ περὶ τὴν μεσημβρίαν, διότι δὲν ἤθελον νὰ ἀπομακρυνθῶσι τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς. Τὴν αὐτὴν δὲ περίπου ὥραν ἤρχισεν ἀναφαινόμενον τὸ ἐχθρικὸν ἵππικόν, τὸ ὁποῖον ὑπελογίσθη εἰς 2 μεραρχίας, ἀμέσως βορείως τοῦ Ἐρμου καὶ ἀνατολικῶς τῶν Μίν-Τεπέδων καὶ ἐξεδηλώθη καὶ πάλιν ὁ κίνδυνος ἀποκοπῆς μας ἀπὸ τὴν μόνην πρὸς Σμύρνην ὁδὸν με ἀποτέλεσμα νὰ ριφθῶμεν νοτίως ταύτης πρὸς τὸ βουνὸν τοῦ Ὀδεμησίου, ὅπου θὰ διελυόμεθα ὑπὸ τοῦ ὄρειου ἐδάφους καὶ τῶν ἀνταρτῶν. Διατάσσω τὴν παράταξιν μιᾶς ὀρειβατικῆς πυροβολαρχίας Δαγχιλῆ τῶν 7,5, ἥτις καὶ ἤρξατο βάλλουσα εὐστόχως καὶ ἠνάγκασεν οὕτω τὸ ἐχθρικὸν ἵππικόν νὰ τραπῆ πρὸς βορρᾶν ἐν καλπασμῶ.

Αἱ τελευταῖαι ὀβίδες (διότι εἶχον ἐξαντληθῆ) ἐρρίφθησαν μετὰ τὴν ἐπέλευσιν τοῦ σκότους καὶ ὁ κίνδυνος τῆς ἀποκοπῆς εἶχεν ἀποτραπῆ. Τὸ ἴδιον ἵππικόν εἶχεν ἐπιτεθῆ καὶ κατὰ τοῦ εἰς Μίν-Τεπέδες ἀποσπάσματος μας, ἀποκρουσθέν. Ἦκούοντο ἐπ' ἀρκετὸν ἐκεῖθεν πολυβόλα.

25 Αὐγούστου. Ἡ αὐτὴ πάντοτε τακτικὴ : μετὰ τὴν ἐπέλευσιν τοῦ σκότους ἐκκινουόμεν. Εὐτυχῶς καθ' ὅλας αὐτάς τὰς ἡμέρας ἡ σελήνη διηυκλόυνη τὰς νυκτερινὰς κινήσεις μας. Ὑπέβαλα ἀναφορὰν πρὸς τὴν Στρατιάν, ἐν ἣ ἔλεγον ὅτι ὁ μαχόμενος στρατὸς παραπονεῖται πικρῶς διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιδεικνυομένην ἀστοργίαν τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Στρατιᾶς, καθ' ὅσον ὁ στρατὸς ἠλπίζεν ὅτι συμπτυσσόμενος θὰ εὕρισκεν εἰς τοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς τρόφιμα καὶ τραῖνα πρὸς διακομιδὴν τῶν ἀσθενῶν του, ἢ τηλεφωνικὴν σύνδεσιν πρὸς ἐπικοινωνίαν. Ἐνῶ ἐν τῇ πραγματικότητι εὕρισκε μόνον καιομένους σταθμούς.

Ἄργα τὴν πρωίαν ἐφθάσαμεν εἰς Κασαμπᾶ. Ἐκεῖ εὕρισμεν καὶ τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ καὶ τὸν στρατηγὸν Φράγκον, ὡς νότιον Συγκρότημα. Ἡ πόλις ἐκαίετο. Στρατιῶται καταγόμενοι ἐκ Κασαμπᾶ ἔβλεπον τὰς οἰκίας των καιομένας. Ἀλλὰ εὐρέθησαν καὶ μερικοὶ Τοῦρκοι, οἱ ὁποῖοι, ἐν τῇ ἐπελπισίᾳ των, ἐπυροβόλουν ἐκ τῶν οἰκιῶν των ἓνας ἔφιππος στρατιώτης τῆς ἀκολουθίας μου ἐφονεύθη. Ἐδῶ πλησίον ἦτο καὶ ἡ πρὸ πολλοῦ μελετηθεῖσα ὀχυρωματικὴ γραμμὴ πρὸς ἄμυναν τῆς Σμύρνης. Ἐπρόκειτο ἤδη νὰ χρησιμοποιηθῆ ; Κανεὶς δὲν ἐγνώριζεν.

Διαταγὴ ἐκδοθεῖσα καθώρισεν ὅπως τὸ μὲν Β' Σῶμα Στρατοῦ καταλάβῃ τὰς διαβάσεις τὰς ἀπὸ Νυμφαίου καὶ πρὸς νότον αὐτοῦ, τὸ δὲ Α' Σῶμα Στρατοῦ τὰς ἀπὸ Σιπύλου καὶ Μαγνησίας τοιαύτας. Ἡ Μαγνησία, κατοικουμένη ὑπὸ 80 χιλ. κατοίκων καὶ μένεα πνέουσα διὰ τὴν πυρπόλησίν της, δὲν ἦτο ἀκίνδυνος.

Ἐξέδωσα σχετικὰς διαταγὰς πρὸς τὰς Μεραρχίας καὶ ἐκκινήσαντες περὶ-που τὴν μεσημβρίαν διενυκτερεύσαμεν εἰς Καβέ, βορείως Νυμφαίου, ἐγκαταστήσαντες προφυλακὰς, ἄνευ ἐπαφῆς μετὰ τοῦ ἐχθροῦ.

26 Αὐγούστου. Ἐχθρικὸν ἱππικὸν ἤλθεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸ ἀπόσπασμα Πλαστήρα, εὐρισκόμενον νοτιανατολικῶς τοῦ Νυμφαίου, ὁπόθεν ἀκούομεν κανονιοβολισμοὺς.

Ἐπίσης περίπολοι ἱππικοῦ ἐνεφανίσθησαν καὶ πρὸ τῆς I Μεραρχίας, εὐρισκόμενης δεξιὰ τῆς II. Ἐπίσης ἡ VII Μεραρχία, πρὶν φθάσῃ ἀκόμη εἰς τὸν κυρίως αὐχένα τῆς ἀπὸ Μαγνησίας ἀμαξιτῆς ὁδοῦ, ἀπέκρουσεν ἐχθρικὴν ἐπιλαρχίαν μετὰ 2 ὀρειβατικῶν πυροβόλων, ἡ ὁποία ἐπεζήτησε νὰ ἐκβιάσῃ τὴν διάβασιν. Ἡ II Μεραρχία δὲν ἀνῆλθεν εἰς τὴν κορυφὴν Σιπύλου (1.088 μέτρα) πρὸς ἄμυναν τῶν διαβάσεων, διότι ἤθελε μίαν ἡμέραν νὰ ἀνέλθῃ καὶ μίαν νὰ κατέλθῃ καὶ δὲν ἐγνώριζεν ἐπὶ πόσον θὰ ἐμέναμεν εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν.

Τὸ ἀπόγευμα ἐλήφθη διαταγὴ τοῦ Νοτίου Συγκροτήματος (Φράγκου), κατόπιν διαταγῆς τῆς Στρατιᾶς, περὶ νέας κατὰ τὴν νύκτα ὑποχωρήσεως, ἐγκαταλειφθείσης πάσης σκέψεως περὶ ἀμύνης πρὸ τῆς Σμύρνης. Ἔδει νὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν ἀμαξιτὴν ὁδὸν ἀπὸ Νυμφαίου καὶ μόλις φθάσωμεν πρὸ τῆς Σμύρνης νὰ μὴ εἰσέλθωμεν εἰς αὐτήν, ἀλλὰ νὰ πάρωμεν τὴν νοτιανατολικῶς αὐτῆς ὁδόν, τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν χερσόνησον τῆς Ἐρυθραίας.

Εἰδικὴ διαταγὴ κοινοποιηθεῖσα εἰς ὅλους τοὺς στρατιώτας ὠρίζεν ὅτι ἡ Σμύρνη κατεῖχετο ὑπὸ διεθνῶν στρατευμάτων, ἅτινα εἶχον ἐντολὴν νὰ πυροβολήσωσι κατὰ παντὸς ὀπλίτου ὅστις θὰ ἐπεχειρεῖ νὰ εἰσέλθῃ εἰς Σμύρνην καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο εἶχον τοποθετήσῃ πολυβόλα εἰς τὰ διάφορα σημεῖα εἰσόδου τῆς πόλεως.

Μᾶς ἐγνωστοποιεῖτο ἐπίσης ὅτι ἡ Διοίκησις τῆς Στρατιᾶς ἐπιβιβαζομένη τὴν μεσημβρίαν τῆς ἐπομένης (27 Αὐγούστου) ἐπὶ πλοίων θὰ ἀνεχώρῃ ἐκ Σμύρνης διὰ Τσεσμέ πρὸς προπαρασκευὴν τῆς ἐκεῖσε ἐπιβιβάσεως τῆς Στρατιᾶς.

Ἐβαδίζαμεν δι' ὅλης τῆς νυκτὸς μὲ πλήρες σκότος, διότι ἡ σελήνη ἀνέτειλε πολὺ ἀργά, διὰ τῆς στενωποῦ ἀπὸ Νυμφαίου εἰς Σμύρνην, ἡ ὁποία ἔχει ἐκατέρωθεν ὑψηλὰ βουνά, εἰς τὰ ὁποῖα ἦτο δύσκολον νὰ ἀνέλθουν αἱ πλαγιοφυλακαὶ μας. Εὐτυχῶς διήλθομεν ἀνενόχλητοι καὶ περὶ τὰ ἐξημερώματα εὐρισκόμεθα εἰς τὴν παρυφὴν τῆς Σμύρνης, ὁπόθεν ἐκάμψαμεν πρὸς τὸ προάστιον Παράδεισος καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κοκάργιαλι.

27 Αὐγούστου. Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς Σμύρνης περίλυποι ἔβλεπον ἀπὸ τίς πόρτες καὶ τὰ παράθυρα τῶν οἰκιῶν των τὸ θλιβερὸν θέαμα τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, κατὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ ὁποίου, βέβαιοι πλέον διὰ τὴν ἐλευθερίαν των, ἐξεδηλώθησαν κατὰ τῶν Τούρκων, τῶν ὁποίων ἤδη ἐφοβοῦντο τὰ ἀντίποινα. Ἀντιθέτως ὁμάδες Τούρκων ἀνεβασμένοι εἰς διάφορα ὑψώματα παρηκολούθουν περιχαρεῖς τὴν ὑποχώρησίν μας, μὴ τολμῶντες εἰσεῖτι νὰ λάβωσιν ἔμπρακτον ἐχθρικὴν στάσιν. Ἀρκετοὶ ἀξιωματικοί, ἔχοντες τὰς οἰκογενεῖας των ἢ τὰ πράγματά των εἰς Σμύρνην, παρεξέκλινον,

αυτοβούλως και εισήρχοντο εις αυτήν. Ἀλλά και πολλοι ἄλλοι ἀξιωματικοι και ὀπλίται, εἴτε λόγω τῆς ὑπηρεσίας των, εἴτε προηγηθέντες εις φυγήν, εὐρίσκοντο ἐντὸς τῆς πόλεως και οἱ περισσότεροι τούτων ἀνέμενον εις μάτην πλοία, τὰ ὁποῖα ἤλπιζον ὅτι θὰ ἤρχοντο νὰ τοὺς παραλάβουν.

Ἡ Στρατιά, καιτοι μᾶς εἶχεν εἰδοποιήσει ὅτι θὰ ἔφρουγε τὴν μεσημβριαν ἐπεβιβάσθη ἀφ' ἑσπέρας και ἀνεχώρησεν. Ἐπίσης ἐπεβιβάσθησαν και ὅλοι οἱ ἐν τοῖς νοσοκομείοις ἀσθενεῖς. Τὰ νοσοκομεία κατόπιν ἔμεναν ἀνοικτὰ με ὑλικά, φάρμακα και ἐργαλεῖα, καθὼς και ὅλαι αἱ ἀποθήκαι με τρόφιμα και ὑλικά και πολλὰ γεμᾶτα βαγόνια ἔμειναν εις τὴν Πούνταν, και ὅλα αὐτὰ διηρπάζοντο ἐλευθέρως ἀπὸ ὅλους.

Ἐπίσης ἀνεχώρησεν ἀφ' ἑσπέρας ὅλον τὸ προσωπικὸν τῆς Ἀρμοστείας με τὸ ἀτμόπλοιον Νάξος και ὁ Ἀρμостὴς Στεργιάδης, ὑπὸ τοὺς γιουχαῖσμούς των εις τὴν παραλιαν Ἑλλήνων, ἐπεβιβάσθη Ἀγγλικῷ πολεμικῷ και διὰ Κωνσταντινουπόλεως ἀπεβιβάσθη εις Ρουμανίαν, καθ' ὅσον ἀντελαμβάνετο ὅτι ἐὰν ἀπεβιβάζετο εις τὴν Ἑλλάδα θὰ ἀντιμετώπιζε τὸ μῖσος των προσφύγων, τοὺς ὁποίους εἶχε παρεμποδίσει νὰ φύγουν ἐγκαίρως. Τὴν ἴδιαν ἑσπέραν ἀπεχώρησεν ἐκ Σμύρνης και ὅλος ὁ Στόλος μας.

Πρὸ 2-3 ἡμερῶν εἶχον ἔλθει εις Σμύρνην ὁ Ὑπουργὸς Στρατιωτικῶν Θεοτόκης και ὁ στρατηγὸς Δουσμάνης, οἱ ὁποῖοι διεβεβαίουν τὸν κόσμον ὅτι θὰ παρετείνετο ἡ ἄμυνα τῆς Στρατιᾶς ἐπὶ 10 ἡμερον και οὕτω χιλιάδες προσφύγων, οἱ ὁποῖοι εἶχον συρρεύσει εις Σμύρνην ἐξ ὅλης τῆς περιοχῆς, δὲν ἔσπευσαν νὰ ἀναχωρήσουν και παρέμεναν ἤδη ἐν ἀπογνώσει, συνωστιζόμενοι εις τὴν παραλιαν και ἀναμένοντες με ἀγωνίαν τὴν ἀφίξιν πλοίων.

Ἀλλά και ὁ ἀρχιστράτηγος Χατζηανέστης εἶχεν ἤδη ἀναχωρήσει, κατόπιν διαταγῆς τῆς Κυβερνήσεως, ἥτις τὸν ἀντικατέστησε διὰ τοῦ στρατηγοῦ Τρικούπη, καθ' ὅσον ἠγνόει ὅτι οὗτος ἦτο ἤδη αἰχμάλωτος των Τούρκων. Ὅταν τὸ ἐπληροφορήθη διώρισεν ἀντ' αὐτοῦ τὸν ἀντιστράτηγον Πολυμενάκον.

Ἡμεῖς ἐμείναμεν εις Ναρλί-Ντερέ, ἐγκαταστήσαντες προφυλακὰς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς Σμύρνης.

Ἀπὸ τοὺς ἀφικνουμένους ὀπλίτας ἐκ Σμύρνης, μέχρις ἑσπέρας, ἐπληροφορήθημεν ὅτι τὴν 11ην πρωινήν εισῆλθον εις Σμύρνην 2 ἱλα Τουρκικῷ ἱππικῷ, ὅτι διαδήλωσις Τούρκων συνεκροτήθη πρὸ τοῦ Διοικητηρίου, ὅτι τοὺς μεμονωμένους ὀπλίτας μας τοὺς ἀφώπλιζαν οἱ Τούρκοι πολῖται, τοὺς δὲ ἀξιωματικούς τοὺς συνελάμβανον και τοὺς ἠχμαλώτιζον και ὅτι ἀργότερα ἤρχισαν νὰ θέτουν πῦρ εις τὴν ἐλληνικὴν συνοικίαν μετὰ λεηλασίας, ἀρπαγῶν και φόνων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπεξετείνετο κατὰ παντὸς ξένου, και οὕτω ἐφρονεῦθησαν και Ἀγγλοι, Γάλλοι και Ἴταλοί, καθὼς και μεμονωμένοι ναῦται των.

Η ΠΥΡΠΟΛΗΣΙΣ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ ΚΑΙ Η ΣΦΑΓΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τῆς διηγῆσεώς μας ἐκρίναμεν ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ περιλάβωμεν, ἐν περιεκτικωτάτῃ περιλήψει, τὰ δραματικὰ γεγονότα τῆς πυρπολήσεως τῆς Σμύρνης καὶ τῆς τραγικῆς σφαγῆς τῶν Ἑλλήνων παρὰ τῶν Τούρκων, ἔστω καὶ ἂν δὲν ὑπῆρξαμεν ἡμεῖς αὐτόπται μάρτυρες αὐτῶν. Εἶναι τόσαι αἱ αὐθεντικαὶ πηγαί, τόσον παρὰ διαφυγόντων Ἑλλήνων ὅσον καὶ παρὰ ξένων αὐτοπτῶν, καὶ ἔχουν γραφῆ, μὲ ἀψευδεῖς ἀποδείξεις, τόσα βιβλία καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀλλὰ καὶ περισσότερα εἰς τὴν γαλλικὴν, διὰ τὸ πρωτοφανὲς εἰς τὰ χρονικὰ τῶν αἰώνων τραγικὸν δρᾶμα τῆς Σμύρνης, ὥστε νὰ δύναται νὰ περιληφθῆ τοῦτο ἐν τῇ παρούσῃ διηγῆσει, ὡς ἀπολύτως ἀκριβὲς καὶ αὐθεντικόν.

Τὴν πρωίαν τῆς 27ης Αὐγούστου 1922 εἰσῆλθεν εἰς Σμύρνην σῶμα ἀτάκτων ἀναρτῶν ὑπὸ τὸν Μπεχλιβάν καὶ τὴν 11ην ὥραν εἰσῆλθον, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἀναγράφομεν, αἱ δύο πρῶται ἰλαὶ τοῦ τακτικοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ ὁ διορισθεὶς διοικητὴς τῆς Σμύρνης Νουρεντὶν πασᾶς διὰ προκηρύξεώς του ὑπεσχέθη εἰς τοὺς κατοίκους τάξιν καὶ ἀσφάλειαν.

Εἰς Σμύρνην εἶχε συγκεντρωθῆ καὶ μέγα πλῆθος Ἑλλήνων προσφύγων ἐξ ὅλων τῶν πέριξ περιοχῶν, καθ' ὅσον ἐφοβεῖτο νὰ παραμείνῃ, ἐφ' ὅσον ἔβλεπε τὰ στρατεύματά μας ἀποχωροῦντα καὶ ἐφ' ὅσον ἠλπίζεν ὅτι θὰ εὗρισκε πλοῖα διὰ νὰ ἀναχωρήσῃ. Ἐπίσης ἐντὸς τῆς Σμύρνης ἦτο καὶ πλῆθος στρατιωτῶν μας, οἵτινες εἶχον προηγηθῆ ἐγκαταλείψαντες τὰς μονάδας των, ἐλπίζοντες ἐπίσης καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν ἀναχώρησιν· ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἀξίωματικοὶ διὰ διαφόρους λόγους εὗρισκοντο ἀκόμη εἰς Σμύρνην. Ἄτακτα στοιχεῖα Τούρκων διέμενον πολλὰ ἐν Σμύρνη, ἅτινα εἶχον ἐπισημάνει τὰ ἀρμενικὰ καὶ ἑλληνικὰ καταστήματα καὶ ἐκαραδόκουν τὴν εὐκαιρίαν διὰ νὰ τὰ λεηλατήσουν. Καὶ ἡ εὐκαιρία αὕτη τοῖς ἐδόθη, ὅταν δὲν ὑπῆρχον πλέον ἑλληνικὰ τμήματα καὶ ἀντιστρόφως εἰσῆλθον τὰ τουρκικὰ, τὰ ὅποια ὄχι μόνον δὲν τοὺς ἠμπόδισαν, ἀλλὰ ἐπρωτοστάτουν καὶ αὐτὰ, μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν των, εἰς τὴν λεηλασίαν, διότι τοὺς τὸ εἶχον ὑποσχεθῆ οἱ ἀξίωματικοὶ κατὰ τὴν προέλασιν, φορτώνοντα εἰς τοὺς ὄμους των, εἰς ζῶα, κάρρα καὶ ἀραμπάδες ὅτι πολύτιμον εὗρισκον καὶ τὰ μετέφερον εἰς τὴν τουρκικὴν συνοικίαν. Ἀπὸ τῆς ἐπομένης δὲ ἤρχισε καὶ ἡ λεηλασία τῶν ἀρμενικῶν καὶ ἑλληνικῶν οἰκιῶν καὶ ἐκκλησιῶν καὶ ἀπὸ τῆς μεθεπομένης ἤρχισεν ὁ ἐμπρησμός τῶν λεηλατούμενων οἰκιῶν, διὰ πετρελαίου τὸ ὅποιον ἐχύνετο ἐντὸς αὐτῶν, τοὺς δὲ προσπαθοῦντας νὰ σωθῶσιν ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς τοὺς ἐπυροβόλουν. Ὅλους τοὺς Ἑλληνας στρατιώτας τοὺς ὁποίους συνήντων τοὺς ἀφώπλιζον, τοὺς ἔπαιρναν καὶ αὐτὰ τὰ ὑποδήματα καὶ τὰ ἐνδύματα καὶ κατόπιν τοὺς ἐλυτζάριζεν ὁ ὄχλος, εἰς τὸν ὅποιον εἶχον ἤδη προσθεθῆ καὶ οἱ ἐκ τῶν φυλακῶν ἀπολυθέντες Τούρκοι, πλήρεις λύσσης πρὸς ἐκδίκησιν. Ἡ παραλία τῆς Σμύρνης ἦτο ἀσφυκτικῶς γεμάτη ἀπὸ τοὺς ἐλπίζοντας νὰ ἐπιβιβασθῶσιν ἐπὶ τῶν πλοίων.

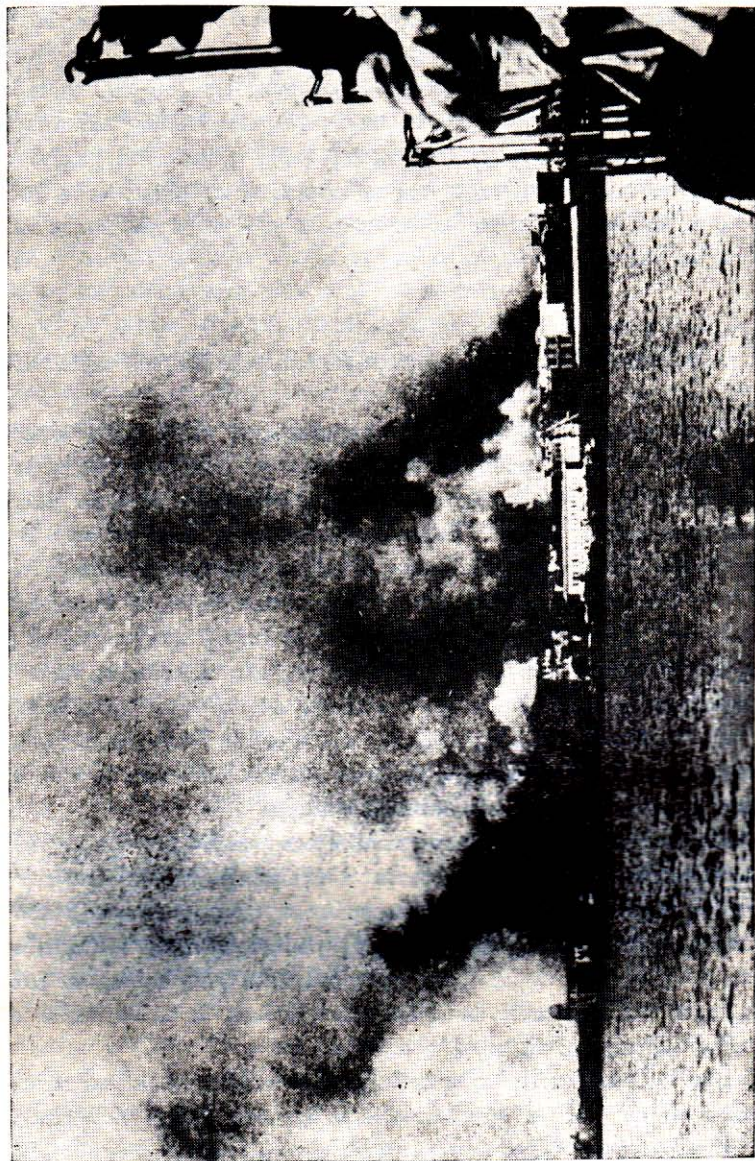
Ἄλλα τὰ μὲν ἑλληνικὰ μετὰ τοῦ στόλου μας εἶχον ἤδη ἀναχωρήσει, ὡς εἶπομεν, οἱ δὲ ξένοι στόλοι ἔθεῶντο ἀπαθῶς τὸ ἐκτυλισσόμενον δράμα, ἀπαγορεύοντες τὴν ἀνάβασιν εἰς τὰ πλοῖα καὶ εἰς ὄσους ἀκόμη ἐφθανον εἰς αὐτὰ κολουμβῶντες, καίτοι πυροβολούμενοι ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἡ Γαλλία, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ἰταλία ἐπέζητουν νὰ μὴ δυσαρεστήσουν τὸν Κεμάλ καὶ ἠμιλλῶντο μάλιστα ποῖα νὰ τοῦ εἶναι περισσότερο εὐάρεστος, διὰ νὰ ἐπιτύχουν ὅσον τὸ δυνατὸν εὐνοϊκωτέρους ὄρους ὑπὲρ τῶν συμφερόντων των, κατὰ τὰς ἐπικειμένους διαπραγματεύσεις μετ' αὐτοῦ εἰρήνης, εἰς βᾶρος τῆς θυσιασθείσης ἕως τότε, τέως συμμάχου των, πτωχῆς Ἑλλάδος.

Πρῶτον σκληρὸν θῦμα τῆς θηριωδίας τῶν Τούρκων ὑπῆρξεν ὁ Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος. Οὗτος ἐκλήθη τὴν Κυριακὴν τὸ πρωὶ (28 Φεβρουαρίου), ὑπὸ τοῦ Στρατιωτικοῦ Διοικητοῦ Σμύρνης Νουρεντίν-πασᾶ, καὶ μετήχθη ὑπὸ συνοδείαν ἀπὸ τὴν Μητρόπολιν εἰς τὸ Διοικητήριον, ὅπου ὁ Νουρεντίν, ἀφοῦ τὸν ἐξύβρισε, τοῦ εἶπεν ὅτι θὰ τὸν παραδώσῃ εἰς τὸν τουρκικὸν λαὸν διὰ νὰ τὸν δικάσῃ. Καὶ πράγματι τὸν παρέδωκεν εἰς τὸν κάτωθεν τοῦ Διοικητηρίου μαινόμενον ὄχλον, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ τοῦ ἔβγαλε τὰ μάτια διὰ τῆς ξιφολόγησιν καὶ τοῦ ἀπέκοψε τὰ αὐτιά, τὴν μύτην καὶ τὴν γλῶσσαν διὰ μαχαίρας, τὸν ἔσερνε ἀπὸ τὰ μαλλιά καὶ τὰ γένηια διὰ μέσου τῆς τουρκικῆς συνοικίας, ὅπου τὸν διεμέλισαν οἰκτρῶς. Ὁ Χρυσόστομος δὲν ἠθέλησε, παρὰ τὰς συμβουλὰς τῶν φίλων του, οὔτε νὰ φύγῃ, οὔτε νὰ κρυβῆ, ὅλλ' ἔμεινε πλησίον τοῦ ποιμνίου του, νομίζων ὅτι θὰ τὸ προήσπιζε. Μαρμάρinos ἀνδριᾶς του εὐρίσκεται ἤδη ὀπισθεν τῆς Μητροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν.

Καὶ νεάνιδες ἠρπάγησαν καὶ ἠτιμάσθησαν καὶ πολλαὶ ἐπωλήθησαν εἰς τὰ χαρέμια. Μικρὰ παιδιὰ ἠρπάζοντο ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῶν μητέρων των καὶ ἐσφάζοντο. Ὡς καὶ εἰς τὸ νεκροταφεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον καταφύγει, κατεδιώχθησαν καὶ ἐσφάγησαν. Ἡ θηριωδία αὕτη τῶν Τούρκων διήρκεσεν 8 ἡμέρας. Περιουσίαι κτηθεῖσαι διὰ πολυετῶν μόχθων ἐξηφανίσθησαν ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας.

Τὸ ὅλον ὅμως πρόγραμμα τῶν Τούρκων ἦτο ἡ ἐξαφάνισις παντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀπὸ τὴν Σμύρνην, διότι τοὺς ἐπέιραζεν ἡ ὀνομασία «Γκιαούρ-Ἰσμίρ». Ἦθελαν νὰ ἐξοντώσουν, πλὴν τῶν νοσοκομείων, τῶν σχολείων, τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν οἰκιῶν καὶ ὀλόκληρον τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν καὶ πρωτίστως τοὺς ἄνδρας. Ἄλλ' ἀντελήφθησαν ὅτι αὐτὸ θὰ ὑπερέβαινε τὰ ἀνεκτὰ ὄρια καὶ διὰ τοῦτο ἐφήρμοσαν ἄλλην μέθοδον ἐξοντώσεως. Ὁ Μουσταφᾶ-Κεμάλ ἐξέδωσε διαταγὴν διὰ τῆς ὁποίας ἐκαλοῦντο ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἀπὸ 18 μέχρι 45 ἐτῶν (εἰς τὴν πραγματικότητα 15 μέχρι 50) νὰ προσέλθουν ἀμέσως εἰς τὰ τάγματα ἐργασίας. Ὅταν συνεκεντροῦντο 2.500 ἕως 3.000 ἐσχημάτιζον μίαν φάλαγγα, ἡ ὁποία ἐκινουῦσεν ἀμέσως διὰ τὸ ἐσωτερικόν, πρὸς Μαγνησίαν. Ἐπορευόντο νήστεις ἐξαντλητικὰς πορείας, ὑπὸ συνοδείαν Τούρκων ἱππέων, καὶ ὅσοι ἐκ τούτων ἠδυνάτουν νὰ ἀκολουθήσουν καὶ ἐβραδυπόρου ἐτυφεκίζοντο· ἐπίσης ὅταν ἡ φάλαγγις διήρχετο διὰ κωμοπόλεων καὶ χω-

Ἡ πυρπόλησις τῆς Ἑλληνικῆς Συναικίας τῆς Σμύρνης παρὰ τὸν Τούρκων (28, 29 καὶ 30 Αὐγούστου 1922)
(Ἀντίγραφον φωτογραφίας τοῦ Ἀμερικανικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ).

ρίων, οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι τοὺς ἐπετίθεντο μὲ ξύλα καὶ μὲ λίθους, χωρὶς νὰ ἐμποδίζωνται ὑπὸ τῶν συνοδῶν των, καὶ ἐπέφερον ἀπωλείας. Ὑπολογίζεται ὅτι κατὰ μέσον ὄρον ἔφθαναν εἰς τὸ τέρμα οἱ ἡμίσεις ἀπὸ ὄσους ἐξεκίνουν. Τὰ ἴδια συνέβησαν εἰς Ἀϊβαλί, ὁπόθεν ἀπεκόμισαν περὶ τοὺς 5 χιλ., μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ ἥδη ἀκαδημαϊκὸς Ἡλίας Βενέζης, τὴν Νικομήδειαν τὸ Ἀξάρι κλπ. Οἱ ὅλοι σφαγιασθέντες ὑπολογίζονται εἰς 150–200 χιλιάδας. Οἱ ὑπόλοιποι περιελήφθησαν εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν καὶ ἀπετέλεσαν τὸ 1½ ἑκατομμύριον προσφύγων, οἱ ὁποῖοι ἤλθον γυμνοὶ καὶ ρακένδυτοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἣτις ἀντεμετώπισε τὸ κολοσσιαῖον πρόβλημα τῆς ἀποκαταστάσεώς των καὶ ἡ ὁποία παρ' ὄλον τοῦτο, ἐδέχθη καὶ ἐφιλοξένησε καὶ τοὺς Ἀρμενίους πρόσφυγας.

Η ΥΠΟΧΩΡΗΣΙΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΜΑΣ ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΕΙ

28 Αὐγούστου. Καθ' ὄλην τὴν παρελθοῦσαν νύκτα ἐπορευόμεθα τὴν παραλιακὴν ὁδὸν πρὸς Βρούλα. Ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἐρυθραίας εἶναι ἀποκλειστικῶς Ἑλληνικὸς καὶ τὰ παιδιὰ των ὑπηρετοῦν εἰς τὸν στρατόν μας, ὅπως ὑπηρετοῦν καὶ περὶ τὰς 35 χιλ. Ἑλληνες Μικρασιᾶται. Τί ἔπρεπε νὰ ζητήσωμεν ἀπὸ αὐτοὺς ; Νὰ παραμείνουν εἰς τὰς τάξεις των καὶ νὰ κάμουν τί ἐκεῖ ; Διὰ τοῦτο τοὺς ἐκεῖθεν καταγομένους στρατιώτας δὲν τοὺς ἠμπόδιζα, ὅταν διηρχόμεθα ἀπὸ τὰς πόλεις ἢ τὰ χωρία ἀπὸ τὰ ὁποῖα κατήγοντο, νὰ μένουν ἐκεῖ διὰ νὰ βοηθήσουν, καθ' οἷονδήποτε τρόπον, τὰς οἰκογενείας των.

Οἱ λοιποὶ ἐκ παλαιᾶς Ἑλλάδος στρατιῶται, ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς θαλάσσης, τῶν πλοίων, τῆς προσδοκίας τῆς ἐπιβιβάσεώς των καὶ τῆς ἐπιστροφῆς των εἰς τὰς οἰκογενείας των, εἶχον ἀποκτήσει κάποιαν εὐθυμον διάθεσιν, ὕστερα ἀπὸ τὸ σκυθρωπὸν ὕφος καθ' ὄλον τὸν τελευταῖον καιρὸν.

Ἐν τούτοις ἡ κόπωση ἦτο τόσο μεγάλη καὶ ἡ ἀντίληψις τῆς μὴ υπάρξεως ἀμέσου κινδύνου τοὺς ἐνεθάρρυνεν, ὥστε νὰ ἀποκοιμῶνται καθ' ὄλον τὸ μῆκος τῆς παραλίας κατὰ χιλιάδας. Ἐγὼ περιφερόμενος ἐφιππος ἐφώναζα πρὸς τοὺς βαθμοφόρους, ὥστε νὰ ἀκούωμαι καὶ πὰρὰ τῶν στρατιωτῶν : «Νομίζετε ὅτι δὲν βλέπω ὅτι εἶναι ἐξηνητημένοι καὶ νηστικοί, ἀλλὰ ἐὰν ἐπιμένω νὰ βαδίζουν, τὸ κάνω χάριν τῆς σωτηρίας τῶν ἰδίων, διότι, ἄλλως, θὰ μείνουν ἐδῶ καὶ αὐριοι θὰ πᾶνε αἰχμάλωτοι εἰς τὴν Ἀγκυραν . . .».

Πρὸ τῶν Βρουούλων καὶ τῆς παρὰ χλασσίας σκάλχς των ἐγκατεστήσαμεν προφυλακὰς. Ἄλλ' ὅταν ἐξημέρωσεν ἐντελῶς, ἀντελήφθη ὅτι αὐταὶ εἶναι πολὺ κοντὰ μας καὶ ὅτι ὀλίγον μακρύτερα εἶναι ὑψώματα, τὰ ὁποῖα ἐὰν κατελάμβανεν ὁ ἐχθρὸς θὰ ἠδύνατο διὰ τοῦ τυροβολικοῦ του νὰ ἐπιφέρῃ σύγχυσιν εἰς τοὺς καταυλισμούς μας καὶ νὰ παρεμποδίσῃ τὴν ἐπιβίβασίν μας, ἀλλ' ἐν ταυτῷ ἐλυπούμην νὰ προωθῆσω, λόγῳ τῆς ἐξαντλήσεώς των, τὰ τμήματα πρὸς τὰ ἐκεῖ. Δι' ὃ ἀπετάθην πρὸς τὸν Καλίνσκη ὅπως διαθέσῃ ἐκ τῆς μεραρχίας ἰππικοῦ τμήματα πρὸς κατάληψιν τῶν ἐν λόγῳ ὑψωμάτων, ἐφ'

ἔσον μάλιστα τὸ ἱππικὸν μας, καίτοι κατεδιωκόμεθα συνεχῶς ὑπὸ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ, οὐδέποτε ἤλθεν εἰς σύγκρουσιν μετ' αὐτοῦ· μοι ἀπήνησεν ὅμως ὅτι τὰ ἄλογά του δὲν εἶναι ὀλιγώτερον καταπεπονημένα τῶν ἀνδρῶν μου.

Εὐτυχῶς ὁ ἐχθρὸς δὲν ἐκινήθη μέχρι τῶν προφυλακῶν μας.

Εἰς Βρύουλα συνήτησα καὶ τὸν στρατηγὸν Φράγκον.

Ἐνόμιζα ὅτι ἡ Στρατιὰ θὰ εἶχε κάμει ἔστω καὶ μικρὰν προεργασίαν διὰ τὴν ἄμυναν τῆς ἐπιβιβάσεώς μας. Δὲν εὔρομεν τίποτε ἀπολύτως καὶ δὲν εἶχομεν πλέον οὔτε σκαφευτικά ἐργαλεῖα, οὔτε συρματοπλέγματα. Οἱ Βρυουλιῶται ἐσχημάτισαν πολιτοφυλακὴν, ἣτις φρουρεῖ τὴν πόλιν των. Ἐὰν αὐτὸ ἐγινε διὰ τὴν προφύλαξιν των ἀπὸ τὴν λεηλασίαν τῶν ἡμετέρων, ἦτο σοφὸν ἔργον προνοίας, ἀλλ' ἐὰν νομίζουν ὅτι θὰ προφυλάξουν τὴν πόλιν των καὶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μας, ἀπατῶνται.

29 Αὐγούστου. Διὰ τῆς πορείας τῆς παρελθούσης νυκτὸς ἐφθάσαμεν ἐπὶ τῆς καταληφθησομένης γραμμῆς τοῦ Λεστρίν-Ντάγ. Ἡ ὄλη ἀπόστασις, καίτοι μικροτέρα τῶν προηγουμένων, ἀπήτησε περισσότερον χρόνον νὰ διανυθῆ, λόγῳ τῆς συσσωρεύσεως ὄλων τῶν μεραρχιῶν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ καὶ τῶν συνεπείᾳ τούτου μακρῶν στάσεων. Ἀπὸ τοῦ ἀπογεύματος τῆς προηγουμένης ἡμέρας εἶχα στείλει τὸν ἀντισυνταγματάρχην Μαμούρην, ἄριστον ἀξιωματικόν, μαζί με ἓνα ἀξιωματικὸν ἐξ ἐκάστης μεραρχίας I, II καὶ VII, πρὸς ἀναγνώρισιν τῆς ὄλης τοποθεσίας καὶ κατανομὴν αὐτῆς μεταξὺ τῶν μεραρχιῶν καὶ εἶχα ὀρίσει ἀριστερὰ τὴν II Μεραρχίαν, εἰς τὸ μέσον τὴν VII καὶ δεξιὰ τὴν I.

Τὸ Λεστρίν-Ντάγ εἶναι ἓνα βουνὸ πρωτοφανῶς δύσβατον, κατὰ τὸ πλεῖστον δύναται νὰ θεωρηθῆ ἄβατον. Λίθοι ὀξεῖς καὶ αἰχμηροί, βράχοι κατακόρυφοι καθιστῶσι τὴν ἀνάβασιν ἀδύνατον εἰς ζῶα, καὶ μάλιστα φορτωμένα. καὶ δυσκολωτάτην εἰς τοὺς ἀνθρώπους.

Ἐκατέρωθεν ὅμως τοῦ βουνοῦ αὐτοῦ διήρχοντο ἀπὸ μὲν τῆς βορείας πλευρᾶς αὐτοῦ ἡ ἀμαξιτὴ ὁδὸς καὶ ἀπὸ τῆς νοτίας ἡ μιονικὴ τοιαύτη. Ἀλλὰ δὲν ἐπετρέπετο νὰ φυλαχθοῦν μόνον αἱ δύο αὐταὶ δίοδοι, διότι ἦτο δυνατόν μερικοὶ τολμηροὶ ἀντάρται νὰ ἀνέλθουν ἐπὶ τοῦ βουνοῦ καὶ ἐκεῖθεν νὰ βάλουν κατὰ τῶν καταυλισμῶν μας καὶ νὰ προκαλέσουν ταραχὴν, ἂν μὴ καὶ πανικόν. Ἡ ἐπίπνος ἐπίσκεψις, ἦν ἔκαμα ὁ ἴδιος, ἀπέδειξεν ὅτι ὑπῆρχε κάποιος αὐχὴν διαβατὸς καὶ ἐτοποθετήσαμεν ἐκεῖ φυλάκιον.

30 Αὐγούστου. Τὴν νύκτα ἐγένετο μία ἀπόπειρα ἐπὶ τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ, ἀποκρουσθεῖσα. Τοῦρκος τραυματίας συλληφθεὶς κατέθεσεν ὅτι ἀνήκεν εἰς τὴν I Μεραρχίαν ἱππικοῦ ἔχουσιν καὶ 4 ὀρειβατικὰ πυροβόλα καὶ ὅτι ἀνεμένετο καὶ ἡ 8η Μεραρχία πεζικοῦ. Τὴν ἰδίαν νύκτα ἐγένετο καὶ ἕτερα ἀπόπειρα, διὰ τοῦ ἀνωτέρω ἀναφερθέντος αὐχένος, ἀποκρουσθεῖσα καὶ ἀφήσασα 2 νεκροὺς ἀνδρας, 3 ἵππους, ἓν τηλέφωνον καὶ μερικὰ ὄπλα.

Τὸ στρατηγεῖον μου τὴν πρώτην νύκτα τὸ ἐτοποθέτησα παρὰ τὴν ἀμαξιτὴν ὁδόν, ἀλλὰ τὴν ἐπομένην τὸ μετέφερα 4 χλμ. δυτικώτερα, διὰ νὰ εὑρίσκηται εἰς τὸ κέντρον τῆς ὄλης παρατάξεως.

31 Αὐγούστου. Τὸ πρωὶ ἐπεσκέφθην τὰς προφυλακὰς, ἐκ τῶν ὁποίων

δὲν παρετηρεῖτο καμμία κίνησις τοῦ ἐχθροῦ, ἔπασαν ὁμῶς μερικαὶ ὀβίδες ἐκ τῶν δυτικῶς τῶν Βρυούλων ὑψωμάτων, τὰ ὅποια προφανῶς κατεῖχεν ὁ ἐχθρός. Ὁ Στόλος μας τεταγμένος ἐκατέρωθεν τῆς χερσονήσου ἐπετηρεῖ καὶ ἔβαλε μερικὰς βολὰς. Μετὰ κόπου ἐγκατεστήσαμεν ὀπτικὸν σύνδεσμον μετὰ τοῦ Στόλου καὶ ἐστείλαμεν εἰς αὐτὸν σχεδιάγραμμα τῶν παρ' ἡμῶν κατεχομένων θέσεων καὶ διηρέσαμεν ἐπὶ τοῦ χάρτου τὸ πρὸ ἡμῶν ἔδαφος εἰς τομεῖς, οὕτως ὥστε, ἐν περιπτώσει ἐμφανίσεως τοῦ ἐχθροῦ, νὰ τὸν εἰδοποιῶμεν διὰ τοῦ ὀπτικοῦ νὰ βάλῃ εἰς τὸν Α, τὸν Β ἢ τὸν Γ τομέα. Ἡ γραμμὴ τὴν ὁποίαν κατεῖχον ἦτο φύσει ὀχυρὰ καὶ ἡδύνατο νὰ κρατηθῇ ἀσφαλῶς παρ' ἡμῶν.

Ὡς μόνην ἐφεδρείαν εἶχα κρατήσῃ τὸ ἀπόσπασμα Πλαστήρα, τὸ ὁποῖον ὅταν ἐφθάσαμεν ἀπετελεῖτο ἀπὸ 400 εὐζώνους, ὑπολείμματα τοῦ 2/40 Συντάγματος καὶ μιᾶς ὀρειβατικῆς πυροβολαρχίας, τὰ ὅποια καὶ αὐτὰ ἀπετέλουν τὰ μόνα συντεταγμένα τμήματα τῆς κατὰ τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Ἀφιδν-Καρὰ-Χισάρ διαλυθείσης XIII Μεραρχίας. Τὸ ἀπόσπασμα Πλαστήρα τὸ ἐνίσχυσα καὶ δι' ἑνὸς ἔτι ἀνεξαρτήτου τάγματος Εὐζώνων, τὸ ὁποῖον ἐτέθη εἰς τὴν διάθεσίν μου.

Τὸ ἀπόγευμα ἦλθε διαταγὴ περὶ ὑποχωρήσεώς μας εἰς τὸν δεύτερον λαίμον τῆς Χερσονήσου, εἰς Ἀλάτσατα· ἐν τῇ αὐτῇ διαταγῇ ὠρίζετο ὅπως τὸ ἀπόσπασμα Πλαστήρα ἀποτελέσῃ τὴν ὀπισθοφυλακὴν τῆς ὅλης Στρατιᾶς καὶ καταλαμβάνον διαδοχικὰς θέσεις ἀμύνης εἰς τὸ μεταξὺ Λεστριν-Ντάγ καὶ Ἀλάτσατα διάστημα ἐπιβραδύνη τὴν προέλασιν τοῦ τυχόν παρουσιασθησομένου ἐχθροῦ.

Εὐρομεν ἐπίσης ἐκεῖ καὶ δύο τάγματα τοῦ 56ου Συντάγματος Πεζικοῦ, ὡς καὶ τὸ 62ον Σύνταγμα Πεζικοῦ. Τὰ τμήματα ταῦτα ἐπληροφόρηθημεν ὅτι ἀνῆκον εἰς τὴν ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Γεώργιον Σκαρλάτον Μεραρχίαν Θράκης, ἥτις εἶχε διαταχθῆ τελευταίως νὰ ἀποβιβασθῇ εἰς Σμύρνην καὶ ἥτις, φθάσασα εἰς Σμύρνην, ἠρνήθη νὰ ἀποβιβασθῇ τῶν πλοίων, καίτοι δὲ ἀντικατεστάθη ὁ διοικητὴς τῆς, δὲν ἀπεβιβάσθη εἰς Σμύρνην ἀλλὰ εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Ἐρυθραίας.

KAI OI ARMENIOI

Τὴν 30ὴν Αὐγούστου μοὶ προσεκόλλησαν καὶ τὴν λεγομένην Λεγεῶνα τῶν Ἀρμενίων, ὑπὸ τὸν Ἀρμένιον στρατηγὸν Τουρκόμ, εὐφυσέτατον καὶ ἐπιτήδειον ἄνθρωπον, ἐπιζητοῦντα νὰ μεγαλοποιήσῃ τὴν συμβολὴν του εἰς τὸν ἀγῶνα μας, χάριν προσωπικῶν ὠφελημάτων του. Παρίστα ὅτι ἔσωσε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς βραδυπόρους στρατιώτας μας, ὅτι συνῆψε μάχας πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ ὅτι ἐνῶ ἡδύνατο νὰ ἐπιβιβάσθῃ τῶν πλοίων ἐν Σμύρνη, δὲν ἐδέχθη, ἀλλ' ἦλθε νὰ μᾶς βοηθήσῃ μέχρι τέλους. Μὲ παρεκάλεσε καὶ ἐπῆγγα νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν λεγεῶνα του, ὅπου μοὶ παρέταξεν 75 ἄνδρας ἐν ὅλῳ (καίτοι ἔλεγεν ὅτι εἶχεν 150), ἄλλους ἀόπλους καὶ ἄλλους μὲ ὅπλα τὰ ὅποια περισυνέ-

λεξαν καθ' ὁδὸν ἀπὸ τὰ ἀπορριπτόμενα ἀπὸ τοὺς φυγάδας. Κατὰ τὴν πρώτην μετακίνησίν μας αὐτοὶ διελύθησαν ἐντελῶς καὶ αὐτὸς ἐθεάθη ἐπὶ σούστας, δικαιολογηθεὶς ὅτι ἐπεζήτησε νὰ διαφυλάξῃ τὰ πολύτιμα ἀρχεῖα του.

ΠΡΟΣ ΕΠΙΒΙΒΑΣΙΝ ΕΠΙ ΤΩΝ ΠΛΟΙΩΝ

1 Σεπτεμβρίου 1922. Ἐξεδόθησαν αἱ ἀναγκαῖαι διαταγαὶ τῆς κινήσεως. Ἡ πορεία διήρκεσε καὶ πάλιν καθ' ὅλην τὴν παρελθοῦσαν νύκτα. Βραδύτης καὶ ἀκαταστασία ἐπεκράτησε κατὰ τὴν πορείαν. Ἡ VII Μεραρχία, ἡ ὁποία εἶχεν ὀρισθῆ πρώτη κατὰ τὴν πορείαν, ἐβράδυνεν ἐπὶ 2 ὥρας, μέχρις οὗ συγκεντρώσῃ τὰ ἐν προκαλύψει τμήματά της. Ἡ I Μεραρχία δι' ἣν εἶχεν ὀρισθῆ ἡ ἡμιονικὴ ὁδός, παράλληλος τῆς ἀμαξιτῆς, ἀνέφερον ὅτι αὕτη ἦτο ἀδιάβατος καὶ ἐπανῆλθε καὶ αὕτη εἰς τὴν ἀμαξιτὴν. "Ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς Ἀλάτσατα, ἡ ἡμέρα εἶχε προχωρήσει ἀρκετά.

Ἡ οὐρὰ τῆς φάλαγγος ἐφθασε μόλις τὴν μεσημβρίαν εἰς τὸ τέρμα τῆς πορείας μας, ἡ ὁποία ἐν τῷ συνόλῳ της ἦτο βραχεῖα.

Οἱ κάτοικοι ὅλης τῆς περιοχῆς ἠτοιμάζοντο πρὸς ἀναχώρησιν, με ὅσα πράγματα ἠδύνατο νὰ παραλάβῃ ἕκαστος εἰς τὰς χεῖρας του. Ἰστοφόρα ἀρκετὰ εὕρισκοντο εἰς τὴν παραλίαν, τὰ ὁποῖα τοὺς παρελάμβανον διὰ νὰ τοὺς ἀποβιβάσουν εἰς Χίον. Οἱ πλοίαρχοι ἐζητοῦσαν 1.000 δραχμὰς διὰ ναῦλον ἐκάστης οἰκογενείας, τὰ ὁποῖα κατέβαλλον ἐξ ἰδίων των, τοῦ Κράτους μὴ λαβόντος καμμίαν σχετικὴν πρόνοιαν. Δύο χωρικοὶ μᾶς ἠρώτησαν ἐν προφθάνου νὰ πᾶνε εἰς τὸ χωριό τους (Ὀζζούνκιοι) διὰ νὰ φέρουν δύο φορτώματα σταφίδος, διὰ νὰ τὰ δώσουν εἰς τὸν πλοίαρχον, καθ' ὅσον δὲν εἶχαν μετρητὰ διὰ τὰ ναῦλα των.

Εἰς τὸν Τσεσμεν εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἐπιβίβασις τοῦ στρατοῦ, με ἄφθονα σχετικῶς τὰ μέσα ἐπιβιβάσεως καὶ με γοργὸν ρυθμόν. Τὰ κτήνη ὅμως ἦτο ἀδύνατον νὰ παραληφθῶσιν ὅλα. Ἡ διαταγὴ τῆς Στρατιᾶς ἔλεγε νὰ ἐπιβιβασθῶσι μόνον κέλῃτες καὶ ἵπποι ἐλάσεως καὶ μεγαλόσωμοι ἡμίονοι, νὰ ἐγκαταλειφθῶσι δὲ τὰ ἀσθενῆ ζῶα καὶ τὰ ὑπόλοιπα νὰ τυφεισθοῦν, διὰ νὰ μὴ περιέλθουν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, ἐφ' ὅσον μάλιστα οἱ Ἕλληνες κάτοικοι ἀνεχώρουν.

Τὰ προηγηθέντα ἡμῶν τμήματα τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ εἶχον ἐγκαταλείψει χιλιάδας κτηνῶν, ἅτινα διψῶντα καὶ μὴ ὑπάρχοντος πουθενὰ ρέοντος ὕδατος περιεφέροντο πενθίμως περὶ τὰ πηγάδια, με τὴν ἐλπίδα νὰ ποτισθοῦν. Μία ἐπὶ πλέον ὕλικὴ ζημία διὰ τὴν χώραν μας κολοσσιαία, μαζὶ με τὰς ἄλλας, ἦτο καὶ ἡ ἀπώλεια τόσων ζώων. Ἀλλὰ καὶ ὁ μέχρις ἀσυνειδησίας ἐγωισμὸς πολλῶν ἀνδρῶν ἐπηύξανε τὰς δυσκολίας. Οὕτω ἔκοπτον τὸ σύρμα τοῦ τηλεφώνου διὰ νὰ δέσουν τὸ παγούρι των καὶ νὰ βγάλουν νερὸ ἀπὸ τὸ πηγάδι.

Ἐγκαθιστάμεθα 2 χλμ. δυτικῶς τῶν Λουτρῶν Λίτζα. Τὸ ἀπόσπασμα Πλαστήρα ἐγκατασταθὲν εἰς τὴν στενωπὸν Ζεῖτινλῆ εἶχε τὸ ἀπόγευμα ἐπα-

φὴν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἐπρόκειτο περὶ μικροῦ σχετικῶς ἀποσπάσματος ἱππικοῦ, τὸ ὁποῖον ἀφῆκε 2 νεκρούς.

Τὸ ἰδικόν μας ἱππικόν, λίαν ἐγκαίρως ἀποσυρθέν, ἐπεβιβάσθη καὶ κατευθύνθη ἔχι εἰς Θράκην, ὅπου κατηυθύνοντο τὰ ἄλλα τμήματα, ἀλλ' εἰς Ἀθήνας, καθ' ὅσον ἡ Κυβέρνησις ἤθελε νὰ ἔχη μίαν πιστὴν μονάδα εἰς τὴν διάθεσίν της!

Τὸ Στρατηγεῖον τῆς Στρατιᾶς εὕρισκετο ἐπὶ τοῦ πλοίου Κύκνος εἰς Τσεσμέν καὶ προσεπάθει, καὶ δικαίως, νὰ ἐπισπεύσῃ ὅσον οἶον τε τὴν ἐπιβίβασιν, πρὶν φθάσῃ ἰσχυραὶ τουρκικαὶ δυνάμεις καὶ ὑπελόγιζε τὴν πρωίαν τῆς 3ης Σεπτεμβρίου κανὲν τμήμα ἑλληνικόν νὰ μὴ εὕρισκεται πλέον ἐπὶ τοῦ Μικρασιατικοῦ ἐδάφους. Ἡ σχετικὴ διαταγὴ τῆς Στρατιᾶς μοὶ ἐκοινοποιήθη ἀπ' εὐθείας καὶ ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ δῆθεν Νοτίου Συγκροτήματος τοῦ στρατηγοῦ Φράγκου καὶ ἐν αὐτῇ ὠρίζετο ὅπως καταρτισθῆ ἀπόσπασμα ἐκ τῆς II Μεραρχίας (ἡ ὁποία ἐνέπνεε τὴν μεγαλυτέραν ἐμπιστοσύνην) ἐκ 1.200 ἀνδρῶν καὶ 2 ὀρειβατικῶν πυροβολαρχιῶν καὶ ἀναλάβῃ τὴν προκάλυψιν, μέχρι πλήρους ἐπιβιβάσεως ὅλων τῶν ἄλλων τμημάτων. Θὰ ἐπεβιβάζοντο ἐπίσης ὅλα τὰ ὑλικά τοῦ ἀποσπάσματος τούτου καὶ θὰ ἔμενον μόνον μερικὰ κτήνη διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν ὀρειβατικῶν πυροβόλων καὶ πολυβόλων τοῦ ἀποσπάσματος.

Τελευταῖοι θὰ ἐπεβιβάζοντο οἱ ἄνδρες τοῦ ἀποσπάσματος, ἐγκαταλειπομένου παντός ἄλλου ὑλικοῦ ἢ κτηνῶν.

Ὁ ὀρισμὸς ὑπὸ τῆς Στρατιᾶς, ὅπως τὸ τελευταῖον ἀπόσπασμα προκαλύψεως τῆς ἐπιβιβάσεως καταρτισθῆ ὑπὸ τῆς II Μεραρχίας, μετὰ ἡὐχαρίστησεν ἰδιαίτερος, καθ' ὅσον ἀπετέλει διακριτικὴν τιμὴν καὶ ἔνδειξιν ἐμπιστοσύνης εἰς τὴν μαχητικότητά της.

2 Σεπτεμβρίου. Αἱ σχετικαὶ διαταγαὶ ἐξεδόθησαν ἀφ' ἑσπέρας. Τὸ τελικόν ἀπόσπασμα τὸ κατήρτισα ἐκ τοῦ 1ου Συντάγματος Πεζικοῦ ὑπὸ τὸν Μαυροσκότην, τὴν ἀνεξάρτητον ὀρειβατικὴν πυροβολαρχίαν καὶ μίαν ὀρειβατικὴν πυροβολαρχίαν τῆς VII Μεραρχίας καὶ ὠρισα ὡς διοικητὴν τοῦ ἀποσπάσματος τὸν ἀντισυνταγματάρχην Μαρούλην. Ἦσαν πάρα πολλὰ αἱ λεπτομέρειαι, αἱ ὁποῖαι ἔπρεπε νὰ κανονισθοῦν, ἰδίᾳ τηλεφωνικῆ σύνδεσις πρὸς τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο καὶ τούτου πρὸς τὰ τμήματά του, ἐγκατάστασις τούτου εἰς τὰς προφυλακὰς, περιορισμὸς τῆς δυνάμεως εἰς 1.200, ἔνταξις τμήματος τραυματιοφορέων κλπ.

Ἐπῆγα καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὸν σταθμὸν διοικήσεως τοῦ ἀποσπάσματος καὶ ἔμεινα ἐκεῖ ἀπὸ τὰς 9 τὸ πρωὶ σχεδὸν μέχρι μεσημβρίας. Καίτοι ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἀποσπάσματος δὲν ἐφαίνετο ἐπικίνδυνος, ἐν τούτοις ἡ ψυχολογία τῶν ἀνδρῶν, γνωρίζοντων ὅτι ὅλοι οἱ ἄλλοι ἐπιβιβάζονται καὶ ὅτι τὰ ἀπρόοπτα δὲν λείπουν, ἤτο τοιαύτη ὥστε ἤθελε κάποιαν ἐνθάρρυνσιν, τὴν ὁποίαν προσπαθοῦσαμεν νὰ τοὺς μεταδώσωμεν. Κατόπιν τῆς τοπικῆς ἀναγνωρίσεως ἐκρίθη ἀπαραίτητον ὅπως ἕνας λόχος τοῦ ἀποσπάσματος καταλάβῃ τὰ ἀμέσως πρὸ τοῦ Τσεσμέ ὑψώματα, ὅστις καὶ θὰ ἐπεβιβάζετο τελευταῖος.

Τὸ ἀπόσπασμα Πλαστήρα διετάχθη ὅπως τὴν 1 μ.μ. εὕρισκεται εἰς

Τσεσμέ πρὸς ἐπιβίβασιν. Ὅταν περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐπέστρεψα εἰς Τσεσμέ, σύγχυσις καὶ ἀταξία ἀπεριγράφτος ἐπεκράτει εἰς τὸν λιμένα, ὅπου δὲν ἐφαίνετο κανεῖς ἐντεταλμένος διὰ τὴν ὅλην ρύθμισιν τῆς κινήσεως. Ὑπῆρχε πλῆθος ἀτμοπλοίων, φορτηγίδων, ρυμουλκῶν, τὰ ὅποια κατελάμβανον οἱ δυναμικώτεροι. Οὕτω καὶ οἱ ἀξιοματικοὶ τοῦ Στρατηγείου μου κατέλαβον δύο μαοῦνες καὶ ἐπιβιβάσαντες ἐπ' αὐτῶν ὅ,τι ἠδύναντο καὶ τοὺς ἄνδρας τοῦ στρατηγείου ὠδηγήθησαν εἰς τὸ μικρὸν ἀτμόπλοιον Χειμάρρα, καθ' ὅσον τὸ πλοῖον τὸ ὅποῖον ἦτο προωρισμένον διὰ τὸ Στρατηγεῖον μας, καταληφθὲν παρ' ἄλλων, εἶχε φύγει.

Ἀκουόνται καὶ μερικοὶ κανονιοβολισμοὶ ριπτόμενοι ἀπὸ τὰ πλοῖα τοῦ στόλου κατὰ ἀναφαινομένων τμημάτων ἱππικοῦ.

Κατὰ τὰς 5 μ.μ., ὅποτε ἐπεβιβάσθη καὶ ἐγὼ εἰς τὴν Χειμάρρα, ἦλθεν ὁ πλοίαρχος καὶ μοι λέγει ὅτι ἀξιοματικὸς τοῦ πολεμικοῦ Ναυτικοῦ περιφερόμενος δι' ἀτμακάτου διατάσσει νὰ ἀναχωρήσουν τὰ πλοῖα καὶ ὅτι ὁ ἴδιος εἶδε 2 ὀβίδες νὰ πίπτουν εἰς τὸν λιμένα καὶ ἐφαίνετο ὡς ἐκ τούτου τεταραγμένος.

Τοῦ ἀπήντησα ὅτι δὲν θὰ ἐφεύγαμεν ἐὰν δὲν ἐπεβιβάζοντο ὅλα τὰ τμήματά μας, πολὺ δὲ περισσότερον δὲν ἐπετρέπετο νὰ φύγωμεν ἡμεῖς, ἐφ' ὅσον ὁ Κύκνος μὲ τὸ Ἐπιτελεῖον τῆς Στρατιάς καὶ ὁ Παρνασσὸς μὲ τὸ Στρατηγεῖον τοῦ Νοτίου Συγκροτήματος εὐρίσκοντο ἀκόμη εἰς τὸν λιμένα. Τοῦ εἶπα ὅτι ὑπολογίζω τὴν ἀναχώρησίν μας κατὰ τὸ μεσονύκτιον καὶ πάντως μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Κύκνου καὶ τοῦ Παρνασσῶ.

Αἱ εἰς τὴν προκάλυψιν πυροβολαρχίαι εἶχον ἐντολὴν νὰ ἀποσυρθῶσι τὴν 7 μ.μ., τὰ δὲ τμήματα πεζικοῦ τὴν 9 μ.μ. Ἐφθασαν πράγματι ἐγκαίρως καὶ ἐπεβιβάσθησαν καὶ παρέλαβον καὶ τὰ ὀλίγα ζῶα των.

3 Σεπτεμβρίου. Τὴν 1.15' πρωινῆν ὥραν ἐδόθη διὰ τῶν σαλπίγγων τὸ συμπεφωνημένον σῆμα πρὸς ἄπαρσιν τῶν πλοίων. Εἶχε πράγματι συμπληρωθῆ ἡ ἐπιβίβασις ὅλων τῶν ἐν τῇ ξηρᾷ τμημάτων καὶ τὰ πλοῖα ἀνεχώρησαν. Περίεργα συναισθήματα λύπης, διὰ τὴν καταστροφὴν, καὶ ἀνακουφίσεως διὰ τὴν λῆξιν τῆς ταλαιπωρίας καὶ τῆς ἀγωνίας κατεῖχον ὅλους, ἀξιοματικούς καὶ ὀπλίτας.

Καὶ κατὰ τὴν ἀναχώρησιν ὅμως, ὡς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τὴν ὁποίαν θὰ ἐλάμβανον τὰ πλοῖα, ἐπεκράτησε σύγχυσις. Πλοῖα προωρισμένα διὰ Μυτιλήνην κατηυθύνθησαν εἰς Χίον καὶ τανάπαλιν, καὶ οὕτω τμήματα ἀνήκοντα εἰς τὴν αὐτὴν μονάδα διηρέθησαν. Ἀλλὰ καὶ ἀξιοματικοὶ ἐπίτηδες ἐξηνάγκασαν τοὺς πλοίαρχους νὰ κατευθυνθοῦν ἐκεῖ ὅπου αὐτοὶ ἤθελον καὶ ὄχι ἐκεῖ ὅπου εἶχον διαταγὴν νὰ κατευθυνθῶσιν. Αὐτὸ συνέβη καὶ μὲ τὸ ἀπόσπασμα Πλαστήρα, τὸ ὅποῖον κατηυθύνθη δὲ τῆς βίας τῇ διαταγῇ του εἰς Χίον ἀντὶ νὰ κατευθυνθῆ εἰς Μυτιλήνην.

Ἡ Π Μεραρχία, συμφώνως τῷ δρομολογίῳ, ἀπεβιβάσθη εἰς Μυτιλήνην περὶ τὴν 10ην πρωινῆν. Καὶ ἐδῶ ἡ πρώτη ἐντύπωσις εἶναι θλιβερά. Πρόσφυγες ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας κατακλύζουσιν τοὺς δρόμους, τὰς πλατείας, τὰς ἐκκλησίας, γυναικοκώπαιδα μὲ ὅ,τι κατῴρθωσαν νὰ συναποκομίσουν, καὶ διαρκῶς ἐρ-

χονται με ίστιοφόρα και άλλοι. Κρατική μέριμνα δὲν φαίνεται πουθενά. Ἐδῶ ὑπάρχει μία στρατιωτική διοίκησης ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μπάκον, ἡ ὁποία, κατόπιν διαταγῆς τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, μοιράζει ἀφειδῶς ἀπολυτήρια εἰς τοὺς ἐφέδρους, μέχρι τῆς κλάσεως 1918 συμπεριλαμβανομένης. Οἱ ἀπολυόμενοι, οἱ ὅποιοι εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον φυγάδες, μακρὰν τῶν μονάδων των, ἐπιβιβάζονται ἀτμοπλοίων καὶ κατευθύνονται εἰς τὰς πατρίδας των, καὶ τοῦτο διότι ἡ Κυβέρνησις φοβεῖται τὴν ἀφίξιν αὐτῶν συγκεντρωμένων.

Ἄλλὰ καὶ ἐν τῷ ἐλευθέρῳ Κράτει, ὅπου ἤδη εὐρισκόμεθα, τὰ ἀτακτα στοιχεῖα προβαίνουν εἰς κλοπὰς καὶ ληστείας, ὡς βλέπουμε ἐν Μυτιλήνῃ. Ἄλλὰ καὶ ἐκ Χίου πληροφοροῦμαι ὅτι ἡ κατάστασις εἶναι χειροτέρα, διότι λόγῳ τῆς ἐγγύτητος τῆς Χίου πρὸς τὸν Τσεσμέ, τὰ ίστιοφόρα ἀποβιβάζουν τοὺς πρόσφυγας ἐκεῖ καὶ ὁ συνωστισμὸς μετὰ τοὺς φυγάδας καὶ ἡ ἀταξία εἶναι ἀπερίγραπτος.

Τὰ τμήματα τῆς Μεραρχίας μου τὰ καταυλίζω ἔξω τῆς πόλεως διὰ νὰ τὰ κρατήσω ἔξω τοῦ ρεύματος τῆς παραλυσίας. Ἐξέδωσα διὰ σήμερον ὡς Διοικήτης τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ τὴν κάτωθι ἡμερησίαν διαταγὴν, τὴν ὁποίαν κατόπιν ἔμαθα ὅτι ἐδημοσίευσαν καὶ ὄλαι αἱ ἐν Ἀθήναις ἀντιπολιτευόμεναι ἐφημερίδες :

« Ἀξιοματικοί, ὑπαξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται. Σήμερον τὴν 1.15' ὥραν καὶ τὸ τελευταῖον τμῆμα τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ ἐπεβιβάσθη εἰς Τσεσμέ καὶ διὰ σαλπίγγων ἐσημάνθη ἡ ἀπαρσις καὶ τοῦ τελευταίου πλοίου. Ἐν τῇ γενικῇ ἀτυχίᾳ τῆς μέχρι χθὲς ἐνδόξου Στρατιᾶς Μικρᾶς Ἀσίας, τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ, καταρτισθὲν ἐκ τῶν I, II καὶ VII Μεραρχιῶν καὶ τοῦ ἀποσπάσματος Πλαστήρα, ἀπετέλεσε τὴν ὀπισθοφυλακὴν τῆς ἀποχωρησάσης Στρατιᾶς καὶ ἐπετέλεσε τὸ δύσκολον τοῦτο ἔργον κατὰ τρόπον διασώσαντα τὴν τιμὴν τῶν ὅπλων.

Ἐπορεύθητε νυχθημερόν, νήστεις καὶ ἄυπνοι, πορείας ἐξαντλητικᾶς καὶ ἀπεκρούσατε τὸν ἐχθρὸν πειρώμενον διαρκῶς νὰ ἀποκόψῃ τὴν ὑποχώρησιν τῆς Στρατιᾶς καὶ ἐπιτύχῃ τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῆς. Ἐξησφαλίσατε τὴν ἐπιβίβασιν ὄλων τῶν ἄλλων τμημάτων καὶ ἐπεβιβάσθητε τελευταῖοι ἐν πλήρει τάξει.

Ἐστρατιῶται ἡμεῖς, μὴ δικαιούμενοι νὰ σχολιάζωμεν τὰ αἷτια τὰ συντελέσαντα εἰς τὴν τόσον οἰκτρὰν κατάρρευσιν τοῦ μεγαλοπρεποῦς οἰκοδομήματος τὸ ὁποῖον διὰ πολυετῶν μόχθων ἀνήγειρεν ὁ ἴδιος σημερινὸς στρατός, ἃς ἔχωμεν τὴν συνειδήσιν μας ἐπαναπαυμένην ὅτι καὶ ἐν τῇ ἀτυχίᾳ ἐπετελέσαμεν τὸ καθῆκον μας. Εἰς τὴν πολιτείαν δὲ ἀπόκειται νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἰδικόν της, πατάσσουσα ἀμειλίχτως τοὺς παραλείψαντας τὸ καθῆκον των καὶ συντελέσαντας εἰς τὴν σημερινὴν δυστυχίαν, ὅπουδῆποτε καὶ ἂν εὐρίσκωνται οὗτοι.

Ἐν ἀνδρικῇ ἀξιοπρεπείᾳ καὶ ψυχραιμίᾳ, αἵτινες ἀπαιτοῦσι μεγαλύτερον ψυχικὸν σθένος εἰς τὰς ἀτυχίας ἢ εἰς τὰς ἐπιτυχίας, μνήμονες τῶν προσφάτων ἐνδόξων ἰδίων μας ἔργων, χωρὶς νὰ καταβληθῶμεν ὑπὸ τῆς ἀποθαρρύνσεως, ἃς ἀναμείνωμεν καὶ πάλιν καλυτέρας ἡμέρας. Καὶ οἱ πλέον ἐνδοξοὶ στρατοὶ ὑπέστησαν ἀτυχήματα. Ἐκαστος ἃς ἐπιτελῇ πάντοτε τὸ καθῆκον του εἶτε

ὡς στρατιώτης, εἴτε ὡς πολίτης καὶ αἱ καλύτεραι ἡμέραι δὲν θὰ βραδύνουν νὰ ἀνατεῖλουν καὶ πάλιν.

» Μυτιλήνη, 3 Σεπτεμβρίου 1922

‘Ο Διοικητὴς τοῦ Α΄ Σώματος Στρατοῦ
Σ. Γονατᾶς, Συνταγματάρχης»

(“Ὅταν ἔγραφα τὴν ἀνωτέρω ἡμερησίαν διαταγὴν, δὲν ἐφανταζόμην, βεβαίως, ὅτι μετὰ τινὰς ἡμέρας θὰ ἀπετελοῦσαμεν ἡμεῖς τὴν Πολιτείαν καὶ συνεπῶς θὰ ἐπωμιζόμεθα ἡμεῖς τὴν τιμωρίαν τῶν ὑπαιτίων τῆς καταστροφῆς).

4 Σεπτεμβρίου. Ὑπάρχουν μονάδες ἐν Μυτιλήνῃ τῶν ὁποίων τὰ καζάνια εὐρίσκονται εἰς τὴν Χίον καὶ ἀξιωματικοὶ ἐν Χίῳ τῶν ὁποίων αἱ ἀποσκευαὶ εὐρίσκονται ἐν Μυτιλήνῃ. Παρὰ τῇ Στρατιωτικῇ Διοικήσει Μυτιλήνης λειτουργεῖ καὶ Ἐπιμελητεία, ἣ ὁποία μᾶς παρέχει ἄρτον καὶ μερικὰς συντηρημένας τροφάς. “Ὅλοι μας δὲν ἠμποροῦμεν νὰ συνηθίσωμεν ἀκόμη ὅτι ὁ πόλεμος ἔληξε καὶ διαρκῶς ἀναμένομεν ἐπίθεσιν. Εἶναι χρόνια ὀλόκληρα τώρα ποῦ εἴμεθα ἐν ἐκστρατείᾳ, ἀλλ’ ὑπῆρξαμεν ἀτυχεῖς. Ἀφοῦ ὑπέστημεν τόσας στερήσεις, κακουχίας, κινδύνους, ἀφοῦ εἴχομεν πραγματικὰς ἐπιτυχίας, τὴν δόξαν τῶν ὁποίων δὲν ἀπηλαύσαμεν, ἐπανερχόμεθα τώρα, μετὰ μίαν στρατιωτικὴν καταστροφὴν, ἐν μέσῳ μιᾶς γενικῆς δυστυχίας, διὰ νὰ ὑποστῶμεν τὴν περιφρόνησιν τοῦ ἡττημένου, διότι ὁ λαὸς κρίνει μόνον ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος, χωρὶς νὰ πολυεξετάζη τὰ αἷτια.

Τὴν νύκτα ἔβρεξεν. Οἱ ἄνδρες φέρουν λινά, τὰ χειμερινὰ ἔμειναν εἰς τὸν Κεράλ. Οἱ ἄνδρες κατὰ τὰς ἐπιπόνους πορείας ἐπέταξαν καὶ κουβέρτες καὶ ἀντίσκηνα. Ἀντὶ τῆς Στρατιωτικῆς Διοικήσεως ἀνελάβομεν ἡμεῖς τὴν τήρησιν τῆς τάξεως καὶ ὅλοι ἐκφράζονται μετ’ ἐπαίνων διὰ τὴν Π Μεραρχίαν.

Οἱ παραμένοντες εἰσέτι τότε ἐν Μυτιλήνῃ Τοῦρκοι ἦσαν τρομοκρατημένοι περὶ τῆς τύχης των καὶ διὰ τοῦτο ἀργότερα μοὶ ἐξέφρασαν τὴν εὐγνωμοσύνην των διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ὁποίας ἐκ τῶν μέτρων μου ἔτυχον.

Τουρκικὸν ἀεροπλάνον ἐξετέλεσεν ἀναγνώρισιν ἄνωθεν τῆς Μυτιλήνης καὶ μᾶς ἔρριψε μερικὰς βόμβας, εὐτυχῶς ἀνεπιτυχῶς.

5-10 Σεπτεμβρίου. Εἰς τὰς 6 Σεπτεμβρίου ἐπεσκέφθη τοὺς καταυλισμοὺς καὶ εἶπα ὀλίγας λέξεις ἐνθαρρυντικὰς εἰς τοὺς ἄνδρας, διεγείρας τὴν ὑπερηφάνειάν των διὰ τὰ μέχρι τοῦδε παρ’ αὐτῶν ἐπιτελεσθέντα. Ἐπίσης τοὺς ἐγνώρισα ὅτι θὰ ἔλθουν σύντομα πλοῖα διὰ νὰ παραλάβουν τοὺς ἀπολυομένους. Καὶ πράγματι ἐτηλεγράφησα ἀπ’ εὐθείας εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ὅτι οὐδεὶς ἐκ τῶν ἀπολυομένων ἐφέδρων τῆς Π Μεραρχίας ἀνεχώρησεν, πλὴν τῶν δυναμένων νὰ καταβάλωσι 150 δρχ. διὰ ναῦλον των μέχρι Πειραιῶς εἰς τὰ μὴ ἐπιτεταγμένα ἀτμόπλοια καὶ ὅτι τοῦτο προκαλεῖ δυσφορίαν, ἐφ’ ὅσον μάλιστα προηγήθησαν εἰς ἀναχώρησιν οἱ φυγάδες.

Διάφοροι ἀντιφατικαὶ διαταγαὶ ἐκδίδονται παρ’ ὄλων τῶν τυπικῶς ὑφισταμένων ἀκόμη ἀρχῶν. Ὑπουργεῖον, Στρατιά, Νότιον Συγκρότημα. Ἄλλαι

ἀφοροῦν ἀτομικὰς τοποθετήσεις καὶ ἄλλαι ἀνασυγκρότησιν καὶ μετακίνησιν μονάδων.

Σήμερον — 10 Σεπτεμβρίου — ἤλθε διαταγὴ νὰ προηγηθῆ εἰς τὴν ἀνασυγκρότησιν ἡ II Μεραρχία καὶ νὰ σταλῆ εἰς Θράκην.

Ἐνας γενικὸς ἀναβρασμὸς ἐπικρατεῖ παντοῦ καὶ παρ' ὅλων εἰς τὸ στράτευμα. Ἡ Κυβέρνησις ἀντιλαμβάνεται ὅτι αὐτὸς στρέφεται ἐναντίον τῆς καὶ προσπαθεῖ, προτοῦ ἐκδηλωθῆ, ἂν μὴ νὰ διαλύσῃ τὸν στρατὸν, νὰ τὸν κρατήσῃ τουλάχιστον μακρὰν τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος καὶ νὰ τὸν καταστήσῃ ἀνίκανον νὰ ἐπιβάλλῃ τὰς σκέψεις του καὶ τὰς θελήσεις του, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι διόλου εὐχάριστοι δι' αὐτήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄
ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1922

ΑΠΟ 4 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1922
ΜΕΧΡΙ 11 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1924

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1922

10 Σεπτεμβρίου 1922. Ἡ ψυχολογία τοῦ Στρατοῦ καὶ ἰδίᾳ τῶν ἀξιωματικῶν ἦτο λίαν ἐχθρική πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, εἰς τὴν ὅποιαν ἀπέδιδε δημοκοπικὸν καὶ ὄχι ἐθνικὸν χειρισμὸν τῶν ζητημάτων, ἐπάνοδον τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, παρὰ τὰς ἀντιθέτους προειδοποιήσεις τῶν Δυνάμεων, ἐπέκτασιν εἰς βάθος τῆς ἐκστρατείας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐνῶ ὁ κόσμος τὴν ἐψήφισε μὲ τὸ σύνθημα τῆς ἀποστρατεύσεως, εὐνοίαν πρὸς τοὺς ἀποτάκτους καὶ ἄγνοιαν τῶν μαχομένων, διοίκησιν ρουσφετολογικὴν. Μία κίνησις ἀξιωματικῶν, μᾶλλον συνωμοτικὴ, εἶχεν ἀρχίσει τελευταίως ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, διευθυνομένη ὑπὸ τοῦ συνταγματάρχου Νικολάου Πλαστήρα, ἥτις ἀπὸ τῆς ἀποβιβάσεώς του εἰς Χίον εἶχε λάβει μεγάλην ἔκτασιν.

Πρὸς ἐμὲ ἀπὸ τῆς ἀποβιβάσεώς μας εἰς Μυτιλήνην δις μοὶ ἐγένοντο προτάσεις, παρὰ τῶν ἀντισυνταγματαρχῶν Μαμούρη καὶ Μπότσαρη, ὡς προερχόμεναι ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἐν Μυτιλήνῃ καὶ Χίῳ ἀξιωματικῶν, ὅπως τεθῶ ἐπὶ κεφαλῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τοῦ καθεστῶτος τοῦ καταστρέψαντος τὴν Ἑλλάδα καὶ μέλλοντος νὰ τὴν καταστρέψῃ ὀλοσχερῶς, ἐὰν δὲν ἐπέμβωμεν ἐγκαίρως.

Ἐγὼ ἐξέφρασα τοὺς δισταγμοὺς μου, μήπως ἐπεμβαίνοντες βλάψωμεν περισσότερον, δημιουργοῦντες ἀναρχίαν καὶ ρητῶς ἐδήλωσα ὅτι ἡ τοιαύτη ἐπανάστασις δὲν πρέπει νὰ λάβῃ μορφήν οὔτε βενιζελικήν, οὔτε καθαρῶς ἀντιβασιλικήν, διὰ νὰ ἔχῃ τὸ σύνολον τοῦ λαοῦ μαζί της.

Τὴν 5 μ.μ. τῆς 10ης Σεπτεμβρίου ἦλθον εἰς τὸ γραφεῖον μου οἱ διοικηταὶ τῶν συνταγμάτων τῆς Μεραρχίας ἀντισυνταγματάρχαι Πιτσικας, Μαυροσκότης καὶ Ἀνδριτσόπουλος, τῶν ὀρειβατικῶν μοιρῶν συνταγματάρχαι Σαμαρᾶς καὶ Λιναρδάκης, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Πυροβολικοῦ Μαμούρης, ὁ ἀρχίατρος Βασιλείου, οἱ συνταγματάρχαι Χατζηζαφειρίου, Γραβάνης καὶ ἄλλοι καὶ μοὶ διετύπωσαν τὴν ἀξίωσιν, ἀπὸ συμφώνου μετὰ τῶν ἐν Χίῳ μονάδων καὶ τοῦ ἐκεῖσε τμήματος τοῦ Στόλου, ὅπως ἡγηθῶ τῆς ὀπωσδήποτε ἐκδηλωθησομένης ἐπαναστάσεως, ὡς ἔχοντες ἀπόλυτον ἐν τῷ προσώπῳ μου ἐμπιστοσύνην καὶ ὄντες διατεθειμένοι νὰ ἐκτελῶσιν ἀσυζητητὶ τὰς διαταγὰς μου. Ἐζήτησαν προσέτι τὴν κατάργησιν τοῦ Φράγκου ὡς ἀρχηγοῦ τοῦ Νοτίου Συγκροτήματος, εὐρισκομένου ἐν Μυτιλήνῃ, καθ' ὅσον οὐδεὶς ἔχει πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνην, ἐπειδὴ οὗτος ὡς μόνον σκέψιν ἔχει νὰ εἶναι ἀρεστὸς εἰς τὴν Κυβέρνησιν, δι' ὃ καὶ εἰσηγεῖται μέτρα εἰς βάρος τοῦ στρατοῦ.

Τὸ πρᾶγμα τὸ προέβλεπα καὶ δὲν ὑπῆρξεν ἀπρόοπτον δι' ἐμέ. Εἶχα εἰς τὴν ἀρχὴν δισταγμούς, ὡς ἔχων κάποιαν πεῖραν ἐκ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1909 καὶ τῶν προκυπτόντων εἰς τοιαύτας περιπτώσεις ἀτομικῶν ἀξιώσεων καὶ φιλοδοξιῶν, ἀλλὰ πεισθεὶς ὅτι ἡ ἐπανάστασις θὰ ἐγίνετο καὶ ἄνευ ἐμοῦ καὶ θὰ ἀπέληγεν ἴσως κακῶς, ἄνευ ἐνιαίας διευθύνσεως, ἀπεφάσισα νὰ ἀποδεχθῶ.

Μετὰ συζήτησιν, καὶ πρὸς πλήρη ἀσφάλειαν καὶ ἐκ τῶν προτέρων τακτοποίησιν τῶν ζητημάτων τὰ ὁποῖα θὰ προέκυπτον, ἐζήτησα ἀπὸ αὐτοὺς νὰ προβοῦν, προηγουμένως, εἰς τὰς κάτωθι ἐνεργείας, μετὰ τὴν περάτωσιν τῶν ὁποίων θὰ ἀνελάμβανα τὴν ἀρχηγίαν τῆς Ἐπανάστασεως :

1ον) Μετάβασις ἐπιτροπῆς παρὰ τῷ Φράγκῳ, κατάλυσις αὐτοῦ καὶ κρᾶττις αὐτοῦ ὑπὸ περιορισμόν.

2ον) Κατάληψις τῶν τηλεγραφείων Μυτιλήνης καὶ Χίου καὶ δήλωσις τῶν ἐν Χίῳ ὅτι ἀναγνωρίζουν τὴν ἀρχηγίαν μου, μὴδὲ τοῦ Πλαστήρα ἐξαιρουμένου.

3ον) Ἡ Πι Μεραρχία, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Στόλου, θὰ κινηθῆ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, ὅπως ἐπιβάλλῃ τὰς κάτωθι ἀξιώσεις :

α) Παραίτησιν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ὑπὲρ τοῦ νομίμου διαδόχου αὐτοῦ Γεωργίου. β) Ἄμεσον διάλυσιν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως. γ) Σχηματισμόν Κυβερνήσεως ἀχρόου, ἐμπνεούσης ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν Ἀντάντ, πρὸς ταχεῖαν διενέργειαν ἀμερολήπτων ἐκλογῶν, δι' ὧν ὁ λαὸς θὰ ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ πολιτεύματός του, καὶ δ) Ἄμεσον ἐνίσχυσιν τοῦ Θρακικοῦ μετώπου.

Μὲ ἐβεβαίωσαν πάντες ὅτι αὐτοὶ θὰ ἀνελάμβανον ὅλας τὰς λεπτομερειακὰς συνεννοήσεις, μετὰ τὸ πέρας τῶν ὁποίων θὰ ἀνελάμβανον τὴν ἀρχηγίαν, ἐκδίδων διαταγὰς αἵτινες ἔπρεπε νὰ εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ ἐκτελοῦνται ὡς ἐν ὁμαλῇ ὑπηρεσιακῇ περιόδῳ. "Ὅτι οὐδαμῶθεν ὑπῆρχε ἔνδειξις ἀντιδράσεως καὶ ὅτι πλῆθος ὁμοῖδεατῶν ἀξιωματικῶν καὶ πολιτῶν εὐρίσκονται εἰς Ἀθήνας.

Ὁ κῦβος ἐρίφθη. Εὐχομαι ὅπως ἡ προσπάθειά μου ἀποβῆ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Πατρίδος. Δὲν ἀποβλέπω εἰς κανὲν προσωπικὸν συμφέρον. Θὰ ἐπροτίμων νὰ μὴ ἐπωμιζόμεν τόσον μεγάλας εὐθύνας, κόπους, ἀνησυχίας, ψυχικὰς συγκινήσεις, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα κατέληξε μοιραίως εἰς τὴν λύσιν αὐτῆν.

ΑΝΑΛΗΨΙΣ ΠΑΡ' ΕΜΟΥ ΤΗΣ ΑΡΧΗΓΙΑΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Τὴν 11ην Σεπτεμβρίου εἰς τὰς 6 τὸ πρωί, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ Κωνστ. Μαμούρης μὲ ἐξύπνησε καὶ μοῦ ἀνέφερεν ὅτι τὰ πάντα ἔληξαν αἰσίως, κατὰ τὴν παρελθοῦσαν νύκτα, τόσον ἐν Χίῳ ὅσον καὶ ἐν Μυτιλήνῃ. "Ὅτι ἐκ τοῦ στόλου δὲν προσεχώρησαν ὁ ναύαρχος Καλαμίδας καὶ ὁ πλοίαρχος Βότσης, οἵτινες ἐτέθησαν ὑπὸ περιορισμόν ἐν Χίῳ, ὅπως ἐτέθη καὶ ὁ Φράγκου ἐν Μυτιλήνῃ. Ὁ Φράγκου, μόλις τοῦ ἀνήγγειλαν τὴν καθαιρέσιν του, διέταξε τὸν λοχίαν ἀκόλουθόν του καὶ τὸν σκοπὸν νὰ πυροβολήσουν, χωρὶς φυσικὰ οὔτοι νὰ τὸν ὑπακούσουν.

Εἰς τὰς 8 πηγαῖνα εἰς τὸ τηλεγραφεῖον πρὸς συνεννόησιν μετὰ τῶν ἐν Χίῳ. Ἄλλ' ἐνῶ ἐνόμιζον ὅτι θὰ εἶναι ἕτοιμοι καὶ συγκεντρωμένοι εἰς τὸ τηλεγραφεῖον τῆς Χίου, μοῦ ἔλεγαν ὅτι τοῦ δεῖνα ὁ καταυλισμὸς ἀπέχει ½ ὥραν, ὅτι ὁ ἄλλος εἶναι εἰς τὸ πλοῖον κλπ. Κατόπιν τούτου ἀπηύθυνα τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα τὴν 10ην ὥραν πρὸς ὅλους τοὺς διοικητὰς τῶν ἐκεῖσε μεραρχιῶν καὶ τὸν ἀρχαιότερον ἀξιωματικὸν τοῦ Στόλου : «Στρατὸς καὶ ναυτικὸν Μυτιλήνης ἀπὸ χθὲς τὴν νύκτα μοι ἀνέθεσαν τὴν ἡγεσίαν στρατιωτικοῦ κινήματος σκοποῦντος παραίτησιν Βασιλέως κλπ. . . . Παρακαλῶ μοι δηλώσητε τηλεγραφικῶς, ὅσον ὅλον τε ταχύτερον, ἐὰν ἀντιπροσωπεύω καὶ ὑμᾶς μετὰ τῶν ὑφ' ὑμᾶς τμημάτων, ὅπως ἐπὶ τῇ βάσει δηλώσω τούτων κανόνισα περαιτέρω ἐνεργείας μου». Συνεχῆς ὑπῆρξεν ἡ τηλεγραφικὴ ἐπικοινωνία μὲ τὴν Χίον, ἀλλὰ μόλις περὶ τὴν μεσημβρίαν κατώρθωσαν νὰ συγκεντρωθοῦν ὅλοι οἱ πρὸς οὓς ἀπηυθύνετο τὸ τηλεγράφημα εἰς σύσκεψιν, τῆς ὁποίας τὸ ἀποτέλεσμα θὰ μοι ἐτηλεγραφεῖτο μετ' ὀλίγον.

Τέλος, περὶ τὴν 2 μ.μ. ἔλαβα τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα :

«Ἀρχηγὸν Ἐπαναστατικοῦ Κινήματος νήσων Χίου καὶ Μυτιλήνης — Κατόπιν συνεδριάσεως, εἰς ἣν παρέστησαν Μέραρχοι Πέτσας, Δέδες, Μεσσήνης, Κουρουσόπουλος, Λούφας, Ρόκας, Γαρδίκας, Πλαστήρας, Κοιμήσης καὶ ἀρχηγὸς Στόλου Πετροπουλάκης, ἐξήνεγκον τὰς ἐξῆς σκέψεις : Πέτσας, Κουρουσόπουλος, Δέδες, Μεσσήνης καὶ Ρόκας ὅτι μετὰ τὸ Ἐπαναστατικὸν Κίνημα, ἐπειδὴ ἐξέφυγον τῶν χειρῶν των αἱ μεραρχίαι των, δηλοῦσιν ὅτι οὐδεμίαν ἐπιβολὴν δύνανται νὰ ἔχωσι καὶ οὐδεμίαν εὐθύνην ἀναλαμβάνουσιν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐπιθυμοῦσι νὰ ἀντιδράσωσι. Μέραρχος Λούφας ὑπὸ παρούσας περιστάσεις θεωρεῖ ἐπιβλαβὴ ἐμφανισθεῖσαν ἐπαναστατικὴν ἐνέργειαν, ἐπομένως δὲν συμφωνεῖ εἰς αὐτήν, ἀλλὰ δὲν ἀντιδρᾷ. Ἡμεῖς οἱ ὑπόλοιποι, μὲ ἀρχηγὸν Στόλου, διατυποῦντες τὴν γνώμην τῶν ὑφ' ἡμᾶς τμημάτων συμφωνοῦμεν μὲ τὴν προταθεῖσαν γνώμην ὑμῶν, θεωροῦντες ὡς ὅρον διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τὴν ἐντὸς τῆς σήμερον ἀναχώρησιν τῶν ὀρισθησομένων τμημάτων. Ἀρχηγὸς Στόλου δι' εὐνοήτους λόγους ὑποδεικνύει ἐπιτακτικωτάτην τὴν ἀνάγκην τῆς ταχίστης ἀναχωρήσεως. Πρὸς τούτους ἐπιβίβασις ἀπὸ πρωίας ἤρξατο I καὶ VII Μεραρχιῶν, Δύναμις I Μεραρχίας 1900, VII 2.200, XIII 1.300, IX 1.200, V 1.200, IV 200. Λοιπὰ τμήματα 300». Ὑπογραφή Πλαστήρας.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁμοῦ ἔλαβον καὶ παρὰ τῶν ἐν Μυτιλήνῃ σωματάρχων τὸ κάτωθι ἔγγραφο, φέρον τὰς 11 ὑπογραφὰς αὐτῶν :

«Συνταγματάρχην Γονατῶν Στυλιανόν, Διοικητὴν Α' Σώματος Στρατοῦ.

Οἱ κάτωθι ὑπογεγραμμένοι, ἀντιπροσωπεύοντες τὸν ἐν τῇ Φρουρᾷ Μυτιλήνης Στρατὸν καὶ Στόλον, λαμβάνουσι τὴν τιμὴν νὰ ἀναφέρωσιν ὅτι σήμερον ἐκηρύχθη στρατιωτικὴ Ἐπανάστασις πρὸς σωτηρίαν τῆς κινδυνευούσης Πατρίδος, διὰ τῆς ἐπιτεύξεως τῶν κάτωθι ὄρων :

1ον) Ἄμεσος παραίτησις τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ὑπὲρ τῆς Α.Υ. τοῦ Διαδόχου.

2ον) Ἄμεσος διάλυσις τῆς ἀμαρτωλῆς Ἐθνοσυνελεύσεως.

3ον) Σχηματισμὸς ὑπηρεσιακῆς ἀχρόου κυβερνήσεως ἐξ ἀτόμων ἀποδεδειγμένως ἀνταντοφίλων, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ταχίστης διενεργείας ἀμερολήπτων ἐκλογῶν, πρὸς σύγκλησιν Ἐθνοσυνελεύσεως.

4ον) Ἀποτελεσματικὴ ὑπεράσπισις τοῦ μετώπου Θράκης, πρὸς διάσωσιν τῶν ἐστιῶν.

Ἐποβάλλομεν εὐλαβῶς τὴν παράκλησιν ὅπως εὐαρεστούμενος ἀναλάβετε τὴν Ἀρχηγίαν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἔχοντες ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην ἐπὶ τοῦ προσώπου Ὑμῶν, διὰ τὴν τελεσφορωτέραν ἐπίτευξιν τοῦ ἀνωτέρω πατριωτικοῦ σκοποῦ, κανονίζοντες Ὑμεῖς κατὰ τὴν κρίσιν σας τὰ προσήκοντα πρὸς τοῦτο μέτρα.

Ἐν Μυτιλήνῃ τῇ 11 Σεπτεμβρίου 1922».

Κατόπιν τούτων συνέταξα τὴν κάτωθι προκήρυξιν, ἀπορρίψας ἐτέραν μακροσκελῆ, συνταχθεῖσαν παρ' ἐπιτροπῆς ἀξιωματικῶν καὶ ὑποβληθεῖσαν μοι ἐν σχεδίῳ :

«Ἐλληνικὸν Λαὸν

Πρόεδρον Ἐθνοσυνελεύσεως

Βασιλέα, Διάδοχον

Πρόεδρον Κυβερνήσεως

Ὁ ἐν Μυτιλήνῃ καὶ Χίῳ στρατὸς καὶ στόλος μοι ἀνέθηκαν αὐθορμήτως τὴν ἡγεσίαν αὐτῶν, ὅπως διατυπώσω ἐπ' ὀνόματι των τὰς κάτωθι ἀξιώσεις, ἐν τῇ ἀπολύτῳ πεποιθήσει ὅτι εἰς ταύτας εἶναι σύμφωνος καὶ ὁ λοιπὸς στρατὸς καὶ στόλος καί, ἰδίᾳ, ὀλόκληρος ὁ Ἐλληνικὸς Λαὸς, πλὴν ἀσημάντου μειοψηφίας, οὐχὶ ἐξ εὐγενῶν ἐλαττηρίων ἀντιφρονούσης. Ἡ σωτηρία τῆς Πατρίδος καὶ μόνη ἐπιβάλλει τὰς ἀξιώσεις μας ταύτας.

1ον) Παραίτησις τοῦ Βασιλέως, χάριν τῆς Πατρίδος, ὑπὲρ τοῦ Διαδόχου.

2ον) Ἄμεσος διάλυσις τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως.

3ον) Σχηματισμὸς Κυβερνήσεως ἀχρόου, ἐμπνεούσης ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν Ἀντάντ, διὰ τὴν ταχίστην καὶ ἀμερόληπτον ἐνέργειαν ἐκλογῶν Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ τὴν διαχείρισιν τῶν Ἐξωτερικῶν ζητημάτων, μέχρις οὗ ὁ Λαὸς ἀποφασίσῃ τελικῶς διὰ τῶν ἐκλογῶν περὶ τῆς τύχης του.

4ον) Ἄμεσος ἐνίσχυσις τοῦ Θρακικοῦ Μετώπου.

Ἄς ἐπικρατήσῃ καὶ παρ' ὑμῖν ὁ ἀγνὸς πατριωτισμὸς, πρὸς ἀποσοβῆσιν ἀλληλοσπαραγμοῦ καὶ ταχυτέραν ἔναρξιν τοῦ ἔργου τῆς Ἐθνικῆς παλινορθώσεως, δι' ἧς θὰ ἀνασταλῇ ἡ πλήρης καταστροφή πρὸς ἣν φερόμεθα καὶ θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ σωτηρία τῆς Πατρίδος.

Μυτιλήνῃ 11 Σεπτεμβρίου 1922

Σ. Γονατᾶς, Συνταγματάρχης»

Συγχρόνως ἔδωσα διαταγὴν πρὸς τὴν II Μεραρχίαν διὰ τὴν ἄμεσον ἐπιβίβασίν της καὶ ἐτέραν πρὸς τὴν Χίον, ὅπως ἐπιβιβάσῃ μόνον τὰ τμήματα I, VII καὶ XIII Μεραρχιῶν μετὰ μιᾶς μοίρας ὀρειβατικοῦ πυροβολικοῦ. Συγ-

χρόνως διέταξα τὸν στρατιωτικὸν διοικητὴν Χίου συνταγματάρχην Δέδεν ὅπως δι' ἑλῶν τῶν ὑπολοίπων δυνάμεων ἀνασυγκροτήσῃ τὴν V Μεραρχίαν, ἣτις ἀποσταλήσεται εἰς Θράκην. Εἰς Μυτιλήνην διώρισα στρατιωτικὸν διοικητὴν τὸν συνταγματάρχην Παπαγεωργίου, ἀντὶ τοῦ μέχρι τότε ὑποστρατήγου Μπάκα, ὁ ὁποῖος ἐτέθη ὑπὸ περιορισμόν.

Εὐρισκόμην ἀκόμη (3½ μ.μ.) εἰς τὸ τηλεγραφεῖον τὸ ὁποῖον, φυσικά, εἶχε καταληφθῆ στρατιωτικῶς, ὅταν ἤρχισαν αἱ ἀσχολίαι τῶν νέων μου καθηκόντων ὡς Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἡ πρώτη διαταγὴ τὴν ὁποίαν ἐξέδωσα ἦτο ἡ ἐξῆς :

«Τὸ ἐνεργῆσον κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ἀπόσπασμα θὰ ἀποτελεσθῆ ἐκ τμημάτων τῶν I, II, V, VII καὶ XIII Μεραρχιῶν καὶ τοῦ στόλου καὶ θὰ ἀποκαλῆται «Ἀποβατικὸν Σῶμα Καταλήψεως Ἀθηνῶν». Τὸ Σῶμα τοῦτο θὰ ἐνεργήσῃ ὑπὸ τὴν διοίκησίν μου. Ἐκάστη μεραρχία ἐκ τῶν ἀποτελουσῶν τὸ ἀποβατικὸν σῶμα καὶ ὁ Στόλος νὰ ἀποστείλωσιν εἰς τὸ Στρατηγεῖον μου ἀνὰ 2 ἀξιωματικούς ὡς συνδέσμους.

12 Σεπτεμβρίου 1922

Σ. Γονατᾶς».

Ἀθημερὸν ἐξεδόθη καὶ 2α ἡμερησία διαταγὴ ἔχουσα οὕτω :

«Πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς καὶ ὀπλίτας τοῦ «Ἀποβατικοῦ Σώματος». Ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ Στρατοῦ καὶ τοῦ Στόλου μεταβαίνετε εἰς Ἀθήνας, ὅπως ἐπιβάλλητε τὰς ἀποφάσεις ἐκεῖνας τὰς ὁποίας διὰ τῆς προκηρύξεώς μου ἐγνωρίσαμεν εἰς τὸν Λαὸν καὶ τοὺς ἀρμοδίους, ἐκ τῆς ἀποδοχῆς καὶ ἐφαρμογῆς τῶν ὁποίων πρόκειται νὰ σωθῆ ἡ Πατρίς.

Ἐχω τὴν πεποίθησιν ὅτι θὰ γίνωμεν πανηγυρικῶς ἀποδεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Λαοῦ καὶ τῶν τμημάτων τοῦ ἐν Ἀθήναις Στρατοῦ. Ἐάν, παρ' ἐλπίδα, ὁμᾶς μισθοφόρων θελήσῃ νὰ ἀντισταθῆ θὰ τὴν συντρίψωμεν, ὅπως ἐκλείψῃ τὸ ταχύτερον πᾶσα ἀντίστασις καὶ ἡ γαλήνη ἐπανέλθῃ εἰς τὸν τόπον.

Ἀπὸ πάντας ὑμᾶς ἀξιῶ ἀπόλυτον πειθαρχίαν καὶ οὐδεμίαν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν, ἀπέναντι οὐδενός. Μόνον οὕτω θὰ ἐμπνεύσωμεν τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην ὅτι χάριν τῆς Πατρίδος καὶ μόνον ἀγωνιζόμεθα, αἰρόμενοι ὑπεράνω προσωπικῶν συμπαθειῶν ἢ ἀντιπαθειῶν.

Ἄς μὴ γεννηθῆ εἰς κανένα ἢ σκέψις ὅτι ἡ συμμετοχὴ του εἰς τὸ «Ἀποβατικὸν Σῶμα» λήγει μὲ τὴν ἀπόβασιν εἰς τὴν ξηρὰν.

Ἄς γνωρίζῃ πᾶς ἀξιωματικὸς ἢ στρατιώτης ὅτι πᾶσα ἀπομάκρυνσις ἐκ τῶν τάξεων ἢ ἀπουσία θὰ δικασθῆ ὡς ἐγκατάλειψις θέσεως ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ.

Ἐλπίζω ὅτι θὰ φανῶμεν ἀντάξιοι τῶν εὐγενῶν ἰδεῶν, ὧν τὴν στιγμὴν ταύτην εἴμεθα ἰδιαιτέροι στρατιῶται, καὶ ὅτι θὰ ἀποκτήσωμεν τίτλους ἐπὶ τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς Πατρίδος, ἀνθ' ὧν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας της θὰ πράξωμεν.

Ἐν πλῶ, 12 Σεπτεμβρίου 1922

Σ. Γονατᾶς»

Ἦλθον 3 πληρεξούσιοι ἀνήκοντες εἰς τὴν σημερινὴν Ἐθνοσυνέλευσιν νὰ με συγχαροῦν καθὼς καὶ μερικοὶ δημόσιοι ὑπάλληλοι. Πρὸς δὲ μοῦ ἔφεραν τηλεγραφήματα τοῦ Γαλλικοῦ καὶ Ἰταλικοῦ Προξενείου πρὸς τὰς Πρεσβείας των καὶ δημοσιογραφικὸν τοιοῦτον δι' Ἀμερικὴν. Διέταξα νὰ μὴ σταλῶσι πρὸ τῆς μεσημβρίας τῆς αὔριον, ὅπως μὴ γνωσθῇ προώρως ἡ κίνησίς μας πρὸς Ἀθήνας. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἐτέθη φρουρὰ καὶ εἰς ὄλους τοὺς ἀσυρμάτους τῶν ἐν τῷ λιμένι ἐμπορικῶν πλοίων.

Παρουσιάσθη ὁ ἀντισυνταγματάρχης Πιτσιάκας, διοικητῆς τοῦ 34ου Συντάγματος, καὶ μοὶ ἀνέφερεν ὅτι ὁ ταγματάρχης Λέλος ὡς καὶ ἄλλοι ἀξιωματικοί, καθὼς καὶ τινες στρατιῶται δὲν ἐννοοῦν νὰ στρέψουν τὰ ὄπλα κατὰ τῶν συναδέλφων των κλπ.

Τῷ ἀπήντησα ὅτι ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ παρουσιασθῇ τοιαύτη περίπτωσις καὶ ὅτι, ἐν πάσῃ περιπτώσει, τώρα εἶναι πλέον ἀργὰ διὰ πᾶσαν μεταβολήν. Κατόπιν τούτων καὶ ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἐν Μυτιλήνῃ δύναμις πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως, φρούρησιν τῶν φυλακῶν, οἱ κρατούμενοι τῶν ὁποίων ἐζήτησαν ἀπόλυσιν, διέταξα νὰ ἐπιβιασθῇ ἐν μόνον τάγμα τοῦ 34ου Συντάγματος, τὸ δὲ ὑπόλοιπον Σύνταγμα, εἰς ὃ νὰ παραμείνουν ὅσοι δὲν θέλουν νὰ ἀκολουθήσουν, νὰ παραμείνῃ εἰς Μυτιλήνην, διορίσας συγχρόνως τὸν διοικητὴν του Πιτσιάκην φρούραρχον.

Ἀντιστρόφως πληθὺς ἄλλων ἀξιωματικῶν, εὕρισκομένων ἐν Μυτιλήνῃ καὶ μὴ ἀνηκόντων εἰς τὰ ἐπιβιαζόμενα τμήματα, ἐζήτησαν νὰ προσκολληθῶσιν εἰς αὐτὰ καὶ νὰ ἀναχωρήσωσι μετὰ τῆς II Μεραρχίας.

Δὲν ἤμπορῶ νὰ βεβαιώσω ἀν ὅλοι αὐτοὶ τὸ ἐζήτησαν ἀπὸ ἐνθουσιασμὸν πρὸς τὴν ἐπανάστασιν ἢ ὡς μέσον πρὸς ἐπάνοδον εἰς Ἀθήνας καὶ μὴ ἀποστολὴν των εἰς Θράκην. Ἄλλοι πάλιν — στρατιωτικοὶ καὶ πολῖται — ἤρχοντο καὶ μοῦ κατήγγελλον διάφορα ἄτομα ἐπὶ προδοσίᾳ. Δὲν συνέλαβα κανένα.

Διοικητῆς τῆς Στρατιᾶς — ἡ ὁποία εἶχε μετονομασθῇ ἀπὸ Στρατιὰ Μικρᾶς Ἀσίας εἰς Στρατιὰν Θράκης — εἶχε διορισθῇ ὁ ἀντιστράτηγος Πολυμενάκος, ὁ ὁποῖος παρέμενεν εἰς Ραιδεστὸν καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἔγραψα ἐπιστολήν, δι' ἧς τὸν ἐπληροφόρουν περὶ τῆς ἐπαναστάσεως, τῷ ἀπέστειλα προκήρυξιν καὶ τὸν παρεκάλουν νὰ μὴ ἐπηρεασθῇ ἐκ τοῦ κινήματος ὁ Στρατὸς τῆς Θράκης, διότι ἐκ τῶν πρώτων μελημάτων μας ἔσεται ἡ ἐνίσχυσις τοῦ Θρακικοῦ Μετώπου. Τὴν ἐπιστολήν διεβίβασα διὰ τοῦ συνταγματάρχου Δημητριάδου, ἐρχομένου ἐκ Χίου διὰ τοῦ πλοίου Αἰκατερίνη καὶ μεταβαίνοντος εἰς Ραιδεστὸν.

12 Σεπτεμβρίου 1922. Ὀλην τὴν παρελθοῦσαν νύκτα ἠσχολούμεθα με τὴν φόρτωσιν καὶ τὴν ἐπιβίβασιν, τὰ ὁποῖα ἔβαινον βραδέως, ἐλλείψει μέσων ἐπιβιβάσεως. Εἰδοποιήσαμεν τὴν Χίον ὅτι πρὸ τοῦ μεσονυκτίου ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐκκινήσωμεν, αὐτὸ τὸ εὔρον ὅτι ἦτο ἀργά. Πρὸς ἐπίσπευσιν διέταξα νὰ ἐπιβιασθῇ μία ὀρειβατικὴ πυροβολαρχία ὀλιγώτερον, νὰ μὴ παραληφθοῦν ἐκ τῶν μεταγωγικῶν τοῦ Στρατηγεῖου μου παρὰ μόνον οἱ κέλητες καὶ ἐλάχιστα ζῶα διὰ τὰ πολυβόλα. Παρὰ ταῦτα, διότι δὲν ὑπῆρχον ρυμουλκά, μαοῦνες, μέσα ἀνεγκύσεως τῶν κτηνῶν, ἴσως καὶ ἀπροθυμία τῶν ἐμποροπλοιάρ-

χων, καθὼς καὶ καμμία βοήθεια ἐκ μέρους τοῦ Λιμεναρχείου (Λιμενάρχης πλωτάρχης Καζάκος) εἴμεθα ἔτοιμοι πρὸς ἀναχώρησιν μόλις τὴν 9½ πρωινῆν. Ἐφοβήθημεν πρὸς στιγμὴν μήπως εἶχον ἤδη ἀναχωρήσει οἱ ἐν Χίῳ. Ἡ τηλεγραφικὴ ὁμως συνεννόησις ἀπέδειξεν ὅτι οὔτε αὐτοὶ εἶχον συμπληρώσει τὴν ἐπιβίβασίν των. Εἶχομεν κανονίσει ὅτι θὰ συνηγηθῶμεθα μεταξύ Χίου καὶ Μυτιλήνης. Εἰς τὰς 9½ διέταξα νὰ παύσῃ πᾶσα ἐπὶ πλέον φόρτωσις. Τὰ ἀπομείναντα ζῶα μας διέταξα νὰ φορτωθῶσιν ἐπὶ ἰδίου πλοίου «Ἰωάννης» καὶ νὰ κατευθυνθῶσιν εἰς Πειραιᾶ. Τὰ πλοῖα εἶχον κανονισθῆ ὡς ἐξῆς : 1) Μαρίνα Μιχαηλοῦ μὲ τὸ πυροβολικόν. 2) Εὐστράτιος. τὸ Στρατηγεῖον μου (84 ἀξιωματικοί), ἀπόσπασμα τηλεγραφητῶν καὶ οἱ ἵπποι μας. 3) Πατρὶς — τὸ ὑπερωκεάνειον — μὲ ὄλον τὸ πεζικόν, πυροβόλα, μηχανικόν, χειρουργεῖον κλπ. καὶ 4) Ἀδριατικός, ἐξωπλισμένον, τὰ μεταγωγικά.

Περὶ τὴν 8ην μ.μ. μᾶς ἐπλησίασεν ἐν ἀντιτορπιλικόν, ἠρώτησεν ἐπὶ ποίου πλοίου ἐπιβαίνα καὶ ἤλθε πρὸς συνάντησίν μου διὰ νὰ μὲ πληροφορήσῃ ὅτι τὰ ἐν Χίῳ πλοῖα εὐρίσκονται ἀκόμη ὀπίσω καὶ παρεκάλεσε νὰ μειώσωμεν τὴν ταχύτητα διὰ νὰ συναντηθῶμεν, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ἡ συνάντησις ἐγένετο τὴν 8 μ.μ.

Μᾶς ἀπησχόλησε τὸ ζήτημα τοῦ τόπου ἀποβιβάσεως, καθ' ὅσον ἐὰν μέχρι τῆς ἀφίξεώς μας δὲν εἶχομεν ἀπάντησιν ὅτι δέχονται τοὺς ὄρους μας, δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀποβιβασθῶμεν εἰς Πειραιᾶ, ὅπου ὑπάρχουν ὅλα τὰ μέσα ἀποβιβάσεως, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ ἀποβιβασθῶμεν εἰς Λαύριον ἢ Χαλκίδα, καθ' ὅσον εἰς Φάληρον ἢ Βουλιαγμένην ἢ ἄλλην ἐγγυτέραν πρὸς τὰς Ἀθήνας ἀκτὴν δὲν ὑπῆρχον μέσα ἀποβιβάσεως καὶ τὰ κτήνη ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξέλθουν ἐλλείψει ἀποβάθρας.

Πάντως ἐντὸς τῆς νυκτὸς τῆς σήμερον δὲν πρόκειται νὰ φθάσωμεν, ὥστε ἔχομεν καιρὸν νὰ περιμένωμεν καὶ νὰ κανονίσωμεν ἀναλόγως τῶν δημιουργηθησομένων, ἐν τῷ μεταξύ, συνθηκῶν.

Εὐτυχῶς ὁ καιρὸς εἶναι πολὺ καλὸς καὶ ἡ θάλασσα ἤσυχη.

13 Σεπτεμβρίου 1922. Κατὰ τὰς 6 τὸ πρωὶ διερχόμεθα μεταξύ Ἀνδρου καὶ Τήνου καὶ συγκεντροῦμεθα ὅλα τὰ πλοῖα καὶ τῶν δύο ομάδων περὶ τὰ 2 χλμ. δυτικῶς τοῦ στενοῦ τούτου. Πλὴν τῶν ἐμπορικῶν, ἐφ' ὧν εἶχον ἐπιβιβασθῆ τὰ τμήματά μας, ἦτο καὶ τὸ θωρηκτὸν Λῆμνος καὶ τινὰ ἀντιτορπιλικά. Ἐκεῖ μὲ εἰδοποίησαν διὰ λέμβου ὅτι μὲ παρακαλοῦν νὰ μεταβῶ ἐπὶ τοῦ θωρηκτοῦ Λῆμνος πρὸς συνεννόησιν. Ἐπιβὰς τῆς ἰδίας λέμβου ἀνῆλθον μετὰ τῶν ἐπιτελῶν μου τὴν 8ην πλέον πρωινῆν ἐπὶ τῆς Λήμνου, ὅπου εὗρον τὸν Πλαστήραν, ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ κινήματος Χίου καὶ τὸν ἀντιπλοίαρχον Πετροπουλάκη, ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ προσχωρήσαντος εἰς τὸ Ἐπαναστατικὸν κίνημα Στόλου, περιστοιχισμένους ὑπὸ πλήθους ἀξιωματικῶν.

Ἐκ τοῦ ὕφους των ἀντελήφθη ἀμέσως ὅτι ἐπεκράτουν διάφοροι ἀντιλήψεις εἰς ἑκατέραν τῶν ομάδων Χίου καὶ Μυτιλήνης, ὡς καὶ ὅτι ὑπῆρχον φιλοδοξία προσωπικὰ ἀνικανοποίητοι ἐκ τῆς δοθείσης λύσεως. Εἶχον ἐτοιμοὺς

προκηρύξεις διαφόρους τῆς ἰδικῆς μου καὶ ἐφαίνοντο δυσαρεστημένοι, διότι ἐγὼ εἶχον ἀποστείλει ἤδη τοιαύτας καὶ μάλιστα μὲ μόνην τὴν ὑπογραφὴν μου. Οἱ περὶ τὸν Πλαστήραν εἶχον ἀντιλήψεις καθαρῶς βενιζελικὰς καὶ ἀντιβασιλικὰς (δημοκρατικὰς) καὶ ἐθεώρουν τὸν Πλαστήραν ὡς τὸν κύριον δημιουργὸν τῆς Ἐπαναστάσεως, τὴν ὁποίαν ἀπὸ καιροῦ εἶχε παρασκευάσει διὰ μυσσεως ἀξιοματικῶν, καὶ συνεπῶς δὲν ἦτο ὀρθὸν αἰὶ προκηρύξεις νὰ φέρουν μόνον τὴν ἰδικὴν μου ὑπογραφὴν.

Μετὰ συζήτησιν κατηρτίσθη ἐπαναστατικὴ ἐπιτροπὴ, πρὸς κατεύθυνσιν τοῦ ὄλου ἀγῶνος, ἀπαρτισθεῖσα ἐκ τῶν ἐξῆς μελῶν :

1) Γονατᾶς, 2) Πλαστήρας, 3) Κουρουσόπουλος, 4) Γαρδίκας, 5) Ἐδιδίης, συνταγματάρχαι, 6) Πρωτοσύγγελος, 7) Μαμούρης, 8) Κοιμήσης, 9) Χασαπίδης, 10) Παναγόπουλος, ἀντισυνταγματάρχαι, 11) Πετροπουλάκης καὶ 12) Φωκᾶς, ἀντιπλοίαρχοι.

Ἄλλ' ὁ Πετροπουλάκης εἶχε προετοιμάσει ἄλλην προκήρυξιν καὶ ἐπέμενε νὰ σταλῆ ἡ ἰδική του. Ἐπέμενε μὲ τόσον παράλογα ἐπιχειρήματα καὶ νευρικότητα, ὥστε, μετὰ ἀρκετὴν ὥραν, ἀντελήφθημεν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ νευρασθενείας ἢ ἐλαφροῦς παρακρούσεως, ἐξ ἧς καὶ ἄλλοτε εἶχε προσβληθῆ καὶ εἶχε θεραπευθῆ. Μετὰ τὴν διαπίστωσιν αὐτὴν ἐτέθη ὑπὸ περιορισμὸν εἰς τὴν καμπάναν του καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐν Ἐπαναστάσει στόλου ὁ ἀντιπλοίαρχος Δημήτριος Φωκᾶς. Προτοῦ ὅμως τεθῆ ὑπὸ περιορισμὸν εἶχε διατάξει νὰ σταματήσουν ὅλα τὰ πλοῖα καὶ ἠπέιλει ὅτι θὰ ἐφόνευεν ὅποιον δὲν θὰ ὑπήκουε. Πολὺ δυσάρεστον ἐπέισόδιον καὶ μάλιστα εἰς τόσον κρίσιμους στιγμάς.

Πλὴν τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς, χάριν ταχείας διεκπεραιώσεως παρουσιαζομένων ἐπείγουσῶν περιπτώσεων κατηρτίσθη ἐκτελεστικὴ ἐπιτροπὴ, ἣτις θὰ ἐνήργει κατὰ τὴν κρίσιν της. Αὕτη καθωρίσθη ἐκ τῶν 1ον) Γονατᾶ, 2ον) Πλαστήρα καὶ 3ον) Φωκᾶ.

Καθ' ὅλον τὸ ἀπόγευμα εἶτε ἐλάμβανον τὰ πολεμικά μας διαταγὰς τοῦ Ἵπουργείου τῶν Ναυτικῶν, διὰ τοῦ ἀσυρμάτου, περὶ μετακινήσεως των ἐκ Χίου καὶ Μυτιλήνης, ὅπου ἐθεωροῦντο ἀκόμη σταθμεύοντα, εἶτε συνελάμβανον οἱ ἀσύρματοί μας διαταγὰς ἀπευθυνομένας πρὸς ἄλλα πολεμικά, ὡς ἦτο τοιαύτη πρὸς τὸ Κιλκίς, τὸ ὁποῖον ἔπλεε πρὸς Θεσσαλονικὴν, νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Πειραιᾶ.

Τὰς ἰδικὰς μου προκηρύξεις εἶχον ἐντολὴν τὸ ἀεροπλάνον, τὸ ὁποῖον τὰς παρέλαβε, νὰ τὰς ρίψῃ τὴν 13 Σεπτεμβρίου εἰς Ἀθήνας, Θεσσαλονικὴν, Λάρισαν καὶ Λαμίαν, ἐπὶ τῇ προβλέψει ὅτι τὴν ἰδίαν ἡμέραν θὰ εὕρισκόμεθα καὶ ἡμεῖς περὶ τὰς Ἀθήνας καὶ θὰ ἀπεβιβαζόμεθα. Ἡμεῖς ὅμως εἶχομεν καθυστερήσει καὶ οὕτω ἡ Κυβέρνησις ἐλάμβανε γνῶσιν τῆς κινήσεώς μας καὶ τῆς ἐδίδετο καιρὸς νὰ λάβῃ μέτρα ἀντιστάσεως, ἤρχισαν δὲ νὰ γίνωνται ἐπικρίσεις καὶ νὰ γεννῶνται ἀνησυχίαι διὰ τὴν πρόωρον ἀποστολὴν τῶν προκηρύξεων. Οὐδεμίαν ὅμως πλέον ἦτο δυνατὴ ἐπικοινωνία μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ ἀεροπλάνου.

Δι' ὃ καὶ ἐλήφθη ραδιοτηλεγράφημα τοῦ Ἵπουργείου πρὸς τὰ μαζί μας πολεμικά, τὸ ὁποῖον ἔλεγεν: Ἄ'Αεροπλάνον ἔρριψε σήμερον ἐνταῦθα ἐπαναστα-

τικὰς προκηρύξεις με ὑπογραφήν Γονατᾶ. Τηλεγραφήσθε ὅ,τι σχετικὸν γνωρίζετε».

Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον με ἀνησύχει περισσότερο ἦτο μήπως εἰδοποιούμενα τὰ μὴ προσχωρήσαντα πολεμικὰ ἔλθωσι καὶ παρεμποδίσωσι τὴν ἀπόβασίν μας. Ἐάν προλάβωμεν νὰ ἀποβιβασθῶμεν, εἶμαι βέβαιος διὰ τὴν περαιτέρω ἐπιτυχίαν μας. Ἡ εὐθύνη μου καὶ συνεπῶς καὶ ἡ ἀγωνία μου ἦσαν μεγάλα. Ἐπροχωρήσαμεν με κάποιαν ταχύτητα καὶ ἐφθάσαμεν ἔξωθεν τοῦ Λαυρίου. Ἀπεφάσισα νὰ ἀποβιβασθῇ ἡ μὲν VII Μεραρχία εἰς Ραφίαν καὶ Πόρτο-Ράφτη, καθ' ὅσον εἶχομεν συναποκομίσει, χάριν τῆς ἀποβάσεως, μαοῦνες καὶ φορτηγίδας (σάτια), ἡ δὲ I Μεραρχία εἰς Λαύριον, ὅπου ἡδύνατο νὰ πλευρίσουν τὰ ἀτμόπλοια, ὡς ὑπαρχουσῶν ἐκεῖ ἀποβαθρῶν. Ὅλα τὰ λοιπὰ τμήματα θὰ ἔμενον ἔξωθεν τοῦ Λαυρίου ἐπὶ τῶν πλοίων, με τὴν σκέψιν νὰ τὰ ἀποβιβάσωμεν ἀναλόγως τῶν παρουσιασθησομένων ἀναγκῶν. Ταυτοχρόνως ἀπεφασίσθη καὶ ἡ ἀποστολὴ τηλεγραφικῶς διὰ τοῦ ἀσυρμάτου τῆς Λήμνου τελεσίγραφου πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ὅπως ἀπαντήσῃ ἐν δέχεται τοὺς ἄρους τῆς προκηρύξεως. Ἐδόθη τὴν 7½ μ.μ. καὶ ἐτάξαμεν προθεσμίαν ἀπαντήσεως τὴν 10ην νυκτερινήν. Τὴν ἰδίαν σχεδὸν ὥραν, κατόπιν ληφθέντος ραδιοτηλεγραφήματος ἐκ Θεσσαλονίκης ἐξέδωσα τὸ ἀκόλουθον ἀνακοινωθέν :

«Ραδιοτηλεγράφημα ἐκ Θεσσαλονίκης, ληφθὲν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, ἀγγέλλει ὅτι Στρατὸς καὶ Λαός, καθ' ὅλην τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν, ἀπεδέχθη (κατόπιν τῶν ριφθεισῶν ἐκεῖ προκηρύξεων) καὶ ἐκήρυξε τὴν Ἐπανάστασιν ἐν ὀνόματι τῆς σωτηρίας τῆς Πατρίδος καὶ ἐνεργεῖ ἐκ παραλλήλου πρὸς ἡμᾶς διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ τοῦ κινήματος.

Σ. Γονατᾶς»

Τὸ τελεσίγραφόν μας πρὸς Ἀθήνας φαίνεται ὅτι ἐλήφθη καθ' ἣν στιγμὴν συνεδρίαζε τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον, ὅπως ἀποφασίσῃ ποίαν στάσιν θὰ ἐτήρει ἔναντι τοῦ Ἐπαναστατικοῦ Κινήματος. Δὲν ἠσθάνοντο ὅτι εἶχον τὸ κύρος καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀντιστάσεως καὶ ὅλοι οἱ Ὑπουργοί, μόλις ἐλήφθη τὸ τελεσίγραφον, ἐπρότειναν τὴν παραίτησιν τῆς Κυβερνήσεως. Ἀνῆλθον εἰς τὰ Ἀνάκτορα ὅλοι καὶ ὑπέβαλον τὴν παραίτησιν τῆς Κυβερνήσεως. Περὶ παραίτησεως τοῦ Βασιλέως δὲν ὠμίλει τὸ τελεσίγραφον καὶ κοινῇ ἀποφάσει Βασιλέως καὶ Κυβερνήσεως ἀπεφασίσθη ἡ ἀποστολὴ τοῦ στρατηγοῦ Παπούλα εἰς Λαύριον πρὸς συνενόησιν μετὰ τῶν ἡγετῶν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἀπεστάλη δὲ διὰ τοῦ ἀσυρμάτου τὸ κάτωθι τηλεγράφημα πρὸς τὸ θωρηκτὸν Λῆμνος :

«Ἡ ὑπ' ἐμὲ Κυβέρνησις ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν της, γενομένην δεκτὴν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως. Ταύτην τὴν στιγμὴν ἔρχεται δι' αὐτοκινήτου ὁ στρατηγὸς Παπούλας, μετὰ τοῦ ὁποίου ἀνταλλάξατε σκέψεις σας.

Πρωθυπουργὸς Τριανταφυλλάκος»

Τὸ τηλεγράφημα ἐλήφθη τὴν 10 παρὰ 5 νυκτερινήν, ἥτοι 5 λεπτά πρὸ τῆς λήξεως τῆς τελεσιγραφικῆς προθεσμίας.

Ἡ Κυβέρνησις ὁμῶς, ἅμα τῇ πτώσει τῶν προκηρύξεων, ἐπεζήτησε νὰ πληροφορηθῇ περὶ τῆς σοβαρότητος τοῦ ὑπογράφοντος αὐτὰς καὶ μάλιστα φέροντος τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου, καθ' ἣν στιγμὴν ὑπῆρχον εἰς τὸ μέτωπον πολλαὶ δεκάδες στρατηγῶν. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ἐξ ἄλλων πηγῶν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν στρατηγῶν Παπούλα καὶ Κοντούλη ἐπληροφορήθη ὅτι πρόκειται περὶ σοβαροῦ καὶ ὄχι ἐπιπολαίου προσώπου. Μετὰ δὲ τὴν λήψιν τοῦ τελεσιγράφου ἡ Κυβέρνησις ἐπεζήτησεν ἐπίσης νὰ πληροφορηθῇ περὶ τῆς σοβαρότητος τῶν μετεχουσῶν τοῦ κινήματος δυνάμεων καὶ πρὸς τοῦτο ἀπέστειλε τὸν Παπούλαν εἰς Λαυρίον, ὁ ὁποῖος, ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι μὲ ἀνεζήτηι, περιῆλθε διὰ τῆς ἀτμακάτου τοῦ λιμεναρχείου ἐπὶ πολλὴν ὥραν ὄλα σχεδὸν τὰ ἐν Λαυρίῳ ἐμπορικὰ καὶ πολεμικὰ πλοῖα καὶ φαίνεται ὅτι ἀνέφερον εἰς τὴν Κυβέρνησιν ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ μπλόφας ! Τελικῶς ὁ Παπούλας ἀνῆλθεν ἐπὶ τῆς Λήμνου μετὰ τοῦ συνοδούντος αὐτὸν ἀντιπλοιαρχοῦ Οἰκονόμου καὶ περιώρισε τὸ αἴτημά του, ὅπως ὁ Βασιλεὺς, μετὰ τὴν παραίτησίν του, παραμείνῃ ἐν Ἑλλάδι καὶ μὴ ὑποχρεωθῇ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Ἐξωτερικόν. Τοῦ ἀπηντήσαμεν ὅτι δὲν συμφωνοῦμεν εἰς τοῦτο καὶ διότι θὰ ἐπηρέαζε τὸν νέον Βασιλέα καὶ διότι οἱ φανατικοὶ φίλοι του θὰ ἐδημιούργουν σὺν τῷ χρόνῳ πράγματα δυσάρεστα καὶ διὰ τὴν ἡσυχίαν τοῦ τόπου καὶ δι' αὐτὴν τὴν δυναστείαν. Κατόπιν τῆς συνομιλίας αὐτῆς μὲ τὸν Παπούλαν ἀπεστείλαμεν διὰ τοῦ ἀστυράτου τὸ κάτωθι τηλεγράφημα πρὸς τὴν Κυβέρνησιν :

«Μέχρι τῆς 5ης πρωινῆς δέον νὰ ἔχη παραιτηθῇ ὁ Βασιλεὺς καὶ νὰ ἔχη παραδοθῇ ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἄνευ ὄρων. Σᾶς καθιστῶμεν ὑπευθύνους διὰ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως».

Μετ' ὀλίγον δὲ ἐστείλαμεν τὸ κάτωθι τηλεγράφημα :

«Κυβέρνησιν, Ἀθήνας

Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἀξιώσεως ἡμῶν περὶ παραίτησεως τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἐνυπάρχει καὶ ἡ ἀξίωσις τῆς ἐντὸς τῆς βραχυτέρας δυνατῆς προθεσμίας ἀποδημίας αὐτοῦ καὶ τῆς Βασιλίσσης Σοφίας, ὡς καὶ τῶν βασιλοπαίδων Νικολάου καὶ Ἀνδρέου εἰς τὴν ἄλλοδαπήν.

Ἐκ τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς

Σ. Γονατᾶς

Ν. Πλαστήρας

Δ. Φωκᾶς»

14 Σεπτεμβρίου 1922. Ἄμα τῇ λήψει τοῦ ἀνωτέρω δευτέρου τελεσιγράφου φαίνεται ὅτι διεξήγοντο συνεννοήσεις καὶ ἡ ὥρα παρήρχето, δι' ὃ ὅπως μὴ παρέλθῃ ἀπρακτος ἡ ταχθεῖσα προθεσμία, πρὸ τῆς ταχθείσης 5ης πρωινῆς μᾶς εἰδοποίησε τὸ τηλεγραφεῖον Λαυρίου ὅτι ὁ πρωθυπουργὸς ἀναμένει εἰς τὸ τηλεγραφεῖον Ἀθηνῶν ὅπως συνεννοηθῇ τηλεγραφικῶς μὲ τὴν Ἐπαναστασιν καὶ παρακαλεῖ ὅπως προσέλθῃ ἐν μέλος τῆς εἰς τὸ τηλεγραφεῖον. Μετέβην ἀμέσως ἐγὼ μετὰ τοῦ Πλαστήρα.

Εἰς ἐρώτησίν μας διατί δὲν ἀπήντησαν ἐπὶ τοῦ δευτέρου τηλεγραφήματός μας, μᾶς ἀπήντησεν ὅτι ἀπὸ τῆς λήψεώς του εἶχε διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Βασιλέως, ὁ ὁποῖος τελικῶς ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του *, ὁ ἴδιος δὲ παρεκάλει νὰ ὀρίσωμεν τὰ πρόσωπα εἰς ἃ ἔδει νὰ παραδώσῃ τὴν Κυβέρνησιν.

Ἀπηντήσαμεν ὅτι δέον νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀρχὴν μέχρι τῆς ἀφίξεώς μας εἰς Ἀθήνας, ὅποτε θέλομεν ἀποφασίσαι.

Ἄμα τῇ ἐπανάδῳ μας ἐκ τοῦ τηλεγραφείου εἰς τὸ θωρηκτὸν Λῆμνος ἐξέδωσα τὴν κάτωθι ἡμερησίαν διαταγὴν :

«Θωρηκτὸν Λῆμνος

14 Σεπτεμβρίου 1922

Πρὸς ἅπαντα τὰ πλοῖα

Αἰτήματα ἐπαναστατῶν ἐγένοντο ἀποδεκτά. Βασιλεὺς καὶ Κυβέρνησις παρητήθησαν. Ὁ ἐπὶ πλοίων στρατὸς ἀποβιβασθήσεται ἐντὸς τῆς ἡμέρας εἰς Πειραιᾶ. Στρατὸς ἀποβιβαζόμενος μεταφερθῆ σιδηροδρομικῶς Ἀθήνας. Συγκληρητήρια εἰς πάντας τοὺς συμμετασχόντας εἰς τὸν Στρατὸν καὶ Στόλον.

Σ. Γονατᾶς».

Ἀμέσως μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Κωνσταντίνου ἐγένετο ἡ ὀρκωμοσία τοῦ νέου Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β', παρουσία τῆς τέως Κυβερνήσεως Τριανταφυλλάκου παρὰ τοῦ ἱερέως τῶν ἀνακτόρων.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω ἐξέδωσα τὴν κάτωθι ἡμερησίαν διαταγὴν :

«Ἡμερησία Διαταγὴ Ἀποβατικῆ Σώματος Καταλήψεως Ἀθηνῶν

14 Σεπτεμβρίου 1922 — Ὠρα 8.30' πρωινή

Ἀξιωματικοί, Στρατιῶται καὶ Ναῦται,

Ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς τιμίας ἐπαναστάσεως, εἰς ἣν Στρατὸς καὶ Στόλος ἀδελφωμένοι συμμετέσχον ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς Πατρίδος, ἐπετεύχθη σήμερον τὴν 8.30' πρωινήν, παραιτηθείσης τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ Βασιλέως καὶ γενομένων ἀποδεκτῶν ἀπάντων συνολικῶς τῶν αἰτημάτων μας, τῶν κοινοποιηθέντων διὰ τῆς προκηρύξεως καὶ τῆς ἀπὸ 12 Σεπτεμβρίου ἡμερησίας διαταγῆς μου.

Χάρις εἰς τὴν πειθαρχίαν, τὴν ἀφοσίωσιν καὶ τὴν ἐπιμονὴν σας, ἡ Πατρίς μας, ἀποδιώκουσα ἀπὸ σήμερον τὸν λήθαργον, ὅστις βαρὺς ἐπεκάθητο ἐπὶ

* Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Βασιλέως πρὸς τὸν Τριανταφυλλάκον εἶχεν ὡς ἐξῆς :

«Κύριε Πρόεδρε,

»Ὁ σάλος ὅστις παρήχθη ἐν Ἑλλάδι, κατόπιν τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀτυχημάτων καὶ ἐκ τῶν κινδύνων τῆς ἀπειλῆς τῆς Θράκης, ἐνίσχυσε τὴν ἰδέαν μερίδος τῶν ὑπηκόων μου ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ θρόνου παραμηνή μου κωλύει τοὺς ἰσχυροὺς φίλους μας ἀπὸ τοῦ νὰ συντρέξωσιν ἀποτελεσματικῶς τὴν Ἑλλάδα. Καίτοι δὲν συμμερίζομαι ποσῶς τὴν ἀντίληψιν ταύτην, ἐν τούτοις, βλέπων ὅτι ἡ σφαλερὰ αὐτὴ τῆς μερίδος ταύτης ἀντίληψις ἄγει τὴν χώραν εἰς ἐμφύλιον ρῆξιν καὶ θεωρῶν ὅτι ὁ ἀλληλοσπαραγμὸς θὰ εἶναι τὸ ἔσχατον καὶ τελειωτικὸν πλῆγμα κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀπεφάσισα, πρὸς ἀποφυγὴν αὐτοῦ, νὰ θυσιάσω ἑμαυτὸν καὶ νὰ παραιτηθῶ καὶ παραιτοῦμαι τοῦ θρόνου».

τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς, ἀντλεῖ νέον θάρρος καὶ νέας δυνάμεις ἠθικὰς καὶ ὑλικὰς πρὸς συγκράτησιν τῆς ἀρξαμένης Ἐθνικῆς συμφορᾶς καὶ δημιουργίαν νέων εὐτυχῶν γεγονότων, ἀνταξίων τῶν πολυνέκρων ἀγώνων μας, τῶν θυσιῶν μας καὶ τῶν πολυχρονίων κόπων καὶ μόχθων μας.

Ὁλόκληρον τὸ Ἔθνος σήμερον πρὸς ἡμᾶς στρέφει τὰ βλέμματα, ἡμᾶς τοὺς νέους ἐλευθερωτὰς του καὶ σᾶς ἐκφράζει τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς Πατρίδος.

Ἐχετε ὅμως ὑπ' ὄψιν σας ὅτι τὸ ἔργον μας δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη. Ἀπαιτεῖ παρά πάντων σιδηρᾶν πειθαρχίαν, ἀπόλυτον ὑπακοὴν εἰς τὰς διαταγὰς τῶν ἀνωτέρων σας καὶ αὐστηρὰν τήρησιν τῆς τάξεως.

Εἰς οὐδένα θὰ ἐπιτραπῇ, οἰοσθήποτε καὶ ἂν εἶναι, νὰ μολύνη διὰ τῆς διαγωγῆς του τὴν ἱερότητα τοῦ ἀγῶνος μας. Ὑπεσχέθη ὅτι ἡ τήρησις τῆς τάξεως θὰ ἐξασφαλισθῇ πλήρως ἀπὸ τῆς ἀποβιβάσεώς μας εἰς τὴν ξηρὰν.

Ἀποδείξατε διὰ τῆς διαγωγῆς σας ὅτι, ὅπως τόσον ἐπιτυχῶς ἐφέρατε εἰς πέρας τὸ ἱερὸν ἔργον τῆς Ἐπικναστάσεως, καθ' ὅμοιον τρόπον θὰ ἐξασφαλίσετε τοῦτο πλήρως καὶ εἰς τὸ μέλλον.

Ἐστὲ ὑπερήφανοι διότι εἰς σᾶς, τοὺς ἐπὶ 10ετίαν περιαγαγόντας νικηφόρως τὰς σημαίας μας ἀνὰ τὴν ξηρὰν καὶ τὰς θαλάσσας (παρὰ τὰ τελευταῖα ἀτυχήματα), ἐπεφυλάχθη ὑπὸ τῆς μοίρας ὁ ὠραῖος κληρὸς τῆς σωτηρίας τῆς Πατρίδος καὶ τῆς ἀναπλάσεως αὐτῆς.

Ἀξιωματικοί, ὑπαξιωματικοί, στρατιῶται καὶ ναῦται, ἐν ὀνόματι τῆς Πατρίδος σᾶς εὐχαριστῶ καὶ σᾶς συγχαίρω.

Ζήτω ὁ Στρατὸς καὶ ὁ Στόλος

Ζήτω ἡ Πατρίς.

Σ. Γονατᾶς».

Συγχρόνως εἰδοποιήσαμεν καὶ τὸ ἐν Ἀθήναις Γενικὸν Ἐπιτελεῖον ὅτι ὁ Ἐπαναστατικὸς Στρατὸς, ἀποτελούμενος ἀπὸ 3 μεραρχίας καὶ 10 πυροβολαρχίας, θὰ φθάσῃ εἰς τὰς Ἀθήνας περὶ τὴν 5ην ἀπογευματινὴν καὶ νὰ φροντίσῃ διὰ τὸν στρατωνισμόν των.

Τὸ Ἐπιτελεῖον ἀπήντησεν ὅτι ἔχει ἐξασφαλίσει τὸν στρατωνισμόν των.

Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν Ἀθήναις παραμενόντων ἀξιωματικῶν ἦσαν παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ εἶχον προπαρασκευάσει τὴν ὑποδοχὴν της. Ὁ συνταγματάρχης Σκανδάλης, ὡς Φρούραρχος Ἀθηνῶν, διὰ προκηρύξεώς του ἐβεβαίωσεν ὅτι οἱ πολῖται νὰ εἶναι ἀπολύτως ἡσυχοί, διότι οὐδεὶς θὰ θιγῇ, καθ' ὅσον ἡ Ἐπανάστασις εἶναι ὑπεράνω κομμάτων. Πᾶς ὅμως ὁ ὁποῖος ἤθελε διαταράξει τὴν τάξιν θὰ παταχθῇ ἀμειλίκτως. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὅλοι οἱ ὑπάλληλοι νὰ παραμείνουν εἰς τὰς θέσεις των ἐξακολουθοῦντες τὸ ἔργον των.

Ἐπῆρξαν ὅμως καὶ μερικοί, φανατικοί βασιλικοί, οἱ ὁποῖοι ἐπεζήτησαν νὰ ὀργανώσουν ἀντίστασιν εἰς τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως κατὰ τῶν ἐπαναστατικῶν στρατευμάτων. Μετέβησαν εἰς τὰ παραπήγματα καὶ ὠπλίσθησαν καὶ ἐγύριζαν εἰς τοὺς δρόμους προσπαθοῦντες νὰ διεγείρουν τὸν λαόν. Ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἦσαν ὁ στρατηγὸς Κωνσταντόπουλος καὶ ὁ συνταγματάρχης Τσόντος

Οι Ἀρχηγοὶ τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1922, Συνταγματάρχαι
Στυλιανὸς Γονατᾶς καὶ Νικόλαος Πλαστήρας.

ἡ Βάρδας. Καὶ ὁ λαὸς ἀφ' ἑαυτοῦ τοὺς ἀπεδοκίμαζεν, ἀλλὰ καὶ ὁ στρατηγὸς Παπούλας ἐβεβαίωκε ὅτι κάθε ἀντίδρασις εἶναι ἀδύνατος, ἀφοῦ μάλιστα Βασιλεὺς καὶ Κυβέρνησις ἀπεδέχθησαν τὰ αἰτήματα τῆς Ἐπαναστάσεως. Κατόπιν τούτων διελύθησαν οἱ ὀλίγοι παραξίαι, ὁ δὲ Κωνσταντόπουλος ὑπέβαλε αἴτησιν ἀποστρατεύσεώς του.

Ἄφ' ἑτέρου ἡ Ἐπαναστασις ἔστειλε τὸ μεσημέρι ἀπὸ τὸ Λαύριον τὴν ἐξῆς προκήρυξιν, ἣτις ἐδημοσιεύθη εἰς τὰς ἀπογευματινὰς ἐφημερίδας καὶ εἰς παραρτήματα :

«Πρὸς τὸν Λαόν,

Κατόπιν ἐπελθούσης μετὰ τῆς παραιτηθείσης Κυβερνήσεως συμφωνίας, ἐντὸς ἐλαχίστων ὥρων ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ ἀναλαμβάνει τὴν ἐξουσίαν. Μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἐπαφίεται ἡ διαφύλαξις τῆς τάξεως καὶ ἡ ἀσφάλεια ὄλων ἀνεξαίρετως τῶν πολιτῶν εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων, πρὸς συμφιλίωσιν καὶ γεφύρωσιν τοῦ χάσματος, πόνον δὲ ἡ Ἐπαναστασις ἐνσαρκώνει. Οἱ τυχόν παραξίαι, εἰς οἵανδήποτε πολιτικὴν μερίδα καὶ ἂν ἀνήκουν, θὰ τιμωρηθῶσιν ἀμειλίκτως, ἐπαναστατικῶς δικαίῳ.

Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ»

Ἐκ παραλλήλου τὸ ἑσπέρας τῆς ἰδίας ἡμέρας (14 Σεπτεμβρίου) ἀπεστάλη πρὸς τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον ἐκ τῆς Λήμνου τὸ κάτωθι τηλεγράφημα :

«Ἐλευθέριον Βενιζέλον

Παρισίους,

Ἡ Ἐπαναστασις ἐκφράζει ὕμιν τὴν ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην τῆς διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ Ἐθνικοῦ ζητήματος ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ καὶ ζητεῖ τὴν ἄμεσον ἀρωγὴν Ὑμῶν.

Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ

Γονατᾶς — Πλαστήρας — Φωκᾶς»

Ἀπὸ τῆς 3ης ἀπογευματινῆς ἀφίχθησαν ἀπὸ Λαυρίου εἰς Ἀθήνας δι' αὐτοκινήτων οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς Ἐπαναστάσεως, οἵτινες εἶχον σταλῆ πρὸς διακανονισμὸν τοῦ στρατωνισμοῦ. Οὗτοι βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις ὁμοφρόνων ἀξιωματικῶν παρέλαβον, μέχρι τῆς 5 μ.μ., ἄνευ οὐδαμοῦ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως, τὸ Φρουραρχεῖον, τὴν Ἀστυνομίαν, τὸ Ταχυδρομεῖον, τὸ Τηλεγραφεῖον, τὴν Ἀναπληρωματικὴν Διοίκησιν. Παντοῦ ἐγένοντο δεκτοὶ εὐμενῶς.

Ἐπίσης ὅλα τὰ ἐν Ἀθήναις στρατιωτικὰ τμήματα προσεχώρησαν εἰς τὴν Ἐπαναστασιν μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὴν Μεραρχίαν Ἱππικοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ φανατικοὶ βασιλικοὶ εἶχον στηρίξει πολλὰς ἐλπίδας ὅτι θὰ ἀνθίστατο. Μετεῖχον ὁ ἐπιτελάρχης αὐτῆς Τσαγκαρίδης καὶ ὁ ἐπίταρχος Καλίνσκις.

Εἰς τὰς 6 μ.μ. ἦλθαν μὲ τὸ τραῖνο τοῦ Λαυρίου τὰ πρῶτα τμήματα τοῦ Ἐπαναστατικοῦ Στρατοῦ, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀποβιβασθῆ ἐκεῖ καὶ τὰ ὁποῖα κατηθύνθησαν εἰς τὰ προωρισμένα δι' αὐτὰ καταλύματα. Ὁ κόσμος ὁ ὁποῖος τὰ ὑπεδέχθη ἐνθουσιωδῶς ἀνεζήτησε ματαίως μεταξὺ αὐτῶν μεγαλοφῶως τοὺς Ἀρχηγούς τῆς Ἐπαναστάσεως διὰ νὰ τοὺς ἐπευφημήσῃ.

Οί Ἀρχηγοί τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922 Στυλ. Γονατᾶς καὶ Νικόλ. Πλαστήρας, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Ἐπιτελείου των, εἰσέρχονται εἰς Ἄθῆνας διὰ τῆς Λεωφόρου Συγγρού. 15 Σεπτεμβρίου 1922.

Τὴν ἰδίαν περίπου ὥραν ἔφθασαν εἰς τὸν λιμένα Νέου Φαλήρου τὰ πολεμικὰ «Λῆμνος», 2 ἀντιτορπιλικὰ, 4 τορπιλλοβόλα, 2 ἔξωπλισμένα εὐδρομα καὶ 14 μεταγωγικὰ μὲ τὸν στρατόν.

Ἡ ἀπόβασις θὰ ἤρχιζε τὴν ἐπομένην τὸ πρωί.

Εἰς Ἀθήνας εἶχον κινήθῃ ὑπὲρ τῆς Ἐπαναστάσεως οἱ στρατηγοὶ Πάγκαλος, Γαργαλίδης, Μαζαράκης, Μανέτας καὶ Τσερούλης, οἱ συναγματάρχαι Σκανδάλης, Σακελλαρόπουλος καὶ Χαβίνης, ὁ πλοίαρχος Χατζηκυριάκος, οἱ ἀντιπλοίαρχοι Δεμέστιχας, Κολιαλέξης καὶ Γιαννικώστας κλπ. καὶ εἶχον ἤδη συλλάβει τοὺς θεωρουμένους παρ' αὐτῶν ὑπευθύνους πολιτικούς. Οὗτοι δὲ εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς τὰ γραφεῖα τῆς Ἐφημερίδος «Ἐλεύθερον Βῆμα», τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν τὸ Στρατηγεῖον των.

Εἶχον συλληφθῆ καὶ ἐκρατοῦντο εἰς τὴν Διεύθυνσιν τῆς Ἀστυνομίας οἱ Γούναρης, Στράτος, Θεοτόκης, Πρωτοπαπαδάκης, Δούσμανης, Κωσταντινόπουλος καὶ Τσότος-Βάρδας.

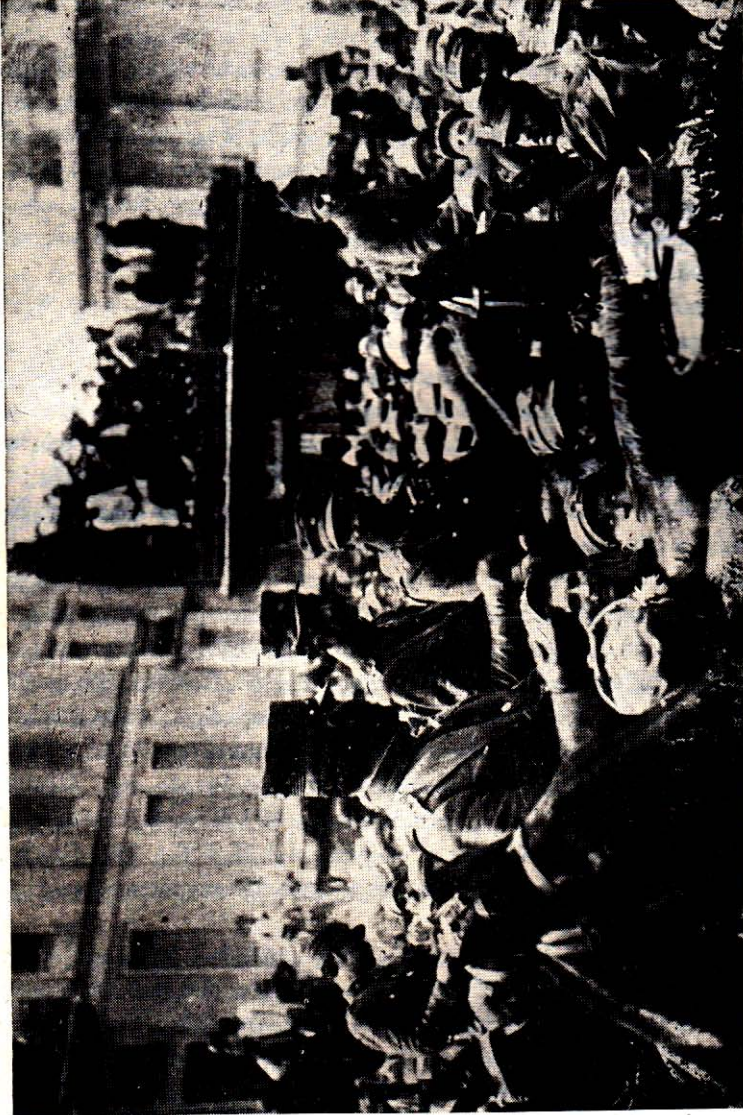
Διάφοροι φανατικοὶ ἐζήτουν τὸν ἄμεσον τυφεκισμόν των, ὡς προδοτῶν καὶ ὑπαιτίων τῆς καταστροφῆς.

Οἱ περισσότεροὶ ἐξ αὐτῶν μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Στρατηγὸν Πάγκαλον ἦλθον πρὸς συνάντησίν μας εἰς τὴν Λῆμνον, εἰς τὸ Φάληρον, μᾶς εἶπον τί εἶχαν κάμε., ὁ δὲ Πάγκαλος μᾶς ὑπέδειξε τὸ τί ἔδει νὰ κάμωμεν περαιτέρω, δυσφορῶν, ἴσως, διότι αὐτὸς δὲν ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ κινήματος, καὶ ἐλπίζων, σὺν τῇ ἐξελίξει τῶν πραγμάτων, ὅτι θὰ ἐγίνετο τοιοῦτος.

Ἡμεῖς ἠκούσαμεν ἀπλῶς τὰς εἰσηγήσεις των, ἀλλὰ δὲν ἀπεμακρύνθημεν τῆς γραμμῆς τὴν ὁποῖαν ἤδη εἶχομεν χαράξει.

15 Σεπτεμβρίου 1922. Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν εἶχε περάσει τὴν χθεσινὴν ἡμέραν μὲ ἀγωνίαν, λόγῳ τῶν μικροεπεισοδίων καὶ πυροβολισμῶν εἰς τὸ Σύνταγμα, τὴν Ὀμόνοιαν, τὴν ὁδὸν Σταδίου, παρὰ βασιλοφρόνων ὄπλοφορῶντων, καὶ ἀνέμενον τὴν σημερινὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὡς εἶχε προαγγελθῆ θὰ ἀπεβιβάζετο ὁ Ἐπαναστατικὸς Στρατὸς καὶ οἱ Ἀρχηγοὶ τῆς Ἐπαναστάσεως, οἵτινες καὶ θὰ ἀνελάμβανον τὰς εὐθύναις τῆς περαιτέρω διακυβερνήσεως τῆς Χώρας. Καίτοι εἶχεν ἀναγγελθῆ ὅτι οἱ Ἀρχηγοὶ τῆς Ἐπαναστάσεως θὰ ἀνῆρχοντο εἰς Ἀθήνας τὴν 11ην πρωινήν, ὁ κόσμος ἀπὸ πολὺ πρωὶ εἶχε κατακλύσει τὴν Λεωφόρον Συγγροῦ, τὴν Πύλην Ἀδριανοῦ, τὸν πρὸ τῶν ἀνακτόρων χῶρον καὶ λοιπὰς ὁδοὺς, ἐν ἐξάλλῳ ἐνθουσιασμῷ, διὰ νὰ ὑποδεχθῆ ἐκείνους τοὺς ὁποίους ἐθεώρει ὡς σωτῆρας. Μετὰ τὴν πλήρη ἐθνικὴν ἀποθάρρυνσιν, ἓνα κῦμα ἀκράτου αἰσιοδοξίας κατεῖχεν ὅλον τὸν Λαόν, ὅτι δὲν ἐχάθημεν ὡς ἔθνος, ἀλλὰ θὰ ἀναζήσωμεν καὶ πάλιν. Ἐγγραφή ἀργότερον παρὰ σοβαρῶν ἱστορικῶν, ὅτι «καὶ ἐὰν ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1922 δὲν εἶχε πράξει τίποτε ἄλλο — ἐνῶ ἔκαμε πολλὰ — θὰ ἔφθανε μόνον ὅτι ἀπελύμανεν, ὅτι ἐξήγγισεν, ὅτι ἐτόνωσε τὴν ἐλληνικὴν ψυχὴν, διὰ νὰ τῆς ἀναγνωρίσωμεν ὅλας τὰς δάφνας, εἰς τὰς ὁποίας ἐδικαιώθη ἐπὶ τῆς Ἱστορίας. Τίποτε δὲν ἐχάθη, ὅταν δὲν ἐχάθη ἡ ψυχὴ ἐνὸς Λαοῦ».

Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν στρατευμάτων καὶ εἰς τὴν πρώτην σειρὰν εἶχον ταχθῆ

Οι Αρχηγοί τῆς Ἐπαναστάσεως Στυλ. Γονατῆς καὶ Νικόλα. Πλαστήρας, μετὰ τοῦ ὀρισθέντος
 ὡς Ἐπιτελέγγου των Ἀχιλ. Πρωτοσυγγέλου, κατὰ τὴν εἰσοδὸν των εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἔτυχον
 ἐνθουσιώδους παραχὶ τοῦ λαοῦ ὑποδοχῆς. 15 Σεπτεμβρίου 1922.

ἔφιπποι οἱ Γονατᾶς, Πλαστήρας καὶ Πρωτοσύγγελος (ὁ ὁποῖος εἶχεν ὀρισθῆ Ἐπιτελάρχης τοῦ ἀποβατικοῦ Σώματος) καὶ ἠκολούθουν ἀμέσως τὰ μέλη τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς. Ἀνῆλθον διὰ τῆς Λεωφόρου Συγγροῦ, πρὸ τῆς Πύλης Ἀδριανοῦ, πρὸ τῆς πλατείας τῶν Ἀνακτόρων, ἔκαμψαν πρὸς τὴν ὁδὸν Κηφισίας καὶ ἐσταμάτησαν πρὸ τῆς Λέσχης τῶν ἀξιωματικῶν, ὅπου παρήλασαν πρὸ τῶν Ἀρχηγῶν ὅλα τὰ τμήματα καὶ κατηυθύνθησαν κατόπιν εἰς τοὺς καταυλισμούς των.

Αἱ ζητωκραυγαὶ ὑπὲρ τῶν Ἀρχηγῶν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ Στρατοῦ ἀπετέλουν παραλήρημα καὶ ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ πλήθους ὑπερέβη πᾶσαν προηγουμένην τοιαύτην ἐκδήλωσιν. Ἀπόλυτος τάξις ἐτηρήθη παντοῦ, πλὴν μερικῶν θερμοαίμων, οἱ ὁποῖοι διέσπων τὴν γραμμὴν διὰ νὰ φιλήσουν τὰ ἄλογα καὶ τὶς μπότες τῶν Ἀρχηγῶν. Καὶ οἱ πρεσβευταὶ τῶν ξένων Δυνάμεων παρηκολούθησαν, ἀπὸ διάφορα σημεῖα, τὴν γενομένην ὑποδοχὴν καὶ τὰς τόσον θερμὰς ἐκδηλώσεις.

Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ ἐγκατεστάθη εἰς τὸ κτίριον ὅπου ἦτο τὸ πολιτικὸν Γραφεῖον τοῦ Πρωθυπουργοῦ, ὁδὸς Ἡπίτου 3.

16 Σεπτεμβρίου. Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ ἀπέστειλε εἰς τὸν Βασιλέα τὸν κατάλογον τῆς νέας Κυβερνήσεως, ἣτις καὶ ὠρίσθη τὴν 4 μ.μ. τῆς ἰδίας ἡμέρας, παρουσίᾳ τοῦ τέως Πρωθυπουργοῦ Τριανταφυλλάκου παρὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Θεοκλήτου. Ὁ κατάλογος εἶχεν ὡς ἐξῆς :

1) Ἀλέξανδρος Ζαΐμης, Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως. 2) Σωτήριος Κροκιδᾶς, ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ προσωρινῶς Πρόεδρος μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Ζαΐμη (ἀπουσιάζοντος τότε διὰ λουτρὰ εἰς Αὐστρίαν, μὴ ἀρνηθέντος, ἀλλὰ καὶ μὴ ἀναλαβόντος μέχρι τέλους), 3) Νικόλαος Πολίτης, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, 4) Εὐθύμιος Κανελλόπουλος, τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας καὶ προσωρινῶς τῶν Ἐξωτερικῶν, μέχρις ἀφίξεως τοῦ Ν. Πολίτου, ἀπουσιάζοντος εἰς Παρισίους. 5) Ἀναστάσιος Χαραλάμπης, στρατηγός, τῶν Στρατιωτικῶν, 6) Φίλιππος Βασιλείου, ἀρεοπαγίτης, τῆς Δικαιοσύνης, 7) Ἀλέξανδρος Διομήδης, τῶν Οἰκονομικῶν, 8) Ἀπόστολος Δοξιάδης, ἱατρός, τῆς Περιθάλψεως, 9) Ἰωάννης Σιώτης, ἱατρός, τῆς Παιδείας, 10) Πέτρος Καλλιγᾶς, τῆς Συγκοινωνίας καὶ προσωρινῶς τῆς Γεωργίας καὶ Τ.Τ.Τ., 11) Γεώργιος Ἐμπειρῆκος, τοῦ Ἐπισιτισμοῦ καὶ 12) Δημήτριος Παπαχρήστου, ναύαρχος, τῶν Ναυτικῶν.

Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Τ.Τ.Τ. συνεπληρώθη μετὰ τινὰς ἡμέρας διὰ τοῦ Ἀντωνίου Χρηστομάνου καὶ τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μυλωνᾶ. Τὸ Ὑπουργεῖον Θησαυροῦ εἶχε ληφθῆ ἀπόφασις νὰ τὸ καταργήσωμεν, ὅπερ καὶ ἐγένετο, παρέμεινε συνεπῶς ἀσυμπλήρωτον, μὲ τὴν ἐντολὴν αἱ εἰς αὐτὸ ὑπαγόμενα ὑπηρεσίαι νὰ διευθύνωνται, μέχρι τῆς συγχωνεύσεώς του, παρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν.

Ἡ σύνθεσις τοῦ νέου Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἀπεδείκνυε τὴν πρόθεσιν τῆς Ἐπαναστάσεως ὅπως ἡ νέα Κυβέρνησις ἀπαρτισθῆ ἀπὸ πρόσωπα ὅσον τὸ δυνατὸν ἀχρωμάτιστα καί, ἐν πάσῃ περιπτώσει, μετριοπαθῆ.

Δὲν ὠρκίσθησαν οἱ Ζαίμης, Κροκιδᾶς (ἀπουσιάζων εἰς Κόρινθον) καὶ Ν. Πολίτης. Ὁ Κροκιδᾶς ἐπανήλθε τὴν ἐπομένην, ὠρκίσθη καὶ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του.

Ἐν τῷ μεταξύ κατέφθανε σωρεία τηλεγραφημάτων διαφόρων ἀρχῶν, συλλόγων καὶ σωματείων, δηλοῦντων προσχώρησιν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν. Οὕτω ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Στρατιᾶς Θράκης ἀντιστράτηγος Πολυμενάκος, τὸν ὁποῖον εἶχε διορίσει εἰς τὴν θέσιν ταύτην τὸ προηγούμενον καθεστῶς, ἐτηλεγράφησεν ὅτι τόσον αὐτός, ὅσον καὶ ὁ στρατὸς τῆς Θράκης ἀσπάζονται τὸ κίνημα καὶ τίθενται παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ διοικητὴς τῆς ἀνεξαρτήτου Μεραρχίας Θεοτόκης, συγχαίρων «διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἔκβασιν τοῦ ἀναληφθέντος ἔργου». Ἀλλὰ καὶ ὅλαι αἱ φρουραὶ Θεσσαλίας, Στερεᾶς καὶ Πελοποννήσου καὶ ὁ Ναύσταθμος ἀπέστειλαν τηλεγραφήματα προσχωρήσεως. Χιλιᾶδες δὲ τηλεγραφημάτων ἰδιωτῶν κατέκλυζον τὰ γραφεῖα τῆς Ἐπαναστάσεως, ὡς καὶ ἐπιτροπαὶ ζητοῦσαι νὰ παρουσιασθοῦν εἰς τοὺς Ἀρχηγούς.

17 Σεπτεμβρίου 1922. Κατόπιν τῆς διαλύσεως τῆς Συνελεύσεως, οὐδεὶς (οὔτε ὁ Βασιλεὺς) εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκδώσῃ συντακτικὰς πράξεις, πλὴν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἥτις ἐπικρατήσασα ἀπετέλεσε νόμιμον καθεστῶς. Πρὸς τακτοποίησιν ὅθεν θεμάτων ἀπαιτούντων συντακτικὴν πράξιν ἐξεδώσαμεν τὴν κάτωθι τοιαύτην :

«Ἡ Ἐπανάστασις ὡς κυρίαρχον Σῶμα ἀποφασίζει καὶ κανονίζει, μέχρι συγκροτήσεως τῆς νέας Ἐθνοσυνελεύσεως, τὰ κάτωθι :

1ον) Μεταβιβάζει εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὸ δικαίωμα τῆς ἐκδόσεως Νομοθετικῶν διαταγμάτων.

2ον) Οἱ Μουσουλμάνοι Μακεδονίας καὶ Θράκης θὰ ἀποτελέσουν κατὰ τὰς προσεχεῖς ἐκλογὰς ἰδιαιτέρους ἐκλογικοὺς συλλόγους, δικαιοῦμενοι νὰ ἀναδείξωσιν ἐν ὄλῳ 19 ἀντιπροσώπους ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ. Διὰ διατάγματος τῆς Κυβερνήσεως θὰ καθορισθῇ ἡ κατὰ τὰς ἐκλογικὰς περιφέρειας κατανομή τῶν 19 ἑδρῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ ἐκάστης περιφέρειας, καὶ πᾶσα σχετικὴ λεπτομέρεια.

3ον) Οἱ μέχρι τοῦ σχηματισμοῦ τῆς νέας Κυβερνήσεως συλληφθέντες ὡς ἔνοχοι τῶν ἐπελθουσῶν συμφορῶν θὰ παραμείνωσιν εἰς τὰς φυλακάς, μέχρις ὅτου ἡ μέλλουσα Συνέλευσις ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ταχυτέρας δίκης των.

17 Σεπτεμβρίου 1922

Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ

Σ. Γονατᾶς, Πλαστήρας, Κουρουσόπουλος, Γαρδικας, Ἐδιπίδης, Φωκᾶς, Πρωτοσύγγελος, Κοιμήσης, Χασαπίδης, Παναγόπουλος, Μαμούρης».

Κατόπιν ἐκδηλωθείσης παρακλήσεως παρὰ τῶν πρεσβευτῶν Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας ὅπως συναντηθῶσι μετὰ τῶν Ἀρχηγῶν τῆς Ἐπαναστάσεως μετέβην ἐγὼ μετὰ τοῦ Πλαστήρα εἰς τὴν Ἀγγλικὴν Πρεσβείαν, ὅπου εὕρισκοντο οἱ δύο ἀνωτέρω πρεσβευταί, οἱ ὁποῖοι μᾶς εἶπον ὅτι ὁμιλοῦσι καὶ ἐκ μέρους τῶν πρεσβευτῶν τῆς Ἰταλίας, Ὀλλανδίας καὶ Ἰσπανίας, τοὺς ὁποίους

είδον, ἀλλ' ἦσαν βέβαιοι ὅτι θὰ ἦσαν σύμφωνοι πρὸς τὰς ἀπόψεις των καὶ πάντες οἱ λοιποί, τοὺς ὁποίους ὅμως δὲν ἔτυχε νὰ ἴδωσιν ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ.

Ἐν ἀρχῇ ἐξέφρασαν τὴν ἐξαιρετικὴν ἐντύπωσιν τὴν ὁποίαν τοὺς ἔκαμαν αἱ τόσον θερμαὶ ἐκδηλώσεις ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὡς καὶ ἡ τηρηθεῖσα ἀπόλυτος τάξις καὶ δὲν ἀπέκρυψαν καὶ τὴν ἰδικὴν των συμπάθειαν πρὸς τὸ κίνημα. Κατόπιν ἔφερον τὸν λόγον ἐπὶ τοῦ τρόπου τῆς τιμωρίας τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν κρατουμένων ἢ καὶ συλληφθησομένων, ὡς ὑπευθύνων τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς, καὶ ἐξέφρασαν τὴν γνώμην ὅτι δὲν θὰ ἀπῆχει καλῶς, τόσον ἐν Εὐρώπῃ ὅσον καὶ ἐν Ἀμερικῇ, ἡ τυχὸν ἐκδίκασις τούτων παρὰ Ἐπαναστατικοῦ δικαστηρίου, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ δικασθῶσι, κατὰ τὰ κεκανονισμένα, παρ' εἰδικοῦ πολιτικοῦ δικαστηρίου, ὡς ἔκαμαν καὶ ἐν Γαλλίᾳ διὰ τὸν Καγιώ, κλπ. Καὶ γενικῶς ἄφηναν νὰ ὑπονοηθῇ ὅτι καὶ τὰ Ἑλληνικὰ ἔθνικα συμφέροντα θὰ παρεβλάπτοντο.

Ἀπηντήσαμεν ὅτι δὲν ἐμφορεῖται ἡ Ἐπανάστασις ἀπὸ ἐκδικητικὰς προθέσεις, οὔτε ἀπὸ προκαταλήψεως καὶ ἔχει τόσα ἄλλα ζητήματα νὰ ἀσχοληθῇ, καὶ ἰδίᾳ μὲ τὴν ἀνασύνταξιν τοῦ Στρατοῦ τῆς Θράκης, ὥστε νὰ ἀφήσῃ ἡ τιμωρία νὰ γίνῃ ἐν καιρῷ ἀπὸ τοὺς ἀρμοδίους.

Μετά τινος ἡμέρας, τόσον ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας ὅσον καὶ οἱ λοιποὶ ἐν Ἀθήναις πρέσβεις παρουσιάσθησαν εἰς τὸν Βασιλέα Γεώργιον τὸν Β', ἐνῶ εἶχον διακόψει τὰς ἐπαφὰς των μὲ τὸν Κωνσταντῖνον.

18 Σεπτεμβρίου 1922. Τὴν μεσημβρίαν τῆς σήμερον ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ παρουσιάσθη εἰς τὸν νέον Βασιλέα. Ὁ Γονατᾶς προσεφώνησεν ἐκ μέρους τῆς Ἐπιτροπῆς τὸν Βασιλέα ὡς ἑξῆς :

«Μεγαλειότατε,

Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ παρουσιάζεται ἐνώπιον τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος διὰ νὰ ὑποβάλῃ τὰ συγχαρητήριά της ἐπὶ τῇ ἀναρρήσει εἰς τὸν θρόνον καὶ τὰς εὐχὰς της διὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ Ἔθνους καὶ τοῦ θρόνου καὶ τὰ σέβη της. Ἀντιπροσωπεύομεν τὴν ἐξεγερθεῖσαν συνείδησιν τοῦ Ἔθνους διὰ τὴν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη κακοδαιμονίαν του καὶ τὴν πρόσφατον ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ συμφορὰν καὶ τὴν θέλησιν αὐτοῦ νὰ χωρήσῃ πρὸς τὰς ἐμπρὸς καὶ νὰ μὴ ἀποθάνῃ. Ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος, ἀπὸ ἐτῶν διὰ τὴν δόξαν τῆς Πατρίδος ἀγωνιζόμενοι, ἠσθάνθησαν ἀμεσώτερον τὸν πόνον τῆς μεγάλης Ἐθνικῆς καταστροφῆς μας καὶ ἐξηγέρθησαν πρῶτοι, ζήτησαντες νὰ ἀπομακρύνωσιν ἐκ τῆς ἀρχῆς ὅσους συνέτειναν εἰς ταύτην καὶ νὰ ἄρῳσι πᾶν ἐμπόδιον, ὅπερ μᾶς ἀπεστέρησε τῆς συνδρομῆς τῶν ἰσχυρῶν κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον συμμαχῶν μας.

Εἴμεθα εὐτυχεῖς ὅτι ἐπετύχομεν τοῦτο ἄνευ αἱματοχυσίας καὶ ὅτι ἐνεπνεύσαμεν ἐμπιστοσύνην εἰς ὀλόκληρον τὸ Ἔθνος διὰ τὴν ἀγνότητα τῶν σκοπῶν μας. Αἱ μέχρι χθὲς ἀλληλοσπαρασσόμενα πολιτικὰ μερίδες προσέρχονται ἡνωμένοι ἐνώπιόν μας καὶ συσκέπτονται μεθ' ἡμῶν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Πατρίδος.

Εἰς τοιαύτην ἠνωμένην Πατρίδα ἐκάλεσε τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα ἡ Ἐπανάστασις νὰ βασιλεύσῃ καὶ εὐχεται ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Σας νὰ ἴδῃ ὅλα τὰ ὄνειρα τῆς Φυλῆς ἐκπληρούμενα».

Ὁ Βασιλεὺς ἀπήντησεν ὡς ἐξῆς :

«Σᾶς ἐκφράζω τὸν θαυμασμόν μου διὰ τὴν τηρηθεῖσαν τάξιν καὶ τὰς προσπάθειάς σας ὑπὲρ τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς σωτηρίας του. Σᾶς βεβαιῶ ὅτι θὰ μὲ εὕρητε πάντοτε παρὰ τὸ πλευρόν σας διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Πατρίδος. Ἐπίσης σᾶς διαβεβαιῶ ὅτι ὁ πατὴρ μου εἶναι ἀποφασισμένος, κατόπιν τῆς παραιτήσεώς του, νὰ μὴ ἐπιζητήσῃ ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει τὴν ἐπάνοδον εἰς τὸν θρόνον του».

Ὁ Βασιλεὺς ὠμίλησε κατόπιν φιλικῶς πρὸς τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ἐβεβαίωσεν ὅτι ὁ πατὴρ του θὰ ἀνεχώρει συντόμως διὰ τὸ Ἐξωτερικόν.

Ἐλήφθη ἐπίσης τηλεγράφημα τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου ἐκ Παρισίων ἔχον οὕτω :

«Ἐπαναστατικὴν Ἐπιτροπὴν καὶ Κυβέρνησιν
Ἀθήνας

Τίθεμαι ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς, ὅπως προσφέρω καὶ ἐγὼ τὰς ὑπηρεσίας μου πρὸς συγκράτησιν τῆς Πατρίδος ἀπὸ τῆς ἀβύσσου, εἰς ἣν ἐφέρετο καθημερινῶς ἐπὶ τοῦ καταλυθέντος καθεστῶτος. Πρέπει ἐν τούτοις νὰ ἐπαναλάβω ὅτι ἡ ἀποδοχὴ μου αὕτη οὐδόλως σημαίνει μεταβολὴν τῆς μετὰ τὴν 1ην Νοεμβρίου 1920 ἀποφάσεώς μου περὶ ὀριστικῆς ἀποχῆς ἀπὸ τῆς πολιτικῆς, εἰς ἣν ἐμμένω ἀκλονήτως. Ἐχω τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ ἀναμιχθῶ πλέον εἰς τὴν ἐνεργὸν πολιτικὴν. Θὰ πράξω ὅμως νῦν τὸ πᾶν διὰ τὸν τόπον, ἐργαζόμενος εἰς τὸ Ἐξωτερικόν. Εἶναι ὅμως ἀπαραίτητον πρὸς τοῦτο νὰ λάβω ταχέως πλήρη γνῶσιν τῶν ἐν γένει Ἑλληνικῶν πραγμάτων. Τέλος συνιστῶ διορισμὸν πρεσβευτῶν ἐν Παρισίοις Ρωμάνου καὶ ἐν Λονδίῳ Κακλαμάνου».

Ἡ Ἐπανάστασις, μὴ δυναμένη νὰ ἀπαντήσῃ εἰς ἕνα ἕκαστον ἀπὸ τοὺς συγχαρέντας αὐτήν, ἐξέδωκε τὴν κάτωθι τηλεγραφικὴν ἐγκύκλιον :

«Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ μετὰ μεγίστης συγκινήσεως, ἀμα δὲ καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἀποδέχεται τὰς ὑπὸ τοῦ ἀγνοῦ πατριωτισμοῦ ἐμπνεομένης ὁμοθύμους εὐχὰς Ὑμῶν περὶ προσχωρήσεως εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς τεθὲν πρόγραμμα καὶ δηλώσεις σας ὅτι τίθεσθε παρὰ τὸ πλευρόν της. Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ, κατόπιν τῆς ὁμοθύμου συμμετοχῆς πάντων, αἰσθάνεται ἑαυτὴν ἐπὶ τοσοῦτον ἐνισχυομένην εἰς τὸ ἔργον της, ὥστε νὰ μὴ ἔχῃ τὴν ἐλαχίστην ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ παρ' αὐτῆς ἀναληφθεὶς ἀγὼν πρὸς σωτηρίαν τῆς κινδυνευούσης Πατρίδος θέλει ἀχθῆ εἰς αἴσιον πέρασ. Ἡ Ἐπιτροπὴ μὴ δυναμένη, λόγῳ πληθώρας τηλεγραφημάτων, νὰ εὐχαριστήσῃ ἕκαστον τούτων, ὡς καὶ τὰ ἄτομα τὰ ἀποστέλλαντα παρόμοια τηλεγραφήματα κεχωρισμένως, περιορίζεται εἰς τὸ νὰ ἐκφράσῃ διὰ τοῦ παρόντος τηλεγραφῆματος τὰς θερμὰς εὐχαριστίας της.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ὡς μόνην συνδρομὴν εἰς τὸ ἔργον τῆς παρ' ἐκάστης Ἀρχῆς καὶ παρ' ἐκάστου ἀκόμη ἀτόμου ἀναμένει τὴν ἀποφυγὴν πάσης αὐθαιρεσίας καὶ ἀπαρέγκλιτον ἔμμονὴν ἐν τῷ προγράμματι τῆς Ἐπαναστάσεως, τοῦ ὁποίου ὁ μόνος σκοπὸς εἶναι ἡ σωτηρία τῆς Πατρίδος καὶ ὅστις σκοπὸς θέλει ἐπιτευχθῆ μόνον ἐφ' ὅσον ἡ Ἐπανάστασις ἀκολουθεῖ ἀχρωμάτιστον πολιτικὴν κατεύθυνσιν.

Ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς
Σ. Γονατᾶς».

19-30 Σεπτεμβρίου 1922. Μὲ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὁ πόλεμος δὲν ἐτελείωσεν. Ὁ Κεμάλ δὲν ἤρκειτο πλέον εἰς αὐτό. Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ Δυνάμεις ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ των καὶ τῇ ἀσυμφωνίᾳ των νὰ ἐπιβληθοῦν ἕκαμμον ἀβαρίας εἰς βάρους μας.

ΑΝΑΚΩΧΗ ΜΟΥΔΑΝΙΩΝ

Αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις εὐρίσκοντο ἐν συνεχεῖ ἐπαφῇ καὶ συνεννοήσει μετὰ τῶν Τούρκων, ἐν ἀπουσίᾳ τῶν δῆθεν συμμάχων των Ἑλλήνων, ἀφ' ἧς ἤρχισεν ἡ ἀποχώρησις μας ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας, πρὸς σύναψιν ἀνακωχῆς, διότι καὶ αὐταὶ εὐρίσκοντο εἰς ἐμπόλεμον, τυπικῶς, κατάστασιν πρὸς τὴν Τουρκίαν. Οὕτω, κατόπιν συνεννοήσεων, συνεκλήθη διάσκεψις διὰ τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου εἰς Μουδανιά, εἰς ἣν ἐκλήθη καὶ ἡ Ἑλλάς πρὸς σύναψιν ἀνακωχῆς. Ἡ Ἐπανάστασις καὶ ἡ Κυβέρνησις ἀπὸ κοινοῦ ὤρισαν ὡς ἀντιπροσωπεῖαν μας τὸν στρατηγὸν Ἀλέξανδρον Μαζαράκη καὶ τὸν συνταγματάρχην Π. Σαρηγιάννην, πρῶην ὑπαρχηγὸν τοῦ Ἐπιτελείου τῆς Στρατιᾶς Μικρᾶς Ἀσίας. Μαζὶ μὲ τὴν ἀντιπροσωπεῖαν μας μετέβη καὶ ὁ Πλαστήρας, ὄχι ὡς μέλος αὐτῆς, ἀλλὰ διὰ νὰ παρακολουθήσῃ τὸ ζήτημα ἐκ τοῦ σύνεγγυς.

Ἡ ἀντιπροσωπεῖα μας ἐφθασεν εἰς Μουδανιά τὸ ἀπόγευμα τῆς 21ης Σεπτεμβρίου καὶ τῆς παρουσίασαν τὴν ἐπομένην τὸ σχέδιον εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον ἀπὸ τῆς προηγουμένης καταλήξει, συνελθόντες ἐπὶ Γαλλικοῦ θωρηκτοῦ οἱ τρεῖς σύμμαχοι στρατηγοὶ (Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας) καὶ ὁ Ἰσμέτ πασᾶς. Διὰ τοῦ σχεδίου τούτου προεβλέπετο ἡ ἐκκένωσις ἐντὸς 15 ἡμερῶν τῆς Θράκης ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων μέχρι τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ, ὡς καὶ ἡ παράδοσις τοῦ δυτικῶς τοῦ Ἐβρου τριγώνου τοῦ Καραγάτς εἰς τοὺς συμμάχους. Προεβλέποντο καὶ διάφοροι λεπτομέρειαι περὶ τοῦ τρόπου παραδόσεως τῆς διοικήσεως εἰς τοὺς Συμμάχους καὶ τοὺς Τούρκους.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεῖα ἠρνήθη νὰ ἀποδεχθῆ τὸ σχέδιον, δηλώσασα ὅτι εἶχεν ἔλθει πρὸς συζήτησιν τῶν ὅρων ἀνακωχῆς καὶ ὄχι δι' ἀποδοχὴν ἀποφάσεως περὶ ἀμέσου καταλήψεως τῆς Θράκης ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τὸ ἀπόγευμα τῆς 22ας Σεπτεμβρίου ἀνεχώρησαν οἱ τρεῖς σύμμαχοι διὰ Κωνσταντινούπολιν, πρὸς συνεννόησιν μετὰ τῶν ἐκεῖ ἀρμοστῶν καὶ τῶν Κυβερνήσεών των. Τὴν 23ην Σεπτεμβρίου ἀνεχώρησε καὶ ὁ Πλαστήρας ἐκ Μουδανιῶν καὶ μετέβη

εἰς Θράκην. Ἐν τῷ μεταξύ ἡ Ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεία ἔλαβεν ὁδηγίαν τῆς Κυβερνήσεως, ἡ ὁποία εὑρίσκετο εἰς συνεννόησιν μετὸν Βενιζέλον καὶ μαζί μας, ὅπως φανῆ κάπως ἐνδοτικῆ. Εἰς τὰς 24 Σεπτεμβρίου ἡ ἀντιπροσωπεία μας ὑπέβαλε μερικὰς ἀντιπροτάσεις, αἱ ὁποῖαι ἐκρίθησαν μετριοπαθεῖς. Τὴν 25ην καὶ 26ην ἐξηκολούθησαν αἱ συζητήσεις καὶ αἱ συνεννοήσεις τῶν ἀντιπροσωπευῶν μετὰ τὰς Κυβερνήσεις των. Τὸ μεσονύκτιον τῆς 27ης ἐκλήθη ἡ Ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεία ὅπως μεταβαίνουσα εἰς ὠρισμένον ἀγγλικὸν ἀντιτορπιλικὸν ὑπογράψῃ τὴν τελικὴν σύμβασιν. Ἡ Ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεία ἐδήλωσεν ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑπογράψῃ, ἐφ' ὅσον οὐδεμία τῶν ὑποδείξεων τῆς ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν καὶ ἀπεχώρησεν ἐκ τῆς συσκέψεως τῶν Μουδανιωῶν. Ἡ περὶ τῆς ὁμῶς πρόκειται συμφωνία ὑπεγράφη παρ' ὄλων τῶν ἄλλων.

Τὴν δὲ 30 Σεπτεμβρίου, κατόπιν συσκέψεως ἐν τῷ Ὑπουργεῖῳ Ἐξωτερικῶν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ κατόπιν τῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ πληροφοριῶν ὅτι αἱ Δυνάμεις θὰ ἐπέβαλλον ὀπωσδήποτε τὴν ἐφαρμογὴν τῆς παρ' αὐτῶν ὑπογραφείσης συμβάσεως, ἀπεδέχθημεν καὶ ἡμεῖς τὴν συμφωνίαν τῶν Μουδανιωῶν καὶ οὕτω ἀπὸ τῆς 2ας Ὀκτωβρίου ἤρχισεν ἡ ἐκκένωσις τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, μέχρις Ἐβρου, παρὰ τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων.

Ὅταν ἐξερράγη ἡ Ἐπανάστασις ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη εἶχεν ἤδη ἐπιδικασθῆ εἰς τὴν Τουρκίαν. Καὶ πάλιν ὁμοῦς ὁ Κεμάλ ἐξήτει ἐπὶ πλέον τὴν Δυτικὴν Θράκην, τὸν στόλον, τὰς νήσους, χρηματικὰς ἀποζημιώσεις κλπ. Ποῖος θὰ τὸν ἠμπόδιζε νὰ προχωρήσῃ. Μόνον ἓνας στρατὸς ἰσχυρὸς καὶ μετὰ ψυχῆν. Διὰ τοῦτο ἐστρέψαμεν ὅλην τὴν προσοχὴν μας εἰς τὴν ἀνασυγκρότησιν τοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπεκλήθη πλέον Στρατιὰ τοῦ Ἐβρου. Αὐτὸ ἀπετέλει τὴν κυρίαν ἀπασχόλησιν μας, ἀλλὰ καὶ ἀπειρία ἄλλων ζητημάτων ἐπειγόντων καὶ σοβαρῶν μᾶς ἀπησχόλει, ὡς ἡ ἔστω καὶ προσωρινὴ ἀποκατάστασις τῶν ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας προσφύγων, ἡ ἐξέυρεσις χρημάτων, διότι τὰ ταμεῖα τὰ εὑρομεν κενά, καὶ ἡ ἐν γένει ἀνασύνταξις τῆς κρατικῆς μηχανῆς, ἡ ὁποία εἶχε παραλύσει. Ἐχρειάζετο πυγμὴ καὶ ἐμπνευσις θάρρους καὶ πρὸς τοῦτο δὲν ἤρχουν τὰ συνήθη εἰς ὁμαλὰς περιστάσεις ἐφαρμοζόμενα μέσα.

Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ, ὡς εἶχε, καὶ δυσκίνητος ἦτο καὶ πολλὰ τῶν μελῶν τῆς ἐχρησιμοποιήθησαν εἰς τὴν ἀνασύνταξιν τοῦ Στρατοῦ, πρὸς δὲ προστεθήσαν καὶ δυνάμεις τοῦ Ἐσωτερικοῦ, αἵτινες δὲν ἀντιπροσωπεύοντο ἐν αὐτῇ, διὰ τοῦτο ἀνεσυγκροτήθη καὶ περιωρίσθη εἰς ἀριθμὸν ὡς ἐξῆς :

Γονατᾶς — Πλαστήρας — Σακελλαρόπουλος — Χατζηκυριάκος — Φωκᾶς.

Ἡ οὕτω πλέον συντεθειμένη Ἐπιτροπὴ παρίστατο εἰς τὰς συνεδριάσεις τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ὅπως αἱ παρ' αὐτοῦ λαμβανόμεναι ἀποφάσεις εἶναι σύμφωνοι μετὰ τὰς κατευθυντηρίου γραμμὰς τῆς Ἐπαναστάσεως.

Τὸ πλέον σοβαρὸν θέμα κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἦτο τὸ γενικὸν αἶτημα περὶ ἀμέσου αὐστηρᾶς τιμωρίας τῶν ἐνόχων τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς, στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν. Καὶ ἀπὸ μὲν πολιτικῆς πλευρᾶς ὑπεβάλλοντο διάφορα ψηφίσματα, ἀπὸ στρατιωτικῆς ὁμοῦς ἡ πίεσις ἦτο μεγαλυτέρα. Ὁ

στρατηγός Πάγκαλος ἐξηρέθιζε τοὺς κατωτέρους, ἰδίᾳ, ἀξιωματικούς, οἵτινες ἔφθασαν νὰ ἀπειλοῦν ὅτι εἰσορμῶντες εἰς τὰς φυλακὰς θὰ ἐξετέλουν τοὺς εἰς αὐτὰς διὰ τὴν ἄνω αἰτίαν κρατουμένους ἄνευ δίκης.

Κατώρθωσε δὲ νὰ κάμῃ συγκέντρωσιν 300 περίπου κατωτέρων ἀξιωματικῶν εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Παρνασσοῦ, οἵτινες ἐξέδωσαν ἀνάλογον ψήφισμα. Φυσικόν, λοιπόν, ἦτο ἡ Ἐπανάστασις νὰ ἀσχοληθῇ σοβαρῶς μετὰ τὸ ἐν λόγῳ θέμα καὶ νὰ ἀναθεωρήσῃ τὴν ἀρχικὴν ἀπόφασιν, ὅτι τὰ τῆς δίκης αὐτῶν θὰ ἐκανόνιζεν ἡ μέλλουσα νὰ ἐκλεγῇ Ἐθνοσυνέλευσις.

Εἶναι εὐκόλον νὰ λέγῃ κανεὶς ἐκ τῶν ὑστέρων ὅτι ἡ Ἐπανάστασις ἔπρεπε νὰ φθάσῃ καὶ μέχρι παραιτήσεως, ἀλλὰ νὰ μὴ ὑποκύψῃ εἰς τὴν πίεσιν. Θὰ ἦσαν ἄραγε μικρότεροι αἱ συνέπειαι τῆς παραιτήσεώς της ἀπὸ τὴν τιμωρίαν τῶν Ἐξ ἢ θὰ ἐπηρεχοῦθον σφαγαὶ πολὺ περισσότεραι καὶ ἀναρχία μετὰ θλιβερά διὰ τὴν χώραν ἀποτελέσματα ;

Τὴν 4ην Ὀκτωβρίου ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ ἐξέδωκε μακρὰν ἐγκύκλιον ἀπευθυνομένην πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν, δι' ἧς ἀπεσαφηνίζε τὰς προθέσεις της πρὸς ἄρσιν παρεξηγήσεων. Οὕτω διεκήρυξεν ὅτι «εἶναι ὑπεράνω κομμάτων». Αὐτὸ σημαίνει ὅτι δὲν μεροληπτεῖ ὑπὲρ οὐδενός, ἀλλὰ δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ἔχει πολιτικὴν τὴν ὁποῖαν ἀκολουθεῖ, τὴν πολιτικὴν τῆς Ἐθνικῆς Σωτηρίας, διὰ τῆς συναδελφώσεως ὄλων τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἔθνικοῦ των φρονήματος. Ἄλλ' ἡ συναδέλφωσις θὰ ἦτο ἀρχὴ ἀνήθικος ἀν ἐσήμαινε λήθην τρομερῶν εὐθυνῶν καὶ ἐξίσωσιν ἀθῶων καὶ ἐνόχων. Ἡ Ἐπανάστασις θεωρεῖ ἐπιβεβλημένην τὴν ποινικὴν τιμωρίαν τῶν ἐνόχων τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς, ὡς καὶ τῆς ἀπωλείας, διὰ διεθνοῦς πράξεως, τῆς Ἀνατολικῆς Θυράκης, ἣτις συνετελέσθη πρὸ τῆς ἀναλήψεως τῆς Ἀρχῆς ὑπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως . . .

Ζητοῦμεν ὅθεν τὴν συνδρομὴν καὶ τὴν συμπαράστασιν ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ θὰ ἀναθέσωμεν τὴν συνέχισιν καὶ ὁλοκλήρωσιν τοῦ ἔργου τῆς Ἐθνικῆς Σωτηρίας διὰ τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, τὴν ὁποῖαν θὰ κληθῇ προσεχῶς νὰ ἐκλέξῃ.

Η ΔΙΚΗ ΤΩΝ ΥΠΕΥΘΥΝΩΝ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ.

Ὁκτώβριος καὶ Νοέμβριος 1922. Τὴν 5ην Ὀκτωβρίου ἐδημοσιεύθη ἀπόφασις τῆς Ἐπαναστάσεως διὰ τῆς ὁποίας συνιστᾶτο ἀνακριτικὴ Ἐπιτροπὴ, διότι «ἐκρίνετο ἀναγκαῖα καὶ ἐπείγουσα ἡ ἐξακρίβωσις τῶν ὑπευθύνων τῆς τελευταίας Ἐθνικῆς Συμφορᾶς, στρατιωτικῶν καὶ μὴ, καὶ ἡ ταχίστη τιμωρία αὐτῶν». Ἡ προεδρία τῆς ἐν λόγῳ Ἐπιτροπῆς ἀνετέθη εἰς τὸν στρατηγὸν Πάγκαλον, καὶ μέλη αὐτῆς, τῇ προτάσει του, ὠρίσθησαν οἱ συναγματάρχαι Ἰ. Καλογεράς καὶ Χ. Λούφας. Ἡ ἐν λόγῳ Ἐπιτροπὴ ὑπέβαλε τὸ πόρισμα τῆς τὴν 24ην Ὀκτωβρίου, δι' οὗ παρέπεμπεν ἐνώπιον τοῦ Ἀνωτάτου Στρατοδικείου μετὰ τὴν κατηγορίαν τῆς ἐσχάτης προδοσίας τοὺς Δημ. Γούναρην,

Νικ. Στράτον, Περτ. Πρωτοπαπαδάκη, Νικ. Θεοτόκη, Γεώργ. Μπαλτατζή, Ξεν. Στρατηγόν, Μιχ. Γούδαν και τὸν ἀρχιστράτηγον Χατζηανέστην.

Ἐν τῷ μεταξύ μετεβλήθη ἡ σύνθεσις τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς, ἕνεκα ὑποβολῆς παραιτήσεως ἐξ αὐτῆς, τὴν 7ην Ὀκτωβρίου 1922, τοῦ Δημ. Φωκᾶ, λόγῳ διαφορᾶς ἀντιλήψεων, ἰδίᾳ πρὸς τὸν πλοίαρχον Ἀλέξανδρον Χατζηκυριάκον, θεωρούμενον ἀδιάλλακτον, καὶ ἀπετελέσθη αὕτη ἐκ τῶν 1) Στυλ. Γονατᾶ, 2) Νικολ. Πλαστήρα, 3) Λουκᾶ Σακελλαροπούλου, 4) Ἀλεξάνδρου Χατζηκυριάκου καὶ 5) Ἀγγελιάου Γέροντα. Ἡ τοιαύτη σύνθεσις τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς διετηρήθη μέχρι τῆς 14ης Νοεμβρίου 1922, ὁπότε τὴν μὲν Κυβέρνησιν ἀνέλαβεν ὁ Στυλ. Γονατᾶς, τὴν δὲ Ἐπαναστατικὴν Ἀρχὴν ὁ Νικ. Πλαστήρας.

Ἄλλη ἐπαναστατικὴ ἀπόφασις ἐκδοθεῖσα τὴν 13ην Ὀκτωβρίου προέβλεπε τὴν συγκρότησιν καὶ τὴν σύνθεσιν Ἐκτάκτου Στρατοδικείου, τοῦ ὁποίου ἡ ἀπόφασις εἰς οὐδὲν ἔνδικον μέσον ἀναθεωρήσεως θὰ ὑπέκειτο, ἡ δὲ ἐκτελέσεις αὐτῆς θὰ ἐγίνετο διὰ διαταγῆς τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς.

Πρόεδρος τοῦ ἐκτάκτου στρατοδικείου ὀρίσθη ὁ στρατηγὸς Ἀλεξ. Ὁθωνάϊος καὶ τακτικὰ μέλη οἱ συνταγματάρχαι Δημ. Φλωριάς, Θεοδ. Χαβίνης, Α. Παναγιωτόπουλος, πλοίαρχος Ἰ. Γιαννικώστας, ἀντισυνταγματάρχης Κ. Μαιμούρης, στρατιωτικὸς δικαστικὸς σύμβουλος Κ. Τσερούλης, ὁ ἀντιπλοίαρχος Κ. Φραγκόπουλος, οἱ ταγματάρχαι Ν. Γραβάνης, Ἡ. Βαμβακόπουλος καὶ ὁ λοχαγὸς Α. Κατσαράκης. Ἀναπληρωματικοὶ δὲ ὀρίσθησαν τοῦ μὲν Προέδρου ὁ ναύαρχος Κ. Βουλγαρης, τῶν δὲ μελῶν οἱ Μ. Ζωγράφος, στρατιωτικὸς δικαστικὸς σύμβουλος α', Γ. Σκανδάλης, συνταγματάρχης, Μ. Κανάρης, ἀντιπλοίαρχος, Β. Τσιόντος, ταγματάρχης, Βύρων Καραπαναγιώτης καὶ Πλούταρχος Χαλόφτης, λοχαγοί, καὶ Α. Ζάγκας καὶ Θ. Βουτσαρᾶς, ὑποπλοίαρχοι.

Συνήγοροι τῶν κατηγορουμένων ἦσαν οἱ δικηγόροι Σωτηριάδης, Τσουκαλάς, Νοταρᾶς, Παπαληγούρας, Πολίτης, Οἰκονομίδης καὶ Ρωμανός.

Ἐπίτροποι δὲ τοῦ Στρατοδικείου ὀρίσθησαν οἱ Ζουρίδης, Γεωργιάδης καὶ ὁ συνταγματάρχης Νεόκοσμος Γρηγοριάδης.

Ἡ δίκη διεξήχθη ἀπολύτως κανονικά. Οἱ κατηγορούμενοι εἶχον πλήρη ἐλευθερίαν ὑπερασπίσεως. Ἡ δίκη διήρκεσεν ἀπὸ τῆς 31ης Ὀκτωβρίου μέχρι τῆς 15ης Νοεμβρίου, ὁπότε ἐξεδόθη ἡ ἀπόφασις διὰ τῆς ὁποίας παμψηφεί κατεδικάζοντο εἰς θάνατον οἱ Δ. Γούναρης, Ν. Στράτος, Ν. Θεοτόκης, Π. Πρωτοπαπαδάκης, Γ. Μπαλτατζῆς καὶ Γ. Χατζηανέστης καὶ εἰς ἰσόβια δεσμὰ οἱ Ξ. Στρατηγὸς καὶ Μ. Γούδας. Οἱ καταδικασθέντες εἰς θάνατον ἐξετελέσθησαν τὴν 11½ τὸ πρωί, τῆς ἰδίας ἡμέρας τῆς καταδικῆς (15 Νοεμβρίου), διὰ τυφεκισμοῦ, εἰς τὸ Γουδί. Οὕτω δὲν ἐπρόφθασε νὰ μεσολάβῃσῃ καμμία παρασκευαστικὴ ἐνέργεια κατὰ τῆς ἐκτελέσεως.

ΣΥΛΛΑΛΗΤΗΡΙΟΝ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Τὴν 9ην Ὀκτωβρίου 1922, ἡμέραν Κυριακὴν συνεκροτήθη κάτωθεν τῶν Παλαιῶν Ἀνακτόρων πάνδημον συλλαλητήριον ὑπὲρ τῆς Ἐπαναστάσεως, πολυπληθέστερον τοῦ ὁποίου δὲν εἶχον ἰδῆ αἱ Ἀθῆναι ἕως τότε. Ὅχι μόνον ἡ πλατεῖα τῶν Ἀνακτόρων ἦτο ἀσφυκτικῶς πλήρης, ἀλλὰ καὶ ἡ πλατεῖα τοῦ Συντάγματος, ἡ ὁδὸς Ἀμαλίας, Πανεπιστημίου καὶ Κηφισίας εἰς μέγα βάθος.

Τὸ συλλαλητήριον συνεκροτήθη παρὰ τῶν διαφόρων Ἐργατικῶν Ὀργανώσεων, ὁ δὲ Πρόεδρος τοῦ Ἐργατικοῦ Κέντρου Ἀθηνῶν Τυπάλδος ἀνέγνωσε τὸ κάτωθι ψήφισμα, ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς Ἀρχηγούς τῆς Ἐπαναστάσεως Γονατᾶν καὶ Πλαστήραν, οἵτινες εὐρίσκοντο ἐπὶ τοῦ ἐξώστου τῶν Ἀνακτόρων.

Διὰ τοῦ ψηφίσματος ἐδήλουν καὶ ἐζήτουν :

1ον) Ὁ Ἑλληνικὸς Λαός, δεχθεὶς ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ὁμοφώνως καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἐπαναστάσεως, κυροῖ διὰ τοῦ σημερινοῦ πανδήμου Ἐθνικοῦ συλλαλητηρίου τὸ πρόγραμμα αὐτῆς, ἀποφασισμένους ἅμα ἐν ἀπολύτῳ συμνοίᾳ νὰ ἐνισχύσῃ μετὰ κάθε θυσίαν τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου τῆς ἀναδημιουργίας τοῦ Κράτους.

2ον) Ἐπικροτεῖ τὸν ἐξαναγκασμὸν εἰς παραίτησιν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.

3ον) Διακηρύττει τὴν ἀσάλευτον πίστιν αὐτοῦ ὅτι ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος εἶναι πλησίον τῶν φυσικῶν της καὶ ἐκ παραδόσεως φίλων καὶ συμμάχων.

4ον) Ἐκφράζει τὸν βαθύτατον πόνον καὶ τὴν ἀλληλεγγύην του πρὸς τοὺς ἀμεσώτερον πληγέντας Μικρασιάτας καὶ Θρακᾶς.

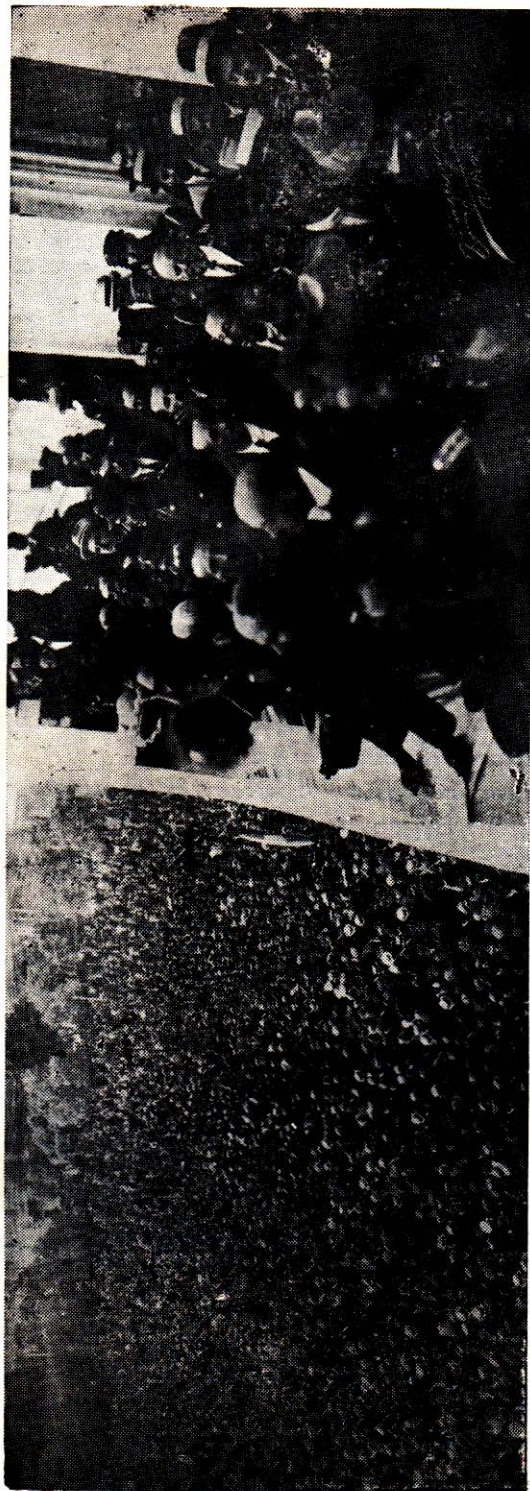
καὶ 5ον) Ἐντέλλεται ἵνα ἐπιτροπὴ ἐπιδώσῃ τὸ παρὸν εἰς τὴν Ἐπαναστατικὴν Ἐπιτροπὴν, τὴν Κυβέρνησιν καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Συμμαχικῶν Δυνάμεων.

Μετὰ τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ψηφίσματος ὠμίλησεν ἀπὸ τοῦ ἐξώστου τῶν ἀνακτόρων πρῶτος ὁ Στυλιανὸς Γονατᾶς, εἰπὼν τὰ ἑξῆς :

«Ἡ Ἐπανάστασις ἀπὸ τῆς πρώτης προκηρύξεώς της τῆς 11ης Σεπτεμβρίου, τῆς ριφθείσης εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὰς λοιπὰς τῆς Ἑλλάδος πόλεις δι' ἀεροπλάνου, διετύπωσε προκαταβολικῶς τὴν ἀπόλυτον πεποίθησιν της ὅτι πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἰδέας της θὰ ἦτο σύμφωνος ἐκτὸς τοῦ Στρατοῦ καὶ τοῦ Στόλου καὶ ὀλόκληρος ὁ Ἑλληνικὸς Λαός.

»Ἡ ὑποδοχὴ ἤτις ἐγένετο εἰς τὸν Πειραιᾶ τὴν 14ην Σεπτεμβρίου καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν 15ην εἰς τὸν στόλον καὶ τὸν στρατὸν τῆς Ἐπαναστάσεως ὑπῆρξε τόσον πάνδημος, τόσον πανηγυρικὴ, τόσον θερμὴ, ὥστε ἡ πεποίθησις ἡμῶν ἠδραιώθη, ὅτι ἡ Ἐπανάστασις καὶ τὸ πρόγραμμα αὐτῆς ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὸ πανελλήνιον αἶσθημα, εἰς τὴν ὠριμάσασαν πλέον ἰδέαν τῆς ἀνάγκης τῆς μεταβολῆς τοῦ τότε σαπροῦ καθεστῶτος, χάριν τῆς σωτηρίας καὶ μόνης τῆς Πατρίδος, τῆς φερομένης μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης εἰς βέβαιον καὶ ἀναπόφευκτον ὄλεθρον καὶ καταστροφὴν.

»Τοσοῦτῳ τὸ συναίσθημα τοῦτο ὑπῆρξε ζωηρὸν παρὰ τῶ λαῷ καὶ τῶ

Μεγάλη διαδήλωση υπέρ τῆς Ἐπαναστάσεως, κάτωθεν τῶν Παλαιῶν Ἀνακτόρων. Ἐπιτροπή τοῦ συλλαλητηρίου ἐπέδωσε ψήφισμα ἐγκρίνον τὸ ἔργον τῆς Ἐπαναστάσεως. Οἱ Ἀρχηγοὶ Γουατᾶς καὶ Παλαστήρας φαίνονται εἰς τὸν ἐξώστην τῶν Ἀνακτόρων ὀμιλοῦντες πρὸς τὸν Λαόν. 9 Ὀκτωβρίου 1922.

στρατῶ, ὥστε ἐλησμονήθη πρὸς στιγμὴν τὸ ἐθνικὸν πένθος τῆς Μικρασιατικῆς συμφορᾶς καὶ ἐπανηγγυρίσθη κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ παρ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν δυστυχῶν προσφύγων, ἢ ἐπανάστασις ὡς ἐθνικὴ νεκρανάστασις.

» Πάντες ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης αἰσθάνονται ἑαυτοὺς ἀσφαλεῖς καὶ ἐλευθέρους ἐν μέσῳ τῶν ἐπαναστατημένων ἀλλὰ πειθαρχούντων στρατοῦ καὶ στόλου, τῶν τηρησάντων καὶ τηρούντων, ἐν ἀπολύτῳ πρὸς πάντας ἰσότητι, θαυμασιῶς τὴν τάξιν, καὶ πάντες οἱ μέχρι τότε τελείως ἀποτεθαρρυμένοι καὶ ἀπογοητευμένοι περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Πατρίδος ἤρχισαν ἀναθαρροῦντες ἐκ τῆς πεποιθήσεως ὅτι μόνον διὰ τῆς ἐπελθούσης διὰ τῆς Ἐπαναστάσεως καθεστωτικῆς μεταβολῆς θὰ ἦδύνατο νὰ ἀνακοπῆ ἡ τελεία καταστροφή πρὸς ἣν ἐφερόμεθα, νὰ περισωθῆ ὅ,τι ἦτο καιρὸς εἰσέτι, καὶ ἐπέτρεψεν ἡ ἐθνικὴ αὐτῆ Ἐπανάστασις νὰ γεννηθῶσι βάσιμοι ἐλπίδες ὅτι θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ μέλλον καλυτέρας καὶ πάλιν ἡμέρας.

» Πλὴν τῶν Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ὅλοι αἱ ἐπαρχίαι τοῦ Κράτους διὰ χιλιάδων τηλεγραφημάτων πρὸς τὴν Ἐπαναστατικὴν Ἐπιτροπὴν κατεδήλουν τὴν χαρὰν τῶν διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν καὶ ἐτάσσοντο παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἔνθερμοι ὑποστηρικταὶ τῶν ἀνιδιοτελῶν καὶ ἀγνῶν προθέσεων τῆς.

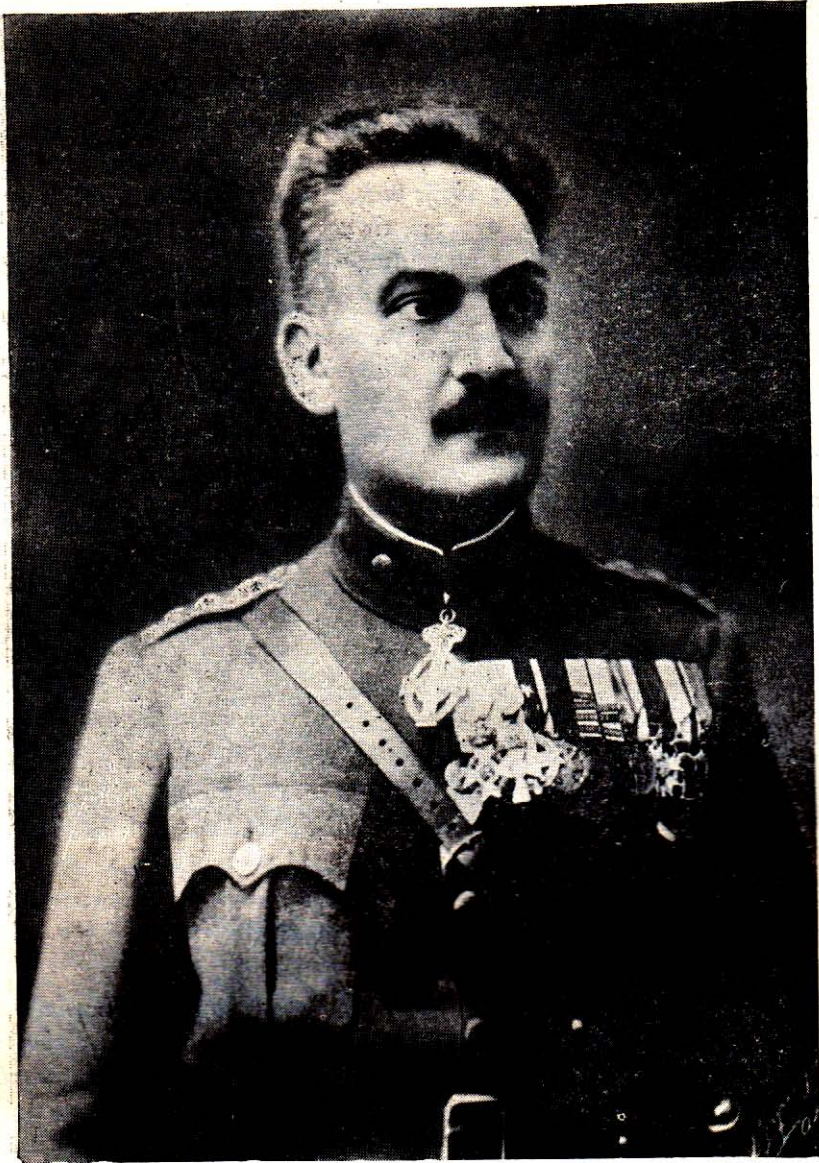
» Ἡ Ἐπανάστασις δύναται νὰ καυχηθῆ ὅτι, σωφρόνως καὶ ἀμερολήπτως διαχειρισθεῖσα τὴν δυνάμιν τῆς μέχρι σήμερον, εἴλκυσε καὶ ἐλκεί καθημερινῶς πλειοτέραν καὶ ἀμέριστον τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ λαοῦ.

» Ἡ Ἐπανάστασις ἐπιθυμοῦσα νὰ καταστήσῃ σαφεστέρους τοὺς σκοποὺς τῆς καὶ κατὰδηλον τὸ πρόγραμμά τῆς, πλὴν τῆς ἀρχικῆς βραχυλόγου προκηρῦξεώς τῆς, ἐξέδωκε τὸ διάγγελμα τῆς 5ης Ὀκτωβρίου, εἰς τὸ ὁποῖον σαφῶς καθώρισε ταῦτα.

» Τὸ σημερινὸν πάνδημον συλλαλητήριον, εἰς τὸ ὁποῖον μετὰ πολλῆς χαρᾶς βλέπομεν ὅτι μετέχουν ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων Ἀθηνῶν— Πειραιῶς καὶ περιχώρων, ἀδιακρίτως πολιτικῶν κομμάτων, καὶ τὸ ἐπιδοθὲν ἡμῖν πρὸ ὀλίγου ψήφισμα παρὰ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ συλλαλητηρίου, ἀποτελοῦν τὴν μᾶλλον ἐπίσημον προσεπικύρωσιν παρὰ τοῦ λαοῦ τῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ προγράμματος τῆς Ἐπαναστάσεως. Ταῦτα προσδίδουν νέον κύρος καὶ νέαν δυνάμιν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν, ἣτις δύναιται νὰ σᾶς βεβαιώσω, χωρὶς νὰ κάμῃ κατάχρησιν τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης μεθ' ἧς τὴν περιβάλλετε, θὰ ἐπιζητήσῃ μετὰ σταθερότητος τὴν πλήρη ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματός τῆς, τοῦ ἐγγυωμένου τὴν σωτηρίαν τῆς Πατρίδος.

» Ἐμμείνατε ὅμως καὶ σεῖς σταθεροὶ εἰς τὴν σημερινὴν ὠραίαν χειρονομίαν σας, φανήτε ἀνώτεροι προσωπικῶν ἐπιδράσεων καὶ μὴ καμφθῆτε πρὸ τῶν παρουσιασθησομένων δυσκολιῶν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τοῦ προγράμματος.

» Ἄς ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας ὅτι ἡ Πατρίς κινδυνεύει εἰσέτι σοβαρῶς καὶ ἡνωμένοι ἄς ἐργασθῶμεν διὰ νὰ τὴν σώσωμεν. Ἡ σημερινὴ ἡμέρα ἄς σημάνῃ τὴν νίκην τοῦ ἀγνοῦ πατριωτισμοῦ, ἐναντι τοῦ εὐτελοῦς συμφέροντος, καὶ ἄς ἀποτελέσῃ ἱστορικὸν σταθμὸν ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ τοῦ Ἔθνους μας. Ἡ σημε-

“Ο Στυλ. Γονατᾶς ὡς Πρόεδρος τῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβερνήσεως. 1922-1923.

ρινή διακοπή τοῦ ἔθνικοῦ πένθους μας ἄς γίνῃ ἀπαρχὴ νὰ σβεσθῇ τοῦτο ἐντελῶς καὶ ἡ ὠραία Πατρίς μας διὰ τῶν κοινῶν προσπαθειῶν μας ἄς καταλάβῃ καὶ πάλιν ἐν τῷ κόσμῳ τὴν θέσιν τὴν ὁποίαν δικαιούται.

Ζήτω τὸ Ἔθνος, Ζήτω ὁ Λαός».

Ὁ Λόγος τοῦ Γονατᾶ διεκόπητο ἐκάστοτε δι' ἐπευφημιῶν τοῦ πλήθους κραυγάζοντος : «Νὰ ζήσετε, κάτω οἱ προδότες, εἴμεθα στὸ πλευρόν σας, προχωρήσατε κλπ.».

Εὐθὺς ἀμέσως καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς θέσεως ὠμίλησεν ὁ Νικόλαος Πλαστήρας, ἐξάρας τὰς ἐπιτυχίας τοῦ στρατοῦ, εἰς τὸν ὅποιον οἱ ἀνάξιοι τότε Κυβερνῆται καὶ ὑπόλογοι διὰ τὴν Μικρασιατικὴν συμφορὰν ἐπιζητοῦν τώρα νὰ ἐπιρρίψουν τὰς εὐθύνas.

Φωναί : «κατὰρα στοὺς προδότας, θάνατος στοὺς ἐνόχους, κρεμάλα . . .»
 Ἡ Ἐπανάστασις, ἐξηκολούθησε, θὰ κάμῃ ὀλόκληρον τὸ καθήκον της. Θὰ ἐκκαθαρίσῃ τὸ παρελθόν, θὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ παρόν, θὰ παρασκευάσῃ τὸ μέλλον. Οἱ μεγάλοι ἔνοχοι θὰ τιμωρηθοῦν. Χρειάζεται ἐξίλασμός καὶ ἐξαγνισμός. Ὁ Στρατὸς θὰ ἀνασυνταχθῇ καὶ διοικούμενος ἀπὸ ἀξιῶς ἡγήτορας θὰ καταστῇ καὶ πάλιν ἄξιος τῆς Πατρίδος.

Φωναί : «Νὰ μᾶς ζήσετε, ὅλοι κοντά σας κλπ.».

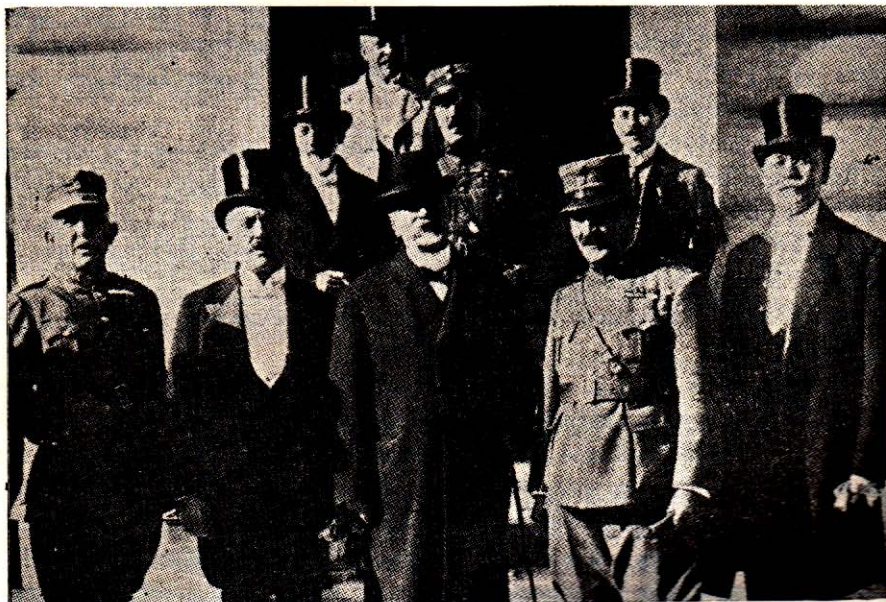
Ἡ Ἐπανάστασις ἔστρεψεν ὅλας τὰς προσπαθείas της πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Στρατοῦ. Ἀπέλυσε τὰς παλαιότερας ἡλικίας, αἵτινες εἶχον ὑποστῆ, τὴν ἀποθάρρυνσιν τῆς ὑποχωρήσεως, ἐκράτησε τὰς νεωτέρας καὶ ἐκάλεσεν ἄλλas. Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον ἀνέθεσε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Στρατοῦ εἰς τὸν στρατηγὸν Νίδερ, μὲ ἐπιτελάρχην του τὸν Ἀλέξανδρον Μαζαράκην, ὁ ὁποῖος κατόπιν κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Βενιζέλου ἐπῆγεν εἰς Λαζάννην. Κατόπιν τὴν ἀρχηγίαν ἀνέλαβεν ὁ στρατηγὸς Πάγκαλος μὲ ἐπιτελάρχην του τὸν Ἰ. Καλογεράν.

ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΓΟΝΑΤΑ

Ἡ Κυβέρνησις Κροικιδᾶ, προβλέπουσα τὴν ἐπικειμένην καταδίκην τῶν δικαζομένων πολιτικῶν καὶ μὴ θέλουσα νὰ ὑπέχη, ἔστω καὶ ἐμμέσως, εὐθύνas, ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν της. Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ ἀπεφάσισε τότε νὰ κρατήσῃ ἡ Ἐπανάστασις καὶ τὴν Κυβέρνησιν πρὸς ὀμαλωτέραν περαιτέρω ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματος τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἀποφυγὴν καὶ ἄλλων τυχόν μελλοντικῶν κυβερνητικῶν μεταβολῶν. Πρὸς τοῦτο ἀπεφασίσθη ἡ μὲν Κυβέρνησις νὰ σχηματισθῇ ὑπὸ τὸν Γονατᾶν, ἡ δὲ Ἐπανάστασις νὰ διατηρηθῇ (ὡς ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἐκδοσιν συντακτικῶν πράξεων) μὲ μόνον Ἀρχηγὸν τὸν Πλαστήραν, διαλυομένης τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς.

Ὅτω τὴν 14ην Νοεμβρίου 1922 ὠρκίσθη ἡ ὑπὸ τὸν Γονατᾶν νέα Κυβέρνησις, ἀπαρτισθεῖσα ὡς ἐξῆς :

Γονατᾶς Στυλ. Πρόεδρος Ὑπουργικῆς Συμβουλίας καὶ προσωρινῶς τῶν Ναυτικῶν, Σιώτης Ἰωάννης Παιδείας, Σακελλαρόπουλος Λουκάς Συγκοινωνίας καὶ προσωρινῶς Τ.Τ.Τ., Δοξιάδης Ἀπόστολος Περιθάλψεως, Ἐμπειρῆκος Γεώργιος Ἐπισιτισμοῦ καὶ προσωρινῶς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, Πάγκαλος Θεόδ. Στρατιωτικῶν, Ρέντης Κωνστ. Δικαιοσύνης καὶ προσωρινῶς Ἐξωτερικῶν, Πρέκας Ἀντ. Οἰκονομικῶν, Σίδερης Γεώργ. Γεωργίας καὶ Μαυρομιχάλης Περικλῆς Ἐσωτερικῶν.

Ἡ Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνησις, ὑπὸ τὸν Συνταγματάρχην Σ. Γονατᾶν, ἐξερχομένη τῶν Ἀνακτόρων, μετὰ τὴν ὀρκωμοσίαν της. Δεξιὰ τοῦ Γονατᾶ ὁ τέως Πρωθυπουργὸς Σ. Κροκιδᾶς. 14 Νοεμβρίου 1922.

Ἐπηκολούθησαν διάφοροι μεταβολαί. Οὕτω : κατηργήθησαν τὰ Ὑπουργεῖα Ἐπισιτισμοῦ καὶ Τ.Τ.Τ. Τὸ Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν (μετὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς Ἀρχηγίας τοῦ Στρατοῦ ὑπὸ τοῦ Παγκάλου) ἀνέλαβεν ὁ Μαυρομιχάλης καὶ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν ὁ Γεώργιος Παπανδρέου. Τὸ Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν ὁ Ἀλεξάνδρῆς Ἀπόστολος, τῶν Ναυτικῶν ὁ Βούλγαρης Κωνστ., τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας ὁ Χατζηκυριάκος Ἀνδρέας, τῶν Οἰκονομικῶν ὁ Κοφινᾶς Γεώργ., τὸ Ὑπουργεῖον Δικαιοσύνης ὁ Μίσσιος Μ., τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας ὁ Γόντικας Κωνστ., κλπ.

Ἡ Κυβέρνησις αὐτὴ παρέμεινεν εἰς τὴν Ἀρχὴν μέχρι τῆς 11ης Ἰανουαρίου 1924, ὅποτε παρέδωσεν αὐτὴν εἰς τὸν κατὰ τὰς ἐκλογὰς πλειοψηφήσαντα Ἐλευθέριον Βενιζέλον.

Κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτὴν ὁ Γονατᾶς διηύθυνεν ἐκ περιτροπῆς καὶ ἄλλα Ὑπουργεῖα, ἀναπληρῶν ἢ ἀντικαθιστῶν τοὺς διαφόρους Ὑπουργοὺς : ἦτοι διετέλεσεν Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, τῶν Ναυτικῶν, τῶν Ἐξωτερικῶν, Συγκοινωνίας κλπ.

ΤΑ ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΑ ΤΗΣ ΕΚΤΕΛΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΞ

Τὴν πρωίαν τῆς 15ης Νοεμβρίου 1922, μόλις ἐκοινοποιήθη ἡ περὶ τῆς καταδίκης τῶν Ἐξ ἀπόφασις τοῦ Στρατοδικείου εἰς τὸν Ἀρχηγὸν τῆς Ἐπαναστάσεως, ὡς ἔχοντα, κατόπιν ἀποφάσεως τῆς Ἐπαναστάσεως, τὴν ἀρμοδιότητα νὰ διατάξῃ τὴν ἐκτέλεσιν, διέταξεν οὗτος τὴν ἄμεσον ἐκτέλεσιν ἄνευ οὐδενὸς δισταγμοῦ.

Εἶχον προηγηθῆ προειδοποιήσεις τῶν πρεσβευτῶν περὶ διακοπῆς σχέσεων, ἄλλαι εἰδοποιήσεις φίλων ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀναμεινῇ τὴν γνώμην τοῦ Βενιζέλου καὶ νὰ μὴ σπεύσῃ νὰ λάβῃ ἀπόφασιν. Ὁ Πλαστήρας ὅμως εἶχε δηλώσει ἀπ' ἀρχῆς ὅτι θὰ ἐξετέλει τὴν ἀπόφασιν τοῦ Στρατοδικείου, οἰαδήποτε καὶ ἂν ἦτο, καὶ ἔσπευσε νὰ διατάξῃ τὴν ἐκτέλεσιν.

Ἐξέδωσε δὲ αὐθημερὸν καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τὸ κάτωθι ἀνακοινωθέν :

«Τὴν 10 καὶ 30' π.μ. τῆς σήμερον εἰς τὸν παρὰ τὸ Γουδί χῶρον ἐξετελέσθη ἐν πλήρει στρατιωτικῇ τάξει ἡ θανατικὴ ἐκτέλεσις τῶν ἐξ καταδικασθέντων ὑπὸ τοῦ ἐκτάκτου Ἐπαναστατικοῦ Στρατοδικείου ὑπευθύνων τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς, ἦτοι τῶν ἀπαρτισάντων τὸ Συμβούλιον τῶν Πέντε πολιτικῶν, Π. Πρωτοπαπαδάκη, Δ. Γούναρη, Ν. Στράτου, Γ. Μπαλατζῆ καὶ Ν. Θεοτόκη καὶ τοῦ Ἀρχιστρατήγου τῆς ἡττης Γ. Χατζηανέστη. Τῆς ἐκτελέσεως προηγήθη στρατιωτικὴ καθαίρεσις καὶ ἡ θεῖα μετάληψις ἐν ταῖς φυλακαῖς Ἀβέρωφ. Οἱ νεκροὶ μεταφερθέντες ἀράκυστα εἰς τὸ Α' Νεκροταφεῖον παρεδόθησαν εἰς τοὺς οἰκίους των πρὸς ταφὴν. Πρὸ τῆς ἐκτελέσεως οἱ κατάδικοι, ἐρωτηθέντες περὶ τῆς ὑστάτης θελήσεώς των, οὐδὲν εἶπον».

Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἰδίας ἡμέρας — καὶ συνεπῶς μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν — ἐλήφθη τὸ κάτωθι τηλεγράφημα τοῦ Βενιζέλου :

«Λωζάννη 15/28 Νοεμβρίου 1922

Ἐπαναστατικὴν Ἐπιτροπὴν

Ἄθῆνας

Σήμερον τὸ ἀπόγευμα κατὰ τὴν ὥραν τοῦ τεῖου ὁ Λόρδος Κῶρζον, βαθύτατα συγκινημένος, μὲ ἐπλησίασε καὶ μοι ἐπέδειξε τηλεγράφημα ἀγγέλλον τὴν ἀπόφασιν τοῦ Στρατοδικείου, δι' ἧς καταδικάζονται εἰς θάνατον οἱ κατηγορούμενοι. Μοι ἐτόνισε τὴν φρικαλέαν ἐντύπωσιν ἡ ὁποία θὰ ἐδημιουργεῖτο ὄχι μόνον μεταξύ τῶν κυβερνητικῶν κύκλων ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀν ὑπεύθυνοι Ὑπουργοὶ τῆς Χώρας, οἵτινες κατὰ τρόπον ἐκδηλον εἶχον ὑπὲρ αὐτῶν τὴν ὑποστήριξιν τῆς κοινῆς γνώμης ὅτε ἀνέλαβον τὴν Ἀρχὴν, ἐξετελοῦντο. Καὶ προσέ-

θηκεν ὅτι ἂν πραγματοποιηθῆ ἡ ἐκτέλεσις ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις θὰ προβῆ εἰς ἀνάκλησιν τοῦ Πρεσβευτοῦ τῆς. Καίτοι, ὅπως γνωρίζετε, μετὰ προσοχῆς ἀποφεύγω νὰ ἐπέμβω εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς Χώρας, θεωρῶ καθήκον μου νὰ σᾶς βεβαιώσω ὅτι ἡ ἐντύπωσις θὰ εἶναι πράγματι ὡς τὴν παριστᾶ ὁ Λόρδος Κῶρζον καὶ νὰ ἐπισύρω τὴν προσοχὴν σας ἐπὶ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ θέσις μου ἐνταῦθα θὰ καταστῆ δυσχερής.

Βενιζέλος».

Καταπληκτικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐντύπωσις εἰς τὴν κοινὴν γνώμην ἐκ τῆς ἐκτέλεσεως τῶν Ἐξ. Συγκίνησιν ἐπροξένησεν ἡ εἶδησις εἰς τε τὸ Ἐσωτερικὸν καὶ τὸ Ἐξωτερικόν. Ὁ Βασιλεὺς ἐκυμάνθη πρὸς στιγμὴν πρὸς παραίτησιν, ἀλλὰ τοῦ ὑπεδείχθη παρὰ τῶν φίλων του ὅτι τὸ συμφέρον τῆς Δυναστείας ἐπέβαλλε τὴν παραμονὴν του. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία διέκοψαν τὰς διπλωματικὰς σχέσεις των μὲ τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τὴν Λωζάννην ἐγένοντο δριμύτατα σχόλια πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἀντιπροσωπείαν. Πλὴν ὅμως τῆς συγκινήσεως ἡ ἐκτέλεσις ἐνέπνευσε καὶ φόβον εἰς τὰ πλῆθη, τὰ ὁποῖα ἐγένοντο περισσότερον πειθαρχικά, καὶ ἰδιαίτερος εἰς τὸν στρατόν, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀνασύνταξις θὰ ἦτο ἴσως δύσκολος ἄνευ τοῦ αἰσθήματος τοῦ φόβου εἰς τοὺς κληθέντας στρατευσίμους ἢ τοὺς ρέποντας εἰς λιποταξίαν.

Ἡ ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΠΡΙΓΚΙΠΟΣ ΑΝΔΡΕΟΥ

Πλὴν τῆς ἄνω μεγάλης δίκης, εἶχε διαταχθῆ προανάκρισις καὶ κατὰ τοῦ πρίγκιπος Ἀνδρέου, διότι διοικητὴς ὢν τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ διαταχθεὶς ὑπὸ τῆς Στρατιᾶς τὴν 27ην Αὐγούστου 1921 νὰ ἐκτελέσῃ ὠρισμένον ἐλιγμόν, κατὰ τὰς περὶ τὸν Σαγγάριον μάχας, ὄχι μόνον δὲν ὑπήκουσεν, ἀλλὰ καὶ διέταξε μετακίνησιν τοῦ σώματός του πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν. Τὸ πόρισμα τῆς προανακρίσεως παρέπεμψε τὸν πρίγκιπα Ἀνδρέαν νὰ δικασθῆ, ὡς ἀρνηθέντα νὰ ἐκτελέσῃ διαταγὴν ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ.

Ἡ προηγηθεῖσα καταδίκη τῶν ἄλλων ἔσωσε τὸν πρίγκιπα Ἀνδρέαν. Ἡ Ἐπανάστασις ὥρισεν ὅτι τὰ ἔκτακτα στρατοδικεῖα, πλὴν τῶν ὑπὸ τῆς Στρατιωτικῆς Ποινικῆς Νομοθεσίας προβλεπομένων ποινῶν, δύνανται νὰ ἐπιβάλλωσι καὶ τὴν ποινὴν τῆς ὑπερορίας, κατὰ τὴν κυριαρχικὴν αὐτῶν κρίσιν. Καὶ οὕτω τὸ ἐκδικάσαν τὸν πρίγκιπα Ἀνδρέαν ἔκτακτον στρατοδικεῖον διὰ τῆς ἀπὸ 19 Νοεμβρίου 1922 ἀποφάσεώς του, ληφθείσης παμψηφεί, ἐκήρυξεν αὐτὸν ἔνοχον τῆς ἀποδιδομένης εἰς αὐτὸν κατηγορίας τῆς ἀνυπακοῆς ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ, μὲ ἐλαφρυντικὸν τὴν τελείαν ἀπειρίαν του περὶ τὴν διοίκησιν ἀνωτέρων μονάδων καὶ τῶν συνθηκῶν ὑφ' ἃς εὑρέθη καὶ ἐπέβαλεν εἰς αὐτὸν τὴν ποινὴν τῆς ἰσοβίου ὑπερορίας καὶ τὴν ἐκπτώσιν ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ του.

Ὁ Ἀγγλὸς πλοίαρχος Τζέραλντ Τάλμποτ, ἄλλοτε ναυτικὸς ἀκόλουθος εἰς Ἀθήνας, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἔλθει ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Κῶρζον διὰ νὰ σώσῃ τοὺς Ἐξ, ἀλλ' ἔφθασε μετὰ τὴν ἐκτέλεσίν των, εἶχε λάβει ὁδηγίαν νὰ σώσῃ

τουλάχιστον τὸν πρίγκιπα Ἀνδρέαν, καὶ εἶχε προβῆ εἰς σχετικὰ διαβήματα πρὸς ἡμᾶς, ὑποσχεθεὶς καὶ τὴν ἀνασύνδεσιν τῶν διπλωματικῶν σχέσεων.

Καὶ ὁ Βασιλεὺς ἔδειξε ὄλον τὸ ἐνδιαφέρον του ὑπὲρ τοῦ θείου του. Καὶ ὁ Πάγκαλος, ὡς μέλος τῆς Κυβερνήσεως, ἐσύστησεν εἰς τοὺς στρατοδίκας νὰ ἀποφύγωσι τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, τὴν δὲ ἐπομένην τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεως, τὴν 20ὴν Νοεμβρίου, μετέβη προσωπικῶς ὁ ἴδιος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κωνστ. Πάλλη, ὅπου παρέμενον ὁ πρίγκιψ, τὸν παρέλαβεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκινήτου τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, τὸν κατεβίβασεν εἰς τὸ Φάληρον, ὅπου ἐπεβιβάσθη ἐπὶ τοῦ Ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ «Καλυψῶ» καὶ ἀνεχώρησε εἰς τὸ Ἐξωτερικόν.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Τὴν 10ην πρωινὴν τῆς 27ης Δεκεμβρίου 1922 ἀπεβίωσεν εἰς Παλέρμον, ὅπου διέμενον, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ἐκ συγκοπῆς τῆς καρδίας.

Ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε καὶ πολλὰ προτερήματα, ἀλλὰ καὶ ἐλαττώματα. Ἦτο πείσμων καὶ ἐκ τοῦ πείσματός του ἤλθεν εἰς ἀγεφύρωτον ρῆξιν πρὸς τὸν Βενιζέλον, ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς γραμμῆς τὴν ὁποίαν ὤφειλε νὰ ἀκολουθήσῃ ἡ Ἑλλάς καὶ προεκάλεσεν οὕτω τὸν ἐθνικὸν διχασμὸν, ὅστις τόσας συμφορὰς ἐπροξένησεν εἰς τὴν Χώραν καὶ ἄνευ τοῦ ὁποίου, ἴσως, θὰ ἦτο ἄλλοῖα ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος.

ΕΤΟΣ 1923

ΓΕΝΙΚΗ ΑΜΝΗΣΤΕΙΑ

Μετὰ τὴν τιμωρίαν τῶν ἐνόχων καὶ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντῖνου ἡ Ἐπανάστασις ἔκριεν ὅτι ἦτο πλέον ἡ ὥρα μιᾶς γενικωτέρας χειρονομίας πρὸς λήθην τοῦ παρελθόντος καὶ οὕτω ὁ Πλαστήρας, ὡς ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐξέδωκε τὴν 8ην Ἰανουαρίου 1923, τὴν ἀπόφασιν περὶ ἀμνηστείας : « Ἡ Ἐπανάστασις, ἔλεγεν ἡ προκήρυξις, κατόπιν τῆς τιμωρίας τῶν μεγάλων ἐνόχων, ἥτις ἀπετέλεσε τὸν ἀναγκαῖον ἐξιλασμὸν, καὶ πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐσωτερικῆς γαλήνης . . . ἀμνηστεύει ἅπαντα τὰ πολιτικὰ ἀδικήματα, ἀπλᾶ ἢ σύνθετα, τὰ λαβόντα χώραν μέχρι τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης . . . ».

Ο ΣΤΡΑΤΟΣ ΤΟΥ ΕΒΡΟΥ

Ἡ Ἐπανάστασις ἔστρεψεν ἀπ' ἀρχῆς ὅλην τὴν προσοχὴν τῆς εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ πλήρως μετὰ τὴν ἀποχώρησιν ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας ἀποσυντεθειμένου στρατοῦ, διότι εἶχε σχηματίσει συνείδησιν — ἰδίᾳ μετὰ τὰς συζητήσεις τῶν Μουδανιῶν περὶ ἀνακωχῆς — ὅτι μόνον εἰς τὰς ἰδίας τῆς δυνάμεις ἔπρεπε νὰ βασιζέται ἡ Ἑλλάς, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἀνεκτοὺς ὄρους εἰρήνης, ἔναντι τῶν ὑπερφιάλων ἀπαιτήσεων τῶν Τούρκων καὶ τῆς χαλαρωτάτης εἰς αὐτὰς ἀντιστάσεως τῶν Συμμάχων Δυνάμεων.

Ἐν ἀρχῇ ἡ διοίκησις τοῦ ἀνασυγκροτουμένου στρατοῦ ἀνετέθη εἰς τὸν στρατηγὸν Νίδερ, μὲ ἐπιτελάρχην τὸν Ἀλεξ. Μαζαράκη. Κατόπιν ἀπεφασίσθη νὰ ἀνατεθῇ αὕτη εἰς τὸν Θεόδ. Πάγκαλον, ὡς μᾶλλον ἐνεργητικὸν καὶ δραστήριον. Οὗτος ὅμως προτοῦ ἀναλάβει ἠθέλησε νὰ ρυθμίσῃ νομοθετικὰ ζητήματα σχετικὰ μὲ τὰς ἀρμοδιότητας τοῦ Ἀρχιστρατήγου καὶ πρὸς τοῦτο ἀνέλαβε τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, ἅμα τῇ συγκροτήσει τῆς ὑπὸ τὸν Γονατᾶν Κυβερνήσεως (14 Νοεμβρίου) καὶ παρέμεινεν εἰς αὐτὸ μέχρι 12 Δεκεμβρίου 1922, ὅποτε ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἀποκληθείσης Στρατιᾶς τοῦ Ἑβρου, μὲ ἔδραν τὴν Θεσσαλονίκην.

Ἡ Στρατιὰ ἀπετελέσθη ἐξ 9 μεραρχιῶν πεζικοῦ καὶ μιᾶς μεραρχίας ἵππικοῦ. Πρὸς δὲ ἀπὸ 2 συντάγματα πεδινοῦ πυροβολικοῦ. Τὸ ὄρειβατικὸν πυροβολικὸν εἶχεν ἐνταχθῆ εἰς τὰς μεραρχίας. Βαρὺ δὲ πυροβολικὸν δὲν εἶχε διασωθῆ. Τὸ μηχανικὸν τῆς στρατιᾶς εἶχε προπαρασκευάσει γεφυροσκευάς, διὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ἑβρου ποταμοῦ. Αὐστηραὶ ποιναὶ προεβλέφθησαν διὰ τὰς λιποταξίας καὶ ἐτυφεκίσθησαν μερικοὶ πρὸς τρομοκράτησιν τῶν λοιπῶν. Μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν μάλιστα τῶν Ἐξ ἐγεννήθη ἡ πεποίθησις ὅτι ἡ Ἐπανάστασις ἦτο ἀποφασισμένη νὰ ἀντιμετωπίσῃ δραστικῶς πᾶσαν ἀντίδρασιν καὶ ἐπεκράτησεν οὕτω παραδειγματικὴ πειθαρχία.

Ὁ Πάγκαλος, ἂν καὶ λόγῳ τῆς ἐγωιστικῆς του φιλοδοξίας εἶχεν ὠρισμένα ἐλαττώματα, εἶχε καὶ ὠρισμένας ἰκανότητας, εἰς τὰς ὁποίας ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι δέον ν' ἀποδοθῆ ἡ ταχεῖα καὶ ἀρτία ἀνασύνταξις τοῦ Στρατοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου, ὡς ὠμολόγησε βραδύτερον ὁ Βενιζέλος, ἐβασίσθησαν αἱ τελικαὶ διπλωματικαὶ ἐπιτυχίαι του ἐν Λωζάννῃ κατὰ τὴν ὑπογραφήν τῆς εἰρήνης.

ΑΛΛΑΓΗ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ

Εἶχα πάντοτε τὴν γνώμην ὅτι ἀπετέλει καθυστέρησιν διὰ τὴν Χώραν μας ἡ μὴ συνταύτισις μας πρὸς τὸ ὑπὸ ὀλοκλήρου τῆς Εὐρώπης ἀκολουθούμενον ἡμερολόγιον καὶ ἦτο σφάλμα ἡ ἐμμονή μας εἰς τὸ Ἰουλιανόν, τὸ ὁποῖον καθυστέρει τοῦ Γρηγοριανοῦ, τοῦ καὶ ἐπιστημονικῶς ὀρθοτέρου, κατὰ 13 ἡμέρας.

Πρὸς μελέτην τοῦ ζητήματος κατηρτίσαμεν ἐπιτροπὴν ἀπὸ τὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν Κοφινᾶν, τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν Χρυσόστομον καὶ τοὺς καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου Δ. Αἰγινίτην (τῆς Ἀστρονομίας) καὶ Ἀ. Ἀλεβιζᾶτον (τῶν Θρησκευμάτων), ἧτις ἀπεφάνθη ὅτι ἐπεβάλλετο ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἡμερολογίου. Κατόπιν τούτου ἐξεδώσαμεν τὸ ἀπὸ 18 Ἰανουαρίου 1923 Νομοθετικὸν Διάταγμα (Ἐφημερὶς Κυβερνήσεως ὑπ' ἀριθ. 24 τῆς 25ης Ἰανουαρίου 1923) διὰ τοῦ ὁποίου ὀρίζεται ὅτι ἡ 16η Φεβρουαρίου θὰ εἶναι 1η Μαρτίου διὰ πάσας τὰς πολιτικὰς σχέσεις τοῦ νέου ἡμερολογίου, προπορευομένου τοῦ παλαιοῦ κατὰ 13 ἡμέρας. Τὸ Νομοθετικὸν τοῦτο Διάταγμα ὥριζεν ὅτι «διατηρεῖται ἐν ἰσχύϊ τὸ Ἰουλιανόν ἡμερολόγιον ὅσον ἀφορᾷ ἐν γένει τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὰς θρησκευτικὰς ἐορτάς».

Τὸ δὲ ἐκκλησιαστικὸν ἡμερολόγιον καθωρίσθη, κατόπιν ἀποφάσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἑλλάδος, διὰ τοῦ ἀπὸ 23 Μαρτίου 1924 Βασιλικῆς Διατάγματος.

Ἐν τούτοις ὑπάρχουν καὶ σήμερον ἀκόμη οἱ ἀκολουθοῦντες τὸ παλαιὸν ἡμερολόγιον, μετὰ φανατισμοῦ, ἀποτελέσαντες ^{ἑξήκοντα} ~~ἄρσεν~~ παλαιοημερολογιτῶν μὲ ἰδίας ἐκκλησίας καὶ ἱερεῖς.

Αἱ ἐν τῷ παρόντι ὄθεν ἀναγραφόμεναι ἡμερομηνίαὶ μέχρι τῆς 15ης Φεβρουαρίου 1923 ἀκολουθοῦσι τὸ παλαιὸν ἡμερολόγιον καὶ συνεπῶς πρέπει νὰ προστίθενται 13 ἡμέραι εἰς αὐτάς διὰ νὰ εἶναι σύμφωνοι μὲ τὸ διεθνὲς ἡμερολόγιον, ἀπὸ δὲ τῆς 1ης Μαρτίου 1923 ἀκολουθοῦσι τὸ νέον γενικῶς παραδεγμένον ἡμερολόγιον.

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΤΡΑ

Ἡ Ἐπανάστασις ἀναλαβοῦσα τὴν ἀρχὴν εὐρέθη πρὸ οἰκονομικοῦ χάους, μὲ κενὰ τὰ ταμεῖα καὶ μὲ τεραστίας ἐπείγουσας χρηματικὰς ἀνάγκας. Ἐπρεπε νὰ ἀνεφοδιασθῇ εἰς ὕλικόν ὁ Στρατὸς καὶ ὁ Στόλος καὶ νὰ συντηρηθῇ καλῶς ὁ ἐν ἐπιστρατεύσει Στρατὸς. Προσέτι τὰ κύματα τῶν προσφύγων ἐκ Μ. Ἀσίας καὶ Θράκης ἐπλημμύρισαν τὴν Ἑλλάδα. Αὐτοὺς ὅλους ἔπρεπε τὸ Κράτος νὰ τοὺς ἐνδύσῃ, νὰ τοὺς θρέψῃ καὶ νὰ τοὺς στεγάσῃ.

Δάνειον εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἦτο ἀδύνατον νὰ εὐρεθῇ. Ὁ Γούναρης, ὁ ὁποῖος, πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως, εἶχε μεταβῆ εἰς Λονδίνον πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, ὄχι μόνον δὲν ἐπέτυχε τίποτε, ἀλλὰ πρὸς διευκόλυνσιν, ὡς ἐνόμιζε, τῶν διαπραγματεύσεων παρητήθη τῶν πιστώσεων τῶν 5½ ἑκατομμυρίων λιρῶν στερλινῶν, τὰς ὁποίας ἐδικαιούμεθα, καὶ ἀνεγώρισεν ὀφειλὴν ἐξ ἄλλων 9½ ἑκατομμυρίων στερλινῶν ἐκ χορηγηθέντος ἡμῖν ἄλλοτε πολεμικοῦ ὕλικου.

Ὅφειλομεν νὰ ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ὁ Κοφινᾶς, ὡς Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβερνήσεως, ἀνταπεκρίθη εἰς τὰς δυσκόλους τότε περιστάσεις, κατορθώσας νὰ ἀντιμετωπίσῃ ὅλας τὰς ἀνάγκας, διὰ φορολογιῶν καὶ τῆς ἐφ' ἅπαξ φορολογίας τῆς κινήτης καὶ ἀκινήτου περιουσίας καὶ ἄλλων δημοσιονομικῶν μέτρων, οὕτως ὥστε ὅταν κατὰ Μάϊον τοῦ 1923 ἦλθεν ἐνταῦθα ὁ παρὰ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἀποσταλεὶς οἰκονομολόγος Περμαντιέ, ἀνωμολόγησεν ὅτι τὸ Κράτος ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸ προσφυγικὸν δάνειον τὸ ὁποῖον ἐζητούσαμεν καὶ συνεπείᾳ τούτου ἐχορηγήθη προκαταβολὴ ἐκ 1.000.000 λιρῶν στερλινῶν.

Ἡ Κυβέρνησις, χάριν οἰκονομιῶν, κατήγγησε τὰ Ὑπουργεῖα Θεσσαυροῦ, Τ.Τ.Τ. καὶ Ἐπισιτισμοῦ, πρὸς δὲ καὶ τὰς Γενικὰς Διοικήσεις Σάμου, Χίου, Λέσβου, Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Καὶ οὕτω τὸ Κράτος κατῴρθωσε νὰ ἀνταποκριθῇ κατὰ τὴν δύσκολον ἐκείνην περίοδον εἰς τὰς ἀνάγκας του, τακτικὰς καὶ ἐκτάκτους, διὰ μόνον τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνάμεων, ἄνευ ἐξωτερικοῦ δανείου.

ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

Εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τῆς Ἐπαναστατικῆς περιόδου λογίζεται καὶ ἡ μέριμνα αὐτῆς διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν. Ἀπηλλοτριώθησαν ὅλα τὰ μεγάλα ἀγροκτῆματα ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Κατὰ τὸ ἰσχυρὸν ὅμως τότε Σύνταγμα — καὶ ὀρθῶς — δὲν ἐπετρέπετο ἡ ἀπαλλοτριώσις κτήματος ἄνευ προηγουμένης ἀποζημιώσεως τοῦ ἰδιοκτῆτου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, ὑπὸ τὰς τότε συνθήκας τῆς ἀχρηματίας, θὰ ἐματαίωνε τὸ ὅλον ἔργον. Δι' Ἐπαναστατικῆς πράξεως τῆς 14ης Φεβρουαρίου 1923 ἐπετρέπη ἡ ἀπαλλοτριώσις ἄνευ προηγουμένης ἀποζημιώσεως, χορηγηθεισῶν μετοχῶν ἐπιτάξεως εἰς τοὺς ἰδιοκτῆτας, καὶ τὴν ἐπομένην, 15 Φεβρουαρίου, διὰ νομοθετικοῦ Διατάγματος ἡ Κυβέρνησις καθώρισεν ὅλας τὰς λεπτομερείας τοῦ τρόπου διαθέσεως τῶν γαιῶν τούτων. Τὴν δὲ 16ην Ἰουνίου 1923, δι' ἑτέρας Ἐπαναστατικῆς πράξεως, καθωρίσθησαν περισσότεραι εὐκολίαι προκειμένου περὶ ἀγροτικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν προσφύγων. Τοὺς ἀγρότας πρόσφυγας ἐγκατεστήσαμεν ἰδίᾳ παρὰ τὰ σύνορα τῆς Ἐπικρατείας, πρὸς πύκνωσιν τῶν παρ' αὐτὰ πληθυσμῶν καὶ ἄμεσον ἄμυναν αὐτῶν κατὰ ἀτάκτων εἰσβολῶν, δι' ἃ καὶ ὠνομάσθησαν οἱ ἐκεῖ ἐγκατασταθέντες Ἀκρίται, κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, ὅστις ἐπέπρωτο βραδύτερον νὰ ἀποτελέσῃ τὸ σύμβολον τοῦ Κυπριακοῦ Ἀγῶνος ἀπελευθερώσεως.

Διὰ πράξεως τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν ἀγροτικὸν κτῆμα ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἡ Μανωλάδα, εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὰ ὁποῖα εἶχον δωρηθῆ εἰς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον, περιῆλθον εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Κράτους καὶ διετέθησαν δι' ἀποκατάστασιν ἀκτημόνων καὶ προσφύγων.

Τὸ πλῆθος ὅμως τῶν προσφύγων ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ ἰδιότης πολλῶν ἐξ αὐτῶν ὡς ἀστῶν μᾶς ἠνάγκασαν νὰ δημιουργήσωμεν προάστια περὶ τὰς μεγάλας πόλεις τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς Θεσσαλονίκης διὰ νὰ κατορθώσουν οὗτοι νὰ εὐρίσκουν ἐργασίας εἰς αὐτάς, εἴτε εἰς τὴν βιομηχανίαν εἴτε καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον, εἰς ἃ ἔδωσαν, ὁμολογουμένως, ὠθησιν καὶ ἀνάπτυξιν οἱ πρόσφυγες οὗτοι. Καὶ οὕτω τὰ προάστια αὐτὰ ἀνεπτύχθησαν ταχέως καὶ μετὰ τὴν ὅλην σχετικὴν ἀποκατάστασιν τῶν προσφύγων ἀπετέλεσαν τὸ ἀποικληθὲν δὸν θαῦμα.

ΕΚΚΑΘΑΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΙΒΑΣΜΟΙ

Καθ' ὅλην τὴν περίοδον τοῦ ἐσωτερικοῦ διχασμοῦ, πολλοὶ τῶν ὑπαλλήλων, τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν δικαστικῶν ἀκόμη εἶχον παρεκκλίνει ἐντελῶς τῶν ὑπηρεσιακῶν καθηκόντων των καὶ εἶχον φατριάσει ὑπὲρ τῆς μερίδος εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκον. Ἦτο πολὺ δύσκολον τὸ ἔργον τῆς ἐκκαθαρίσεως, ὥστε νὰ γίνῃ αὕτη κατὰ τρόπον ἀμερόληπτον καὶ ἐμπνέοντα εἰς ὅλους ἐμπιστοσύνην. Πρὸς τοῦτο κατηρτίσαμεν ἐπιτροπὰς καθ' ὑπουργεῖον, ἀπὸ πρόσωπα τὰ ὁποῖα ὑπέδειξαν αἱ ὑπαλληλικαὶ ὀργανώσεις τῶν διαφόρων κλάδων. Ἐξεδόθη δὲ καὶ

πράξις τῆς Ἐπαναστάσεως δι' ἧς ἀνεστέλλετο, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκκαθαρίσεως, ἡ ὑπὸ τοῦ Συντάγματος προβλεπομένη ἰσοβιότης τῶν δικαστικῶν. Ἐχομεν τὴν γνώμην ὅτι αἱ ἐν λόγῳ Ἐπιτροπαὶ εἰργάσθησαν εὐσυνειδήτως καὶ ἡμεῖς ἐφηρμόσαμεν ἀπαρεγκλίτως τὰ πορίσματα αὐτῶν.

Κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην ἐγένοντο καὶ προβιβασιμοὶ συνταγματαρχῶν εἰς ὑποστρατήγους, πρὸς πλήρωσιν τῶν δημιουργηθέντων κενῶν, καὶ ἤμην τότε καὶ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν. Εἰς τοὺς προβιβασμοὺς οἱ ὅποιοι ἐγένοντο τότε παρέλειψα τὸν ἑαυτόν μου, καίτοι ἤμην ἀρχαιότερος ὄλων τῶν προαχθέντων, διότι ἔκαμα τὴν σκέψιν ὅτι ὀλίγοι θὰ ἐγνώριζον τὴν λεπτομέρειαν τῆς ἀρχαιότητος καὶ συνεπῶς εἰς ὄλους θὰ ἐγενῶτο ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἐξεμεταλλεύθη τὴν θέσιν μου διὰ νὰ προαγάγω τὸν ἑαυτόν μου, πρᾶγμα τὸ ὅποιον θὰ μὲ ἐζημίωεν ἠθικῶς, ἐπὶ μειώσει τοῦ κύρους καὶ τῆς ἐπιβολῆς ἣν ἀπήτην τὰ ἔκτακτα καθήκοντα τὰ ὅποια ἐξήσκουν τότε.

Πρὸς πιστοποίησιν τῶν ἀνωτέρω παραθέτω τὴν κάτωθι ἐπιστολὴν, τὴν ὅποιαν μοὶ ἀπέστειλεν ὁ στρατηγὸς Λεοναρδόπουλος (ὁ κατόπιν ἀρχηγὸς τῆς ἀνετεπαναστάσεως) :

«Ἰωάννινα, 30 Αὐγούστου 1923

Φίλε κ. Πρόεδρε,

Λογίζομαι εὐτυχὴς διότι, ἀντὶ τυπικῶν συγχαρητηρίων ἐπὶ προβιβασμῶ, μοὶ δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ ἐκφράσω ὑμῖν τὰ ὀλόθερμα καὶ εἰλικρινῆ τοιαῦτα, διὰ τὴν θαυμασίαν ὄντως χειρονομίαν σας νὰ ἀποποιηθῆτε βαθμόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἴχατε δικαιώματα θετικὰ καὶ ἀναμφισβήτητα. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι ἡ ἄνευ προηγουμένου αὐτοθυσία αὐτῆ θὰ χρησιμεύσῃ ὡς μάθημα εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐκμεταλλεῦμενοι τὴν ἐμπιστευομένην αὐτοῖς κρατικὴν ἐξουσίαν θὰ διανοοῦντο ἐν τῷ μέλλοντι νὰ ἐξυπηρετήσουν ἰδιοτελεῖς σκοποὺς καὶ προσωπικὰ συμφέροντα. Σᾶς σφίγγω ἐγκαρδίως τὴν χεῖρα καὶ σᾶς ἀποστέλλω τοὺς ἐγκαρδίους χαίρετισμούς μου».

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΕΙΡΗΝΗΣ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ

Αἱ διαπραγματεύσεις διὰ τὴν σύναψιν εἰρήνης μετὰ τῆς Τουρκίας ὑπῆρξαν καὶ μακρὰ καὶ ἐπίπονοι καὶ ἐδημιούργησαν δυσκολίας τόσον ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, μεταξὺ συμμάχων, ἡμῶν καὶ Τουρκίας, ὅσον καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, λόγῳ ἀντιθέτων ἀντιλήψεων μεταξὺ Παγκάλου, Χατζηκυριάκου (Ἀρχηγῶν Στρατοῦ καὶ Στόλου), Βενιζέλου καὶ Ἐπαναστάσεως καὶ μόλις εἰς τὰς 2 Ἰουλίου 1923 κατωρθώθη νὰ ὑπογραφῆ ἡ συνθήκη εἰρήνης ἐν Λωζάννῃ, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἐμεσολάβησαν διάφορα ἐπεισόδια.

Ἡ διάσκεψις τῆς Λωζάννης ἤρχισε τὴν 8ην Νοεμβρίου 1922 μετὰ τὸν Βενιζέλον ὡς ἀντιπρόσωπον τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Τουρκία ἀντιπροσωπεύετο παρὰ τοῦ Ἰσμέτ πασᾶ, ὁ ὅποιος, συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας τοῦ Κεμάλ, ἐνεφάνιζε τὴν Τουρκίαν ὡς νικητρίαν καὶ δι' αὐτὸ ἐπεζήτηε νὰ ἐπιβάλλῃ ὄρους βαρυτάτους κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀφαίρεσιν ὄλων τῶν προνομίων τὰ ὅποια

ἀπελάμβανον ἕως τότε οἱ Σύμμαχοι ἐν Τουρκίᾳ. Οἱ Σύμμαχοι ἀφ' ἑτέρου δὲν εὐρίσκοντο, οὐσιαστικῶς, εἰς καθόλου ἐγκαρδίους σχέσεις μεταξύ των. Αἰσθήματα δυσπιστίας καὶ ἐχθρότητος ἐπεκράτουν μεταξύ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, ἐνῶ ἐν Ἰταλίᾳ, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπικρατήσει ἤδη ὁ Μουσολίνι, ἐπεκράτει δυσἀρέσκεια κατὰ τῶν δύο ἄλλων, διότι ἐφρόνει αὐτὴ ὅτι τὴν ἠδίκησαν κατὰ τὰς συνθήκας εἰρήνης τοῦ πρώτου πολέμου. Καὶ αἱ τρεῖς, ὅμως, καίτοι νικητρίαι τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, ἐφέροντο σχεδὸν ταπεινῶς ἐναντι τῶν ἀγερώχων τρόπων καὶ ἀξιώσεων τῆς Τουρκίας, οὕτως ὥστε ἡ ὅλη ἀτμόσφαιρα εἰς τὸ Συνέδριον αὐτὸ τῆς εἰρήνης δὲν ἦτο διόλου εὐνοϊκὴ δι' ἡμᾶς.

Παρὰ ταῦτα ἐπῆλθε συμφωνία εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ἑλληνοτουρκικῶν πληθυσμῶν καὶ οὕτω ὑπεγράφη ἐν Λωζάννῃ, τὴν 17ην Ἰανουαρίου 1923, ἡ σύμβασις περὶ ἀνταλλαγῆς, ἀφ' ἑνὸς τῶν Ἑλλήνων τὸ γένος τῶν διαμενόντων ἐν Τουρκίᾳ, πλὴν τῶν ἐγκατεστημένων εἰς Κωνσταντινουπόλιν πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 1918, καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν Μουσουλμάνων τῶν διαμενόντων ἐν Ἑλλάδι, πλὴν τῶν ἐν τῇ Δυτικῇ Θράκῃ ἐγκατεστημένων. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ὑπεγράφη καὶ ἡ σύμβασις περὶ ἀνταλλαγῆς τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν πολιτικῶν ὁμήρων. Τὰς συμβάσεις αὐτὰς ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ ἡ Ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεία, καθ' ὅσον οἱ Τούρκοι εἶχον δηλώσει ρητῶς ὅτι δὲν θὰ ἐδέχοντο τὸν ἐπαναπατρισμὸν τῶν ἀναχωρησάντων ἐκ Τουρκίας Ἑλλήνων καὶ αὐτοὶ ἦσαν πάρα πολλοί, καθὼς ἦσαν πολλοὶ καὶ οἱ Ἑλληνες αἰχμάλωτοι οἱ παραμείναντες ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

Αἱ ἐν λόγῳ συμβάσεις, καίτοι ὑπεγράφησαν τὸν Ἰανουάριον, προσηρτήθησαν εἰς τὴν τελικὴν συνθήκην τῆς Λωζάννης καὶ ἀπὸ τότε ἤρχισαν ἐφαρμοζόμεναι.

Κατὰ σύμπτωσιν τὴν ἰδίαν ἡμέραν τῆς ὑπογραφῆς τῶν ἄνω συμβάσεων ἐφθασεν εἰς Λωζάννην καὶ ὁ Πλαστήρας, ὅστις παρέμεινε δύο μόνον ἡμέρας. Τὸν εἶχε καλέσει ὁ Βενιζέλος διὰ νὰ ἐνημερωθῇ, ἀφ' ἑνὸς αὐτὸς ἐπὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως καὶ τῶν ἀντιλήψεων τῆς Ἐπαναστάσεως, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὅπως ἐνημερώσῃ αὐτὸν περὶ τῶν δυσκολιῶν εἰς ἃς προσέκοπτον αἱ διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης. Κατὰ τὴν ἐν Λωζάννῃ διαμονὴν του ὁ Πλαστήρας — τῇ ὑποδείξει τοῦ Βενιζέλου — προέβη εἰς δηλώσεις φιλειρηνικὰς καὶ κατέληγεν ὅτι ἐὰν ἐπανελαμβάνετο ὁ πόλεμος δὲν θὰ εὐθύνετο ἡ Ἑλλάς.

Οἱ Τούρκοι ἐζήτησαν νὰ πληρώσωμεν ἀποζημίωσιν πολλῶν ἑκατομμυρίων χρυσῶν λιρῶν, ἐκκένωσιν τῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν ἐξ ὅλης τῆς Μ. Ἀσίας καὶ Θράκης, διάλυσιν τοῦ στόλου μας, παραχώρησιν ἐδαφῶν καὶ ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὄχθης τοῦ Ἑβρου, ἐκδίωξιν τοῦ Πατριαρχείου ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἄλλα. Καὶ ὁ Βενιζέλος ἐτηλεγράφη ἀπὸ τὴν Λωζάννην: «Μόνον ἐὰν ἔχωμεν στρατὸν ἰκανὸν νὰ ἐπιτεθῇ ἐπιτυχῶς ἐν Θράκῃ, θὰ δυνηθῶμεν νὰ κάμψωμεν τὴν θρασύτητα τῶν Τούρκων, ἐναντι τῆς ὁποίας οἱ Σύμμαχοι φαίνονται ἐνδοτικοί. Πρὸς σχηματισμὸν ἰδίας ἀντιλήψεως περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ Στρατοῦ μας ἀποστέλλω τὸν παρ' ἐμοὶ στρατηγὸν Μαζαράκη, ὅπως ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν σωματάρχων καὶ μοὶ ἀνακοινώσῃ τὰς ἀντιλήψεις των».

Ἄφ' ἑτέρου διὰ τὴν περίπτωσιν ἐπιθέσεως ἔπρεπε νὰ ἔχωμεν ἐξασφαλίσει τὴν ὑποστήριξιν τῆς Γιουγκοσλαβίας, δι' ἧς θὰ ἀπετρέπετο τυχὸν ἐπίθεσις τῆς Βουλγαρίας κατὰ τοῦ πλευροῦ καὶ τῶν νώτων μας. Σχετικὰ διαβήματά μας πρὸς τὰ ἐκεῖ κατέληγον εἰς τὴν τήρησιν παρ' αὐτῶν οὐδετερότητος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν ἐνεργὸν ὑποστήριξιν. Ὁ Βενιζέλος ἀπέδιδε τόσῃν σημασίαν εἰς τὴν σύμπραξιν μετὰ τῆς Σερβίας, ὥστε μᾶς ἐπρότεινε νὰ παραχωρήσωμεν εἰς αὐτὴν ὡς ἀντάλλαγμα τὴν Φλώριαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἡμεῖς δὲν ἀπεδέχθημεν.

Παρασηνιακαὶ ἐνέργειαι ἐγένοντο πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν καὶ παρὰ τοῦ Ἀλεξανδρῆ, ὡς ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴν τῆς Σερβίας Μπαλούχτσις, διὰ τῆς ἀποστολῆς τοῦ πρεσβευτοῦ Μαυρουδῆ εἰς Βελιγράδι καὶ τῆς ἀποστολῆς ἐκ μέρους τοῦ Βενιζέλου τοῦ στρατηγοῦ Μαζαράκη εἰς Βελιγράδι. Ὅλαι αἱ προσπάθειαι αὗται ἀπέτυχον.

Ἐν τῷ μεταξύ παρουσιάζετο κάποια ἀναταραχὴ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ λόγῳ τῆς μακρᾶς παρατάσεως τῶν διαπραγματεύσεων καὶ τῆς ὑποπτευομένης ὑποχωρητικότητος τοῦ Βενιζέλου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον μᾶς ἠνάγκασε νὰ κάμωμεν μίαν ἰδιαιτέραν σύσκεψιν καὶ νὰ λάβωμεν κάποιαν ὀριστικὴν ἀπόφασιν διὰ τὴν περαιτέρω στάσιν μας.

Πράγματι τὴν 7ην Μαΐου 1923 συνήλθομεν εἰς σύσκεψιν οἱ : Γονατᾶς — Πλαστήρας — Σακελλαρόπουλος — Ἀλεξανδρῆς — Περικλ. Μαυρομιχάλης — Κ. Βούλγαρης (Ἵπουργοὶ) καὶ Θεόδ. Πάγκαλος καὶ Χατζηκυριακός, παρὰ τῶν ὁποίων ὑπεγράφη τὸ κάτωθι πρακτικόν :

α) Οἱ κάτωθι ὑπογεγραμμένοι συνελθόντες σήμερον εἰς εἰδικὴν σύσκεψιν σχετικῶς μὲ τὴν τηρητέαν στάσιν τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ ἐκκρεμοῦντι εἰσέτι ἐξωτερικῷ ζητήματι, κατελήξαμεν εἰς τὰς κάτωθι ἀποφάσεις :

1ον) Ὅτι ἡ παράτασις τῆς ἐκκρεμότητος εἶναι ἀπολύτως ἐπιζημία καὶ πρέπει νὰ ἐπιζητηθῇ ὁ ταχύτερος τερματισμὸς αὐτῆς.

2ον) Ὅτι ὁ Στρατὸς καὶ ὁ Στόλος, κατόπιν τῶν καταβληθεισῶν προσπαθειῶν πρὸς ἀναδιοργάνωσίν των, εὐρίσκονται ἤδη εἰς τὸ εὐχάριστον σημεῖον νὰ δύνανται νὰ ἀναλάβωσιν, ἄνευ οἰασδήποτε ἄλλης ἐξωτερικῆς βοήθειας, τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας ἐν Θράκῃ καὶ μέχρι Βοσπόρου πόλεμον, καὶ ὅτι ἡ ἐπὶ πλέον παράτασις τῆς ἀπραξίας ἀποβαίνει εἰς μείωσιν τῆς ἠθικῆς αὐτῶν δυνάμεως.

3ον) Ὅτι αἱ διαπραγματεύσεις πρὸς ἐπίτευξιν χωριστῆς εἰρήνης μετὰ τῆς Τουρκίας αἱ τυχὸν ἀρξάμεναι συνεπεῖα προηγουμένης ἀποφάσεως νὰ ἐγκαταλειφθοῦν.

4ον) Ὅτι ἡ ἐν Λωζάννῃ ἡμετέρα ἀντιπροσωπεῖα θὰ ἐπιζητήσῃ νὰ δημιουργήσῃ κοινὴν ἀφορμὴν μετὰ τῶν δυνάμεων τῆς Ἀντάντ—ἢ ἔστω καὶ μιᾶς ἐξ αὐτῶν—ρῆξεως τῶν διαπραγματεύσεων μετὰ τῆς Τουρκίας, ἐν ἀποτυχίᾳ δὲ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐμενῆ αὐτῶν πρὸς ἡμᾶς οὐδετερότητα καὶ ἐν ἀνάγκῃ τὴν ἀπόλυτον αὐτῶν οὐδετερότητα κατὰ τὴν περίπτωσιν μονομεροῦς Ἑλληνο-Τουρκικῆς συρράξεως.

5ον) Ἡ ἐν Λωζάννῃ Ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεῖα δέον νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν τῆς

ἐν ταῖς ἄνω ἐνεργείαις τῆς ὅτι ἡ ἀνακωχὴ τῶν Μουδανιῶν θὰ καταγγεληθῆ ἐντὸς 15 τὸ πολὺ ἡμερῶν ἀπὸ σήμερον, με ἀφορμὴν τὴν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων κατάφωρον παραβίασιν ταύτης καὶ ἄλλας τῶν Τούρκων ἐχθρικός πράξεις (ἐξορία κατοίκων Πόντου, κατάσχεσις Τραπεζῶν κλπ.)».

Ἄνετέθη εἰς τὸν ὑπουργὸν Ἀλεξανδρῆν, ἐφοδιασθέντα δι' ἀντιγράφου τῆς ἀνωτέρω πράξεως, νὰ μεταβῆ εἰς Λωζάννην καὶ συνεννοηθῆ μετὸν Βενιζέλον. Ὁ Βενιζέλος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνεκοίνωσε τὰ ἀνωτέρω ὁ Ἀλεξανδρῆς, τοῦ εἶπεν ὅτι κατ' ἀρχὴν εἶναι σύμφωνος, ἀλλὰ ἐφ' ὅσον δὲν ἔχομεν τὴν συμπάραστασιν καμμιαῖς ἐκ τῶν Δυνάμεων καὶ ἐφ' ὅσον αὐταὶ ἔχουν ὑποχωρήσει εἰς τὰς Τουρκικὰς ἀξιώσεις, θὰ ἐθεωρούμεθα ἡμεῖς ἀδιάλλακτοι καὶ ἐπιζητοῦντες τὸν πόλεμον καὶ ἡ στάσις των εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν δὲν θὰ εἶναι διόλου εὐμενῆς δι' ἡμᾶς. «Ἐν πάσῃ περιπτώσει, τοῦ εἶπε, πρόκειται νὰ συναντηθῶ κατ' αὐτὰς μετὸν Ἰσμὲτ, πρὸς τὸν ὁποῖον θὰ ὁμιλήσω ὡς Βενιζέλος καὶ ὄχι ὡς ἀντιπρόσωπός σας καὶ ἐὰν ἀποδεχθῆτε ὅ,τι θὰ συμφωνήσωμεν — ἐὰν συμφωνήσωμεν — ἔχει καλῶς, ἄλλως θὰ παραιτηθῶ τῆς ἀντιπροσωπείας καὶ ἀναλάβετε σεῖς τὴν περαιτέρω διαχείρισιν τοῦ ζητήματος».

Ἡ συνάντησις Βενιζέλου—Ἰσμὲτ ἐγένετο καὶ ἦτο μακρά. Ὁ Ἰσμὲτ τοῦ εἶπε «θὰ με λιθοβολήσουν εἰς τὴν Ἄγκυραν, ἐὰν ὑπογράψω χωρὶς κανένα ἀντάλλαγμα». Ἐπροτάθη τότε παρὰ τοῦ Βενιζέλου ὅπως, ἀντὶ ἀποζημιώσεως, δοθῆ εἰς τὴν Τουρκίαν τὸ Καραγάτς (σιδηροδρομικὸς σταθμὸς τοῦ σιδηροδρόμου ἀπὸ Εὐρώπης εἰς Κωνσταντινούπολιν, δυτικῶς τοῦ Ἐβρου), τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν γνώμην τῶν συμμάχων θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ κρατηθῆ παρ' ἡμῶν ἐν περιπτώσει πολέμου. Ταυτοχρόνως παρεκάλεσε τὸν Ἰσμὲτ ὅπως ἔχῃ ὀριστικὴν ἀπάντησιν τὸ πολὺ ἐντὸς μιᾶς ἐβδομάδος.

Ἡ ἐβδομάς παρῆλθε καὶ ἀπάντησις δὲν ἐδόθη. Τότε ὁ Ἀλεξανδρῆς ἐπρότεινε τὴν ἄμεσον καταγγελίαν τῆς ἀνακωχῆς καὶ ἐτηλεγράφησεν *ὅλας τὰς λεπτομερείας* εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Ἡ Κυβέρνησις ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν τοῦ Ἀλεξανδρῆ καὶ ἐτηλεγράφησεν «... ἡ καταγγελία τῆς ἀνακωχῆς νὰ γίνῃ ὅσον οἷον τε ταχύτερον, διότι πᾶσα παρέλευσις χρόνου εἶναι ἐπ' ὀφελείᾳ τοῦ ἐχθροῦ... Ἐχομεν πλήρη συνείδησιν τοῦ μεγέθους τῆς λαμβανομένης σήμερον ἀποφάσεως, ἀλλὰ παρασκευασθέντες στρατιωτικῶς, ὅσον ἦτο ἀνθρωπίνως δυνατὸν καλύτερον, ἀποδύομεθα εἰς τὸν ἀγῶνα πλήρεις ἐλπίδος. Εἴθε ὁ συνδυασμὸς τῶν στρατιωτικῶν καὶ διπλωματικῶν ἐπιτυχιῶν νὰ ἀποδώσῃ τοὺς καλυτέρους καρπούς, εἰς τὴν τόσον ταλαιπωρηθεῖσαν Πατρίδα μας». Συγχρόνως ἐγώ, ὡς Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ἐτηλεγράφησα εἰς τὸν Ἀρχιστράτηγον Πάγκαλον ὅπως ὁ στρατὸς εἶναι ἔτοιμος πρὸς ἐξόρμησιν τὴν πρωίαν τῆς 27ης Μαΐου. Ἐν ταυτῷ ἀνελθὼν εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἐνημέρωσα τὸν Βασιλέα.

Ἡ ἐν Λωζάννῃ Ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεία, κατόπιν τοῦ ὡς ἄνω τηλεγραφημάτωντός μας, ἐζήτησε (24 Μαΐου) τὴν σύγκλησιν τῆς ὀλομελείας τῆς διασκεψεως διὰ τὴν 26ην Μαΐου, πρὸς λήψιν ἀποφάσεως ἐπὶ τῆς ἑλληνο-τουρκικῆς διαφορᾶς. Ἐν ταυτῷ συνῆλθον εἰς σύσκεψιν οἱ Βενιζέλος, Ἀλεξανδρῆς, Ρέ-

πουλης, Μιχαλακόπουλος, Ρωμάνος και Κακλαμάνος και έμειναν σύμφωνοι, ώς πρὸς τὴν τηρητέαν στάσιν κατὰ τὴν σύσκεψιν τῆς ὀλομελείας. Φαίνεται ὅτι αἱ Συμμαχικαὶ Δυνάμεις ἔμαθον τὰς ἑλληνικὰς ἀπόψεις καὶ ἐπίεσαν τὸν Ἰσμέτ, ὁ ὁποῖος καὶ ὁ ἴδιος ἀντελήφθη ὅτι ἡ ἀπόλυτος ἄρνησίς του θὰ ἐσήμαινεν ἄμεσον ἔναρξιν ἐχθροπραξιῶν, τὰς ὁποίας, κατὰ βάθος, δὲν ἤθελον οὔτε οἱ Τοῦρκοι.

Οὕτω τὴν 10ην πρωινήν τῆς 26 Μαΐου 1923, ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς συνεδριάσεως τῆς ὀλομελείας τῆς διασκέψεως, ὁ Πρόεδρος — ὁ ὁποῖος κάτι ἐγνώριζεν — ἔδωσε πρῶτον τὸν λόγον εἰς τὸν Ἰσμέτ πασᾶν, ὁ ὁποῖος ἐδήλωσεν ὅτι παραιτεῖται ἡ Τουρκία τῆς ἀποζημιώσεως, ἔναντι τῆς παραχωρήσεως τοῦ Καραγάτς μετὰ τῶν προαστίων του καὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν κατασχεθέντων Τουρκικῶν πλοίων κατὰ τὸ 1918. Ὁ λόγος ἐδόθη κατόπιν εἰς τὸν Βενιζέλον, ὁ ὁποῖος ἐδήλωσεν ὅτι ἀποδέχεται τὰς Τουρκικὰς προτάσεις καὶ ἡ συνεδρίασις ἐλύθη.

Τὸ πρᾶγμα ἐτηλεγραφήθη ἀμέσως παρὰ τοῦ Βενιζέλου καὶ τοῦ Ἀλεξανδρῆ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ Στρατοῦ. Καὶ οἱ μὲν Γονατᾶς καὶ Πλαστήρας ἐτηλεγράφησαν εἰς τὸν Βενιζέλον : « Δεχθῆτε ἄπειρον εὐγνωμοσύνην Πατρίδος δι' ἀπαραμίλλον πατριωτισμὸν καὶ ὑπερόχους διπλωματικὰς ἀρετάς, χάρις εἰς τὰ ὁποίας κατωρθώσατε νὰ προσφέρετε εἰς δοκιμασθεῖσαν Ἑλλάδα ἔντιμον εἰρήνην ». Οἱ δὲ Πάγκαλος καὶ Χατζηκυριάκος ἐτηλεγράφησαν πρὸς τοὺς Βενιζέλον καὶ Ἀλεξανδρῆν : « Ἀποδεχόμενοι κατ' ἀνάγκην, χάριν τῆς τιμῆς τῆς Ἑλλάδος, ἀτυχῆ λύσιν, ἐπειδὴ αὕτη ἐγένετο κατὰ παράβασιν ρητῆς ἐγγράφου ἐντολῆς δοθείσης Ὑπουργὸν Ἐξωτερικῶν, ἀρχηγοὶ Στρατοῦ καὶ Στόλου πενθοῦντες ἀπὸ χθὲς ἐκφράζουσι τὴν βαθεῖαν λύπην των, αἶροντες ἐφεξῆς τὴν πρὸς τὴν ἀντιπροσωπεῖαν ἐμπιστοσύνην των ».

Καὶ ὁ μὲν Ἀλεξανδρῆς ὑπέβαλε τηλεγραφικῶς τὴν παραίτησίν του, μὴ γενομένην ἀποδεκτὴν, ὁ δὲ Βενιζέλος ἐτηλεγράφησεν :

« Πρόεδρον Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ Ἀρχηγὸν Ἐπαναστάσεως

... Τὸ ἐπ' ἐμοὶ δὲν δυσανασχετῶ κατ' ἀποδοκιμασίας ἢ ἀπηύθυνον ἀρχηγοὶ Στρατοῦ καὶ Στόλου, ἀλλ' ἡ Κυβέρνησις πρέπει νὰ εἶναι βεβαία ὅτι εἶναι διπλάσιως ἀξία ἔθνικῆς εὐγνωμοσύνης, διότι ἐν μέσῳ τῶν δυσχερειῶν, οὐχὶ μόνον ἐξωτερικῶν ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικῶν, ἠδυνήθη νὰ ἀσφάλισῃ εἰς τὸν τόπον ἔντιμον εἰρήνην ».

Μόλις ἐλάβομεν γνῶσιν τῶν ἀνωτέρω ἐκδηλώσεων τῶν Παγκαλοῦ καὶ Χατζηκυριάκου ἀνεχώρησεν ὁ Πλαστήρας διὰ Θεσσαλονίκην, διὰ νὰ ἀντιληφθῆ ἄφ' ἐνὸς ἐὰν τὸ πνεῦμα τῶν ἀνωτέρων ἡγητόρων τοῦ στρατοῦ ἦτο σύμφωνον μὲ τὸν Πάγκαλον καὶ διὰ νὰ ἐξηγήσῃ ἄφ' ἑτέρου εἰς αὐτοὺς τὰς ὄχι εὐνοϊκὰς συνθήκας διὰ τὴν Ἑλλάδα, πρὸς ἀνάληψιν μονομεροῦς δράσεως.

Κατὰ τὴν σύσκεψιν, ἥτις ἐγένετο ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ εἰς ἣν παρέστησαν οἱ διοικηταὶ ὅλων τῶν μεγάλων μονάδων καὶ ἀνώτεροι ἀξιωματικοί, διευθυναί, ὑπηρεσιῶν, μετὰ εἰσηγήσιν τοῦ Πλαστήρα, ὅλοι ἐπεδοκίμασαν τὴν πορείαν τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς ἐν Λωζάννῃ ἀντιπροσωπείας μας, μὴδ' αὐτῶν τῶν

Παγκάλου και Χατζηκυριάκου ἐξαιρουμένων, ὁμολογησάντων ὅτι ἐπλανήθησαν.

Ἐγὼ δέ, λαβὼν γνῶσιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς συσκέψεως αὐτῆς, ἀπέστειλα εἰς τὸν Βενιζέλον τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα : «Πλαστήρας καὶ ἐγώ, μόνοι ἀντιπροσωπεύοντες ἐπισήμως Ἐπανάστασιν καὶ Κυβέρνησιν, ἐκφράζομεν Ὑμῖν τὴν λύπην μας, διότι εὐρέθησαν ἕτεροι παράγοντες, ὑπὸ ἐντυπώσεις πρώτης στιγμῆς, νὰ ἐκφράσωσι δυσἀρέσκειαν δι' ἐπιτευχθεῖσαν τόσον εὐνοϊκὴν διὰ Πατρίδα λύσιν, κατόπιν ἐπιμόχθων ὑμῶν ἀγώνων. Ἡ πεῖρα Ὑμῶν ἐξ ἐπαναστατικῶν περιόδων σᾶς δίδει τὴν ψυχραιμίαν, ἣν ἐπεδείξατε ἐν προκειμένῳ. Τὴν παραίτησιν Ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν δὲν ἀπεδέχθημεν. Ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθη κατόπιν προσωπικῆς ἐπικοινωνίας Πλαστήρα μεθ' ὄλων ἀνωτέρων βαθμοφόρων Μετώπου, ὅτι πάντες ἐπιδοκιμάζουσι πόρειαν Κυβερνήσεως καὶ ἀντιπροσωπείας καὶ ἀποβλέπουσι πρὸς αὐτὰς μετ' ἐμπιστοσύνης καὶ ὅτι ἀρχηγὸς Στρατοῦ καὶ Στόλου ὁμολογοῦσιν ὅτι παρεσύρθησαν κατὰ πρώτην ἐντύπωσιν εἰδήσεως εἰρηνικῆς λύσεως.

Πρόεδρος Κυβερνήσεως Γονατᾶς».

Ἐν συνεχείᾳ ἀπέστειλα τηλεγραφικὴν διαταγὴν πρὸς τὸν Πάγκαλον ὅπως παύσῃ ἀναμιγνύμενος εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν διπλωματικῶν ζητημάτων καὶ ἐρεθίζει τὴν κοινὴν γνώμην δι' ἀστόχων ἐνεργειῶν καὶ ἐκδηλώσεων.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀσίγαστος προσωπικὴ φιλοδοξία καὶ αἱ ἀτομικαὶ πληροφορίαί τας ὁποίας εἶχομεν ἐπιστοποιοῦν ὅτι ἐβολιδοσκοπεῖ τοὺς σωματάρχας πρὸς ἀνατροπὴν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἀνάληψιν τῆς Ἀρχῆς παρὰ τοῦ ἰδίου καὶ ἐπειδὴ παρ' οὐδενὶ εὕρισκεν ἀπήχησιν καὶ ἐπληροφορήθη ὅτι τὸ τοιοῦτον εἶχε περιέλθει εἰς γνῶσιν μας, ὑπέβαλε τὴν ἐκ τῆς ἀρχηγίας παραίτησίν του, ἣτις ἐγένετο ἀμέσως δεκτὴ, διορισθέντος ὡς Ἀρχιστρατήγου τοῦ Πιερράκου Μαυρομιχάλη, ὅστις τότε ἦτο Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν καὶ ὅστις καὶ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του τὴν 23ην Ἰουνίου 1923. Τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν ἀνέλαβα τότε ἐγώ.

Τέλος τὸ ἀπόγευμα τῆς 24ης Ἰουλίου ὁ Βενιζέλος ἀπέστειλε τὸ κάτωθι τηλεγράφημα, ἀπευθυνόμενον πρὸς ἐμὲ καὶ τὸν Πλαστήραν :

«Εὐχαρίστως ἀγγέλλω Ὑμῖν ὅτι σήμερον μετὰ μεσημβρίαν εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ Πανεπιστημίου Λωζάννης ὑπεγράφη ἡ συνθήκη τῆς εἰρήνης μετὰ πασῶν τῶν σχετικῶν συμβάσεων, δηλώσεων καὶ πρωτοκόλλων. Ἡ συνθήκη αὕτη συναφθεῖσα μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν δὲν σημαίνει ἀτυχῶς ἑλληνικὸν θρίαμβον. Ἀλλ' ἡ Ἐπανάστασις δύναται νὰ εἶναι ὑπερήφανος ὅτι ἀναδιοργανώσασα Ἐθνικὸν στρατὸν ἔδωσε τὰ μέσα εἰς τὴν ἀντιπροσωπεῖαν τῆς νὰ ἐπιτύχῃ τὴν συνομολόγησιν ἐντίμου εἰρήνης, ἣτις ἐπιτρέπει εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης καὶ νὰ ἀφοσιωθῇ εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐσωτερικῆς τῆς περισυλλογῆς. Ἐὰν διὰ τῆς προσεχοῦς διεξαγωγῆς ἐλευθέρων ἐκλογῶν τερματισθῇ ὀριστικῶς ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ἐπανεῖθῃ ἡ κανονικὴ λειτουργία τοῦ πολιτεύματος καὶ λυθῇ προσφυγικὸν ζήτημα δι' ὀριστικῆς ἐγκαταστάσεως προσφύγων, ἡ Ἑλλάς δύναται νὰ ἀπο-

βλέπη μετ' ἐμπιστοσύνης εἰς καλύτερον μέλλον. Ἐγὼ προσωπικῶς αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νὰ εὐχαριστήσω τὴν βασιλικὴν Κυβέρνησιν καὶ τὴν Ἐπανάστασιν διότι με περιέβαλον με πλήρη ἐμπιστοσύνην, ἥτις μοι ἐπέτρεψε νὰ ἀνταποκριθῶ εἰς τὸ ἀνατεθὲν μοι δυσχερὲς ἔργον».

Ο ΙΤΑΛΙΚΟΣ ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ ΚΑΙ Η ΚΑΤΟΧΗ ΑΥΤΗΣ

Ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν εἶχε σχηματισθῆ ἓνα συμβούλιον, ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἐν Παρισίοις πρεσβευτῶν τῆς Ἀγγλίας, Ἰταλίας, Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ Ἰαπωνίας καὶ ἀντιπροσώπου τῆς Γαλλίας, τὸ ὁποῖον ἀπεκλήθη Πρεσβευτικὴ Διάσκεψις καὶ τὸ ὁποῖον εἶχε σκοπὸν τὴν παρακολούθησιν τῆς ἐφαρμογῆς τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν. Ἡ αὐτὴ Πρεσβευτικὴ Διάσκεψις εἶχεν ἀναλάβει καὶ τὴν χάραξιν τῶν Ἑλληνο-Ἀλβανικῶν συνόρων, ἥτις ἔμενεν ἀπὸ ἐτῶν ἐκκρεμῆς, καὶ πρὸς τοῦτο διώρισεν Ἐπιτροπὴν ἐξ ἐνὸς Ἀγγλοῦ, ἐνὸς Γάλλου καὶ ἐνὸς Ἰταλοῦ, ἐνὸς ἀντιπροσώπου τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐνὸς τῆς Ἀλβανίας. Ἡμεῖς ὠρίσαμεν ὡς ἀντιπρόσωπον τῆς Ἑλλάδος τὸν συνταγματάρχην τοῦ μηχανικοῦ Δημήτριον Νόττη Μπότσαρην. Αἱ ἐργασίαι τῆς Ἐπιτροπῆς ἤρχισαν τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1922, διεκόπησαν λόγῳ τοῦ χειμῶνος καὶ ἐπανελήφθησαν τὴν 1ην Μαΐου 1923 καὶ ἐξηκολούθησαν μέχρι τοῦ Αὐγούστου, ὁπότε τὴν 27ην Αὐγούστου εὐρέθη φονευμένος ὁ παρὰ τῆς Ἐπιτροπῆς Ἰταλὸς ἀντιπρόσωπος Τελλίνι μετὰ τῆς ἀκολουθίας του (τοῦ ὑπάσπιστοῦ του, τοῦ ἱατροῦ του καὶ τοῦ σωφῆρ του) εἰς θέσιν Ζέπι, πλησίον τῆς Κακαβιάς, ἐντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ἀλλ' εἰς πολὺ μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Ἑλληνοαλβανικῶν συνόρων. Ἐκεῖ εὐρέθη καὶ τὸ αὐτοκίνητόν των ἐγκαταλελειμμένον.

Ἡ Ἑλλάς ἐξέφρασε τὴν λύπην της πρὸς τὴν Ἰταλίαν, διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι οἱ νεκροὶ εὐρέθησαν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους της καὶ διέταξεν ἀνακρίσεις πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν φονεῶν.

Ὁ Μουσολίνι ὅμως, ὅστις ἐθεώρησε τοῦτο εὐκαιρίαν διὰ νὰ ἐπιδείξῃ τὸν δυναμισμὸν του καὶ πρόφασιν ἀμεσώτερας ἐπεμβάσεως εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ Ἀλβανίαν, ὅχι μόνον δὲν ἔκρινεν ἰκανοποιητικὴν τὴν ἔκφρασιν τῆς λύπης διὰ τὸ γεγονός ἐκ μέρους μας, ἀλλὰ τὴν ἐπομένην διὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἰταλοῦ πρεσβευτοῦ ἐπέδωκε τηλεσιγραφικὴν διακοίνωσιν, τῆς ὁποίας ἡ ἐκτέλεσις ἔπρεπε νὰ πραγματοποιηθῆ ἐντὸς 24 ὥρῶν καὶ διὰ τῆς ὁποίας ἐζήτηι, πλὴν ἄλλων τιμητικῶν ἰκανοποιήσεων, ὅτι ἡ ἀνακρίσις ἔπρεπε νὰ λήξῃ ἐντὸς 5 ἡμερῶν καὶ ὅτι εἰς ταύτην θὰ ἐλάμβανε μέρος καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις Ἰταλὸς στρατιωτικὸς ἀκόλουθος, οἱ ἔνοχοι θὰ κατεδικάζοντο εἰς θάνατον καὶ θὰ ἐπλήρωνεν ἡ Ἑλλάς 50 ἑκατομμύρια λιρετῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ 10 ἑκατομμύρια εἰς τὴν οἰκογένειαν Τελλίνι.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀπήντησε ὅτι, καίτοι οὐδεμία εὐθύνη βαρύνει

τὴν Ἑλλάδα διὰ τὸ ἔγκλημα πλὴν τοῦ ὅτι εὐρέθησαν τὰ πτώματα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς, ἐν τούτοις ἀποδέχεται νὰ ἀποδώσῃ ὅλας τὰς τιμὰς εἰς τὴν Ἰταλικὴν σημαίαν καὶ τοὺς νεκροὺς, ἐπίσης δέχεται ὅπως ὁ Ἰταλὸς στρατιωτικὸς ἀκόλουθος βοηθήσῃ τὴν ἀνάκρισιν διὰ τῶν πληροφοριῶν ἃς κατέχει, ἄνευ ἄλλης ἀμέσου ἀναμίξεως, καὶ ὅτι ἤτο διατεθειμένη νὰ δώσῃ ἀποζημιώσιν εἰς τὰς οἰκογενείας τῶν θυμάτων. Ὁ δὲ Ἀλεξανδρῆς, ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐτηλεγράφησε εἰς τὸν Μουσολίνι, μὲ τὸν ὁποῖον συνεδέετο προσωπικῶς, ὅτι εἶναι βέβαιος ὅτι οἱ φονεῖς ἦσαν Ἀλβανοί.

Ἡ Ἰταλία ἀπέρριψε τὴν Ἑλληνικὴν ἀπάντησιν καὶ ἀπέστειλε ἰσχυρὰν μοῖραν τοῦ στόλου τῆς τὴν 31 Αὐγούστου 1923 εἰς Κέρκυραν, πρὸς κατάληψιν αὐτῆς, χωρὶς νὰ εἰδοποιήσῃ περὶ τούτου τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν.

Εἰς Κέρκυραν δὲν ὑπῆρχε παρὰ ἓνας λόχος μόνον ἐξ 100 ἀνδρῶν. Ἡ Κέρκυρα ἤτο ἀνοχύρωτος, ὡς οὐδετέρα, δυνάμει τῆς συνθήκης δι' ἧς παρεχωρήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ἰταλὸς ναύαρχος ἀπέστειλε τὸν ὑπασπιστὴν του εἰς τὸν τότε ἐκεῖ νομάρχην Πέτρον Εὐριπαῖον, παρ' οὗ ἐζήτησε πλὴν ἄλλων, ὅπως ὑποστείλῃ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ ἀνυψώσῃ τὴν ἰταλικὴν καὶ παραδώσῃ τὴν νῆσον εἰς τὴν ἰταλικὴν διοίκησιν. Ὁ Νομάρχης, φυσικὰ, ἠρνήθη, δηλώσας μόνον ὅτι δὲν πρόκειται νὰ προβάλῃ ἀντίστασιν ἐὰν ἐπεχειρεῖτο ἡ κατάληψις τῆς νήσου καὶ ὅτι τὰ παλαιὰ ἀνοχύρωτα φρούρια ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς κατοικία προσφύγων καὶ ὡς νοσοκομεῖον.

Ὁ Ἰταλὸς ναύαρχος δὲν ἐθεώρησεν ἱκανοποιητικὴν τὴν ἀπάντησιν καὶ ἔταν παρῆλθον αἱ 2 ὥραι, τὰς ὁποίας εἶχε τάξει πρὸς ὑποβίβασιν τῆς ἑλληνικῆς σημαίας, ἐβομβάρδισε τὴν πόλιν ἐπὶ 25 λεπτά, μὲ θύματα 15 νεκροὺς καὶ 35 τραυματίας. Καὶ ὁ μὲν νομάρχης ἀπήχθη ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος, ὁ δὲ φρούραρχος ἐτηλεγράφησεν εἰς Ἀθήνας ζητῶν ὁδηγίας. Πρῶτος ἔλαβε γνῶσιν ὁ Πλαστήρας, ὁ ὁποῖος ἔσπευσεν εἰς τὸ τηλεγραφεῖον διὰ νὰ διατάξῃ ἀντίστασιν, καὶ εὐθὺς κατόπιν ἔλαβον γνῶσιν ἐγὼ καὶ ὁ Ἀλεξανδρῆς, οἱ ὁποῖοι ἐσπεύσαμεν ἐπίσης εἰς τὸ τηλεγραφεῖον καὶ ἐφθάσαμεν τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Πλαστήρας εἶχεν ἀρχίσει ὑπαγορεύων τὴν περὶ ἀντιστάσεως διαταγὴν, ὅποτε ἐγὼ ἐκράτησα τὸ χέρι τοῦ τηλεγραφεῖου καὶ ἐπέισαμεν μετὰ τοῦ Ἀλεξανδρῆ τὸν Πλαστήραν ὅτι ἡ ἀντίστασις καὶ ὁ τυχὸν φόνος Ἰταλῶν στρατιωτῶν θὰ παρεῖχεν εἰς τὸν Μουσολίνι τὸ δικαίωμα πολλῶν εἰς βᾶρος τῆς Ἑλλάδος ἐπεμβάσεων. Οἱ ἐν Κερκύρα ἐπὶ μακρὸν δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξηγήσουν πῶς διεκόπη ἀποτόμως ἢ μετάδοσις τῆς διαταγῆς.

Ἡ κατάληψις, φυσικὰ, τῆς νήσου ἐγένετο παρὰ τῶν Ἰταλῶν ἄνευ ἄλλου τινὸς ἐπεισοδίου.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν καὶ ὥραν (ἀπόγευμα 31 Αὐγούστου 1923) καθ' ἣν ἐγένετο ἡ ἀπόβασις εἰς Κέρκυραν, ὁ ἐν Ἀθήναις Πρεσβευτῆς τῆς Ἰταλίας Μοντάνια ἐπέδιδε σχετικὴν διακοίνωσιν εἰς τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Ἀλεξανδρῆν.

Ἡμεῖς προσεφύγαμεν εἰς τὴν ἐν Γενεύῃ τότε ἐδρεύουσαν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν, ἥτις δὲν ἐθεώρησεν ἑαυτὴν ἀρμοδίαν νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ ζητήματος. Συγ-

χρόνως ἡ Πρεσβευτικὴ Διάσκεψις, τὴν 31 Αὐγούστου, ἐπέδωκεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν διακοίνωσιν συντεταγμένην εἰς αὐστηρὸν ὕφος. Ἡμεῖς ἐζητήσαμεν τότε ὅπως ἡ Πρεσβευτικὴ Διάσκεψις προβῆ εἰς τὴν σύστασιν διεθνoῦς ἐπιτροπῆς πρὸς ἔρευναν τῆς ὑποθέσεως καὶ κατάλογισμὸν τῶν εὐθυνῶν. Ἐζητήσαμεν τοῦτο ἡμεῖς διότι ἀφ' ἑνὸς δὲν ἠδυνάμεθα νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸ Ἀλβανικὸν ἔδαφος πρὸς ἐνέργειαν ἐρευνῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ πόρισμά της θὰ εἶχε περισσότερον κῦρος, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἡμεῖς εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι τὸ ἔγκλημα δὲν διεπράχθη παρ' Ἑλλήνων. Ἐσχηματίσθη πράγματι ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ μὲ πρόεδρον τὸν Ἰάπωναν συνταγματάρχην Σιμπούγια καὶ μέλη Ἀγγλον, Γάλλον καὶ Ἰταλὸν συνταγματάρχας. Αὕτη ἐκ τῶν πρώτων ἐξήτασε τὸν συνταγματάρχην Μπότσαρην, μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς διαχαράξεως τῶν συνόρων, κατὰ τοῦ ὁποῖου οἱ Ἰταλοὶ ἐκυκλοφόρουσιν ἐπιμόνωσ φήμας ὡς ἠθικοῦ αὐτουργοῦ τοῦ ἐγκλήματος, καθ' ὅσον εἶχε φθάσει πρῶτος εἰς τὸν τόπον τοῦ ἐγκλήματος καὶ ἔλαβε τὰ πρῶτα μέτρα τῆς ἀνακαλύψεως καὶ συλλήψεως τῶν ἐνόχων. Ἡ ἐντύπωσις τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς (πλὴν τοῦ Ἰταλοῦ) ὑπῆρξεν ἀρίστη ἐκ τῆς ἐξετάσεως τοῦ Μπότσαρη.

Ἡ Ἐπιτροπὴ τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου μετέβη εἰς Ζέπι καὶ ἀντελήφθη ἐπιτοπίως τὴν τοποθεσίαν καὶ ἐζήτησε τὰ ἡμερολόγια ὄλων τῶν περίξ ἑλληνικῶν φυλακίων. Εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν παρουσιάσθη καὶ ὁ Ἑλληνας λήσταρχος Κῶτσο-Μέμου, ὁ ὁποῖος κατέθεσεν ὅτι ὁ Ἀλβανὸς ἀστυνόμος Ἀργυροκάστρου Λαμπανίτσα, μεθ' οὗ συνεδέετο, τὸν ἠρώτησεν ἐὰν ἀνελάμβανε τὴν δολοφονίαν τῆς Ἰταλικῆς ἀποστολῆς καὶ ἐπέδειξεν ἐπιστολὰς τοῦ Λαμπανίτσα διὰ νὰ βεβαιώσῃ τὸν σύνδεσμόν των. Ἡ Ἀλβανικὴ Κυβέρνησις δὲν ἐδέχθη τὴν κατ' ἀντιπαράστασιν τούτων ἐξέτασιν, τὴν ὁποῖαν ἐζήτησεν ἡ Ἐπιτροπὴ, ὡς μειοῦσαν τὸ γόητρον τοῦ ἀστυνόμου.

Ἡ Πρεσβευτικὴ χωρὶς νὰ ἀναμείνῃ τὴν τελικὴν ἔκθεσιν τῆς Ἐπιτροπῆς — ἡ ὁποία ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν ἀναφέρει διὰ ψήφων 3 κατὰ 1 ὅτι ἀπέκλειε κάθε εὐθύνην τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως διὰ τὸ ἔγκλημα — μόλις ἔληξεν ἡ προθεσμία τὴν ὁποῖαν εἶχε τάξει, δηλ. ἡ 27 Σεπτεμβρίου, ἐξέδωσε τὴν ἀπόφασίν της, ἡ ὁποία καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν καὶ διὰ τῆς ὁποίας κατεδικάζετο ἡ Ἑλλὰς «ἐπειδὴ ἔδειξεν ὀλιγωρίαν εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς ἀνακρίσεως καὶ τὴν ἀναζήτησιν τῶν ἐνόχων» εἰς τὴν πληρωμὴν ὑπὸ μορφὴν ποινικῆς ἀποζημιώσεως 50 ἑκατομ. λιρετῶν καὶ συγχρόνως ἀπεκλείετο ἡ προσφυγὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Διεθνὲς Δικαστήριον τῆς Χάγης, ἐπετρέπετο ὁμως εἰς τὸν Μουσολίνι νὰ ζητήσῃ τὰς δαπάνας κατοχῆς τῆς Κερκύρας ! ! !

Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἔκαμε τόσον ὀδυνηρὰν ἐντύπωσιν γενικῶς, ὥστε λέγεται ὅτι αὕτη ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ καταργηθῆ βραδύτερον ἡ Πρεσβευτικὴ αὕτη Διάσκεψις.

Ὁ Μουσολίνι πρὸς μείωσιν τῆς ὀδυνηρᾶς ἐντυπώσεως μᾶς ἐπρότεινε νὰ μᾶς δώσῃ 10 ἑκατομ. λιρετῶν ὑπὲρ τῶν προσφύγων. Ἡμεῖς ἠρνήθημεν τὴν προσφορὰν. Ἡ Ἰταλία ἐξεκένωσε τὴν Κέρκυραν τὴν 27 Σεπτεμβρίου καὶ οὕτω τὰ σχέδια τοῦ Μουσολίνι ἐπὶ τῆς Ἠπείρου ἀπέτυχον.

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ ΕΚΛΟΓΩΝ

Ἡ Ἐπανάστασις τηροῦσα τὴν υπόσχεσιν τὴν ὁποίαν εἶχε δώσει διὰ διαφόρων προκηρύξεων τῆς πρὸς τὸν Λαὸν ὅτι εὐθὺς ὡς αἱ περιστάσεις θὰ τὸ ἐπέτρεπον—ἦσαν, δηλαδή, θὰ ὑπεγράφετο ἡ εἰρήνη καὶ θὰ ἐγίνετο ἀποστράτευσις—θὰ προεκήρυσεν ἐκλογὰς καὶ θὰ παρέδιδε τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν ἐκ τῆς πλειοψηφίας τῆς Βουλῆς σχηματισησομένην Κυβέρνησιν, ἐξέδωκε τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1923 Βασιλικὸν Διάταγμα, δι' οὗ προεκήρυσοντο ἐκλογαὶ Συντακτικῆς Συνελεύσεως, ἐνεργηθησόμεναι τὴν 2αν Δεκεμβρίου 1923. Αἱ ἐκλογαὶ θὰ διενεργοῦντο διὰ τοῦ πλειοψηφικοῦ συστήματος, κατὰ ἐπαρχιακὴν περιφέρειαν εἰς τὴν Παλαιὰν Ἑλλάδα καὶ κατὰ πρωτοδικειακὴν περιφέρειαν εἰς τὰς Νέας Χώρας (Μακεδονίαν, Θράκην).

Οἱ Μουσουλμάνοι καὶ οἱ Ἑβραῖοι θὰ ἐψήφισον εἰς χωριστοὺς ἐκλογικοὺς καταλόγους, ἐξ ὧν θὰ προήρχετο ὠρισμένος ἀριθμὸς βουλευτικῶν ἐδρῶν. Καὶ τοῦτο, διότι ἐκρίθη ὅτι δὲν ἦτο ὀρθὸν νὰ ἀλλοιοῦται τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ψήφου τῶν ἐλλήνων ψηφοφόρων διὰ τῶν ψήφων τῶν Τούρκων καὶ Ἑβραίων, ὧν τὰ αἰσθήματα δὲν ἦσαν καὶ τόσον φιλικὰ πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὡς συνέβη τοῦτο κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1920.

Ἡ τοιαύτη διαρρύθμισις τοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος ἐκρίθη παρὰ τῆς ἀντιβενιζελικῆς παρατάξεως ὡς ἀσύμφορος δι' αὐτὴν καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ ἀπόσχη τῶν ἐκλογῶν, ἐνῶ ἡ Κυβέρνησις, διὰ νὰ μὴ θεωρηθῇ ὅτι θὰ ἐπηρεάζεν ὅπωςδήποτε τὰς ἐκλογὰς, ἐπέβαλεν εἰς τοὺς ἐκ τῶν Ὑπουργῶν τῆς πολιτευθησομένου νὰ παραιτηθῶσι προηγουμένως, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ἐπίσης εἰς σχετικὴν ἐπιστολὴν μου πρὸς τὸν Βενιζέλον συνεφώνησα μὲ τὴν ἀντίληψίν του ὅπως μὴ ἀναμιχθῇ, μόνον ὅμως κατὰ τὰς πρώτας αὐτὰς ἐκλογὰς, πρὸς ἀποφυγὴν δημιουργίας φανατισμοῦ, ἀποδειχθέντος τόσον ἐπιβλαβοῦς ἐν τῷ παρελθόντι, ἐνῶ ὁ ἴδιος διέγραφε ὡς πρόθεσίν του νὰ παύσῃ πλέον ὀριστικῶς πολιτευόμενος. Ὁ Γεώργιος Παπανδρέου ἐπρότεινεν ὅπως ἡ Ἐπανάστασις μεταβληθῇ εἰς κόμμα πολιτικὸν «Ἐθνικῆς Σωτηρίας» καὶ ὡς τοιοῦτον νὰ κατέλθῃ εἰς τὰς ἐκλογὰς. Ἐγένοντο καὶ πρῶται τινὲς ἐνέργειαι πρὸς τοῦτο. Κατόπιν ὅμως ἐγκατελείφθη ἡ ἰδέα αὐτή. Καὶ ὁ μὲν Πλαστήρας δὲν ἐδέχετο, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ, νὰ πολιτευθῇ, ἐνῶ ἐγὼ ἀπεφάσισα νὰ πολιτευθῶ ὅπως προασπίσω τὸ ἔργον τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὴν μέλλουσαν νὰ ἐκλεγῇ Συντακτικὴν Συνέλευσιν κατὰ τυχὸν ἐπικρίσεων ἐπὶ τῆς παρ' αὐτῆς τηρηθείσης πολιτικῆς, ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς. Ἐπίσης ἐπολιτεύθησαν καὶ οἱ Πάγκαλος, Χατζηκυριάκος καὶ Κονδύλης.

ΑΝΤΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Ἐνῶ ἐφαίνετο ὅτι εἶχαν λυθῇ ὅλα τὰ δύσκολα προβλήματα καὶ διὰ τῆς ἀπὸ 18 Ὀκτωβρίου προκηρύξεως ἐκλογῶν ἐβαίναμεν πρὸς τὴν ὁμαλότητα, ἐφ' ὅσον ἡ Ἐπανάστασις θὰ παρέδιδε τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν μέλλουσαν νὰ προ-

έλθη ἐκ τῶν ἐκλογῶν τῆς 2ας Δεκεμβρίου 1923 Κυβέρνησιν, αἴφνης τὴν 22 Ὀκτωβρίου 1923 ἐξεργάγη νέα Ἐπανάστασις, στρεφομένη κατὰ τῆς ἤδη ὑφισταμένης Ἐπαναστάσεως, μὲ τὴν κάτωθι περίεργον καὶ ἀνευ οὐσιαστικοῦ περιεχομένου προκήρυξιν, δημοσιευθεῖσαν διὰ τῶν ἐφημερίδων :

«Πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν

Τὴν Α.Μ. τὸν Βασιλέα

Τὴν Κυβέρνησιν

Τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1922

Ὁ Στρατὸς, ἐκτελῶν καταφανῆ ἐπιθυμίαν συσώμου τοῦ Λαοῦ,

Π ρ ο σ κ α λ εῖ

Τὴν Ἐπανάστασιν νὰ διαλυθῇ.

Τὴν Κυβέρνησιν νὰ παραιτηθῇ καὶ νὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν τῆς εἰς ἐτέραν ἐμπνέουσαν γενικὴν ἐμπιστοσύνην.

Τὸν Λαὸν νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἄσκησιν τῶν κυριαρχικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων.

Π α ρ α κ α λ εῖ

Τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα ὅπως, ἀναλαμβάνων τὴν ἄσκησιν τῶν ἐκ τοῦ πολιτεύματος παρεχομένων Αὐτῷ δικαιωμάτων, διορίσῃ Κυβέρνησιν ἐγγυωμένην ὅτι θὰ ἐνεργήσῃ τὸ ταχύτερον ἐκλογάς, ἐντελῶς ἀνεπηρεάστους, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922 ἐκλογικῶν νόμων, δι' ὧν θὰ ἐκδηλωθῇ τὸ γνήσιον φρόνημα τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

Ὁ Στρατὸς βεβαιοῖ ὅτι δὲν θὰ ἐπέμβῃ τὸ παράπαν, οὔτε εἰς τὸν καταρτισμὸν τῆς νέας Κυβερνήσεως, οὔτε εἰς τὸ κατόπιν ἔργον αὐτῆς, θὰ περιορισθῇ εἰς τὴν τήρησιν τῆς τάξεως καὶ εἰς τὰ καθαρῶς στρατιωτικὰ αὐτοῦ καθήκοντα.

Ὁ Στρατὸς ἐλπίζει ὅτι ἡ σύνθεσις τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως θὰ προλάβουν ἀδελφικὸν ἀλληλοσπαραγμὸν, ὅστις ἀναμφιβόλως θὰ ἐπακολουθήσῃ, ἐν ᾗ περιπτώσει ἤθελον οὗτοι ἀρνηθῇ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὴν ἐπιταγὴν τοῦ Ἔθνους.

22 Ὀκτωβρίου 1923

Κατ' ἐντολὴν τοῦ Στρατοῦ

Γ. Λεοναρδόπουλος, ὑποστράτηγος

Η. Γαργαλίδης, συνταγματάρχης

Γ. Ζήρας, συνταγματάρχης».

Ἡ προκήρυξις αὕτη καὶ ἀκαιρὸς ὑπῆρξεν, ἀλλὰ καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ἦτο πολὺ πτωχόν, ὥστε νὰ μὴ δικαιολογῇ μίαν ὀλόκληρον Ἐπανάστασιν. Περίεργος ὅμως ἐν ταυτῷ ἦτο καὶ ἡ σύνθεσις τῶν ἡγετῶν τῆς Ἐπαναστάσεως. Καλοὶ καὶ τίμιοι ἀξιωματικοί, καὶ μέχρι τινὸς φίλοι μας, ἐκολακεύθησαν ἐκ τῆς ἀναθέσεως εἰς αὐτοὺς τῆς ἡγεσίας παρὰ ὀμάδος ταγματάρχων, οἵτινες κυρίως εἶχον ὀργανώσει τὴν ἀντεπανάστασιν, καὶ ἀπεδέχθησαν ἱκανοποιούντες ἀτομικὰς φιλοδοξίας των, αἱ ὁποῖαι ὄχι μόνον ἔμεναν ἀνικανοποίητοι ἕως τότε, ἀλλὰ καὶ εἶχον ἴσως τρωθῇ. Οὕτω ὁ ὑποστράτηγος Λεοναρδόπουλος ἦτο διοικητὴς Σώματος Στρατοῦ εἰς Ἰωάννινα, ἐνῶ ὁ Πάγκαλος, κατὰ πολὺ νεώτε-

ρός του, ἦτο Ἀρχιστράτηγος τοῦ Στρατοῦ τοῦ Ἐβρου, ὁ Π. Γαργαλίδης, καίτοι καὶ αὐτὸς ἀρχαιότερος τοῦ Παγκάλου, ἐδέχθη νὰ παραμείνῃ ὑπ' αὐτὸν ὡς διοικητῆς Σώματος Στρατοῦ καὶ μετὰ τὴν ἀποστράτευσιν ἔμεινεν ἄνευ διοικήσεως, καὶ ὁ Γ. Ζήρας, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀνδρεῖος, ἀλλ' αὐθαίρετος καὶ χαρτοπαίκτης, εὐρίσκετο ἐπίσης τότε ἄνευ διοικήσεως. Οἱ δρῶντες καὶ κινούμενοι, ἰδίᾳ μεταξὺ τῶν κατωτέρων ἀξιωματικῶν, ἦσαν ὁ ἀντισυνταγματάρχης Παναγάκος Π. καὶ οἱ ταγματάρχαι Πολύζος Α., Σκυλακάκης Θ. καὶ Σαραντόπουλος Σ. Οὗτοι εὐρίσκοντο εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν Ἰωάννην Μεταξᾶν, τοῦ ὁποῖου ὅμως τὰς ὑποδείξεις σχετικῶς μὲ τὴν ἀντεπανάστασιν δὲν ἠκολούθησαν τελικῶς. Οἱ ἀντεπαναστάται, αἰσθανόμενοι ἀδυναμίαν εἰς Ἀθήνας καὶ Θεσσαλονίκην καὶ φρονοῦντες ὅτι εἶχον ὑπεροχὴν εἰς ὅλας τὰς ἄλλας ἐπαρχιακὰς φρουράς, εἶχον ἀποφασίσει νὰ κινήσωσιν αὐτὰς κατὰ τῶν δύο αὐτῶν πόλεων, βέβαιοι ὅτι οὕτω θὰ ἐπεκράτουν. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι εἶχε κατορθωθῆ νὰ τηρηθῆ ἀπόλυτος μυστικότης, παρὰ τὸ πλῆθος τῶν μεμνημένων, καὶ μόνον τὸ ἐσπέρας τῆς παραμονῆς τῆς ἐκρήξεως τοῦ κινήματος, ἐκ καταδόσεως ἐνὸς ὑπολοχαγοῦ, τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν φίλον των, εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀρχὰς τῆς Θεσσαλονίκης ἐπρόλαβον αὐταὶ νὰ λάβουν προληπτικὰ μέτρα, δι' ὧν ἐματαίωσαν τὴν αἰφνιδιαστικὴν κίνησιν τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἐπέφερον σύγκρισιν εἰς τὰς τάξεις αὐτῶν.

Αἱ ὁδηγίαι τοῦ Λεοναρδοπούλου — ὅστις ὡς ἀρχαιότερος τῶν τριῶν, τῶν ἀποτελούντων τὴν διευθύνουσαν τὴν ἀντεπανάστασιν Ἐπιτροπὴν, ἦτο οὐσιαστικῶς ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀντεπαναστάσεως — ἔλεγον :

«Τὸ κίνημα θὰ ἐκτραγῆ τὸ μεσονύκτιον τῆς 21ης πρὸς 22αν Ὀκτωβρίου 1923. Διοικητῆς τοῦ Συγκροτήματος Μακεδονίας—Θράκης ὁ συνταγματάρχης Ζήρας Γ. Διοικητῆς τοῦ Συγκροτήματος Πελοποννήσου ὁ ὑποστράτηγος Γαργαλίδης Π.

Συγκρότημα Μακεδονίας—Θράκης, ἀπόλυτος ἐπικράτης ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἐκεῖθεν κάθοδος εἰς Ἀθήνας.

Συγκρότημα Πελοποννήσου, συγκέντρωσις ἰσχυρῶν δυνάμεων εἰς περιοχὴν Κορίνθου καὶ περαιτέρω ἐνέργεια συμφώνως πρὸς μεταγενεστέρας διαταγὰς μου.

Αἱ φρουραὶ Λαμίας καὶ Χαλκίδος θὰ λάβωσι μέτρα ἀμύνης κατ' ἐνδεχομένων πρὸς τὰ ἐκεῖ κυβερνητικῶν μέτρων.

Γενικὰ μέτρα : Ἀπόλυτος τήρησις τῆς τάξεως. Ἀντικατάστασις Ἀρχῶν. Φόνοι, ἐὰν κρίνεται τοῦτο ἀπολύτως ἀναγκαῖον. Καταστολὴ πάσης ἀντιδράσεως διὰ παντὸς μέσου . . . »

Ὁ στρατηγὸς Ὄθωναῖος, διοικητῆς τοῦ Σώματος Στρατοῦ Θεσσαλονίκης, καθὼς καὶ ὁ Θεόδωρος Μανέτας, διοικητῆς τῆς 6ης Μεραρχίας, εὐρίσκοντο κατὰ σύμπτωσιν εἰς Ἀθήνας καὶ μόλις τὴν 23ην Ὀκτωβρίου κατάρθωσαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς Θεσσαλονίκην δι' ἀντιτορπιλικοῦ.

Ὁ Κονδύλης, ὁ ὁποῖος προτιθέμενος νὰ πολιτευθῆ εἶχε παραδώσει τὴν διοίκησιν τῆς Μεραρχίας Κρήτης, ἀνέλαβε ταύτην ἐκ νέου, ὡς καὶ τὴν ἀνα-

πλήρωσιν τοῦ Ὀθωναίου. Συνεπῶς ὁ Κονδύλης ὠργάνωσε καὶ διηύθυνε τὴν ὄλην ἀντίστασιν ἐν Μακεδονίᾳ.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν τῆς ἐκρήξεως τοῦ στασιαστικοῦ κινήματος, ἦτοι τὴν 22αν Ὀκτωβρίου, ἀνῆλθον εἰς τὰ ἀνάκτορα τὴν 11½ πρωινήν, ὅπως ἐνημερώσω τὸν Βασιλέα ἐπὶ τῶν συμβαινόντων. Ὁ Βασιλεὺς δὲν μοῦ ἔκαμε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι μὲ ἤκουσε μὲ πολλὴν ἐκπληξιν. Ἴσως νὰ εἶχε πληροφορίας ὅτι ἐπέκειτο τοιοῦτον κίνημα, ἀλλὰ δὲν τὸν ἀνησύχει καὶ ἂν ἐπεκράτει, διότι δὲν ἐστρέφετο ἐναντίον του. Τοῦ ἀνέφερα τὴν πρόθεσίν μας νὰ πατάξωμεν τὴν ἀνταρσίαν καὶ ὅταν ἐτελείωσα τὴν ἐκθεσίν μου, μοῦ εἶπεν ὁ Βασιλεὺς : «Θὰ ἤθελα νὰ συστήσω εἰς τὴν Κυβέρνησιν νὰ ἐπιδείξῃ ἐπιεικίαν ἀπέναντι τῶν στασιαστῶν». Καὶ ἐγὼ ἀπήντησα : «Προηγεῖται, Μεγαλειότατε, ἡ καταστολὴ τοῦ κινήματος. Ὅταν θὰ κατασταλῇ, τότε θὰ ἠμποροῦμεν νὰ ὀμιλήσωμεν περὶ ἐπιεικείας». Καὶ καθ' ὄλην τὴν διάρκειαν τοῦ κινήματος ὁ Βασιλεὺς ἐτήρησε στάσιν αὐστηρᾶς οὐδετερότητος.

Ὁ Γεώργιος Ζήρας εἶχε κινήσει καὶ συγκεντρώσει τὰς δυνάμεις του εἰς Νάρρες, ὁ δὲ Κονδύλης συνεχέντρωσεν ἐπίσης εἰς Νάρρες τὰ πιστὰ εἰς τὴν Κυβέρνησιν τμήματα, καθὼς καὶ τὸ πυροβολικόν. Τὴν πρωίαν τῆς 23ης Ὀκτωβρίου ὁ Κονδύλης ἐκάλεσε τοὺς στασιαστὰς νὰ παραδοθοῦν καὶ ἐπὶ τῇ ἀρνήσει των ἔβαλε τὸ πυροβολικόν κατ' αὐτῶν. Οἱ στρατιῶται, πού σχεδὸν δὲν ἤξευραν διατί τοὺς εἶχαν κινητοποιήσει, ἀμέσως διελύθησαν καὶ ἐδήλωσαν ὅτι παραδίδονται.

Ὁ Ζήρας τότε μὲ τὸ ἐπιτελεῖον του ἀνεχώρησεν ἐν καλπασμῶ καὶ διηυθύνθη εἰς τὰ Σερβικὰ σύνορα, τὰ ὅποια καὶ διέβη ὅπως ἀποφύγη τὴν παρ' ἡμῶν σύλληψίν του.

Αἱ λοιπαὶ ἐστίαὶ ἀνταρσίας ὅπως ἡ Βέρροια, Κοζάνη, Καβάλα, Αἰκατερίνη κλπ. διελύθησαν σχεδὸν αὐτομάτως καὶ οἱ διοικηταὶ τῶν μονάδων ὅτινες εἶχον παραμείνει πιστοὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ οἱ ὅποιοι πρὸς στιγμὴν εἶχον παραμερισθῆ ἐπανάλαβον τὰς διοικήσεις των.

Ὁ Ὀθωναῖος, ἅμα τῇ ἀφίξει του εἰς Θεσσαλονίκην, ἐξέδωσε προκηρύξεις, τὰς ὁποίας ἔρριψε δι' ἀεροπλάνων, καλῶν τοὺς στρατιώτας νὰ συλλάβουν τοὺς στασιαστὰς ἀξιωματικούς. Αἱ προκηρύξεις ἔπεσαν εἰς Σέρρας περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 23ης καὶ εὐθὺς ὁμᾶς σχηματισθεῖσα ἐκ 300 στρατιωτῶν συνέλαβε τοὺς στασιαστὰς καὶ ἀπληθύνθησε τοὺς παρ' αὐτῶν συλληφθέντας ἀξιωματικούς.

Ὁμοίως ἀνκατελήφθησαν ἡ Δράμα καὶ ἡ Ξάνθη καὶ οὕτω τὴν 9½ τὸ πρωὶ τῆς 25ης Ὀκτωβρίου ὁ Ὀθωναῖος ἐτηλεγράφη ὅτι «στασιαστικὸν κίνημα κατεστάλη τελειωτικῶς καθ' ἅπασαν τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην».

Εἰς τὴν Ἡπειρον, ὁπόθεν ἀπουσίαζεν ὁ διοικητὴς τοῦ Σώματος Στρατοῦ Λεοναρδόπουλος, καθ' ὅσον εἶχε ζητήσει καὶ εἶχε λάβει ἄδειαν, διὰ νὰ ἔχη τὴν ἐλευθερίαν τῶν μετακινήσεών του, τὴν διοίκησιν ἀνέλαβεν ὁ διοικητὴς τῆς 8ης Μεραρχίας Ἀθανάσιος Μάρκου ἀπὸ τὸν Ἐπιτελάρχην Χασαπίδην καὶ παρημπόδισε τὴν ἐκδήλωσιν οἰουδήποτε κινήματος. Ἀπὸ τὴν Πρέβεζαν

Οι Σ. Γονατάς, ναύαρχος Χατζηκυριάκος και 'Αχιλ. Πρωτοσύγγελος κατά
τὴν ἐπίσκεψίν των εἰς Γλυκὸβρουσην ('Αμαρουσίτου) πρὸς τὸν ἀσθενοῦντα
'Αρχηγὸν Νικ. Πλαστήραν. 1923.

ὁμως τὸ 24ον Σύνταγμα ἐκινήθη κατὰ τῶν Ἰωαννίνων. Ὁ Μάρκου ὁμως καταρτίσας ἀπόσπασμα ἀπέστειλε τοῦτο δι' αὐτοκινήτων εἰς Φιλιππιάδα μετὰ 2 πυροβόλων, ἅτινα ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῶν ἐκ Πρεβέζης ἐρχομένων ἔβαλον κατ' αὐτῶν, οὗτοι δὲ ἀμέσως διελύθησαν, τῶν στρατιωτῶν ἀγνοούντων τὴν στάσιν τῶν ἀξιοματικῶν των.

Εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸ κίνημα ἐπεκράτησεν ἀπολύτως. Ὁ Διοικητὴς τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ ὑποστράτηγος Κωνστ. Μανέτας, ἐντελῶς ἀνύποπτος, συνελήφθη τὴν νύκτα τῆς 21ης πρὸς τὴν 22αν Ὀκτωβρίου, ἐτέθη ὑπὸ περιορισμὸν καὶ κατόπιν μετεφέρθη εἰς Τρίπολιν. Ὁμοίως οἱ στασιασταὶ ἐπεκράτησαν εἰς Καλάμας, Ναύπλιον καὶ Κόρινθον.

Εἰς τὰς Ἀθήνας τίποτε τὸ ἀνησυχαστικὸν δὲν εἶχε παρουσιασθῆ καὶ ἐκοιμώμην ἡσυχος, ὁπότε φίλοι μας δημοσιογράφοι, ὁ Σπύρος Μεταξᾶς καὶ ἄλλοι, μόλις ἐπῆγε ἡ στασιαστικὴ προκήρυξις εἰς τὰ γραφεῖα των πρὸς δημοσίευσιν, ἤλθον καὶ με ἐξύπνησαν καὶ μοῦ ἔφεραν τὴν προκήρυξιν. Μετ' ὀλίγον ἤλθε καὶ ὁ Πάγκαλος, ὁ ὁποῖος τὸ ἐπληροφορήθη ἐξ ἄλλης πλευρᾶς, καὶ ἐφέραμεν καὶ τὸν Πλαστήραν, ὁ ὁποῖος ἔμενε πρὸς ἀνάρρωσιν εἰς τὴν Γλυκὸβρουσην παρὰ τὸ Ἀμαρούσιον.

Ἐλήφθη ἀμέσως ἡ ἀπόφασις τῆς ἀντιδράσεως καὶ τῆς βιαίας καταστολῆς τοῦ κινήματος. Ὁ Πλαστήρας, ὡς Ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐξέδωσε τὴν ἐξῆς προκήρυξιν :

«Ἡ ἄτιμος καὶ προδοτικὴ πρᾶξις δύο στρατηγῶν καὶ ἐνίων ἀνωτέρων ἀξιοματικῶν, εἰς στιγμὰς κατὰ τὰς ὁποίας ἡ Πατρις ἐπρόκειτο διὰ τῶν ἐκλογῶν νὰ εἰσέλθῃ εἰς ὁμαλὴν κοινοβουλευτικὴν περίοδον, σύμφωνα με τὸ ἐξαγγεληθὲν πρόγραμμα τῆς Ἐπαναστάσεως, καταδικάζεται εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ὀλοκλήρου. Ἡ Ἐπανάστασις ἀποφασισμένη νὰ ἐπιβάλλῃ τὸ Κράτος τοῦ νόμου, χάριν τῆς γαλήνης τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, θὰ μεταχειρισθῆ πάντα τὰ μέτρα, καὶ τὰ σκληρότερα ἀκόμη, καὶ παραγγέλλει εἰς τοὺς ἀρχηγούς τοῦ κινήματος τὸ «ὀψόμεθα ἐντὸς ὀλίγου».

Συγχρόνως ἐκηρύχθη ὁ Στρατιωτικὸς νόμος καθ' ὅλον τὸ Κράτος. Ἀπηγορεύθησαν οἰαιδήποτε συγκεντρώσεις καὶ ἐπαύθησαν ἐπ' ἀόριστον αἱ ἀντίθετοι πρὸς τὴν Ἐπανάστασιν ἐφημερίδες, αἵτινες εἶχον ἐκδηλωθῆ κατ' αὐτῆς μόλις, ἐπικειμένων ἐκλογῶν, εἶχεν ἐπιτραπῆ ἀπόλυτος ἐλευθεροτυπία.

Τὸ πρῶν τῆς 22ας Ὀκτωβρίου συνεκροτήθη σύσκεψις εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν εἰς ἣν ἔλαβον μέρος οἱ Γονατᾶς, Πλαστήρας, Μαυρομιχάλης, Πάγκαλος, Ὁθωναῖος, Μέραρχος Ἀθηνῶν Παπαθανασίου, ναύαρχος Χατζηκυριάκος κλπ. Ἐστάλησαν ἀμέσως τμήματα εἰς τὰς παρυφᾶς τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀπεφασίσθη ἡ κατάταξις ἐθελοντῶν. Ὁ δὲ Πλαστήρας μετὰ τὴν πρώτην διακήρυξιν, ἥτις ἀπηυθύνετο πρὸς τὸν Στρατόν, ἀπηύθυνε ἄλλο διάγγελμα πρὸς τὸν Λαὸν εἰς τὸν ὁποῖον ἔλεγεν :

«Μὲ τὴν εἰλικρίνειαν ἡ ὁποία μᾶς διέκρινε πάντοτε εἰς τὰς σχέσεις μας με τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν ἔχομεν νὰ εἴπωμεν πρὸς αὐτὸν σήμερον τὰ ἐξῆς : . . . Προεκηρύξαμεν ἐκλογὰς καὶ ἀπεδώσαμεν ὅλας τὰς ἐλευθερίας. Ἡνέ-

χθημεν νὰ ὑβρίζωνται ἀπὸ ὠρισμένας ἐφημερίδας ὁ στρατὸς καὶ οἱ ἀξιωματικοί, οἵτινες ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν μάχονται ὑπὲρ τῆς Πατρίδος . . . Παρὰ ταῦτα ἀπὸ χθὲς ἐκινήθη ἡ κομματικὴ φατρία τῆς ἀνταρσίας καὶ τοῦ ἐμφυλίου σπαργαμοῦ . . . Ἡ Ἐπανάστασις εἶναι ἀποφασισμένη νὰ ἐπιβάλλῃ τὸ κράτος τοῦ νόμου ἀμειλίχτως. Ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ἀπολύτως ἡσυχος διότι ἡ Ἐπανάστασις ἀγρυπνεῖ . . . »

Μέρος τῆς φρουρᾶς Χαλκίδος ἐκινήθη κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τὸν Πουρνάραν, ἐνῶ ἄλλαι δυνάμεις τῆς αὐτῆς φρουρᾶς, ὑπὸ τὸν Βουτσινᾶν, ἐκινήθησαν ἐναντίον του καὶ ἠναγκάσθη οὗτος νὰ ἀλλάξῃ πορείαν καὶ ἀντὶ νὰ πορευθῆ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ἐστράφη πρὸς Βοιωτίαν. Ἐστάλησαν ἐναντίον του δυνάμεις εἰς Θήβας.

Αἱ συγγεντροθεῖσαι ὁμως στασιαστικαὶ δυνάμεις τῆς Πελοποννήσου εἰς Κόρινθον διέβησαν τὸν Ἴσθμὸν κατευθυνόμεναι πρὸς Ἀθήνας. Ἐτερον ἡμέτερον ἀπόσπασμα ὑπὸ τὸν Κωτούλαν προωθήθη διαδοχικῶς καὶ ἔφθασεν εἰς Ἐλευσίνα, ἱππικὸν δὲ προηγηθὲν κατέστρεψεν εἰς διάφορα σημεῖα τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν ἀπὸ Καλαμακίου εἰς Ἐλευσίνα : Αἱ δυνάμεις τῶν στασιαστῶν ὑπελογίζοντο εἰς 4.500 ἄνδρας περίπου, ἐνῶ αἱ Κυβερνητικαὶ δυνάμεις ἀνῆρχοντο μόνον εἰς 2.500 ἄνδρας. Εἰς τὴν Κόρινθον ἦτο ὁ Λεοναρδόπουλος καὶ ὁ Γαργαλίδης, ἀλλὰ καὶ ὁ Μεταξᾶς, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀναχωρήσει ἐξ Ἀθηνῶν, φοβηθεὶς τὴν σύλληψίν του. Οἱ δύο στρατηγοὶ δὲν ἤλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν Μεταξᾶν, διὰ νὰ μὴ χρωματισθῆ πολιτικῶς τὸ κίνημά των, καὶ τὸν παρεκάλεσαν νὰ ἀπομακρυνθῆ καὶ οὗτος ἀνεχώρησεν εἰς Πάτρας, ὀπόθεν, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ κινήματος, ἀνεχώρησεν κρυφίως εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Ἡ προέλασις τῶν στασιαστῶν ὑπῆρξε διστακτικὴ — ἰδίᾳ μετὰ τὴν πληροφορίαν τῆς ἀποτυχίας τοῦ Ζήρα ἐν Μακεδονίᾳ — καὶ πολὺ βραδεῖα.

Ἡ βραδύτης αὐτῆ μᾶς ἔδωσε τὴν δυνατότητα νὰ διαθέσωμεν τὰς δυνάμεις μας κατὰ τρόπον κυκλωτικόν, ὥστε νὰ καταστῆ ἀδύνατος ἡ ἐπίθεσις τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ συνταγματάρχης Κονδύλης, μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς στάσεως εἰς Μακεδονίαν, διετάχθη καὶ ἤλθε σιδηροδρομικῶς μὲ τὴν 5ην Μεραρχίαν εἰς Θήβας καὶ προώθησεν ἐν σύνταγμά του εἰς τὸν αὐχένα τῆς Κάζας.

Ὁ συνταγματάρχης Κονδύλης, μετὰ τὴν καταστολὴν τοῦ κινήματος, προήχθη παρ' ἡμῶν εἰς ὑποστράτηγον.

Ἐν τῷ μεταξύ εἶχον ἔλθει καὶ νέαι ἐπικουρίαι (27ον Σύνταγμα καὶ 3/40 Εὐζώνων) εἰς τὰ Κυβερνητικὰ τμήματα, ἅτινα ἀπέκτησαν οὕτω τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν ἐναντι τῶν στασιαστῶν, οἵτινες εἶχον προωθήσει τμήματά των διὰ τῶν ὁρέων Πατέρα καὶ Κιθαιρώνας πρὸς Ἀθήνας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον διηκόλυε τὴν κύκλωσίν των.

Συγχρόνως ὁ στόλος, εἰς ὃν εἶχεν ἐπιβῆ καὶ ὁ Πάγκαλος, ἠπειλήσεν τὴν Κόρινθον διὰ βομβαρδισμοῦ καὶ παρὰ τὴν πρόθεσιν τοῦ φρουράρχου Μανιαδάκη ὅπως ἀντισταθῆ ἐξηγέρθησαν οἱ κάτοικοι καὶ οὕτω ἡ Κόρινθος κατελήφθη ἀμαχητί.

Τὴν πρωίαν τέλος τῆς 27ης Ὀκτωβρίου ἤλθον εἰς ἐπαφὴν αἱ δύο παρα-

τάξεις και ἀντήλλαξαν ἑκατέρωθεν μερικούς κανονιοβολισμούς, οἱ ὅποιοι ἤρκεσαν διὰ νὰ πείσουν τοὺς στασιαστὰς ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξέλθουν ἐκ τῆς συγκρούσεως νικηταὶ καὶ ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν δυσφορούντων ἀνδρῶν τῶν ἀπέστειλαν τὸν ἀντισυνταγματάρχην Παπαδήμαν Νικόλαον, ἐπιτελάρχην τοῦ Λεοναρδοπούλου, μετὰ τοῦ ταγματάρχου Στυμφαλιάδου Α. νὰ διαπραγματευθῶσι μεθ' ἡμῶν τὰ τῆς παραδόσεώς των. Ἡ ἀπάντησις τοῦ Πλαστήρα, ὅστις παρηκολούθει τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐπιχειρήσεων ἀπὸ τὸ στρατηγεῖον τῆς Μεραρχίας, ἦτο «Παράδοσις ἄνευ ὄρων». Οὗτοι, κατόπιν συνεννοήσεως μὲ τοὺς ἰδικούς των, ἀπῆντησαν «Παράδοσις τῶν Ἀρχηγῶν καὶ τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν ἄνευ ὄρων, ἀπαλλαγὴ ὅμως τῶν κατωτέρων ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ὀπλιτῶν πάσης εὐθύνης».

Εἰς τὴν πρότασιν αὐτὴν ἐδόθη ἡ ἐξῆς ἀπάντησις :

«Ἡ ἀπόφασις τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῆς Κυβερνήσεως εἶναι : 1ον) Οἱ ἀξιωματικοί, ἀδιακρίτως βαθμοῦ, θὰ παραδοθῶν ἄνευ ὄρων. Διὰ τοὺς κατωτέρους ἐξ αὐτῶν θὰ ληφθῶν ἐπιεικέστερα μέτρα, ἀναλόγως τῆς ἐνοχῆς ἐνὸς ἐκάστου.

2ον) Οἱ ὀπλίται θὰ ἀπαλλαγῶν ἀπὸ κάθε συνέπειαν τῶν πράξεων των καὶ συντασσόμενοι, μετὰ τῶν ὄπλων των, θὰ ἐπανέλθουν ὑπὸ νέα στελέχη εἰς τὰς μονάδας των».

Ἡ ἀπάντησις τῶν στασιαστῶν, ληφθεῖσα τὴν 3 μ.μ. τῆς 27ης Ὀκτωβρίου, ἔλεγεν :

«Συγκρότημα Στρατοῦ Πελοποννήσου

Ἐποδεδόμεθα ὄρους τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τασσόμεθα ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτῶν.

Γαργαλίδης».

Μετὰ τὴν λῆψιν τῆς ἀνωτέρω ἀπαντήσεως ἐστάλησαν αὐτοκίνητα μετὰ συνοδείας, ἅτινα παρέλαβον 90 ἀξιωματικούς ὄλων τῶν βαθμῶν, οἵτινες μετεφέρθησαν εἰς Ναύσταθμον, ὅπου ἐκρατήθησαν μέχρις ὅτου ἐγένετο ἡ δίκη των, ἡ ὁποία ἐγένετο ἐνώπιον ἐκτάκτου Στρατοδικείου, διήρκεσε πολλὰς ἡμέρας, διεξήχθη ἐν ἀπολύτῳ τάξει, μετὰ συνηγόρων τῶν κατηγορουμένων. Ἡ ἀπόφασις ἐξεδόθη τὴν 15ην Νοεμβρίου 1923· δι' αὐτῆς κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον οἱ ἀρχηγοὶ Λεοναρδόπουλος, Γαργαλίδης καὶ οἱ ἀντισυνταγματάρχαι Ἀβράμπος καὶ Νικολαρέας, ἄλλοι εἰς ἰσόβια δεσμά, εἰς πρόσκαιρα καὶ εἰρικτὴν καὶ ἄλλοι ἠθωώθησαν. Ὅμοια στρατοδικεῖα ἐλειτούργησαν εἰς Θεσσαλονίκην, Ἰωάννινα καὶ Πάτρας καὶ ἐξέδωσαν ἀναλόγους ἀποφάσεις. Οὐδεμία ὅμως θανατικὴ ποινὴ ἐξετελέσθη, διότι δὲν ἠθέλαμεν νὰ διανοιγῆ ἀνεπανορθώτως νέον χάσμα. Δὲν ἠθελήσαμεν νὰ χυθῆ ἄλλο αἷμα. Διάφοροι ἄλλοι πολιτικοί, οἱ ὅποιοι εἶχον συλληφθῆ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς στάσεως, ὁ Κ. Τσαλδάρης, Ἄλ. Βαμβέτσος καὶ ἄλλοι ἀπελύθησαν ἄνευ δίκης. Κατόπιν, ἐπὶ Κυβερνήσεως Παπαναστασίου (1924), πάντες οὗτοι ἠμνηστεύθησαν. Ἐγένετο ἐκκαθάρσις τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἀπεμακρύνθησαν ἀρκετοὶ εἴτε ὡς κινηματῖαι εἴτε ὡς

άνίκανοι. Μεταξὺ τῶν τότε ἀπομακρυθέντων περιλαμβάνετο καὶ ὁ Ἄλεξ. Παπάγος, τότε ἀντισυνταγματάρχης τοῦ Ἰππικοῦ.

Συγχαρητήρια τηλεγραφήματα καὶ ψηφίσματα πίστεως καὶ ἐμπιστοσύνης κατέκλυσαν τὰ γραφεῖα τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἐκ μέρους τῶν μικροτέρων ἀκόμη συλλόγων καὶ σωμάτων ἐκ πάσης τῆς Ἑλλάδος.

ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΑΝΤΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Καίτοι τὸ στασιαστικὸν αὐτὸ κίνημα δὲν ἐνεῖχε κανένα οὐσιαστικὸν ἐλατήριον καὶ δὲν ἐπέδωκε κανένα σχεδὸν σκοπὸν, καὶ καίτοι ἡ καταστολὴ του ὑπῆρξε ραγδαία καὶ ὀλοκληρωτικὴ, ἐν τούτοις ἐδημιούργησε μίαν ἀναταραχὴν εἰς τὰ πνεύματα τῶν ἀδιαλλάκτων δημοκρατικῶν, ἡ ὁποία εἶχε μεγάλας συνεπείας. Ἐνῶ ἡμεῖς εἶχομεν καθορίσει ὅτι τὴν μορφήν τοῦ πολιτεύματος θὰ τὴν καθώριζεν ἡ μέλλουσα νὰ ἐκλεγῆ συντακτικὴ συνέλευσις, ἤδη οἱ ἀδιάλλακτοὶ ἐζήτουν τὴν ἄμεσον ἀνακήρυξιν τῆς Δημοκρατίας, τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Βασιλέως καὶ κατόπιν ὁ Λαὸς νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν γενομένην ἀλλαγὴν διὰ δημοψηφίσματος.

Τὸ γεννηθὲν οὕτω ρεῦμα ὠγκοῦτο καὶ ἠρεθίζετο ἡ κοινὴ γνώμη ἐκ τῆς διαδόσεως ὅτι ὁ Βασιλεὺς εὐρίσκετο ἐν συνεννοήσει μὲ τοὺς στασιαστάς, πρὸς σταθεροποίησιν τοῦ θρόνου του. Καὶ εἰς ἡμᾶς ἦτο δύσκολον νὰ ἔλθωμεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς δράσαντας πρὸς καταστολὴν τοῦ κινήματος καὶ νὰ χαρακτηρισθῶμεν καὶ ἡμεῖς ὡς φιλοβασιλικοί. Ἐσκέφθην λοιπὸν καὶ συνεφώνησε καὶ ὁ Πλαστήρας νὰ καλέσω μίαν σύσκεψιν ἐκ τῶν πολιτικῶν ὄλων τῶν παρατάξεων καὶ τῶν Ἐπαναστατικῶν παραγόντων, ὅπως ἀκούσωμεν τὰς γνώμας των ἐπὶ τοῦ ἐγερθέντος ζητήματος καὶ κατόπιν νὰ ἀποφασίσωμεν σχετικῶς. Ἀπέστειλα κατόπιν τούτου τὴν κάτωθι ἐπιστολήν :

«Ἡ Ἐπανάστασις καὶ ἡ Κυβέρνησις κρίνουσαι ἐπιβεβλημένον νὰ ἀκούσωσι τὰς γνώμας τῶν πολιτευομένων καὶ τῶν Ἐπαναστατικῶν παραγόντων ἐπὶ τῆς δημιουργηθείσης, μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς στάσεως, πολιτικῆς καταστάσεως, παρακαλοῦσιν ὑμᾶς ὅπως εὐαρεστούμενοι προσέλθετε αὐριον (31 Ὀκτωβρίου 1923) τὴν 10ην π.μ. ἐν τῷ Πολιτικῷ Γραφείῳ. Τὴν παρουσίαν Ὑμῶν ἐν τῇ συσκέψει ταύτῃ θεωροῦμεν πολύτιμον. Ἐὰν δι' οἰονδήποτε λόγον ἠθέλατε κωλυθῆ νὰ προσέλθετε, παρακαλοῦμεν νὰ ἀκουσθῶσιν αἱ γνώμαι Ὑμῶν, ἔστω καὶ δι' ἀντιπροσώπου σας. Συνημμένως πέμπω ὑμῖν κατάλογον τῶν προσκληθέντων».

Ὁ κατάλογος τῶν κληθέντων ὅπως παρευρεθῶσιν εἰς τὴν σύσκεψιν εἶχεν ὡς ἑξῆς :

Α'. Πολιτευόμενοι

1) Ζαΐμης 'Αλ.	9) Ράλλης Γ. Δ.
2) Δαγκλῆς Π.	10) Ζαβιτσιάνος Κ.
3) Παπαναστασίου 'Αλ.	11) Διομήδης 'Αλ.
4) 'Αραβαντινός Π.	12) Χαρίλαος Ε.
5) Καφαντάρης Γ.	13) Νάκος Λ.
6) Σοφούλης Θ.	14) Μαρῆς Γ.
7) Εὐταξίας 'Αθ.	15) Καραπάνος 'Αλ.
8) Τριανταφυλλάκος Ν.	16) Σαραντίδης Σ.
- (ἐκ τῶν προσφύγων)

Β'. Οἱ Ὑπουργοὶ

17) Γονατᾶς Σ.	21) Χατζηκυριάκος 'Ανδρ.
18) 'Αλεξανδρῆς 'Απ.	22) Σακελλαρόπουλος Λ.
19) Δοξιάδης 'Απ.	23) Βούλγαρης Κ.
20) Κοφινᾶς Γ.	

Γ'. Οἱ τέως Ὑπουργοὶ

24) Γόντικας Κ.	27) Μίσιος Μιχ.
25) Παπανδρέου Γ.	28) Μαυρομιχάλης Π.
26) Σίδερης Γ.	

Δ'. Στρατιωτικοὶ

29) Στρ/γός Πάγκαλος Θ.	36) Στρ/γός Τσερούλης Χ.
30) » Κονδύλης Γ.	37) Συν/γης Καλογεράς Ι.
31) » Βλαχόπουλος Ν.	38) Συν/γης Σικανδάλης, ὡς Μ/ρχος
32) » Παπαθανασίου Ζ.	39) Ναύαρχος Χατζηκυριάκος
33) » Μαζαράκης Κ.	40) Πλοίαρχος Γέροντας 'Αγ.
34) » Μαζαράκης 'Αλ.	καὶ ὁ τ. Πρωθυπουργός
35) » Τσιρογιάννης	41) Κροκιδᾶς Σωτήριος

'Εκ τῶν προσκληθέντων δὲν προσῆλθον οἱ 'Αλ. Παπαναστασίου καὶ Π. 'Αραβαντινός, ἀποστείλαντες τὴν κάτωθι ἐπιστολὴν :

«Εἰς ἀπάντησιν τῆς σημερινῆς προσκλήσεώς σας, διὰ τὴν ὁποίαν σᾶς εὐχαριστοῦμεν, ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ἀνακοινώσωμεν ὅτι ἡ συγκρότησις τῆς συσκέψεως διὰ τῆς συμμετοχῆς καὶ προσώπων εὐθυνομένων διὰ τὴν 'Εθνικὴν συμφορὰν καὶ τὰ ὁποῖα βαρύνουν ὑπόνοιαι συνενοχῆς εἰς τὸ τελευταῖον στασιαστικὸν κίνημα στερεῖ τὴν σύσκεψιν τῆς εἰς τὰς σημερινὰς περιστάσεις ἀνταποκρινομένης σκοπιμότητος. Ὡς ἐκ τούτου εἴμεθα ὑποχρεωμένοι μετὰ λύπης μας νὰ μὴ προσέλθωμεν εἰς τὴν σύσκεψιν. Αἱ γῶμαι μας, ἄλλως τε, εἶναι δημοσίᾳ γνωσταί, τὰ δὲ τελευταῖα γεγονότα ἐπεκύρωσαν τὴν ὀρθότητά των».

Ἐπίσης δὲν προσήλθον οἱ Πάγκαλος, Κονδύλης καὶ Χατζηκυριάκος, ἀποστείλαντες τὴν κάτωθι ἐπιστολήν :

«Εὐχαριστοῦντες Ὑμᾶς διὰ τὴν πρόσκλησιν εἰς τὸ αὐριανὸν συμβούλιον διὰ τὸ πολιτικὸν ζήτημα, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ δηλώσωμεν ὅτι μᾶς εἶναι ἀδύνατον νὰ συνεργασθῶμεν μετὰ πολιτικούς Κωνσταντινικούς, εὐθυνομένους διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἑλλάδος καὶ μετὰ στρατιωτικούς μηδὲν ἐκπροσωποῦντας καὶ τινὰς, μάλιστα, καὶ ἐνεχομένους εἰς τὸ ἀποτρόπαιον κίνημα Μεταξᾶ».

Δὲν παρέστησαν ἐπίσης ὁ Ζαΐμης, ἀπουσιάζων εἰς Αἴγιναν, ὁ Χαρίλαος, ἀπουσιάζων εἰς Παρίσιους, οἱ Κροκιδᾶς καὶ Διομήδης, λόγῳ ἀσθενείας καὶ Λ. Νάκος, λόγῳ ἐκτάκτων ἀπασχολήσεών του.

Κατὰ τὴν σύσκεψιν πρῶτος ὠμίλησα ἐγώ, εἰπὼν ἐν περιλήψει περίπου τὰ ἐξῆς :

«Κύριοι, ὅλοι ἀντιλαμβάνεσθε ὅτι διερχόμεθα μίαν πολὺ κρίσιμον περίοδον, ἣτις δύναιται, ἀναλόγως τῆς δοθησομένης λύσεως, νὰ ἀποβῆ ἱστορικὴ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Πατρίδος ἢ ἀπαρχὴ νέων ὀδυνῶν διὰ τὸ μέλλον.

... Γνωρίζετε τὴν γραμμὴν ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ τὴν ὁποίαν εἶχομεν χαράζει καὶ τὴν ὁποίαν ἐτηρήσαμεν πιστῶς. Τὸ στασιαστικὸν ὁμῶς κίνημα, ἐκτραγῆν 40 ἡμέρας πρὸ τῶν ἐκλογῶν, εἶχεν ὡς μόνον σκοπὸν νὰ καταλάβῃ τὸ κόμμα τοῦ Μεταξᾶ τὴν Ἀρχὴν προεκλογικῶς, διότι ἔβλεπεν ὅτι διὰ τῶν ἐκλογῶν θὰ ἀπετύγγανε.

... Μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς στάσεως ἡ μερὶς ἢ κεκηρυγμένη ὑπὲρ τῆς ἀμέσου πολιτικῆς μεταβολῆς παρουσιάζεται ἐνισχυμένη, ἐνῶ ἡ προσκειμένη εἰς τὸν θεσμὸν τῆς Βασιλείας παρουσιάζεται μειωμένη. Εἰς τοῦτο ἴσως συνέτελεσεν ἡ μορφωθεῖσα γνώμη ὅτι ὁ Βασιλεὺς θὰ ἐπρότιμα τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἀντεπαναστάσεως, ὡς διαβλέπων περισσοτέρους καὶ πιστοτέρους φίλους τῆς Βασιλείας ἐν αὐτῇ. . . Ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ διαπιστώσω ἢ τὴν ἀπόλυτον καθ' ὅλην τὴν περίοδον οὐδετερότητά του, ἣτις καὶ αὐτὴ εἰς τὰς τόσον κρίσιμους διὰ τὴν Πατρίδα στιγμὰς, ἴσως, νὰ μὴ ἦτο ἢ μᾶλλον ἐνδεδειγμένη. . .

»Ἐπὶ τῆς οὕτω δημιουργηθείσης καταστάσεως ἐκρίναμεν ἐπιβαλλόμενον νὰ ἀκούσωμεν τὰς γνώμας σας. Ἐλλείπουν, ἀσφαλῶς, καὶ ἄλλοι τινές, οἵτινες ἐδικαιοῦντο νὰ παρίστανται, ἀλλ' ἡ ἔλλειψις χώρου ἀφ' ἐνός, καὶ ἡ ἔλλειψις σχετικῶν στοιχείων εἰς τὸ πολιτικόν μου Γραφεῖον ἀφ' ἑτέρου, ἐδημιούργησαν τὴν παράλειψιν αὐτήν, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ καμμία πρόθεσις πρὸς μείωσιν των. Δὲν πρόκειται νὰ κρατηθοῦν πρακτικὰ, οὔτε αἱ γνῶμαι ἐνὸς ἐκάστου πρόκειται νὰ ἀνακοινωθοῦν παρ' ἡμῶν εἰς τὸν τύπον. Αἱ γνῶμαι σας ὅθεν παρακαλῶ νὰ ἐκφραστοῦν ἐλευθέρως καὶ ἐν συντομίᾳ (ὄχι δι' ἀγορεύσεων) καὶ νὰ περιορισθῶσιν εἰς ἀπάντησιν ἐπὶ τῶν ἐξῆς δύο ἐρωτημάτων μας : 1ον) Ἐκ τῆς διαμορφωθείσης καταστάσεως κρίνετε ἀναγκαίαν τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος ; καὶ 2ον) Κρίνετε συμφέρον νὰ γίνῃ τοῦτο ἀμέσως τώρα, ὡς ὁμόφρονος γνώμη στρατοῦ, στόλου καὶ λαοῦ, καὶ νὰ γίνουν ἐκλογαὶ ὑπὸ τὸ νέον καθεστῶς ἢ νὰ θεσπισθῇ τοῦτο ὑπὸ τῆς ἐκλεγησομένης Ἐθνοσυνελεύσεως ;

»Δὲν πρόκειται νὰ ληφθῆ ἤδη ἀπόφασις, οὔτε νὰ ληφθῆ τοιαύτη ἀπὸ κοινοῦ,

ἢ ἀπόφασις θὰ ληφθῆ παρ' ἐκείνων οἵτινες ὑπέχουν καὶ ἀμέσως τὰς εὐθύναις τῶν συνεπειῶν τῆς ἀποφάσεώς των, ἀφοῦ μορφώσουν γνώμην περὶ τοῦ συμφέροντος εἰς τὴν χώραν».

Σχεδὸν ὅλοι ἐτάχθησαν ἐναντίον τῆς πραξικοπηματικῆς ἀλλαγῆς τοῦ Πολιτεύματος πλὴν τοῦ Γ. Μαρή καὶ ἐν μέρει τοῦ Ἀλ. Καραπάνου.

Μερικοὶ ἀφῆκαν καὶ γραπτὰ σημειώματα τῶν ἀπόψεών των.

Οὕτω ὁ Κροκιδᾶς ἔγραφεν : « Ἡ Ἑλλάς δὲν εἶναι ἀκόμῃ ὄριμος οὔτε διὰ τὸ πολίτευμα τὸ ὁποῖον ἔχει, τὸ ὁποῖον δὲν κατώρθωσεν εἰσέτι νὰ ἐφαρμόσῃ πραγματικῶς. Τὸ μόλις κατασταλὲν προδοτικὸν κίνημα κατὰ τῆς Ἐπαναστάσεως, ἥτις ἤνωσε τὸν Ἑλληνισμὸν μετὰ τῶν ἡγετῶν αὐτῆς, οἵτινες τοιαύτην ἐπεδείξαντο φιλοπατρίαν, χρηστότητα καὶ σύνεσιν κατὰ τὴν διαχείρισιν τοσούτων λεπτῶν καὶ δυσχερῶν ζητημάτων καὶ μάλιστα τὰ ταπεινὰ ἐλατήρια τῶν στασιασάντων μὲ ἀποκαρδιούσιν» . . . Ἐτάσσετο κατὰ πάσης προεκλογικῆς μεταβολῆς. Ἐπίσης ὁ Ζαβιτσιάνος ἐτάσσετο μετὰ σφοδρότητος κατὰ πάσης τοιαύτης μεταβολῆς, γράφων μετὰξὺ ἄλλων ὅτι ἡ μεταβολὴ τοῦ πολιτεύματος «ἐπιβαλλομένη παρὰ Ἐπαναστάσεως στρατιωτικῆς θὰ συνεπέφερε, σὺν τοῖς ἄλλοις, χάσμα ἀληθῶς ἀγεφύρωτον μετὰξὺ Λαοῦ καὶ Στρατοῦ».

Τέλος ὁ Εὐταξίας εἰς τὸ σημειώματόν του ἔγραφεν : « Ἡ Ἐπανάστασις διὰ τυχὸν βιαίας ἀνακηρύξεως τῆς Δημοκρατίας εἰς τὰς παραμονὰς ἐκλογῶν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως θὰ ἀμαυρώσῃ τὸ κατώρθωμά της, καθ' ὃ ἠδυνήθη ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς καταστροφῆς τοῦ 1922 νὰ ἀνασυντάξῃ καὶ παρατάξῃ παρὰ τὸν Ἔβρον τὴν ἀξιόμαχον δύναμιν ἥτις ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἐκ τοῦ παντελοῦς ὀλέθρου καὶ ἐξησφάλισεν εἰς αὐτὴν μίαν ἐντιμον ὀπωσδήποτε εἰρήνην».

Μετὰ τὴν λῆξιν τῆς συσκέψεως ἐξεδώσαμεν τὸ ἐξῆς ὀλιγόλογον ἀνακοινωθὲν : « Ἡ Ἐπανάστασις καὶ ἡ Κυβέρνησις, μετὰ τὰς διαμειφθείσας γνώμας, ἔκρινεν ὅτι δὲν συντρέχει περίπτωσις μεταβολῆς τῆς μέχρι τοῦδε τηρηθείσης πολιτικῆς κατευθύνσεως, οὐδὲ ἀναβολῆς τῶν ἐκλογῶν».

Κατὰ σύμπτωσιν τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἐδημοσιεύθη καὶ τηλεγράφημα τοῦ Βενιζέλου ἐκ Παρισίων, τὸ ὁποῖον ἔλεγεν :

« Ἐξορκίζω πάντας ὅσοι πιστεύουν γνώμας μου νὰ μὴ προβῶσιν εἰς βιαίαν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος . . . Εἶμαι πεπεισμένος ὅτι βιαία μεταβολὴ πολιτεύματος ἀπαλλοτριώσῃ Ἑλλάδα παντὸς ἔχρους ξένης συμπαθείας καὶ ὅτι ἐν μέσῳ διαιωνίσεως ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν, ἐξωτερικοὶ ἐχθροὶ θὰ εὕρισκον εὐκαιρίαν νὰ καταστρέψουν ὀλοσχερῶς μεγαλοργίαν, ἣν ἐπραγματοποίησε τελευταία δεκαετία. Δὲν ὑπερβάλλω πιστεύων ὅτι οἱ βυσσοδομοῦντες θὰ ἐπισύρῳσιν ἐφ' ἑαυτῶν τὴν κατάραν τοῦ Ἐθνους».

Τὸ δριμύ ὕφος τοῦ ἄνω τηλεγραφήματος ἐπηρέασε τοὺς φανατικοὺς Βενιζελικούς καὶ οὕτω ἠδυνήθημεν νὰ παρακάμψωμεν τὸν θόρυβον, τὸν ὁποῖον προσεπάθουν νὰ δημιουργήσουν οἱ ἀδιάλλακτοὶ δημοκρατικοί.

Ἄλλὰ καὶ ἀποδείξεις εἶχομεν περὶ τῶν δυσμενῶν διαθέσεων τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Σερβίας κατὰ πάσης παρ' ἡμῖν ἀθαιρέτου πολιτειακῆς μεταβολῆς.

Τὴν 3ην Νοεμβρίου συνεπληρώθη ἡ Κυβέρνησις διὰ τῆς ὀρκωμοσίας τοῦ Κ. Μανέτα, ὡς ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, καὶ τοῦ Ἄν. Στρατηγπουλοῦ ὡς Ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης.

Αἱ ἐκλογαί, ἐκ λόγων καθαρῶς τεχνικῶν, ἀνεβλήθησαν ἀπὸ τῆς 3ης εἰς τὴν 16ην Δεκεμβρίου 1923.

Ὁ στρατηγὸς Ὄθωναῖος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἰδιαίτεράν προσήλωσιν πρὸς τὸν Βενιζέλον, ἤθελε νὰ ἔχη τὴν γνώμην του ἐπὶ τοῦ ἐπιμάχου ζητήματος ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸν ἴδιον, καὶ πρὸς τοῦτο ἀπεστάλη εἰς Παρισίους, ὁπόθεν, μετὰ παραμονὴν 3 ἡμερῶν παρὰ τῷ Βενιζέλῳ, ἐπέστρεψε τὴν 16ην Νοεμβρίου 1923. Ὁ Ὄθωναῖος ἦλθεν, ἅμα τῇ ἀφίξει του, εἰς τὸ Πολιτικὸν Γραφεῖον, ὅπου παρουσιά καὶ τοῦ Πλαστήρα μᾶς ἀνέπτυξε τὰς γνωστάς, ἄλλως τε, ἀπόψεις τοῦ Βενιζέλου, τὰς ὁποίας εἶχε διατυπώσει καὶ εἰς ἐπιστολὴν ἀπευθυνομένην πρὸς τὸν Ὄθωναῖον, ἣτις καὶ ἐδημοσιεῦθη τὴν ἐπομένην διὰ τῶν ἐφημερίδων. Ἐκόμισεν ἐπίσης ἐπιστολὴν τοῦ Βενιζέλου καὶ πρὸς τὸν Ἄλ. Παπαναστασίου, ἐν ἧ, πλὴν ἄλλων, τοῦ ἔλεγεν ὅτι (ἀδὲν πρέπει νὰ ζητοῦν τὴν ὑποκλοπὴν τῆς λαϊκῆς ψήφου διὰ βεβιασμένου δημοψηφίσματος).

Παρὰ ταῦτα καθημεριναὶ ἐνεφανίζοντο διαφωνίαι μεταξὺ Πλαστήρα καὶ Φιλελευθέρων, ὡς καὶ μεταξὺ διαφόρων ὑποδιαίρέσεων τῶν Φιλελευθέρων, ὡς πρὸς τὴν σημαίαν ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ κατέλθουν εἰς τὰς ἐκλογάς.

Ἡ Δημοκρατικὴ Ἐνώσις ἔκαμε συγκεντρώσεις καὶ εἰς Πειραιᾶ καὶ εἰς Ἀθήνας, ὅπου, ἀπὸ τὸν ἐξώστην τῶν γραφείων τῆς Δημοκρατικῆς Ἐνώσεως, ὁδὸς Πανεπιστημίου, ἐνεφανίσθη ὁ Παπαναστασίου, ἐν μέσῳ τοῦ Παγκάλου καὶ τοῦ Κονδύλη, οἵτινες καὶ ἐξεφώνησαν βιαιοτάτους λόγους κατὰ τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, τὸ ὁποῖον ἠρνεῖτο νὰ ἀναπετάσῃ τὴν σημαίαν τῆς Δημοκρατίας.

Τὴν 9ην Δεκεμβρίου ἐζήτησαν οἱ Βασιλόφρονες ἄδειαν πρὸς συγκρότησιν συλλαλητηρίου καὶ ἐδόθη τοιαύτη διὰ τὰς στίλας τοῦ Ὀλυμπίου Διός, μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι μετὰ τοὺς λόγους οἱ ὁποῖοι θὰ ἐξεφωνοῦντο ἐκεῖ τὸ πλῆθος θὰ διελύετο ἡσύχως, ἄνευ παρελάσεως διὰ τῶν ὁδῶν.

Εἰς τὰς 3 μ.μ. συνεκεντρώθη ἄρκετὸν πλῆθος εἰς τὰς στίλας τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἐξεφωνήθησαν λόγοι ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως καὶ κατὰ τῆς Ἐπαναστάσεως, χωρὶς νὰ τοὺς παρεμποδίσει κανεὶς. Μετὰ τὴν λῆξιν ὁμως τῶν λόγων, ἀντὶ νὰ διαλυθῶν, ὡς εἶχον ὑποσχεθῆ, ἀπετέλεσαν διαδήλωσιν, ἣτις διεληθῆσα πρὸ τῶν Παλαιῶν Ἀνακτόρων ἔκαμψε πρὸς τὴν ὁδὸν Κηφισίας, ὅπου εὐρίσκετο τὸ Πολιτικὸν Γραφεῖον, τὰ Γραφεῖα τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, καὶ ὅπου ὑπῆρχον φρουραί. Ἐκεῖ ἐρρίφη ὁ πρῶτος πυροβολισμός. Ἡ φρουρὰ τοῦ Ὑπουργείου ἐπιμένει ὅτι ὁ πρῶτος πυροβολισμὸς ἐρρίφη ἐκ μέρους τῶν διαδηλωτῶν, ὁπότε ἐπηκολούθησαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι πυροβολισμοί, ἑκατέρωθεν. Τότε μέρος τῶν διαδηλωτῶν ἐστράφη πρὸς τὴν ὁδὸν Πανεπιστημίου, ἀλλ' ἐκεῖ εἶχε σχηματισθῆ ἀντιδιαδήλωσις, κατὰ τῆς Βασιλείας, πρὸ τῶν γραφείων τῆς Δημοκρατικῆς Ἐνώσεως. Τὸ ἱππικὸν ἐτέθη εἰς τὸ μέσον διὰ νὰ παρεμποδίσει τὴν συνάντησιν καὶ τὴν σύγκρουσιν.

Ἐρρίφθησαν καὶ ἐδῶ πυροβολισμοὶ ἐκατέρωθεν. Μετὰ κόπου ἐκ μέρους τοῦ Στρατοῦ καὶ τῆς Ἀστυνομίας διελύθησαν, με ἀποτέλεσμα 8 νεκροὺς καὶ 26 τραυματίας. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι ὠρόντο κατόπιν ὅτι ἐδολοφόνησεν ὁ στρατὸς ἀόπλους πολίτας, ἀλλὰ ἀπεδείχθη ὅτι μεταξὺ τῶν νεκρῶν καὶ τραυματιῶν οἱ περισσότεροι ἀνῆκον εἰς τὰς ἐνόπλους δυνάμεις.

ΑΙ ΕΚΛΟΓΑΙ

Αἱ προκηρυχθεῖσαι ἐκλογαὶ συντακτικῆς συνελεύσεως διὰ τὴν 16ην Δεκεμβρίου 1923 διεξήχθησαν, καθ' ἅπασαν τὴν χώραν, με ἀπόλυτον ἡσυχίαν καὶ τάξιν. Παρὰ τὴν ἀποχὴν τῶν φιλοβασιλικῶν κομμάτων, ἡ ἀποχὴ, ἐν συνόλῳ, δὲν ὑπερέβη τὰ 30%, μὴ ὑπερβάσα τὴν συνήθη καθ' ὅλας τὰς ἐκλογὰς ἀποχὴν.

Σύμφωνα με τὸν ἐκλογικὸν νόμον, αἱ ἔδραι εἶχον καθορισθῆ εἰς 397, ἐπειδὴ δὲν ἐπρόκειτο περὶ ἀπλῆς Βουλῆς, ἀλλὰ περὶ συντακτικῆς συνελεύσεως. Ἐκ τούτων 250 ἐκέρδισε τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, περὶ τὰς 120 ἡ Δημοκρατικὴ Ἐνωσις, ἐξελέγησαν δὲ καὶ μερικοὶ ἀνεξάρτητοι καὶ 3 Τοῦρκοι.

Ὁ Βενιζέλος ἐξελέγη εἰς 20 περιφέρειας, ὅπου οἱ φίλοι του εἶχον ὑποβάλει δι' αὐτὸν ὑποψηφιότητα, χωρὶς τὴν ἔγκρισίν του. Παρέμεινε τελικῶς βουλευτῆς Ἀθηνῶν—Πειραιῶς.

Εἰς τοὺς Βενιζελικοὺς συνδυασμοὺς ἡ τῆς Δημοκρατικῆς Ἐνώσεως εἶχον ἐνταχθῆ καὶ οἱ Ἐπαναστατικοὶ παράγοντες. Εἰς τὴν περιφέρειαν Ἀθηνῶν—Πειραιῶς εἶχε γίνει κοινὸς συνδυασμὸς καὶ τῶν δύο αὐτῶν παρατάξεων. Εἰς αὐτὸν τὸν συνδυασμὸν εἶχον συμπεριληφθῆ καὶ ἐγώ, ὁ ὁποῖος ἐξελέγην μεταξὺ τῶν πρώτων.

Ἡ Συνέλευσις ἐπρόκειτο νὰ συνέλθῃ, συμφώνως τῇ προκηρῦξει τῶν ἐκλογῶν, τὴν 2αν Ἰανουαρίου 1924.

Ἐν τούτοις εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῶν ἐκλογῶν ἐξεδηλώθη ἔντονος κίνησις τῶν στρατιωτικῶν πρὸς ἄμεσον ἔκπτωσιν τῆς Δυναστείας καὶ ἀπομάκρυνσιν τοῦ Βασιλέως.

ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΣΙΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

Ὁ στρατηγὸς Ὁθωναῖος, ὡς διοικητῆς τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Γ' Σώματος Στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ ἀπὸ τινος δημιουργηθέντος νέου Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου, ὑπέβαλε τὴν ἐπομένην τῶν ἐκλογῶν, 17 Δεκεμβρίου, εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὴν ἀξίωσιν, δι' ἧς ἐζητεῖτο ἡ ἔκπτωσις τῆς Δυναστείας, διότι δὲν ἀπῆλαυε πλέον τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Στρατοῦ καὶ τοῦ Στόλου. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις διοικητῆς τοῦ Σώματος Στρατοῦ, ὡς καὶ ὁ Μέγαρχος, ὑποστράτηγοι Παπαθανασίου καὶ Τσιρογιάννης καὶ ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Στόλου,

Δεμῆστιχας ὑπέβαλον ἐπίσης κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὴν ἀξίωσιν τῶν ὑπ' αὐτῶν περὶ ἀμέσου ἀπομακρύνσεως τοῦ Βασιλέως.

Μόλις ἔλαβον τὰ ἐν λόγῳ ὑπομνήματα, συνεκάλεσα τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον, εἰς ὃ παρισταμένου καὶ τοῦ Πλαστήρα ἐξέθηκα τὴν κατάστασιν. Συγχρόνως εἰδοποίησα καὶ τὸν ἀυτάρχην Σοῦτσον περὶ τῶν συμβαινόντων.

Ἡ πρόθεσίς μας ἐξηκολούθει νὰ εἶναι νὰ μὴ ἐπέμβωμεν ἡμεῖς, τὴν τελευταίαν στιγμὴν καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ἐκλογὴν Ἐθνοσυνελεύσεως, εἰς τὸ ζήτημα τῆς μορφῆς τοῦ Πολιτεύματος καὶ τῆς Δυναστείας. Ὑπ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐπεζητήσαμεν νὰ συγκρατήσωμεν τὴν κατάστασιν.

Τὸ βράδῳ τῆς ἰδίας ἡμέρας (17 Δεκεμβρίου) ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος, κατόπιν, πιθανῶς, τῶν πρὸς Αὐτὸν ἀνακοινώσεων τοῦ ἀυτάρχου του, μοι ἀπέστειλεν ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας τὴν κάτωθι ἐπιστολὴν :

«Κύριε Πρόεδρε,

Μετὰ τὴν γενομένην ἐκλογὴν, σᾶς παρακαλῶ νὰ μοι δώσητε τὴν συμβουλήν σας περὶ τοῦ πρακτέου.

Γεώργιος Β'».

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἀπήντησα ἀμέσως, συμφώνως πρὸς τὰ ἤδη ἀποφασισμένα, καὶ κατόπιν συνεννόησεως μετὰ τὸν Πλαστήραν διὰ τῆς κάτωθι ἐπιστολῆς :

«Μεγαλειότατε,

Εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἐρωτήματος τὸ ὁποῖον μοι ἔκαμε τὴν τιμὴν ἡ Υ.Μ. νὰ μοι ἀπευθύνῃ περὶ τοῦ πρακτέου, κατόπιν τῶν γενομένων χθὲς ἐκλογῶν, λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω τὴν ἐξῆς γνώμην, πρὸς ἣν εἶναι σύμφωνος τόσον ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαναστάσεως, ὅσον καὶ ἡ Κυβέρνησις.

Ἡ ἐκ τῶν ἐκλογῶν προελθοῦσα Συντακτικὴ Συνέλευσις πρόκειται συνερχομένη μετ' ὀλίγων νὰ συζητήσῃ καὶ ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ προσφορωτέρου διὰ τὴν Ἑλλάδα πολιτεύματος. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν συζητήσεων καὶ μέχρι τοῦ καθορισμοῦ τοῦ ὀριστικοῦ πολιτεύματος, κρίνεται ἀναγκαῖον ὅπως ἡ Υ.Μ. εὐαρεστηθῇ νὰ ταξειδεύσῃ εἰς τὸ Ἐξωτερικόν, ὑπὸ μορφὴν ἀδείας, ἀντικαθισταμένη δι' Ἀντιβασιλείας.

Εἰς τὴν τοιαύτην ἀπόφασιν κατελήξαμεν τόσον ὅπως ὑπάρξῃ ἡρεμος καὶ ἀνετος ἡ συζήτησις τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου διὰ τὴν Χώραν μας ζητήματος, ὅσον καὶ ὅπως ἀνταποκριθῶμεν εἰς ὁμόφωνον ἐκδηλωθεῖσαν σύστασιν τοῦ Στρατοῦ καὶ τοῦ Στόλου, ὡς καὶ τῆς ἐκ τοῦ Λαοῦ μερίδος τῶν Δημοκρατικῶν.

Ἡ σύνεσις τῆς Υ.Μ. θὰ ἐκτιμῆσῃ δεόντως τοὺς κινδύνους οὓς πρόκειται νὰ προλάβῃ ἢ κατὰ τὸ δυνατὸν ταχυτέρα πραγματοποιήσῃς τῆς ἡμετέρας προτάσεως, κατόπιν τῆς διαμορφωθείσης καθ' ὅλην τὴν τελευταίαν ταύτην περιόδον πολιτικῆς καταστάσεως.

Μετὰ πάσης εὐλαβείας
Ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως
Στυλ. Γονατᾶς»

Ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ρουμανίας Τζουβάρα, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ βασίλισσα Ἐλισσάβητ (σύζυγος τοῦ Βασιλέως Γεωργίου) ἦτο κόρη τοῦ Βασιλέως τῆς Ρουμανίας καὶ ἡ σύζυγος τοῦ διαδόχου τῆς Ρουμανίας ἦτο ἀδελφὴ τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, ἦτο φυσικὸν νὰ δείξῃ ὄλον τὸ ἐνδιαφέρον του ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως, τὸ ὁποῖον ἐπέδειξε διὰ φιλικῶν διαβημάτων παρ' ἐμοί. Ἀλλὰ καὶ ὁ Βασιλεὺς, ἀφοῦ ἐτηλεγράφησε πρὸς τὸν Βενιζέλον νὰ ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας νὰ ἀναλάβῃ τὴν Κυβέρνησιν κατόπιν τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ἐκλογῶν καὶ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ἀρνητικὴν ἀπάντησιν, λόγῳ τῆς στάσεως τῶν στρατιωτικῶν, πρὸς οὓς ἐπανερχόμενος θὰ ἤρχετο εἰς σύγκρουσιν, ἐζήτησε τὴν μεσολάβησιν τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Ρουμανίας Τζουβάρα, ὅπως ἡ Βασίλισσα τῆς Ρουμανίας μεταπέσῃ τὸν Βενιζέλον νὰ ἐπιστρέψῃ. Καὶ τὸ διάβημα αὐτὸ ἀπέβη ἄκαρπον.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν ἀνωτέρω διαβημάτων, ὁ Βασιλεὺς ἔκρινεν ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποδεχθῇ τὴν ὑπόδειξιν τῆς Κυβερνήσεως καὶ μοὶ ἀπέστειλε τὴν ἐπομένην 18ην, τὴν κάτωθι ἐπιστολὴν :

«Κύριε Πρόεδρε,

Ἵπείκω εἰς τὴν διὰ τῆς ὑμετέρας ἐπιστολῆς τῆς 17ης τρέχοντος διατυπωθεῖσαν ἀπόφασιν τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς Ἐπαναστάσεως περὶ ἀποδημίας μου, ὑπὸ τύπον ἀδείας, εἰς τὸ ἐξωτερικὸν κατὰ τὴν περίοδον τῶν περὶ τοῦ πολιτεύματος συζητήσεων τῆς προσεχῶς συνερχομένης Συντακτικῆς Συνελεύσεως, ἀποφυγῶν δὲ ἐπιμελῶς πᾶσαν ἀνάμιξιν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ἀνταγωνισμόν, εἶμαι πεπεισμένος ὅτι ἡ ἐν τῷ Κράτει παρουσία μου κατ' οὐδὲν ἤθελεν ἐπηρεάσει τὴν ἐλευθερίαν τῶν συζητήσεων.

Ἐν τούτοις ἀπομακρύνομαι προσωρινῶς, μετὰ τῆς Βασιλίσης, ἐν τῇ βαθείᾳ πεποιθήσει καὶ τῇ ἐνθέρμῳ εὐχῇ, ὅτι ἡ κρίσις τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ θέλει καθοδηγηθῆ ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν Πατρίδα καὶ τοῦ Ἐθνικοῦ συμφέροντος.

Γεώργιος Β'».

Τὴν ἐπομένην, 19 Δεκεμβρίου 1923, οἱ Βασιλεῖς ἀνεχώρησαν διὰ Ρουμανίαν, ἐπιβιβασθέντες τοῦ Ρουμανικοῦ ἀτμοπλοίου τῆς γραμμῆς «Δάφνη». Ἡ ἐπιβίβασις ἐγένετο ἀπὸ τῆς βασιλικῆς ἀποβάθρας τοῦ λιμένος Πειραιῶς. Εἶχε παραταχθῆ τμημα διὰ τὴν ἀπόδοσιν τιμῶν κατὰ τὴν ἐπιβίβασιν, τὸ ὁποῖον ὅμως, κατόπιν ἐντολῆς τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου, δὲν ἀπέδωσε τοιαύτας, εἰς τὸν ἀναχωροῦντα Βασιλέα.

Διὰ τὴν προπομπὴν εἶχα κατέλθει εἰς Πειραιᾶ ἐγὼ καὶ ἡ Κα Γονατᾶ, ἡ ὁποία καὶ προσέφερεν ἀνθοδέσμην εἰς τὴν ἀναχωροῦσαν Βασίλισσαν.

Η ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΙΑ

Συμφωνίᾳ Κυβερνήσεως καὶ Ἐπαναστάσεως, εἰς ἀναπλήρωσιν τοῦ ἀποδημήσαντος Βασιλέως ἐκλήθη ὁ ναύαρχος Παῦλος Κουντουριώτης. Ἀπὸ καμμιᾶς πλευρᾶς, οὔτε τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου, δὲν ὑπῆρξεν ἀντίρρησης

ἐπὶ τῆς ἀποφάσεώς μας ταύτης. Ὁ Κουντουριώτης ἔπρεπε τώρα νὰ ἀναθέσῃ τὴν Κυβέρνησιν εἰς τὸ πλειοψηφῆσαν κατὰ τὰς ἐκλογὰς κόμμα, ἣτις θὰ ἦτο ἡ διάδοχος τῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβερνήσεως. Ἦσαν ὅμως λίαν συγκεχυμένα τὰ φρονήματα τῶν μελῶν τῆς Συνελεύσεως, ὥστε τοὺς ἰδίους πληρεξουσίου

Ὁ Ἀντιβασιλεὺς Παῦλος Κουντουριώτης ἐξερχόμενος τοῦ Πολιτικοῦ Γραφείου, ὅπου ἐπεσκέφθη τὸν πρωθυπουργὸν Σ. Γονατᾶν, ὁ ὁποῖος τὸν συνοδεύει κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του. 25 Δεκεμβρίου 1923

νὰ διεκδικοῦν καὶ οἱ Φιλελεύθεροι καὶ οἱ τῆς Δημοκρατικῆς Ἐνώσεως, δι' ὃ καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἀναμείνῃ τὴν συγκρότησιν τῆς Συνελεύσεως εἰς Σῶμα καὶ κατόπιν νὰ ἀναθέσῃ τὴν Κυβέρνησιν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς πλειοψηφίας αὐτῆς. Παρέμενον, ἄλλως τε, ἀκαθόριστος μέχρι τῆς στιγμῆς καὶ ἡ στάσις τοῦ Βενιζέλου.

Ο ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

Ὁ Βενιζέλος, καίτοι ἐκλεγείς εἰς 20 περιφέρειας καὶ ἔχων ὅλας τὰς ἐνδείξεις ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς τὸν περιέβαλλε διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης του, ἐν τούτοις ἐφαίνετο, μέχρι τῆς στιγμῆς, ἀρνούμενος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἀναμιχθῇ ἐκ νέου εἰς τὴν πολιτικὴν.

Τὴν 20ὴν Δεκεμβρίου καὶ ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἐγὼ καὶ ἐκπρόσωποι τοῦ Στρατοῦ καὶ τοῦ Στόλου καὶ οἱ Φιλελεύθεροι πληρεξούσιοι ἐτηλεγραφήσαμεν πρὸς αὐτὸν ὅτι, ὡς ἔχει ἤδη διαμορφωθῆ ἡ κατάστασις, ἐπεβάλλετο νὰ ἀναθεωρήσῃ τὴν περὶ ἀποχῆς ἐκ τῆς πολιτικῆς ἀπόφασίν του καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἑλλάδα πρὸς ἀνάληψιν τῆς Κυβερνήσεως.

Ὁ Βενιζέλος κατόπιν τῶν ἀνωτέρω τηλεγραφημάτων ἐζήτησε ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν νὰ τὸν πληροφωρήσῃ περὶ τῆς δυνάμεως τῶν ἐν τῇ Συνελεύσει κομμάτων καὶ ἄλλας σχετικὰς πληροφορίας.

Συγχρόνως καὶ μία ἐπιτροπὴ, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Καρολίδου, μετέβη εἰς Παρισίους, ὅπως καὶ προφορικῶς ὑποβάλλῃ εἰς τὸν Βενιζέλον τὴν ἀξίωσιν περὶ ἐπανόδου του.

Τέλος τὴν 24ην Δεκεμβρίου ἀπέστειλε τηλεγράφημα πρὸς τὸν Ἀρχηγὸν τῆς Ἐπαναστάσεως διὰ τοῦ ὁποίου τοῦ ἔλεγε :

«Μετὰ μακρὰν σκέψιν ἔκρινα ὅτι δὲν δύναμαι νὰ κωφεύσω εἰς τὴν ἔκκλινσιν τὴν ὁποίαν μοὶ ἀπηθύνετε. Καίπερ ἐμμένων εἰς σταθερὰν ἀπόφασίν μου, ὅπως μὴ ἐπανέλθω εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνήν, κρίνω καθήκον μου νὰ κατέλθω εἰς τὴν Ἑλλάδα προσωρινῶς — ἡ λέξις πρέπει νὰ ὑποσημειωθῇ — ὅπως συντελέσω τὸ καθ' ἑαυτὸν εἰς ρύθμισιν τῆς καταστάσεως. Ἀναχωρῶν ἐκ Μασσαλίας τὸ προσεχὲς Σάββατον θὰ φθάσω εἰς Πειραιᾶ τὴν Τετάρτην, 2 Ἰανουαρίου. Ἀλλὰ θὰ εἶμαι εὐγνώμων ἂν ἀποτρέψετε ἀποφασιστικῶς πᾶσαν λαϊκὴν ὑποδοχὴν. Θὰ ἦτο ἀνοίκειον ἢ ἀκόδοδος μου νὰ λάβῃ χαρακτῆρα θριάμβου . . . »

Συγχρόνως ἐτηλεγράφησε καὶ πρὸς τὸν Δαγκλῆν, ἀναπληρωτὴν του ἐν τῇ Διοικήσει τοῦ Κόμματος, ὅπως τὸ κόμμα ἐκλέξῃ τὸν νέον ἀρχηγὸν του.

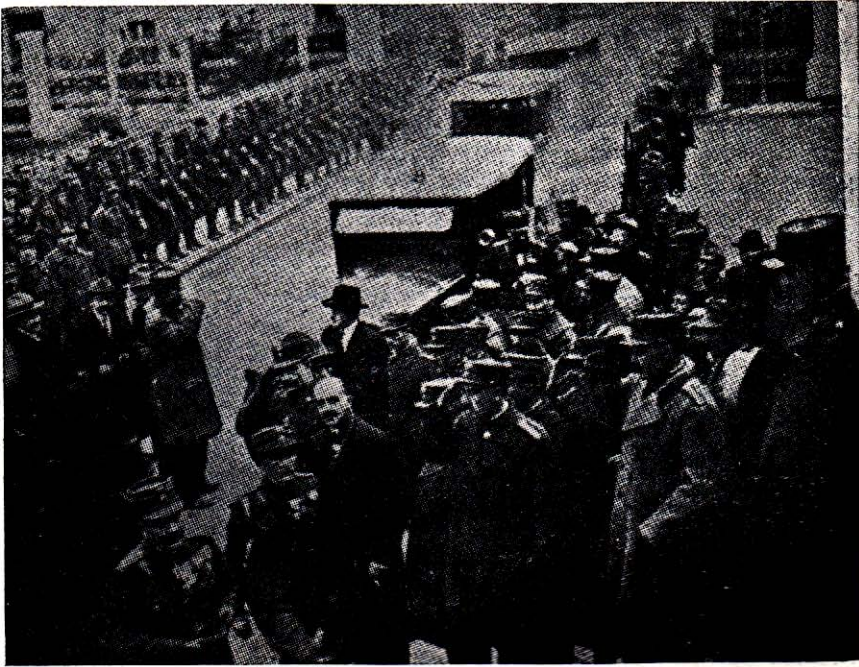
Η ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Τὴν 2αν Ἰανουαρίου 1924, συμφώνως πρὸς τὸ Διάταγμα τῆς προκηρύξεως τῶν ἐκλογῶν, συνῆλθεν τὴν 11ην πρωινήν εἰς πρώτην συνεδρίασιν ἡ ἐκλεγείσα Συντακτικὴ Συνέλευσις. Ἐγὼ προσῆλθον καὶ ὡς ἐκλελεγμένος ἤδη πληρεξούσιος καὶ ὡς πρόεδρος τῆς ὑφ.στειμένης μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης Κυβερνήσεως. Ὡς πρεσβύτερος ἀνέλαβε τὴν προεδρείαν τῆς Συνελεύσεως ὁ πληρεξούσιος Φωκίδος Ἀναγνωστόπουλος. Ἐψάλη ὁ συνήθης ἀγιασμός, μεθ' ὃ ἀνῆλθον ἐπὶ τοῦ βήματος καὶ ἀνέγνωσα — κατὰ τὰ καθιερωμένα — τὸ Διάταγμα τῆς προκηρύξεως τῶν ἐκλογῶν καὶ τῆς συγκλήσεως τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως.

Ἐπηρεύθησαν ὀρκωμοσία τῶν πληρεξουσίων, μεταξύ τῶν ὁποίων περιλαμβάνοντο καὶ 4 Ἑβραῖοι καὶ 3 Τούρκοι.

Μεθ' ὃ ἀνῆλθεν εἰς τὸ βῆμα ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαναστάσεως Πλαστήρας, ὅστις διεξῆλθε τὸ ἔργον τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἀνεκοίνωσε τὴν κατάθεσιν τῆς ἐξουσίας εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν, εἰπὼν, ἐν περιλήψει, τὰ ἑξῆς :

«Ὁ Στρατὸς πρέπει νὰ εἶναι ἐκτελεστικὸν ὄργανον τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐκ τοῦ Λαοῦ προερχομένης Κυβερνήσεως καὶ τοιοῦτος πάντοτε ὑπῆρξε ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς. Ὅσάκις ὅμως ἐξῆγγέρθη, δὲν τὸ ἔκαμε διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ

Ὁ πρόεδρος τῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβερνήσεως Στυλ. Γονατᾶς μεταβαίνει εἰς τὴν Βουλὴν, κατὰ τὴν 1ην συνεδρίσειν τῆς ἐκλογείσης Συντακτικῆς Συνελεύσεως, διὰ νὰ καταθέσῃ τὴν ἀρχὴν καὶ σχηματισθῆ Κοινοβουλευτικὴ Κυβέρνησις.
2 Ἰανουαρίου 1924.

ἰδίαν θέλησιν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸ κῦρος τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας, ἢ ὁποία κατεπατεῖτο, ἄλλοτε ἀπὸ τὴν ἀπολυταρχίαν τῶν Βασιλέων καὶ ἄλλοτε ἀπὸ τὴν διαφθορὰν τῶν φατριῶν. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ αἰτία καὶ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922. Εἶναι ἀληθῶς τραγικὴ ἡ ἀνάμνησις. Μετὰ τὴν παραπλάνησιν τοῦ Λαοῦ κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 1ης Νοεμβρίου 1920, ἐπέμεινε καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Κωνσταντῖνος, παρὰ τὰς σαφεῖς προειδοποιήσεις τῶν Δυνάμεων, καὶ χάριν τοῦ γοήτρου του ἐπεχειρήθη ἡ ἐκστρατεία πρὸς Ἀγκυραν καὶ ὑπέστημεν τὴν πρώτην ἤτταν τοῦ Σαγγαρίου, κατόπιν 10 ἐτῶν συνεχῶν

νικῶν. Τὸ ἀκμαῖον ἄλλοτε ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ, διὰ τῶν στερήσεων καὶ τῶν ἀπωλειῶν, ἐμειώθη καὶ ὑπέκυψε, κατόπιν καὶ τῶν στρατιωτικῶν σφαλμάτων τῆς νέας Διοικήσεως τοῦ Στρατοῦ καὶ μετεβλήθη οὗτος εἰς αἰχμαλώτους, νεκροὺς καὶ φυγάδας. Ἀφήσαμεν τοὺς προδοθέντας ὁμογενεῖς μας τῆς Σμύρνης καὶ τῆς Ἐρυθραίας, ράκη πλέον ἀνθρώπινα, εἰς τὴν θηριωδίαν τῶν Τούρκων. Ὑπεσχέθη ὁμοίως εἰς αὐτοὺς ὁ Στρατὸς ὅτι τὴν προδοσίαν, τὴν ὁποίαν ἐπὶ μακρὸν ἠνέχθη χάριν τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, δὲν θὰ τὴν ἠνείχετο πλέον, ἀλλὰ ἔχων τὴν ψυχὴν γεμάτην πόνον καὶ ὄργην θὰ ἐτιμῶρει τοὺς ὑπευθύνους καὶ θὰ ἐπεζήτει τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ Κράτους. Τοιοῦτοτρόπως ἐξεργάγη ἡ Ἐπαναστάσις. Ἡ κατάστασις τὴν ὁποίαν εὔρομεν ἤτο τραγικὴ καὶ αἱ περιστάσεις ἐπέιγουσαι. Διὰ συντόνων ἐνεργειῶν καὶ τῆς δραστηριότητος τῶν Ἀρχηγῶν τοῦ Στρατοῦ καὶ τοῦ Στόλου παρεσκευάσαμεν τὸν στρατὸν τοῦ Ἐβρου καὶ ἀνεδημιουργήσαμεν τὸν Στόλον. Πρὸς στιγμὴν ἠλπίσσαμεν ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ νέαν προέλασιν πρὸς τὴν Πόλιν τῶν ὀνείρων. Οἱ Τούρκοι ὁμοίως ἀντιληφθέντες τὴν ἀπόφασίν μας καὶ τὴν μαχητικότητά τοῦ ἀναδημιουργηθέντος Στρατοῦ μας ὑπέστειλαν τὰς ὑπερφιάλους ἕως τότε ἀξιώσεις των καὶ τῇ δεξιᾷ διαχειρίσει τοῦ εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς Λωζάννης ἀντιπροσώπου μας Ἐλευθερίου Βενιζέλου ὑπεγράφη ἡ συνθήκη τῆς Λωζάννης, ἡ ὁποία ἐπεκύρωσεν ὅσα εἶχαν χαθῆ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως (Ἀνατολικὴ Θράκη, Μικρὰ Ἀσία), ἀλλὰ δὲν ἐκάμαμεν καμμίαν ἐπὶ πλέον ἐδαφικὴν, ὕλικὴν ἢ καὶ ἠθικὴν θυσίαν (Στόλον, Νήσους, πολεμικὴν ἀποζημίωσιν).

»Ἐσωτερικῶς ὑπεσχέθημεν ὅτι θὰ ταχθῶμεν ὑπεράνω κομμάτων, ὅτι θὰ ἐτιμωροῦμεν τοὺς ὑπευθύνους τῆς Ἐθνικῆς συμφορᾶς, ὅτι θὰ ἐδίδαμε δικαιοσύνην, εὐνομίαν καὶ τάξιν, θὰ ἀπεβλέπαμεν εἰς τὴν συναδέλφωσιν τοῦ λαοῦ καὶ ἐν καιρῷ θὰ παρεδίδαμεν τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν λαϊκὴν κυριαρχίαν.

»Τὴν ἐξαγγελθεῖσαν πολιτικὴν ἐτηρήσαμεν πιστῶς.

»Παρὰ ταῦτα ὁ ἀντιδραστικὸς πολιτικὸς κόσμος ἐκώφευσε νῆς τὴν πατριωτικὴν ἔκκλησιν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἐπεζήτησε νὰ διεγείρῃ εἰς τὰς ψυχὰς τοῦ Λαοῦ τὸ αἶσθημα τοῦ μίσους καὶ τῆς ἐκδικήσεως. Ἀλλὰ δὲν τὸ ἐπέτυχεν, ὡς ἀπέδειξε τὸ ἀποτυχὸν στασιαστικὸν κίνημα, ὡς καὶ τὸ κήρυγμα τῆς ἀποχῆς ἐκ τῶν ἐκλογῶν.

»Τὸ ὅλον ἔργον ὁμοίως τῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβερνήσεως εἶναι ἀδύνατον νὰ ἱστορηθῇ σήμερον. Αἱ οικονομικαὶ δυσκολίαι τὰς ὁποίας ἀντιμετωπίσαμεν ἦσαν ἄνευ προηγουμένου. Εὔρομεν τὰ ταμεῖα κενὰ καὶ τὴν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ πίστιν κατεστραμμένην.

»Ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου 1922 μέχρι σήμερον ἔφθασαν 1.300.000 πρόσφυγες, εἰς τοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ δοθῇ περίθαλψις, στέγασις καὶ ἐγκατάστασις. Βεβαίως τὸ ἔργον μας, ὅπως ὅλα τὰ ἀνθρώπινα ἔργα, δὲν στερεῖται ἀτελειῶν καὶ σφαλμάτων, ἀλλ' οἱ χριταὶ πρέπει νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν των τὸ σύνολον τῶν δυσχερειῶν τὰς ὁποίας ἀντιμετωπίσαμεν . . .

»Ἐκφράζω τὰς ἐγκαρδίους εὐχαριστίας μου πρὸς ἅπαντας τοὺς πολυτίμους

συνεργάτας μας, πολιτικούς και στρατιωτικούς, και ιδιαίτέρως πρὸς τὸν φίλτατον συναρχηγὸν καὶ Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως.

» Τὸ στάδιον τῆς Ἐπαναστάσεως ἔληξεν οὐσιαστικῶς τὴν ἡμέραν τῶν ἐκλογῶν τῆς 16ης Δεκεμβρίου καὶ τυπικῶς σήμερον. Καὶ ἐγὼ προσωπικῶς ἀποσύρομαι εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον. Ἀπερχόμεθα μὲ τὴν συνείδησιν ἥσυχον ὅτι, ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεων ἡμῶν καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἐξαιρετικῶν δυσχερῶν περιστάσεων, ἐπετελέσαμεν τὸ καθήκον μας πρὸς τὴν Πατρίδα . . .

Ὁ Σ. Γονατᾶς ἐξερχόμενος τοῦ Βουλευτηρίου, μετὰ τὴν πρώτην συνεδρίασιν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, καθ' ἣν ἐδήλωσεν ὅτι, ληξάσης τῆς Ἐπαναστάσεως, ὑποβάλλει τὴν παραίτησιν τῆς ὑπ' αὐτὸν Κυβερνήσεως διὰ νὰ σχηματισθῇ κοινοβουλευτικὴ τοιαύτη. 2 Ἰανουαρίου 1924

» Μὲ τὴν χαρμόσυνον προσδοκίαν διὰ τὸ μέλλον, καταθέτω σήμερον τὴν ἐξουσίαν τῆς Ἐπαναστάσεως ἐνώπιον τῆς Κυριάρχου Ἐθνικῆς Συνελεύσεως».

Ἐξ ὅλων τῶν πλευρῶν ζωηρὰ καὶ παρατεταμένα χειροκροτήματα ἐκάλυψαν τὸ τέλος τοῦ λόγου τοῦ Πλαστήρα, ὁ ὁποῖος εὐθὺς μετὰ τὸ πέρασ τοῦ λόγου του ἀπεχώρησε τῆς Συνελεύσεως.

Εὐθὺς ἀμέσως ἐδόθη ὁ λόγος εἰς ἐμέ, ὡς Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, ὅστις ἀνελθὼν εἰς τὸ βῆμα εἶπον τὰ ἐξῆς :

«Κύριοι Πληρεξούσιοι.

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ φέρω εἰς γνῶσιν Ὑμῶν ὅτι ἡ ὑπ' ἐμὲ Κυβέρνησις, ὡς προερχομένη ἐκ τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἀρουομένη ἐξ αὐτῆς, μέχρι σήμερον,

τὸ κῦρος τῆς, κατόπιν τῆς μεταβιβάσεως τῆς παρὰ τῆς Ἐπαναστάσεως ἀσκουμένης ἐξουσίας εἰς τὴν παρὰ τοῦ Λαοῦ ἐκλεγεῖσαν Συντακτικὴν Συνέλευσιν, ὡς πρὸ μικροῦ ἠκούσατε παρὰ τοῦ στόματος τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως, ἢ ὑπ' ἐμέ, λέγω, Κυβέρνησις ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης διατελεῖ ὑπὸ παραίτησιν, ἦν, μόλις ἐξέλθωμεν τῆς αἰθούσης ταύτης, θέλω υποβάλλει εἰς τὸν Ἀντιβασιλέα, ἵνα οὕτω σχηματισθῇ τὸ ταχύτερον Κυβέρνησις ἀντλοῦσα τὸ κῦρος αὐτῆς ἐκ τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς πλειοψηφίας Ὑμῶν, τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Λαοῦ».

Μόλις κατῆλθον τοῦ βήματος ἀπεχώρησα τῆς αἰθούσης, ἀκολουθούμενος καὶ ἀπὸ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἀνελθὼν εἰς τὸ Κυβερνεῖον ὑπέβαλα τὴν παραίτησιν τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸν Ἀντιβασιλέα, ὁ ὁποῖος μὲ παρεκάλεσε νὰ ἐξακολουθήσω ἐνασκῶν τὰ καθήκοντά μου μέχρις οὐ ὀρκισθῇ νέα Κυβέρνησις.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως διέκοψε τὴν συνεδρίασιν διὰ 10 λεπτά. Ἐπαναληφθείσης τῆς συνεδριάσεως, πρῶτος ἔλαβε τὸν λόγον ὁ Ἀλ. Παπαναστασίου, ὁ ὁποῖος μεταξύ ἄλλων εἶπεν :

«... Διὰ τοῦτο ὀφείλεται μεγίστη καὶ αἰωνία εὐγνωμοσύνη εἰς τοὺς ἄνδρας τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὅταν δὲ ἡ Συνέλευσις συγκροτηθῇ εἰς Σῶμα καὶ σχηματισθῇ ἐκ τῆς πλειοψηφίας Κυβέρνησις, θὰ ληφθοῦν αἱ ἀρμοζουσαι ἀποφάσεις ὅπως ἐκδηλωθῇ ἐπισημότερον ἢ ἐκτίμησις τοῦ Ἔθνους εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἐπαναστάσεως, τὸ ὁποῖον διεζήχθη ἐν τῷ μέσῳ μεγίστων δυσχερειῶν... »

Ἀμέσως κατόπιν ὁ Κ. Σπυρίδης (ἀπουσιάζοντος τοῦ Δαγκλῆ) ἐκ μέρους τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων μεταξύ ἄλλων εἶπεν :

«Τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων συμμερίζεται πληρέστατα τὰ ὑπὸ τοῦ προλαλήσαντος λεχθέντα, ὅσον ἀφορᾷ τὸ πατριωτικὸν ἔργον τῆς Ἐπαναστάσεως... Ἀρκοῦμαι διὰ σήμερον νὰ ἐκφράσω ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου δημοσίᾳ τὴν εὐγνωμοσύνην μας πρὸς τοὺς ἄνδρας ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εἰς ὠρισμένην στιγμήν ἔσωσαν τὴν Πατρίδα».

Κατόπιν ὁ Γ. Ροῦσος, ὡς ἐκπροσωπῶν τὴν ὁμάδα τῶν Φιλελευθέρων Δημοκρατικῶν, εἶπεν : «συμμερίζομεθα ἀνεπιφυλάκτως ὅσα ἐλέχθησαν παρὰ τοῦ κ. Παπαναστασίου διὰ τὴν δρᾶσιν, διὰ τὸ ἔργον καὶ διὰ τὸ ἀποτέλεσμα τὸ ὁποῖον ἡ Ἐπαναστάσις κατάρθωσε νὰ ἐπιτύχη διὰ τὸν τόπον μας... Ὅταν καταρτισθῶμεν εἰς Σῶμα θὰ ἐκδηλώσωμεν ἀνεπιφυλάκτως τὴν εὐγνωμοσύνην μας, θὰ προτείνωμεν καὶ θὰ ὑποστηρίξωμεν τὰ μέτρα διὰ τῶν ὁποίων ἡ Ἐθνοσυνέλευσις θὰ ἀποδείξῃ τὴν εὐγνωμοσύνην τὴν αἰωνίαν τὴν ὁποίαν ὀφείλει νὰ ἔχη εἰς τοὺς ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι ἐπετέλεσαν τὸ θαυμάσιον καὶ μέγα αὐτὸ ἔργον».

Κατόπιν ὁ πληρεξούσιος Σκεῦος Ζερβὸς εἶπεν : «... Ἐκ μέρους τοῦ ἀλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἤλπισεν εἰς τὴν δικαίωσιν τῶν πόθων του μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου καὶ μετὰ τὴν 1ην Νοεμβρίου εἶδε συντριβόμενα τὰ ὄνειρά του, εἶδε τὸ ξεριζωμὰ του καὶ σχεδὸν τὴν ἐξαφάνι-

σίν του, ἡσθάνθη ἀνακούφισιν καὶ ἐλπίδα ἀναγεννήσεως ἐκ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922.

» Ὁ ἀλύτρωτος ἑλληνισμὸς παρακαλεῖ τὸ Προεδρεῖον καὶ τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν ὅπως ἐκφράσουν θερμότητας τὰς εὐχαριστίας των καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τὴν ἀθάνατον Ἐπανάστασιν, ἥτις ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα τοῦ Ἐβρου καὶ διὰ τῶν ἔργων της ἀπέδειχθη ἀξία τῆς Πατρίδος . . . »

Ἡ συνεδρίασις ἐλύθη κατόπιν διὰ νὰ συνέλθῃ καὶ πάλιν τὴν 5ην Ἰανουαρίου πρὸς ἐκλογὴν Προέδρου.

ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ Ο ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

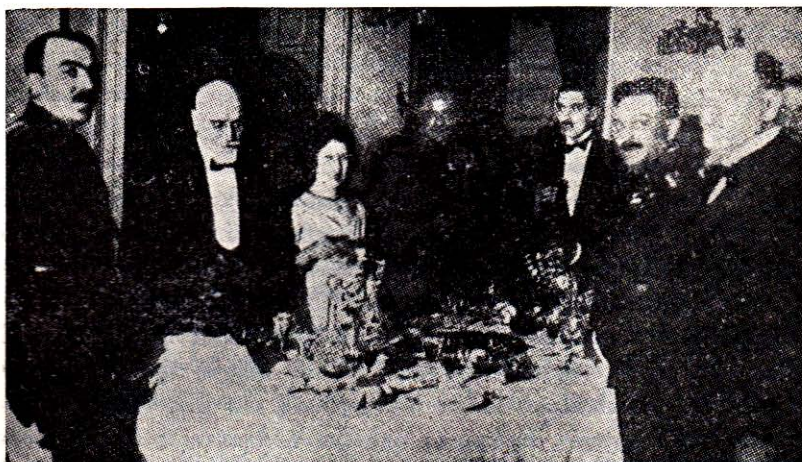
Τὴν 28 Δεκεμβρίου ἀνεχώρησεν ὁ Βενιζέλος σιδηροδρομικῶς διὰ Μασσαλίαν, ὅπου ἐπεβιβάσθη τοῦ ἀτμοπλοίου Ἄνδρος ὑπὸ ἐλεινὸν καιρὸν καὶ ἠγκυροβόλησεν εἰς Νέον Φάληρον τὴν 2½ πρωινήν τῆς 4ης Ἰανουαρίου. Ἐκεῖ τὸν ὑπεδέχθη ὁ Πλαστήρας ἐπιβαίνων τοῦ βοηθητικοῦ τοῦ Στόλου «Τένεδος». Εἰς τὰς 3½ ἀπεβιβάσθη καὶ εἰς τὰς 4½ κατέλυσεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Γ. Ρούσσου, γωνία Πανεπιστημίου καὶ Ὀμήρου. Τὴν μεσημβρίαν ἐπεσκέφθη τὸν ἀντιβασιλέα Κουντουριώτην. Τὸ ἀπόγευμα ὁ Κουντουριώτης τοῦ ἀνταπέδωσε τὴν ἐπίσκεψιν εἰς τὴν οἰκίαν Ρούσσου, ὅπου καὶ ἐδέχθη τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων καὶ πολλοὺς φίλους του. Εἰς τὴν πρότασίν του ὅπως ἐκλέξουν ἀρχηγόν, ὁμόφωνος ὑπῆρξεν ἡ ἀπάντησις ὅτι ἐφ' ὅσον ζῆ ὁ Βενιζέλος δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄλλος ἀρχηγός. Ἔκαμε καὶ βολιδοσκοπήσεις πρὸς σχηματισμὸν Κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν Μιχαλακόπουλον, ὑπὸ τὸν Καφαντάρην, ὑπὸ τὸν Ρούσσον, δεχόμενος νὰ ὑπηρετήσῃ ὑπ' αὐτοὺς ὡς Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Ὅλαι αἱ ἀπόπειραι αὐταὶ ἀπέτυχον. Προσωρινῶς ἀπεφασίσθη ὅπως κατὰ τὴν αὐριανὴν συνεδρίασιν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ὑποδειχθῆ ὡς Πρόεδρος αὐτῆς ὁ Βενιζέλος.

Τὸ βράδυ παρεκάθησεν εἰς γεῦμα τὸ ὁποῖον ἐδώσαμεν πρὸς τιμὴν τοῦ Βενιζέλου ἐγὼ ὡς Πρόεδρος ἀκόμη τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἡ Κα Γονατᾶ εἰς τὸ Πολιτικὸν Γραφεῖον. Παρεκάθησαν ὁ Πλαστήρας καὶ οἱ Ὑπουργοὶ καὶ ἤδη πληρεξούσιοι Βούλγαρης, Σακελλαρόπουλος καὶ Δοξιάδης. Ἐπηκολούθησε δεξιῶσις εἰς ἣν εἶχον κληθῆ οἱ ἐν Ἀθήναις στρατηγοί, πολλοὶ πληρεξούσιοι καὶ ἄλλοι φίλοι του. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς δεξιῶσεως, τῇ παρακλήσει μου, ἐδέχθη τοὺς δημοσιογράφους, διότι τοῦ εἶπον ὅτι τοὺς ἔχω κακοσυνηθίσει νὰ τοὺς δέχομαι καθημερινῶς. Τοὺς εἶπε μόνον : «Ὁ κ. Πρωθυπουργὸς μὲ παρεκάλεσε νὰ σᾶς δεχθῶ. Δὲν ἔχω τίποτε νὰ σᾶς ἀνακοινώσω παρά ὅτι μελετῶ τὴν κατάστασιν καὶ λυποῦμαι διότι δὲν δύναμαι νὰ κάμω τίποτε ἄλλο παρά νὰ σᾶς σφίξω τὸ χέρι».

Τὴν ἐπομένην ὅταν παρουσιάσθη εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Βουλῆς καὶ ὠρίσθη ὡς πληρεξούσιος, ἔτυχεν ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς παρά τε τῶν πληρεξουσίων καὶ τῶν θεωρειῶν.

Πρώτος ἀμίλησεν ὁ Παπαναστασίου, ὁ ὁποῖος εἶπεν ὅτι ἐνῶ εἶχε συμφωνηθῆ νὰ εἶναι κοινὸς ὑποψήφιος ὁ Ρουσσος, ἤδη πληροφορεῖται ὅτι ὑποδεικνύεται ὁ Βενιζέλος. Ἡ Δημοκρατικὴ Ἐνωσις θὰ τὸν ψηφίσῃ, λόγῳ τῆς προσωπικότητός του, χωρὶς τοῦτο νὰ ἔχη ἄλλην πολιτικὴν ἔννοιαν.

Ἄλ. Χατζηκυριάκος ἐγερθεὶς ἠρώτησεν : «εἰς ποῖον κόμμα ἀνήκει ὁ Βενιζέλος» καὶ ἐν συνεχείᾳ : «θὰ ἤθελα νὰ γνωρίζω ἐὰν εἶναι ὑπὲρ τῆς ἐκπτώσεως τῆς δυναστείας Γλύξμπουργκ» καὶ κατόπιν «ἐγὼ δηλώνω ὅτι θὰ μαυρίσω τὸν Βενιζέλον, ὡς Πρόεδρον».

Γεῦμα παρατεθὲν ὑπὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ Σ. Γονατᾶ καὶ τῆς συζύγου του εἰς τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον, ἅμα τῇ ἀφίξει του ἐκ τοῦ Ἐξωτερικοῦ, μετὰ τὰς διενεργηθείσας ἐκλογὰς Ἐθνοσυνελεύσεως. Ἐκατέρωθεν τῆς κυρίας Γονατᾶ ὁ Βενιζέλος καὶ ὁ Πλαστήρας καὶ οἱ Ὑπουργοὶ Α. Σακελλαρόπουλος καὶ Κ. Βούλγαρης.

5 Ἰανουαρίου 1924

Ὁ Βενιζέλος φαίνεται ὅτι ἐταράχθη ἀπὸ τὸν ἀπρεπῆ αὐτὸν τρόπον τοῦ Χατζηκυριάκου καὶ ὁ παρακαθήμενος παρ' αὐτῷ ἰατρὸς Δοξιάδης, ἀφοῦ ἔπιασε τὸν σφυγμὸν του, τὸν συνεβούλευσε νὰ ἀποσυρθῆ πρὸς ἀνάπαυσιν.

Πράγματι, μόλις ἤρχισεν ἡ ψηφοφορία καὶ ἐψήφισεν ἀπεσύρθη.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ψηφοφορίας ἦτο : ἐψήφισαν 354. Ἐλαβεν ὁ Βενιζέλος 345, Λευκὰ 4 καὶ ἄκυρα 5.

Ὑπὸ τὴν ιδιότητά του ἤδη ὡς Προέδρου τῆς Συνελεύσεως ὑπῆρξεν ὁ εἰσηγητὴς πρὸς τὸν Ἀντιβασιλέα λύσεων πρὸς σχηματισμὸν τῆς νέας Κυβερνήσεως, αἱ ὁποῖαι ὅμως ὄλιγα ἀπέτυχον. Καὶ ὡς ἐκ τούτου ἠναγκάσθη νὰ δεχθῆ ὁ ἴδιος τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως. Καὶ οὕτω τὴν 7ην μ.μ. τῆς 11ης Ἰανουαρίου 1924 ὠρίσθη ἡ ὑπὸ τὸν Βενιζέλον νέα Κυβέρνησις.

Διὰ τῆς ὀρκωμοσίας τῆς νέας Κυβερνήσεως ἀπηλλάγη τῶν πρωθυπουργικῶν καθηκόντων μου καὶ οὕτω ἔληξεν ἡ Ἐπαναστατικὴ περίοδος. Περι-

βλήθην τὴν πολιτικὴν μου ἐνδυμασίαν καὶ ἔκτοτε δὲν ἐφόρεσα πλέον στρατιωτικὴν στολήν. Συγχρόνως ὑπέβαλα καὶ αἴτησιν ἀποστρατείας — καίτοι, κατὰ τὸν ἰσχύοντα τότε νόμον, ἠδυνάμην νὰ μείνω ἐν ἐνεργείᾳ, ἐφ' ὅσον θὰ ἦμην πληρεξούσιος — καὶ μετὰ 2 ἡμέρας ἐδημοσιεύθη τὸ διάταγμα τῆς ἀποστρατείας μου μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου, βαθμὸν τὸν ὁποῖον εἶχον καὶ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ οὕτω ἐπανῆλθον εἰς τὸν ἰδιωτικὸν μου βίον.

Ἐπὶ τῇ ἀποχωρήσει μου ἐκ τῆς Ἀρχῆς ὁ Ἀντιβασιλεὺς μοι ἀπένευε τὸν Μεγαλόσταυρον τοῦ Τάγματος τοῦ Σωτήρος (ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὸ ἀνώτερον Ἑλληνικὸν παράσημον) διὰ διατάγματος φέροντος τὴν ὑπογραφὴν ὡς Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου, ἐνῶ κατὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Πλαστήρα τοῦ ἀπενεμήθη τὸ ἴδιον παράσημον, ἀλλὰ μὲ ὑπογραφὴν ὡς Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τὴν ἰδικήν μου, διότι τότε δὲν εἶχεν ἀναλάβει ἀκόμη ὁ Βενιζέλος.

Ἀποχωρήσαντες οἰκειοθελῶς τῆς Ἀρχῆς — πράγμα πού δὲν συμβαίνει εἰς τὰς Ἐπαναστάσεις — ἀπεκομίσαμεν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐξεπληρώσαμεν εἰς τὸ ἀκέραιον τὸ καθήκον μας — θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιβληθῇ ἡ τάξις καὶ νὰ ἀναδημιουργηθῇ ὁ διαλελυμένος στρατός, ἄνευ τῆς Ἐπαναστάσεως ἐκείνης. Ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1922 δὲν ἦτο κοινωνική, διὰ νὰ ἀποβλέψῃ εἰς τὴν θεραπείαν τῶν κοινωνικῶν αἰτίων τὰ ὁποῖα τὴν προεκάλεσαν, δὲν ἦτο πολιτικὴ ἢ πολιτική, ἦτο καθαρῶς Ἐθνικὴ, ἐπιζητήσασα τὴν σωτηρίαν τῆς Πατρίδος, ἢ ὁποῖα ἐκινδύνευε νὰ καταποντισθῇ καὶ κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν τὸ κατώρθωσε.

Τέλος καὶ ὁ Βενιζέλος εἰς τὰς ἐνώπιον τῆς Συνελεύσεως προγραμματικὰς δηλώσεις τῆς Κυβερνήσεως, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 23 Ἰανουαρίου 1924 εἶπε τὰ ἑξῆς :

«Ἡ Χώρα, τερματίσασα τὸν ἐξωτερικὸν πόλεμον διὰ τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς, ἠδυνήθη νὰ συνάψῃ ἐντιμον εἰρήνην μόνον χάρις εἰς τὴν θαυμασίαν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Στρατοῦ, διὰ τὴν ὁποῖαν Ἐθνικὴ ὀφείλεται πρὸς τὴν Ἐπανάστασιν εὐγνωμοσύνην».

Προτοῦ κλείσω τὸ Κεφάλαιον αὐτὸ τῆς Ἐπαναστατικῆς περιόδου, ἔκρινα ἀναγκαῖον νὰ προσθέσω ἐν συντομίᾳ καὶ ὀλίγα ἐπὶ τῆς ἐφαρμοσθείσης οικονομικῆς πολιτικῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς περιόδου ἐκείνης, καὶ τοῦτο διότι ἐξ αὐτῆς ἐξηρητήθη ὄχι μόνον ὁ ἀνεφοδιασμός καὶ ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ στρατοῦ καὶ ἡ περίθλαψις τῶν προσφύγων, ἀλλὰ καὶ διότι αὕτη ἐξήσκησεν ἐπιρροὴν γενικωτέραν εἰς τὴν μελλοντικὴν οικονομικὴν ἐξέλιξιν τῆς Χώρας μας.

ΤΑ ΛΗΦΘΕΝΤΑ ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΠΙΤΕΥΧΘΕΝΤΑ ΕΞ ΑΥΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Ὅταν ἡ Ἐπανάστασις ἐπικρατήσασα ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν εὔρεν ἐν συνόλῳ εἰς τὰ ταμῆα 220 ἑκατομμύρια, ὑπόλοιπον ἐκ τοῦ τελευταίου ἀναγ-

καστικῷ δανείου τῶν 1.600 ἑκατομμυρίων. Ἐνῶ ἀντιθέτως εὔρε ἀνεξοφλή-
τους ὑποχρεώσεις τόσον εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ὅσον καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν πολλῶν
ἑκατοντάδων ἑκατομμυρίων.

Μόνον τὸ ἔλλειμμα τοῦ Προϋπολογισμοῦ 1921-1922 ἀνήρχετο εἰς 455.
640.000 δραχμῶν. Ἄλλ' ἐπὶ πλέον εὔρε τὴν πίστιν τοῦ Κράτους τόσον εἰς τὸ
ἐξωτερικόν ὅσον καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικόν τελείως κατερειπωμένην, ὥστε νὰ
ἀποκλείεται ἡ σύναψις οἰουδήποτε δανείου. Ἀπόδειξις τούτων εἶναι ὅτι, ὅταν
ὁ Γούναρης κατὰ τὴν τελευταίαν πρωθυπουργίαν του μετέβη εἰς Λονδῖνον
πρὸς σύναψιν δανείου, παρὰ τὴν παραίτησιν τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ἐξ ὑπολειπο-
μένων πιστώσεων ἐκ 5½ ἑκατομμυρίων λιρῶν στερλινῶν καὶ παρὰ τὴν ἀνα-
γνώρισιν ὡς ὀφειλῆς μας ἐτέρων 9½ ἑκατομμυρίων λιρῶν στερλινῶν, ἐξ εἰ-
δῶν πολεμικοῦ ὑλικοῦ παραχωρηθέντος ἡμῖν ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, ἀπέτυχε
ἐντελῶς εἰς τὴν προσπάθειάν του καὶ ἐπέστρεψεν ἐκ Λονδίνου ἄπρακτος.

Ἀντιστρόφως, ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς, αἱ κρατικαὶ ἀνάγκαι ἦσαν ὅσον
οὐδέποτε ἄλλοτε τεράστιαι καὶ ἐπιτακτικά.

Εἶχομεν ἀνάγκην, πρὸς ἀνασύνταξιν τοῦ Στρατοῦ καὶ τοῦ Στόλου, πο-
λεμικοῦ ὑλικοῦ ἀξίας δισεκατομμυρίων, διότι ὅλα τὰ ἐφόδια τοῦ Στρατοῦ
ἐγκατελείφθησαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἀλλὰ καὶ ἡ συντήρησις τοῦ ἐν ἐπι-
στρατεύσει στρατοῦ — τοῦ τόσον ὑποφέροντος ἐξ ἐλλείψεως τροφίμων κατὰ
τὴν τελευταίαν περίοδον ἐν Μ. Ἀσίᾳ — ἀπῆρτει σημαντικὰς δαπάνας.

Οἱ σιδηρόδρομοι ἐκινδύνευον νὰ σταματήσουν, ἐνῶ αἱ μεταφοραὶ ἐπέ-
βαλλον ἐντατικὴν λειτουργίαν αὐτῶν καὶ πρὸς τοῦτο ἐδαπανήθησαν πολλὰ διὰ
ἐπισκευὰς καὶ προμήθειαν σιδηροδρομικοῦ ὑλικοῦ.

Ἑκατοντάδες χιλιάδες πρόσφυγες, ἰδίως γυναικῶν καὶ παιδῶν, τῶν περισσο-
τέρων ἀνδρῶν σφαγιασθέντων ἢ κρατηθέντων ἐν Μ. Ἀσίᾳ, γυμνοὶ, ἀσθενικοὶ
καὶ ρακένδυτοι, ἀνέμενον νὰ ἐνδυθῶν, νὰ τραφοῦν, νὰ στεγασθῶν καὶ νὰ
ἀποκατασταθῶν.

Αἱ χῆραι καὶ τὰ ὀρφανὰ τῶν πολλῶν χιλιάδων θυμάτων πολέμου ἔπρεπε
νὰ συνταξιοδοτηθῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ μισθοὶ καὶ αἱ συντάξεις τῶν στρατιωτικῶν,
ὡς καὶ ὅλων τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, τῶν ὁποίων ἡ διαβίωσις εἶχε γίνει
προβληματικὴ λόγῳ τῆς ὑποτιμῆσεως τοῦ νομίσματός μας, ἔπρεπε νὰ αὐ-
ξηθῶσι, διὰ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἐπαναλειτουργία τῆς Κρατικῆς μηχανῆς,
τὴν ὁποίαν εὔρομεν τελείως ἐξηθρωμένην.

Ἄλλὰ καὶ αἱ ἄλλαι ἀνάγκαι δὲν ἠδύναντο νὰ παραμεληθῶσι τελείως, ὡς
ἡ ἐπισκευὴ τῶν ὁδῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον καταστῆ εἰς πολλὰ σημεῖα ἀδιάβατοι,
ἡ ἐπισκευὴ τῶν στρατώνων, τῶν σχολείων, τῶν δημοσίων καταστημάτων, ἡ
οἰκονομικὴ ἐνίσχυσις πολλῶν Δήμων ἀδυνατούντων νὰ ἐξυπηρετήσουν τὰς
στοιχειώδεις ἀνάγκας τῶν δημοτῶν των, ὡς τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Πειραιῶς,
τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ Μεσολογγίου κλπ., ἐνίσχυσις φιλανθρωπικῶν ἰδρυ-
μάτων, νοσοκομείων κλπ., ὡς καὶ πολλαπλασιασμός τῶν δαπανῶν ὑγιεινῆς,
πρὸς ἀποφυγὴν ἐπιδημιῶν καὶ ὀμαδικῶν νοσημάτων, ἰδίᾳ μεταξὺ τῶν προσφύ-
γων.

Πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἀντιμετωπισθοῦν ὄλαι αὐταί, αἱ μὴ ἐπιδεχόμεναι ἀναβολήν, δαπάναι ;

Ἐρχίσαμεν ἀπὸ τὴν περικοπὴν πάσης μὴ ἀπαραιτήτου δαπάνης. Κατηργήσαμεν τὰ Ὑπουργεῖα Ἐπισιτισμοῦ, Θησαυροῦ καὶ Τ.Τ.Τ., ὡς καὶ πέντε Γενικὰς Διοικήσεις (Σάμου, Χίου, Λέσβου, Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Μακεδονίας), καὶ ἐγένοντο μεγάλαι οἰκονομίαι εἰς τὰ διάφορα Ὑπουργεῖα καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, διὰ καταργήσεως ἀρκετῶν Προξενείων

Δὲν ἤρχουν ὅμως μόνον αὐτά. Ἡ ἀπόδοσις ἐκ τῶν οἰκονομιῶν αὐτῶν ἦτο ἐλαχίστη ἔναντι τῶν ἀναποφεύκτων δαπανῶν, ἐχρηιάσθησαν ἄλλα ἠρωϊκώτερα μέτρα. Τὸ πρόβλημα ἔπρεπε νὰ τὸ ἀντιμετωπίσωμεν θαρραλέως καὶ διὰ μόνον τῶν ἰδίων μας μέσων καὶ δυνάμεων, χωρὶς νὰ ἀποκρῦψωμεν τὴν ἀλήθειαν περὶ τοῦ μεγέθους τῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς κρισιμότητος τῶν περιστάσεων ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν. Ὅφειλομεν δὲ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι, παρὰ τὰς δυσχερεῖς οἰκονομικὰς του συνθήκας, ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς ἀνταπεκρίθη ἀγογγύστως εἰς τὰ φορολογικὰ βάρη — τὰ ὄχι μικρὰ — τὰ ὁποῖα ἠναγκάσθημεν νὰ τοῦ ἐπιβάλωμεν, μαζί με τὴν ὅσον τὸ δυνατόν περιωρισμένην ἔκδοσιν χαρτονομίσματος, διὰ νὰ μὴ ἐπιφέρωμεν ὑποτίμησιν τοῦ νομίσματός μας.

Τὰ φορολογικὰ βάρη προσεπαθήσαμεν νὰ ἐπιπέσουν, κατὰ τὸ δυνατόν, ἐπὶ τῶν ἰσχυροτέρων οἰκονομικῶς ὤμων καὶ πρὸς τοῦτο ἠῤῥξήσαμεν τὸ ἀφορολόγητον ποσὸν ἐκ τοῦ ἀτομικοῦ εἰσοδήματος ἀπὸ 1.500 δρχ. εἰς 4.000, καθὼς καὶ τὸ ἀπαλλασσόμενον τοῦ συνθετικοῦ φόρου ἐλάχιστον ὄριον συντηρήσεως ἀπὸ 6.000 εἰς 12.000 δραχμῶν καὶ ἐπεξητήσαμεν τὴν αὐξῆσιν τῶν δημοσίων ἐσόδων μετὰ γνώμονα τὴν αὐξῆσιν τῆς παραγωγῆς τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς γεωργίας. Τὸ δραστικώτερον ὅμως μέτρον ὑπῆρξεν ἡ ἐφ' ἅπαξ φορολογία τῆς κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας, δι' ἧς ἐπεδιώχθη ἡ δικαιοτέρα κατανομή τῶν φορολογικῶν βαρῶν καὶ δὴ ἡ ρύθμισις τῆς σχέσεως μεταξὺ ἀμέσων καὶ ἐμμέσων φόρων, οἱ τελευταῖοι τῶν ὁποίων ἐβάρυνον δυσαναλόγως τὰς πνευστεράς τάξεις.

Τὰ ἀνωτέρω φορολογικὰ μέτρα, χωρὶς νὰ μειώσουν τὴν ἐθνικὴν παραγωγὴν, ἀπέδωσαν ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα, οὕτως ὥστε τὸ ἔλλειμμα τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ 1922-23, ὅπερ εἶχεν ὑπολογισθῆ εἰς 493 ἑκατομμύρια, νὰ καλυφθῆ σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου ἐκ τῶν τακτικῶν ἐσόδων. Ὁ δὲ προϋπολογισμὸς 1923-24 κατωρθώθη νὰ ἰσοσκελισθῆ κατὰ τὴν ἐκτέλεσίν του, καὶ ἐπέτρεψε τὴν κάλυψιν τῶν τακτικῶν καὶ ἐκτάκτων ἐξόδων, διὰ τῶν ἰδίων πόρων τῆς Χώρας.

Ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1923 ἤρξαντο νὰ γίνωνται καταφανῆ τὰ εὐεργετικά, διὰ τὴν οἰκονομίαν τῆς Χώρας, ἀποτελέσματα τῆς ἐφαρμοσθείσης οἰκονομικῆς πολιτικῆς, οὕτως ὥστε ὅταν κατὰ Μάϊον ἦλθεν εἰς Ἑλλάδα ὁ ἀπεσταλμένος τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν Παρμαντιέ, διὰ νὰ ἐξετάσῃ τὴν οἰκονομικὴν μας κατάστασιν, κατόπιν μελέτης ὑπέβαλε τὴν ἐκθεσίαν του, ἐν ἧ

ἐβεβαίον τὴν ἐπάρκειαν τοῦ Κράτους διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ ζητηθέντος προσφυγικοῦ δανείου, κατόπιν τῆς ὁποίας καὶ τῇ ἐγγυήσει τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν ἢ Τράπεζα τῆς Ἀγγλίας προκατέβαλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα 1 ἑκατομμύριον λίρας στερλίνας, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλεσαν τὴν βᾶσιν τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν προσφύγων, μαζί με τὴν βοήθειαν τῆς Νήαρ-Ἡστ Ρήλιφ καὶ ἄλλων φιλανθρωπικῶν ὀργανώσεων.

Ἄλλὰ καὶ τὸ νόμισμά μας ἐσημείωσε βαθμιαίαν σημαντικὴν βελτίωσιν, ὥστε κατὰ Μάϊον—Ἰούνιον τοῦ 1923 νὰ πέσῃ ἡ Ἀγγλικὴ λίρα εἰς 120 δραχμάς, καὶ ἐπωφελήθησαν ἡ Κυβέρνησις καὶ ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα καὶ ἡγόρασαν μεγάλας ποσότητας συναλλάγματος, δι' ὧν ἐκάλυψαν ἐπιτακτικὰς ἀνάγκας τοῦ Κράτους καὶ ἐσχημάτισαν ἀξιόλογον ἀπόθεμα συναλλάγματος, διατεθὲν βραδύτερον δι' ὁμοίας ἀνάγκας.

Οὕτω, μαζί με τὴν ἐπιτευχθεῖσαν διὰ τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης μὴ πληρωμὴν πολεμικῆς ἀποζημιώσεως παρ' ἡμῶν πρὸς τὴν Τουρκίαν, κατωρθώθη νὰ μὴ καταρρεύσῃ ἡ Ἑλλάς οἰκονομικῶς καὶ ἐπέτυχε, βαθμιαίως, βραδύτερον νὰ συνέλθῃ ἐκ τῆς τρομερᾶς Μικρασιατικῆς καταστρόφῃς, με ἀισιοδόξους προβλέψεις διὰ τὸ μέλλον τῆς.

ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Κατὰ τὴν Ἐπαναστατικὴν περίοδον διάφοροι λαϊκοὶ ποιηταὶ μᾶς ἀπέστειλαν ποιήματα χειρόγραφα ἢ τυπωμένα ἐξυμνοῦντα τὴν Ἐπανάστασιν καὶ τοὺς Ἀρχηγούς τῆς. Ἐξ ὧν αὐτῶν θὰ ἀναφέρω ἓνα ποίημα, τὸ ὁποῖον μοῦ ἀπέστειλεν ὁ ἀποκληθεὶς «Ἐθνικὸς ποιητῆς» Σπῦρος Ματσούκας, ἐπὶ τῇ ὀνομαστικῇ μου ἑορτῇ, κατὰ τὸ 1923.

Ὁ Σπῦρος Ματσούκας περιήρητο, σχεδὸν συνεχῶς, τὰς ἐν Μακεδονίᾳ μονάδας τοῦ ἀνασυνταχθέντος Στρατοῦ τοῦ Ἐβρου καὶ ἀπήγγελλε ποιήματα, τῆς ἰδικῆς του ἐμπνεύσεως, πρὸς τόνωσιν καὶ ἀνύψωσιν τοῦ ἠθικοῦ τῶν στρατιωτῶν. Εἶχε δὲ δημοσιεύσει καὶ φυλλάδιον μετὰ «Τραγούδια τοῦ Ἐβρου».

Τὸ ἐπὶ τῇ ἑορτῇ μου ποίημά του εἶχεν ὡς ἐξῆς :

Ἄπο τῆ στάχτη ὁ Φοίνικας
 Ὁ Ἑλληνικὸς κί' ὠραῖος
 Καὶ ἀπ' τῆ καρδιά καὶ ἀπὸ τὸ νοῦ
 Ὁ Γονατᾶς Φεραῖος.
 Κί' ἀστράφτει ἡ Ἐπανάστασις
 Παντοῦ σκορπᾶ ἐλπίδα
 Καὶ σὺ γιορτάζεις, Στυλιανέ,
 Μαζί με τὴν Πατρίδα.

Ποιός θὰ τὸ γράψῃ τὸ ἔργο σου
 Ποιός θὰ τὸ ζωγραφίσῃ
 Ποιός ἀφθαστος τραγουδιστῆς
 Γιὰ σὲ θὰ τραγουδήσῃ :
 Ἡ Ἀθηνᾶ κατέβηκε
 Ἀπὸ τὸν Παρθενῶνα
 Καὶ σ' ἔκανε σοφώτερο
 Γιὰ τὸ Μεγάλο Ἀγῶνα ! !

Ζῆσε κ' εὐτύχει, Πρόεδρε,
 Ἡ Ἑλλάς γλυκοχαράζει
 Κι' ἡ ἀγία Ἐπανάστασις
 Τὴν ὄψῃ της ἀλλάζει.
 Κι' ἀπὸ δειλὴ καὶ ταπεινὴ
 Περὴφανη κι' ἀκμαία
 Σὲ παραδίδει ἀθάνατο
 Στὴ Γαλανὴ Σημαία.

Σπῦρος Ἰ. Ματσούκας

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ

ΑΠΟ 12 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1924

ΜΕΧΡΙ ΤΕΛΟΥΣ 1955

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ

Ἡ πρόθεσις μου νὰ πολιτευθῶ, ὅπως ἀνέφερα καὶ ἀνωτέρω, ὠφείλετο εἰς τὴν ἐπιθυμίαν μου νὰ ὑπάρξῃ ἐν τῇ Ἐθνοσυνελεύσει ἐγκυρος ἐκπροσώπησις τῆς Ἐπαναστάσεως, διὰ νὰ προασπίσῃ αὐτὴν ἀπὸ τὰς τυχόν ἐπιθέσεις ἀντιθέτων ἐναντίον της καὶ νὰ δικαιολογήσῃ τὰ ληφθέντα τότε μέτρα, τὰ ὁποῖα τώρα ποῦ παρῆλθον οἱ τότε κίνδυνοι φαίνονται ἀνελεύθερα καὶ ἀντισυνταγματικά.

Περὶ ἐμὲ ἐσχηματίσθη μία ὁμάς, ἐξ 20 περίπου πληρεξουσίων, κληθεῖσα «Ἐπαναστατικὴ ὁμάς», ἀποτελεσθεῖσα κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ ἐπαναστατικούς παράγοντας, ἐκλεγέντας πληρεξουσίους.

Πρώτη τοιαύτη περίπτωσις παρουσιάσθη κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 29ης Ἰανουαρίου 1924, καθ' ἣν ὁ Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης Γ. Καφαντάρης ὑπέβαλε ψήφισμα δι' οὗ κατηγορεῖτο ἡ ἀπόφασις τῆς Ἐπαναστάσεως, δι' ἧς ἐπαύθη ἡ ἐκδοσις ὠρισμένων ἐφημερίδων κατὰ τὴν περίοδον τοῦ ἀντεπαναστατικοῦ κινήματος.

Ἐγὼ, κατ' ἀρχὴν, δὲν εἶχον ἀντίρρησην, διότι δὲν εἶχα τὴν ἀξίωσιν νὰ ἰσχύῃ ἡ τοιαύτη ἀπαγόρευσις καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν ὁμαλότητα, ἀλλὰ ἐνόμισα ὅτι ἡ διατύπωσις τοῦ ψηφίσματος ἦτο τοιαύτη ὥστε ἔθιγε τὴν τότε ἐνέργειάν μας καὶ ἐπρότεινα τροποποίησιν τῆς διατύπωσεως ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτήν. Ὁ Καφαντάρης ἐπέμενε ὅτι ἡ διατύπωσις τοῦ ψηφίσματος δὲν θίγει τὴν Ἐπαναστάσιν καὶ ἠρνήθη νὰ ἀποδεχθῇ τὴν ἰδικὴν μου τροπολογίαν.

Τότε ἐγερθεὶς ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλος ἐδικαιολόγησε τὸν Ὑπουργὸν τῆς Δικαιοσύνης ἀπὸ τυπικῆς ἀπόψεως καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς ἐμὲ προσέθεσε : «Σᾶς παρέχω τὴν ἐξῆς ἱκανοποίησιν : Σᾶς λέγω ὅτι, ἂν ἤμην ἐγὼ ὑπεύθυνος διὰ τὴν διατήρησιν τῆς Ἐπαναστάσεως, θὰ ἐλάμβανα τὸ αὐτὸ μέτρον, τὸ ὁποῖον χειροκροτῶ. Κατὰ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐλήφθη ἦτο ἐν μέτρον ὄχι μόνον ἀμύνης κατὰ τῆς τότε καταστάσεως, ἀλλὰ καὶ μία ἐκδήλωσις ἠθικοῦ στιγματισμοῦ . . .

Μετὰ τὴν ἱκανοποίησιν αὐτὴν ἐλπίζω νὰ ἀποσύρετε τὰς ἀντιρρήσεις σας. Σᾶς λέγω ὅτι ἐκάματε τότε πολὺ καλά, ἀλλὰ δὲν δικαιούμεθα σήμερον πλέον νὰ τὸ θεωρήσωμεν ὡς ἰσχύον».

Ἐδήλωσα τότε ὅτι δὲν ἔχω πλέον ἀντιρρήσεις.

Παρενέβη ὁμοῦς ὁ Παπαναστασίου, ὁ ὁποῖος ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Βενιζέλον τοῦ εἶπεν «ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἔπρεπε νὰ ἀκυρώσητε καὶ ἄλλας πράξεις τῆς Ἐπαναστάσεως, γενομένας παρὰ τὸ Σύνταγμα, καὶ ἀνα-

φέρω τὴν δίκην τοῦ Γούναρη, καὶ θὰ εἴσθε ὑποχρεωμένοι νὰ ἀκυρώσετε καὶ τὴν ἀπόφασιν ἐκείνην τῆς δίκης τῶν πολιτικῶν».

Βενιζέλος : «Καὶ νὰ τοὺς ἐπαναφέρω εἰς τὴν ζωὴν ;»

Ἐπηκολούθησαν ἀντιλογίαι, καὶ ὁ Βενιζέλος εἶπεν εἰς τὸν Παπαναστασίου : «Λυποῦμαι πολὺ, διότι βλέπω ἄνθρωπον τὸν ὁποῖον ἐξετίμων καὶ ἐκτιμῶ, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ ἐφαίνετο ὅτι ἠκολούθει ἀνιοῦσαν γραμμὴν μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς ἀντεπαναστάσεως, ἀρχίζει νὰ τρέπεται τὴν κατιοῦσαν, διότι ἠθέλησε νὰ προσεταιρισθῇ στοιχεῖα τινὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν καθόλου δημοκρατικά . . . ἀλλὰ στοιχεῖα στρατοκρατικά».

Ὁ Παπαναστασίου ὑπενόησεν εἰς τὸν Βενιζέλον ὅτι καὶ αὐτὸς εἶχεν ἀναμιχθῆ εἰς Ἐπαναστάσεις καὶ συνειργάσθη μὲ στρατιωτικούς . . .

Ὁ Βενιζέλος ἐνευρισθεὶς ἠσθάνθη ἀδιαθεσίαν, ἐξῆλθε τῆς αἰθούσης τῆς Βουλῆς καὶ μετέβη εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου. Μόλις ὁμοῦς ἐκάθησεν ἐλιποθύμισε καὶ ὁ παρακολουθήσας αὐτὸν ἰατρός Δοξιάδης τοῦ ἔκαμιν ἐνέσεις καμφορᾶς πρὸς τόνωσιν τῆς καρδίας του. Μόλις συνῆλθε τοῦ λέγει ὁ Δοξιάδης : «Κύριε Πρόεδρε, σᾶς ἐστενοχώρησεν ὁ Παπαναστασίου» καὶ ὁ Βενιζέλος ἀπήντησε : «Δὲν μὲ ἐστενοχώρησεν ὁ Παπαναστασίου, ἀλλὰ ἐστενοχωρήθην ἐγώ, δι' ὅσα τοῦ εἶπον». Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν Ρούσσου, ὅπου παρέμεινεν ἐπὶ ἡμέρας κλινήρης, ἐκλήθη μάλιστα ἐκ Παρισίων καὶ ὁ καρδιολόγος Βακέζ. Τὴν ἐπομένην 30 Ἰανουαρίου ἐκάλεσε τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ τοῖς ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἡ υἡγεία του δὲν τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν διακυβέρνησιν τῆς Χώρας καὶ ὅτι προτίθεται νὰ ὑποβάλῃ τὴν παραίτησίν του, τοῖς συνέστησε δὲ νὰ προπαρασκευάσουν τὴν διαδοχὴν του. Μετὰ διαφόρους διακυμάνσεις ἐσχηματίσθη τέλος Κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Καφαντάρην, ἡ ὁποία καὶ ὠρίσθη τὴν 6ην Φεβρουαρίου 1924. Τὴν 11ην Φεβρουαρίου πρόεβη εἰς τὰς δηλώσεις ἐνώπιον τῆς Βουλῆς περὶ τοῦ Κυβερνητικοῦ προγράμματος, αἱ ὁποῖαι κατέληγον εἰς τὴν ὑποβολὴν τοῦ κάτωθι ψηφίσματος :

«Ἡ Δ' τῶν Ἑλλήνων Συντακτικῆ Συνέλευσις ἔχουσα πρὸ ὀφθαλμῶν . . . ψηφίζει : Προκηρύσσει δημοψήφισμα, δι' οὗ ἐλευθέρως θέλει ἀποφανθῆ ὁ Λαὸς περὶ ἐκπτώσεως ἢ διατηρήσεως τῆς Δυναστείας τοῦ Γεωργίου, ὡς καὶ περὶ τῆς μορφῆς τοῦ ἀρμόζοντος εἰς αὐτὸν πολιτεύματος. Διὰ Β. Διατάγματος θέλει ὀρίσθῃ ὁ χρόνος τῆς διεξαγωγῆς τοῦ δημοψηφίσματος καὶ πᾶσα ἄλλη λεπτομέρεια, σχετικὴ πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος ψηφίσματος».

Μακρὰ καὶ ἐπὶ ἡμέρας διεξήχθη συζήτησις ἐπὶ τῶν προγραμματικῶν δηλώσεων τῆς Κυβερνήσεως. Ἐγὼ ἔλαβον τὸν λόγον τὴν 18ην Φεβρουαρίου καὶ διὰ μακρᾶς ἀγορεύσεώς μου (ὅρα πρακτικὰ Βουλῆς) ἐξήγησα ἐν ἀρχῇ πῶς ἐπολιτεύθη ἡ Ἐπανάστασις ἐναντι τῶν δύο αὐτῶν μεγάλων ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ἐξακολουθοῦν νὰ μᾶς ἀπασχολοῦν καὶ σήμερον ἀκόμη, τοῦ δυναστικοῦ καὶ τῆς μορφῆς τοῦ πολιτεύματος. Ἀνέφερα τὴν ἐν Μυτιλήνῃ ἡμερησίαν μου διαταγὴν, ἅμα τῇ ἀποβιβάσει ἐκεῖ τῶν ὑπ' ἐμὲ στρατευμάτων, μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν, τῆς 3ης Σεπτεμβρίου 1922. Τὰς ἐπαγγελίας

τῆς Ἐπαναστάσεως ἅμα τῇ ἐπικρατήσει της, τὴν ἀναδημιουργίαν τοῦ στρατοῦ, τὴν συνθήκην εἰρήνης τῆς Λωζάννης, τὴν ὁποίαν θεωροῦμεν ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὴν, ὑπὸ τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας συνήφθη, τὴν προκήρυξιν ἐκλογῶν Συντακτικῆς Συνελεύσεως, εἰς ἣν, ὡς κυριάρχον, ἀνεθέτομεν τὴν ἐπίλυσιν τῶν ἐκκρεμῶν ζητημάτων, τὴν ἀδικαιολόγητον ἀντεπανάστασιν, μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ὁποίας προέβαλεν ὀξύτερον τὸ δυναστικὸν πρόβλημα, τὴν προκληθεῖσαν παρ' ἐμοῦ σύσκεψιν ἐν τῷ πολιτικῷ Γραφείῳ τῶν ἀρχηγῶν ὄλων τῶν πολιτικῶν παρατάξεων καὶ τῶν Ἐπαναστατικῶν παραγόντων μετὰ τοῦ καταλόγου τῶν παρευρεθέντων, τὴν ἐπακολουθήσασαν ἀναταραχὴν, κατόπιν τῆς ὁποίας συνεβουλευσαμεν τὸν Βασιλέα νὰ ἀναχωρήσῃ ἐπ' ἀδεία, μέχρις ὅτου ἡ Συνέλευσις καθορίσῃ τὴν μορφήν τοῦ πολιτεύματος, τὴν ἀπάντησιν τοῦ Βασιλέως εἰς τὴν ἐπιστολήν μου, τὴν ἀναχώρησίν του ἐξ Ἑλλάδος τὴν 19 Δεκεμβρίου 1923. Ἐξ ὄλων τούτων προκύπτει ὅτι, παρ' ὄλην τὴν πίεσιν τὴν ὁποίαν ὑπέστημεν, δὲν ὑπεκύψαμεν, ὥστε νὰ ἐπιλύσωμεν τὰ δύο ἐπίμαχα θέματα ἐπαναστατικῶς, καθ' ὅσον ἐφρονοῦμεν καὶ ὀρθῶς ὅτι (ἢ διὰ τοιούτου τρόπου διδομένη λύσις οὔτε ἐσωτερικῶς θὰ εἶχεν ὀριστικὴν σταθερότητα, οὔτε διεθνῶς θὰ εἶχε τὸ κύρος νομίμου πράξεως, οἷα θὰ εἶναι ἢ διὰ τῆς ἀποφάσεως Ὑμῶν, τῶν πληρεξουσίων τοῦ Ἔθνους, δοθησομένην.

Συνεπεῖς ὅθεν πρὸς τὰς ἀντιλήψεις μας αὐτάς, οἱ ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ ἀποτελοῦντες τὴν Ἐπαναστατικὴν ὁμάδα θὰ καταψηφίσωμεν τὸ Κυβερνητικὸν σχέδιον καὶ ὑποβάλλομεν τὸ ἐξῆς σχέδιον ψηφίσματος, ὅπερ κυρούμενον παρ' ὑμῶν οὐδεμιᾶς ἄλλης λαϊκῆς κυρώσεως ἔχει ἀνάγκην.

«Ἡ Δ' ἐν Ἀθήναις Συντακτικῇ τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις, κρίνουσα ἐκπεσοῦσαν τὴν δυναστείαν Γεωργίου τοῦ Α' εἰς τὴν Ἐθνικὴν συνείδησιν, ὠριμον δὲ τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν διὰ τὴν καθιέρωσιν τοῦ ἀβασιλεύτου Δημοκρατικοῦ Πολιτεύματος καὶ ἐπιβεβλημένον τὸν συγχρονισμὸν τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν ἀπανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου σταθερῶς ἐξαπλουμένην δημοκρατικὴν ἰδέαν, ἥς ἀρχικὴ κοιτίς ὑπῆρξεν ἡ Ἑλλάς,

Ψ ἠ φ ἰ ζ ε ι

Καταλύει τὸν βασιλικὸν θεσμὸν καὶ ἀνακηρύσσει ὡς πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος τὴν Δημοκρατίαν κοινοβουλευτικῆς μορφῆς».

Ἡ συζήτησις ἐπερατώθη μόλις τὴν 27ην Φεβρουαρίου, ὅποτε γενομένης ψηφοφορίας ἐπὶ τῶν Κυβερνητικῶν δηλώσεων ἔλαβεν αὐτὴ ἐπὶ 340 ψηφισάντων ὑπὲρ αὐτῆς 233 καὶ ἐναντίον της 106, πλὴν τῶν Ὑπουργῶν καὶ ἐνὸς ἀρνηθέντος ψῆφον καὶ οὕτω ἐνεφανίζετο ἡ Κυβέρνησις σταθεροποιηθεῖσα.

Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ἡμέραν τῆς συζήτησεως (27 Φεβρουαρίου) ἐπὶ τοῦ ὑποβληθέντος εἰς τὴν Συνέλευσιν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ψηφίσματος ἔλαβον καὶ πάλιν τὸν λόγον καὶ εἶπον ἐν περιλήψει τὰ ἐξῆς (ὄρα πρακτικὰ τῆς Βουλῆς).

«Ἐχετε ὑπ' ὄψιν σας τὸ σχέδιον ψηφίσματος τῆς Ἐπαναστατικῆς ὁμάδος, διὰ τοῦ ὁποίου προτείνεται ἡ ἐπίλυσις τοῦ τε δυναστικοῦ καὶ τοῦ πολιτειακοῦ ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως, ὡς κυριάρχου σώματος, τὸ ὅποιον θὰ ἐξαρθῇ οὕτω

εἰς τὸ ὕψος ἱστορικῆς Συνελεύσεως, μεγαλυτέρας ἀπὸ ὅλας τὰς προηγηθείσας, καὶ θὰ δώσῃ τὴν γαλήνην εἰς τὴν Χώραν, ἀντὶ τῆς διαταραχῆς τοῦ δημοψηφίσματος. Δὲν συμφωνῶ μὲ τὴν ἐκφερομένην γνώμην ὅτι τὸ οὕτω ἐγκατασταθῆσόμενον νέον πολίτευμα θὰ ἔχῃ δυσμενῆ ἀντίκτυπον εἰς τὸ Ἐξωτερικόν, ἀφοῦ οἱ ἀντίπαλοί μας ἀπὸ τώρα διαδίδουν ὅτι τὸ δημοψήφισμα θὰ εἶναι νόθον καὶ ζητοῦν τὴν παράστασιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν κατὰ τὴν διενέργειαν αὐτοῦ. Καὶ ὁ Ροῦσσοσ προχθὲς ἀγορεύων ὑπεστήριξεν ὅτι ὁ θεσμὸς τοῦ δημοψηφίσματος εἶναι νέος καὶ προσαρμόζεται εἰς πολιτικῶς ὠρίμους λαούς, εἶναι ὅμως ἐπικίνδυνος εἰς ἀπροετοιμάστους λαούς».

Ὁ Καφαντάρης ὑποστηρίζει ὅτι οἱ πληρεξούσιοι δὲν δύνανται νὰ παραβῶσι τὴν ἐντολὴν τῶν ψηφοφόρων των καὶ ἐγὼ ἀπήντησα. Ἡ θεωρία τῆς περιορισμένης ἐντολῆς οὐδαμοῦ νομικῶς ὑφίσταται καὶ θὰ μνησθῶ ἐκ τῶν προαγορευσάντων τοῦ Μιχαλακοπούλου, ὁ ὁποῖος εἶπεν ὅτι ἡ παροῦσα Συνέλευσις εἶναι ἀπολύτως κυρίαρχον σῶμα καὶ δύνανται νὰ λάβῃ ἀποφάσεις ὄχι μόνον συμφώνους πρὸς τὴν ἐντολὴν τῶν ἐκλογέων, ἀλλὰ καὶ ἀντιθέτους πρὸς αὐτήν.

Καφαντάρης (Πρωθυπουργός) : Εἶπεν ἀντιθέτους ;

Γονατᾶς : Μάλιστα καὶ ἀνέφερε τὸ παράδειγμα τῆς Γαλλικῆς Συνελεύσεως τοῦ 1871, ἣτις ἐκλεγείσα διὰ νὰ κάμῃ τὴν συνθήκην τῆς εἰρήνης ἐψήφισε, παρὰ τὴν ἐντολὴν τὴν ὁποίαν εἶχε, τὴν Δημοκρατίαν. Ἐπίσης ὁ Θιέρσοσ, ἐκλεγείς εἰς 20 διαμερίσματα ὡς μοναρχικός, ἐψήφισεν ὑπὲρ τῆς Δημοκρατίας, ἐφ' ὅσον ἐσχημάτισε τὴν πεποίθησιν ὅτι οὕτω θὰ ἐσώζετο ἡ Γαλλία. Νομίζω ὅτι καὶ αἱ παρ' ἡμῖν σημεριναὶ συνθήκαι εἶναι ἀνάλογοι μὲ τὰς τότε ἐν Γαλλίᾳ καὶ δὲν πρέπει νὰ ἀμφιταλαντεύωνται τινὲς τῶν πληρεξούσιων, φρονοῦντες ὅτι δεσμεύονται λόγῳ τῆς προεκλογικῆς ἀναλήψεως ὑποχρεώσεων. Ἐὰν τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ Δημοψηφίσματος ἀποβῇ καταστρεπτικὸν διὰ τὴν Χώραν, ἡ Κυβέρνησις ἢ ὁποία τὸ εἰσηγήθη θὰ ἐπιρρίψῃ τὰς εὐθύναις εἰς τὸν Λαόν, ὅπως ἐπραξε καὶ ἡ Κυβέρνησις ἢ ὁποία εἰσηγήθη τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ Κωνσταντίνου διὰ δημοψηφίσματος, μὲ τὰ τραγικὰ ὡς ἐκ τῆς ἐπανόδου τοῦ ἀποτελέσματος.

Ὁ προσκείμενος πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τύπος μὲ κατηγορήσεν ὅτι ἐγὼ, ἐνῶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπαναστάσεως ἤμην τόσον συντηρητικός, μετεβλήθην ἤδη εἰς ἄκρως ριζοσπαστικόν. Πιστεύσατε, κ. πληρεξούσιοι, ὅτι τὸ αὐτὸ πνεῦμα συντηρητικότητος μὲ ἤγαγεν εἰς τὴν ὑποβολὴν τῆς προτάσεως ταύτης. Φοβοῦμαι ὅτι οἰαδήποτε ἄλλη λύσις θὰ ἀπετέλει κίνδυνον διὰ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς Χώρας . . . »

Παρ' ὄλην ὅμως τὴν ψῆφον τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ Κυβέρνησις τὴν 6ην Μαρτίου 1924, οἱ συνταγματάρχαι Βουτσινᾶς τοῦ πεζικοῦ καὶ Λάγγουρας τοῦ ἵππικοῦ ἐζήτησαν νὰ παρουσιασθοῦν εἰς τὸν πρωθυπουργὸν Καφαντάρην, ὁ ὁποῖος ὅμως δὲν τοὺς ἐδέχθη. Οὗτοι ἐνήργουν κατ' ἐντολὴν τοῦ συσταθέντος Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου καὶ ἐζήτησαν τὴν ἄμεσον ἐκπτώσιν τῆς Δυναστείας. Οἱ διοικηταὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις Σώματος Στρατοῦ καὶ τῆς Μεραρχίας στρατη-

γοὶ Παπαθανασίου καὶ Τσιρογιάννης καὶ ὁ πλοίαρχος Δεμέστιχας παρουσιασθέντες εἰς τὸν Ἀντιβασιλέα καὶ τὸν Βενιζέλον τοὺς ἐβεβαίωσαν ὅτι ἦτο τοιαυτὴ ἡ πίεσις ἐκ μέρους τῶν ἀξιωματικῶν, ὥστε δὲν ἠδύναντο νὰ ἐγγυηθῶσιν ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ τοὺς συγκρατήσουν. Τὰ αὐτὰ κατέστησαν γνωστὰ εἰς τὴν Κυβέρνησιν οἱ διοικηταὶ τῶν Σωμάτων Στρατοῦ Χαρ. Τσερούλης καὶ Ἄλ. Ὁθωναῖος.

Κατόπιν τούτου ὁ Καφαντάρης, μὴ ἐννοῶν νὰ ὑποχωρήσῃ, ὑπέβαλε τὴν 8ην Μαρτίου τὴν παραίτησιν τῆς ὑπ' αὐτὸν κυβερνήσεως.

Ἀνετέθη ὁ σχηματισμὸς Κυβερνήσεως εἰς τὸν Μιχαλακόπουλον, ὁ ὁποῖος δὲν ἐδέχθη ὡς μὴ διαθέτων προσωπικὴν πλειοψηφίαν, μετὰ τοῦτο ἀνετέθη εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Παπαναστασίου, ὁ ὁποῖος διέθετε μόνον 70 ψήφους τῆς Δημοκρατικῆς Ἐνώσεως, τοὺς ὀλίγους τοῦ Μιχαλακοπούλου, ὁ ὁποῖος τοῦ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ τὸν ὑποστηρίξῃ, ὑπελόγιζεν ἐπίσης τοὺς 20 τῆς Ἐπαναστατικῆς ὁμάδος καὶ ἰδίᾳ ὑπελόγιζε, λόγῳ τῆς κρατούσης ψυχολογικῆς καταστάσεως, ὅτι πολλοὶ τῶν Φιλελευθέρων δὲν θὰ συνεμορφοῦντο μετὰ τὰς ὁδηγίας τοῦ κόμματός των, μετὰ τὸν θάνατον, μάλιστα, τοῦ Δαγκλιῆ, διευθυντοῦ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Κόμματος, ἐπισυμβάντα τὴν 9ην Μαρτίου, καὶ τὴν ἀναχώρησιν τὴν ἐπομένην ἐξ Ἑλλάδος τοῦ Βενιζέλου, ἀπελπισθέντος ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλλῃ τὰς γνώμας του, δι' ὃ καὶ ἀνέλαβε τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐντολήν καὶ οὕτω τὴν 12ην Μαρτίου ὠρκίσθη ἡ ὑπὸ τὸν Παπαναστασίου Κυβέρνησις, ἡ ὁποία παρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλὴν τὴν 24 Μαρτίου. Ἐν τῷ μεταξῷ ὁ Παπαναστασίου ἔκαμε διαφόρους συνεννοήσεις πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις, Μεταξῶν, Ράλλην κλπ. μετὰ χορηγήσιν γενικῆς ἀμνηστείας, ἀλλὰ καὶ τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων διεσπάσθη καὶ ἐπῆγαν περὶ τοὺς 100 εἰς τὸν Καφαντάρην, 60 εἰς τὸν Σοφοῦλην καὶ περὶ 30-40 εἰς τὸν Μιχαλακόπουλον. Οὕτω κατὰ τὴν ψηφοφορίαν τῆς 24ης Μαρτίου ἐπὶ τῶν δηλώσεων τῆς Κυβερνήσεως, οἱ μὲν Σοφοῦλης καὶ Μιχαλακόπουλος ἐδήλωσαν ὅτι θὰ ψηφίσουν ὑπὲρ τῆς Κυβερνήσεως, ἡ δὲ περὶ τὸν Καφαντάρην ὁμάς δὲν προσῆλθεν εἰς τὴν Βουλὴν.

Οὕτω ἐπὶ 275 ἐν ὄλῳ ψηφισάντων εἶπον καὶ 259, ὅχι τρεῖς καὶ 13 ἡρνήθησαν ψῆφον, ἐν οἷς καὶ οἱ Ὑπουργοί.

Κατὰ σύμπτωσιν εἰς τὴν συνεδρίασιν αὐτὴν ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Συνελεύσεως χαιρετιστήριον μῆνυμα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Κυρίλλου πρὸς τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν, ἔχον ὡς ἐξῆς :

«Ἐν Λευκωσίᾳ, 25 Φεβρουαρίου 1924

Ἐντιμότατε,

Τὸ Ἐθνικὸν τῆς νήσου Συμβούλιον, οὕτινος ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ προεδρεύωμεν, ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ συνεδριάσει (17-2-24) βουλευόμενον ἐπὶ τῶν Ἐθνικῶν ὑποθέσεων τοῦ τόπου... ἐνετείλατο ἡμῖν ὅπως ἀπὸ μέρους αὐτοῦ, ἐκπροσωποῦντος τὸν ἑλληνικὸν τῆς νήσου ταύτης πληθυσμὸν, διαβιβάσωμεν δι' Ὑμῶν πρὸς τὴν Δ' τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσιν τὸν εὐλαβῆ αὐτοῦ χαιρετισμὸν καὶ τὰς μᾶλλον θερμὰς εὐχὰς ὑπὲρ εὐοδώσεως καὶ εὐτυχοῦς ἐκ-

βάσεως τῆς ὑψηλῆς ἀποστολῆς, ἣν τὸ Ἔθνος ἀνέθετο ταύτῃ, ἐν οὕτω κρισίμοις καὶ ἐξαιρετικοῖς καιροῖς.

Παρὰ τοῦ ὑπάτου καὶ κυριάρχου τούτου Ἐθνικοῦ Σώματος ἀπεκδέχονται οἱ Πανέλληνες, καὶ δὴ ἡμεῖς οἱ ὑπὸ δουλείαν βιοῦντες, τὴν καταβολὴν τῶν ἀσαλεύτων θεμελιῶν ἐφ' ὧν θέλει ἐδραιωθῆ τὸ Ἐθνικὸν οἰκοδόμημα, ὑφ' οὗ τὰς ἀψίδας θέλει συντόμως ἀντηχήσῃ ὁ Ἐθνικὸς παιάν, ἐπὶ τῇ ἐθνικῇ ὀλοκληρώσει, εἰς μίαν ἐνιαίαν καὶ ἀδιαίρετον καὶ ἐλευθέραν πολιτείαν . . . »

Ὁ δὲ πληρεξούσιος Γ. Φραγκοῦδης εἶπεν: «Ὡς Κύπριος, θεωρῶ καθήκον μου νὰ δηλώσω εἰς τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν ὅτι ὁ πόνθος τῶν Κυπρίων περὶ ἐνώσεως μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος παραμένει ἀναλλοίωτος, παρὰ τὰ τελευταῖα δυστυχήματα. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις τοῦ Ἐργατικοῦ Κόμματος, ἡ ὁποία ἐκάλεσε τὴν Ἰταλικὴν Κυβέρνησιν νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ Δωδεκάνησα, ὡς φυλετικῶς συνδεόμενα πρὸς αὐτήν, θὰ θελήσῃ, δικαιούσα τὴν πολιτικὴν της, νὰ ἀποδώσῃ τὴν Κύπρον εἰς τὴν Ἑλλάδα . . . ».

Καὶ ὅμως τὸ ζήτημα τοῦτο παραμένει εἰσέτι ἐκκρεμές, τῆς Ἀγγλίας, ὑπὸ διαφόρους προφάσεις, ἀρνούμενης νὰ παράσῃ εἰς τὸν Λαὸν τῆς Κύπρου τὸ δικαίωμα νὰ διαδηλώσῃ, δι' ἐλευθέρων ἐκλογῶν, τὴν αὐτοδιάθεσίν του.

Τὴν ἐπομένην, 25 Μαρτίου 1924 — Ἐθνικὴν ἑορτὴν — ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ συνεδρίασις τὸ πρωί, μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι κατ' αὐτὴν θὰ ἐψηφίζετο τὸ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ὑποβληθὲν ψήφισμα, δι' οὗ θὰ ἐκηρύσσετο ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ἔκπτωτος ἡ δυναστεία, θὰ ὠρίζετο ὡς πολίτευμα ἡ Δημοκρατία, κοινοβουλευτικῆς μορφῆς, καὶ ἡ ἐπικύρωσις τῆς ἀποφάσεως ταύτης θὰ ἐγένετο διὰ λαϊκοῦ δημοψηφίσματος καὶ οὕτω κατὰ τὴν Ἐθνικὴν ἑορτὴν θὰ ἐωρτάζετο καὶ τὸ νέον Δημοκρατικὸν μας πολίτευμα.

Μετὰ βραχεῖαν συζήτησιν ἡ ὁποία προηγήθη τῆς ψηφοφορίας προέβην ἀπὸ τοῦ βήματος εἰς τὴν κάτωθι δῆλωσιν :

«Ἡ Ὀμάς τῶν Ἐπαναστατικῶν πληρεξουσίων αἰσθάνεται ἰδιαιτέραν ἠθικὴν ἱκανοποίησιν, διότι νομίζει ὅτι συντελεῖ καὶ αὕτη κάπως εἰς τὸ νὰ παρυσιάζεται σήμερον ἡ ὀλότης σχεδὸν τῶν πληρεξουσίων ἀποδεχομένη τὴν εὐθεΐαν καὶ συντομωτέραν ὁδὸν πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ δυναστικοῦ καὶ πολιτειακοῦ ζητήματος. Αἱ γινώμαι τῆς ομάδος μας εἶναι γνωσταί. Ἦθέλομεν τὴν ἐπίλυσιν τῶν δύο τούτων ζητημάτων κυριαρχικῶς καὶ τελικῶς διὰ τῆς Συνελεύσεως.

Ἐν τούτοις θέλομεν ὑπερψηφίσει τοῦ ψηφίσματος τοῦ ὑποβληθέντος παρὰ τῆς Κυβερνήσεως, καὶ διότι ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἐπιλύσεως εἶναι ὁ πρὸς τὰς ἀπόψεις μας ἐγγύτερος ἐκ τῶν τρόπων οἵτινες ἐπροτάθησαν παρὰ τῶν ἄλλων ομάδων τῆς Συνελεύσεως, καὶ διότι ἔχομεν ἐμπιστοσύνην ὅτι ἡ Κυβέρνησις θὰ διαχειρισθῇ καλῶς τὸ πρόγραμμά της . . . Ἵποβάλλω δὲ τὴν γνώμην ὅπως ἡ ἀποδοχὴ τοῦ ψηφίσματος γίνῃ δι' ὀνομαστικῆς κλήσεως, ὅπως παραμείνῃ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Πατρίδος ἡμῶν ὁ κατάλογος ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἐψηφίσαν ὑπὲρ τῆς Δημοκρατίας καὶ διὰ νὰ καταστῇ γνωστὸν ὅτι ἂν τὴν Γαλλικὴν Δημοκρατίαν τὴν ἐψηφίσαν 253 κατὰ 252, τὴν Ἑλληνικὴν Δημοκρατίαν τὴν ἐψηφίσαν ἡ ὀλότης τῶν παρόντων πληρεξουσίων».

Ἡ πρότασίς μου ἐγένετο δεκτὴ καὶ ἡ διαλογὴ ἀπέδειξεν ὅτι ἐψήφισαν 283, ἅπαντες ὑπὲρ τοῦ ψηφίσματος.

Κατόπιν ἡ Βουλὴ διέκοψε τὰς ἐργασίας τῆς ἐπὶ 40 ἡμέρας καὶ ἐξουσιοδότησε τὴν Κυβέρνησιν νὰ ἐκδίδῃ νομοθετικὰ διατάγματα, κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, ἐπὶ ὠρισμένων ἐπείγοντων θεμάτων.

Δὲν παρέστησαν καὶ συνεπῶς δὲν ἐψήφισαν ὑπὲρ τῆς Δημοκρατίας οἱ Γ. Καφαντάρης, Κ. Ζαβιτσᾶνος, Ἐμ. Τσουδερός, Γ. Παπανδρέου καὶ Ἄλ. Μυλωνᾶς. Ὁ Βενιζέλος εἶχεν ἤδη ἀναχωρήσει εἰς τὸ Ἐξωτερικὸν καὶ συνεπῶς δὲν παρέστη εἰς τὴν συνεδρίασιν.

Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνακλήρουξιν τῆς Δημοκρατίας ἐδόθη ἀμνηστία διὰ τὸ ἀντιεπαναστατικὸν κίνημα καὶ κατόπιν τούτου ἐπέστρεψε ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς ἐξ Εὐρώπης.

Τὴν 13ην Ἀπριλίου 1924 διενηργήθη τὸ ἐπικυρωτικὸν τῆς ἀποφάσεως τῆς Συνελεύσεως δημοψήφισμα, ἐν ἀπολύτῳ τάξει καὶ ἀφοῦ ἐδόθησαν εἰς τοὺς βασιλόφρονας ὅλαι αἱ ἐγγυήσεις τὰς ὁποίας ἐζήτησαν, τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ὁποίου ἦτο 70% ὑπὲρ τῆς Δημοκρατίας καὶ 30% ὑπὲρ τῆς Βασιλείας. Καὶ οἱ ξένοι ἀνεγνώρισαν τὸ νέον καθεστῶς, ὡς γνησίαν θέλησιν τοῦ Λαοῦ.

ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΕΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΛΑΣΤΗΡΑ ΕΙΣ ΑΝΤΙΣΤΡΑΤΗΓΟΥΣ

Μετὰ τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς καὶ κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 31ης Μαΐου 1924 διεξήχθη συζήτησις ἐπὶ τοῦ σχεδίου νόμου, τὸ ὁποῖον εἶχε ὑποβάλει ὁ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Γεώργιος Κονδύλης καὶ δι' οὗ τῷ παρείχετο τὸ δικαίωμα νὰ προαγάγῃ συνταγματάρχας εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Ὑποστρατήγου, ἐφ' ἅπαξ, ἄνευ τῶν συνήθων διατυπώσεων.

Λαβὼν τὸν λόγον εἶπον τὰ ἐξῆς : «Ἐὰν καλῶς ἀντελήφθῃν κατὰ τὴν ὑποβολὴν τοῦ περὶ οὗ πρόκειται σχεδίου νόμου παρὰ τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, ἐδηλώθη σαφῶς ὅτι, παρὰ τὴν γενικότητα τῆς διατυπώσεως, αὐτὸ ἀφορᾷ τὴν προαγωγὴν ἐμοῦ καὶ τοῦ συνταγματάρχου Πλαστήρα εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου, ἐν ἀποστρατεῖᾳ. Αἰσθάνομαι τὴν ὑποχρέωσιν νὰ εὐχαριστήσω θερμῶς τὴν Κυβέρνησιν διὰ τὴν πρότασίν τῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ παρακαλέσω ἐν ταυτῷ τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὴν Συνέλευσιν νὰ μὴ ἀσχοληθῶσιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου καὶ νὰ μὴ παρίδωσι τὴν ἐπιθυμίαν τόσο ἐμοῦ, ὅσον καὶ τοῦ συνταγματάρχου Πλαστήρα, ἐκδηλωθεῖσαν, ὡς πληροφοροῦμαι, διὰ τηλεγραφήματός του πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν, ὅπως παραμείνωμεν ἐν τῷ βαθμῷ τοῦ συνταγματάρχου, τὸν ὁποῖον εἶχομεν ὅταν ἠγγήθημεν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ μετὰ τὸν ὁποῖον ἐκουσίως ἀπεχωρήσαμεν τοῦ στρατεύματος, ὅταν ἔληξεν ἡ ἀποστολὴ μας. Ἡ εὐχαριστήσις μας ὅτι ἐξετελέσαμεν ἀνιδιοτελῶς τὸ πρὸς τὴν Πατρίδα καθήκον μας, ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεων μας, εἰς μίαν περιόδον κρίσιμον θὰ ἀποτελῇ ὑπερτάτην δι' ἡμᾶς ἰκανοποίησιν».

Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Κονδύλης ἀπήντησεν ἐν περιλήψει : «Τὸ προκείμενον σχέδιον νόμου δὲν ἔχει τὴν ἔννοιαν ἀπονομῆς ἀμοιβῆς τῶν περὶ ὧν πρόκειται δύο συνταγματάρχων, διὰ τὰς παρ' αὐτῶν προσφερθείσας εἰς τὴν Πατρίδα ὑπηρεσίας, διότι ἄνευ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922 κανεὶς δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ συγκαταστήσῃ τότε τὴν κατάστασιν καὶ νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς ὀλοσχεροῦς καταστροφῆς. Ὁ βαθμὸς τοῦ ὑποστρατήγου, τὸν ὁποῖον θὰ τοὺς δώσωμεν, τοὺς ἀνήκει δικαιοματικῶς, διότι τὸν ἔχουν ἤδη ἀξιωματικοὶ πολὺ νεώτεροὶ τῶν καὶ διότι, ἂν ἡ Πατρίς χρειασθῇ τὰς ὑπηρεσίας τῶν εἰς τὸ μέλλον, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπηρετήσουν ὑπὸ τοὺς νεωτέρους τῶν . . . »

Ἐν συνεχείᾳ ὠμίλησαν ὁ Νεόκοσμος Γρηγοριάδης, ὅστις εἶπεν ὅτι πρέπει πάντοτε νὰ παρέχεται ἔστω καὶ ἡθικὴ ἀμοιβὴ εἰς τοὺς προσφέροντας ὑπηρεσίας εἰς τὴν Πατρίδα χάριν τοῦ φρονηματισμοῦ τῶν μελλουσῶν γενεῶν . . .

Ὁ Ν. Ἀβραάμ διὰ μακρᾶς ἀγορεύσεώς του ἐξῆρε τὸ ἔργον τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τὸ ἦθος τῶν Ἀρχηγῶν αὐτῆς καὶ εὕρισκει πολὺ πενιχρὰν τὴν διδομένην ἱκανοποίησιν.

Κατόπιν ἔλαβε τὸν λόγον ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως Παπαναστασίου, ὁ ὁποῖος εἶπε μεταξὺ ἄλλων : «Χαίρω διὰ τὴν τροπὴν τὴν ὁποῖαν ἔλαβεν ἡ συζήτησις. Ἡ Κυβέρνησις, εἶχε πάντοτε ὑπ' ὄψιν της νὰ ἐκδηλώσῃ κατ' ἄλλον τρόπον τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Ἔθνους πρὸς τοὺς Πλαστήραν καὶ Γονατᾶν. Εἶναι βεβαίως καὶ ἄλλοι παράγοντες, ὡς οἱ τότε Ἀρχηγοὶ τοῦ Στρατοῦ καὶ τοῦ Στόλου καὶ ἤδη πληρεξούσιοι καὶ ὑπουργοί, Πάγκαλος καὶ Χατζηκυριάκος, καθὼς καὶ διοικηταὶ μονάδων προσενεγκόντες τότε σημαντικὰς ὑπηρεσίας — ὡς ὁ ἡδὴ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Γ. Κονδύλης, καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀπονείμῃ εἰς ἕνα ἕκαστον τὴν δικαίαν τιμὴν ἡ Κυβέρνησις φρονεῖ ὅτι τιμῶσα σήμερον τοὺς δύο Ἀρχηγούς τῆς Ἐπαναστάσεως τιμᾷ τὸ ὅλον ἔργον αὐτῆς καὶ πρὸς τοῦτο προτείνει ἀντὶ τοῦ ἡδὴ σχεδίου νόμου νὰ ψηφίσῃ ἡ Συνέλευσις τὸ κάτωθι ψήφισμα :

«Ἡ Δ' τῶν Ἑλλήνων Συντακτικῆ Συνέλευσις, ἀποτίουσα φόρον τιμῆς εἰς τὴν σώσασαν τὴν Ἑλλάδα Ἐπανάστασιν τοῦ 1922, ἀποφασίζει νὰ προαχθοῦν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἄντιστρατήγου ἐν ἀποστρατεῖᾳ οἱ Ἀρχηγοὶ τῆς Ἐπαναστάσεως συνταγματάρχαι Ν. Πλαστήρας καὶ Σ. Γονατᾶς».

Εὐθὺς ἀμέσως ἔλαβε τὸν λόγον ὁ Καφαντάρης, ὁ ὁποῖος εἶπεν : «Εἰλικρινῶς πιστεύω ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη, ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Ἔθνους, νὰ ἐξάρω τὰς ὑπηρεσίας τὰς ὁποίας προσέφερον ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1922, κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐκρήξεως αὐτῆς καὶ κατὰ τὴν μεταγενεστέρα τῆς δρᾶσιν. Λαμβάνω τὸν λόγον ἀπλῶς διὰ νὰ δηλώσω ὅτι συμεριζομαι ὀλοφύχως τὸν ἐκδηλούμενον πανταχόθεν δίκαιον πόθον, ὅπως ἀπονεμηθῇ πᾶσα τιμὴ εἰς ἐκείνους οἵτινες ἔσωσαν διὰ τοῦ Στρατοῦ τὴν Χώραν ἀπὸ ὀλοσχεροῦς καταστροφῆς καὶ ἐξησφάλισαν εἰς τὴν Πατρίδα ἡμῶν τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν εἰρηνικὴν αὐτῆς εἰς τὸ μέλλον ἀνάπτειν».

Ἐπίσης ὠμίλησαν ὁ Βασίλειος Κυβέλος εἰπὼν ὅτι εἴμεθα ὑποχρεωμένοι ἀπέναντι τῶν προγόνων μας . . . νὰ ψηφίσωμεν καὶ ἐπικυρώσωμεν τὸ ψήφισμα

τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ Ἄ. Δενδρινὸς εἶπεν «νομίζω ὅτι περιττεύει κάθε περαιτέρω συζήτησις, ὀφείλομεν νὰ ἐκφράσωμεν τὴν χαρὰν μας ὅτι ἔλαβε τοιαύτην τροπὴν ἡ συζήτησις, ὅπως διδαχθῶσιν ἐπιτέλους οἱ διὰ λόγους πολιτικῆς ἐκμεταλλεύσεως ἀντιδρώντες».

Καὶ ὁ Γ. Παπανδρέου, ὁ ὁποῖος εἶπεν : «Ἐκπληρῶν ἐντολὴν τοῦ Πλαστήρα διαβιβάζω τὴν εὐγνωμοσύνην του διὰ τὴν πρόθεσιν ὅπως τῷ ἀποδώσετε τιμὴν, ἀλλ' εἰλικρινῶς ἐπιθυμεῖ νὰ μείνῃ μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου, μὲ τὸν ὁποῖον συνεδέθησαν αἱ καλύτεραι ἡμέραι τῆς ζωῆς του. Προσωπικῶς νομίζω ὅτι ὅπως ἱστορικαὶ ὑπῆρξαν αἱ ὑπηρεσίαι τὰς ὁποίας προσέφερον ἡ Ἐπαναστάσις τοῦ 1922, ἱστορικαὶ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ αἱ τιμαὶ αἱ ὁποῖαι θὰ ἀπεδίδοντο . . . »

Μεθ' ὃ ἀναγνωσθέντος ὑπὸ τοῦ γραμματέως τοῦ ψηφίσματος, τὸ ὁποῖον ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω, ἡ Συνέλευσις ἀπεδέχθη αὐτὸ δι' ἀνατάσεως, οὐδενὸς ἀντιλέξαντος. Τὸ ἐν λόγῳ ψήφισμα ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ πρῶτον τεύχος τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως ὑπ' ἀριθ. 127, τῆς 6ης Ἰουνίου 1924.

ΚΥΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΞΕΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1922 ΠΑΡΑ ΤΗΣ ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς Συνελεύσεως τῆς 7ης Ἰουνίου 1924 συνεζητήθη τὸ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ὑποβληθὲν σχέδιον ψηφίσματος «περὶ κυρώσεως τῶν ἀποφάσεων καὶ πράξεων τῆς Ἐπαναστάσεως 1922».

Διεξήχθη μακρὰ συζήτησις διὰ τὸ τυπικόν, ἀλλὰ καὶ τὸ οὐσιαστικόν περιεχόμενον τοῦ ψηφίσματος. Ὁμίλησαν οἱ Γ. Φραγκοῦλης, Ἄλ. Μάρκου, Ρ. Λιβαθηνόπουλος, Σπ. Κρεμεζῆς, Γ. Σίδερης, Κ. Γόντικας, Δ. Προμπονῆς, Γ. Ροδόπουλος, Π. Γιωτόπουλος, Μ. Τσαρλαμπᾶς, Π. Καρασεβδᾶς, Γ. Παπανδρέου, Μερλόπουλος, Σκ. Ζερβός, πρωθυπουργὸς Παπαναστασίου. Φυσικὰ ὠμίλησα καὶ ἐγὼ δι' ἄρκετὰ μακρᾶς ἀγορευσεῶς μου, εἰπὼν ἐν περιλήψει τὰ ἑξῆς : «Κατόπιν τοῦ ψηφίσματος τῆς Συνελεύσεως τοῦ γενομένου πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν, τοῦ τόσον κολακευτικοῦ διὰ τὴν Ἐπαναστάσιν τοῦ 1922, ἡ νέα αὕτη ἐκδήλωσις τιμᾶ τόσον τοὺς Ἀρχηγούς, ὅσον καὶ τοὺς ἀφανεῖς ἐργάτας αὐτῆς, καθ' ὅσον ἡ Συνέλευσις εἶναι ἡ ἐπίσημος ἐκπροσώπησις τῆς γνώμης τοῦ ἔθνους. Ἐν τούτοις φρονῶ ὅτι τὸ ἔργον τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐν τῷ συνόλῳ του, δὲν ὑπόκειται εἰς κύρωσιν, ὅπως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπόκειται, ἐν τῷ συνόλῳ του πλέον, καὶ εἰς ἀκύρωσιν ὑπόκειται εἰς ἱστορικὴν μόνον κρίσιν. Ἐγὼ δὲ ἀσφαλῶς εἶμαι ἀπὸ τοὺς ἐξαιρετέους κριτάς. Ἐλπίζω ὅτι ἡ ἱστορικὴ κρίσις δὲν θὰ εἶναι δυσμενής, καθ' ὅσον θὰ ληθῆ ὑπ' ὄψιν ἐν μέσῳ ποίων δυσχερειῶν ἐπετελέσθη τὸ ἔργον αὐτῆς. Δὲν θὰ ἰσχυρισθῶ ὅτι τοῦτο ὑπῆρξεν ἀλάθητον, διότι οὐδὲν ἀνθρώπινον ἔργον εἶναι τοιοῦτον, ἀλλὰ ἐλπίζω ὅτι οἱ καλῆς πίστεως κριταὶ θὰ ἀναγνωρίσουν ὅτι ἐπεζητήθη ἡ ἐξυπηρέτησις τοῦ κοινοῦ καὶ μόνον συμφέροντος.

» Κατὰ τὰ γενικῶς παραδεδεγμένα, πᾶσα Ἐπανάστασις ἀποτυγχάνουσα καὶ καταβαλλομένη ἀποτελεῖ παρανομίαν, ἐπιτυγχάνουσα ὅμως καὶ ἐπιβαλλομένη δημιουργεῖ δίκαιον. Καὶ διὰ νὰ μὴ σᾶς ἀπασχολήσω ἐπὶ μακρόν, θὰ ἀναφέρω μόνον τὴν γνώμην τοῦ πλέον ἐγκύρου ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν εἰς τὰ ζητήματα αὐτά, τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου Σαριπόλου, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ τελευταῖον σύγγραμμά του (1923) γράφει σχετικῶς «Τὰ διατάγματα τὰ ἐκδιδόμενα παρ' ἐπαναστατικῶν κυβερνήσεων δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται μὲ τὰ καλούμενα «Ἀναγκαστικά Διατάγματα», ἅτινα χρήζουσι κυρώσεως, ἀλλ' ἀποτελοῦσιν ἀληθῆ decrets-lois, καθ' ὅσον πᾶσα ἐπανάστασις ἐπιτυχοῦσα καὶ ἐπικρατήσασα δημιουργεῖ δίκαιον... Τὰ ἐπαναστατικὰ ταῦτα διατάγματα ἀποτελοῦσιν οὐσιαστικούς νόμους...».

» Ἄλλ' ἐπίσης καὶ ὁ ἡμέτερος Ἄρειος Πάγος (ἀριθ. 103 τοῦ ἔτους 1923) ἐπὶ αἰτήσεως ἀναιρέσεως βασιζομένης ἐπὶ τοῦ ἀκύρου τοιοῦτου... Διατάγματος ἀπεφάνθη ὅτι... «ἐπειδὴ ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1922 ἐπιτυχοῦσα καὶ ἐπικρατήσασα ἐδημιούργησε δίκαιον... τὸ περὶ οὗ πρόκειται νομοθετικὸν διάταγμα ἔχει δύναμιν νόμου». Ἄλλ' ὅτι τοιαύτη ἀντίληψις ἐπικρατεῖ καὶ παρ' ἡμῖν ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι, καίτοι ἔχουν παρέλθει 5 μῆνες ἀφ' ἧς ἐπανήλθομεν εἰς τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τοῦ Πολιτεύματος, οὔτε ἡ Συνέλευσις, οὔτε αἱ διάφοροι κυβερνήσεις ἠμφισβήτησαν τὴν ἰσχὺν τῶν διατάγμάτων καὶ πράξεων τῆς Ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ πολλάκις ἠσχολήθησαν μὲ τροποποιήσεις αὐτῶν, διὰ νεωτέρων νόμων. Αὐτὸ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἐξακολουθήσῃ, νὰ τροποποιοῦνται δηλαδὴ τὰ ἐπαναστατικὰ διατάγματα διὰ νόμων, αἱ δὲ ἐπαναστατικαὶ ἀποφάσεις διὰ ψηφισμάτων τῆς Συνελεύσεως, ἐφ' ὅσον κρίνεται τοῦτο, ἐκ τῶν νεωτέρων συνθηκῶν, ἀναγκαῖον.

» Συνεπῶς προτείνω ὅπως τὸ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως κατατεθὲν ψήφισμα τροποποιηθῆ ὡς ἐξῆς: «Ἡ Δ' ἐν Ἀθήναις Συντακτικὴ Συνέλευσις ἀποφαίνεται ὅτι ἅπασαι αἱ ἀποφάσεις καὶ πράξεις τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922, ὡς καὶ τὰ νομοθετικὰ διατάγματα τῶν Ἐπαναστατικῶν Κυβερνήσεων, τὰ ἐκδοθέντα ἀπὸ 14 Σεπτεμβρίου 1922 μέχρι 2 Ἰανουαρίου 1924 εἰσὶ, λόγῳ τῆς φύσεως αὐτῶν, ἀφ' ἑαυτῶν ἐγκυρα, δυνάμενα νὰ τροποποιηθῶσιν ἢ νὰ καταργηθῶσι μόνον διὰ νεωτέρων ψηφισμάτων ἢ νόμων».

Τελικῶς τὸ ψήφισμα ἐγένετο δεκτὸν ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ὑπὸ τὴν κάτωθι διατύπωσιν αὐτοῦ:

«Ἡ Δ' τῶν Ἑλλήνων Ἐθνικὴ Συνέλευσις

Ψ η φ ί ζ ε ι

Εἶναι ἀφ' ἑαυτῶν ἐγκυροὶ αἱ συντακτικαὶ καὶ νομοθετικαὶ ἀποφάσεις καὶ πράξεις, καθὼς καὶ τὰ νομοθετικὰ διατάγματα τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922, μὴ ἀποκλειομένης τῆς διὰ τῆς νομίμου ὁδοῦ καταργήσεως ἢ τροποποιήσεως αὐτῶν».

Ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως, Τεῦχος Α' ἀριθ. 225 τῆς 15 Σεπτεμβρίου 1924.

ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΝ

Κατόπιν ἐπερωτήσεως τῶν προσφύγων πληρεξουσίων, ἤλθε πρὸς συζήτησιν εἰς τὴν Συνέλευσιν τὸ ζήτημά των. Ἡ συζήτης διήρκεσεν ἐπὶ ἡμέρας καὶ ἔλαβον τὸν λόγον ὅλοι σχεδὸν οἱ πρόσφυγες βουλευταί, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κομμάτων, διότι τὸ ζήτημα ἦτο πολὺπλευρον καὶ τὰ παράπονα τῶν προσφύγων ἦσαν δικαιολογημένα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀδυναμία τῆς ἐξ ὀλοκλήρου ἱκανοποιήσεως των ἐπίσης δικαιολογημένη. Ἀλλὰ καὶ ὀλίγη δημαγωγία ἀπέναντι τοῦ προσφυγικοῦ κόσμου προεκάλεσεν ἐπικρίσεις ἐναντίον ὄλων τῶν διαχειρισθέντων ἐκ περιτροπῆς τὸ ζήτημα αὐτό. Μεταξὺ τῶν πρώτων ἦτο καὶ ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1922, ἡ ὁποία πρώτη διεχειρίσθη τὸ ζήτημα τοῦτο, καὶ διὰ τοῦτο ἐθεώρησα ὑποχρέωσίν μου νὰ λάβω τὸν λόγον, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 17ης Ἰουλίου 1924, ὅπως ἐκθέσω τὰ παρ' ἡμῶν πεπραγμένα ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου εἰπὼν περίπου τὰ ἐξῆς :

«Εἶχα προτείνει τὴν συντόμευσιν τῶν ἀγορεύσεων — καὶ εἶχε γίνεαι δεκτὴ ἀλλὰ δὲν ἐτηρήθη — διὰ νὰ ἀκουσθοῦν ὅλοι αἱ ἀπόψεις καὶ νὰ προφθάσωμεν νὰ ψηφίσωμεν τὰ ἐκ τῶν συζητήσεων συμπεράσματα δι' ἀναλόγων νομοθετικῶν μέτρων. Ἄλλ' ὅπως βλέπω ἐπικειμένων τῶν διακοπῶν, λόγῳ τοῦ θέρους, κατ' ἀλήγομεν εἰς τὸ νὰ παράσχωμεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὴν ἐξουσιοδότησιν τῆς ἐκδόσεως νομοθετικῶν διαταγμάτων, κατόπιν ἐγκρίσεως αὐτῶν κατὰ πλειοψηφίαν παρὰ μιᾶς κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία θὰ λειτουργήσῃ κατὰ τὰς διακοπὰς τῶν ἐργασιῶν τοῦ Σώματος, ἅτινα θὰ ὑποβληθῶσιν εἰς κύρωσιν ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως, ἅμα τῇ ἐπαναλήψει τῶν ἐργασιῶν της. Κατόπιν τούτου θὰ μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἐκθέσω, κατὰ τὸ δυνατόν συντομώτερον, πῶς διεχειρίσθη ἡ ὑπ' ἐμὲ Κυβέρνησις τὸ ζήτημα τοῦτο, καθ' ὅσον ἠκούσθησαν καὶ ἐπικρίσεις διὰ τὴν διαχείρισιν τοῦ ὅλου ζητήματος τούτου, ὡς καὶ διὰ τὰς συμβάσεις αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην συνήφθησαν, ἥτοι τὴν σύμβασιν περὶ ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν καὶ τὴν σύμβασιν ἐπὶ τοῦ προσφυγικοῦ δανείου. Ἐκ τούτων ἡ σύμβασις τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν ἀποτελεῖ μέρος τῆς συνθήκης εἰρήνης τῆς Λωζάννης, τὴν ὁποίαν ὑπεγράψαμεν, ἡ δὲ σύμβασις τοῦ δανείου ἐγένετο τῇ ἐγκρίσει τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, τῆς ὁποίας τὴν μεσολάβησιν ἐπετύχομεν, ὥστε ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν καθοριζομένων παρ' αὐτῶν περιορισμῶν πρέπει νὰ ἐπιζητήσωμεν τὴν λύσιν τοῦ προσφυγικοῦ ζητήματος, διότι δὲν πιστεύω νὰ συνιστᾷ κανεὶς τὴν παραβίασιν τῶν ἀναληφθεισῶν ὑποχρεώσεων.

»Τὸ ἐπικρίνειν εἶναι τὸ εὐκολώτερον πρᾶγμα καὶ δὴ ἐκ τῶν ὑστέρων.

»Θὰ κάμω μίαν μικρὰν ἀνασκόπησιν τῶν ἐν λόγῳ δύο συμβάσεων διὰ νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ὄχι τότε, ἀλλ' οὔτε σήμερον θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν καλυτέρους ὄρους.

»Ἡ σύμβασις τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν θὰ ἔπρεπε νὰ ἰσχύσῃ ὅταν θὰ ἤρχιζεν ἰσχύουσα καὶ ἡ συνθήκη τῆς Λωζάννης, τῆς ὁποίας ἀπετέλει μέ-

ρος, και αὐτὴ πάλιν θὰ ἐτίθετο ἐν ἰσχύϊ ἀφ' ἧς ἤθελε κυρωθῆ ὑπὸ τῆς Τουρκίας ἀφ' ἐνὸς και τῆς Γαλλίας, Ἀγγλίας και Ἰαπωνίας ἀφ' ἐτέρου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει γίνει οὔτε μέχρι σήμερον. Προβλέποντες τὴν τοιαύτην βραδύτητα και ἐπειγόμενοι νὰ τεθῆ εἰς ἐφαρμογὴν, καθ' ὅσον εἶχον ἤδη ἔλθει εἰς Ἑλλάδα, διωχθέντες ἐκ Τουρκίας, οἱ περισσότεροι τῶν ἀνταλλαξιμῶν, ἐνῶ ἐξ Ἑλλάδος δὲν εἶχεν ἀναχωρήσει οὐδ' εἰς Τοῦρκος, προέβημεν εἰς συμφωνίαν μετὰ τῆς Τουρκίας ὅπως αὐτὴ τεθῆ ἐν ἰσχύϊ ἅμα τῇ κυρώσει της ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως τῆς Τουρκίας και ἡμῶν. Καὶ πράγματι, μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Τουρκίας κύρωσιν, ἐκυρώσαμεν και ἡμεῖς ταύτην διὰ τοῦ ἀπὸ 23 Ἀπριλίου 1923 Νομοθετικοῦ Διατάγματος.

»Και πάλιν ὅμως διὰ νὰ ἀρχίσῃ ἐφαρμοζομένη ἔπρεπε νὰ ἐγκατασταθῆ ἡ ὑπὸ τῆς συμβάσεως ἐκείνης προβλεπομένη Ἐπιτροπὴ τῆς Ἀνταλλαγῆς. Αὐτὴ προεβλέπετο ἐνδεκαμελῆς, ἐκ 4 Τούρκων, 4 Ἑλλήνων και 3 ἐξ οὐδετέρων κρατῶν. Τοιοῦτοι διωρίσθησαν ὁ Ἰσπανὸς στρατηγὸς Ντὲ Λάρα, ὁ Σουηδὸς πρεσβευτῆς Ἐξτρα και ὁ Δανὸς πρεσβευτῆς Βίντιγκ, ἡγοῦντο δὲ τῆς μὲν Τουρκικῆς ἀντιπροσωπείας ὁ Ρουστῆ-μπέης, βουλευτῆς και πρῶν Ἰπουργός, τῆς δὲ Ἑλληνικῆς ὁ πρεσβευτῆς Παππᾶς, πρῶτος διερμηνεὺς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικῆς Πρεσβείας. Αὐτὴ ἤρξατο λειτουργοῦσα ἐν Ἀθήναις μόλις τὴν 7ην Ὀκτωβρίου 1923. Ὁφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ αὐτὴ εἰργάσθη μὲ προθυμίαν διὰ τὴν ἐπιτελεσιν τοῦ δυσχεροῦς ἔργου της, ἰδιαίτερος δὲ νὰ μνημονεύσω τὴν ἐπιδειχθεῖσαν τότε καλὴν θέλησιν τοῦ Τούρκου ἀντιπροσώπου Ρουσδῆ-μπέη.

»Ἡμεῖς, πρὸ ἀδηρίτου ἀνάγκης εὐρεθέντες, εἶχομεν παραβιάσει πλείστους ὅρους τῆς συμβάσεως, πρὸ τῆς ἀφίξεως τῆς Ἐπιτροπῆς. Εἶχομεν προβῆ εἰς ἐπιτάξεις τουρκικῶν κτημάτων, καθὼς και τροφίμων, ὡς και εἰς συμπτώξεις τῶν Τουρκικῶν οἰκογενειῶν, πρὸς στέγασιν τῶν προσφύγων. Ὁ Ρουσδῆ-μπέης παρουσιάσθη εἰς ἐμὲ και μοι ἐξήγησε τὸ δύσκολον τῆς θέσεως του νὰ παραμείνῃ ἐνταῦθα, ἐφ' ὅσον ἡ σύμβασις ὄχι μόνον εἶχε παραβιασθῆ, ἀλλὰ και ἐξακολουθεῖ παραβιαζομένη και ἐὰν ἐξακολουθήσῃ τοῦτο, συμφώνως τῇ διαταγῇ τῆς Κυβερνήσεώς του, θὰ ἀναχωρήσῃ. Συγχρόνως ὑπῆρχον και πληροφορίαι ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἠτοίμαζον ἀντίποινα κατὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁμογενῶν. Ἀνεγνώρισα τὴν γενομένην παραβίασιν, ἀλλὰ και τὰς συνθήκας ὑφ' ἃς ἐγένετο αὐτὴ — συνθήκας μὴ ὑφισταμένας ἐν Τουρκίᾳ, ὅπου δὲν ὑπάρχουν γυμνητεῖοντες πρόσφυγες ὅπως ἐδῶ — τοῦ ὑπεσχέθην ὅμως, ἐν ταυτῷ, ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι δὲν θὰ δοθοῦν ἀφορμαὶ παραπόνων και συγχρόνως ὅτι θὰ ἀπεζημιώναμεν τοὺς Τούρκους διὰ τὰ πράγματα αὐτῶν τὰ ὁποῖα εἶχον ἐπιταχθῆ ἄνευ ἀποζημιώσεως. Πράγματι ὡς Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἐξέδωκα τὴν ὑπ' ἀριθ. 33846 ἀπὸ 9 Νοεμβρίου 1923 διαταγὴν πρὸς τὰς Γενικὰς Διοικήσεις και τὰς στρατιωτικὰς ἀρχὰς Μακεδονίας και Θράκης, δι' ἧς ἀπηγόρευσα πᾶσαν νέαν ἐπίταξιν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὡς και τὴν ἐκκένωσιν τῶν κτημάτων και οἰκιῶν αὐτῶν, ὑπογραμμίσας τοὺς κινδύνους ἐκ τῆς διακοπῆς τῆς ἀνταλλαγῆς. Πρὸς δὲ ἐπληρώσαμεν και 20 ἑκατομ. δραχ. διὰ

τὰ ἐπιταχθέντα εἶδη αὐτῶν, καὶ οὕτω ἀπετράπη ἡ ἀναχώρησις τοῦ Ρουσδὴ-μπέη, ὁ ὁποῖος καὶ μὲ ἠὺχαρίστησε κατόπιν.

» Ὑπῆρξαν ὁμῶς καὶ τινες τῶν προσφύγων, οἵτινες ἀπετάθησαν ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν Βενιζέλον, παρακαλοῦντες αὐτὸν νὰ μᾶς δώσῃ ὁδηγίαν διὰ τὴν ταχυτέραν κατάληψιν τῶν Τουρκικῶν κτημάτων καὶ οἰκιῶν, ἔστω καὶ μὴ τηρουμένων τῶν σχετικῶν παρὰ τῆς συμβάσεως προβλεπομένων διατυπώσεων. Ἡ ἀπάντησις τοῦ Βενιζέλου ἦτο ἡ ἑξῆς :

» Ὅσονδήποτε ἐπιτακτικὴ καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀνάγκη ἐγκαταστάσεως προσφύγων, ὑπέρτατον ἡμῶν καθῆκον ἠθικὸν καὶ πολιτικὸν εἶναι νὰ ἐκτελέσωμεν πιστῶς τὰς συμβάσεις τὰς ὁποίας ὑπεγράψαμεν . . . Ὅμολογῶ ὅτι καταλαμβανομαι ὑπὸ δέους μόνον ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ παραβιάσεως διατάξεων ἀνταλλαγῆς πληθυσμῶν, ἥτις περιέχει διατάξεις ἐπωφελεῖς ἡμῖν, μεγίστης σπουδαιότητος. Ἐπραξα ἐνταῦθα ὅ,τι δυνατὸν διὰ τὴν μελλοντικὴν βελτίωσιν τῶν σχέσεων Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, ἥτις θὰ ἀποβῇ ἐπ' ὠφελείᾳ καὶ τῶν δύο Χωρῶν . . .

» Ἐπὶ πλέον ὁμῶς ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Ἀνταλλαγῆς εἶχε νὰ ἐπιλύσῃ καὶ τὸ μέγα καὶ δύσκολον πρόβλημα τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν περιουσιῶν καὶ ἔπρεπε νὰ ἐπιζητῶμεν τὴν εὐμενῆ ἀντίληψιν τῶν μελῶν τῆς. Μετὰ τὴν πληρωμὴν παρ' ἡμῶν τῶν 20 ἑκατομ. δι' ἀποζημιώσεις, οἱ Τοῦρκοι ὑπεσχέθησαν ὅτι τὰ κατασχεθέντα ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ χρηματοκιβώτια Ἑλλήνων θὰ τὰ συνεχέντρον ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ θὰ τὰ ἐπέστρεφον. Πολλοὶ ἠκούσθησαν ἐπικρίσεις προκειμένου περὶ τοῦ χρυσοῦ τὸν ὁποῖον ἐπετράπη νὰ ἀποκομίζουσι οἱ ἀνταλλασσόμενοι πληθυσμοὶ καὶ ἡ φαντασία ἀνεβίβαζεν εἰς κολοσσιαῖα ὕψη τὰ ποσὰ τὰ ὁποῖα ἀπεκόμισαν οἱ ἀνταλλάξιμοι Ὀθωμανοὶ.

» Ἐγὼ καὶ τότε καὶ σήμερον ἐξακολουθῶ νὰ ἔχω τὴν γνώμην ὅτι καὶ τότε καὶ σήμερον οἰονδήποτε ἀπαγορευτικὸν μέτρον ἐξαγωγῆς χρυσοῦ θὰ ἦτο δυσκολώτατον νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐπὶ χιλιάδων γυναικοπαίδων ἀναχωρούντων μετὰ τῶν ἀποσκευῶν των· ἐπὶ πλέον ἐφ' ὅσον ἐπρόκειτο περὶ χρυσῶν σκευῶν δὲν ἠδύναντο νὰ ἀπαγορευθοῦν, ἐὰν δὲ ἐπρόκειτο περὶ χρυσῶν λιρῶν, αἵτινες προήρχοντο ἀπὸ τὰς κεκρυμμένας εἰς τὰ σεντούκια των ἀποταμιεύσεις καὶ ὄχι ἐξ ἀγορῶν παρὰ τῶν Τραπεζῶν, αἵτινες δὲν ἐπώλουν, καὶ πάλιν δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ κάμωμεν οὐσιαστικῶς τίποτε. Ἄλλως τε τὸ τοιοῦτον δὲν εἶχεν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ εἰς τὰς Τραπεζὰς συναλλαγματικοῦ ἀποθέματος.

» Καὶ οὕτω, ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν ἐξετελέσθη αὕτη κατὰ τὸν δυνατὸν μᾶλλον ἀνώδυνον τρόπον διὰ τοὺς πληθυσμοὺς.

» Ἡδὴ θὰ διεξέλθω δι' ὀλίγων καὶ τὴν σύμβασιν τοῦ Προσφυγικοῦ Δανείου. Εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ ὅτι ἠδυνήθημεν, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἑξῶθεν χρηματικῆς ἀρωγῆς οὔτε διὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν τῶν πολεμικῶν δυνάμεων τῆς Χώρας, οὔτε διὰ τὴν περίθαλψιν καὶ προσωρινὴν ἐγκατάστασιν τοῦ ἀφιχθέντος ἐν ἀθλίᾳ καταστάσει πολυπληθοῦς προσφυγικοῦ πληθυσμοῦ, νὰ ἀνταποκριθῶμεν εἰς τὴν ἔστω καὶ ἀτελεῖ πληρῶσιν τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν. Σχετικῶς μικρὰ ἐκδοσις χαρτονομίσματος, σημαντικὴ αὔξησις τῶν φόρων καὶ αἱματηραὶ οικονομίαι ἀπετέλεσαν τὰ μόνα μέσα δι' ἧν ἀντιμετωπίσαμεν τὰς τότε ἀνάγκας.

Ὁφείλω ὅμως νὰ ἐκφράσω, ὅπως καὶ τότε, τὴν ἄπειρον εὐγνωμοσύνην μας πρὸς τὰς ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ Φιλανθρωπικῶν Ὀργανώσεως, αἵτινες ἤλθον αὐτοθρομήτως ἐνταῦθα καὶ μετ' αὐταπαρνήσεως προσέφεραν τότε τὰς ὑπηρεσίας των, αἵτινες ὑπῆρξαν πολῦτιμοι διὰ τοὺς πρόσφυγας, ἰδίᾳ κατὰ τὴν πρώτην χειμερινὴν περίοδον, καὶ θὰ μνημονεύσω τὸν Ἀμερικανικὸν Ἐρυθρὸν Σταυρὸν, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν ἀφθονίαν τῶν τροφίμων, ἐνδυμάτων καὶ φαρμάκων του, καὶ μετὰ τὴν συνεργασίαν τῆς Νήαρ-Ἡστ, ἡ ὁποία περιέβαλε χιλιάδας ὄρφανὰ προσφυγόπαιδα, ἔσωσε τότε πολλοὺς ἐκ βεβαίου θανάτου. Ἀλλὰ καὶ αἱ διάφοροι Ἑρασιματικαί, Μικρασιατικαί, Ἀλυτρώτων καὶ λοιπαὶ Ὀργανώσεις ἐβοήθησαν τότε τὴν κατάστασιν, εἴτε μετὰ τὰς ὑποδείξεις των πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, εἴτε παρακολουθοῦσαι καὶ συντρέχουσαι, μετὰ αὐταπάρνησιν καὶ παραμελοῦσαι τὰς ἰδίας ἀνάγκας των, τὰς ἀγωνιώδεις προσπάθειάς μας ὅπως ἀνταποκριθῶμεν εἰς τὰς μᾶλλον ἐπείγουσας τότε ἀνάγκας. Τελικῶς ὅμως πρέπει νὰ ἐκφράσω τὸν θαυμασμόν μου δι' ὅλον τὸν προσφυγικὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος ἐν μέσῳ τῆς ψυχικῆς συντριβῆς του διὰ τὰς ἐπελθούσας συμφοράς, δι' ἃς οὐδεμία ἡθικὴ εὐθύνη τὸν βαρύνει, κατάρθρωσε νὰ καταπνίξῃ τὴν ἀπόγνωσιν τὴν ὁποίαν ἐμπνέει ἡ δυστυχία καὶ μετὰ καρτερίας καὶ πρωτοφανοῦς νομιμοφροσύνης ἀνέμενε καὶ ἀναμένει τὴν βραδύνουσαν, κατ' ἀνάγκην, ἀποκατάστασίν του.

»Καὶ αὐτὴ ἡ Ἐπιτροπὴ Ἀποκαταστάσεως Προσφύγων εἰς τὴν τριμηνιαίαν ἔκθεσίν της πρὸς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν γράφει : «Μᾶς ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν ἡ ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐπιτυχῶς ἐπιτελεσθεῖσα ἐργασία διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν προσφύγων καὶ ἐπιθυμοῦμεν νὰ τονίσωμεν ὅτι τόσον ἡ Κυβέρνησις, ὅσον καὶ ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς ἐπελήφθησαν τοῦ κολοσσιαίου τούτου προβλήματος κατὰ τρόπον ἄξιον παντὸς ἐπαίνου».

»Ἡ ὀριστικὴ ὅμως ἀποκατάστασις τῶν προσφύγων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ διὰ τῶν συνήθων Κρατικῶν μέσων καὶ ἀπεβλέψαμεν, ἀπ' ἀρχῆς, εἰς δάνειον, χωρὶς ὅμως πολλὰς ἐλπίδας, λόγῳ τῶν τότε συνθηκῶν. Ἐπωφελήθημεν ὅθεν μιᾶς ἀόριστου προτάσεως, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ δόκτωρ Νάνσεν πρὸς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν, ὅτι αὐτὴ ἔπρεπε νὰ ἀναλάβῃ τὴν χορήγησιν ἐνὸς τοιοῦτου δανείου πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἀόριστος αὐτὴ πρότασις ἐπρόκειτο νὰ συζητηθῇ τὴν 15ην Ἰανουαρίου 1923 παρὰ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Παρακαλέσαμεν τοὺς Ἀνδρέαν Μιχαλακόπουλον καὶ Νικόλαον Πολίτην νὰ παραστῶσι καὶ νὰ ἐρμηνεύσωσι τὰς Ἑλληνικὰς ἀπόψεις, μᾶς ὑπέδειξαν ὅμως ὅτι θὰ εἶχε περισσοτέρας ἐλπίδας ἐπιτυχίας, ἐὰν ἐπροτεινάμεν ὅτι τὸ δάνειον θὰ τὸ διεχειρίζετο ἴδιος αὐτόνομος ὀργανισμός, ἐν τῷ ὁποίῳ τὴν πλειοψηφίαν νὰ εἶχον ἀντιπρόσωποι τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Τοῦτο δὲ τοσοῦτον μᾶλλον, καθ' ὅσον τότε δὲν εἶχεν ἀκόμη λήξει ὁ πόλεμος καὶ τὰ χρήματα θὰ ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιηθῶσι παρ' ἡμῶν εἰς τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου. Μετὰ τὴν ἔγκρισιν τῆς ἀνω προτάσεως παρ' ἡμῶν, ὁ Πολίτης ὑπέβαλε τὴν ἐξῆς πρότασιν : «Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἀδυνατοῦσα νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν κατάστασιν διὰ τῶν ἰδίων της οικονομικῶν πόρων, ἔχει ἀνάγκην δανείου. Ἐὰν

ἐνεργήσῃ πρὸς τοῦτο μόνη τῆς, φοβεῖται ὅτι θὰ τὸ ἐπιτύχῃ ὑπὸ πολὺ ἐπαχθεῖς ὄρους. Διὰ τοῦτο ζητεῖ τὴν ἠθικὴν συνδρομὴν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Ἔχομεν ἀνάγκην 10 ἑκατομ. λιρῶν στερλινῶν. Ἡ Κυβέρνησις δέχεται ὅπως Διεθνῆς Οἰκονομικὴ Ἐπιτροπὴ ἐπιφορτισθῇ μετὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ δανείου καὶ ἕτερα διεθνῆ ἐπίσης τεχνικὴ Ἐπιτροπὴ ἐπιβλέπῃ τὴν χρῆσιν τῶν κεφαλαίων . . . »

»Τὸ Συμβούλιον τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἀπεδέχθη κατ' ἀρχὴν τὴν πρότασιν ταύτην καὶ ἔστειλεν ἀντιπρόσωπόν του εἰς Ἑλλάδα διὰ νὰ ἐξετάσῃ τὰ οἰκονομικά μας. Μακρὰ ἐπηκολούθησαν διαπραγματεύσεις καὶ ἐπροτάθησαν ἐκεῖθεν περισσότεραι δεσμεύσεις, μέχρις ἐγγυήσεως ἐκδοθησομένων ὁμολογιῶν παρ' Ἑλληνικῶν Τραπεζῶν. Κατόπιν ἀρνήσεώς μας ἐκλήθη ὁ Διοικητὴς τῆς Τραπεζῆς Διομήδης εἰς Λωζάννην καὶ μετὰ πολλὰς καὶ πάλιν διαπραγματεύσεις ἐφθάσαμεν εἰς τὴν βραδύτερον ὑπογραφεῖσαν σύμβασιν, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ πάλιν ἡμεῖς εἴχομεν ἐνδοιασμούς, φοβούμενοι μήπως δεσμεύσωμεν τὸ Κράτος μετὰ βαρεῖς ὄρους, ὅποτε ἐλάβομεν τηλεγράφημα τοῦ Βενιζέλου, τὸ ὁποῖον ἔλεγεν : «Ἐπιθυμῶ νὰ συστήσω θερμῶς ὄχι μόνον τὴν ἄνευ ἐνδοιασμοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀποδοχὴν τῶν προτεινομένων ὄρων, οἵτινες ἐξασφαλίζουσι ριζικὴν λύσιν ἐγκαταστάσεως προσφύγων . . . »

»Ἐκαμα ἓνα ὑπαινιγμὸν ὅτι ἐξ ὅλων τῶν περὶ τὰ οἰκονομικὰ ἀσχολουμένων μόνον ὁ Καφαντάρης δὲν ἐνέκρινε τοὺς ὄρους τοῦ δανείου. Ὁ Καφαντάρης διεμαρτυρήθη καὶ εἶπεν ὅτι «δὲν ἐξεφράσθη κατὰ τοῦ δανείου, ἀλλ' ἐπιστοποίησα ὅτι οἱ ὄροι τοῦ δανείου εἶναι βαρεῖς» καὶ ὁ Μιχαλακόπουλος ἀπήντησε : «Τότε δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθοῦν ὄροι καλύτεροι. Οἱ ὄροι εἶναι βαρεῖς ἀναλόγως τῶν περιστάσεων».

»Ἐδώσαμεν ὅθεν ἐντολὴν νὰ ὑπογραφῇ ἡ σύμβασις. Παρὰ τοῦτο ὅμως ἡ πραγματοποιήσις τοῦ δανείου προσέκοψεν εἰς πολλὰς ἄλλας δυσκολίας. Ὁ Διομήδης, τὸν ὁποῖον ἐστείλαμεν εἰς Λονδῖνον ὅπου ἐπρόκειτο νὰ συναφθῇ τὸ δάνειον, μᾶς ἐτηλεγράφη ὅτι : «ἄμεσος σύναψις δανείου ἀποκλείεται, διότι ἐκδόσεις Ἀγγλικῆς ἀγορᾶς γίνονται μόνον κατὰ φθινόπωρον καὶ ἄνοιξιν. Συνεπῶς δέον προπαρασκευάσωμεν τὰ πράγματα διὰ νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἐκδοσις κατὰ Ὀκτώβριον».

»Μετὰ πολλὰς ἐνεργείας τοῦ Διομήδους παρὰ τῷ Διοικητῇ τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἀγγλίας, ἐπετεύχθη νὰ μᾶς χορηγηθῇ προκαταβολὴ 1 ἑκατομ. λιρῶν καὶ τελευταίως ἐλάβομεν καὶ δευτέραν ὁμοίαν τοιαύτην. Ἐκεῖ εὐρίσκονται καὶ σήμερον τὰ πράγματα. Ὅριστικὸν δάνειον δὲν συνήφθη, ὥστε ἐὰν δύνασθε νὰ ἐπιτύχητε καλυτέρους ὄρους, ἔχετε ὅλην τὴν εὐχέριαν νὰ τὸ κάμετε, ἐπιστρέφοντες τὰς προκαταβολὰς.

»Ἠκούσθησαν καὶ ἀκούονται παράπονα διαφόρων εἰδῶν, διὰ τὸν τρόπον τῆς κατανομῆς τῶν προσφύγων ἐναντίον προσώπων, καὶ ἐναντίον ὑπηρεσιῶν, ὡς καὶ διὰ τὴν μὴ ἐνοποιήσιν ὅλων τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτῶν κλπ. Ἄλλ' ὑπάρχουν μερικαὶ ἀχάριστοι ὑπηρεσίαι εἰς τὰς ὁποίας οἰονδήποτε πρόσωπον δὲν ἔμπορεῖ παρὰ νὰ κατατριβῇ, καὶ τοιαῦται εἶναι αἱ ἀσχολούμεναι μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν

τῶν προσφύγων. Ἄλλ' ἐξ ὧν τῶν παραπόνων δὲν βλέπω νὰ ὑπάρχουν σοβαρὰ τοιαῦτα, οὔτε ἤκουσα νὰ προταθοῦν ριζοσπαστικαὶ λύσεις, ἀνατρέπουσαι τὰ μέχρι τοῦδε παραδεδεγμένα». Καὶ κατέληξα ὡς ἐξῆς :

«Ἐκ τοῦ κολοσσιαίου αὐτοῦ Ἐθνικοῦ δυστυχήματος ἄς ἀρυσθῶμεν νέας δυνάμεις καὶ ἄνευ ἀμοιβαίας δυσπιστίας καὶ ἄνευ ἀποθαρρύνσεως, μὲ καρτερίαν ἀνδρικήν καὶ αὐτοπεποίθησιν τὴν ὁποίαν ἐμπνέει ἡ ἔνωσις, ἄς βοηθήσωμεν ὅλοι ὅπως τὸ σκάφος τῆς Πολιτείας προχωρήσῃ καὶ οὐριοδρομήσῃ διὰ νὰ φέρῃ αὐτὸ πρὸς τὰ πεπερωμένα τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς».

ΑΝΑΤΡΟΠΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

Εὐθύς ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ δημοψηφίσματος ἡ Κυβέρνησις Παπαναστασίου ἤρχισε φθειρομένη, τόσον ἐντὸς τῆς Βουλῆς, ὅσον καὶ ἐκτὸς αὐτῆς. Τὴν 23 Ἀπριλίου 1924 διὰ τῆς Ἐπιτροπῆς νομοθετικῆς ἐξουσιοδοτήσεως ἐξέδωκε Ν. Διάταγμα «Περὶ κατοχυρώσεως τοῦ Δημοκρατικοῦ Πολιτεύματος». Ἡ ἀντιπολίτευσις ἐπέκρινε δριμύως τὸ ἐν λόγῳ διάταγμα, ὡς ἀντιδημοκρατικόν, καθ' ὅσον ἔδιδε δικαίωμα εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν νὰ καταρτίζῃ εἰδικὸν δικαστήριον πρὸς ἐκδίκασιν τῶν παραβατῶν τοῦ «κατοχυρωτικοῦ». Ἐγένετο δὲ καὶ μακρὰ συζήτησις, ἅμα τῇ ἐπαναλήψει τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 25ης Μαΐου, ἧτις διήρκεσεν ἐπὶ ἡμέρας, μετὰ ζωηρότητος.

Κατ' αὐτὴν ὠμίλησα καὶ ἐγώ, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 29ης Μαΐου, ὑποβαλὼν τὴν γνώμην ὅτι τὸ «κατοχυρωτικόν» δὲν ἀποτελεῖ ἰδικήν μας καινοτομίαν, καθ' ὅσον καὶ ἄλλα Κράτη κατὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματός των ἐπέδειξαν τὴν ἀπαραίτητον πρόνοιαν πρὸς προάσπισιν τοῦ νέου των πολιτεύματος, θεσπίσαντα ἀνάλογα μέτρα προστασίας αὐτοῦ. Προτείνω μόνον ἀντὶ τῆς κυρώσεως τοῦ ἐκδοθέντος ἤδη Νομοθετικοῦ Διατάγματος, ὅπως ζητῆ ἡ Κυβέρνησις, νὰ ψηφίσωμεν ἴδιον κατοχυρωτικὸν ψήφισμα, διὰ νὰ ἔχῃ μεγαλύτεραν βαρύτητα». Τελικῶς ἡ ἀπόφασις τῆς Συνελεύσεως ἀπέβη ὑπὲρ τῆς Κυβερνήσεως.

Τὴν 1ην Μαΐου, ἀφ' ἐτέρου, συγκέντρωσις 800-1000 κομμουνιστῶν πρὸ τοῦ Δημοτικοῦ Θεάτρου, πρὸς ἐορτασμόν τῆς ἐργατικῆς Πρωτομαγιάς, διελύθη βιαίως παρὰ τοῦ στρατοῦ, μὲ ἀποτέλεσμα 1 νεκρὸν καὶ 12 τραυματίας, ἐξ ὧν οἱ 5 στρατιῶται. Ἐπίθεσις, ὡς ἐκ τούτου, κατὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐκ τῶν ἀριστερῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν δεξιῶν, ἰσχυριζομένων ὅτι οἱ κομμουνισταὶ ἐνθαρρύνονται εἰς τὰς ἀνατρεπτικὰς τῶν ἐνεργείας ἐκ τῆς παρουσίας ἐν τῇ Κυβερνήσει τοῦ Παπαναστασίου, θεωρουμένου ἀριστεροῦ.

Τὴν 9ην Ἰουνίου παρηγήθη ὁ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Γεώργιος Κονδύλης καὶ διωρίσθη τοιοῦτος ὁ Θεόδωρος Πάγκαλος. Τὴν παραίτησιν τοῦ Κονδύλη ἐπηκολούθησαν αἱ παραιτήσεις τῶν Ἐμμ. Τσοῦδεροῦ, Γ. Ρούσσου

καὶ Ἄρ. Μητσοτάκη. Τὸ τοιοῦτον ἐπέφερε τὸν πρῶτον κλονισμόν εἰς τὴν Κυβέρνησιν.

Τὴν 25ην Ἰουλίου ὑπεβλήθησαν 75 παρατιήσεις ἀξιωματικῶν τοῦ Ναυτικοῦ, ἀξιούντων τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Χατζηκυριάκου ἐκ τοῦ Ὑπουργείου, ὡς προβιβάσαντος παρατύπως τὸν ἀντιπλοίαρχον Κολιαλέξην. Αὐτὸ ἦτο πρόφασις. Ὁ Χατζηκυριάκος ἐν τούτοις παρητήθη. Νέος συνεπῶς κλονισμὸς τῆς Κυβερνήσεως.

Τὴν 13ην Ἰουλίου, ἐγὼ μετὰ τοῦ Μιχαλακοπούλου ἐπεσκέφθημεν τὸν Πρωθυπουργὸν Παπαναστασίου καὶ τοῦ κατηγγείλαμεν ὅτι, καθ' ἃς εἶχομεν πληροφορίας, ὁ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Ὑπουργὸς Πάγκαλος περιέφερε μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν πρωτόκολλον, δι' οὗ ἐζήτουν τὴν παραμονὴν τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν Ἀρχὴν (μεῖ ἀπώτερον καθ' ἡμᾶς σκοπὸν τὴν προπαρασκευὴν τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ δικτατορίας) καὶ ὅτι ἐπεβάλλετο νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ, ὡς ἐνεργοῦντα συνωμοτικῶς, παρὰ τοὺς κανόνας τῆς πειθαρχίας, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὡς Ὑπουργὸς ἔπρεπε νὰ ἐπιβάλλῃ.

Ὁ Πρωθυπουργὸς μᾶς ἐζήτησε 48ωρον προθεσμίαν διὰ νὰ ἐξετάσῃ, μετὰ τὴν παρέλευσιν τῆς ὁποίας μᾶς διεμήνυσεν ὅτι αἱ πληροφορίες μας δὲν ἦσαν ἀκριβεῖς.

Τὴν νύκτα τῆς 17ης Ἰουλίου, 5 στρατιῶται μὲ ἐπικεφαλῆς ἓνα λοχίαν τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Τάγματος Καρακούφα κατέστρεψαν τὰ τυπογραφεῖα τῶν ἐκεῖ ἐκδιδομένων Ἐφημερίδων «Ταχυδρόμος» καὶ «Ἡμερησία», διότι ἀνεγράψαν ὕβρεις κατὰ τοῦ Διοικητοῦ των ἀντισυνταγματάρχου Καρακούφα. Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 18ης Ἰουλίου διεζήχθη ὀλονύκτιος συνεδρίασις, καθ' ἣν ὠμίλησαν οἱ περισσότεροι κατὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν γενικώτερον, λαμβάνοντες ἀφορμὴν ἐκ τοῦ ἐπεισοδίου Θεσσαλονίκης, διὰ τὸ ὁποῖον ὁ πληρεξούσιος Μαντινείας Γ. Σεχιώτης ὑπέβαλεν εἰδικὴν ἐπερώτησιν. Κατὰ τὴν ὀλονύκτιον συνεδρίασιν τῆς 18ης καὶ περὶ τὰς πρωινὰς ὥρας τῆς 19ης Ἰουλίου ὁ ἐκνευρισμὸς καὶ ἡ ἔξαψις ἦσαν εἰς τόσῃ ἐντασιν, ὥστε ἐδημιουργήθη λυπηρὸν ἐπεισόδιον ἐν τῇ Συνελεύσει διὰ τῆς ἐπιθέσεως διὰ ράβδου τοῦ πληρεξουσίου Θ. Κολιαλέξη κατὰ τοῦ πληρεξουσίου Σ. Γρηγορίου, ὥστε νὰ τραυματίσῃ τοῦτον εἰς τὴν κεφαλὴν, εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ μεταφερθῇ εἰς τὸ νοσοκομεῖον, καὶ ἐπικειμένης γενικωτέρας συρράξεως ὁ Πρόεδρος διέλυσε τὴν συνεδρίασιν τὴν 6ην πρωινήν.

Κατὰ τὴν ἀπογευματινὴν συνεδρίασιν τῆς ἰδίας ἡμέρας (19 Ἰουλίου), μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἐπιστολῆς τοῦ Θ. Κολιαλέξη ἀναγνωρίζοντος τὴν ἀπρέπειάν του, ἐκφράζοντος τὴν μεταμέλειάν του καὶ ἀποδεχομένου πᾶσαν ἀπόφασιν τοῦ Σώματος ἐναντίον του, ἔλαβον τὸν λόγον διαδοχικῶς ὁ πρωθυπουργὸς Παπαναστασίου, ὁ Γ. Καφαντάρης, ὁ Ἄ. Μιχαλακόπουλος, ὁ Π. Γιωτόπουλος κλπ. καὶ ἐξέφρασαν τὴν λύπην των διὰ τὸ πρῶτον ἐπεισόδιον καὶ κατόπιν ἤρχισεν ἡ συζήτησις ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ θέματος. Πρῶτος ὠμίλησε διὰ μακρῶν ὁ Καφαντάρης κατὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἡ ὁποία παρὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς Συνελεύσεως ἀπέτυχε παντοῦ καὶ ἰδίᾳ ἐπέφερον ἀνωμαλίας εἰς τὸν Στρα-

τὸν καὶ τὸν Στόλον. Κατόπιν ὠμίλησεν ὁ Θ. Σοφούλης, ὁ ὁποῖος ἰσχυρίσθη ὅτι ἡ Κυβέρνησις δὲν ἔχει καμμίαν πολιτικὴν, ἀλλὰ ρυμουλκεῖται πότε πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ πότε πρὸς τὰ ἀριστερά, ἐλαυνομένη μόνον ἀπὸ τὴν φιλαρχίαν της.

Ὁμίλησε κατόπιν ὁ Α. Μιχαλακόπουλος, ὁ ὁποῖος εἶπε : «Προσεπάθησα πάντοτε νὰ κρίνω ἀμερολήπτως καὶ νὰ ὑποβοηθήσω τὸ ἔργον τῆς Κυβερνήσεως, κατὰ τὰ πρῶτα βήματά της, ποθῶν εἰλικρινῶς νὰ ἀποτραπῇ ἡ πτώσις τῆς Κυβερνήσεως, διότι προησθάνομην ὅτι δὲν θὰ ἦτο μακρὸς ὁ βίος της, ὡς ἐκ τῶν ἀντιθέσεων ἐν τῇ ὑποστηριζούσῃ αὐτὴν πλειοψηφίᾳ. Καὶ δὲν ἔκρινα συμφέρον τοῦ τόπου, ἅμα τῇ ἐγκαθιδρύσει τῆς Δημοκρατίας, νὰ ἐναλλάσσωνται αἱ Κυβερνήσεις πολὺ συντόμως. Ἔβλεπον ὅμως ὅτι καὶ ἐκτὸς τῆς Συνελεύσεως καθημερινῶς αὐξάνεται ἡ δυσφορία κατὰ τῆς Κυβερνήσεως, τὰ δὲ τελευταῖα ἐν τῷ Ναυτικῷ γεγονότα καὶ τὰ πρόσφατα ἐντὸς τῆς Συνελεύσεως λυπηρὰ ἐπεισόδια μὲ ἔπεισαν ὅτι ἡ παραμονὴ τῆς παρουσίας Κυβερνήσεως εἰς τὴν ἀρχὴν οὐδὲν συμφέρον τῆς Χώρας ἐξυπηρετεῖ καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφάσισα μετὰ τῶν φίλων μου νὰ τὴν καταψηφίσωμεν».

Μετὰ τὸν Μιχαλακόπουλον ἔλαβον τὸν λόγον ἐγώ, εἰπὼν ἐν περιλήψει τὰ ἐξῆς: «Ἐνθυμεῖσθε ὅτι εἶχα προτείνει ὅπως εἰς τὴν πρώτην καταρτισθησομένην κοινοβουλευτικὴν Κυβέρνησιν μὴ μετάσχη κανεὶς τῶν στρατιωτικῶν, καὶ τοῦτο διότι ἐφοβούμην ὅτι ἡ πρόσφατος ἀνάμιξις τῶν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν, παρὰ τὰς ἀγαθὰς προθέσεις τῶν, θὰ ἔδιδε λαβὴν εἰς παρεξηγήσεις, ὅχι μόνον μετὰ τῶν πολιτῶν ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Στρατοῦ καὶ τοῦ Στόλου. Μόνον οὕτω ἡ κοινὴ γνώμη θὰ ἐπέιθετο ὅτι οἱ στρατιωτικοὶ ἀπεσῶρθησαν ὀριστικῶς τῆς πολιτικῆς. Βεβαίως οἱ στρατιωτικοὶ οἱ ἐκλεγέντες πληρεξούσιοι ἔχουν ὅλα τὰ δικαιώματα τὰ ὁποῖα τοῖς παρέχει ἡ λαϊκὴ αὐτῶν ἐκλογή, ἀλλ' ἐνόμιζα ὅτι μία ἐκουσία παραίτησις ἀπὸ μερικῶν ἐκ τῶν δικαιωμάτων τῶν θὰ τοὺς ἐξύψωνεν εἰς τὴν κοινὴν συνείδησιν καὶ θὰ ἐνεφανίζοντο ὡς αὐτοθυσιαζόμενοι χάριν τοῦ γενικοῦ καλοῦ. Ἡ πρότασίς μου ἐκείνη ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐπεδοκιμάσθη καὶ ἐχειροκροτήθη τότε καὶ παρ' αὐτῶν τῶν στρατιωτικῶν πληρεξουσίων. Τὴν τοιαύτην ἀντίληψιν εἶχε καὶ ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὴν πρώτην παρ' αὐτοῦ καταρτισθεῖσαν Κυβέρνησιν δὲν εἶχε περιλάβει κανένα στρατιωτικόν.

Ἡ Κυβέρνησις ὅμως Παπαναστασίου περιέλαβεν εἰς τὴν σύνθεσίν της τρεῖς ἐκ τῶν μᾶλλον δρασάντων κατὰ τὴν Ἐπαναστατικὴν περίοδον. Ἐκ τούτων ἀπεμακρύνθησαν ἤδη οἱ δύο (Κονδύλης καὶ Χατζηκυριάκος) διὰ διάφορον ἑκάτερος τούτων αἰτίαν καὶ παραμένει εἰσέτι τρίτος, ὁ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Θ. Πάγκαλος. Εἶμαι βέβαιος ὅτι γενικὴ θὰ εἶναι ἡ ἀνακούφισις ἐὰν ἀπεμακρύνετο καὶ αὐτός. Ἐκτὸς ὅμως τῆς γενικῆς ἀρχῆς, διὰ τὸν Πάγκαλον συντρέχουν καὶ εἰδικοὶ λόγοι ἐπιβάλλοντες τὴν ἀπομάκρυνσίν του. Δὲν ὑπῆρξεν ἀπὸ τοῦ 1909 καὶ ἐντεῦθεν πρωτόκολλον εἰς τὸ ὁποῖον νὰ μὴ εἶναι ἀναμειγμένος. Διὰ τοιούτου πρωτοκόλλου, φέροντος χιλίας περίπου ὑπογραφὰς (ἐν οἷς ἀνθυπασπιστῶν τῆς Χωροφυλακῆς, διαχειριστῶν κλπ. καὶ

ἄλλων ἀγνοούντων τὸ περιεχόμενον τοῦ πρωτοκόλλου τὸ ὁποῖον ὑπέγραφον) ἐπεζήτησε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Στρατοῦ τοῦ Ἐβρου. Εἶχεν ὅμως καὶ ὠρισμένα προσόντα, διὰ τὰ ὁποῖα τοῦ ἐδώσαμεν βραδύτερον τὴν ἐν λόγῳ ἀρχηγίαν. Καὶ μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἀρχιστρατηγίας ἀπομάκρυνσίν του, ἡ ὁποία καὶ αὐτὴ ἐγένετο διότι ἀπεδείχθη ὅτι περιέφερε καὶ τότε πρωτόκολλα, καὶ τὴν ἀφιξίν του εἰς Ἀθήνας ἡσχολεῖτο καὶ πάλιν μηχανορραφῶν καὶ ἐπιζητητῶν τὴν ἀρχηγίαν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὡς ἐκ τούτου καὶ ἤδη ὅτε γίνεται καὶ πάλιν λόγος περὶ περιφερομένων πρωτοκόλλων ἐν τῷ Στρατῷ, δι' ὧν ἐπιζητεῖται ἡ ἐνίσχυσις τῆς Κυβερνήσεως, ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν ὡς πρωτοστατοῦντος. Καὶ τὰ ἐξ ἐθελοντῶν Δημοκρατικὰ Τάγματα θὰ εἶναι τὰ ἰδιαιτέρα στηρίγματα του, ἐν δεδομένη στιγμή. Ἀλλὰ καὶ ἡ γνωστὴ τοῖς πᾶσιν ἀντιθέσις του εἰς τὴν συνθήκην τῆς Λωζάννης, ἡ ὁποία πρόκειται νὰ κυρωθῇ κατ' αὐτὰς παρ' ἡμῶν, διότι μόλις τώρα κατετέθησαν αἱ κυρώσεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας, καθιστᾷ ἀνεπιθύμητον τὴν παρουσίαν τοῦ Παγκάλου ἐν τῇ Κυβερνήσει.

Ἐφ' ὅσον, λοιπόν, ἡ Κυβέρνησις δὲν ἀποχωρίζεται τὸν Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν, δηλῶ ὅτι θέλομεν καταψηφίσει μετὰ τῶν φίλων μου τὴν Κυβέρνησιν».

Κατόπιν ὠμίλησαν οἱ Κονδύλης καὶ Χατζηκυριάκος, ὁ Πάγκαλος, ὁ Δενδρινός, ὁ Δ. Λεονάρδος, ὁ ὁποῖος, ἀντιτιθέμενος πρὸς τὴν περὶ καταψηφίσεως ἀπόφασίν μας, ἐδήλωσεν ὅτι ἀποχωρεῖ τῆς Ἐπαναστατικῆς ομάδος, ὁ Α. Παπαναστασίου, ὁ Καφαντάρης, ὁ Κούνδουρος καὶ ἄλλοι καὶ ἐπηκολούθησε ψηφοφορία, καθ' ἣν ἐψήφισαν ἐν ὄλῳ 322, ἐξ ὧν ὑπὲρ τῆς Κυβερνήσεως 131 καὶ κατ' αὐτῆς 175, πρὸς δὲ 13 ἡρνήθησαν ψῆφον, ἐν οἷς περιελαμβάνοντο καὶ οἱ παρόντες Ὑπουργοί.

Ἡ συνεδρίασις ἐλύθη τὴν 3,30' πρωινῆν τῆς 20ῆς Ἰουλίου καὶ ἡ Κυβέρνησις Παπαναστασίου ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν της ἀφοῦ παρέμεινε 4 μῆνας καὶ 7 ἡμέρας εἰς τὴν ἀρχήν.

ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ Θ. ΣΟΦΟΥΛΗ

Ἄμα τῇ ὑποβολῇ τῆς παραιτήσεως τῆς Κυβερνήσεως παρὰ τοῦ Παπαναστασίου εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας Κουντουριώτην, οὗτος ἐκάλεσε τοὺς διαφόρους ἀρχηγοὺς τῶν κομμάτων ὅπως ἀκούσῃ τὰς γνώμας των, μεταξύ αὐτῶν ἐκάλεσε καὶ ἐμέ. Ἐγὼ εἰσηγήθην τὴν γνώμην τοῦ σχηματισμοῦ Οἰκουμενικῆς Κυβερνήσεως ἐξ ὄλων τῶν κομμάτων, ἡ ὁποία νὰ παραμείνῃ μέχρι περατώσεως ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως τοῦ συντακτικοῦ ἔργου της, δηλ. μέχρι ψηφίσεως τοῦ Συνταγματικοῦ Χάρτου τῆς Χώρας. Τοιαύτη ὅμως συνεννόησις μεταξύ τῶν κομμάτων δὲν ἐπετεύχθη. Κατόπιν τούτου ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἀνέθεσε τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως εἰς τὸν Γ. Καφαντάρην, ὁ ὁποῖος ὅμως, μὴ διαθέτων ἰδίαν αὐτοτελῆ πλειοψηφίαν, δὲν ἀπεδέχθη.

Μετά τοῦτο ἀνέθεσεν εἰς τὸν Θ. Σοφούλην, σχηματίσαντα μερικὸν συνασπισμόν. Ἡ Κυβέρνησις ὠρίσθη τὴν 24 Ἰουλίου καὶ παρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλὴν τὴν 30 Ἰουλίου 1924, ὁπότε ἀνέγνωσε τὰς προγραμματικὰς τῆς δηλώσεις.

Ἐν ἀρχῇ ἀνεκοινώθη εἰς τὴν Βουλὴν ὁ θάνατος τοῦ Σωτηρίου Κροκιδᾶ, πληρεξουσίου καὶ πρώτου Πρωθυπουργοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐπλεξαν τὸ ἐγκώμιον αὐτοῦ ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως Ρακτιβάν, ὁ Σοφούλης, ὁ Παπαναστασίου, ὁ Καφαντάρης, ὁ Μιχαλακόπουλος, ὁ Κονδύλης καὶ ἐγώ, εἰπὼν τὰ ἑξῆς :

«Αἰσθάνομαι τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐκφράσω τὴν ἰδιαίτεράν εὐγνωμοσύνην τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922 πρὸς τὸν αἰοδιμον Σωτήριον Κροκιδᾶν, ὁ ὁποῖος πράγματι πολυτίμους παρέσχεν ὑπηρεσίας εἰς αὐτήν, ἀναλαβὼν τὴν προεδρείαν τῆς πρώτης Ἐπαναστατικῆς Κυβερνήσεως. Ἡ Ἐπανάστασις, στρατιωτικὴ οὐσα, δὲν ἐγνώριζε τὰ πολιτικὰ πρόσωπα, ἢ φήμη ὅμως τοῦ ἀνδρὸς αὐτοῦ ὡς ἀδεκάστου, ὡς τιμίου, ὡς διαπρεποῦς πολιτευτοῦ ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε ἀπεφασίσαμεν καὶ ἡμεῖς, καίπερ μὴ γνωρίζοντες προσωπικῶς τὸν ἄνδρα, νὰ ἀποβλέψωμεν εἰς αὐτὸν καὶ ὁμολογοῦμεν ὅτι ἡ ἐκτίμησίς μας ἐδικαιώθη ἐκ τῶν πράξεών του. Συνεπῶς συμμεριζόμεθα ἀπολύτως τὰ αἰσθήματα τῆς Συνελεύσεως ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ αἰοδίμου τούτου ἀνδρὸς».

Εὐθὺς ἀμέσως ὁ νέος πρωθυπουργὸς Σοφούλης ἀνέγνωσε τὰς προγραμματικὰς δηλώσεις τῆς Κυβερνήσεώς του, δι' ὧν ὑπεσχέθη χρηστὴν διοίκησιν, οἰκονομίας κλπ. Μετὰ ἔλαβον τὸν λόγον οἱ Καφαντάρης, ὁ ὁποῖος ἐδήλωσεν ὅτι θὰ ὑπερψηφίσῃ, ὁ Παπαναστασίου, ὅτι θὰ καταψηφίσῃ, ὁ Μιχαλακόπουλος ὅτι θὰ καταψηφίσῃ, ὁ Κονδύλης εἰπὼν ὅτι θὰ ὑπερψηφίσῃ. Κατόπιν ἔλαβον τὸν λόγον ἐγώ, εἰπὼν ἐν περιλήψει τὰ ἑξῆς :

«Γνωρίζετε ἐκ τῶν ἐφημερίδων τὴν γνώμην τὴν ὁποίαν ὑπέβαλον εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας περὶ σχηματισμοῦ Οἰκουμεικῆς Κυβερνήσεως, καὶ τοῦτο διότι δὲν βλέπω νὰ χωρίζουν τὰ διάφορα κόμματα ριζικὰς διαφορὰς ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ, κατὰ πρῶτον, καὶ γενικῶς ἐπὶ τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς Χώρας. Ἄφ' ἑτέρου, σκοπὸς τῆς Συνελεύσεως, τὴν ὁποίαν ἐκάλεσεν ἡ Ἐπανάστασις — καθ' ὅσον δὲν εἶχε καὶ κανεὶς ἄλλος τὸ δικαίωμα νὰ τὴν καλέσῃ — εἶναι ἡ σύνταξις τοῦ καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Χώρας, μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ Δημοκρατικοῦ Πολιτεύματος ὑπὸ τοῦ Λαϊκοῦ Δημοψηφίσματος. Καὶ αὐτὸ ἔκριναν ὅτι θὰ ἐγένετο καλύτερον καὶ συντομώτερον, ἐὰν ὅλα τὰ κόμματα μετεἶχον τῆς Κυβερνήσεως. Δὲν λέγω ὅτι αἱ Οἰκουμεικαὶ Κυβερνήσεις πρέπει νὰ ἀποτελοῦν κανόνα εἰς τὴν Κοινοβουλευτικὴν Δημοκρατίαν, τοιαντίον μάλιστα, τὰ κόμματα πρέπει νὰ ἀποτελοῦν συμπολίτευσιν καὶ ἀντιπολίτευσιν, ἢ ὁποῖα νὰ ἐλέγχῃ τὴν Κυβέρνησιν, ἀλλ' ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει καὶ μέχρις ἐπιψηφίσεως τοῦ νέου Καταστατικοῦ Χάρτου τὴν θεώρουν ἀναγκαίαν. Τούτου ὅμως μὴ ἐπιτευχθέντος εἴμεθα διατεθειμένοι νὰ δεχθῶμεν καὶ τὸν μερικὸν συνασπισμόν, ὁ ὁποῖος ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ τῆς παρουσίας Κυβερνήσεως, καθ' ὅσον ἡ καταψήφισις αὐτῆς θὰ παρέτεινεν ἀπλῶς ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τὴν ὑφισταμένην ἀστάθειαν, θὰ ἐμείωνεν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ,

ὅπου ἔχομεν ἀκόμη ἐκκρεμῆ ζήτηματα, τὸ κύριον τοῦ Κράτους μας, καὶ θὰ ἠναγκαζόμεθα νὰ παρατείνωμεν τὰς ἐργασίας τῆς Συνελεύσεως, αἱ ὁποῖαι κρίνομεν ὅλοι ὅτι πρέπει νὰ διακοπῶσι, καὶ θὰ ἐπεβραδύναμεν τὴν τόσον ἐπίγουσαν λήξιν τῆς ἐν τῷ Ναυτικῷ ἀνωμαλίας.

»Ἐλπίζομεν ἡ Κυβέρνησις νὰ ἐπιληφθῆ τοῦ ἔργου τῆς πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν διὰ τῶν δηλώσεών τῆς ἐπαγγελιῶν καὶ οὕτω νὰ εὐρεθῶμεν εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν κατὰ τὴν ἐπανάληψιν, μετὰ τὰς διακοπὰς, τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως νὰ ἀνανεώσωμεν τὴν πρὸς αὐτὴν ἐμπιστοσύνην μας».

Μετ' ἐμὲ ὠμίλησαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι καὶ ἐπηκολούθησε ψηφοφορία, ἡ ὁποία ἔληξε τὴν 3½ πρωινήν ὥραν με ἀποτέλεσμα ἐπὶ 342 ψηφισάντων νὰ λάβῃ ἡ Κυβέρνησις ὑπὲρ 181 ψήφους καὶ κατὰ 141. Ἐρνήθησαν ψῆφον 20, ἐν οἷς καὶ οἱ παρόντες Ὑπουργοί. Παρὰ τὸ προκεχωρημένον τῆς ὥρας ἡ συνεδρίασις ἐξηκολούθησε καὶ ἔληξε τὴν 7ην πρωινήν τῆς 31ης Ἰουλίου 1924, ἀφοῦ ἐγένετο δεκτὸν τὸ ψήφισμα περὶ παροχῆς εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς ἀδείας ἐκδόσεως Νομοθετικῶν Διαταγμάτων, ἐπὶ ὠρισμένων θεμάτων, μετὰ σύμφωνον γνώμην τῆς δι' ἕκαστον θέμα ἀρμοδίας κοινοβουλευτικῆς ἐπιτροπῆς. Ἐπίσης ἐψηφίσθησαν καὶ ἄλλοι τινὲς νόμοι. Μεθ' ὃ διεκόπησαν αἱ ἐργασίαι τῆς Συνελεύσεως μέχρι τῆς 1ης Ὀκτωβρίου.

Τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐπρόκειτο νὰ ἐπαναλάβῃ ἡ Συνέλευσις τὰς ἐργασίας τῆς, δηλ. τὴν 1ην Ὀκτωβρίου, ὁ Σοφούλης, χωρὶς νὰ παρουσιασθῆ εἰς τὴν Βουλὴν, ὑπέβαλε τὴν παραίτησιν τῆς ὑπ' αὐτὸν Κυβερνήσεως, κατόπιν τῶν δηλώσεων εἰς ἃς προέβη ὁ ἐπανελθὼν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ Γ. Καφαντάρης, ὅτι τόσον ὁ Βενιζέλος, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἰδῆ, ὅσον καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ ἐθεώρουν ὅτι ἐπεβάλλετο ὁ σχηματισμὸς Κυβερνήσεως γενικοῦ συνασπισμοῦ, καθ' ὅσον ὁ Σοφούλης ὄχι μόνον δὲν ἔλυσε τὸ ἐπίμαχον ζήτημα τοῦ Ναυτικοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐγνώσθη ὅτι ἐκυκλοφορεῖ πρωτόκολλον τοῦ Στρατοῦ ἐναντίον του, δι' οὗ προεβλέπετο νέα ἀνάμιξις τοῦ Στρατοῦ ἐὰν δὲν κατεψηφίζετο ἐν τῇ Βουλῇ. Εἶχεν, ἄλλως τε, ἀπ' ἀρχῆς ὀνομασθῆ Κυβέρνησις τῶν θερινῶν διακοπῶν, διότι προεβλέπετο ὅτι δὲν θὰ ἐπέζη αὐτῶν. Ἐρρισαν τότε πάλιν συσκέψεις παρὰ τῷ Προέδρῳ τῆς Δημοκρατίας, τῶν ὁποίων μετεῖχον καὶ ἐγώ. Ὁ Παπαναστασίου ἠρνεῖτο συμμετοχὴν εἰς Κυβέρνησιν Γενικοῦ Συνασπισμοῦ. Κατόπιν τούτου ὁ Κουντουριώτης ἀνέθεσεν εἰς τὸν Γ. Καφαντάρην τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως, ἐπειδὴ ὅμως ὁ Μιχαλακόπουλος ἠρνεῖτο νὰ ἀναλάβῃ ὑπὸ τὸν Καφαντάρην Ὑπουργεῖον, οὗτος ὑπέδειξε τὴν ἀνάθεσιν τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸν Μιχαλακόπουλον, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχομεν δηλώσει ὁ Σοφούλης, ὁ Κονδύλης καὶ ἐγώ ὅτι θὰ τὸν ὑπεστηρίζαμεν, καθὼς καὶ ὁ Καφαντάρης.

ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΜΙΧΑΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Συνεπεία τῶν ἀνωτέρω συμφωνιῶν ὁ Μιχαλακόπουλος ἀπεδέχθη τὴν ἐντολὴν καὶ ἡ ὑπ' αὐτὸν Κυβέρνησις ὠρκίσθη τὴν 7ην Ὀκτωβρίου καὶ τὴν

15ην παρουσιάσθη ενώπιον τῆς Συνελεύσεως διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτῆς.

Μετὰ τὰς δηλώσεις τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως ἔλαβον τὸν λόγον ὁ Παπαναστασίου, ὁ ὁποῖος ἐδήλωσεν ὅτι θὰ καταψηφίσῃ τὴν Κυβέρνησιν, κατόπιν ὠμίλησαν οἱ Καφαντάρης, Τσιριμῶκος, Σίμος καὶ ἐγώ, ὁ ὁποῖος εἶπον περίπου : « Πῶς θὰ ἠθέλωμεν τὴν σύνθεσιν τῆς Κυβερνήσεως τὸ ἀνεπτύξαμεν, ὅταν πρὸ 2 μηνῶν ὠμίλησαμεν ἐπὶ τῶν προγραμματικῶν δηλώσεων τοῦ Σοφοῦλη. Ἄλλ' ἐφ' ἴδσον οἱ ὄροι οὐς ἔθεσεν ὁ Παπαναστασίου πρὸς συνεργασίαν κατέστησαν ἀδύνατον τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως γενικοῦ συνασπισμοῦ, φρονῶ ὅτι ἡ παροῦσα Κυβέρνησις ἀποτελεῖ τὴν καλυτέραν, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πρώτης, λύσιν : Τὰ προσόντα τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, ὅσον καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ αὐτοῦ ἐφόδια ἐπὶ τῶν πολιτικῶν καὶ οικονομικῶν ζητημάτων, καθὼς καὶ ἡ καθόλου σύνθεσις τῆς Κυβερνήσεως δικαιολογοῦν πᾶσαν εὐμενῆ πρόκρισιν περὶ τοῦ ἀποδοθησομένου παρ' αὐτῆς ὠφελίμου ἔργου. Ἡ δὲ δήλωσίς της ὅτι θὰ ἐπισπεύσῃ τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ Συνταγματικοῦ Χάρτου τῆς Χώρας ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν κύριον προορισμὸν τῆς Συνελεύσεως, εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῆς κοινῆς γνώμης καὶ πρὸς τὰς ἰδικὰς μας προθέσεις, τὰς ὁποίας ἐξεθέσαμεν ἄλλοτε ενώπιον Ὑμῶν.

» Ἐφ' ὅσον ὄθεν αἱ κύριαί καὶ γενικαὶ γραμμαὶ τοῦ κυβερνητικοῦ προγράμματος συμπύπτουσι πρὸς τὰς ἀντιλήψεις ἡμῶν, θέλομεν περιβάλλει αὐτὴν, μετὰ τῶν φίλων μου, διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης μας».

Ὁμίλησαν ἀρκετοὶ μετ' ἐμὲ καὶ περὶ τὴν 3ην πρωινήν ἔληξεν ἡ δι' ὀνομαστικῆς κλήσεως ψηφοφορία, καθ' ἣν μετὰ 303 ψηφισάντων ἐν ὅλῳ ἔλαβεν ἡ Κυβέρνησις ὑπὲρ 201 ψήφους, κατὰ 92 καὶ ἡρνήθησαν ψῆφον 10.

Ἡ Κυβέρνησις Μιχαλακοπούλου παρέμεινεν ἐπὶ 8 σχεδὸν μῆνας εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ἀντεμετώπισεν ἀρκετὰ σοβαρὰ ζητήματα ἐπιτυχῶς, ὡς τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἐκκερεμοῦντος εἰσέτι προσφυγικοῦ δανείου, ὡς καὶ τὴν σύμβασιν τῆς ὑδρεύσεως τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τῆς Ἑταιρίας Οὐλεν, καθὼς καὶ τὴν ἀκύρωσιν διὰ τῆς Κ.Τ.Ε. τῆς συμφωνίας Πολίτη—Καλφῶφ, δι' ἧς ἀνεγνωρίζοντο εἰς τὴν Βουλγαρίαν δικαιώματα ἐπὶ τῶν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Μακεδονίᾳ Βουλγαροφώνων.

Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου διεξήχθη μακρὰ συζήτησις ἐν τῇ Συνελεύσει ἀπὸ τῆς 28 Ἰανουαρίου μέχρι τῆς 2 Φεβρουαρίου.

Καὶ κατὰ τὴν συνεδρίασιν αὐτῆς τῆς 29ης Ἰανουαρίου 1925, μετὰ τῶν ἀγορευσάντων κατὰ τῆς ἐν λόγῳ συμφωνίας ὡς ἐθνικῶς ἐπιβλαβοῦς ὠμίλησα καὶ ἐγώ διὰ μακρῶν ἀπὸ τοῦ βήματος εἰπὼν ἐν περιλήψει τὰ ἑξῆς :

« . . . Αἱ περὶ προστασίας τῶν μειονοτήτων διατάξεις περιελήφθησαν σχεδὸν ὁμοιομόρφως εἰς ὅλας τὰς συνθήκας τὰς ὁποίας συνῆψαν τὰ διάφορα κράτη μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, ὡς βλέπομεν εἰς τὰς συνθήκας τοῦ Ἁγίου Γερμανοῦ, τοῦ Τριανόν, τοῦ Νεϊγύ, τῶν Σεβρῶν καὶ τῆς Λωζάννης. Ἐκ τῶν διεξαχθεισῶν δὲ ἐκάστοτε σχετικῶν συζητήσεων ἐν τῇ Κ.Τ.Ε. διευκρινίσθη καὶ ἐγένετο ἀποδεκτὸν ὅτι αἱ περὶ προστασίας τῶν μειονοτήτων δια-

τάξεις δὲν ἀποτελοῦν ζητήματα μεταξὺ τῶν Κυβερνήσεων, ἀλλὰ ζητήματα ἐσωτερικὰ ἐκάστου Κράτους, μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν εἰς τὴν μειονότητα ἀνηκόντων ὑπηκόων του, καὶ μόνον ἐν περιπτώσει παραβιάσεως αὐτῶν δύναται πᾶν μέλος τῆς Κ.Τ.Ε. νὰ ἀπευθύνεται πρὸς αὐτήν, ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῆς ὁποίας τελοῦσι τὰ ζητήματα αὐτά, καὶ ἐν διχογνωμίᾳ παραπέμπεται τὸ ζήτημα εἰς τὸ Διεθνὲς Δικαστήριον τῆς Χάγης, τοῦ ὁποίου ἡ ἀπόφασις εἶναι ἀνέκκλητος. Καὶ οὐδέποτε μέχρι σήμερον ἐγεννήθη ζήτημα διὰ τὰς ἐν Πολωνίᾳ, Τσεχοσλοβακίᾳ, Τουρκίᾳ, Οὐγγαρίᾳ ἢ Ρουμανίᾳ μειονότητας. Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ἔχομεν μειονότητες, ὡς τὴν Ἰσραηλιτικὴν, τὴν Ἀλβανικὴν, τὴν Τουρκικὴν, παρὰ τῶν ὁποίων οὐδέποτε ἠκούσθησαν παράπονα ὅτι ἐξησχίθη οἰαδήποτε πίεσις εἴτε πρὸς μεταβολὴν τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν συνειδήσεως, εἴτε πρὸς παρακώλυσιν τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν καθηκόντων, εἴτε πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἰδίας αὐτῶν γλώσσης.

»Διὰ τοῦτο εἶναι πολὺ περίεργον πῶς ὑπεγράφη τὴν 29ην Σεπτεμβρίου 1924 ἐν Γενεύῃ, μεταξὺ τοῦ παρὰ τῇ Κ.Τ.Ε. Ἑλληνοῦ ἀντιπροσώπου Πολίτου, τοῦ Βουλγάρου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Καλφῶφ καὶ τῆς Κ.Τ.Ε. τὸ συζητούμενον πρωτόκολλον, δῆθεν ὡς ἀπόρροια τοῦ 16ου κεφαλαίου τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάννης, ὑπεγράφη δὲ τοῦτο ἐκ μέρους μας οἰκιοθελῶς καὶ χωρὶς οὐδεμίαν οὐδαμόθεν πίεσιν. Ἡ μόνη ἐξήγησις εἶναι ὅτι ὁ Νικόλαος Πολίτης ἔπεσε θῦμα ἐντέχνου προπαγάνδας τοῦ Βουλγάρου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅτι θὰ ἔκαμνεν ἀρίστην ἐντύπωσιν καὶ θὰ ἐξυψώνετο τὸ γόητρον τῆς Πατρίδος μας, ἐὰν ἡ Ἑλλάς ἐδέχετο τὴν ἐποπτεῖαν τῆς Κ.Τ.Ε., εἰς ἀπόδειξιν τῆς καλῆς τῆς πίστεως ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῶν περὶ μειονοτήτων διατάξεων. Ἡ ὑπογραφή τοῦ ἐν λόγῳ πρωτοκόλλου ὑπῆρξε πολὺ ἀτυχῆς καὶ θὰ ἀπέβαινεν ἐθνικῶς λίαν ἐπιζημία, ἐὰν δὲν ἠκυροῦτο. Ἡ Βουλγαρία ἀνέκαθεν εἶχεν ἀγωνισθῆ διὰ τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ σλαυοφώνους, διὰ τῆς προπαγάνδας καὶ τῶν ἐνόπλων συμμοριῶν, ὅπως παραστῆση τούτους, ἐκόντας ἄκοντας, ὡς Βουλγάρους, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον μᾶς ἠνάγκασε νὰ ἀντιδράσωμεν δημιουργήσαντες τὸν ἀποκληθέντα Μακεδονικὸν Ἀγῶνα (εἰς τὸν ὁποῖον καὶ προσωπικῶς ἀνεμίχθη). Καὶ ἐρχόμεθα τώρα, διὰ τῶν ἐν λόγῳ πρωτοκόλλων, νὰ ἐπιτρέψωμεν τὴν ἀνάμιξιν τῆς Βουλγαρίας εἰς τὰ ἐσωτερικὰ μας.

»Διὰ τοῦτο εἶμαι βέβαιος ὅτι ἡ Κ.Τ.Ε., καλῶς διαφωτιζομένη περὶ τῶν δυσαρέστων τὰ ὁποῖα θὰ ἐπακολουθήσουν τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἐν λόγῳ πρωτοκόλλου, θὰ ἀποδεχθῆ τὴν ἀκύρωσιν αὐτοῦ.

»Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Βουλγαρίας, κατὰ τὴν συζήτησιν εἰς τὴν Σοβράνιε (Βουλὴν) πρὸς ἐπικύρωσιν τῶν ἐν λόγῳ πρωτοκόλλων, συνέστησεν ὅπως αὕτη ψηφίσῃ ὁμοφώνως αὐτό, διὰ νὰ καταδείξῃ οὕτω τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς πρὸς τὴν Κ.Τ.Ε. Καὶ ἐγὼ καταλήγων θὰ συστήσω τὴν ὁμόφωνον ἀπόρριψιν τοῦ ἐν λόγῳ πρωτοκόλλου, διότι οὕτω θὰ ἐξυπηρετήσωμεν τὸν κύριον σκοπὸν τῆς Κ.Τ.Ε., διὰ τῆς ἀποφυγῆς διενέξεων μεταξὺ τῶν Κρατῶν καὶ διατήρησιν τῆς γενικῆς εἰρήνης. . . »

Ἡγόρευσαν ὁ πρωθυπουργὸς Μιχαλακόπουλος, ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξω-

τερικῶν Ρέντης καὶ ἄλλοι καὶ ἡ Συνελεύσις ἀπεδέχθη τὴν γνώμην τῆς Κυβερνήσεως ὅτι ἐπεβάλλετο ἡ ἀκύρωσις τοῦ ἐν λόγῳ πρωτοκόλλου, ἥτις καὶ ἐπετεύχθη παρὰ τῆ Κ.Τ.Ε., τὴν 14ην Μαρτίου 1925, παρισταμένου ὡς ἐκτάκτου ἀντιπροσώπου τῆς Ἑλλάδος τοῦ Ἑλευθ. Βενιζέλου, χαρακτηρίσαντος τὸν Ν. Πολίτην καὶ τὸν συμπράξαντα μετ' αὐτοῦ καθηγητὴν Ἀνδρεάδην ὡς διαπράξαντας, διὰ τῆς ἐπιδειχθείσης ἀφελείας των, μέγα πολιτικὸν σφάλμα.

Καὶ ἄλλαι μακραὶ συζητήσεις διεξήχθησαν ἐν τῇ Συνελεύσει περὶ τῶν ὑπευθύνων στρατιωτικῶν τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς, καθ' ἣν ἐξέθηκα διὰ μακρῶν τὴν πολιτείαν τῆς Ἐπαναστάσεως ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, συζητήσεις ἐπὶ τοῦ Συντάγματος, εἰς μίαν τῶν ὁποίων (11 Μαΐου 1925) ὑπέβαλον τροπολογίαν, γενομένην ἀποδεκτὴν, τόσον ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ ὅσον καὶ ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως, καθ' ἣν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ψηφισθῇ νομοσχέδιον συνεπαγόμενον δαπάνην ἐὰν δὲν συνοδεύεται ὑπὸ ἐκθέσεως τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου περὶ τοῦ ποσοῦ εἰς τὸ ὁποῖον ἀνέρχεται ἡ δαπάνη αὕτη. Εἶπα μάλιστα : «Τὴν τοιαύτην ἀνάγκην εἶχομεν κατανοήσει καὶ ἡμεῖς, ὅταν διεχειρίζομεθα τὴν ἐξουσίαν, ὅποτε εἶχομεν τὴν εὐχέρειαν νὰ νομοθετῶμεν διὰ Ν. Διαταγμάτων. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπεβάλαμεν εἰς ἑαυτοὺς τὴν ὑποχρέωσιν, δι' Ἐπαναστατικῆς ἀποφάσεως, νὰ μὴ προσάγεται ἐνώπιον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου κανὲν σχέδιον νόμου, ἂν δὲν συνοδεύεται ἀπὸ ἐκθεσίων λεπτομερῆ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, ἐν τῇ ὁποίᾳ νὰ περιλαμβάνωνται ἀναλυτικῶς αἱ δαπάναι τὰς ὁποίας τὸ νομοσχέδιον ἐκεῖνο συνεπάγεται».

Εἰς ἄλλην πάλιν συνεδρίᾳσιν (14 Μαΐου 1925), συζητουμένων ἄρθρων τοῦ Συντάγματος, ἐπρότεινα τὴν ἐξῆς προσθήκην εἰς τὸ 33ον, τότε, ἄρθρον, προκειμένου περὶ τῶν βουλευτῶν « . . . καὶ δικαιοῦνται ἐλευθέρας κυκλοφορίας ἐπὶ τῶν ἐντὸς τοῦ Κράτους σιδηροδρομικῶν, ἀτμοπλοικῶν καὶ τροχιοδρομικῶν συγκοινωνιῶν ». Ἡ διάταξις αὕτη, εἶπα, δὲν εἶναι καινοφανής, διότι ὑπάρχει εἰς τὸ Γερμανικὸν καὶ εἰς τὸ Πολωνικὸν Σύνταγμα.

Πρωθυπουργὸς Μιχαλακόπουλος : «Δὲν εἶναι ὀρθόν. Εἰς τὴν Γερμανίαν οἱ σιδηρόδρομοι εἶναι κρατικοί».

Καφαντάρης : Κύριε Πρόεδρε, ἄς μείνωμεν εἰς τὰς παραδόσεις μας.

Καρασεβδᾶς : Δὲν πρόκειται περὶ δώρου πρὸς τοὺς βουλευτάς, πρόκειται νὰ διευκολυνθοῦν πρὸς ἐκτέλεσιν περιουσιῶν, τόσον ἀναγκαίων διὰ τὸ ἔργον των.

Καφαντάρης : Δὲν εἶναι ὀρθόν νὰ ἐπιβαρύνωμεν οἰκονομικῶς τὰς ἐταιρίας.

Πολλοὶ πληρεξούσιοι : Δεκτόν, δεκτόν.

Πρόεδρος : Ἡ προσθήκη ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως καὶ ἐψηφίσθη.

Εἰς ἄλλην συζήτησιν (1 Ἰουνίου 1925) προκειμένου περὶ καθορισμοῦ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Βουλευτῶν διὰ διατάξεως τοῦ Συντάγματος εἶπον «Πρέπει νὰ ὀρισθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν διὰ συνταγματικῆς διατάξεως, εἴτε διὰ σταθεροῦ ἀριθμοῦ, καὶ ὡς τοιοῦτον θὰ ἐπρότεινα τὸν ἀριθμὸν 250, εἴτε δι' ἀναλογίας ἐνὸς βουλευτοῦ ἀνὰ 25.000 πολιτῶν. Μερικοὶ ζητοῦν νὰ γίνῃ

τοῦτο διὰ νόμου. Ἄλλὰ ἤμπορεῖ νὰ φοβῆται κανεὶς ὅτι δυνατὸν οἱ βουλευταί, διὰ νὰ αὐξήσουν τὴν πιθανότητα τῆς ἐπιτυχίας των, νὰ αὐξήσουν ὑπερμέτρως τὸν ὅλον ἀριθμὸν τῶν βουλευτῶν, εἴτε νὰ μειώσουν, ἐπίσης ὑπερμέτρως, τὸν ἀριθμὸν τῶν πολιτῶν εἰς ὃν δέον νὰ ἀντιστοιχῇ ἕνας βουλευτής.

»Εἶπον μερικοὶ ὅτι ἐὰν αὐξηθῇ, ἐξ εὐτυχῶν γεγονότων, τὸ κράτος, τότε θὰ πρέπη νὰ αὐξηθῇ καὶ ὁ τυχὸν ὠρισμένος ἀριθμὸς βουλευτῶν, ἀλλὰ τότε, λέγω, θὰ υπάρξουν πιθανῶς καὶ ἄλλοι λόγοι τροποποιήσεων ἄρθρων τοῦ Συντάγματος, τὸ ὁποῖον ἄλλως τε δὲν εἶναι ἀναλλοίωτον, ὅπως αἱ πλάκες τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν εἰς τὸν Μωϋσῆν, ἀλλ' ὑπόκειται εἰς ἀναθεώρησιν, ἀναλόγως τῆς ἐξελίξεως τῶν κοινωνικῶν μας συνθηκῶν.

»Ἄλλως τε τοιαῦται διατάξεις ὑπάρχουν καὶ εἰς ἄλλα Συντάγματα, ὅπως τῆς Τσεχοσλοβακίας καὶ τῆς Γαλλίας, ὅπου ἔχουν ὀρίσει εἰς 300 τὸν ἀριθμὸν τῶν γερουσιαστῶν, καὶ τῆς Ἀμερικῆς ὀρίζον εἰς 30.000 τοὺς δημότας κατὰ βουλευτήν».

Ἡ Κυβέρνησις Μιχαλακοπούλου ἀντεμετώπισε καὶ πολλὰς ἐσωτερικὰς δυσκολίας, ὅπως ἀποκαλυφθεῖσαν κίνησιν ἀξιωματικῶν στρεφομένων ἐναντίον της, ὑπὸ τοὺς στρατηγὸν Λούφαν καὶ ἀντισυνταγματάρχην Ντερτιλῆν, τὰς συμπλοκάς, μετὰ ἀπωλειῶν ἐκατέρωθεν, μεταξὺ καπνεργατῶν Καβάλας καὶ Στρατοῦ, τὴν ἀπέλασιν τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντίνου τοῦ βου ὡς ἀνταλλαξίμου, καὶ τέλος τὴν παραίτησιν τοῦ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Ὑπουργοῦ Κονδύλη, γενομένην τὴν 10ην Ἰουνίου, ἡ ὁποία παρέσυρεν εἰς παραίτησιν καὶ ὀλόκληρον τὴν Κυβέρνησιν Μιχαλακοπούλου, ἥτις ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν της τὴν 11ην Ἰουνίου 1925. Ὁ Κουντουριώτης ἀνέθεσε κατὰ πρῶτον εἰς τὸν Καφαντάρην, ἀλλ' οὗτος μετέπεισε τὸν Μιχαλακόπουλον νὰ παραμείνῃ, ἀνασχηματίζων τὴν Κυβέρνησιν του, ἥτις καὶ ὠρίσθη τὴν 15ην Ἰουνίου καὶ παρουσιάσθη αὐθημερὸν εἰς τὴν Συνέλευσιν καὶ ἐζήτησε τὴν ψῆφον ἐμπιστοσύνης της. Κατὰ τὴν συνεδρίασιν αὐτήν, καθ' ἣν ὠμίλησαν ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἐγὼ εἶπον : « . . . Κρίνομεν ὅτι ἡ παρούσα Κυβέρνησις πρέπει νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν ἀρχήν, χωρὶς νὰ ἐξετάσωμεν ἂν ἐφήρμοσε καλῶς ἢ κακῶς τὸ πρόγραμμά της, διὰ τὸ ὁποῖον ἀρχικῶς τὴν ἐψηφίσαμεν, καὶ τοῦτο διότι ἡ παραίτησίς της συνέπεσε μὲ διαδόσεις ἐπιβολῆς, ἔξωθεν τοῦ περιβόλου τούτου προερχομένης, πρὸς ἀλλαγὴν τῆς Κυβερνήσεως. Δὲν γνωρίζω ἐὰν αἱ διαδόσεις αὗται εἶναι ἀληθεῖς, ἀλλὰ καὶ μόνον ἐὰν ἐγεννᾶτο ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἡ ἀλλαγὴ τῆς Κυβερνήσεως ἐπῆλθεν ἐξ αὐτῶν, αὕτη θὰ ἦτο ὀλεθριωτάτη. Τοσοῦτω μᾶλλον καθ' ὅσον καὶ ἡ παραίτησις τῆς προηγουμένης Κυβερνήσεως Καφαντάρη ἐθεωρήθη ὅτι ἐπῆλθε συνεπείᾳ ἐπιβολῆς ἐξωκοινοβουλευτικῶν παραγόντων. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς τουλάχιστον διὰ τῆς ψήφου μας θὰ συντελέσωμεν εἰς τὴν παραμονὴν τῆς Κυβερνήσεως».

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ψηφοφορίας ὑπῆρξεν ὅτι ἐψηφίσαν 237, ἐξ ὧν 146 ὑπέρ, 81 κατὰ καὶ 10 ἠρνήθησαν ψῆφον. Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ δὲν ἦτο πολὺ ἱκανοποιητικὸν διὰ τὴν Κυβέρνησιν, διότι ἀρχικῶς εἶχε λάβει 201 ψήφους ὑπέρ, δηλ. ἀπόλυτον πλειοψηφίαν, ἐνῶ ἤδη δὲν εἶχε τοιαύτην καὶ εἶχεν ἀπλῶς

πλειοψηφίαν, λόγω τῆς ἀποχῆς ἐκ τῆς ψηφοφορίας πολλῶν πληρεξουσίων. Γενικῶς εἶχεν ὑποστῆ φθοράν καὶ ἡ ἐντύπωσις τῆς κοινῆς γνώμης ἦτο ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἀσθενοῦς Κυβερνήσεως.

Ο ΠΑΓΚΑΛΟΣ ΠΡΩΤΥΠΟΥΡΓΟΣ

Ἡ Συνέλευσις ἐξηκολούθησε συνεδριάζουσα καὶ συζητοῦσα διάφορα ἄρθρα τοῦ Συντάγματος, καθὼς καὶ διαφόρους νόμους, μέχρι τῆς 24ης Ἰουνίου, ὅποτε καὶ ἐψήφισε τὴν ἀναλογικὴν ὡς ἐκλογικὸν σύστημα.

Ὅταν κατὰ τὰς 10 τὸ βράδυ διεκόπη ἡ συνεδρίασις τῆς Συνελεύσεως, διάχυτος ὑπῆρξεν ἡ διάδοσις ὅτι ὁ Πάγκαλος ἐπρόκειτο νὰ κάμῃ «κίνημα» τὸ ἴδιον ἐκεῖνο βράδυ.

Χωρὶς νὰ εἰσέλθωμεν εἰς λεπτομερείας, λόγω τῆς ἀναβλητικότητος τῆς Κυβερνήσεως Μιχαλακοπούλου, ἐν ἀρχῇ, καὶ λόγω τῆς ἀποφάσεώς της νὰ μὴ ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην αἱματοχυσίας κατόπιν, ὁ Πάγκαλος, ὁ ὁποῖος εἶχε μεταβῆ εἰς τοὺς στρατῶνας Ρούφ, ἀλλ' ἦτο διστακτικὸς ὡς πρὸς τὴν ἐπικράτησιν τοῦ κινήματός του καὶ ἐσκέφθη πρὸς στιγμὴν τὴν ἀναβολὴν του, ἐνεθαρρύνθη ἐκ τῆς Κυβερνητικῆς ἀπραξίας καὶ ἐπεκράτησε. Τὴν ἰδίαν νύκτα 24 πρὸς 25 Ἰουνίου ὁ Χατζηκυριακὸς ἐγένετο κύριος τοῦ Στόλου, ἄνευ ἀντιστάσεως. Ἀμφότεροι ἔστειλαν τηλεγραφήματα — καθ' ὅσον καὶ τὸ τηλεγραφεῖον, ἐξ ἀμελείας τῆς Κυβερνήσεως, εἶχε καταληφθῆ παρ' αὐτῶν—πρὸς τὸν Καφαντάρην καὶ τὸν Μιχαλακόπουλον, δι' ὧν τοὺς καθίστων ὑπευθύνους ἐὰν προεκάλουν αἱματοχυσίαν. Μία πρώτη σύσκεψις ἐγένετο εἰς τὰς 7½ τὸ πρωῖ, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κουντουριώτη, μὲ τοὺς ὑπουργούς, τὸν Καφαντάρην καὶ τὸν Κοנדύλην, ἡ ὁποία ὅμως δὲν κατέληξεν εἰς τίποτε, οὐδενὸς ἀναλαμβάνοντος νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν Μιχαλακόπουλον. Ἡ σύσκεψις ἐπανελήφθη εἰς τὰς 11½, εἰς αὐτὴν δὲ παρέστη καὶ ἐγὼ καὶ ὁ Παπανδρέου. Ἀρνηθέντων δὲ τῶν λοιπῶν ἀνετέθη εἰς τὸν Παπαναστασίου ὁ σχηματισμὸς τῆς Κυβερνήσεως, εἰς τὴν παράταξιν, ἄλλως τε, τοῦ ὁποίου ἦσαν ἐγγύτεροι οἱ Πάγκαλος καὶ Χατζηκυριακὸς. Ὁ Παπαναστασίου ἐδέχθη, θέσας ὡς ὅρον ὅτι τῆς Κυβερνήσεώς του θὰ μετεῖχον καὶ οἱ δύο ὡς ἄνω κινήματῆται. Γενομένου καὶ τοῦ ὅρου τούτου δεκτοῦ, ὁ Παπαναστασίου ἀπεδέχθη τὴν μεσημβρίαν τῆς 25 Ἰουνίου τὴν ἐντολὴν τοῦ σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως καὶ μετέβη εὐθὺς εἰς συνάντησιν τοῦ Παγκαλοῦ εἰς τοὺς στρατῶνας Ρούφ καὶ τοῦ ἐπρότεινε συμμετοχὴν εἰς τὴν Κυβέρνησιν του. Ὁ Πάγκαλος ὅμως ἤθελε δι' ἑαυτὸν τὴν Κυβέρνησιν καὶ παρήγγειλε τοῦτο εἰς τὸν Κουντουριώτην. Ὁ Παπαναστασίου τότε κατέθεσε τὴν ἐντολὴν καὶ ὁ Κουντουριώτης ἀνέθεσεν αὐτὴν εἰς τὸν Πάγκαλον, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι θὰ παρουσιάζετο τὸ ταχύτερον ἐνώπιον τῆς Συνελεύσεως διὰ νὰ τύχῃ τῆς ἐμπιστοσύνης αὐτῆς.

Οὕτω ἡ ὑπὸ τὸν Πάγκαλον Κυβέρνησις ὠρίσθη εἰς τὰς 6½ μ.μ. τῆς 26ης Ἰουνίου. Ὁ Παπαναστασίου διὰ νὰ ψηφίσῃ τὴν Κυβέρνησιν ἔθεσεν ὠρισμένους ὅρους, τοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ περιλάβῃ ὁ Πάγκαλος εἰς τὰς προ-

γραμματικᾶς του δηλώσεις. Τελικῶς ἡ Πάγκαλος ἀπεδέχθη καὶ οὕτω τὴν 30 Ἰουνίου 1925 ἡ Κυβέρνησις Παγκάλου παρουσιάσθη πρὸ τῆς Συνελεύσεως. Ὁμιλήσῃ δι' ὀλίγων, ὑπεσχέθη χρηστὴν διοίκησιν, ἀσφάλειαν, οἰκονομίαν, ὀργάνωσιν τοῦ Στρατοῦ καὶ τοῦ Στόλου, περιθάλψιν τῶν προσφύγων καὶ κατέθηκε σχέδιον ψηφίσματος «περὶ διακοπῆς τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως καὶ περὶ τῆς κατὰ τὸν χρόνον τῶν διακοπῶν ἐπιψηφίσεως τοῦ Συντάγματος καὶ ἐκδόσεως νομοθετικῶν διαταγμάτων» καὶ ἐδήλωσεν ὅτι τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ ἄνω ψηφίσματος ἡ Κυβέρνησις τὴν θεωρεῖ ὡς ζήτημα ἐμπιστοσύνης πρὸς αὐτήν.

Κατόπιν ὁμιλήσῃ ὁ Παπαναστασίου, δηλώσας ὅτι χάριν τῆς ὁμαλότητος θὰ δώσῃ χρόνον δοκιμασίας εἰς τὴν Κυβέρνησιν, κατόπιν ὁ Κονδύλης εἶπεν ὅτι θὰ ψηφίσῃ τὸ ψήφισμα καὶ κατόπιν ἐγὼ εἶπον περίπου :

«Ἄν πρόκειται νὰ ἀποφασίσωμεν ἐπὶ τῶν δηλώσεων τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι αὐταὶ δὲν ὑστέρησαν τῶν ἐκάστοτε ἀκουομένων ἐναυθᾶ δηλώσεων, εἶχον μάλιστα ἐπὶ πλεόν τὸ προσὸν τῆς συντομίας. Ἄλλ' οἱ κ. πληρεξούσιοι πρέπει νὰ βασίσουν τὴν κρίσιν των οὐχὶ εἰς τοὺς λόγους, ἀλλὰ ἐπὶ κριτηρίων σοβαρωτέρων. Ἡ σημερινὴ Κυβερνητικὴ μεταβολὴ δὲν εἶναι ἀπὸ τὰς συνήθεις τοιαύτας, ἀλλὰ προῆλθεν ἀπὸ κάποιαν σοβαρὰν ἀνωμαλίαν. Ἡ εὐθύνη, καθ' ἡμᾶς, τῆς παρουσιαζομένης ἀνωμαλίας βαρύνει κατὰ πρῶτον τὸν τέως πρωθυπουργὸν Μιχαλακόπουλον, ὁ ὁποῖος, παρὰ τὰς πολλαχῶθεν προειδοποιήσεις περὶ ἐπικειμένης τοιαύτης, ἄφηγε νὰ ὑπονοῆται ὅτι εἶναι κύριος τῆς καταστάσεως καὶ ὅτι ἡ στιβαρὰ χεὶρ του τυχὸν παρουσιαζομένην θὰ τὴν κατέστειλεν. Ἄλλ' ὅταν πράγματι παρουσιάσθῃ ὄχι μόνον δὲν ἀντέδρασεν, ἀλλ' ἐχρονοτρίβησε καὶ ἤρκεσθη νὰ παραιτηθῇ. Δεύτερος ἐπίσης, καθ' ἡμᾶς, ὑπεύθυνος εἶναι ὁ Γεώργιος Καφαντάρης, ὁ ὁποῖος ὡς ἡγούμενος τοῦ μεγαλυτέρου ἐν τῇ Συνελεύσει κόμματος ἀπέφυγε νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχὴν, φοβούμενος τὴν φθορὰν καὶ τὰς εὐθύνas, διὰ νὰ παραμείνῃ ἄθικτος διὰ τὴν περίοδον τῶν ὁμαλῶν περιστάσεων.

»Ἡμεῖς εἶναι ἀληθὲς ὅτι πρὸ ἡμερῶν ἐδώσαμεν ψῆφον ἐμπιστοσύνης εἰς τὴν Κυβέρνησιν Μιχαλακοπούλου, δικαιολογοῦντες ὅμως τὴν ψῆφον μας εἰπομεν ὅτι τὸ κάμνομεν διὰ νὰ μὴ παραχθῇ ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἔπεσε συνεπεῖα ἐπενεργείας παραγόντων ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τούτου εὐρισκομένων καὶ οὕτω ἐνθαρρυνθῶσιν οὗτοι, ἀλλ' ἀπετέλει καὶ σαφῆ δημοσίαν δῆλωσιν τῆς ἀντιλήψεως ἡμῶν περὶ τῶν εὐθυνῶν τῆς Κυβερνήσεως ὅπως προλάβῃ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς τοιαύτης ἀνωμαλίας.

»Τὸ δίλημμα πρὸ τοῦ ὁποίου εὐρισκόμεθα σήμερον, καὶ μαζὶ μὲ ἡμᾶς ὑποθέτω καὶ πλείστοι ἐξ ὑμῶν, εἶναι σκληρόν. Ἐνῶ ἐν τῇ συνειδήσει μας καταδικάζομεν τὴν γενομένην ἔκνομον πρᾶξιν, εἵμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἀναλογισθῶμεν καὶ τὰ ἐπακόλουθα τῆς καταψηφίσεως τῆς Κυβερνήσεως. Πρέπει νὰ ἀντιμετωπιζώμεν τὴν πραγματικότητα ὡς ἔχει. Ποῖος θὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχὴν μετὰ τὴν τυχὸν καταψήφισιν τῆς παρούσης Κυβερνήσεως, ἡ ὁποία ἐγένετο ἤδη κυρία τῆς καταστάσεως ;

»Θὰ παραιτηθῇ ἴσως ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, θὰ διαλυθῇ ἡ Συνέλευ-

σις κλπ. και θα προκύψουν ζητήματα λίαν επιζήμια δια την Χώραν. 'Ημεῖς ἐσκέφθημεν ἐπὶ πολὺ και, παρὰ την ἀντίθεσιν τῶν ἀντιλήψεων ἢ ὅποια μᾶς ἐχώριζε και μᾶς χωρίζει πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, ἀπεφασίσαμεν νὰ παράσχωμεν τὴν ψῆφον ἡμῶν ὑπὲρ τῆς Κυβερνήσεως, διαβλέποντες εἰς τοῦτο τὴν ὀλιγότερον κακὴν λύσιν διὰ τὰ συμφέροντα τοῦ Τόπου. Τέλος τοὺς τελευταίους διαταγμοὺς ἡμῶν διέλυσε τὸ ὑποβληθὲν σχέδιον ψήφισματος, δι' οὗ μᾶς παρέχεται σχετικὴ ἐγγύησις ὅτι δὲν θὰ βραδύνωμεν νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ὁμαλότητα, και εὐχομαι ὅπως αἱ εὐθύναι τῆς ἀρχῆς μετριάσωσι τὴν ὀρηκτικότητα τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀνωμαλίας. . . »

Κατόπιν ὠμίλησαν οἱ Τσιριμῶκος, Ρ. Μανουηλίδης, Γ. Φραγκοῦδης, Π. Καρασεβδᾶς, Γ. Σεχιώτης, Θ. Κουτούπης, Δ. Λεονάρδος, Α. Ἀκριτάς, Ἰ. Πασαλίδης και ἄλλοι και περὶ τὴν 2½ πρωινήν ὥραν τῆς 1ης Ἰουλίου ἔληξεν ἡ ψηφοφορία, καθ' ἣν ἐπὶ συνόλου 397 πληρεξουσίων ἐψήφισαν 208, ἐξ ὧν 185 ὑπὲρ, 14 κατὰ και 9 ἠρνήθησαν ψῆφον και οὕτω ὁ Πάγκαλος περιεβλήθη τὸν ἀποκληθέντα «κοινοβουλευτικὸν μανδῦαν». Οἱ Καφαντάρης και Μιχαλακόπουλος δὲν παρέστησαν, ἐφαρμόσαντες τὴν προσφιλεῖ των και ἄκοπον μέθοδον τῆς ἀποχῆς. Οὕτω διεκόπησαν αἱ ἐργασίαι τῆς Βουλῆς διὰ τὸν Ὀκτώβριον και ἐψήφισθη τὸ ψήφισμα, δι' οὗ παρείχεται εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὸ δικαίωμα τῆς ἐκδόσεως Ν. Διαταγμάτων. Καὶ πρῶτον τοιοῦτον, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν παρὰ τοῦ Τύπου ἐπικρίσεων ἐναντίον του, ὁ Πάγκαλος ἐξέδωκε τὴν 13 Ἰουλίου 1925 Νομοθετικὸν Διάταγμα, δι' οὗ ἐτίθεντο φραγμοὶ εἰς τὸν Τύπον και συνεπέα τούτου ἐτιμωρήθησαν ἀρκετοὶ συντάκται διὰ φυλακίσεως και ἐφημερίδες διὰ παύσεως. Δι' ἄλλου Νομοθετικοῦ Διατάγματος, ἐκδοθέντος τὴν 20 Ἰουλίου 1925, ἐθέσπισε τὴν ποινὴν τοῦ δι' ἀγχόνης θανάτου διὰ τοὺς καταχραστὰς τοῦ δημοσίου χρήματος και κατόπιν αὐτοῦ ἀπηγγονίσθησαν τὴν 28ην Νοεμβρίου εἰς τὸ Γουδι οἱ Δρακάτος και Ζαριφόπουλος, ἄξιωματικοὶ διαχειρισταί.

Συμφώνως πρὸς τὸ ἴδιον ψήφισμα κατηρτίσθη και 30μελὴς ἐπιτροπὴ (τῆς ὁποίας μετεῖχον και ἐγώ), πρὸς ἐπεξεργασίαν τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Χώρας. Ἡ Ἐπιτροπὴ αὕτη ἐπεράτωσε τὸ ἔργον της κατὰ τὸν Σεπτέμβριον. Τὸ καταρτισθὲν ὅμως παρ' αὐτῆς σχέδιον ὑπέστη μερικὰς περικοπὰς παρὰ τῆς Κυβερνήσεως Παγκάλου, ἰσχυριζομένης ὅτι αὗται δὲν ἦσαν σύμφωνοι μετὴν γνώμην τῆς πλειοψηφίας τῆς Συνελεύσεως και τὴν 29ην Σεπτεμβρίου ὑπεγράφη παρὰ τῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως και τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας τὸ νέον Σύνταγμα και ἐδημοσιεύθη αὐθημερὸν εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως. Καὶ τὴν ἐπομένην 30 Σεπτεμβρίου ἐδημοσιεύθη τὸ Διάταγμα περὶ διαλύσεως τῆς Συνελεύσεως, ὡς ληξάσης τῆς ἀποστολῆς της, χωρὶς ὅμως νὰ ἀναγράφεται και ὁ χρόνος τῆς διενεργείας νέων ἐκλογῶν πρὸς ἀνάδειξιν ἀπλῆς Βουλῆς. Τὴν διάλυσιν τῆς Συνελεύσεως διὰ δηλώσεών των ἐπεδοκίμασαν οἱ Μιχαλακόπουλος, Κονδύλης, Παναγῆς Τσαλδάρης και Μεταξᾶς, ὡς και ἀρκετοὶ πληρεξούσιοι, και ἡ κοινὴ γνώμη τὴν ἀπεδέχθη μᾶλλον εὐμεγῶς. Καὶ μόνον οἱ Καφαντάρης και Παπαναστασίου κατέκριναν αὐτὴν.

Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΠΑΓΚΑΛΟΥ

Ὁ μὴ καθορισμὸς τοῦ χρόνου διενεργείας τῶν ἐκλογῶν μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἀπετέλεσε τὸ πρῶτον δεῖγμα τῶν ὑστεροβούλων σκέψεων τοῦ Παγκάλου. Διαφωνία μεταξύ τῶν ὑπουργῶν ἠγέρθησαν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ παρητήθησαν οἱ Ρέντης, Τσιριμῶκος, Μανουηλίδης, Καναβός, Κοφινᾶς καὶ προσελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Παγκάλου ὑπουργοὶ ἐκ τῆς ἀντιβενιζελικῆς παρατάξεως οἱ Λουκᾶς Ροῦφος, Γ. Σεχιώτης, Ριχάρδος Λιβαθηνόπουλος.

Τὴν 24ην Ὀκτωβρίου διενεργήθησαν δημοτικαὶ ἐκλογαί, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ 10ετίας δὲν εἶχον ἐνεργηθῆ.

Ο ΠΛΑΣΤΗΡΑΣ

Ὁ Ν. Πλαστήρας, καίτοι ἰδιωτεύων εἰς τὴν πατρίδα του Καρδίτσαν, ἤρχετο εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς ἐπιζητοῦντας τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Παγκάλου καὶ μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Συνελεύσεως ἦλθεν εἰς Ἀθήνας. Ὁ Πάγκαλος πληροφορηθεὶς τοῦτο ἔστειλε τὸν φρούραρχον Ἀθηνῶν Ναπολέοντα Ζέρβαν νὰ τὸν συλλάβῃ, ἀλλ' οὗτος, πληροφορηθεὶς τοῦτο, ἀπεκρύβη καὶ ὁ Πάγκαλος ἐξέδωκε προκήρυξιν διὰ τῆς ὁποίας ἠπεῖλει ὅτι ὅποιος ἀποκρύπτει τὸν Πλαστήραν θὰ τιμωρηθῆ διὰ θανάτου. Καὶ μόλις τὰς πρωινὰς ὥρας τῆς 24ης Ὀκτωβρίου 1925 κατωρθώθη ἡ σύλληψις του καὶ ἡ ἄμεσος ἀπέλασις του διὰ τοῦ ἀντιτορπιλικοῦ «Λέων» εἰς Ἰταλίαν.

ΕΙΣΒΟΛΗ ΕΙΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΝ

Ἀρκεταὶ προκλήσεις ἐγένοντο ἐκάστοτε ὑπὸ τοῦ Βουλγαρικοῦ κομιτάτου πρὸς αὐτονόμησιν τῆς Μακεδονίας, τὴν ὁποίαν νὰ κατακτήσουν, κατόπιν, ὅπως κατέκτησαν ἄλλοτε τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν. Ἐν τοιοῦτον ἐπεισόδιον συνέβη τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1926 εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ ὄρους Μπέλες ἡμέτερον φυλάκιον. Οἱ Βούλγαροι στρατιῶται τοῦ ἔναντι φυλακίου ἐπυροβόλησαν καὶ ἐφόνευσαν 2 ἡμετέρους στρατιῶτας καὶ οἱ ἡμέτεροι, φυσικά, ἀντεπυροβόλησαν. Ὁ λοχαγὸς Χ. Βασιλειάδης σπεύσας διέταξε τὴν παῦσιν τοῦ πυρός καὶ λαβῶν λευκὴν σημαίαν κατηυθύνθη πρὸς τὸ Βουλγαρικὸν φυλάκιον πρὸς συνεννόησιν, ἀλλ' ἐφρονεῦθη καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Ὁ Πάγκαλος διέταξε τότε τὴν εἰσβολὴν εἰς τὸ Βουλγαρικὸν ἔδαφος, ἡ ὁποία καὶ ἐγένετο, τοῦ στρατοῦ μας προχωρήσαντος μέχρι τῆς Βουλγαρικῆς πόλεως Πετρίτσι, τὴν ὁποίαν καὶ κατέλαβεν. Ἡ Βουλγαρία ἀνεφέρθη εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν, τὸ Συμβούλιον τῆς ὁποίας συνελθὸν τὴν 26ην Ὀκτωβρίου ἐζήτησε τὴν καταπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ τὴν ἄμεσον ἀποχώρησιν τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, ἧτις καὶ ἐγένετο. Ἡ Κ.Τ.Ε. κατήρτισεν ἐξεταστικὴν ἐπιτροπὴν,

κατόπιν τῆς ἐκθέσεως τῆς ὁποίας κατεδίκασε τὴν Ἑλλάδα εἰς καταβολὴν ἀποζημιώσεως 30 ἑκατομ. λέβα (Βουλγαρικὸν νόμισμα) διὰ προξενθείσας ἐκ τῆς εἰσβολῆς ζημίας.

Η ΑΠΡΟΚΑΛΥΠΤΟΣ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ

Ὁ Πάγκαλος ἔκαμε μερικάς συσκέψεις μετὰ τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν ἔλων τῶν παρατάξεων περὶ διενεργείας ἀδιαβλήτων ἐκλογῶν καὶ ἀναλήψεως παρ' αὐτῶν ὀρισμένων ὑποχρεώσεων ὡς πρὸς τὸ πολίτευμα, αἵτινες εἰς οὐδὲν κατέληξαν θετικὸν ἀποτέλεσμα. Ἐκ τῶν τριημέρων συζητήσεων ὁ Πάγκαλος ἐπέστη ὅτι καμμία μετ' αὐτοῦ συνεργασία τοῦ παλαιοῦ πολιτικοῦ κόσμου δὲν ἦτο δυνατὴ καὶ ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ διοικήσῃ μόνος.

Ὁ Πάγκαλος εἶχε καταρτίσει Ταξιαρχίαν Δημοκρατικῆς Φρουρᾶς ἐκ τῶν Δημοκρατικῶν Ταγμάτων, με ἐπὶ κεφαλῆς τὸν συνταγματάρχην Θεόφιλον Βουτσινᾶν. Οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς Ταξιαρχίας, τὴν 3 Ἰανουαρίου 1926, μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν γυμνασίων εἶχαν προπαρασκευάσει εἰς Ἀγίαν Παρασκευὴν (παρὰ τὸ Χαλάνδρι) γεῦμα, εἰς ὃ εἶχαν καλέσει καὶ τὸν Πάγκαλον, ὁ ὁποῖος προσῆλθε μετὰ τῶν ὑπουργῶν Φιλάνδρου, Κουνδούρου καὶ Ταβουλάρη, ὡς καὶ τοῦ Διοικητοῦ τοῦ Σώματος Στρατοῦ ἀντιστρατήγου Χ. Τσερούλη. Κατὰ τὸ γεῦμα ὁ ταξιαρχος Βουτσινᾶς ἤγειρε πρόποσιν ὑπὲρ τοῦ Παγκάλου, συστήσας εἰς αὐτὸν νὰ ἀπομακρύνῃ κάθε ἐμπόδιον τὸν ὅποιον παρενεβάλλετο εἰς τὸν πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος δρόμον του. Ὁ Πάγκαλος ἀπαντῶν ἐτόνισεν ὅτι «μόνον ὁ Στρατὸς διὰ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1909 εἰς τὸ Γουδι καὶ τοῦ 1922 ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς μὲν πρώτης κατέστρεψαν αἱ ἐκλογαὶ τοῦ 1920, τὰ δὲ τῆς δευτέρας ἀφέθησαν ἀτελῆ ἐκ τῆς σπουδῆς τῆς νὰ παραδώσῃ τὴν ἀρχὴν εἰς τὰ κόμματα. Ἐπειδὴ ὅθεν βλέπω ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐμπιστευώμεθα εἰς τὸν κοινοβουλευτισμὸν, διὰ τοῦτο ἀπεφάσισα εἰς τὸ μέλλον νὰ στηρίζω τὴν πορείαν μου εἰς τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Στρατοῦ, ὅστις ἀποτελεῖ τὴν μόνην ὑγιᾶ βάσιν». Ἡ Ταξιαρχία μετὰ τὸ γεῦμα κατῆλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ πᾶρήλασε πρὸ τοῦ Παγκάλου ζητωκραυγάζουσα ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ τὸ βράδῳ τῆς ἰδίας ἡμέρας ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Πολιτικοῦ Γραφείου ἀνακοινωθὲν ὅτι αἱ ἐκλογαὶ ἀναβάλλονται ἀπ' ἀόριστον. Ὁ Χατζηκυριάκος, ὁ ὁποῖος φαίνεται δὲν διετέλει ἐν γνώσει τῶν τεκταινομένων, παρητήθη, καθὼς καὶ ὁ Σεχιώτης.

Τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1926 ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως, ὡς καὶ διὰ τοῦ τύπου, διάγγελμα τοῦ Παγκάλου πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν, διὰ τοῦ ὁποῖου καθίστα γνωστὸν ὅτι ἀναλαμβάνει ὄλας τὰς ἐξουσίας, σεβόμενος τὴν μορφήν καὶ τὰς βάσεις τοῦ Πολιτεύματος, ἐπελθούσης οὕτω τῆς ἀπροκαλύπτου πλέον ἀνακηρύξεως τῆς δικτατορίας.

Ἡ ἀνακήρυξις τῆς δικτατορίας δὲν ἐξήλειψεν ὡς διὰ μαγείας τὰς δυσκολίας τὰς ὁποίας συνήντα ὁ Πάγκαλος καὶ προηγουμένως ἐν τῇ διοικήσει.

Οὕτω ἠναγκάσθη, μὴ κατορθώσας νὰ ἐπιτύχη δάνειον εἰς τὸ Ἐξωτερικόν, νὰ ἐκδώσῃ ἐσωτερικὸν ἀναγκαστικὸν δάνειον, ἐξέδωσε συντακτικὰς πράξεις περὶ ἄρσεως τῆς ἰσοβιότητος καὶ μονιμότητος τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, ἀντεμετώπισε προπαρασκευὴν κινήματων ἐναντίον του, συνέλαβε καὶ ἐξώρισε τοὺς Καφαντάρην, Κονδύλην, Παπαναστασίου καὶ πολλοὺς ἄλλους πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς, οἱ ὅποιοι δὲν ἱκανοποιήθησαν, ὡς ἤλπιζον, παρὰ τοῦ Παγκάλου.

Τὴν 15ην Μαρτίου 1926 ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ναύαρχος Κουντουριώτης ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του. Ὁ Πάγκαλος, ὁ ὁποῖος ἐπεζήτη τὸ ἀξίωμα τοῦτο, ἀλλὰ τὸ ἤθελε μὲ δικαιώματα τὰ ὁποῖα εἶχεν ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐν Ἀμερικῇ (Ἡνωμέναις Πολιτείαις), προεκήρυξεν ἐκλογὰς διὰ τὴν 4ην Ἀπριλίου, πρὸς ἀνάδειξιν Προέδρου τῆς Δημοκρατίας ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ Λαοῦ. Διὰ τοῦ ὀρίου ἡλικίας τὸ ὁποῖον ἔθεσε (60 ἐτῶν) ἀπέκλεισε τῆς ὑποψηφιότητος τὸν Ζαῖμην καὶ τὸν Κουντουριώτην. Τὰ περισσώτερα τῶν ἄλλων κομμάτων ὑπέδειξαν ὡς ὑποψήφιον τὸν Δεμερτζῆν. Δύο ὅμως ἡμέρας πρὸ τῶν ἐκλογῶν ὁ Πάγκαλος ἀνεκοίνωσεν ὅτι διὰ τεχνικούς λόγους αἱ ἐκλογαὶ θὰ διεξήγοντο τὴν Κυριακὴν 4 Ἀπριλίου εἰς 12 νομούς, καὶ τὴν ἐπομένην Κυριακὴν 11 Ἀπριλίου, εἰς τοὺς ὑπολοίπους 23 νομούς. Τὰ κόμματα τότε ἐδήλωσαν ὅτι θὰ ἀπόσχουν τῶν ἐκλογῶν. Αἱ ἐκλογαὶ ἐν τούτοις διεξήχθησαν καὶ ἡ ἀποχὴ ἀπεδείχθη ὅτι δὲν ἦτο καὶ τόσο μεγάλη, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα αὐτῶν, δι' οὗ ἐξελέγη ὁ Πάγκαλος Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, δέον νὰ θεωρηθῇ γνήσιον. Τὴν 18ην Ἀπριλίου ὠρκίσθη ἐν τῇ Μητροπόλει, ἐν ἐπίσημῳ τελετῇ καὶ ἀμέσως κατόπιν ἐπεζήτησε νὰ παραδώσῃ τὴν πρωθυπουργίαν καὶ ἀπετάθη κατὰ πρῶτον εἰς τὸν ἄλλοτε ἀρχιστράτηγον Λεωνίδα Παρασκευόπουλον, καὶ τούτου ἀρνηθέντος ἀπετάθη εἰς τὸν Ζαβιτσιᾶνον, ὁ ὁποῖος ἐξήρτησε τὴν ἀποδοχὴν του ἀπὸ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Κυριάκου Βενιζέλου, υἱοῦ τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου. Ὁ Βενιζέλος ἐνέκρινε τὴν συμμετοχὴν τοῦ υἱοῦ του, ἐὰν ὁ Πάγκαλος ἀνελάμβανεν ὀρισμένας ὑποχρεώσεις. Ὁ Πάγκαλος τὰς ἀπεδέχθη. Ἀλλὰ οἱ Καφαντάρης καὶ Μιχαλακόπουλος, παρὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ Βενιζέλου, δὲν ἠνόουν νὰ ἀναγνωρίσουν τὸν Πάγκαλον ὡς νομίμως κατέχοντα τὴν θέσιν τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας. Κατόπιν τούτου ὁ Ζαβιτσιᾶνος κατέθεσε τὴν ἐντολὴν καὶ ὁ Πάγκαλος ἐσχημάτισεν ὑπηρεσιακὴν Κυβέρνησιν ὑπὸ τὸν Εὐταξίαν, ἡ ὁποία ὠρκίσθη ἐνώπιόν του τὴν 19ην Ἰουλίου 1926. Ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως αὐτῆς ὑπεγράφησαν διάφοροι μετὰ τῆς Σερβίας συμβάσεις — ἐν αἷς καὶ ἡ περὶ ἐλευθέρας Σερβικῆς Ζώνης, εἰς τὸν λιμένα Θεσσαλονίκης — παρὰ τὴν ἐναντίαν γνώμην ὄλων τῶν ἄλλων πολιτικῶν καὶ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν Τσαμαδοῦ, παραιτηθέντος, αἵτινες, ὅμως, εὐτυχῶς δὲν ἐκυρώθησαν βραδύτερον ὑπὸ τῆς Βουλῆς. Καὶ ἄλλα σφάλματα, ἀλλὰ καὶ προσωπικαὶ δυσარέσκειαι τῶν παραγόντων τῆς δικτατορίας ἐδημιούργησαν δυσμενῆ ἀτμόσφαιραν περὶ τὸν Πάγκαλον καὶ κινήσεις πρὸς ἀνατροπὴν του. Τέλος τὴν 21 Αὐγούστου ἐπανεστάτησαν τὰ δημοκρατικὰ τάγματα εἰς τὰ ὁποῖα προσεχώρησαν καὶ ἄλλα τμήματα. Τὴν

ἐπανάστασιν παρεσκευάσεν ὁ Ναπολέων Ζέρβας καὶ ἠγήθη αὐτῆς ὁ Κονδύλης. Ἡ ἐπανάστασις ἐπεκράτησεν. Ὁ Πάγκαλος εὐρίσκετο τότε εἰς Σπέτσας, πρὸς παραθερισμὸν καὶ ἀνάπαυσιν καὶ ἐκράτει ἐκεῖ καὶ τὸ ἀντιτορπιλικὸν («Περγαμος»). Πληροφορηθεὶς διὰ τοῦ ἀσυρμάτου τῆς Περγάμου τὴν ἐπανάστασιν ἐπέβη τῆς Περγάμου καὶ κατηθύνηθη πρὸς τὸν ἐκτελοῦντα γυμνάσια, ὑπὸ τὸν φίλον του Κολιαλέξην, στόλον. Μετὰ μακρὰν καταδίωξιν συνελήφθη, τέλος, περὶ τὸν Μαλέαν καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τὰς φυλακὰς Αἰγίνης, καὶ ἐκεῖθεν μετεφέρθη εἰς τὰς φυλακὰς Ἰντζεδὶν τῆς Κρήτης.

Τελικῶς κατεδικάσθη εἰς 2 ἐτῶν φυλάκισιν καὶ στέρησιν τῶν πολιτικῶν του δικαιωμάτων. Αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ τύχη τοῦ περιέργου αὐτοῦ δικτάτορος, ἡ διάβασις τοῦ ὁποῦο ἀπὸ τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῆς Χώρας δὲν ἀφῆκε τίποτε τὸ ὁποῖον νὰ εἶναι εἰς τὸ ἐνεργητικὸν του.

Ο ΚΟΝΔΥΛΗΣ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ

Ὁ Κονδύλης ἐπικρατήσας κατὰ τὴν κατὰ τοῦ Παγκαλοῦ στάσιν τὴν 21 Αὐγούστου 1926 ἐκάλεσε κατὰ πρῶτον τὸν ναύαρχον Κουντουριώτην, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν παραίτησίν του ἐκ τῆς Προεδρείας τῆς Δημοκρατίας διέμενεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του, τὴν Ὑδραν, ὅπως ἐπανέλθῃ εἰς Ἀθήνας καὶ ἀναλάβῃ τὰ καθήκοντά του. Ἀπληλευθέρωσε κρατούμενους καὶ ἐξορίστους πολιτικούς καὶ ἱκανοποίησε τοὺς πρωταγωνιστὰς τῆς στάσεως δι' ἐπικαίρων θέσεων. Διάγγελμα δὲ αὐτοῦ πρὸς τὸν Στρατὸν καὶ τὸν Στόλον διελάμβανεν ὅτι μετὰ 8 τὸ πολὺ μῆνας θὰ διενεργοῦντο ἐλεύθεραι ἐκλογαί. Ὁ Κουντουριώτης ἐδέχθη καὶ διὰ διαγγέλματός του, τῆς 24 Αὐγούστου, ἐτόνισεν ὅτι καταλυθεῖσθαι τῆς δικτατορίας ἀναλαμβάνει τὴν ἄσκησιν τῶν Προεδρικῶν του καθηκόντων, εἰς τὰ ὁποῖα τὸν ἔταξεν ἡ ψῆφος τῆς Δ' Συντακτικῆς Συνελεύσεως.

Γενικῆ ἐπεκράτει ἀντίληψις παρὰ τῶ πολιτικῶ κόσμῳ ὅτι ἐπεβάλλετο ὁ σχηματισμὸς Οἰκουμενικῆς Κυβερνήσεως, ἣτις θὰ διενήργει τὸ συντομώτερον ἐκλογάς, διεφώνουν μόνον ὡς πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως καὶ τελικῶς ὁ Κουντουριώτης ἀνέθεσεν εἰς τὸν Κονδύλην τὸν σχηματισμὸν τῆς Κυβερνήσεως, ἡ ὁποία καὶ ὠρίσθη τὴν 26ην Αὐγούστου καὶ ἐν τῷ πρώτῳ της διαγγέλματι ἐξήγγειλεν ὅτι θὰ διενήργει ἐκλογάς τὴν 24ην Ὀκτωβρίου. Ἐν τῷ μεταξύ ἐπέστρεψε καὶ ὁ Πλαστήρας εἰς Ἀθήνας. Κοινῆ ἀξιώσει τῶν ἐπανάστατικῶν παραγόντων ὁ Κονδύλης ἀπεφάσισε νὰ διαλύσῃ τὰ δημοκρατικὰ τάγματα. Ταῦτα ὅμως δὲν διελύθησαν καὶ κατόπιν μάχης, εἰς τὴν ὁδὸν Κηφισίας, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν, ἀπὸ τὸ κυβερνητικὸν πυροβολικόν, ἀρκετοὶ ἄνδρες τῶν Ταγμάτων, τελικῶς παρεδόθησαν οἱ διοικηταὶ αὐτῶν Ζέρβας καὶ Ντερτιλῆς, οἵτινες καὶ ἐφυλακίσθησαν.

Ἡ Κυβέρνησις Κονδύλη τὴν 22 Σεπτεμβρίου 1926 — κατὰ τὰς ὑποδείξεις τῶν πολιτικῶν κομμάτων — ἐδημοσίευσεν τὸν Καταστατικὸν Χάρτην τῆς:

Χώρας, ὡς τὸν εἶχε διατυπώσει ἡ 30μελής ἐπιτροπὴ τῆς Συνελεύσεως καὶ ἄνευ τῶν περικοπῶν καὶ τροποποιήσεων τὰς ὁποίας εἶχε κάμει ὁ Πάγκαλος.

Ἐπίσης ἐδημοσίευσε τὸ διάταγμα περὶ προκηρύξεως ἐκλογῶν μὲ τὴν ἀναλογικὴν, ὡς καὶ δῆλωσίν του ὅτι θὰ διέλυε τὸ κόμμα του καὶ δὲν θὰ ἐπολιτεύετο κατὰ τὰς προσεχεῖς ἐκλογάς, ὥστε νὰ μὴ διαβληθοῦν αὐταί.

Πρὸς στιγμὴν οἱ Λαϊκοὶ ἐπέμειναν εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ Κονδύλη καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ πλειοψηφικοῦ συστήματος κατὰ τὰς ἐκλογάς, ἀπειλήσαντες ἀποχὴν ἐξ αὐτῶν. Ὁ Κουντουριώτης συνεκάλεσε σύσκεψιν τὴν 28ην Σεπτεμβρίου, τῆς ὁποίας μετέσχον καὶ ἐγώ, καὶ ἀφοῦ ἐγένετο δεκτὸν νὰ παραιτηθοῦν οἱ μέλλοντες νὰ πολιτευθοῦν Ὑπουργοὶ καὶ ὅτι ἡ ἀναλογικὴ θὰ ἐφημεριάζετο μόνον εἰς τὰς προσεχεῖς ἐκλογάς, ἀπέσυρον τὰς ἀντιρρήσεις των οἱ Λαϊκοί, ἀλλ' ἀνεβλήθησαν αἱ ἐκλογαὶ ἐπὶ 15θήμερον, ἤτοι διὰ τὴν 7ην Νοεμβρίου, ὅποτε καὶ διεξήχθησαν ἐν ἀπολύτῳ τάξει καὶ ἀμεροληψία. Ἐπὶ τῶν 286 ἐδρῶν οὐδὲν κόμμα συνεκέντρωσε τὴν ἀπόλυτον πλειοψηφίαν καὶ συνεπῶς ἤρχισαν συνεννοήσεις μακραί, πρὸς καταρτισμὸν ὑπερκομματικῆς Κυβερνήσεως, καὶ συνεφωνήθη ὅπως αὕτη τεθῆ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Ἄλ. Ζαῖμη. Αὕτη ὠρίσθη τὴν 4ην Δεκεμβρίου 1926 μετέσχον δὲ αὐτῆς ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κομμάτων.

Ἐγὼ δὲν εἶχα θέσει ὑποψηφιότητα κατὰ τὴν ἐκλογὴν ταύτην, καθ' ὅσον οἱ Καφαντάρης καὶ Μιχαλακόπουλος, οἵτινες κατήρτισαν τοὺς συνδυασμοὺς τῆς ἐνώσεως Φιλελευθέρων, ἔκριναν ὅτι θὰ συνέβαλλεν εἰς τὴν ὁμαλότητα ὁ ἀποκλεισμὸς οἰουδήποτε πρῶην Ἐπαναστατικοῦ παράγοντος.

Ἡ ὑπὸ τὸν Ζαῖμην Οἰκουμενικὴ Κυβέρνησις ἀντεμετώπισε διαφόρους δυσκολίας, διαταράξεις τῆς τάξεως, κινήσεων ἐναντίον τῆς, διαφωνιῶν μεταξὺ τῶν μετεχόντων τῆς Κυβερνήσεως κομμάτων, κλπ. Πλὴν τῶν ἄλλων καὶ ὁ Πρόεδρος Κουντουριώτης εἰδοποίησε τὸν Πρωθυπουργὸν Ζαῖμην ὅτι ἐὰν ἡ Βουλὴ δὲν ἐφήφιζε τὸ Σύνταγμα ἐντὸς ὀρισμένης προθεσμίας, θὰ παρητεῖτο. Ἡ προθεσμία παρήλθεν ἀπρακτος καὶ ὁ Κουντουριώτης ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του, πιεσθεὶς ὅμως ἀνεκάλεσε ταύτην, ἀλλὰ καὶ ἡ Βουλὴ ἐπέσπευσε τὴν ψήφισιν τοῦ Συντάγματος, τὸ ὁποῖον καὶ ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως τὴν 3ην Ἰουνίου 1927.

Ἄλλο ἀκανθῶδες ζήτημα διὰ τὴν συμμαχικὴν Κυβέρνησιν ὑπῆρξε τὸ ἀποτακτικόν, δηλ. ποιοὶ ἐκ τῶν ἀποταχθέντων καθ' ὅλην τὴν παρελθοῦσαν ἀνώμαλον περίοδον ἔπρεπε νὰ ἐπανέλθουν. Τὸ ζήτημα αὐτὸ διήλθε πολλὰς φάσεις, ἀνεμίχθη δὲ εἰς αὐτὸ καὶ ὁ Βενιζέλος, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν ἐπανέλθει καὶ παρέμενεν εἰς Χανιά καὶ ὁ ὁποῖος ἀπέτρεψε κίνημα ἐτοιμαζόμενον παρὰ τοῦ Ὁθωναίου, ὁ ὁποῖος, ἀπαιτήσας τῶν Λαϊκῶν, ἀπεστρατεύθη, διότι ὑπῆρξε Πρόεδρος τοῦ Στρατοδικείου τὸ ὁποῖον καταδίκασε τοὺς Ἐξ.

Τὴν 12ην Αὐγούστου ἀπεχώρησαν οἱ Λαϊκοὶ Ὑπουργοὶ τῆς Κυβερνήσεως, διαφωνήσαντες ὡς πρὸς τὴν ἴδρυσιν τῆς Ἐκδοτικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ εἰς τὸ ὅτι τὸ εἰς χρυσὸν κάλυμμα ἀνῆκεν εἰς τὸ Δημόσιον καὶ ὄχι εἰς τὴν Τράπεζαν. Ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς ὅμως παρέμεινεν. Ἐγένινεν ἀνασχηματι-

σμός τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀργότερον ἐπῆλθε διαφωνία διὰ τὸ ζήτημα τῆς ὁδοποιίας. Ὁ Μεταξᾶς, ὡς Ὑπουργὸς τῆς Συγκοινωνίας, ἐπρότεινε νὰ δοθῇ ἡ ἐργολαβία εἰς τὸν οἶκον Μακρῆ, καίτοι ἀκριβώτερον, ὡς καλύτερον. Οἱ ἄλλοι δὲν ἀπεδέχθησαν. Λόγω τῶν διαφωνιῶν ὁ Ζαῖμης ὑπέβαλε τὴν παραίτησιν τῆς Κυβερνήσεως, ἡ ὁποία ἀνεσχηματίσθη καὶ πάλιν ὑπὸ τὸν Ζαῖμην, καὶ τὴν 20ὴν Φεβρουαρίου 1928 ἔλαβε ψῆφον ἐμπιστοσύνης παρὰ τῆς Βουλῆς. Νέαι προστριβαὶ ἐγενήθησαν κατόπιν μεταξὺ Καφαντάρη, ὡς Ἀρχηγοῦ τῶν Φιλελευθέρων καὶ τοῦ Βενιζέλου, ἀπέχοντος τῆς πολιτικῆς ἀλλὰ καὶ προβαίνοντος εἰς δηλώσεις καὶ ἐπικρίσεις. Κατόπιν τούτων παρητήθη ὁ Καφαντάρης τῆς ἡγεσίας τοῦ κόμματος, καὶ μὴ ὦν πλέον ἀρχηγὸς κόμματος παρητήθη καὶ ἀπὸ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, παρητήθησαν δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ τινες ἄλλοι τῶν Ὑπουργῶν. Ὁ Ζαῖμης ἠναγκάσθη οὕτω νὰ ὑποβάλῃ καὶ πάλιν τὴν παραίτησιν τῆς Κυβερνήσεώς του, τὴν 22 Μαΐου 1928.

Τὴν ἐπομένην, 23 Μαΐου, ὁ Βενιζέλος ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἀναλαμβάνει ἐκ νέου τὴν ἡγεσίαν τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, παρὰ τὴν προηγουμένην δῆλωσίν του περὶ ἀποχῆς ἀπὸ τῆς πολιτικῆς, «πρὸς ἀποτροπὴν καθεστωτικῶν κινδύνων καὶ κατὰ τῆς ἀπειλῆς τῆς δικτατορίας καὶ κατὰ τῶν ἐκ τῆς ἀκυβερνησίας δυναμένων νὰ προκύψουν κοινωνικῶν διαταράξεων».

Τῇ συμβουλῇ τοῦ Βενιζέλου πρὸς τὸν Ζαῖμην καὶ τὸν Καφαντάρην ἐσχηματίσθη καὶ πάλιν Κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ζαῖμην, μὲ συμμετοχὴν Καφαντάρη, Μιχαλακοπούλου καὶ Μεταξᾶ, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Βενιζέλος θὰ παρεῖχε τὴν ὑποστήριξίν του. Ἡ νέα Κυβέρνησις Ζαῖμη ἔλαβε ψῆφον ἐμπιστοσύνης τὴν 2 Ἰουνίου 1928.

Νέα ὅμως διαφωνία Βενιζέλου—Καφαντάρη σχετικῶς μὲ τὴν Ἐκδοτικὴν καὶ Ἐθνικὴν Τράπεζαν καὶ τὴν ρύθμισιν τῶν χρεῶν ἔφερε νέαν παραίτησιν τοῦ Καφαντάρη καὶ συνεπῶς καὶ τοῦ Ζαῖμη. Ὁ Κουντουριώτης ἤκουσε τοὺς πάντας. Οἱ μὲν ἔλεγον ὅτι δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ διαλύσῃ τὴν Βουλὴν, καθὼς καὶ νὰ ὀρίσῃ ἐκλογικὸν σύστημα, ἄλλοι ἐσύστησαν κυβέρνησιν ἐκ τῆς Βουλῆς ὑπὸ τὸν Π. Τσαλδάρην. Ὁ Βενιζέλος τοῦ εἰσηγήθη ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη δὲν ἠνείχετο πλέον τὴν Βουλὴν αὐτὴν καὶ ὅτι ἡ οὐσία καὶ ὄχι ὁ τύπος ἐπέβαλλε τὴν διάλυσίν της. Ὁ Κουντουριώτης τελικῶς ἔδωσε τὴν ἐντολὴν τὴν 3ην Ἰουλίου εἰς τὸν Βενιζέλον, ὁ ὁποῖος καὶ ὠρίσθη τὴν 4ην Ἰουλίου, χωρὶς τοὺς Καφαντάρην, Μιχαλακόπουλον καὶ Μεταξᾶν.

Ὁ Βενιζέλος, παρὰ τοὺς δισταγμοὺς τοῦ Κουντουριώτη, τὸν ἔπεισε καὶ ὑπέγραψε, πλὴν τοῦ διατάγματος τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ ὀρισμοῦ τῶν ἐκλογῶν διὰ τὴν 19 Αὐγούστου, καὶ τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ πλειοψηφικοῦ συστήματος, μὲ στενὴν περιφέρειαν τὸ ὁποῖον εἶχεν εἰσαγάγει καὶ ἐφαρμόσει κατὰ τὰς ἐκλογὰς ἡ Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνησις. Ὁ Βενιζέλος ἔτυχεν ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς εἰς Κόρινθον, Θεσσαλονίκην καὶ Ἰωάννινα, ὅπου μετέβη πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ προεκλογικοῦ προγράμματός του. Τὴν 4ην ὅμως Αὐγούστου, ἐνῶ εὐρίσκετο εἰς Ἰωάννινα, συνελήφθησαν ὑπὸ ληστῶν οἱ Καφανταρικοὶ ὑποψήφιοι Ἀ. Μωλωνᾶς καὶ Ἀλ. Μελάς, ἐνῶ περιώδευον εἰς τὴν περιφέρειαν Ἰωαν-

νίνων. Κατεβλήθησαν λύτρα 5.200.000 δραχ. και ἀφέθησαν οὔτοι ἐλεύθεροι τὴν 11ην Αὐγούστου. Σφοδραὶ ἐπικρίσεις κατὰ τῆς Κυβερνήσεως ἐγένοντο τότε. Αἱ ἐκλογαὶ ὅμως διεξήχθησαν τὴν 19ην Αὐγούστου μὲ ἀπόλυτον τάξιν και ἀμεροληψίαν, ἀφοῦ εἶχαν γίνεαι δεκταὶ ὅλα τὰ αἰτήματα τῆς ἀντιπολιτεύσεως διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἀδιαβλήτου τῶν ἐκλογῶν.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν ἦτο καταπληκτικὸν ὑπὲρ τοῦ Βενιζέλου. Ἐπὶ 250 βουλευτικῶν ἐδρῶν ἔλαβε, μετὰ τῶν συνεργαζομένων μαζί του, 223, οἱ δὲ ἀντίπαλοι, μετὰ τοῦ Καφαντάρη, 27.

Ἐγὼ δὲν ἔθεσα ὑποψηφιότητα οὔτε κατὰ τὰς ἐκλογὰς αὐτάς, διότι οἱ συνεργασθέντες μετὰ τοῦ Βενιζέλου ἐφοβοῦντο ὅτι ἡ παρουσία μου εἰς τὸν συνδυασμὸν τῶν Ἀθηνῶν θὰ ἐπέδρα δυσμενῶς ἐπὶ πολλῶν λαϊκῶν οἱ ὅποιοι ἦσαν διατεθειμένοι νὰ ψηφίσουν Βενιζέλον, ὁ δὲ Βενιζέλος δὲν εἶχε ἀποκτήσει ἀκόμη τὴν βεβαιότητα περὶ τῆς ἐπιτυχίας του, ἔχων πάντοτε ὑπ' ὄψιν του τὸ φάσμα τῶν ἐκλογῶν τῆς 1ης Νοεμβρίου 1920. Πολλὰ ἐπιφανῆ στελέχη τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἀπέτυχον, ἐν οἷς και ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς, ὁ ὁποῖος εἰς τηλεγράφημα ἐκ Κεφαλληνίας πρὸς τὴν σύζυγόν του ἔγραφεν «ἔχασα τὴν ἐκλογὴν, παραιτοῦμαι τῆς πολιτικῆς, θὰ ζήσω πλέον ὡς ἄνθρωπος».

Ἐκ τῶν πρώτων σκέψεων και ἐνεργειῶν τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου ἦτο ὁ καταρτισμὸς τῆς Γερουσίας και ἡ ἐκλογὴ τοῦ ὀριστικοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας. Ἡ Γερουσία ἀψηφίσθη ἐξ 120 γερουσιαστῶν, ἐξ ὧν 92 θὰ ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ Λαοῦ, 18 παρὰ τῶν Ἐπαγγελματικῶν Ὁργανώσεων και 10 θὰ ἐξελέγοντο ἀριστίνδην ὑπὸ τῶν βουλευτῶν και τῶν 110 Γερουσιαστῶν, συνεργομένων εἰς κοινὴν συνεδρίασιν.

Αἱ γερουσιαστικαὶ ἐκλογαὶ διεξήχθησαν τὴν 21ην Ἀπριλίου 1929 ἐν ἀπολύτῳ τάξει και ἀμεροληψίᾳ και ἔδωσαν πλειοψηφίαν εἰς τοὺς Βενιζελικούς συνδυασμοὺς μεγαλυτέραν τῆς ἐπιτευχθείσης κατὰ τὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς.

Ἐγὼ εἶχον συμπεριληφθῆ, ὑπὸ τοῦ Βενιζέλου, εἰς τὸν συνδυασμὸν Ἀττικο-Βοιωτίας και ἐξελέγην πρῶτος, μὲ 20 χιλ. σταυροὺς προτιμήσεως περισσοτέρους ἀπὸ τὸν δεύτερον, διαψευθείσης οὔτω τῆς παρά τινων βενιζελικῶν, ἐξ ὕστεροβούλων ὑπολογισμῶν, διαδιδομένης γνώμης ὅτι ἐγὼ και ὁ Πλαστήρας εἴμεθα ἀντιπαθεῖς εἰς τὸν Λαόν.

Κατὰ τὸ προεκλογικὸν ὅμως στάδιον τῶν γερουσιαστικῶν ἐκλογῶν διεξήχθη ἰσχυρὰ διαμάχη μετὰξὺ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Λαϊκῶν Π. Τσαλδάρη και τοῦ Βενιζέλου σχετικῶς μὲ τὴν ἐκλογὴν ἐμοῦ και τοῦ Πλαστήρα ὡς γερουσιαστῶν. Οὔτω ἐπὶ τῇ διαδόσει ὅτι ὁ Βενιζέλος μετὰξὺ τῶν ὑποδειχθησομένων παρ' αὐτοῦ ὡς ἀριστίνδην γερουσιαστῶν θὰ περιελάμβανε και τὸν Πλαστήραν, ὁ Τσαλδάρης ἀπηύθυνεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Βενιζέλον, δι' ἧς ἠρώτα αὐτὸν ἐὰν ἡ εἶδησις ἦτο ἀληθής, «διὰ νὰ κανονίσῃ τὰ κατ' αὐτόν».

Ὁ Βενιζέλος ἀπήντησεν εἰς τὸν Τσαλδάρην ὅτι ἐγείρει τὸ ζήτημα «ἐὰν οἱ Ἀρχηγοὶ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922 ἔχουν ἀκέραια ἢ μειωμένα τὰ πολιτικά των δικαιώματα. Εἰς τὸ ζήτημα αὐτὸ τὸ Λαϊκὸν Κόμμα και ὁ δημοκρατικὸς κόσμος ἔχουν διαφορετικὰς ἀντιλήψεις, καθ' ὅσον ὁ δεύτερος πιστεύει

δτι ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1922, παρὰ τὰ ἐνδεχόμενα σφάλματά της, ἀναπόφευκτα εἰς πᾶσαν Ἐπανάστασιν, ἔχει προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν Πατρίδα . . . Σᾶς εἰδοποιῶ ὅτι εἰς τὸν Κυβερνητικὸν συνδυασμὸν Ἀττικῆς πρόκειται νὰ συμπεριλάβω τὸν ἕτερον Ἀρχηγὸν τῆς Ἐπαναστάσεως, τὸν κ. Γονατᾶν. Ἐὰν ἔχετε ἀντίθετον γνώμην δύνασθε νὰ καταγγείλετε τοῦτο εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, ὅπως κατὰ τὰς ἐκλογὰς ἀποδοκιμάσῃ διὰ τῆς ψήφου της τὸν κ. Γονατᾶν . . . ».

Ὁ Τσαλδάρης ὄχι μόνον δὲν ἔμεινεν ἱκανοποιημένος ἐκ τῆς ἀπαντήσεως, ἀλλὰ καὶ μὲ πολλὴν ὀρμητικότητα ἀπήντησε : « . . . Τὸ τερατῶδες ἔγκλημα (τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐξ), τὸ ὁποῖον σεῖς ἀποκαλεῖτε σφάλμα . . . Τὰ πάθη ὅμως δὲν κατευναζόνται, ἐν ὅσῳ τὰ διαπραχθέντα σφάλματα, ὡς σεῖς τὰ ἀποκαλεῖτε, ἀκολουθοῦσι πράξεις τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων αἵτινες, ἔστω καὶ πεπλανημένως, δύνανται νὰ ἐξηγηθοῦν ὡς βράβευσις τῶν εἰς ταύτας συντελεσάντων, χρησιμεύουσαι οὕτω εἰς ἀναρρίπισιν τῶν παθῶν ».

Ὁ Βενιζέλος ἀναπαήντησε τὴν 31ην Φεβρουαρίου 1929 γράφων μεταξὺ ἄλλων :

« . . . Οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν πιστεύει ὅτι οἱ τυφεκισθέντες ὑπῆρξαν προδόται ἐκ προθέσεως . . . πιστευόμεν ὅμως ὅτι ἡ ἀκολουθηθεῖσα παρ' αὐτῶν μετὰ τὸ 1920 πολιτικὴ, εἰς τὴν ὁποίαν τοὺς παρέσυρεν ἡ πέραν τοῦ προσήκοντος μέτρου προσήλωσις των εἰς τὴν δυναστείαν, ὑπῆρξεν ὀλεθρία διὰ τὴν χώραν . . . Ὑπὸ ὀμαλὰς περιστάσεις βεβαίως ἀπεκλείετο ἡ ἐπιβληθεῖσα ποινὴ τοῦ θανάτου, ἐὰν ὅμως ἀναλογισθῇ τις τὴν ἐποχὴν τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1922 καὶ τὸ τραγικὸν θέαμα τῶν ἀφικνουμένων μυριάδων ἐρειπίων προσφύγων καὶ λειψάνων τοῦ Στρατοῦ θὰ ἐνόησῃ πῶς ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων καὶ ἡ πίεσις ὑπῆρξεν ἰσχυροτέρα τῶν πρώτων σκέψεων τῆς Ἐπαναστάσεως περὶ ἐκδικάσεως τῶν ὑπευθύνων ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως. Ὅταν, ἐπὶ πλέον, λάβετε ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐδημιουργήθη ἡ πεποίθησις ὅτι ἄνευ τῆς τιμωρίας ἐκείνης ἦτο ἀδύνατος ἡ ταχεῖα ἀνασυγκρότησις τοῦ Στρατοῦ, ἄνευ τοῦ ὁποίου ἐκινδυνεύαμεν νὰ χάσωμεν καὶ τὰς βορείους ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος, θὰ ἐνόησετε διατὶ ἡ πρὸς τοὺς Ἀρχηγοὺς τῆς Ἐπαναστάσεως ἐκείνης ἐκτίμησις τοῦ δημοκρατικοῦ κόσμου εἶναι ριζικῶς ἀντίθετος πρὸς τὴν ἰδικήν σας ».

Ἡ Γερουσία, συγκροτηθεῖσα, ἐξέλεξε πρόεδρόν της τὸν Ζαῖμην, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκλεγῆ ἀριστίνδην. Μετὰ τὴν συγκρότησιν τῆς Γερουσίας, διὰ κοινῆς συνεδριάσεως μετὰ τῆς Βουλῆς, ἐξελέγη τὴν 3 Ἰουλίου 1929 ὁ Κουντουριώτης Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας. Ἐπηκολούθησεν ἡ τυπικὴ παραίτησις τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου, ἧτις ἀνασυγκροτηθεῖσα ὠρκίσθη τὴν 7ην Ἰουνίου. Εἰς τὴν ἀνασυγκροτηθεῖσαν Κυβέρνησιν περιελήφθη καὶ ἐγὼ ὡς Ὑπουργὸς τῆς Συγκοινωνίας, μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν μου, ἤδη, ὡς γερουσιαστοῦ. Ἐπίσης περιελήφθη καὶ ὁ βουλευτὴς ἤδη Βύρων Καραπαναγιώτης, ὡς ὑφυπουργὸς ἰδικός μου.

Τὸ Λαϊκὸν Κόμμα ἐξεδήλωσε τὴν δυσφορίαν του διὰ τὴν διπλὴν αὐτὴν ὑπουργοποίησιν, καθ' ὅσον καὶ ὁ Καραπαναγιώτης ἦτο μέλος τοῦ Στρατοδικείου τὸ ὁποῖον κατεδίκασε τοὺς ἐξ, καὶ ἀπέσχε τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Βενιζέλος εἶχεν ἀπολύσει τὸν Πάγκαλον ἐκ τῶν φυλακῶν καὶ εἶχεν ἐπαναφέρει τὸν στρατηγὸν Ὁθωναῖον ἀπὸ τὴν ἀποστρατεῖαν εἰς ἐνέργειαν, παύσας νὰ εἶναι διαρκῶς ὑποχωρητικὸς ἀπέναντι τῶν Λαϊκῶν, ἰδίᾳ μετὰ τὴν λαϊκὴν ἐμπιστοσύνην τὴν ἐκδηλωθεῖσαν τόσον κατὰ τὰς βουλευτικὰς, ὅσον καὶ κατὰ τὰς γερουσιαστικὰς ἐκλογάς.

Ὁ Κουντουριώτης, ὁ ὁποῖος εἶχε δεχθῆ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ὡς Προέδρου τῆς Δημοκρατίας ὡς προσωρινήν, ἀφοῦ παρῆλθεν βῆμνον ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς τοῦ ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του, λέγων ὅτι διατρέχων τὸ 75ον ἔτος τῆς ἡλικίας του δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνταποκριθῆ εἰς τὰ καθήκοντά του. Παρὰ τὰς ὑποδείξεις καὶ τοῦ Βενιζέλου καὶ ἄλλων ἐπέμεινε εἰς τὴν παραίτησίν του, τὴν ὁποῖαν καὶ ἀπέστειλε εἰς τὰ νομοθετικὰ σώματα τὴν 9ην Δεκεμβρίου 1929. Ἄλλεπάλληλοι συσκέψεις ἐπηκολούθησαν διὰ τὴν κοινὴν ὑπόδειξιν τοῦ νέου Προέδρου. Αἱ συζητήσεις περιστράφησαν περὶ τὰ ὀνόματα τῶν Βενιζέλου, Ζαῖμη, Καφαντάρη καὶ ἄλλων. Ὁ Βενιζέλος ἠρνήθη ἀπολύτως νὰ δεχθῆ ὑποψηφιότητα, θεωρῶν ἀνεπαρκῆ τὰ δικαιώματα τοῦ Προέδρου δι' ἑαυτόν. Τελικῶς συνεφώνησε καὶ ὁ Βενιζέλος εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Καφαντάρη, καὶ τοῦ τὸ ἀνήγγειλε δι' ἐπιστολῆς, εἰς ἣν ἀπήντησεν ὁ Καφαντάρης κατὰ τρόπον ὁ ὁποῖος δυσηρέστησε τὸν Βενιζέλον, ὅστις εἰδοποίησε καὶ τοὺς ἄλλους ἀρχηγοὺς ὅτι αὐτὸς θὰ ἐψήφισε Ζαῖμην.

ΓΕΝΙΚΟΣ ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Ὁ Βενιζέλος ἐπιθυμῶν ὅπως καὶ τὸ Λαϊκὸν κόμμα λάβῃ μέρος εἰς τὴν κοινὴν συνεδρίασιν τῶν δύο σωμάτων, πρὸς ἐκλογὴν τοῦ Προέδρου Δημοκρατίας, συνεννοήθη μετὰ τὸν Π. Τσαλδάρην, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη νὰ ἀπομακρυνθῶ ἐγὼ τοῦ Ὑπουργείου Συγκοινωνίας καὶ νὰ ἀναλάβω τὴν Γενικὴν Διοίκησιν Μακεδονίας, διοριζομένου Ὑπουργοῦ τοῦ ἕως τότε Ὑφυπουργοῦ Καραπαναγιώτη, τοῦ ὁποῖου τὴν παραμονὴν ἀπεδέχθησαν οἱ Λαϊκοί.

Τῆς συνεννόσεως μετὰ τοὺς Λαϊκοὺς προηγήθη συνεννόησις τοῦ Βενιζέλου μαζί μου. Μοῦ ἐζήτησε νὰ τὸν διευκολύνω διὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀποχῆς τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος ἀπὸ τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Γερουσίας, δι' ἧς θὰ ἔπαυε μία ὑφισταμένη ἀνωμαλία. Τοῦ ἀπήντησα γραπτῶς τὴν 12 Δεκεμβρίου 1929 : «Ἀντιλαμβανόμενος πλήρως τὴν σημασίαν τὴν ὁποῖαν ἀποδίδετε εἰς τὴν ταχύτεραν ρύθμισιν τῆς πολιτειακῆς ἀνωμαλίας καὶ τὴν συνεπιεία τούτου ἐπιθυμίαν σας πρὸς συμμετοχὴν ἀπάντων τῶν πολιτικῶν κομμάτων τῆς Χώρας, κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας κατὰ τὸ προσεχὲς Σάββατον, τίθεμαι ἀπολύτως εἰς τὴν διάθεσίν σας πρὸς καλυτέραν διευθέτησιν τοῦ ζητήματος τούτου, καίτοι ἐνδομύχως, φρονῶ ὅτι οἰαδήποτε διευθέτησις ἔχει τυπικὴν μόνον ἀξίαν καὶ οὐχὶ οὐσιαστικὴν.

»Μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἐν συνειδήσει ἀναγνωρίζετε ὅτι κατὰ τὴν ἀγωνιώδη τοῦ Ἑθνικοῦ περιόδου, τὴν ἐπακολουθήσασαν τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν,

καθ' ἣν μόνον χάος μετὰ ταύτην διεφαίνετο καὶ ἀβέβαιοι παρουσιάζοντο αἱ τύχαι τοῦ Ἑθνους, ἐκεῖνοι εἰς οὓς ἔλαχεν ὁ κλήρος νὰ ἀναλάβωσι τὸ βαρὺ ἔργον τῆς ἀνασυγκροτήσεως τῆς διαλελυμένης τότε Κυβερνητικῆς μηχανῆς, τῆς ἀνασυντάξεως τῶν ἀποσυντεθειμένων στρατιωτικῶν δυνάμεων καὶ τῆς τονώσεως τοῦ καταπεπτωκότος ἔθνικοῦ ἠθικοῦ, ἐπετέλεσαν τὸ καθήκον των μετ' ἀπολύτου εὐθύτητος, ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεων των καὶ τῶν περιστάσεων, καὶ ὅτι ἡ προσπάθειά των ἐκείνη συνετέλεσεν εἰς τὸ σταμάτημα τῆς περαιτέρω καταστροφῆς καὶ παρέσχε τὰ μέσα εἰς Ἰμᾶς τὸν ἴδιον, ὡς ἀντιπρόσωπον τοῦ Κράτους ἐν Λαζάννῃ, νὰ ἐπιτύχητε ὅρους εἰρήνης οἷους οὐδέποτε θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν ἄνευ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922, μετὴν πεποίθησιν, λέγω, ταύτην ἐπαφίημι Ἰμῖν, κ. Πρόεδρε, τὴν ἐξέυρεσιν λύσεως καὶ ἀποδέχομαι ταύτην ἐκ τῶν προτέρων. . . ἀρκεῖ νὰ μὴ γεννηθῇ ἐκ τῆς δοθησομένης λύσεως ὅπωςδήποτε μειωτικὴ ἐντύπωσις περὶ τοῦ ἔργου τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922 καὶ τῶν Ἀρχηγῶν της. . . »

Ὁ Βενιζέλος μοι ἀπήντησεν αὐθιμερὸν διὰ μακρᾶς ἐπιστολῆς, ἐν ἣ μετὰξὺ ἄλλων ἔλεγεν : «Φίλιπτε Πρόεδρε, Σᾶς εὐχαριστῶ θερμῶς διὰ τὴν σημερινὴν ἐπιστολήν σας. Ἀποτελεῖ αὕτη μίαν πρόσθετον ἀπόδειξιν τοῦ πόσον δικαία εἶναι ἡ πρὸς Ἰμᾶς ἐκτίμησις τόσο μεγάλου μέρους τῆς κοινῆς γνώμης. . . Μὲ διευκολύνετε οὕτω εἰς τὸ νὰ ἐπαναφέρω τὸ Λαϊκὸν κόμμα εἰς τὰ νομοθετικὰ σώματα.

»Ὡς σᾶς εἶπον, τὴν ἐκλογὴν τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, θὰ ἐπακολουθήσῃ παραίτησις τῆς Κυβερνήσεως. Κατὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν αὐτῆς ἀντὶ τοῦ Ἰπουργείου Συγκοινωνίας θὰ ἀναλάβετε τὴν Διοίκησιν τῆς Μακεδονίας, παραμένοντες πάντοτε μέλος τῆς Κυβερνήσεως. . . Ὡς γνωρίζετε, καίτοι ἐπεθύμουν τὴν ἄρσιν τῆς ἐν λόγω ἀνωμαλίας, ἠρνήθη νὰ προβῶ εἰς οἰανδήποτε ἐνέργειαν ἢ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς μειωτικὴ τοῦ ἔργου τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922 καὶ τῆς ὀφειλομένης εἰς τοὺς ἐργάτας αὐτῆς τιμῆς. . . Οἱ λόγοι ἄλλως τε οἱ ἀναφερόμενοι ἐν τῇ ἐπιστολῇ σας δὲν διαφέρουν οὐσιωδῶς ἀπὸ τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους μετεχειρίσθη, ὁμιλῶν περὶ τοῦ ἔργου τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὴν γνωστὴν πρὸς τὸν κ. Τσαλδάρην ἐπιστολήν μου. . .

»Ἡ τοιαύτη μετάθεσις ἐὰν στερῇ τὸ Ἰπουργεῖον Συγκοινωνίας ἐνὸς τόσοῦ διακεκριμένου προϋσταμένου, δίδει εἰς τὴν Μακεδονίαν Γενικὸν Διοικητὴν δυνάμενον νὰ ἀνταποκριθῇ, καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν, εἰς τὰ εὐρυθνήτα δικαιώματά του καὶ εἰς τὰς εὐλόγους ἀξιώσεις τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου τμήματος τῆς Χώρας. . .

»Εὐχαριστῶν καὶ πάλιν Ἰμᾶς διατελῶ μετ' ἐξαιρέτου τιμῆς καὶ ἀγάπης.

Ἰμέτερος

Ἐλευθ. Βενιζέλος».

Ἡ κοινὴ συνεδρίασις τῶν δύο νομοθετικῶν σωμάτων ἐγένετο τὴν 14ην Δεκεμβρίου 1929, παραστάτος καὶ τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος.

Κατ' αὐτὴν ἐκ τῶν 370 βουλευτῶν καὶ γερουσιαστῶν (250+120) παρέστησαν 327, ἐξ ὧν ἐψήφισαν ὑπὲρ τοῦ Ζαῦμη οἱ 257.

Τὴν 16ην Δεκεμβρίου ἐδημοσιεύθη ἡ παραίτησίς μου ἀπὸ τὴν θέσιν τοῦ Ὑπουργοῦ Συγκοινωνιῶν καὶ τὴν ἰδίαν ἡμέραν ὁ διορισμός μου ὡς Ὑπουργοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ Μακεδονίας. Περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς μετέβην εἰς Θεσσαλονίκην καὶ παρέστην εἰς τὴν ἐπὶ τῷ νέῳ ἔτει ἐπίσημον δοξολογίαν, καὶ οὕτω ἀνέλαβον τὰ καθήκοντά μου τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1930.

Ἡ ἀμεροληψία μεθ' ἧς διώκησα, ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας, ἐνέπνευσε γενικὴν ἐμπιστοσύνην καὶ οἱ Λαϊκοί, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐν ἀρχῇ διστακτικοί, προσήρχοντο πλέον εἰς τὴν Γενικὴν Διοίκησιν μετὰ πάσης ἐμπιστοσύνης, βέβαιοι ὅτι θὰ τοῖς ἀποδοθῇ τὸ δίκαιον, εἰς οἵανδήποτε παράταξιν καὶ ἂν ἀνῆκον. Ἐπελήφθη ὅλων τῶν ἐκκρεμῶν ζητημάτων καὶ μετέβαινα προσωπικῶς μέχρι τῶν συνόρων πρὸς ἐπίλυσιν αὐτῶν. Ἄλλὰ καὶ ἡ Κυβέρνησις μοι παρέσχεν ἀρκετὰς πιστώσεις διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς Μακεδονίας, αἱ ὁποῖαι διετέθησαν, κατὰ γενικὴν ἀναγνώρισιν, κατὰ τὸν πλέον ἐξυπηρετικὸν καὶ τὸν πλέον ἀποδοτικὸν τρόπον, καὶ κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος εἰς τὰς παραμεθορίους ἐπαρχίας.

Ἡ Κυβέρνησις ὅμως Βενιζέλου ὑφίστατο, ἡμέρα τῇ ἡμέρα, βιασιότερας ἐπιθέσεις παρὰ τῆς Λαϊκῆς παρατάξεως (ἐφημερίδες καὶ πολιτευταί), ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντιπολιτευομένων Δημοκρατικῶν (Καφαντάρης). Ἄλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως ὑπῆρχον διαφοραὶ ἀντιλήψεων. Οὕτω παρητήθησαν οἱ Διομήδης, Καραπαναγιώτης, Μαρής, Ζαίμης. Ἐγένετο σφοδρὰ ἐπιθέσις κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ζάνα, ὡς ὑπουργοῦ τῆς Ἀεροπορίας, ἐπὶ καταχρήσει τοῦ ἀξιώματός του, ὡς προμηθευομένου βενζίνην παρὰ ἐταιρίας τῆς ὁποίας ἦτο μέτοχος ἐν Θεσσαλονίκῃ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀπεδείχθη ἀνακριβὲς καὶ δικαστικῶς καὶ διοικητικῶς. Ἐν τούτοις ἡ ἀναγράψασα τοῦτο ἐφημερίς ἠθώωθη. Ὁ Βενιζέλος ἠθέλησε τότε νὰ ἐπιβάλλῃ μερικοὺς περιορισμοὺς εἰς τὸν τύπον, ἢ ἀντίδρασις ὅμως ὑπῆρξε σφοδρὰ καὶ τότε ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῇ.

Τὸ πρωὶ τῆς 20ῆς Μαΐου 1932 ἔλαβον ἀεροπορικῶς ἐν Θεσσαλονίκῃ δύο ἐπειγούσας ἐπιστολάς παρὰ τοῦ Πλαστήρα καὶ τοῦ Ἄλ. Ζάνα. Ὁ Πλαστήρας μοῦ ἔγραφεν : « Ἀγαπητέ μου Στέλιο. Τὰ πολιτικὰ αὐτὰς τὰς ἡμέρας ἐξελίχθησαν ραγδαίως πρὸς τὰ χεῖρω. Εἰς τὰς κυβερνητικὰς τάξεις διωχτεύθη ἡ ἀπογοήτευσίς καὶ ἡ ἀποσύνθεσις. Εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Βενιζέλος, μεθαύριον Σάββατον, εἰς τὴν συζήτησιν τοῦ περὶ τύπου νομοσχεδίου θὰ ἐκθέσῃ ὡμῶς τὰ πράγματα καὶ θὰ ὑποβάλλῃ τὴν παραίτησίν του, συνιστῶν τὴν ἀνάθεσιν τῆς Κυβερνήσεως εἰς ἓνα τῶν ἄλλων δημοκρατικῶν κομμάτων. Καταλαμβάνεις, λοιπόν, πόσον αἱ ἡμέραι αὐταὶ εἶναι κρίσιμοι καὶ ἀποφασιστικά. Διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι εἶναι ἀπαραίτητον, μόλις λάβῃς τὴν παροῦσαν, νὰ σπεύσῃς νὰ ἔλθῃς ἐδῶ . . . Σὺ θὰ κρίνῃς ἐὰν πρέπει νὰ παρευρίσκεσαι εἰς τὴν συνεδρίασιν τοῦ Σαββάτου ἢ νὰ ἔλθῃς ἐδῶ τὴν Κυριακὴν τὸ πρωί. Ἐγὼ εἶμαι τῆς γνώμης νὰ εἶσαι ἐδῶ τὸ ταχύτερον. Τηλεγράφησέ μου σχετικῶς.

Σὲ φιλῶ

Νίκος».

Τὸ δὲ γράμμα τοῦ Ὑπουργοῦ Ἀλ. Ζάννα (συνδεομένου στενώτερον παντὸς ἄλλου μετὰ τοῦ Βενιζέλου) ἔλεγε : « Ἀγαπητέ μου Πρόεδρε, Προσεπάθησα κατ' ἐντολὴν τοῦ κ. Προέδρου νὰ σοῦ τηλεφωνήσω, λόγῳ ὅμως τῆς ἀπεργίας κατέστη ἀδύνατον νὰ πάρω γραμμὴν . . . Λοιπὸν ὁ Πρόεδρος σὲ παρακαλεῖ νὰ ἔλθῃς αὖριον τὸ ἀπόγευμα (Παρασκευὴν) ἀεροπορικῶς, διὰ νὰ συνεννοηθῆς μαζί του καὶ ἐὰν ἡ παρουσία σου ἐκείσε εἶναι ἀναγκαία, ἐπιστρέφεις τὸ Σάββατον τὸ πρωί.

» Ἀπολύτως ἐμπιστευτικῶς σὲ πληροφοροῦ ὅτι ὁ Πρόεδρος ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν τὸ Σάββατον τὸ ἀπόγευμα, κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ νέου νομοσχεδίου περὶ τύπου, νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀντιπολίτευσιν καὶ τελικῶς νὰ παραιτηθῇ. Τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς του ἐννοεῖς εἶναι ἀρκετὰ ἀκανθῶδες. Ὁ Τσαλδάρης, βεβαίως, ἀποκλείεται, ἀλλὰ νὰ δοῦμε πῶς θὰ κανονισθῇ τὸ πρᾶγμα μεταξὺ τῶν ἄλλων Δημοκρατικῶν.

» Πάντως ὅταν ἔλθῃς — καὶ πρέπει κατὰ τὴν γνώμην μου νὰ ἔλθῃς — θὰ τὰ ποῦμε.

Μὲ ἀγάπη καὶ φιλία
Ἀλέξ. Ζάννας.

Κατόπιν τούτων ἀνεχώρησα ἀεροπορικῶς τὴν Παρασκευὴν τὸ ἀπόγευμα (20 Μαΐου). Μὲ ἀνέμενον καὶ οἱ δύο. Ὁ Πλαστήρας μοὶ εἶπε νὰ συστήσω εἰς τὸν Βενιζέλον νὰ μὴ ἐπιμείνῃ παρὰ τῷ Παπαναστασίου ὅπως συμπεριλάβῃ εἰς τὴν Κυβέρνησίν του καὶ τὸν Κονδύλην. Τὸ ἴδιον ἀπόγευμα εἶδον καὶ τὸν Βενιζέλον, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ μοὶ ἀνέπτυξε διὰ μακρῶν τὴν δημιουργηθεῖσαν κατάστασιν, κατέληξεν ὅτι ἔκρινεν ὡς διάδοχον τὴν Κυβέρνησιν Παπαναστασίου-Κονδύλη. Τὸ μεσημέρι τῆς ἐπομένης (21 Μαΐου) ἔφαγα παρὰ τῷ Βενιζέλῳ, ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς συζύγου του (Ἑλενας). Τὸ ἀπόγευμα, μετὰ μακρὰν ἐν τῇ Βουλῇ ἀγόρευσίν του, ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας. Μετὰ μακρὰς συσκέψεις, τόσον μεταξὺ τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν ὅσον καὶ ὑπὸ τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας, κατέληξαν εἰς τὸ νὰ ἀνατεθῇ ὁ σχηματισμὸς τῆς νέας Κυβερνήσεως εἰς τὸν Παπαναστασίου ἄνευ συμμετοχῆς τοῦ Κονδύλη, ἡ ὁποία καὶ ὠρκίσθη τὸ ἀπόγευμα τῆς 26ης Μαΐου 1932.

Ὁ Παπαναστασίου μοὶ ἐπρότεινε συμμετοχὴν εἰς τὴν Κυβέρνησίν του καὶ παραμονὴν μου εἰς τὴν Γενικὴν Διοίκησιν Μακεδονίας, κατόπιν ἀξιώσεως ὅλων τῶν Μακεδόνων βουλευτῶν. Ἐγὼ συνεβουλεύθην τὸν Βενιζέλον, ὁ ὁποῖος παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις μου ἐπέμεινε νὰ μετάσχῳ, μὴ ὀρκισζόμενος ὅμως τὴν ἴδιαν ἡμέραν μετὰ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς νέας Κυβερνήσεως, ἀλλὰ μεμονωμένως τὴν ἐπομένην, καὶ νὰ μὴ μετέχῳ τῶν Ὑπουργικῶν Συμβουλίων. Ὁ Παπαναστασίου ἀπεδέχθη τοὺς ἄνω ὅρους μου καὶ ἐπὶ πλέον ὅτι θὰ διετήρουν πλήρη ἀνεξαρτησίαν ἐν τῇ διοικήσει μου καὶ θὰ παρέμενον μέχρι τῆς προκηρῦξεως τῶν ἐκλογῶν.

Οὕτω ὠρκίσθη τὴν 27ην Μαΐου καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἔδραν μου τὴν 28ην Μαΐου, ἀεροπορικῶς.

Ἡ Κυβέρνησις Παπαναστασίου παρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλὴν τὴν 3ην Ἰουνίου 1932, ἐκ τῆς ἀπαντήσεως ὅμως τοῦ Βενιζέλου ἐπὶ τῶν προγραμματικῶν δηλώσεων τῆς Κυβερνήσεως ἐπέισθη ὁ Παπαναστασίου ὅτι ἡ ὑποστήριξις τῆς Κυβερνήσεώς του, ἐκ μέρους τῶν Φιλελευθέρων, τῶν διαθετόντων ἄλλως τε τὴν πλειοψηφίαν ἐν τῇ Βουλῇ, ἐδίδετο ὑπὸ τοιούτους ὄρους ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ τοὺς ἀποδεχθῇ καί, μετὰ 8ήμερον πρωθυπουργίαν, ὑπέβαλε τὴν ἰδίαν ἐσπέραν τὴν παραίτησιν τῆς Κυβερνήσεώς του.

Ἐγεννήθη πάλιν ζήτημα διαδοχῆς. Ὁ Μιχαλακόπουλος, εἰς ὃν προσέφερον ὁ Βενιζέλος τὴν πρωθυπουργίαν, δὲν ἐδέχθη. Τὸν Κονδύλην δὲν τὸν ἤθελεν ὁ Πλαστήρας. Καὶ οὕτω ἠναγκάσθη ὁ Βενιζέλος νὰ ἀναλάβῃ καὶ πάλιν τὴν πρωθυπουργίαν, ἀνασχηματίζων τὴν Κυβέρνησίν του, εἰς ἣν καὶ πάλιν συμπεριελήφθη ὡς Γενικὸς Διοικητῆς Μακεδονίας. Ἡ νέα Κυβέρνησις ὠρίσθη τὴν 5ην Ἰουνίου 1932.

Τὴν νύκτα τῆς 3ης Ἰουνίου, καθ' ἣν ὁ Παπαναστασίου ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του, μοὶ ἐτηλεφώνησεν ὁ Βενιζέλος τὴν 11ην νυκτερινὴν εἰς Θεσσαλονίκην ὅτι ἦτο ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ εὑρεθῶ εἰς Ἀθήνας τὴν ἐπομένην. Ἐπῆρα λοιπὸν τὸ τραῖνο τὴν 1ην μετὰ μεσονύκτιον καὶ ἀνεχώρησα σιδηροδρομικῶς ἐκ Θεσσαλονίκης δι' Ἀθήνας, ὅπου ἔφθασα τὴν πρωίαν τῆς 4ης Ἰουνίου. Τὴν μεσημβρίαν ἐπεσκέφθη τὸν Βενιζέλον, οἰκουροῦντα ἐκ φόβου ἐπιδεινώσεως τῆς φλεβίτιδός του, ὁ ὁποῖος μοῦ ἐξέθηκε τὴν ἀπόφασίν του νὰ ἀναλάβῃ ἐκ νέου τὴν Κυβέρνησιν καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ παραμείνω εἰς τὴν Γενικὴν Διοίκησιν Μακεδονίας, εἰς ἣν τόσον ἐπέτυχα, καὶ ἐν ταυτῶ νὰ ἀναλάβω καὶ τὴν ἀναπλήρωσιν τοῦ Μιχαλακοπούλου, ἐφ' ὅσον οὗτος θὰ ἀπουσίαζεν εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς Λωζάννης, ἀναλαμβάνων τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τὴν ἀντιπροεδρίαν τῆς Κυβερνήσεως, διατηρῶν ὅμως ἐν ταυτῶ καὶ τὴν Γενικὴν Διοίκησιν Μακεδονίας.

Τοῦ ἀπήντησα ὅτι εἶμαι πρόθυμος νὰ προσφέρω οἰανδήποτε ὑπηρεσίαν δι' ἣν θὰ ἐκρινόμην κατάλληλος. Μὲ παρεκάλεσε νὰ μὲ ἰδῇ πάλιν τὸ ἀπόγευμα. Εἰς τὰς 4½ τὸ ἀπόγευμα τὸν ἐπεσκέφθη καὶ πάλιν. Ἐζήτησε τὴν γνώμην μου περὶ τῶν νέων προσώπων εἰς τὰ ὁποῖα ἐπροτίθετο νὰ ἀναθέσῃ ὑπουργεῖα, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ τονωθῇ κομματικῶς τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, τὸ ὁποῖον ἔλεγεν ὅτι εἶχε παραμελήσει καθ' ὅλην τὴν 4ετίαν. Ἐγὼ τοῦ ὑπέδειξα τὸν βουλευτὴν Θεσσαλονίκης Ἰωάννην Ἀποστόλου, τὸν ὁποῖον καὶ συμπεριέλαβεν ὡς Ὑπουργὸν τῆς Ὑγιεινῆς. Εἰς παρατήρησιν ἰδικήν μου, μήπως ἡ ἀνάθεσις εἰς ἐμὲ τῆς ἀντιπροεδρίας τῆς Κυβερνήσεως προκαλέσῃ καὶ πάλιν τὴν μῆνιν τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος, μοὶ ἀπήντησεν «ἀδιαφορῶ τελείως διὰ τὸ Λαϊκὸν κόμμα, ἔναντι τοῦ ὁποῖου, καθ' ὅλην τὴν τετραετίαν, ἔκαμα πᾶσαν ὑποχώρησιν, μὲ τὴν ἀντίληψιν τῆς συμφιλώσεως. Ἦδη ἀναγνωρίζω ὅτι ἡ προσπάθειά μου ὑπῆρξε ματαία καὶ ὅτι ἡ στάσις τῆς ἀντιδράσεως ἔναντι αὐτοῦ εἶναι ἡ ἐνδεδειγμένη».

Ἡ νέα Κυβέρνησις Βενιζέλου παρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλὴν τὴν 8ην Ἰου-

νίου. Τὰς προγραμματικὰς δηλώσεις αὐτῆς ἀνέγνωσεν ὁ Μιχαλακόπουλος, τοῦ Βενιζέλου οἰκουροῦντος, καὶ ἔλαβε ψῆφον ἐμπιστοσύνης.

Μετ' ὀλίγον ἀνεχώρησαν ὁ μὲν Μιχαλακόπουλος διὰ τὴν διάσκεψιν τῆς Λωζάννης, ἡ ὁποία θὰ ἠσχολεῖτο μὲ τὸ δημόσιον χρέος καὶ τὸ ζητούμενον παρ' ἡμῶν δάνειον, ὁ δὲ Βενιζέλος διὰ τὰ ἐν Γαλλίᾳ ἰαματικά λουτρά τοῦ Μπανιόλ, καὶ μοι ἀνετέθη, κατὰ τὰ συμφωνηθέντα, ἡ ἀντιπροεδρία τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, χωρὶς νὰ ἀπαλλαγῶ τῆς Διοικήσεως τῆς Μακεδονίας. Τὰ καθήκοντα ταῦτα ἐξήσκησα ἀπὸ 13 Ἰουνίου μέχρι 17 Αὐγούστου 1932, ἤτοι πλέον τῶν 2 μηνῶν, ὁπότε ἐπανελθόντος τοῦ Μιχαλακοπούλου ἀνέλαβεν οὗτος τὰ καθήκοντά του.

Ἡ τελευταία σύνοδος τῆς Βουλῆς ἔληξε τὴν 19ην Αὐγούστου καὶ αἱ ἐκλογαὶ εἶχον προκηρυχθῆ διὰ τὴν 25ην Σεπτεμβρίου 1932.

Λυσώδη ἀντιπολίτευσιν κατὰ τοῦ Βενιζέλου ἔκαμνον καθ' ὅλην τὴν ποεκλογικὴν περίοδον οἱ Τσαλδάρης, Παπαναστασίου, Καφαντάρης, Ζαβιτσιάνος. Τὸν κατηγοροῦν ὅτι ἐδημιούργησε Στρατιωτικὸν Σύνδεσμον, πρὸς προάσπισιν τοῦ μὴ κινδυνεύοντος πολιτεύματος. Ἐν τούτοις ὁ Τσαλδάρης ἠρνεῖτο νὰ προβῆ προεκλογικῶς εἰς δῆλωσιν περὶ ἀναγνωρίσεως παρὰ τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος τοῦ Δημοκρατικοῦ Πολιτεύματος, διότι ἐφοβεῖτο ὅτι τοῦτο θὰ τὸν ἐζημίωεν ἐκλογικῶς.

Αἱ ἐκλογαὶ διεξήχθησαν πράγματι τὴν 25ην Σεπτεμβρίου 1932 παρὰ τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου, χωρὶς νὰ ἐγερθοῦν παράπονα περὶ ἐπεμβάσεων ἢ μεροληψιδῶν. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο νὰ ἐκλεγοῦν ἐπὶ 250 ἐδρῶν 98 Φιλελεύθεροι, 95 Λαϊκοί, 15 Καφανταρικοί, 11 Ἀγροτικοί, 10 Κομμουνισταί, 8 τοῦ Παπαναστασίου, 6 τοῦ Κονδύλη, 3 τοῦ Μεταξᾶ, 2 τοῦ Μιχαλακοπούλου καὶ 2 ἀνεξάρτητοι.

Ἡ Βουλὴ ἔπρεπε νὰ συνέλθῃ τὴν 24ην Ὀκτωβρίου, ἀλλὰ κατόπιν συμφωνίας ὄλων τῶν κομμάτων ἀνέβαλε τὰς ἐργασίας τῆς διὰ μίαν ἐβδομάδα, διὰ νὰ κατορθωθῆ συνεννόησις μεταξὺ Ζαῖμης καὶ ἀρχηγῶν τῶν κομμάτων διὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς νέας Κυβερνήσεως. Τὴν 30 Ὀκτωβρίου τέλος ἐπῆλθε συμφωνία καὶ ἐδέχθησαν οἱ Παπαναστασίου, Κονδύλης καὶ Μεταξᾶς νὰ μετάσχουν Κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν Τσαλδάρην, τοῦ Βενιζέλου ὑποσχεθέντος τὴν ἀνοχὴν αὐτοῦ. Μετὰ τοῦτο παρητήθη ὁ Βενιζέλος καὶ τὴν 4ην Νοεμβρίου 1932 ὠρίσθη ἡ ὑπὸ τὸν Παναγῆν Τσαλδάρην νέα Κυβέρνησις.

Ἡ παραίτησις τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου συνεπήγετο καὶ τὴν ἰδικήν μου παραίτησιν ἀπὸ τὴν Γενικὴν Διοίκησιν Μακεδονίας.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων ζητημάτων τὰ ὁποῖα ἀντεμετώπισα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Διοικήσεώς μου ἐν Μακεδονίᾳ ἦτο καὶ ἡ τῆ προτάσει μου γενομένη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἀπόλυσις τοῦ Δημάρχου Θεσσαλονίκης Μάνου, δι' ἀτασθαλίας ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν δημοτικῶν πραγμάτων. Ἡ εἰσηγήσις τοῦ θέματος πρὸς τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ἀνετέθη εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῆς Δικαιοσύνης Ἀβραάμ, εἶχα ὅμως δηλώσει ὅτι ἐὰν δὲν ἐνεκρίνετο ἡ πρότασις μου δὲν θὰ ἐπέστρεφα εἰς Θεσσαλονίκην. Ἡ πρότασις, φυσικὰ, ἐνεκρίθη. Κατ'

έξαιρετικὴν σύμπτωσιν καὶ ὁ πατήρ μου, ὡς Νομάρχης Ἀθηνῶν, εἶχε προτείνει τὴν παῦσιν τοῦ τότε Δημάρχου Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Μελά, δι' ἔγγραφόν του καταπτόμενον τῆς Κυβερνήσεως Χαρίλ. Τρικούπη, ἥτις καὶ ἐγκριθεῖσα τότε ἐπραγματοποιήθη.

Ἄλλο μεγάλο ζήτημα ἦτο ὁ κατὰ τὴν 26ην Σεπτεμβρίου 1932 γενόμενος ἀρκετὰ καταστρεπτικὸς σεισμὸς εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Παρηκολούθησα ἐκ τοῦ συνέγγυς τὴν γενομένην μετὰ ταχὺν ρυθμὸν ἀνοικοδόμησιν, οὕτως ὥστε καὶ οἱ κάτοικοι τῶν παθουσῶν περιφερειῶν ἔμειναν εὐχαριστημένοι. Καὶ ὁ Ἐρυθρὸς Σταυρὸς διὰ διπλώματός του τῆς 22ας Δεκεμβρίου 1932 μοι ἀπένευε τὸ χρυσοῦν μετάλλιον «διὰ τὰς παρασχεθείσας ὑπηρεσίας κατὰ τὰς σεισμικὰς καταστροφὰς τῆς Χαλκιδικῆς».

Ἄλλὰ καὶ διάφοροι Δῆμοι καὶ Κοινότητες, καθὼς καὶ διάφοροι Ὁργανώσεις τῆς Μακεδονίας μετὰ ἀνεκέρυξαν ἐπίτιμον δημότην των καὶ ἐπίτιμον πρόεδρον των διὰ τὰς προσφερθείσας αὐτοῖς ὑπηρεσίας. Οὕτω : Ὁ Δῆμος Σερρών διὰ ψηφίσματος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου του τῆς 22ας Ὀκτωβρίου 1931 ἀνακηρύσσει ἐπίτιμον δημότην Σερρῶν τὸν Ὑπουργὸν Γενικὸν Διοικητὴν Μακεδονίας κ. Στυλ. Γονατᾶν, διὰ τὸ ἐνδιαφέρον τὸ ὅποιον ἐπεδείξατο καὶ ἐπιδεικνύει ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς πόλεως Σερρῶν . . . ».

Ἀνάλογα ψηφίσματα εἶχον ἐκδώσει αἱ Κοινότητες Σωχοῦ, Ἀρδέας, Ροδοπόλεως, Φανοῦ, Κάτω Πορροῦτων μετὰ ἐκφράσεις εὐγνωμοσύνης, ἀναρτήσεως τῆς εἰκόνας μου εἰς τὰ γραφεῖα των ἢ καὶ ὀνομασίας ὁδῶν καὶ πλατειῶν ἐπ' ὀνόματί μου. Ἄλλὰ καὶ διάφορα Σωματεῖα, Σύνδεσμοι ἢ Ὁργανώσεις διὰ ψηφισμάτων τῶν συμβουλίων μετὰ ἀνεκέρυσσαν ἐπίτιμον Πρόεδρον αὐτῶν, ὅπως ὁ Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος Ναούσης, Ὁμίλος Προοδευτικῶν γεωργῶν Γιδᾶ, Σύνδεσμος Καλλιθέας Θεσσαλονίκης «Ἡ Πρόνοια», Προσφυγικὸς Σύνδεσμος «Ἡ Προποντίς», Σμυρναϊκὴ Νεολαία Θεσσαλονίκης, Ἑλληνο-Ἀρμενικὸς Σύνδεσμος Θεσσαλονίκης, Φιλοδασικὴ Ἐνωσις Θεσσαλονίκης, Πανεφεδρική Ἐνωσις Ἀγωνιστῶν Βορείου Ἑλλάδος καὶ ὁ Αὐτόνομος Ὁργανισμὸς Ναοῦ Ἀγίου Δημητρίου (τὸ ὄνομα Ὑμῶν ἀναγραφῆσεται ἐν χρυσοῖς διπτύχοις καὶ θὰ μνημονεύηται εἰς τὸ ἄπειρον τῶν αἰῶνων) καὶ τέλος ὁ περὶ τὴν Θεσσαλονικὴν Συνουικισμὸς Κάμπελ μετωνομάσθη εἰς Συνουικισμὸν Στυλιανοῦ Γονατᾶ.

Πλέον τούτων ἡ Διεθνὴς Ἐκθεσις Θεσσαλονίκης μοι ἀπένευε τὸ χρυσοῦν μετάλλιον «διὰ τὸ ἐπιδεικνυόμενον ζωηρὸν ἐνδιαφέρον καὶ τὴν πολῦτιμον συμβολὴν μου διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ ἔργου της». Τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης . . . διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν στοργὴν μεθ' ἧς περιέβαλον τὸ Πανεπιστήμιον καὶ τὴν ἀμέριστον συνδρομὴν ἣν τῷ παρέσχον διὰ τὴν εὐμενῆ ἐπίλυσιν τῶν ζητημάτων του. Ὁ Ἐμπορικὸς Σύλλογος Θεσσαλονίκης, ὁ Συμβολαιογραφικὸς Σύλλογος Ἐφετείου Θεσσαλονίκης, ὁ Σύλλογος Κυδωνιῶν καὶ Μοσχονησιῶν Θεσσαλονίκης, τὸ Σωματεῖον τῶν Μικροπωλητῶν, ἡ Φιλανθρωπικὴ Ἐνωσις τὰς εὐχαριστίας των διὰ τὴν εὐμενῆ λύσιν τῶν ζητημάτων των καὶ τὴν λύπην των διὰ τὴν ἀποχώρησίν μου ἐκ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως.

Κατὰ τὴν ἀναχώρησίν μου ἐκ Θεσσαλονίκης μὲ προέπεμψαν ἔλαι αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως καὶ διάφοροι ὀργανώσεις μὲ ἀνθοδέσμας καὶ προσφωνήσεις. Ἐπίσης ὁ Μακεδονικὸς τύπος ὁμοφώνως ἐξῆρε τὴν ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας δρᾶσιν μου, καὶ οὐ μόνον ὁ ἑλληνικὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ γαλλόφωνος Ἑβραϊκὸς τύπος, ὅπως ἡ Προγυρὲ καὶ ἡ Τέμπο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν καθ' ἣν παραιτηθεὶς ἀνεχώρουν ἐκ Θεσσαλονίκης, 4ην Νοεμβρίου 1932, ἐξελέγην Πρόεδρος τῆς Γερουσίας. Ἡμῆν ὁ τρίτος κατὰ σειρὰν Πρόεδρος ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς Γερουσίας, ἐγκαθιδρυθείσης ὑπὸ τοῦ νέου δημοκρατικοῦ πολιτεύματος κατὰ τὸ 1929. Πρῶτος ἐξελέγη ὁ Ἄλἐξ. Ζαΐμης, δεῦτερος ὁ τέως ἀρχιστράτηγος Λεωνίδας Παρασκευόπουλος καὶ τρίτος ἐγώ. Ἐπανεξελέγη σχεδὸν διὰ παμψηφίας τὴν 1ην Ἀπριλίου 1933 καὶ διὰ τρίτην φορὰν τὴν 8ην Μαρτίου 1934, παρέμεινα δὲ ὡς τοιοῦτος μέχρι τῆς 1ης Ἀπριλίου τοῦ 1935, ὅποτε ἐπεκράτησε τὸ Λαϊκὸν κόμμα συνεπείᾳ τοῦ ἐκραγέντος τὴν 1ην Μαρτίου 1935 καὶ κατασταλέντος στασιαστικοῦ κινήματος καὶ κατήργησε τὴν Γερουσίαν, θεωρουμένην ὡς Βενιζελικὴν, ἥτις δὲν ἐπανιδρῦθη ἕκτοτε μέχρι σήμερον.

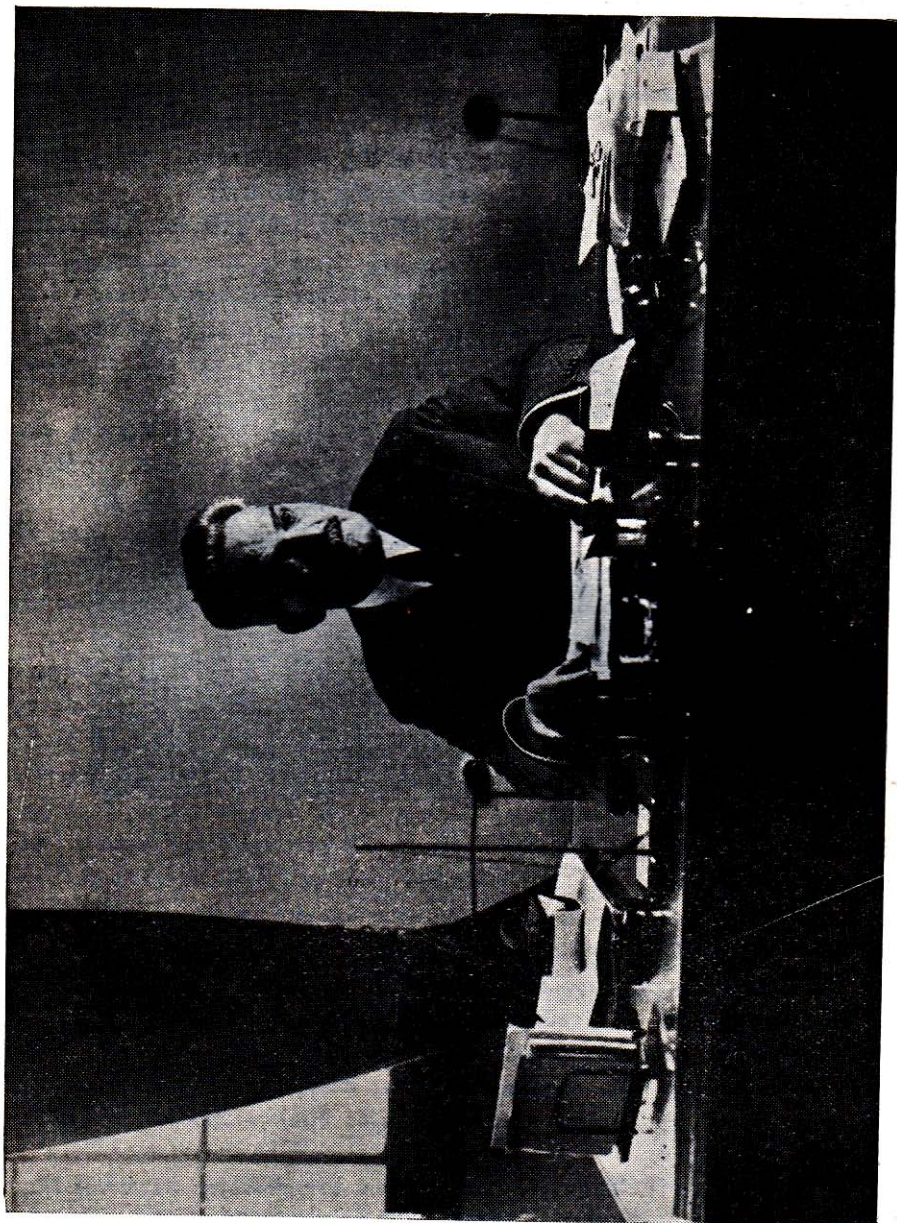
Τὴν 2αν Αὐγούστου 1934 ἡ Γερουσία μετεφέρθη εἰς τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα, ὅπου βραδύτερον μετεφέρθη καὶ ἡ Βουλὴ.

Ἐκάμαμεν ἐπίσημα ἐγκαίνια τοῦ νέου Μεγάλου τῆς Γερουσίας, κατὰ τὰ ὁποῖα παρέστησαν ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας Ζαΐμης, ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς Βοζίκης, ὀλόκληρος ἡ Κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Π. Τσαλδάρην, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐξεφώνησα τὸν πανηγυρικὸν τῆς ἡμέρας, ἐξάρας τὸν ρόλον τῆς Γερουσίας εἰς τὴν εὐρυθμον λειτουργίαν τοῦ Πολιτεύματος.

Κατὰ τὴν 3ην ἐπανεκλογὴν μου καταλαμβάνων τὴν ἔδραν τοῦ Προέδρου, εἶπα, τὰ ἐξῆς :

«Εἶναι ἡ τρίτη φορὰ, καθ' ἣν ἡ Γερουσία μοι ἀναθέτει διὰ τῆς ψήφου της τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐργασιῶν της. Αἰσθάνομαι βαθύτατα τὴν τιμὴν καὶ ἐκφράζω τὴν εὐγνωμοσύνην μου πρὸς αὐτήν. Δὲν πρόκειται νὰ κάμω νέας ἐπαγγελίας. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὑπόσχομαι εἶναι νὰ συνεχίσω, καὶ κατὰ τὴν ἀρχομένην σύνοδον, τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ σώματος καθ' ὃν καὶ μέχρι σήμερον τρόπον, ὁ ὁποῖος, ὡς δύναμαι νὰ συναγάγω ἐκ τῆς ἐπανεκλογῆς μου, τυγχάνει τῆς ἐγκρίσεώς σας. Θὰ ζητήσω καὶ πάλιν, κύριοι Γερουσιασταί, ἀμέριστον τὴν συνδρομὴν σας διὰ τὴν εὐρυθμον καὶ ἀποδοτικὴν διεξαγωγὴν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Σώματος, καθ' ὅσον ἄνευ αὐτῆς πᾶσα ἀτομικὴ μου προσπάθεια θέλει ἀποβῆ ἀτελέσφορος.

»Ἡ κοινὴ αὕτη προσπάθεια κατὰ τὴν παρελθοῦσαν σύνοδον προσήυξησε, κατὰ τὴν κοινὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπίσημον ὁμολογίαν, τὸ κῦρος τῆς Γερουσίας, ὁ δὲ γενόμενος ἀπολογισμὸς τοῦ ἔργου αὐτῆς ὑπῆρξε λίαν ἱκανοποιητικὸς καὶ

‘Ο Στυλιανός Γονατάς, ως Πρόεδρος τῆς Γερουσίας, ἐν τῷ Γραφείῳ του.

εὐμενεῖς ἠκούσθησαν κρίσεις ἐπ' αὐτοῦ . . . Μὲ τὴν ἐλπίδα κλπ. . . ἀναλαμβάνω τὰ καθήκοντα, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ ψῆφος Ἑμῶν μὲ ἔταξεν».

Περίεργον καὶ ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει εἶναι ὅτι ὁ πατὴρ μου Ἐπαμεινώνδας Γονατᾶς εἶχεν ἀγωνισθῆ ἐπὶ μακρὸν διὰ τὴν ἕδρυσιν τῆς Δευτέρας Βουλῆς ἢ τῆς Γερουσίας, ἀρθρογραφήσας διὰ τῶν ἐφημερίδων, συντάξας ὑπομνήματα πρὸς τὸν Βασιλέα μὲ χιλιάδας ὑπογραφῶν καὶ συγκροτήσας συλλαγήτηριον εἰς τὰς στήλας τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τὴν 11ην Μαρτίου 1901, καθ' ὃ ὠμίλησε. Καὶ ὁ ἴδιος μὲν δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἴδῃ τὸν πόθον τοῦ ἐκπληρούμενον, ἐπέπρωτο ὅμως ὁ υἱὸς του νὰ προεδρεύσῃ τῆς Γερουσίας.

Ἡ Γερουσία διεξήγαγε σοβαρωτάτας συζητήσεις καὶ ἐπέφερε σημαντικὰς βελτιώσεις εἰς νομοσχέδια ψηφισθέντα ὑπὸ τῆς Βουλῆς καὶ παραπεμφθέντα εἰς αὐτὴν πρὸς κύρωσιν, διεπομένη οὐχὶ ἀπὸ πνεῦμα κομματικόν, ἀλλὰ ἀπὸ πνεῦμα καθαρῶς ἐπιστημονικόν, ἐφ' ὅσον λόγῳ τῆς παρουσίας ἐν τῇ Γερουσίᾳ ἀντιπροσώπων τῶν διαφόρων Ὄργανισμῶν (Πανεπιστημίου, Πολυτεχνείου, Γεωπονικῆς Σχολῆς κλπ.) εἶχε τοὺς εἰδικούς διὰ κάθε ζήτημα.

Ἐν τούτοις τὸ Λαϊκὸν κόμμα — καίτοι ὁ ἀρχηγὸς του ἀνεγνώρισε τὴν ἀμερόληπτον ἐργασίαν τῆς — ἐπεζῆται πάντοτε νὰ τὴν συκοφαντήσῃ ὡς Βενιζελικὴν καὶ ἐπεζῆται κάθε εὐκαιρίαν πρὸς διάλυσίν τῆς.

Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ Ἐπουργοὶ τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος ἀπέφευγον νὰ ἔρχωνται εἰς τὴν Γερουσίαν, καὶ διότι ἡ Κυβέρνησις ἐξηρτάτο ἐκ τῆς ψήφου ἐμπιστοσύνης μόνον τῆς Βουλῆς καὶ διὰ νὰ μὴ δίδουν, ὡς ἐνόμιζον, κῦρος εἰς τὴν Γερουσίαν.

Ἡναγκάσθη ὡς ἐκ τούτου νὰ ἀπευθύνω τὴν 20ην Μαρτίου 1934 ἔγγραφον πρὸς τὸν Παναγῆν Τσαλδάρην, ὡς Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, εἰς τὸ ὁποῖον μεταξύ ἄλλων ἔγραφον : «Ἡ Γερουσία κατὰ τὴν χθεσινήν συνεδρίασίν τῆς ἐξέφρασε τὴν δυσφορίαν τῆς, διὰ τὴν μὴ παράστασιν τῶν κ.κ. Ἐπουργῶν πρὸς συζήτησιν τῶν ἐν τῇ ἡμερησίᾳ διατάζει αὐτῆς ἀναγραφομένων νομοσχεδίων τῆς ἀρμοδιότητός των. Καὶ ἡ Γερουσία εὐρίσκεται εἰς τὴν δύσκολον θέσιν νὰ βλέπῃ νὰ προχωροῦν αἱ προθεσμίαι ἐντὸς τῶν ὁποίων, κατὰ τὸ Σύνταγμα, εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ λάβῃ ἀπόφασιν, καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ μὴ δύναται νὰ λάβῃ τοιαύτην, λόγῳ ἀπουσίας τῶν ἀρμοδίων Ἐπουργῶν.

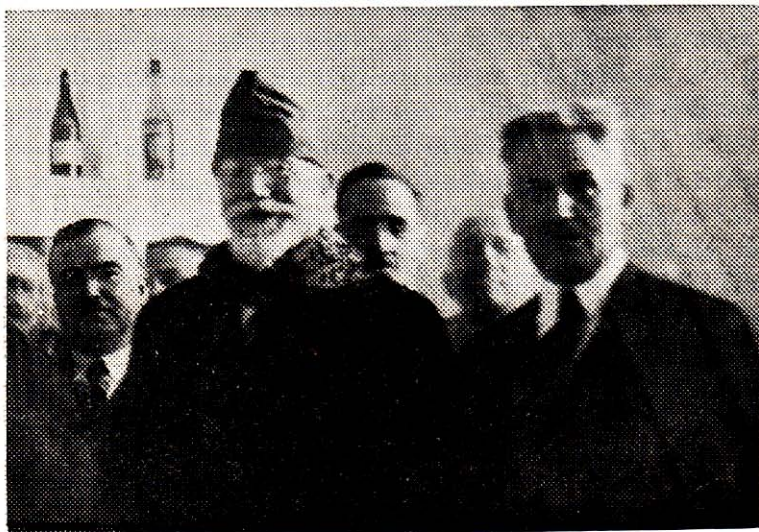
»Τὸ Προεδρεῖον τῆς Γερουσίας εἶναι πρόθυμον νὰ κανονίξῃ τὴν ἡμερησίαν διάταξιν, οὕτως ὥστε οἱ Ἐπουργοὶ νὰ μὴ ἔχωσιν ἄλλας ἀσχολίας τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἀρκεῖ νὰ εἰδοποιῆται παρ' αὐτῶν ἐγκαίρως . . .

»Θὰ παρεκάλουν ὅθεν, κ. Πρόεδρε, ὅπως ἐπεμβαίνοντες συντελέσετε εἰς τὴν ρύθμισιν τοῦ προκειμένου ζητήματος πρὸς ὁμαλὴν πρόοδον τῶν ἐργασιῶν τῆς Γερουσίας».

Ἡ Κυβέρνησις Π. Τσαλδάρη ἔλαβε ψῆφον ἐμπιστοσύνης παρὰ τῆς Βουλῆς τὴν 11ην Νοεμβρίου 1932 καὶ ἠναγκάσθη εἰς παραίτησιν τὴν 13 Ἰανουαρίου 1933. Ἦτοι παρέμεινεν εἰς τὴν Ἀρχὴν ἐπὶ δίμηνον. Τὴν δὲ 16ην Ἰανουαρίου τὸ βράδυ ἐσχηματίσθη καὶ πάλιν Κυβέρνησις Βενιζέλου, ἥτις ὑπῆρξε καὶ ἡ τελευταία ὑπὸ τὴν προεδρείαν του.

Ὁ Βενιζέλος δὲν ἤθελε νὰ παρουσιασθῆ εἰς τὴν Βουλὴν, ἡ ὁποία δὲν ἐφαίνετο ὑποχείριός του· ἤθελε νὰ διαλύσῃ τὴν Βουλὴν καὶ νὰ διενεργηθοῦν νέαι ἐκλογαί. Ὁ Πρόεδρος ὁμως τῆς Δημοκρατίας εἶχεν ἀνάγκην πρὸς διάλυσιν τῆς Βουλῆς, κατὰ τὸ τότε Σύνταγμα, τῆς ἐγκριτικῆς ψήφου τῆς Γερουσίας. Ὁ Ζαΐμης ἐφαίνετο διστακτικὸς νὰ ὑποβάλλῃ τὸ ἐρώτημα τοῦτο εἰς τὴν Γερουσίαν.

Ὁ Βενιζέλος ἀπεφάσισε τότε νὰ στείλῃ τὸ ἐρώτημα πρὸς τὴν Γερουσίαν ὑπογεγραμμένον παρὰ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, φρονῶν ὅτι τοῦτο ἀνεπλήρου τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας, ὡς ἀπολαμβάνον τῆς ἐμπιστοσύνης του καὶ ὡς ὑπεύθυνον τῶν πράξεών του. Καὶ ὁ Μιχαλακόπουλος ἦτο σύμ-

Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος ἐν μέσῳ τοῦ Γονατᾶ καὶ τοῦ Ἄντ. Φιξ κατὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς Λέσχης τῶν Προσφύγων ἐν Καλλιθέᾳ τῶν Ἀθηνῶν. Ἰανουάριος 1933.

φωνος πρὸς τὴν ἀντίληψιν αὐτήν. Ἐγὼ ὁμως, ὡς Πρόεδρος τῆς Γερουσίας, εἶχα ἀντίθετον ἀντίληψιν καὶ τὴν ἀντίληψίν μου ταύτην ἐγνώρισα πρὸς τὸν Βενιζέλον διὰ τῆς κάτωθι ἐπιστολῆς μου :

«Ἀθῆναι 22 Ἰανουαρίου 1933

»Κύριε Πρόεδρε,

»Θὰ μὲ φέρετε εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν προκειμένου νὰ εἰσαγάγω εἰς τὴν Γερουσίαν τὸ ἐρώτημα τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας περὶ διαλύσεως τῆς Βουλῆς, ἂνευ ὑπογραφῆς τοῦ ἰδίου, παρὰ τὴν διάταξιν τοῦ ἀρθροῦ 79 τοῦ Συντάγματος, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ κ. Λαδᾶς ἐρμηνεύει ὅπως ἐγώ.

.....
»Τέλος ἡ δημιουργία προηγουμένου, περὶ ἀποστολῆς ἐρωτήματος πρὸς τὴν

Γερουσίαν ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως, ἄνευ ὑπογραφῆς τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, περὶ διαλύσεως τῆς Βουλῆς δυνατὸν νὰ δημιουργήσῃ πράγματα εἰς τὸ μέλλον.

‘Ο Πρόεδρος τῆς Γερουσίας

Στυλ. Γονατᾶς).

Τελικῶς ὁ Βενιζέλος ἔπεισε τὸν Ζαίμην νὰ ὑπογράψῃ τὸ σχετικὸν ἐρώτημα, ὅπερ συνεζητήθη καὶ ἐνεκρίθη παρὰ τῆς Γερουσίας κατὰ τὴν συνεδρίασιν αὐτῆς τῆς 23ης Ἰανουαρίου 1933.

Αἱ ἐκλογαὶ προσδιωρίσθησαν διὰ τὴν 5ην Μαρτίου καὶ ἐνηργήθησαν ἐν ἀπολύτῳ τάξει. Ἐφ’ ὅσον ὅμως ἤρχοντο, κατὰ τὴν νύκτα, τὰ ἐκλογικὰ ἀποτελέσματα καὶ διεφαίνετο ὑπερτεροῦν τὸ Λαϊκὸν Κόμμα, ὁ Πλαστήρας, ἐν συνεννοήσει μὲ διαφόρους Σωματάρχας, ἐκινήθη ὅπως μὴ περιέλθῃ ἡ ἐξουσία εἰς αὐτό. Ὁ Βενιζέλος δὲν ἐνέκρινεν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀντέδρασεν ἐνεργῶς καὶ ὁ Πλαστήρας ἐνθαρρυνθεὶς κατέλαβε κατὰ τὴν νύκτα τῆς 5ης πρὸς τὴν 6ην Μαρτίου τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν καὶ ἐγκατεστάθη ἐν αὐτῷ.

Πρὸς ἀποφυγὴν συγκρούσεων καὶ αἱματοχυσίας ἐπροτάθησαν διάφοροι λύσεις, τὰς ὁποίας ὁ Τσαλδάρης δὲν παρεδέχετο, ὡς πλειοψηφήσας κατὰ τὰς ἐκλογὰς καὶ δικαιούμενος νὰ ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν Κυβέρνησιν. Εἰς τὸ τέλος ἰδῶν καὶ αὐτὸς τὸ ἀδιέξοδον συγκατετέθη νὰ σχηματισθῇ Κυβέρνησις ἀντιστρατήγων ὑπὸ τὸν Ὁθωναῖον, ὁ ὁποῖος ὅμως προηγουμένως ὑπεσχέθη εἰς τὸν Τσαλδάρην ὅτι θὰ τοῦ παραδώσῃ τὴν ἀρχὴν μόνις ὁ ἴδιος θὰ ἔκρινεν ὅτι ἡδύνατο νὰ τὴν ἀναλάβῃ. Τὴν λύσιν αὐτὴν τὴν παρεδέχθη τελικῶς καὶ ὁ Πλαστήρας καὶ οὕτω τὴν ἐσπέραν τῆς 6ης Μαρτίου ὠρκίσθη ἡ ὑπὸ τὸν Ὁθωναῖον Κυβέρνησις, κανονικῶς, ἐνώπιον τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας καὶ τοῦ παραδίδοντος τὴν ἀρχὴν Ἐλευθ. Βενιζέλου. Τελικῶς τὴν 10ην Μαρτίου παρέλαβεν ὁ Παναγῆς Τσαλδάρης παρὰ τοῦ Ὁθωναίου. Ἡ νέα Βουλὴ συνήλθε τὴν 27ην Μαρτίου καὶ καθηρτίσθη εἰς Σῶμα καὶ τὴν 30ὴν Μαρτίου ἐγένετο κοινὴ συνεδρίασις μετὰ τῆς Γερουσίας, καθ’ ἣν ἐξελέγησαν οἱ ὑπὸ τοῦ Συντάγματος προβλεπόμενοι 10 ἀριστίνδην Γερουσιασταί. Διὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ ψηφοδελτίου τῶν ὑποψηφίων ὑπῆρξαν τόσαι δυσκολίαι, λόγῳ τῶν πολλῶν ἀπαιτήσεων, ὥστε ὁ Βενιζέλος ἠθέλησε νὰ ἀποβάλῃ τὸ βᾶρος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὸ ἐφόρτωσεν εἰς ἐμέ, διὰ τῆς ἀπὸ 28ης Μαρτίου ἐπιστολῆς του, εἰς ἣν ἔγραφε : «Φίλτατε Πρόεδρε, Κατέληξα εἰς τὴν ὀριστικὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ ἀναμιχθῶ εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ ψηφοδελτίου . . . Παρακαλῶ ἐπομένως ὅπως Ὑμεῖς συνεννοούμενος μετὰ τῶν φίλων γερουσιαστῶν καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν συνεργαζομένων μεθ’ ἡμῶν κομμάτων καταρτίσετε τοῦτο . . . »

Ἐξελέγησαν οἱ Ἄνδρ. Μιχαλακόπουλος, Ἄλ. Παπαναστασίου, Δ. Τσιτσάρας, Κ. Ζαβιτσιάνος, Θ. Σοφούλης, Ἄν. Μπακάλμπασης καὶ Ἄ. Ἀναστασιάδης, ἅπαντες ἀποτυχόντες κατὰ τὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς βενιζελικοὶ καὶ οἱ Γ. Στρέϊτ, Δ. Μάξιμος καὶ Σπ. Λοβέρδος κυβερνητικοί. Καὶ οὕτω ἐπηύ-

ξησεν ἡ βενιζελικὴ πλειοψηφία ἐν τῇ Γερουσίᾳ, συγχρόνως ὁμως ἐπηύξησεν καὶ ἡ μῆνις τῶν Λαϊκῶν κατὰ τῆς Γερουσίας.

Ἡ Κυβέρνησις εἶχε διορίσει Ἀρχηγὸν τῆς Ἀσφαλείας τὸν Πολυχρονόπουλον, ὁ ὁποῖος εἶχε θέσει ὡς κύριον σκοπὸν τοῦ τὴν σύλληψιν τοῦ Πλαστήρα, κατὰ τοῦ ὁποῦ ὑπῆρχε μῆνυσις διὰ τὸ πραξικόπημά του τῆς 5ης πρὸς τὴν 6ην Μαρτίου. Ἐν τούτοις ὁ Πλαστήρας κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ, τῇ βοήθειᾳ τοῦ Ἀλ. Ζάννα, καὶ ἐπιβιβασθεὶς εἰς τὴν ἀκτὴν τοῦ Παλαιοῦ Φαλήρου βενζινοπλοίου ἀνεχώρησε τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν, 14 Ἀπριλίου 1933, εἰς Δωδεκάνησον καὶ ἐκεῖθεν, τὴν 7ην Μαΐου, μετέβη εἰς Βηρυτόν.

Ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς, ἀφ' ἐτέρου, κατέθεσε πρότασιν εἰς τὴν Βουλὴν περὶ παραπομπῆς τοῦ Βενιζέλου εἰς Εἰδικὸν Δικαστήριον, ὡς ἠθικοῦ αὐτουργοῦ καὶ συνεργοῦ τοῦ πραξικόπηματος Πλαστήρα τῆς 6ης Μαρτίου, δι' οὗ ἐπεζητήθη ἡ κατάργησις τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας. Ἡ πρότασις τοῦ Μεταξᾶ συνεζητήθη εἰς τὴν Βουλὴν τὴν 15ην Μαΐου. Πρῶτος ὠμίλησεν ὁ Μεταξᾶς καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Βενιζέλος διὰ μακρῶν, παρακαλέσας τὴν Βουλὴν νὰ χορηγήσῃ τὴν ἀδειαν τῆς διώξεώς του. Βίαιαι σκηναὶ διεξήχθησαν ἐν τῇ Βουλῇ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀγορεύσεώς του, λόγῳ τῶν ὁποίων ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς διέλυσε τὴν συνεδρίαν, διότι ὑπῆρξε φόβος συρράξεως μεταξὺ τῶν δύο παρατάξεων. Ὁ Βενιζέλος καὶ οἱ φίλοι του ἀπὸ τῆς ἐπομένης ἀπέσχον τῶν συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς, ὡς μὴ ἐξασφαλιζομένης τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου. Ὁ Π. Τσαλδάρης, διὰ νὰ λήξῃ ἐν τῇ Βουλῇ ἡ συζήτησις, ἐψήφισε βραδύτερον 20 Νοεμβρίου νόμον περὶ ἀμνηστείας διὰ τὰ διαπραχθέντα ἀδικήματα κατὰ τὴν 5ην καὶ 6ην Μαρτίου 1933, ἐξαιρουμένων ἐκ ταύτης τῶν κατηγορουμένων στρατιωτικῶν, ἐν ἐνεργείᾳ καὶ ἀποστρατεία.

ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ ΑΓΙΩΝ ΤΟΠΩΝ

Τὸ Πάσχα τοῦ 1934 μετέβημεν εἰς Ἱεροσόλυμα πρὸς προσκύνημα τῶν Ἁγίων Τόπων, ὡς ἀντιπροσωπεῖα τῆς Γερουσίας, ἐγὼ καὶ οἱ γερουσιασταὶ Λεων. Ἰασωνίδης — τέως Ὑπουργός, πρόσφυξ ἐκ Πόντου — καὶ Φίλιππος Μανουηλίδης — τέως Ὑπουργός, πρόσφυξ ἐκ Ραιδεστοῦ τῆς Θράκης. Μὲ τὸ ἴδιον ἀτμόπλοιον ἐπήγγαινε διὰ τὸν ἴδιον σκοπὸν καὶ ἀντιπροσωπεῖα τοῦ Στρατοῦ, ὑπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Παπάγον, ἀρχηγὸν τότε τοῦ Ἐπιτελείου. Κατὰ τὴν μετάβασίν μας τὸ πλοῖον προσήγγισεν εἰς Ρόδον — ἰταλοκρατουμένην κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην — καὶ ἐξήλθομεν πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς πόλεως, παρηκολουθούμεθα ὁμως παρὰ Ἰταλῶν καραμπινιέρων, πρὸς παρεμπόδισιν συναντήσεώς μας μετὰ τῶν ἐντοπίων καὶ πρόληψιν φιλελληνικῶν ἐκδηλώσεων ἐκ μέρους αὐτῶν.

Εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα μᾶς ἐπεριποιήθη ὁ Πατριάρχης Ἱερόθεος καὶ μᾶς ἐξήγησε τὰ ἀπασχολοῦντα τὴν ὀρθόδοξον ἐκεῖ Ἐκκλησίαν ζητήματα, τόσον ἀπέναντι τῶν Τούρκων ὅσον καὶ τῶν ἄλλων ἀντιζήλων Χριστιανικῶν Ἐκ

κλησιῶν, διεκδικουσῶν προνόμια καὶ θέσεις ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ τῆς Ἀναστάσεως.

Ἐπεσεφθήμεν ὅλους τοὺς Ἀγίους Τόπους, εἶδομεν τὰ κειμήλια εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Πατριαρχείου καὶ ἐβαπτίσθημεν εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμόν. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν μας τὸ πλοῖον προσήγγισεν εἰς Κύπρον, ὅπου ὁ Ἄγγλος ἀρμοστής Κύπρου ἔστειλε τὸν γραμματέα του εἰς τὸ πλοῖον καὶ ἐκάλεσεν ἐμὲ καὶ τὴν κυρίαν Γονατᾶ εἰς πρόγευμα εἰς τὸ Κυβερνεῖον, ὅπου μετέβημεν μὲ τὸ ἀποσταλὲν πρὸς τοῦτο αὐτοκίνητον. Κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν μας τῆς πόλεως Λευκωσίας μερικοὶ πρόκριτοι, οἱ ὅποιοι μᾶς συνάδεδουν, μᾶς ἔδειξαν τὸ Ἡρῶν καὶ μᾶς εἶπαν ὅτι ἐκεῖ ἦσαν θαμμένα καὶ τὰ ὀσᾶ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης μου Εὐφροσύνης Γονατᾶ, τὸ γένος Οἰκονομίδου. Ὁ Δαυτὶδ Οἰκονομίδης εἶχεν ἀπαγχονισθῆ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.

Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ὑπέβαλον εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἔκθεσιν περὶ τῶν ζητημάτων τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων.

ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Ὁ Βενιζέλος, ἐπιστρέφων ἐκ Κηφισιάς εἰς Ἀθήνας μετὰ τῆς συζύγου του, τὴν νύκτα τῆς 6ης Ἰουνίου 1933, διὰ τοῦ αὐτοκινήτου του καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ ἐτέρου αὐτοκινήτου ἀσφαλείας, ὑπέστη δολοφονικὴν ἐπίθεσιν εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τῆς ὁδοῦ, παρ' ὁμάδος ἐπιβαινούσης ἐτέρου αὐτοκινήτου. Οἱ τελευταῖοι ἐπυροβόλησαν πρῶτον κατὰ τοῦ αὐτοκινήτου ἀσφαλείας καὶ κατόπιν κατὰ τοῦ αὐτοκινήτου τοῦ Βενιζέλου. Ἐφονεύθη εἰς τῶν ἀνδρῶν τῆς ἀκολουθίας του καὶ ἐτραυματίσθη ἕτερος ἐξ αὐτῶν, ἐτραυματίσθη δὲ καὶ ἡ Κα Βενιζέλου εἰς τοὺς μηρούς διὰ σφαιρῶν, τὸ δὲ αὐτοκίνητόν της, διωκόμενον καὶ πυροβολούμενον σχεδὸν μέχρι τῶν Ἀμπελοκήπων, κατῶρθωσε νὰ διαφύγῃ καὶ ἔφθασε εἰς τὸ Νοσοκομεῖον τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ὅπου ἡ Κα Βενιζέλου εἰσήχθη πρὸς νοσηλείαν τῶν τραυμάτων της, εὐτυχῶς ἀποδειχθέντων ἀκινδύνων. Ἄμα ὡς ἐγνώσθη τὸ γεγονός τοῦτο μεγίστη ἐπεκράτησε συγκίνησις καὶ ἀγανάκτησις, τοσοῦτω μᾶλλον καθ' ὅσον ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἐγεννήθη ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἡ ἀπόπειρα εἶχε γίνεαι ἂν μὴ τῇ συνεργείᾳ, τουλάχιστον τῇ ἀνοχῇ καὶ ἐν γνώσει τῶν σωμάτων ἀσφαλείας.

Ὁ ἐπιληφθεὶς τῆς ὑποθέσεως ἀνακριτὴς ἐκ τῶν πρώτων διέταξε τὴν σύλληψιν τοῦ διοικητοῦ τῆς ἀσφαλείας Πολυχρονοπούλου, διότι πλην ἄλλων ἐνδείξεων τὸ αὐτοκίνητον τῶν δολοφόνων, τὸ ὅποιον εὗρέθη τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐγκαταλελειμμένον καὶ πυρπολημένον εἰς τοὺς ἀγρούς, ἀνῆκεν εἰς τὸν ἀδελφόν τοῦ Πολυχρονοπούλου. Συνεργάτης των ἐθεωρεῖτο ὁ ἐπικεκηρυγμένος ληστής Καραθανάσης, ὁ ὅποιος ἐκρύπτετο ἐν Ἀθήναις καὶ δὲν συνελαμβάνετο καὶ ἐδέησε τὴν 24ην Ὀκτωβρίου 1934 ἄτομα ἀνήκοντα εἰς τὴν ἀτομικὴν ἀσφάλειαν τοῦ Βενιζέλου νὰ τὸν συλλάβουν καὶ νὰ τὸν παραδώσουν ἀπ' εὐθείας

εις τὸν τότε Διοικητὴν τῆς Ἀστυνομικῆς Ὑπηρεσίας Εἰσαγγελέα Γαρέζον. Ἡ δίκη εἶχε προσδιορισθῆ διὰ τὴν 24 Νοεμβρίου 1934 εἰς τὸ Κακουργιοδικεῖον Πειραιῶς· οἱ κατηγορούμενοι ἠθέλησαν νὰ τρομοκρατήσουν τοὺς ἐνόρκους ρίψαντες τὴν παραμονὴν τῆς δίκης καψύλια δυναμίτιδος εἰς τὰς οἰκίας των. Κατῶρθωσαν νὰ ἀναβληθῆ ἡ δίκη διὰ τὴν 22 Δεκεμβρίου 1934. Καὶ πάλιν ὅμως διὰ διαφόρων τεχνασμάτων καὶ ἐνστάσεων κατῶρθωσαν νὰ ἀναβληθῆ διὰ τὴν 22 Φεβρουαρίου 1935. Ἡ δίκη πράγματι ἤρξατο τὴν 22 Φεβρουαρίου καὶ διεξήχθη μέχρι τῆς 29 Μαρτίου, ὅποτε ἐξεδόθη ἡ ἀπόφασις. Ἀπὸ τῆς 1ης ὅμως Μαρτίου, ὅποτε εἶχεν ἐκραγῆ τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα τοῦ ὁποίου ὑποκινητὴς ἐθεωρεῖτο ὁ Βενιζέλος, καὶ μετὰ τὴν καταστολὴν αὐτοῦ δὲν ἐτόλμα κανεὶς νὰ ὑπερασπισθῆ τὸν Βενιζέλον. Συνεπῶς καὶ οἱ ἔνορκοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐκδώσουν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν κατὰ τῶν ἀποπειραθέντων τὸν φόνον τοῦ Βενιζέλου, ἀφοῦ οὗτος ἀπεκαλεῖτο δημοσίᾳ παράφρων, ἡγούμενος συμμορίας, συνεπῶς ἡ ἐτυμηγορία τῶν ἐνόρκων ὑπῆρξεν ἀθωωτικὴ δι' ὄλους τοὺς κατηγορουμένους. Καὶ οὕτω ἔληξε μία μελανὴ σελὶς τῆς πολιτικῆς μας ἱστορίας.

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΗ ΕΚΛΟΓΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Τὸ Ἐκλογοδικεῖον, διὰ τῆς ἀπὸ 13 Μαΐου 1933 ἀποφάσεώς του, ἐκήρυξε τὴν βουλευτικὴν ἐκλογὴν Θεσσαλονίκης ἄκυρον, διότι ὁ νόμος ὁ ὁποῖος ἐχώρισε τοὺς Ἰσραηλίτας εἰς ἴδιον ἐκλογικὸν σύλλογον ἐθεωρήθη ἀντισυνταγματικός. Ἡ Κυβέρνησις (Τσαλδάρη) ἐξέδωσε νομοθετικὸν Διάταγμα, δι' οὗ συνεχωνεύθησαν οἱ Ἰσραηλίται μετὰ τοὺς λοιποὺς ἐκλογεῖς Θεσσαλονίκης καὶ ὠρίσθησαν ἐπαναληπτικαὶ ἐκλογαὶ διὰ τὴν 2 Ἰουλίου.

Ἐκ τῶν ἤδη ἐκλεγέντων βουλευτῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ, οἱ 18 ἦσαν ἀντιπολιτευόμενοι καὶ οἱ 2, οἱ Ἰσραηλίται, κυβερνητικοί. Συνεπῶς καὶ αἱ δύο παρατάξεις κατέβαλλον κάθε προσπάθειαν διὰ τὴν νίκην. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι συνεργάζοντο καὶ ἀπετέλεσαν τὸν Ἐθνικὸν Συνασπισμὸν. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν συνεργαζομένων κομμάτων, Καφαντάρης, Παπαναστασίου, Σοφιανόπουλος εἶχον ἐγκατασταθῆ μετὰ τῶν στελεχῶν των ἀπὸ τῆς κηρύξεως τῶν ἐκλογῶν εἰς Θεσσαλονίκην. Καὶ αὐτὸς ὁ Βενιζέλος μετέβη ἐκεῖ τὴν 29 Ἰουνίου. Ἡ ὑποδοχὴ του ὑπῆρξε, πράγματι, μεγαλειώδης, ἡ δὲ ἐναντίον τῆς ζωῆς του ἀπόπειρα τὸν εἶχε καταστήσει συμπαθέστερον. Ἐν τῷ μεταξῷ καὶ τὸ Λαϊκὸν Κόμμα εἶχεν ἀναγνωρίσει τὸ Δημοκρατικὸν Πολίτευμα, διὰ νὰ λείψῃ ἡ ἐναντίον του κατηγορία ὅτι ἀποβλέπει εἰς ἐπανάληψιν τῶν καθεστωτικῶν ἀγῶνων.

Καίτοι ἡ προσωπικὴ μου παρουσία ἐν Θεσσαλονίκῃ λόγῳ τῆς προηγουμένης ἐκεῖ προϋπηρεσίας μου ἐθεωρεῖτο ὡς μέλλουσα νὰ συμβάλῃ σημαντικῶς εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκλογῆς, ἐπειδὴ, λόγῳ τοῦ ἀξιώματός μου ὡς Προέδρου τῆς Γερουσίας, δὲν ἤθελα νὰ ἐκθέσω τὴν Γερουσίαν εἰς τὸν

πολιτικὸν ἀνταγωνισμόν, ὄχι μόνον δὲν μετέβην εἰς Θεσσαλονίκην, ἀλλ' ἐταξίδευσα πρὸς τὴν ἀντίθετον κατεύθυνσιν, οὕτως ὥστε τὴν ἡμέραν τῶν ἐκλογῶν εὐρέθην εἰς Κρήτην.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀναπληρωματικῆς αὐτῆς ἐκλογῆς ὑπῆρξε θριαμβευτικὸν διὰ τὴν βενιζελικὴν παράταξιν. Καὶ τοὺς 20 βουλευτὰς τοὺς ἐκέρδισεν ἡ ἀντιπολίτευσις, ἐνῶ προηγουμένως ἀνῆκον εἰς αὐτὴν οἱ 18, καὶ τοῦτο παρὰ τὴν χρησιμοποίησιν ὅλης τῆς κρατικῆς μηχανῆς παρὰ τῶν ὑπουργῶν Κονδύλη, Μεταξᾶ καὶ Ράλλη πρὸς ἐπηρεασμὸν τῶν ψηφοφόρων.

Ὁ Βενιζέλος ὅμως δὲν ἔκρινεν εὐθετον τὴν περίστασιν ὅπως διεκδικήσῃ τὴν Ἀρχὴν καὶ δύο ἡμέρας μετὰ τὴν ἐκλογὴν ἀνεχώρησε διὰ Μπανιόλ τῆς Γαλλίας πρὸς λουτροθεραπείαν, ἐπανελθὼν ἐκεῖθεν τὴν 29ην Σεπτεμβρίου. Συνηντήθη μὲ τὸν Τσαλδάρην, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐζήτησε τὸν συμψηφισμόν τῆς κινήματος τῆς 6ης Μαρτίου πρὸς τὴν ἀπόπειραν τῆς δολοφονίας δι' ἀμνηστεύσεως καὶ τῶν δύο. Ὁ Βενιζέλος δὲν ἐδέχθη καὶ μόλις τὴν 20ην Νοεμβρίου ἐψήφισεν ἡ Βουλὴ, ἀπεχούσης τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἀμνηστειὰν διὰ τὰ πολιτικὰ μόνον πρόσωπα διὰ τὰ γεγονότα τῆς 6ης Μαρτίου, ὄχι ὅμως καὶ τοὺς στρατιωτικούς.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐν λόγῳ ἀμνηστεία ἐγέννησεν ἀντίδρασιν, ἐκδηλωθεῖσαν ζωηρῶς παρὰ τῶν Κονδύλη καὶ Μεταξᾶ καὶ ἄλλων, ὁ Τσαλδάρης ἐψήφισε ἄλλον νόμον, δι' οὗ ἐδίδετο εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὸ δικαίωμα ἀποτάξεως ἀξιωματικῶν μετασχόντων εἰς τὸ κίνημα τῆς 6ης Μαρτίου.

ΚΟΙΝΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΩΝ ΣΩΜΑΤΩΝ

Τὸν ὡς ἄνω νόμον δὲν τὸν ἐψήφισεν ἡ Γερουσία. Καὶ μετὰ τὴν πάροδον τοῦ διμήνου τοῦ προβλεπομένου ὑπὸ τοῦ τότε Συντάγματος τὸν ἐψήφισεν ἐκ νέου ἡ Βουλὴ καὶ οὕτω κατέστη νόμος τοῦ Κράτους.

Τότε ὅμως ἠγέρθη τὸ ζήτημα ἐάν, εἰς τὴν περίπτωσιν ἡ Γερουσία ἐζήτηι κοινήν συνεδρίασιν μετὰ τῆς Βουλῆς ὅπως ἀπὸ κοινοῦ συζητήσουν καὶ ἀποφανθοῦν ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον ἐπὶ οἰουδήποτε ἄλλου ζητήματος ἐπὶ τοῦ ὁποίου διεφώνουν, ἡ Βουλὴ ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ ἀποδεχθῇ τὴν αἴτησιν αὐτὴν τῆς Γερουσίας. Ἡ Κυβέρνησις καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς Βοζίκης ἰσχυρίζοντο ὅτι δὲν ἦτο ὑποχρεωτικὴ ἡ ἀποδοχὴ τῆς τοιαύτης αἰτήσεως, καθ' ὅσον τὸ Σύνταγμα ἤθελε τὴν κυριαρχοῦσαν γνώμην νὰ ἔχῃ πάντοτε ἡ Βουλὴ, ὡς ἀνανευομένη ταχύτερον τῆς Γερουσίας καὶ συνεπῶς ὡς ἐκπροσωποῦσα τὰ πρόσφατα κοινωνικὰ ρεύματα. Ἐνῶ, ὡς εἶχον ἤδη ἡ σύνθεσις τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Γερουσίας, κατὰ τὴν κοινήν συνεδρίασιν τὴν πλειοψηφίαν εἶχεν ἡ ἀντιπολίτευσις καὶ συνεπῶς ἡ Γερουσία θὰ ἐπέβαλλε τὰς ἀπόψεις της καὶ ὄχι ἡ Βουλὴ, ὡς θέλει τὸ Σύνταγμα.

Ἐγώ, ὡς Πρόεδρος τῆς Γερουσίας, διὰ νὰ ἔχω μίαν πλέον ἔγκυρον γνώμην ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ, ἀπέστειλα τὴν κάτωθι ἐπιστολὴν πρὸς τὸν κ.

Ἄλεξανδρον Σβῶλον, καθηγητὴν τότε τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν :

«Πρῶτος ἔθιξα τὸ ζήτημα καὶ ὑπεστήριξα διὰ δηλώσεών μου δημοσιευθειῶν διὰ τῶν ἐφημερίδων ὅτι ἡ σύγκλησις κοινῆς συνελεύσεως τῶν δύο νομοθετικῶν σωμάτων, ὅταν ζητηθῇ αὐτὴ παρὰ τῆς Γερουσίας πρὸς λήψιν ὀριστικῆς ἀποφάσεως ἐπὶ νομοσχεδίου παραπεμφθέντος εἰς αὐτὴν παρὰ τῆς Βουλῆς καὶ τροποποιηθέντος ἢ ἀπορριφθέντος παρ' αὐτῆς, εἶναι ὑποχρεωτικῆ, συμφώνως τῷ ἄρθρῳ 30 τοῦ Συντάγματος.

»Καὶ τὰ μὲν πολιτικὰ κόμματα τὰ ἀνήκοντα εἰς τὸν Ἐθνικὸν Συνασπισμὸν εὐρέθησαν σύμφωνα πρὸς τὴν ἀποψιν αὐτὴν, τὰ ἀνήκοντα ὅμως εἰς τὴν κυβερνητικὴν παράταξιν εὐρέθησαν ἀντίθετα, ἰσχυριζόμενα ὅτι ἡ σύγκλησις τῆς οὕτω προκαλουμένης παρὰ τῆς Γερουσίας κοινῆς συνελεύσεως δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὴ διὰ τὸν Πρόεδρον τῆς Βουλῆς, ὅστις, ὡς προεδρεύων τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως κατὰ τὰ ἄρθρα 65 καὶ 125 τοῦ Συντάγματος, ἔχει τὴν πρωτοβουλίαν τῆς συγκλήσεως αὐτῆς.

»Ἀφ' ἑτέρου, ἀπὸ ἐπιστημονικῆς καθαρῶς πλευρᾶς ἐδημοσιεύθησαν ἄρθρα τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Κυριακοπούλου καὶ τῶν ὑφηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Σγουρίτσα καὶ Τσάτσου, δι' ὧν ἀναπτύσσονται ἀπόψεις σαφῶς σύμφωνοι μὲ τὴν ἰδικήν μου ἀποψιν, τῆς ἀναγκαστικῆς, δηλαδὴ, καὶ ὄχι προαιρετικῆς ὑποχρέωσεως τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς ὅπως καλέσῃ τὴν οὕτω ζητουμένην κοινὴν συνέλευσιν τῶν δύο νομοθετικῶν σωμάτων.

»Ἐπειδὴ, μέχρι τῆς στιγμῆς, δὲν ἔτυχε νὰ ἴδω διατυπωθεῖσαν τυχὸν γνώμην ὑμῶν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου καὶ ἐπειδὴ τὸ κύρος τῆς γνώμης σας ἐπὶ συνταγματικῶν θεμάτων θὰ προσδώσῃ ἰδιαίτερον βαρῦτητα εἰς τὴν προκειμένην συζήτησιν, θὰ σᾶς παρεκάλουν, ἐὰν εἴχατε τὴν καλωσύνην, νὰ μοὶ ἐγνωρίζετε τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέματος ὑμετέραν γνώμην . . . ».

Ὁ κ. Σβῶλος μοὶ ἀπήντησε διὰ μακροῦ ὑπομνήματος, τοῦ ὁποίου περικοπὰς μόνον ἀναφέρω . . . «Εἰδικώτερον εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν πρόκειται νὰ λυθῇ διαφωνία μεταξύ τῶν δύο Βουλῶν (ἄρθρ. 97 παρ. 3) τὸ Σύνταγμα περιορίζεται νὰ ἀναφέρῃ ὅτι τὰ Σώματα «συνέρχονται εἰς κοινὴν συνεδρίασιν καὶ ἀποφασίζουσι», χωρὶς νὰ προσθέτῃ οὐδὲ νὰ ὑπονοῇ ὅτι προηγουμένως ἀπαιτεῖται ἡ συγκατάθεσις ἑκατέρου Σώματος πρὸς τοῦτο. Ἄλλως τε, ἂν ἀπηγεῖτο συγκατάθεσις τῆς Βουλῆς, ἡ παραχώρησις τοῦ δικαιώματος τῆς προσκλήσεως κοινῆς συνεδρίας εἰς μόνην τὴν Γερουσίαν δὲν θὰ εἶχε νόημα . . . Διὰ τὸν Πρόεδρον ὅμως τῆς Βουλῆς, τὸν ἔχοντα τὴν ὑποχρέωσιν (ἄρθρ. 65) νὰ στείλῃ προσκλήσεις καὶ νὰ ὀρίσῃ τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν τῆς κοινῆς συνεδρίας, δὲν ὑπάρχει νομικὸς τρόπος ἐξαναγκασμοῦ ὅπως ἀσκήσῃ τὸ ἀνωτέρω λειτουργήμα».

Ἀναφέρει τὰς συζητήσεις αἱ ὁποῖαι ἔγιναν ἐν τῇ Συνελεύσει κατὰ τὴν ψήφισιν τῆς ἐν λόγῳ διατάξεως, πῶς θὰ ἔδει νὰ ἀποφευχθῇ νὰ λάβῃ ἡ Γερουσία πολιτικὸν χαρακτῆρα καὶ νὰ γεννηθῇ ζήτημα παραιτήσεως τῆς Κυ-

βερνήσεως, ἐὰν κατεψηφίζετο ἡ ἀποψις αὐτῆς κατὰ τὴν κοινὴν συνεδρίαν κλπ.
 «...Ἀναποκρίνεται ὅμως εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Συντάγματος ἡ ἐκδοχὴ ὅτι πρὸ
 τῆς συγκροτήσεως κοινῆς συνεδρίας πρέπει νὰ ἐπιδιωχθῆ ἡ συγκρότησις τῆς
 μικτῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς εὐχερεστέραν συνεννόησιν τῶν δύο Σωμάτων (ἄρθρ.
 35 § 1 Συντάγματος), οὕτως ὥστε νὰ ἐπιδιωχθῆ συμβιβασμὸς τῶν ἀντιθέτων
 ἀντιλήψεων τῶν δύο Βουλῶν . . .

»Θὰ συνίστων ἐνθέρμως τὴν ἐφαρμογὴν τῆς περὶ μικτῆς ἐπιτροπῆς διατά-
 ξεως, ὡς δυναμένης, διὰ τῆς ἀπαμβλύνσεως τῆς ἀντιθέσεως, νὰ καταστήσῃ
 περιττὴν τὴν συγκρότησιν τῆς κοινῆς συνεδρίας καὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν
 ἀποφυγὴν τῆς ἐξ αὐτῆς διαταραχῆς τῶν ὁμαλῶν σχέσεων τῶν δύο Βουλῶν.

Διατελῶ, κ. Πρόεδρε, μετὰ βαθείας τιμῆς
 Ἄλ. Σβῶλος».

ΤΟ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΝ ΣΥΜΦΩΝΟΝ

Ἡ Κυβέρνησις Π. Τσαλδάρη μετ' Ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν τὸν Μά-
 ξιμον, μετὰ μακρὰς συνεννοήσεως καὶ ἐπισκέψεις εἰς Ἄγκυραν καὶ Βελιγρά-
 διον, ὑπέγραψε τὸ Βαλκανικὸν Σύμφωνον, κατὰ τὸ ὁποῖον τὰ μετέχοντα τού-
 του κράτη Ἑλλάς, Τουρκία Γιουγκοσλαβία καὶ Ρουμανία ἡγγυῶντο τὴν
 ἀσφάλειαν τῶν συνόρων των κατὰ πάσης ἐπιθέσεως, ἀνελάμβανον τὴν ὑπο-
 χρέωσιν τῆς ἀμοιβαίας συνεννοήσεως διὰ πᾶν παρουσιαζόμενον ζήτημα, θὰ
 παρελληλίζοντο διὰ τὰς στρατιωτικὰς των ὑποχρεώσεις καὶ οἱ 4 Ὑπουργοὶ
 τῶν Ἐξωτερικῶν θὰ συνήρχοντο ἐκ περιτροπῆς εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν 4
 κρατῶν, κατὰ τακτὰς προθεσμίας, πρὸς ἀνταλλαγὴν ἀπόψεων. Τὸ σύμφωνον
 ὑπεγράφη, ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ, ἐν Ἀθήναις εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τῆς
 Ἀκαδημίας τὴν 9ην Φεβρουαρίου 1934.

Ὁ Βενιζέλος, ὁ ὁποῖος διέμενε τότε εἰς Κρήτην, φοβηθεὶς ὅτι τὸ σύμφω-
 νον θὰ ἠδύνατο νὰ μᾶς παρασύρῃ εἰς πόλεμον, ἰδίᾳ μετὰ τὴν Ἰταλίαν, ἐὰν αὕτη
 ἡμέραν τινὰ ἐπετίθετο κατὰ τῆς Σερβίας, ἦλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ προσεκάλεσε
 σύσκεψιν ὅλων τῶν ἀρχηγῶν κομμάτων εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερι-
 κῶν, ὅπως ὁ Ὑπουργὸς Μάξιμος τοὺς ἐνημερώσῃ ἐπὶ τοῦ Συμφώνου. Ἡ
 σύσκεψις διήρκεσε 5 ἡμέρας. Πλὴν τοῦ Κονδύλη, ὅλοι οἱ ἄλλοι ἐκηρύχθησαν
 κατὰ τοῦ συμφώνου. Ὁ φόβος πάντοτε νὰ παρασυρθῶμεν εἰς πόλεμον πρὸς
 τὴν Ἰταλίαν ἐκυριαρχοῦσεν εἰς ὅλων τὰς σκέψεις. Μετὰ μακρὰς συνεννοήσεως,
 ἀπεφασίσθη ὅπως κατὰ τὴν κύρωσιν τοῦ Συμφώνου ὑπὸ τῶν Νομοθετικῶν
 Σωμάτων ἀναγνωσθῆ ἡ ἐξῆς δήλωσις παρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν
 «Σκοπὸς τοῦ συμφώνου τῆς Βαλκανικῆς Συνεννοήσεως εἶναι ἡ ἐγγύησις τῆς
 ἀσφαλείας τῶν ἐνδοβαλκανικῶν συνόρων μόνον ἐναντίον ἐπιθέσεως προερχο-
 μένης ἐξ οἰουδήποτε Βαλκανικοῦ Κράτους. Κατὰ συνέπειαν ἡ Ἑλλάς ἐν οὐ-
 δεμιᾶ περιπτώσει δύναται, πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν διὰ τοῦ Συμφώνου ἀναλαμβαν-
 ομένων ὑποχρεώσεων, νὰ ἀχθῆ εἰς πόλεμον μετ' οἰανδήποτε Μεγάλῃν Δύναμιν».

Ὁ Βενιζέλος οὔτε τὴν δῆλωσιν αὐτὴν ἐθεώρησεν ἐπαρκῆ καὶ διὰ τοῦτο, κατὰ τὴν κύρωσιν τοῦ Συμφώνου ὑπὸ τῆς Γερουσίας, ὁ Σοφοῦλης, ὡς γερουσιαστής, τῇ εἰσηγήσει τοῦ Βενιζέλου ὑπέβαλε πρότασιν, ἣτις καὶ ἐψηφίσθη, ἔχουσιν ὡς ἑξῆς :

α) Κατὰ τὸ ἄρθρον 82 τοῦ Συντάγματος, οὐδέποτε μυστικὰ ἄρθρα συνθήκης δύνανται νὰ ἀνατρέψουν τὰ φανερὰ (καὶ τοῦτο διότι εἶχε γνωστῆ ὅτι μαζὶ μὲ τὸ σύμφωνον εἶχεν ὑπογραφῆ καὶ ἐν μυστικὸν πρωτόκολλον).

2ον) Κατὰ τὸ ἄρθρον 83 τοῦ ἰδίου Συντάγματος, ἡ κήρυξις πολέμου δὲν δύνανται νὰ γίνῃ εἰ μὴ μετὰ προγενεστέραν ἔγκρισιν τῶν Βουλῶν.

3ον) Συμφώνως καὶ πρὸς τὴν δοθεῖσαν διὰ τῆς δηλώσεως τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν ἐπίσημον ἐρμηνείαν, αἱ ἐκ τοῦ Συμφώνου προκύπτουσαι ὑποχρεώσεις ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει δύνανται νὰ ἀγάγουν τὴν Ἑλλάδα νὰ ἀναμιχθῆ εἰς πόλεμον καθ' ὃν Μεγάλη Δύναμις ἤθελεν ἐπιτεθῆ καθ' ἑνὸς τῶν συμβαλλομένων, αὐτοτελῶς ἢ ἐν συνδυασμῶ, ταυτοχρόνῳ ἢ μὴ, μετὰ Βαλκανικοῦ Κράτους μὴ μετέχοντος τοῦ Συμφώνου.

Ἐπὶ τὰς ἀνωτέρω ἐκτιθεμένας ἐννοίας ἡ Γερουσία προβαίνει εἰς τὴν κύρωσιν τοῦ Συμφώνου».

Μερικαὶ ὁμῶς δηλώσεις τοῦ Μαξίμου πρὸς ξένον ἀνταποκριτὴν ἐγέννησαν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ Κυβέρνησις εἶχε δεσμευθῆ διὰ τοῦ μυστικοῦ πρωτοκόλλου καὶ δὲν ἐννοοῦσε νὰ ἀπομακρυνθῆ αὐτοῦ. Ὁ Βενιζέλος ἤρχισε νέαν ἔντονον πολεμικὴν δημοσιογραφῶν.

Ἡ ὑπογραφή τῶν ἐκ τοῦ συμφώνου ἀπορρυσσῶν στρατιωτικῶν συμφωνιῶν παρὰ τῆς Ἑλλάδος καθυστέρει, ἐνῶ αὐταὶ εἶχον ἤδη ὑπογραφῆ παρὰ τῶν ἄλλων συμβαλλομένων. Ὁ Κονδύλης μετέβη πρὸς τοῦτο εἰς Ἀγκυραν καὶ ἔδωσεν ἐξηγήσεις καθυσηχαστικάς, χωρὶς ὁμῶς νὰ ὑπογράψῃ, φοβούμενος τὴν ἐσωτερικὴν ἀντίδρασιν. Αἱ στρατιωτικαὶ συμφωνίαι ὑπεγράφησαν μόλις τὸν Μάϊον τοῦ 1936, ἐν Βελιγραδίῳ.

ΟΞΥΝΕΤΑΙ Η ΔΙΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΠΑΡΑΤΑΞΕΩΝ

Πλὴν τῆς διαστάσεως μεταξύ τῶν δύο παρατάξεων διὰ τὸ Βαλκανικὸν σύμφωνον, ἠγγέρθη καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἐπετηρίδος τῶν ἀξιωματικῶν. Ὁ Κονδύλης ὡς Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν ἐζήτηε τὴν τροποποίησιν τῆς ἐπετηρίδος τῶν ἀξιωματικῶν, καθ' ὅσον εἰς τοὺς μετασχόντας τοῦ κινήματος τῆς Θεσσαλονίκης ἀξιωματικούς εἶχον προστεθῆ 10 μῆνες ὡς ὑπηρεσία ἐμπόλεμος, καὶ οὕτω αὐτοὶ ὑπεσκέλισαν τοὺς παραμείναντας πιστοὺς εἰς τὴν παλαιάν Ἑλλάδα συναδέλφους των καὶ πρώην ἀρχαιοτέρους των, ἀλλὰ καὶ προβιβασμοὶ γινόμενοι μονομερῶς εἰς Θεσσαλονίκην, εἶχον ἀλλοιώσει τὴν σειρὰν τῶν ἀξιωματικῶν, καὶ πρὸς ἐπανόρθωσιν αὐτῶν εἶχε παρασκευάσει ἡ Κυβέρνησις σχετικὸν νομοσχέδιον. Οἱ ἐκ τῆς καταργήσεως ὁμῶς τῶν κεκτημένων ἤδη δικαιωμάτων των θιγόμενοι ἀξιωματικοὶ ἐξηγγέρθησαν καὶ ἐκινουῦντο πρὸς ἀνωμαλίαν.

Ἄλλο ὁξὺ ζήτημα ἦτο ἡ σύνταξις νομοσχεδίου ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, δι' οὗ ἐτροποποιεῖτο ὁ ἐκλογικὸς νόμος, ὀρίζων τὴν νομαρχιακὴν εὐρεῖαν περιφέρειαν ἀντὶ τῆς ἰσχυοῦσης στενῆς ἐπαρχιακῆς τοιαύτης καὶ ἐπιφέρων καὶ ἄλλας τινὰς τροπολογίας, δι' ὧν ἠλπίζεν ἡ Κυβέρνησις ὅτι θὰ ἐκέρδιζε τὰς ἐκλογάς.

Ἡ ἀντιπολίτευσις ὠρύετο καὶ ἦτο βεβαία ὅτι ἡ Γερουσία δὲν θὰ ἐψήφριζε τοὺς νόμους αὐτοὺς καὶ ὅτι θὰ ἐζήτηι κοινὴν συνεδρίαν τῶν δύο Σωμάτων, τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν ἐθεώρουν ὑποχρεωτικὴν οἱ κυβερνητικοί, καὶ οὕτω, μετὰ τὴν πάροδον τῶν προθεσμιῶν, θὰ ἐψήφριζετο ὑπὸ μόνης τῆς Βουλῆς καὶ θὰ καθίστατο οὕτω νόμος τοῦ Κράτους.

Ἡ ἀντιπολίτευσις πάλιν ἠπεῖλει τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας ὅτι δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ κυρώσῃ νόμους κατὰ τοιοῦτον ἀντικανονικὸν τρόπον ψηφισθέντας.

Κατὰ τὴν εἰς τὴν Βουλὴν συζήτησιν τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου, τὴν 4ην Ἰουνίου 1934, ἀγορεύοντος τοῦ Παπαναστασίου καὶ ἐπικρίνοντος δριμύτως τὸν Κονδύλην, ὁ βουλευτὴς Ἀναγνωστόπουλος, φίλος τοῦ Κονδύλη, ἐξεσφενδόνισε κάθισμα κατὰ τοῦ Παπαναστασίου, τὸ ὁποῖον τὸν ἐκτύπησεν εἰς τὸν δεξιὸν ὤμον. Οὗτος ἔρριψε τὸ κάθισμα κατὰ τοῦ Ἀναγνωστοπούλου, χωρὶς νὰ τὸν ἐπιτύχῃ, ἀλλ' ἐκ τῆς κινήσεως αὐτῆς ἐξήρθωσε τὸ χέρι του. Ἡ συνεδρίασις διεκόπη, ὁ Παπαναστασίου μετεκομίσθη εἰς τὴν ἐν τῇ Βουλῇ αἵθουσαν τοῦ κόμματός του, ὅπου καὶ τῷ παρεσχέθη πρόχειρος ἰατρικὴ περίθαλψις. Ἐκεῖ μετέβησαν ὅλοι οἱ ἀρχηγοί, ὡς καὶ οἱ Τσαλδάρης καὶ Βοζίκης, καὶ τῷ ἐξέφρασαν τὴν λύπην των.

Ὁ Βενιζέλος εἶχεν ἤδη ἀναχωρήσει πρὸ δύο ἡμερῶν διὰ τὰ λουτρά τοῦ Μπανιόλ. Τὸ Κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, ἀφ' ἧς ἐγὼ ἐνετάχθην εἰς αὐτὸ κατὰ τὰς γερουσιαστικὰς ἐκλογάς τοῦ 1929, διωκεῖτο ὑπὸ τριμεροῦς ἐπιτροπῆς ἀποτελουμένης ὑπὸ τοῦ Βενιζέλου, ὡς Προέδρου, καὶ τοῦ Σοφούλη καὶ ἐμοῦ ὡς μελῶν. Ἐν ἀπουσίᾳ ὅθεν τοῦ Βενιζέλου ἀπεφασίζαμεν ἐγὼ καὶ ὁ Σοφούλης περὶ τῆς ἐκάστοτε τηρητέας στάσεως παρὰ τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων.

Οὕτω προεκαλέσαμεν σύσκεψιν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ οἰκουροῦντος Παπαναστασίου, εἰς ἣν παρέστησαν πλὴν ἡμῶν καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ τῶν κομμάτων τῆς ἀντιπολιτεύσεως, καθ' ἣν ἐλήφθη ἀπόφασις ὅπως ἡ ἀντιπολίτευσις ἀπόσχη τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς, ὡς καταργηθείσης τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου.

Ἡ Κυβέρνησις, παρὰ ταῦτα, ἐψήφισε διὰ τῆς Βουλῆς καὶ τὰ δύο ἐπίμαχα νομοσχέδια, τόσον τῆς ἐπετηρίδος τῶν ἀξιοματικῶν ὅσον καὶ τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου.

ΕΚΛΟΓΗ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἡ Προεδρικὴ θητεία τοῦ Ζαῦμη ἔληγε καὶ ἔπρεπε νὰ διεξαχθῇ ἐκλογὴ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1934.

Ἐν τῷ μεταξύ ἀπουσίαζον εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ὁ Βενιζέλος, πρὸς λουτροθεραπείαν εἰς Μπανιόλ τῆς Γαλλίας, καὶ ὁ Π. Τσαλδάρης πρὸς λουτροθεραπείαν

εις Ράινχαλ τῆς Γερμανίας. Καὶ ἐπέστρεψαν εἰς Ἀθήνας ὁ μὲν Τσαλδάρης τὴν 27ην Αὐγούστου, ὁ δὲ Βενιζέλος τὴν 8ην Σεπτεμβρίου. Καὶ εὐθὺς ἤρχισαν συνεννοήσεις πρὸς ὑποδείξιν κοινοῦ ὑποψηφίου, τῶν Λαϊκῶν ὑποστηριζόντων τὴν ἐπανεκλογὴν τοῦ Ζαῖμη.

Ὁ Βενιζέλος κατηγορεῖ τὸν Ζαῖμην ὅτι εἶχε καταστήσει τὸ ἀξίωμα τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας ἄνευ οὐδενὸς περιεχομένου, καθ' ὅσον εἶχεν υἱοθετήσῃ τὴν ἀρχὴν ὅτι δι' ὅλα ἦτο ὑπεύθυνος ἡ Κυβέρνησις, ὅτι ὁ ἴδιος δὲν ἐδικαιούτο νὰ ἔχη ἰδίαν γνώμην καὶ ὅτι ὑπεχρεούτο νὰ ὑπογράφη ἑτιδῆποτε τοῦ παρουσιαζεν ἡ Κυβέρνησις. Ἦρνεῖτο ὅθεν ὁ Βενιζέλος τὴν ἐπανεκλογὴν τοῦ Ζαῖμη καὶ ἔθεσεν ὠρισμένους ὅρους, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔαν συμφώνουν καὶ οἱ Λαϊκοί, θὰ ἠδύναντο νὰ ὑποδείξουν ἄλλον κοινὸν ὑποψήφιον.

Ὁ Βενιζέλος, μετὰ τὰς ἀνωτέρω δηλώσεις του, ἀνεχώρησε τὴν 22 Σεπτεμβρίου 1934 διὰ Χανιά, ὅπου παρέμεινε μέχρι τῆς ἐκδηλώσεως τῆς παρασκευαζομένης νέας στάσεως.

Αἱ γενόμεναι νέαι διαπραγματεύσεις ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Βενιζέλου, μεταξὺ ἀντιπολιτευσεως καὶ Κυβερνήσεως, δὲν κατέληξαν εἰς τίποτε. Ὁ Βενιζέλος ἤθελεν ὅπως δῆποτε τὴν ἀποφυγὴν τῶν ἐκλογῶν μὲ τὸν νέον νόμον, εἰς τὰς ὁποίας πάντως δὲν θὰ μετεῖχε τὸ κόμμα του.

Πρὸς διευκρίνισιν τῶν ἀπόψεων τοῦ Βενιζέλου μετέβη ὁ Σοφούλης εἰς τὰ Χανιά, ὁπότεν ἐπέστρεψε τὴν 11ην Ὀκτωβρίου 1934. Μετέβην αὐθημερὸν καὶ τὸν εἶδα.

«Κατὰ τὸν Βενιζέλον, πρέπει πάσῃ θυσίᾳ νὰ ἀποφευχθοῦν αἱ ἐκλογαί, μοῦ εἶπεν ὁ Σοφούλης· δι' ὃ καὶ παρήγγειλεν εἰς τοὺς λοιποὺς ἀρχηγοὺς τοῦ Συνασπισμοῦ νὰ μειώσουν τὰς ἀξιώσεις των ἔναντι τῆς Κυβερνήσεως καὶ νὰ ἀποδεχθῶσι τὴν ἐπανεκλογὴν τοῦ Ζαῖμη, ἔαν ἡ Κυβέρνησις ἐγκατέλειπε τὰς ἐκλογάς, καὶ ὅτι τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων δὲν θὰ ἐψήφισε μὲν Ζαῖμην, ἀλλὰ θὰ παρίστατο διὰ νὰ σχηματισθῇ ἀπαρτία καὶ θὰ ἔρριπτε λευκὰ ψηφοδέλτια». Τὴν ἐπομένῃν τὸ πρωί, ὁ Σοφούλης μοῦ εἶπεν ὅτι οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ ἀρνοῦνται νὰ κάμουν τὰς ζητουμένας ὑποχωρήσεις πρὸς ἐπίτευξιν συνεννοήσεως. Τότε εἶπα εἰς τὸν Σοφούλην ὅτι θὰ ἠδυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν τοὺς 17 Γερουσιαστὰς τῶν Ὁργανώσεων πρὸς διεξαγωγὴν τῶν συνεννοήσεων μὲ τὴν Κυβέρνησιν, χωρὶς νὰ φανῇ ἀναμειγνύμενον τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, δι' ὧν ἐξασφαλίζεται ἡ ἐπανεκλογὴ τοῦ Ζαῖμη. Ὁ Σοφούλης εὔρε τὴν γνώμην μου ὀρθὴν καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ ἐπισπεύσω τὰς ἐνεργείας μου. Ἐκάλεσα τοὺς περισσότερον προσκειμένους πρὸς ἡμᾶς ἐκ τῶν Γερουσιαστῶν τῶν ὀργανώσεων καὶ τοὺς παρεκάλεσα νὰ καλέσουν αὐτοὶ καὶ τοὺς ὑπολοίπους Γερουσιαστὰς τῶν Ὁργανώσεων καὶ νὰ προβοῦν, ἐξ ἰδίας αὐτῶν πρωτοβουλίας, εἰς διαπραγματεύσεις μὲ τὴν Κυβέρνησιν, πρὸς ἀποδοχὴν τοῦ ὅρου τῆς ἐγκαταλείψεως τῶν ἐκλογῶν καὶ τῆς ὑποσχέσεώς των ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τῆς ὑπερψηφίσεως τοῦ Ζαῖμη. Ἡ παρουσίας τῶν 17 Γερουσιαστῶν ἐγένετο τὴν 17ην Ὀκτωβρίου εἰς τὸν Π. Τσαλδάρην, ὅστις ἀπεδέχθη τὰ πάντα. Ἡ ἐντύπωσις εἰς τὴν κοινὴν γνώμην ὑπῆρξεν ἀπολύτως ἀγαθῇ.

Ἐκ τῶν ὑστέρων ὁμως ἠκούσθησαν διάφοροι ἐπικρίσεις παρὰ τοῦ Παπανδρέου, Παπαναστασίου καὶ ἄλλων, οἵτινες ἤθελον νὰ φανῆ ὅτι ἡ ἐπιτευχθεῖσα λύσις προήρχετο ἐξ ἰδικῆς των πρωτοβουλίας καὶ ὄχι τῶν Γερουσιαστῶν τῶν Ὁργανώσεων, καὶ ὅτι ἂν αὐτοὶ διεπραγματεύοντο θὰ ἐπετύγχανον καὶ ἄλλους ὄρους εὐνοϊκοὺς διὰ τὴν Ἀντιπολίτευσιν.

Ἔλα τὰ ἀνωτέρω τὰ ἔγραψα δι' ἐπιστολῆς μου πρὸς τὸν Βενιζέλον τὴν 14ην Ὀκτωβρίου 1934 καὶ κατέληγα α' Ἐφ' ὅσον τὴν πρωτοβουλίαν ἐφάνησαν ὅτι τὴν εἶχαν οἱ Λαϊκοὶ Γερουσιασταί, καὶ ἐφ' ὅσον ἐπετύχομεν τὴν ἀποφυγὴν τῶν ἐκλογῶν, δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ τίποτε περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἐγένετο. Ἐγώ, τουλάχιστον, ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι ἐξυπνρήθησα τὰς μὴ δυναμένας νὰ γνωσθῶσιν εὐρύτερον σκέψεις σας, εἶμαι πλήρως ἱκανοποιημένος . . . Εἰς τοὺς ἰδικούς μας εἶπα ὅτι δὲν θὰ μετὰσχωμεν τῆς Προεδρικῆς ἐκλογῆς, ὅτι ὁμως ἡ Γερουσία θὰ παραστῇ καὶ οἱ φίλοι μας θὰ ρίψουν λευκὰ ψηφοδέλτια. Ἀναμένομεν ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁδηγίας σας ἐπὶ τῶν τελευταίων τούτων».

Ὁ Βενιζέλος τὴν 23ην Ὀκτωβρίου ἀπέστειλε ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Φιλελεύθερον Γερουσιαστὴν τῶν Ὁργανώσεων Σταματόπουλον, τὴν ὁποίαν οὗτος μοὶ ἐπέδειξεν, ἐν ἧ τοῦ ἔγραφεν :

«Ἐάν, διὰ νὰ σᾶς πείσουν νὰ συμπράξετε εἰς τὸ διάβημα τῶν 17 γερουσιαστῶν τῶν Ὁργανώσεων, οἱ κ.κ. Γονατᾶς καὶ Σοφούλης σᾶς ἐβεβαίωσαν ὅτι ἡ σύμπραξις σας εἶναι καὶ ἰδική μου ἐπιθυμία, πρόκειται περὶ προφανοῦς ἐκ μέρους των παρεξηγήσεως τῶν ὑπ' ἐμοῦ λεχθέντων καὶ γραφέντων . . . »

Κατόπιν τούτου ἀπέστειλα τὴν 30ην Ὀκτωβρίου ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Βενιζέλον διαλαμβάνουσαν μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἐξῆς : «Τὰ τοῦ διαβήματος τῶν Γερουσιαστῶν τῶν Ὁργανώσεων σᾶς τὰ ἐξιστόρησα χρονογραφικῶς καὶ λεπτομερῶς εἰς τὴν ἀπὸ 14 Ὀκτωβρίου ἐπιστολὴν μου, τὴν ὁποίαν εἶμαι βέβαιος — ὡς ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἀποστολῆς της — ὅτι θὰ ἐλάβατε. Ἡ μὴ λῆψις ἀπαντήσεώς σας μέχρι σήμερον, ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὴν πρὸς τὸν Σταματόπουλον ἐπιστολὴν σας, ἐρμηνεύεται ὡς ἐνδειξις δυσαρεσκείας διὰ τὰ παρ' ἐμοῦ ἐνεργηθέντα. Καὶ ὅσα ἐγὼ τότε ἐνήργησα, τὰ ἐνήργησα ἐπὶ τῇ διαβεβαίώσει τοῦ Σοφούλη, κομιστοῦ τῶν ἀπόψεών σας, ὅτι εἶναι σύμφωνα πρὸς αὐτάς καὶ ἐξακολουθῶ ὁμως νὰ φρονῶ ὅτι ἡ δοθεῖσα λύσις ὑπῆρξεν ὀρθὴ καὶ ὠφέλιμος διὰ τὴν Χώραν καὶ δι' ὑμᾶς προσωπικῶς, ἐφ' ὅσον σᾶς ἀφῆκεν ἀδέσμευτον. Ἄλλ' ἐὰν ὑμεῖς φρονῆτε ὅτι ὑπῆρξεν ἐπιζημία, εἶναι πάντοτε καιρὸς νὰ τὸ ἐκδηλώσετε, ἀπομακρύνοντες ἐμὲ τῆς διοικήσεως τὸ Κόμμα Ἐπιτροπῆς καὶ νὰ εἴσθε βέβαιος ὅτι ὄχι μόνον δὲν θὰ ἐκδηλώσω, ἀλλ' οὐδὲ θὰ αἰσθανθῶ καμμίαν δυσαρεσκείαν. Πῶς, ἄλλως τε, θὰ εἶναι δυνατόν νὰ σᾶς ἐκπροσωπῶ, μακρὰν μάλιστα εὐρισκόμενον, ὅποτε πιθανὸν εἰς δοθησομένας λύσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων δὲν θὰ εἶναι πάντοτε εὐκόλον νὰ ἔχωμεν ἐκ τῶν προτέρων τὰς ἀπόψεις σας, νὰ μὴ τύχωμεν ἐκ τῶν ὑστέρων τῆς ἐγκρίσεώς σας ; . . Ἐλπίζω ὅτι κάποτε θὰ ὁμολογήσετε ὅτι ἡ γενομένη ἐνέργεια ὑπῆρξε σωτηρία καὶ ὅτι αἱ ἐκάστοτε διαβιβαζόμενα ὑμῖν ἔγκυροι πληροφορίαι, ἐφ' ὧν βασιζέτε τὰς ἀποφάσεις

σας, δὲν εἶναι πάντοτε τοιαῦται». Φαίνεται ὅτι τοῦ εἶχον γίνεи διάφοροι εἰσηγήσεις μὲ διαφόρους ἴσως ὑστεροβούλους σκέψεις.

Τοῦ ἔγραψαν σχετικῶς καὶ οἱ Σοφούλης, Σκουλαῆς καὶ Ζάννας καὶ τὴν 13ην Νοεμβρίου ἔλαβα ἐπιστολὴν τοῦ Βενιζέλου ἐν ἣ διαλαμβάνετο :

«Ἐλαβα τὸ γράμμα σας, καθὼς καὶ τὸ τοῦ κ. Σοφούλη. Ἄπὸ τὴν ἔκθεσιν τῶν γεγονότων, ὅπως ἔλαβον χώραν, δὲν δύναμαι νὰ ἔχω κανὲν δεδικαιολογημένον παράπονον οὔτε ἀπέναντί σας οὔτε ἀπέναντι τοῦ κ. Σοφούλη . . . ».

Μετὰ τὴν ὡς ἄνω ἐπελθοῦσαν συμφωνίαν συνῆλθον εἰς κοινὴν συνεδρίαν ἡ Βουλὴ καὶ ἡ Γερουσία τὴν 19ην Ὀκτωβρίου 1934 καὶ ἐξέλεξαν, διὰ δευτέραν φοράν, ὡς Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας τὸν Ἀλέξ. Ζαῆμην. Οὕτως, ἐπὶ 329 ψηφισάντων ἔλαβεν ὁ Ζαῆμης 197 ψήφους, εὐρέθησαν 120 λευκὰ τῶν Φιλελευθέρων καὶ τὰ ὑπόλοιπα 12 ἐδόθησαν εἰς μεμονωμένα ἄτομα, ἐξ ὧν ἓν εἰς ἐμέ.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ 1ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1935

Ἄπὸ τοῦ χρόνου τῆς ἐναντίον του ἀποπείρας ὁ Βενιζέλος κατείχετο ὑπὸ τῆς ἐμμόνου ἰδέας τῆς ἀνατροπῆς τῆς Κυβερνήσεως Π. Τσαλδάρη, ὡς ρυμουλκουμένης ἀπὸ τὰ ἀδιάλλακτα καὶ ἀντιδημοκρατικὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια θὰ κατέληγον μίαν ἡμέραν εἰς δικτατορίαν καὶ παλινόρθωσιν τῆς Βασιλείας. Ἴσως τὸν ἐπηρέαζε καὶ ἡ ἀντίληψις τῆς ἐλλείψεως τῆς προσωπικῆς του ἀσφαλείας, ἐφ' ὅσον ἔβλεπεν ὅτι ἡ Κυβέρνησις δὲν ἐπέσπευδε τὸν κολασμὸν τῶν ἐνόχων τῆς ἐναντίον του ἀποπείρας, οὔτε κἂν ἐξεδήλωσε τὴν ἠθικὴν καταδίκην της κατὰ τῆς τοιαύτης ἀποπείρας. Καὶ προηγουμένως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ Χανιά, ὅπου εἶχεν ἀποσυρθῆ, εὐρίσκετο εἰς ἐπικοινωνίαν καὶ παρεῖχεν ὁδηγίαις διὰ τὴν ὀργάνωσιν μιᾶς στρατιωτικῆς ἐξεγέρσεως, τῆς ὁποίας ὅμως δὲν ἤθελε νὰ φέρεται αὐτὸς ὡς Ἀρχηγός, Ἄφ' ἑτέρου ὁ Πλαστήρας, εὐρισκόμενος τότε εἰς Γαλλίαν, ἐκινεῖτο πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν καὶ προσεπάθει νὰ μὴ ἐπέλθῃ διάσπασις τῶν ἐνεργειῶν, ἀλλὰ συντονισμὸς αὐτῶν ὑπὸ ἐνιαίαν διοίκησιν. Καὶ ὁ Ἄλ. Ζάννας, ὁ ἰδιαιτέρος φίλος τοῦ Βενιζέλου, ἐκινεῖτο πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις, πρὸς ματαίωσιν μεμονωμένων ἀποπειρῶν καὶ συνταύτισιν τῶν ἐνεργειῶν.

Ὁ Βενιζέλος εἶχεν ἀναγνωρίσει ὡς ἐπιτροπὴν τοῦ ἀγῶνος, πρὸς κατεύθυνσιν αὐτοῦ, μίαν τριμελῆ τοιαύτην, ἀποτελουμένην ἀπὸ τὸν συνταγματάρχην Σαράφην, τὸν πλοίαρχον Κολιαλέξην καὶ τὸν Ἄλ. Ζάνναν. Ἀρχηγὸς θὰ ἦτο ἐν καιρῷ ὁ Ν. Πλαστήρας. Ἐπειδὴ ὅμως ἀρκετοὶ τῶν ἀξιωματικῶν ἐδυσπιστοῦσαν πρὸς τὸν Ζάνναν, ἀπεφάσισαν ἀπὸ κοινοῦ ὁ Βενιζέλος καὶ ὁ Πλαστήρας νὰ τὸν ἀντικαταστήσουν δι' ἐμοῦ, χωρὶς κἂν προηγουμένως νὰ μὲ ἐρωτήσουν περὶ τούτου.

Τὴν 1ην Αὐγούστου 1934 μοῦ ἔγραψεν ὁ Βενιζέλος ἀπὸ τὰς Κάννας :

«Ὁ φίλος κ. Ἄλ. Ζάννας θὰ σᾶς παραδώσῃ πρὸς φύλαξιν πρακτικὸν περιλαμβάνον τὴν συμφωνίαν, εἰς τὴν ὁποίαν μετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις κατε-

λήξαμεν μὲ τὸν στρατηγὸν Πλαστήραν καὶ διὰ τῆς ὁποίας ἐπιδιώκομεν νὰ προληφθοῦν μεμονωμένα βίαια κινήματα τῶν ζωηροτέρων δημοκρατικῶν στοιχείων. Ἡ ἐκλογή σας ἐπεβλήθη ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι μετὰ τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ κ. Ζάννα, ὅστις ἐπιβάλλεται ἐκ τῆς ἀπροκαλύπτου πλέον ἐχθρότητος τῶν ζωηροτέρων παραγόντων, δὲν ὑπῆρχε πρόσωπον συγκεντρῶνον τὴν κοινὴν ἐμπιστοσύνην καὶ ἐμοῦ καὶ τοῦ Ἀρχηγοῦ, παρὰ τὸ ἰδικόν σας». Καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας ἔλαβα ἄλλην ἐπιστολὴν τοῦ Βενιζέλου ἐν ἣ ἔγραφε : «Φίλτατε Πρόεδρε, Τὴν διὰ τοῦ φίλου κ. Ζάννα διαβιβασθεῖσαν ἐντολὴν ἐδίστασα πολὺ πρὶν σᾶς ἀπευθύνω, γνωρίζων πόσον μεγάλο εἶναι τὸ ἐξ αὐτῆς βάρος, ἀλλ' ὅπως θὰ σᾶς ἐξηγήσῃ ὁ κ. Ζάννας, μόνον εἰς τὸ πρόσωπόν σας, μετὰ τὸν ἰδικόν του ἀποκλεισμόν, ἠμπόρесе νὰ ἐπιτευχθῇ συμφωνία . . .

Μετ' ἐξαιρέτου τιμῆς καὶ ἀγάπης

Ἐλ. Βενιζέλος».

Τὸ συνημμένον εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Βενιζέλου πρακτικόν, συντεταγμένον εἰς Κάννας, ἔφερε τὰς ὑπογραφὰς τοῦ Βενιζέλου καὶ τοῦ Πλαστήρα καὶ ἡμερομηνίαν 1ης Αὐγούστου 1934, διελάμβανε δὲ τὰ ἐξῆς :

«Ὁ κ. Ἀλέξ. Ζάννας μᾶς ἐβεβαίωσεν ὅτι οἱ ζωηρότεροι ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν, ὅσοι ἀπεμακρύνθησαν τοῦ στρατεύματος διὰ τὰ γεγονότα τῆς 6ης Μαρτίου, εἶχαν ἀποφασίσει τὴν ἐκρηξιν κινήματος εἰς ὠρισμένην ἡμέραν. Τὸ κίνημα ἐματαιώθη, διότι αἱ φρουραὶ τῆς Βορείου Ἑλλάδος καὶ ἱκανοὶ ἀξιωματικοὶ τῶν Ἀθηνῶν, ἔχοντες καὶ τὴν βεβαίωσιν τοῦ κ. Ζάννα ὅτι ὁ κ. Βενιζέλος δὲν ἐνέκρινε αὐτό, ἤρνήθησαν νὰ μετᾶσχουν.

Ὅπως προληφθῆ εἰς τὸ μέλλον ἀνάλογος ἐνέργεια μέρους μόνον τοῦ Δημοκρατικοῦ κόσμου, ἥτις δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ἀποτυχίαν καὶ καταστροφάς, ἀπεφασίσθησαν τὰ ἐξῆς :

1ον) Θὰ σχηματισθῆ τριμελὴς Ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἀπὸ τὸν στρατηγὸν Βλάχον, τὸν συνταγματάρχην Σαράφην καὶ τὸν κ. Γονατᾶν, ὅστις καὶ θὰ προεδρεύῃ αὐτῆς, ἄνευ τῆς γνώμης τῆς ὁποίας οὐδεμίαν στρατιωτικὴν ἐνέργειαν ἐπιτρέπεται νὰ γίνῃ.

2ον) Θὰ ἐπαναληφθῆ, κατὰ Σεπτέμβριον, ἡ προσπάθεια πρὸς συνεννόησιν μὲ τὴν Κυβέρνησιν ἐπὶ τῆς ἐξῆς βάσεως : Ἐπανεκλογή τοῦ κ. Ζαῖμη, ἐπιναφορὰ τῆς ἀναλογικῆς καὶ γενικῆς ἀμνηστείας διὰ τὸ κίνημα τῆς 6ης Μαρτίου. Ἐπιναφερομένης τῆς ἀναλογικῆς, ὁ κ. Βενιζέλος ἐδήλωσεν ὅτι ἔχει ἀμετάτρεπτον ἀπόφασιν νὰ μὴ λάβῃ μέρος εἰς τὰς ἐκλογάς.

Ἐὰν ἡ Κυβέρνησις ἀρνηθῆ ἐπιμόνως τὴν λύσιν ταύτην καὶ ἀντιπροτείνῃ ἐκλογὴν Ζαῖμη καὶ διατήρησιν τοῦ ἰσχύοντος ἐκλογικοῦ συστήματος, ἡ λύσις αὐτὴ νὰ γίνῃ δεκτὴ ἀπὸ τὸν Ἐθνικὸν Συνασπισμόν.

3ον) Ἐὰν ἡ Κυβέρνησις, παραγνωρίζουσα τὴν αἴτησιν τῆς Γερουσίας περὶ διπλῆς συνεδριάσεως, ἐπιδιώξῃ τὴν ἐκ δευτέρου ψήφισιν τοῦ νομοσχεδίου τῆς μπακλαβοποιήσεως ὑπὸ μόνης τῆς Βουλῆς, τὰ κόμματα τοῦ Ἐθνικοῦ Συνασπισμοῦ θὰ ἐπιδιώξουν τὴν συγκρότησιν καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα συλλαλητη-

ρίων πρὸς διαμαρτυρίαν διὰ τὴν καταπάτησιν τοῦ πολιτεύματος καὶ θὰ ἀξιώσουν ὅπως τὸ ἀντισυνταγματικὸν τοῦτο νομοσχέδιον μὴ ἐκδοθῆ καὶ δημοσιευθῆ ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, ὡς νόμος τοῦ Κράτους. Ἐὰν ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας κωφεύσῃ πρὸς τὴν λαϊκὴν ταύτην διαμαρτυρίαν καὶ δημοσιεύσῃ τὸν νόμον, τὰ κόμματα τοῦ Ἐθνικοῦ Συνασπισμοῦ θὰ δηλώσουν πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας ὅτι μόνον ἐὰν ἀνατεθῆ ἡ διεξαγωγὴ τῶν ἐκλογῶν εἰς ὑπηρεσιακὴν Κυβέρνησιν θὰ μετάσχουν εἰς αὐτὰς καὶ θὰ ἀναγνωρίσουν τὸ ἀποτέλεσμά των, ἔστω καὶ ἐνεργουμένων ἐπὶ τῇ βάσει νόμου ἀντισυνταγματικοῦ, ὅτι ὅμως, ἂν τὰς ἐκλογὰς πρόκειται νὰ ἐνεργήσῃ ἡ παρῶσα Κυβέρνησις ὅτε αὐταὶ θὰ διεξαχθοῦν μὲ τὰς γνωστὰς, ἐκ τῶν ἐκλογῶν τῆς Θεσσαλονίκης, μεθόδους, τότε ἡ Ἀντιπολίτευσις δὲν θὰ μετάσχῃ εἰς αὐτὰς καὶ θὰ προστατεύσῃ τὸ καταπατούμενον Πολίτευμα, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιταγὴν τοῦ τελευταίου ἄρθρου τοῦ Συντάγματος, ἐπιδιώκουσα τὴν κατὰ πάντα τρόπον, ἔστω καὶ διὰ τῆς βίας, ἀνατροπὴν τῆς Κυβερνήσεως.

Τὸ παρὸν νὰ κατατεθῆ εἰς χεῖρας τοῦ Προέδρου τῆς ἀνωτέρω Ἐπιτροπῆς-Ἐλευθέριος Βενιζέλος — Νικόλαος Πλαστήρας».

Ἐκ τοῦ ὅλου ἀνωτέρω πρακτικοῦ δὲν ἐτηρήθη παρὰ ἡ τελευταία παράγραφος, δηλ. μοὶ παρεδόθη τὸ πρακτικόν, τὸ ὁποῖον καὶ κατέχω ἀκόμη. Κατὰ τὰ ἄλλα οὔτε ὁ Βλάχος, οὔτε ὁ Σαράφης παρουσιάσθησαν ποτὲ εἰς ἐμὲ καὶ οἱ ὑπογράψαντες τὸ πρακτικὸν ἐξηκολούθουν νὰ ἀλληλογραφοῦν καὶ νὰ συνεννοοῦνται ἀπ' εὐθείας μὲ διαφόρους ἐπαναστατικούς παράγοντας. Ἐγὼ ἤμην ἐναντίον πάσης ἐπαναστατικῆς κινήσεως, διότι ἔχων καὶ τὴν πείραν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1922 ἤμην πεπεισμένος ὅτι, καὶ ἐν περιπτώσει ἐπιτυχίας τῆς, οὐδὲν καλὸν θὰ προσεχόμизεν εἰς τὸν τόπον μας μὲ τὰς δημιουργηθησόμενας ἀντιζηλίαις καὶ ἡ νέα ἀνωμαλία θὰ προσετίθετο εἰς τὰς παλαιὰς καὶ θὰ διαιωνίζετο ὁ διχασμός.

Διὰ τοῦτο ἔμεινα ἔξω πάσης σχετικῆς κινήσεως, μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἀγνοῶ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν τῆς ἐκρήξεως τοῦ κινήματος καὶ θὰ συνελαμβανόμενος κοιμώμενος, ἂν μὴ ἡ σύζυγος ἐνὸς ἀξιωματικοῦ τοῦ Ναυτικοῦ, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ συζύγου τῆς διὰ τὸ κίνημα, δὲν ἤρχeto εἰς τὸ σπίτι μου νὰ με εἰδοποιήσῃ, ὅποτε καὶ μετέβην εἰς ἄλλην φιλικὴν μου οἰκίαν ὅπου καὶ διέμεινα μέχρι τῆς ἐκουσίας παραδόσεώς μου, πρὸς ἀποφυγὴν βιαιοτήτων ἐναντίον μου.

Ὁ Βενιζέλος δι' ἐπιστολῆς, ἀπὸ 19 Φεβρουαρίου 1935 προσέφερε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος εἰς τὸν στρατηγὸν Ὀθωναῖον, τὴν ὁποίαν ὅμως οὗτος ἠρνήθη.

Ἡ προηγουμένως ἀρχίσασα ὀργάνωσις τοῦ στρατεύματος ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Ἐθνικὴ Στρατιωτικὴ Ὀργάνωσις (Ε.Σ.Ο.) ἐπροχώρει εἰς τὸ ἔργον τῆς, καθὼς καὶ ἡ ἡμιστρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ ὀργάνωσις «Δημοκρατικὴ Ἀμυνα» ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ πρώην ἀρχιστρατήγου Παπούλα καὶ τοῦ Κοιμήση, ἡ ὁποία ἀνεγνώριζεν, χωρὶς νὰ τὸ κοινολογῆ, ὡς ἀρχηγὸν τῆς τὸν Ν. Πλαστήραν καὶ ἡ ὁποία μὲ ὠνόμασεν Ἐπίτιμον Πρόεδρον τῆς.

Ὁ Βενιζέλος τὴν 8ην Δεκεμβρίου 1934 μοὶ ἔγραφεν ἐκ Χαλέπας : « . . .

Ἄλλ' ἐὰν ὁ στρατὸς τῆς ξηρᾶς, τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ἀέρος, τὸ γνήσιον δηλαδὴ Δημοκρατικὸν τμήμα αὐτοῦ, κρίνῃ ὅτι ἡ περαιτέρω διατήρησις τῆς σημερινῆς διοικήσεώς του ἐγκυμονεῖ μεγάλους διὰ τὸ μέλλον του κινδύνους καὶ ἀποφασίσῃ νὰ ἐξεγερθῆ, θὰ ἀρνηθῶ μὲν νὰ συμπράξω μετ' αὐτῶν, ἐφ' ὅσον δὲν ἠγηθῶ ὁ ἴδιος τῆς ἐξεγέρσεως, ἀλλ' ὄχι μόνον δὲν θὰ τοὺς ἀποδοκιμάσω, ἀλλὰ καὶ δημοσίᾳ θὰ ἐμφανισθῶ εὐχόμενος ὅπως ἡ ἐξέγερσίς των ἔχῃ ἀνάλογα ἀποτελέσματα πρὸς τὰς ἐξεγέρσεις τοῦ 1843, 1862 καὶ 1922. Ἄλλ' ἡ στάσις μου αὕτη προϋπόθεσιν ἔχει ὅτι ὁ ἐν ἐνεργείᾳ δημοκρατικὸς στρατὸς θὰ ἐξεγερθῆ, ὅτε καὶ ἡ ἐπιτυχία εἶναι βεβαιότερα καὶ αἱ παρεκτροπαὶ ὀλιγώτερον πιθαναί. Ἀποκρούω ὅμως, μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς μου, ἐξεγέρσιν τῆς ὁποίας τὴν πρωτοβουλίαν θὰ εἶχεν ἄλλος τις, τὸ ὁποῖον δὲν σημαίνει ὅτι ἀποκρούω τὴν εἰς τὴν ἐξέγερσιν συμμετοχὴν τοῦ Πλαστήρα, ἐὰν οὗτος ἤμπορῆ νὰ ἀκολουθηθῆ ὑπὸ τοῦ Δημοκρατικοῦ στρατοῦ, τουναντίον θεωρῶ ὅτι οὗτος θὰ ἦτο ὁ καλύτερος Ἀρχηγὸς τῆς ἐξέγερσεως, ἐφ' ὅσον ἐγώ, μὴ ὄν σύμφωνος περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐξέγερσεως, ἀρνηθῶ νὰ ἠγηθῶ αὐτῆς. Ἄλλ' ἀποκρούω ἀπολύτως τὴν ἀνάμιξιν ἄλλων παρὰ τὸν ἐνεργὸν στρατὸν, ὅπως λ.χ. εἶναι αἱ διάφοροι Ἄμυνοι, τῶν ὁποίων ἡ ἐνέργεια πρέπει νὰ περιορισθῆ εἰς τὴν δημοκρατικὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν πολιτῶν, ὅπως ὁ λαὸς εἶναι ἕτοιμος νὰ βοηθήσῃ πᾶσαν δημοκρατικὴν ἐνέργειαν πρὸς ἄμυναν τοῦ Πολιτεύματος . . . »

Ὁ Πεπὲς Ἀργυρόπουλος, κάμνων ἰδίαν κίνησιν, ἔπεισε τὸν Πλαστήραν ὅτι τὰ πάντα ἦσαν ἕτοιμα καὶ οὗτος ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὰς Κάννας καὶ ἔφθασεν εἰς Σόφιαν, τὴν 7ην Ἰανουαρίου 1935, διὰ νὰ εἰσέλθῃ ἐκεῖθεν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος. Ὁ Πλαστήρας ὅμως εἰδοποιήθη εἰς Σόφιαν, παρὰ τῆς Ε.Σ.Ο., ὅτι τίποτε δὲν ἦτο ἕτοιμον, ὅτι ἡ Κυβέρνησις διετέλει ἐν γνώσει τῆς εἰς Σόφιαν παρουσίας του καὶ ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κάννας, ὅπερ καὶ ἔπραξε.

Οὐσιαστικῶς ἡ τριμελὴς Ἐπιτροπὴ ἐλειτούργησε μὲ τὴν σύνθεσιν Πράσσοσ—Βλάχος, Κολιαλέξης καὶ Σαράφης, τὴν ὁποίαν εἶχον ἀναγνωρίσει καὶ ὁ Βενιζέλος καὶ ὁ Πλαστήρας. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη προετίμα ὡς ἀρχηγὸν τῆς Ἐπαναστάσεως τὸν Βενιζέλον καὶ ὄχι τὸν Πλαστήραν.

Ἐγώ, ἔχων πάντοτε τὴν ἔμμονον ἰδέαν ὅτι τὸ κίνημα αὐτὸ θὰ ἐδημιούργει νέας συμφορὰς εἰς τὸν τόπον, ἀπεφάσισα νὰ κάμω μίαν ἀπόπειραν μεταπίσεως τοῦ Βενιζέλου. Πρὸς τοῦτο μετέβην κατὰ τὰ μέσα Ἰανουαρίου 1935 εἰς τὰ Χανιά, ὅπου μὲ ἐφιλοξένησεν εἰς τὴν ἐν Χαλέπα οἰκίαν του. Μακρὰς διεξηγήγομεν ἐκεῖ συζητήσεις, καθ' ἃς, πλὴν τῆς γενικῆς ἀπόψεως περὶ τοῦ ἀσυμφόρου τοῦ κινήματος, ἐτόνισα καὶ τὴν ἐπαυξανομένην πιθανότητα τῆς ἀποτυχίας του, λόγῳ τοῦ πολυσυνθέτου τῆς διοικήσεώς του, τῆς ἐλλείψεως οὐσιαστικοῦ καὶ ἀμέσου Ἀρχηγοῦ καὶ τῆς ἐπικρατούσης ἀσυνενοησίας, καὶ τέλος τὰς εὐθύνas τὰς ὁποίας θὰ ἐπωμίζετο οὗτος καὶ τὰς ὑποχρεώσεις τὰς ὁποίας θὰ ἀνελάμβανεν ἔναντι τῶν κινήματιῶν, εἴτε ἐπιτύχουν εἴτε ἀποτύχουν.

Πρὸς στιγμὴν ἐφάνη πεισθεὶς καὶ καλέσας τὸν Ἄλ. Ζάνναν τοῦ εἶπε· ν' ἀναχωρήσῃ ἀμέσως δι' Ἀθήνας καὶ νὰ προβῆ εἰς τὰς ἐπιβαλλομένας ἐνεργείας

τὸ ταχύτερον, ἀπεφάσισε δὲ ν' ἀναχωρήσῃ καὶ ὁ ἴδιος εἰς μακρὸν ταξίδιον ἀνὰ τὴν Ἀνατολήν, φθάνων μέχρις Ἰαπωνίας.

Δὲν εἶχεν ὅμως φθάσει ἀκόμη ὁ Ζάννας εἰς τὸ Ἡράκλειον ὁπόθεν ἐπρόκειτο νὰ πάρῃ τὸ ἀτμόπλοιον διὰ τὰς Ἀθήνας, ὁπότε κατέφθασεν ἐπιστολὴ τοῦ Καφαντάρη, παραπονουμένου πρὸς τὸν Βενιζέλον διὰ τὴν βραδύτητα τῆς ἐκρήξεως τοῦ κινήματος καὶ συνιστῶντος ἐπιμόνως τὴν ἐπίσπευσιν αὐτοῦ, διὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους λόγους.

Ὁ Βενιζέλος μετέβαλε καὶ πάλιν γνώμην, ἀνεκάλεσε τὸν Ζάνναν τηλεφωνικῶς ἀπὸ τὸ Ἡράκλειον καὶ ἔκτοτε τὰ πράγματα ἠκολούθησαν τὸν μοιραῖον τῶν δρόμων.

Μετὰ πολυμήνουσ συνεννοήσεις καὶ προπαρασκευὰς ἀπεφασίσθη ἡ ἐκρηξις τῆς Ἐπαναστάσεως τὴν 1ην Μαρτίου 1935, διὰ διαφόρους λόγους, ἀλλ' ἰδίᾳ διότι ὁ Στόλος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐφοδιασθῆ με καύσιμα, θὰ ἀπέπλεε δι' ἀσκήσεις. Ὁ Στόλος, καταλαμβανόμενος, θὰ ἔπλεεν εἰς Θεσσαλονίκην καὶ Καβάλαν, ὅπου ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει του αἱ φρουραὶ θὰ ἐξηγείροντο. Αἱ Ἀθηναὶ θὰ ἐκινουῦντο τόσον μόνον ὥστε νὰ βοηθήσουν τὴν κατάληψιν τοῦ Στόλου, ἐξασφαλίζουσαι τὸ φυλάκιον τοῦ Περάματος καὶ ἀνθιστάμεναι εἰς τὴν τοποθέτησιν πυροβόλων πρὸς παρεμπόδισιν τῆς ἐξόδου τοῦ Στόλου ἐκ τοῦ Ναυστάθμου καὶ μόνον ἐν ἀνάγκῃ θὰ ἐξηγείροντο. Τὸ ἴδιον λάθος τοῦ Λεοναρδοπούλου, ὁπότε καὶ πάλιν ἠθέλησαν νὰ ἐκαινῆσουν ἐκ τῶν ἄκρων πρὸς τὸ κέντρον. Ὁ Στόλος, κατελήφθη εὐχερῶς τὸ ἀπόγευμα τῆς 1ης Μαρτίου καὶ τὴν 3ην πρωινήν τῆς 2ας Μαρτίου ἐξῆλθε τοῦ Ναυστάθμου ὑπὸ τὸν ναύαρχον Δεμέστιχαν. Εἰς Ἀθήνας κατελήφθη μόνον ἡ Σχολὴ τῶν Εὐελπίδων καὶ τὸ Πρότυπον Τάγμα, τὸ ὁποῖον ἤδρευεν εἰς Μακρυγιάννη. Ἐκ τῆς Ἐπιτροπῆς ὁ Κολιαλέξης συνήργησεν εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ Στόλου, ὁ Σαράφης, ἀντὶ νὰ μεταβῆ εἰς Θεσσαλονίκην ὡς εἶχεν ἀποφασισθῆ, ἐπῆγεν εἰς τὸ Πρότυπον Τάγμα, ἐνῶ ὁ Βλάχος δὲν ἐπῆγεν εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Εὐελπίδων ὡς εἶχεν ὀρισθῆ.

Ὁ Κονδύλης, ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, παρέμεινεν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον του καὶ ὅταν ἐβεβαίωθῃ ὅτι καμμία ἐπαρχιακὴ φρουρὰ δὲν ἐκινήθη, οὔτε ἄλλο τμῆμα τῶν Ἀθηνῶν, κατήρτισεν ἀπόσπασμα καὶ διέταξε τὴν κατάληψιν τοῦ Προτύπου Ταγματος, ὅπου εὕρισκετο καὶ ὁ Σαράφης. Συγχρόνως ἐκηρύχθη ὁ Στρατιωτικὸς Νόμος.

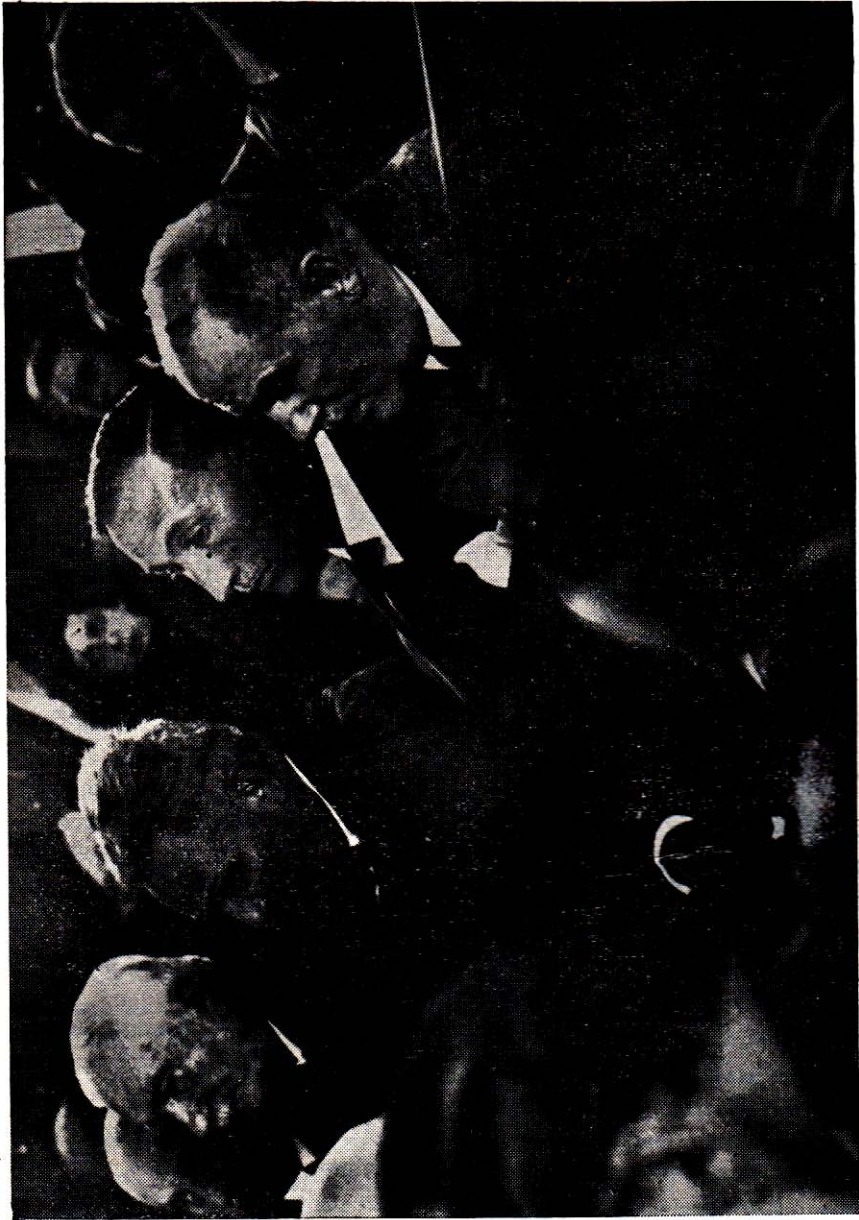
Ὁ Δεμέστιχας, ἀντὶ νὰ πλεύσῃ εἰς Βόρειον Ἑλλάδα, ἔπλευσεν εἰς Κρήτην. Ὁ Βενιζέλος εἶχεν ἤδη καταλύσει τὰς Ἀρχὰς ἐν Κρήτῃ. Διέταξεν ὅμως τὸν Στόλον νὰ ἀποπλεύσῃ τὸ ταχύτερον διὰ Βόρειον Ἑλλάδα. Ὁ πλοίαρχος Σακελλαρίου ἀνελάμβανεν, ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως, μετὰ τὰ ἀπομείναντα εἰς τὸν Ναύσταθμον πλοῖα νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν ἐπαναστατησάντων τοιοῦτων. Ἐπῆγεν εἰς Καβάλαν καὶ ἐκανονιοβόλησε τὴν ἐκεῖ εὕρισκομένην Ἑλλην, ἡ ὁποία καὶ ἐγκατελείφθη τότε ὑπὸ τοῦ πληρώματός της. Ὁ Καμμένος, Διοικητῆς τοῦ Δ' Σώματος Στρατοῦ, συνετάχθη μετὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλὰ δὲν ἐκινήθη. Ὁ Κονδύλης μετέβη εἰς Μακεδονίαν. Τὸ κίνημα ἐξεφυλίσθη καὶ ὁ Βενιζέλος ἐπιβιβασθεὶς τοῦ Ἀβέρωφ εἰς τὴν Σούδα τῆς Κρήτης, μετὰ τῆς

συζύγου του και τινων ἀφοσιωμένων φίλων του, ἀνεχώρησε διὰ Δωδεκάνησα και ἐκεῖθεν εἰς Ἰταλίαν. Ἐπίσης πολλοὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ Ναυτικοῦ, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ κινήματος, ἠκολούθησαν τὸν Βενιζέλον και συντηρήθησαν, δαπάναις τῆς συζύγου του, εἰς Ἰταλίαν μέχρι τῆς χορηγήσεως ἀμνηστίας, ὅποτε και ἐπέστρεψαν εἰς Ἑλλάδα. Ὁ Κονδύλης ἐπέστρεψε θριαμβευτικῶς ἐκ Μακεδονίας. Ἀντικατέστησεν ὅλους τοὺς διοικητὰς τῶν ἀνωτέρων μονάδων, ἀπεστράτευσε τὸν Ὁθωναῖον, τοὺς δύο Μανέτας και τὸν Τσιμικάλην, ἐπροβίβασε τὸν Σακελλαρίου εἰς Ὑποναύαρχον, τὸν Σοφ. Δούσμανην εἰς ναύαρχον και τὸν Ρέπαν, τῆς ἀεροπορίας, εἰς ὑποστράτηγον και ἔκαμε και ἄλλους προβιβασμούς. Τὸν Παπάγον τὸν ἐτοποθέτησεν ὡς διοικητὴν Σώματος στρατοῦ. Ὁ στρατηγὸς Καμμένος διέφυγεν εἰς Βουλγαρίαν και ὁ ὑποστράτηγος Ἀναγνωστόπουλος εἰς Τουρίαν. Ὁ Βενιζέλος και ὁ Πλαστήρας εὐρίσκοντο εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Εἰς τὸ ἐσωτερικόν ἐγένοντο πάρα πολλὰ συλλήψεις στρατιωτικῶν και πολιτικῶν. Δυνάμει τοῦ κηρυχθέντος στρατιωτικοῦ νόμου συνεστήθησαν ἑκτακτα στρατοδικεῖα και ἤρχισαν νὰ ἐκδικάζουν κατὰ μάζας τοὺς συλληφθέντας.

Η ΔΙΩΞΙΣ ΜΟΥ ΚΑΙ Η ΔΙΚΗ ΜΟΥ

Ἡ διεξαχθεῖσα πρώτη δίκη διὰ τὸ κίνημα τῆς 1ης Μαρτίου περιελάμβανε τοὺς στασιαστὰς τῆς Σχολῆς Εὐελπίδων και τοῦ Προτύπου Τάγματος Μακρυγιάννη. Ἡ δίκη, ἀρχίσασα τὴν 18 Μαρτίου, διήρκεσε 13 ἡμέρας. Τὸ Στρατοδικεῖον, προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ ὑποστρατήγου Κ. Μπακοπούλου, οὐδένα κατεδίκασεν εἰς θάνατον, ἐνῶ ἦσαν οἱ μόνοι ἐπαναστάται οἱ ὅποιοι συνελήφθησαν ἐπ' αὐτοφώρῳ. Οὕτως ὁ Σαράφης, ὁ Σπαῆς και οἱ ἀδελφοὶ Τσιγάντε κατεδικάσθησαν εἰς ἰσόβια δεσμά, και οἱ λοιποὶ εἰς ἄλλας μικροτέρας ποινάς. Τὸ πρᾶγμα εἰς μὲν τὸν πολὺν κόσμον ἔκαμεν εὐχάριστον ἐντύπωσιν, διότι δὲν ἤθελαν νὰ χυθῆ αἷμα. Οἱ ἀδιάλλακτοὶ ὅμως, με ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς Ἰωάννην Μεταξᾶν και Ἰωάννην Ράλλον, ἠγούμενοι ἐξάλλων διαδηλωτῶν συνεκεντρώθησαν πρὸ τῆς Βουλῆς τὴν 1ην Ἀπριλίου 1935 και ἤξιώσαν νὰ ἐκτελεστοῦν οἱ καταδικασθέντες και νὰ παραιτηθῆ ἡ Κυβέρνησις.

Ὁ πρωθυπουργὸς Παναγῆς Τσαλδάρης εἰς τὴν παρουσιασθεῖσαν εἰς αὐτὸν ἐπιτροπὴν τοῦ συλλαλητηρίου ἐδήλωσεν ὅτι αὐτὸς μὲν ὑπόσχεται τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων τῶν Στρατοδικεῶν, οἰαδήποτε και ἂν εἶναι, τοὺς παρακαλεῖ ὅμως νὰ ὑποδείξουν αὐτοὶ ποίους κρίνουν καταλλήλους διὰ Προέδρους τῶν Στρατοδικεῶν, τοὺς ὁποίους και θὰ διορίσῃ. Αὐτοὶ ὑπέδειξαν τοὺς νεοπροβιβασθέντας ὑποστράτηγον Ρέπαν και ὑποναύαρχον Σακελλαρίου, οἵτινες και διορίσθησαν, με τὴν βεβαιότητα τῶν ὑποδειζάντων ὅτι αὐτοὶ θὰ φανοῦν αὐστηρότεροι τοῦ Μπακοπούλου. Πλὴν τούτου ἡ Κυβέρνησις πρὸς κατευνασμόν τῶν πνευματῶν ἐδημοσίευσεν τὴν ἰδίαν ἡμέραν διατάγματα 1ον) διὰ τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς, 2ον) διὰ τὴν κατάργησιν τῆς Γερουσίας, τῆς ὁποίας ἀπὸ καιροῦ ἐπεδίωκον τὴν κατάργησιν και 3ον) τὴν ἀναστολὴν τῆς μονιμότητος τῶν δημοσίων

Οί πολιτικοί 'Αρχηγοί, κατά σειράν, Παπαναστασίου, Σοφούλης, Γονατῆς Μιλωνῆς καί Καφαντάρης, δικάζόμενοι παρά τοῦ Στρατοδικείου διὰ τὸ κίνημα τοῦ 1935. Μάϊος 1935

υπαλλήλων καὶ τῆς ἰσοβιότητος τῶν δικαστῶν. Τὴν δὲ ἐπομένην, 2 Ἀπριλίου, διὰ τὸν ἴδιον σκοπὸν, ἐγένετο πανηγυρική καθαίρεσις τῶν Σαράφη, Τσιγάντε καὶ λοιπῶν, καθ' ἣν ἐξελίχθησαν εἰδεχθεῖς σκηναὶ ἐξευτελισμοῦ τῶν καθαιρεθέντων. Καὶ ὁ εἰς θάνατον καταδικασθεὶς ὑπὸ τοῦ Στρατοδικείου Θεσσαλονίκης ἐπίλαρχος Βολάνης ἐξετελέσθη αὐθημερόν.

Ἡ δευτέρα μεγάλη δίκη ἦτο ἡ τῶν ἀπαρτιζόντων τὴν Δημοκρατικὴν Ἀμυναν. Τὸ Στρατοδικεῖον, προεδρευόμενον ἀπὸ τὸν ὑποστράτηγον Ρέπαν, μετὰ δήμερον διαδικασίαν ἐξέδωσε τὴν ἀπόφασίν του τὴν 22 Ἀπριλίου 1935, Μεγάλην Δευτέραν, δι' ἧς κατεδίκασε τοὺς Παπούλαν καὶ Κοιμήσην εἰς θάνατον καὶ διαφόρους ἄλλους ἀποστράτους εἰς μικροτέρας ποινάς, καίτοι οὐσιαστικῶς δὲν εἶχαν καμμίαν ἄμεσον ἀνάμιξιν μετὰ τὸ κίνημα. Ἡ ποινὴ ἐξετελέσθη μετὰ 2 ἡμέρας, τὴν Μεγάλην Τετάρτην. Ἡ συγκίνησις παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ, τόσον τοῦ ἐσωτερικοῦ ὅσον καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ὑπῆρξε μεγίστη.

Τὸ περιεργον εἶναι ὅτι οἱ ἀδιάλλακτοι ἠξίουσαν νὰ περιληφθῶ καὶ ἐγὼ εἰς τὴν ομάδα Παπούλα, ὡς στρατιωτικός, ὅποτε θὰ εἶχα τὴν ἰδίαν τύχην με αὐτόν, ἀλλὰ κατίσχυσεν ἡ γνώμη ὅπως δικασθῶ μετὰ τῶν πολιτικῶν, ἀφοῦ μάλιστα ἤμην ἀκόμη τότε Πρόεδρος τῆς Γερουσίας.

Τρίτη μεγάλη δίκη ἦτο ἡ τῶν πολιτικῶν, ἀπὸ τὸ ἕκτακτον Στρατοδικεῖον, ὑπὸ τὸν ὑποναύαρχον Σακελλαρίου, ἣτις ἤρχισεν εἰς τὰς 23 Ἀπριλίου. Κατηγορούμενοι ἦσαν 26. Ἐξ αὐτῶν ἀπουσίαζον εἰς τὸ ἐξωτερικὸν οἱ Βενιζέλος, Πλαστήρας, Μαρῆς, Κούνδουρος, Πεπές Ἀργυρόπουλος, Κυριάκος Βενιζέλος καὶ Πολύβιος Μοσχοβίτης, δικασθέντες ἐρήμην. Παρόντες ἦσαν οἱ Γονατᾶς, Σοφοῦλης, Καφαντάρης, Παπαναστασίου, Μυλωνᾶς, Καραπαναγιώτης, Ἀβραάμ, Χαβίνης, Ἰασωνίδης κλπ. διάφοροι βουλευταὶ: Μπουρδᾶρας, Λεονάρδος, Μαρσελός, Σαββίδης κλπ.

Ἐγὼ τὰς πρώτας ἡμέρας εἶχα κρυβῆ, διὰ τὸν φόβον τοῦ λυντσαρίσματος παρὰ τοῦ ὄχλου, καὶ ὅταν τὰ πνεύματα καθησύχασαν εἰδοποίησα τὸν στρατηγὸν Πετρίδην, διορισθέντα τότε διοικητὴν τοῦ Σώματος Στρατοῦ Ἀθηνῶν, ὁ ὁποῖος ἔστειλε τὸ αὐτοκίνητόν του μετὰ τὸν ὑπασπιστήν του ὅστις με παρέλαβε καὶ με ᾤδηγησεν εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Εὐελπίδων, ὅπου ἐκρατοῦντο καὶ οἱ ἄλλοι πολιτικοὶ κατηγορούμενοι καὶ ὅπου ἐμείναμεν μέχρι τέλους τῆς δίκης, ἡ ὁποία διήρκεσε 14 ἡμέρας, λήξασα εἰς τὰς 5 Μαΐου.

Οἱ περισσότεροι μάρτυρες κατηγορίας ἦσαν ὄργανα τῆς Δημοσίας Ἀσφαλείας, ἀξιωματικοὶ καὶ χωροφύλακες, οἱ ὁποῖοι κατέθεσαν ὅτι ἐπήγαινα εἰς ὄλας τὰς συγκεντρώσεις τῆς Δημοκρατικῆς Ἀμύνης, ὅτι τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἐπήγα εἰς τὸν ὁμώνυμον Ναὸν τῆς Καισαριαῆς, ὅπου ἔγινε δοξολογία ὑπὲρ τοῦ Πλαστήρα, ὅτι ὅλοι οἱ ἐπαναστατικοὶ παράγοντες ἤρχοντο εἰς τὸ σπίτι μου καὶ ἐλάμβανον ὁδηγίας, ὅτι ἐπήγαινα καὶ ὠμιλοῦσα εἰς τοὺς συνοικισμοὺς καὶ ἐξήγειρα αὐτοὺς κλπ. καὶ τέλος, ἡ ἀπουσία μου ἀπὸ τὸ σπίτι μου, ἐσήμαιεν ὅτι ἐγνώριζα τὸ κίνημα. Οὕτω ἐδημιούργησαν μίαν δυσμενῆ εἰς βᾶρος μου ἐντύπωσιν. Ἐγὼ ὡς μάρτυρας ὑπερασπίσεως εἶχα προτείνει τοὺς Δημήτριον Ζάννον, μηχανικόν, Νικόλαον Κιτσίκην, καθηγητὴν τοῦ Πολυτεχνείου, Δημ.

Τερζάκην, γερουσιαστήν, Τσιμικάλην Εὐθύμιον, στρατηγόν, Δημ. Αἰγινήτην, καθηγητήν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ Παπαγεωργίου, τροχιοδρομικόν. Ὁ τελευταῖος ἐβεβαίωσεν ὅτι εἰς συγκέντρωσιν τροχιοδρομικῶν, εἰς ἣν εἶχον κληθῆ ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ κινήματος, τοὺς ὠμίλησα περὶ ἐπιλύσεως τῶν ζητημάτων των εἰρηρικῶς, διότι κάθε ἀνωμαλία ζημιώνει καὶ τὸ Κράτος καὶ ἕνα ἕκαστον ἐξ ἡμῶν ἀτομικῶς. Οἱ λοιποὶ κατέθεσαν ὅτι εἰς τὰς ὀμίλιας μου μαζί των κατεδίκαζα πᾶσαν κίνησιν ἥτις θὰ ἐδημιούργει ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας, λόγω τῶν ὁποίων παρακωλύεται ἡ πρόοδος τοῦ τόπου. Ὁ στρατηγὸς Τσιμικάλης, ὁ ὁποῖος προσεφέρθη μόνος του νὰ ἔλθῃ ὡς μάρτυς, κατέθεσεν ὅτι ἡ συνείδησις του τοῦ ἐπέβαλλε νὰ παρουσιασθῆ εἰς τὸ Στρατοδικεῖον διὰ νὰ βεβαιώσῃ περὶ τῆς ἀθωότητός μου, διότι λόγω τοῦ χαρακτήρος μου θὰ εἶχα τὸ θάρρος νὰ ὁμολογήσω τὴν σύμπραξίν μου, καθ' ὅσον ἀπὸ νέος, ὅταν εἴμεθα ἀκόμη μαθηταὶ εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Εὐελπίδων, ὅλοι ἀνεγνώριζαν τὴν ἀκεραιότητα τοῦ χαρακτήρος μου.

Τόσον ὅμως ὁ Κυβερνητικὸς Ἐπίτροπος παρὰ τῷ Στρατοδικεῖῳ Σταματοπούλος, ὅσον καὶ οἱ ἄλλοι φίλοι τοῦ Προέδρου Σακελλαρίου, καὶ ἰδιαιτέρως ὁ Πάγκαλος, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ πατριώτης του, τὸν συνεβούλευσαν νὰ μὴ ἀρκεσθῆ εἰς τοὺς τυπικοὺς μάρτυρας τῆς κατηγορίας καὶ τῆς ὑπερασπίσεως καὶ ἀναλάβῃ μόνος του τὴν κολοσσιαίαν εὐθύνην τῆς καταδίκης τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν τῆς Χώρας, ἀλλὰ νὰ καλέσῃ ὡς μάρτυρας καὶ τοὺς πολιτικοὺς ἀρχηγοὺς τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν ἀντίθετον μὲ τοὺς δικαζομένους παράταξιν, ὅπως συμμερισθῶσιν οὕτω καὶ αὐτοί, διὰ τῆς καταθέσεώς των, τὰς εὐθύνas τῆς τυχόν καταδίκης αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ αἱ πρεσβεῖαι ἐν τῷ μεταξύ ἐκινήθησαν, μετὰ τὸν τυφεισμὸν τῶν Παπούλα καὶ Κοιμήση, καὶ ἕκαμαν συστάσεις ἐπιεικειᾶς ἔναντι τῶν ἐπαναστατῶν, ὡς οἱ πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐν Λονδίνῳ διαμένων Βασιλεὺς Γεώργιος ὁ Β' ἕκαμε παρομοίαις συστάσεις πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν Τσαλδάρην.

Ὁ Πρόεδρος Σακελλαρίου ἐπέισθη περὶ τῆς ὀρθότητος τῶν ὑποδείξεων καὶ ἐκάλεσεν ὡς μάρτυρας τοὺς : Γ. Κονδύλην, Ἰ. Μεταξᾶν, Ἰ. Ράλλην, Περ. Ράλλην, Θ. Πάγκαλον καὶ τὸν Πρόεδρον τῆς Βουλῆς Βοζίκην. Οὐδεὶς τούτων κατέθεσεν ἐπιβαρυντικόν τι κατὰ τῶν διαφόρων πολιτικῶν ἀρχηγῶν καὶ μόνον ὁ Περ. Ράλλης ἐξέφρασεν ἀμφιβολίας περὶ τῆς ἰδικῆς μου ἀθωότητος, λόγω τῶν στενῶν σχέσεών μου μὲ τὸν Βενιζέλον καὶ Πλαστήραν. Ὁ δὲ Μεταξᾶς ἐξεφράσθη δριμύως κατὰ τοῦ Στρατοδικείου, εἰπὼν ὅτι ἀπορεῖ ὅτι δὲν βλέπει μετὰ τῶν κατηγορουμένων τὸν πρωθυπουργὸν Π. Τσαλδάρην καὶ τοὺς ὑπουργοὺς τῶν Στρατιωτικῶν καὶ Ναυτικῶν Κονδύλην καὶ Χατζηκυριάκον, οἱ ὁποῖοι ἐγνώριζον τὸ παρασκευαζόμενον κίνημα καὶ οὐδὲν ἔπραξαν πρὸς ματαίωσίν του, ὅτι οἱ Στρατοδῖκαι σήμερον εἶναι ἀντίδικοι τῶν δικαζομένων καὶ ὅτι ἡ θεωρία, ὅτι πᾶς πολίτης γνωρίζων περὶ κινήματος ὀφείλει νὰ τὸ καταγγείλῃ εἰς τὰς Ἀρχὰς καὶ ὅτι, μετὰ τὴν ἐκρηξίν του, ὀφείλει νὰ μετάσχῃ πρὸς καταστολὴν αὐτοῦ, δὲν εὐσταθεῖ.

Κατὰ τὴν ἀπολογίαν μου, ἡ ὁποία ὑπῆρξε μακρὰ, ἀπέδειξα ὅτι οὐδέποτε

και εις ουδεμιαν συγκέντρωσιν τῆς Δημοκρατικῆς Ἀμύνης παρέστην, ὅτι εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγ. Νικολάου τῆς Καισαριανῆς μετέβην κατόπιν ἐγγράφου προσκλήσεως τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς, ὅπως κατ' ἔτος, ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὄχι ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ Πλαστήρα κλπ. καὶ κατέληξα : « Πρὶν ὅμως τερματίσω τὴν ἀπολογία μου, κρίνω ἀπαραίτητον νὰ εἶπω δύο λέξεις καὶ περὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἔξ, διότι διαβλέπω ὅτι, παρὰ τὴν περὶ τοῦ ἐναντίου δῆλωσιν τοῦ Προέδρου, πιθανῶς θὰ ἀσκήσῃ καὶ τοῦτο κάποιαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἀποφάσεώς σας. Εἶμαι βέβαιος ὅτι καὶ οἱ Ἀρχηγοὶ τῆς ἀντιθέτου παρατάξεως γνωρίζουν τὸν ρόλον μου κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην. Ἐγὼ εἶπεῖ καὶ ἄλλοτε ὅτι αἰσθάνομαι περισσοτέραν ἱκανοποίησιν διὰ τὰς ἀφανεῖς ὑπηρεσίας τὰς ὁποίας προσέφερα τότε, διὰ τῆς παρεμποδίσεως περισσοτέρων ἀκροτήτων, παρὰ διὰ τὰς θετικὰς ὑπηρεσίας μου. . . Αἱ συστάσεις μου ὑπῆρξαν πάντοτε συστάσεις μετριοπαθείας. Εἶναι γνωστὸν ὅμως ὅτι τὴν παραμονὴν τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεως ἐκείνης, πλείονες τῶν χιλίων ἀξιωματικοί, συγκεντρωθέντες εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Παρνασσοῦ, ἤξιώσαν σκληρὰς κυρώσεις καὶ ἠπέλιξαν ἄμεσον αὐτοδικίαν κατὰ τῶν κρατουμένων πολιτικῶν ἀνδρῶν. Μετὰ τὴν ἐκδοσιν τῆς ἀποφάσεως συνεννοήθη μετὰ τοῦ τότε Ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης Ρέντη καὶ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ Ὑπουργείου τούτου Ξεν. Οἰκονομοπούλου καὶ κατηρτίσθη ἐπαναστατικὴ ἀπόφασις χάριτος. Αὕτη δὲν ὑπεγράφη παρὰ τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τὸ μοιραῖον ἐπῆλθε. Πιθανὸν νὰ φρονοῦν τινὲς ὅτι ἔπρεπε νὰ παραιτηθῶ. Ἄλλ' οὕτω οὔτε αἱ ἐκτελέσεις θὰ ἀπεφεύγοντο, οὔτε ἡ κατάστασις θὰ ἐβελτιοῦτο, ἀλλ' ἀντιστρόφως θὰ ἐχειροτέρευεν. Ἐκτοτε οὐδεμία ἄλλη ἐκτέλεσις ἐγένετο, οὔτε κἀν τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐναντίον μας ἀντεπαναστάσεως. Μὲ συγχωρεῖτε διὰ τὴν παρέχασιν, ἀλλὰ τὴν ἔκρινα ἐπιβεβλημένη. . . Τερματίζων τὴν ἀπολογία μου δὲν ζητῶ τὴν ἐπιεικειάν σας, ἀλλὰ τὴν ἀνεπηρέαστον κρίσιν σας. Νομίζω ὅτι ἀπέδειξα πλήρως τὴν ἀθωότητά μου εἰς τὴν δικαζομένην ὑπόθεσιν.

» Ἐλευκάνθη ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Πατρίδος, τὴν ὁποίαν ἐξυπηρέτησα πάντοτε, ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεών μου, τιμίως καὶ ἀνιδιοτελεῶς καὶ θέλω νὰ ἐλπίζω ὅτι καὶ ἐκ τῆς παρούσης περιπετείας θὰ ἐξέλθω, διὰ τῆς ὁμοφώνου ψήφου σας, λευκός».

Παρὰ ταῦτα ἡ ἀπόφασις ἐκδοθεῖσα τὴν 5ην Μαΐου 1935 κατεδίκασεν ἐκ τῶν ἀπόντων τοὺς Βενιζέλον, Πλαστήραν, Κούνδουρον καὶ Τζανακάκην εἰς θάνατον, τοὺς Μαρήν καὶ Π. Ἀργυρόπουλον εἰς 20 ἐτῶν εἰρκτὴν, ἐκ δὲ τῶν παρόντων τὸν Γ. Μπουρδάραν εἰς 15 ἐτῶν φυλάκισιν, ἐμὲ καὶ τὸν Χατζήμπεην εἰς 5 ἐτῶν καὶ τοὺς Χαβίνην καὶ Ἰασωνίδην εἰς 3 ἐτῶν. Ἀπῆλλαξε τοὺς λοιποὺς πολιτικοὺς ἀρχηγοὺς Σοφοῦλην, Καφαντάρην καὶ Παπαναστασίου, λόγῳ πλήρους συγχύσεως, καὶ ἠθώωσε τοὺς Μυλωνᾶν, Ἀβραάμ, Μαρσέλον, Λεονάρδον καὶ λοιπούς. Ἐκηρύχθη ἔνοχος διὰ ψήφων 3 κατὰ 2 «διὰ συνεργίαν εἰς τὴν ἐν τῷ κατηγορητηρίῳ ἀναφερομένην πρᾶξιν, πραχθεῖσαν ἐν γνώσει καὶ ἐπίτηδες καὶ ἐν καταστάσει μετρίας συγχύσεως. Δέχεται τὴν πολιτικὴν ἀγωγὴν τοῦ Δημοσίου διὰ τὸ ποσὸν τῶν 700.000.000 καὶ ὑποχρεοῖ τοὺς καταδι-

· Ο Γονατᾶς ἀπολογούμενος ἐνώπιον τοῦ Στρατοδικείου διὰ τὸ κίνημα τοῦ 1935.
Μάιος 1935.

κασθέντας ἵνα, ἀλληλεγγύως καὶ διὰ προσωπικῆς αὐτῶν κρατήσεως, καταβά-
λωσι τὸ ἐπιδικασθὲν ποσὸν τῆ Δημοσίῳ, ἐπικυροῖ τὰς εἰς βάρος τῶν περιου-
σιῶν αὐτῶν καὶ τῶν συζύγων των ἐπιβληθείσας κατασχέσεις διὰ τὴν προκειμέ-
νην αἰτίαν. Ἐπιβάλλει τὰ ἔξοδα καὶ τέλη τῆς παρουσίας εἰς βάρος τῶν κατα-
δικασθέντων καὶ ἀπορρίπτει τὰς ὑποβληθείσας αἰτήσεις περὶ ἀναστολῆς τῶν
ποιῶν διὰ τοὺς καταδικασθέντας εἰς ποινὴν φυλακίσεως».

Καὶ οὕτω, πλὴν τῆς προσωποκρατήσεώς μου, ἐστερήθην τῆς συντάξεών
μου, ὡς καὶ τῶν ἐκ τῆς περιουσίας τῆς συζύγου μου εἰσοδημάτων μας.

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς δίκης καὶ κατὰ τὴν ἀπολογίαν μου δὲν
ἔθιξα διόλου τὸν Βενιζέλον, ἐνῶ οἱ Καφαντάρης, Παπαναστασίου καὶ αὐτὸς ὁ
Σοφούλης, καὶ κατὰ τὰς πρὸς τοὺς μάρτυρας ἐρωτήσεις των καὶ κατὰ τὰς
ἀπολογίας των, ἐξεφράσθησαν μετὰ σφοδρότητος ἐναντίον τοῦ Βενιζέλου, πρῶ-
γμα διὰ τὸ ὁποῖον ἐξέφραζεν οὗτος κατόπιν τὴν πικρίαν του, ὅσον καὶ ἂν
ἤγνοιε ὅτι τοῦτο ἐγένετο παρ' αὐτῶν πρὸς ἀποφυγὴν τῆς καταδίκης των.

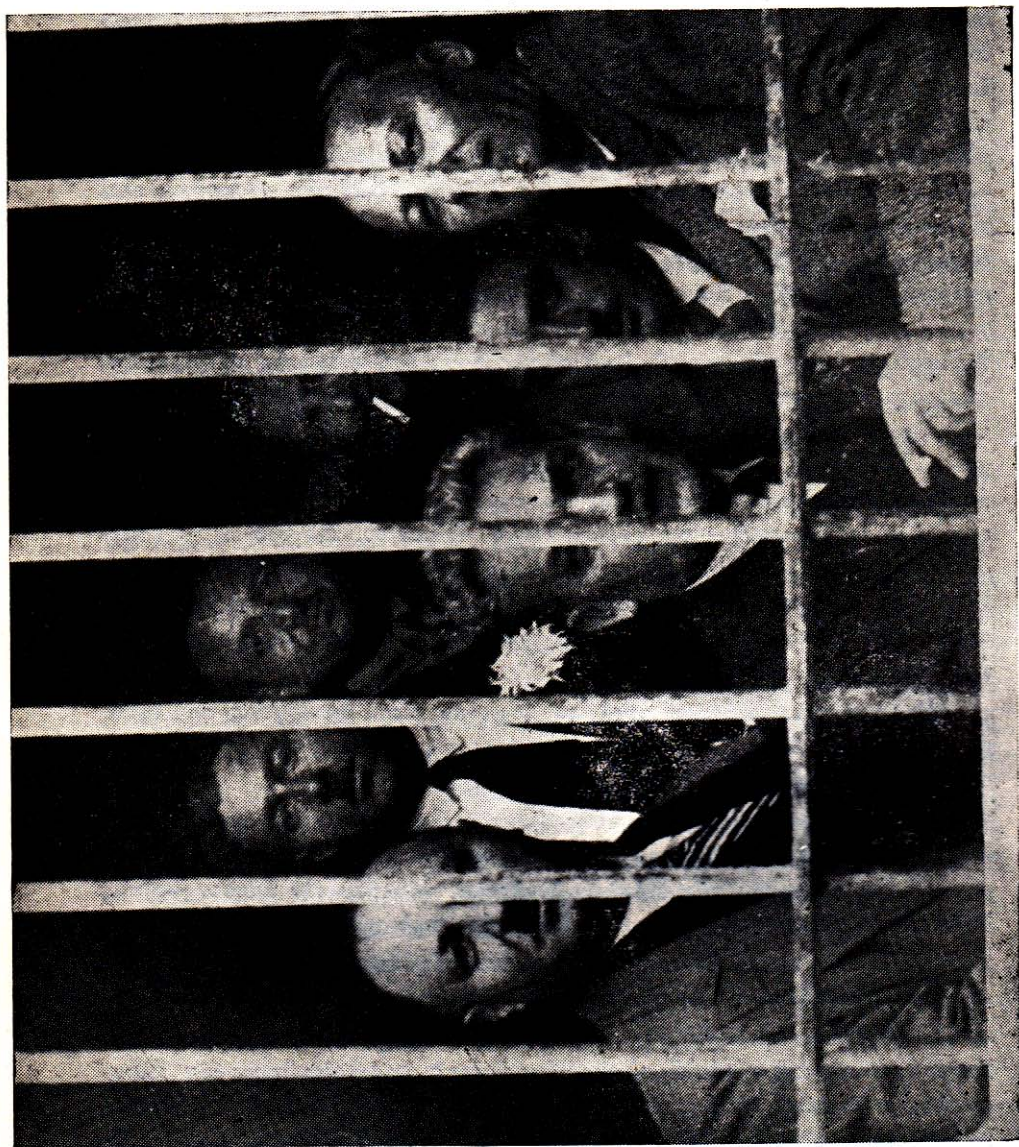
Κατόπιν τῆς καταδίκης μου μετεφέρθη πρῶτον εἰς τὴν Σχολὴν τῶν
Εὐελπίδων, ὅπου ἐμέναμεν καὶ ὡς ὑπόδικοι. Ἐκεῖ ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς φρουρᾶς
ἀξιωματικὸς μου ἐπρότεινε νὰ ἀποδράσω λέγων ὅτι ἔχει ρυθμίσει τὰ πάντα,
οὕτως ὥστε νὰ εἶναι ἀσφαλεστάτη ἢ ἀπόδρασίς μου, χωρὶς καὶ αὐτὸς νὰ ἐνο-
χοποιηθῇ. Ἐγὼ ἠρνήθην ἀπολύτως καὶ χωρὶς κανένα ἐνδοιασμόν. Μετὰ τινὰς
ἡμέρας μετεφέρθη εἰς τὰς φυλακὰς καταδίκων τοῦ Ὁρωποῦ, ὅπου ἔμεινα
μέχρι τῆς 2ας Δεκεμβρίου 1935, ὅποτε ἐπανελθόντος τοῦ Βασιλέως ἐδόθη
χάρις εἰς τοὺς πολιτικούς καταδίκους.

Η ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ

Τὴν 9ην Ἰουνίου 1935 ἐγένοντο ἐκλογαὶ πρὸς συγκρότησιν τῆς Ε' Ἐθني-
κῆς Συνελεύσεως. Ἀπὸ τὰς ἐκλογὰς αὐτάς, ἐνεργηθείσας ἀπὸ τὴν Κυβέρνη-
σιν Τσαλδάρη—Κονδύλη, ἀπέσχον τὰ δημοκρατικὰ κόμματα, διότι δὲν ἐδό-
θησαν εἰς αὐτὰ αἱ ἐγγυήσεις τὰς ὁποίας ἐζήτουν, καὶ οὕτω ἡ Συνέλευσις αὐτὴ
ἦτο μονόπλευρος, ὅπως ἀντιστοίχως τοιαύτη ὑπῆρξε καὶ ἡ Δ' Ἐθνικὴ Συνέ-
λευσις, ἀποσχόντων τότε ὅλων τῶν βασιλοφρόνων κομμάτων.

Τὴν 10ην Ἰουλίου ἐψήφισεν ἡ Συνέλευσις ψήφισμα περὶ διενεργείας δη-
μοψηφίσματος περὶ τῆς μορφῆς τοῦ πολιτεύματος, βασιλευομένης δηλ. ἢ
ἀβασιλευτοῦ Δημοκρατίας. Τὸ ψήφισμα ἄφηγε εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὸν προσ-
διορισμὸν τοῦ χρόνου τῆς διενεργείας τοῦ δημοψηφίσματος, ὡς καὶ ὅλας τὰς
λεπτομερείας τῆς ἐκτελέσεως αὐτοῦ.

Ὁ Κονδύλης ἐκηρύχθη φανερὰ καὶ μετὰ φανατισμοῦ ὑπὲρ τῆς Βασιλείας.
Ὁ Τσαλδάρης εὐρίσκετο εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ ἐν Λονδίῳ διαμένοντος
Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β', ἀλλὰ δὲν ἀπεφάσιζε νὰ ἐκδηλωθῇ ἐπισήμως, ἐφ'
ὅσον μάλιστα πρὸ μικροῦ εἶχεν ἀναγνωρίσει τὸ Δημοκρατικὸν Πολίτευμα. Ὁ

Ο Στυλιανός Γουατς και εκατέρωθεν αὐτοῦ οἱ Θεόδωρος Χαβίνης καὶ Πέτρος Λεβαντῆς, τῶς βουλευταὶ καὶ πρώην Ἰπουργοί, εἰς τὰς φυλακὰς Ἰρωτοῦ ('Αττικῆς). ὡς κατὰδικοὶ διὰ τὸ στασιαστικὸν κίνημα τοῦ 1935. 17 Δεκεμβρίου 1935

Μεταξᾶς ἐμαίμετο κατὰ τοῦ Κονδύλη. Ὁ Κονδύλης ἀφ' ἐτέρου ἐπεζήτη τὴν πρωθυπουργίαν.

Τὴν 9ην Σεπτεμβρίου, καθ' ἣν ἐπέστρεψεν ὁ Παναγῆς Τσαλδάρης ἀπὸ τὰ λουτρά του καὶ τὸ ταξιδιόν του εἰς Γερμανίαν καὶ Γενεύην, εἶχε διαδοθῆ ὅτι ἐπέκειτο κίνημα ἀξιωματικῶν πρὸς ἀνατροπὴν τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὴν παλιν- ὄρθωσιν τῆς Βασιλείας, ἄνευ δημοψηφίσματος. Ἐλέγετο ὅτι τὴν κίνησιν αὐ- τὴν ἐνεθάρρουν ἰδιαιτέρως ὁ Κονδύλης. Ὁ στρατηγὸς Παναγιωτάκος, διοικη- τῆς τοῦ Σώματος Στρατοῦ Ἀθηνῶν, πρὸς ματαίωσιν τούτου ἔκρινε σκόπιμον νὰ λάβῃ ὠρισμένα προληπτικὰ στρατιωτικὰ μέτρα, χωρὶς νὰ εἰδοποιήσῃ περὶ τούτων τὸν Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν Κονδύλην. Ὁ Κονδύλης χαλωθεὶς ἐζήτησε ἀπὸ τὸν Τσαλδάρην τὴν ἄμεσον ἀντικατάστασίν του. Ὁ Τσαλδάρης ἐπρότεινε νὰ κληθῆ ὁ Παναγιωτάκος νὰ δώσῃ ἐξηγήσεις ἐνώπιον τοῦ συνεργομένου τὴν ἰδίαν ἐσπέραν Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου. Ὁ Κονδύλης ἐδέχθη. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς ὅμως τῆς φρουρᾶς ὑπολοχαγὸς Λουκιδης, ἄνθρωπος τοῦ Κονδύλη, παρερμηνεύσας κάποιαν κίνησιν τοῦ Παναγιωτάκου, ἐπυροβόλησε κατ' αὐ- τοῦ παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ τὸν ἐτραυματίσεν ἐλα- φρῶς. Τὸ συνεδριάζον Ὑπουργικὸν Συμβούλιον, τῇ εἰσηγήσει τοῦ Τσαλδάρη, ἀπεδέχθη τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ Παναγιωτάκου—μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι εἶχεν ἤδη τραυματισθῆ—διὰ τοῦ στρατηγοῦ Παπάγου. Συγχρόνως ὁ Τσαλ- δάρης, ἀφῆσας τοὺς ἐνδοιασμούς του, διὰ δηλώσεών του ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς Βασιλείας, συμβουλευὼν τὸν λαὸν νὰ ψηφίσῃ ὑπὲρ αὐτῆς κατὰ τὸ δημοψήφι- σμα. Ἐπίσης καθωρίσθη ὡς χρόνος τῆς διενεργείας τοῦ δημοψηφίσματος, ἡ 3 Νοεμβρίου.

Ἡ Συνέλευσις, ἡ ὁποία μετὰ τὸ ψήφισμα περὶ διενεργείας τοῦ δημο- ψφίσματος τῆς 10ης Ἰουλίου εἶχε διακόψει τὰς ἐργασίας της, ἐπρόκειτο νὰ συνέλθῃ τὸ ἀπόγευμα τῆς 10ης Ὀκτωβρίου 1935.

Τὴν 11ην ὅμως πρωινῆν τῆς 10ης Ὀκτωβρίου οἱ ὑποστράτηγοι Παπάγος καὶ Ρέπας καὶ ὁ ὑποναύαρχος Οἰκονόμου, παρουσιασθέντες εἰς τὸν Τσαλδά- ρην ὡς ἀντιπρόσωποι τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, ἠξίωσαν τὴν ἄμεσον διὰ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως παλινόρθωσιν τῆς Βασιλείας, πρὸ τοῦ δημοψηφίσματος.

Τοῦ Τσαλδάρη ἀρνηθέντος τὸν ἠνάγκασαν εἰς παραίτησιν καὶ προσέφεραν τὴν πρωθυπουργίαν, ἐξ ὀνόματος τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων, εἰς τὸν Κονδύλην.

Ὁ Κονδύλης ἀπεδέχθη τὴν πρωθυπουργίαν, ἐσχημάτισεν αὐθημερόν τὴν Κυβερνήσιν του καὶ τὴν ἐσπέραν τῆς ἰδίας ἡμέρας παρουσιάσθη εἰς τὴν Ἐθνο- συνέλευσιν, ἐνώπιον τῆς ὁποίας ὠρκίσθη ἡ νέα Κυβέρνησις, μὲ τὸν συνῆθη δρ- κων τροποποιημένον ὡς ἐξῆς : Ὁρκίζομαι εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοου- σίου καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος νὰ φυλάξω πίστιν εἰς τὴν Πατρίδα καὶ νὰ ἐκπλη- ρώσω εὐσυνειδήτως τὸ καθήκον μου».

Ἐγένοντο αἱ Κυβερνητικαὶ δηλώσεις, ὠμίλησαν οἱ Τσαλδάρης καὶ Μετα- ξᾶς καὶ ἐψηφίσθη ψήφισμα καθ' ὃ : 1ον) Ἐπανήρχετο τὸ Σύνταγμα τοῦ 1911, μέχρις ἐπιψηφίσεως τοῦ νέου τοιούτου, καὶ συνεπῶς κατηργεῖτο τὸ πολίτευμα

τῆς ἀβασιλεύτου Δημοκρατίας, καὶ 2ον) ἀνετίθετο ἡ ἀντιβασιλεία, μέχρι τοῦ δημοψηφίσματος, εἰς τὸν Κονδύλην.

Ἡ Κυβέρνησις ἐδήλωσεν ὅτι τὸ δημοψήφισμα θὰ διενηργεῖτο, ὡς εἶχεν ὀρισθῆ, τὴν 3ην Νοεμβρίου. Οἱ δημοκρατικοὶ ἀρχηγοί, διὰ λαθραίας διανεμομένων προκρύξεων των—καθ' ὅσον εἶχεν ἐπιβληθῆ λογοκρισία εἰς τὸν τύπον—ἐδήλωσαν ὅτι θὰ ἀπόσχουν τοῦ δημοψηφίσματος καὶ δὲν θὰ ἀναγνωρίσουν τὸ ἀποτέλεσμα αὐτοῦ, ὡς νόθου. Ὁ Κονδύλης ἐξώρισε τοὺς Παπανδρέου καὶ Παπαναστασίου εἰς Μύκονον, ἀπέστειλε δὲ καὶ πολλοὺς ἄλλους ἀξιωματικοὺς καὶ πολίτας εἰς ἐξορίαν.

Τὸ δημοψήφισμα διενηργήθη τὴν 3ην Νοεμβρίου καὶ ἀπέδωσε τὸ καταπληκτικὸν ἀποτέλεσμα τοῦ 97,8% ὑπὲρ τῆς Βασιλείας. Ἐψήφισε, βεβαίως, ὁ Στρατὸς καὶ τὸ Ναυτικόν, ἀλλὰ δὲν ἤρκει τοῦτο διὰ νὰ δώσῃ τόσῃ πλειοψηφίαν.

Ἡ Κυβέρνησις ἐτηλεγράφησε τὸ ἀποτέλεσμα εἰς τὸν Βασιλέα καὶ τὸν ἐκάλεε νὰ ἐπιστρέψῃ. Ἀντιθέτως δι' ἀνοικτῆς ἐπιστολῆς—λάθρα διανεμηθείσης—ἀπευθυνομένης πρὸς τὸν Βασιλέα, οἱ δημοκρατικοὶ ἀρχηγοὶ τὸν συμβούλευον νὰ μὴ ἐπανεέλθῃ, διότι τὸ δημοψήφισμα ἦτο νόθον. Ὁ Βενιζέλος ἐκ Παρισίων ἐδήλωσεν ὅτι θὰ ἀνεγνώριζε τὸν Βασιλέα ὑπὸ ὠρισμένους ὄρους, οὓς ἔπρεπε νὰ ἐκτελέσῃ ἅμα τῇ ἀναλήψει τῶν καθηκόντων του. Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ὁ Β', μετὰ τοῦ Διαδόχου Παύλου, διελθόντες διὰ Παρισίων καὶ Ρώμης ἐφθασαν καὶ ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Φαλήρου τὴν 10ην πρωινήν τῆς 25ης Νοεμβρίου 1935 μετὰ 12 ἐτῶν ἐξορίαν.

Ὁ Βασιλεὺς δὲν ὑπέγραψε τὸ διάταγμα τὸ ὁποῖον τοῦ εἶχε παρουσιάσει ὁ Κονδύλης καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἔλεγε: «... Παραδίδω εἰς τὴν λήθην τὸ παρελθὸν καὶ ἔχω ἀπόφασιν νὰ ἐξασφαλίσω τὴν ἰσότητα καὶ δικαιοσύνην δι' ὅλους...», ἀλλὰ τὴν ἐπομένην ἐκάλεσε τοὺς πολιτικοὺς ἀρχηγούς, ὄλων τῶν παρατάξεων, διὰ νὰ ἀκούσῃ τὰς γνώμας των. Προσῆλθον οἱ Κονδύλης, Π. Τσαλδάρης, Ἰ. Μεταξᾶς καὶ Μιχαλακόπουλος. Δὲν προσῆλθον οἱ Καφαντάρης, Παπανδρέου καὶ Παπαναστασίου, τοῦ Σοφοῦλη δηλώσαντος ἀσθένειαν καὶ ὑποβαλόντος ὑπόμνημα μὲ τὰς ἀπόψεις του. Ὁ Βασιλεὺς κατέληξεν εἰς τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Κ. Δεμερτζῆν, ἡ ὁποία καὶ ὠρίσθη τὴν 30 Νοεμβρίου 1935.

Ἡ Κυβέρνησις Δεμερτζῆ, ἅμα τῇ ὀρκωμοσίᾳ της, ἐδημοσίευσεν διάταγμα ἀμνηστείας τῶν πολιτικῶν διὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς 1ης Μαρτίου καὶ χάριτος διὰ τοὺς καταδικασθέντας στρατιωτικοὺς, προβλέπον καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν κατασχεθεισῶν περιουσιῶν τῶν καταδικασθέντων. Ὁ Δεμερτζῆς ἐπεκονίωνησε μὲ τοὺς ἀρχηγούς ὄλων τῶν κομμάτων, ἀλλὰ κατέστη ἀδύνατον νὰ συμπέσουν αἱ ἀπόψεις των. Ἐὰν συνήρχετο ἡ Συνέλευσις, ἡ Κυβέρνησις θὰ ἦτο ὑποχειρία τῶν Λαϊκῶν, οἵτινες διέθετον τὴν πλειοψηφίαν. Διὰ τοῦτο εἰσηγήθη εἰς τὸν Βασιλέαν τὴν ἄμεσον διάλυσιν τῆς Συνελεύσεως καὶ τὴν προκήρυξιν ἐκλογῶν μὲ τὴν ἀναλογικὴν. Οὕτω τὴν 17ην Δεκεμβρίου τὸ Διάταγμα τῆς διαλύσεως τῆς Ε'

Συνελεύσεως ἐξεδόθη καὶ προεκηρύσσοντο ἐκλογαὶ διὰ τὴν 26ην Ἰανουαρίου 1936 διὰ τὴν Γ' Ἀναθεωρητικὴν Βουλὴν.

Ἐγώ, δυνάμει τοῦ περὶ ἀμνηστίας τῶν πολιτικῶν διατάγματος, ἐξῆλθον τῶν φυλακῶν Ὄρωποῦ τὴν 2αν Δεκεμβρίου καὶ περιελήφθην εἰς τοὺς ὑποψηφίους τοῦ συνδυασμοῦ τῶν Φιλελευθέρων Ἀθηνῶν. Αἱ ἐκδηλώσεις συμπαθείας, αἱ ὅποιαί μοι ἐγένοντο καθ' ὅλην τὴν διαδρομὴν ἀπὸ Ὄρωποῦ εἰς Ἀθήνας, καὶ ὁ συρρέουσας, μετ' ἀνθέων, κόσμος εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις οἰκίαν μου με συνείκνησαν καὶ ἐνίσχυσαν τὰς ἐλπίδας μου διὰ τὴν ἐπιτυχίαν κατὰ τὸν ἐκλογικὸν ἀγῶνα. Καὶ πράγματι ἐξελέγην πρῶτος μεταξὺ τῶν ἐπιτυχόντων ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν Φιλελευθέρων Ἀθηνῶν.

Γενικῶς ὅμως, λόγῳ τοῦ συστήματος τῆς ἀναλογικῆς, αἱ βουλευτικαὶ ἔδραι κατενεμήθησαν καὶ μεταξὺ τῶν μικρῶν κομμάτων καὶ οὕτως οὐδὲν κόμμα συνεκέντρωσε τόσας ἔδρας, ὥστε νὰ σχηματίσῃ αὐτοτελῶς Κυβέρνησιν. Ἀνεχώρησα, εὐθὺς μετὰ τὰς ἐκλογάς, εἰς Αἴγυπτον πρὸς ἀνάπαυσιν ἀφ' ἑνός, ἐκ τῶν κόπων τῶν ἐκλογῶν καὶ πρὸς ἀναψυχὴν μετὰ τὴν ἀποφυλακίσίν μου, καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ νὰ ἀφήσω τὸν Σοφούλην ἐλεύθερον νὰ διαπραγματευθῇ τὰ τοῦ σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως.

Αἱ συνεννόησεις πρὸς καταρτισμὸν συμμαχικῆς Κυβερνήσεως εἰς οὐδὲν κατέληξαν καὶ οὕτω ἐφθάσαμεν εἰς τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς εἰς τὰς 2 Μαρτίου 1936, ὅποτε ἀνεγνώσθη ὁ Βασιλικὸς λόγος.

Τὴν 6ην Μαρτίου ἐγένετο ἡ ἐκλογὴ Προέδρου καὶ ὁ μὲν Σοφούλης συνεκέντρωσε 142 ψήφους, ὁ δὲ Βοζίκης 139. Ἐπαναληφθείσης τῆς ψηφοφορίας, διότι οὐδέτερος τούτων συνεκέντρωσε τὴν ἀπόλυτον πλειοψηφίαν, ἐψήφισαν ὑπὲρ τοῦ Σοφούλη καὶ οἱ κομμουνισταὶ καὶ οὕτω ὁ Σοφούλης ἔλαβε 158 ψήφους ἐνῶ ὁ Βοζίκης 137.

Ὁ Βασιλεὺς, κατόπιν τούτου, ἐκάλεσε τὸν Σοφούλην καὶ τοῦ ἀνέθεσε τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως. Ὁ Σοφούλης ἐπεζήτησε συνεννόησιν με τοὺς Τσαλδάρην καὶ Θεοτόκην, ἀλλ' ἀπέτυχεν. Ἐν ταυτῷ ἡ ἐξωτερικὴ πολεμικὴ κατάστασις ἐπεδεινοῦτο με νίκας τοῦ Χίτλερ. Ἐχρειάζετο λοιπὸν κάπως ἰσχυρὰ Κυβερνήσις με ἀρκετὴν πλειοψηφίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Σοφούλης ὑπέδειξεν εἰς τὸν Βασιλέα τὴν ἀνάθεσιν καὶ πάλιν τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸν Δεμερτζῆν, τὸν ὅποιον θὰ ὑπεστήριζεν ἐν τῇ Βουλῇ. Οὕτω τὴν 14ην Μαρτίου ὠρίσθη ἡ νέα ὑπὸ τὸν Δεμερτζῆν Κυβέρνησις με ἀντιπρόεδρον καὶ ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν τὸν Ἰωάννην Μεταξᾶν.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ἡ μορφή ἡ ἐπιβληθεῖσα διὰ τῶν ἱκανοτήτων της ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ διεθνῶς, μετὰ δευτέραν προσβολὴν ἀπὸ ἡμιπληγίαν ἀπεβίωσεν ἐν Παρισίοις, τὴν πρῶιαν τῆς 18 Μαρτίου 1936, παρὰ τὰς φροντίδας τῆς συζύγου του Ἑλενας καὶ τῶν διασημοτέρων ἱατρῶν.

Ἡ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε τὴν μεταφορὰν τῆς σοροῦ του εἰς Ἀθήνας, ὅπου θὰ ἐγίνετο ἡ ἐπίσημος κηδεῖα, καὶ κατόπιν θὰ μετεφέρετο πρὸς ἐνταφιασμὸν εἰς Κρήτην. Ἡ σορὸς μετεφέρθη σιδηροδρομικῶς ἀπὸ Παρισίων εἰς Πρίντεζι τῆς Ἰταλίας. Ἐκεῖ μετέβη διὰ τοῦ ἀντιτορπιλικοῦ «Υἶδρα», πρὸς παραλαβὴν τῆς σοροῦ, ἐπιτροπὴ ἐξ ὄλων τῶν κοινοβουλευτικῶν κομμάτων, ἥτις προηδρεύετο παρ' ἐμοῦ, ὡς πρώην πρωθυπουργοῦ καὶ τότε βουλευτοῦ. Οἱ Ἰταλοὶ εἶχον θέσει τιμητικὴν φρουρὰν εἰς τὴν ἀποβάθραν. Ἐγὼ προσφωνῶν τὸν νεκρὸν εἶπα μεταξὺ ἄλλων :

«... Κάθε φορὰ πού ἤρχεσο ἀπὸ τὴν Εὐρώπη μᾶς ἔφερνες πάντα κάτι καλὸ. Κάτι καλὸ γιὰ τὴν Πατρίδα, γιατί μόνον τὴν Πατρίδα ἐσκέπτεσο νύχτα καὶ ἡμέρα, κυβερνήτης ἢ ιδιώτης, χαρούμενος ἢ πικραμένος. Καὶ τώρα τί μᾶς φέρεις ;

»Βλέπω τὰ χέρια σου σταυρωμένα. Ὅλοι κάτω σὲ περιμένουν. Κανείς δὲν πιστεύει ὅτι ἀπέθανες· μᾶς ἐσυνήθισες νὰ ὑπερνικᾶς τὰ ἐμπόδια, νὰ κατανικᾶς τὰς ἀντιστάσεις, νὰ ἀποκρούης τὸ Χάρο, ὡσάκις ἐπεχείρησε νὰ σὲ θίξῃ. Μᾶς ἐσυνήθισες νὰ σὲ θεωροῦμε ἀθάνατο. Ποιὸς μπορεῖ ἀκόμη νὰ πεισθῇ ὅτι τὸ σῶμα τὸ ἀεικίνητο, τὸ πνεῦμα τὸ γοργό, ἡ καρδιὰ μὲ τοὺς δυνατοὺς παλμούς, τὰ μάτια τὰ φωτερὰ, τὰ χεῖλη πού διαρκῶς μειδιοῦσαν ἀπὸ καλωσύνην, ἡ γλῶσσα πού ὑμνοῦσε, πού ἐπειθε, πού συνέτριβε, πῶς ὅλα αὐτὰ σταμάτησαν γιὰ πάντα διὰ μιᾶς, πῶς πέθανες καὶ σὺ ὁ Μέγας, σὺν τοὺς ἄλλους τοὺς συνήθεις ἀνθρώπους ; Καὶ ἡ θέλησις ἡ ἀδάμαστος, ἡ πίστις ἐπὶ τὸ μέλλον, τὰ ὠραῖα σχέδια, τὰ αἰσιόδοξα ὄνειρα, ὅλα αὐτὰ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ σβήσουν γιὰ πάντα ; ... Ἐπρεπε νὰ ἀκούσης τὸ θρῆνο καὶ τὸν κοπετό, τὴ θλίψι καὶ τὴν ἀπελπισία, τὰ δάκρυα καὶ τοὺς στεναγμούς, κατὰ τὸ προχθεσινὸν τρισάγιο πού ἐψάλη στὶς ἐκκλησίες γιὰ τὴν ψυχὴ σου, γιὰ νὰ νοιώσης τί ἦσουν γιὰ ὄλον αὐτὸ τὸν κόσμον ! Ὁ πατέρας καὶ ὁ προστάτης, ὁ Κυβερνήτης καὶ ὁ Ἐθνάρχης, ὁ Προφήτης καὶ ὁ Σωτήρας ... Ὁ θάνατός σου, ὅποτεδήποτε καὶ ἂν ἐπῆρχετο, θὰ ἦτο πάντα πρόωρος καὶ ἀπώλεια ἀνεπανόρθωτος, ἀλλὰ τώρα πού ἤλθεν εἶναι Ἐθνικὴ συμφορὰ ... Σοῦ φέρομεν πρῶτοι τὸν γλυκὺν καὶ εὐγνώμονα ἀσπασμὸν τῆς Πατρίδος, διὰ τὰς ἀνεκτιμήτους πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσίας, καὶ εἴμεθα βέβαιοι πῶς αὐτὸ τὸ φιλὶ θὰ σὲ κάμῃ νὰ ξεχάσης κάθε πίκρα καὶ θὰ ἐξακολουθήσης καὶ ἀπὸ τοὺς Οὐρανοὺς νὰ εἶσαι ὁ ἀκοίμητος ὁδηγὸς καὶ φρουρὸς της ... Πρῶτος ἀποθέτω εἰς τὸ τετιμημένον μέτωπόν σου τὸν ἀσπασμὸν τῆς Πατρίδος».

Ἀλλὰ ἐνῶ, ὅταν ἀνεχωρήσαμεν διὰ Πρίντεζι, εἶχαμεν ὁδηγίαις ὅτι θὰ συναδεύαμεν τὸν νεκρὸν εἰς Ἀθήνας, κατὰ τὸν πλοῦν ἐλάβομεν διὰ τοῦ ἀσυρμάτου ἐντολὴν νὰ κατευθυνθῶμεν εἰς Χανιά καὶ ὄχι εἰς Πειραιᾶ. Κατόπιν ἐμάθαμεν ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἐφοβήθη ὅτι ἡ παρουσία τοῦ Βενιζέλου εἰς Ἀθήνας, ἔστω καὶ νεκροῦ, θὰ ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς νέαν ὄξυνσιν τῶν παθῶν, καὶ ἴσως εἰς ταραχῶδεις ἐκδηλώσεις τῶν ὀπαδῶν του καὶ ἀπεφάσισε, πρὸς ἀποφυγὴν τούτων, νὰ διατάξῃ τὴν ἀπ' εὐθείας εἰς τὰ Χανιά μεταφορὰν τοῦ νεκροῦ. Ἐκεῖ ἐν μέσῳ πανδήμου πένθους, παρισταμένου τοῦ τότε Διαδόχου Παύλου, ὄλων

τῶν ἀρχηγῶν τῶν κομμάτων καὶ μελῶν τῆς Κυβερνήσεως, ἐτάφη εἰς τὸ Ἀκρωτήρι ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος τὴν 29ην Μαρτίου 1936, καὶ ὡς ἐπίγραμμα ἐπὶ τοῦ τάφου του ἐτέθη ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶχεν εἰπῆ ὁ ἴδιος ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ τεθῆ εἰς τὸν τάφον του, ὅταν εἰς κάποιαν συζήτησιν τὸν κατηγορήσαν δι' ἔλλειψιν θάρρους : «Ὁ προκείμενος νεκρὸς ἦτο ἓνας ἀληθινὸς ἄνδρας, μὲ θάρρος μεγάλο, μὲ αὐτοπεποίθησιν καὶ δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τὸν Λαὸν τὸν ὁποῖον ἐκλήθη νὰ κυβερνήσῃ. Ἴσως ἔκαμε πολλὰ σφάλματα, ἀλλὰ ποτὲ δὲν τοῦ ἔλειψε τὸ θάρρος, ποτὲ δὲν ὑπῆρξε μοιρολάτρης, διότι ποτὲ δὲν ἐπερίμενε ἀπὸ τὴν μοῖραν του νὰ ἴδῃ τὴν Χώραν του προηγμένην, ἀλλὰ ἔθεσεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ὅλον τὸ πῦρ τὸ ὁποῖον εἶχε μέσα του, κάθε δύναμιν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν».

Ἐγώ, καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βενιζέλου, ἐξηκολούθησα νὰ ἀποτελῶ μετὰ τοῦ Σοφοῦλη τὴν διοικοῦσαν ἐπιτροπὴν τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, συμπληρωθεῖσαν διὰ τοῦ πολιτευτοῦ Πατρῶν καὶ πρώην Ὑπουργοῦ Κωνστ. Γκότση, ὡς πρεσβυτέρου καὶ παλαιότερου ἐκ τῶν ὁπαδῶν τοῦ κόμματος.

Τέλος, διὰ νὰ κλείσωμεν τὸ κεφάλαιον τοῦ θανάτου τοῦ Βενιζέλου, ὁ ὁποῖος τόσας ἐπροκάλεσε πολιτικὰς ζυμώσεις καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου τόσον ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ διάφοροι διεκδικοῦντες δι' ἑαυτοὺς τὴν κληρονομίαν, θὰ μνημονεύσω καὶ τὸν ἐπιμνημόσυνον λόγον τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησα ἐν τῇ Μητροπόλει τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸ 40θήμερον μνημόσυνον τὸ ὁποῖον ἐτέλεσε τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων τὴν 26ην Ἀπριλίου 1936.

(Μία νεφέλη σκιερὰ καλύπτει ἀπὸ 40θήμερου τὸν Ἑλληνικὸν Οὐρανόν, ἓνα πένθος γενικὸν κατέχει τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν . . .

»Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος ὑπῆρξεν ὁ ἥλιος ὁ καταυγάσας τὸ ἑλληνικὸν στερέωμα μὲ τὴν λάμψιν του ἐπὶ μίαν 25ετίαν, ὁ ἀστὴρ ὁ μαγικὸς ὁ κατευθύνων τὴν Ἑλλάδα πρὸς τὰ μεγάλα πεπρωμένα τῆς . . . Ὑπῆρξε φωτεινὸν μετέωρον, ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ παρουσιάζονται κατὰ πολὺ μακρὰ διαστήματα εἰς τὴν ἱστορίαν ἐκάστου Ἔθνους. Εἶναι δυνατὸν νὰ συγκρίνωμεν τὴν Ἑλλάδα τοῦ 1910, τὴν ὁποίαν παρέλαβε, πρὸς τὴν Ἑλλάδα τοῦ 1920, τὴν ὁποίαν παρέδωσε, μετὰ τὴν μελανὴν ἡμερομηνίαν τῶν ἐκλογῶν τῆς 1ης Νοεμβρίου 1920; Ὑπῆρξεν ὁ ἐλευθερωτὴς τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν, ὁ ἀναστηλωτὴς τοῦ κύρους τοῦ Κράτους, ὁ ἐμψυχωτὴς, ὁ Ἀρχηγός, ὁ Ἐθνάρχης, ὁ Μεγάλος ἄνθρωπος, ὁ Μεγάλος Πατριώτης, ὁ ὄραματιστὴς καὶ ἐκτελεστὴς. Γίγας τὴν σκέψιν, τὸ αἰσθημα, τὴν θέλησιν καὶ τὴν δράσιν . . . Ἡ φωνὴ του, καίτοι ἀντιπροσώπου μικροῦ κράτους, ἠκούετο εἰς τὰ διεθνῆ συνέδρια καὶ τὰς διεθνεῖς διασκέψεις μετὰ προσοχῆς καὶ σεβασμοῦ. Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος ὑπῆρξε παγκοσμίᾳ προσωπικότης. Εἰς ἡμᾶς ἀφῆκε τὰς συνθήκας τοῦ Βουκουρεστίου καὶ τῶν Σεβρῶν, μνημεῖα ἀθάνατα τῆς μεγαλοφυΐας του καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ του . . . Στῶμεν πρὸ παντὸς εὐλαβεῖς εἰς τὴν μνήμην τοῦ Μεγάλου νεκροῦ καὶ ἡ συνεχὴς μνήμη του θὰ καθοδηγῇ τὰ βήματά μας εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ πρὸς τὴν Πατρίδα καθήκοντος, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐκεῖνος ἐνέμεινε μέχρι τῆς τελευταίας του πνοῆς».

ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΜΕΤΑΞΑ

Ὁ πρωθυπουργὸς Δεμερτζής, εἰς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ ὁποῖου ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς ἦτο ἀντιπρόεδρος καὶ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, ἀπεβίωσεν αἰφνιδίως ἐκ συγκοπῆς τῆς καρδίας τὴν 13ην Ἀπριλίου 1936. Ὁ Βασιλεὺς, χωρὶς καμμίαν διαδικασίαν, ὅπως ἐγένετο συνήθως κατὰ τὰς κυβερνητικὰς μεταβολάς, ἀνέθεσε τὴν πρωθυπουργίαν εἰς τὸν Ἰ. Μεταξᾶν, ὁ ὁποῖος παρουσιάσθεις εἰς τὴν Βουλὴν τὴν 25ην Ἀπριλίου ἔλαβε ψῆφον ἐμπιστοσύνης παρ' ὅλων σχεδὸν τῶν κομμάτων — λόγῳ ἀδυναμίας συνεννόησεως Φιλελευθέρων καὶ Λαϊκῶν, καίτοι καὶ τὰ δύο κόμματα ἦσαν ἐναντίον τῆς λύσεως Μεταξᾶ, τὴν δὲ 1ην Μαΐου διέκοψε τὰς ἐργασίας τῆς ἡ Βουλῆ μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου, με δικαίωμα τῆς Κυβερνήσεως ἐκδόσεως κατὰ τὰς διακοπὰς νομοθετικῶν διαταγμάτων.

Τὴν 17ην Μαΐου 1936 ἀπεβίωσεν ἐκ συγκοπῆς ἐπίσης τῆς καρδίας καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐτέρου μεγάλου κόμματος, τοῦ Λαϊκοῦ, ὁ Παναγῆς Τσαλδάρης.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Μεταξᾶς διήρθρωνε τὴν Κυβέρνησιν του με ἀποτάκτους στρατιωτικούς, ὡς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν Σκυλακάκην, τοὺς Γενικοὺς Διοικητὰς Μακεδονίας καὶ Θράκης καὶ τοὺς πλείστους τῶν Νομαρχῶν. Συνέβησαν ὅμως κατὰ Μάϊον τοῦ 1936 αἱ ἀπεργίαι τῶν καπνεργατῶν, αἱ ὁποῖαι ἔλαβον μεγάλας διαστάσεις λόγῳ τῆς στάσεως τῆς Χωροφυλακῆς, παρ' ἧς ἐφρονεύθησαν κατὰ τὰς διαδηλώσεις ἀρκετοὶ τῶν ἀπεργῶν καὶ πολλοὶ ἐτραυματίσθησαν. Τὰ κόμματα διέβλεπον τὸν κίνδυνον τῆς δικτατορίας ἐκ τῆς ὅλης στάσεως τῆς Κυβερνήσεως, διεφώνουν ὅμως μεταξύ των διὰ τὸ ζήτημα τῶν ἀποτάκτων ἀξιωματικῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀπεμακρυνθῆ κατὰ τὰ διάφορα στασιαστικὰ κινήματα.

Ἄλλοι ἤθελαν τὴν ἄμεσον καὶ ὀλοκληρωτικὴν ἐπάνοδόν των εἰς τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν, ἄλλοι τὴν ἐπάνοδον μετὰ ἐξέτασιν τῆς περιπτώσεως ἐκάστου παρ' Ἐπιτροπῆς καὶ οἱ ἐν ἐνεργείᾳ ἀξιωματικοὶ δὲν ἤθελον τὴν ἐπάνοδον κανενός. Ὁ Μεταξᾶς, εἰς ὃν ἀνεφέροντο οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κομμάτων, τοὺς ἔλεγε νὰ τοῦ δώσουν μερικὸν χρόνον νὰ μελετήσῃ τὰ ζητήματα κλπ.

Τὰ κόμματα ἀπεφάσισαν νὰ ἀναμείνουν μέχρις Ὀκτωβρίου, ὅποτε θὰ ἐπανελαμβάνοντο αἱ ἐργασίαι τῆς Βουλῆς, καὶ ἐκεῖ νὰ ρίψουν τὴν Κυβέρνησιν, αἴροντα τὴν ἐμπιστοσύνην μεθ' ἧς τὴν εἶχον περιβάλλει.

Ὁ Μεταξᾶς, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐνήμερος τῶν μεταξύ τῶν κομμάτων συνεννοήσεων, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιβάλῃ τὴν δικτατορίαν του πρὸ τοῦ Ὀκτωβρίου, εἶχε δὲ κατορθώσει νὰ πείσῃ καὶ τὸν Βασιλέα ὅτι ἡ σύνθεσις τῆς Βουλῆς καὶ αἱ ἀντιθέσεις τῶν κομμάτων ἦσαν τοιαῦται, ὥστε τίποτε τὸ καλὸν δὲν ἦδύνατο κανεὶς νὰ ἀναμείνῃ ἐξ αὐτῶν. Καὶ οὕτω τὸ ἐσπέρας τῆς 4ης Αὐγούστου ἐκάλεσε τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον καί, μετὰ μικρὰν εἰσήγησιν, τοῖς παρουσίασε δύο διατάγματα πρὸς ὑπογραφήν, τὸ ἐν περὶ ἀναστολῆς ὀρισμένων ἀρθρῶν τοῦ Συντάγματος καὶ κηρύξεως τοῦ Στρατιωτικοῦ Νόμου, πρὸς ἀποσβῆσιν τοῦ κομμουνιστικοῦ κινδύνου, καὶ τὸ ἕτερον περὶ διαλύσεως τῆς Γ'

Ἐναθεωρητικῆς Βουλῆς, χωρὶς νὰ ὀρίζεται καὶ ὁ χρόνος διενεργείας νέων ἐκλογῶν.

Τρεῖς ἐκ τῶν Ὑπουργῶν, μὴ συμφωνήσαντες, ὑπέβαλον τὰς παραιτήσεις των. Ὅλοι οἱ ἄλλοι ὑπέγραψαν. Ὁ Μεταξᾶς ἀνῆλθεν ἀμέσως εἰς τὰ Ἀνάκτορα καὶ τὴν 10ην νυκτερινὴν ἐπέστρεψε μὲ ὑπογεγραμμένα τὰ διατάγματα παρὰ τοῦ Βασιλέως, ἅτινα καὶ ἐδημοσιεύθησαν τὴν ἰδίαν νύκτα εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως. Καὶ ἀπὸ τῆς ἐπομένης 5ης Αὐγούστου 1936 ἤρχισεν ἡ λογοκρισία εἰς τὰς ἐφημερίδας καὶ αἱ συλλήψεις καὶ ἀπελάσεις κομμουνιστῶν καὶ γενικῶς τῶν ἀντιθέτων.

Ἡ ἔκπληξις πολιτευομένων καὶ λαοῦ ὑπῆρξε τεραστία, διότι δὲν εἶχον προπαρασκευασθῆ ψυχικῶς διὰ τοιοῦτον ἐνδεχόμενον. Συνῆλθον οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ ὅλων τῶν παρατάξεων τὴν ἐπομένην εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Παπαναστασίου καὶ ἀπεφάσισαν νὰ διαμαρτυρηθῶσιν ἐν σώματι εἰς τὸν Βασιλέα. Ὁ Βασιλεὺς ἀπήντησεν ὅτι θὰ ἐδέχετο ἓνα ἕκαστον μεμονωμένως, καὶ μόνον τοὺς παρὰ τῆς Βουλῆς ἀναγνωριζομένους ὡς ἀρχηγούς κομμάτων, οἱ ὅποιοι, τυχὸν κωλυόμενοι, θὰ ἠδύναντο δι' ἐπιστολῆς των νὰ ὀρίσουν ἀναπληρωτῆν των. Οἱ πολιτευόμενοι ἀπεδέχθησαν τοῦτο, ἀλλὰ συνέταξαν καὶ κοινὸν ὑπόμνημα ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν Βασιλέα, τὸ ὅποιον ὑπέγραψαν πάντες, πλην τοῦ Γ. Παπανδρέου, διαφωνοῦντος λόγῳ τῆς στάσεως τοῦ Βασιλέως, ἐγκρίναντος, διὰ τῆς ὑπογραφῆς του, τὴν δικτατορίαν.

Ἐγώ, ὡς ἀναπληρωτῆς τοῦ Σοφοῦλη, οἰκουροῦντος τότε λόγῳ παθήσεως τῶν ὀφθαλμῶν του, παρουσιάσθην εἰς τὸν Βασιλέα τὴν μεσημβρίαν τῆς 7ης Αὐγούστου, πρὸς ὃν ἐξέθηκα διὰ μακρῶν τὰς κρατούσας γενικῶς εἰς βᾶρος Του ἀντιλήψεις διὰ τὴν στάσιν Του καὶ τὴν ἐνθάρρυνσιν πρὸς δικτατορίαν τοῦ Μεταξᾶ. Μεταξὺ ἄλλων εἶπα πρὸς Αὐτόν :

«Ὅταν πρὸ δύο ἡμερῶν ἠρωτήθην παρὰ τῶν δημοσιογράφων τῶν Πατρῶν πῶς βλέπω τὴν κατάστασιν, ἀπήντησα ὅτι αὕτη θὰ ἐξελιχθῆ ὁμαλῶς μέχρις Ὀκτωβρίου, ὅποτε τὰ πολιτικὰ κόμματα, συμφωνήσαντα ἤδη μεταξύ των, θὰ σχηματίσωσι πολιτικὴν Κυβέρνησιν. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὁ Μεταξᾶς θὰ ἤθελε νὰ παρεκκλίνῃ τῆς νομιμότητος, εἶμαι βέβαιος ὅτι ὁ Βασιλεὺς δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ τὸ τοιοῦτον, καθόσον, ἀπὸ τῆς ἐπανόδου Του εἰς τὸν Θρόνον, ἔδωκε ὅλα τὰ δείγματα σεβασμοῦ πρὸς τὸ Σύνταγμα. Τὸ εἶπα καὶ τὸ ἐπίστευα, Μεγαλειότητε, διότι τὸ μεγαλύτερον ἐπιχείρημα κατὰ τὸ δημοψήφισμα πρὸς ἐπάνοδόν Σας ἦτο ὅτι, ἐπανερχομένου τοῦ Βασιλέως, θὰ ἔπαυον τὰ κινήματα καὶ αἱ δικτατορίαι, οἷαι ἦσαν τοῦ Παγκάλου καὶ τοῦ Κονδύλη, ἡ πτώσις ὅμως τῶν ὁποίων δὲν εἶχε τόσον δυσαρέστους συνεπείας, ἐνῶ διὰ τὴν πτώσιν τῆς σημερινῆς, θεωρουμένης ὡς Βασιλικῆς δικτατορίας, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ὑπολογίσῃ κανεὶς ἀπὸ τοῦδε τὰς συνεπείας.

»Ἐπίστευα, Μεγαλειότητε, ὅτι ἡ παραμονὴ Σας ἐπὶ 12ετίαν εἰς Ἀγγλίαν θὰ Σᾶς εἶχε πείσει ὅτι ὁ συνταγματικὸς Βασιλεὺς δὲν δύναται νὰ συνταχθῆ μὲ ἐν πολιτικὸν κόμμα.

Βασιλεὺς : Ὁρθῶς εἶχατε μορφώσει αὐτὴν τὴν γνώμην.

Γονατᾶς : Διὰ τοῦτο μένομεν κατάπληκτοι πῶς ἀπεφασίσατε νὰ συνταχθῆτε μὲ τὸν Μεταξᾶν, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀρχηγὸς πολιτικοῦ κόμματος καὶ μάλιστα κόμματος αἰείποτε ἀποδοκιμασθέντος ὑπὸ τοῦ Λαοῦ.

Βασιλεὺς : Ἐγώ, ὅταν ἦλθον, ἐκάλεσα τοὺς πολιτικούς ἀρχηγούς καὶ τοὺς ἕκαμα ἕκαλησιν εἰς τὸν πατριωτισμὸν των, ὅπως ἀφήσωσι τὰς μεταξὺ των διαιρέσεις καὶ συνεργασθῶσι πρὸς τὸ καλὸν τοῦ τόπου. Καίτοι δὲ παρῆλθον ἔκτοτε τόσοι μῆνες δὲν ἦλθον νὰ μοῦ εἴπουν ὅτι συνεφώνησαν.

Γονατᾶς : Χωρὶς νὰ θέλω νὰ ἐπαινέσω τὴν τοιαύτην στάσιν τῶν κομμάτων, ἐν τούτοις ἔχουν ἤδη ἔλθει εἰς συνεννόησιν καὶ ἐπρόκειτο τὸν Ὀκτώβριον νὰ ἀκολουθήσουν τὴν συμβουλὴν Σας, ὅποτε ἔρχεται ἡ ἰδικὴ Σας χειρονομία, ὡς τορπιλισμὸς τῆς τοιαύτης συνεννόησεως.

Βασιλεὺς : Δὲν γνωρίζετε τὸ χειλὸς τοῦ χάους εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται τὸ Κράτος, λόγῳ τοῦ κομμουνιστικοῦ κινδύνου.

Γονατᾶς : Ἡμεῖς, Μεγαλειότατε, φρονοῦμεν ὅτι τὰ νόμιμα μέσα τὰ ὁποῖα διαθέτει τὸ Κράτος εἶναι ἀρκετὰ πρὸς πρόληψιν ἢ καὶ πάταξιν τοιοῦτου κινδύνου, ἀλλ' ἐὰν ἐχρειάζοντο καὶ ἄλλα, θὰ συνεφωνούσαμεν εἰς τὴν ἐπιβολὴν τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου, μέχρι παρελεύσεως τοῦ κινδύνου.

Δὲν Σᾶς ἀποκρύπτω, Μεγαλειότατε, ὅτι μεταξὺ τῶν Φιλελευθέρων, τοὺς ὁποῖους ἀντιπροσωπεύω αὐτὴν τὴν στιγμὴν, ἐγενήθη ἡ ὑπόνοια ὅτι ὅταν κατ' Ὀκτώβριον θὰ ἐσχηματίζετο πολιτικὴ Κυβέρνησις, θὰ μετεῖχεν αὐτῆς καὶ τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, λόγῳ τῶν προηγηθεισῶν διενέξεων, δὲν Σᾶς ἦτο ἀρεστόν.

Βασιλεὺς : Εἰς ἐμέ, ὁ ὁποῖος ἐπέδειξα ἀπόλυτον ἀμεροληψίαν, μεταξὺ τῶν κομμάτων ἀπὸ τῆς ἐπανόδου μου καὶ μᾶλλον δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ἐπέδειξα εὐνοίαν ἀπέναντι τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μοῦ ἀποδώσουν τοιαύτας προθέσεις ;

Γονατᾶς : Δὲν λέγω, Μεγαλειότατε, ὅτι υἱοθετῶ τὰς τοιαύτας ὑπονοίας, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησα νὰ Σᾶς ἀποκρύψω τὰς παρεξηγήσεις αἱ ὁποῖαι δυνατόν νὰ γεννηθῶσιν. Θὰ ἐφθάναμεν εἰς Ὑπηρεσιακὴν Κυβέρνησιν, ἡ ὁποία, πρὸ τῶν ἐκλογῶν, θὰ προέβαιεν εἰς ἐπανάρθωσιν τῶν γενομένων κατὰ τὰς ἀνωμάλους περιόδους ἀδικιῶν κατὰ τῶν ὁπαδῶν τῶν Φιλελευθέρων, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐλάμβανον οὕτω μορφήν ὑπηρεσιακὴν καὶ οὐχὶ κομματικὴν.

Βασιλεὺς : Καὶ εἰς ἄλλην περίοδον ἀνωμαλιῶν ἐγένοντο πολλαὶ ἀδικίαι (ὑπονοῶν ὅτι κατεδιώχθησαν οἱ Βασιλόφρονες ὑπὸ τῶν Φιλελευθέρων).

Γονατᾶς : Αἱ ἀντιλήψεις τὰς ὁποίας Σᾶς ἐξέθηκα, Μεγαλειότατε, δὲν εἶναι μόνον ἰδικαί μου, ἀλλ' εἶναι ἀντιλήψεις ὄλων τῶν πολιτικῶν κομμάτων, ὡς θὰ ἴδετε ἐκ τοῦ κοινοῦ ὑπομνήματος, τὸ ὁποῖον θὰ λάβετε, καὶ ὡς θὰ ἀκούσετε καὶ παρὰ τοῦ ἐκπροσώπου τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος, εὐθὺς ἀμέσως, πρὸς τὸ ὁποῖον, λόγῳ τῆς ἰδεολογίας του, δύνασθε νὰ ἀποβλέπετε μετὰ μεγαλυτέρας ἐμπιστοσύνης.

Βασιλεὺς : Καὶ αἱ ἰδικαί σας γινώμαι εἶμαι βέβαιος ὅτι ἀποβλέπουν πρὸς τὸ καλὸν τοῦ τόπου καὶ τὰς λαμβάνω ἐξ ἴσου ὑπ' ὄψιν μου.

Γονατᾶς : 'Ασφαλῶς, Μεγαλειότατε, με ὅ,τι λέγομεν καὶ ὅ,τι πράττομεν φρονοῦμεν, μετ' ἀπ ολύτου πεποιθήσεως, ὅτι ἐξυπηρετοῦμεν τὸ κοινὸν καὶ μόνον συμφέρον.

Βασιλεύς : Τὰ εἶπατε αὐτὰ εἰς τὸν Μεταξᾶν ;

Γονατᾶς : 'Όχι, Μεγαλειότατε, οὔτε τοῦ τὰ εἶπαμεν, οὔτε πρόκειται νὰ τοῦ τὰ ποῦμε, διότι δὲν ἐννοοῦμεν νὰ ἔλθωμεν εἰς κχιμίαν ἐπαφήν με ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος κατέλυσε τὰς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ.

Βασιλεύς : Θα τοῦ τὰ διαβιβάσω . . . »

'Ό Βασιλεύς καθ' ὁμοίον τρόπον παρέπεμπεν ὄλους τοὺς πρὸς Αὐτὸν παρυσιασθέντας εἰς τὸν Μεταξᾶν, διὰ νὰ κάμουν τί; Καὶ ὁ ἴδιος ἀπέφευγεν οἰανδῆποτε κρίσιν περὶ τῆς καταστάσεως.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

'Εν τῷ μεταξύ καὶ ἄλλος ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς 'Αντιπολιτεύσεως, ἴσως ὁ δυναμικώτερος, ὁ 'Αλέξανδρος Παπαναστασίου ἀπεβίωσεν ἐκ συγκοπῆς τῆς καρδίας τὴν 17ην Νοεμβρίου 1936.

'Η Κυβέρνησις ἀφῆκε μὲν νὰ γίνῃ πάνδημος ἡ κηδεῖα του, ἀπηγόρευσε δὲ νὰ ἀναγραφῆ εἰς τὸν Τύπον οἰονδήποτε εὐνοϊκὸν σχόλιον ὑπὲρ αὐτοῦ.

ΕΞΟΡΙΑ ΚΑΦΑΝΤΑΡΗ ΚΑΙ ΜΙΧΑΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΜΙΧΑΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Κατόπιν ἤρχισεν ἡ κυκλοφορία μυστικῶν προκηρύξεων καὶ συνωμοτικῶν ἐνεργειῶν, στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν κατὰ τῆς δικτατορίας Μεταξᾶ, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐπηκολούθησεν πολυάριθμοι συλλήψεις καὶ ἐξορίαί. Μία τοιαύτη προκήρυξις προήρχετο ἀπὸ τὸν Καφαντάρην καὶ ἡ Κυβέρνησις, πρὸς ἀντιπερισπασμὸν τῆς δημιουργηθείσης ἐντυπώσεως, ἐξέδωσεν ἄλλην ψευδῆ τοιαύτην, δι' ἧς δῆθεν ὁ Καφαντάρης ἀπεδοκίμαζε τὴν πρώτην ὡς ψευδῆ. 'Ό Καφαντάρης διεμαρτυρήθη, δι' ἐπιστολῶν του, πρὸς τὸν ὑφυπουργὸν Τύπου καὶ πρὸς τὸν γραμματέα τοῦ Βασιλέως 'Αγγελόπουλον, κατόπιν τῶν ὁποίων συνελήφθη καὶ ἐξετοπίσθη εἰς Ζάκυνθον, τὴν 20ὴν 'Ιανουαρίου 1938.

'Επειτα ἦλθεν ἡ σειρά τοῦ Μιχαλακοπούλου, ὡς βυσοδομοῦντος καὶ αὐτοῦ κατὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ὡς συνεννοουμένου μετ' ἄλλων πολιτευτῶν καὶ μετὰ τοῦ Βασιλέως, πρὸς δημιουργίαν τῆς διαδόχου καταστάσεως. 'Όταν μετέβησαν τὰ ὄργανα ἀσφαλείας εἰς τὴν οἰκίαν του πρὸς σύλληψίν του, οὗτος ἦτο κλινῆρης με 38 βαθμοὺς πυρετόν, καὶ παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τῆς συζύγου του καὶ τὴν γνώμην τοῦ θεράποντος ἱατροῦ, τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἐνδυσθῆ καὶ νὰ τοὺς ἀκολουθήσῃ εἰς τὴν 'Ασφάλειαν, ὁπόθεν τὴν ἐπομένην, 10ην Φεβρουαρίου 1938, ἐξετοπίσθη εἰς Πάρον. 'Εκεῖ ἐπεδεινώθη ἡ κατάστασις του, καὶ κατόπιν πολλῶν ἐκεῖθεν τηλεγραφημάτων πρὸς διακομιδὴν του εἰς 'Αθήνας, ὡς κιν-

δυνευούσης τῆς ζωῆς του, λόγω ἐλλείψεως ἐκεῖ μέσων, ἡ Κυβέρνησις ἀπέστειλεν ἰδικούς της εἰς Πάρον ἰατρούς, οἵτινες ἐπεβεβαίωσαν τὴν ἀνάγκην τῆς διακομιδῆς του εἰς Ἀθήνας, καὶ οὕτω τὴν 1ην Μαρτίου μετεφέρθη εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Νοσοκομεῖον «Εὐαγγελισμὸς» ὑπὸ φρούρησιν, ὅπου τὴν 27ην Μαρτίου 1938 ἀπεβίωσεν.

ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΑΝΑΤΡΟΠΗΝ ΤΟΥ ΜΕΤΑΞΑ

Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπεκαλύπτοντο κινήσεις πρὸς ἀνατροπὴν τῆς καταστάσεως, μία μεταξὺ ἀξιωματικῶν, ἄλλη κινήσις ὑπαξιωματικῶν, ἄλλη ἐντὸς αὐτῶν τούτων τῶν Σωμάτων Ἀσφαλείας μὲ συνέπειαν πολυαριθμούς συλλήψεις, ἐκτοπίσεις καὶ ἐξορίας.

Ὡς κορύφωμα τῶν τοιούτων κινήματων ἦλθε κατὰ τὴν νύκτα τῆς 27ης πρὸς τὴν 28ην Ἰουλίου 1938, διὰ τοῦ ἀσυρμάτου Χανίων, ὁ ὁποῖος εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ Κρητῶν Ἐπαναστατῶν καὶ ὅπου εἶχον καταργηθῆ αἱ Κυβερνητικαὶ Ἀρχαί, διάγγελμα ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν Βασιλέα, τὰς Ἐνόπλους Δυνάμεις καὶ τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν, δι' οὗ ἐζητεῖτο ἡ κατάλυσις τῆς λαομισήτου τυραννίας Μεταξᾶ καὶ ἡ ἀποκατάστασις τῶν ἐλευθεριῶν κλπ.

Παρὰ ταῦτα ἡ Κυβέρνησις Μεταξᾶ κατῴρθωσε διὰ προκηρύξεων ριφθισῶν δι' ἀεροπλάνων νὰ τρομοκρατήσῃ τὸν πληθυσμὸν τῆς Κρήτης, ὅστις, κατόπιν τούτου, ἐγκατέλειψε τοὺς ἀρχηγούς τῆς ἐπαναστάσεως, οἱ ὁποῖοι κατέφυγον εἰς τὰ βουνά. *Γ. 2 τὴν κλεισθῶν τῶν πύργων ἀπὸ τὴν Πάριον*

Πύργος (Κορυθῶν).

Η ΣΥΛΛΗΨΙΣ ΜΟΥ ΚΑΙ Η ΕΞΟΡΙΑ ΜΟΥ

Ἡ δικτατορία, κατόπιν τῆς ἀνεπιόστου καὶ εὐκόλου αὐτῆς νίκης της, ἐπεξέτεινεν εὐρύτατα τὰς συλλήψεις της, εἰς τὰς ὁποίας συμπεριελήφθη, ἤδη, καὶ ἐγώ.

Ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς δικτατορίας παρηκολουθούμην ὑπὸ ὀργάνων τῆς Ἀσφαλείας, ἅτινα διημέρευον καὶ διενυκτέρευον ἔξωθεν τῆς οἰκίας μου, ἠρώτων τοὺς ἐξερχομένους διατί εἶχον ἔλθει καὶ μὲ παρηκολούθουν, βῆμα πρὸς βῆμα, ὅταν ἐξηρχόμην τῆς οἰκίας μου καὶ ὑπέβαλλον καθημερινῶς δελτίον τῆς παρακολουθήσεώς μου.

Κατ' ἐντελῶς τυχαίαν σύμπτωσιν, ἐν ἓκ τῶν δελτίων αὐτῶν, τὸ ὁποῖον ἦτο ἔτοιμον νὰ ὑποβληθῆ, περιῆλθεν εἰς χεῖρας μου καὶ ἀνέγνωσα ἐκπληκτος ἐντελῶς φανταστικὰ γεγονότα : Συναντήσεις μου μὲ ὑποπτα πρόσωπα, μεταβάσεις μου εἰς ὑποπτα μέρη, ἐπισκέψεις ὑποπτοι, αἱ ὁποῖαι ἔμειναν παρ' ἐμοὶ μέχρι τοῦ μεσονυκτίου κλπ. Ἀπέστειλα τὸ δελτίον τοῦτο αὐτούσιον εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῆς Δημοσίας Ἀσφαλείας Μανιαδάκην μὲ τὴν κάτωθι ἐπιστολήν:

«Κύριε Ὑπουργέ,

Κατόπιν τῆς πείρας τὴν ὁποίαν εἶχα, ἐκ τῆς δίκης τῶν πολιτικῶν ἀρχη-

γῶν, περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν δελτίων παρακολουθήσεως, εἶχα πολλὴν περιέργειαν νὰ ἐμάνθανον τὴν ἀξίαν τῶν σημερινῶν δελτίων παρακολουθήσεως.

Τυχαίᾳ ἐντελῶς σύμπτωσις ἔφερον ὥστε νὰ περιέλθῃ τὸ συνημμένον δελτίον εἰς χεῖρας μου. Σᾶς ἐσωκλείω καὶ ἓνα ἀκριβὲς δελτίον (εἰς τὸ ὁποῖον εἶχα ἀναγράψῃ ὁ ἴδιος τὴν πραγματικὴν κίνησίν μου κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην) διὰ νὰ τὰ παραβάλετε».

Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἔλαβον καμμίαν ἀπάντησιν ἐπὶ τῆς ἐν λόγῳ ἐπιστολῆς μου.

Συνελήφθη τὴν 28ην Ἰουλίου 1938 καὶ ὠδηγήθη, ὑπὸ συνοδείαν, εἰς τοὺς στρατῶνας Ρούφ, ὅπου εὔρον καὶ πολλοὺς ἄλλους κρατούμενους, μεταξὺ τῶν ὁποίων τοὺς στρατηγούς καὶ πρώην ὑπουργοὺς Σακελλαρόπουλον καὶ Πρωτοσύγγελον, τὸν ναύαρχον καὶ πρώην ὑπουργὸν Γεράσιμον Βασιλειάδην, τοὺς ναυτικούς Τούμπαν, Κολιαλέξην, Ἀλεξανδρῆν κλπ.

Οὐδεὶς μᾶς εἶπε διατὶ ἐκρατούμεθα καὶ μόλις τὴν 17ην Αὐγούστου μοὶ ἐκοινοποιήθη ἀπόφασις τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀσφαλείας περὶ ἐκτοπισμοῦ μου ἐπὶ ἐν ἔτος, ὡς ἐπικινδύνου εἰς τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν, ὁ δὲ ἐκτοπισμὸς μου ἐπραγματοποιήθη τὴν 16ην Σεπτεμβρίου 1938, ὁπότε καὶ μετηνέχθη ὑπὸ συνοδείαν εἰς Μύκονον.

Ἐκεῖ, τὴν 18ην Ἰουλίου 1939, μοὶ ἐκοινοποιήθη ἀπόφασις τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀσφαλείας, δι' ἧς παρετέινετο ἡ ἐξορία μου ἐπὶ ἐν ἀκόμῃ ἔτος, διότι καὶ ἐν τῇ ἐξορίᾳ ἀντέδρων κατὰ τοῦ καθεστῶτος.

Τὸ ὑγρὸν ὅμως κλίμα τῆς Μυκόνου, κατὰ τὸν χειμῶνα, μοῦ ἔφερε γενικοὺς ὀδυνηροὺς ρευματισμοὺς καὶ διάφοροι φίλοι ἐμεσολάβησαν παρὰ τῷ Ἰπουργῷ Μανιαδάκῃ διὰ νὰ μεταφερθῶ εἰς ἄλλο μέρος ξηρότερον ἐγγὺς τῶν Ἀθηνῶν.

Οὗτος παρεδέχθη τὴν μετάθεσίν μου, εἰς ἄλλο ὅμως νησί, καὶ οὕτω τὴν 9ην Ὀκτωβρίου 1939 μετεφέρθη ὑπὸ συνοδείαν εἰς Σύρον. Ἐκεῖ ἡ ἐπιτήρησις μου ἦτο αὐστηροτέρα. Δὲν μοῦ ἐπέτρεπον νὰ πηγαίνω γιὰ ψάρεμα μὲ βάρκα διὰ νὰ μὴ δραπετεύσω, νὰ ἀπομακρύνωμαι τῆς ἀκτίνος τῆς πόλεως, νὰ ἔρχεται κανεὶς εἰς ἐπίσκεψίν μου ἐὰν δὲν εἶχεν ἄδειαν τοῦ Ἰπουργείου, ἐγίνετο λογοκρισία εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν μου κλπ.

Εἰς τὴν Σύρον τὴν 26ην Ἰουλίου 1940 μοὶ ἐκοινοποιήθη νέα παράτασις τῆς ἐξορίας μου ἐπὶ ἐν ἀκόμῃ ἔτος.

ΕΞΟΡΙΑ ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ

Ἀργότερα, περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου 1939, συνελήφθη καὶ ἐξετοπίσθη εἰς ἐν προάστειον τῆς Σύρου ὁ Διοικητὴς τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος Ἐμμανουὴλ Τσουδερὸς, ἀποδειχθείσης, ἐξ ἀνευρεθέντος, ἐντελῶς τυχαίως, ἰδιοχείρου σημειώματός του, τῆς ἀναμιξέως του εἰς ὄργανωμένην πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ καθεστῶτος κίνησιν, παρὰ τῆς ὁποίας ὁ Τσουδερὸς ἔθεωρεῖτο ὡς ἀρχηγὸς καὶ μέλλων πρωθυπουργός.

Ο ΠΛΑΣΤΗΡΑΣ

Ο Πλαστήρας, ἐξ ἄλλου, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς δικτατορίας εὐρίσκτο εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ πᾶσα κίνησις του πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ Μεταξᾶ ἀπέβη ἄκαρπος.

ΑΝΑΚΟΠΗ ΠΑΣΗΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΩΣ

Ἐκτοτε, εἴτε λόγῳ ἐλλείψεως ἀρχηγοῦ, μετὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν διὰ τῶν ἐξοριῶν καὶ τῶν ἐκτοπίσεων τῶν πιθανῶν τοιούτων, εἴτε λόγῳ τῆς ἐπιδεινومένης, ἡμέρα τῆ ἡμέρα, ἐξωτερικῆς καταστάσεως, καθ' ὅσον ὁ μὲν Χίτλερ εἶχεν εἰσβάλει καὶ καταλάβει τὴν Πολωνίαν, ἡ δὲ Ἀγγλία καὶ Γαλλία εἶχον κηρύξει τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γερμανίας, ἐνῶ ἡ Ἰταλία καιροσκοποῦσα, καίτοι σύμμαχος τῆς Γερμανίας, ἔμενε προσωρινῶς οὐδετέρα, ἔκτοτε, λέγομεν, δὲν ἐπεχειρήθη τίποτε πρὸς ἀνατροπὴν τῆς δικτατορίας, ἐκ φόβου μήπως οὕτω παραβλαφθοῦν γενικώτερα ἔθνικὰ συμφέροντα.

ΕΛΛΗΝΟ - ΙΤΑΛΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ἡ Ἰταλία μετὰ τὴν δῆθεν φιλικὴν ἀπόβασίν της εἰς Ἀλβανίαν, τὴν 10ην Ἀπριλίου 1939, διεβεβαίωσε κατηγορηματικῶς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ὅτι θὰ σεβασθῆ ἀπολύτως τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Χώρας μας. Αἱ αὐταὶ διαβεβαιώσεις ἐπανελήφθησαν ἐπισήμως καὶ κατὰ τὴν 10ην Ἰουνίου 1940, ὅποτε ἡ Ἰταλία ἐξῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον, ὡς σύμμαχος τῆς Γερμανίας.

Τὸν Αὐγούστου ἐν τούτοις τοῦ 1940, ἡ Ἰταλία ἐνθαρρυνθεῖσα ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Χίτλερ πρὸς ἀνατολάς, κατὰ τῆς Ρωσίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς δυσμάς, κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ νομίσασα εὐθετον τὴν στιγμὴν νὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὰς ἰμπεριαλιστικὰς της βλέψεις, ἤρχισεν ἐπιζητοῦσα ἀφορμὰς κατὰ τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν μελετωμένην εἰσβολὴν της εἰς τὸ ἔδαφός μας. Οὕτω τὸν φόνον τοῦ Ἀλβανοῦ Δαούτ-Χότζα, γνωστοῦ ληστάρχου, φονευθέντος ἐπὶ ἄλβανικοῦ ἐδάφους παρ' Ἀλβανῶν, τὸν ἀπέδωσεν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὡς φόνον μεγάλου Ἀλβανοῦ πατριώτου καὶ ἤρχισε διὰ τοῦ τύπου της ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑποστήριξιν τῶν Ἀλβανικῶν, δῆθεν, δικαιωμάτων καὶ διεκδικήσεων ἐπὶ τῆς Ἡπείρου, ὡς καὶ διὰ τὴν δῆθεν καταπίεσιν τῶν ἐπὶ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἄλβανοφώνων. Τὴν δὲ 15 Αὐγούστου ἐτορπιλλίσθη, δολίως, τὸ ἑλληνικὸν πολεμικὸν εὐδρομον «Ἑλλη» παρὰ ἰταλικοῦ ὑποβρυχίου, ἐνῶ εὐρίσκειτο ἠγκυροβολημένον εἰς τὸν λιμένα τῆς Τήνου, χάριν τῆς ἑορτῆς τῆς Παναγίας. Ὅλαι αἱ ἐνδείξεις, ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων τεμαχίων τῆς τορπίλλης, εἶχον πείσει τοὺς πάντας ὅτι ὁ τορπιλλισμὸς ἐγένετο παρὰ τῶν Ἰταλῶν, ἐν τούτοις οὔτε αὐτὸ ἐκρίθη τότε ἐπίκαιρον διὰ νὰ κηρύξωμεν ἡμεῖς πρῶτοι τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἰταλίας.

Ἐκ παραλλήλου ἐβλέπομεν ὅτι ὁ ἐν Ἑλλάδι ἰταλικὸς στρατός, ὁ ὁποῖος διαρκῶς ἐνισχύετο, συγκεντροῦτο ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὰ ἑλληνο—ἑλβανικὰ σύνορα.

Ὁ ἐν Ἀθήναις Ἰταλὸς πρέσβυς, τὴν 27ην Ὀκτωβρίου, εἶχε δώσει μεγάλην δεξίωσιν εἰς τὴν Πρεσβείαν του, καθ' ἣν διεκήρυσσε τὴν πατροπαράδοτον φιλίαν τῶν δύο Ἑθνῶν μας, καὶ ὁ ἴδιος τὴν 3ην πρωινήν τῆς ἰδίας νυκτός, 28ης Ὀκτωβρίου 1940, ἐξυπνήσας τὸν πρωθυπουργὸν Μεταξᾶν εἰς τὴν ἐν Κηφισίᾳ οἰκίαν του, ἐπέδωκεν εἰς αὐτὸν τὸ γνωστὸν τελεσίγραφον τῆς Ἰταλικῆς Κυβερνήσεως, τοῦ ὁποῦ ἡ προθεσμία ἔληγε μετὰ τρεῖς ὥρας, ἦτοι τὴν 3ην πρωινήν. Ὡς γνωστὸν τὸ τελεσίγραφον διελάμβανεν: «... Ἡ Ἑλλάς παρὰ τὴν διατυμπαυζομένην οὐδετερότητά της ἐδέχθη τὴν ἐγγύησιν τῆς Ἀγγλίας διὰ τὴν ἀκεραϊότητα της καὶ παρέχει εἰς αὐτὴν πᾶσαν διευκόλυνσιν διὰ τῶν λιμένων της, εἰς βάρος τῆς Ἰταλίας, προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ ἀνωμαλίαν δι' ἀνταρτῶν ἐντὸς τοῦ Ἑλβανικοῦ ἐδάφους, τοῦ ὁποῦ τὴν ἀσφάλειαν ἔχει ἀναλάβει ἡ Ἰταλία... Διὰ τοῦτο ἡ Ἰταλικὴ Κυβέρνησις κατέληξεν εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ ζητήσῃ παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως νὰ καταλάβῃ, εἰς ἐγγύησιν τῆς ἀσφαλείας της, ὠρισμένα στρατηγικὰ σημεῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους καὶ ζητεῖ ὅπως δοθῶσι διαταγαὶ ἵνα ἡ κατοχή, ἡ ὁποία θὰ εἶναι προσωρινὴ καὶ μέχρι λήξεως τοῦ πολέμου, πραγματοποιηθῇ εἰρηνικῶς, ἄλλως τὰ Ἰταλικά στρατεύματα ἔχουν διαταγὴν νὰ θραύσουν διὰ τῶν ὄπλων πᾶσαν προβληθησομένην τυχὸν ἀντίστασιν καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θὰ φέρῃ τὰς εὐθύνας αἱ ὁποῖαι ἠθελον προκύβει ὡς ἐκ τούτου».

Εἰς ἐρώτησιν τοῦ Μεταξᾶ, ποῖα εἶναι τὰ σημεῖα τῶν ὁποίων ἐζητεῖτο ἡ κατοχή, ὁ πρέσβυς ἀπήντησεν ὅτι δὲν γνωρίζει, ἀλλ' ἔχει ἀνάγκην ἀμέσου ἀπαντήσεως.

Ὁ Μεταξᾶς, ὁ ὁποῖος ἐκ πληροφοριῶν τόσον τῆς ἐν Ρώμῃ πρεσβείας μας, ὅσον καὶ ἐξ ἄλλων πηγῶν ἀνέμενε ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν τὴν ἐπίδοσιν τοιοῦτου τελεσιγράφου καὶ εἶχε συνεννοηθῆ περὶ τῆς ἀπαντήσεως μετὰ τοῦ Βασιλέως, ἀπήντησε μὲ τὸ ἔκτοτε καταστὰν ἱστορικὸν «OXI», τὸ ὁποῖον ἐορτάζεται κατ' ἔτος, ὡς δευτέρα ἐθνικὴ ἐορτή, τὴν 28ην Ὀκτωβρίου ἐκάστου ἔτους.

Ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ Μεταξᾶς ἐξέδωσαν διαγγέλματα πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, δι' ὧν ἐξέθετον τὸ δίκαιον τοῦ ἀναληφθέντος ἀγῶνος. Ἐπίσης εἰδοποιήθησαν ὅλαι αἱ στρατιωτικαὶ μονάδες περὶ ἐπικειμένης ἐπιθέσεως, διετάχθη ἐπιστράτευσις καὶ ἐκινήτοποιήθη ὁ στόλος.

Ἡ καθ' ὅλα προπαρεσκευασμένη ἰταλικὴ ἐπίθεσις ἤρξατο μίαν ὥραν πρὸ τῆς λήξεως τῆς προθεσμίας τοῦ τελεσιγράφου, ἦτοι τὴν 5ην πρωινήν. Ὁ κόσμος ἐκπληκτος ἤκουε τὴν πρωινήν ραδιοφωνικὴν ἐκπομπήν, δι' ἧς ἐπληροφορεῖτο τὴν ἀπρόκλητον Ἰταλικὴν ἐπίθεσιν, ἦτο ὁμοῦ ψυχικῶς σύμφωνος πρὸς τὴν δοθεῖσαν ἀπάντησιν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἤρχισεν ὁ βομβαρδισμὸς τῶν Πατρῶν καὶ ἄλλων πόλεων ἐκ μέρους τῶν ἰταλικῶν ἀεροπλάνων.

ΔΙΑΚΟΠΗ ΤΗΣ ΕΞΟΡΙΑΣ ΜΟΥ

Τὴν 10ην πρωινήν τῆς ἰδίας ἡμέρας ἀπηύθυνα ἐκ Σύρου, ὅπου διέμενον, πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν Μεταξᾶν τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα :

«Διατάξατε ἀνάκλησιν πολιτικῶν ἐξορίστων, χάριν ἐνότητος Ἐθνικοῦ Ἀγῶνος, δεδομένου ὅτι συμφωνοῦμεν ἀκολουθουμένην παρὰ Κυβερνήσεως ἐξωτερικὴν πολιτικὴν».

Ἀνέμενον ἐπὶ μακρόν, ἀλλ' εἰς μάτην, κατόπιν τοῦ τηλεγραφήματός μου τὴν ἀνάκλησίν μου ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ ἠναγκάσθην, ὡς ἐκ τούτου, νὰ γράψω σχετικῶς τὴν 24 Δεκεμβρίου εἰς τὸν Ὑφυπουργὸν τοῦ Πολιτικοῦ Γραφείου Μπουρμπούλην, τὸ ὅποιον ἐγνώριζον προσωπικῶς, ὡς διατελέσαντα Γερουσιαστήν : «... Ἴσως ὁ Πρωθυπουργός, λόγῳ τῶν ἐπηυξημένων ἐκ τοῦ πολέμου ἀσχολιῶν του, νὰ μὴ ἔλαβε γνῶσιν τοῦ τηλεγραφήματός μου ἢ καὶ ἴσως νὰ μὴ τοῦ ἤρесе νὰ διατύπωσις. Ἀλλὰ ἔχω καὶ ἐγὼ τὴν ἱστορίαν μου καὶ δὲν ἤθελα νὰ γράψω παρακλητικῶς, ἀλλὰ καὶ δὲν θέλω νὰ μένη ἢ ἐντύπωσις ὅτι ἀντιδρῶ εἰς ἓνα δίκαιον πόλεμον, τὸν ὅποιον διεξάγει ἡ Πατρις μας». Τὴν ἐπιστολήν μου ταύτην ἀπέστειλα διὰ τοῦ στρατηγοῦ Κωνστ. Μανέτα, ὁ ὅποιος διήλθεν ἐκ Σύρου, ἀνακληθεὶς ἐκ τῆς ἐν Νάξῳ ἐξορίας του. Κατόπιν τῆς ἐν λόγῳ ἐπιστολῆς μου, τὴν 31ην Δεκεμβρίου μοὶ ἀνήγγειλεν ἡ Ἀστυνομία Σύρου προφορικῶς τὴν ἀνάκλησίν μου, τὴν ὁποίαν κατόπιν αἰτήσεώς μου μοὶ ἐκοινοποίησε καὶ ἐγγράφως τὴν 2αν Ἰανουαρίου 1941 καὶ ἀνεχώρησα τὴν 6ην Ἰανουαρίου 1941, διότι τότε μόνον κατώρθωσα νὰ εὔρω πλοῖον πρὸς ἐπιστροφὴν, καθ' ὅσον, λόγῳ τοῦ πολέμου, ὅλα τὰ πλοῖα ἦσαν ἀπησχολημένα εἰς στρατιωτικὰς μεταφοράς.

ΑΙ ΝΙΚΑΙ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΜΑΣ

Ἡ ἐπιτυχὴς ἀντίστασις μας εἰς τὸν ἀριθμητικῶς τόσον ὑπέρτερον καὶ τόσον διαφημιζόμενον ἰταλικὸν στρατὸν ὑπῆρξεν ἀνέλπιστος διὰ τὸν πολὺν κόσμον καὶ ἐκίνησε τὸν διεθνῆ θαυμασμόν, ἐνῶ ἀντιστρόφως ἀπεκάλυψε τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Μουσουλίνι, παρὰ τὴν θριαμβολογίαν αὐτοῦ περὶ τοῦ ἀηττήτου τῶν ἰταλικῶν λογχῶν καὶ ἐνεθάρρυνεν οὕτω τὰς ἐν πολέμῳ πρὸς τὴν Γερμανίαν εὐρισκομένας Δυνάμεις Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν εἰς ἐμμονὴν εἰς τὴν ἀντίστασίν των, ἐφ' ὅσον ἡ μικρὰ Ἑλλάς, μόνη τότε σύμμαχος τῆς Μεγάλης Ἀγγλίας, κατώρθωνε νὰ ἀνθίσταται.

Τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ὑπέφερον ἐκ τοῦ ψύχους, λόγῳ τοῦ ὄρεινοῦ ἐδάφους ἐπὶ τοῦ ὁποίου διεξήγετο ὁ πόλεμος, καὶ διότι, ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως ὀδῶν, ἐδυσκολούντο πολὺ εἰς τὸν ἀνεφοδιασμόν των διὰ πυρομαχικῶν καὶ τροφῶν, τὰ ὁποῖα μετέφερον ἐπὶ τῶν ὤμων των, ἐθελοντικῶς προσφερθεῖσαι, αἱ γενναῖαι Ἡπειρώτισσαι γυναῖκες. Ἐν τούτοις τὰ στρατεύματά μας ἐμπνεόμενα ἀπὸ πατριωτισμόν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μῖσος κατὰ τῶν Ἰταλῶν, ὄχι μόνον δὲν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτοὺς τὴν εἴσοδον εἰς τὸ ἔδαφός μας, ἀλλὰ καὶ ἐπροχώρησαν

έντός τοῦ Ἀλβανικοῦ ἐδάφους, καταλαβόντα τὸ Ἀργυρόκαστρον καὶ τὴν Κορυτσάν, καὶ ἐπήνεγκον σημαντικὰς ζημίας εἰς τοὺς Ἰταλοὺς, συλλαβόντα καὶ ἀρκετοὺς αἰχμαλώτους. Ὁ Μουσσολίνι ἐφρύαξε διὰ τὸν ἐξευτελισμὸν τῆς ὑπερρηφάνου Ἰταλίας παρὰ τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος καὶ ἀπέστειλε τὸ θεωρούμενον ἀήττητον σύνταγμα τῶν Λύκων τῆς Τοσκάνης, ἥλλαξεν ἀριστράτηγον καὶ τέλος ἠναγκάσθη νὰ ἔλθῃ καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὸ Ἀλβανικὸν μέτωπον. Τίποτε ὅμως ἐξ ὧν τούτων δὲν κατώρθωσε νὰ δώσῃ τὴν ἀναμενομένην παρ' αὐτοῦ νίκην εἰς τὰ Ἰταλικά ὄπλα.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΞΑ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΔΙΑ ΤΟΥ ΑΛ. ΚΟΡΙΖΗ

Τὴν 29ην Ἰανουαρίου 1941 ἀπεβίωσεν ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς, τῆς προηγηθείσης ἀσθενείας του τηρηθείσης μυστικῆς. Ὁ Βασιλεὺς, χωρὶς καμμίαν διαδικασίαν ἀπὸ τὰς συνήθεις κατὰ τὰς κυβερνητικὰς μεταβολάς, ἀνέθηκε τὴν πρωθυπουργίαν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Κοριζῆν, ὁ ὁποῖος ἦτο Διοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς καὶ ὁ ὁποῖος εἶχε διατελέσει Ὑπουργὸς Κοινωνικῆς Προνοίας ἐπὶ Κυβερνήσεως Μεταξᾶ. Ὁ Κοριζῆς διετήρησε τὴν σύνθεσιν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ὡς εἶχε καὶ ἐπὶ Μεταξᾶ. Ὁ κόσμος ὅμως ἐθεώρησεν ὡς ἐντελῶς προσωρινὴν τὴν Κυβέρνησιν αὐτήν, καθ' ὅσον ἔκριεν ὅτι τὴν ὥραν αὐτὴν τοῦ πολέμου δὲν εἶχε τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς τοῦτο προσόντα ὁ Κοριζῆς, ἔστω καὶ ἂν εἶχεν ἄλλα προσόντα, χρήσιμα δι' ἄλλας περιστάσεις. Συγχρόνως ὁ κόσμος ἔλαβε θάρρος μὲ τὸν θάνατον τοῦ Μεταξᾶ καὶ ἤρχισε νὰ συζητῇ μετὰ κάποιας ἀνησυχίας περὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς καταστάσεως καὶ νὰ ἐπικιρῆν τὸν Βασιλέα ὅτι ἔπρεπε ν' ἀναθέσῃ τὴν Κυβέρνησιν εἰς κάποιον δυναμικώτερον τοῦ Κοριζῆ, καὶ μεταξύ δὲ τῶν ἄλλων ἀνέφερε καὶ ἐμὲ ὡς κατάλληλον. Ἦρχοντο δὲ καὶ πολλοὶ εἰς τὴν οἰκίαν μου καὶ συνεζήτουν ἐπὶ τῆς καταστάσεως.

Η ΕΚ ΝΕΟΥ ΕΚΤΟΠΙΣΙΣ ΜΟΥ

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅταν εἰς τὰς 8½ τὸ πρωὶ τῆς 20ῆς Φεβρουαρίου ἦλθαν εἰς τὸ σπίτι μου δύο ἀξιωματικοὶ τῆς Εἰδικῆς Ἀσφαλείας μὲ πολιτικὴν ἐνδυσμασίαν καὶ μοὶ ἀνεκοίνωσαν ὅτι εἶχαν διαταγὴν νὰ μὲ ὀδηγήσουν εἰς τὴν ἐν τῷ προαστείῳ τῶν Ἀθηνῶν, τὸ Ἑλληνικόν, οἰκίαν μου, ὅπου συνήθως παρεθερίζαμεν οἰκογενειακῶς καὶ ὅπου θὰ παρέμενον ὑπὸ περιορισμὸν καὶ ὑπὸ φρούρησιν, ἀπαγορευομένης τῆς ἐπικοινωνίας μου μεθ' οἰουδῆποτε.

Ἐζήτησα, ἐὰν ἦτο δυνατόν, νὰ ἀναβληθῇ ἡ ἀναχώρησίς μου διὰ τὸ ἀπόγευμα, διότι εἶχαμεν καλέσει μερικοὺς φίλους τὸ μεσημέρι εἰς πρόγευμα, καὶ οἱ τῆς Ἀσφαλείας, κατόπιν τηλεφωνικῆς συνεννοήσεως μὲ τὸν Ὑπουργεῖον τῶν, ἠρνήθησαν κατηγορηματικῶς. Καὶ οὕτω, δι' αὐτοκινήτου καὶ ὑπὸ συνο-

δείαν, μετήχθην εἰς τὸ Ἑλληνικόν, ὅπου ἐτοποθετήθη φρουρὰ ἐντὸς τῆς οἰκίας μου καὶ ἠχρηστεύθη τὸ τηλέφωνον.

Τὴν ἐπομένην 21 Φεβρουαρίου 1941 ἀπηύθυνα πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν Κοριζῆν τὴν κάτωθι ἐπιστολήν :

«Κύριε Πρόεδρε,

Μόλις 40 ἡμέραι ἔχουν παρέλθει ἀπὸ τῆς ἐπιστροφῆς μου ἐκ τῆς μακρᾶς ἐξορίας μου καὶ εὐρίσκομαι πάλιν, κατόπιν διαταγῆς, ὑπὸ φρούρησιν καὶ πλήρη ἀπομόνωσιν.

Διαμαρτύρομαι πρὸς Ὑμᾶς, ὡς Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, διὰ τὴν τοιαύτην μεταχείρισιν κατὰ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Χώρας, τοὺς ὁποίους δύνασθε, ἐφ' ὅσον θέλετε, νὰ ἀγνοῆτε, ἀλλὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐπιζητήτε νὰ μειώσετε ἠθικῶς, διὰ τῆς ἀφιεμένης νὰ ὑπονοῆται κατηγορίας περὶ ἀντεθνικῶν αὐτῶν ἐνεργειῶν. Ἀντὶ νὰ ἐπιζητήτε, κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν ὥραν, τὴν Ἐθνικὴν ἐνότητα, διὰ τῶν ἐνεργειῶν σας παρεμποδίζετε αὐτήν . . . Φοβοῦμαι ὅτι ὁ ὑπερβολικὸς ζῆλος τῶν ἀρμοδίων ὑπηρεσιῶν σας σᾶς παρασύρει εἰς ἀδικίας εἰς βάρος ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι, λόγῳ ἐντίμου διαχειρίσεως ἀνωτάτων ὑπουργημάτων εἰς τὸ παρελθόν, ἐδικαιοῦντο κάποιου περισσοτέρου σεβασμοῦ . . . Θὰ σᾶς παρεκάλουν νὰ διατάξητε νὰ μὲ πληροφορήσουν, τουλάχιστον, διὰ ποίαν κατηγορίαν διώκομαι».

Μετὰ πάσης τιμῆς

Σ. Γονατᾶς ».

Τέλος τὴν 24ην Φεβρουαρίου μοὶ ἐκοινοποιήθη ἡ ὁμόφωνος ἀπόφασις τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀσφαλείας (ἀποτελουμένης ὑπὸ τοῦ νομάρχου Ἀθηνῶν, τοῦ Εἰσαγγελέως Πρωτοδικῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ ὑποδιευθυντοῦ τῆς Εἰδικῆς Ἀσφαλείας τοῦ Κράτους), δι' ἧς «ἐκτοπιζομαι δι' ἓν ἔτος εἰς Ἑλληνικὸν-Γλυφάδα, καθ' ὅσον ἡ παρουσία μου ἐν Ἀθήναις καὶ αἱ συναντήσεις μου μετὰ διαφόρων προσώπων δημιουργοῦν φήμας καὶ συζητήσεις, μὴ ἐποικοδομητικὰς τῆς ἀπολύτου γαλήνης, τῆς ὁποίας ἔχει ἀνάγκην ἡ Χώρα ἵνα ἀντιμετωπίσῃ τὰς ἐκτάκτους καὶ κρίσιμους περιστάσεις, τὰς ὁποίας διέρχεται». Καὶ οὕτω, εἶπεν ὁ Κοριζῆς εἰς κάποιον, θὰ ἔμαθεν ὁ Γονατᾶς τὸ αἴτιον τοῦ ἐκτοπισμοῦ του. Φίλοι δικοί μου παρουσιάσθησαν, ἐν ἀγνοίᾳ μου, εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας Παλαρέτ καὶ ἐζήτησαν τὴν μεσολάβησίν του διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν μου, δεδομένου ὅτι οἱ Φιλελεύθεροι ἔτρεφον τότε φιλικὰ πρὸς τὴν Ἀγγλίαν αἰσθήματα. Ὁ Παλαρέτ τοῖς ἀπήντησεν ὅτι ἔμαθε μετὰ λύπης του τὴν σύλληψίν μου, ἀλλὰ, συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας τῆς Κυβερνήσεώς του, οὐδὲως δύναται νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰ ἐσωτερικά μας ζητήματα. Ὅταν βραδύτερον ἔμαθα τὸ διάβημά των, τοὺς παρετήρησα, διότι εἶχα πάντοτε τὴν γνώμην ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ προκαλῶμεν τὴν ἀνάμιξιν τῶν ξένων δι' ἐσωτερικά μας ζητήματα.

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΣΙΣ

Ὁ πόλεμος ἐξακολουθεῖ νὰ μαίνεται ἀνὰ τὴν Εὐρώπην. Ἡμεῖς ἀνθιστάμεθα πάντοτε κατὰ τῶν Ἰταλικῶν ἐπιθέσεων ἐν Ἀλβανίᾳ. Ἡ Βουλγαρία προσεχώρησεν εἰς τὸν Ἄξονα (Γερμανία—Ἰταλία). Ὁ Ἕντεν, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας, μετὸν Τζῶν-Ντὴλ, ἐπιτελάρχην τοῦ Ἀγγλικοῦ Στρατοῦ, ἦλθε κατὰ Μάρτιον τοῦ 1941 εἰς Ἀθήνας πρὸς συνεννόησιν, ἐπὶ τῇ προβλέψει, μετὰ τὴν προσχώρησιν καὶ τῆς Βουλγαρίας εἰς τὸν Ἄξονα, ἐπιθέσεως τῆς Γερμανίας κατὰ τῆς Σερβίας καὶ τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὴν συνάντησιν αὐτὴν ἐλήφθη ἀπόφασις νὰ ἀντισταθῶμεν καὶ εἰς τὴν τυχὸν Γερμανικὴν ἐπίθεσιν, τῇ βοήθειᾳ καὶ ἀγγλικῶν στρατευμάτων.

Ὀλίγα ἀγγλικά στρατεύματα ἀπεβιβάσθησαν εἰς Πειραιᾶ καὶ ἀπεβίβασαν καὶ ἀρκετὸν πολεμικὸν ὑλικόν.

Ἡ Γερμανία, πρὸ τοῦ τοιοῦτου ἐξευτελισμοῦ τῆς συμμάχου τῆς Ἰταλίας, ἀπεφάσισε νὰ ἐπέμβῃ καὶ ἡ πτωχὴ Ἑλλάς, καίτοι βεβαία πλέον περὶ τοῦ ἀδυνατοῦ τῆς περαιτέρω ἀντιστάσεως, ἀπεφάσισε νὰ ἀντισταθῇ καὶ ἐξ ὑπερηφανείας, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὑπολογισμοῦ, ὅτι ἡ τελικὴ νίκη θὰ ἦτο ὑπὲρ τῆς Ἀντάντ, καὶ ὅτι ἡ Ἀγγλία θὰ ἀνεγνώριζεν ὅτι ἡ νέα αὐτὴ ἀντίστασις μας θὰ τὴν ἐξυπηρετεῖ σημαντικῶς καὶ οὕτω ἡ Ἑλλάς θὰ ἐτύγχανεν ἀναλόγου ὑποστηρίξεως τῶν διεκδικήσεών τῆς.

Τὴν πρωίαν τῆς 6ης Ἀπριλίου 1941, ἐξεδηλώθη γερμανικὴ ἐπίθεσις ἀπὸ τὰ ἑλληνο-βουλγαρικὰ σύνορα, ἀφοῦ πλέον ἡ Βουλγαρία ἦτο σύμμαχος των. Πρὸς ἡμᾶς ἐγένετο παρὰ τῶν Γερμανῶν ἀπλή εἰδοποίησις, τὴν ἰδίαν ὥραν τῆς ἐπιθέσεώς των, μετὸν πρόφασιν ὅτι ἐδέχθημεν Ἀγγλους εἰς τὸ ἔδαφός μας. Ὁ Κοριζῆς εἶπεν τὸ ἐκ τῶν προτέρων ἀποφασισμένον δεῦτερον «ΟΧΙ». Ἐγένετο ἐπίθεσις γερμανικὴ καὶ κατὰ τῆς Σερβίας, τῆς ὁποίας ὅμως τὰ στρατεύματα ὑπεχώρησαν, σχεδὸν ἀμαχητί, καὶ οὕτω κατελήφθη τὸ Μοναστήριον. Τὰ ἰδικὰ μας τμήματα ἀντέστησαν γενναίως εἰς τὰ ἐπὶ τῆς μεθορίου μας ὀχυρωματικὰ ἔργα, προβαλόντα ἀντίστασιν, τὴν ὁποίαν ἐθαύμασαν καὶ οἱ Γερμανοί, ἀλλὰ τελικῶς ἐκάμφθησαν καὶ διὰ Δοϊράνης οἱ Γερμανοὶ ἐφθασαν μετὰ 3ῆμερον εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου κατῆλθον καὶ ἀπὸ τοῦ Σερβικοῦ Μοναστηρίου εἰς Θεσσαλονίκην. Συγχρόνως ὅμως ἐβομβάρδισαν τὸν Πειραιᾶ, καθὼς καὶ τὰ εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς πλοῖα μας. Πυρκαϊαὶ ἐξερράγησαν εἰς τὴν πόλιν καὶ πλοῖα φορτωμένα μετὰ πυρομαχικὰ ἐδημιούργησαν τρομακτικὰ ἐκρήξεις. Πολλὰ τμήματά μας μετὰ τὴν προέλασιν τῶν Γερμανῶν ἀπεκόπησαν εἰς τὴν Θράκην. Παρὰ ταῦτα ἀπεφασίσθη νέα ἀντίστασις εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ Ὀλύμπου, ὅπου θὰ ἐλάμβανον μέρος καὶ Ἀγγλικά στρατεύματα.

Ἡ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ οἰκίᾳ μας ἀπέχει μὲν 800 μ. ἀπὸ τὸ ἀεροδρόμιον τοῦ Ἑλληνικοῦ, τὸ ὁποῖον βομβαρδίζεται κάθε τόσο παρὰ τῶν Ἰταλῶν. Τὸ δὲ ὑπόγειον τῆς οἰκίας μας ἔχει ὀρισθῆ ὡς κοινὸν καταφύγιον, εἰς τὸ ὁποῖον προστρέχουν ὅλοι οἱ περίξ ὅταν σημαίνει συναγεμῆς. Τώρα ὑπάρχει πιθανότης νὰ ἐπακολουθήσουν σφοδρότεροι βομβαρδισμοὶ ἐκ μέρους τῶν Γερμανῶν

και δια τουτο ενεκριθη οπως μετακομισθω εις Αθηνas, υπο τον ορον παντοτε της απομονωσης.

Ητο ηδη Μεγάλη Εβδομάς. Συναγερμοι διαδέχονται ο εις τον άλλον. Αι Αθηναι ομως δεν εβομβαρδισθησαν, καθ' οσον ο Αγγλος πρωθυπουργός Τσώρσιλ ειχε δηλώσει επισήμως οτι εάν βομβαρδισθουν αι Αθηναι η το Κάϊρον, θα αρχιση ο βομβαρδισμός της Ρώμης μέχρι τέλους του πολέμου.

Δεν θα κάμωμεν εξιστόρησιν της ολης γερμανικης εκστρατειας εις Ελλάδα. Από της 15ης Απριλίου ειχε δημιουργηθῆ ένα ειδος πανικου εκ διαφόρων μέτρων της Κυβερνήσεως, η οποια προέβλεπε την είσοδον των Γερμανων εις Αθηνas και ελάμβανε διάφορα μέτρα, αλλά παρα την προσπάθειάν της οπως τηρηθῶσι μυστικά, ταυτα ειχαν γνωσθη. Ουτω εδόθησαν αδειαι εις ολους τους ανδρας των εμπέδων, εβγαλαν από τα νοσοκομεία ολους τους δυναμένους να βαδίσουν τραυματίας, εκαυσαν πολλά εμπιστευτικά έγγραφα διαφόρων υπηρεσιων, εδωσαν ως προκαταβολήν 2-3 μισθους εις ολους τους αξιωματικούς και δημοσίους υπαλλήλους και εκαυσαν την βενζίνην την αποθηκευμένην εις το αεροδρόμιον του Ελληνικου.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΟΡΙΖΗ

Την 18ην Απριλίου — Μεγάλην Παρασκευήν — ειχε συνέλθει το Υπουργικόν Συμβούλιον εις το ξενοδοχείον της Μεγάλης Βρεττανίας δια λήψιν σοβαρων αποφάσεων επί διαφόρων ζητημάτων. Εκει έγινεν αντιληπτόν οτι ο Βασιλεύς συνεζήτησεν ιδιαίτερος και ζωηρως μετά του Κοριζῆ. Και μόλις έτελείωσε το Υπουργικόν Συμβούλιον, ο Κοριζῆς εφυγε πρώτος και βιαστικός και τεταραγμένος κατηυθύνθη με το αυτοκίνητον εις την οικίαν του, όπου άμέσως ενεκλείσθη εις το γραφειον του, όπουθεν εις τας 4½ ηκούσθησαν δύο πυροβολισμοί, δια των οποίων ηυτοκτόνησεν, βληθείς δια περιστρόφου εις την καρδίαν.

Το πραγματικόν αίτιον της αυτοκτονίας του δεν δύναται να το βεβαιώση κανεις. Λέγεται οτι ο Βασιλεύς του ειχε κάμει κάποιαν πολυ σοβαράν ανακρίνωσιν, υπο έντελως εμπιστευτικόν χαρακτήρα, προερχομένην από τας ιδιαιτέρας συνεννοήσεις του μετά των Αγγλων, και οτι ο Βασιλεύς επληροφορήθη παρα των Αγγλων οτι το μυστικόν αυτό εκοινολογήθη, επί μεγίστη Εθνικῆ ζημίᾳ, από ακριτομύθειαν του Κοριζῆ, οστις και μόνος το εγνώριζεν, και οτι ο Βασιλεύς του εκαμε δριμείας δια τουτο παρατηρήσεις, συνεπέα των οποίων ο Κοριζῆς ηυτοκτόνησε. Επειδη ομως ουδεις άλλος παρίστατο κατά την εν λόγω συνομιλίαν, ουδεις δύναται να βεβαιώση την ακριβειαν των ανωτέρω.

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΚΟΡΙΖΗ

Ὁ Βασιλεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν Κοτζιά, ὑπουργὸν ἕως τότε τῆς Κυβερνήσεως Κοριζῆ, νὰ σχηματίσῃ Κυβέρνησιν. Φαίνεται ὅμως ὅτι οὗτος δὲν κατώρθωσε νὰ εὕρῃ συνεργάτας καὶ κατέθηκε τὴν ἐντολήν. Εὐθὺς κατόπιν ἔδωσε τὴν ἐντολήν εἰς τὸν Θεμ. Σοφούλην, ὁ ὁποῖος, ἀντιληφθεὶς ὅτι ἡ σχηματισθησομένη Κυβέρνησις πρόκειται νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα μεταφερομένη εἰς τὸ ἐξωτερικόν, δὲν ἐδέχθη. Τότε ἐκάλεσε τὸν ἐν ἀποστρατεία ἀντιστράτηγον Ἀλέξανδρον Μαζαράκην ὅπως σχηματίσῃ στρατιωτικὴν Κυβέρνησιν. Οὗτος ἐπεκoinώνησε μὲ τοὺς στρατηγούς Ὅθωναϊον, Μανέταν καὶ μὲ τὸν Καφαντάρην, ἀλλ' ἠθέλησε νὰ ἐξακριβώσῃ καὶ τὴν κατάστασιν τοῦ Μακεδονικοῦ καὶ τοῦ Ἑπειρωτικοῦ Μετώπου. Πρὸς τοῦτο ἔστειλε τὸν ὑποστράτηγον Γαλιστραν ἀεροπορικῶς εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἐπεκoinώνησε καὶ τηλεφωνικῶς μὲ τὸν στρατηγὸν Πιτσιάν, εἰς Ἑπειρον. Αἱ πληροφορίες καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέτωπα ἦσαν ἀπελπιστικά. Κατόπιν τούτου, παρὰ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Βασιλέως, ἤρνήθη τὴν ἐντολήν. Ὁ Βασιλεὺς, πρὸς πρόληψιν τῆς ἀκυβερνησίας τῆς Χώρας, ἀνήμερα τὸ Πάσχα, 20 Ἀπριλίου, ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος τὴν πρωθυπουργίαν, μὲ ἀντιπρόεδρον τὸν ναύαρχον Σακελλαρίου καὶ ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ Οἰκονομικῶν τὸν Ἐμμ. Τσουδερόν, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη νὰ εἶναι ἐν τῷ αὐτῷ Ὑπουργικῷ Συμβουλίῳ μὲ τὸν Μανιαδάκη, ὅστις, μόλις πρὸ ὀλίγου, τὸν εἶχε ἐξόριστον εἰς Σύρον.

Ὁ Βασιλεὺς ἐξέδωσε διακήρυξιν ὅτι θὰ συνεχισθῇ ὁ ἀγὼν μέχρι ἐσχάτων καὶ ἐπεκαλεῖτο τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων.

Τὰ πολεμικὰ ἀνακοινωθέντα τὰ ὁποῖα ἐξεδίδοντο ἦσαν λίαν λακωνικά, χωρὶς οὐσιαστικὸν περιεχόμενον. Ἐν τούτοις ἐγνώσθη ὅτι κατελήφθη ἡ Λάρισα παρὰ τῶν Γερμανῶν καὶ ὅτι οὗτοι ἐπροχώρουν ραγδαίως πρὸς νότον.

Ὁ Βασιλεὺς παρέδωσε τὴν ἐπομένην, 21 Ἀπριλίου 1941, τὴν πρωθυπουργίαν εἰς τὸν Τσουδερόν καὶ τὴν 23 Ἀπριλίου ἔφυγαν ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Κυβέρνησις διὰ τὴν Κρήτην, διὰ νὰ συνεχίσουν ἐκεῖθεν τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Γερμανῶν, μαζὶ μὲ τοὺς Ἑγγλους, οἱ ὁποῖοι ἐπεβιβάζοντο ἐσπευσμένως, ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ, ἀπὸ τὰ Μέγαρα, ἀπὸ τὸν Ἴσθμόν, ἀπὸ τὸ Ναύπλιον, τὰς Καλάμας κλπ. βομβαρδιζόμενοι παρὰ τῶν Γερμανῶν καὶ ἐγκαταλείποντες ἄφθονον πολεμικὸν ὕλικόν. Μία τελευταία ἀπόπειρα ἀντιστάσεως τῶν Ἑγγλων εἰς τὰς Θερμοπύλας ἀπέτυχεν οἰκτρῶς.

Ο ΤΣΟΛΑΚΟΓΛΟΥ ΣΥΝΑΠΤΕΙ ΑΝΑΚΩΧΗΝ

Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ στρατηγὸς Γ. Τσολάκογλου, ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας καὶ ἄνευ ἐγκρίσεως τῆς Κυβερνήσεως, συνῆψεν ἐν Ἑπιείρῳ τὴν 23ην Ἀπριλίου ἀνακωχὴν μετὰ τῶν Γερμανῶν, κατὰ πρῶτον, καὶ τῶν Ἑταλῶν κατόπιν, δι' ἧς παρεδίδετο ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἰς αὐτούς, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι οὗτοι

άντι νά τόν αΐχμαλωτίσουν θά ἄφηναν τοὺς ἀξιωματικούς ἐλευθέρους καὶ θά ἀπέλυον τοὺς στρατιώτας, ἀφοῦ παρέδιδον τὸν ὄπλισμόν των.

Τέλος τὴν 8½ πρωινὴν τῆς 27ης Ἀπριλίου 1941, τρεῖς ἀκριβῶς ἐβδομάδας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως, ἀνυψώθη ἡ γερμανικὴ σημαία μετὸν ἀγκυλωτὸν σταυρὸν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἡ Ἑλλάς εὐρέθη ὑπὸ τὴν γερμανικὴν καὶ ἰταλικὴν κατοχὴν.

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ, ΙΤΑΛΙΚΗ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ

Οἱ Γερμανοὶ διαρκῶς προχωροῦντες κατέλαβον ὅλην τὴν Ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Ἐκ παραλλήλου ἐπροχώρουν καὶ οἱ Ἴταλοί, κατέλαβον τὰ Ἰωάννινα, καὶ ἐξέδιδον ἀνακοινωθέντα θριάμβου. Οὕτω κατέλαβον τὴν Ἡπειρον, τὴν δυτικὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀνέλαβον τὴν διοίκησιν αὐτῶν, καὶ, κατόπιν ἐντολῆς τῶν Γερμανῶν, καὶ τὴν διοίκησιν τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ Γερμανοὶ ὅμως ἐπέτρεψαν καὶ εἰς τοὺς συμμάχους των Βουλγάρους νὰ καταλάβουν τὴν Θράκην καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν.

Εἰς Ἀθήνας ἐγκατεστάθη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, τὴν 7ην Μαΐου 1941, κυβέρνησις ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Γεώργ. Τσολάκογλου, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὑπογράψει τὴν ἀνακωχὴν. Τῆς κυβερνήσεως ταύτης ὑπουργοὶ ἦσαν οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν στρατηγῶν τῆς Στρατιᾶς Ἡπείρου, μετ' ἀντιπρόεδρον τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου ἱατρῶν Λογοθετόπουλον, ἔχοντα σύζυγον Γερμανίδα.

Αἱ γνῶμαι τῶν πολιτικῶν μας εἶχον διχασθῆ εἰς τὸ ζήτημα ἐὰν ἔπρεπε νὰ σχηματισθῆ, πλὴν τῆς ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ Κυβερνήσεως, καὶ δευτέρα Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τοὺς Γερμανοὺς, ἢ ἂν ἔπρεπε νὰ ἀφήσουν τοὺς Γερμανοὺς νὰ διοικήσουν τὴν Ἑλλάδα ἀπ' εὐθείας, μετ' ὄργανα ἰδικὰ των. Οἱ πρῶτοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἤμην καὶ ἐγώ, ἐνομιζάμεν ὅτι, ἐφ' ὅσον ὅλαι αἱ ὑπηρεσίαι παρέμειναν ὡς ἦσαν, μέχρι καὶ τῆς Χωροφυλακῆς καὶ τῆς Ἀστυνομίας Πόλεων, καὶ μόνον ὁ Στρατὸς διελύθη, ἦτο προτιμότερον ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν νὰ εἶναι Ἕλληνες, παρὰ Γερμανοί, διότι ὅπωςδήποτε θά ἐξυπηρετεῖτο καλύτερα ὁ Ἑλληνικὸς Λαός.

Ἀπὸ τῆς σκέψεως αὐτῆς ὁρμώμενος ἀπεδέχθη παρὰ κλησιν συναντήσεώς μου μετὸν πρωθυπουργόν, ἥτις ἐπραγματοποιήθη τὴν 8ην Μαΐου καὶ διήρκεσε 40' τῆς ὥρας. Ὁ περισσότερος χρόνος κατηναλώθη εἰς ἓνα εἶδος ἀπολογίας τοῦ ἰδίου διὰ τὴν σύναψιν τῆς ἀνακωχῆς καὶ τὴν ἀνάληψιν τῆς Κυβερνήσεως. Ἐγὼ τοῦ συνέστησα τὴν διαρκῆ μέριμνάν του παρὰ τοῖς Γερμανοῖς πρὸς ἐλάφρυνσιν τῆς Χώρας, ἰδίᾳ ἀπὸ οικονομικῶν βαρῶν, καὶ ἐξασφάλισιν τῆς διατροφῆς τοῦ λαοῦ. Κατόπιν τῆς ἀναγραφῆς εἰς τὰς ἐφημερίδας τῆς ἄνω συναντήσεώς μου, ἤρχοντο εἰς τὴν οἰκίαν μου πολλοὶ ἐκ τῶν πολιτευομένων καὶ μετ' ἐπαρκεῖν νὰ ἀναλάβω τὴν Κυβέρνησιν, μόλις ἡ Κυβέρνησις Τσολάκογλου θά ἐπιπτε λόγῳ τῆς φθορᾶς της, διότι δι' ἐμοῦ θά ἐσχηματιζέτο κυβέρνησις κύρους, μὴ ὑποκειμένη εἰς τοὺς ἐξευτελισμοὺς τοὺς ὁποίους

ύφιστατο ἢ παροῦσα κυβέρνησις παρὰ τῶν κατακτητῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐγὼ ἀπέκρουσα πάντοτε. Οἱ Γερμανοὶ ἐπρωτίμων κατ' ἀρχὴν νὰ χρησιμοποιοῦν εἰς τὰς διαφόρους θέσεις, ὅπως νομαρχῶν κλπ. Ἐλληνας σπουδάσαντας ἐν Γερμανίᾳ, καὶ ἦσαν πολλοὶ τοιοῦτοι.

Αἱ ἀνάγκαι ὅμως τῶν τριῶν στρατῶν κατοχῆς, ἰδίᾳ εἰς τρόφιμα, ἦσαν τοιαῦται ὥστε ἀπεστράγγισαν ταχέως ὅλην τὴν χώραν ἀπὸ κάθε τρόφιμον, ἔλαιον, ἄλευρα, σφάγια, χορταρικά, σταφίδας, φρούτα κλπ., ὁ λαὸς ὑπέφερε πολὺ ἀπὸ ἔλλειψιν τροφίμων καὶ εἶχαμε πολλοὺς θανάτους ἐξ ἀσιτίας. Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα εἶδη τὰ ὑπάρχοντα ἐν Ἑλλάδι, ὅπως ὑφάσματα, σκεπάσματα, ἐπιπλα κλπ. ἐσημειώθη μετ' ὀλίγον ἔλλειψις, διότι τὰ ἡγόραζον οἱ Γερμανοί, διὰ εἰδικῶν μάρκων (λεγομένων μάρκων τῆς κατοχῆς, τὰ ὁποῖα ἐξετύπωναν ἐν ἀφθονίᾳ) καὶ τὰ ἀπέστελλον εἰς Γερμανίαν, ἀπογυμνοῦντες τὸν τόπον παντὸς ἀγαθοῦ.

Οἱ Βούλγαροι ὅμως εἰς τὴν παρ' αὐτῶν κατεχομένην περιοχὴν ἐπέδειξαν ὅλην τὴν ἐχθρότητά των κατὰ τῆς Ἑλλάδος εἰς βαθμὸν ἀποτροπιασμοῦ, ὡς καὶ τὴν ἔλλειψιν παντὸς ἀνθρωπισμοῦ. Ὅλα τὰ καπνὰ τῆς περιοχῆς (Δράμας—Σερρών), τὰ ὁποῖα φημίζονται διὰ τὴν ποιότητά των καὶ τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν τὸ μόνον εἰσόδημα τῶν κατοίκων, μετεφέρθησαν εἰς Βουλγαρίαν, ὅπως καὶ πᾶν τρόφιμον καὶ πᾶν πρᾶγμα ἔχον κάποιαν ἀξίαν. Προσέτι ὅλους ὅσους ἐνόμιζον ὅτι θὰ ἤμποροῦσαν, κάποτε, νὰ φέρουν ἀντίστασιν τοὺς συνελάμβανον καὶ τοὺς ἀπέστελλον εἰς στρατόπεδα συγκεντρώσεως εἰς Βουλγαρίαν. Ἄλλὰ καὶ ἄλλας χιλιάδας ἀνδρῶν ἀπέστειλαν καὶ τοὺς ἐχρησιμοποίησαν ἐκεῖ ὡς ἐργάτας.

Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς Γερμανοὺς καὶ Ἰταλοὺς, οὗτοι κατήγγησαν εἰς τὴν περιοχὴν των ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς Ἀρχάς, ἐκλείσαν τὰ σχολεῖα μας, τὰς τραπεζὰς μας, τὰς ἐκκλησίας μας, ἀπηγόρευσαν τὴν χρῆσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ γενικῶς κατέβαλλον κάθε προσπάθειαν πρὸς ἀλλοίωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος τῆς περιοχῆς ἐκείνης, ἐκβιάζοντες τὴν ἀναχώρησιν ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρων Ἑλλήνων ἐκ τῆς περιοχῆς των, καὶ μεταφέροντες εἰς τὰς κενουμένας οἰκίας ἐκ Βουλγαρίας ἰσαριθμοὺς Βουλγάρους.

Σφαγαὶ δὲ καὶ πυρπολήσεις ἐγένοντο, εἰς εὐρεῖαν κλίμακα, εἰς Σέρρας, Δοξᾶτον καὶ Δράμαν.

Πλὴν ὅμως τούτων, αἱ Δυνάμεις Κάτοχῆς ἀπῆτησαν καὶ εἰσέπραττον ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν Δημόσιον τὰ ἐξοδα κατοχῆς, τὰ ὁποῖα ὑπελόγιζαν εἰς τεράστιον διὰ τὸ πτωχὸν Κράτος μας ποσόν, πολὺ ὑπέρτερον τῶν πραγματικῶν. Ἄλλὰ οὔτε τοῦτο δὲν ἔκριναν ἀρκετόν. Ἄλλ' ἰσχυριζόμενοι ὅτι οἱ μισθοὶ τῶν ἀξιωματικῶν των καὶ ἄλλα ἐξοδά των ἔπρεπε νὰ πληρώνωνται εἰς δραχμάς, ἐζήτησαν καὶ ἐλάμβανον μηνιαίως δισεκατομμύρια δραχμῶν παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου, ὑπὸ τύπον δανείου. Αὐτὰ ὅλα, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχον κρατικὰ ἔσοδα, ἐπληρώνοντο διὰ χαρτονομίσματος, τὸ ὁποῖον ἐξετυποῦτο κατὰ δισεκατομμύρια, ἐξ οὗ καὶ ἡ πραγματικὴ ἀξία τῆς δραχμῆς εἶχε σχεδὸν ἐκμηδενισθῆ καὶ ὁ κόσμος ὅλος ὑπέφερεν οἰκονομικῶς ἐκ τῆς τοιαύτης καταστάσεως.

Κατ' Αὐγούστον 1942 οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἐγώ, ἐπέδωσαν εἰς τὸν πρωθυπουργὸν Τσολάκογλου ὁμαδικὴν ἐπιστολήν, δι' ἧς ἐλέ-

γαμεν εἰς αὐτὸν ὅτι «ἐὰν ἡ Κυβέρνησις δὲν κατῴρωνε νὰ πείσῃ τὰς Ἀρχὰς Κατοχῆς νὰ παύσουν νὰ ζητοῦν μηνιαίας προκαταβολάς, αἱ ὁποῖαι ἄγουν εἰς οἰκονομικὴν καταστροφὴν τῆς Χώρας, εἰς αὐτὴν ἀπόκειται νὰ κρίνῃ ἐὰν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξακολουθήσῃ ὑπέχουσα τὰς εὐθύναις. . .». Κατόπιν τῆς ἐπιστολῆς μας ταύτης ἀπεστάλη ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τῆς Κυβερνήσεως Γκοτζαμάνης εἰς Βερολῖνον καὶ Ρώμην, ἔπου ἐπίσης εἶχαν μεταβῆ ὁ ἐν Ἑλλάδι ἀντιπρόσωπος τοῦ Ράιχ Ἄλτεμπουργκ καὶ ὁ Ἴταλὸς Κίττσι, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σταμάτημα τῶν περαιτέρω προκαταβολῶν. Τὸ μόνον τὸ ὁποῖον ἐπέτυχεν ἦτο νὰ σταλοῦν ἐδῶ παρατηρηταὶ πρὸς ἐξέτασιν τῆς καταστάσεως, ἡ ὁποία ὁμῶς διετηρήθη ὡς εἶχεν. Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν Γκοτζαμάνης εἶχεν ἔλθει εἰς προστριβάς μὲ τὸν Τσολάκογλου. Ὁ τελευταῖος ἐπεζήτησε τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ πρώτου, ἀλλὰ μὴ ἐπιτυχῶν τοῦτο παρὰ τῶν Δυνάμεων Κατοχῆς ἠναγκάσθη διὰ λόγους ὑγείας, ὡς εἶπε, νὰ ἀποσυρθῇ τῆς προεδρείας τῆς Κυβερνήσεως, τὴν ὁποίαν ἀνέλαβε, τὴν 19ην Νοεμβρίου 1942, ὁ μέχρι τότε ἀντιπρόεδρος Λογοθετόπουλος, διατηρήσας τὸν Γκοτζαμάνην ὡς Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν. Τέλος τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1943 ἀνέλαβε τὴν Κυβέρνησιν ὁ Ἰωάννης Ράλλης, πολιτευόμενος καὶ πρῶν Ὑπουργός, ὁ ὁποῖος εἶχε σπουδάσει εἰς Γερμανίαν. Τόσον ὁ Λογοθετόπουλος, ὅσον καὶ ὁ Ράλλης μὲ ἐπεσκέφθησαν, ὅταν ἀνέλαβον τὴν Ἀρχήν, καὶ μοι ἐξέθεσαν τὰς προθέσεις των, καθ' ὅσον ἐγνώριζον ὅτι ἐγὼ ἤμην ὑπὲρ τοῦ σχηματισμοῦ Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ὑπὸ τὴν Κατοχὴν, διότι ἐπίστευα ὅτι, καλῶς πολιτευομένη μία τοιαύτη Κυβέρνησις καὶ ἐμπνεύουσα ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς Γερμανούς, θὰ ἦδύνατο νὰ εἶναι κατὰ πολὺ ὠφέλιμος εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν.

Ἐν τούτοις ὅλοι οἱ διατελέσαντες πρωθυπουργοὶ κατὰ τὴν Κατοχὴν ἐδικάστησαν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ κατεδικάστησαν. Ἐγὼ ὁμῶς παρουσιάσθην ὡς μάρτυς ὑπερασπίσεως αὐτῶν κατὰ τὴν δίκην των καὶ ἀνέφερα μεταξύ ἄλλων ὡς παράδειγμα τὸν Ἐμμ. Λουλακάκη, σπουδάσαντα ἐν Γερμανίᾳ, ὁ ὁποῖος τῇ συναινέσει μου ἀνέλαβε κατὰ τὴν κατοχὴν τὴν Γενικὴν Διοίκησιν τῆς Κρήτης καὶ ὑπῆρξε τόσον ὠφέλιμος εἰς τὸν πληθυσμὸν αὐτῆς ὥστε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐκλέγεται συνεχῶς βουλευτὴς μέχρι σήμερον.

Η ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Εἰς τὴν Κρήτην, ἔπου ἀπεβιβάσθησαν ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Ἐμμανουὴλ Τσουδερόν Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις τὴν 23 Ἀπριλίου 1941, ἦσαν ἐλάχισται συντεταγμέναι ἑλληνικαὶ δυνάμεις, ὡς καὶ αἱ ἀποσυρθεῖσαι ἐξ Ἑλλάδος ἀγγλικάι τοιαῦται, ἀλλὰ ἐστεροῦντο πυροβολικοῦ καὶ ἄλλων ἐφοδίων. Αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις, χάριν τῆς ἐνιαίας διοικήσεως τοῦ ἀγῶνος, διὰ διαταγῆς τοῦ Τσουδεροῦ ὑπήχθησαν ἀπὸ τῆς 6ης Μαΐου ὑπὸ τὸν διοικητὴν τῶν ἀγγλικῶν στρατευμάτων στρατηγὸν Φράϊμπεργκ.

Τὴν 20ην Μαΐου 1941 ἐγένετο ἡ πρώτη μεγάλη ἀεροπορικὴ γερμανικὴ ἐπί-

θεσις πρὸς κατάληψιν τῆς Κρήτης δι' ἀλεξιπτωτιστῶν. Πελώρια τρικινητήρια μεταγωγικὰ ἀεροπλάνα κατὰ σμήνη ἀνά 15 ἔρριπτον τὸ φορτίον των ἐξ ἀνδρῶν καὶ ὑλικῶν εἰς τὸ ἀεροδρόμιον τῶν Χανίων, τὸ Μάλεμε. Συγχρόνως ἐβομβαρδίζοντο ἐπὶ ἡμέρας σφοδρῶς αἱ πόλεις Χανιά, Ἡράκλειον καὶ Ρέθυμνον, αἱ ὁποῖαι ὑπέστησαν μεγίστας καταστροφάς, ἀλλὰ καὶ αἱ ἀπώλειαι τῶν Γερμανῶν ἦσαν ἐπίσης πολὺ μεγάλαι. Τοὺς διαφεύγοντας ἀλεξιπτωτιστὰς τοὺς κατεδίωκον, πλὴν τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ τῆς Κρήτης.

Ὁ Βασιλεὺς μὲ τὸν Τσουδερόν ἀνεχώρησαν ἐκ Κρήτης τὴν 23 Μαΐου, δι' Ἀγγλικῶν πολεμικῶν δι' Ἀλεξάνδρειαν, ἐκδώσαντες διάγγελμα περὶ συνειρήσεως καὶ ἐκεῖθεν τοῦ ἀγῶνος.

Εἰς τὰς 26 Μαΐου κατελήφθη ὀριστικῶς ὑπὸ τῶν Γερμανῶν τὸ ἀεροδρόμιον τοῦ Μάλεμε, παρὰ τὰ Χανιά, εἰς τὸ ὁποῖον ἔκτοτε ἀπεβιβάζοντο, διὰ μεταγωγικῶν ἀεροπλάνων, δυνάμεις καὶ πυροβόλα. Τὴν νύκτα τῆς 28 πρὸς τὴν 29 Μαΐου ἐπεβιβάσθησαν πλοῖων αἱ βρεττανικαὶ καὶ μερικαὶ ἑλληνικαὶ δυνάμεις καὶ ἀνεχώρησαν δι' Αἴγυπτον, αἱ δὲ ἀπομείνασαι διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ βουνὰ τῆς Κρήτης.

Ἡ ὄλη ὅμως ἐπιχείρησις τῆς Κρήτης ἐστοίχισε πολλὰ καὶ εἰς ἄνδρας καὶ εἰς ἀεροπλάνα καὶ εἰς χρόνον καταλήψεώς της εἰς τὴν Γερμανίαν, οὕτως ὥστε μετεβλήθησαν τὰ σχέδια τοῦ Χίτλερ δι' ἄμεσον ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ρωσίας, καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν μεταστροφὴν τοῦ ὅλου πολέμου ὑπὲρ τῆς Ἀντάντ.

ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΕΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΟΦΟΥΛΗ

Οἱ Ἀρχηγοὶ τῶν διαφόρων πολιτικῶν κομμάτων εἶχον τότε ἕκαστος διαφορετικὰς ἀντιλήψεις ἐπὶ τῆς ἀκολουθητέας πολιτικῆς, κατὰ τὴν τόσον ἀνώμαλον αὐτὴν ἐθνικὴν μας περίοδον.

Ἐγὼ δὲ ἰδιαίτερώς εἶχον διαφωνήσει πολλάκις, ἐκ τοῦ λόγου τούτου, καὶ εἶχον ἔλθει εἰς ψυχρότητα καὶ σχεδὸν διακοπὴν πάσης ἐπαφῆς πρὸς τὸν τότε Ἀρχηγὸν τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων Θεμιστοκλῆν Σοφούλην, ὁ ὁποῖος τελικῶς ἀναγνώρισας ὅτι εἶχα ἐν πολλοῖς δίκαιον, ἀλλὰ καὶ κουρασμένος, λόγῳ ἡλικίας καὶ λόγῳ τῶν δυσκόλων περιστάσεων, μοὶ ἀπηύθυνε τὴν κατωτέρω ἐπιστολήν :

ἁ' Ἐν Ἀθήναις τῇ 31 Αὐγούστου 1941

Φίλε Πρόεδρε,

Ἡ παροῦσα μου ἔχει σκοπὸν νὰ σᾶς καταστήσῃ κοινωνὸν ὀριστικῆς καὶ ἀνεκκλήτου ἀποφάσεως, τὴν ὁποίαν ἔλαβον ὡς ἀρχηγὸς τοῦ Κόμματος τῶν Φιλελευθέρων καὶ τῆς ὁποίας ἡ σπουδαιότης εἶναι αὐτόδηλος. Τὸ περιεχόμενον αὐτῆς δέον νὰ θεωρηθῇ καταστατικὸν στοιχεῖον τοῦ Ὄργανισμοῦ τοῦ Κόμματος.

Ἀπεφάσισα ἅμα ὡς διεξαχθοῦν αἱ προσεχεῖς ἐκλογαὶ συντακτικῆς συνειρήσεως νὰ ἀποχωρήσω τῆς ἀρχηγίας τοῦ Κόμματος τῶν Φιλελευθέρων.

Νομίζω κατόπιν αὐτοῦ ὅτι προτρέχω δεδηλωμένης ἐπιθυμίας τῶν μελῶν τοῦ Κόμματος καθορίζων ἀπὸ τοῦδε ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει, καθ' ἣν πρὸ τῆς τοιαύτης ὀριστικῆς ἀποχωρήσεώς μου δὲν θὰ ἡδυνάμην ἐξ οἰασδήποτε τυχὸν αἰτίας νὰ ἀσκήσω τὰ καθήκοντά μου ὡς ἀρχηγὸς τοῦ Κόμματος, τὴν ἀρχηγίαν θέλετε ἀναλάβει Ὑμεῖς μέχρι τῆς συγκλήσεως τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν μελῶν τοῦ Κόμματος, ἡ ὁποία, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ οὐδὲ ἴχνος ἀμφιβολίας, ὁμοθυμῶς θέλει ἐγκρίνει τὴν τοιαύτην ἐνέργειάν μου ὡς καὶ ἐνδεχομένως τὴν ὀριστικὴν Ὑμῶν ἀνάδειξιν εἰς τὴν Ἀρχηγίαν τοῦ Κόμματος. Ἐὰν ἐπέλθῃ ἡ ἀνωτέρω διὰ τῆς ἀποφάσεώς μου καθορισθεῖσα στιγμή τῆς ὀριστικῆς ἀποχωρήσεώς μου καὶ δὲν ἔχω κωλυθῆ εἰς τὴν ἐνάσκησιν τῶν καθηκόντων μου ἢ ἔχουν ἀρθῆ ὅσα τυχὸν κωλύματα θὰ ἔχουν παρεμβληθῆ, ἐν τῷ μεταξύ, θὰ συγκαλέσω ἐγὼ καὶ θὰ παραστῶ ἐγὼ εἰς τὴν Συνέλευσιν τοῦ Κόμματος καὶ θὰ εἰσηγηθῶ πρῶτος ἐγὼ τὴν ἀπόφασιν περὶ ἐκλογῆς Ὑμῶν εἰς τὴν ὀριστικὴν ἀρχηγίαν.

Ὁμοίως παρακαλῶ νὰ δεχθῆτε, διότι ἄλλως τε ἡ θέσις σας εἰς τὸ Κόμμα τὸ ἐπιβάλλει ὡς καθήκον, ν' ἀναλάβητε ἀπὸ τοῦδε τὴν γενικὴν τοῦ Κόμματος ἐκπροσώπησιν, εἰς πᾶσαν περίπτωσιν εἰς ἣν δὲν ἤθελε κριθῆ ἀπαραίτητος ἡ προσωπικὴ μου παρουσία, καὶ τοῦτο κατόπιν προηγουμένων συνεννοήσεων μετ' ἐμοῦ.

Ἐχω τὴν πεποίθησιν ὅτι αἱ γινῶμαι ἡμῶν θὰ συμπέσουν ὡς πρὸς ὅλα τὰ ζητήματα καὶ δὴ ὡς πρὸς ἐκεῖνα ὡς πρὸς ἃ τὸ κόμμα δι' ἐμοῦ ἔλαβεν ἤδη θέσιν.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰδικώτερον τὴν διεξαγωγὴν τῶν προσεχῶν ἐκλογῶν Συντακτικῆς Συνελεύσεως θὰ ἡγηθῶ ἐγὼ διὰ τελευταίαν φορὰν τοῦ πολιτικοῦ ἀγῶνος, ὡς ἀρχηγὸς τοῦ Κόμματος.

Καίτοι πέποιθα ὅτι θὰ ὑπάρξῃ πλήρης συμφωνία ὡς πρὸς ὅλα τὰ πρόσωπα τῶν ἀναδειχθησομένων ὑποψηφίων εἶναι ἴσως σκόπιμον νὰ προκαθορισθῆ ὅτι θ' ἀρχίσω τὴν κατάρτισιν τῶν συνδυασμῶν συμπληρῶν τὸ ἥμισυ μόνον ἐκάστου ἐξ αὐτῶν καὶ ἐφόσον ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν μελῶν αὐτῶν εἶναι περιττὸς τὸ ἥμισυ πλέον ἑνός. Ὁ ὀριστικὸς καταρτισμὸς θὰ περατωθῆ ἀφοῦ ὑποδείξητε Ὑμεῖς τοὺς ὑπολειπομένους ἡμῖς ὑποψηφίους.

Ἀσχέτως ὅμως τῶν ἀνωτέρω ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον κυρίως ἐπιθυμῶ εἶναι νὰ ὑπάρξῃ μία εἰλικρινὴς καὶ συνεχὴς ἀμοτέρων ἡμῶν συνεργασία ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ πολιτικοῦ σκοποῦ, διὰ τὸν ὁποῖον ἀπὸ κοινῆ ἀπὸ ἐτῶν ἀγωνιζόμεθα. Ὅποιαδήποτε καὶ ἂν ἔχη προκληθῆ μεταξύ μας παρεξήγησις ἐξ ἐνεργειῶν μου, τῶν ὁποίων δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἀποσείρω τὴν εὐθύνην, εἶμαι βέβαιος ὅτι ἔχει λησμονηθῆ καὶ πιστεύσατε ὅτι οὐδεὶς περισσότερον ἀπὸ ἐμὲ πιστεύει ὅτι θὰ ἀποβῆτε ὡς ἀρχηγὸς τοῦ Κόμματος τῶν Φιλελευθέρων ὁ ἀξιὸς τῆς Χώρας Κυβερνήτης.

Ἐν ἀναμονῇ τῆς ὑμετέρας ἀπαντήσεως

Διατελῶ φιλικώτατα ὑμέτερος

Θ. Σοφούλης».

Εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐπιστολὴν ἀπήντησα ἀποδεχόμενος τὰ ἐν αὐτῇ προτεινόμενα.

Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου ὅμως 1941, ὅποτε ἐγράφη ἡ ἀνωτέρω ἐπιστολή, δὲν ἔλαβον χώραν ἐκλογαὶ παρὰ τὴν 31 Μαρτίου 1946, ἤτοι μετὰ μίαν σχεδὸν ὀλόκληρον ἑετία, καὶ ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ἐπηκολούθησαν γεγονότα τὰ ὁποῖα κατέστησαν ἀνεφάρμοστον τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Σοφοῦλη, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἐγὼ ἀπὸ τῆς 18 Μαρτίου 1945 εἶχον ἀπομακρυνθῆ τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων καὶ εἶχον ἰδρῦσει ἴδιον κόμμα («τῶν Ἐθνικῶν Φιλελευθέρων»).

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΘΗΤΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΣ ΕΝ Τῷ ΕΣΩΤΕΡΙΚῷ

Ἡ παθητικὴ ἀντίστασις, τὴν ὁποῖαν ἐξεδήλωσεν ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς ἀπέναντι τῆς ἐχθρικῆς κατοχῆς, σὺν τῷ χρόνῳ ἔλαβε μορφὴν ἐνεργητικῆς ἀντιστάσεως, ἀλλὰ ὑπὸ δύο διαφόρους μορφάς, τῆς μιᾶς καθαρῶς ἐθνικιστικῆς καὶ τῆς ἄλλης κομμουνιστικῆς. Οἱ Ἕλληες, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ των ὅπως ἀπασχολῶνται ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότεραι γερμανικαὶ δυνάμεις εἰς τὴν καταπολέμησιν τῶν ἀνταρτῶν, ἐβοήθουν καὶ τὰς δύο ἀντιστάσεις διὰ ρίψεως εἰς αὐτάς ἀπὸ ἀεροπλάνων ὄπλων καὶ χρημάτων, ἀδιαφοροῦντες ἐὰν διὰ τῆς ἐνισχύσεως τῶν κομμουνιστῶν ἐβλαπτον τὴν Ἑλλάδα.

Πρὸς τακτοποίησιν τοῦ ζητήματος τούτου εἶχεν ἔλθει, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1943, ἐξ Αἰγύπτου εἰς Ἑλλάδα ὁ ταγματάρχης Ἰωάννης Τσιγάντες, ὑπὸ ψευδῶνυμον, καὶ ἐπεζήτησε νὰ ἔλθῃ εἰς συνενόησιν πρὸς δημιουργίαν καὶ ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος ἀντιπροσωπείας τῆς ἔξω Κυβερνήσεως, ἥτις θὰ διηύθυνε τὸν ἀγῶνα ἀντιστάσεως. Ὁ Τσιγάντες ἐπεσκέφθη κάποια νύκτα καὶ ἐμὲ καὶ συνεζήτησαμεν τὸ ζήτημα διὰ μακρῶν. Δυστυχῶς ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, ἴσως προδοθεὶς, καὶ περιεκυκλώθη εἰς τὴν οἰκίαν ὅπου ἐκρύπτετο, ἀφοῦ δὲ ἐφόνευσε 3 Ἰταλοὺς τελικῶς ἐφρονεύθη καὶ αὐτός.

Οἱ Γερμανοί, πρὸς κάμψιν τῆς ἀντιστάσεως ἡ ὁποία ἐξεδηλοῦτο διὰ κοπῆς τῶν τηλεγραφικῶν συρμάτων, σαμποτάζ σιδηροδρόμων, ἀνατινάξεως γεφυρῶν κλπ., συνελάμβανον πολλοὺς καὶ ἄλλους τούτων ἔστελλον εἰς στρατόπεδα συγκεντρώσεως ἐδῶ, καὶ ἄλλους εἰς Γερμανίαν, ὅπως τὴν 26ην Ἰουλίου 1943 ἔστειλαν τοὺς στρατηγούς Παπάγον, Πιτσίκαν, Μπακόπουλον καὶ Κοσμᾶν, καὶ ἄλλους τέλος τοὺς παρέπεμπον εἰς τὰ στρατοδικεῖα των, καὶ, μετὰ σύντομον διαδικασίαν, τοὺς ἐτυφέκιζον. Εἰς τὴν τελευταίαν κατηγορίαν ὑπήγοντο καὶ οἱ ἀποκρύπτοντες Ἕλληες στρατιῶτας, ἀπὸ τοὺς περιπλανηθέντας καὶ μὴ δυνηθέντας νὰ ἀναχωρήσουν μετὰ τῶν τμημάτων των, καὶ τοιοῦτοι ἦσαν πολλοί.

Καὶ αὐταὶ μὲν ἦσαν αἱ αὐθόρμητοι, διὰ μεμονωμένων ἀτόμων ἀντιδράσεις, ἀλλὰ ἐδημιουργήθησαν καὶ ὄργανωμένα ἐνοπλοὶ τοιαῦται. Μία τούτων κατὰ βάθος κομμουνιστικῆ, ἀλλὰ καμουφλαρισμένη, παρουσιάζετο ὡς Ἐθνικῆ,

ὑπὸ τὸ ὄνομα Ε.Α.Μ., καὶ ἡ ἄλλη, ἡ στρατιωτικὴ, κομμουνιστικὴ ἐπίσης, ὀνομάζετο Ε.Λ.Α.Σ., ὑπὸ τὸν Ἄρην Βελουχιώτην, καὶ τέλος ἡ πραγματικὴ ἐθνικιστικὴ, ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Ναπολέοντα Ζέρβαν, ὀνομαζομένη Ε.Δ.Ε.Σ., ἡ ὁποία ἐξεδηλώθη τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1942. Ἐγὼ ἐνίσχυσα ἠθικῶς τὸ ΕΔΕΣ. Ὁ δὲ Ζέρβας, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς ἐπαφὴν μαζί μου, ἤλθε καὶ με ἀπεχαιρέτησεν ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἀνέβῃ εἰς τὸ βουνό, ὁπόθεν καὶ πάλιν ἐξηκολούθησε τὴν ἐπαφὴν μαζί μου, ἐνῶ εὐρίσκετο εἰς ἐμπόλεμον κατὰστασιν με τὰς δύο ἄλλας κομμουνιστικὰς ὀργανώσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπεδίωκον τὴν ἐξόντωσίν του. Παραθέτω καὶ μίαν ἐκ τῶν πολλῶν ἐπιστολῶν του, τὰς ὁποίας μοι ἀπέστειλεν ἐκ τοῦ βουνοῦ :

«Σεβαστέ μου καὶ ἀγαπητὴ Πρόεδρε,

Πῆρα τὸ λιγόλογο σημείωμά σου με τὸν ἀγαπητὸ Νικήτα καὶ θέλω διὰ μίαν φορὰν ἀκόμη νὰ σὲ εὐχαριστήσω γιὰ τὴν ἐκτίμησι με τὴν ὁποίαν με περιβάλλεις καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην ποὺ ἔχεις σὲ μένα.

Ἡ σύνεσις καὶ ὁ πατριωτισμὸς εἶναι καὶ θὰ εἶναι ὁ γνώμων τῆς πορείας καὶ τῶν πράξεών μου.

Πιστεύω ἀπόλυτα πὼς χωρὶς σεβασμὸ στὴν ἱεραρχία καὶ χωρὶς προσαρμογὴ πρὸς τὶς συνθήκας τῆς πατρίδος μας εἶναι ἀδύνατο νὰ προκοψῇ οἰαδήποτε προσπάθεια, ὅσο καὶ ἂν ἐπιμείνωμε.

Καὶ ἀκριβῶς αὐτὸ εἶναι ποὺ πρέπει νὰ σᾶς κἀνῃ νὰ ἔχετε πάντα ἐμπιστοσύνη σὲ μένα, ὅπως ἐγὼ πιστεύω σὲ σᾶς.

Τὰ μυαλά μου, σεβαστὴ Πρόεδρε, δὲν θὰ πάρουν ποτὲ ἀέρα. Ἐργάζομαι τώρα γιὰ μιὰ καλύτερη αὔριο γιὰ ὄλους καὶ γιὰ μιὰ δική μου ἠθικὴ στήριξι. Καὶ τὴ στήριξι αὐτὴ τὴν περιμένω κυρίως ἀπὸ σᾶς. Πιστέψτε με, ὅπως καὶ ὅσο σᾶς πιστεύω.

1-2-43

Με σεβασμὸ καὶ ἀγάπην
Ναπολέων».

ΠΡΩΤΗ ΕΡΕΥΝΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΙΚΙΑΝ ΜΟΥ

Καὶ ἐγὼ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τῆς κατοχῆς εἶχα ἀπαλλαγῆ τῆς ἐλληνικῆς παρακολουθήσεως καὶ ἀπομονώσεως, εἶχα ὑποβληθῆ ἤδη ἐκ νέου εἰς τὴν κατοχικὴν τοιαύτην. Οὕτω, τὴν 23ην Μαρτίου 1942 ἤλθον εἰς τὴν οἰκίαν μου 10 Ἴταλοι στρατιωτικοὶ με πολιτικά, με τοὺς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των Ἕλληνας διερμηνεῖς (πολλοὺς τῶν ὁποίων, ἐπειδὴ ἐγνώριζον τὰς διαπραχθείσας παρ' αὐτῶν ἀτιμίας, τοὺς ἐτυφέκισαν κατὰ τὴν ἀναχώρησίν των οἱ Γερμανοὶ) καὶ ἔκαμαν γενικὴν ἔρευναν εἰς τὴν οἰκίαν μου καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὸ γραφεῖόν μου, ὁπόθεν παρέλαβον ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ χαρτιά μου καὶ ἀνεχώρησαν. Ἐγὼ, κατὰ σύμπτωσιν, ἀπουσίαζα ἐκ τῆς οἰκίας μου κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην. Ἀφῆκαν λοιπὸν παραγγελίαν, ἅμα ἐπιστρέψω νὰ παραμείνω εἰς τὴν οἰκίαν μου, χω-

ρίς νὰ ἐξέλθω πλέον, οὕτως ὥστε νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸ Ἴταλικὸν Φρουραρχεῖον, οἰανδήποτε ὦραν ἤθελε μὲ ζητήσῃ.

Μετὰ 2 ὅμως ἡμέρας, κατόπιν ἐπεμβάσεως τοῦ Παγκάλου παρὰ τῷ Σκατίνι, ἐπιτελάρχῃ τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ἰταλικῆς ἐν Ἀθήναις Κατοχῆς Τζε-λόζο, μὲ εἰδοποίησαν ὅτι ἤμην ἐλεύθερος.

ΑΓΡΙΑΙ ΑΝΤΕΚΔΙΚΗΣΕΙΣ ΓΕΡΜΑΝΩΝ

Ἵπῆρξαν ὅμως καὶ περιπτώσεις φόνων μεμονωμένων στρατιωτῶν καὶ οἱ Γερμανοὶ εἶχαν θεσπίσει ὅτι διὰ τὸν φόνον κάθε Γερμανοῦ θὰ ἐτυφεκίζοντο 50 Ἑλληγες, καὶ τὸ ἐφήρμοσαν κατὰ γράμμα, τυφεκίσαντες πολλὰς ἑκατοντάδας ἀθῶων ἀτόμων καὶ πυρπολήσαντες ὀλόκληρα χωριά.

Ἵπάρχουν πλεῖσται ὅσαι περιπτώσεις σφαγῶν καὶ πυρπολήσεων, ἀλλὰ χαρακτηριστικῶς τραγικαὶ ἦσαν αἱ σφαγαὶ τοῦ Διστόμου, γενόμεναι τὴν 10ην Ἰουνίου 1943, καὶ αἱ τῶν Καλαβρῦτων, τὴν 13ην Δεκεμβρίου 1943, καθ' ἃς δι' ἀπατηλῶν ὑποσχέσεων οἱ Γερμανοὶ συνεκέντρωσαν ὅλον τὸν ἄρρενα πληθυσμόν, ὑπερβαίνοντα τοὺς χιλίους, τοὺς περιεκύκλωσαν καὶ διὰ πολυβόλων τοὺς ἐφόνευσαν μέχρις ἐνὸς καὶ κατόπιν ἐπυρπόλησαν τὰ χωρία των. Καὶ ἐμάθαμεν ὅτι τόση ἦτο ἡ ἐντύπωσις καὶ ἐν Ἀμερικῇ, ὥστε ἡ κωμόπολις «Βερολῖνον» τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν μετωνομάσθη εἰς «Δίστομον».

Ὅταν οἱ Γερμανοὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν ἐν Ἑλληνικῷ οἰκίαν μας, σχεδὸν ὀλόκληρος ἡ βιβλιοθήκη μου ἐπωλήθη εἰς τὰ παλαιοβιβλιοπωλεῖα, ὁπότεν, εἰδοποιηθεὶς, κατώρθωσα νὰ περισυλλέξω μερικὰ καὶ νὰ τὰ ἐπαναφέρω εἰς τὴν οἰκίαν μου.

ΔΥΟ ΑΚΟΜΗ ΕΡΕΥΝΑΙ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΜΟΥ ΕΙΣ ΤΑΣ ΦΥΛΑΚΑΣ ΧΑΓΔΑΡΙΟΥ

Τὴν νύκτα τῆς 16ης πρὸς 17ην Δεκεμβρίου 1943, περὶ ὦραν 11½ τῆς νυκτός, ὄργανα τῆς Γκεστάπο (τῆς Ἀστυνομίας τῆς Γερμανικῆς Κατοχῆς) ἐνήργησαν αἰφνιδιαστικῆν ἔρευναν εἰς τὴν οἰκίαν μου. Ἀφοῦ ἐνεδύθημεν προχειρῶς, μᾶς συνεκέντρωσαν ὅλους εἰς ἐν δωμάτιον, ἐμέ, τὴν σύζυγόν μου, τὰς δύο κόρας μου καὶ τὴν ὑπηρέτριαν καὶ ἀφῆκαν ἓνα ἐξ αὐτῶν πρὸς ἐπιτήρησίν μας, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἐπεδόθησαν εἰς λεπτομερῆ ἔρευναν, ἡ ὁποία διήρκεσε μέχρι τῆς 3½ τὸ πρωί, ὀλοκλήρου τῆς οἰκίας καὶ ἰδίᾳ τοῦ γραφείου μου καὶ τῶν ἐγγράφων μου. Ἀφοῦ οἱ διερμηγεῖς των τοὺς ἐβεβαίωσαν ὅτι δὲν ἀνεῦρον τίποτε τὸ ἐνοχοποιητικόν, μοῦ ἀπήλυθον διαφόρους ἐρωτήσεις, περὶ τῆς σταδιοδρομίας μου, πόθεν προέρχονται τὰ εἰσοδήματά μου, ἐὰν εἶμαι πολιτευόμενος ἐν ἐνεργείᾳ κλπ. καὶ ἀνεχώρησαν λέγοντες ὅτι ἐγώ, ὡς πρώην στρατιωτικὸς, θὰ ἐδικαιολόγουν τὰς τοιαύτας, εἰς πολεμικὴν περίοδον, ἐνεργείας των.

Δυστυχῶς δὲν εἶχεν ὅμοιον ἀποτέλεσμα καὶ ἡ δευτέρα γερμανικὴ αἰφνιδιαστικὴ εἰσβολὴ εἰς τὴν οἰκίαν μου, γενομένη κατὰ τὴν νύκτα τῆς 12ης πρὸς τὴν 13ην Μαΐου 1944. Καθ' ὅμοιον μὲ τὴν προηγουμένην ἔρευναν τρόπον μᾶς συνεκέντρωσαν ὅλην τὴν οἰκογένειαν εἰς ἓν δωμάτιον καὶ προέβησαν εἰς λεπτομερῆ ἔρευναν τῆς ὅλης οἰκίας καὶ ἰδίᾳ τοῦ γραφείου μου, διαρκέσασαν 4 ὥρας. Κατόπιν παρέλαβον ἄρκετὰ χαρτιά, τὰ ὅποια ἐδιάλεξαν οἱ διερμηνεῖς των, καὶ με διέταξαν νὰ τοὺς ἀκολουθήσω, χωρὶς νὰ παραλάβω τίποτε μαζί μου, οὔτε κἀν τὸ πορτοφόλι μου, παρὰ μόνον τὴν ταυτότητά μου. Δι' αὐτοκινήτου τῆς ὑπηρεσίας των μετεφέρθη εἰς τὰ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μέρλιν γραφεῖα τῶν S.S. Ἐκεῖ

Ὁ Γονατᾶς εἰς τὸ τελεσθὲν ἐν Διστόμῳ μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν σφαγιασθέντων ὑπὸ τῶν Γερμανῶν κατοίκων του.

10 Ἰουνίου 1946.

μετ' ὀλίγον μετέφεραν καὶ τὸν Θεμιστοκλῆ Σοφούλην, ὡς καὶ τὸν Ἀπόστολον Ἀλεξανδρῆν (πρώην ὑπουργόν) καὶ περὶ τὴν ἡμέραν τῆς 13ης Μαΐου μᾶς μετέφερον καὶ τοὺς τρεῖς εἰς τὸ ὄλιγον ἔξωθεν τῶν Ἀθηνῶν στρατόπεδον συγκεντρώσεως τοῦ Χαϊδαρίου, ὅπου ἦσαν προηγουμένως ἑλληνικοὶ στρατιῶνες. Ἐκεῖ μᾶς ἐνέκλεισαν ἕκαστον εἰς ἴδιον δωμάτιον ὑπὸ ἀπόλυτον ἀπομόνωσιν, ἀπαγορευθείσης οἰασθήποτε ἐπικοινωνίας πρὸς πάντα τρίτον, ὡς καὶ ἀναμεταξύ μας. Εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτὸ ἐκρατοῦντο εἰς μεγάλους θαλάμους, καὶ πολλοὶ ἄλλοι, οἱ ὅποιοι ἠσχολοῦντο μὲ τὴν ἐσωτερικὴν λειτουργίαν τοῦ στρατοπέδου, καθαριότητα, συσσίτιον κλπ. ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν ὀλίγων γερμανῶν στρατιωτῶν, ἐπιβλεπόντων μὲ τὸ μαστίγιον ἀνά χειῶρα. Ἡμεῖς ἐξηρχόμεθα ἐπὶ 1/4 τῆς ὥρας, καθ' ἑκάστην, εἰς ἓν περιτει-

χισμένον προαύλιον ἐκ περιτροπῆς, ἀνὰ εἷς, ὥστε νὰ μὴ συναντώμεθα. Ἡ θύρα τοῦ δωματίου μας ἦνοιγε τρεῖς φορές τὴν ἡμέραν, πρωί, μεσημέρι καὶ βράδυ, ὅποτε μᾶς ἔφεραν τὸ συσσίτιόν μας, τὸ αὐτὸ μὲ τὸ συσσίτιον ὄλου τοῦ στρατοπέδου, ὄσπρια καὶ ζυμαρικά (τοῦ Διεθνοῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ), ὅποτε ἐδικαιούμεθα νὰ μεταβῶμεν καὶ εἰς τὸ ἀποχωρητήριον καὶ νὰ ἐκκενώσωμεν τὸ δοχεῖον τῆς νυκτός.

Τὴν 18ην Μαΐου ἔφερον ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας καὶ τὸν Βασιλείον Δεληγιάννην, πρῶην ὑπουργόν, ὡς καὶ ἄλλους τινάς.

Ἐκεῖ παρεμείναμεν, ὑπὸ τὰς αὐτὰς πάντοτε συνθήκας τῆς ἀπομονώσεως, μέχρι τῆς 6ης Σεπτεμβρίου 1944, ὅποτε, ἀποφασισθείσης τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Γερμανῶν ἐξ Ἑλλάδος κατόπιν τῆς δυσαρέστου δι' αὐτοὺς τροπῆς τῆς πολεμικῆς καταστάσεως, τοὺς μὲν ἄλλους κρατουμένους ἀπέλυσαν καὶ οὗτοι ἐπανήρχοντο εἰς τὰς Ἀθήνας πεζῇ, ἡμᾶς δὲ τοὺς τέσσαρας μᾶς μετέφερον δι' αὐτοκινήτου εἰς τὰ γραφεῖα καὶ πάλιν τῶν S.S., ὅπου μᾶς ἐπέκλεισαν, ὁμοῦ αὐτὴν τὴν φοράν, εἰς τὸ ἴδιον κρατητήριον. Παρεμείναμεν ἐκεῖ περὶ τὴν μίαν ὥραν, μέχρις ὅτου ἦλθεν ἡ διαταγὴ τῆς ἀπολύσεώς μας, ὑπογεγραμμένη ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Στρατιωτικὸν Διοικητὴν. Μᾶς ἠρώτησαν ἐὰν μᾶς ἐκακοποίησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κρατήσεως, καὶ μετὰ τὴν ἀρνητικὴν ἀπάντησίν μας μᾶς ἔφεραν καὶ ὑπεγράψαμεν σχετικὴν δήλωσιν καὶ κατόπιν μᾶς ἀφῆκαν ἐλευθέρους, μετὰ 4μηνον περιῖπου φυλάκισιν.

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΑΙ Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΕΙΣ ΑΙΓΥΠΤΟΝ. ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Ἀπὸ τὴν Κρήτην, ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Τσουδερόν Κυβέρνησις ἀνεχώρησαν τὴν 23ην Μαΐου 1942 δι' ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

Ἐκεῖ κατεβλήθη προσπάθεια πρὸς δημιουργίαν ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος νὰ συμπολεμήσῃ μετὰ τῶν Ἀγγλο - Γάλλων. Ἐλαχίστη ἦτο σχετικῶς ἡ δύναμις ἡ ὁποία κατώρθωσε νὰ διαπεραιωθῇ ἐκεῖ ἀπὸ τῆς Κρήτης συγκεκροτημένη. Ἐκλήθησαν ὁμοῦ ὑπὸ τὰ ὅπλα ὅλοι οἱ ἐν Αἰγύπτῳ Ἕλληνες ὑπήκοοι καὶ προσῆλθον καὶ ἐθελονταὶ καὶ ἐξ Ἑλλάδος καὶ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ οὕτω ἐσχηματίσθη ταξιαρχία, ἡ ὁποία ἐξεπαιδεύθη εἰς Μέσην Ἀνατολήν καὶ συνεπολέμησε κατόπιν μὲ τοὺς Ἀγγλοὺς εἰς τὴν ἔρημον, ὅπου διεκρίθη ὁ ὁ διοικητὴς αὐτῆς στρατηγὸς Πανσανίας Κατσώτας, ἤδη Δήμαρχος Ἀθηνῶν.

Διέφευγον δέ, σχεδὸν καθημερινῶς, μὲ πλοιάρια πρὸς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἰδιῶται, ἀλλὰ καὶ ἀξίωματικοὶ πολλοί, οἱ ὁποῖοι, ἐπειδὴ ἐπλεόναζον ἐκεῖ ὡς στελέχη, ἀπετέλεσαν τὸν ἀποκληθέντα ὑπὸ τὸν Χριστόδουλον Τσιγάντε (ἀδελφὸν τοῦ φονευθέντος Ἰωάννου Τσιγάντε) Ἱερὸν Λόχον, ὁ ὁποῖος διεκρίθη καθ' ὅλας τὰς ἐκεῖ ἐπιχειρήσεις.

Ἄλλὰ καὶ ὁ στόλος μας, ὅσος δὲν κατεστράφη ἐκ τῶν γερμανικῶν βομ-

βαρδισμῶν καὶ ὑποβρυχιῶν, κατέφυγε καὶ αὐτὸς εἰς Αἴγυπτον, ὅπου μετὰ τῶν στόλων τῶν Συμμαχικῶν Δυνάμεων ἐχρησιμοποιήθη εἰς συνοδείαν νηοπομπῶν καὶ λοιπὰς ἐπιχειρήσεις, ὑποστὰς ὄχι ὀλίγας ἀπωλείας.

Τέλος ἀνεσυγκροτήθη καὶ ἡ ἀεροπορία, ἡ ὁποία ὅμως δὲν διέθετεν ὑλικόν, παρὰ μόνον προσωπικόν, προικισθεῖσα ὅμως δι' ἀγγλικῶν ἀεροπλάνων κατέστη ἀρίστη.

Αἱ διάφοροι ὅμως προπαγάνδαι, ἄλλαι ὑπὸ τύπον ἀντιβασιλικόν, ἄλλαι ὑπὸ συγκεκαλυμμένον πνεῦμα κομμουνιστικόν, καὶ ἡ ἔλλειψις κύρους τῆς ἐν τῷ ἐξωτερικῷ εὐρισκομένης Κυβερνήσεως συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ἀναπτυχθῇ ἕνα πνεῦμα στασιαστικόν καὶ ἀντιπειθαρχικόν, τὸ ὁποῖον ἔφθασεν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὥστε οἱ Ἕλληνοι, φοβηθέντες τὴν μετάδοσιν τοῦ μολύσματος καὶ εἰς τὰ ἰδικὰ των στρατεύματα, τὰ μὲν τμήματα τῆς ξηρᾶς τὰ ἀπεμόνωσαν, τὸν δὲ στόλον ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν νὰ τὸν βυθίσουν ἐὰν δὲν θὰ ἐπειθάρχει, καὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἡ ἐκεῖ Κυβέρνησις ἀνέθεσεν εἰς τὸν ναύαρχον Πέτρον Βούλγαρη τὴν βιαίαν καταστολὴν τῶν στασιασάντων πλοίων, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπέτυχεν οὗτος, μὲ μικρὰς ἀπωλείας.

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΟΥ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟΝ

Μεγίστη εἶχε καταβληθῆ προσπάθεια πρὸς ὀργάνωσιν ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῆς ὑποδοῦλου Ἑλλάδος καὶ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Αἱ δυσκολίαι ὅμως προήρχοντο ὄχι μόνον ἐκ τῶν Ἀρχῶν Κατοχῆς, αἱ ὁποῖαι παρηκολούθουν ἀγρύπνως πᾶσαν ὑποπτον κίνησιν, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῶν τῶν Ἕλληνων, δυσπιστούντων περὶ τῆς ἀπέναντί των στάσεως τῶν διαφόρων πληροφοριοδοτῶν. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ πρόσωπα διαφυγόντα ἐξ Ἑλλάδος πρὸς Μικρὰν Ἀσίαν ἐκρατήθησαν ἐκεῖ ἐπὶ μῆνας, χωρὶς νὰ ἐπιτραπῇ εἰς αὐτὰ νὰ προχωρήσουν εἰς Αἴγυπτον. Πολλάκις ἡ τοιαύτη ἐνέργεια προήρχετο καὶ ἐκ μέρους τῆς ἐκεῖ ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, φοβουμένης ὅτι ὑπονομεύεται ὑπὸ τῶν ἐν Ἑλλάδι πολιτικῶν τῆς ἀντιπάλων.

Ἐγὼ εἶχα κατορθώσει νὰ διευκολύνω τὴν ἀναχώρησιν τοῦ πλοιαρχοῦ καὶ κατόπιν ναυάρχου καὶ Ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν Γερασίμου Βασιλειάδου, ὁ ὁποῖος ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Πρωτεύς» δι' ἐπιστολῶν του μὲ καθίστα ἐνήμερον τῶν ἐν Αἰγύπτῳ διαδραματιζομένων, προσεπάθουν δὲ καὶ ἐγὼ νὰ τοὺς πληροφορῶ, ἰδίᾳ περὶ τῶν ἀτόπων τὰ ὁποῖα προήρχοντο ἐκ τῆς ἐνισχύσεως παρὰ τῶν Ἕλληνων τῶν ἀριστερῶν, καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς συνεννοήσεως μαζί μας. Βλέπων ὅμως ὅτι δὲν ἐγίνετο τίποτε σχετικῶς ἀπεφάσισα νὰ ἀποστείλω μίαν γενικὴν ἔκθεσιν περὶ τῆς ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καταστάσεως, καθ' ὅσον ἐλάμβανα ἐκθέσεις πανταχόθεν παρ' ἐμπίστων προσώπων, ὅπως λάβῃ γνῶσιν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις. Τῆς ἐκθέσεώς μου αὐτῆς ἔλαβεν ἀντίγραφον ἡ μυστικὴ ἀγγλικὴ ὕπηρεσία καὶ τὸ διεβίβασεν εἰς τὸν Ἕντεν, Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, εἰς Λονδίνον, ὡς ἐξ ἐπισήμων πληροφοριῶν προκύπτει.

Ἡ ἔκθεσις αὐτή, σταλεῖσα τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1944, εἶχεν ὡς ἐξῆς :

«ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ

Θὰ ἤθελα νὰ σᾶς κάμω μίαν περιληπτικὴν ἔκθεσιν τῆς ἐδῶ καταστάσεως, διὰ νὰ διατελήτε ἐν γνώσει, διότι ἐκ διαφόρων ἐνδείξεων καὶ ἰδίᾳ ραδιοφωνικῶν ἐκπομπῶν προκύπτει ὅτι δὲν εἴσθε πάντοτε ἐνήμεροι.

Α'. Πολιτικαὶ ζυμώσεις κατὰ τὴν Κατοχήν.

Τὰ παλαιὰ πολιτικὰ κόμματα ἠνώθησαν, μὲ βάσιν τὸ πολιτειακὸν ζήτημα, καθὼς καὶ τινὰ ἄλλα μικρότερα κόμματα. Ὅλοι εἶναι σύμφωνοι ὅτι μετὰ τὴν λύσιν τοῦ πολιτειακοῦ, βάσει τῆς γραμμῆς τὴν ὁποίαν ἐξ ἀρχῆς ἐχάραξαν, δηλ. λύσεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Λαοῦ καὶ μὴ ἐπανόδου τοῦ Βασιλέως πρὸ τῆς ἐπ' αὐτοῦ λαϊκῆς ἀποφάσεως, λύσεως εἰς τὴν ὁποίαν ἀναγνωρίζομεν ὅτι συνετελέσατε καὶ διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς ὁποίας παραδεχόμεθα ὅτι ἠγωνίσθητε, πρᾶγμα διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ καὶ τὸ Ἔθνος ὀλόκληρον σᾶς ὀφείλει χάριτας, ὅλοι αὐτοί, λέγω, ἔκριναν ὅτι ἐπιβάλλεται νὰ ἐπέλθῃ στενὴ ἐπαφὴ μετὰ τῆς Κυβερνήσεως Καίρου καὶ τοῦ ἐδῶ πολιτικοῦ κόσμου, οὕτως ὥστε καὶ ἡ ἴδια νὰ ἐνισχυθῇ κάπως ἠθικῶς, καθισταμένῳ τούτου γνωστοῦ καὶ πρὸς τοὺς συμμάχους, καὶ ἐγκυρότερον διαφωτιζομένη νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ κατευθύνῃ τὰς ἐνεργείας τῆς πρὸς παρεμπόδισιν μονομερῶν, ἰδίᾳ ἐκ μέρους τῶν Ἀγγλων, ἐνεργειῶν ἐν Ἑλλάδι, καὶ μεταδόσεως ραδιοφωνικῶν συνθημάτων, τὰ ὁποῖα ἀποβαίνουν ἐπιβλαβῆ καὶ πολλὰκις ὀλέθρια διὰ τὸν τόπον, χωρὶς νὰ προσδίδουν ἀπολύτως τίποτε εἰς τὸν Συμμαχικὸν ἀγῶνα.

Ἐπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλα τινὰ κόμματα, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω συνασπισθέντων, μὲ διαφόρους κατευθύνσεις : σοσιαλιστικὰς (Σβῶλος), ἀπολύτως βασιλόφρονα (Κ. Τσαλδάρης), τὸ Ε.Α.Μ. (Κομμουνιστικόν), ὁ Ζέρβας, ὁ Πάγκαλος κλπ.

Τὶ ἄλλα ἀστάθμητα ρεύματα ἔχει δημιουργήσῃ ἡ δυστυχία καὶ ἡ κατοχὴ δὲν δύναται τις νὰ κρίνῃ. Πάντως ἓνα πνεῦμα ἀριστερισμοῦ (σοσιαλισμοῦ) εἶναι διάχυτον παντοῦ καὶ ὅλοι σχεδὸν παραδέχονται ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦτο θὰ κυριαρχήσῃ μεταπολεμικῶς παντοῦ καὶ ἡμεῖς ὅλοι εἴμεθα διατεθειμένοι νὰ τὸ ἐξυπηρετήσωμεν. Μήπως ὅμως ὑπάρχουσι καὶ αὐτοῦ Καπετανέοι, φιλοδοξούντες νὰ κυβερνήσωσι τὴν Ἑλλάδα ; Διὰ τοῦτο νομίζομεν ὅτι μία Οἰκουμενικὴ Κυβέρνησις, τῆς ὁποίας τὴν συγκρότησιν θὰ ἀναλάβῃ ὁ Σοφούλης, ὡς ἀρχηγὸς τοῦ πλειοψηφοῦντος κόμματος, θὰ προκαλέσῃ τὰς ὀλιγωτέρας ἐναντίον τῆς ἀντιδράσεως, διότι ὁ περισσότερος κόσμος θὰ πειθαρχήσῃ εἰς αὐτήν, πρὸς ἐπάνοδον εἰς τὴν ὁμαλὴν πολιτικὴν ζωὴν, κατόπιν μακροχρονίου ἀνωμάλου πολιτικῆς ζωῆς, ἐκ τῆς ὁποίας μόνον πιέσεις καὶ ζημίας ἐγνώρισεν. Ἄλλὰ νομίζομεν ὅτι καὶ διεθνῶς ἡ τοιαύτη ἀντιπροσώπευσις τῆς Ἑλλάδος θὰ ἐμφανίσῃ ὁμαλότητα, ἡ ὁποία θὰ εἶναι εὐπρόσδεκτος καὶ θὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ Ἐθνικὰ συμφέροντα.

Β'. Ἀπελευθερωτικὸς Ἀγών.

Γενικὴ εἶναι ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἐνῶ ὁ ἀπελευθερωτικὸς Ἀγὼν ἐλάχιστα, ἂν μὴ οὐδόλως, συνέβαλεν εἰς τὸν γενικὸν συμμαχικὸν ἀγῶνα, αἱ ἐξ αὐτοῦ ἐπελθοῦσαι εἰς τὴν Ἑλλάδα συμφοραὶ εἶναι μέγισται.

Προηγήθη εἰς ἐμφάνισιν τὸ Ε.Α.Μ., καμουφλαρισμένη κομμουνιστικὴ ὀργάνωσις, με καθαρῶς πατριωτικὸν μανδύαν. Ὁ κόσμος τὴν ἐβροήθησεν, ἔβγαλε τὰ πρῶτα ἀνταρτικὰ σώματα καὶ χάρις εἰς τὴν ἀγγλικὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν συνδρομὴν συνεχρότησε τὸν στρατὸν τοῦ Ε.Λ.Α.Σ. Δὲν ἐβράδυνεν ὅμως νὰ καταστῇ ἐκδηλον ὅτι ὅλη αὐτὴ ἡ ὀργάνωσις ἀπέβλεπεν εἰς καθαρῶς πολιτικούς καὶ ὄχι εἰς ἀπελευθερωτικούς σκοποὺς καὶ εἰς τὴν προπαρασκευὴν τοῦ ἐδάφους διὰ βιαίαν, ἐν καιρῷ, ἐπικράτησιν. Ἐπεζητήθη παρ' αὐτῆς ἡ παρεμπόδις τῆς λειτουργίας ἄλλης ὀργανώσεως ἐκτὸς τοῦ Ε.Α.Μ., δηλαδὴ μονοπώλησις τῆς ἐνόπλου δυνάμεως, ὁ ἀφοπλισμὸς παντὸς μὴ ὑποκειμένου ἢ προσκειμένου εἰς τὸ Ε.Α.Μ., ἡ κομμουνιστικὴ ὀργάνωσις τῆς ὑπαίθρου με πολιτικούς καθοδηγητάς, Ἐπιτροπὰς, Δικαστήρια, φορολογίας κλπ. Συνεπεῖα τούτων ἀφύπνισις τῆς ἀστικῆς πλευρᾶς, ἀλλὰ καὶ ἀδυναμία ἀντιδράσεως, ἥτις ὑφίσταται καὶ σήμερον ἀκόμη. Δὲν εὑρέθη οὔτε εἰς στρατηγός, με κάποιον κῦρος καὶ ἀνωτερότητα, νὰ ἀναλάβῃ τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν διοίκησιν τῶν Ἐθνικιστικῶν Ὀργανώσεων καὶ ἔτσι ὁ Ἐθνικὸς Ἀπελευθερωτικὸς Ἀγὼν περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ συνταγματάρχου Ναπολέοντος Ζέρβα. Ἐτυχε καὶ αὐτὸς με τὴν σειράν του ἀγγλικῆς ἐνισχύσεως. Δὲν ἐβράδυναν νὰ παρουσιασθοῦν αἱ πρῶται προστριβαὶ με τὸ Ε.Λ.Α.Σ. Εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπέμβασις τοῦ Ἐντυ καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα λυκοφιλία. Τὸν παρελθόντα Ὀκτώβριον τὸ Ε.Α.Μ., φρονοῦν ὅτι ἠνδρώθη ἀρκετά, ἐκήρυξεν ἕνα εἶδος ἐπαναστάσεως, ἀπεκάλυψε τοὺς σκοποὺς του καὶ ἐπετέθη κατὰ τοῦ Ζέρβα. Ἐνόμιζεν ὅτι θὰ τὸν ἐξουδετέρωνε καὶ αὐτόν, ὅπως εἶχεν ἐξουδετερώσει προηγουμένως τὸν Σαράφην καὶ τὸν Ψαρρόν, ἵνα κατόπιν στρέψῃ τὰς ἐνεργείας του πρὸς τὰς Ἀθήνας, πρὸς πλήρη καὶ ἐντὸς αὐτῶν ὀργανικὴν ἐπικράτησιν. Ἡ παρυσία καὶ ἡ ἀντίστασις τοῦ Ζέρβα πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἠμπόδισαν τὴν ἐπέκτασιν τοῦ Ε.Α.Μ. εἰς ὅλην τὴν ὑπαίθρον, ὅπως καὶ τὰ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Ράλλη ληφθέντα μέτρα ἐματαίωσαν τὰς προσπάθειάς του ἐν Ἀθήναις. Καὶ οὕτω εἰσερχόμεθα εἰς τὸ λεπτόν ζήτημα τῆς δράσεως τῶν ταγμάτων ἀσφαλείας.

Γ'. Τὰ Τάγματα Ἀσφαλείας.

Αἱ ποικιλῶν μοι δυναμικαὶ Ἐθνικιστικαὶ Ὀργανώσεις, στερούμεναι μέσων καὶ ὄπλων, ἦσαν καὶ εἶναι ἀνίκανοι νὰ ἀντιστοῦν εἰς τὸν ὀργανωμένον καὶ ἐξωπλισμένον (ὑπὸ τῶν Ἀγγλων) καθαρὸν πλέον κομμουνιστικὸν κίνδυνον. Οἱ ἀστοί, περίτρομοι, ἐνισχύουν χρηματικῶς τὸ Ε.Α.Μ., ὑπὸ τὴν ἀπροκάλυπτον ἀπειλήν του, δολοφονοῦντος εἰς τὰς πόλεις καὶ τὴν ὑπαίθρον πάντα ἀντιδρῶντα. Πολλὰ εἶναι τὰ θύματα, ἰδίᾳ μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν. Διὰ νὰ φαίνεται ὅμως ὅτι κάμνουν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα, ἐδολοφόνουν καὶ δολοφονοῦν ἐκάστοτε μεμονωμένα μικρὰ Γερμανικὰ τμήματα καὶ μεμονωμένους Γερμανούς, με ἀποτέλεσμα τὸ κάψιμο χωριῶν ὀλοκλήρων περιφερειῶν καὶ τὸν τυφεκισμὸν χιλιάδων ἀθῶων ὁμήρων, ἰδίᾳ τῆς ἀστικῆς τάξεως.

Αὐτὰ ὄχι μόνον δὲν συνεχίνησαν τὸ Ε.Α.Μ., ἀλλ' εὑρίσκεν ὅτι ἡ ἐπεκτεινομένη ἀπαθλίωσις τῶν πληθυσμῶν προῆγε τοὺς σκοποὺς του. Καὶ τὸ ραδιό-

φωνον τοῦ Λονδίνου ἐξυμνεῖ τὴν ἥρωϊκὴν ἐν Ἑλλάδι ἀνταρτικὴν δρᾶσιν, ἐξάπτει τὰ πνεύματα καὶ ἐνισχύει ἠθικῶς τὸ Ε.Α.Μ.

Τὰ Τάγματα Ἀσφαλείας ἀπετέλεσαν τὸ μόνον δι' αὐτοὺς πραγματικὸν ἀντίπαλον δέος. Ἀπὸ τοῦ ἄλλοῦ ὅμως θὰ ἤρουντο τὰ ὄπλα τὰ τάγματα αὐτὰ παρὰ ἀπὸ τοὺς Γερμανούς : Καὶ ἤδη ζητοῦνται ἀπὸ παντοῦ σχεδὸν (Πάτριαι, Τρίπολις, Καλάμαι, Κόρινθος, Λαμία κλπ.) νὰ τοὺς ἀποσταλοῦν τμήματα Ταγμάτων Ἀσφαλείας, διὰ νὰ ἀποτινάξουν τὸν Ἑαμικὸν ζυγόν, ὁ ὁποῖος εἶναι βαρὺς, σκληρὸς καὶ δυσβάστακτος. Καὶ ἔρχεται τὸ ραδιόφωνον τοῦ Καΐρου, τὸ ὁποῖον στιγματίζει ὡς προδότας τοὺς εἰς τὰ Τάγματα ὑπηρετοῦντας, καὶ τὴν ἐπομένῃ παρουσιάζονται οἱ Ἑαμίται καὶ μᾶς λέγουν : Τί θὰ κάμετε τώρα μετὰ τὸ πατριωτικὸν μήνυμα τοῦ Τσουδεροῦ ;

Ὁ πολὺς κόσμος δὲν διαβλέπει γερμανικὸν διὰ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος κίνδυνον, μετὰ τὴν τροπὴν τοῦ πολέμου ὑπὲρ τῶν Συμμάχων, ἐνῶ βλέπει τρομερὸν κίνδυνον διὰ τὸν τόπον, τὴν ἐπικράτησιν τῶν κομμουνιστῶν, ἔστω καὶ προσωρινῶς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, καὶ προτιμᾷ νὰ συμμαχήσῃ καὶ μετὰ τὸν διάβολον ἀκόμη διὰ νὰ τοὺς ἀποκλείσῃ τὴν πιθανότητα τῆς ἐπικρατήσεως.

Τὰ ὄπλα, τὰ ὁποῖα ὄλος αὐτὸς ὁ κόσμος ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς Γερμανούς, ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει πρόκειται νὰ τὰ στρέψῃ κατὰ τῶν Συμμάχων. Ἄς εἶναι ὅλοι ἀπολύτως βέβαιοι ὅτι αὐτὸ δὲν πρόκειται νὰ συμβῆ ποτέ.

Δ'. Τί πρέπει νὰ ἐπιζητηθῇ ;

1) Ἀγωνιώδης ἐκ μέρους σας προσπάθεια διὰ τὴν ἐπαύξησιν τῶν ποσοτήτων καὶ εἰδῶν διατροφῆς. Αἱ ἀρχικῶς καθορισθεῖσαι ποσότητες εἶναι ἤδη ἀνεπαρκεῖς, λόγῳ μειώσεως τῆς παραγωγῆς, αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δεομένων συνδρομῆς, λόγῳ πυρπολήσεως τῆς ὑπαίθρου, ἐλλείψεως μεταφορικῶν μέσων καὶ ἀφαντάστου ἀκριβείας τῶν ἐναπομεινάντων.

2) Ἐνιαία ἀντιπροσώπευσις Ὑμῶν καὶ τῶν Ἀγγλων ἐνταῦθα, πρὸς ἐνιαίαν καὶ λογικὴν ρύθμισιν τοῦ ἀνταρτικοῦ ἀγῶνος καὶ τὴν διάθεσιν τῶν πιστώσεων, αἵτινες καὶ μόναι ἐξαναγκάζουσι πάντας εἰς συμμόρφωσιν πρὸς τὰς διδομένας ὁδηγίας. Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἀναγνώρισις κλιμακίου Κυβερνήσεως ἐνταῦθα. Πληροφοροῦμαι ὅτι διεβιβάσθη ἐντεῦθεν σημεῖωμα ὅτι τὰ πολιτικὰ κόμματα συμφωνοῦσι πρὸς τὴν τοιαύτην κατεύθυνσιν. Αὐτὸ ἂν δὲν ἀποτελεῖ δόλον, πάντως ὁ διαβιβάσας κακῶς ἀντελήφθη τὴν πραγματικότητα.

Μόνον τὸ Ε.Α.Μ. ἐπιζητεῖ τὸ τοιοῦτον, διαδίδον ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἔχει ἐξησφαλισμένην τὴν συγκατάθεσιν τῶν Ἀγγλων. Ἡ ἔγκρισις τοῦ σχεδίου των εἶναι νὰ ἐπιβοῦν τῆς Ἀρχῆς, διὰ τῆς παραιτήσεως τῆς Κυβερνήσεως. Αὐτὸ ὅμως θὰ ἦτο πραγματικὴ συμφορὰ. Τὰ σχέδιά των εἶναι ὑπουλα καὶ καταχθόνια. Χρειάζεται συνεπῶς προσοχή. Δυστυχῶς πληροφοροῦμεθα ὅτι ἡ ὀργάνωσις των ἔχει διεισδύσει καὶ εἰς ὅλας τὰς ὑπηρεσίας σας αὐτοῦ, ὅπως καὶ ἐδῶ.

3) Δὲν ἀποκλείομεν τὴν συμμετοχὴν τῶν ἀριστερῶν κομμάτων εἰς τὴν μέλλουσαν πρώτην Ἐθνικὴν καὶ Οἰκουμενικὴν Κυβέρνησιν, καὶ ἐν ἀνάγκῃ τὴν

πρόσληψιν αὐτόθι ἀπὸ τοῦδε ἑνὸς ἢ δύο μετριοπαθῶν ἀριστερῶν. Κανείς ἐκ τῶν τοιούτων πυρήνων δὲν θὰ θεωρηθῆ ὅτι ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν ἀνασχηματισμοῦ τῆς Κυβερνήσεως, ἢ ὅποια θὰ συγκροτηθῆ ἐνταῦθα ἐξ ἀρχῆς. Ὁ ἔχων τὸ δικαίωμα τοῦ σχηματισμοῦ τῆς Κυβερνήσεως (Ἀντιβασιλεὺς) δέον νὰ εὐρίσκειται ἀπὸ τοῦδε ἐνταῦθα, ἐφωδιασμένος μὲ τὰ ἔγκυρα πληρεξούσια. Ἡ προσυνεννόησις θὰ ἔχη προλειάνει τὴν ἀποδοχὴν τῆς λύσεως αὐτῆς.

4) Ἐπισυνάπτομεν τὴν τελευταίαν σχετικὴν ἐκθεσιν περὶ τῆς δράσεως τοῦ Ε.Α.Μ. ἐν Μακεδονίᾳ. Ἐκ τῆς ἐκθέσεως ταύτης προκύπτει ἡ πλήρης συνεργασία τοῦ Ε.Α.Μ. μετὰ τῶν βουλγαριζόντων ἐντοπίων, καθὼς καὶ μετὰ τῶν Σέρβων καὶ Βουλγάρων κομμουνιστῶν. Παρόμοιαι ἐκθέσεις τὸ ἐμφανίζουσι συνεργαζόμενον ἐν Βορείῳ Ἠπειρῷ μετὰ τοῦ Ἀλβανικοῦ Ε.Α.Μ. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι οἱ ἰδικοὶ μας κομμουνισταὶ εἶναι διεθνισταὶ, ἐνῶ οἱ ἄλλοι εἶναι ἐθνικόφρονες. Ἐκ Μακεδονίας ἔχομεν ἐπικλήσεις περὶ ἐπαπειλουμένων κινδύνων.

5) Ἐπισυνάπτομεν ἐπίσης ἐκθέσεις περὶ τῶν καταστροφῶν τῆς δυτικῆς Μακεδονίας, αἱ ὅποια εἶναι συνέπειαι τοῦ δῆθεν ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος. Παρόμοιαι εἶναι αἱ ἐκθέσεις πού ἀφοροῦν τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Φθιώτιδα, Αἰτωλο—Ἀκαρνανίαν, Πελοπόννησον κλπ.

Ἡ φθορὰ καὶ εἰς ἔμφυχον ὕλικόν καὶ εἰς ἄψυχον ὕλικόν εἶναι ἀνυπολόγιστος. Οἱ ἄστεγοι, λόγῳ τοῦ χειμῶνος καὶ τῶν στερήσεων, θερίζονται καθημερινῶς ὑπὸ αὐξουσῶν κλίμακα. Καλλιέργεια δὲν ἐπιχειρεῖται. Αἱ καταστροφαι ἐπῆλθον πρὸ τῆς συγκομιδῆς.

6) Ἄς ἐνώσωμεν τὰ χέρια καὶ ἄς ἐντείνωμεν ἕκαστος τὰς δυνάμεις διὰ νὰ περισώσωμεν ὅ,τι δύναται νὰ περισωθῆ ἀκόμη. Ἄς μὴ ζητοῦν οἱ Ἀγγλοὶ περισσοτέρας θυσίας ἀπὸ ἡμᾶς. Ἄς μὴ μᾶς βομβαρδίζουν σὰν τὴ Σόφια. Ἐκεῖνοι εἶναι ἐχθροί, ἡμεῖς εἴμεθα φίλοι.

Ὁ Θεὸς ἄς φωτίσῃ τὴν διάνοιαν καὶ τῶν ἰδικῶν μας ἀριστερῶν.

Ἀθῆναι, Αὐγούστος 1943

Στυλιανὸς Γονατᾶς ».

Τῆς ἐκθέσεως αὐτῆς ἔλαβε γνῶσιν καὶ ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ὁ Β', ὅστις καὶ παρέμεινεν εἰς Λονδῖνον καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, μέχρις οὗ διὰ δημοψηφίσματος ἀπεφάνθη ὁ Λαὸς ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου Του.

Τὴν ἐκθεσιν αὐτὴν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τὴν ἐδημοσίευσαν καὶ αἱ Ἀθηναϊκαὶ ἐφημερίδες («Β ἤμα», Αὐγούστος 1945, καὶ «Ἀκρόπολις» Ἰούνιος 1948).

Ἐλαβα σχετικὰ μηνύματα καὶ ἀπὸ τὸν Τσουδερόν, μὲ τινὰς ἐπιφυλάξεις, καὶ ἀπὸ τὸν Βύρωνα Καραπαναγιώτην, Ὑπουργόν τότε ἐκεῖ τῶν Στρατιωτικῶν, ὁ ὅποιος μοῦ ἔγραφεν : «Ἀγαπητέ μου Πρόεδρε. Ἡ ἐκθεσίς σας ἔθηκε πρὸ ἡμῶν μὲ μεγάλην σαφήνειαν τὰς ἀπόψεις καὶ ἀποφάσεις τοῦ πολιτικοῦ κόσμου τῆς Ἑλλάδος. Ἡ διατύπωσις δὲ αὐτῶν γενομένη παρ' ὑμῶν, τοῦ ὁποίου γνωστὴ καὶ ἀναμφισβήτητος εἶναι ἡ μετριοπάθεια, συντελεῖ ὥστε νὰ πεισθοῦν καὶ οἱ μᾶλλον δῶσπιστοι. Εἶναι ἰδιαιτέρως εὐχάριστον ὅτι αἱ ἀπόψεις σας κατέστησαν ἤδη γνωσταὶ εἰς τοὺς φίλους μας Ἀγγλοὺς . . . ».

ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ Σ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ ΚΑΙ Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ
ΕΙΣ ΑΙΓΥΠΤΟΝ

Εἰς Αἴγυπτον εἶχον διαπεραιωθῆ, πλὴν τῶν στρατιωτικῶν καὶ ἰδιωτῶν, καὶ διάφοροι πολιτικοί, ὡς οἱ Σ. Βενιζέλος, Κ. Ρέντης, Ἄ. Μυλωνᾶς, Θ. Τσάτσος, Γ. Βασιλειάδης κλπ. καὶ τελευταῖος ὁ Γ. Παπανδρέου.

Δὲν θὰ ἐπεκταθῶμεν εἰς λεπτομερείας, αἱ ὁποῖαι εἶναι πολλαί, ἀλλὰ θὰ περιορισθῶμεν εἰς γενικὰς γραμμὰς καὶ ἰδίᾳ εἰς ὅτι με ἀφορᾷ προσωπικῶς.

Εἰς Αἴγυπτον, μετὰ τὸν Τσουδερόν, ἐσχηματίσθη, διὰ τινὰς ἡμέρας μόνον, Κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Σοφοκλῆν Βενιζέλον καὶ κατόπιν ὑπὸ τὸν Παπανδρέου, ἐπιζητήσαντα νὰ εὐρύνη ὅσον τὸ δυνατὸν τὴν Κυβέρνησίν του διὰ συμμετοχῆς εἰς αὐτὴν καὶ τῶν ἀριστερῶν, ἵνα διαλυθῆ μία ἄλλη Κυβέρνησις, τὴν ὁποίαν εἶχον οὗτοι ἐγκαταστήσει εἰς τὰ βουνα τῆς ὑποδούλου Ἑλλάδος, ὑπὸ τὸν τίτλον Π.Ε.Ε.Α., ἧτοι Πολιτικὴ Ἐπιτροπὴ Ἐθνικῆς Ἀπελευθερώσεως. Εἰς τὴν Κυβέρνησιν αὐτὴν μετέσχον δι' ὀλίγας ἡμέρας καὶ κατόπιν παρητήθησαν καὶ οἱ Βενιζέλος, Ρέντης καὶ Μυλωνᾶς, ἐνῶ ὁ Θ. Τσάτσος παρέμεινε.

ΤΟ «ΕΘΝΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΝ»

Ὁ Παπανδρέου προεκάλεσε σύσκεψιν ὄλων τῶν ἐν Αἴγύπτῳ παρατάξεων (ὅπου ἀντεπροσωπεύετο καὶ τὸ Ε.Α.Μ., Ε.Λ.Α.Σ., Κ.Κ.Ε. κλπ.) κατὰ τὸν Μάϊον 1944, ἣ ὁποία κατέληξεν εἰς τὸ ἀποκληθὲν «Ἐθνικὸν Συμβόλαιον», δι' οὗ θὰ ἐπεδιώκετο :

1) Ἡ ἀνασύνταξις καὶ πειθάρχησις τῶν ἐνόπλων ἑλληνικῶν δυνάμεων τῆς Μέσης Ἀνατολῆς ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος.

2) Ἡ ἐνοποίησις καὶ πειθάρχησις ὑπὸ τὰς διαταγὰς ἐνιαίας Κυβερνήσεως ὄλων τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων καὶ κινήτοποιήσις αὐτῶν, ὅταν ἐπιστῆ ὁ καιρὸς, ἐναντίον τῶν κατακτητῶν.

3) Ἡ κατάργησις τῆς τρομοκρατίας εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπαιθρον καὶ ἡ παγίωσις τῆς προσωπικῆς ἀσφαλείας καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας τοῦ Λαοῦ, ὅταν καὶ ὅπου ὁ κατακτητὴς ἀποσύρεται.

4) Ἡ συνεχῆς μέριμνα διὰ τὴν ἐπαρκῆ ἀποστολὴν τροφίμων καὶ φαρμάκων εἰς τὴν ὑπόδουλον Ἑλλάδα.

5) Ἡ ἐξασφάλισις ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν συμμάχων, μετὰ τὴν προσεχῆ ἀπελευθέρωσιν τῆς Πατρίδος, τῆς τάξεως καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ὥστε ἀπηλλαγμένους καὶ ὑλικῆς καὶ ψυχολογικῆς βίας, νὰ ἀποφασίσῃ, ὡς κυρίαρχος, διὰ τὸ πολίτευμα, τὸ κοινωνικὸν καθεστῶς καὶ τὴν κυβέρνησιν τῆς ἀρεσκείας του.

6) Ἡ ἐπιβολὴ σκληρῶν κυρώσεων κατὰ τῶν προδοτῶν τῆς Πατρίδος καὶ τῶν ἐκμεταλλευτῶν τῆς δυστυχίας τοῦ Λαοῦ.

7) Ἡ πρόνοια διὰ τὴν ἄμεσον ἱκανοποίησιν, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν τοῦ Λαοῦ καὶ

8) Ἡ πλήρης ἱκανοποίησις τῶν Ἐθνικῶν δικαίων.

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἄνω συμφώνου, γενομένης ἀνασυντάξεως τῆς Κυβερνήσεως τὴν 2αν. Σεπτεμβρίου 1944, συμπεριελήφθησαν 7 ἀριστεροὶ ὡς Ὑπουργοὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Γεωργίου Παπανδρέου.

ΜΑΤΑΙΩΣΙΣ ΜΕΤΑΒΑΣΕΩΣ ΜΟΥ ΕΙΣ ΑΙΓΥΠΤΟΝ

Ἐγώ, μὴ ἱκανοποιημένος ἐκ τῆς ὅλης ἐξελίξεως τῆς ἐν Αἰγύπτῳ καταστάσεως, ἀπεφάσισα νὰ μεταβῶ ὁ ἴδιος ἐκεῖ, καὶ πρὸς τοῦτο ἀπέστειλα τὸ κάτωθι μῆνυμα κρυπτογραφικῶς, διὰ τοῦ ὑπὸ μυρίας προφυλάξεις λειτουργοῦντος πομποῦ ἀσυρμάτου.

«Διὰ Πρωτέα — Ἀποφασίσας ἔλθω προσωπικῶς Κáιρον παρακαλῶ διευκολύνετε ἀναχώρησιν. Ἄτομα ἐν ὄλῳ δέκα. Δὲν προτίθεμαι ἀναμιχθῶ Κυβέρνησιν, ἀλλὰ διαφωτίσω ἐγκύρως αὐτὴν καὶ συμμάχους ἐπὶ δημιουργηθείσης νέας καταστάσεως. Ἀπάντησις μόνον δι' ἰδίας ὁδοῦ. 7 Ἀπριλίου 1944».

Τὴν 20ὴν Ἀπριλίου ἔλαβα τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν :

«Ἀπὸ Πρωτέα — Σὲ ἐξορκίζω ἀναβάλλης ἀπόφασίν σου. Ἀνάγκη παραμείνης Ἀθήνας. Θεωρῶ ἐδῶ ἀφιξίν σου ἐπικίνδυνον. Ἐν ἀνάγκῃ ἀποστείλατε καὶ ἄλλον ἀντιπρόσωπόν σας, μὲ σαφεῖς τυχὸν νεωτέρας προσωπικὰς ἀντιλήψεις. Γράφω σχετικῶς. 18 Ἀπριλίου 1944».

Πλὴν τούτου ἐλήφθη διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ τὸ κάτωθι μῆνυμα :

«Ἀντιπρόσωπον—Ἀθήνας. Κυκλοφορεῖ ἐδῶ φήμη ὅτι Γονατᾶς ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀθηνῶν. Ὁ ἐδῶ πολιτικὸς κόσμος, ἐὰν δὲν ἀνεχώρησε, ζητεῖ ἐπειγόντως εἰδοποιηθῆ ὅτι κρίνει ἀναγκαῖον παραμείνῃ Ἀθήνας. Εἰδοποιήσατέ μας. 29 Ἀπριλίου 1944».

Εἰς αὐτὸ ἐδόθη ἡ ἐξῆς ἀπάντησις :

«Ὑπηρεσιακῶς — Κáιρον. Γονατᾶς ἐπρόκειτο ἔλθῃ Κáιρον, κατόπιν ὁμῶς εἰδοποιήσεώς σας 18 Ἀπριλίου, ληφθείσης διὰ τῆς ὑπηρεσίας μας, ὅτι παρουσία του εἰς Αἴγυπτον ὄχι μόνον δὲν ἦτο συμφέρουσα, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνος καὶ ὅτι εἶναι ἀνάγκη παραμείνῃ Ἀθήνας, τὸ ὅποιον ἐπαναλαμβάνετε καὶ ὑμεῖς ὡς γνώμην τοῦ αὐτόθι πολιτικοῦ κόσμου, ἀνέστειλεν ἀναχώρησίν του. Καίτοι ὁμῶς δὲν δύναται νὰ μαντεύσῃ τὰ αἴτια τῆς τοιαύτης ἀπόψεως, ἀπεφάσισε παραμείνῃ ἐνταῦθα, ὅπως μὴ παρεμβάλῃ ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐπιζητούμενην πολιτικὴν λύσιν, εἶναι ὁμῶς πάντοτε πρόθυμος νὰ ἔλθῃ, μόνις εἰδοποιηθῆ ἀρμοδίως ὅτι παρουσία του αὐτόθι καθίσταται ἀναγκαία καὶ ὠφέλιμος. 30 Ἀπριλίου 1944».

ΚΑΙ ΑΛΛΗ ΕΚΘΕΣΙΣ ΜΟΥ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗΝ

Καὶ μίαν ἄλλην μακρὰν ἐκθεσιν συνέταξα κατὰ Μάρτιον τοῦ 1944 καὶ διεβίβασα ἀρμοδίως, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς. Ἦτο πολὺ μακρὰ ὥστε νὰ περιληφθῆ αὐτοῦσία ἐνταῦθα, καὶ διὰ τοῦτο θὰ περιλάβω μόνον περικοπὰς αὐτῆς :

«Ἡ κοινὴ ἐν Ἑλλάδι γνώμη ἀποδίδει ἐξαιρετικὴν σημασίαν εἰς τὴν διαφώτισιν τῆς Ἀμερικανικῆς κοινῆς γνώμης καὶ τῶν ἀρμοδίων ἐκεῖ προσώπων

περί τῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως καὶ τῶν προβλημάτων τὰ ὁποῖα τὴν ἀπασχολοῦν σήμερον καὶ ἐκείνων πού θὰ τὴν ἀπασχολήσουν αὐριον, μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου. Καὶ τοῦτο, διότι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς πιστεύει ὅτι αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι διαφωτιζόμεναι θὰ κρίνουν ἀμερολήπτως, ὡς μὴ ἐπιδιώκουσαι ἴδια συμφέροντα, καὶ θὰ συνηγορήσουν διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν δικαιῶν ἀξιώσεων του καὶ θὰ ἔλθουν καὶ αἱ ἴδιαι ἀρωγοὶ πρὸς ἐπούλωσιν τῶν πληγῶν του, ὡς ἔπραξαν καὶ εἰς ἄλλας δυσχερεῖς περιστάσεις τῆς Πατρίδος μας καὶ ἴδια κατὰ τὴν τελευταίαν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν (1922-24), ὁπότε Ἀμερικανικαὶ Ὄργανώσεις ἐβοήθησαν εἰς τὴν περισυλλογὴν καὶ τὴν μεταφορὰν τῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν δημιουργίαν ὄρφανοτροφείων, τὴν παροχὴν ἱατρικῆς βοήθειας καὶ τὴν πολλαπλὴν στοργικὴν μέριμναν ὑπὲρ τῶν ἐκδιωχθέντων ἐκ Τουρκίας πλέον τοῦ ἐνὸς ἑκατομμυρίου ὁμοειθῶν μας. Ἡ θέσις εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εὐρισκόμην (ἤμην τότε Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως) καὶ ἡ συνεργασία τὴν ὁποίαν εἶχον τότε μετὰ τῶν ἐν λόγῳ ὀργανώσεων μοὶ ἔδωσαν τὴν εὐκαιρίαν καὶ τὰ στοιχεῖα νὰ ἐκτιμήσω τὸ μέγεθος τῆς παρασχεθείσης βοήθειας, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς θὰ εἶναι πάντοτε εὐγνώμων.

Οἱ Ἕλληνες ὅλοι, ἀδιακρίτως πολιτικῶν φρονημάτων, αἰσθάνονται ἐξαιρετικὴν ἱκανοποίησιν καὶ ὑπερηφάνειαν ὅταν ἀκούουν ἀπὸ τοῦ ραδιοφώνου ὅτι ὁ Πρόεδρος τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, διάφοροι Γερουσιασταὶ καὶ ἄλλα ἐξέχοντα πρόσωπα τῆς Ἀμερικῆς ἀναγνωρίζουν τὴν σημαντικὴν συμβολὴν τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ παρόντος πολέμου, ἥτις διὰ τῆς ἡρωικῆς ἀντιστάσεώς της ἀπεκάλυψε τὴν μαχητικὴν γυμνότητα τῶν διαφημιζόμενων στρατιῶν τοῦ Μουσολίνι καὶ ἐνεθάρρυνεν οὕτω τοὺς Ἀγγλους νὰ ἀναλάβουν ἐπίθεσιν ἐν Ἀφρικῇ, καὶ διὰ τῆς ἐπίσης κατὰ τῆς Γερμανίας ἀντιστάσεώς της, ἴδια ἐν Κρήτῃ, ἐπεβράδυνε τὴν κατὰ τῆς Ρωσίας ἐπίθεσιν, τοῦθ' ὅπερ τόσον μετέβαλε τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ὅλου πολέμου, κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν, ὑπὲρ τῶν συμμάχων. Παρὰ ταῦτα φοβούμεθα μήπως ἡ Βουλγαρικὴ καὶ Ἀλβανικὴ προπαγάνδα, ἐνασκουμένη ἴδια ἐν Ἀμερικῇ, ἀποστερήσῃ τὴν Ἑλλάδα τῶν δικαιῶν καὶ ἱστορικῶν ἀξιώσεων της, ὡς ἐγένετο καὶ κατὰ τὸν παρελθόντα πόλεμον, ὁπότε ἡ Σερβία καὶ ἡ Ρουμανία ἐδιπλασιάσθησαν, ἡ δὲ Ἑλλάς ἡδικήθη. Διὰ τοῦτο ἐπαναλαμβάνω ὅτι ἡ παρεχομένη σήμερον εὐκαιρία πρὸς διαφώτισιν τῆς Ἀμερικανικῆς κοινῆς γνώμης καὶ τῶν ἀρμοδίων προσώπων εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας θεωρεῖται πολύτιμος παρ' ἡμῶν.

Ἡ Ἑλλάς, ἀνεπαρκῆς πάντοτε νὰ θρέψῃ τὸν πληθυσμὸν της ὡς ἐκ τοῦ ἀγόνου τοῦ ἐδάφους της, ἠναγκάσθη νὰ διαθρέψῃ τὰ πολυπληθῆ ἰταλικά καὶ γερμανικά στρατεύματα κατοχῆς, τὰ ὁποῖα ἐπὶ πλέον ἐξήγαγον τὰ μόννα προϊόντα μας εἰς τροφίμα, τὸ ἔλαιον καὶ τὴν σταφίδα καὶ ἐξήγαγον ἐπίσης τὰ ἀρπαγέντα παρ' αὐτῶν καπνά μας, ἐξ ὧν προσεποριζόμεθα συνάλλαγμα. Πλὴν ὁμως τῆς ἐπισιτιστικῆς ἀπαθλιώσεώς μας ὑπέστημεν καὶ νομισματικὴν ἀπαθλίωσιν, διότι πληρώνομεν βαρύτερα ἐξοδα κατοχῆς καὶ ἐπὶ πλέον ἡ

Ὁ Στυλ. Γοναῖς μετὰ τῆς συζύγου του καὶ τῆς κόρης των Χάρης εἰς τὴν παιδικὴν κατασκήνωσιν εἰς Μπάφι (πλησίον τῶν Ἀθηνῶν) τῶν τέκνων τῶν σφαγιασθέντων κατὰ τὴν Κατοχὴν. — Αὐγούστος 1946.

πτωχή Ἑλλάς ὑποχρεώνεται νὰ δανείζη τὴν Γερμανίαν δισεκατομμύρια δραχμῶν μηνιαίως, διὰ τῶν ὁποίων αὕτη πληρώνει τοὺς μισθοὺς τοῦ Στρατοῦ τῆς, δραχμὰς τὰς ὁποίας ἐλλείπει πόρων μᾶς προμηθεύει ἡ ἐκτυπωτικὴ μηχανή, ἐπὶ ἀπαθλιώσει καὶ ἐξευτελισμῶ τοῦ νομίσματός μας, οὕτως ὥστε ἐν δολλάριον στοιχίζει σήμερον 2 ἑκατομμύρια δραχμὰς.

Πλὴν τῆς πείνας καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς θανάτων, τῆς οἰκονομικῆς ἐξαθλιώσεως, ἡ κατοχὴ ἐγέννησεν εἰς τοὺς σχετικῶς ὀλίγους, ἐν ἀρχῇ, κομμουνιστὰς τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπως ἐκμεταλλεῦόμενοι καὶ ἐπιτείνοντες διὰ διαφορῶν ἀτίμων μέσων τὴν δυστυχίαν τοῦ Λαοῦ ἐπιβληθῶσι καὶ καταλάβωσι τὴν ἀρχὴν, ἅμα τῇ ἀπελευθερώσει. Δὲν ἀπεκάλυψαν ὅμως ἀπ' ἀρχῆς τὰ σχέδιά των. Παρουσιάσθησαν ὡς Ἐθνικὸν Ἀπελευθερωτικὸν Μέτωπον — Ε.Α.Μ. — καὶ παρέσυραν εἰς τὰς τάξεις των καὶ ἀφελεῖς ἐθνικῶφρονες — καὶ ἐφωδιάσθησαν παρὰ τῶν Ἀγγλων δι' ὄπλισμοῦ, διὰ νὰ ἀπασχολοῦν ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρας ἐχθρικὰς δυνάμεις. Οὗτοι ὅμως ἐπετίθεντο κατὰ μεμονωμένων Γερμανῶν ἢ ὀλιγαριθμῶν τμημάτων των, ἐν γνώσει ὅτι οἱ Γερμανοὶ — ὡς εἶχον προκηρύξει — θὰ ἐφόνευον ἔναντι ἐκάστου Γερμανοῦ 50 Ἑλληνας καὶ θὰ κατέστρεφον τὰ χωρία εἰς τὰ ὁποῖα θὰ ἐδολοφονοῦντο οἱ ἄνδρες των. Οὕτω εἰς τὰ Καλάβρυτα ἐτυφεικίσθησαν ὅλοι οἱ ἄρρενες κάτοικοι ἀπὸ 16 ἕως 60 ἐτῶν καὶ ἡ κωμόπολις ἐπυρπολήθη. Καὶ τότε ἠκούσαμεν ἀπὸ τὸ ραδιόφωνον, εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκπομπὴν τῆς «Φωνῆς τῆς Ἀμερικῆς» ὅτι εἰς ὠρισμένας πόλεις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐγένοντο ἔντονοι διαμαρτυρίαι διὰ τὰς ἀγριότητας καὶ ἀπανθρωπίας τῶν Γερμανῶν. Καὶ ὁ Λαὸς αἰτιᾶται τοὺς Ἀγγλους, οἱ ὁποῖοι ἐφοδιάζουν τὸ Ε.Α.Μ. διὰ πολεμικοῦ ὕλικου τὸ ὁποῖον στρέφεται ἐναντίον του καὶ ἐφθασεν εἰς τὸ σημεῖον νὰ ζητῇ ὄπλα ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς, διὰ νὰ ἀμυνθῇ κατὰ τῶν Ἑαμιτῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον παρεξηγοῦν ἐπίσης οἱ σύμμαχοι καὶ τὸ ἐκλαμβάνουν ὡς συμμαχίαν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐναντίον των, ἐνῶ ἐν τῇ πραγματικότητι πουθενά ἄλλου αἰ εὐχαὶ ὑπὲρ τῆς νίκης τῶν Συμμάχων δὲν εἶναι εἰλικρινέστεραι παρὰ ἐδῶ καὶ εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν πρόκειται τὰ ὄπλα αὐτὰ νὰ στραφοῦν ἐναντίον των.

Ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς συνήθισε νὰ θεωρῇ φίλον τὸν Λαὸν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ διὰ τὰ φιλικὰ του αἰσθήματα, καὶ διότι πλέον τοῦ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου ὁμοεθνῶν του ζῆ καὶ εὐημερεῖ ἐκεῖ, ὀπόθεν βοηθεῖ οἰκονομικῶς τοὺς παραμένοντας ἐν Ἑλλάδι οἰκίους του.

Διὰ τοῦτο θέλομεν νὰ πιστεύωμεν ὅτι θὰ τύχωμεν τῆς ὑποστηρίξεώς σας εἰς τὸ συνέδριον τῆς εἰρήνης. . . .

Στυλιανὸς Γονατᾶς»

ΠΑΡΑΜΟΝΑΙ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕΩΣ

Ἡ ἐσωτερικὴ μας κατάστασις, παρὰ τὴν συμμετοχὴν τῶν ἀριστερῶν εἰς τὴν Κυβέρνησιν Παπανδρέου, οὐδόλως ἐβελτιώθη. Εὐτυχῶς ὅμως ἐν τῷ μεταξύ ἡ πολεμικὴ κατάστασις ἐξελίσσετο ραγδαίως ὑπὲρ τῶν Συμμάχων, οἵτινες εἶχον κάμει ἤδη ἀπόβασιν εἰς Ἱταλίαν καὶ ἐβάδιζον πρὸς βορρᾶν. Τῶν

ἀποβατικῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων μετεῖχε καὶ ἡ σχηματισθεῖσα 3ῃ Ὀρεινῇ Ταξιαρχία, ἥτις ἰδιαιτέρως διεκρίθη κατὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Ρίμινι, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Τσακαλιῶτον. Τὴν 7ην Σεπτεμβρίου 1944 μετέβη εἰς Νεάπολιν τῆς Ἰταλίας καὶ ὁ Παπανδρέου μετὰ μέρους τῆς Κυβερνήσεώς του. Ἀλλὰ καὶ ἐξ Ἑλλάδος εἶχεν ἀρχίσει ἡ τμηματικὴ ἀποχώρησις τῶν γερμανικῶν τμημάτων πρὸς βορρᾶν, πρᾶγμα ποῦ ἀπεθράσυνε τοὺς Ἑαμίτας, δι' ὃ καὶ ἠναγκάσθημεν νὰ ἀποστείλωμεν τὸ κάτωθι τηλεγράφημα τὴν 22αν Σεπτεμβρίου 1944, ὑπογεγραμμένον παρ' ἐμοῦ, τοῦ Σοφοῦλη καὶ τοῦ Καφαντάρη :

« Πρόεδρον Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως

Μπάρι (Ἰταλίας)

Παρὰ συμμετοχὴν εἰς Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν Καίρου ἀντιπροσώπων Ε.Α.Μ. καὶ Κ.Κ.Ε., ἐξακολουθεῖ ἀτυχῶς συνεχῆς ἐγκληματικὴ δρᾶσις ὀργάνων των εἰς βάρος πληθυσμοῦ ὑπαίθρου καὶ ἐλευθερουμένων πόλεων ἐκ τῆς ἀποχωρήσεως στρατευμάτων κατοχῆς. Ἐγγιζούσης ἤδη ὁμοίως ἀπελευθερώσεως Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς ἐπικαλούμεθα, ἐν ὀνόματι συμμαχικῆς ἀλληλεγγύης, ἄμεσον Ὑμῶν ἐπέμβασιν πρὸς διάσωσιν κινδυνεύοντος καὶ ἀγωνιῶντος πληθυσμοῦ ἀπὸ τὴν ἀφευκτον σφαγὴν τῶν ἀναρχικῶν.

Δύναμις χιλίων ἀλεξιπτωτιστῶν, ριπτομένη εἰς τὰ περιχώρα Ἀθηνῶν, δὲν θὰ προσεβάλλετο ὑπὸ ἀπομενόντων τμημάτων τοῦ ἐχθροῦ, ἐνδιαφερομένων ἐφεξῆς μόνον διὰ τὴν ἀποχώρησίν των πρὸς βορρᾶν».

Ὁ Ε.Λ.Α.Σ., ὁ ἑαμικὸς δηλ. στρατός, ἐνῷ ἡδύνατο εὐκολώτατα νὰ καταστρέψῃ σιδηροδρομικὰς καὶ ὁδικὰς γεφύρας καὶ νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς ἀποχωροῦντας Γερμανοὺς εἰς παράδοσιν, οὐδὲν τοιοῦτον ἐπεχείρησεν, ἀλλ' ἤρκεῖτο νὰ συνάξῃ τὰ ἀπορριπτόμενα ἢ εἰς ἀποθήκας ἐγκαταλειπόμενα παρ' αὐτῶν ὄπλα, διὰ νὰ αὐξήσῃ τὴν μαχητικὴν του δύναμιν καὶ κυριαρχήσῃ εἰς τὸ ἐσωτερικόν.

Οἱ Ἰταλοὶ ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1943 εἶχον καταρρεύσει καὶ παρεδίδοντο εἰς τοὺς κατὰ πολὺ ὀλιγαριθμοτέρους αὐτῶν Γερμανοὺς, ὡς αἰχμάλωτοι, ἢ παρέδιδον τὰ ὄπλα των εἰς τοὺς Ἑαμίτας, οἵτινες τοὺς ἐβοήθουν νὰ ἀποδράσουν. Καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς εἶχον ἔτι πλέον ἐνισχυθῆ εἰς ὄπλα οἱ Ἑαμίται.

Ἀπὸ μίαν ἐκθεσιν πρὸς ἐμὲ ἐκ Μακεδονίας ἀντιγράφω μερικὰς περικοπὰς : « Ἀπὸ τῆς Ἰταλικῆς ἰδίᾳ καταρρεύσεως ἡ κατάστασις ὀλονὲν χειροτερεῖ. Εἰς τὰ πηλήγια τοῦ Στρατοῦ τοῦ Ε.Λ.Α.Σ. ἐτέθη τὸ σφυροδρέπανον καὶ ὡς χαιρετισμὸς καθιερώθη ὁ ὑψωμένος γρόνθος. Οἱ ἀντάρται αὐτοὶ ἠκούσθησαν νὰ λέγουν εἰς βουλγαρίζοντας συγκεντρωμένους χωρικοὺς «Νὰ τὸ ξέρετε καλά, δὲν θὰ ξαναπατήσῃ ἐδῶ ἡ Ἑλλάς, ἡ ὁποία 30 χρόνια σᾶς τυράννισε, καὶ θὰ ἔλθῃ ἡ Ρωσία ἢ ἡ Βουλγαρία, δι' αὐτὸ πρέπει νὰ συναγωνισθῆτε μαζί μας». Αἱ βουλγαρικαὶ συμμορίαι κυκλοφοροῦν ἐλευθέρως καὶ συνεργάζονται μὲ τοὺς ἀντάρτας τοῦ ΕΑΜ. Ἐπίσης λέγουν εἰς τὸν πληθυσμὸν ὅτι δὲν πρόκειται νὰ παραδώσουν τὰ ὄπλα ὅταν ἔλθουν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον οἱ πούλημένοι, οὔτε θὰ ἐπιτρέψουν εἰς τοὺς Ἀγγλο-Ἀμερικανοὺς νὰ ἀνακατευθοῦν εἰς τὰ ἐσωτερικά μας. Χρειάζεται ἄμεσος μέριμνα διὰ τὴν Μακεδονίαν. Παρ' ὅλα

αὐτὰ ἢ πλειονότης τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι ἐθνικισταί, ἀλλὰ χρειάζεται νὰ ὀργανωθοῦν καὶ νὰ ὀπλισθοῦν. Στείλατε τουλάχιστον ἀνώτερον ἀξιωματικόν, ὁ ὁποῖος νὰ συντονίσῃ καὶ κατευθύνῃ τὰς μεμονωμένας ἐνεργείας. . . ».

Καὶ ὁ Παπανδρέου εἶναι βέβαιον ὅτι κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ἕνα πείσῃ τὴν Ἀγγλικὴν Στρατιωτικὴν Διοίκησιν ὅπως διαθέσῃ ἀνάλογον δύναμιν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀθηνῶν, ἐφ' ὅσον ἤτο βέβαιον ὅτι τὰ γερμανικὰ τμήματα ἀπεχώρουν, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούετο, ἴσως διότι δὲν ἤθελον νὰ ἐξασθενίσουν τὰς ἐν Ἰταλίᾳ δυνάμεις των.

Μία μεσοβασιλεία ἐπεκράτει εἰς Ἀθήνας καὶ τὰ ἄτακτα στοιχεῖα ἤρχισαν νὰ ἐνθαρρύνωνται. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀποφυλακίσεώς μου ἀπὸ τὰς φυλακὰς Χαϊδαρίου ἤρχισαν οἱ ἀριστεροὶ μίαν ἔντονον πολεμικὴν ἐναντίον μου, ὡς συνεργαζομένου μετὰ τὴν Κυβέρνησιν Ράλλη, ὡς ὑποστηρίζοντος τὰ Τάγματα Ἀσφαλείας καὶ εὐρισκομένου ἐν συνεννοήσει μετὰ τοὺς Γερμανοὺς. Εἰς τὰ δελτία των ἀνέφερον πάντοτε τὸ ὄνομά μου καὶ εἰς τὰ τοιχοκολλήματά των με περιέλουον με ὕβρεις.

Ἐπιτροπαὶ πολυάριθμοι, ἀλλὰ καὶ ὑποπτοὶ ἐζήτουν νὰ παρουσιασθοῦν εἰς ἐμέ, καὶ ἡ Ἀστυνομία, τὴν ὁποίαν εἰδοποίησα, ἐκώφευεν. Ἐφοβούμενη δολοφονίαν, καθ' ὅσον τὴν 21ην Σεπτεμβρίου 1944 εἶχε φονευθῆ εἰς Πειραιᾶ ὁ Βαρδινογιάννης, καθ' ὅμοιον τρόπον. Ἐνίοτε τοὺς ἐδεχόμην καὶ με ἰταμότητα ἐζήτουν νὰ πᾶμε μαζὶ εἰς τὸν Ράλλην καὶ τὸν Ἐρυθρὸν Σταυρὸν κλπ. Κατῶρθονα ὁμως με καλὸν τρόπον νὰ ἀποφεύγω.

Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ

Τὴν 22αν Σεπτεμβρίου ἤλθεν εἰς τὴν οἰκίαν μου ὁ Φίλιππος Μανουηλίδης, πρῶν ὑπουργός, στενὸς φίλος τοῦ Παπανδρέου καὶ μοὶ ἐπέδειξε τηλεγράφημα, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ στρατηγὸς Σπηλιωτόπουλος, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀναθέσει ἡ Κυβέρνησις Παπανδρέου τὴν τήρησιν τῆς τάξεως ἐν Ἀθήναις μέχρις ἀφίξεώς της, ἀνεγνωρίζετο καὶ παρὰ τοῦ Στρατηγείου Μέσης Ἀνατολῆς καὶ παρὰ τοῦ Ἀγγλοῦ στρατηγοῦ Σκόμπυ (Scobi), ὅστις εἶχε διορισθῆ ἀρχηγὸς τῶν διὰ τὴν Ἑλλάδα προοριζομένων βρεττανικῶν καὶ ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Ὅλα τὰ κρατικὰ τμήματα Ἀθηνῶν — Ἀστυνομίας, Χωροφυλακῆς κλπ. — ὑπήχθησαν οἰκειοθελῶς ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Σπηλιωτοπούλου, πρᾶγμα ποῦ καὶ ἐγὼ συνίστων εἰς ὅσους με ἠρώτων.

Τὴν 3ην Ὀκτωβρίου με ἐπεσκέφθη ἐκ νέου ὁ Φίλιππος Μανουηλίδης, ὡς ἐκπρόσωπος πλέον τοῦ Παπανδρέου ἐν Ἀθήναις, καὶ μοὶ εἶπε περὶ τῶν μέτρων τὰ ὁποῖα ἐλήφθησαν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Σπηλιωτοπούλου καὶ περὶ συνεννοήσεών των μετὰ τὸ Ε.Α.Μ., τὸ ὁποῖον ἔπεισαν νὰ ἀπομακρύνῃ τὰς στρατιωτικὰς του δυνάμεις ἀπὸ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν ἀγγλικῶν δυνάμεων, πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως, ἐφ' ὅσον, μάλιστα, εἰς τὴν ἐρχομένην Κυβέρνησιν ἦσαν καὶ ἰδικοὶ των Ὑπουργοί. Ἐν τῷ μεταξῦ

ἔφθασαν εἰς Ἀθήνας οἱ Ὑπουργοὶ Θεμ. Τσάτσος καὶ Ζεῦγος, κρυπτόμενοι ἀκόμη, ὅπως διαχειρισθοῦν τὴν ἐξουσίαν μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Παπανδρέου. Τὴν 9ην Ὀκτωβρίου μὲ ἐπεσκέφθη ὁ Θ. Τσάτσος καὶ μοὶ ὠμίλησε περὶ τῶν σκέψεων τοῦ Παπανδρέου, περὶ διορισμοῦ Ἀντιβασιλείας κλπ. Τὴν δὲ 10ην Ὀκτωβρίου, τὸ κλιμάκιον αὐτὸ τῆς Κυβερνήσεως — Τσάτσος, Ζεῦγος, Μανουηλίδης — ἐδημοσίευσεν προκηρύξεις πρὸς τὸν Λαόν, ἐξέδωκε διαταγὰς καὶ ὀλίγον βραδύτερον ἐγκατεστάθη παρὰ τῷ Ἀρχηγίῳ τῆς Ἀστυνομίας Πόλεων. Ὅλοι αἱ Ἀρχαὶ ἐδήλωσαν ὅτι ὑπακούουν εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τοὺς ἐνταῦθα ἐκπροσώπους της. Ἐπίσης ἐδήλωσαν συνεργασίαν καὶ τὸ Ε.Α.Μ., Ε.Λ.Α.Σ. καὶ Κ.Κ.Ε. καὶ ὡς ἐκ τούτου κάποιον πνεῦμα καθησυχαστικὸν ἐπεκράτησεν, ἀμβλυθείσης προσωρινῶς τῆς ἔως τότε ὀξύτητος.

Τὴν 17ην Ὀκτωβρίου ἀπεβιβάσθησαν καὶ ἀνῆλθον εἰς Ἀθήνας καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Ἄγγλον στρατηγὸν Σκόμπυ βρεττανικὰ στρατεύματα. Ὁ ἐνθουσιασμός μετὰ τοῦ ὁποίου ὑπεδέχθη ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς τὰ ἀγγλικὰ στρατεύματα ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος.

ΑΦΙΞΙΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΕΙΣ ΑΘΗΝΑΣ

Τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1944 ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἡ ὑπόλοιπος Κυβέρνησις, ὑπὸ τὸν Παπανδρέου, ὅστις ὠμίλησε πρὸς ὀγκώδη συγκέντρωσιν Λαοῦ εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος. Ἐκεῖ ἤκούοντο διάφορα συνθήματα καὶ ποικίλαι ἐκδηλώσεις, δι' ὃ καὶ ὁ Παπανδρέου ὠμίλησε κατὰ τρόπον ὥστε νὰ μείνουν ὅλοι εὐχαριστημένοι.

Εὐθὺς ὅμως ἀπὸ τῆς ἐπομένης ἤρχισαν αἱ προστριβαὶ αἱ ἐνδοκυβερνητικαί, πῶν ἀριστερῶν ὑπουργῶν ἀξιούντων ἀπαράδεκτα πράγματα.

Ἡ σπουδαιότερα διαφωνία ἦτο ὁ τρόπος ἀνασυγκροτήσεως τοῦ νέου στρατοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ κρατοῦσα σκέψις ἦτο ὅτι ἔπρεπε νὰ διαλυθοῦν ὅλοι αἱ στρατιωτικαὶ μονάδες αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὸ Ε.Α.Μ. καὶ εἰς τὸ Ε.Δ.Ε.Σ., καθὼς καὶ τὰ Τάγματα Ἀσφαλείας — τὰ ὅποια ἤδη εὗρισκοντο κεκλεισμένα ἐντὸς τῶν στρατῶν των — καὶ νὰ κληθοῦν ὠρισμένοι κλάσεις, αἵτινες ὑπὸ τὰ μόνιμα στελέχη θὰ κατῆρτιζον τὸν νέον στρατόν. Τοῦτο ὅμως ἀφήρει ἀπὸ τοὺς Ἐαμίτας πᾶσαν ἐλπίδα δυναμικῆς ἐπικρατήσεως καὶ συνεπῶς ἦτο δι' αὐτοὺς ἀπαράδεκτον.

Οὕτω τὴν 1ην Δεκεμβρίου 1944 παρητήθησαν οἱ 6 Ἐαμικοὶ Ὑπουργοί, καὶ αἱ ἐφημερίδες των Ριζοσπάστης, Ἐλευθερά Ἑλλάς, Λαοκρατία, ἤρχισαν σφοδρὰν πολεμικὴν κατὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον μου, πιθανῶς λόγῳ τῆς διαδόσεως ὅτι ἐπιστρέφει ὁ Πλαστήρας, ὁ ὁποῖος καθ' ὅλην τὴν κατοχὴν διέμενεν εἰς Γαλλίαν.

Τὴν ἐπομένην Σάββατον, 2 Δεκεμβρίου, μὲ τὰς ἐφημερίδας των καὶ τὰ χωνιά (εἶδος τηλεβόα) ἀνήγγειλον ὅτι αὔριον Κυριακὴν θὰ γίνῃ μέγα συλλαλητήριον, τὸ ὁποῖον θὰ ἐξήτει τὴν ἱκανοποίησιν ὠρισμένων ἀξιώσεων τοῦ Λαοῦ.

Τὴν Κυριακὴν ὕθην, 3 Δεκεμβρίου 1944, διὰ τῆς συγκροτήσεως, παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν, τοῦ προαγγελθέντος συλλαλητηρίου ἤρχισεν ἐπισήμως ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ε.Α.Μ.

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΩΝ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΜΟΥ

Ἐνα πολυάριθμον τμήμα διαδηλωτῶν, τὸ ὁποῖον κατήρχετο ἐκ τοῦ Πολυγώνου, ἐσταμάτησε κάτωθι τῆς οἰκίας μου καὶ ἐφώναζε ρυθμικῶς «Θάνατος στὸ Γονατᾶ», ἐκράτουν δὲ καὶ πανῶ, εἰς τὰ ὁποῖα ἦτο ἀναγεγραμμένον τὸ ἴδιον σύνθημα. Εὐτυχῶς δὲν προέβησαν εἰς ἄλλην βιαιάν πράξιν. Ἐγὼ τοὺς ἐβλεπα ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ παραπετάσματα τοῦ παραθύρου μου. Τὸ συλλαλητήριον συγκροτηθὲν ἀπὸ τὰ τμήματα τὰ ὁποῖα κατῆλθον ἐξ ὄλων τῶν συνοικιῶν κατηρθύνθη διὰ τῆς ὁδοῦ Σταδίου πρὸς τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος, ὅπου ἐπῆλθε σύγκρουσις μετὰ τῶν Κυβερνητικῶν δυνάμεων, αἵτινες τελικῶς τὸ διέλυσαν, ἀναγκασθεῖσαι νὰ πυροβολήσουν.

Τὴν ἐπομένην, 4 Δεκεμβρίου, ἐσηκνοθέτησαν μίαν πολυπληθεστάτην ψευδῆ κηδεῖαν ἐκ τριῶν κεκαλυμμένων φερέτρων (τὰ ὁποῖα ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθη ὅτι ἦσαν κενὰ) μετὰ τὰ θύματα, δῆθεν, τῆς συγκρούσεως τῆς προηγουμένης ἡμέρας. Ἀλλὰ συγχρόνως κατέλαβον καὶ τὸ Ἀστυνομικὸν Τμήμα Κυψέλης, ὁπόθεν εἶχε σταλῆ μία μικρὰ φρουρὰ εἰς τὴν οἰκίαν μου, πρὸς φρουρσίαν μου, κατόπιν τῆς χθεσινῆς ἐπιδείξεως. Μετὰ τὴν πτώσιν ὅμως τοῦ τμήματός των με εἰδοποίησεν ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς μικρᾶς φρουρᾶς ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραμένουν πλέον καὶ ὅτι τὴν ἐπομένην θὰ ἀπεχώρουν. Κατόπιν τούτου καὶ συστάσει τῶν φίλων μας τὴν ἴδιαν νύκτα ἀνεχωρήσαμεν ἐγὼ καὶ ἡ σύζυγός μου καὶ μετέβημεν εἰς φιλικὴν οἰκίαν παρὰ τὴν πλατεῖαν Ὁμονοίας. Αἱ δύο ὅμως κόραι μας, τὰς ὁποίας εἴχομεν στείλει πρὸς περισσοτέραν ἀσφάλειαν εἰς ἄλλα φιλικὰ σπίτια, ἔμειναν ἐκεῖ.

Τὰς ἐπομένας ἡμέρας ἠκούαμεν διαρκῶς πυροβολισμούς, εἴμεθα ὅμως μεμονωμένοι, χωρὶς καμμίαν ἐπικοινωνίαν. Οἱ πυροβολισμοὶ ἐπυκνοῦντο καὶ ἠκούοντο τώρα πλησίον τῆς νέας κατοικίας, ὅπου ἐμέναμεν. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ φύγωμεν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ.

Τὴν 8ην Δεκεμβρίου ἡ σύζυγός μου ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν, ἐνδουμένη νοσοκόμος (διότι ἐβλέπαμε πολλὰς τοιαύτας ἐλευθέρως κυκλοφορούσας), νὰ μεταβῆ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Μεγάλης Βρετανίας, ὅπου διέμενε καὶ ἡ Κυβέρνησις Παπανδρέου καὶ νὰ συνεννοηθῆ μετὰ τὸν Μανουηλίδην, Ὑπουργὸν τότε τῶν Ἐσωτερικῶν, διὰ τὴν ἰδικὴν μας μεταφορὰν εἰς τὸ ἴδιον ξενοδοχεῖον. Ὁ Μανουηλίδης, τὸν ὁποῖον συνήνητησεν ἐκεῖ, ἀπεδέχθη προθύμως, ἀλλὰ τῆς εἶπεν ὅτι δὲν διέθετον κανὲν μεταφορικὸν μέσον διὰ νὰ στείλουν νὰ με παραλάβουν καὶ τὴν συνεβούλευσε νὰ ἀποταθῆ εἰς τὴν πλησίον τῆς πλατείας τοῦ Συντάγματος ἐδρεύουσαν ἀγγλικὴν Ἀστυνομίαν, ἡ ὁποία καὶ διέθεσεν ἕνα μικρὸ κλειστὸ φορτηγὸ, διὰ τοῦ ὁποίου με παρέλαβον καὶ ἐπήγαμεν

εις τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, ὅπου διεμείναμεν μέχρις ἀποκαταστάσεως τῆς ἡσυχίας.

ΠΟΛΕΜΟΣ ΜΕΤΑΞΥ ΑΓΓΛΩΝ ΚΑΙ ΑΝΤΑΡΤΩΝ

Ἡ κατάσταση ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν χειροτερεύει. Οἱ Ἄγγλοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀναλάβει τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως, χωρὶς τὴν συνδρομὴν τῆς ἰδικῆς μας χωροφυλακῆς καὶ χωρὶς τὴν συνδρομὴν τῶν Ταγματῶν Ἀσφαλείας, τὰ ὁποῖα ἡ Κυβέρνησις ἔχει ἀφοπλίσει, ἐνεργοῦν ἀμεθόδως. Ἐκκαθαρίζουν μίαν συνοικίαν καὶ τὴν ἀφήνουν καὶ πηγαίνουν εἰς ἄλλην, ὁπότε οἱ Ἐαμίται τὴν καταλαμβάνουν ἐκ νέου. Ἀφ' ἑτέρου οἱ Ἐαμίται ἐνισχύονται καθημερινῶς ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ πληθυσμὸς εὐρίσκεται χωρὶς ψωμί, τὰ μαγαζιά εἶναι κλειστά, τρομοκρατία ἐπικρατεῖ, νεκροὶ μένουσιν ἄταφοι εἰς τοὺς δρόμους. Οἱ ἀντάρται ἀπέκοψαν τὸ νερὸ τῆς πόλεως, διὰ δυναμίτιδος ἀνατινάσσουσιν σπίτια, διὰ Γερμανικῶν πυροβόλων βάλλουσιν ἀπὸ μακρὰν κατὰ τοῦ ξενοδοχείου ὅπου μένομεν, ἐξ οὗ ἔσπασαν πολλοὶ ὑελοπίνακες. Ἀναμένονται ἀγγλικαὶ ἐνισχύσεις, ὁπότε καὶ μόνον θὰ ἀναληφθῇ γενικὴ ἀντεπίθεσις. Ὁ κόσμος καταφέρεται κατὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἡ ὁποία ἀφῆκεν ἀνενοχλήτους τοὺς Ἐαμίτας νὰ προστοιμασθοῦν καὶ νὰ ἀναλάβουν τὴν ἐπίθεσιν. Τῆς καταλογίζουσιν διστακτικότητα καὶ ἔλλειψιν θάρρους πρὸς λῆψιν ἀποφάσεων.

ΑΦΙΞΙΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ ΕΚ ΓΑΛΛΙΑΣ

Τὴν 13ην Δεκεμβρίου, εἰς τὰς 3½ τὸ ἀπόγευμα, ἔφθασεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Μεγάλης Βρεττανίας ὁ Νικόλαος Πλαστήρας. Οὗτος, κατόπιν αἰτήσεως τοῦ Παπανδρέου, μετεφέρθη διὰ βρεττανικοῦ ἀεροπλάνου ἀπὸ τὴν Νίκαιαν ὅπου διέμενεν. Εἰσήχθη ἀμέσως παρὰ τῷ Παπανδρέου, ὅστις διέμενεν εἰς τὸ ἴδιον ξενοδοχεῖον, ὅπου παρέμεινεν ἐπὶ δύο ἡμέρας.

Κατόπιν τὸν εἶδα καὶ ἐγὼ καὶ προσεπάθησα νὰ τὸν κατατοπίσω ἐπὶ τῆς καταστάσεως, τόσον τῆς πολεμικῆς ὅσον καὶ τῆς πολιτικῆς. Εἶδεν ἐπίσης τὸν Σοφούλην καὶ Καφαντάρην. Ὁ Πορφυρογένης, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ ΕΑΜ, ἐπρότεινεν εἰς τὸν Σκόμπυ ἀνακωχὴν, ἀλλ' ὁ Σκόμπυ ἐζήτησεν ἀφοπλισμὸν. Δὲν ἐπετεύχθη συμφωνία καὶ αἱ μάχαι συνεχίζονται ἀνὰ τὰς διαφόρους συνοικίας τῆς πόλεως.

15 Δεκεμβρίου. Τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας εἶναι ὁ διορισμὸς Ἀντιβασιλείας, διότι οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ ἀντίπαλοι τοῦ Τσῶρτσιλ τὸν κατηγοροῦν ὡς ἐπεμβαίνοντα εἰς τὰ ἑσωτερικὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ διορίζοντα αὐθαιρέτως Κυβερνήσεις. Οἱ Ἄγγλοι ἐπρότειναν τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν Δαμασκηνὸν ὡς Ἀντιβασιλέα. Ἡ Κυβέρνησις Παπανδρέου προτείνει τριμελῆ Ἀντιβασιλείαν : Δαμασκηνὸς—Πλαστήρας—Δραγούμης. Ὁ Πλαστήρας ἐκλήθη εἰς τὴν Ἀγγλικὴν Πρεσβείαν ὅπου ἐζήτησαν τὴν γνώμην του ἐπὶ τῆς καταστάσεως, χωρὶς ὅμως νὰ τοῦ κάμουν λόγον περὶ Ἀντιβασιλείας.

Σάββατον, 16 Δεκεμβρίου. Ἡ ἀγωνία τὴν ὁποίαν εἶχαμε μήπως

πέσουν τὰ δύο μας παιδιά εἰς χεῖρας τῶν Ἑαμιτῶν ἔληξε σήμερον, καθ' ὅσον προχθές μὲν εἶχε φθάσει ἡ μικρὴ μας κόρη σήμερον δὲ ἔφθασε καὶ ἡ μεγάλη, ἐνδεδυμένη καὶ αὐτὴ νοσοκόμος καὶ μὲ πλαστὴν ταυτότητα, πρὸς ἐξαπάτησιν τῶν ἐλεγχόντων τὴν κίνησιν Ἑαμιτῶν.

ΑΙ ΜΑΧΑΙ ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ

Οἱ Ἄγγλοι ἐνισχύθησαν καὶ αἱ μάχαι ἐξακολουθοῦν. Εἰδοποίησαν ὅτι θὰ κανονιοβολήσουν τὰ ἐαμικὰ πυροβολεῖα, τὰ ὅποια εἶναι ἐγκατεστημένα εἰς τὰς ταράτσας οἰκιῶν καὶ ὁ περίξ τῶν οἰκιῶν αὐτῶν πληθυσμὸς νὰ ἐκκενώσῃ τὰ οἰκήματα. Οἱ Ἑαμιῖται καταλαμβάνουν νέα οἰκήματα, ἔχουν καὶ αὐτοὶ ὄλμους καὶ αἱ καταστροφαὶ συνεχίζονται καὶ ὁ πληθυσμὸς ὑποφέρει ἀπὸ διαρπαγὰς, συλλήψεις, ὀμηρίας κλπ.

Τὴν 24ην Δεκεμβρίου ἐγνώσθη ὅτι οἱ Ἑαμιῖται ἐπετέθησαν ὑπὸ μεγάλην κλίμακα κατὰ τοῦ Ζέρβα καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν Ἄρταν. Εἰς τὴν ἐπιχείρησιν αὐτὴν μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ε.Λ.Α.Σ. ἐγνώσθη ὅτι συνέπραξαν καὶ Ἄλβανοι καὶ Βούλγαροι καὶ Σέρβοι κομμουνισταί.

Σήμερον ἦλθον εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τὰ παιδιά τοῦ θυρωροῦ μας καὶ μᾶς ἐζήτησαν τὰ κλειδιὰ τοῦ σπιτιοῦ μας, διότι οἱ Ἑαμιῖται, πού κυριαρχοῦν εἰς ὅλην αὐτὴν τὴν περιοχὴν, ἀπειλοῦν ὅτι θὰ σπάσουν τὴν πόρτα, διότι θέλουν τὸ μπαλκόνι μας διὰ παρατηρητήριον. Τοὺς ἐδώσαμεν τὰ κλειδιὰ καὶ τοὺς παρεκαλέσαμεν νὰ ποῦν εἰς τὸν πατέρα τους νὰ διασώσῃ ὅσα ἡμπορεῖ ἐκ τῶν πραγμάτων μας, διότι τὰ ἀφήσαμεν ὅλα ἀκλείδωτα καὶ ἀνεχωρήσαμεν μὲ ὅ,τι ἐφορούσαμεν. Ἔμαθα ὅτι καὶ ὁ ἀδελφός μου Χρῆστος κατάρθρωσε νὰ περάσῃ εἰς τὸ Κολωνάκι οἰκογενειακῶς. Ἐνῶ ἀντιστρόφως ὁ ἐξάδελφός μου Ἀριστείδης Λιάπης, μετὰ τῆς γυναικὸς του, συνελήφθησαν καὶ μετεφέρθησαν ὡς ὀμηροὶ εἰς τὸ Περιστέρι.

ΟΙ ΤΣΩΡΤΣΙΑ ΚΑΙ ΗΝΤΕΝ ΕΙΣ ΑΘΗΝΑΣ

25 Δεκεμβρίου 1944. Δευτέρα ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων. Τὸ ἑσπέρας ἔφθασεν ὅλως ἀπροόπτως ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας Τσῶρτσιλ, μετὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Ἡντεν. Ἐπίσης πρὸ 2 ἡμερῶν ἦλθε καὶ ὁ Ἄγγλος ἀρχιστράτηγος Ἀλεξάντερ.

Τὴν ἐπομένην, 26 Δεκεμβρίου, συνεκροτήθη σύσκεψις εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, τῆς ὁποίας κατόπιν συνεννόησεως ἐδέχθη νὰ προεδρεύσῃ ὁ Δαμασκηνός. Εἰς αὐτὴν προσῆλθον, ἔστω καὶ καθυστερημένοι, καὶ οἱ ἀριστεροὶ κατὰ τὴν σύσκεψιν ἔκαμε πρῶτος εἰσήγησιν ὁ Τσῶρτσιλ, ὅστις εἶπεν ὅτι ἐπεβάλλετο νὰ ἐπέλθῃ συνεννόησις μετὰ τῶν ἀντιμαχομένων μερίδων, νὰ ὀρισθῇ Ἀντιβασιλεὺς κοινῆς ἐμπιστοσύνης καὶ νὰ σχηματισθῇ Κυβέρνησις ἐξ ὅλων τῶν κομμάτων. Κατόπιν ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἔννοεῖ νὰ ἀναμιχθῇ εἰς

τά ἑσωτερικά μας καὶ ἀπεσύρθη τῆς συσκέψεως μετὰ τῶν ἀκολουθούντων αὐτὸν Ἑλλήνων καὶ Ἀμερικανῶν πρεσβευτῶν καὶ τοῦ Ρώσσου στρατιωτικοῦ ἀκολούθου. Ἐπηκολούθησε ζωηρὰ συζήτησις, μὴ καταλήξασα εἰς τίποτε.

Ὁ Τσῶρτσιλ ἀπήλυθε τὴν 26ην καὶ 28ην Δεκεμβρίου τηλεγραφήματα πρὸς τὸν Πρόεδρον Ροῦσβελτ, δι' ὧν τὸν ἐπληροφόρει περὶ τοῦ ταξιδίου του εἰς Ἑλλάδα, περὶ τῶν ἐνεργειῶν του πρὸς τὸν Βασιλέα διὰ τὸν διορισμὸν ὡς Ἀντιβασιλέως τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἐκ τῆς μετὰ τοῦ ὁποίου ἐπαφῆς ἐπέστη ὅτι πρόκειται περὶ ἱκανοῦ, δυναμικοῦ προσώπου, μὴ ἀριστερίζοντος, ὡς τοῦ καταλογίζουσι. Τὸν παρεκάλει νὰ ἐνισχύσῃ τὴν προσπάθειάν του καὶ διὰ ἰδικοῦ του τηλεγραφήματος πρὸς τὸν Βασιλέα. Καταβάλλομεν, ἔλεγε, προσπάθειάς ὅπως βοηθήσωμεν τὴν Ἑλλάδα, ἐπὶ τῆς ὁποίας οὔτε βλέψεις οὔτε συμφέροντα ἔχομεν, καὶ ἀπώλεσαμεν περὶ τοὺς 1.000 ἄνδρας πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς ἐπιβολῆς τῶν κομμουνιστῶν, καὶ θὰ παρεκάλουν ὅπως καὶ σεῖς βοηθήσετε διὰ δηλώσεών σας, ἢ ὅπωςδήποτε ἄλλως, διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἀνακωχὴ μὲ τοὺς Ἑαμίτας κλπ. Ὁ Πρόεδρος Ροῦσβελτ ἀπήντησεν εὐχαριστῶν διὰ τὴν ἐνημέρωσιν καὶ ἔδωκε σχετικὰς διαταγὰς πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴν Μάκ-Βῆ, ὅπως βοηθήσῃ πᾶσαν σχετικὴν ἐνέργειαν τοῦ Τσῶρτσιλ.

Τὴν ἐπομένην 27 Δεκεμβρίου ἐκλήθη εὐρυτέρα σύσκεψις ὑπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Δαμασκηόν. Ὁ Παπανδρέου ἐδήλωσεν ὅτι θέτει τὴν παραίτησίν του εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ πολιτικοῦ κόσμου. Οἱ κομμουνισταὶ ἐδήλωσαν ὅτι δέχονται τὸν διορισμὸν Ἀντιβασιλέως καὶ τὸν σχηματισμὸν Οἰκουμενικῆς Κυβερνήσεως ὑπὸ τοὺς κάτωθι ὅρους : 1) Τιμωρία δοσιλόγων διὰ τῆς δικαιοσύνης. 2) Ἐκκαθάρισις Ἀστυνομίας Πόλεων. 3) Διάλυσις Χωροφυλακῆς. 4) Γενικὴ ἀμνηστία. 5) Δημοψήφισμα διὰ τὸ Πολιτικὸν ἐντὸς τοῦ Φεβρουαρίου καὶ 6) Ἐκλογαὶ ἔθνοςυνελεύσεως τὸν Ἀπρίλιον.

Ὅπως ἦτο φυσικὸν οἱ ὄροι αὐτοὶ τῶν κομμουνιστῶν δὲν ἐγένοντο δεκτοί.

Ἐπειτα ἐτέθη τὸ ζήτημα τοῦ ἀμέσου διορισμοῦ Ἀντιβασιλέως ἢ τῆς ἀναβολῆς δι' ἀργότερα.

Ἐπὲρ τοῦ ἀμέσου διορισμοῦ ἐψήφισαν Σοφούλης, Γονατᾶς, Μάξιμος, Σοφιανόπουλος, Καφαντάρης, Πλαστήρας, Μυλωνᾶς, Σάντος, Παρτσαλίδης, Σιγανός.

Ἐπὲρ τῆς ἀναβολῆς ἐψήφισαν : Παπανδρέου, Πέτρ. Ράλλης, Στεφανόπουλος, Θεοτόκης, Τσαλδάρης, Κανελλόπουλος, Ἀλεξανδρῆς. Καμμία ἀπόφασις δὲν ἐλήφθη.

Τὴν 29ην Δεκεμβρίου ὁ Τσῶρτσιλ καὶ ὁ Ἦντεν ἀνεχώρησαν. Ἐγνώσθη ὅτι ἐτηλεγράφησαν εἰς τὸν Βασιλέα νὰ διορίσῃ τὸν Δαμασκηόν, μεθ' οὗ εἶχαν ἐπανειλημμένας συναντήσεις, ὡς Ἀντιβασιλέα. Οἱ Ἑλλήνοι ἐξεκαθάρισαν τὰς συνοικίας Παγκρατίου, Βύρωνος καὶ Καισαριανῆς. Εἰς ἄλλας ὁμοῦς συνοικίας οἱ Ἑαμίται θέτουν φωτιά πρὶν ἀναχωρήσουν.

ΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΩΣ ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΩΣ

Σάββατον 30 Δεκεμβρίου. Ἐφθασε τηλεγράφημα τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Β' ἐκ Λονδίνου, δι' οὗ ἀναθέτει τὴν Ἀντιβασιλείαν εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν Δαμασκηνὸν καὶ δηλοῖ ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἑλλάδα, πρὸ τῆς διενεργείας δημοψηφίσματος καὶ ἐφ' ὅσον τὸ ἀποτέλεσμα δὲν θὰ εἶναι ὑπὲρ αὐτοῦ.

Κυριακῆ, 31 Δεκεμβρίου. Σήμερον τὴν μεσημβρίαν ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν ἐγένετο ἡ ὄρκωμοσία τοῦ Δαμασκηνοῦ ὡς Ἀντιβασιλέως, ἐνώπιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, τῶν Ἀρχηγῶν τῶν κομμάτων (ἐν οἷς καὶ ἐγώ), τῶν πρεσβευτῶν, τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν καὶ ὑπαλλήλων, καθὼς καὶ τῶν ξένων δημοσιογράφων. Ἀμέσως, ἀπὸ τοῦ ἀπογεύματος τῆς ἰδίας ἡμέρας ἤρχισε καλῶν τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ ζητῶν τὴν γνώμην των περὶ τῆς συνθέσεως τῆς νέας Κυβερνήσεως.

Ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄλλοι ὑπέδειξαν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως συνασπισμοῦ ὑπὸ τὸν Σοφούλην, ἐγὼ ὅμως ὑπέδειξα τὴν ἀνάθεσιν τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸν Πλαστήραν, διότι εἶχα μορφώσει τὴν πεποιθήσιν ὅτι τὴν ὥραν ἐκείνην ἐχρειάζετο δυναμικὸς πρωθυπουργὸς καὶ ἀργότερα εἶχαμε καιρὸν δι' ὀμαλωτέρας λύσεις.

ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ

Ὁ Δαμασκηνὸς εἶχε μορφώσει τὴν ἰδίαν μὲ ἐμὲ γνώμην καὶ πρὸ τῆς εἰσηγήσεώς μου, καὶ οὕτω περὶ τὸ ἐσπέρας τῆς 3ης Ἰανουαρίου 1945 ὠρίσθη ἡ ὑπὸ τὸν Πλαστήραν Κυβέρνησις. Ἐκαμε κάποιαν αἴσθησιν ὅτι δὲν μετέσχον καὶ ἐγὼ αὐτῆς. Ὁ Πλαστήρας μοῦ ἔδωσεν ἐξηγήσεις, ἀρνηθεὶς ὅτι οἱ Ἀγγλοὶ ἤξιωσαν τοῦτο, ἀλλ' εἰσήκουσεν εἰσηγήσεις φίλων των, καθ' ἃς ἡ παρουσία μου εἰς τὴν Κυβέρνησιν θὰ ἀπέκλειε πᾶσαν συνεννόησιν πρὸς τοὺς ἀριστεροὺς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἀδιάλλακτοι ἀπέναντί μου. Ἡ νέα Κυβέρνησις ἐγένετο εὐμενῶς ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὴν κοινὴν γνώμην. Εἶχεν ὅμως νὰ ἀντιμετωπίσῃ τεραστίαν δυσκολίαν, ἐφ' ὅσον ὁ πόλεμος ἐσυνεχίζετο ὑπὸ τῶν Ἐαμιτῶν.

Οἱ Ἀγγλοὶ ἐνισχυθέντες προβαίνουν εἰς τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ Ἐαμίται ὑποχωροῦντες ἐγκατέλειψαν τὴν Κοκκινιάν καὶ τὰς περισσοτέρας περιοχὰς τῶν Ἀθηνῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Κυψέλην, ὅπου ἡ κατοικία μας. Τὴν 8ην Ἰανουαρίου, εἰδοποιηθέντες παρὰ τοῦ θυρωροῦ μας, μετέβημεν νὰ ἰδοῦμε εἰς ποίαν κατάστασιν ἦτο τὸ σπίτι μας. Ὅλες οἱ πόρτες πού ἦσαν κλειδωμένα καὶ ὅλες οἱ ντουλάπες εἶχαν ἀνοιχθῆ μὲ λαστό. Τὰ κάδρα σπασμένα καὶ μία ἐλαιογραφία μου εἶχε σχισθῆ μὲ μιὰ γροθιά. Εἶχαν δὲ συσσωρεύσει εἰς δύο μεγάλα σακκιά πολλὰ πράγματά μας (κουβέρτες, χαλιά κλπ.), ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασαν νὰ τὰ μεταφέρουν, διότι τοὺς ἤλθε διαταγὴ νὰ ἀποσυρθοῦν ἐπειγόντως, λόγῳ ἀποχωρήσεώς των ἐξ Ἀθηνῶν.

Ἡμεῖς ἐξακολουθοῦμεν νὰ μένωμεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Μ. Βρετανίας.

διότι δὲν ὑπάρχει ἀκόμη ἀσφάλεια εἰς τὴν πόλιν. Ὁ Ἄγγλος στρατηγὸς Σκόμπυ εὐρίσκεται εἰς ἐπαφὴν μὲ ἐκπροσώπους τοῦ Ε.Λ.Α.Σ. καὶ διεξάγει συνεννοήσεις περὶ ἀνακωχῆς, ἐνῶ τὰ τμήματα τοῦ Ε.Λ.Α.Σ. ἔχουν ὀριστικῶς ἀπομακρυνθῆ τῶν Ἀθηνῶν.

Τὴν Κυριακὴν 14 Ἰανουαρίου 1945 συνεκροτήθη αὐθόρμητον μέγα συλλαλητήριον πρὸς ἑορτασμὸν τῆς ἀπελευθερώσεως. Ἐγένοντο ψηφίσματα «εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Ἀμερικὴν» καὶ ἐφώναζαν «ὄχι ἀμνηστία, ἀπελευθερώσεις τῶν ὁμήρων. Ζήτω ὁ Σκόμπυ, Ζήτω ὁ Βασιλεὺς, Ζήτω ἡ Δημοκρατία, Ζήτω ὁ Πλαστήρας, ἀλλὰ καὶ Ζήτω ὁ Γονατᾶς» — ὡς εἶδος ἀπαντήσεως εἰς τὸ «θάνατος στὸ Γονατᾶ».

Τὴν 28ην Ἰανουαρίου ἀφίκετο ὁ Σοφοκλῆς Βενιζέλος ἐξ Αἰγύπτου καὶ ἐπεσκέφθη τὸν Πλαστήραν.

Ὁ Πλαστήρας ἐκφράζει αἰσιοδοξίαν διὰ τὴν σύντομον ἐκκαθάρισιν καὶ τῶν λοιπῶν περιφερειῶν δι' ἑλληνικῶν πλέον δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι συνεκροτήθησαν διὰ στρατολογίας. Καὶ μόλις τὴν 2 Φεβρουαρίου ἤρχισαν διαπραγματεύσεις ἀπ' εὐθείας μεταξὺ Κυβερνήσεως καὶ Ἐαμιτῶν. Τρεῖς Ὑπουργοί, ἐν οἷς ὁ Σοφιανόπουλος, ἀπὸ τὴν μίαν πλευράν, καὶ οἱ Σιάντος, Παρτσαλίδης καὶ Τσιριμῶκος ἀπὸ τὴν ἄλλην. οὔτινες μετὰ 10ημέρους συζητήσεις καὶ τῇ μεσολαβήσει καὶ τῶν Ἀγγλων κατέληξαν εἰς κάποιαν συνεννόησιν, ἀποκλιθεῖσαν «Συμφωνία τῆς Βάρκιζας», λόγῳ τοῦ τόπου ὅπου ὑπεγράφη, ἥτις ἐθεωρήθη ὄχι ικανοποιητικὴ ἐκ μέρους τῆς κοινῆς γνώμης καὶ ἐμείωσε τὸ προσωπικὸν γόητρον τοῦ Πλαστήρα. Ἀπεφασίσθη δι' αὐτῆς ἡ παράδοσις τῶν ὅπλων καὶ ἐδίδετο πλήρης σχεδὸν ἀμνηστία. Πρὸς στιγμὴν ἠπειλήθη κυβερνητικὴ κρίσις, λόγῳ διαφωνίας τῶν ἱπουργῶν ἐπὶ τῆς ἐν λόγῳ συμφωνίας.

Η ΣΤΑΣΙΣ ΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΟΝ

Ἀπὸ ἀντίδρασιν πρὸς τοὺς κομμουνιστὰς ὁ περισσότερος ἀστικὸς κόσμος ἐστράφη ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου τοῦ Βασιλέως. Ὁ Σοφούλης ἐπιμένει ὅπως τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων κηρυχθῆ Δημοκρατικόν. Πολλοὶ φίλοι μου μὲ συμβούλευσαν νὰ κηρυχθῶ ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως καὶ νὰ εἶμαι βέβαιος ὅτι ὅλος ὁ κόσμος θὰ συγκεντρωθῆ περὶ ἐμέ. Αὐτὸ ἔκαμε καὶ ὁ Ἀπόστολος Ἀλεξάνδρῆς. Ἐγὼ ὅμως δὲν ἠθέλησα νὰ φανῶ ὅτι παρασύρομαι ἀπὸ τὸ λαϊκὸν ρεῦμα καὶ ζητῶ νὰ ἐκμεταλλευθῶ αὐτό.

Περὶ τὸ τέλος Φεβρουαρίου μὲ ἐπεσκέφθη δις ὁ Σπῦρος Μαρκεζίνης, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο, τότε, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Βασιλέως καὶ συνεζητήσαμεν διὰ μακρῶν τὸ θέμα αὐτὸ ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνικοῦ συμφέροντος καὶ ἐσωτερικῆς γαλήνης. Δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ δημιουργηθῆ καὶ πάλιν ὁ ὀξύς ἀνταγωνισμὸς τῶν δύο παρατάξεων, ὁ ὁποῖος τόσα κακὰ ἐπροξένησεν εἰς τὸν τόπον. Ἡ γνώμη μου ἦτο ὅτι τὰ κόμματα δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ λάβουν θέσιν κατὰ τὸ δημοψήφισμα, ἀλλὰ νὰ ἀφήσουν τὸν Λαὸν ἐλεύθερον νὰ ψηφίσῃ καὶ νὰ δηλώσουν, ἐκ τῶν

προτέρων, ὅτι θὰ συμμορφωθοῦν μὲ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ δημοψηφίσματος ὡς πρὸς τὴν μορφήν τοῦ πολιτεύματος, διότι μόνον οὕτω ἐφρόνουν θὰ ἀπεφεύγοντο αἱ δξύτητες.

Τὴν 11ην Μαρτίου (Κυριακὴν) ἐδημοσιεύθησαν παρ' ὄλων τῶν πρωινῶν Ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων δηλώσεις μου ἐπὶ τοῦ πολιτειακοῦ. Εἰς τὰς δηλώσεις μου αὐτὰς ἀνέπτυσσα τὴν γνώμην μου ὅπως τὰ κόμματα τηρήσουν οὐδετερότητα κατὰ τὴν διενέργειαν τοῦ δημοψηφίσματος ἐπὶ τοῦ καθεστωτικῆ καὶ δηλώσουν ὅτι θὰ συμμορφωθοῦν μὲ τὸ ἀποτέλεσμα αὐτοῦ.

Τὸ κοινὸν νομίζω ὅτι ἀπεδέχθη μὲ πολλὴν εὐμένειαν τὰς δηλώσεις μου αὐτὰς. Κατὰ τὴν ἰδίαν ἡμέραν παρέστην, κατόπιν προσκλήσεως, εἰς συγκέντρωσιν Ἡπειρωτῶν, ἣτις ἐγένετο εἰς τὸ Δημοτικὸν Θέατρον Πειραιῶς, ὅπου μοῦ ἐγένετο ἐνθουσιώδης ὑποδοχή. Ὁ Σοφοῦλης ὅμως λαβῶν γνώσιν τῶν δηλώσεών μου παρὰ τῶν δημοσιογράφων ἀφ' ἑσπέρας, ἔκαμε καὶ αὐτὸς δῆλωσιν ὅτι θὰ καλέσῃ συνέλευσιν τοῦ κόμματος καὶ θὰ προτείνῃ τὴν διαγραφὴν τῶν μελῶν τῶν μὴ πειθαρχούντων εἰς τὰς ἐντολάς τοῦ κόμματος (ὄρα ἐφημερίδας 11ης καὶ 12ης Μαρτίου 1945).

ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ

Τὴν Κυριακὴν 18 Μαρτίου 1945 ἔγινεν εἰς Πειραιᾶ ἐπιμνημόσυνος δοξολογία ἐπὶ τῇ 9ῃ ἐπετείῳ τοῦ θανάτου τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου (1936). Εἶχα δὲ εἰδοποιήσει ὅτι μετὰ τὴν δοξολογίαν θὰ ὠμίλουν εἰς τὸ Δημοτικὸν Θέατρον. Ὁ τότε ὅμως Δήμαρχος Πειραιῶς Ντεντιδάκης (Φιλελεύθερος) διέταξε καὶ ἐκλείσῃ ἀπὸ ἐνωρὶς τὸ θέατρον. Καὶ οὕτω ἠναγκάσθη, ἀκολουθούμενος ἀπὸ ὄλον τὸ πλῆθος τῶν παραστάντων εἰς τὸ μνημόσυνον, νὰ ὀμιλήσω ἐν ὑπαίθρῳ. Καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν διεκήρυξα τὴν ἰδρυσιν τοῦ Κόμματος «Ἐθνικῶν Φιλελευθέρων» καὶ ἐξήγησα τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους κατέληξα εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν, εἰπὼν ἐν περιλήψει τὰ ἐξῆς :

«Ὁ Πειραιεὺς ἐτίμησε πάντοτε τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλου, δι' ὃ καὶ Ἐκεῖνος τὸν Πειραιᾶ ἐξέλεξεν ὡς ἐκλογικὴν του περιφέρειαν, θέσας τοῦτον ὑπεράνω τῆς ἰδιαίτερας του πατρίδος Κρήτης. Καὶ τὸ παμπληθὲς σημερινὸν μνημόσυνον ἐπὶ τῇ 9ῃ ἐπετείῳ τοῦ θανάτου του ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Πειραιεὺς ὀλόκληρος ἐξακολουθεῖ νὰ τιμᾷ τὴν μνήμην του, συνενωθέντων καὶ τῶν τυχόν ἕως τῶρα ὀλίγων ἀντιφρονούντων, καὶ ζητεῖ τὴν ἐξ οὐρανοῦ καθοδήγησίν του, κατὰ τὰς δυσκόλους στιγμὰς τὰς ὁποίας διέρχεται ἡ Πατρίς μας.

Διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ ἐξέλεξα ὡς τόπον τὸν Πειραιᾶ καὶ ὡς ἡμέραν τὴν ἡμέραν τοῦ μνημοσύνου τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου διὰ νὰ διακηρύξω τὴν ἰδρυσιν τοῦ Κόμματος τῶν ΕΘΝΙΚΩΝ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ. Ἐὰν κάμνω τοῦτο, δὲν τὸ κάμνω ἀπὸ προσωπικὴν φιλοδοξίαν, ἀλλὰ διότι ἐσχημάτισα τὴν πεποιθήσιν ὅτι τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, ὑπὸ τὴν σημερινὴν διοίκησίν του, δὲν ἀκολουθεῖ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰδρυτοῦ τοῦ κόμματος. Τὴν στιγμὴν αὐτὴν, καθ' ἣν ὁ πόλεμος δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη καὶ ἐξακολουθεῖ ἡ ἀνατα-

Ἡ πρώτη, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, Κοινοβουλευτικὴ Κυβέρνησις, ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ Προέδρου τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας Π. Πουλτσα.
 Καθήμενοι ἐξ ἄριστων : Ἰ. Θεοτόκης, Π. Πουλτσα, Κ. Τσαλδάρης.
 Ὀρθοί : Ἀ. Ἀλεξάνδρης, Σ. Στεφανόπουλος, Γ. Παπανδρέου, Στυλ. Γονατᾶς, Σ. Βενιζέλος, Π. Κανελλόπουλος καὶ Π. Μαυρομυχάλης. 4 Ἀπριλίου 1946.

ραχή ή προκληθεῖσα ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν, ἀντὶ νὰ ἀναπετάσῃ τὴν σημαίαν τοῦ Ἐθνικοῦ προγράμματος καὶ νὰ ἀγωνισθῇ διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν τεραστίων Ἐξωτερικῶν καὶ Ἐσωτερικῶν μας Ἐθνικῶν ζητημάτων, ὁ Σοφοῦλης ἐθεώρησεν ὡς κατάλληλον στιγμὴν νὰ κηρυχθῇ «ἀνεπιφυλάκτως» ὑπὲρ τῆς ἀβασιλεύτου Δημοκρατίας. Ἐγώ, ἀντιθέτως, διὰ δηλώσεών μου δημοσιευθεισῶν εἰς τὰς ἐφημερίδας τῆς 11ης τρέχοντος, δὲν ἐκηρύχθην ὑπὲρ τῆς Βασιλευομένης Δημοκρατίας, ἀλλὰ ὑπεστήριξα ὅτι τὰ κόμματα δὲν πρέπει νὰ ἀναμιχθῶσιν εἰς τὸ δημοψήφισμα, ἀλλὰ νὰ δηλώσουν ἐκ τῶν προτέρων ὅτι θὰ ἀναγνωρίσουν καὶ θὰ ἀποδεχθοῦν τὸ ἀποτέλεσμα αὐτοῦ, καθ' ὅσον οὕτω δὲν θὰ διαιρέσωμεν τὴν Ἐθνικὴν παράταξιν, θὰ ἀποφύγωμεν τὰς δξύτητας καὶ τὸ νέον πολίτευμα δὲν θὰ θεωρῆται κτῆμα ἐνὸς κόμματος, ἀλλὰ ὀλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Νομίζω ὅτι ὁ πολὺς κόσμος ἔμεινεν εὐχαριστημένος καὶ πολλοὶ Φιλελεύθεροὶ πού ἐπρόκειτο νὰ ἀποσκιρτήσουν θὰ ἔλθουν εἰς τὰς τάξεις μας. Τὸ νέον κόμμα μας ἔχει ὡς σύμβολόν του : « Ἰ π ε ρ ἄ ν ω ὄ λ ω ν ἢ Ἐ λ λ ἄ ς ».

Τὴν 22αν Ἀπριλίου ἐγένοντο, μὲ κάποιαν ἐπισημότητα, τὰ ἐγκαίνια τῶν γραφείων τοῦ κόμματος Ἐθνικῶν Φιλελευθέρων, εἰς τὴν ὁδὸν Φιλελλήνων ἀριθ. 3. Μετὰ τὸν ἀγίασμόν μὲ προσεφώνησαν ὡς Ἀρχηγὸν τοῦ Κόμματος οἱ Κ. Σπυρίδης, πρῶν Ὑπουργός, Σπ. Πάτσης, τέως Δήμαρχος Ἀθηνῶν, Νικ. Ἀβραάμ, πρῶν Ὑπουργός καὶ οἱ Βιτσιουνάκης, Κ. Ἀνδρεαδάκης καὶ Σταῦρος Διαμαντόπουλος, δικηγόροι. Εἰς τούτους ἀπήντησα εὐχαριστήσας διὰ τὴν συμμετοχὴν των καὶ ἐδικαιολόγησα τὴν ἀνάγκην ἢ ὅποια ἐπέβαλε τὴν ἴδρυσιν τοῦ κόμματός μας καὶ ἐν συντόμῳ τὸ πρόγραμμα αὐτοῦ.

ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΠΕΤΡΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΗ

Τὴν Κυβέρνησιν Πλαστήρα διεδέχθη τὴν 9 Ἀπριλίου 1945 Κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ναύαρχου Πέτρου Βούλγαρη, θεωρουμένου καὶ αὐτοῦ δυναμικοῦ, μετὰ τὴν παρ' αὐτοῦ βιαίαν καταστολὴν τοῦ κινήματος τοῦ στασιασάντος Στόλου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

Τὴν 19ην Ἀπριλίου μὲ ἐπεσκέφθη ὅπως ἐπεσκέφθη καὶ τοὺς λοιποὺς πολιτικοὺς ἀρχηγούς, καὶ τοῦ ἐξέφρασα τὴν γνώμην περὶ συγχρόνου διενεργείας δημοψηφίσματος καὶ βουλευτικῶν ἐκλογῶν κλπ.

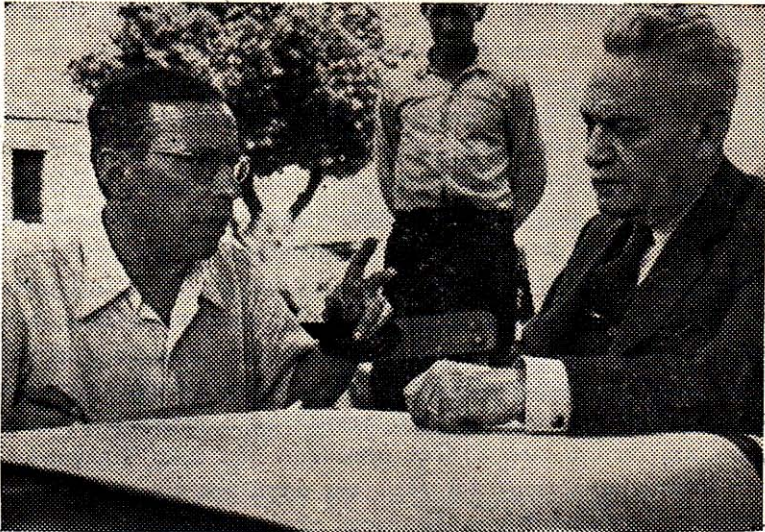
Τὴν 11ην Μαΐου 1945 ὁ Βούλγαρης κατήρτισε μίαν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ἐπιτροπὴν, ἢ ὅποια θὰ συνεζήτει τὰς Ἑλληνικὰς διεκδικήσεις κατὰ τὸ ἐπικείμενον συνέδριον τῆς εἰρήνης. Ἡ Ἐπιτροπὴ αὕτη κατηρτίσθη 1) Ἐκ τῶν πρῶν πρωθυπουργῶν Σοφοῦλη, Καφαντάρη, Γονατᾶ, Τσουδεροῦ, Παπανδρέου καὶ Πλαστήρα. 2) Ἐκ τῶν πρῶν Ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν Ἀλεξάνδρῃ, Ρέντῃ, Μαξίμου, Θεοτόκῃ καὶ 3) ἐκ τῶν πρῶν Ὑφυπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν Φ. Δραγούμη καὶ Γ. Μελά.

ΑΙ ΑΝΤΙΑΛΗΨΕΙΣ ΜΟΥ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΜΑΣ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΩΝ

Τὴν 30 Μαΐου ἐγένετο ἡ πρώτη συνεδρίασις τῆς ἐν λόγῳ Ἐπιτροπῆς καὶ μετὰ εἰσήγησιν τοῦ Πρωθυπουργοῦ ἀνέπτυξαν ὅλοι τὰς ἀπόψεις των, διὰ μακρῶν καὶ ἐπὶ 4 ἡμέρας, ἐπὶ τῆς τηρητέας γραμμῆς ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν μας διεκδικήσεων. Ἐγὼ κατὰ τὴν 4ην συνεδρίασιν τῆς 6ης Ἰουλίου 1945 εἰσηγήθην ὅπως αἱ ἐθνικαὶ μας διεκδικήσεις περιλάβουν :

1) Τὴν Βόρειον Ἡπειρον, τῆς ὁποίας τὰ δικαιώματα πρὸς ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος εἶχον καὶ διεθνῶς ἀναγνωρισθῆ, παρεμποδισθείσης τότε τῆς ἐνώσεως ὑπὸ τῆς Ἰταλίας. 2) Τὴν διόρθωσιν τῶν συνόρων μας πρὸς τὴν Γιουγκοσλαβίαν, ὅπως περιληφθῆ καὶ τὸ Μοναστήριον, καὶ χάριν τῆς ἀσφαλείας καὶ διότι εἰς τὸ τμήμα αὐτὸ δὲν ὑπῆρχον Σερβικοὶ πληθυσμοί, παρὰ μόνον Ἑλληνικοὶ καὶ Βουλγαρικοί. 3) Τὴν προώθησιν τῶν πρὸς Βουλγαρίαν συνόρων μας ἀρκετὰ βορειότερον, καὶ χάριν τῆς ἀσφαλείας μας καὶ διότι εἰς τὰ τμήματα αὐτὰ κατέκουν ἄλλοτε Ἑλληνικοὶ πληθυσμοί, ἐκδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. 4) Τὴν Δωδεκάνησον, ὡς καθαρῶς Ἑλληνικὴν, 5) Τὴν Κύπρον, ὁμοίως, 6) Τὴν προσάρτησιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῆς Κυρηναικῆς, ἥτις καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ ἐπὶ Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας συνεδέετο στενῶς μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅπως αὕτη, ἀραιῶς κατοικουμένη, χρησιμεύη διὰ τὴν μετανάστευσιν τοῦ πλεονάζοντος πληθυσμοῦ μας, ἀντὶ οὗτος νὰ πηγαίη εἰς Αὐστράλιαν καὶ ἄλλαχοῦ μακρὰν, καὶ ἀκόμη διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς τόσον καρποφόρου ἑλληνικῆς σπογγαλιείας εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς, ὁπόθεν πολλάκις παρημποδίσθη καὶ 7) Νὰ ζητηθῆ ἡ ἀπόδοσις ὅλων τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν κειμηλίων (ἀγαλμάτων, παπύρων, ἐπιγραφῶν, ἀγγείων, νομισμάτων κλπ.) τῶν εὑρισκομένων εἰς τὰ μουσεῖα τῶν ἡττημένων κρατῶν, τῆς Γερμανίας, τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Βουλγαρίας καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἀνακινήσεως τοῦ ζητήματος τούτου, νὰ παρακληθοῦν καὶ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία νὰ μᾶς ἀποδώσουν τὰ εἰς τὰ μουσεῖα των ἀγάλματά μας καὶ μετώπας τοῦ Παρθενῶνος, ὅπως ἐπανέλθουν ταῦτα εἰς τὴν πατρίαν γῆν, εἰς ἣν καὶ ἠθικῶς καὶ δικαιωματικῶς ἀνήκουν. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ θὰ αὐξήσῃ καὶ ἡ πρὸς τὴν Ἑλλάδα τουριστικὴ κίνησις, μὲ τὰ τόσον ἀγαθὰ οἰκονομικὰ τῆς ἀποτελέσματα.

Τὴν 5ην Αὐγούστου 1945 ἐδημιουργήθη πολιτικὴ κρίσις, συνετεία δηλώσεων τοῦ Σοφοῦλη ὅτι δὲν ἀνταπεκρίνετο πλέον εἰς τὰς νέας συνθήκας Κυβέρνησις ὑπηρεσιακὴ, ὡς ἡ ὑπὸ τὸν Βούλγαρον, ἀλλ' ὅτι ἔπρεπε νὰ σχηματισθῆ πολιτικὴ τοιαύτη. Ὁ Ἀντιβασιλεὺς ἤρχισε καὶ πάλιν ζητῶν τὰς γνώμας τῶν ἀρχηγῶν τῶν κομμάτων. Ἐγὼ διετύπωσα τὴν γνώμην ὅτι ἐπεβάλλετο νὰ παραμείνῃ ἡ ὑπηρεσιακὴ μέχρι τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν, αἱ ὁποῖαι, πάντως, πρέπει νὰ διενεργηθοῦν ἐντὸς τοῦ 1945. Τὰ πράγματα ἔμειναν ὡς εἶχον.

Ὁ Γονατᾶς, ὡς Ὑπουργὸς τῶν Δημοσίων ἔργων, ἐξετάζει ἐπὶ τόπου τὴν μελέτην τοῦ μηχανικοῦ Ραυτοπούλου, διὰ τὴν ὕδρευσιν τῶν Ἀθηνῶν ἐκ τῆς λίμνης Ὑλίκης. Μάϊος 1946.

Ὁ Γονατᾶς μετὰ τοῦ Πρεσβευτοῦ τῆς Ἀμερικῆς Μάκ-Βή καὶ τοῦ Ὑπουργοῦ Καλκάνη εἰς τὰ ἐγκαίνια τῶν ἔργων Σουλίου (τῆς ὕδρευσεως τῶν Ἀθηνῶν). Σεπτέμβριος 1946.

Ο ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ ΕΙΣ ΛΟΝΔΙΝΟΝ

Τὴν 30ὴν Αὐγούστου, προκειμένου ὁ Μακαριώτατος Ἀντιβασιλεὺς νὰ ἀναχωρήσῃ διὰ Λονδίνον διὰ νὰ συνεννοηθῇ ἐκεῖ μετὰ τὴν Ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν καὶ τὸν ἐκεῖ διαμένοντα Βασιλέα, ἐκάλεσε καὶ πάλιν διαδοχικῶς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν κομμάτων διὰ νὰ ἀκούσῃ τὰς γνώμας τῶν. Ἐγὼ τοῦ εἶπα τὰ ἴδια ὡς καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην συνάντησιν.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶχεν ἀρχίσει μία κίνησις προεκλογικῆ, ἔστω καὶ ἂν δὲν εἶχεν ἀκόμη καθορισθῆ ἡ ἡμερομηνία τῆς διενεργείας τῶν ἐκλογῶν.

Οὕτω τὴν 23ην Σεπτεμβρίου 1945 μετέβην εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ὠμίλησα ἐνώπιον μεγίστης συγκεντρώσεως, συστήσας τὴν συνένωσιν τῶν Ἐθνικοφρόνων κομμάτων, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν πρέπει νὰ λάβουν θέσιν κατὰ τὸ δημοψήφισμα καὶ ὅτι ὅλοι μας πρέπει νὰ ἔχωμεν σύνθημα «ὑπεράνω ὅλων ἡ Ἑλλάς», ὅπερ εἶχεν ὡς ἔμβλημα τὸ κόμμα τῶν Ἐθνικῶν Φιλελευθέρων.

Ἐπιστρέψας ὁ Ἀντιβασιλεὺς ἐκ Λονδίνου ἀνεκοίνωσεν εἰς τοὺς πολιτικούς ἀρχηγοὺς τὴν 30ὴν Ὀκτωβρίου τὰς ἐντυπώσεις τὰς ὁποίας ἀπεκόμισεν ἐκ τῶν ἐν Λονδίῳ ἐπαφῶν του καὶ ὅτι ἀπεφάσισε τὴν διενέργειαν βουλευτικῶν ἐκλογῶν διὰ τὴν 20ὴν Ἰανουαρίου 1946. Ὁ Σοφούλης διὰ νέων δηλώσεών του εἶπεν ὅτι τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων θὰ ἀπόσχῃ τῶν ἐκλογῶν, διότι οἱ ἐκλογικοὶ κατάλογοι εἶναι νόθοι καὶ διότι ἐπικρατεῖ εἰς τὴν ὑπαιθρον τρομοκρατία στρεφομένη κατὰ τῶν ἀριστερῶν, μετὰ τῶν ὁποίων εἶχεν ἀποφασίσει ἐκλογικὴν συνεργασίαν.

Ἐγὼ τὴν 12ην Ὀκτωβρίου ὠμίλησα εἰς Μέγαρα καὶ τὴν 21ην ἰδίου εἰς Κόρινθον, μαζὶ μετὰ τὸν Ντῆνον Τσαλδάρην, ὅπου ἀνεπτύξαμεν ὅτι ὁ ἀστικός κόσμος ὀφείλει νὰ μὴ διασπασθῇ πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἐκ τοῦ κομμουνισμοῦ κινδύνου.

ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

Κατόπιν ὅμως τῶν νέων δηλώσεων τοῦ Σοφούλη ἡ Κυβέρνησις Βούλγαρη ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν της καὶ ὁ Ἀντιβασιλεὺς ἀνέθεσε τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως εἰς τὸν Παναγιώτην Κανελλόπουλον, ἐφ' ὅσον δὲν κατώρθωσαν νὰ συμφωνήσουν οἱ Λαϊκοὶ μετὰ τῶν Φιλελευθέρων, ὁπότε θὰ ἀνέθετεν εἰς αὐτοὺς τὸν σχηματισμὸν τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ ὑπὸ τὸν Κανελλόπουλον Κυβέρνησις ὠρκίσθη τὴν 1ην Νοεμβρίου 1945 καὶ παρέμεινε εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπὶ 20 μόνον ἡμέρας, ἀναγκασθεῖσα εἰς παραίτησιν, λόγῳ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἀνωμαλιῶν, τὴν 21ην Νοεμβρίου, ὁπότε ὁ Ἀντιβασιλεὺς, μὴ κατορθώσας νὰ εὔρη ἀμέσως ἄλλην λύσιν, ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος προσωρινῶς καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως.

ΚΑΙ Ο Σ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΔΙΑΦΩΝΕΙ ΜΕ ΤΟΝ ΣΟΦΟΥΛΗΝ

Ὁ Σοφοκλῆς Βενιζέλος, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τὴν ἰδικήν μου ἐκ τοῦ Κόμματος τῶν Φιλελευθέρων εἶχεν ὀρισθῆ παρὰ τοῦ Σοφούλη ὡς ἀντιπρόεδρος τοῦ Κόμματος, δὲν ἦτο σύμφωνος μὲ τὸν Σοφούλην διὰ τὴν ἀποχὴν τοῦ κόμματος ἐκ τῶν προσεχῶν ἐκλογῶν καὶ οὕτω τὴν 3ην Νοεμβρίου 1945 ἐδημοσίευσεν διὰ τοῦ τύπου ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν Σοφούλην, δι' ἧς τῷ ἐγνώριζεν ὅτι παραιτεῖται τῆς θέσεως τοῦ ὑπαρχηγοῦ τοῦ κόμματος, ὅτι τὸν θεωρεῖ ὑπεύθυνον διὰ τὸν μὴ καταρτισμὸν πολιτικῆς Κυβερνήσεως καὶ γενικῶς ὅτι δὲν ἠκολούθει τὰς ἀρχὰς τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ κόμματος Ἐλευθερίου Βενιζέλου.

Αὐθήμερόν, διὰ τῶν ἀπογευματινῶν ἐφημερίδων ἐδημοσίευσεν δηλώσεις μου, λέγων ὅτι ἔπειτα ἀπὸ ἐμὲ ἔρχεται καὶ ὁ Σοφοκλῆς Βενιζέλος νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ὁ Σοφούλης δὲν ἀκολουθεῖ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ κόμματος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ πλήρη δικαίωσιν διὰ τὴν ἀπομάκρυνσίν μου ἀπὸ τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων καὶ ἱκανοποίησιν διὰ τὴν ἔγκαιρον πρόβλεψίν μου.

ΟΙ ΑΓΓΛΟΙ ΕΠΕΜΒΑΙΝΟΥΝ

Τὴν 11ην ὥραν τῆς 20ῆς Νοεμβρίου 1945 ὁ Ἀντιβασιλεὺς ἐκάλεσεν ὅλους τοὺς τέως πρωθυπουργοὺς εἰς σύσκεψιν ὑπὸ τὴν προεδρείαν του. Παρέστησαν οἱ Σοφούλης, Καφαντάρης, Γονατᾶς, Παπανδρέου, Τσουδερός, Πλαστήρας, Βούλγαρης, Κανελλόπουλος, Σ. Βενιζέλος καὶ τὰ 4 μέλη τῆς διοικήσεως ἐπιτροπῆς τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος, Γ. Θεοτόκης, Κ. Τσαλδάρης, Σ. Στεφανόπουλος καὶ Π. Μαυρομιχάλης. Ὁ Δαμασκηνὸς μᾶς ἀνέγνωσε διακοίνωσιν, τὴν ὁποίαν εἶχε λάβει παρὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ τῆς Ἀγγλίας Λῆπερ καὶ τοῦ ἐπίσης παρεπιδημοῦντος ἐν Ἀθήναις ὑφυπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Μάκ-Νήλ, δι' ἧς ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας Μπέβιν τὸν εἰδοποιεῖ ὅτι ἡ Ἀγγλία θὰ παρεῖχεν οἰκονομικὴν βοήθειαν εἰς τὴν Ἑλλάδα μόνον ἐὰν ἐσχηματιζέτο πολιτικὴ Κυβέρνησις, ἣτις θὰ διενήργει βουλευτικὰς ἐκλογὰς τὸν Μάρτιον τοῦ 1946 καὶ δημοψήφισμα διὰ τὴν μορφήν τοῦ πολιτεύματος τὴν ἀνοιξίν τοῦ 1948. Διεξήχθη συζήτησις, ἣτις εἰς οὐδὲν κατέληξεν. Δι' ὃ ἐπανελήφθη ἡ συνεδρίασις εἰς τὰς 7 μ.μ., καθ' ἣν ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ Κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Σοφούλην.

ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΣΟΦΟΥΛΗ

Ὁ Σοφούλης ὑπέβαλεν εἰς τὰς 22 Νοεμβρίου τὸν κατάλογον τῶν ὑπουργῶν του, τὸν ὁποῖον ὅμως ὁ Ἀντιβασιλεὺς δὲν ἐνέκρινε, διότι δὲν περιελάμβανε παρὰ ὑπουργοὺς ἐκ τοῦ κόμματός του καὶ μερικοὺς ἀριστεροὺς. Ἐπενεβήσαν ὅμως καὶ πάλιν οἱ Lipper καὶ Mac-Neil καὶ ἐπίεσαν τὸν Δαμασκηνὸν

νά δεχθῆ τὴν νέαν ὑπὸ τὸν Σοφούλην Κυβέρνησιν. Ὁ Δαμασκηνὸς τοῖς διεμήνυσεν ὅτι παραιτεῖται. Αὐτοὶ ἀνταπήντησαν ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἀποσύρουν τὰ ἐν Ἑλλάδι ἀγγλικά στρατεύματα καὶ τὸν καθίστων ὑπεύθυνον δι' ὅ,τι θὰ ἐπηρεάζουσι. Κατόπιν τούτου ὁ Δαμασκηνὸς ὑπέκυψε καὶ ὤρισεν τὴν ὑπὸ τὸν Σοφούλην νέαν Κυβέρνησιν. Ὁ ἐκβιασμὸς ὅμως αὐτὸς προεκάλεσεν ἀγανάκτησιν διὰ τὴν τοιαύτην ἀπροκάλυπτον πλέον ἐπέμβασιν εἰς τὰ ἐσωτερικά μας. Δι' ὃ καὶ ἀπεστείλαμεν, ὅλοι οἱ ἄλλοι, διαμαρτυρίαν πρὸς τοὺς πρωθυπουργοὺς τῆς Ἀγγλίας, Ἀμερικῆς, καὶ Γαλλίας, χωρὶς φυσικὰ νὰ ἐπέλθῃ κανὲν ἀποτέλεσμα.

Τὴν 8ην Δεκεμβρίου ἐφθασαν εἰς Ἀθήνας ξένοι παρατηρηταί, Γάλλοι, Ἀγγλοὶ καὶ Ἀμερικανοί, τοὺς ὁποίους εἶχε ζητήσει ὁ Σοφούλης, διὰ νὰ διαπιστώσουν τὰς ἐδῶ συνθήκας διὰ τὴν γνησίαν διεξαγωγὴν τῶν ἐκλογῶν, θὰ ἤρχοντο δὲ ἄλλοι 1.200 κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς διενεργείας τῶν ἐκλογῶν, διὰ νὰ παραστοῦν εἰς ὅλα τὰ ἐκλογικὰ τμήματα. Ἐπεκινώνησαν μὲ τὴν Κυβέρνησιν, ὡς καὶ μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν κομμάτων, τοὺς ὁποίους ἐκάλεσαν εἰς σύσκεψιν διὰ νὰ ἀκούσουν τὰς ἀπόψεις των. Τοὺς ἐξηγήσαμεν ὅτι δὲν ἦτο ὀρθὸν νὰ διενεργήσῃ τὰς ἐκλογὰς μονομερῶς τὸ κόμμα τὸ ὁποῖον ἀντεπροσώπευε τὴν μειοψηφίαν καὶ τὸ ὁποῖον ἀντέδρα μέχρι σήμερον, ἀπειλοῦν ἀποχῆν ἐκ τῶν ἐκλογῶν. Ἦκουσαν μόνον καὶ ἀπῆλθον.

Τὴν 15ην Δεκεμβρίου 1945 πενταμελὴς ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν ἐθνικοφρόνων κομμάτων, τῆς ὁποίας μετεῖχον καὶ ἐγώ, παρουσιασθεῖσα εἰς τὸν Ἀντιβασιλέα τοῦ ὑπέβαλεν ὑπόμνημα, τὸ ὁποῖον καὶ ἀνέπτυξε προφορικῶς. Δι' αὐτοῦ ἐζήτηι ὅπως ὁ ἴδιος, ὡς Ἀντιβασιλεὺς, μὴ ὑπογράψῃ τὰ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ὑποβαλλόμενα εἰς αὐτὸν νομοθετικὰ διατάγματα, τὰ ὁποῖα πολλάκις ρυθμίζουσι, σύμφωνα μὲ τὰς ἰδικὰς τῆς ἀντιλήψεις, ζωτικὰ ζητήματα, μὴ ἐπείγοντα ὅμως, ἐφ' ὧν θὰ ἔδει νὰ ἀποφασίσῃ ἡ μέλλουσα Βουλὴ.

ΠΡΟΧΩΡΟΥΜΕΝ ΠΡΟΣ ΕΚΛΟΓΑΣ

Τὴν 13ην Ἰανουαρίου 1946 συνῆλθε μέγα συλλαλητήριον εἰς τὸ ἐπὶ τῆς Λεωφόρου Ἀλεξάνδρας μέγα ποδοσφαιρικὸν γήπεδον, προκληθὲν ὑπὸ τῶν ὁργανώσεων Δικηγόρων, Ἱατρῶν, Ἐμπόρων, Βιομηχάνων κλπ. μὲ σκοπὸν τὴν συνένωσιν, κατὰ τὰς μελλούσας ἐκλογὰς, ὅλων τῶν ἐθνικοφρόνων κομμάτων, τῶν ὁποίων τοὺς ἀρχηγοὺς εἶχον καλέσει, ὅπως παραστῶσιν εἰς τὸ συλλαλητήριον. Οἱ συγκεντρωθέντες ἐντὸς τοῦ γηπέδου καὶ ἔξωθεν αὐτοῦ, ὡς μὴ δυνάμενοι νὰ εἰσέλθουν, ὑπερέβησαν τοὺς 100.000. Ὁμίλησαν πρὸς τὸ πλῆθος κατὰ σειρὰν οἱ Βενιζέλος, Τσαλδάρης, Μαυρομιχάλης, Γονατᾶς, Παπανδρέου, Κανελλόπουλος καὶ Ἀλεξανδρῆς καὶ συνετάχθησαν ὅλοι μὲ τὴν ἀνάγκην τῆς συμπράξεως κατὰ τὰς ἐκλογὰς.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, τὴν 18ην Ἰανουαρίου, ἐγένετο συνάντησις ὅλων τῶν ἐθνικοφρόνων κομμάτων (Βενιζέλος, 4μελὴς Ἐπιτροπὴ τοῦ Λαϊκοῦ

Κόμματος, Γονατᾶς, Παπανδρέου, Κανελλόπουλος, Ἀλεξανδρῆς καὶ ἐκ τῆς Δημοκρατικῆς Ἐνώσεως Μπακόπουλος καὶ Μπακάλμπασης). Διευκρινίσθη ὅτι κατὰ τὴν συνεργασίαν ὅλοι θὰ ἐθεωροῦντο ἰσότιμοι, διὰ συσταθείσης δὲ ἐπιτροπῆς ἀπεφασίσθη νὰ ζητηθῆ ἀπὸ τὸν Σοφούλην 1) ἐμπέδωσις τῆς ἀσφαλείας, 2) διενέργεια τῶν ἐκλογῶν ἀμετακλήτως τὴν 31ην Μαρτίου καὶ 3) διενέργεια τῶν ἐκλογῶν διὰ τοῦ πλειοψηφικοῦ συστήματος. Παρ' ὅλα αὐτὰ οὔτε ἡ συνεργασία ὄλων ἐπετεύχθη, οὔτε ἡ ἀναλογικὴ μετεβλήθη. Κατόπιν τούτων ἤρχισαν αἱ ἰδιαίτεροι συνεννοήσεις. Ἐγὼ ὑπέγραψα μετὰ τῶν Λαϊκῶν τὴν 27ην Φεβρουαρίου συνεργασίαν, δοθεισῶν εἰς ἐμέ 72 ἔδρων ἐπὶ συνόλου 354. Ἡ ἀναλογία ἦτο μικρά, ἀλλ' ἡ ἐθνικὴ ἀνάγκη τῆς συνεργασίας μεγάλη.

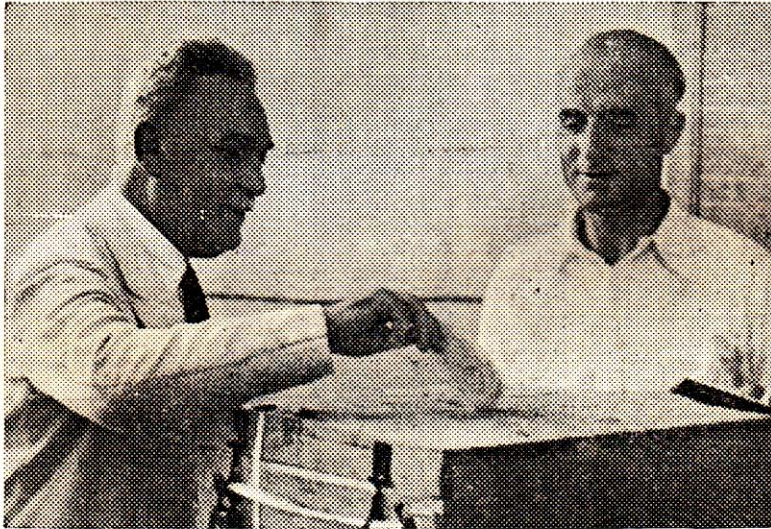
Ἐποδοχὴ τοῦ Γονατᾶ εἰς Θεσσαλονίκην κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1946—18 Μαρτίου.

ΠΡΟΕΚΚΛΟΓΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΜΟΥ

Ἦρχισα λοιπὸν μετὰ δραστηριότητος τὴν προεκλογικὴν κίνησιν. Εἶχαμε κάμει ἤδη τὰ ἐγκαίνια τῆς Λέσχης τοῦ κόμματός μας εἰς τὸν Πειραιᾶ. Τὴν 10ην Μαρτίου, Κυριακὴν, ὠμίλησα εἰς Πάτρας, εἰς τὴν πλατεῖαν, ἀπὸ τοῦ ἐξώστου τοῦ θεάτρου. Ἡ συγκέντρωσις ἐθεωρήθη ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας καὶ αὐθημερὸν ἐπέστρεψα εἰς Ἀθήνας, ὠμιλήσας προχείρως εἰς ὅλους τοὺς ἐνδιάμεσους σιδηροδρομικοὺς σταθμούς. Ἀπὸ 17 ἕως 22 Μαρτίου περιώδευσα τὴν Μακεδονίαν, ὠμίλησα εἰς Θεσσαλονίκην, Δράμαν, Καβάλαν, Εἰάνθην, Κομοτινήν, Ἀλεξανδρούπολιν, Γιαννιτσά, Κιλκίς καὶ ~~Κα~~Κατερίνην. Ἀπὸ 24 μέχρι 30 Μαρτίου, παραμονὴν τῶν ἐκλογῶν, εἰς Καλάμας, Ἄργος, Ἀθήνας καὶ Πειραιᾶ.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΚΛΟΓΩΝ 31ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1946

Αί εκλογαί διεξήχθησαν με απόλυτον τάξιν και ήσυχίαν, καθ' όμολογίαν και τών ξένων παρατηρητῶν. Είς τὰς εκλογὰς κατήλθομεν, εν συνεργασίᾳ μετὰ τών Λαϊκῶν, υπό τόν τίτλον «'Ηνωμένη Παράταξις 'Εθνικοφρόνων», ενῶ οί Βενιζέλος, Παπανδρέου και Κανελλόπουλος κατήλθον υπό τόν τίτλον «'Εθνική Πολιτική 'Ενωσις» (Ε.Π.Ε.) και ό Σοφούλης ως Κόμμα Φιλελευθέρων. Είς τὰς 'Αθήνας επέτυχον, κατά τήν ἄνω σειράν τών κομμάτων, οί πρώτοι 16, οί δεύτεροι 7 και ό Σοφούλης 6. 'Εγὼ εἶχα θέσει υποψηφιότητα

Ό Γονατᾶς ψηφίζει κατά τὰς βουλευτικὰς εκλογὰς τῆς 31 Μαρτίου 1946, ὁπότε ἐξελέγη και εἰς 'Αθήνας και εἰς Θεσσαλονίκην.

και εἰς 'Αθήνας και εἰς Θεσσαλονίκην και ἦλθα δεύτερος ἐπιτυχῶν και εἰς τὰς δύο αὐτὰς περιοχὰς. 'Εγκράτησα τήν ἔδραν τών 'Αθηνῶν και παρητήθην τῆς ἔδρας τῆς Θεσσαλονίκης, τήν ὁποίαν κατέλαβεν ό πρώτος ἐπιλαχῶν τοῦ συνδυασμοῦ μας, Θεόδωρος Οἰκονόμου, Πρόεδρος τοῦ Δικηγορικοῦ Συλλόγου Θεσσαλονίκης, ἀνήκων εἰς τὸ κόμμα μου. 'Εκ τών υποψηφίων τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος ἐξελέγησαν 180 και ἐκ τών ἰδικῶν μου 32.

Τὴν 3ην 'Απριλίου 1946 ό πρέσβυς τῆς 'Αγγλίας ἐκάλεσε τήν διοικοῦσαν 'Επιτροπήν τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος και τοὺς εἶπε : 1) νὰ ἐπιζητήσουν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως ὅσον τὸ δυνατὸν εὐρυτέρου συνασπισμοῦ. 2) νὰ μὴ θίξουν τὸ πρόσωπον τοῦ 'Αντιβασιλέως Δαμασκηνοῦ, ἀλλὰ νὰ παραμείνη τὸ ἴδιον και 3) νὰ μὴ ἐπισπεύσουν τὸ δημοψήφισμα ἐπὶ τοῦ πολιτειακοῦ.

Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΜΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΝ

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω ὁ Ἀντιβασιλεὺς ὠρκίσε τὴν πρώτην Κοινοβουλευτικὴν Κυβέρνησιν, τὴν 7ην ἑσπερινὴν τῆς 4ης Ἀπριλίου, ἀπαρτισθεῖσαν ἐκ μόνων τῶν 9 ἀρχηγῶν τῶν Ἐθνικοφρόνων κομμάτων, ἤτοι μετέσχον οἱ 4 ἀποτελοῦντες τὴν Διοικοῦσαν Ἐπιτροπὴν τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος, Τσαλδάρης, Θεοτόκης,

Ὁ Γονατᾶς ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως καταθέτει στέφανον εἰς τὸ Ἡρώων Μεσολογγίου τὴν 14 Ἀπριλίου 1946

Μαυρομιχάλης καὶ Στεφανόπουλος, ἐγώ, ὁ Ἀλεξάνδρῆς, ὁ Βενιζέλος, ὁ Παπανδρέου καὶ ὁ Κανελλόπουλος, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Προέδρου τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας Παναγιώτου Πουλίτσα, καὶ τοῦτο μέχρις οὗ τὸ Λαϊκὸν κόμμα ἐκλέξεη ἀρχηγόν, ὅποτε θὰ ἐσχηματίζετο νέα Κυβέρνησις ὑπ' αὐτόν, ὡς ἔχοντα τὴν ἐν τῇ Βουλῇ πλειοψηφίαν. Εἰς τὰς 14 Ἀπριλίου ἐξεπροσώπησα τὴν Κυβέρνησιν εἰς τὰς ἐορτὰς τοῦ Μεσολογγίου, ἐπὶ τῇ ἐπετειῶ τῆς ἐξόδου τοῦ Μεσολογγίου κατὰ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τοῦ Ἔθνους καὶ ἐξεφώνησα ἐκεῖ τὸν πανηγυρικὸν τῆς ἡμέρας.

Τὴν 15ην Ἀπριλίου συνῆλθον εἰς συνέλευσιν οἱ ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος ἐκλεγέντες βουλευταὶ καὶ ἐξέλεξαν ὡς ἀρχηγὸν τοῦ κόμματος τὸν Κωνσταντῖνον Τσαλδάρην, ὁ ὁποῖος με ἐπεσκέφθη καὶ ἐκανονίσαμεν τὰ τῆς συμμετοχῆς τοῦ κόμματος τῶν Ἐθνικῶν Φιλελευθέρων εἰς τὴν νέαν ὑπ' αὐτόν Κυβέρνησιν. Ἡ Κυβέρνησις Πουλίτσα ὑπέβαλε τὴν 17ην Ἀπριλίου τὴν παραίτησίν της, καὶ τὴν 18ην ὠρκίσθη ἡ νέα Κυβέρνησις. Ἡμεῖς ἐλάβομεν 4

Υπουργεῖα. Ἐγὼ τὰ Υπουργεῖα Δημοσίων Ἔργων καὶ Ἀνασυγκροτήσεως, ὁ Ἀβραάμ τὸ Υπουργεῖον Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας, ὁ Δημ. Παπαδημητρίου τὸ Υπουργεῖον Μεταφορῶν καὶ ὁ Ἀθ. Περρωτῆς τῶν Τ.Τ.Τ. Οἱ Βενιζέλος, Παπανδρέου καὶ Κανελλόπουλος δὲν μετέσχον τῆς Κυβερνήσεως, ὡς μὴ ἀνήκοντες εἰς τὸ πλειοψηφῆσαν ψηφοδέλτιον.

Ἐγὼ, κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν, ὡς Υπουργὸς Δημοσίων Ἔργων ἡσχολήθην ἰδιαιτέρως μὲ τὸ ζήτημα τῆς ὑδρεύσεως τῶν Ἀθηνῶν.

Τὴν 30ὴν Ἰουνίου 1946 ἀνεχώρησεν ὁ Τσαλδάρης διὰ Παρισίους καὶ Λονδῖνον, πρὸς συνεννόησιν διὰ τὰ ζητήματα τῆς συνθήκης εἰρήνης, καὶ διὰ διατάγματος ἀνέλαβον ἐγὼ τὴν ἀναπλήρωσίν του διατηρῶν καὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν Υπουργείων μου, ὡς καὶ τὴν ἐκπροσώπησιν τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν Βουλὴν, τῆς ὁποίας αἱ ἐργασίαι ἐξηκολούθουν. Προσέτι ἔδει νὰ παρίσταμαι εἰς συνέδρια διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν ἐρειπίων τὰ ὅποια ἀφῆκαν οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Ἐκμιῖται, εἰς ἑορτὰς καὶ γεύματα καὶ προπόσεις (4 Ἰουλίου, ἑορτὴ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, 14 Ἰουλίου, ἔθνικὴ ἑορτὴ τῶν Γάλλων). Κατὰ Ἰούλιον 1946 πκρέστη εἰς τὴν Ἐκλήν εἰς τὸν ἑορτασμὸν παρὰ τῆς Ταξιαρχίας Ρίμινι τῆς ἐπιτείου τῆς ἐν Ἰταλίᾳ νίκης τῆς.

Τὴν 8ην Αὐγούστου μετέβην εἰς Θεσσαλονίκην μετὰ τινων ἐκ τῶν Υπουργῶν καὶ βουλευτῶν πρὸς διακκινουσμὸν τῶν ἐσωτερικῶν ἐναερίων συγκοινωνιῶν, τὴν 9ην Αὐγούστου ἐγένετο εἰς τὸν λιμένα Θεσσαλονίκης ἡ παράδοσις ἐνὸς γερμανικοῦ ἐμπορικοῦ πλοίου, ἐνταὶ τῶν ὀφειλομένων ἐπιχωριώσεων διὰ τὰς θυσίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορικοῦ στόλου χάριν τῆς κοινῆς νίκης.

Τὴν 15ην Αὐγούστου μετέβην διὰ πολεμικοῦ, μετ' ἄλλων Υπουργῶν, εἰς Τῆνον, διὰ τὴν ἐτησίαν ἑορτὴν τῆς Παναγίας καὶ διὰ τὴν 8ην ἐπέτειον τοῦ τορπιλλισμοῦ τοῦ καταδρομικοῦ «Ἑλλη» παρὰ τῶν Ἰταλῶν.

Τὴν 13ην Ὀκτωβρίου 1946 ἔθεσα τὸν θεμέλιον λίθον τῆς ἀνοικοδομησεως τῶν Ταμπουρίων Πειραιῶς, καταστραφέντων ὑπὸ τῶν Γερμανικῶν βομβαρδισμῶν.

Προηγουμένως ἐδημιουργήσαμεν ἐθελοντικὴν ἐργασίαν τῶν νέων πρὸς ἐπισκευὴν τῶν ὁδῶν, τῇ ἐνθαρρύνσει καὶ τοῦ Βασιλέως.

Ἐχει ἀποφασισθῆ ὅπως τὸ δημοψήφισμα διὰ τὴν μορφήν τοῦ πολιτεύματος καὶ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Βασιλέως διενεργηθῆ τὴν 1ην Σεπτεμβρίου. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐγένοντο δύο μεγάλαι διαδηλώσεις, μία τῶν δεξιῶν καὶ μία τῶν ἀριστερῶν, αἱ ὁποῖαι ὅμως διεξήχθησαν ἡσύχως καὶ ἄνευ ἐπεισοδίων. Τὸ αὐτὸ ὅμως δὲν συνέβαινε καὶ εἰς τὴν ὑπαιθρον, ὅπου εἴχομεν ἀρκετὰς ἐπιθέσεις τῶν ἀριστερῶν καὶ συγκρούσεις μὲ τὴν Χωροφυλακὴν καὶ τὸν Στρατόν. Εἶχα δεχθῆ δύο ἐπισκέψεις τοῦ Ἀγγλοῦ πρεσβευτοῦ Νόρτον, ὁ ὅποιος συνίστα νὰ μὴ πιέζωνται οἱ ἀριστεροὶ ἐκ μέρους τῶν δεξιῶν καὶ τῶν κρατικῶν ὀργάνων καὶ γενικῶς ἐλευθέραν διεξαγωγὴν τοῦ δημοψηφίσματος, χάριν τοῦ συμφέροντος αὐτοῦ τοῦ Ἔθνους καὶ τοῦ Βασιλέως.

Πρότασιν περὶ ἀναβολῆς τοῦ δημοψηφίσματος τὴν ἀπέρριψα, διότι θὰ εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν παράτασιν καὶ τὴν ἐντασιν τῆς ἀνωμαλίας καὶ οὕτω

τὴν 1ην Σεπτεμβρίου διεξήχθη τὸ δημοψήφισμα μὲ ἀπόλυτον τάξιν καὶ ἀμε-

Ὁ Γονατᾶς καταθέτει στέφανον δάφνης εἰς τὸ ἐν Πάρφῳ Ἡρῶν τῶν ἐν πολέμοις πεσόντων. 15 Αὐγούστου 1946.

ροληψίαν, κατὰ γενικὴν καὶ παρὰ τῶν ξένων ὁμολογίαν, καὶ ἔδωκεν ὡς ἀποτέλεσμα τὸ 70% ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου τοῦ Βασιλέως.

Ἐδέχθη τὰ συγχαρητήρια τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ Κ. Τσαλδάρη, ὁ ὁποῖος εὑρίσκετο εἰς τὸ ἐξωτερικόν, διὰ τὴν τηρηθεῖσαν τάξιν.

Τὴν 5ην Σεπτεμβρίου κατέπλευσε μοῖρα Ἀμερικανικοῦ Στόλου εἰς Φάληρον, μὲ ναυαρχίδα τὸ μεγαλύτερον ἕως τότε ἀεροπλανοφόρον τοῦ κόσμου «Φραγκλῆνος Ρουζβελτ». Παρέθεσα γεῦμα εἰς τὸν Ναύαρχον καὶ τὸ Ἐπιτελεῖον του, ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως, τὸ ὁποῖον μᾶς ἀνταπέδωσαν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος. Εἶχα διατάξει τὸν ἠλεκτροφωτισμὸν τοῦ Παρθενῶνος ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως.

Τὴν 19ην Σεπτεμβρίου ἐπανῆλθεν ὁ Κ. Τσαλδάρης ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ μετὰ 2½ μηνῶν ἀπουσίας καὶ μᾶς ἀνεκοίνωσε τὰ τῶν ἐκεῖ ἐνεργειῶν του.

ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

Τὴν 29ῃν Σεπτεμβρίου ἐπανῆλθεν ὁ Βασιλεὺς. Ἡ ὑποδοχὴ τοῦ ὑπῆρξεν ἐνθουσιώδης ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ, ἄνευ οὐδεμιᾶς διαταραχῆς. Ἡ Κυβέρνησις ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν της, ὁ σχηματισμὸς Κυβερνήσεως ἀνετέθη καὶ πάλιν εἰς τὸν Κωνστ. Τσαλδάρην, καὶ οὕτω ὠρίσθη καὶ πάλιν ἡ αὐτὴ Κυβέρνησις τὴν 2αν Ὀκτωβρίου 1946, χωρὶς καμμίαν εἰς τὴν σύνθεσιν αὐτῆς μεταβολήν. Τὴν 4ην Ὀκτωβρίου ἡ Κυβέρνησις παρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἔλαβε ψῆφον ἐμπιστοσύνης, συγκεντρώσασα 190 ψήφους.

Ἀπὸ 5ης μέχρις 18ης Ὀκτωβρίου ἀπουσίασε καὶ πάλιν ὁ Τσαλδάρης, ἀναχωρήσας μετὰ τῶν ἐν τῇ Βουλῇ ἀρχηγῶν τῶν κομμάτων διὰ τὸ Συνέδριον τῆς Εἰρήνης καὶ ἀνέλαβον καὶ πάλιν τὴν πρωθυπουργίαν.

Ὅλοι αἱ ἐνδείξεις δὲν ἦσαν εὐοίωνοι διὰ τὴν πορείαν τῶν ἐθνικῶν μας διεκδικήσεων, ὡς καὶ διὰ τὴν οἰκονομικὴν μας ἐνίσχυσιν, τῆς ὁποίας εἴχομεν ἀνάγκην, καὶ πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν δυσχερειῶν τούτων συνεκροτήθη σύσκεψις τῶν ἐν τῇ Βουλῇ ἀρχηγῶν τῶν κομμάτων, με κατεύθυνσιν τὴν διευρύνσιν τῆς Κυβερνήσεως, ἢ τὸν σχηματισμὸν Οἰκουμενικῆς τοιαύτης, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν κρίσιμων περιστάσεων τοῦ Ἔθνους. Ἡ ἀντιπολίτευσις ἔθεσεν ὡς ὅρον τὴν ἀνάληψιν τῆς προεδρείας τῆς νέας Κυβερνήσεως παρ' ἄλλου προσώπου κοινῆς ἐμπιστοσύνης.

Τὴν 31ην Ὀκτωβρίου ἐγένετο Συμβούλιον τοῦ Στέμματος ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Βασιλέως, εἰς ὃ παρέστησαν οἱ ἐν τῇ Βουλῇ ἀρχηγοί, Τσαλδάρης, Γονατᾶς, Σοφούλης, Βενιζέλος, Παπανδρέου, Ζέρβας, Κανελλόπουλος καὶ Ἀλεξανδρῆς. Ὁ Βασιλεὺς ἔκαμεν ἔκκλησιν πρὸς συνεννόησιν καὶ συνεργασίαν, πρὸς ἀντιμετώπισιν ἀπὸ κοινοῦ τῶν δυσχερῶν περιστάσεων τῆς Πατρίδος. Τελικῶς δὲν ἐπετεύχθη ἡ συνεννόησις.

Τὴν 1ην Δεκεμβρίου ἀνεχώρησεν ὁ Τσαλδάρης διὰ Νέαν Ὑόρκην, ὅπως παραστῇ εἰς τὴν διάσκεψιν τοῦ Ὄργανισμοῦ Ἠνωμένων Ἐθνῶν (Ο.Η.Ε.), ὅπου θὰ ἐζήτηι ὅπως τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας ἀποστείλῃ ἐπιτροπὴν εἰς τὰ σύνορά μας πρὸς Σερβίαν καὶ Ἀλβανίαν, διὰ νὰ πιστοποιήσῃ ὅτι ἐκεῖθεν ὀπλιζονται ἀνταρτικαὶ συμμορίαι καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸ ἔδαφός μας. Ἐπανῆλθεν ἐκεῖθεν τὴν 30ῃν Δεκεμβρίου, εὐχαριστημένος ὅτι ἡ πρότασις τοῦ ἐγένετο ἀποδεκτὴ καὶ αἰσιόδοξος ὅτι θὰ μᾶς παρείχεται οἰκονομικὴ ἐνίσχυσις. Κατὰ τὴν μηνιαίαν αὐτὴν ἀπουσίαν τοῦ τὸν ἀνεπλήρωσα καὶ πάλιν.

Ο ΓΙΑΝ-ΣΜΑΤΣ ΕΙΣ ΑΘΗΝΑΣ

Ἀπὸ τὰς 13-17 Δεκεμβρίου ἐδεξιώθη ἐπίσημως τὸν Πρωθυπουργὸν καὶ Στρατάρχην τῆς Νοτιοαφρικανικῆς Ἐνώσεως Σμάτς, εἰς ὃν παρέθεσε γεῦμα ὁ Βασιλεὺς, ὡς καὶ ἡ Κυβέρνησις. Προσκληθεὶς ἐπεσκεφθῆ τὴν Βουλὴν συνεδριάζουσαν, τὸ Πανεπιστήμιον καὶ τὴν Δημαρχίαν. Ἀνταπέδωσε δὲ τὸ γεῦμα εἰς τὴν Νοτιοαφρικανικὴν Πρεσβείαν.

Ἐπίσης κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Τσαλδάρη ἔκαμα μίαν διαδρομὴν ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν, συνοδευόμενος ὑπὸ ἀρκετῶν Ὑπουργῶν, πρὸς ἐξέτασιν ἐπιτοπίως τῆς καταστάσεως, λόγῳ τῆς δράσεως ἐκεῖ ἀνταρτικῶν ομάδων. Ἐκάμα-μεν συσκέψεις μὲ τὰς ἐπιτοπίους ἀρμοδίας ἀρχάς, διετάξαμεν τὴν λήψιν ὀρι-σμένων μέτρων, τὰ ὁποῖα ἐτόνωσαν, κάπως, τὸ ἠθικὸν τοῦ πληθυσμοῦ.

Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν μου ἐκ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ περιοδείας μου παρου-σιάσθην εἰς τὸν Βασιλέα καὶ τὸν ἐνημέρωσα σχετικῶς. Μοῦ ὠμίλησε περὶ τῶν ἀντιλήψεων τῶν ξένων περὶ τῆς Χώρας μας ἐπὶ μίαν σχεδὸν ὥραν.

Στρατιωτικὸν ἀπόσπασμα ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Βεντήρη ἀποδίδει τιμὰς εἰς τὸν Γονατῶν κατὰ τὴν ἀπόβασίν του ἐκ τοῦ ἀντιτετραπυλίου εἰς Θεσ-σαλονίκην. 20 Δεκεμβρίου 1946.

ΠΑΡΑΙΤΗΣΙΣ ΜΟΥ ΑΠΟ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς ἐπανόδου τοῦ Τσαλδάρη ἐξ Ἀμερικῆς ἤρχισαν καὶ πάλιν ἐντονώτερον αἱ συζητήσεις πρὸς σχηματισμὸν Κυβερνήσεως Ἐθνικῆς Ἐνώσεως. Ἡ δρᾶσις τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων, βοηθουμένων ἔξωθεν, εἶχεν ἐπιταθῆ, οικονομικὴ βοήθεια δὲν μᾶς ἐδίδετο καὶ ὑποδείξεις ἔξωθεν γίνονται πρὸς συνεννόησιν. Ὁ Σοφοῦλης ἐπεζητεῖ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν πρωθυ-πουργίαν, μὲ πρόγραμμα τὸν κατευνασμὸν δι' ἀμνηστίας. Ἡ Βουλὴ εἶχε διακόψει τὰς ἐργασίας της, λόγῳ τῶν ἐορτῶν, καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἐπαναλάβῃ αὐτάς εἰς τὰς 20 Ἰανουαρίου. Ὅλοι ἠσχολοῦντο νὰ εὔρουν ἐν τῷ μεταξύ κά-ποιαν λύσιν. Ἐγὼ εἶχα καλέσει τοὺς βουλευτάς μου εἰς σύσκεψιν τὴν 14ην

Ἰανουαρίου καὶ μετὰ μακρὰς συζητήσεις με ἀφῆκαν ἐν λευκῷ νὰ ἀποφασίσω. Καὶ ὁ Τσαλδάρης ἐπιέζετο παρὰ τῶν ὁπαδῶν του διὰ τὴν διεύρυνσιν τῆς Κυβερνήσεως, ὁμὰς δὲ ἐκ 15 Λαϊκῶν βουλευτῶν, ὑπὸ τὸν Μαρκεζίνην, ἀπετέλεσαν ἰδίαν ὁμάδα, ἀνεξάρτητον τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος, καὶ ἄλλοι ἐφαίνοντο δυσηρεστημένοι. Ἐν τούτοις ὁ Τσαλδάρης ἐπέμενε νὰ παρουσιασθῇ ἡ Κυβέρνησις εἰς τὴν Βουλὴν ὡς εἶχε καὶ ἦτο βέβαιος ὅτι θὰ ὑπερεψηφίζετο. Ἐγὼ ἐδήλωσα ὅτι δὲν δέχομαι, ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει, νὰ ἀποδοκιμασθῶμεν παρὰ τῆς Βουλῆς μὴ τυγχάνοντες ψήφου ἐμπιστοσύνης καὶ ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ παραιτηθῶμεν καὶ νὰ κληθῇ Συμβούλιον τοῦ Στέμματος, διὰ νὰ ἀκουσθοῦν αἱ ἀποφαισὶς ἐνὸς ἐκάστου καὶ νὰ ἐπιζητηθῇ λύσις. Ὁ Τσαλδάρης ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐδέχετο νὰ παραιτηθῇ. Κατόπιν τούτων ἀπεφάσισα νὰ ἐκβιάσω τὴν λύσιν διὰ τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ κόμματος τῶν Ἐθνικῶν Φιλελευθέρων ἀπὸ τῆς Κυβερνήσεως. Πρὸς τοῦτο ἐπεσκέφθην τὸν Τσαλδάρην εἰς τὰς 9.30 τὸ πρωὶ τῆς 18ης Ὀκτωβρίου 1947 καὶ τῷ ἐπέδωσα ἐπιστολὴν, ἐν ἧ, χωρὶς νὰ τὸν θίγω προσωπικῶς, ὑπέβαλα τὴν παραίτησίν μου ἐκ τῆς Κυβερνήσεως. Παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις του ἐπέμεινα εἰς τὴν ἀποψίν μου καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Δημοσίων Ἔργων ἔδωσα εἰς τοὺς ἀναμένοντας δημοσιογράφους ἀντίγραφα τῆς πρὸς τὸν Τσαλδάρην ἐπιστολῆς μου, ἥτις καὶ ἐδημοσιεύθη εἰς ὅλας τὰς ἀπογευματινὰς ἐφημερίδας τῆς 18ης Ὀκτωβρίου, ἀνεκoinώθη δὲ καὶ διὰ τοῦ ραδιοφώνου. Ἡ ἐν λόγῳ ἐπιστολή μου εἶχεν ὡς ἐξῆς :

«Φίλε κ. Πρόεδρε,

»Ἡ Πατρίς μας διέρχεται μίαν ἀπὸ τὰς πλεόν δυσκόλους καὶ κρίσιμους περιόδους τῆς ἱστορίας της.

»Θεωρῶ ὅμως καθῆκον μου εὐθὺς ἀμέσως νὰ σᾶς κάμω τὴν δῆλωσιν ὅτι διὰ τὰς δυσκόλους αὐτὰς στιγμὰς τῆς ὁποίας διέρχεται σήμερον ἡ Πατρίς μας ὄχι μόνον οὐδεμίαν εὐθύνην ἔχετε σεῖς προσωπικῶς, ἀλλ' ὅτι τουναντίον ὡς Ἀρχηγὸς τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος κατεβάλατε ὅλας σας τὰς δυνάμεις μετὰ τῶν συνεργατῶν σας διὰ νὰ καταστήσετε εὐτυχεστέρως τὰς ἡμέρας τῆς μεταπολεμικῆς Ἑλλάδος. Καὶ ἀκριβῶς διότι ἐσχημάτισα τὴν πεποίθησιν αὐτὴν παρέμεινα ἀπὸ τῶν ἐκλογῶν καὶ μέχρι σήμερον σταθερὸς συνεργάτης σας ἐν τῇ Κυβερνήσει. Διότι δὲν σᾶς εἶναι ἄγνωστος ἡ ἱστορία τοῦ Κόμματος τῶν Ἐθνικῶν Φιλελευθέρων, τοῦ ὁποίου ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ἡγοῦμαι. Ἀπεσπάσθην ἀπὸ τὸ ἐνδοξον καὶ ἱστορικὸν Κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, με τὴν πίστιν ὅτι ἀκολουθῶ τὴν πολιτικὴν παρακαταθήκην τοῦ Μεγάλου Ἰδρυτοῦ του, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε νὰ ὑποτάσῃ εἰς τὰς κρίσιμους ἐθνικὰς περιστάσεις καὶ τὰς προσωπικὰς του φιλοδοξίας καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ κόμματός του εἰς τὸ ὑπέρτατον τῆς Πατρίδος συμφέρον. Ἀπεχώρησα ἀπὸ τὸ κόμμα ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον κατεῖχα μίαν ἀπὸ τὰς πρώτας θέσεις, χωρὶς νὰ ὑπολογίσω παντάπασιν ἂν θὰ ἠκολουθούμην καὶ παρ' ἄλλων φίλων εἰς τὸν νέον μου δρόμον, διότι ἐπίστευα ὅτι ὑπὸ τὰς περιστάσεις ἐκείνας αὐτὸ ἐπέβαλλε τὸ πρὸς τὴν Πατρίδα καθῆκον. Καὶ ἴδρυσα τότε τὸ κόμμα τῶν Ἐθνικῶν Φιλελευθέρων, τὸ ὁποῖον δίκαιον εἶναι νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν μετάβασιν

τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸν ἀνώμαλον πολιτικὸν καὶ πολιτειακὸν βίον εἰς τὸν ὀμαλὸν τοιοῦτον.

»Θὰ ἀναγνωρίσετε, φίλε κ. Πρόεδρε, ὅτι ὄχι μόνον κατὰ τὴν προεκλογικὴν ἡμῶν συνεργασίαν ὑπῆρξα ἀνιδιοτελῆς συνεργάτης καὶ φίλος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν μετεκλογικὴν τοιαύτην ἐν τῇ Κυβερνήσει, μολονότι ἀπὸ τὴν ἔστω καὶ μικρὰν σχετικῶς δύναμιν τοῦ ἡμετέρου Κόμματος ἐξηρτάτο, κατὰ μέγα μέρος, ἢ εὐστάθεια τῆς Κυβερνητικῆς πλειοψηφίας, ὅτι ποτὲ δὲν ἐπεζήτησα νὰ χρησιμοποιήσω τὴν ἰδιάζουσαν αὐτὴν θέσιν μου διὰ νὰ ἐπιτύχω κομματικὰ ὀφέλη, ἀλλ' ὅτι ἐτάχθην μετὰ τῶν φίλων μου μέχρι σήμερον εἰς ἐνίσχυσιν τῆς Κυβερνήσεώς σας, ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι οὕτω ἐξυπηρετοῦντο καλύτερον τὰ ἔθνικὰ μας συμφέροντα. Ἐνόμισα, φίλε κ. Πρόεδρε, ὑποχρέωσίν μου νὰ ὑπομνήσω πάντα τ' ἀνωτέρω, διότι θέλω ὑπὸ τὸ πρῆσμα αὐτῶν νὰ ἐκτιμῆσετε κατ' ἀξίαν καὶ τὴν παροῦσαν πρᾶξιν τοῦ κόμματος τῶν Ἐθνικῶν Φιλελευθέρων, τὸ ὁποῖον ἀναγκάζεται ὑπὸ τὴν ἀδυσώπητον πίεσιν καὶ πάλιν κρισίμων ἐθνικῶν περιστάσεων νὰ ἀποχωρήσῃ τῆς Κυβερνήσεως.

»Ὁφείλω ὅμως συγχρόνως νὰ ἐπαναλάβω, κατὰ τὸν πλεόν κατηγορηματικὸν τρόπον, τὴν δῆλωσιν ὅτι ἡ τοιαύτη κρισιμότης τῶν ἐθνικῶν περιστάσεων οὐδὲν ὀφείλεται εἰς ὑπαιτιότητα τῆς σημερινῆς Κυβερνήσεως, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον βαρύνει τὸ πρόσωπον τὸ ἰδικόν σας.

»Ἡ σημερινὴ κρισιμότης τῆς καταστάσεως εἶναι ἀπότοκος μιᾶς γενικωτέρας ἀναταραχῆς, ἢ ὅποια κατατρύχει ὀλόκληρον τὸν μεταπολεμικὸν κόσμον καὶ πολὺ περισσότερον τὴν χώραν τὴν ἰδικὴν μας, λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς αὐτῆς θέσεως. Καὶ ἡ ἰδιότυπος αὐτῆ κρισιμότης τῶν ἐθνικῶν περιστάσεων κατέστη ἤδη κοινὴ συνείδησις καὶ ἀπαίτησις ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀντιμετωπισθῇ παρὰ μόνον δι' ὅλων τῶν Ἐθνικοφρόνων Δυνάμεων τῆς χώρας συνηγμένων.

»Εἰς τὴν διευκόλυνσιν ἀκριβῶς τῆς τοιαύτης συνενώσεως ἀποβλέπει καὶ ἡ σημερινὴ ἀποχώρησις ἡμῶν ἐκ τῆς Κυβερνήσεως, τὴν ὁποίαν ἐν τέλει εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ θελήσετε νὰ διευκολύνητε καὶ σεῖς, διὰ μιᾶς ἐπὶ πλεόν τῶν ὄσων ἐκάματε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον χειρονομίας μὲ τὸν πατριωτισμὸν ὁ ὁποῖος σᾶς διακρίνει καὶ τὸν ὁποῖον εἶχα τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκτιμῆσω κατὰ τὸ διάστημα τῆς στενῆς μας, καὶ προεκλογικῆς καὶ ἐν τῇ Κυβερνήσει, συνεργασίας. Θὰ ἤτο ἄδικον νὰ νομίσετε ὅτι θίγεσθε προσωπικῶς ἢ ὡς κόμμα ἀπὸ τὴν τοιαύτην ἀντίξοον τροπὴν τῶν ἐθνικῶν μας πραγμάτων. Εἶμαι βέβαιος καὶ κανεὶς ἄλλος μόνος του δὲν θὰ ἤτο δυνατὸν νὰ κάμῃ τίποτε περισσότερον χάριν τοῦ Ἔθνους μας ἀπὸ ὅ,τι ἐκάματε σεῖς καὶ ἡ Κυβέρνησις ἡμῶν κατὰ τὴν ἐξαιρετικῶς κρίσιμον περίοδον κατὰ τὴν ὁποίαν ἠσχῆσαμεν τὴν Κυβερνητικὴν ἐξουσίαν.

»Αἱ περιστάσεις τὰς ὁποίας διερχόμεθα δὲν εἶναι συνήθεις. Ἐχουν σημασίαν κοσμοϊστορικὴν. Καὶ ὅταν διὰ μέσου τοῦ μακραίωνος, ἐνδόξου ἀλλὰ καὶ κρισίμου, κατὰ καιροῦς, ἔθνικοῦ μας βίου ἢ φυλῆς μας ἀντιμετώπισε τοιαύτας ἐξαιρετικὰς περιστάσεις, οἱ ἡγέται τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὅλων τῶν κρισίμων ἐπο-

Ο Δήμαρχος Δραπετσώνας (Πειραιώς) προσφονεί τόν Υπουργόν τών Δημολογίων Έργων Γονατάν, επί τῆ καταθέσει τοῦ θεμελίου λίθου πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῶν ἐκ τῶν Ἀγγλικῶν καὶ Γερμανικῶν βομβαρδισμῶν καταστραφέντων Ταμπουράων. 13 Ὀκτωβρίου 1946.

χῶν ἔδωσαν τὰς χεῖρας προκειμένου νὰ περισώσουν τὴν ἐθνικὴν των κληρονομίαν. Αὐτὸ, φίλε κ. Πρόεδρε, ὀφείλομεν νὰ κάμωμεν καὶ ὅλοι ἡμεῖς σήμερον, διὰ νὰ ἔχωμεν τὴν συνείδησιν ἡρεμον ὅτι ἐκάμαμεν πᾶν ὅ,τι ἐξηρατᾶτο ἀπὸ ἡμᾶς διὰ νὰ σώσωμεν τὴν Πατρίδα μας καὶ νὰ εἴσθε βέβαιος ὅτι ἡ μεγαλυτέρα τιμὴ θ' ἀνήκη εἰς σᾶς καὶ τὸ Λαϊκὸν Κόμμα, διότι ἀσφαλῶς σεῖς εἴσθε ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος χάριν τῆς συνενώσεως καὶ συνεπῶς χάριν τῆς Ἑλλάδος θὰ κάμετε τὴν μεγαλυτέραν θυσίαν.

»Δεχθῆτε παρακαλῶ, φίλε κ. Πρόεδρε, τὴν ἔκφρασιν τῶν καλυτέρων μου αἰσθημάτων καὶ τῆς βαθυτάτης ἐκτιμῆσεώς μου.

Στυλιανὸς Γουκαῖ.»

Ἡ δημοσίευσίς τῆς ὡς ἄνω ἐπιστολῆς προεκάλεσε κάποιαν συγκίνησιν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην καὶ ζωηράς συζητήσεις περὶ τῆς δημιουργηθησομένης καταστάσεως μετὰ τὴν παραίτησίν μου.

Ἀτελείωτοι ὑπῆρξαν αἱ συναντήσεις, αἱ προτάσεις λύσεων κλπ. Τὴν ἐπομένην (19 Ὀκτωβρίου) συνεφωνήθη παρ' ὄλων — πλὴν Τσαλδάρη καὶ Σοφοῦλη — καὶ ὑπεγράφη εἶδος πρακτικοῦ, περιέχοντος τὰ ἐξῆς: 1) τὴν ἀνάγκην σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως Ἑθνικῆς Ἐνώσεως, 2) τὴν σύγκλησιν Συμβουλίου τοῦ Στέμματος, 3) τὴν κατ' αὐτὸ ἐξέτασιν τῆς ἀκολουθητέας πολιτικῆς, 4) τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως ἐκ τῶν ἀποδεχομένων τὸ πρόγραμμα κομμάτων καὶ 5) τὴν ἐκ τῶν προτέρων ἀποδοχὴν τοῦ ὑποδειχθησομένου παρὰ τοῦ Βασιλέως ὡς Προέδρου τῆς νέας Κυβερνήσεως. Τὸ πρακτικὸν τοῦτο ἐπεδόθη εἰς τὸν Βασιλέα παρὰ τῶν Βενιζέλου καὶ Ἀλεξανδρῆ, ὁ ὁποῖος ἀπήντησεν ὅτι θὰ σκεφθῆ καὶ θὰ ἀποφασίσῃ.

20 Ὀκτωβρίου 1947. Εἶχεν ὀρισθῆ διὰ σήμερον ἡ ἐπανάληψις τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς. Ὁ Τσαλδάρης θὰ ἐδήλου εἰς τὴν Βουλὴν ὅτι θὰ ἀνεπλήρου δι' ἄλλων τοὺς παραιτηθέντας Ὑπουργοὺς καὶ θὰ ἐξῆτει ψῆφον ἐμπιστοσύνης. Ἐγὼ εἶχα καλέσει σύσκεψιν τῶν βουλευτῶν μου διὰ τὰς 12.30 εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ Κόμματος. Ὁ Βασιλεὺς, ὁ ὁποῖος παρηκολούθει μὲ ἀνησυχίαν ὅλην αὐτὴν τὴν κίνησιν — δεδομένου ὅτι ἔθεώρει τὸν Τσαλδάρην ὡς τὸν περισσότερον πρὸς Αὐτὸν προσκείμενον — μὲ εἰδοποίησεν ὅτι ἤθελε νὰ μὲ ἰδῆ πρὸ τῆς συσκέψεως. Μοῦ ὠμίλησε περὶ πληροφοριῶν ἐκ τοῦ Ἐξωτερικοῦ καὶ διὰ περιφράσεων μοι ὑπέδειξεν ὅτι αὐτὴν τὴν στιγμὴν δὲν θὰ ἦτο συμφέρουσα ἡ καταψήφισις τῆς Κυβερνήσεως. Τοῦ παρέστησα τὸ δύσκολον τῆς θέσεώς μου, μετὰ τὰς τόσας δημοσίας δηλώσεις μου, καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ μὲ ἀφήσῃ νὰ σκεφθῶ. Εἰς τὴν σύσκεψιν τοῦ Κόμματος συνεζητήσαμεν τὴν ρῖψιν λευκῶν ψηφοδελτίων, τὴν μὴ παρουσιάσιν μας κατὰ τὴν ἀπογευματινὴν συνεδρίασιν τῆς Βουλῆς καὶ τέλος κατελήξαμεν νὰ ζητήσωμεν τὴν ἐπὶ δήμερον ἀναβολὴν τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς καὶ πρὸς τοῦτο ὑπεγράψαμεν καὶ ἐπεδώσαμεν σχετικὴν αἴτησιν πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Βουλῆς Θεοτόκην. Τὰ ἄλλα κόμματα ἀπεδέχθησαν τὴν πρότασίν μας, ὁ Τσαλδάρης ὅμως μὲ ἐδήλωσεν ὅτι θὰ ἐδέχετο τὴν πρότασίν μου μόνον ἐὰν ἐκαθήμεν ἐν τῇ Βουλῇ παραπλεύρως του, ὡς συνήθως, ἐφ' ὅσον ἡ παραίτησίς μου δὲν εἶχε δημοσιευθῆ. Ἠναγκάσθη νὰ

ἀποδεχθῶ, ἀλλ' ὑπεστήριξα ἐν τῇ Βουλῇ τὴν πρότασίν μας δι' ὀλίγων, εἰπὼν ὅτι αὐτὴ ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς προσπαθείας μου διὰ τὴν Ἑθνικὴν Ἐνωσιν καὶ παρεκάλεσα τὴν Βουλὴν νὰ τὴν ἐγκρίνη. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ ὠμίλησαν καὶ οἱ ἄλλοι καὶ ἡ πρότασις μας ἐγένετο δεκτὴ.

Ὁ Τσαλδάρης, ὡς σύμβουλος τοῦ Στέμματος, εἰσηγήθη ὅπως ὁ Βασιλεὺς μὴ συγκαλέσῃ σύσκεψιν ὑπ' αὐτὸν τῶν ἀρχηγῶν, ἀλλὰ δεχθῆ ἓνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν κεχωρισμένως, νὰ τοῦ ἀφήσουν δὲ καὶ ἐγγραφον σημεῖωμα τῶν ἀπόψεων των. Τοῦτο καὶ ἐγένετο. Ἐντὸς τῆς 21ης Ὀκτωβρίου ἐδέχθη ὁ Βασιλεὺς ὅλους τοὺς ἀρχηγούς, οἱ ὅποιοι καὶ ἄφησαν σημεῖωματα, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν συνεφώνουν μεταξύ των. Τελευταῖον ἐδέχθη τὸν Τσαλδάρην, ὁ ὁποῖος ἔλαβε γνῶσιν ὅλων τῶν σημειωμάτων. Τὴν 24ην Ὀκτωβρίου ὁ Βασιλεὺς ἐδέχθη τοὺς Τσαλδάρην καὶ Βενιζέλον, οἷτινες τῷ ἀνεκοίνωσαν ὅτι συνεφωνήσαμεν ὅλοι, πλὴν τοῦ Σοφοῦλη, νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὸν παρ' Αὐτοῦ ὑποδειχθησόμενον ὡς πρωθυπουργόν, καὶ τότε ὁ Βασιλεὺς τοῖς ἀνεκοίνωσεν ὅτι ὠρισεν ὡς τοιοῦτον τὸν Δημήτριον Μάξιμον, ὁ ὁποῖος καὶ ἀπεδέχθη. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἰδίας ἡμέρας συνηντήθημεν ὅλοι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μαξίμου, ὅστις ἀφοῦ μᾶς ηὐχαρίστησε μᾶς παρεκάλεσε νὰ μὴ προβῆ τὴν ἰδίαν ἡμέραν εἰς τὰς προγραμματικὰς δηλώσεις ἐνώπιον τῆς Βουλῆς, διότι θὰ ἔδιδε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι αὐταὶ ἦσαν ξένα καὶ θὰ ἔχανε τὸ κύρος του, ἀλλὰ νὰ ἐγίνοντο αὐταὶ τὴν Δευτέραν, 27 Ἰανουαρίου. Ὡς πρὸς τὴν κατανομὴν ὅμως τῶν Ὑπουργείων ὑπῆρξαν μεγάλαι ἀντιθέσεις καὶ ἀπεφασίσθη ὅπως, πρὸς καθυσύχασιν τῆς ἀνησυχούσης κοινῆς γνώμης, ὀρκισθῆ αὐθημερὸν ἡ Κυβέρνησις, ἀπαρτισθησομένη ἐκ μόνων τῶν ἀρχηγῶν τῶν συμπραττόντων κομμάτων καὶ νὰ συμπληρωθῆ αὐτὴ βραδύτερον.

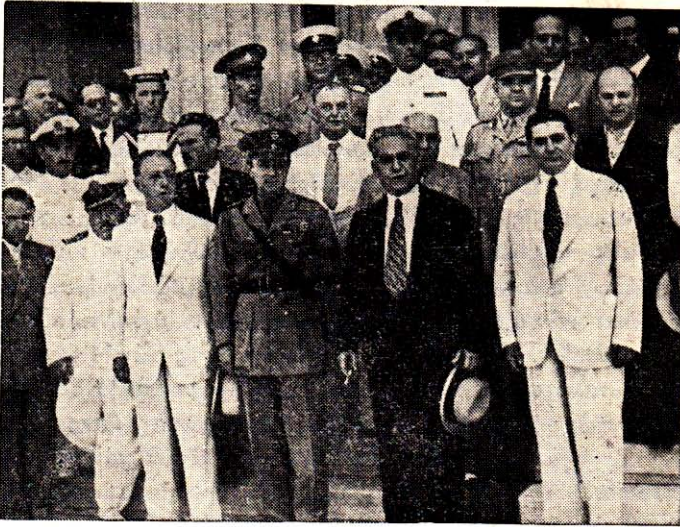
Πράγματι εἰς τὰς 7 μ.μ. ὠρκίσθη ἡ νέα Κυβέρνησις ἐκ τοῦ Μαξίμου ὡς Πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν Τσαλδάρη, Γονατᾶ, Βενιζέλου, Παπανδρέου, Ζέρβα, Κανελλοπούλου καὶ Ἀλεξανδρῆ (ἀναγράφονται κατὰ τὴν σειρὰν τῶν διατιθεμένων παρ' ἑκάστου βουλευτικῶν ἐδρῶν) καὶ εἰς τὰς 7½ παρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλὴν, ἡ ὁποία ἐδέχθη νὰ γίνουσι αἱ προγραμματικαὶ δηλώσεις τὴν Δευτέραν 27 Ἰανουαρίου, ὅποτε καὶ θὰ ἐζητεῖτο ἡ ψῆφος ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς. Μὲ τὸ διάταγμα ὅθεν τῆς 24ης Ἰανουαρίου διωρίσθη Ὑπουργὸς τῶν Δημοσίων Ἔργων καὶ προσωρινῶς Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης, τῶν Μεταφορῶν, τῆς Ἀνοικοδομήσεως καὶ τῆς Προνοίας.

Τὴν 27ην Ἰανουαρίου συνεπληρώθη ἡ Κυβέρνησις. Τὸ κόμμα τῶν Ἑθνικῶν Φιλελευθέρων ἔλαβε τὸ Ὑπουργεῖον Δημοσίων Ἔργων (Σ. Γονατᾶς), τὸ Ὑπουργεῖον Μεταφορῶν (Ἰω. Μπουρνιάς), τὸ Ὑπουργεῖον Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας (Ν. Ἀβραάμ) καὶ τὴν Γενικὴν Διοίκησιν Μακεδονίας (Δ. Σαρρῆς). Αὐθημερὸν παρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλὴν, ὁ Μάξιμος ἀνέγνωσε τὰς προγραμματικὰς δηλώσεις καὶ ἐγένετο συζήτησις ἐπ' αὐτῶν, εἰς ἣν ἔλαβον καὶ ἐγὼ μέρος καὶ μόλις τὴν 1ην Φεβρουαρίου διεξήχθη ψηφοφορία, καθ' ἣν ἡ Κυβέρνησις ἔλαβε 252 ψήφους ὑπὲρ καὶ 36 κατὰ. Ἀπουσίαζον ὅμως ἀρκετοὶ βουλευταὶ ἐκ τῆς συμπολιτεύσεως, ἐν οἷς καὶ ἐγὼ μετὰ τῶν φίλων μου βουλευτῶν

Περρωτῆ, Θ. Οικονόμου, Κούτσικα καὶ Πολυζώη Οικονομίδη, διότι κληθέντες παρὰ τοῦ Δημάρχου Καλαμῶν εἶχον μεταβῆ εἰς Καλάμας, ἐπὶ τῆ τοπικῇ ἐκεῖ ἑορτῇ τῆς Ὑπαπαντῆς (2 Φεβρουαρίου).

Εἰς τὰς 25 Φεβρουαρίου ἐγένετο σύσκεψις ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Βασιλέως εἰς τὰ Γραφεῖα τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ.

Τὴν 12 Μαρτίου 1947 ὁ Πρόεδρος τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς Τροῦμαν, διὰ διαγγέλματός του, ἀνήγγειλε τὴν πρόθεσίν του νὰ βοηθήσῃ τὴν Ἑλλάδα διὰ 250 ἑκατομμυρίων δολλαρίων καὶ συγχρόνως νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀκεραιότητα, τὴν ἐλευθερίαν καὶ οἰκονομικὴν ἀνασυγκρότησιν

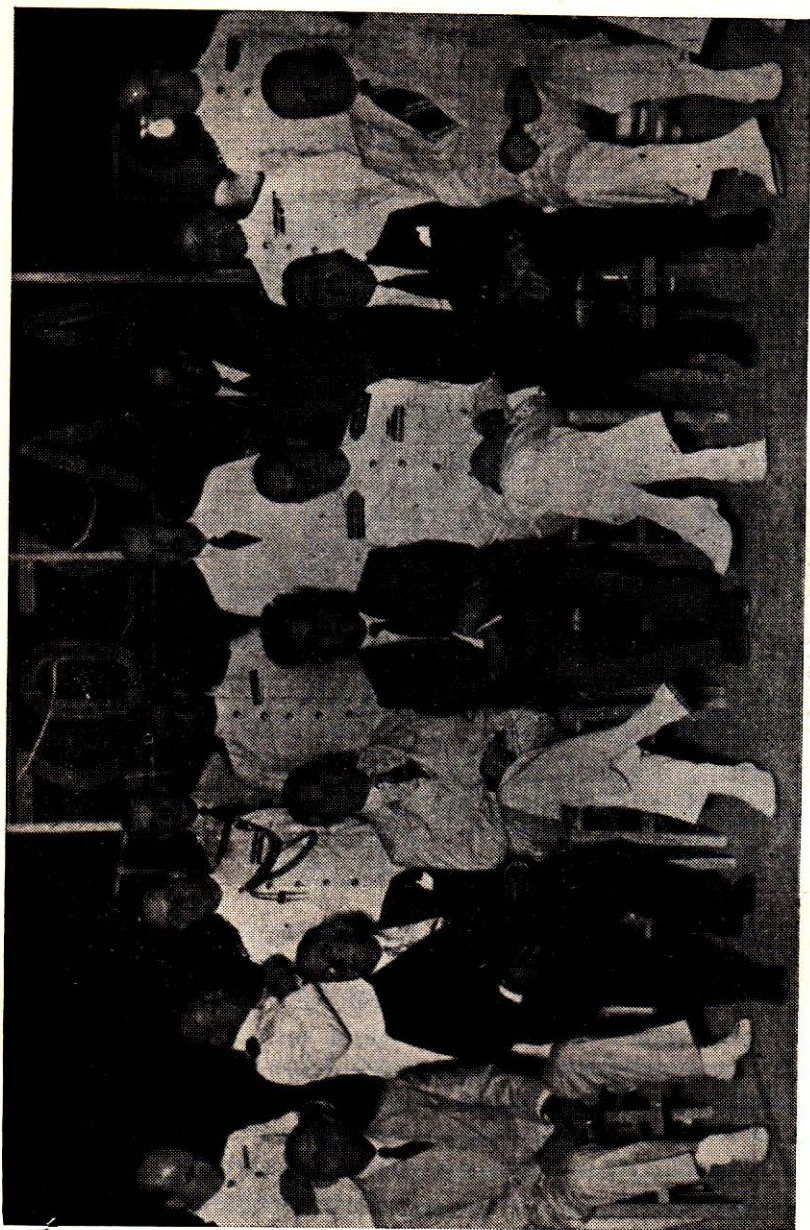

Κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ψαριανῶν εἰς Πειραιᾶ. Κατὰ σειρὰν ἐξ ἀριστερῶν : Ὁ Δήμαρχος Πειραιῶς Χαραλαμπόπουλος, ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Βασιλέως, ὁ Στυλ. Γονατᾶς καὶ ὁ Παπᾶς. 6 Ἰουλίου 1947.

τῆς Ἑλλάδος, καὶ τοῦτο κατόπιν αἰτήσεως τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, τῆς ἀντιπροσωπευούσης τὰ 85 % τῆς Βουλῆς τῆς προελθούσης κατόπιν γνησίων ἐκλογῶν. Ἐπὶ πλέον ἔλεγεν ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ εἰρήνη εἰς τὰ Βαλκάνια, τὴν Εὐρώπην καὶ τὸν κόσμον καὶ θὰ ἀποκλεισθῇ ἡ διὰ τῆς βίας ἐπιβολὴ τῶν ὀλοκληρωτικῶν κρατῶν.

Ἡ Κυβέρνησις, πράγματι, εἶχε κάμει ἔκκλησιν πρὸς τὴν Ἀμερικὴν ζητοῦσα τὴν συνδρομὴν τῆς. Τὸ μήνυμα τοῦ Τροῦμαν ἐνέπλησε χαρᾶς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, καὶ ἐνέπνευσεν ἀποθάρρυνσιν καὶ ἀμυχανίαν εἰς τοὺς ἀριστεροὺς καὶ τοὺς κομμουνιστάς.

Ἡ Κυβέρνησις ἀπέστειλε θερμὸν εὐχαριστήριον τηλεγράφημα πρὸς τὸν Τροῦμαν καὶ ἐξεδῶσαμεν διάγγελμα πρὸς τὸν λαόν. Ἀνεγνωρίζετο δὲ παρ' ὅλων ὅτι ἡ πρωτοβουλία τοῦ κόμματος τῶν Ἐθνικῶν Φιλελευθέρων συνετέλεσεν εἰς τὴν ἔνωσιν τῶν κομμάτων, ἥτις εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἀνωτέρω χειρονομίαν τοῦ Τροῦμαν.

Ο Γονατᾶς ἔχων δεξιὰ του τὸν πρέσβυν τῆν Ἀμερικῆς Μάκ-Βη καὶ ἀριστερά του τὸν ναύαρχον τοῦ Ἀμερικανικοῦ ἀεροπλανοφόρου «Φραγκίσκος Ροῦβέλτ» καὶ παρ' αὐτοῖς τὸν πρέσβρον τῆς Βουλῆς Θεοτόκην καὶ τοὺς ὑπουργοὺς Μαυρομιχάλην καὶ Στεφανόπουλον, εἰς γεῦμα δοθέν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀμερικανοῦ ναυάρχου.
6 Σεπτεμβρίου 1946.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Β΄

Τὴν 1ην Ἀπριλίου 1947, ἡμέραν Τρίτην, μόλις εἶχε ἐπιστρέψει σπίτι μου κατὰ τὰς 3 μ.μ. ἐκ τοῦ Ὑπουργείου, μὲ ἐζήτησεν εἰς τὸ τηλέφωνον ὁ πρωτοπουργός καὶ μοῦ λέγει :

«Σᾶς παρακαλῶ νὰ ἔλθετε ἀμέσως εἰς τὰ Ἀνάκτορα, ἀπέθανεν ὁ Βασι-

Ὁ Γονατᾶς, ὡς ὑπουργός τῶν Μεταφορῶν, ἐξέρχεται ἀπὸ τὸ Κέντρον τῶν αὐτοκινήτιστῶν Δράμας. Ἰούnius 1947.
(Παρὰ τοὺς πόδας του ἡ κόρη του Ἀκη καὶ ἡ φίλη της Πρίσκα).

λεύς). Οἱ ἄλλοι στὸ σπίτι ἐνόμισαν ὅτι ἦτο φάρσα, διότι, κατὰ σύμπτωσιν, ἦτο 1η Ἀπριλίου καὶ συνηθίζεται κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν νὰ λέγωνται ψέμματα, χάριν ἀστείότητος. Ἦτο δὲ ἀκόμη περισσότερο ἀπίθανον, διότι ἀφ' ἐσπέρας ὁ Βασιλεὺς παρευρέθη εἰς μίαν κινηματογραφικὴν παράστασιν καὶ τὸ πρωὶ εἶχε δεχθῆ ἀχροάσεις. Μόλις δὲ τὴν 2 μ.μ. ἠσθάνθη ἀδιαθεσίαν, ἐδήλωσεν ὅτι δὲν θὰ φάγη καὶ ἀνῆλθε μόνος εἰς τὸ δωμάτιόν του, ὅπου μετ' ὀλίγον τὸν εὗρον εἰς τὸν καναπὲν ἄπνουν, ἐξ ἐμβολῆς τῆς καρδίας.

Ἡ ἐκπληξίς ὑπῆρξε γενικὴ καὶ γενικὴ ἐξεδηλώθη ἡ συμπάθεια πρὸς τὸν θανόντα Βασιλέα. Τὸ ἀνήγγειλε τὸ ραδιόφωνον καὶ οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν ἤρχισαν νὰ κτυποῦν πενθίμως. Συνκεντρώθημεν ὁλόκληρος ἡ Κυβέρνη-

σις, ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς κλπ. εἰς τὰ Ἀνάκτορα καὶ παρουσία καὶ τοῦ Διαδόχου Παύλου ἀπεφασίσθη νὰ γίνη ἡ ὄρκωμοσία αὐθημερόν τοῦ νέου Βασιλέως εἰς τὰ Ἀνάκτορα. Καὶ ὄντως, εἰς τὰς 7½ μ.μ. ἐγένετο ἡ ὄρκωμοσία τοῦ Παύλου, ἐνώπιον τῆς Ἱεραῆ Συνόδου, τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, τοῦ Προεδρείου τῆς Βουλῆς, τῶν στρατηγῶν, τῶν ναυάρχων καὶ ἀνωτάτων ὑπαλλήλων. Ὀλίγον κατόπιν ὁ Παῦλος ἐξεφώνησεν ἀπὸ ραδιοφώνου τὸ ἐγκριθὲν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως διάγγελμά του πρὸς τὸν Λαόν, καθὼς καὶ ὁ πρωθυπουργὸς Μάξιμος τὸ διάγγελμα τῆς Κυβερνήσεως.

Τὴν 6ην Ἀπριλίου ἐγένετο μεγαλοπρεπῆς ἡ κηδεία τοῦ Βασιλέως ταφέντος εἰς τοὺς ἐν Τατοῖω βασιλικούς τάφους.

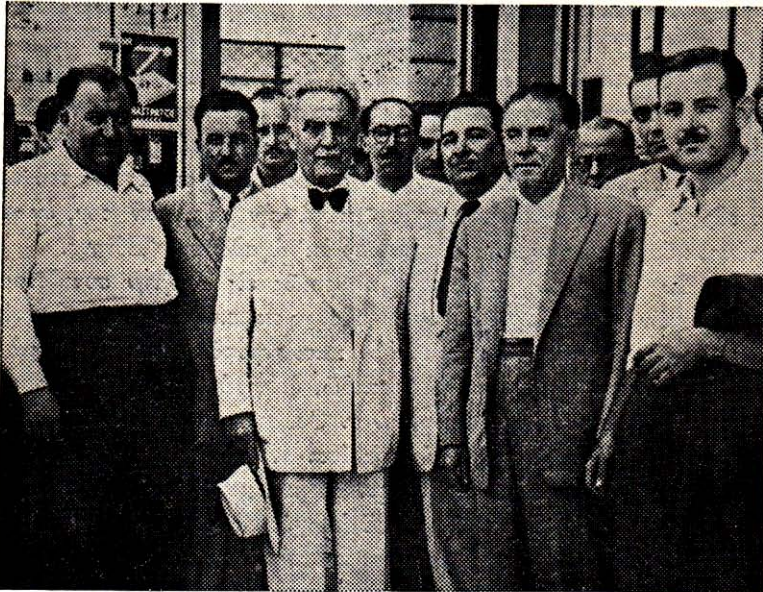
Τὴν 15ην Ἀπριλίου 1947 ἐγένοντο παρ' ἐμοῦ, ὡς Ὑπουργοῦ τῶν Δημοσίων Ἔργων, τὰ ἐγκαίνια τῆς σιδηρᾶς γεφύρας τῆς ἐγκατασταθείσης ἐπὶ τῆς διώρυγος τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου μετὰ πάσης ἐπισημότητος καὶ παρουσία τοῦ Βασιλέως Παύλου. Ἀφοῦ ἐξῆρα τὴν γενικωτέραν σημασίαν τοῦ ἔργου, ἠυχῆθην εἰς τὸν Βασιλέα ὅπως συνεχίσῃ, κατὰ τὴν βασιλείαν του, ἐγκαινιάζων παρόμοια ἔργα πολιτισμοῦ καὶ προόδου ἐπ' ἀγαθῶ τοῦ Ἔθνους.

Εἰς τὰς 25 Ἀπριλίου μετέβην ἀεροπορικῶς εἰς Κρήτην συνοδευόμενος παρὰ 10 τεχνικῶν ὑπαλλήλων, καθ' ὅσον ἡ Κρήτη παρεπονεῖτο ὅτι καθυστερεῖ ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς, κατόπιν τῶν τεραστίων καταστροφῶν ἃς ὑπέστη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν. Μὲ εἶχαν ἀποτρέψει νὰ μεταβῶ, διότι ὑπῆρχεν ἡ διάδοσις ὅτι, μετὰ τὸν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας φόνον ἐν Θεσσαλονίκῃ τοῦ ἐκ τῶν ἡγετῶν τοῦ κομμουνισμοῦ Ζεύγου, εἶχον ἀποφασίσει τὴν δολοφονίαν μου κατὰ τὴν μετάβασίν μου εἰς Κρήτην, ὅπου ὑπῆρχεν ἀρκετὰ μεγάλη κίνησις καὶ δρᾶσις ἀνταρτῶν. Εἶχον ληφθῆ παρὰ τῶν ἐκεῖ Ἀρχῶν ἀρκετὰ μέτρα ἀσφαλείας. Ἐπεσεκέφθην τὸ Ἡράκλειον, τὸ Ρέθυμνον καὶ τὰ Χανιά καὶ εἶχα συνεργασίαν μετὰ τῶν τοπικῶν Ἀρχῶν διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν, τὰ λιμενικὰ ἔργα καὶ τὴν ὁδοποιίαν καὶ τὴν 29ην Ἀπριλίου ἐπέστρεψα καὶ πάλιν ἀεροπορικῶς εἰς Ἀθήνας.

Τὴν 6ην Ἰουνίου 1947 ἀνεχώρησα ἀεροπορικῶς εἰς Ρόδον, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Δωδεκανήσου, μετὰ ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῶν τριῶν Ὑπουργείων τὰ ὁποῖα διευθύνω. Οἱ κάτοικοι ὑποφέρουν οἰκονομικῶς. Οἱ Ἴταλοι εἶχον κατασκευάσει πολλὰ καὶ μεγάλα κτίρια καὶ ἀρκετοὺς στρατῶνας, τοὺς ὁποίους ἡμεῖς τώρα μετατρέπομεν εἰς Σχολεῖα, ἐπίσης εἶχον κατασκευάσει ὠραῖον ὀδικὸν δίκτυον. Οἱ Ἀγγλοὶ ὅμως, οἱ ὁποῖοι τὴν εἶχον καταλάβει μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἀπομάκρυνσιν τῶν Γερμανῶν μέχρι τῆς παραδόσεως εἰς ἡμᾶς, παρέλαβον καὶ ἐπώλησαν ὅλον τὸ ὕλικόν τὸ ὅποιον εἶχον ἀφήσει οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Ἴταλοι, ὡς λίαν πολέμου ἀνήκουσαν εἰς αὐτοὺς. Ἐφθασαν μέχρι τοῦ σημείου νὰ καταστρέψουν κτίρια διὰ νὰ πάρουν καὶ νὰ πωλήσουν τὰ σίδηρα τοῦ μπετὸν-ἀρμέ. Γενικῶς αἱ ἀναμνήσεις τῶν ἐντοπίων ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς δὲν ἦσαν διόλου καλαί. Ἐμείνα ἐκεῖ μέχρι τῆς 10ης Ἰουνίου, ἐπιλύσας διάφορα τοπικὰ ζητήματα, καὶ κατόπιν ἐπανῆλθον καὶ πάλιν ἀεροπορικῶς εἰς Ἀθήνας.

Τὴν 12ην Ἰουλίου 1947 ἀνεχώρησα καὶ διὰ Πατρῶν, Λευκάδος καὶ Πα-

ξῶν μετέβην εἰς Κέρκυραν, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ ἐκεῖ Δημάρχου, πρὸς ἐξέτασιν τῶν πολλῶν καταστροφῶν τὰς ὁποίας ἔχει ὑποστῆ ἡ Κέρκυρα ἀπὸ τοὺς βομβαρδισμοὺς τῶν Ἰταλῶν, καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ τῆς διαμορφώσεως νέου σχεδίου τῆς πόλεως καὶ διαπλατύνσεως μερικῶν δρόμων ἀπὸ τοὺς πολὺ στενοὺς ποὺ ἔχει ἡ Κέρκυρα. Πολλὰ συνεργασίαι καὶ ἐπὶ τόπου ἐξετάσεις ἐγένοντο καὶ τὴν 16ην Ἰουλίου ἀνεχώρησα ἐκεῖθεν ἀτμοπλοικῶς καὶ διὰ Πρεβέζης, Πατρῶν καὶ Κορίνθου ἐπέστρεψα τὴν ἐπομένην εἰς Ἀθήνας.

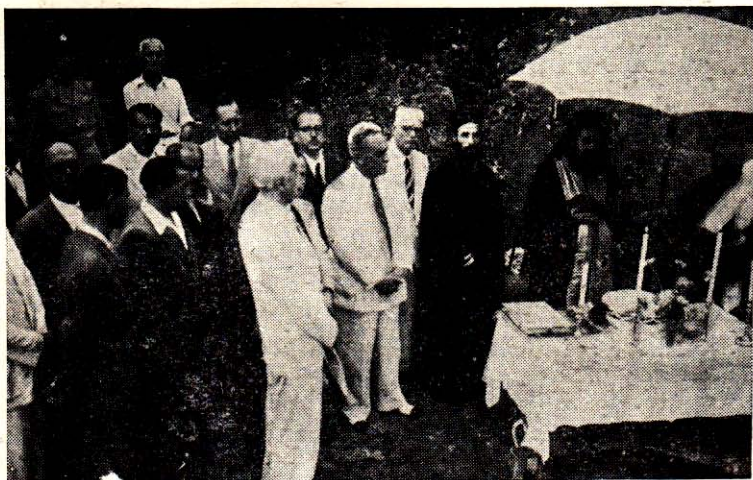

Ὁ Γοναῆς, ὡς Ὑπουργὸς τῶν Μεταφορῶν, ἐξέρχεται τοῦ συνεδρίου τῶν Ἀυτοκινητιστῶν. 6 Αὐγούστου 1947.

Ἐπιπροτιθέμενη ἐκ Κερκύρας νὰ μεταβῶ εἰς Ἰωάννινα, ἀλλ' ὁ ἐκεῖσε Γενικὸς Διοικητὴς, μὲ τὸν ὁποῖον συνεννοήθη τηλεφωνικῶς, μοὶ εἶπεν ὅτι λόγῳ τῆς εἰσβολῆς ἀνταρτῶν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐξ Ἀλβανίας δὲν ἦτο κατάλληλος ἡ στιγμή πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς Ἠπείρου.

Ἀλλὰ καὶ γενικώτερον ἡ δρᾶσις τῶν ἀνταρτῶν, μὲ τὴν λαμβανομένην ἐκ τῶν ἔξω βοήθειαν, εἶχεν ἐπεκταθῆ καθ' ὅλην τὴν χώραν καὶ ἡ ὑπαιθρος ὑπέφερε πολὺ. Ὁ στρατὸς καὶ ἡ χωροφυλακὴ ἐμάχοντο σκληρῶς ἐναντίον των, ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπαρκέσουν καὶ νὰ εἶναι πανταχοῦ παρόντες. Εἰσῆρχοντο εἰς διάφορα χωρία, ἤρπαζον τὰ τρόφιμα, ἐλάμβανον μερικοὺς ὀμήρους, ἐκαιγαν μερικὰ σπίτια ἀντιθέτων, τοὺς ὁποίους καὶ ἐτυφέκιζαν καὶ ἀπεχώρουν εἰς τὰ βουνά. Οἱ κάτοικοι ὡς ἐκ τούτου ἐγκαταλείπουν τὴν ὑπαιθρον καὶ συρρέουν εἰς τὰς πόλεις. Ἐγένοντο πολλὰ συσκέψεις καὶ ὑπουργῶν καὶ τοῦ πρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ καὶ ὡς μόνη λύσις ἐκρίθη νὰ μᾶς δώσουν αἱ Ἠνω-

μέναι Πολιτεῖαι τὰ μέσα διὰ νὰ αὐξήσωμεν τὸν στρατὸν μας. Πρὸς τοῦτο ἐκάμαμεν ἐπίσημον σχετικὸν διάβημα πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις πρέσβυν τῆς Ἀμερικῆς καὶ τὸν Πρόεδρον τῆς Ἀμερικανικῆς βοήθειας Γκρήσγουολντ καὶ ἀνεκοινώσαμεν τοῦτο καὶ πρὸς τὸν ἐν Ἀμερικῇ εὐρισκόμενον παρὰ τῷ Ο.Η.Ε., Τσαλδάρην, ὁ ὁποῖος εἶχε ζητήσῃ παρὰ τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας τὴν ἀποστολὴν Ἐπιτροπῆς, πρὸς ἔλεγχον τῶν κατὰ τῆς Σερβίας, Βουλγαρίας καὶ Ἀλβανίας παραπόνων μας, ὅτι αὐταὶ παρεῖχον ἄσυλον εἰς τὸ ἔδαφος τῶν εἰς τὰς ἐκδιωκομένας παρ' ἡμῶν συμμορίας, αἱ ὁποῖαι ἀνασυντασσόμεναι καὶ ἐξοπλιζόμεναι ἐκεῖ εἰσέρχονται ἐκ νέου εἰς τὸ ἔδαφός μας.

Ὁ Γονατᾶς κατὰ τὰ ἐν Κερκύρα ἐγκαίνια τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς πόλεως ἐκ τῶν καταστροφῶν τῶν Ἰταλικῶν βομβαρδισμῶν. 14 Ἰουλίου 1947.

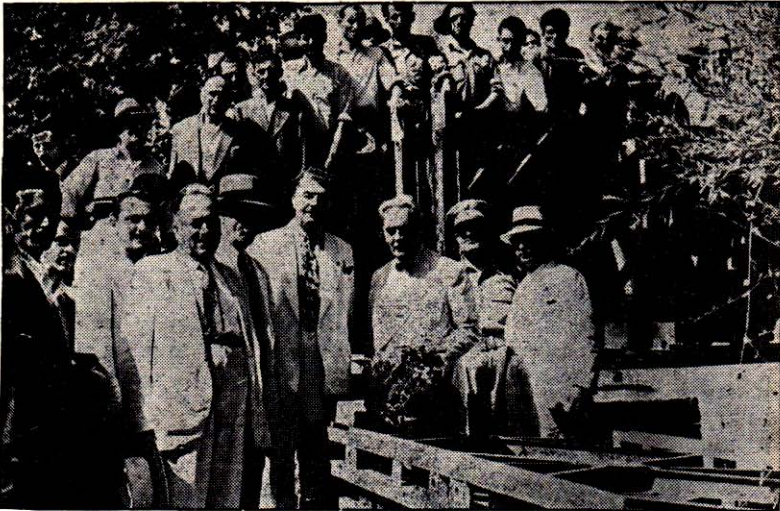
Τὴν πρότασιν ταύτην ἐματαίωσεν ἡ Ρωσία χρησιμοποιοῦσα τὸ «Βέτο».

Ἐπὶ πλέον ἐπεφορτίσθη ὁ Τσαλδάρης νὰ φροντίσῃ παρὰ τῇ Ἀμερικανικῇ Κυβερνήσει ὅπως πλὴν τῆς χορηγήσεως τῶν ἀναγκαίων ἐφοδίων διὰ τὴν αὐξήσιν τοῦ στρατοῦ, χορηγηθῶσι καὶ ἐπὶ πλέον ὅπλα, διὰ τῶν ὁποίων νὰ ὀπλισώμεν τὸν ἐθνικόφρονα πληθυσμὸν πρὸς ἰδίαν του ἄμυναν, ἄλλως ὑπάρχει φόβος ὅτι ἡ Ἑλλάς δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ ἀνθέξῃ καὶ θὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸν κομμουνισμὸν.

Τὴν 10ην Αὐγούστου 1947, ὡς Ὑπουργὸς Δημοσίων Ἔργων ἔθεσα τὸν θεμέλιον λίθον τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Νέας Ἀραχώβης, παρὰ τὸ Αἴγιον, ὅπου με ὑπεδέχθησαν με πολλὰς ἐκδηλώσεις. Καὶ τὴν 15ην Αὐγούστου μετέβην εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς Παναγίας τῆς Τήνου καὶ τῆς Ἐκατονταπυλιανῆς τῆς Πάρου.

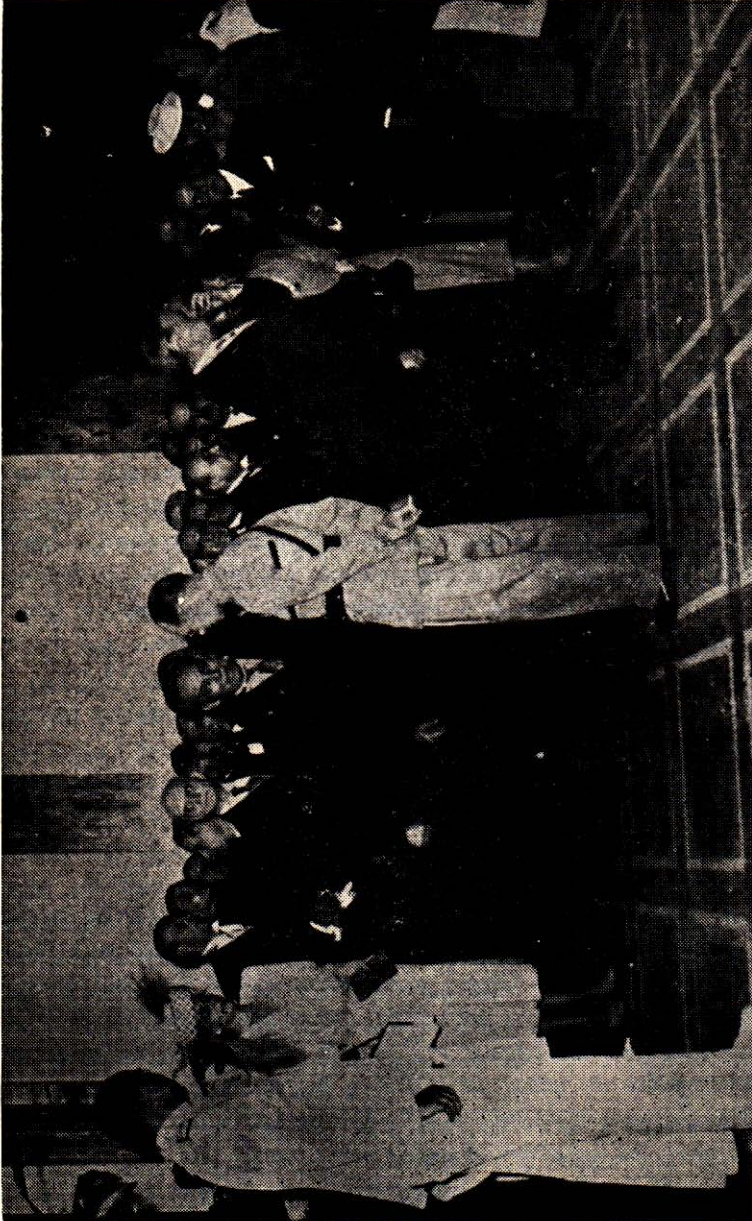
Με τὴν ἐπάνοδον τοῦ Τσαλδάρη ἐξ Ἀμερικῆς τὴν 19ην Αὐγούστου 1947, οἱ τρεῖς συνεργασθέντες κατὰ τὰς ἐκλογὰς ὡς Ε.Π.Ε. Βενιζέλος, Παπακνδρέου

καὶ Κανελλόπουλος ἔθεσαν ζήτημα ἀνασυντάξεως τῆς Κυβερνήσεως, ζητοῦντες τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν Στράτου, ὡς μὴ ἀρεστοῦ εἰς τοὺς Ἕλληνας, διὰ τοῦ Παπανδρέου, ὡς καὶ τοῦ Ὑπουργοῦ Ἀσφαλείας Ζέρβα, ὡς ἐπιζητοῦντος νὰ δημιουργήσῃ σώματα ἐκ τῶν ὀπαδῶν τοῦ πρὸς ἰδίους σκοπούς, διὰ τοῦ Κανελλοπούλου. Μὴ γενομένων τούτων δεκτῶν ὑπέβαλον τὰς παραιτήσεις των, κατόπιν τῶν ὁποίων ὁ Μάξιμος ὑπέβαλε τὴν παραίτησιν ὁλοκλήρου τῆς Κυβερνήσεως, τὴν 23ην Αὐγούστου.

Ὁ Στυλ. Γοντιᾶς, ὡς Ὑπουργὸς Δημοσίων ἔργων, μετὰ τοῦ βουλευτοῦ Πολυζώη Οἰκονομίδου, κατὰ τὰ ἐγκαινία τῆς νέας σιδηρῆς γεφύρας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Πύρου τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν. 11 Αὐγούστου 1947.

Μετὰ ἀγωνιώδεις ἐπὶ ἡμέρας προσπάθειας πρὸς συνεννόησιν, εἰς ἃς ἀνεμίχθησαν καὶ ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ πρεσβευτὴς τῶν Η.Π.Α. Μὰκ-Βῆ καὶ ὁ πρόεδρος τῆς Ἀμερικανικῆς βοήθειας Γκρήσγουολντ καὶ μετὰ ἀπόπειραν τοῦ Τσαλδάρη ὅπως σχηματίσῃ Κυβέρνησιν ἐκ μόνου τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος, κατέληξε νὰ σχηματίσῃ Κυβέρνησιν ὁ Θεμ. Σοφοῦλης μετὰ τῶν Λαϊκῶν, ἥτις καὶ ὠρίσθη τὴν 8ην μ.μ. τῆς 7ης Σεπτεμβρίου, ἡμέραν Κυριακὴν, καὶ τὴν ἐπομένην (8ην Σεπτεμβρίου) παρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἐξέθηκε τὰς προγραμματικὰς τῆς δηλώσεις. Εἰς τὴν ἐπ' αὐτῶν συζήτησιν ἔλαβον μέρος καὶ ἐγώ, εἰπὼν ὅτι ἐφ' ὅσον δὲν ἐπετεύχθη ὁ σχηματισμὸς Κυβερνήσεως εὐρυτέρου συνασπισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἡμεῖς ἐπεζητήσαμεν, καὶ ἐφ' ὅσον ἡ σημερινὴ Κυβέρνησις ἔχει πεισθῆ ὅτι καὶ ὑπὸ τὴν σημερινὴν τῆς μορφήν θὰ τύχῃ τῆς συμμαχικῆς βοήθειας, θὰ δώσωμεν εἰς αὐτὴν ψῆφον ἐμπιστοσύνης, διὰ νὰ παρουσιασθῇ ὡς ἐκπρόσωπος ὁλοκλήρου τῆς Βουλῆς καὶ ὄχι μόνον τῶν δύο κομμάτων τὰ ὁποῖα τὴν ἀποτελοῦν, καὶ οὕτω ἡ Κυβέρνησις Σοφοῦλη ἔτυχε τῆς ἐμπιστοσύνης ὁλοκλήρου σχεδὸν τῆς Βουλῆς.

Κατά την ημέραν τῆς ἐπανίδου τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β' εἰς τὴν Ἑλλάδα, μετὰ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ δημοψήφισμα.
Ὁ Βασιλεὺς συνομιλεῖ μετὸν Στρωλ. Γονατῶν. 29 Σεπτεμβρίου 1946.

Ὁ Σοφούλης ἀφ' ἧς ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν δὲν ἐτήρησε τὰς πρὸς τοὺς ἀριστεροὺς ὑποσχέσεις του καὶ παρὰ τὴν ψηφισθεῖσαν ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἀμνηστίαν ἢ ἀνταρσία ἐπέξετάθη καὶ ἔλαβε πλέον ἐπικίνδυνον μορφήν, δι' ἃ ὁ Σοφούλης ζητεῖ ἀπὸ τοὺς Ἀμερικανοὺς αὐξήσιν στρατοῦ καὶ ἐξοπλισμὸν πολιτοφυλακῆς.

Ἡ Βουλὴ διέκοψε τὰς ἐργασίας της, διὰ νὰ μὴ περισπᾶται ἡ Κυβέρνησις, ἀπὸ 21 Σεπτεμβρίου μέχρις 1ης Νοεμβρίου, καὶ ἡ Κυβέρνησις ἀπέστειλε τοὺς Ὑπουργοὺς Κ. Τσαλδάρη καὶ Γ. Μελᾶν εἰς Ἀμερικὴν, ὅπου θὰ ἐγίνετο ἡ Συνέλευσις τοῦ Ο.Η.Ε. καὶ προεβλέπετο μάχη μεταξὺ Ἀγγλοσαξῶνων καὶ Ρωσίας διὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι δρᾶσιν τῶν κομμουνιστῶν.

Ὁ Σοφούλης μετέβη εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ἐκήρυξε συναγερμὸν κατὰ τῶν ἀνταρτῶν. Ἡ Κυβέρνησις του ὅμως χάνει καθημερινῶς κύρος, διότι δὲν εἶχε καμμίαν ἐπιτυχίαν εἰς κανὲν ζήτημα ἀπὸ τῆς ἀνόδου της εἰς τὴν Ἀρχὴν, δι' ἃ καὶ ἠκούοντο διάφοροι κινήσεις πρὸς ἀνατροπὴν του. Ὁ Πλαστήρας συνεννοεῖτο μὲ διαφόρους διὰ τὴν βιαίαν ἀνατροπὴν της. Ὁ Βενιζέλος ἐδήλωσεν ὅτι ἐπανέρχεται εἰς τοὺς Φιλελευθέρους, διαλύων τὸ κόμμα τῶν Βενιζελικῶν Φιλελευθέρων, ἔκαμε καὶ πρὸς ἐμὲ πρότασιν νὰ κάμω τὰ ἴδια. Ὁ Τσαλδάρης πληροφορεῖται ὅτι οἱ Φιλελευθεροὶ κινοῦνται νὰ κάμουν αὐτοτελὴ Κυβέρνησιν καὶ διὰ τοῦτο ἐπεζήτησε συνεννόησιν μὲ ἐμὲ καὶ τὸν Ζέρβαν πρὸς σχηματισμὸν Κυβερνήσεως. Ὅλαι αὐταὶ αἱ κινήσεις ἔχουν γίνει γνωσταί, ἐφ' ὅσον μάλιστα οἱ ἐπίσημοι Ἀμερικανοὶ ἀναμιγνύονται καὶ συνιστοῦν τὴν διατήρησιν τοῦ Σοφούλη, ἐνῶ ἀντιστρόφως ὁ Τσαλδάρης μᾶς ἐβεβαίωσεν ὅτι ὅταν ᾔτο εἰς τὸν Ο.Η.Ε. ἐβολιδοσκόπησε τοὺς Ἀμερικανοὺς ἐπιστήμους καὶ ὅτι οὗτοι τὸν διεβεβαίωσαν ὅτι θὰ ᾔτο εὐπρόσδεκτος ὡς Κυβερνήτης.

Ἡ Βουλὴ διέκοψε τὰς ἐργασίας της τὴν 19ην Δεκεμβρίου, λόγῳ τῶν ἐορτῶν, μέχρι τῆς 12ης Ἰανουαρίου 1948.

Ο ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΣ ΜΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΣ

Τὴν 8ην Αὐγούστου 1947, διὰ τοῦ ραδιοφωνικοῦ σταθμοῦ τῶν ἀνταρτῶν, ὁ ὁποῖος ᾔτο ἄγνωστον ἐὰν ᾔτο ἐγκατεστημένος εἰς τὰ Ἑλληνικὰ βουνὰ ἢ ἐκεῖθεν τῶν συνόρων μας, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Δημοκρατικοῦ Στρατοῦ, ὅπως ὀνομάζουσι τὸν στρατὸν των οἱ κομμουνισταί, ὁ καπετὰν Μάρκος, μὲ ἐπεκλήρυξεν ὡς προδότην, κατόπιν ἀποφάσεως τοῦ Λαϊκοῦ Δικαστηρίου, καὶ συνίστα ὡς πατριωτικὴν πράξιν τὸν φόνον μου. Ἦτο ἡ δευτέρα φορά, μετὰ τὴν Δεκεμβριανὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1944, καθ' ἣν ἐγίνετο ἐπισήμως ἡ ἐπικήρυξις μου, μὲ φανερὸν πλέον σύνθημά των «θάνατος στὸ Γονατᾶ». Καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας περιπτώσεις, καθ' ἃς ἐπρόκειτο νὰ μετακινήθῃ εἰς Κρήτην ἢ Ρόδον ἢ ἄλλαχοῦ, εἰδοποιούμην παρ' ἐμπιστῶν προσώπων ὅπως ἀναβάλω τὴν μετάβασίν μου, διότι εἶχε προπαρασκευασθῆ ἀπόπειρα ἐναντίον μου. Πάντως αἱ τοπικαὶ Ἀρχαὶ ἐλάμβανον μέτρα ἀσφαλείας.

Τὴν 9ην Δεκεμβρίου 1947, περὶ τὴν μεσημβριαν, ἐφονεύθη ὁ ἀστυφύλαξ

Δουβλῆς, ὁ ὁποῖος ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀκολουθίαν μου, παρὰ προσώπων τὰ ὁποῖα παρηκολούθει ὡς ὑποπτα καὶ τὰ ὁποῖα ἐπεζήτησε νὰ ἐρευνήσῃ, ὡς ὄπλοφοροῦντα. Ὁ εἷς τούτων, συλληφθεὶς, κατέθεσεν ὅτι παρεμόνευε μετὰ 3 ἄλλων εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Ἀσκληπιοῦ καὶ Ἀκαδημίας, ὁπόθεν ἐγνώριζον ὅτι διήρχετο ὁ Γονατᾶς καθ' ἑκάστην 10–11 π.μ. καὶ ὅπου, λόγῳ τῆς μεγάλης εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο κυκλοφορίας, ἐπῆρχετο βραδύτης εἰς τὸ αὐτοκίνητόν του. Εἶχον διαταγὴν νὰ τὸν φονεύσουν πυροβολοῦντες διὰ τῶν περιστρόφων των ἐναντίον του καὶ κατὰ τὴν σύγχυσιν, ἣ ὁποία θὰ ἐπηκολούθει, θὰ διέφευγαν μ' ἓνα μικρὸν αὐτοκίνητον, τὸ ὁποῖον ἐστάθμευε εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὁδοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Τὴν ἐπομένην ἦλθον εἰς τὴν οἰκίαν μου ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Ἀστυνομίας Ἔβερετ μετὰ τοῦ διοικητοῦ τῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας Τσαούση καὶ με ἠρώτησε περὶ τοῦ ἀκολουθουμένου δρομολογίου μου καὶ ἐγὼ τοῖς ἐδήλωσα ὅτι ἀφ' ἧς ἔπαυσα νὰ ἤμην Ὑπουργὸς ἠκολούθουν πράγματι τὸ κατατεθὲν παρὰ τοῦ συλληφθέντος δρομολόγιον, ἀναχωρῶν ἐκ τῆς οἰκίας μου (ὁδὸς Κοδριγκτῶνος 8), ἕνα μεταβῶ εἰς τὰ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Φιλελλήνων ἀρ. 3 γραφεῖα τοῦ κόμματός μου, καὶ ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐκ τυχαίας συμπτώσεως, δὲν εἶχα μεταβῆ.

Μοὶ συνέστησαν νὰ μὴ ἀκολουθῶ ποτὲ τὸ ἴδιον δρομολόγιον καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἰδίαν ὥραν. Αἱ ἐφημερίδες ἀνέγραψαν τὰ τῆς τοιαύτης ἀποτυχούσης ἐναντίον μου ἀποπείρας.

Τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα τοῦ 1948 ἀνευρέθησαν εἰς τὴν ἐναντι τῆς οἰκίας μου μάνδραν τοῦ γυμναστηρίου, ἐντὸς ἀφημένης ἐκεῖ τσάντας, 7 χειροβομβίδες καὶ ἓν περιστρόφον, τὰ ὁποῖα ἦσαν προωρισμένα διὰ νέαν ἀπόπειραν ἐναντίον μου, ὅταν κατὰ τὴν νύκτα τοῦ Μεγάλου Σαββάτου θὰ μετέβαινα εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς Ἀναστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ὅμως ἐκ συμπτώσεως δὲν μετέβην καὶ οἱ ἐντεταλμένοι τὴν δολοφονίαν, φοβηθέντες τὴν ἀποκάλυψιν, ἐγκατέλειψαν τὴν τσάνταν, τοσοῦτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον τὴν πρῶιαν τῆς ἰδίας ἡμέρας τοῦ Μεγάλου Σαββάτου εἶχε γίνει ἡ δολοφονία τοῦ Ὑπουργοῦ Χρήστου Λαδᾶ, διότι οὗτος ὡς Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης εἶχε διατάξει τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καταδικαστικῶν εἰς θάνατον ἀποφάσεων κατὰ κομμουνιστῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ μακροῦ ἔμενον ἀνεκτέλεστοι. Μαζὶ με τὸν Λαδᾶν εἶχον φονευθῆ καὶ δύο ἀστυφύλακες, εἶχεν ὅμως κατορθωθῆ ἡ σύλληψις ἑνὸς ἐκ τῶν δολοφόνων, ὁ ὁποῖος κατέθεσεν ὅτι ἐξετέλουν διαταγὴν τοῦ κόμματος, χωρὶς ὅμως νὰ ἀναφέρῃ ὀνόματα.

Τέλος, τὴν 28ην Ἰουλίου 1948, ἡ ἐν Ν. Ὑόρκῃ ἐκδιδομένη ἐφημερίς «Κῆρυξ-Βῆμα», ἐδημοσίευσεν ἀνταπόκρισιν τοῦ Ἀμερικανοῦ δημοσιογράφου Μπίγκαρτ, τὴν ὁποίαν ἀνεδημοσίευσεν καὶ ἡ ἐν Ἀθήναις ἐφημερίς «Καθημερινή», καθ' ἣν οὗτος κατῴρωσε μέσῳ Σερβίας νὰ συναντήσῃ τὸν καπετὰν Μᾶρκον, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐδήλωσεν ὅτι «ἂν οἱ κομμουνισταὶ ἔλθουν εἰς τὴν ἐξουσίαν δύο μέλη τῆς παρούσης Βουλῆς, ὁ Γονατᾶς καὶ ὁ Ζέρβας θὰ δικασθοῦν ὡς ἐγκληματῖαι πολέμου, διότι συνειργάσθησαν μετὰ τὸν ἐχθρὸν κατὰ τὸ διάστημα τῆς

κατοχής. «Όσον αφορά τους άλλους θα αποφασίση ο Λαός τί θα τους κάμη».

Αί δὲ ἐφημερίδες τῆς 22ας Ἀπριλίου 1949, ἐδημοσίευσαν τὸ κάτωθι ἀνακοινωθὲν τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης :

« ΜΙΑ ΔΙΑΤΑΓΗ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑΣ ΤΟΥ κ. ΓΟΝΑΤΑ

»Τὸ Ὑπουργεῖον Δημοσίας Τάξεως ἀνεκοίνωσε χθὲς τὸ κείμενον διαταγῆς περὶ δολοφονίας τοῦ κ. Γονατᾶ, ἣτις εὐρέθη ἐπὶ φονευθέντος συμμαορίτου εἰς Πελοπόννησον καὶ ἀπεσταλή ἐκ Τριπόλεως ὑπὸ τοῦ Ἀνωτέρω Διοικητοῦ Χωροφυλακῆς.

»Ἡ διαταγή αὕτη ἔχει ὡς ἐξῆς :

«22-11-48 Διοίκησις Πολιτοφυλακῆς. Διοίκησις Πελοποννήσου. Ἀριθ. 36. Στέλνουμε ὅπως ἔχει τὴν ἀριθ. Α.Π. 1869,25/10/48 διαταγή τοῦ Ε.Τ.Α. Ν.Ε. σχετικὰ μὲ τὴν δρᾶση τοῦ ἐγκληματία καὶ δολοφόνου Γονατᾶ.

Ἄντ/ρχης Α. Κιαππές».

«Δ. 2 Ε. ΙΙΙ Μερραρχία Ε.Γ. ΙΙ Α.Π. 376. Διαταγή 1869. Ἐμπνευστῆς καὶ ὀργανωτῆς Ταγματῶν Ἀσφαλείας κατοχῆς περιοδεύει Βορείαν Ἑλλάδα. Σκοπὸς ὀργανώση δολοφονικῆς ὀμάδης καὶ σκοτώση ἡγέτες λαοῦ. Πιθανὸν ἐπεκτείνη περιοδείαν του καὶ Νοτίαν Ἑλλάδα.

» Κατατοπίστε σχετικὰ Π.Ε. πόλεων καὶ ὑπηρεσίεσ μας πληροφοριῶν γιὰ νὰ ὀργανώσουν σχετικὴ παρακολούθηση καὶ σὲ σχετικὴ περίπτωσι ἐμφάνισήσ του, μελετήσουν τρόπον καὶ μέσα ἐξόντωσήσ του. Νὰ μπῆ ἀμίλλα στὰ τμήματα γιὰ ἐκπλήρωσι ἀποστολῆσ αὐτῶν ποὺ θα ἀνακουφίσουν τὸ λαὸ μας. Ὑπενθυμίζομεν ὅτι ὁ δολοφόνος Γονατᾶς εἶναι ἐπικηρυγμένος ἀπὸ Γ.Α. Ὅποιοι βάλει τέρμα ἐγκληματικῆ του δρᾶσι μὲ ἐξόντωσή του θα ξεχωρίζη σὰν ἄξιος λαϊκὸς ἐκδικητῆς.

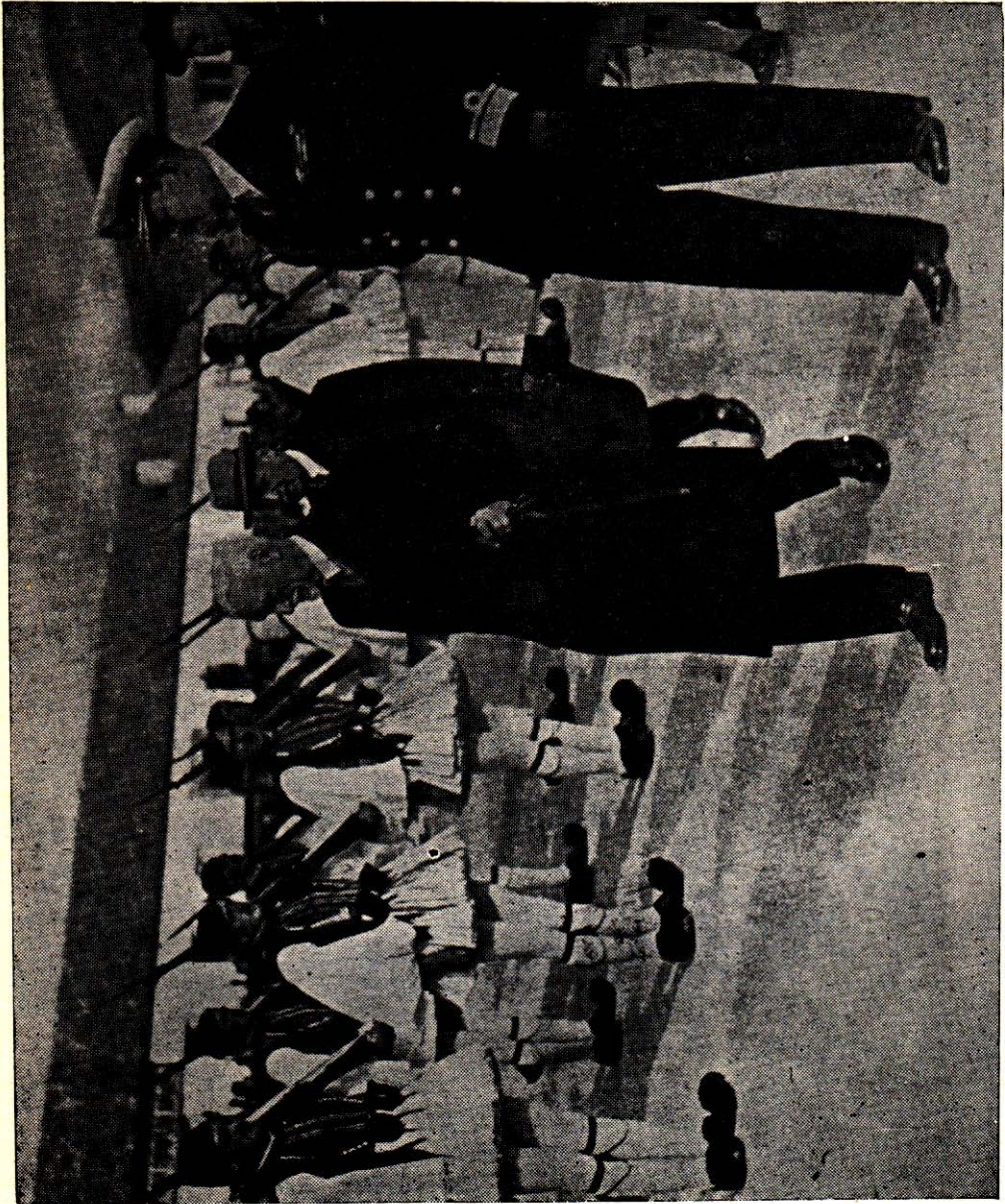
Ὑποστράτηγος Γιώτης

ΙΙΙ Μερραρχία

31-10-48 »

(«Βῆμα» 22 Ἀπριλίου 1949)

Τέλος ἀπὸ διαφόρους συλληφθέντας καὶ δικασθέντας ἀντάρτας ἐγένοντο σχετικαὶ καταθέσεις κατὰ τὰς δίκαις των. Οὕτω τὴν 27ην Ἰουλίου 1950, ὁ δικαζόμενος ὑπὸ τοῦ ἐκτάκτου Στρατοδικείου Ἀθηνῶν Γ. Κοζάνης ἢ Μπάρμπας, στρατοπεδάρχης Κοκκινιάς, ἀπεκάλυψε ἐκτελεσθείσας δολοφονίας διαφόρων ἀτόμων, ὡς καὶ ἄλλας ἀποτυχούσας. Δι' ἐμὲ εἶπεν : «Ἐπίσης ἀπέτυχε καὶ ἡ ἀπόπειρα κατὰ τοῦ Γονατᾶ, παρ' ὅλας τὰς ἐνέδρας μας καὶ τὴν ὀργάνωσι ποὺ εἴχαμε, διότι ἐφρουρεῖτο καλὰ ἀπὸ τὴν ἀστυνομίαν . . . »

Ο Πρόεδρος τῆς Νοτιο-Αφρικανικῆς Ἐνώσεως Στρατάρχης Γιάν Σμάτς, κατὰ τὴν ἀφιξὴν του εἰς τὸ παρὰ τὰς Ἀθήνας ἀεροδρόμιον τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἐπιθεωρεῖ τὴν πρὸς τιμὴν του παρακαχθεῖσαν φρουρὰν τῶν Εὐζώνων, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ τότε Διαδόχου Παύλου καὶ τοῦ Προεδρευόντος τῆς Κυβερνήσεως Σ. Γονατᾶ. 18 Δεκεμβρίου 1946.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΡΙΣΙΣ ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΕΙ

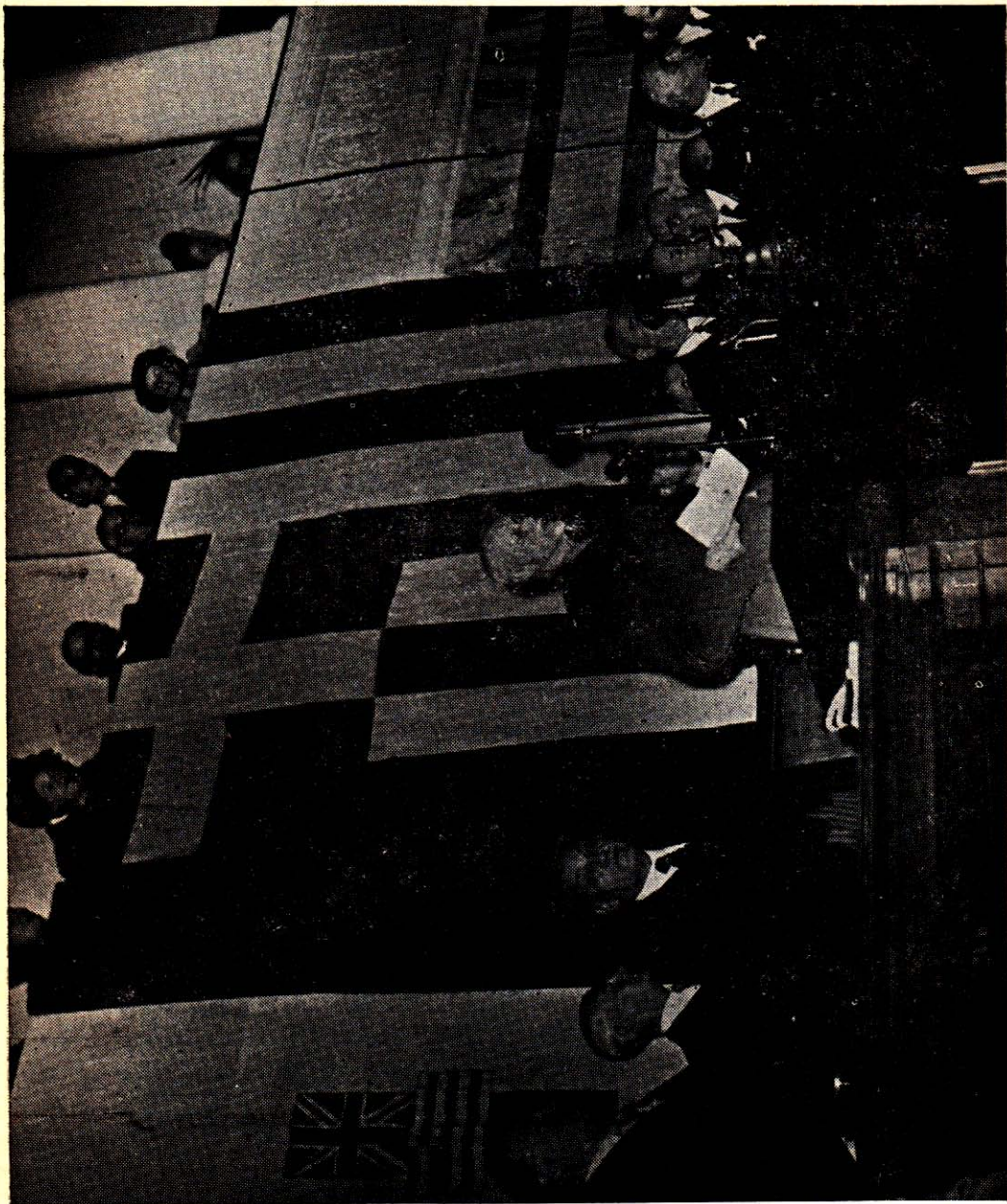
Αἱ διαδόσεις περὶ ἐπικειμένης κυβερνητικῆς μεταβολῆς εἶχον ἐνταθῆ, προκαλέσασαι καὶ τὴν ἀνάμιξιν τῶν ξένων. Οὕτω τὴν 19ην Δεκεμβρίου ἐγνώσθη ὅτι ὁ ἐπιτετραμμένος τῆς Ἀμερικῆς Ράγκεν ἐπεσκέφθη τὸν Σοφούλην καὶ τὸν Τσαλδάρην, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐπέδωσε γραπτὴν διακοίνωσιν γεγραμμένην εἰς ἔντονον ὕφος, περὶ ἀποφυγῆς τῆς διασπάσεως καὶ δημιουργίας κυβερνητικῆς κρίσεως, διότι τοῦτο θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ σταματήσῃ ἡ Ἀμερικανικὴ βοήθεια καὶ νὰ μὴ συμπεριληφθῇ ἡ Ἑλλάς εἰς τὰ κράτη τὰ ὁποῖα θὰ τύχουν ἐνισχύσεως κατὰ τὸ σχέδιον Μάρσαλ. Αἱ ἐφημερίδες ἀνέγραψαν σχεδὸν αὐτοσίαν τὴν διακοίνωσιν. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἰδίας ἡμέρας κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ διακοποῦν αἱ ἐργασίαι τῆς Βουλῆς, λόγω τῶν ἐορτῶν, ὁ Σοφούλης ἔκαμε συντόμους γραπτὰς, ἀορίστους δηλώσεις ἀπὸ τοῦ βήματος, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀπήντησαν οἱ ἀρχηγοί, χωρὶς ὅμως οὐδεὶς τούτων νὰ θέσῃ ζήτημα ἐμπιστοσύνης, ἐκ φόβου μήπως αἱ ἀπειλαὶ τοῦ Ράγκεν πραγματοποιηθοῦν. Καὶ οὕτω αἱ ἐργασίαι τῆς Βουλῆς διεκόπησαν διὰ τὴν 12ην Ἰανουαρίου 1949.

Τὴν 24ην Δεκεμβρίου ὁ μυστικὸς ραδιοφωνικὸς σταθμὸς τῶν ἀνταρτῶν ἀνεκοίνωσε τὸν σχηματισμὸν τῆς πρὸ πολλοῦ ἀναμενομένης Κυβερνήσεως τοῦ βουνοῦ ἢ τῆς ἀποκαλουμένης παρ' αὐτῶν «Κυβέρνησης τῆς Ἐλευθέρας Ἑλλάδος», ἥτις ἀποτελέσθη ἐκ μόνον κομμουνιστῶν, τῶν συνοδοιπόρων μὴ συμμετασχόντων εἰς αὐτήν. Καὶ ἀμέσως ἐγενήθη τὸ ἐρώτημα μήπως ὁ Ρωσικὸς συνασπισμὸς ἀναγνώρισῃ τὴν κυβέρνησιν αὐτήν ὡς τὴν γνησίως ἐκπροσωποῦσαν τὴν Ἑλλάδα καὶ τί θὰ κάμῃ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ Ἀγγλοσαξωνικὸς συνασπισμὸς. Ἀπὸ τῆς ἐπομένης ἐγένοντο ἀρκεταὶ συλλήψεις παρὰ τῆς Ἀστυνομίας, ἀν καὶ τὰ κυρίως δρῶντα πρόσωπα εἶχον ἀποκρυβῆ.

ΕΤΟΣ 1948

Τὸ νέον ἔτος ἤρχισε μὲ μεγάλην ἐπίθεσιν τῶν ἀνταρτῶν ἐν Ἡπείρῳ, κατὰ τῆς κωμοπόλεως Κόνιτσης. Οἱ ἀντάρται παρυσιάσθησαν περισσότερον συγκροτημένοι, μὲ πυροβόλα, πολυβόλα καὶ μονάδας συντεταγμένας. Ἡ Κόνιτσα ἀπεκλείσθη παρ' αὐτῶν ἐπὶ 8 ἡμέρας, χωρὶς νὰ δυνηθοῦν νὰ φθάσουν ἕως ἐκεῖ αἱ παρὰ τοῦ Κράτους ἀποστελλόμεναι ἐνισχύσεις. Τελικῶς αἱ Ἐθνικαὶ δυνάμεις κατίσχυσαν, καὶ τὸ γεγονός ἐπανηγυρίσθη καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ καταρτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ο.Η.Ε. Βαλκανικὴ Ἐπιτροπὴ διεπίστωσε τὴν ἐνίσχυσιν τῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπιτιθεμένων συμμοριῶν παρὰ τῶν γειτόνων αὐτῆς Σερβίας, Βουλγαρίας καὶ Ἀλβανίας. Ποῖον ὅμως τὸ πρακτικὸν ἀποτέλεσμα ; Ὅλοι ἀναμένομεν κάποιαν ζωηροτέραν ἐπέμβασιν τῆς Ἀμερικῆς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ἐγὼ εἶχα δύο συνεντεύξεις σχετικῶς. Τὴν 5ην Ἰανουαρίου εἶχα συνέντευξιν μὲ τὴν Ἀμερικανίδα δημοσιογράφον Πίνκο (Pinchot), ἥτις ἐλέγετο ὅτι δὲν ἦτο ἀπλῆ δημοσιογράφος, καθ' ὅσον ἦτο συγγενὴς τοῦ

‘Ο Πρόεδρος τῆς Νοτιο-’Αφρικανικῆς Ἐνώσεως, Στρατάρχης Γιάν Σμάτς, κατὰ τὴν δεξίωσιν τὴν ὁποίαν τοῦ ἔκαμιν ἡ Ἑλληνικὴ Βουλὴ, ὀμιλεῖ ἀπὸ τοῦ βήματος πρὸς τοὺς βουλευτάς, ἔχον δεξιά του τὸν Προεδρεύοντα τῆς Κυβερνήσεως Στυλ. Γουατῆν καὶ ἀριστερὰ του τὸν Πρόεδρον τῆς Βουλῆς Ἰωάννη Θεοτότην. 14 Δεκεμβρίου 1946.

Υφυπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀμερικῆς Λόβερ και χήρα τοῦ ἄλλοτε Κυβερνήτου τῆς Πολιτείας Ἰλλινόις. Ἡ συζήτησις διήρκεσεν ἐπὶ μακρὸν και ἐσυνεχίσθη και τὴν ἐπομένην. Καὶ τὴν 8ην Ἰανουαρίου ἐδέχθη τὸν γραμματέα τῆς Ἀμερικανικῆς πρεσβείας Oliver Mardock Marcy. Ἐζήτησε τὰς ἀπόψεις τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν ἐπὶ τῆς καταστάσεως.

Εἰς ἀμοτέρους ἐτόνισα 1) τὴν ἀνάγκην τῆς ἐνισχύσεως τοῦ στρατοῦ, καθ' ὅσον μόνον αὐτὸς θὰ δυνηθῆ νὰ δώσῃ ὀριστικὴν λύσιν και ὄχι αἱ ὑποχωρήσεις και συνεννοήσεις με τοὺς ἀντάρτας, τοὺς ὁποίους φαίνεται ὅτι ἡνθούουν. 2) Νὰ μὴ ἐπιζητοῦν τὴν αὐξήσιν τῶν φορολογιῶν, διότι ἡ Χώρα μας εἶναι πτωχὴ και κατέστη πτωχοτέρα λόγω τῆς ἀνταρσίας και 3) νὰ μὴ θελήσουν νὰ ἐπιβάλουν ἐξωκοινοβουλευτικὴν Κυβέρνησιν, διότι αὐτὸ θὰ παρέτεινε τὰς ἐσωτερικὰς μας ἀνωμαλίας, εἰς βάρος τῆς ἀνασυγκροτήσεως, τὴν ὁποίαν ἐπιζητοῦν.

Τὴν 12ην Ἰανουαρίου 1948 ἐπανελήφθησαν αἱ ἐργασίαι τῆς Βουλῆς. Ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς ἐπρότεινε χαιρετισμὸν και συγχαρητήρια ἐκ μέρους αὐτῆς πρὸς τοὺς προμάχους τῆς Κονίτσης. Ὁμιλήσαμεν ὅλοι μετ' ἐνθουσιασμοῦ και ἐγὼ κατὰ τὴν ἀγόρευσίν μου προσέθεσα ὅτι «ὀφείλονται συγχαρητήρια και πρὸς τὴν Βασίλισσαν Φρειδερίκην, ἡ ὁποία πρώτη μετέφερε τὸν χαιρετισμὸν τοῦ ἔθνους εἰς τοὺς προμάχους τῆς Κονίτσης — ὅταν δὲν εἶχεν ἀποκατασταθῆ ἀκόμη πλήρως ἡ ἀσφάλεια — και ἐπεριποιήθη τοὺς τραυματίας».

Μετά τινὰς ἡμέρας με ἐπεσεκέφη ὁ αὐλάρχης τῆς Βασιλείσσης Λελοῦδας και με ἠυχαρίστησεν ἐκ μέρους τῆς δι' ὅσα εἶπον ὑπὲρ αὐτῆς εἰς τὴν Βουλὴν.

Τὴν 16ην Φεβρουαρίου, ἡμέραν συζητήσεως τῆς ἐπερωτήσεως ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς δημοσίας τάξεως, ἀκαίρως ἐτέθη ἐπ' αὐτοῦ ζήτημα ἐπιτοσύνης πρὸς τὴν Κυβέρνησιν. Βεβαίως ὑπῆρχε μεγάλη δυσφορία τῆς κοινῆς γνώμης, διότι ἡ ἀνταρσία εἶχε μεγαλώσει ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς ἀντὶ νὰ κατασταλῆ, διότι ἡ χρυσὴ λίρα Ἀγγλίας ἀπὸ 140 δρχ. ἀνῆλθεν εἰς 225 δρχ. και διότι τὰ τρόφιμα ἐσπάνιζον και ἦσαν πολὺ ἀκριβά. Ἀλλ' ἀφ' ἐτέρου εἶχε γνωσθῆ ὅτι οἱ Ἀμερικανοὶ ἀπέκρουον ἐντόνως πᾶσαν μεταβολὴν, ἰδίᾳ πρὶν ψηφισθῆ παρὰ τοῦ Κογκρέσου τὸ σχέδιον Μάρσαλ. Οἱ Σοφούλης και Τσαλδάρης προέβησαν εἰς δηλώσεις ὅτι θὰ ἐξακολουθήσουν συνεργαζόμενοι, μὴ ὑπαρχούσης διαφωνίας. Δι' ὃ και τὴν 20ην Φεβρουαρίου, ὅτε ἔληξεν ἡ συζήτησις, ἡ Κυβέρνησις ἔλαβε 190 ψήφους ὑπὲρ και 90 κατὰ. Αἱ ὑπὲρ αὐτῆς ψῆφοι εἶχον βεβαίως μειωθῆ ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ψῆφους τὰς ὁποίας εἶχε λάβει ἄλλοτε.

Τὴν 25ην Φεβρουαρίου ἡ Βουλὴ ἐψήφισε τὴν διακοπὴν τῶν ἐργασιῶν τῆς μέχρι τῆς 10ης Μαΐου (μετὰ τὸ Πάσχα) και οὕτω ἀναβάλλεται ἕως τότε οἰαδῆποτε κυβερνητικὴ μεταβολή.

Ο Γονατῆς ὡς Προεδρεύων τῆς Κυβερνήσεως ἀποχαιρετᾷ τὸν ἀναχωροῦντα ἐξ Ἀθηνῶν μετὰ τὴν ἐπίσημὴν του Στρατάρχην Γιῶν Σιμάτς. 16 Δεκεμβρίου 1946.

ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΙΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ

Τὴν 6ην Μαρτίου 1948 μετέβημεν ἀεροπορικῶς εἰς Ρόδον διὰ νὰ παραστῶμεν εἰς τὰς ἐορτὰς τῆς ἐνσωματώσεως τῆς Δωδεκανήσου εἰς τὴν Μητέρα Ἑλλάδα, τὰ περισσότερα μέλη τῆς Κυβερνήσεως, τὸ Προεδρεῖον τῆς Βουλῆς, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐν τῇ Βουλῇ κομμάτων, ἀντιπροσωπεῖαι Στρατοῦ, Στόλου κλπ. Μᾶς ὑπεδέχθη εἰς τὸ ἀεροδρόμιον ὁ στρατιωτικὸς Διοικητὴς Δωδεκανήσου ναύαρχος Ἰωαννίδης.

Τὴν ἐπομένην τὸ πρωὶ ἤλθε διὰ πολεμικοῦ πλοίου ὀλόκληρος ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια. Εἰς τὴν ἀποβάθραν ὁ Δήμαρχος Ρόδου προσέφερε συμβολικῶς εἰς τὸν Βασιλέα τὴν κλεῖδα τῆς Δωδεκανήσου. Κατόπιν εἰς τὴν πλατεῖαν, ἐν πάσῃ ἐπισημότητι, ἐγένετο ἡ τελετὴ, καθ' ἣν ἀνεγνώσθη ὁ νόμος περὶ προσαρτήσεως, τὸ διάγγελμα τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Κυβερνήσεως, κατετέθησαν στέφανοι καὶ ἐγένετο παρέλασις στρατιωτικῶν τμημάτων, προσκόπων, μαθητῶν καὶ σωματείων. Τὸ βράδυ λαμπαδηφορία, γεύματα, ἐκδρομαί, κλπ. καὶ τὴν 10ην Μαρτίου ἐπεστρέψαμεν εἰς Ἀθήνας.

ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Ἐπὶ τῇ 12ῃ ἐπετείῳ τοῦ θανάτου τοῦ Ἑλευθ. Βενιζέλου ἐγένετο ἐπίσημον μνημόσυνον ἐπὶ τοῦ τάφου του εἰς Χανιά τῆς Κρήτης. Ἀνεχωρήσαμεν τὴν 20ὴν Μαρτίου 1948, Σάββατον, ἀτμοπλοικῶς ὁ πρωθυπουργὸς Σοφούλης, πολλοὶ ὑπουργοί, οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Ἀντιπολιτεύσεως καὶ τῆς Ἀμερικανικῆς ἀποστολῆς. Τὸ μνημόσυνον ἐγένετο τὴν Κυριακὴν 21ην Μαρτίου ἐπὶ τοῦ τάφου του εἰς τὸ Ἀκρωτήρι. Τὸν ἐπιμνημόσυνον λόγον ἐξεφώνησεν ὁ ΠότηςΤσιμπιδάρος. Κατετέθησαν πάρα πολλοὶ στέφανοι, ἄνευ προσφωνήσεων. Εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀποστολῆς Γκρήσγουωλντ ἐχάρισεν ὁ Δῆμος Χανίων, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐπισκέψεώς του εἰς Κρήτην, ἐν Κρητικὸν μαχαίριδιον μὲ ἀργυροποικιλτον λαβήν.

ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΖΥΜΩΣΕΙΣ

Ἡ συνεργασία Λαϊκῶν—Φιλελευθέρων ἐν τῇ Κυβερνήσει φαινομενικῶς μὲν ἤτο ὀμαλή, ἀλλὰ κατὰ βάθος ὑπῆρχεν ἀντιπάθεια καὶ οἱ δύο προσεπάθουν νὰ ἀπαλλαγῇ ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου καί, τῇ συνδρομῇ τρίτων, νὰ ἀπαρτίσῃ αὐτοτελῆ Κυβέρνησιν. Ἐγὼ καὶ ὁ Ν. Ζέρβας εἴμεθα, κατὰ προτίμησιν, ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους καὶ οἱ δύο προσεπάθουν νὰ προσεταιρισθοῦν. Μᾶς ἐδίδαν ὑπουργεῖα, ὑποσχέσεις, προγράμματα σύμφωνα μὲ τὰς ἀντιλήψεις μας. Αὐτὸ προσήγγισε περισσότερον τὸν Ζέρβαν πρὸς ἐμὲ καὶ εἶχομεν συμφωνήσει νὰ λάβωμεν ἀπὸ κοινοῦ ἀπόφασιν εἰς τὴν κατάλληλον στιγμὴν. Ἐγένοντο σκέψεις

συγχωνεύσεως τῶν δύο κομμάτων μας ἢ ἀπλῶς συνεργασίας, οὕτως ὥστε νὰ ἀποτελέσωμεν τὴν ἀξιοματικὴν ἀντιπολίτευσιν, μὲ προβάδισμα ἰδικόν μου ἐν τῇ συνεργασίᾳ. Ἐγένοντο διάφοροι συσκέψεις τῶν φίλων μας χωριστὰ καὶ ἀπὸ κοινοῦ, ἀλλὰ πάντοτε ἔμεναν μερικαὶ λεπτομέρειαι πρὸς διακανονισμόν.

Εἰς ὅλας τὰς πολιτικὰς ζυμώσεις εἰσῆρχετο ὡς παράγων σημαντικὸς ποῖα θὰ ἦτο ἡ στάσις τῆς Ἀμερικῆς ἀπέναντι οἰασθῆποτε νέας καταστάσεως, διότι ὅλοι ἠσθανόμεθα ὅτι εἶχομεν ἀπόλυτον ἀνάγκην τῆς Ἀμερικανικῆς βοήθειας. Ἀλλὰ καὶ ὁ παράγων τοῦ διεξαγομένου ἀγῶνος κατὰ τῆς ἀνταρσίας, μὲ τὰς διαφοροὺς φάσεις του, ἔπαιζε καὶ αὐτὸς ἀναβλητικὸν ρόλον εἰς τὴν δημιουργίαν πολιτικῆς κρίσεως.

Ὁ Σοφούλης εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν στρατηγὸν Παπάγον τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ὅλου αὐτοῦ ἀγῶνος, μὲ ἐπιρριζημένα μάλιστα δικαιώματα, ὥστε νὰ διαδίδωνται φῆμαι ὅτι ὁ Βασιλεὺς θὰ ἀνέθετε ἐν καιρῷ εἰς τὸν Παπάγον καὶ τὴν Κυβέρνησιν. Ἄλλαι ὅμως θετικαὶ πληροφορίαι μᾶς διεβεβαίουν ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἦτο διατεθειμένος νὰ δώσῃ λύσεις μὴ κοινοβουλευτικὰς.

Καὶ οὕτω ὁ καιρὸς παρήρχετο. Ἡ Βουλὴ, εἶχε διακόψει ἐπὶ 3½ μῆνας τὰς ἐργασίας της, τὰς ὁποίας ἐπανέλαβε τὴν 12ην Ἰουνίου 1948. Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 24ης Ἰουλίου, ἡμέραν Σάββατον, συζητουμένου τοῦ νομοσχεδίου περὶ συγκεντρώσεως τοῦ σίτου, 9 βουλευταὶ ἀνήκοντες εἰς τὸν Σοφούλην ἐδήλωσαν ὅτι θὰ καταψηφίσουν τὴν Κυβέρνησιν. Τὴν ἐπομένην, ἡμέραν Κυριακὴν, ὁ Σοφούλης ἀνελθὼν εἰς τὰ Ἀνάκτορα ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του, ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς τὸν παρεκάλεσε, λόγῳ τῶν περιστάσεων, νὰ μὴ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν παραίτησίν του.

Τὴν ἐπαύριον, ἡμέραν Δευτέραν, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς Βουλῆς ὁ Πρόεδρος αὐτῆς Θεοτόκης ἀνέγνωσε δῆλωσιν τοῦ πρωθυπουργοῦ, ἐξιστοροῦσαν τὰ ἀνωτέρω. Ἐπὶ τῆς δηλώσεως αὐτῆς ἐπηκολούθησε συζήτησις, καθ' ἣν ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐκτὸς τῆς Κυβερνήσεως κομμάτων ἐπέκριναν τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν τοῦ Σοφούλη καὶ ἐγὼ εἶπον ὅτι «ἡ ἐν λόγῳ δῆλωσις δὲν ἀποτελεῖ πολιτικὴν πράξιν ἀλλὰ δημοσιογραφικὴν πληροφορίαν καὶ δὲν ἐννοῶ εἰς τί ἀποβλέπει καὶ ὅτι δὲν εἶναι πολὺ σοβαρὸν νὰ μεταβάλλωνται αἱ Κυβερνητικαὶ ἀποφάσεις ἐντὸς ὀλίγων ὥρων».

Τὴν 12ην Αὐγούστου ἀπροόπτως ἐδημοσιεύθη διάταγμα περὶ λήξεως τῆς 2ας Συνόδου τῆς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς καὶ οὕτω διεκόπησαν αἱ ἐργασίαι αὐτῆς μέχρι τῆς νέας συνόδου, ἥτις θὰ ἤρχιζε τὴν 1ην Ὀκτωβρίου, καὶ σὺν τῇ διακοπῇ τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς ἀνεστάλησαν καὶ οἱ κίνδυνοι πτώσεως τῆς Κυβερνήσεως.

ΣΧΕΔΙΟΝ ΜΑΡΣΑΛ

Τὴν 9ην Αὐγούστου 1948, κατόπιν αἰτήσεως τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀποστολῆς Βοηθείας, συνεκροτήθη μεγάλη σύσκεψις εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Ὑπουργι-

κοῦ Συμβουλίου, εἰς ἣν παρέστησαν ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως Κωνστ. Τσαλδάρης, οἱ οἰκονομικοὶ Ὑπουργοί, ὅλοι οἱ ἐν τῇ Βουλῇ ἀρχηγοὶ κομμάτων καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἀμερικανικῆς Οἰκονομικῆς Ἀποστολῆς Νουβὶν καὶ ὁ ὑπαρχηγὸς αὐτῆς Κλέϊ. Πρῶτος ὠμίλησεν ὁ Νουβὶν, ἀναπτύξας τὸ πνεῦμα ὑπὸ τὸ ὁποῖον τὸ Κογκρέσον ἐψήφισε τὴν πρὸς τὴν Εὐρώπην βοήθειαν διὰ τοῦ Σχεδίου Μάρσαλ καὶ τὴν ὑποχρέωσιν τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ἔχουν, ἐκ τοῦ νόμου αὐτοῦ τοῦ Κογκρέσου, νὰ παρακολουθοῦν τὴν χρησιμοποίησιν τῆς χορηγουμένης βοήθειας εἰς τὰς χώρας εἰς τὰς ὁποίας παρέχεται αὕτη. "Ὡστε δὲν πρέπει νὰ τοὺς παρεξηγοῦμεν καὶ ὅταν κάποτε εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ φαίνωνται δυσάρεστοι, ἐφ' ὅσον καὶ ἡμεῖς δι' ἰδικοῦ μας νόμου ἀπεδέχθημεν τοὺς ὅρους βοήθειας καὶ ἐφ' ὅσον διὰ νόμου ἐκυρώσαμεν τὴν σχετικὴν σύμβασιν. Κατόπιν ὁ ὑπαρχηγὸς Κλέϊ ὠμίλησεν εἰδικώτερον διὰ τὰ Ἑλληνικὰ προβλήματα, ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἀυξηθοῦν οἱ μισθοὶ τῶν ὑπαλλήλων καὶ τὰ ἡμερομίσθια τῶν ἐργατῶν, καθὼς καὶ ἡ τιμὴ συγκεντρώσεως τοῦ σίτου κλπ. Ἡμεῖς, ἀφοῦ ἠὺχαριστήσαμεν διὰ τὴν παρασχεθησομένην βοήθειαν, παρεκαλέσαμεν νὰ μᾶς παρασχεθοῦν ὠρισμένα στοιχεῖα καὶ εἰς ἄλλην συνάντησιν μας νὰ ἐκθέσωμεν τὰς ἀπόψεις μας. Ἡ νέα συνάντησις ὠρίσθη διὰ τὴν 16ην Αὐγούστου, ὅποτε καὶ ἐπραγματοποιήθη. Κατ' αὐτὴν ἐδώσαμεν τὰ ὑπομνήματα τὰ ὁποῖα εἶχομεν ἐτοιμάσει καὶ ἀνεπτύξαμεν ταῦτα δι' ὀλίγων προφορικῶς, μέσῳ τοῦ διερμηνέως τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀποστολῆς. Ἐγὼ ἔδωσα ἀντίγραφον τοῦ ἰδικοῦ μου ὑπομνήματος καὶ πρὸς τὸν τύπον καὶ πρὸς τοὺς ἀρμοδίους Ὑπουργοὺς καὶ τοὺς βουλευτὰς τοῦ κόμματός μου.

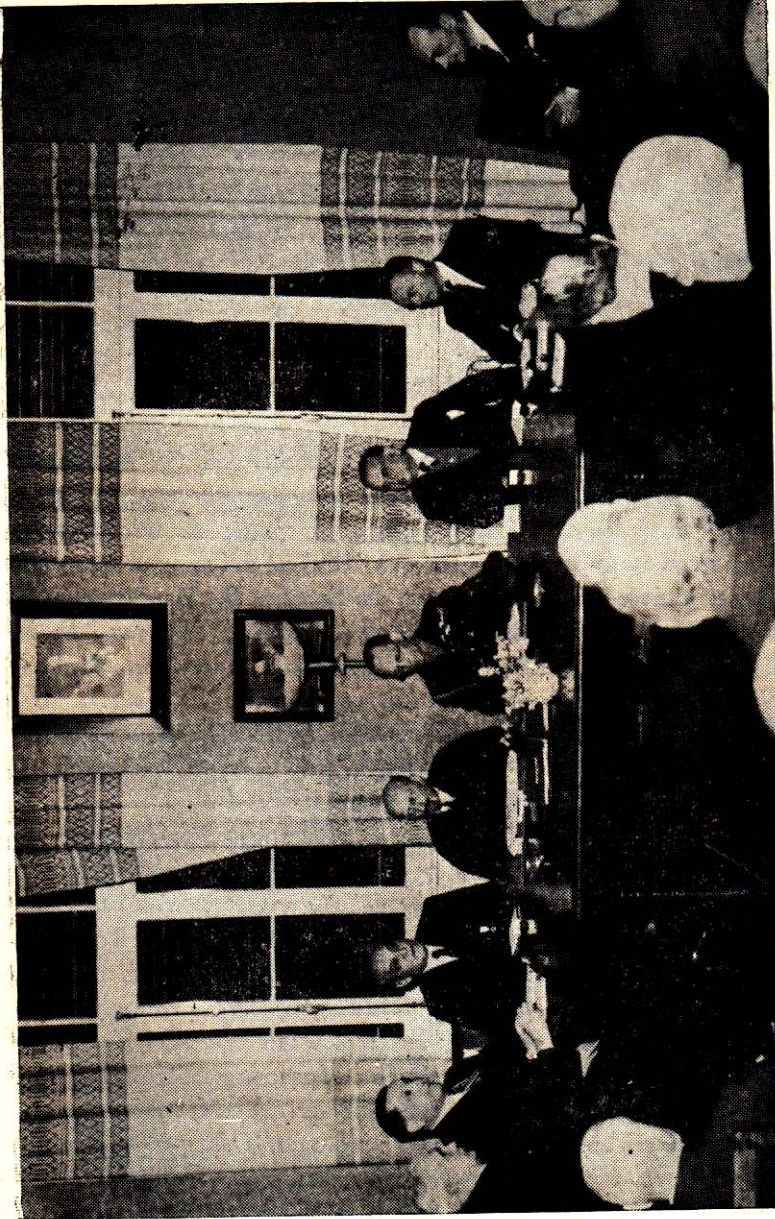
ΕΠΑΝΑΛΗΨΙΣ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Ἐπειδὴ κατὰ τὴν 1ην Ὀκτωβρίου, ὅποτε ἐπρόκειτο νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς ἐργασίας τῆς ἡ Βουλῆς, ἀρχομένης τῆς 3ης συνόδου αὐτῆς, θὰ ἐξηκολούθει ἡ διάσκεψις τοῦ Ο.Η.Ε. εἰς Παρίσιους τῆ συμμετοχῇ καὶ Ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας, τῆς ὁποίας θὰ μετεῖχον καὶ ὁ Σοφούλης καὶ ὁ Τσαλδάρης, ἐγένετο σκέψις ἀναβολῆς τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς ἐπὶ ἓνα μῆνα, πρὸς ἀποφυγὴν τυχὸν δημιουργηθησομένης κυβερνητικῆς κρίσεως, ἥτις θὰ ἦτο ἀκαιρὸς καὶ ἀσύμφορος.

Τὴν 16ην Σεπτεμβρίου 1948 με ἐπεσεφθῆ ὁ Ἄγγελος Μεταξᾶς, ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως, διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην μου ἐπὶ τυχὸν αἰτηθησομένην παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ἀναστολῆς τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς.

Ἐδῆλωσα ὅτι λόγῳ τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν τῆς παρουσίας στιγμῆς (συνέλευσις Ο.Η.Ε.) δὲν θὰ εἶχον ἀντίρρησιν ἐὰν ἐδίδετο ἡ ἀναβολή.

Τὴν 1ην Ὀκτωβρίου 1948 συνῆλθε κανονικῶς ἡ Βουλὴ καὶ ἀπεφασίσθη ὅπως τὴν 4ην Ὀκτωβρίου γίνῃ ἡ ἐκλογὴ τοῦ προέδρου αὐτῆς. Ἡ ἐκλογὴ αὕτη ἀποτελεῖ τὴν πρῶτην μάχην. Ἐὰν ὁ ὑποδειχθόμενος ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως πρόεδρος δὲν ψηφισθῇ, τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ Κυβέρνησις δὲν ἀπολαμβάνει τῆς

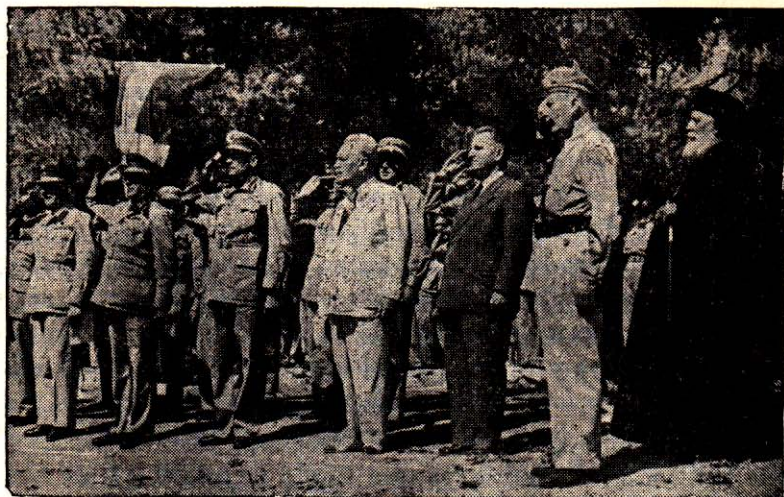
Σύσκεψις εις τὰ γραφεία του Έρυθρου Σταυρού, υπό την Προεδρείαν του Βασιλέως Γεωργίου του Β', των αρχηγών των κομμάτων. Κατά σειράν εξ άριστερών: Α. Αλεξανδρόφης, Ν. Ζέρβας, Σ. Γονατάς, Δ. Μάξιμος, Κ. Τσαλδάρης, Σ. Βενιζέλος και Π. Κανελλόπουλος. Φεβρουάριος 1947.

έμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς καὶ συνεπῶς παραιτεῖται. Συμβούλια λοιπὸν καὶ διαβούλια καὶ συνεννοήσεις καὶ συνδυασμοὶ πρὸς ὑπόδειξιν τοῦ ὑποψηφίου προέδρου. Ἡ Κυβέρνησις εἶχε τὸν Θεοτόκην, ὁ Παπανδρέου ἐπωφεληθεὶς τῆς παρὰ 13 δυσαρεστημένων Λαϊκῶν ὑποδειχθείσης ὑποψηφιότητος τοῦ Χατζίσκου ἐδήλωσεν ὅτι θὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ὑποψηφιότητα αὐτοῦ. Οἱ βουλευταὶ οἱ ἰδικοί μου καὶ τοῦ Ζέρβα ἔκριναν ὅτι ἔπρεπε νὰ ὑποδείξωμεν ἴδιον ὑποψήφιον, τὸν ὁποῖον ὑπῆρχεν ἡ ἐλπίς ὅτι θὰ ἐψήφιζον καὶ ἄλλοι, ἰδίᾳ δυσηρεστημένοι Φιλελεύθεροι καὶ ὅτι, ἐν πάσῃ περιπτώσει, διὰ τῶν συγκεντρωθησομένων ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ψήφων θὰ ἀνεγνωρίζετο ἡ ὁμάς μας ὡς ἡ ἀξιωματικὴ ἀντιπολίτευσις. Ὡς ὑποψήφιον ὑπέδειξαν ὁμοφώνως ἐμέ, ὁ ὁποῖος καὶ ἀπεδέχθη τὴν ὑποψηφιότητα. Οἱ Λαϊκοὶ ὅμως καὶ οἱ Σοφουλικοὶ, λησιμονήσαντες πρὸς στιγμὴν τὰς διαφορὰς των, συνεσπειρώθησαν καὶ οὕτω ἡ ψηφοφορία ἔδωκε τὰ ἐξῆς ἀποτελέσματα. Ἐψήφισαν 269 (συνεπῶς ἀπουσίασαν 85)· ἐκ τούτων ὁ Θεοτόκης ἔλαβε 160 ψήφους, ὁ Γονατᾶς 47 καὶ ὁ Χατζίκος 42. Εὐρέθησαν καὶ 20 λευκὰ ψηφοδέλτια.

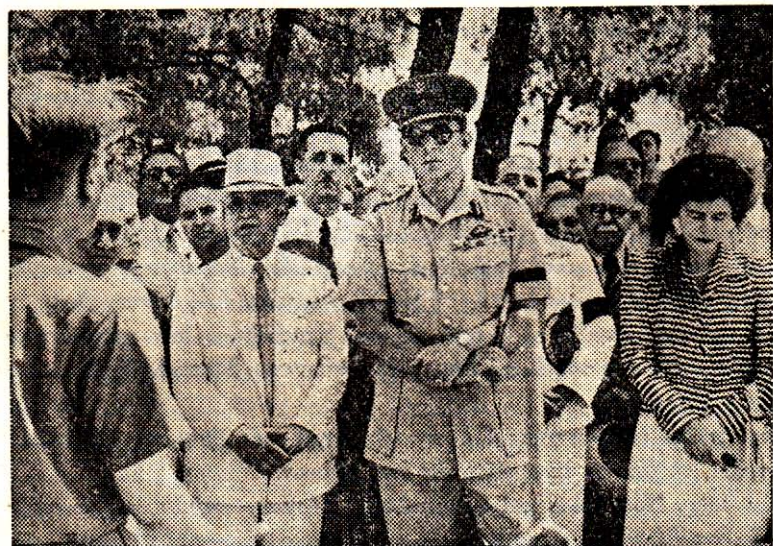
Ἐγὼ εἶχα ἀποφασίσει ἀπὸ καιροῦ μίαν περιοδεῖαν ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν, τὴν ὁποίαν ἐκ διαφόρων ἐμποδίων ἀνέβαλλον. Ἦδη ἀπεφάσισα νὰ τὴν κάμω, καὶ τὴν 15ην Ὀκτωβρίου 1948 ἀνεχώρησα ἀεροπορικῶς διὰ Θεσσαλονίκην, συνοδευόμενος παρὰ τινων ἐκ τῶν φίλων μου. Ἐκεῖ μὲ ἀνέμενον οἱ Μακεδόνας βουλευταὶ τοῦ κόμματός μας Θ. Οἰκονόμου, Δ. Σαρρῆς, Β. Μουράτογλου, Δ. Βογιατζῆς καὶ Στ. Σαμαρᾶς. Ἐπεσκέφθη τὴν Βέρροιν, Ἐδεσσαν, Ἀρδέαν, Γιαννιτσά, Κοζάνην, Πτολεμαῖδα, Ἄργος Ὀρεστικόν, Καστοριάν, Φλώριναν καὶ τὴν 27ην Ὀκτωβρίου ἐπέστρεψα ἀεροπορικῶς εἰς Ἀθήνας.

Ἐκαμα δηλώσεις εἰς τὰς ἐφημερίδας περὶ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ καταστάσεως, ἡ ὁποία ἦτο δυσάρεστος, ἀνταποκρινομένης εἰς τὴν πραγματικότητα. Κυρίᾳ αἰτία τῆς δυστυχίας τῶν πληθυσμῶν ἦτο ἡ ἀνταρσία.

Τὸ Συμβούλιον τοῦ Ο.Η.Ε., τὸ ὁποῖον ἀπὸ 20 ἡμερῶν συνεζήτει τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα, κατέληξε νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι τὰ γειτονικά κράτη ἐνίσχυον τὴν ἀνταρσίαν, ἀλλὰ περιωρίσθη εἰς συμβουλὰς καὶ εὐλογίας, χωρὶς οὐδὲν πρακτικὸν ἀποτέλεσμα. Ὁ Σοφούλης ἐπέστρεψεν ἐκ Παρισίων, ἀλλ' ὁ Κ. Τσαλδάρης, ὡς Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, παρέμεινε. Ἡ ἐσωτερικὴ ὁμως πίεσις ἦτο τοιαύτη, ὥστε ὁ Σοφούλης ἠναγκάσθη νὰ ὑποβάλλῃ τὴν παραίτησιν τῆς Κυβερνήσεώς του τὴν μεσημβρίαν τῆς 14ης Νοεμβρίου καὶ ὑπέδειξεν εἰς τὸν Βασιλέα τὴν ἀνάθεσιν τῆς ἐντολῆς εἰς τὸν Κ. Τσαλδάρην, ὡς διαθέτοντα τὴν κοινοβουλευτικὴν πλειοψηφίαν. Ὁ Τσαλδάρης ἔφθασεν ἐκ Παρισίων, δυσφορῶν διότι δὲν τὸν ἀφῆκαν νὰ λύσῃ τὸ Ἑλληνικὸν πρόβλημα. Ὁ Σοφοκλῆς Βενιζέλος ὅμως διαφωνεῖ μὲ τὸν ἀρχηγόν του. Νέαι ζυμώσεις πάλιν, ὁ Τσαλδάρης ζητεῖ τὴν συνεργασίαν ἐμοῦ καὶ τοῦ Ζέρβα, μοῦ δίδει τὴν ἀντιπροεδρείαν τῆς Κυβερνήσεως κλπ. Ἐγὼ διὰ δηλώσεών μου πρὸς τὸν τύπον ὑπεστήριξα ὅτι ὁ Βασιλεὺς δὲν ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ δώσῃ τὴν ἐντολὴν εἰς τὸ πλειοψηφοῦν ἐν τῇ Βουλῇ κόμμα, διότι τότε ἡ ἀρμοδιότης του θὰ ἦτο ἐντελῶς τυπικὴ, ἀλλὰ δύναται νὰ δώσῃ ἐντολὴν εἰς οἰονδήποτε θὰ ἔκρινε κατάλληλον καὶ μάλιστα εἰς

Ὁ Γονατᾶς παρίσταται εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς Ταξιαρχίας Ρίμινι εἰς Ἐκάλην Ἀθηνῶν. Ἰούλιος 1946

Ὁ Βασιλεὺς Παῦλος, ἡ Βασίλισσα Φρειδερίκη καὶ ὁ Ὑπουργὸς Δημοσίων Ἔργων Γονατᾶς παρίστανται εἰς τὴν ἑναρξιν Ἐθελοντικῆς Ἔργασίας τῶν Νέων πρὸς ἐπισκευὴν τῶν ὁδῶν. Ἰούλιος 1946.

δυσκόλους στιγμάς, ὡς τὰς σημερινάς, καὶ ὁ πρὸς ὃν θὰ ἐδίδετο ἡ ἐντολὴ θὰ ἀπεφάσιζεν ἐὰν θὰ ἐδέχετο ἡ ὄχι τὴν ἐντολήν, ἀναλόγως τῶν πρὸς αὐτὸν διαθέσεων τῆς Βουλῆς.

Τὴν 18ην Νοεμβρίου 1948 ὠρίσθη ἡ νέα ὑπὸ τὸν Σοφούλην καὶ πάλιν Κυβέρνησις, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος. Προσετέθησαν 4 ὑφυπουργεῖα καὶ δι' αὐτῶν διευθετήθησαν αἱ μεταξὺ των διαφοραί.

Τὴν πρωίαν τῆς 20ῆς Νοεμβρίου συνήλθομεν ἐν τῇ Βουλῇ, εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ κόμματος τῶν Ἐθνικῶν Φιλελευθέρων, οἱ Γονατᾶς, Ζέρβας, Βενιζέλος, Παπανδρέου, Κανελλόπουλος, Τουρκοβασίλης, Ἀλεξανδροῦ καὶ Κάντζιας, ἐκ μέρους τῶν 13 ἀποσπασθέντων βουλευτῶν τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος, καὶ μετὰ συζήτησιν ὑπεγράψαμεν συμφωνητικὸν δι' οὗ ἀνελαμβάναμεν τὴν ὑποχρέωσιν 1) Νὰ καταψηφίσωμεν κατὰ τὴν ἀπογευματινὴν συνεδρίασιν τῆς Βουλῆς τὴν Κυβέρνησιν καὶ 2) Νὰ ὑποστηρίξωμεν, ἐν περιπτώσει καταψηφίσεως τῆς Κυβερνήσεως, ἐκείνην ἢ ὅποια θὰ ἐσχηματίζετο, ὑπὸ οἰονδήποτε εἰς ὃν θὰ ἀνέθετε τὴν ἐντολήν ὁ Βασιλεὺς.

Παραλλήλως ὁμοῦ καὶ οἱ ἐν ἐνεργείᾳ ἀξιωματικοὶ εἶχον σχηματίσει ἕνα σύνδεσμον ὀνομαζόμενον Ι.Δ.Ε.Α. (Ἱερὸς Δεσμὸς Ἑλλήνων Ἀξιωματικῶν) καὶ ἤξιουν νὰ παύσῃ ἡ ἐκ προσωπικῶν ἀντιζηλιῶν ἀσυμφωνία τῶν ἀρχηγῶν τῶν κομμάτων, ἐξ ἧς ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ καταρρεύσῃ τὸ κατὰ τῶν ἀνταρτῶν μέτωπον, καὶ νὰ σχηματισθῇ δυναμικὴ Κυβέρνησις διὰ συνενώσεώς των, ὑπὸ οἰονδήποτε ἐξ αὐτῶν.

Εἶχα λάβει καὶ ἐγὼ σχετικὸν ἔγγραφον τοῦ Ι.Δ.Ε.Α. καὶ εἶχα δεχθῆ ἀντιπροσωπεῖαν τοῦ ἐκ δύο ἀξιωματικῶν.

Τὸ ἀπόγευμα τοῦ Σαββάτου — 20 Νοεμβρίου — ἡ Βουλὴ συνήλθεν εἰς συνεδρίασιν εἰς τὰς 6½ τὸ ἀπόγευμα καὶ ἐτελείωσεν εἰς τὰς 7½ τὸ πρωὶ τῆς Κυριακῆς, με ἀποτέλεσμα 168 ὑπὲρ τῆς Κυβερνήσεως καὶ 167 κατ' αὐτῆς. Θόρυβος ἐὰν ἢ μία ψήφος ἀποτελεῖ πλειοψηφίαν, σχετικὴ ταραχὴ καὶ διακοπὴ, κάτω ἀποτόμως, τῆς συνεδριάσεως παρὰ τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς.

Τὰ πράγματα ἔμεναν οὕτω συγκεχυμένα καὶ ἡ ἀντιπολίτευσις, βλέπουσα ὅτι οὕτε αὐτὴ δὲν ἠδύνατο νὰ σχηματίσῃ Κυβέρνησιν, ἐχαλάρωσε κάπως τὴν πολεμικὴν της, ὅποτε μετὰ τρεῖς ἡμέρας, τὴν 24ην Νοεμβρίου, ἐγνώσθη ὅτι ὁ Σοφούλης, εὐρισκόμενος εἰς τὸ ἐν τῇ Βουλῇ γραφεῖον του, ἔπαθεν ἐλαφρὰν συμφορήσιν καὶ ὅτι, ἐπειδὴ οἱ ἱατροὶ ἔκριναν ἐπικίνδυνον τὴν μετακίνησίν του, θὰ ἐνοσηλεύετο ἐντὸς τοῦ ἐν τῇ Βουλῇ γραφείου του. Μετεκλήθη δὲ καὶ εἰδικὸς ἱατρὸς ἐκ Παρισίων.

Νεαὶ πάλιν συνεννοήσεις διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ Σοφούλη, ἐν περιπτώσει ἀπευκαταίου, τὸ ὅποῖον ἐθεωρεῖτο ὡς ἐπικείμενον.

Τὴν 29ην Νοεμβρίου καὶ ὁ Ναπολέων Ζέρβας, παθὼν καρδιακὴν προσβολὴν ἐκ στηθάγχης, μετεφέρθη εἰς τὸ Νοσοκομεῖον «Εὐαγγελισμός», ὅπου μόλις τὴν 9ην Δεκεμβρίου ἐπετράπη ὑπὸ τῶν ἱατρῶν νὰ δεχθῆ ἐπισκέψεις, ὅποτε καὶ τὸν εἶδα. Δὲν φαίνεται ὅτι ὑπάρχει δι' αὐτὸν ἄμεσος, τουλάχιστον, κίνδυνος.

Τὴν 13ην Δεκεμβρίου τὸν ἐπεσκέφθη ἐν νέου. Βαίνει βραδέως, ἀλλὰ σταθερῶς πρὸς ἀνάρρωσιν, τῶν ἱατρῶν συνιστῶντων ἀπόλυτον ἡσυχίαν.

Τὴν 14ην Δεκεμβρίου ἐδέχθη ἀπεσταλμένον τοῦ Σοφοῦλη, δι' οὗ μοι διεμήνυσεν ὅτι εὐχαρίστως θὰ μὲ ἀνέμενε τὴν 4 μ.μ. Ἐπῆγα, πράγματι, εἰς τὸ ἐν τῇ Βουλῇ Πολιτικῶν Γραφεῖον, ὅπου ἐξηκολούθει νὰ διαμένῃ, καὶ τὸν εὖρον καθήμενον εἰς πολυθρόναν, παραπλευρῶς τῆς κλίνης του. Μὲ ἐδέχθη μὲ πολλὴν προσήνειαν καὶ ἐσφίξε τὸ χέρι μου, μὲ τὰ δύο του τὰ χέρια. Διὰ τὴν κατάστασιν μοι εἶπεν ὅτι δὲν ἔβλεπεν ἄλλην λύσιν πλὴν τῆς διευρύνσεως τῆς Κυβερνήσεως, καθ' ἣν εὐχαρίστως θὰ μᾶς ἔβλεπε μετέχοντας ἐμὲ καὶ τὸν Ζέρβαν. Τοῦ ἀπήντησα ὅτι εἴμεθα πρόθυμοι νὰ τὸν βοηθήσωμεν εἰς ὅ,τι θὰ μᾶς ἐθεώρει χρησίμους καὶ ἀπεχωρίσθημεν φιλικώτατα. Ἡ συνάντησις αὐτὴ ἀνεγράφη ὑπὸ τοῦ τύπου καὶ ἐπηκολούθησαν διάφορα σχόλια. Φίλοι μου, ἀλλὰ καὶ οὐδέτεροι μοῦ μετέδωσαν ὅτι εἶναι τοιαύτη ἡ δυσφορία τῆς κοινῆς γνώμης κατὰ τοῦ Σοφοῦλη, ὥστε θὰ ἐφθειρόμην ἀδίκως ἐὰν εἰσῆρχόμην εἰς τὴν Κυβέρνησιν του καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ταχθῶ ὑπὲρ σχηματισμοῦ ἐντελῶς νέας Κυβερνήσεως. Μὲ ἐπεσκέφθησαν καὶ τινες ἀξιωματικοὶ καὶ μοι ὠμίλησαν ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα.

ΕΤΟΣ 1949

Μετέβην εἰς τὴν ἐν τῇ Μητροπόλει ἐπίσημον δοξολογίαν, ἐπὶ τῇ 1ῃ τοῦ Νέου Ἔτους, ἐκεῖθεν εἰς τὸν συνῆθη χαιρετισμὸν τῶν Βασιλέων εἰς τὰ Ἀνάκτορα καὶ παρέστην εἰς ἑορτὴν ἥτις ἐγένετο εἰς τὸ θέατρον «Ὀλύμπια» πρὸς χαιρετισμὸν τοῦ μαχομένου στρατοῦ.

Κατόπιν μετέβην εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ἐξακολουθοῦντος νὰ νοσηλεύεται εἰς τὸν «Εὐαγγελισμὸν» Ζέρβα, ὅστις μοι εἶπεν ὅτι ἐπρόκειτο νὰ τὸν ἐπισκεφθοῦν οἱ Τσαλδάρης (διὰ λογαριασμὸν του) καὶ ὁ Ρέντης (διὰ λογαριασμὸν τοῦ Σοφοῦλη), ὅτι θὰ μὲ ἐτήρει ἐνήμερον, ἐμμένων εἰς τὴν συνεργασίαν μας.

Ποικίλαι ἄλλαι συνεννοήσεις ἐγένοντο ἐπὶ ἡμέρας. Ὁ ἐξ Ἀμερικῆς ἐλθὼν πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος Δενδραμῆς μὲ ἐπεσκέφθη σήμερον (11 Ἰανουαρίου 1949), καθὼς καὶ τοὺς ἄλλους ἀρχηγούς, καὶ μᾶς ἐνημέρωσε περὶ τῶν κρατουσῶν εἰς τὰς Η.Π.Α. ἀντιλήψεων περὶ Ἑλλάδος. Ὅτι θὰ ἤθελαν διεύρυνσιν τῆς παρουσίας Κυβερνήσεως, ὅτι δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν μέχρι τοῦδε χρησιμοποίησιν τῆς βοήθειας καὶ ὅτι ἐθεώρουν τὸν ὑπάρχοντα στρατὸν ἐπαρκῆ διὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἀνταρσίας. Ὁ Σοφοῦλης μὲ εἰδοποίησε καὶ πάλιν διὰ τοῦ γαμβροῦ του, ἱατροῦ Κονταργύρη, ὅτι εὕρισκετο μὲν εἰς συνεννοήσεις μὲ τὸν Παπανδρέου, ἀλλ' ἐπρωτίμα τὴν συνεργασίαν μετ' ἐμοῦ καὶ τοῦ Ζέρβα.

Τὴν 14ην Ἰανουαρίου 1949 ὁ Σοφοῦλης ἀνελθὼν εἰς τὰ Ἀνάκτορα ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του. Ὁ Βασιλεὺς ἐκάλεσε τοὺς ἀρχηγούς τῶν κομμάτων εἰς σύσκεψιν διὰ τὴν 16ην Ἰανουαρίου. Μᾶς ἀνέγνωσε μίαν ἐκκλησίαν Του πρὸς συνεργασίαν ὅλων εἰς μίαν Κυβέρνησιν Ἐθνικῆς Σωτηρίας

καὶ ἡτοιμάζετο νὰ ἀποσυρθῆ, ὅταν ὁ Παπανδρέου εἶπεν ὅτι τοιαύτη Κυβέρνησις ἦτο ἐτοίμη, συμφώνως πρὸς σημεῖωμα τὸ ὁποῖον εἶχε δοθῆ πρὸς Αὐτὸν τὴν προτεραίαν. Ὁ Βασιλεὺς ἀπεσύρθη χωρὶς νὰ ἀπαντήσῃ. Τὸ σημεῖωμα περὶ οὗ ὠμίλησεν ὁ Παπανδρέου ἦτο ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τῶν Τσαλδάρη, Παπανδρέου, Κανελλοπούλου καὶ Βενιζέλου, οἵτινες θὰ ἀπήρτιζον Κυβέρνησιν ὑπὸ τὸν Ἄλ. Διομήδην, ἣτις θὰ διέθετε 250 ψήφους ἐν τῇ Βουλῇ.

Ἄντεγκλήσεις ἀντηλλάγησαν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Βασιλέως καὶ ἡ σύσκεψις διελύθη. Ὁ Βασιλεὺς ἐζήτησε νὰ ἔχῃ ἐγγράφους τὰς ἀπαντήσεις τῶν ἀρχηγῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν Του. Αὗται ἐδόθησαν τὴν ἐπομένην. Εἰς τὴν ἰδικήν μου ἀπάντησιν ἔγραφον ὅτι «πλέον καὶ τῆς συνεργασίας τῶν ἀρχηγῶν, περισσοτέραν ἀπόδοσιν θὰ εἶχεν ὁ κατάλληλος Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ὁ ὁποῖος θὰ ἔδει νὰ ἔχῃ ἐπιβολήν, θέλησιν καὶ δεδοκιμασμένην ἐμπειρίαν καὶ ὅτι ὁ δημόσιος βίος τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ ἡ μέχρι τοῦδε δρᾶσις των παρεῖχεν εἰς τὸν Βασιλέα τὰ στοιχεῖα τῆς ἐκλογῆς».

Ἐκ τῶν ἀπαντήσεων κατεδείχθη ὅτι ἄλλοι ἤθελον τὸν Διομήδην καὶ ἄλλοι τὸν Σοφούλην. Οὕτω ὁ Βασιλεὺς ἐκάλεσε τὴν 18ην Ἰανουαρίου τὸν Σοφούλην καὶ τῷ ἀνέθεσε τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως, ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦ εὐρυτάτου συνασπισμοῦ καὶ τὴν ἀνάθεσιν τῆς ἀντιπροεδρίας εἰς τὸν Διομήδην. Ὁ Σοφούλης ἤρξατο καλῶν τοὺς διαφόρους Ἀρχηγούς πρὸς συνεννόησιν, χωρὶς νὰ καλέσῃ ὅμως οὔτε ἐμέ, οὔτε τὸν Ζέρβαν, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐξέλθει ἤδη τοῦ νοσοκομείου, καὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 20ῆς Ἰανουαρίου ὠρίσθη ἡ νέα Κυβέρνησις Σοφούλη, ἀποτελεσθεῖσα καὶ πάλιν ἐκ τῶν Λαϊκῶν καὶ Φιλελευθέρων (ἐνωθέντος μετ' αὐτῶν καὶ πάλιν τοῦ Σ. Βενιζέλου) εἰς οὓς προσετέθησαν καὶ οἱ Κανελλόπουλος καὶ Μαρκεζίνης. Ἐπειδὴ ὅμως ἀφήνετο νὰ ὑπονοηθῆ ὅτι ὁ ἀποκλεισμὸς ἐμοῦ καὶ τοῦ Ζέρβα ὀφείλετο εἰς ὑπόδειξιν τῶν Ἄγγλων καὶ τῶν Ἀμερικανῶν (πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἀνεγράφη καὶ εἰς τὰς ἐφημερίδας), κατόπιν διαβήματος τοῦ Ζέρβα αἱ ἐν λόγῳ πρεσβεῖαι ἐξέδωσαν τὴν 22αν Ἰανουαρίου ἀνακοινωθέντα, δι' ὧν ἐξέφραζον τὴν εὐχαριστήσιν των διὰ τὴν συγκρότησιν τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὴν διάψευσίν των ὅτι εἰσηγήθησαν τὸν ἀποκλεισμὸν ὠρισμένων κοινοβουλευτικῶν κομμάτων.

Τὴν 25ην Ἰανουαρίου, κατόπιν προσκλήσεως, συνηντήθη μετὰ τὸν Σοφούλην, ὁ ὁποῖος μοὶ ὠμίλησε περὶ τῆς συμπαθείας του καὶ τῆς ἐκτιμήσεώς του, καθὼς καὶ τῆς λύπης του διότι ὄχι ξένοι πρεσβεῖαι, ἀλλὰ τινὲς τῶν ἀρχηγῶν ἀπέκλεισαν τὴν συμμετοχὴν μας εἰς τὴν Κυβέρνησιν.

Τὴν 29ην Ἰανουαρίου 1949 κατεθέσαμεν κοινήν δῆλωσιν εἰς τὸ Προεδρεῖον τῆς Βουλῆς ὅτι τὸ Κόμμα τῶν Ἐθνικῶν Φιλελευθέρων (Γονατᾶς) καὶ τὸ Ἐθνικὸν Κόμμα Ἑλλάδος (Ζέρβας) ἀποτελοῦν ἐνιαίαν πολιτικὴν μερίδα, κατὰ τὴν παροῦσαν σύνοδον, ἐκπροσωπούμενην ἐκάστοτε παρ' ἑκατέρου τῶν ἀρχηγῶν Στυλ. Γονατᾶ καὶ Ναπολ. Ζέρβα.

Αἱ ἐφημερίδες ἀνέγραψαν ὅτι οὕτω ἡ ἀξιωματικὴ ἀντιπολίτευσις περιέρχεται ἀπὸ τὸν Παπανδρέου εἰς τὸν Γονατᾶν.

Σύσκεψις υπό την προεδρείαν του Γονατά των Εξ Αμερικανικών Πολιτικών Περιθλάψεως και επί τη άποχώρησει τῆς ΟΥΝΡΑ. 28 Νοεμβρίου 1946.

Τὴν 1ην Φεβρουαρίου 1949 ἐπανελήφθησαν αἱ ἐργασίαι τῆς Βουλῆς, αἱ ὁποῖαι εἶχον διακοπῆ ἀπὸ τῆς 20ῆς Νοεμβρίου 1948. Ὁ Πρόεδρος ἀνέγνωσε τὴν δῆλωσίν μας καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν προγραμματικῶν δηλώσεων τῆς Κυβερνήσεως ἐκάλεσε πρῶτον ἐμέ, ὡς ἀρχηγὸν τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Ἐγὼ ἐζήτησα τὴν ἀναβολὴν τῆς συζητήσεως διὰ τὴν ἐπομένην πρὸς μελέτην τῶν κυβερνητικῶν δηλώσεων καὶ ἡ Βουλὴ ἀπεδέχθη. Ἡ συζήτησις ἐσυνεχίσθη ἐπὶ 3 ἡμέρας, καθ' ἃς καὶ ἀρκετοὶ τῶν κυβερνητικῶν βουλευτῶν ἐπέκριναν ὠρισμένα σημεῖα τῶν δηλώσεων. Ψηφοφορία ἐγένετο τὴν 4ην Φεβρουαρίου μὲ τὸ ἀπροσδόκητον ἀποτέλεσμα νὰ λάβῃ ἡ Κυβέρνησις 245 ψήφους ὑπὲρ καὶ 50 κατὰ. Συγχρόνως διεκόπτοντο αἱ ἐργασίαι τῆς Βουλῆς διὰ 4 μῆνας.

ΜΑΡΤΙΟΣ — ΜΑ·Ι·ΟΣ 1949

Τὴν 18ην Μαρτίου ἐρωτάσαμεν εἰς τὴν ἐν Πειραιεῖ Λέσχην μας τὴν ἐπέτειον τῆς ἰδρύσεως τοῦ κόμματος τῶν Ἐθνικῶν Φιλελευθέρων.

Τὴν 19ην Μαρτίου ἀνεχωρήσαμεν διὰ τοῦ ἀντιτορπιλικοῦ «Ἀδρίας» διὰ Χανιά, διὰ τὸ ἐτήσιον μνημόσυνον ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου. Μετεῖχον ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως Διομήδης, Ὑπουργοί, πολιτευταὶ κλπ. Τὸν ἐπιμνημόσυνον ἐξεφώνησεν ὁ Διομήδης. Στεφάνους κατεθέσαμεν ὄλι· Ἀνεχωρήσαμεν τὴν 21ην Μαρτίου.

Κατὰ τὴν παρέλασιν ἐπὶ τῷ ἑορτασμῷ τῆς 25ης Μαρτίου, ἐπετείου τῆς ἀνεξαρτησίας μας, μετέσχον καὶ 500 ναῦται τοῦ ἐν Φαλήρῳ Ἀμερικανικοῦ Στόλου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐσχολιάσθη εὐμενῶς, ὡς ἔνδειξις τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς Ἀμερικῆς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπὶ ἓνα ἤδη μῆνα (15 Μαρτίου—15 Ἀπριλίου) ἀπασχολεῖ τὴν κοινὴν γνώμην τὸ λεγόμενον «σκάνδαλον τοῦ συναλλάγματος», εἰς τὸ ὁποῖον ἀναμιγνύεται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Σπυρ. Μαρκεζίνη, ὑπουργοῦ τότε. Πολλοὶ τῶν ἀρχηγῶν ἤσκησαν δριμεῖαν πολεμικὴν κατ' αὐτοῦ καὶ ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν πρωθυπουργὸν Σοφοῦλην τὴν ἀπομάκρυνσίν του ἐκ τῆς Κυβερνήσεως. Ἐγὼ ἐδήλωσα ὅτι δὲν δύναμαι νὰ λάβω θέσιν, ἐφ' ὅσον τοῦ ζητήματος ἐπελήφθη ἡ δικαιοσύνη. Ὁ Ζέρβας ἔλαβεν ἐνεργὸν θέσιν κατὰ τοῦ Μαρκεζίνη καὶ τοῦτο ἀπετέλεσε τὴν πρῶτην διαφωνίαν ἐν τῇ συνεργασίᾳ μας. Ὁ Σοφοῦλης εὔρεν ὡς διέξοδον τὴν ὑποβολὴν τῆς παραιτήσεως τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὸν ἀνασχηματισμὸν αὐτῆς (14 Ἀπριλίου) μὲ τὴν αὐτὴν σύνθεσιν, πλὴν τῶν ὑπουργῶν Μαρκεζίνη, Καψάλη καὶ Γονῆ, τῶν ὁποίων τὰ ὑπουργεῖα ἀνέθεσεν εἰς ἄλλους ἐκ τῶν ἡδὴ ὑπουργῶν.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν (14 Ἀπριλίου 1949) μετέβην εἰς τὰ ἐγκαίνια τῆς σήραγγος Μπράλλου καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γεφύρας Παπαδιᾶς, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ἀθηνῶν—Θεσσαλονίκης, τὰ ὁποῖα εἶχον καταστρέψει οἱ Γερμανοὶ κατὰ τὴν ἀποχώρησίν των. Λόγω τῆς ὀγκωμοσίας τῆς Κυβερνήσεως κατὰ τὴν ἰδίαν ἡμέραν δὲν παρέστη οὔτε ὁ Βασιλεὺς, οὔτε κανεὶς ἐκ τῆς

Κυβερνήσεως και οὕτω ἐδέχθην ἐγώ, ὡς μόνος ἐπίσημος, τὰ ἄνθη τὰ ὁποῖα ἦσαν προωρισμένα δι' αὐτούς!

Τὴν 2αν Μαΐου 1949 ἐπρόκειτο νὰ ἐπαναληφθῶσιν αἱ ἐργασίαι τῆς Βουλῆς και νὰ ζητήσῃ ἡ Κυβέρνησις ψῆφον ἐμπιστοσύνης ὑπὸ τὴν νέαν της μορφήν. Συνητήθη μετὰ τοῦ Ζέρβα, λόγω τῆς συνεργασίας, και εἶδα ὅτι οἱ φίλοι του ἐθεώρουν μειωτικὸν διὰ τὸ κόμμα των τὸ νὰ μὴν ὀμιλήσῃ ὁ ἀρχηγὸς των και οὕτω διελύθη ἡ συνεργασία μας. Τὰς προγραμματικὰς δηλώσεις τὰς ἀνέγνωσεν ὁ ἀντιπρόεδρος Διομήδης και ὀμιλήσαμεν κατόπιν μετὰ τὴν παλαιὰν σειράν. Παπανδρέου, ἐγὼ και ὁ Ζέρβας. Ἡ Κυβέρνησις, παρὰ τὴν παρ' ἡμῶν καταψήφισίν της, ἔλαβε ψῆφον ἐμπιστοσύνης. Ὁ Σοφ. Βενιζέλος, ἐπειδὴ ἀνέμιξεν τὸ ὄνομά του εἰς τὸ σκάνδαλον τοῦ συναλλάγματος, ἐζήτησε παρὰ τῆς Βουλῆς τὴν σύστασιν ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς και ἐψηφίσαμεν ὑπὲρ αὐτῆς. Μακρὰ και πάλιν ἐγένετο ἐν τῇ Βουλῇ συζήτησις περὶ ἐπισπεύσεως τοῦ ἀναθεωρητικοῦ ἔργου τῆς Βουλῆς και πολλαὶ ἐπροτάθησαν γινῶμαι. Ἐγὼ εἶπα ὅτι φοβοῦμαι μήπως, ὑπὸ τὴν ψυχολογίαν τῆς ἀνταρσίας, ψηφίσωμεν διατάξεις περισσότερον περιοριστικὰς και ἀπὸ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1911, ἀντὶ νὰ περιλάβωμεν τοιαύτας περισσότερον προοδευτικὰς.

Τὴν 25ην Μαΐου 1949, ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς Ἐθνικῆς ἐορτῆς τῆς Ἀργεντινῆς, συνητήθημεν εἰς τὴν δεξιῶσιν τῆς Ἀργεντινῆς Πρεσβείας μετὰ τὸν ἀρχιστράτηγον Παπάγον και συνεζητήσαμεν διὰ μακρῶν ἐπὶ τῆς καταστάσεως. Συνέστησα εἰς αὐτὸν νὰ εἶπῃ εἰς τὸν Βασιλέα, μετὰ τὸν ὁποῖον βλέπεται συχνότερα, νὰ ἀποφεύγῃ πράξεις ἢ λόγους ἐκλαμβανομένους ὡς ἐκδηλώσεις προτιμήσεως πρὸς διάφορα πρόσωπα ἢ ὡς προπαρασκευάζοντας μὴ κοινοβουλευτικὰς λύσεις. Ὁ Παπάγος διεμαρτυρήθη και ἐδήλωσεν ὅτι αὐτὸς οὔτε ἐσκέφθη, οὔτε σκέπτεται νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὴν πολιτικὴν, ἀλλὰ και ὁ Βασιλεὺς δὲν θὰ ἐδέχετο λύσεις ἐκτὸς τοῦ Συντάγματος.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΣΟΦΟΥΛΗ

Εἰς τὰς 4½ μ.μ. τῆς 24ης Ἰουνίου 1949 ἀπεβίωσεν αἰφνιδίως ἐκ συγκοπῆς τῆς καρδίας ὁ πρωθυπουργὸς Θεμιστοκλῆς Σοφούλης, ἐνῶ ἠτοιμάζετο νὰ κατέλθῃ εἰς τὸ ἀεροδρόμιον, διὰ νὰ ὑποδεχθῇ τὴν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐπιστρέφουσαν Βασιλίссαν Φρειδερίκην. Ἀμέσως ἤρχισαν αἱ συνεννοήσεις διὰ τὴν διάδοχον Κυβέρνησιν. Ὁ Σοφοκλῆς Βενιζέλος ἐζήτησε τὴν συνένωσιν τῶν Φιλελευθέρων (Σοφουλικῶν, Βενιζελικῶν, Γονατικῶν) και ὁ Τσαλδάρης τὴν παλαιὰν συνεργασίαν μας. Οἱ Σοφουλικοὶ και Βενιζελικοὶ συνηνώθησαν και ἀνεγνώρισαν ἀρχηγόν των τὸν Σοφ. Βενιζέλον.

Μόλις τὴν 1ην Ἰουλίου 1949 κατωρθώθη νὰ ἐπέλθῃ συνεννόησις και ὠρίσθη ὀλόκληρος ἡ παλαιὰ Κυβέρνησις ὡς εἶχε, μετὰ πρόεδρον τὸν Διομήδην.

Ἡμεῖς κατὰ τὴν γενομένην τὴν 7ην Ἰουλίου ψηφοφορίαν κατεψηφίσαμεν τὴν Κυβέρνησιν. Αἱ συνεννοήσεις ὁμως μετὰ τὸν Βενιζέλον ἐξηκολούθησαν, τῶν

φίλων μου αξιούντων τὴν ἀπὸ τοῦδε ἐξασφάλισιν θέσεων εἰς τοὺς συνδυασμοὺς τῶν Φιλελευθέρων, κατὰ τὰς προσεχεῖς ἐκλογάς, δι' ὅλους τοὺς ἤδη βουλευτάς μας. Καὶ ἐπειδὴ τοῦτο ἦτο ἀδύνατον, ἀπεφασίσθη νὰ διατηρήσωμεν τὴν αὐτοτέλειάν μας καὶ ἐξεδώσαμεν τὴν 10ην Ἰουλίου μακρὸν ἀνακοινωθέν, δημοσιευθὲν καὶ ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων, δι' οὗ ἐξιστορούσαμεν τοὺς λόγους τῆς συστάσεως τοῦ Κόμματος τῶν Ἐθνικῶν Φιλελευθέρων, τὰς Ἐθνικὰς ὑπηρεσίας τὰς ὁποίας ἔκτοτε προσέφερε, πολλάκις ἐπὶ θυσίᾳ τῶν ἰδίων αὐτοῦ συμφερόντων, πῶς συνέβαλεν εἰς τὸ νὰ σχηματισθῇ ἡ ἀποκληθεῖσα Κυβέρνησις Ἐθνικῆς συνεργασίας, μὲ συνέπειαν νὰ ἐξαγγελοῦν τότε τὸ δόγμα Τρούμαν καὶ νὰ χορηγηθῇ οἰκονομικὴ βοήθεια εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ κατελήγαμεν εἰς τὸ νὰ εὐχαριστήσωμεν τὸν Σοφ. Βενιζέλον διὰ τὴν φιλόφρονα πρότασιν του, ἀλλὰ καὶ νὰ δηλώσωμεν ὅτι θὰ συνεχίσωμεν τοὺς αὐτοτελεῖς ἀγῶνας μας, μὲ μοναδικόν, ὡς καὶ μέχρι τοῦδε ἐμβλημα,

«Ὑπεράνω ὅλων ἢ Ἑλλάς».

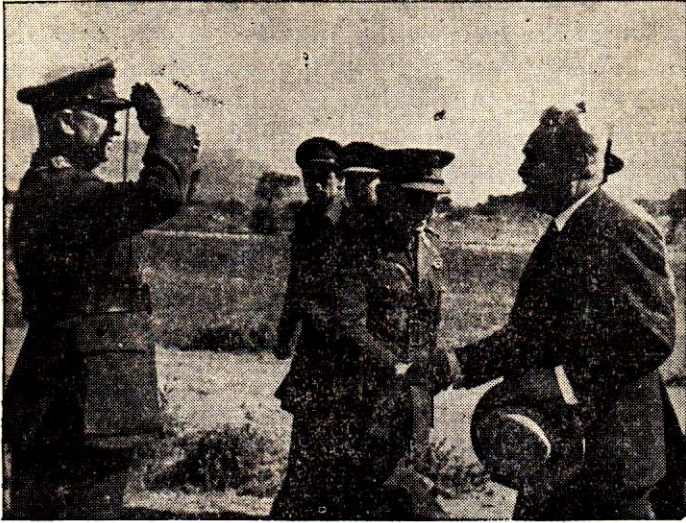
Ἡ Βουλὴ διέκοψε τὰς ἐργασίας της τὴν 22αν Ἰουλίου μέχρις 1ης Νοεμβρίου καὶ διὰ ψηφίσματος αὐτῆς ἐπετρέπετο εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἡ ἔκδοσις Νομοθετικῶν Διαταγμάτων, κατόπιν ἐγκρίσεως μιᾶς ἐπιτροπῆς ἐξουσιοδοτήσεως, ὡς καὶ ὁ καταρτισμὸς ἄλλης ἐπιτροπῆς, πρὸς σύνταξιν τοῦ ἀναθεωρητέου Συντάγματος.

ΘΕΡΙΝΑΙ ΔΙΑΚΟΠΑΙ 1949

Κατὰ τὸ διάστημα τῶν διακοπῶν, τὴν 30 Ἰουλίου, παρακληθεὶς μετέσχον τῆς ὑποδοχῆς ἐλθόντων ἐκ Κύπρου ἐκδρομέων, τοὺς ὁποίους προσεφώνησα, ὑπομνήσας ὅτι ἡ ἐκ πατρὸς μάμμη μου ἦτο ἐκ τῆς διακεκριμένης ἐκ Κύπρου οἰκογενείας Οἰκονομίδου καὶ ὅτι ἐγώ, ὑπὸ τὴν παλαιάν ιδιότητά μου ὡς ἀξιωματικοῦ, εἶχα ἐκγυμνάσει καὶ διώκησα μονάδας ἀπαρτισθείσας ἐξ ἑθελοντῶν Κυπρίων, αἵτινες μετέσχον τῶν πολέμων μας, καὶ ἠύχθηθην τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως μετὰ τῆς Ἑλλάδος πόθου των. Μετέσχον δέ, μόνος ἐκ τῶν πολιτικῶν, τῆς ἐκδρομῆς τὴν ὁποίαν ἔκαμον μὲ τὸ πλοῖον τοῦ Στόλου «Σαχτούρης» εἰς Σῦρον καὶ Τήνον, ὁπόθεν ἐπεστρέψαμεν εἰς Πειραιᾶ τὸ ἑσπέρας τῆς 8ης Αὐγούστου.

Τὴν 9ην Αὐγούστου ἐπεσκέφθη τὴν Χίον, ὅπου παρέμεινα μέχρι τῆς 13ης Αὐγούστου, ἐπισκεφθεὶς ὅλα τὰ χωρία τὰ ὁποῖα εἶχον ὑποστῆ βλάβας ἐκ τῶν κατ' ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας γενομένων σεισμῶν.

Αὐθμερὸν (13 Αὐγούστου) ἀνεχώρησα διὰ περιοδείαν εἰς τὴν Φθιώτιδα, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ ἐκεῖθεν βουλευτοῦ μου Χρήστου Στεργιοπούλου καὶ ἄλλων ἐκεῖ φίλων. Μὲ συνώδευσαν δὲ ἐξ Ἀθηνῶν καὶ οἱ φίλοι βουλευταὶ Πολυζώης Οἰκονομίδης καὶ Ἰωάν. Μπερνίτσας. Μετέβημεν δι' αὐτοκινήτων καὶ περιωδεύσαμεν, πλὴν τῆς Λαμίας, τὴν Στυλίδα, τὰ Λουτρά Ὑπάτης, τὰ ὁποῖα μόλις εἶχον προχειρῶς ἐπισκευασθῆ, κατόπιν τῶν καταστροφῶν τὰς ὁποίας

Ὁ Γονατᾶς εἰς τὸ παρά τὸν Ἴσθμὸν τῆς Κορίνθου ἔδρευον Σχολεῖον τοῦ Μηχανικοῦ, τοῦ ὁποῦοι οἱ ἀξιωματικοὶ τὸν ὑποδέχονται.
15 Ἀπριλίου 1947.

Ὁ Γονατᾶς ὡς Ὑπουργὸς Δημοσίων Ἔργων ἐγκαινιάζει τὴν νέαν γέφυραν τοῦ Ἴσθμοῦ Κορίνθου, τὴν καταστραφεῖσαν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν. 15 Ἀπριλίου 1947.

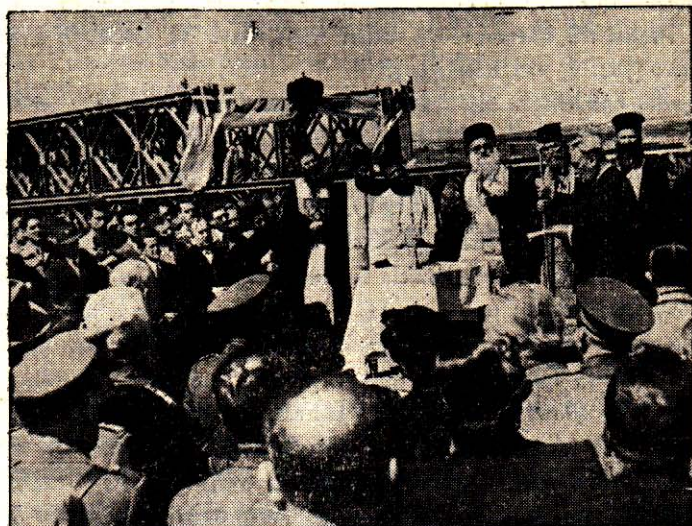
είχον ύποστῆ όταν κατείχοντο ύπό τῶν άνταρτῶν, τὸν Μῶλον, τὰ Καμμένα Βοῦρλα, τὸν Ἅγιον Κωνσταντῖνον, τὶς Λειβανάτες καὶ τὴν Ἀταλάντην. Ἐτύχομεν παντοῦ εὐμενοῦς ύποδοχῆς. Τὴν 17ην Αὐγούστου ἐπεστρέψαμεν διὰ Κωπαίδος καὶ Θηβῶν εἰς Ἀθήνας.

Τὴν 27ην Αὐγούστου, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Προέδρου τῆς Κοινότητος Δημητσάνης ἀνεχώρησαμεν δι' αὐτοκινήτων, μέσῳ Τριπλόεως, ὅπως παραστῶμεν τὴν ἐπομένην εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς 1ης ἐπετείου τῆς ἀποκρούσεως τῆς ἐπιθέσεως τῶν άνταρτῶν κατὰ τῆς Δημητσάνης. Εἰς τὴν ἑορτὴν παρέστησαν ὁ Βασιλεὺς, οἱ Ὑπουργοὶ Κανελλόπουλος, Ρέντης, Στεφανόπουλος καὶ Μαυροκορδάτος. Ἀπὸ τὴν Δημητσάνα λέγεται ὅτι κατάγονται περὶ τοὺς 70 ἐπίσκοποι καὶ 7 Πατριάρχαι, καθὼς καὶ ἀρκετοὶ Ἀκαδημαϊκοὶ καὶ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου. Τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι τὸ ἔδαφος εἶναι ἄγονον καὶ οἱ νέοι φεύγουν καὶ σπουδάζουν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ αὐτῇ ἐπεσκέφθην τὴν Βυτίαν, τὴν Στεμνίτσαν, τὰ Λαγκάδια, τὸ Ζυγοβίσι κλπ. καὶ τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1949 παρέστην εἰς Σπέτσας εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς ἐπετείου τῆς νίκης κατὰ τοῦ Τυρκικοῦ στόλου, κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας τὸ 1822. Παρέστησαν ὁ Πρωθυπουργὸς Διομήδης (ὡς καταγόμενος ἐκ Σπετσῶν) καὶ οἱ Ὑπουργοὶ Βασιλειάδης, Χατζηπᾶνος καὶ Βουρδουμπᾶς. Τὸ ἑσπέρας ὁ Δῆμος Σπετσῶν παρέθεσεν ἐπίσημον γεῦμα.

Τὴν 18ην Σεπτεμβρίου 1949 ἐγένετο ἡ ἐπίσημος ὑποτίμησις τῆς χαρτίνης Ἀγγλικῆς λίρας, καὶ λόγῳ τοῦ γεννηθέντος οἰκονομικοῦ πανικοῦ ἐκλείσθησαν αἱ Τράπεζαι καὶ τὸ Χρηματιστήριον ἐπὶ 3 ἡμέρας. Ἐγὼ διὰ δηλώσεών μου διὰ τῶν ἐφημερίδων εἶπα ὅτι τοῦτο θὰ ἔχῃ βεβαίως ἐπίδρασιν καὶ ἐπὶ τῆς ἰδικῆς μας δραχμῆς, ἀλλὰ συνέστησα ψυχραιμίαν καὶ ἀναμονὴν μετ' ἐμπιστοσύνης ἐπὶ τῶν ληφθησομένων παρὰ τῆς Κυβερνήσεως μέτρων, λόγῳ τῆς περὶ τὰ οἰκονομικὰ εἰδικότητος τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως.

Τὴν 24ην Σεπτεμβρίου ἀνεχώρησα ἀεροπορικῶς διὰ Βόλον καὶ ἐκεῖθεν εἰς περιοδείαν ἀνὰ τὴν Θεσσαλίαν, ἥτις τόσον εἶχε ταλαιπωρηθῆ ἐκ τῆς δράσεως τῶν άνταρτῶν. Μὲ συνώδευσαν οἱ ἐκεῖθεν πολιτευόμενοι φίλοι Γκίκας καὶ Χατζηκώστας καὶ ὁ βουλευτὴς μας Ἰωάν. Λαμπρόπουλος. Τὴν ἐπομένην ἐπεσκέφθην τοὺς πέριξ τοῦ Βόλου προσφυγικοὺς συνοικισμοὺς, τὴν Νέαν Ἀρχιάλον, μὲ πρόσφυγας ἐκ Βουλγαρίας, τὸν Ἀλμυρὸν, καὶ ἐπεστρέψαμεν εἰς Βόλον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Λάρισαν, Βελεστῖνον, Καρδίτσαν μὲ ἐπιστροφὴν πάλιν εἰς Λάρισαν, ὁπότεν ἀεροπορικῶς ἐπεστρέψαμεν τὴν 29ην Σεπτεμβρίου εἰς Ἀθήνας. Εἰς ὅλα τὰ μέρη αὐτὰ ἐγένοντο συγκεντρώσεις καὶ ὀμιλίαι.

Τὴν 9ην Ὀκτωβρίου 1949 ἐκινήσαμεν ἐξ Ἀθηνῶν, δι' αὐτοκινήτων, πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς περιοχῆς Αἰγίου—Καλαβρύτων, τὴν ὁποίαν εἶχε προπαρασκευάσει ὁ ἐκεῖθεν βουλευτὴς μας Πολυζῶης Οἰκονομίδης. Τὴν 11ην πρωινήν ἐφθάσαμεν εἰς Αἶγιον, ὅπου ὠμίλησα εἰς τὴν πλατεῖαν, ἐνώπιον πολυπληθοῦς συγκεντρώσεως, κατόπιν προσφωνήσεων τοῦ τέως γερουσιαστοῦ Ἰωάν. Σολιώτη καὶ τοῦ βουλευτοῦ Πολυζῶη Οἰκονομίδου. Ἐκεῖθεν ἐπεσκέφθην τὸ νεόδμητον χωρίον Ἀκολῆ (ἢ Νέα Ἀράχωβα), τὸ ὁποῖον εἶχεν ἰδρυθῆ παρ' ἐμοῦ

Ὁ Γονατᾶς, ὡς ὑπουργὸς τῶν Δημοσίων Ἔργων, ἐγκαινιάζει τὴν νέαν γέφυραν ἐπὶ τοῦ Ἴσθμοῦ τῆς Κορίνθου, εἰς ἀντικατάστασιν τῆς καταστραφείσης παρὰ τῶν Γερμανῶν. 15 Ἀπριλίου 1947.

Ὁ Βασιλεὺς Παῦλος καὶ ὁ Ὑπουργὸς Δημοσίων Ἔργων Γονατᾶς κατὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς γεφύρας τοῦ Ἴσθμοῦ τῆς Κορίνθου. 15 Ἀπριλίου 1947.

ὡς Ὑπουργοῦ τῆς Ἀνοικοδομήσεως, διὰ μετ'αἰέσεως τῆς Παλαιᾶς Ἀράχωβας, τῆς ὁποίας τὸ ἔδαφος εἶχε πάθει καθίζησιν. Ἡ ὑποδοχὴ ἐκεῖ ὑπῆρξεν ἐντελῶς πανηγυρικὴ καὶ πάνδημος.

Τὸ βράδῳ ἐφθάσαμεν εἰς Πάτρας, ὅπου μᾶς ὑπεδέχθησαν οἱ πολιτικοὶ μας φίλοι, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν δικηγόρον Θεόδωρον Στεφανόπουλον, ὑποψήφιόν μας κατὰ τὰς παρελθούσας ἐκλογάς. Εἰς Πάτρας ἔχω καὶ συγγενεῖς ἐκ τῆς μητρὸς μου, καταγομένης ἐκ Πατρῶν, ὅπως τὸν Δημήτριον Θεοφίλου, δικηγόρον καὶ πρόεδρον τότε τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου, τοὺς Παρθενόπουλους καὶ ἄλλους. Τὴν ἐπομένην μετέβημεν εἰς Καλάβρυτα, ἰδιαιτέραν πατρίδα τοῦ Πολυζῶη Οἰκονομίδου, ὅστις μετὰ τὸν Πρόεδρον τῆς κοινότητος μὲ προσεφώνησεν, ἐξάρας τὰ ἔργα τὰ ὁποῖα εἶχα κάμει εἰς τὴν ἐπαρχίαν καὶ τὴν πόλιν τῶν Καλαβρύτων, ὅταν ἤμην Ὑπουργὸς τῆς Ἀνοικοδομήσεως καὶ τῶν Δημοσίων Ἔργων, ἐκ τοῦ γλίσχρου κρατικοῦ Προϋπολογισμοῦ, διότι τότε δὲν εἶχεν ἀρχίσει ἀκόμη ἡ Ἀμερικανικὴ οἰκονομικὴ βοήθεια. Ἀπαντῶν ἐτόνισα ὅτι ἐπισκέπτομαι κατὰ προτίμησιν τὰ ἐκ τῆς κατοχῆς καὶ τῆς ἀνταρσίας μᾶλλον δεινοπαθήσαντα τμήματα τῆς Χώρας, πρωτίστην θέσιν μεταξὺ τῶν ὁποίων κατέχουν τὰ Καλάβρυτα, τὰ ὁποῖα δικαιοῦνται ἰδιαιτέρας κρατικῆς στοργῆς.

Ἐκεῖθεν μετέβημεν καὶ ἐπροσκυνήσαμεν εἰς τὴν ἱστορικὴν Μονὴν τῆς Ἀγίας Λαύρας καὶ κατόπιν ἐπεσκέφθημεν τὸ χωρίον Βισοκὰ καὶ τὴν 11ην Ὀκτωβρίου, διὰ Πατρῶν, ἐπανήλθομεν τὸ ἑσπέρας εἰς Ἀθήνας.

ΝΕΑ ΔΙΑΚΟΠΗ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Αἱ ἐργασίαι τῆς Βουλῆς ἐπρόκειτο νὰ ἐπαναληφθοῦν τὴν 1ην Νοεμβρίου, τὴν 25ην ὁμῶς Ὀκτωβρίου ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως Διομήδης ἐκάλεσε τὸν Παπανδρέου, ἐμὲ καὶ τὸν Ζέρβαν εἰς τὸ γραφεῖον του καὶ μᾶς ἀνεκοίνωσε τὴν πρόθεσιν τῆς Κυβερνήσεως ὅπως παρατείνῃ τὰς διακοπὰς τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς ἐπὶ ἓνα μῆνα ἀκόμη, δηλ. μέχρι τῆς 1ης Δεκεμβρίου, λόγῳ τῆς παρατάσεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως τοῦ Ο.Η.Ε. καὶ τῆς, συνεπεῖα τούτου, παραμονῆς εἰς Ἀμερικὴν τῶν Κ. Τσαλδάρη καὶ Σ. Βενιζέλου, πράγμα τὸ ὁποῖον καὶ ἐγένετο, παρὰ τὴν ἐπιμονὴν μας ὅπως συνέλθῃ ἡ Βουλὴ εἰς μίαν μόνην συνεδρίασιν καὶ ἀποφασίση ἢ ἰδίᾳ, χάριν τοῦ κύρους της, τὴν παράτασιν τῶν διακοπῶν της.

ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ ΜΟΝΗΣ ΑΡΚΑΔΙΟΥ

Τὴν 7ην Νοεμβρίου 1949, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Δημάρχου Ρεθύμνης καὶ τοῦ ἡγουμένου τῆς ἱστορικῆς μονῆς τοῦ Ἀρκαδίου, ἀνεχωρήσαμεν ἐκ Πειραιῶς διὰ τοῦ ἀντιτορπιλικοῦ «Κανάρης», τοῦ ὁποίου ἐπέβησαν καὶ οἱ Ὑπουργοὶ Ναυτικῶν καὶ Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας, καὶ διὰ Ρεθύμου, ὅπου ἐφθάσαμεν τὴν ἐπομένην, ἀνήλθομεν διὰ ζῶων εἰς τὴν μονήν, πρὸς ἑορτασμὸν τῆς ἐπετείου καθ' ἣν ἡ μονὴ ἐπροτίμησε νὰ γίνῃ ὀλοκαύτωμα, παρὰ νὰ

παραδοθή εις τούς Τούρκους. Δοξολογία, κατάθεσις στεφάνων εις τὸ Ἡρώων, γεῦμα, προσφωνήσεις κλπ. Ἐγὼ εἶπα ὅτι τὸ ΟΧΙ τῆς Μονῆς εις τὴν πρόκλησιν τῶν Τούρκων πρὸς παράδοσιν εἶναι τὸ δεύτερον ἱστορικὸν ΟΧΙ, μετὰ τὸ ΟΧΙ τοῦ Μεσολογγίου, τὸ ὁποῖον ἐπηκολούθησε τὸ τρίτον ΟΧΙ, τὸ ὁποῖον ἐσωστάσαμε πρὸ ἡμερῶν, τὴν 28ην Ὀκτωβρίου. Κατερχόμενοι τῆς Μονῆς ἐσταματήσαμεν εἰς τὸ χωρίον Ἄδελε, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ πατρίς τοῦ ἡγουμένου πυρπολητοῦ τοῦ Ἀρκαδίου Γιακουμιδάκη. Κατόπιν μετέβημεν εἰς Χανιά καὶ ἐκεῖθεν ἐπανήλθομεν τὴν 10ην Νοεμβρίου εἰς Ἀθήνας.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΙΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Τὴν 18ην Νοεμβρίου ἀνέγραψαν αἱ ἐφημερίδες φήμας, λόγῳ τῆς ἐπικειμένης ἐπαναλήψεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς καὶ λόγῳ τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ ἤδη προέδρου αὐτῆς Ἰωάν. Θεοτόκη, ὅτι θὰ ὑπεδεικνυόμην ἐγὼ ὡς τοιοῦτος. Διέψευσα τὰς τοιαύτας διαδόσεις.

Τὴν 1ην Δεκεμβρίου ἐπανελήφθησαν αἱ ἐργασίαι τῆς Βουλῆς. Αὗται ἀπετέλουν τὴν Δ' καὶ τελευταίαν σύνοδον τῆς Δ' Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς. Ὁ Τσαλδάρης καὶ ὁ Βενιζέλος ἐπανήλθον ἐκ τοῦ Ο.Η.Ε., καὶ κατόπιν κοινῆς συμφωνίας ἐξελέγη πρόεδρος τῆς Βουλῆς ὁ τότε ἀντιπρόεδρος αὐτῆς, ἐκ τῶν Λαϊκῶν βουλευτῶν, Πραξιτέλης Μουτζουρίδης.

Γενικὴ εἶναι ἡ ἐντύπωσις ὅτι βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ θὰ γίνουσι ἐντὸς τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1950. Ζωηραὶ ὄθεν ἤρχισαν προκαταρκτικαὶ συνηνοήσεις. Ὁ Πλαστήρας ἐδήλωσεν ὅτι θὰ λάβῃ μέρος εἰς αὐτάς, πολιτευόμενος αὐτοτελῶς. Οἱ Φιλελεύθεροι φοβοῦνται ὅτι θὰ τοὺς ἀποσπάσῃ πολλὰς ψήφους ἐκ μέρους τῶν προσφύγων καὶ διὰ τοῦτο στρέφονται μὲ περισσοτέραν ἐπιμονὴν πρὸς ἐμέ. Ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς διαδίδεται, χωρὶς νὰ ἐπιβεβαιωθῆται μέχρις ὥρας, ὅτι θὰ πολιτευθῆ καὶ ὁ στρατηγὸς Παπάγος, αὐτοτελῶς ἐπίσης. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἐφιάλτην διὰ τοὺς Λαϊκοὺς, φοβουμένους ὅτι θὰ ἀποσπάσῃ τοὺς περισσοτέρους ἐκ τοῦ κόμματός των.

Τὴν 20ην Δεκεμβρίου 1949, κατόπιν συνηνοήσεως μὲ τὸν πρόεδρον τῆς ἐπὶ τοῦ Συντάγματος Ἐπιτροπῆς Γ. Μπακόπουλον, ἀφοῦ ἐλάβαμεν γνῶσιν τοῦ παρ' αὐτῆς καταρτισθέντος σχεδίου καὶ κατηρτίσαμεν τὰς ἀντιπροτάσεις μας, συνήλθομεν εἰς κοινὴν σύσκεψιν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κομμάτων καὶ τὰ μέλη τῆς Συνταγματικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ συνεζητήσαμεν ἐπὶ τῶν ὑποβληθεισῶν προτάσεων. Αἱ συζητήσεις ὑπῆρξαν πολὺωροι καὶ διήρκεσαν ἐπὶ 3 ἡμέρας, μὲ τὴν πρόθεσιν ὅπως καταλήξωμεν εἰς κοινὸν σχέδιον, τὸ ὁποῖον νὰ ἐψηφίζετο ὑπὸ τῆς Βουλῆς πρὸ τῶν διακοπῶν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς λόγῳ τῶν ἐορτῶν, κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἐπιψηφίσεως τῶν κωδίκων, ἤτοι εἰς μίαν καὶ μόνην ἀνάγνωσιν καὶ ἄνευ τροπολογιῶν.

Δὲν κατωρθώθη ὁμως τοῦτο, καὶ οὕτω ἡ Βουλὴ διέκοψε τὰς ἐργασίας της λόγῳ τῶν ἐορτῶν τὴν 23ην Δεκεμβρίου μέχρι τῆς 9ης Ἰανουαρίου 1950.

Μεγάλη διεξήχθη ἐν τῇ Ἐπιτροπῇ τοῦ Συντάγματος συζήτησις ἐὰν ἔπρεπε νὰ δοθῇ τὸ δικαίωμα νὰ πολιτευθοῦν οἱ ἐν ἐνεργείᾳ ἀξιωματικοί, ἔστω καὶ παραιτούμενοι, ἀλλὰ δὲν ἐλήφθη καμμία ἀπόφασις.

Προσκλήσει τοῦ Σ. Βενιζέλου, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε κάμει ἐγχειρίσιν τῶν ἀμυγδαλῶν του εἰς τὸν Ἐρυθρὸν Σταυρὸν, συνηντήθημεν καὶ ὠμιλήσαμεν σχετικῶς μὲ τὰς ἐκλογάς. Εἰς τοὺς ὅρους τοὺς ὁποίους τοῦ ἔθεσα εἶπεν ὅτι θὰ ἀπαντήσῃ, ἀφοῦ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς ἐπιτελεῖς τοῦ κόμματός του.

Τὴν 31ην Δεκεμβρίου, τελευταίαν ἡμέραν τοῦ ἔτους, μοῦ διεμήνυσε διὰ τοῦ Πότῃ Τσιμπιδάρου ὅτι τὸ Κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ἀπεφάσισε νὰ κατέλθῃ αὐτοτελῶς εἰς τὰς ἐκλογάς.

Ε Τ Ο Σ 1950

Παρέστην εἰς τὴν ἐπὶ τῷ Νέῳ Ἔτει δοξολογίαν ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῶ καὶ εἰς τὴν ἐπίσης καθιερωμένην ἐν συνεχείᾳ ὑποβολὴν εὐχῶν εἰς τὰς Ἀνάκτορα.

ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΚΡΙΣΙΣ

Τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1950 ἡ Κυβέρνησις Διομήδῃ ὑπέβαλεν ἀπροόπτως τὴν παραίτησίν της. Εἶχαν γνωσθῆ δυσαρέσκεια μεταξὺ Λαϊκῶν καὶ Φιλελευθέρων, διὰ διαφόρους λόγους, ὡς χαριστικῶν ἐνεργειῶν ἐκ μέρους τοῦ Λαϊκοῦ Ἐπιτρόπου Χατζηπάνου, ὡς καὶ ἀντικαταστάσεως δημάρχων καὶ κοινοταρχῶν ὑπὸ τοῦ Φιλελευθέρου Ἐπιτρόπου τῶν Ἐσωτερικῶν Ζαῖμη. Ἐπίσης συνεπέα ἐνὸς λόγου τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησεν ὁ Κωνστ. Τσαλδάρης εἰς Τρίπολιν ἐθεωρήθησαν θιγόμενοι ὁ Ἐπιπρόεδρος τῶν Στρατιωτικῶν Κανελλόπουλος, ὁ ἀρχιστράτηγος Παπάγος καὶ ὁ ἐπιτελάρχης Κοσμᾶς. Ὁ Βενιζέλος ὑπέβαλεν ἐπίσης παραίτησιν, συνεπέα τῆς δημιουργηθείσης καταστάσεως. Κατόπιν τούτου ὑπέβαλε καὶ ὁ Διομήδης τὴν παραίτησίν του, ἥτις ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως. Ἀμέσως ἤρχισαν νὰ ὀργιάζουσιν αἱ διαδόσεις περὶ διαδοχῆς τῆς Κυβερνήσεως. Προσεκλήθη καὶ ἦλθεν ἀεροπορικῶς ἐκ Κερκύρας ὁ τῶς Πρόεδρος τῆς Βουλῆς Ἰωάν. Θεοτόκης, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ἔδωκε τὴν ἐντολὴν ὁ Βασιλεὺς πρὸς σχηματισμὸν Κυβερνήσεως, καθὼς καὶ τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς. Τὴν 6ην Ἰανουαρίου 1950 ὠρίσθη ἡ νέα ὑπὸ τὸν Θεοτόκην Κυβέρνησις, ἀπαρτιθεῖσα ἀπὸ μὴ πολιτευόμενα πρόσωπα, ἐπιστήμονας καὶ ἀνωτάτους ὑπαλλήλους.

Τὴν 8ην Ἰανουαρίου ἐδημοσιεύθη τὸ Διάταγμα περὶ διαλύσεως τῆς Βουλῆς καὶ διενεργείας βουλευτικῶν ἐκλογῶν τὴν 19ην Φεβρουαρίου.

Ὁ νέος πρωθυπουργὸς Θεοτόκης τὴν 12ην Ἰανουαρίου ἐπεσκέφθη προσωπικῶς κατ' οἶκον ὄλους τοὺς ἀρχηγούς τῶν κομμάτων καὶ συνεπῶς καὶ ἐμὲ καὶ μᾶς ἀφῆκε τὸ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως συνταχθῆν σχέδιον «περὶ ἐκλογῆς βουλευτῶν», μὲ τὴν παράκλησιν νὰ τοῦ ἀποστείλωμεν ἐντὸς τῆς ἡμέρας

τάς ἐπ' αὐτοῦ παρατηρήσεις μας, διότι τὴν ἐπομένῃ ἐπρόκειτο νὰ ἀποφασίσῃ τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ἐπ' αὐτοῦ. Συνέταξα καὶ ἀπέστειλα σχετικὸν ὑπόνημα, ταχθεὶς 1) ὑπὲρ τοῦ πλειοψηφικοῦ συστήματος, 2) τῆς στενῆς ἐκλογικῆς περιφερείας, 3) τοῦ ὀρισμοῦ τῶν βουλευτικῶν ἐδρῶν εἰς 250, 4) τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκλογέως νὰ διαγράφῃ καὶ νὰ ἀντικαθιστᾷ τὰ ἐν τῷ ψηφοδελτίῳ ὀνόματα καὶ 5) τῆς ἐπὶ 3 ἐβδομάδας ἀναβολῆς τῶν ἐκλογῶν, πρὸς πληρεστέραν προετοιμασίαν αὐτῶν.

ΔΙΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ

Μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς, τὸν καθορισμὸν τῆς ἀναλογικῆς ὡς ἐκλογικοῦ συστήματος καὶ τὸν καθορισμὸν τῶν βουλευτικῶν ἐδρῶν εἰς 250, ὡς καὶ τὴν ἀναβολὴν αὐτῶν διὰ τὴν 5ην Μαρτίου, μεγάλη παρετηρήθη ἀναταραχὴ εἰς ὅλα τὰ κόμματα, παλαιὰ καὶ νέα, τὰ ὅποια ἠρῴηθησαν λόγῳ τοῦ ἀναλογικοῦ συστήματος. Οὕτω πλὴν τῶν παλαιῶν ἐν τῇ Βουλῇ ὑπαρχόντων 1) Τσαλδάρη, 2) Βενιζέλου, 3) Παπανδρέου, 4) Γονατᾶ, 5) Ζέρβα, 6) Μαρκεζίνη, 7) Τουρκοβασίλη καὶ 8) Κανελλοπούλου, ἐδημιουργήθησαν καὶ νέα τοιαῦτα 1) Πλαστήρα, 2) Τσουδεροῦ, 3) Μυλωνᾶ, 4) Μανιαδάκη, 5) Κοτζιά, 6) Σακελλαρίου, 7) Παπαδοπούλου, τοῦ λεγομένου Παποῦ, μόλις ἀποστρατευθέντος στρατηγοῦ, 8) τῆς Ἰδιοκτησίας, 9) τῶν Ἐπαγγελματιῶν, διὰ νὰ μὴ ἀναφέρω καὶ ἄλλα μικρότερα.

Ἐγένοντο σκέψεις πρὸς συνένωσιν εἰς διαφόρους ὁμάδας : «Ἡνωμένη ἀντιπολίτευσις», «Κέντρον» κλπ., ἀλλ' ἀπέτυχον, διότι λόγῳ τοῦ περιορισμοῦ τῶν βουλευτικῶν ἐδρῶν δὲν ἠδύναντο νὰ περιληφθοῦν εἰς τοὺς συνδυασμοὺς ὅλοι οἱ ἀξιῶντες ἀπὸ τὰ συμπράττοντα κόμματα.

Οἱ δὲ ἀνήκοντες εἰς τὸ ἰδικόν μας κόμμα ἔβλεπον ὅτι οὔτε μόνοι μας ἠδυνάμεθα νὰ καταρτίσωμεν συνδυασμοὺς, ἰδίᾳ ἐλλείψει οἰκονομικῶν μέσων, καθ' ὅσον ἡ γενομένη προσπάθεια πρὸς ἐξοικονόμησιν τούτων ἀπέτυχεν, οὔτε ἡ σύμπραξις μετ' ἄλλο ἀπὸ τὰ μεγάλα κόμματα ἐξησφάλιζε τὴν εἰς ὅλους τοὺς ἰδικούς μας συμμετοχὴν εἰς τοὺς συνδυασμοὺς καὶ διὰ τοῦτο ἕκαστος ἐτρέπετο προσωπικῶς ὅπου ἐνόμιζεν ὅτι θὰ ἐξησφάλιζε τὴν ὑποψηφιότητά του. Κατόπιν ὅλων αὐτῶν παρεκάλεσα τὸν Σοφ. Βενιζέλον νὰ συναντηθῶμεν καὶ πρᾶγματι ἦλθεν εἰς τὸ σπίτι μου, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Πόττην Τσιμπιδάρου, τὴν 19ην Ἰανουαρίου, καὶ τοῦ εἶπα ὅτι ἀπεφάσισα τὴν συνένωσιν τοῦ κόμματός μου μετ' ὁ ἰδικόν του. Ἐξέφρασε τὴν χαρὰν του διὰ τοῦτο, ἀλλ' ἐν ταυτῷ μοῦ εἶπεν ὅτι ἔχει ἤδη προχωρήσει εἰς τὸν καταρτισμὸν τῶν συνδυασμῶν του καὶ θὰ ἦτο δύσκολον πλέον νὰ ἰκανοποιήσῃ τὰς ἀξιώσεις τῶν φίλων μου. Τὸν ἠρώτησα ποῦ πρόκειται νὰ θέσῃ ὑποψηφιότητα ὁ ἴδιος, καὶ μοῦ εἶπεν εἰς τὸν Πειραιᾶ, ὅπου ἐπολιτεύετο καὶ ὁ πατήρ του. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τοῦ εἶπα ὅτι ἐγὼ δύναμαι νὰ ἠγηθῶ τοῦ συνδυασμοῦ Ἀθηνῶν, ὅπου ἀνέκαθεν πολιτευομαι, χωρὶς νὰ ἀναμιχθῶ εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κόμματος ἢ τὸν καταρτισμὸν

τῶν λοιπῶν συνδυασμῶν. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ τέως κόμματός μου δύναται νὰ χρησιμοποίησῃ ἐξ αὐτῶν ὅσους θὰ ἐκρίνοντο χρήσιμοι διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν συνδυασμῶν. Ἐμείναμεν σύμφωνοι καὶ ἀπεχωρίσθημεν.

Κατόπιν τούτου ἐξέδωσα τὸ ἀκόλουθον ἀνακοινωθέν :

«Τὸ κόμμα τῶν Ἐθνικῶν Φιλελευθέρων ἰδρύθη εἰς μίαν στιγμὴν Ἐθνικῶν κινδύνων καὶ πιστεύει ὅτι προσέφερε θετικὰς ὑπηρεσίας, τόσον εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς πολιτικῆς καταστάσεως, ὅσον καὶ εἰς τὴν ἀποτροπὴν Ἐθνικῶν καὶ κοινωνικῶν κινδύνων.

»Τὸ Ἐθνικὸν καὶ πάλιν καθῆκον μᾶς ἐπιβάλλει νὰ ἀντιδράσωμεν κατὰ τῆς δημιουργίας πολιτικοῦ χάους εἰς τὴν Χώραν, διὰ τῆς κατατμήσεως τῶν Ἐθνικῶν μας δυνάμεων εἰς κομματικούς μικροοργανισμούς. Πρὸς τοῦτο ἀπεφασίσαμεν νὰ συγχωνευθῶμεν μετὰ τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, ἐκ τοῦ ὁποίου πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀπεσπάσθημεν.

»Εὐτυχῶς σήμερον δὲν μᾶς χωρίζουν πλέον ἀπὸ αὐτὸ οἱ λόγοι οἱ ὁποῖοι ἐπέβαλον τότε τὴν ἀπόσχισίν μας.

»Τοῦ λοιποῦ τοῦ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, ἠνωμένον καὶ συμπαγές, θὰ συνεχίσῃ τὴν ἐνδοξον πορείαν του, ὅπως τὴν ἐχάραξεν ὁ ἀθάνατος ἰδρυτὴς του καὶ ὅπως οἱ σημερινοὶ δύσκολοι καιροὶ ἐπιβάλλουν».

Τὸ ἀνακοινωθέν, δημοσιευθὲν παρ' ὄλων τῶν ἑφημερίδων τῆς 20ῆς Ἰανουαρίου, ἀπετέλεσε θέμα εὐρείας συζητήσεως, μετ' εὐμενῆ ἀποδοχῆν ἐκ μέρους τῶν Φιλελευθέρων λαϊκῶν μαζῶν.

Ἐπῆρξαν ὁμῶς καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἔκριναν ὅτι ἐθίγοντο τὰ συμφέροντά των ἐκ τῆς προσωπικῆς μου ἀναμίξεως εἰς τὴν ἐπικειμένην ἐκλογὴν, καὶ αὐτοὶ ἦσαν ἰδίως οἱ τοῦ συνδυασμοῦ Ἀθηνῶν, μετ' ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Γεώργιον Μελά. Οὗτος, ὅταν ὁ Σοφοκλῆς Βενιζέλος τοῖς ἀνεκοίνωσε τὴν μετ' ἐμοῦ συμφωνίαν, μετ' ὕφος κάπως ἰταμὸν τοῦ ἀπήντησεν ὅτι δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ κλείσῃ συμφωνίαν, ἀλλ' ὄφειλε νὰ φέρῃ τὸ ζήτημα εἰς τὸ διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ κόμματος, τὸ ὁποῖον ἦτο καὶ μόνον ἀρμόδιον νὰ ἀποφασίσῃ.

Τὴν 23ην Ἰανουαρίου, κατόπιν τοῦ ἐγερθέντος ὑπὸ τοῦ Μελά θορύβου, ὁ Σ. Βενιζέλος ἐζήτησε καὶ συνητήθημεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Γεωργίου Βεντήρη, παρόντος καὶ τοῦ Πότῃ Τσιμπιδάρου. Μετ' ἀνέγνωσε μίαν 10σέλιδον ἐπιστολὴν τοῦ Γ. Μελά, ἐν ἣ ὁὗτος ἔλεγεν ὅτι αἱ ὑπερδεξιαὶ κατευθύνσεις μου, ἀντίθετοι πρὸς τὰς κοινωνικὰς προοδευτικὰς κατευθύνσεις τῶν Φιλελευθέρων, θὰ ἀπεμάκρυνον πολλοὺς φιλοπροόδους, ὅτι ἡ ὑποστήριξις παρ' ἐμοῦ, ἐπὶ κατοχῆς, τῶν Ταγμάτων Ἀσφαλείας ἀποτελεῖ δι' ἐμὲ παθητικὸν καὶ γενικῶς ὅτι διεκείμην συμπαθῶς πρὸς τοὺς Γερμανοὺς κατὰ τὴν κατοχὴν — λησμονῶν ὅτι δις ὑπέστην νυκτερινὰς ἐρεῦνας παρὰ τῶν Γερμανῶν καὶ ὅτι ἐνεκλείσθη παρ' αὐτῶν εἰς τὰς φυλακὰς Χαϊδαρίου μέχρι τῆς ἀποχωρήσεώς των. Ὁ Βενιζέλος μοῦ εἶπεν ὅτι προτίθεται νὰ φέρῃ τὸ ζήτημα εἰς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ Κόμματος, τὸ ὁποῖον ἦτο 11μελές, ὑπὸ τὴν προεδρείαν του. Εἶπα ὅτι δὲν ἔχω καμμίαν ἐπ' αὐτοῦ ἀντίρρησην, παρεκάλεσα ὁμῶς νὰ λήξῃ τὸ ζήτημα ἐντὸς τῆς

αύριον, διότι ἡ παράτασις τῆς ἐκκρεμότητος μὲ τὰς διαφόρους διαδόσεις, ἀποτελεῖ δι' ἐμὲ ἠθικὴν μείωσιν.

Πράγματι, τὴν ἐπομένην συνῆλθε τὸ πολιτικὸν συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ὁμοφώνως ἀπέριψε τὴν πρότασιν τοῦ Γ. Μελά περὶ μὴ ἐντάξεώς μου εἰς τὸ κόμμα (τοῦ Ἰωάννου Πολίτου μόνον τηρήσαντος κάποιαν ἐπιφύλαξιν) καὶ συγχρόνως ἔκρινεν ὅτι τὸ ὕφος τῆς ἐπιστολῆς τῆς ἀπευθυνθείσης πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Κόμματος ἦτο ἀπαράδεκτον καὶ ἔδει νὰ τὴν ἀνακαλέσῃ ὁ Γ. Μελάς.

Αἱ συζητήσεις περιῆλθον εἰς τὴν δημοσιότητα, ἰδίᾳ ἀπὸ τὰς προσκειμένας πρὸς τὸν Μελάν ἐφημερίδας («Βῆμα» καὶ «Νέα»), ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ «Ἐμπρὸς» τὴν 27ην Ἰανουαρίου ἔγραφεν : « . . . ὁ Γονατᾶς δὲν εἶναι ὁ πρῶτος τυχὼν εἰς τὸν τόπον αὐτόν . . . Ἀπὸ τοῦ 1922 θητεύει εἰς τὸν δημόσιον βίον μὲ σύνεσιν, ἀθόρυβον πατριωτισμὸν καὶ αὐταπάρησιν . . . Συχνὰ Ὑπουργὸς τῶν Κυβερνήσεων Ἐλ. Βενιζέλου, Πρόεδρος ἐπιφανῆς τῆς Γερουσίας . . . ἔδωκε πλήρες τὸ μέτρον τῆς ἀξίας του ὡς Γενικὸς Διοικητὴς Μακεδονίας . . . »

Ὁ Μελάς, μὴ δεχθεὶς νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν ἐπιστολὴν του, ἀπεκλείσθη τοῦ συνδυασμοῦ τῶν Φιλελευθέρων καὶ κατήρτισεν ἴδιον ἀνεξάρτητον συνδυασμὸν ἐκ τοῦ ὁποῖου οὐδεὶς ἐπέτυχεν.

Ἐμμεσοὶ ὅμως ἀντίδρασις κατὰ τῆς ὑποψηφιότητός μου ἠσκήθη παρὰ τῶν ἐν τῷ συνδυασμῷ Ἀθηνῶν συνυποψηφίων, οἱ ὁποῖοι ἐφρόνουν ὅτι ἐγὼ εἶχα ἐξασφαλίσαι τὴν ἐπιτυχίαν καὶ ὅλοι, σχεδόν, ἐπροπαγάνδιζον νὰ μὴ τίθεται σταυρὸς προτιμήσεως εἰς τὸ ὄνομά μου, καὶ τὰ ὑπὸ τῆς Λέσχης τῶν Φιλελευθέρων διανεμόμενα ψηφοδέλτια δὲν εἶχον σταυρὸν εἰς τὸ ὄνομά μου, ἀπὸ φόβου, ὡς ἔλεγον, μήπως ὑπερβῶ εἰς σταυροὺς τὸν Σοφ. Βενιζέλον, τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο μειωτικὸν δι' αὐτόν (καθ' ὅσον ἀπεφασίσθη νὰ ἡγηθῆ ὄψος τοῦ συνδυασμοῦ Ἀθηνῶν, καὶ τοῦτο ἐγένετο ἐπειδὴ τὸ ὄνομά μου ἤρχιζεν ἀπὸ Γ καὶ οὐδενὸς ἄλλου ἤρχιζεν ἀπὸ Α ἢ ἀπὸ Β, κατ' ἀνάγκην λοιπὸν θὰ ἐτίθετο πρῶτον ἐν τῷ ψηφοδέλτιῳ, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἐχριόμην ἀρχηγὸς τοῦ συνδυασμοῦ. Καὶ οὕτω ὁ Βενιζέλος ἔθεσεν ὑποψηφιότητα, ἐκτὸς τοῦ Πειραιῶς καὶ ἐν Ἀθήναις, ὁπότε καὶ ἀνεγράφη πρῶτον τὸ ὄνομά του ἐν τῷ ψηφοδέλτιῳ. Ἐν περιπτώσει δὲ ἐπιτυχίας καὶ εἰς τὰς δύο περιφερείας θὰ παρηγεῖτο τῆς ἔδρας τῶν Ἀθηνῶν, ὅπως καὶ πράγματι ἐγένετο).

Τὴν 22αν Φεβρουαρίου 1950 ἔκαμα τὴν ἐπίσημον ἐμφάνισίν μου εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις ἐκλογικὸν κέντρον τῶν Φιλελευθέρων καὶ ὠμίλησα διὰ μακρῶν, ἐν μέσῳ πυκνοῦ ἀκροατηρίου, καὶ ἐν συνεχείᾳ μετέσχον τινῶν ἐκ τῶν περιουδειῶν τῶν ὑποψηφίων εἰς τοὺς συνοικισμοὺς καὶ τὰς διαφόρους συγκεντρώσεις τῶν συνοικιῶν.

ΑΙ ΕΚΛΟΓΑΙ ΤΗΣ 5ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1950

Τὴν 5ην Μαρτίου 1950 διενηργήθησαν αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαί. Τάξις ἀπόλυτος ἐπεκράτησε καὶ κατὰ τὴν προεκλογικὴν περίοδον καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς.

Λόγω τῆς καταμετρήσεως τῶν σταυρῶν προτιμήσεως, τὰ ὀριστικά ἀποτελέσματα τῶν ἐπιτυχόντων ἐβράδυνον ἐπὶ ἡμέρας. Ἐγνώσθη ὅμως ἐνωρίτερον πόσας ἔδρας ἐκέρδισεν ἕκαστον κόμμα εἰς ἐκάστην περιφέρειαν. Ἐν Ἀθήναις τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, ἐνῶ ὑπελόγιζεν ὅτι θὰ ἐκέρδιζε 5-6 ἔδρας, μεταξύ τῶν 21, ἐκέρδισε μόνον 2. Μόλις δὲ τὴν 8 Μαρτίου ἐγνώσθη ὅτι ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν Φιλελευθέρων ἔρχονται κατὰ σειράν Βενιζέλος, Κασσιμάτης καὶ Μαῦρος καὶ συνεπῶς, μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Βενιζέλου εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐξελέγησαν βουλευταὶ οἱ Γρηγ. Κασσιμάτης καὶ Γεώργ. Μαῦρος.

Ἦτο ἡ πρώτη φορά καθ' ἣν ἀπετύγχανα, ἀφ' ἧς εἶχα ἀρχίσει νὰ πολιτεύομαι, καὶ τὸ πρᾶγμα, φυσικά, μοῦ ἔκαμεν αἰσθησιν καὶ προσεπάθουν νὰ μαντεύσω τὰ αἷτια τῆς ἀποτυχίας μου.

Αἱ ὀριστικά ὅμως ἔδραι τὰς ὁποίας ἐκέρδισεν ἕκαστον κόμμα ἐβράδυναν νὰ γνωστοῦν μέχρι τῆς 13ης Μαρτίου, λόγω τῆς συμμετοχῆς τοῦ στρατοῦ εἰς τὰς ἐκλογὰς καὶ τῆς βραδύτητος τῆς συγκεντρώσεως τῶν τελικῶν ἀποτελεσμάτων. Μὲ διαφορὰν ὀλίγων σχετικῶς ψήφων ἤλθον κατὰ σειράν 1) Τὸ Λαϊκόν, 2) οἱ Φιλελεύθεροι, 3) Πλαστήρας καὶ κατόπιν Παπανδρέου καὶ Σοφιανόπουλος.

Ποικίλαι διαδόσεις περὶ συνεννόησεων μεταξύ τῶν κομμάτων πρὸς σχηματισμὸν Κυβερνήσεως. Ὁ Βασιλεὺς καλεῖ τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ ζητεῖ τὴν γνώμην των. Τέλος τὴν 23ην Μαρτίου ὠρίσθη ἀπροσδοκῆτως ἡ νέα Κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Σοφ. Βενιζέλον, ἀποτελεσθεῖσα ἐκ μόνον τῶν Φιλελευθέρων, παρὰ τὴν συμφωνίαν πρὸς σχηματισμὸν Κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν Πλαστήραν, μὲ συμμετοχὴν Βενιζέλου, Παπανδρέου καὶ Τσουδεροῦ, οἱ ὁποῖοι ἀπεκλήθησαν Κέντρον.

Ὁ Βενιζέλος ἐπροτίθετο νὰ παρουσιασθῆ εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἤλπιζεν ὅτι αἱ δηλώσεις του θὰ ἦσαν τοιαῦται, ὥστε νὰ μὴ δύνανται τὰ λοιπὰ κόμματα τοῦ Κέντρου νὰ τὸν καταψηφίσουν. Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως τῷ διεμνηύθη, ἀπὸ Ἀμερικανικῆς πλευρᾶς, ὅτι ἐπειδὴ ἡ Κυβέρνησις δὲν παρουσίαζε κοινοβουλευτικὴν εὐστάθειαν, ὡς μὴ διαθέτουσα ἰδίαν πλειοψηφίαν, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ τῇ παράσχουν χρηματικὴν βοήθειαν, ἐφ' ὅσον δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναλάβῃ τὰς προβλεπομένας διὰ τὴν διαχείρισιν τῆς βοηθείας ὑποχρεώσεις. Κατόπιν τούτου ὁ Βενιζέλος ὑπέβαλε τὴν παραίτησιν τῆς Κυβερνήσεώς του, ἀφοῦ παρέμεινεν εἰς τὴν ἀρχὴν 22 ἡμέρας.

Ἡ ἐντολὴ ἀνετέθη κατ' ἐπίπιν εἰς τὸν Πλαστήραν, ὁ ὁποῖος τὴν 15ην Ἀπριλίου 1950 ὠρίσισε τὴν ὑπ' αὐτὸν Κυβέρνησιν, ἀποκληθεῖσαν Κυβέρνησιν τοῦ Κέντρου. Μετέχουν Βενιζέλος, Πλαστήρας καὶ Τσουδερός. Ἡ κοινὴ γνώμη δὲν ἐξεδήλωσε καμμίαν ἐκπληξίν διὰ τὴν δοθεῖσαν λύσιν, τὴν ὁποῖαν ἀνέμενεν.

Τὴν 20ὴν Μαΐου 1950 ἀφίκετο εἰς Πειραιᾶ ἀντιπροσωπεῖα ἐκ Κύπρου, ἕνα ἐπιδώση εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τὸ ἀποτέλεσμα δημοψηφίσματος διενεργηθέντος ἐν Κύπρῳ, τὸ ὁποῖον, χωρὶς νὰ εἶναι ἐπίσημον, διεξήχθη τῇ ἀνοχῇ τῶν ἀγγλικῶν ἀρχῶν μὲ ἀποτέλεσμα, κατ' ἀπόλυτον πλειοψηφίαν, ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως τῆς Κύπρου μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἰδία ἀντιπροσωπεῖα θὰ μετέβαινε κατόπιν

Ἑποδοχή τοῦ Γονατᾶ, ὡς Ὑπουργοῦ Δημοσίων Ἔργων, κατὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς Νέας Ἀράχωβας παρὰ τὸ Αἴγιον. 10 Αὐγούστου 1947.

Ὁ Γονατᾶς εἰς τὴν νῆσον Πάρον, κατὰ τὴν ἑτησίαν πανήγυριν τῆς περιφέρει-
μου Ἐκκλησίας Ἐκατονταπυλιανῆς. 15 Αὐγούστου 1947.

εις Λονδῖνον καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸν Ο.Η.Ε. εἰς Ἀμερικὴν. Εἰς τὴν ἀντιπροσωπεῖαν ἐγένετο ἐν Πειραιεὶ πάνδημος ἐνθουσιώδης ὑποδοχὴ, εἰς τὴν ὅποιαν ὁμως οὐδεὶς ἐκ τῆς Κυβερνήσεως παρέστη, ἐκ φόβου παρεξηγήσεως ὑπὸ τῶν Ἄγγλων. Καὶ τὸ ζήτημα τῆς Κύπρου ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ ἀκόμη ἐκκρεμὲς.

Τὴν 1ην Ἰουνίου ἀνεχώρησεν ὁ Πλαστήρας διὰ Παρισίους, ὅπου ἐγένετο κάποιον συνέδριον σχετικὸν μὲ τὸ σχέδιον Μάρσαλ. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του ἤρχισαν αἱ διαδόσεις περὶ διαφωνιῶν τῶν συνεργαζομένων κομμάτων καὶ ἐπικειμένων νέων ἐκλογῶν. Τὴν 13ην ὁμως Ἰουνίου ὁ ἀναπληρωτὴς τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Ἀμερικῆς Μάϊνορ καὶ ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Οἰκονομικῆς Ἀποστολῆς Πόρτερ κατέσαντες τοὺς ἐν τῇ Κυβερνήσει ἀρχηγοὺς κομμάτων τοῖς ἐδήλωσαν ὅτι ἐὰν προκηρυχθοῦν νέαι ἐκλογαὶ ἢ ἐπέλθῃ οἰαδήποτε κυβερνητικὴ ἀλλαγὴ θὰ διακοτῇ ἡ Ἀμερικανικὴ Οἰκονομικὴ Βοήθεια. Κατόπιν τούτου ἐσταμάτησαν αἱ διαφωνίαι καὶ ἐσυνεχίσθη ἡ συνεργασία.

Ἐγὼ, ἐπωφελοῦμενος τῆς ἀργίας μου, ἀπεφάσισα νὰ ταξειδεύσω εἰς τὴν Εὐρώπην πρὸς ἀναψυχὴν. Οὕτω ἀνεχώρησαμεν μετὰ τῆς συζύγου μου καὶ φιλικῆς οἰκογενείας ἐκ Πειραιῶς τὴν 30ὴν Ἰουνίου 1950 μὲ τὸ ὑπερωκεάνειον «Ἑλλάς», ἀπεβιβάσθημεν εἰς Νεάπολιν τῆς Ἰταλίας καὶ ἐκεῖθεν σιδηροδρομικῶς ἐπεσκέφθημεν τὴν Ρώμην, Φλωρεντίαν, Μιλᾶνον, Βενετίαν, Ἑλβετίαν, Παρισίους, Μασσαλίαν, Côte d'Azur, Κάννας, Νίκαιαν, Μόντε Κάρλο, διεσχίσσαμεν τὴν Ἰταλικὴν Ριβιέραν καὶ εἰς Γένοβαν ἐπεβιβάσθημεν τοῦ ἀτμοπλοίου «Κορινθία» καὶ ἐπεστρέψαμεν εἰς Πειραιᾶ τὴν 30ὴν Αὐγούστου, ἀπουσίασαντες 2 μῆνας ἀκριβῶς.

ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΚΡΙΣΙΣ

Ὁ Πλαστήρας, ὡς πρωθυπουργός, μετέβη εἰς τὴν πανήγυριν τῆς Τήνου τὴν 15ην Αὐγούστου, ὅπου ἐξεφώνησε λόγον, εἰπὼν μεταξὺ ἄλλων ὅτι ἐπιβάλλεται, χάριν τῆς ἡσυχίας τοῦ τόπου, νὰ ἐπιδειχθῇ πολὺ μεγαλυτέρα ἐπιείκεια ἔναντι τῶν ἀριστερῶν καὶ νὰ καταργηθῇ ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου. Ὁ Σ. Βενιζέλος κατόπιν τούτων — τὰ ὅποια ἔκρινεν ὡς ἀντιτιθέμενα εἰς τὴν συμφωνίαν τοῦ Κέντρου—ὑπεχρέωσε τοὺς μετέχοντας τῆς Κυβερνήσεως Φιλελευθέρους ὑπουργοὺς νὰ παραιτηθῶσι, πρᾶγμα τὸ ὅποιον παρέσυρεν ὁλόκληρον τὴν Κυβέρνησιν Πλαστήρα εἰς παραίτησιν, τοῦ Πλαστήρα εἰσηγηθέντος τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς. Ὁ Βασιλεὺς ὁμως, κρίνων ἀσύμφορον τὴν στιγμὴν δι' ἐκλογάς, ἐκάλεσε τοὺς Βενιζέλον καὶ Τσαλδάρην καὶ τοῖς συνέστησε νὰ συνεργασθοῦν πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν δυσκόλων ἑλληνικῶν προβλημάτων. Ἐπελθούσης συμφωνίας συνεκροτήθη Κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Βενιζέλον, μετέχοντας τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος, ἥτις καὶ παρουσιασθεῖσα εἰς τὴν Βουλὴν ἔλαβε, τὴν 15ην Σεπτεμβρίου 1950, ψῆφον ἐμπιστοσύνης.

Καὶ ἡ Κυβέρνησις αὕτῃ εἶχε τὰς ἐσωτερικὰς τῆς δυσκολίας. Λόγω τῶν ἀποκαλυφθεισῶν καταχρήσεων εἰς τὸν λιμένα Πειραιῶς, τὸ Λαϊκὸν Κόμμα

ἀπεχώρησε τῆς Κυβερνήσεως καὶ παρέμεινε τοιαύτη Βενιζέλου—Παπανδρέου, ἥτις ἔλαβε τὴν 15ην Νοεμβρίου 1950 ψῆφον ἐμπιστοσύνης παρὰ τῆς Βουλῆς μὲ 164 ὑπὲρ καὶ 54 κατὰ. Πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν προεβλέπετο, καὶ τοῦτο διότι ἐψήφισε καὶ τὸ Λαϊκὸν κόμμα ὑπὲρ τῆς Κυβερνήσεως, κρίνον ἀσύμφορον δι' αὐτὸ τὴν ἄμεσον διενέργειαν ἐκλογῶν.

Τὴν 26ην Νοεμβρίου, ἡμέραν τῆς ὀνομαστικῆς μου ἑορτῆς, οἱ φίλοι μου δὲν ἠθέλησαν νὰ παραλειφθῆ, λόγῳ τῆς ἐκλογικῆς μου ἀποτυχίας, τὸ ἐτησίως διδόμενον κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην γεῦμα. Εἰς αὐτό, γενόμενον εἰς τὸ ἐστιατόριον «Ἀβέρωφ», παρεκάθησαν 100 ἄτομα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ προέχοντες Φιλελεύθεροι. Ὁ Σ. Βενιζέλος, πρωθυπουργὸς τότε, καίτοι ἦτο ἀλλοῦ κειλημένος, ἦλθε καὶ ἔμεινεν ἀπὸ τὰς 9 μέχρι τῆς 10 μ.μ., εἰπὼν εἰς σύντομον πρόποσιν ὅτι «καίτοι εἶχεν ἦδη ἀνειλημμένην ἄλλην ὑποχρέωσιν, ἠθέλησε νὰ παραστῆ εἰς τὸ πρὸς τιμὴν μου διδόμενον γεῦμα, διὰ λόγους ἐκτιμῆσεως πρὸς τὸ Ἐθνικὸν μου ἔργον». Ὁμιλήσαν ὁ Δωδεκανήσιος Σκευὸς Ζερβός, μνημονεύσας τὰς ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Δωδεκανήσου ὑπηρεσίας μου, ὁ δικηγόρος καὶ συνεργάτης Ἡλίας Σταματόπουλος, ὁ πρῶην ὑπουργὸς Δημ. Μπότσαρης καὶ ὁ Πότης Τσιμπιδάρας. Ἀπήντησα, εὐχαριστήσας διὰ τὴν ἐνδειξιν αὐτὴν τῆς φιλίας των, ἥτις ἀποτελεῖ τιμητικὴν δι' ἐμὲ ἐξαιρέσιν τοῦ κανόνος ὅτι «τῶν μὲν εὐτυχοῦντων πάντες φίλοι, τῶν δὲ ἀτυχοῦντων μηδ' αὐτὸς ὁ γεννήτωρ». Ὁμιλήσα περὶ τῶν παροδικῶν μεταστροφῶν τῆς κοινῆς γνώμης καὶ ἀνέφερα τὴν καταψήφισιν τοῦ Ἐλευθ. Βενιζέλου τὴν 1ην Νοεμβρίου 1920, ὅταν οὗτος εὐρίσκετο εἰς τὸ ζενιθ τῆς ἐθνικῆς του ἀποδόσεως κλπ.

ΕΤΟΣ 1951

Ἡ ἔναρξις τοῦ ἔτους ἐγένετο μὲ τὴν συνήθη τυπικότητα τῆς δοξολογίας εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναὸν καὶ τὸ χειροφίλημα εἰς τὰ Ἀνάκτορα.

Ἀγωνία κατέχει ὅλον τὸν κόσμον, φοβούμενον τρίτον παγκόσμιον πόλεμον, τὸν ὁποῖον ὅλοι φαντάζονται, καὶ δικαίως, ἀπείρως καταστρεπτικώτερον τῶν προηγουμένων. Ὑποκινητὴς ὁ κομμουνισμὸς. Ὁ πόλεμος εἰς τὴν Κορέαν συνεχίζεται, χωρὶς τέλος. Ἐσωτερικῶς κρατεῖ μία δυσφορία, ἰδίᾳ λόγῳ οικονομικῆς δυσπραγίας, ἐπαυξανομένης ἐκ τῆς μειώσεως τῆς Ἀμερικανικῆς Βοηθείας.

Ἡ Βουλὴ εὐρίσκεται ἀκόμη εἰς διακοπὰς λόγῳ τῶν ἑορτῶν. Νέον κόμμα ἐδημιουργήθη, τὸ «Λαϊκὸν Ἐνωτικὸν Κόμμα» (Λ.Ε.Κ.), μὲ δύο ἐν ἰσοτιμίᾳ ἀρχηγούς, τὸν Στ. Στεφανόπουλον καὶ τὸν Παναγ. Κανελλόπουλον.

Τὴν 21ην Ἰανουαρίου 1951 παρέστην εἰς μεγάλην συγκέντρωσιν γενομένην εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσός», καθ' ἣν ἡ Πανελλήνιος Ἐπιτροπὴ Ἀγῶνος πρὸς Ἐνωσιν τῆς Κύπρου μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔκαμε διὰ τοῦ Προέδρου αὐτῆς, Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Σπυρίδωνος, δημοσίαν λογοδοσίαν τοῦ ἔργου τῆς ἐπὶ τῇ συμπληρώσει ἔτους (15 Ἰανουαρίου 1950) ἀπὸ τοῦ διενεργηθέντος ἐν Κύπρῳ δημοψηφίσματος, ἀποβάντος διὰ

παμφηφίας σχεδόν ὑπὲρ τῆς Ἑνώσεως. Ὁμίλησαν διάφοροι περὶ τῶν γενομένων ἐνεργειῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ εἰς τὸν Ο.Η.Ε.

Τὴν 29ην Ἰανουαρίου 1951 συνῆλθεν ἡ ἀπὸ καιροῦ παρασκευασθεῖσα διάσκεψις τῶν στελεχῶν τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων ἐξ ὅλης τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ θέατρον Κεντρικόν, ἀπαρτισθεῖσα ἐξ 700 μελῶν, ἡτις διήρκεσε 3 ἡμέρας, μὲ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὸν καθορισμὸν τοῦ προγράμματος τοῦ κόμματος.

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐπαρχιῶν παρεπονήθησαν ὅτι παραμελοῦνται ἢ καὶ ἀγνοοῦνται ὑπὸ τοῦ Κέντρου. Ἐξετέθησαν διάφοροι γινῶμαι, περὶ δημιουργίας στελεχῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας κλπ. Ὁμίλησαν ἀντιπρόσωποι τῆς ἐργατικῆς τάξεως, τῆς ἐπαγγελματικῆς, τῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων, περὶ ἐκλογικοῦ συστήματος, περὶ ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος κλπ.

Ἐγὼ ἔλαβα τὸν λόγον, κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς διασκεψέως, καὶ ἐπρότεινα ὅπως πέραν τοῦ προγράμματος τῶν θεμάτων τῆς διασκεψέως μελετηθῇ ὑπὸ εἰδικῆς ἐπιτροπῆς ὁ ἐκλογικὸς νόμος, τὸσον ὁ τοῦ πλειοψηφικοῦ συστήματος, ὑπὲρ οὗ ἔχει ταχθῆ ὀρθῶς τὸ κόμμα, ὅσον καὶ αἱ ἐπιβαλλόμεναι τροποποιήσεις ἐπὶ τοῦ ἤδη ὑφισταμένου ἀναλογικοῦ, διὰ νὰ εἴμεθα παρεσκευασμένοι δι' ὅλας τὰς παρουσιασθησομένας περιπτώσεις.

Ἐπίσης εἶπα ὅτι ἡ μέλλουσα Βουλὴ θὰ πρέπει νὰ εἶναι Ἀναθεωρητικὴ, διότι ἤδη ἔχομεν ἓνα σύρραμμα Συντάγματος, ἐκ τῶν Συνταγμάτων τοῦ 1911 καὶ 1927 καὶ διαφόρων ἰσχυόντων ψηφισμάτων. Καὶ ὅτι θὰ πρέπει νὰ καταρτίσωμεν καὶ ἄλλην μίαν ἐπιτροπὴν, ἡτις θὰ ἐπιφορτισθῇ νὰ καταρτίσῃ προσχέδιον Συντάγματος, καθ' ὅσον, ἀν ἡ προηγουμένη Ἀναθεωρητικὴ δὲν κατώρθωσε νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον τῆς, εἷς ἐκ τῶν λόγων ἦτο ὅτι οὐδὲν τῶν ἐν αὐτῇ κομμάτων εἶχε καταρτίσει καὶ ὑποβάλει τοιοῦτον προσχέδιον.

Ὁ παριστάμενος Ἀρχηγὸς τῶν Φιλελευθέρων Σοφ. Βενιζέλος ἀπεδέχθη ὡς πολὺ ὀρθὴν τὴν πρότασίν μου καὶ ὥρισεν ὅπως καὶ αἱ δύο ὡς ἄνω καταρτισθησόμεναι ἐπιτροπαὶ τεθῶσιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν μου.

Τὴν πρότασίν μου ὅπως ἡ μέλλουσα Βουλὴ εἶναι Ἀναθεωρητικὴ τὴν ἀνέγραψαν αἱ ἐφημερίδες καὶ σχεδὸν δὲν ὑπῆρξεν ἀντίρρησης καὶ ἐκ μέρους τῶν ἄλλων κομμάτων.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

Εἰς τὰς 5 Φεβρουαρίου 1951 ἐπανελήφθησαν αἱ διακοπεῖσαι ἐργασίαι τῆς Βουλῆς καί, ὅπως ἦτο φυσικόν, ἐφ' ὅσον ἡ Κυβέρνησις δὲν ἦτο κοινοβουλευτικῶς αὐτοδύναμος ἤρχισαν αἱ συζητήσεις καὶ προβλέψεις περὶ Κυβερνητικῆς κρίσεως.

Πράγματι τὸ νεοσύστατον κόμμα Λ.Ε.Κ. (Λαϊκὸν Ἐνωτικὸν Κόμμα) προεκάλεσε τὴν Κυβέρνησιν νὰ ζητήσῃ τὴν ψῆφον ἐμπιστοσύνης παρὰ τῆς Βουλῆς, ἡτις ἔλαβεν 133 ψήφους ὑπὲρ καὶ 91 κατὰ. Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ προῆλθεν

ἐκ τοῦ ὅτι ἡ Ε.Π.Ε.Κ. (Πλαστήρας—Τσουδερὸς) ἐψήφισαν ὑπὲρ τῆς Κυβερνήσεως, ἠξίωσαν ὅμως ὅπως γίνωσι δημοτικαὶ ἐκλογαὶ τὸ ταχύτερον καὶ σχηματισθῆ διακομματικὴ ἐπιτροπὴ πρὸς ἐπεξεργασίαν τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου, αἰτήματα τὰ ὁποῖα ἡ Κυβέρνησις ἀπεδέχθη.

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΥΠΡΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΣ

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος εἶχεν ἔλθει εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ προωθήσῃ τὸ ζήτημα τῆς ἑνώσεως τῆς Κύπρου μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ὅχι μόνον ὡς θρησκευτικὸς ἐκπρόσωπος αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ὡς πολιτικὸς τοιοῦτος, διότι εἶχεν ἐκλεγῆ καὶ παρὰ τῶν λαϊκῶν ὡς ἐκπρόσωπος τῶν Κυπρίων.

Ἐγὼ τὸν συνήντησα μίαν φορὰν τὴν 29ην Μαρτίου 1951, εἰς γεῦμα τὸ ὁποῖον ἔδωκε πρὸς τιμὴν του εἰς τὸ σπίτι των τῶν Ζεῦγος Πολυμέρου, καθ' ὅσον ἡ κ. Πολυμέρου εἶναι τὸ γένος Τσαγκαρίδου ἐκ Κύπρου. Ὁμιλήσαμεν διεξοδικῶς σχετικῶς μὲ τὸ θέμα τῶν ἐπιβαλλομένων ἐνεργειῶν.

Δευτέραν φορὰν τὸν εἶδα τὴν 4ην Ἀπριλίου, καθ' ἣν μὲ ἐπεσκέφθη κατ' οἶκον προκειμένου ν' ἀναχωρήσῃ. Μοῦ ὠμίλησε διὰ τὰς μέχρι τότε συναντήσεις του μὲ τὸν πρωθυπουργόν, τὸν Βασιλέα, τὴν Βασίλισσαν κλπ. καὶ λοιπὰς ἐνεργείας του, ἐξ ὧν δὲν προέκυπτε, βεβαίως, τίποτε τὸ θετικόν, ἀλλὰ μόνον ἡ διαβεβαίωσις διὰ τὴν συμπαράστασίν των καὶ τὰς διπλωματικὰς των ἐνεργείας παρὰ τῇ Ἀγγλικῇ Κυβερνήσει.

Τρίτην φορὰν τὸν εἶδα εἰς τὴν δεξίωσιν τὴν ὁποίαν ἔδωκε πρὸς τιμὴν του ὁ πρῶην ὑπουργὸς Δημ. Νότης Μπότσαρης, τὴν 8ην Ἀπριλίου, καθ' ἣν τὸν συνεχάρην διὰ τὰς πρὸς τὸν τύπον δηλώσεις του, ὡς καὶ διὰ τὴν πρὸς τὴν Βουλὴν τῶν Ἑλλήνων ἐπιστολὴν του.

Καὶ ἀκόμη, μετὰ τόσα ἔτη, τὸ ζήτημα τῆς Κύπρου ἐξακολουθεῖ νὰ μένη ἐκκρεμές, χωρὶς νὰ διαφαίνεται συντόμως ἡ λύσις του.

ΔΗΜΟΤΙΚΑΙ ΕΚΛΟΓΑΙ

Αἱ δημοτικαὶ ἐκλογαὶ καθ' ἅπασαν τὴν Χώραν ὠρίσθησαν διὰ τὴν 15ην Ἀπριλίου 1951. Ἐπὶ 17 ὁλόκληρα ἔτη δὲν εἶχαν γίνε δημοτικαὶ ἐκλογαί, λόγῳ τῶν μεσολαβησάντων πολέμων, τῆς κατοχῆς καὶ τῆς ἀνταρσίας. Κατ' αὐτάς δὲ ἐπρόκειτο νὰ ψηφίσουν, διὰ πρώτην φορὰν, καὶ αἱ γυναῖκες καὶ πολλοὶ ἐφοβοῦντο ὅτι αἱ ψῆφοι των θὰ ἐπηρέαζον τὸ ἀποτέλεσμα ὑπὲρ τῶν ἀριστερῶν, καθ' ὅσον αἱ μὲν ἐθνικόφρονες γυναῖκες δὲν ἐδείκνυον προθυμίαν νὰ ἐγγραφῶσιν εἰς τοὺς ἐκλογικοὺς καταλόγους, ἐνῶ αἱ ἀριστεραὶ εἶχον ἐφοδιασθῆ μὲ βιβλιάρια.

Ἡ Κυβέρνησις ὀρθῶς ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἀπέδιδε πολιτικὴν χροιάν εἰς τὰς

δημοτικὰς ἐκλογάς, ὁ Βενιζέλος ὅμως ἐδήλωσεν ὅτι, ὡς ἄτομον, θὰ ἐψήφιζε τὸν Κοτζίαν.

Τὴν 9ην Μαρτίου μὲ ἐπεσκέφθη κατ' οἶκον ὁ Κοτζιάς διὰ νὰ μὲ εὐχαριστήσῃ, διότι εἶχε πληροφορηθῆ παρὰ φίλων μου ὅτι τοῖς συνίστων νὰ ψηφίσουν ὑπὲρ αὐτοῦ. Μοὶ εἶπεν ὅτι τοῦ ὑπεσχέθησαν τὴν ὑποστήριξιν των καὶ ὁ Βενιζέλος καὶ ὁ Τσαλδάρης, ἀλλ' ὅτι ὁ ἴδιος ἐμμένει εἰς τὸ νὰ μείνῃ πολιτικῶς ἀχρωμάτιστος, ὡς ἀνεξάρτητος ὑποψήφιος τοῦ Κέντρου — ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τὴν ἐθνικιστικὴν — καὶ μοῦ ἐπρότεινεν ἐὰν θὰ ἤθελα νὰ περιλάβῃ εἰς τὸ ψηφοδέλτιον τῶν δημοτικῶν συμβούλων του κανένα ἐκ τῶν φίλων μου. Τὸν ἠύχαριστησα, χωρὶς νὰ τοῦ παρεμβάλω καὶ ἐγὼ δυσκολίας εἰς τὰς τόσας τὰς ὁποίας θὰ εἶχε διὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ ψηφοδελτίου του.

Αἱ ἐκλογαὶ πράγματι διεξήχθησαν τὴν 15ην Ἀπριλίου, μὲ ἀπόλυτον τάξιν καὶ ἡσυχίαν, καὶ ὁ Κοτζιάς ἐπέτυχε τὴν ἐκλογὴν ὀλοκλήρου τοῦ ψηφοδελτίου τῶν συμβούλων του, καθ' ὅσον, διὰ πρώτην καὶ τελευταίαν φοράν, εἶχε θεσπισθῆ ἡ ἔμμεσος ἐκλογὴ τοῦ Δημάρχου, ἐκλεγομένου καὶ αὐτοῦ ὡς συμβούλου.

ΠΑΡΑΙΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΑΡΧΟΥ ΠΑΠΑΓΟΥ

Τὴν 31ην Μαΐου 1951 ὁ στρατάρχης Ἀλέξανδρος Παπάγος ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του, ἥτις καὶ ἐγένετο ἀποδεκτὴ. Ἡ προβληθεῖσα δικαιολογία ἦτο «διὰ λόγους ὑγείας», ἡ ὁποία ὅμως δὲν ἐγένετο πιστευτὴ ἀπὸ τὴν κοινὴν γνώμην, ἡ ὁποία προσεπάθει νὰ μαντεύσῃ τὸ πραγματικὸν αἶτιον. Τόσον ὁ Βασιλεὺς, ὅσον καὶ ἡ Κυβέρνησις ἐξέφρασαν τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Ἔθνους πρὸς τὸν ἀποχωροῦντα Στρατάρχην, διὰ τὰς παρ' αὐτοῦ προσφερθείσας ὑπηρεσίας, ἰδίᾳ κατὰ τὴν περίοδον τῆς κομμουνιστικῆς ἀνταρσίας. Ὑπῆρξαν φόβοι ὀμαδικῶν ἐκδηλώσεων ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκ μέρους τῶν ἐν ἐνεργείᾳ ἀξιωματικῶν καὶ ἐτέθησαν αἱ μονάδες ἐν ἐπιφυλακῇ. Κατόπιν δὲ ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἀνετέθησαν προσωρινῶς τὰ καθήκοντα τοῦ ἀρχιστρατήγου εἰς τὸν Βασιλέα. Βραδύτερον, ὡς γνωστόν, ὁ Παπάγος ἀνεμίχθη εἰς τὴν πολιτικὴν.

ΕΓΧΕΙΡΗΣΙΣ ΚΗΛΗΣ

Τὴν 4ην Ἰουνίου 1951 εἰσῆχθη εἰς τὴν κλινικὴν Ἅγιος Παντελεήμων ὄπως ὑποστῶ ἐγχείρησιν κήλης παρὰ τοῦ χειρουργοῦ Νικολ. Χρηστέα. Ὑπέφερον ἀπὸ διετίας καὶ συνεκράτου τὴν κήλην διὰ κηλεπιδέσμου. Μοὶ ὑπεδείχθη ὅμως ὁ κίνδυνος εἰς περίπτωσιν συσφιξεως.

Ὑπεβλήθη εἰς ὄλας τὰς προκαταρκτικὰς ἐξετάσεις καὶ ἀναλύσεις αἵματος, οὖρων, πιέσεως κλπ. καὶ τὴν πρωίαν τῆς 6ης Ἰουνίου ὑπεβλήθη εἰς τὴν ἐγχείρησιν διὰ τοπικῆς ἀναισθησίας, παρὰ τοῦ Χρηστέα, παρουσίᾳ καὶ τῶν ἰατρῶν Αἰσώπου καὶ Κλαμπατσέα, ἥτις διήρκεσε 3/4 τῆς ὥρας, λόγω παρου-

σιασθεισῶν συμφύσεων. Καί ἐνῶ ἤτοιμαζόμεν, τὴν 17ην Ἰουλίου, νὰ ἐξέλθω τῆς κλινικῆς, μοῦ παρουσιάσθη ἕνας ὑψηλὸς πυρετός, 40 βαθμῶν, τὸν ὁποῖον οἱ παθολόγοι ἰατροὶ Ἀναγνώστου καὶ Κομνηνός, κατόπιν νέων ἀναλύσεων, ἀπέδωσαν εἰς μόλυνσιν τῆς κύστεως, ἥτις ἤρχισε καταπολεμουμένη διὰ πενικιλλίνης, στρεπτομυκίνης καὶ ἐνέσεων. Οὐδεὶς τῶν ἰατρῶν, οὔτε ὁ διευθυντὴς τῆς κλινικῆς Ἀσημακόπουλος ἐδέχθησαν ἀμοιβήν.

Εἰς τὴν κλινικὴν, πλὴν τῶν ἄλλων, με ἐπεσκέφθησαν ὁ Βενιζέλος μαζὶ με τὸν Πρόεδρον τῆς Βουλῆς Γόντικαν καὶ ὁ Πλαστήρας. Ἄλλ' ἐνῶ ἤτοιμαζόμεν νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Ἐκάλην, πρὸς ἀνάρρωσιν, τὴν 3ην Ἰουλίου μοῦ παρουσιάσθη καὶ πάλιν ὑψηλὸς πυρετός, δι' ὃ συνεκροτήθη ἰατρικὸν συμβούλιον, τοῦ ὁποῖου μετέσχε καὶ ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Καίρης, εἰδικὸς περὶ τὰ οὐρολογικά. Νέαι ἐνέσεις στρεπτομυκίνης καὶ ἀπολυμαντικά τῆς κύστεως, ἐπειδὴ ὁμως ἐξηκολούθει ἡ κατάστασις αὐτῆ, ὑποδείξει τοῦ Καίρη εἰσῆλθον εἰς τὸ νοσοκομεῖον «Εὐαγγελισμὸς» πρὸς πληρεστέραν παρακολούθησιν καὶ ἐξέτασιν. Ἐγένοντο ἀναλύσεις αἵματος, οὐρῶν, ἀκτινοσκοπήσεις, διαίται κλπ.

Παρέμεινα εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν 13 ἡμέρας καὶ ἐξῆλθον τὴν 1ην Αὐγούστου.

ΔΙΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ.

ΕΚΛΟΓΑΙ 9ης ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1951

Ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν Βενιζέλου παρητήθησαν ὁ Παπανδρέου καὶ οἱ ὑπουργοὶ του καὶ ἀπέμεινεν οὕτω ἀποκλειστικῶς Κυβέρνησις Φιλελευθέρων, καὶ ὑπὸ τὴν μορφήν της αὐτὴν ἔλαβε τὴν 6ην Ἰουλίου 1951 ψῆφον ἐμπιστοσύνης παρὰ τῆς Βουλῆς, δηλώσασα ὅτι, μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου παρὰ τῆς Βουλῆς, θὰ παραιτηθῆ καὶ θὰ ἐπακολουθήσουν βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ με ὑπηρεσιακὴν Κυβέρνησιν. Τὴν 14ην Ἰουλίου ἀνεκοινώθη ἡ διάσπασις τῆς συνεργασίας Πλαστήρα—Τσουδεροῦ, τῆς γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα Ε.Π.Ε.Κ. Τὸν Τσουδερόν ἠκολούθησαν 16 φίλοι του βουλευταί.

Ἐκηρύχθη ἀπεργία τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, ζητούντων αὔξησιν τῶν ἀποδοχῶν των κατὰ 50⁰/₁₀, μετὰ τὴν ἄρνησιν τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀποστολῆς, νὰ ἱκανοποιήσουν τὰ αἰτήματά των. Αὕτη διήρκεσεν 10 ἡμέρας, με πλήρη παράλυσιν τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς 30ῆς Ἰουλίου 1951 ἐτοιχοκολλήθη εἰς τὴν Βουλὴν τὸ διάταγμα τῆς διαλύσεως της καὶ τῆς προκηρύξεως τῶν νέων βουλευτικῶν ἐκλογῶν διὰ τὴν 9ην Σεπτεμβρίου δι' ἀπλὴν Βουλὴν, ἥτις θὰ συνήρχετο τὴν 9ην Ὀκτωβρίου.

Τὸ ἴδιον ἑσπέρας ὁ μὴ ἐν ἐνεργείᾳ πλέον στρατάρχης Παπάγος ἐκάλεσε τοὺς δημοσιογράφους καὶ προέβη εἰς ὀλιγολόγους δηλώσεις εἰπὼν ὅτι, ὑπέικων εἰς τὴν γενικὴν αἴτησιν, θεωρεῖ καθῆκον του νὰ κατέλθῃ εἰς τὰς προσεχεῖς ἐκλογὰς διὰ νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς Πατρίδος.

Τὴν 3ην Αὐγούστου συνηγήθημεν μετὰ τὸν Βενιζέλον εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ὠμιλήσαμεν σχετικῶς μετὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ συνδυασμοῦ Ἀθηνῶν. Ἀνεγνώρισεν ὅτι μοῦ ἐγένετο κάποια καταδρομὴ ἐκ τοῦ περιβάλλοντός του κατὰ τὴν προηγουμένην ἐκλογὴν, λόγῳ τῶν σταυρῶν, ζήτημα τὸ ὁποῖον δὲν ὑφίσταται διὰ τὰς μελλούσας ἐκλογάς, καθ' ὅσον διὰ τοῦ νέου ἐκλογικοῦ νόμου οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κομμάτων θεωροῦνται ὡς λαβόντες ὅλους τοὺς σταυροὺς τῶν ψηφισάντων τὸ ψηφοδέλιόν των.

Παρὰ ταῦτα ἤρχισαν διαφαινόμεναι δυσκολαίαι εἰς τὸ κλείσιμον τοῦ συνδυασμοῦ Ἀθηνῶν. Ἐγνώσθη ἡ ἐκ νέου ἀνάμιξις τοῦ Γ. Μελλᾶ, μετὰ τὰς παλαιάς του ἀξιώσεις. Συνεννόησις διὰ τοῦ, μακαρίτου ἤδη, κοινοῦ φίλου Λουκᾶ Σακελλαροπούλου, μετέχοντος τῆς ἐπιτροπῆς τῶν καταρτιζομένων συνδυασμῶν τῶν Φιλελευθέρων, δὲν κατέληξαν εἰς θετικὸν ἀποτέλεσμα. Τὴν 8ην Αὐγούστου ἦλθεν εἰς τὸ σπίτι μου ὁ Βενιζέλος καὶ μοῦ ἐζήτησε νὰ τὸν διευκολύνω εἰς τὴν δύσκολον θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκετο. Τοῦ ἀπήντησα ὅτι μένει εἰς τὴν κρίσιν του νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα καὶ δὲν ἐπανάηθομεν πλέον εἰς καμμίαν νεωτέραν συνεννόησιν.

Τὴν 16ην Αὐγούστου, τελευταίαν ἡμέραν τῆς ὑποβολῆς ὑποψηφιοτήτων, ἐβεβαιώθη ὅτι ὁ Βενιζέλος, νομίζων ὅτι ἂν ἀπέκλειε τὸν Μελλᾶν θὰ ἔχανε τὰς 4 χιλ. ψήφους τὰς ὁποίας οὗτος εἶχε πάρει κατὰ τὰς παρελθούσας ἐκλογάς μετὰ τὸν αὐτοτελῆ συνδυασμὸν του, καὶ φοβούμενος ὅτι αἱ ἐφημερίδες τοῦ Λαμπράκη Βῆμα καὶ Νέα θὰ ἐτάσσοντο ἐναντίον του, ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἀπαίτησιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ μου καὶ οὕτω δὲν ὑπέβαλον ὑποψηφιοτήτα, οὔτε προέβην εἰς δημοσίαν τινὰ δήλωσιν. Εἰς τοὺς ἐρωτῶντας φίλους εἶπα ὅτι κάποια διαφορὰ ἀντιλήψεων μετὰ τὸν Βενιζέλον μετὰ ἠνάγκασε νὰ μὴ λάβω μέρος εἰς τὰς προσεχεῖς ἐκλογάς καὶ τοὺς ἀφήνω ἐλευθέρους νὰ ψηφίσουν κατὰ τὴν ἀρέσκειάν των.

Καὶ ἤδη, μὴ ἔχων ἀπασχόλησιν μετὰ τὰς προσεχεῖς ἐκλογάς, ἔκαμα διαφόρους ἐκδρομὰς εἰς Ἁγίους Θεοδώρους καὶ Ραφίαν διὰ ψάρεμα, καὶ εἰς τὰς 25 Αὐγούστου ἐπήγαμε εἰς Ἰκαρίαν διὰ λουτρά. Ἀπὸ τὴν Ἰκαρίαν ἐκάμαμεν τὴν 10ην Σεπτεμβρίου μίαν ἐκδρομὴν μετὰ καϊκι εἰς τὴν Πάτμον, ὅπου ἐπεσκέφθημεν τὴν περίφημον μονήν, εἰς ἣν μᾶς ἐπέδειξαν τὰ ἱστορικῆς ἀξίας κειμήλια αὐτῆς, καθὼς καὶ τὸ σπήλαιον εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ἔγραψε τὴν Ἀποκάλυψιν. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ὁμοῦς ὑπεφέραμεν πολὺ ἐκ τρικυμίας, ὥστε ἠναγκάσθημεν νὰ προσεγγίσωμεν εἰς Φούρνους (νησάκι), ὅπου παρεμείναμεν τρεῖς ἡμέρας, ἕως ὅτου παύσῃ ἡ θαλασσοταραχὴ.

Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν μας ἐξ Ἰκαρίας τὴν 24ην Σεπτεμβρίου 1951 προσγγίσαμεν εἰς Σάμον, ὅπου παρεμείναμεν δύο ἡμέρας πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς ὠραίας καὶ καταφύτου — ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Ἰκαρίαν — νήσου. Ἐκεῖθεν ἐπιστρέφοντες ἐσταματήσαμεν εἰς Μύκονον καὶ ἐνεθυμήθημεν τὸν χρόνον τῆς ἐκεῖ ἐξορίας μου, ἐπὶ δικτατορίας Ἰωάννου Μεταξᾶ. Ὅταν ἀπὸ τὴν Μύκονον μετεβαίναμεν εἰς Τήνον τὸ πλοῖόν μας («Ἄνδρος»), ὀλίγον ἔξωθεν τῆς Τήνου, προσέκρουσεν ἐπὶ ὑφάλου τὸ ἐσπέρας τῆς 25ης Σεπτεμβρίου καὶ ἠσθάνθημεν

ἰσχυρότατον τίναγμα, κατώρθωσεν ὅμως νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πλοῦν του μέχρι Τήνου, ἀφοῦ προχείρως ἐφράξε τὸ σχηματισθὲν εἰς τὰ ὕφαλα τοῦ πλοίου μικρὸν ρῆγμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἐγνώσθη εἰς τοὺς ἐπιβάτας διὰ νὰ μὴ τοὺς καταλάβῃ πανικός. Ἐκ Τήνου ὅμως δὲν ἐπετρέπη ὑπὸ τῶν Λιμενικῶν Ἀρχῶν ἢ ἀναχώρησις τῆς «Ἄνδρου», τῆς ὁποίας ἀπεβιβάσθημεν καὶ τὴν ἐπομένην ἐπεβιβάσθημεν εἰς ἄλλο πλοῖον τῆς γραμμῆς καὶ ἐπεστρέψαμεν εἰς Πειραιᾶ.

Η ΝΕΑ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ

Αἱ ἐκλογαὶ διεξήχθησαν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως Σ. Βενιζέλου, ὡς εἶχον προκηρυχθῆ, τὴν 9ην Σεπτεμβρίου 1951, μὲ τὸ σύστημα τῆς ἐνισχυμένης ἀναλογικῆς, μετὰ τάξεως καὶ ἡσυχίας. Ἐξελέγησαν 258 βουλευταί, κατανεμημένοι εἰς τὰ διάφορα κόμματα, χωρὶς οὐδὲν τούτων νὰ ἔχῃ αὐτοτελῆ πλειοψηφίαν πρὸς σχηματισμὸν Κυβερνήσεως. Καὶ ὁ Παπάγος δὲν ἔφερε τὸν ἀριθμὸν τῶν βουλευτῶν ποῦ ἐνομιζετο ὅτι θὰ φέρῃ.

Συνεπῶς συνεννοήσεις καὶ πάλιν πρὸς σχηματισμὸν Κυβερνήσεως συναπισμοῦ. Οἱ Βενιζέλος καὶ Πλαστήρας προσέφερον εἰς τὸν Παπάγον τὴν συνδρομὴν των, ὅπως σχηματίσῃ οὗτος Κυβέρνησιν, ἀλλ' οὗτος ἀντιτίθεται πρὸς οἰανδήποτε συνεργασίαν, ἐπιμένων ὅπως γίνουν νέαι ἐκλογαί.

Παρετάθη ὅθεν ἡ Κυβερνητικὴ ἐκκρεμότης ἐπὶ μακρὸν καὶ μόλις τὴν 27ην Ὀκτωβρίου 1951, δηλ. 48 ὀλοκλήρους ἡμέρας μετὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 9ης Σεπτεμβρίου, ὠρίσθη ὑπὸ τὸν Πλαστήραν μετεκλογικὴ Κυβέρνησις, μετέχοντος τοῦ Βενιζέλου ὡς ἀντιπροέδρου αὐτῆς. Ἡ ἐν τῇ Βουλῇ πλειοψηφία τῆς ἀνέρχεται εἰς 5 μόνον ψήφους καὶ συνεπῶς ἡ Κυβέρνησις θεωρεῖται ἀσταθής. Εἰς τὸ μειονέκτημα τοῦτο προσετέθη ὅτι ὁ Πλαστήρας ἡσθένησε ἀπὸ 17 Νοεμβρίου ἐκ καρδιακῆς προσβολῆς καὶ τὰ ἱατρικὰ δελτία συνιστοῦν ἀνάπαυσιν, ἐνῶ ὁ Βενιζέλος λείπει εἰς Ἀμερικὴν, ὁπόθεν ἐπανῆλθε τὴν 20ὴν Δεκεμβρίου. Ἐπεσεκέφθη τὸν Πλαστήραν τὴν 6ην Δεκεμβρίου ἐπὶ τῇ ἑορτῇ του — Ἀγίου Νικολάου — μετὰ τῆς συζύγου μου, ἡ ὁποία τοῦ ἐκρέμασεν ἓνα εἰκόνισμα εἰς τὴν κλίνην του, διὰ νὰ τὸν φυλάττῃ. Μᾶς ἐφάνη ἀρκετὰ ἀδύνατος.

Τὴν 14ην Δεκεμβρίου 1951 ἐωρτάσθη ἡ 50ῆ ἐπέτειος τῶν γενεθλίων τοῦ Βασιλέως Παύλου, διὰ δοξολογίας ἐν τῇ Μητροπόλει καὶ δεξιώσεως εἰς τὰ ἀνάκτορα, εἰς ἃ παρέστη : Ὁ πρωθυπουργὸς Πλαστήρας, ἀσθενῶν, ἀπέστειλεν ἐπιστολὴν εἰς τὸν Βασιλέα, μεταδοθεῖσαν καὶ διὰ τοῦ ραδιοφώνου, δι' ἧς ἔπλεκε τὸ ἐγκώμιον τοῦ Βασιλέως μὲ τὰ πλέον καλακευτικά λόγια.

ΨΗΦΙΣΙΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Τὰς πρωινὰς ὥρας τῆς 22ας Δεκεμβρίου 1951, μετὰ ὀλονύκτιον συζήτησιν, ἐψηφίσθη τὸ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ὑπὸ ἀναθεώρησιν εὐρισκόμενον Σύνταγμα τοῦ 1911, μετὰ τὴν κατάργησιν τοῦ Δημοκρατικοῦ Συντάγματος τοῦ 1927, λόγῳ τῆς ἐπελθούσης παλινορθώσεως τῆς Βασιλείας. Τὴν ἀναθεώρησιν εἶχε συμπληρώσει ἡ Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ τοῦ 1946, ἀλλὰ διαλυθεῖσα δὲν ἐπρόφθασε νὰ τὸ ψηφίσῃ καὶ ἔκτοτε ἔμενε τὸ Σύνταγμα ἐκκρεμές. Ἦδη διὰ τοῦ Διατάγματος τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1951 εἶχεν ἐξουσιοδοτηθῆ ἡ Βουλὴ νὰ τὸ ψηφίσῃ ἐντὸς τῶν δύο πρώτων μηνῶν ὡς κώδικα, ὡς εἶχε καταρτισθῆ ὑπὸ τῆς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς τοῦ 1946. Ὁ Ἑλληνικὸς ὄμιος Συναγερμῆς (κόμμα Παπάγου) δὲν ἀνεγνώριζεν ἀναθεωρητικὰ δικαιώματα εἰς τὴν παροῦσαν Βουλὴν, ὡς μὴ τηρηθεισῶν τῶν περὶ ἀναθεωρήσεως διατάξεων τοῦ Συντάγματος (ἄρθρον 108), καὶ οὕτω δὲν παρέστη κατὰ τὴν ψηφοφορίαν. Παρὰ ταῦτα τὸ Σύνταγμα ἐψηφίσθη διὰ τῆς συνήθους πλειοψηφίας, διὰ 132 ψήφων.

ΕΤΟΣ 1952

Ὁ Παπάγος ἀπὸ 16-20 Ἰανουαρίου περιώδευσεν ἀνὰ τὰς πρωτεύουσας τῶν νομῶν τῆς Πελοποννήσου, συνοδευόμενος παρὰ τῶν ἐπιτελῶν του Μαρκεζίνη, Στεφανοπούλου, Κανελλοπούλου, καὶ ἐν μέσῳ πολυπληθῶν συγκεντρώσεων ὠμίλησε μετὰ δριμύτητος κατὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς ἀνάγκης διενεργείας ἀμέσως νέων ἐκλογῶν.

Ὁ Πλαστήρας, μετὸν ὅποῖον ἐφάγαμεν μαζὶ τὴν 3ην Φεβρουαρίου 1952 εἰς τὴν Ἄνω Βαρυμπόπην, ἐφαίνετο αἰσιόδοξος καὶ προσέβλεπε μακρὰν τὴν διάρκειαν τῆς Κυβερνήσεώς του. Ἐπίσης ἐφάγαμε μαζὶ τὴν 9ην Φεβρουαρίου, εἰς τὸ σπίτι τοῦ ἐπὶ τῶν Συγκοινωνιῶν Ὑπουργοῦ του Γεωργίου Μπουρδάρου, ὅπου ἐπέμεινε νὰ καθήσω ἐγὼ εἰς τὴν ἐν τῇ τραπέζῃ τιμητικὴν θέσιν, ἡ ὁποία ἦτο προωρισμένη δι' αὐτόν. Ὁμίλησε περὶ πλειοψηφικοῦ συστήματος μετὸν βεβαιότητα ὅτι ἡ σύμπραξις Πλαστήρα—Βενιζέλου θὰ ἐπλειοψήφει σημαντικῶς τοῦ Παπάγου, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ ἐψήφισεν ὁ Στρατός, ἀπὸ τὰ τμήματα τοῦ ὁποίου ὁ Παπάγος εἶχε πάρει, κατὰ τὰς παρελθούσας ἐκλογάς, 150 χιλ. ψήφους, καὶ θὰ διελύοντο καὶ τὰ Τ.Ε.Α. (τμήματα μὴ στρατιωτῶν, ὀργανωμένων πρὸς ἄμυναν τῆς ὑπαίθρου), ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶχε πάρει τουλάχιστον 100 χιλ. ψήφους.

Τὴν 28ην Φεβρουαρίου 1952 ἐγένετο ἐπίσημος ἀλλὰ καὶ πάνδημος ἡ κηδεῖα τοῦ ἀποβιώσαντος Θεοδώρου Παγκάλου, τὴν ὁποίαν παρηκολούθησα. Ὁ Θ. Πάγκαλος ἐπαιξεν ἀναντιρρήτως ἓνα ρόλον εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ τόπου, καὶ ὡς στρατιωτικὸς καὶ ὡς πολιτικὸς, μετὸν σημαντικὴν ἰδιαιτέρωσ ὑπηρεσίαν του τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἐβρου, τὸ 1923, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηριχθεὶς ὁ Ἐλευθ. Βενιζέλος συνῆψε τὴν συνθήκην τῶν Σεβρών. (ὅκι)

Τὴν 9ην Μαρτίου 1952 ἐγένοντο εἰς τὸ Μενίδι τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἠρώου, τοῦ ἀνεγερθέντος πρὸς τιμὴν τῶν κατὰ τοὺς τελευταίους πολέμους πεσόντων δημοτῶν του. Εἰς αὐτὰ παρέστη καὶ ὁ πρωθυπουργὸς Πλαστήρας. Ὁ καιρὸς ἦτο πολὺ ψυχρὸς, ὁ ἴδιος ἦτο ἀσκεπὴς καὶ χωρὶς ἐπανωφύριον καὶ τὸ ἐσπέρας τῆς ἰδίας ἡμέρας ὑπέστη μίαν ἐλαφρὰν ἡμιπληγίαν, προσελθοῦσαν, κατὰ τοὺς ἰατρούς, ἐκ ψύξεως. Ὅσον ὅμως καὶ ἐλαφρὰ καὶ ἂν ἦτο, τὸν καθίστα ἀνίκανον πρὸς ἐνάσκησιν τῶν καθηκόντων του καὶ οὕτω διὰ Διατάγματος τῆς 12ης Μαρτίου ἀνετέθησαν τὰ καθήκοντα τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸν Ἀντιπρόεδρον Σ. Βενιζέλον, ἐφ' ὅσον θὰ διήρκει ἡ ἀσθένεια τοῦ Πλαστήρα.

Καὶ ἄλλαι ἀφορμαὶ ἐνεφάνιζον ὡς ἐπικειμένην κυβερνητικὴν κρίσιν. Οὕτω, κατόπιν τῆς ἀποκαλύψεως κρυφῶν ἀσυρμάτων τῶν κομμουνιστῶν καὶ ἄλλων προδοτικῶν ἐνεργειῶν των, τὸ Στρατοδικεῖον κατεδίκασε 8 ἐκ τούτων εἰς θάνατον. Οἱ ἀριστερίζοντες ὅμως βουλευταί, οἱ ὑποστηρίζοντες τὴν Κυβέρνησιν Πλαστήρα, ἠπέλιψαν ἀπομάκρυνσιν ἐὰν οὗτοι ἐξετελοῦντο. Τὸ ζήτημα παρεπέμφθη εἰς τὸ Συμβούλιον Χαρίτων καὶ οὕτω ἐξετελέσθησαν μόνον οἱ 4. Κατόπιν τούτου παρητήθησαν οἱ Ὑπουργοὶ Ἰωσήφ Κούνδουρος καὶ Καρτάλης, τοῦ τελευταίου ὅμως τούτου ἀνακαλέσαντος τὴν παραίτησίν του, ἐφ' ὅσον ἐγένετο δεκτὴ ἡ ἀξίωσις του περὶ διευρύνσεως τῶν μέτρων εἰρηνεύσεως.

Ἀπὸ ἄλλης πλευρᾶς ὁ Ὑπουργὸς τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης Ἀλεξ. Σακελλαρίου εἶχεν ἐκδώσει κάποιαν διαταγὴν, ἡ ὁποία ἐκρίθη ὅτι ἔθιγε τὸν Παπάγον. Ἀναταραχῇ, ὅθεν, μετὰ τῶν ἐν τῇ Βουλῇ ἐπαδῶν του καὶ ὁμαδικῇ ἀποχώρησις ἐκ τῆς Βουλῆς, μέχρις οὗ δοθῇ πλήρης ἱκανοποίησις εἰς τὸν Παπάγον. Κατόπιν τούτου παραίτησις τοῦ Σακελλαρίου. Ἐπειδὴ παρετίετο ἡ ἀποχὴ τῶν συναγερμικῶν βουλευτῶν ἐκ τῆς Βουλῆς, ὁ Πλαστήρας, καίτοι ἐξηκολούθει οἰκουρῶν, ἔδωσε τὴν αἰτηθεῖσαν ἱκανοποίησιν καὶ ἐπανῆλθον οὗτοι εἰς τὴν Βουλὴν, τὴν παραμονὴν τῆς διακοπῆς τῶν ἐργασιῶν της, λόγῳ τῶν ἐορτῶν τοῦ Πάσχα.

Κατ' Ἀπρίλιον δύο συναγερμικαὶ ἐφημερίδες, ἡ Ἀκρόπολις καὶ τὸ Ἐμπρός, ἐδημοσίευσαν ἀπόρρητον ἔκθεσιν τοῦ Ἐπιτελείου, ὅτι τὰ μέτρα ἐπιεικειᾶς διευκολύνουν τὴν κομμουνιστικὴν διείσδυσιν εἰς τὸν Στρατόν. Νέος ἐκεῖθεν σάλος . . . Προφυλάκισις τῶν διευθυντῶν τῶν ἐν λόγῳ ἐφημερίδων. Ἄλλη ἐπίθεσις ὅτι ἡ Κυβέρνησις φιμώνει τὸν τύπον. Ἀπόλυσις τὴν 29ην Ἀπριλίου τῶν προφυλακισμένων διευθυντῶν, μὴ χαρακτηρισθείσης τῆς πράξεώς των ὡς προδοσίας.

Ὅλα αὐτὰ ἔχουν γεννήσει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι βαίνομεν πρὸς κυβερνητικὴν κρίσιν καὶ πρὸς ἐκλογάς. Ἐκ τῶν φίλων μου πολλοὶ ζητοῦν τὴν συνεργασίαν μου μὲ τὸν Παπάγον. Μερικοὶ τὸν εἶδαν, ἐξέφρασεν οὗτος τὴν ἐκτίμησίν του καὶ τὴν ἱκανοποίησίν του διὰ τοιαύτην συνεργασίαν, ἀνέβαλεν ὅμως νὰ δώσῃ θετικὴν ἀπάντησιν. Ὁ Παπάγος ἐξακολουθεῖ τὰς ἀνὰ τὴν ὑπαίθρου περιουδεΐας του ἐπὶ τῇ προβλέψει ἐκλογῶν. Οὕτω τὴν 5ην Μαΐου 1952 ἐπανῆλθον ἐκ περιουδεΐας ἀνὰ τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν καὶ τὴν Ἡπειρον.

Ἡ Βουλὴ ἔχει κλείσει λόγῳ τῶν θερινῶν διακοπῶν καὶ ὁ Πλαστήρας εὐρίσκεται εἰς τὸ Παρίσι πρὸς θεραπείαν. Ὁ Παπάγος ἔκαμνε δημοσιογραφικῶς πολὺν θόρυβον καὶ ἐζήτηε τὴν σύγκλησιν ἐκτάκτως τῆς Βουλῆς, πρὸς ἐπίλυσιν διαφόρων ἐπειρόντων ζητημάτων. Ὁ Πλαστήρας ἐνέδωσεν εἰς τὴν ἀξίωσιν αὐτὴν τῆς ἀντιπολιτεύσεως καὶ ὥρισε διὰ τὴν 18ην Αὐγούστου 1952 τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς καὶ ἐπανῆλθε καὶ ὁ ἴδιος ἐκ Παρισίων.

Ἡ Βουλὴ συνεζήτησεν ἐπὶ 50ήμερον ἀπὸ τῆς συγκλήσεώς της τὰς αἰτιάσεις τοῦ συναγεροῦ καὶ ἐπὶ 245 ψηφισάντων ἔλαβεν ἡ Κυβέρνησις 127 ψήφους ὑπὲρ αὐτῆς. Ἡ Κυβέρνησις ἐθεώρησε τὸ ἀποτέλεσμα ἱκανοποιητικόν, ἡ ἀντιπολιτευσις ὅμως ἰσχυρίζετο ὅτι ἐπὶ συνόλου 256 βουλευτῶν οἱ κυβερνητικαὶ ψῆφοι δὲν ἀπετέλουν τὴν ἀπόλυτον πλειοψηφίαν καὶ συνεπῶς ἡ Κυβέρνησις ἔπρεπε νὰ παραιτηθῆ. Ἡ κυβερνητικὴ κρίσις ἀπεσοβήθη καὶ πάλιν. Ἐγὼ μετέβην καὶ πάλιν εἰς Ἰκαρίαν καὶ ἔκαμα τὰ λουτρά μου, ἐπιστρέφων δὲ παρέμεινα εἰς Μύκονον καὶ μόλις τὴν 22αν Σεπτεμβρίου ἐπανῆλθον εἰς Ἀθήνας.

Ἡ Βουλὴ συνεχίζουσα τὴν ἔκτακτον σύνεδόν της ἐψήφισε τὸν ἐκλογικὸν νόμον — πλειοψηφικὸν μὲ στενὴν περιφέρειαν — καὶ ἀναμένεται ἡ διάλυσίς της καὶ ἡ προκήρυξις ἐκλογῶν.

Ἐγὼ εἰς οὐδεμίαν προέβην προεκλογικὴν ἐνέργειαν, οἱ φίλοι μου ὅμως, ἀναλόγως τῶν προτιμήσεών των, μοῦ φέρουν νέα ἀπὸ τὸν Πλαστήραν, ἀπὸ τὸν Βενιζέλον, ἀπὸ τὸν Παπάγον, οἱ ὅποιοι, ἀφ' οὗ ἐκφράζονται εὐμενῶς περὶ ἐμοῦ, ἀναβάλλουν γὰρ δώσουν ὀριστικὴν ἀπάντησιν ἂν θὰ μὲ συμπεριλάβουν εἰς τοὺς συνδυασμοὺς των ἢ ὄχι.

Ἐγὼ, διὰ νὰ ἀπαλλαγῶ τῶν ἐνοχλήσεων, ἀπεφάσισα νὰ κάμω ἓνα ταξίδι μέχρι Κωνσταντινουπόλεως δι' αὐτοκινήτου. Ἐπήγαμε μὲ τὸ ζεῦγος Κωνστ. Μιμηκοπούλου, τοῦ ὁποίου ἡ σύζυγος καταγομένη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐγνώριζε τὴν τουρκικὴν, πράγμα πού θὰ μᾶς ἦτο πολὺ χρήσιμον κατὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονὴν μας.

Ἀνεχωρήσαμεν ὅθεν τὴν πρωίαν τῆς 2ας Ὀκτωβρίου 1952, καὶ τὸ βράδυ διενυκτέρευσαμεν εἰς Θεσσαλονίκην. Ἄλλην διανυκτέρευσιν ἐκάμαμεν εἰς Κομοτινήν, τὴν τρίτην εἰς Διδυμότειχον καὶ ἐκεῖθεν διὰ Καραγάτς καὶ Ἀδριανουπόλεως ἐφθάσαμεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου μετὰ δυσκολίας εὔρομεν δωμάτια εἰς τὸ ξενοδοχεῖον «Κονάκι». Εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐμείναμεν ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα. Ἐπεσεκέφθημεν τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, τὰ διάφορα μεγάλα τζαμιά καὶ τὸ Πατριαρχεῖον, ὅπου τὴν Κυριακὴν παρηκολουθήσαμεν καὶ τὴν θείαν λειτουργίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὠμίλησεν ὁ Πατριάρχης Ἀθηναγόρας, πλέξας τὸ ἐγκώμιόν μου, διὰ τὴν μεταξὺ τοῦ ἐκκλησιασματος παρουσίαν μου, μὲ ἐκράτησεν εἰς τὸ πρόγευμα καὶ συνηγήθημεν τὴν ἐπομένην, ὅτε μοὶ ὠμίλησε διὰ μακρῶν περὶ τῆς τηρουμένης παρ' αὐτοῦ φιλοτουρκικῆς πόλιτικῆς — διὰ τὴν ὁποίαν τὸν κατηγοροῦν μερικοὶ — διὰ τῆς ὁποίας προσπαθεῖ νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἕλληνας ἄνετον καὶ ἤρεμον τὴν διαμονὴν των.

Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἀθηναγόρας, δεξιού-
 μενος τὸν Στυλ. Γονατῖν καὶ τὴν σύζυγόν του, ὡς καὶ τὸ ζεῦγος Κωνστ.
 Μιμηκοπούλου, ἐν τοῖς Πατριαρχείοις. Ὀκτώβριος 1952.

Τὴν ἐπομένῃν ὁ Πατριάρχης μᾶς ἔδωκε ὡς ξεναγὸν τὸν ἀρχιδιάκονόν του, ὅστις μᾶς ᾠδήγησεν εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης καὶ εἰς τὸ ἐν Πριγκήπῳ Ὁρφανοτροφεῖον. Ὡραῖαι αἱ θαλάσσιαι αὐταὶ διαδρομαί, εἰς τὰ ἐλληνικώτατα αὐτὰ ὠραῖα νησάκια. Τὴν παραμονὴν τῆς ἀναχωρήσεώς μας ὁ Γενικὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρόξενος Γεώργ. Χριστόπουλος ἔδωκεν εἰς τὸ Προξενεῖον, πρὸς τιμὴν μου, μίαν δεξίωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγνωρίσαμεν ὄλην σχεδὸν τὴν καλὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐλληνικὴν παροικίαν.

Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐσταματήσαμεν ὀλίγας ὥρας εἰς Ἀδριανούπολιν, διότι ἐπεθύμουν νὰ τὴν ξαναἰδῶ, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια, ἀφ' ὅτου εἶχα ὑπηρετήσῃ ἐκεῖ παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ Προξενεῖῳ. Ἄλλ' ἀντὶ προόδου, εἶδα ὀπισθοδρόμησιν. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν καὶ τὴν ἐγκατάστασιν εἰς αὐτὴν τῶν ἐκ Βουλγαρίας ἐκτοπισθέντων Τούρκων χωρικῶν, εἶχε λάβει ὄψιν ἐνὸς πολὺ μεγάλου χωριοῦ. Ἐπεσκέφθημεν τὸ περίφημον τζαμί Σουλτὰν Σελήμ, ἐπρογευματίσαμεν παρὰ τῷ Προξένῳ μας Κουτοπούλῳ καὶ διὰ Καραγάτς καὶ διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ ἐφθάσαμεν αἰσίως εἰς Ἀθήνας τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1952.

ΕΚΛΟΓΑΙ 16ης ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1952

Ἐνῶ εὐρισκόμεθα ἀκόμη εἰς τὴν Πόλιν ἐμάθαμεν ἐκεῖ, ἐκ δημοσιογραφικῶν τηλεγραφημάτων, τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς τὴν 18ην Ὀκτωβρίου καὶ τὴν διενέργειαν βουλευτικῶν ἐκλογῶν τὴν 16ην Νοεμβρίου 1952, μετ' ὑπηρεσιακῆν Κυβέρνησιν ὑπὸ τὸν Κιουσόπουλον, εἰσαγγελέα τοῦ Ἀρείου Πάγου. Τοῦτο με ἔκαμε νὰ ἐπισπεύσω τὴν ἐπιστροφὴν μου καὶ ἐπανήλθομεν εἰς Ἀθήνας τὴν 18ην Ὀκτωβρίου.

Μόλις ἐγυρίσαμεν εὐρέθημεν ἐν μέσῳ ζωνῆς προεκλογικῆς κινήσεως. Τσαλδάρης, Τουρκοβασίλης κλπ. φανατικοὶ Λαϊκοὶ θὰ συνεργασθοῦν μετὰ τὸν Πλαστήραν, ὁ ὁποῖος ἐξακολουθεῖ οἰκουρῶν. Ἀντιστρόφως, 24 τέως Βενιζελικοί, ὡς Τσουδερός, Ἐξηντάρης, Λύχνος, Κιζάνης, Μαρινάκος, Λεβαντῆς κλπ., ὄλοι πρῶην Ὑπουργοί, διὰ κοινῆς δηλώσεως τῶν ἐτάχθησαν μετὰ τὸν συναγερμόν. Ἐπίμονος ἦτο ἡ διάδοσις ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἡγηθῶ τοῦ Συναγερμικοῦ συνδυασμοῦ Θεσσαλονίκης καὶ ἄλλη ὅτι ὁ Πλαστήρας ἐκράτει μίαν θέσιν εἰς τὸν συνδυασμὸν Ἀθηνῶν δι' ἐμέ.

Τὴν 1ην Νοεμβρίου ἔλαξεν ἡ προθεσμία ὑποβολῆς ὑποψηφιοτήτων. Ἐννοεῖται ὅτι ἐγὼ δὲν ὑπέβαλον τοιαύτην, ἐφ' ὅσον δὲν μοι ἐγένετο ἐπισήμως πρότασις πρὸς συμμετοχὴν μου εἰς τινὰ τῶν συνδυασμῶν, πάντοτε ὡς συμπράττοντος καὶ οὐχὶ ὡς ἐντασσομένου εἰς αὐτόν.

Τὴν 16ην Νοεμβρίου 1952 διεξήχθησαν αἱ ἐκλογαὶ ἐν ἀπολύτῳ τάξει παρὰ τὴν ὀξειάν ἀντίθεσιν τῶν δύο παρατάξεων, Πλαστήρα, Βενιζέλου καὶ λοιπῶν ἀφ' ἐνὸς καὶ Παπάγου ἀφ' ἑτέρου.

Τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν καταπληκτικά ὑπὲρ τοῦ Παπάγου. Ἐπὶ συνόλου 300 ἑδρῶν ἔλαβεν ὁ Παπάγος 240. Μόνον εἰς τὴν Κρήτην ἐπλειοψήφησεν ὁ Βενιζέλος. "Ολοὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ ἀπέτυχον : Πλαστήρας, Τσαλδάρης, Τουρκοβασιλῆς, Ρέντης, Καρτάλης, Μαῦρος, Κασιμάτης κλπ.

Τὴν 18ην Νοεμβρίου ἡ ὑπηρεσιακὴ Κυβέρνησις ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν της καὶ τὴν 19ην Νοεμβρίου ὠρίσθη ἡ νέα ὑπὸ τὸν Παπάγον Κυβέρνησις.

Τὴν 15ην Δεκεμβρίου συνῆλθεν ἡ Βουλὴ καὶ τὴν 19ην ἔλαβεν ἡ Κυβέρνησις ψῆφον ἐμπιστοσύνης μὲ 239 ψήφους καὶ διεκόπησαν αἱ ἐργασίαι τῆς Βουλῆς, λόγῳ τῶν ἑορτῶν, μέχρι τῆς 19ης Ἰανουαρίου 1953.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΛΑΣΤΗΡΑ

Ἄσθενει βαρέως ἀπὸ ἡμερῶν ἀπὸ καρδιακὴν προσβολήν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν καὶ πρὸ μηνῶν εἶχε προσβληθῆ. Ἐὰν τότε ἀπεσῦρετο τῆς πολιτικῆς καὶ ἡσύχαζεν, ὅπως τὸν εἶχον συμβουλεύσει οἱ ἰατροὶ, πιθανῶς θὰ παρέτεινεν ἐπ' ἀρκετὸν εἰσέτι τὴν ζωὴν του, ἡ ἐνεργητικὴ ὅμως ἰδιοσυγκρασία του τὸν ἠμπόδισε νὰ ἀκολουθήσῃ τὰς ἰατρικὰς συμβουλὰς καὶ οὕτω τὸ ἀπογευμα τῆς Κυριακῆς, 26 Ἰουλίου 1953, ἐξέπνευσεν.

"Ολοὶ, Κυβέρνησις καὶ πολιτικοὶ ἀρχηγοί, προέβησαν εἰς δημοσίας ἐγκωμιαστικὰς δηλώσεις. Ὁ Βενιζέλος ἐπέστρεψεν ἐκ Βισῦ καὶ ἐγὼ ἐκ Τρικινάλων τῆς Κορινθίας, διὰ νὰ παραστῶμεν εἰς τὴν κηδείαν, ἡ ὁποία εἶχεν ὀρισθῆ διὰ τὴν 29ην Ἰουλίου. Αἱ ἐφημερίδες τῆς 28ης εἶχον τὰς ἐξῆς σχετικὰς δηλώσεις μου : «Οὐδεὶς περισσότερον ἐμοῦ — ἔλεγον — εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμήσῃ τὰς ψυχικὰς ἀρετάς, τὸν ἀγνὸν πατριωτισμὸν καὶ τὸν ὑπέροχον χαρακτῆρα τοῦ στρατηγοῦ Πλαστήρα. Συνειργάσθημεν, ἐν ἰσοτιμίᾳ, ὑπὸ τὰς δυσκολωτέρας ἐθνικὰς περιόδους καὶ ἀνελάβαμεν εὐθύνας πρὸς ἀντιμετώπισιν αὐτῶν. Ἡ εὐλικρινεία του ἐν τῇ συνεργασίᾳ ὑπῆρξεν ἀπόλυτος καὶ ἡ ἀνιδιοτέλειά του ὑποδειγματικὴ. Χωρὶς καμμίαν ἐπιτήδευσιν ἐξωτερικεὺς τὰς σκέψεις του, τὰς πάντοτε ἀγνάς, καὶ τὰς προθέσεις του, τὰς πάντοτε πατριωτικὰς. Τὸ ὑπέροχον παράδειγμα τοῦ ἀγνοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως τοῦ στρατηγοῦ Πλαστήρα εὐχομαι νὰ ἀποτελέσῃ διὰ τοὺς νεωτέρους ὑπόδειγμα πρὸς μίμησιν».

Ἡ κηδεία του, ἡ ὁποία ἐγένετο μὲ ἀπόδοσιν τιμῶν ἐν ἐνεργείᾳ πρωθυπουργοῦ, ὑπῆρξε πάνδημος καὶ ἠκολουθήσαμεν ὅλοι πεζῆ, μέχρι τοῦ νεκροταφείου. Πλήθος στεφάνων κατετέθη, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἰδικός μου ἐκ δάφνης.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑΓΟΥ

Τὴν 11½ τῆς νυκτός, τὴν 4ην Ὀκτωβρίου 1955 ἀπεβίωσεν ὁ Πρωθυπουργὸς Ἀλέξανδρος Παπάγος. Καίτοι ἦτο γνωστὸν ὅτι ἦτο ἀσθενὴς ἀπὸ ἀρρε-

τοῦ χρόνου, τὸ πρᾶγμα ἔκαμε κατάπληξιν, διότι ἐκ τῶν ἀνακοινωθέντων περὶ τῆς υἰείας του δὲν ἀφήνετο ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἡ κατάστασις τοῦ ἀσθενοῦς ἦτο σοβαρά. Ἀπεῖχε φυσικὰ τῶν καθηκόντων του, ἀλλὰ καὶ δὲν εἶχεν ὀρισθῆ ἀναπληρωτῆς του κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀσθενείας του. Καὶ ἀκριβῶς τὴν παραμονὴν τοῦ θανάτου του εἶχεν ἀποστείλει πρὸς αὐτὸν ὁ Βασιλεὺς ἐπιστολὴν, παρακαλῶν νὰ ὀρίσῃ ἀντικαταστάτην του, καθ' ὅσον καὶ ἡ ἀντιπολίτευσις ἐθορύβει καὶ ἐζήτει ἀπὸ τὸν Βασιλέα νὰ δώσῃ κάποιαν λύσιν εἰς τὴν ἀπαράδεκτον κατάστασιν τοῦ ἀνυπάρκτου πρωθυπουργοῦ. Ὁ Παπάγος, τότε, ὤρισε τὸν Στ. Στεφανόπουλον, δεύτερον ἐν τῇ Κυβερνήσει ἀντιπρόεδρον, ἐξ οὗ καὶ ὁ πρῶτος τοιοῦτος Π. Κανελλόπουλος ἐχολώθη. Μετὰ τὸν θάνατον ὅμως τοῦ Παπάγου ὁ Βασιλεὺς ἔδωκεν ἄλλην λύσιν, ἀναθέσας τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Καραμανλῆν, ἕως τότε Ὑπουργὸν τῶν Δημοσίων Ἔργων, μὲ ἀντιπρόεδρον ἔχει ἐκ τῶν διατελεσάντων τοιούτων ἐπὶ Παπάγου, ἀλλὰ τὸν Ἀνδρέαν Ἀποστολίδην, τέως Ὑπουργὸν τῆς Γεωργίας καὶ ἄλλους Ὑπουργοὺς ἐκ τοῦ Συναγερμοῦ.

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Κωνσταντίνου Καραμανλῆ ἀνεκέρυξεν ἑαυτὴν εἰς ἴδιον πολιτικὸν κόμμα, ὑπὸ τὸν τίτλον Ε.Ρ.Ε. (Ἐθνικὴ Ριζοσπαστικὴ Ἐνωσις), καὶ ὡς τοιοῦτον κατῆλθεν εἰς τὰς ἐκλογάς, τὰς ὁποίας διενήργησεν ἡ ἴδια, τὴν 19ην Φεβρουαρίου 1956, μὲ ἓνα σύστημα ἐνισχυμένης ἀναλογικῆς, ἥτις καὶ τῆς ἔδωσε τὴν πλειοψηφίαν τῶν βουλευτικῶν ἐδρῶν.

Ἐγὼ δὲν ἀνεμίχθην ἔκτοτε εἰς τὴν πολιτικὴν, ἀποσυρθείς αὐτῆς διὰ τὴν ἀφήσω τόπον εἰς τοὺς νέους, ὅπως ἐνασμενίζονται νὰ αὐτοκαλοῦνται οἱ νεώτεροι πολιτευόμενοι, εὐχόμενος νὰ ἀποδώσουν περισσότερα ἡμῶν τῶν παλαιότερων ὑπὲρ τῆς Πατρίδος, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔκρινα ὀρθὸν νὰ σταματήσω ἐδῶ τὰ ἀπομνημονεύματά μου, καθ' ὅσον θὰ ἔπαυον νὰ ἔχουν γενικώτερον ἐνδιαφέρον.

Ἀναγράφω μόνον ὀλίγα τινὰ ἀφορῶντα τὴν χορήγησιν στοιχείων ἐκ τοῦ ἀρχείου μου : 1ον) Εἰς τὴν Διεύθυνσιν τῆς Ἱστορίας Στρατοῦ (Διεύθυνσιν ὑπαγομένην εἰς τὸ Γενικὸν Ἐπιτελεῖον). 2ον) Εἰς τὸν Βορειοηπειρωτικὸν Σύλλογον «Σελασφόρος» καὶ 3ον) Εἰς τὸ Θρακικὸν Κέντρον.

Τέλος ἔκρινα χρήσιμον νὰ περιλάβω καὶ τὴν περιγραφὴν μιᾶς ἐκδρομῆς τὴν ὁποίαν ἔκαμα, κάπως ἀργότερα, τὸ 1955, εἰς τὸ Ἀϊβαλί (Κυδωνίας) τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΩΝ

Τὸ Γενικὸν Ἐπιτελεῖον τοῦ Στρατοῦ εἶχε καταρτίσει ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν πρὸς σύνταξιν τῆς στρατιωτικῆς ἱστορίας τῶν τελευταίων ἐτῶν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀποχώρησις τοῦ στρατοῦ μας ἐκ Μ. Ἀσίας εἶχε γίνει ἀνωμάλως καὶ ἐχάθησαν τὰ περισσότερα ἐπίσημα στοιχεῖα τὰ τηρούμενα ὑπὸ τῶν διαφόρων μονάδων, ἡ ἐν λόγῳ ὑπηρεσία τοῦ Ἐπιτελείου εἶχεν ἀποταθῆ πρὸς ὅλους τοὺς ἐπιζῶντας διοικητὰς μονάδων ἢ ὑπηρεσιῶν, ὅπως τῇ παράσχουν σχετικὰ στοιχεῖα διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας. Τοιοῦτον ἔγγραφον ἔλαβον καὶ ἐγώ, ὁ ὁποῖος εἶχα κατορθῶσαι νὰ διατηρῶ πολλὰ σχετικὰ στοιχεῖα εἰς τὸ ἀτομικὸν μου ἀρχεῖον, τὸ ὁποῖον καίτοι ἐλεηλατήθη κατὰ τὰς ἐρεύνας παρὰ Ἑλλήνων (περίοδος δικτατορίας Μεταξᾶ) καὶ Ἱταλῶν καὶ Γερμανῶν (περίοδος Κατοχῆς), ἐν τούτοις διετήρει πολλὰ ἀκόμη χρήσιμα στοιχεῖα τῆς περιόδου τῶν ἐκστρατειῶν εἰς Ρωσίαν καὶ Μ. Ἀσίαν, καθ' ὅσον αὐτὰ δὲν ἐνδιέφερον τοὺς ἐνεργήσαντας τὰς ἐρεύνας. Τὰ συνεκέντρωσα ὄθεν καὶ τὰ ἀπέστειλα εἰς τὴν παρὰ τῷ Γενικῷ Ἐπιτελεῖῳ Διεύθυνσιν Ὑπηρεσίας Στρατοῦ, ἥτις μοὶ ἀπήντησεν διὰ τοῦ κάτωθι ὑπ' ἀριθ. Φ.59/60/403401 τῆς 18ης Μαρτίου 1955 ἐγγράφου της.

«Λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ φέρωμεν εἰς γνῶσιν Ὑμῶν ὅτι παρελάβομεν τὸ ἱστορικὸν Ἀρχεῖον τῶν ἐκστρατειῶν Οὐκρανίας καὶ Μ. Ἀσίας, ὅπερ εὐηρεστήθητε νὰ ἀποστείλητε ἡμῖν καὶ ἐκφράζομεν ὑμῖν τὰς θερμότητας εὐχαριστίας μας. Τοῦτο θέλει ἀποτελέσει πολὺτιμον συμβολὴν διὰ τὰς συντασσομένας, ἤδη, παρὰ τῆς ἡμετέρας ὑπηρεσίας ἱστορίας τῶν ἐκστρατειῶν τούτων καὶ θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτὴν νὰ ἐνισχύσῃ, ἐπὶ πλείστων σημείων, τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας».

Κατόπιν, παρὰ τῆς αὐτῆς Ὑπηρεσίας μοὶ ἐζητήθησαν τυχὸν ὑπάρχοντα παρ' ἐμοὶ στοιχεῖα τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος «εἰς ὃν, γράφουν, εἶχατε λάβει λίαν ἐνεργὸν μέρος καὶ με ἀποστολὰς μεγίστου Ἐθνικοῦ ἐνδιαφέροντος . . .», ὡς καὶ φωτογραφίαι ἀνέκδοτοι, τῆς περιόδου ἐκείνης ἢ τῶν Ἐκστρατειῶν.

Καὶ πάλιν ἀπέστειλα εἰς τὴν ἐν λόγῳ Ὑπηρεσίαν ὅ,τι εὔρον παρ' ἐμοί, καὶ μοὶ ἐγνώρισεν αὐτὴ τὴν λῆψιν αὐτῶν διὰ τοῦ ἐξῆς ἐγγράφου της :

«Ἡ Διεύθυνσις τῆς Ἱστορίας Στρατοῦ ἐκφράζει τὰς θερμὰς εὐχαριστίας διὰ τὴν παρασχεθεῖσαν συνδρομὴν εἰς τὸ ἐπιτελούμενον ἔργον τῆς συγγραφῆς τῆς Ἱστορίας.

» Τὰ χορηγηθέντα παρ' Ὑμῶν στοιχεῖα, ὡς ἐγγραφα, ἐκθέσεις καὶ φωτογραφίαι συμπληρώνουσι τὰ παρ' ἡμῖν ὑπάρχοντα ἢ ἐλλείποντα.

» Αἱ φωτογραφίαι ἐπιστρέφονται ἅπασαι, καθ' ὅσον ἀνετυπώθησαν ὑπὸ τῶν φωτογραφικῶν συνεργείων τῆς Ὑπηρεσίας μας . . . »

Νομίζω ὅμως ὅτι, πλὴν τῶν ὡς ἀνωτέρω χορηγηθέντων στοιχείων, καὶ αἱ ἐν τῷ παρόντι κειμένῳ ἡμερολογιακαὶ σημειώσεις, ὡς καὶ ἐν τῷ προλόγῳ γράφομεν, δύνανται νὰ εἶναι χρήσιμοι εἰς τὸν μέλλοντα ἱστοριογράφον.

ΒΟΡΕΙΟ-ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ «ΣΕΛΑΣΦΟΡΟΣ»

Πλὴν τῶν ἀποσταλέντων ἐκ τοῦ ἀρχείου μου εἰς τὴν Διεύθυνσιν τῆς Στρατιωτικῆς Ἱστορίας στοιχείων, ἀπέστειλα καὶ εἰς τὸν ἐνεργητικὸν καὶ δραστήριον Πρόεδρον τοῦ Βορειο-Ἡπειρωτικοῦ Συλλόγου «Σελασφόρος» Στυλιανὸν Χαρισιάδην (δυστυχῶς ἀποβιώσαντα ἤδη), περὶ τὰ 25 βιβλία, ὑπομνήματα, σημειώματα, ἐθνολογικοὺς χάρτας καὶ στατιστικὰς τῆς Βορείου Ἡπείρου, ἐκ τῆς βιβλιοθήκης μου, ὡς καὶ ἀντίγραφα τῶν ὑπαρχόντων στοιχείων ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν, πρὸς παροχὴν εἰς τὸν ἐν λόγῳ Σύλλογον ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρων στοιχείων διὰ τὴν σύνταξιν τῶν ὑπομνημάτων του περὶ τῶν ἱστορικῶν καὶ πραγματικῶν δικαίων τῆς Βορείου Ἡπείρου ὅπως μὴ παραμένῃ ὑπὸ τὴν Ἀλβανίαν, ἐξ ἧς τόσον ὑπέφερον οἱ Ἕλληνες κάτοικοί της, ἀλλὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν της, ἐνούμενη μετὰ τῆς μητρὸς της Ἑλλάδος. Τὰ ὑπομνήματα αὐτὰ τὰ ἀπέστειλεν ὁ «Σελασφόρος» πρὸς σημαίνοντα πρόσωπα ἐν τῷ ἐξωτερικῷ καὶ τὰ ἐπέδιδεν εἰς πάντα διερχόμενον ἐξ Ἀθηνῶν ἐπίσημον ξένον, οἷα σδήποτε ἐθνικότητος. Ἐχω δὲ λάβει θερμότητα ἐγγραφα εὐχαριστιῶν τοῦ ὡς ἄνω Συλλόγου.

Ὁ Στυλ. Γονατᾶς, μετὰ τῆς συζύγου του εἰς τὸ γραφεῖον του, ἐνῶ γράφει τὰ ἀπομνημονεύματά του. Ὀκτώβριος 1957.

ΘΡΑΚΙΚΟΝ ΚΕΝΤΡΟΝ

Στοιχεῖα ἐπίσης παρέσχον καὶ εἰς τὸ Θρακικὸν Κέντρον, τὸ ὁποῖον ἐκδίδει ἀπὸ ἐτῶν «Τὰ Θρακικά», περισπούδαστον περιοδικὸν σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον ἔχει ἐκδώσει μέχρι σήμερον 25 τόμους καὶ τὸ ὁποῖον, λόγῳ τῆς σοβαρότητός του, ἔτυχε βραβείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, καθὼς καὶ τῆς ἐν Παρισίοις Ἑταιρίας πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν. Τὸ Θρακικὸν Κέντρον, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἀγαπητοῦ φίλου καὶ πρώην Ὑπουργοῦ Φιλίππου Μανουηλίδη, κατῴρθωσε διὰ τῶν ἐκδόσεών του νὰ διασώσῃ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης καὶ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἑλληνικότητα αὐτῆς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐζήτησε καὶ παρ' ἐμοῦ στοιχεῖα περὶ τῆς ἐθνολογικῆς καὶ τῆς ἐν γένει καταστάσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Θράκης κατὰ τὴν περίοδον καθ' ἣν ὑπῆρέτουν εἰς τὸ ἐν Ἀδριανουπόλει Ἑλληνικὸν Προξενεῖον καὶ ἤρχισε καὶ ἐκεῖ ἐπεκτεινομένη ἡ ἐργασία τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος (1908). Ταῦτα ἐδημοσίευσεν τὸ Θρακικὸν Κέντρον εἰς τὸν 25ον τόμον τῶν Θρακικῶν (1956).

ΕΚΔΡΟΜΗ ΕΙΣ ΚΥΔΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ

Τὴν 11ην Αὐγούστου 1955 ἐπεβιβάσθημεν μετὰ τῆς συζύγου μου τοῦ διὰ Μυτιλήνην ἀτμοπλοίου, ὁπότεν θὰ ἀνεχωροῦμεν πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἐπὶ τῆς Μικρασιατικῆς ἀκτῆς Κυδωνιῶν (Ἀϊβαλί). Οἱ ἐν Ἑλλάδι πρόσφυγες Ἀϊβαλιῶται εἶχον ὀργανώσει τὴν ἐκδρομὴν αὐτήν, ἀπὸ νοσταλγίαν νὰ ἐπισκεφθῶσι τὴν παλαιάν των Πατρίδα, καὶ εἶχον καλέσει καὶ ἐμέ, ὡς προερχόμενον ἐξ Ἀϊβαλιτικῆς οἰκογενείας τῶν Γονατάδων. Εἶχα παρακαλέσει καὶ τὸν Πολυζῶν Οἰκονομίδην μετὰ τῆς συζύγου του νὰ μᾶς συντροφεύσουν εἰς τὴν ἐκδρομὴν αὐτήν. Εἰς Μυτιλήνην ἐχρειάσθη ἡ θεώρησις τῶν διαβατηρίων καὶ τῶν ἀποσκευῶν τῶν ἐκδρομέων, διότι ἐξηρχόμεθα εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Εἶμεθα 40 ἐν ὄλῳ οἱ ἐκδρομεῖς καὶ ἐπιβιβασθέντες ἐνὸς μικροῦ βενζινοπλοίου ἀλιευτικοῦ μετὰ 2½ ὥρῶν ἤρεμον, εὐτυχῶς, πλοῦν ἐφθάσαμεν εἰς Ἀϊβαλί. Ἐκεῖ εἶχον γνῶσιν τῆς ἐπικειμένης ἀφίξεώς μας καὶ τῆς μεταξὺ τῶν ἐκδρομέων παρουσίας μου, καὶ διὰ τοῦτο μᾶς ἀνέμενον εἰς τὴν ἀποβάθραν ὁ Τοῦρκος Δήμαρχος, ὁ Ἀστυνόμος, ὁ Τελώνης κλπ., οἱ ὁποῖοι μᾶς ἐχαιρέτησαν. Καὶ ἐδῶ ἐχρειάσθησαν διατυπώσεις, θεωρήσεις τῶν διαβατηρίων καὶ τῶν ἀποσκευῶν. Ἐγένοντο μὲ εὐγένειαν καὶ ταχύτητα. Ἐπεσκέφθημεν τὴν πόλιν, ἡ ὁποία παρουσιάζει κατὰπτωσιν ἀπὸ τὴν ἄλλοτε ἀκμήν της, καθ' ὅσον κατὰκείτο ἀποκλειστικῶς ἀπὸ Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι, μὲ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν, ἀνεχώρησαν καὶ ἤλθον, ὡς πρόσφυγες πλέον, εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐκεῖ δὲ ἐπῆγαν Τουρκοκρῆτες, οἱ ὁποῖοι ἐξακολουθοῦν νὰ ὀμιλοῦν ἑλληνικά. Ἐπωφελήθησαν οἱ Τοῦρκοι τῆς ὑπάρξεως κενῶν οἰκιῶν καὶ ἐχάραξαν εὐθεῖς καὶ πλατεῖς νέους δρόμους, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸν καιρὸν θὰ ἐμφανίσουν τὰς Κυδωνίας ὑπὸ τὴν νέαν των ὄψιν. Τὸ Ἀϊβαλί, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἄλλοτε 30 χιλ. κατοίκους, ἔχει τώρα μόλις 20 χιλιάδας.

Ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν, ἄλλαι ἔχουν κρημνισθῆ καὶ ἄλλαι ἔχουν μετατραπῆ εἰς τζαμιά. Ἐκ τὰ πολλὰ ἑλληνικὰ κοινοτικά κτίρια ποῦ ὑπῆρχον ἐκεῖ ἄλλα ἔγιναν νοσοκομεῖα, ἄλλα ὀφθαλμοτροφεῖα καὶ ἄλλα τουρκικὰ Σχολεῖα. Εἰς ὅσους ἐκ τῶν ἐκδρομέων ἐζήτησαν νὰ ἐπισκεφθῶσι τὰ παλαιὰ τῶν σπίτια, οἱ νέοι ἔνοικοι τὸ ἐπέτρεψαν εὐχαρίστως. Ἐλλὰ καὶ γενικῶς οἱ νέοι κάτοικοι, κατὰ τὸ πλεῖστον Τουρκοκρηῆτες, μᾶς ἐπλησίαζον, πρόθυμοι νὰ μᾶς ἐξυπηρετήσουν καὶ ἐφαινοντο καὶ αὐτοὶ νοσταλγοῦντες τὴν παλαιάν των πατρίδα Κρήτην. Ἰδιαιτέρως μᾶς ἐπεριποιήθη ὁ Τοῦρκος Ἀχμέτ-Τζεμελ-Ἐρινέρ μπέης, μετὰ τῆς συζύγου του καὶ τῆς κόρης του, διότι ἦσαν καὶ αὐτοὶ ἐκ τῶν ἐν Μυτιλήνῃ διαβιούντων πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν Τοῦρκων καὶ ἐγνώριζον ἑλληνικά. Εἰς γεῦμα, τὸ ὁποῖον μᾶς ἐδόθη εἰς τὴν Λέσχην των, μὲ ὠραίαν ἐξέδραν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἀντηλλάγησαν προτάσεις, καὶ ἐγὼ εἶπον ὅτι οἱ δύο λαοὶ ἐζήτησαν ἐπὶ μακρὸν μαζὶ καὶ ἐξετίμησαν ἀλλήλους, τὰ δὲ ἐκάστοτε δυσάρεστα ἐπεισόδια ἦσαν παροδικά, καὶ ὅτι τὸ ἀμοιβαῖον συμφέρον ἐπιβάλλει νὰ εἴμεθα ἡνωμένοι κλπ.

Ἐπεσκέφθημεν τὰ Μοσχονήσια ὅπου ἄλλοτε κατόκουν 4 χιλ. Ἐλληνες καὶ ἤδη κατοικοῦν 2 χιλιάδες Τοῦρκοι. Εἶδομεν πολλὰ ἐρείπια καὶ τὰς ἐκκλησίας κατεδαφισμένας.

Εἰς μίαν ἐπίσκεψίν μας κατόπιν προσκλήσεως εἰς Τουρκικὴν ἔπαυλιν, κάποιος ἐκ τῶν ἐντοπιῶν κεκλημένων εἶπεν «ἡμεῖς ὀφείλομεν εὐγνωμοσύνην εἰς τὸν κ. Γονατᾶν». Ἐγὼ ἔμεινα ἐκπληκτος καὶ διερωτώμενη μήπως ἐν ἀγνοίᾳ μου ἔκαμα καμμίαν ἀντιπατριωτικὴν πρᾶξιν, διὰ νὰ μοῦ ὀφείλουν οἱ Τοῦρκοι εὐγνωμοσύνην. Ἐξήγησεν ὅμως ὁ ἴδιος, κατόπιν, ὅτι «κατὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἐκ Μ. Ἀσίας, ἀρκετοὶ στρατιῶται ἐγκαταλείψαντες τὰς μονάδας των εἶχον διαπεραιωθῆ εἰς Μυτιλήνην, μεταδίδοντες ἐκεῖ φανατισμὸν κατὰ τῶν Τοῦρκων καὶ ἓνα πνεῦμα ἀναρχίας. Ἡμεῖς οἱ Τοῦρκοι τῆς Μυτιλήνης εἶχαμε κλεισθῆ εἰς τὰ σπίτια μας καὶ ἐφοβούμεθα ὅτι θὰ σφαγῶμεν ἀπὸ τοὺς ἀτάκτους αὐτοὺς. Ὅταν μίαν πρῶταν ἠκούσαμεν ὅτι ἐφθασεν ὁ Γονατᾶς μετὰ τὸν στρατόν.

Ἐκ τῆς ἐκείνης τῆς ἡμέρας, ἀπὸ τὰ μέτρα τὰ ὁποῖα ἐλάβατε, ἐπεκράτησεν ἀπόλυτος ἡσυχία καὶ τάξις καθ' ὅλην τὴν νῆσον, καὶ ἡμεῖς οἱ Τοῦρκοι ἠσθάνθημεν ὅτι παρήλθε κάθε κίνδυνος διὰ τὴν ζωὴν μας. Αὐτὸς λοιπὸν εἶναι ὁ λόγος ποῦ σᾶς ὀφείλομεν εὐγνωμοσύνην».

Ἐπεσκέφθημεν ἐπίσης τὸ Ἀδραμύτιον, ἀπέχον 2 ὥρας μετὰ τὸ αὐτοκίνητον ἀπὸ τὸ Ἀϊβαλί. Ὁ δρόμος περναῖ διαρκῶς ἀπὸ ἐλαιῶνα πυκνόν, ἐξ οὗ καὶ τὸ μεγαλύτερον καὶ πλέον προσοδοφόρον προϊόν τῆς περιοχῆς εἶναι τὸ λάδι. Εἰς Ἀδραμύτιον εἶδομεν ὠραίαν νεότευκτον ἀγορὰν καὶ ὠραῖον δημαρχιακὸν μέγαρον. Ἐμάθαμεν ὅτι ὁ Δῆμος ἔχει πόρους ἀπὸ ἓνα μεγάλο μεταλλεῖον ποῦ λειτουργεῖ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ δήμου, καὶ ἔχει καὶ ἓνα δήμαρχον δραστήριον, ὁ ὁποῖος ἐξωραΐζει τὴν πόλιν. Εἶδομεν δὲ καὶ εἰς τὸν ὀλίγον ἀπέχοντα λιμένα 3 φορτηγά, φορτώνοντα μέταλλευμα. Εἰς τὸν λιμένα ἔχει σχηματισθῆ ὠραῖον προάστιον, λεγόμενον Ἄκ-Τσαί, μετὰ ἐπαύλεις, κέντρα ἀναψυχῆς κλπ. Ἐκεῖ

ἐκαθήσαμεν νὰ γευματίσωμεν καὶ μετ' ὀλίγον ἦλθεν ἐκεῖ ὁ Δήμαρχος μὲ τὴν κυρίαν του καὶ μᾶς ἐζήτησαν συγγνώμην διότι, μὴ γνωρίζοντες τίποτε περὶ τῆς ἀφίξεώς μας, δὲν ἦλθον ἀμέσως εἰς συνάντησίν μας. Ἐκάθησαν εἰς τὸ τραπέζι μας καὶ μᾶς προσέφεραν φιάλας λικέρ.

Τὴν 15ην Αὐγούστου ἀνεχωρήσαμεν, μὲ πολλὰς περιποτήσεις τοῦ ἐκ Κύπρου ἐλληνομαθοῦς Τούρκου τελώνου, καὶ ἐφθάσαμεν καὶ πάλιν μὲ τὸ ἴδιον μικρὸν βενζινόπλοιο εἰς Μυτιλήνην καὶ τὴν 16ην Αὐγούστου ἀπεβιβάσθημεν εἰς Πειραιᾶ, μὲ ἀρίστας ἐκ τῆς ἐκδρομῆς ἐντυπώσεις.

Καὶ πῶς ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ κανεὶς ὅτι, μετὰ 20 μόλις ἡμέρας, τὴν 6ην Σεπτεμβρίου, θὰ ἐξερρηγνύοντο τόσον ἄγριαι ἀνθελληνικαὶ σκηναὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Σμύρῃ, μὲ λεηλασίας τῶν ἐλληνικῶν καταστημάτων καὶ ἐκκλησιῶν καὶ ἀνδρῶν ἀκόμη καὶ τάφων.

Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ὅλα αὐτὰ ἦσαν ὀργανωμένα καὶ δὲν ἦσαν αὐθόρμητοι ἐκδηλώσεις τοῦ τουρκικοῦ λαοῦ.

ΤΕΛΟΣ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑΚΩΝ ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ

Ἄφ' ἧς ἔπαυσα ἀναμιγνύμενος εἰς τὴν ἐνεργὸν πολιτικὴν, ἔπαυσα καὶ νὰ κάμνω δημοσίας δηλώσεις ἐπὶ τῶν πολιτικῶν θεμάτων, καίτοι προκαλούμενος πολλάκις παρὰ τῶν δημοσιογράφων.

Ἐν τούτοις, λόγῳ τῆς προηγουμένης θέσεώς μου (τέως Πρωθυπουργός) καὶ διότι φέρω τὸν Μεγαλόσταυρον τοῦ Τάγματος τοῦ Σωτήρος (τὸν ὁποῖον, τελευταίως, δὲν εἶχαν παρὰ μόνον ὁ Πλαστήρας καὶ ὁ Παπάγος, οἵτινες δυστυχῶς ἀπεβίωσαν), καλοῦμαι εἰς τὰς ἐπίσημους τελετὰς τῆς 1ης τοῦ Νέου Ἔτους, τὴν 25ην Μαρτίου κλπ., καθὼς καὶ εἰς τὰς δεξιώσεις τῶν διερχομένων ἐπίσημων ξένων.

Ἐπίσης καλοῦμαι εἰς τὰς πανηγυρικὰς συνεδριάσεις τῆς Ἀκαδημίας, τοῦ Πανεπιστημίου, τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ, τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ (τοῦ ὁποίου ἔχω τὸ χρυσοῦν μετάλλιον), καθὼς καὶ παρὰ τῆς Διεθνoῦς Ἐκθέσεως Θεσσαλονίκης (τῆς ὁποίας, ἐπίσης, ἔχω τὸ χρυσοῦν μετάλλιον), κατὰ τὴν ἐτήσιαν ἐναρξίν τῆς Ἐκθέσεως, παρὰ τοῦ Δημάρχου Χανίων κατὰ τὸ ἐτήσιον μνημόσυνον τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, παρὰ τοῦ Ἰστιοπλοῦκοῦ Ὁμίλου Πειραιῶς, κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Θεοφανείων, καθ' ἣν ρίπτουν τὸν σταυρὸν εἰς τὴν θάλασσαν, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἀπονομὴν τῶν ἐπάθλων τῶν Ἰστιοπλοῦκῶν ἀγώνων κλπ.

Ἄλλὰ καὶ πλεῖστοι ἄλλοι Σύλλογοι, ὅπως τῶν Μακεδόνων, τῶν Θρακῶν, τῶν Ἠπειρωτῶν, τῶν Μικρασιατῶν, τῶν Θεσσαλῶν, ὡς καὶ τῶν ἀλυτρώτων Βορειο-Ἠπειρωτῶν καὶ Κυπρίων μὲ καλοῦσιν εἰς τὰς συγκεντρώσεις των, τὰς ἐπετείους των καὶ τὰς ἐορτὰς των, καθ' ἃς μὲ ὑποδέχονται μὲ πολλὴν ἐγκαρδιότητα, ἐκτίμησιν καὶ σεβασμόν.

**Ἐργαφον μέχρι Φεβρουαρίου 1958.*

ΥΠΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΑΝΕΛΑΒΕΝ
Ο ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΓΟΝΑΤΑΣ

1. Συναρχηγός τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922 ἀπὸ 13 Σεπτεμβρίου 1922 μέχρι 13 Νοεμβρίου 1922.
2. Πρωθυπουργός ἀπὸ 14 Νοεμβρίου 1922 μέχρι 11 Ἰανουαρίου 1924. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς πρωθυπουργίας του ἀνεπλήρωσε κατὰ διαστήματα τοὺς Ὑπουργοὺς τῶν Ναυτικῶν, τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τῶν Ἐξωτερικῶν.
3. Ἐξελέγη βουλευτὴς Ἀθηνῶν ἢ μᾶλλον πληρεξούσιος εἰς τὴν Συντακτικὴν Συνέλευσιν, κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 16ης Δεκεμβρίου 1923, καὶ ἠγήθη ἐν αὐτῇ ὁμάδος ἐξ 20 Πληρεξουσίων Ἡ Συνέλευσις αὕτη διελύθη τὴν 30ὴν Σεπτεμβρίου 1925 ὑπὸ τοῦ Παγκάλου, ὡς δικτάτορος.
4. Προαγωγή, ἀπ' εὐθείας, ἀπὸ τὸν βαθμὸν τοῦ Συνταγματάρχου εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Ἀντιστρατήγου τῶν Σ. Γονατᾶ καὶ Ν. Πλαστήρα, διὰ ψηφίσματος τῆς Συνελεύσεως, τῆς 31ης Μαΐου 1924, ἀποτίουσα φόρον τιμῆς εἰς τὴν σώσασαν τὴν Ἑλλάδα Ἐπανάστασιν τοῦ 1922».
5. Ἐξελέγη πρῶτος Γερουσιαστὴς Ἀθηνῶν, κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 21ης Ἀπριλίου 1929 τῆς νεοσυσταθείσης Γερουσίας.
6. Ὑπουργός Συγκοινωνίας ἐπὶ Κυβερνήσεως Ἐλευθερίου Βενιζέλου ἀπὸ 7 Ἰουνίου 1929 μέχρι 16 Δεκεμβρίου 1929.
7. Γενικὸς Διοικητὴς Μακεδονίας ἀπὸ 16 Δεκεμβρίου 1929 μέχρι 4 Νοεμβρίου 1932.
8. Ἀντιπρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως καὶ Ὑπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπὸ 13 Ἰουνίου 1932 μέχρι 17 Αὐγούστου 1932, ἀναπληρώσας τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον καὶ τὸν Ἀνδρέαν Μιχαλακόπουλον, ἀπουσιασάντων καὶ τῶν δύο κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο εἰς τὸ ἔξωτερικόν, διατηρήσας, κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο καὶ τὴν Γενικὴν Διοίκησιν τῆς Μακεδονίας.
9. Πρόεδρος τῆς Γερουσίας ἀπὸ 4ης Νοεμβρίου 1932 μέχρις Ἀπριλίου 1935, ὁπότε κατηργήθη ἡ Γερουσία. Ὁ Γονατᾶς ἐξελέγη τρις ὡς Πρόεδρος τῆς Γερουσίας, τὴν 4ην Νοεμβρίου 1932, τὴν 1ην Ἀπριλίου 1933 καὶ τὴν 8ην Μαρτίου 1934.
10. Βουλευτὴς Ἀθηνῶν (ἢ πληρεξούσιος εἰς τὴν Γ' Ἀναθεωρητικὴν Βουλὴν) ἐξελέγη κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 26ης Ἰανουαρίου 1936, τὴν ὁποίαν διέλυσεν ὁ Μεταξᾶς, ὡς δικτάτωρ.

11. Βουλευτής Ἀθηνῶν, κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 31ης Μαρτίου 1946.
 12. Ὑπουργὸς Δημοσίων Ἔργων, ΤΤΤ, Ἀνοικοδομήσεως καὶ Μεταφορῶν ἀπὸ 4-18 Ἀπριλίου 1946.
 13. Ὑπουργὸς Δημοσίων Ἔργων, Ἀνοικοδομήσεως, Μεταφορῶν ἀπὸ 18ης Ἀπριλίου 1946 μέχρις 26ης Ἰανουαρίου 1947. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἀνεπλήρωσεν εἰς τὴν Προεδρείαν τῆς Κυβερνήσεως τὸν Κωνστ. Τσαλδάρην, ἀπουσιάσαντα τρεῖς φορές εἰς Ἀμερικὴν, Λονδῖνον καὶ Παρισίους, συνολικῶς περὶ τοὺς 4 μῆνας.
 14. Ὑπουργὸς Δημοσίων Ἔργων ἀπὸ 26ης Ἰανουαρίου 1947 εἰς τὴν ὑπὸ τὸν Δημήτριον Μάξιμον Κυβέρνησιν, μέχρι τῆς 26ης Αὐγούστου 1947, ὁπότε αὕτη παρητήθη.
-

ΤΙΜΗΤΙΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΑΠΟΝΕΜΗΘΕΙΣΑΙ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΤΥΛΙΑΝΟΝ ΓΟΝΑΤΑΝ

Α'. ΠΑΡΑΣΗΜΑ

1. Μεγαλόσταυρος τοῦ Τάγματος τοῦ Σωτῆρος.
2. Μεγαλόσταυρος τοῦ Τάγματος τοῦ Ἑλίου, τῆς Δημοκρατίας τοῦ Περοῦ.
3. Παράσημον τοῦ Τάγματος Δανιῆλ I, τοῦ Μαυροβουνίου.
4. Γαλλικὸς Ἀργυροῦς Σταυρὸς τῆς Λεγεῶνος τῆς Τιμῆς.
5. Ρωσικὸν Παράσημον τῆς Ἀγίας Ἄννης, μετὰ ξιφῶν.

Β'. ΜΕΤΑΛΛΙΑ

1. Μετάλλιον τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος.
2. Μετάλλιον Στρατιωτικῆς Ἀξίας.
3. Μετάλλιον Ἑλληνο-Τουρκικοῦ Πολέμου.
4. Μετάλλιον Ἑλληνο-Βουλγαρικοῦ Πολέμου.
5. Πολεμικὸς Σταυρὸς.
6. Χρυσοῦν Ἀριστεῖον Ἀνδρείας.
7. Μετάλλιον τῆς Νίκης.
8. Παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ ἀναμνηστικὸν μετάλλιον, διὰ τὰς παρασχεθείσας παρ' αὐτοῦ ὑπηρεσίας κατὰ τοὺς σεισμοὺς τῆς Χαλκιδικῆς.
9. Παρὰ τῆς Διεθνοῦς Ἐκθέσεως Θεσσαλονίκης, ἀναμνηστικὸν τιμητικὸν χρυσοῦν μετάλλιον, διὰ τὴν πολῦτιμον συμβολὴν του πρὸς προαγωγὴν τοῦ ἔργου τῆς.
10. Παρὰ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἑκατονταετηρίδος (1830-1930), τὸ κοπὲν ἀναμνηστικὸν μετάλλιον.
11. Παρὰ τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἑκατονταετηρίδος τοῦ Ναυαρίνου, τὸν κοπὲν ἀναμνηστικὸν μετάλλιον.
12. Παρὰ τῆς Ἐπιτροπῆς Ἑκατονταετηρίδος τοῦ Φαβιέρου τὸ κοπὲν ἀργυροῦν μετάλλιον.
13. Παρὰ τοῦ Ἰνστιτούτου Ἀξιοποιήσεως πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν τῆς Ἑλλάδος, χρυσοῦν μετάλλιον.

Γ'. ΤΙΜΗΤΙΚΑ ΨΗΦΙΣΜΑΤΑ

ΔΗΜΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

1. Ὁ Δῆμος Μεσολογγίου ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ἐπίτιμον δημότην καὶ Μεγάλον τῆς Πόλεως Εὐεργέτην.
2. Ὁ Δῆμος Κερκύρας ἐκφράζει διὰ ψηφίσματος τὰς εὐχαριστίας του διὰ τὸ ἐπιδειχθὲν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς Κερκύρας.

3. Ὁ Δῆμος Σερρῶν ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ἐπίτιμον πολίτην καὶ ἔδωσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς ἓνα συνοικισμὸν καὶ μίαν ὁδὸν τῆς πόλεως.
4. Ἡ Κοινότης Ἡλιουπόλεως (Ἀθηνῶν) ἀνεκήρυξεν αὐτὸν μέγαν εὐεργέτην καὶ μετωνόμασε τὴν ὁδὸν Περικλέους εἰς ὁδὸν Στυλ. Γονατᾶ.
5. Ἡ Κοινότης Σωχοῦ, ἐπίτιμον δημότην.
6. Ἡ Κοινότης Ἀρδέας ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ἐπίτιμον Πρόεδρον καὶ ἔδωσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς μίαν ὁδόν.
7. Ἡ Κοινότης Ροδοπόλεως ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ἐπίτιμον Πρόεδρον καὶ ὠνόμασε τὴν πλατείαν τῆς Στυλ. Γονατᾶ.
8. Ἡ Κοινότης Φανοῦ ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ἐπίτιμον Πρόεδρον καὶ ὠνόμασε μίαν ὁδὸν Στυλ. Γονατᾶ.
9. Ἡ Κοινότης Κάτω Πορροῦτων, Μέγαν εὐεργέτην καὶ ἐπίτιμον δημότην.
10. Οἱ κάτοικοι τοῦ συνοικισμοῦ Κάμπελ, τῆς Θεσσαλονίκης, διὰ ψηφίσματος τῶν ἐζήτησαν τὴν μετονομασίαν τῶν συνοικισμῶν τῶν εἰς συνοικισμὸν Στυλ. Γονατᾶ, ἥτις καὶ ἐγένετο.

ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ, ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ

1. Ἡ Ἑλληνο-Καναδικὴ Ἐνωσις. Ὁ Ἑλληνο-Ἀμερικανικὸς Σύνδεσμος, ἡ Ἑλληνο-Βρετανικὴ Ἐνωσις Ἐθελοντῶν, ἐπίτιμον μέλος.
2. Ἡ Γενικὴ Συνομοσπονδία τῶν Παλαιῶν Πολεμιστῶν Ἑλλάδος, ὁ Σύνδεσμος Παλαιῶν καὶ Νέων Ὀπλαρχηγῶν, ἡ Πανεφεδρική Ἐνωσις ἀγωνιστῶν Βορείου Ἑλλάδος, ἐπίτιμον Πρόεδρον.
3. Ἡ Πανελληνίος Σκοπευτικὴ Ἐταιρία, ἐπίτιμον τακτικὸν μέλος, τὸ Ἰνστιτοῦτον ἀξιοποιήσεως τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐπίτιμον ἀντιπρόεδρον, ἡ Πανασιολικὴ Ἐνωσις, ἡ Ἀδελφότης Φλογηταίνων (Μ. Ἀσίας) καὶ ἄλλα σωματεῖα, ἐπίτιμον Πρόεδρον ἢ μέλος.
4. Ὁ Αὐτόνομος Ὄργανισμὸς τοῦ Ναοῦ Ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης δι' ἐγγράφου του δηλοῖ ὅτι θὰ μνημονεύῃ τὸ ὄνομα τοῦ Στυλ. Γονατᾶ, διὰ τὰς προσφερθείσας ὑπηρεσίας διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ Ναοῦ.
5. Ἡ Ἐνορία Ἁγίου Στυλιανοῦ (Ἀθηνῶν) ἐνετείχισεν ἀναμνηστικὴν πλάκα μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Στυλ. Γονατᾶ.
6. Ἡ Ἐταιρία Κοινωνικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, τακτικὸν ἐταῖρον.
7. Ἡ Ἀθηναϊκὴ Λέσχη, ἐπίτιμον μέλος.
8. Ἡ Φιλοδασικὴ Ἐνωσις Θεσσαλονίκης, ὁ Ἐμπορικὸς Σύλλογος Θεσσαλονίκης, ὁ Συμβολαιογραφικὸς Σύλλογος Θεσσαλονίκης, ὁ Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος Ναούσης, ὁ Ὄμιλος Προοδευτικῶν Γεωργῶν Γιδᾶ, καὶ διάφορα ἄλλα σωματεῖα, σύλλογοι καὶ Ἐνώσεις, ψηφίσματα εὐγνωμοσύνης καὶ εὐχαριστιῶν διὰ τὸ πρὸς αὐτὰ ἐνδιαφέρον του.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίς
Πρόλογος.....	θ'
'Ελευθέριος Βενιζέλος.....	ια'
Νικόλαος Πλαστήρας.....	ιγ'
Στυλιανός Γονατᾶς.....	ιε'

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ..... 3

Στυλιανός 'Επαμ. Γονατᾶς.....	5
Εὔελπις.....	5
'Ανθυπολοχαγός—10 Νοεμβρίου 1897.....	7
Μία μικρὰ ἀνταρσία.....	9
Μετάθεσις εἰς Λαμίαν καὶ 'Αμφισσαν.....	10
Καὶ πάλιν εἰς 'Αθήνας.....	10
'Απόσπασις παρὰ τῆ Χαρτογραφικῆ 'Υπηρεσίᾳ.....	11
'Υπολοχαγός τὴν 1ην 'Ιανουαρίου 1905.....	12
Πανελλήνιος Σκοπευτικὴ 'Εταιρεία.....	12
Μακεδονικὸς 'Αγών.....	13
'Η Θράκη.....	16
Συνέχισις 'Εθνικῆς ἐργασίας ἐν 'Αθήναις.....	24
'Η Στρατιωτικὴ στάσις τοῦ 1909.....	26
'Ο Βενιζέλος ἔρχεται ἀπὸ τὴν Κρήτην εἰς τὰς 'Αθήνας.....	30
Λοχαγός, 1η Φεβρουαρίου 1910.....	31
Τὰ «'Ελευθέρια».....	33
'Ο Βενιζέλος εἰς τὴν Κυβέρνησιν.....	34
Γαλλικὴ Στρατιωτικὴ ἀποστολὴ.....	35
Μετάθεσις εἰς Τρίκαλα.....	36
Νέαι ἐκλογαὶ (1912).....	36
Μεγάλαι 'Ασκήσεις.....	37
'Ελληνο—τουρκικὸς πόλεμος.....	38
Δολοφονία Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α'.....	46
Συνέχεια πολεμικῆς δράσεως.....	46
'Ελληνο—βουλγαρικὸς πόλεμος.....	47
Ταγματάρχης, 27 Σεπτεμβρίου 1913.....	57
'Ο γάμος μου.....	61

Ἑπιτελείω μου παρὰ τῷ Γενικῷ Ἐπιτελείῳ.....	62
Πρίγκιψ Ἀλέξανδρος.....	71
Ἀντισυνταγματάρχης,—2 Μαρτίου 1917.....	71
Συνέχεια περιπετειῶν τοῦ δῆθεν Ἐλευθέρου Κράτους.....	72
Τελευταία φάσις τῆς αὐτοκυριαρχίας μας.....	73
Συνταγματάρχης,—13 Δεκεμβρίου 1917.....	76
Συνέχεια ἡμερολογιακῶν μου σημειώσεων.....	76
Καὶ συκοφανταί.....	80
Παρ' ὀλίγον ἀτύχημα.....	81
Μετάβασις εἰς Ἀθήνας.....	81
Γενικὴ κατάστασις.....	82
Ὀριστικὴ ἀναχώρησις ἐκ τοῦ Ἐμπέδου.....	82
Καὶ μερικαὶ εὐχάριστοι ἐκδηλώσεις.....	83
Συνέχεια ταξειδίου μου πρὸς τὸ Μέτωπον.....	83
Ἡ τοποθέτησις μου εἰς τὴν Βάσιν Ὀδησσοῦ.....	85

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΙΣ ΡΩΣΙΑΝ.....	89
Ἐκκένωσις τῆς Ὀδησσοῦ.....	95
Δεξίωσις Ἑλληνικῆς παροικίας εἰς τὸ Γαλάτσι.....	98
Πάσχα τοῦ 1919.....	100
Ἐνέργειαι Στρατηγοῦ Νίδερ ἐν Ρουμανίᾳ.....	101
Προαγωγὴ παρασῆμου.....	102
Ἐπὶ ὑπονομευτικῆ προπαγάνδα ;	102
Τί γίνεται εἰς τὸ Συνέδριον τῆς Εἰρήνης ;	103
Μάρτυς εἰς τὴν δίκην Σκουλούδη.....	103
Ἐπίσκεψις πρώην Ρουμανο-ρωσικῶν συνόρων.....	104
Ἐπιστροφὴ Ὀθωναίου ἐκ Παρισίων.....	104
Κατάληψις Σμύρνης.....	105
Ἐπίσκεψις Βραΐλας.....	105
Ἀναχώρησις Στρατηγοῦ Νίδερ.....	106
Ἀπονομὴ Ἑλληνικοῦ καὶ Γαλλικοῦ Πολεμικοῦ Σταυροῦ.....	106
Πρεσβυμασίαι ἀναχωρήσεως ἐκ Ρουμανίας.....	107
Ἐπίσκεψις Βουκουρεστίου.....	108
Ἐναρξίς ἀναχωρήσεως.....	108
Καὶ μερικὰ ἐπεισόδια.....	110
Συνέχεια ἀναχωρήσεων.....	110
Γαλλικὴ ἐορτὴ εἰς τὸ Γαλάτσι.....	111
Νέαι ἀναχωρήσεις.....	111
Τελικὸς ἀποχαιρετισμὸς.....	112

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ..... 117

Γενική κατάσταση ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ.....	118
Παρήγορος ἠθικὴ ἐνίσχυσις.....	119
Ὑπογραφή Εἰρήνης.....	120
Διοίκησις κατεχομένης περιοχῆς.....	120
Ἡ ὀριστικὴ τοποθέτησις μου ὡς Ἀρχηγοῦ Πεζικοῦ I Μεραρχίας..	121
Ἀνάληψις τῶν καθηκόντων μου.....	122
Ἐπίσκεψις ξένων ἀξιωματικῶν δι' ὑπηρεσίαν.....	123
Γενική κατάσταση τῆς περιοχῆς μας.....	124
Ἀναπλήρωσις Μεράρχου.....	124
Ἐξέλιξις Κατοχῆς.....	126
Ἀνάληψις διοικήσεως εἰδικοῦ ἀποσπάσματος.....	131
Ἔτος 1920.....	134
Ἐπ'ἀνοδός μου παρὰ τῆ I Μεραρχία.....	135
Πρόεδρος Στρατοδικείου.....	136
Αἱ αἰώνιαι ἀπόπειραι τῶν Τσετῶν.....	137
Πάσχα 1920.....	138
Ἡ ἀοριстіα τῆς κατοχῆς.....	138
Ἡ γενικὴ ἐπίθεσις.....	140
Ἐξέλιξις διεθνείας, ἐσωτερικαὶ καὶ τοῦ Μετώπου.....	144
Ὑπογραφή εἰρήνης.....	145
Ἀπόπειρα δολοφονίας τοῦ Βενιζέλου εἰς Παρισίους, 30 Ἰουλίου 1920..	145
Ὁ Κεμάλ ἀναζωογονεῖται.....	146
Νέα προέλασις.....	147
Τὰ ἐσωτερικά μας.....	149
Ἀφίξις τῆς οἰκογενείας μου εἰς Σμύρνην.....	149
Καὶ πάλιν Διοικητὴς τῆς Βάσεως Σμύρνης.....	150
Βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ (1ης Νοεμβρίου 1920).....	150
Νέα Διοίκησις τοῦ Στρατοῦ.....	151
Ἐπιτελάρχης τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ.....	152
Ἐπιθεώρησις Ἀρχιστρατήγου Παπούλα.....	152
Ἀνάκρισις κατὰ Πλαστήρα.....	153
Αἱ Δυνάμεις διὰ τὴν παλινδότησιν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.....	153
Διάφορα γεγονότα.....	154
Νέα προέλασις.....	154
Ὁ Ἐτέμ-βέης ζητεῖ συνεννόησιν.....	155
Τὸ Νέον Ἔτος 1921.....	156
Ἐτέμ-βέης.....	156
Διεθνή ζητήματα.....	157
Μεταβολαὶ Διοικητῶν ἀνωτέρων μονάδων.....	158

Νέα προέλασις.....	158
Οἱ Γάλλοι μᾶς παρεμβάλλον δυσκολίας.....	159
Καὶ ἄλλαι δυσκολίαι.....	160
Ἐτύχημα εἰς τὸ Γ' Σῶμα Στρατοῦ.....	161
Καὶ πάλιν εἰς τὸ ἐσωτερικόν.....	162
Ἡ κατάστασις εἰς τὸ Μέτωπον.....	163
Ἐπίσκεψις ἐπισήμων.....	163
Συνεχίζονται αἱ προετοιμασίαι διὰ τὴν ἐπίθεσιν.....	164
Ἐπιθέσις τοῦ Βασιλέως εἰς Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἄλλαι προετοιμασίαι.....	165
Ἐναρξίς τῆς Ἐπιθέσεως.....	167
Καὶ περαιτέρω προέλασις.....	171
Ἐναρξίς ὑποχωρήσεως.....	176
Ἐτος 1922.....	187
Διορισμὸς Διοικητῶν ἀνωτέρων μονάδων.....	194
Διοικητὴς Ἠ Μεραρχίας.....	195
Διοίκησις Χατζηγεωργίου.....	196
Ἡ Μικρὰ Ἀσία κηρύσσεται αὐτόνομος.....	197
Προμηνύματα καταρρεύσεως.....	198
Μικραὶ ἐπιθέσεις.....	203
Πλήρης κατάρρευσις τοῦ Μετώπου.....	204
Πυρπόλησις τῆς Σμύρνης καὶ σφαγὴ τῶν Ἑλλήνων.....	215
Ἡ ὑποχώρησις τοῦ στρατοῦ μας ἐξακολουθεῖ.....	218
Καὶ οἱ Ἀρμένιοι.....	220
Πρὸς ἐπιβίβασιν ἐπὶ τῶν πλοίων.....	221

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1922.....	329
Ἀνάληψις παρ' ἐμοῦ τῆς Ἀρχηγίας τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ συγκρότησις Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς.....	230
Ἀνακωχὴ Μουδανιῶν.....	250
Ἡ δίκη τῶν ὑπευθύνων τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς.....	252
Συλλαλητήριον ὑπὲρ τῆς Ἐπαναστάσεως.....	254
Κυβέρνησις Γονατᾶ.....	258
Τὰ παρασκήνια τῆς ἐκτελέσεως τῶν Ἐξ.....	260
Ἡ δίκη τοῦ πρίγκηπος Ἀνδρέου.....	261
Θάνατος τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.....	262
Ἐτος 1923—Γενικὴ Ἀμνηστία.....	262
Ὁ Στρατὸς τοῦ Ἐβρου.....	262
Ἀλλαγὴ Ἡμερολογίου.....	263
Τὰ οἰκονομικὰ μέτρα τῆς Ἐπαναστάσεως.....	264
Γεωργικὴ ἀποκατάστασις.....	265

Ἐκκαθαρίσεις καὶ προβιβασμοὶ	265
Ἡ Συνθήκη Εἰρήνης τῆς Λωζάννης	266
Ὁ ἰταλικὸς βομβαρδισμὸς τῆς Κερκύρας καὶ ἡ κατοχὴ αὐτῆς.....	272
Προκήρυξις ἐκλογῶν (Δεκέμβριος 1923).....	275
Ἐντεπαναστάσις—22 Ὀκτωβρίου 1923.....	275
Συνέπειαι ἄντεπαναστάσεως.....	283
Αἱ ἐκλογαὶ (16 Δεκεμβρίου 1923).....	288
Ἀπομάκρυνσις τοῦ Βασιλέως.....	288
Ἡ Ἀντιβασιλεία.....	290
Ὁ Βενιζέλος ἐπιστρέφει εἰς Ἑλλάδα—2 Ἰανουαρίου 1924.....	292
Ἡ Συνέλευσις.....	292
Ὁ Βενιζέλος ἀναλαμβάνει τὴν Κυβέρνησιν 11 Ἰανουαρίου 1924.....	297
Τὰ ληφθέντα ὑπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως οἰκονομικὰ μέτρα καὶ τὰ ἐπι- τευχθέντα ἐξ αὐτῶν ἀποτελέσματα.....	299
Ποιητικὸς ἐπίλογος.....	302

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ..... 307

Κυβέρνησις Καφαντάρη—6 Φεβρουαρίου 1924.....	308
Κυβέρνησις Παπαναστασίου—12 Μαρτίου 1924.....	311
Προαγωγή ἐμοῦ καὶ τοῦ Πλαστήρα εἰς ἀντιστρατήγους παρὰ τῆς Συν- ελεύσεως.....	313
Κύρωσις τῶν ἀποφάσεων καὶ πράξεων τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922 παρὰ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως.....	315
Συζήτησις ἐπὶ τοῦ προσφυγικοῦ ζητήματος εἰς τὴν Συνέλευσιν.....	317
Ἀνατροπὴ Κυβερνήσεως Παπαναστασίου.....	322
Κυβέρνησις Θ. Σοφούλη.....	325
Κυβέρνησις Μιχαλακοπούλου.....	327
Ὁ Πάγκαλος πρωθυπουργὸς.....	332
Ἡ δικτατορία τοῦ Παγκάλου.....	335
Ὁ Πλαστήρας.....	335
Εἰσβολὴ εἰς Βουλγαρίαν.....	335
Ἡ ἀπροκάλυπτος δικτατορία τοῦ Παγκάλου.....	336
Ὁ Κονδύλης πρωθυπουργὸς.....	338
Γενικὸς Διοικητὴς Μακεδονίας.....	343
Πρόεδρος Γερουσίας.....	350
Ἐπίσκεψις Ἀγίων Τόπων.....	355
Ἀπόπειρα δολοφονίας κατὰ τοῦ Βενιζέλου εἰς Ἀθήνας.....	356
Ἐπαναληπτικὴ ἐκλογή Θεσσαλονίκης (2 Ἰουλίου 1933).....	357
Κοινὴ συνεδρίασις τῶν δύο νομοθετικῶν Σωμάτων.....	358
Τὸ Βαλκανικὸν Σύμφωνον.....	360

'Οξύνεται ἡ διάστασις τῶν δύο παρατάξεων.....	361
'Εκλογή τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας (1934).....	362
'Η Ἐπανάστασις τῆς 1ης Μαρτίου 1935.....	365
'Η δίωξις μου καὶ ἡ δίκη μου.....	370
'Η περαιτέρω ἐξέλιξις τῆς καταστάσεως.....	376
Θάνατος Ἐλευθερίου Βενιζέλου.....	380
Δικτατορία Μεταξᾶ.....	383
Θάνατος Ἀλεξάνδρου Παπαναστασίου.....	386
'Εξορία Καφαντάρη καὶ Μιχαλακοπούλου καὶ θάνατος Μιχαλακοπούλου.....	386
Κινήματα πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ Μεταξᾶ.....	387
'Η σύλληψις μου καὶ ἡ ἐξορία μου.....	387
'Εξορία Τσουδεροῦ.....	388
'Ελληνο-ἰταλικὸς πόλεμος.....	389
Διακοπὴ τῆς ἐξορίας μου.....	391
Αἱ νίκαι τοῦ στρατοῦ μας.....	391
'Ο θάνατος τοῦ Μεταξᾶ καὶ ἡ ἀντικατάστασις του διὰ τοῦ Ἀλ. Κοριζῆ.....	392
'Η ἐκ νέου ἐκτόπισις μου.....	392
'Η Γερμανικὴ ἐπίθεσις.....	394
Θάνατος τοῦ Κοριζῆ.....	395
Οἱ διάδοχοι τοῦ Κοριζῆ.....	396
'Ο Τσολάκογλου συνάπτει ἀνακωχὴν—23 Ἀπριλίου 1941.....	396
'Η Γερμανικὴ, Ἰταλικὴ καὶ Βουλγαρικὴ κατοχὴ.....	397
'Η ἀντίστασις τῆς Κρήτης.....	399
Πολιτικαὶ διαφοραὶ μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ Σοφοῦλη.....	400
'Η ἑλληνικὴ παθητικὴ ἀντίστασις ἐν τῷ ἐσωτερικῷ.....	402
'Η πρώτη ἔρευνα εἰς τὴν οἰκίαν μου.....	403
"Αγριαὶ ἀντεκδικήσεις Γερμανῶν.....	404
Δύο ἀκόμη ἔρευναὶ καὶ μεταφορὰ μου εἰς τὰς φυλακὰς Χαϊδαρίου.....	404
'Ο Βασιλεὺς καὶ ἡ Κυβέρνησις εἰς Αἴγυπτον καὶ ἀναδιοργάνωσις τοῦ Στρατοῦ.....	406
'Επικοινωνία τοῦ ἐσωτερικοῦ μὲ τὴν Αἴγυπτον.....	407
'Η Ἐκθεσίς μου περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως (Φεβρουάριος 1944).....	408
Κυβέρνησις εἰς Αἴγυπτον Σοφοκλῆ Βενιζέλου καὶ Γ. Παπανδρέου.....	412
Τὸ «Ἐθνικὸν Συμβόλαιον».....	412
Ματαίωσις μεταβάσεώς μου εἰς Αἴγυπτον.....	413
Καὶ ἄλλη ἐκθεσίς μου διὰ τὴν Ἀμερικὴν.....	413
Παραμοναὶ ἀπελευθερώσεως.....	416
'Η ἀπελευθέρωσις.....	418
"Αφιξις Κυβερνήσεως Παπανδρέου εἰς Ἀθήνας.....	419
'Εκδηλώσεις κομμουνιστῶν ἐναντίον μου.....	420
Πόλεμος μεταξὺ Ἀγγλων καὶ ἀνταρτῶν.....	421
"Αφιξις Πλαστήρα ἐκ Γαλλίας.....	421

Αἱ μάχαι ἐξακολουθοῦν.....	422
Ἄ Τσῶρτσιλ καὶ Ἦντεν εἰς Ἀθήνας.....	422
Διορισμὸς Δαμασκηνοῦ ὡς Ἀντιβασιλέως.....	424
Κυβέρνησις Πλαστήρα.....	424
Ἡ στάσις μου εἰς τὸ πολιτειακόν.....	425
Ἰδρυσις τοῦ κόμματος τῶν Ἐθνικῶν Φιλελευθέρων.....	426
Κυβέρνησις Πέτρου Βούλγαρη.....	428
Αἱ ἀντιλήψεις μου ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν μας διεκδικήσεων.....	429
Ἄ Δαμασκηνὸς εἰς Λονδῖνον.....	431
Κυβέρνησις Κανελλοπούλου.....	431
Καὶ ὁ Σ. Βενιζέλος διαφωνεῖ μὲ τὸν Σοφούλην.....	432
Οἱ Ἀγγλοὶ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ ἐσωτερικά μας.....	432
Κυβέρνησις Σοφούλη.....	432
Προχωροῦμεν πρὸς ἐκλογάς.....	433
Προεκλογικὴ κίνησις μου (1946)	434
Ἀποτελέσματα ἐκλογῶν (1946)	435
Συμμετοχὴ μου εἰς τὴν Κυβέρνησιν	436
Ἄ Γιάν-Σμαῦτς εἰς Ἀθήνας	439
Παραίτησις μου ἀπὸ τῆς Κυβερνήσεως	440
Θάνατος τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β'	448
Ἄ προσωπικὸς μου κίνδυνος	454
Ἡ πολιτικὴ κρίσις ἐξακολουθεῖ	458
Ἔτος 1948	458
Ἐνσωμάτωσις Δωδεκανήσου	462
Μνημόσυνον Βενιζέλου	462
Διάφοροι πολιτικαὶ ζυμώσεις	462
Σχέδιον Μάρσαλ	463
Ἐπανάληψις τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς (1948)	464
Ἔτος 1949	469
Μάρτιος — Μάϊος 1949	472
Θάνατος Σοφούλη	473
Θερμαὶ διακοπαὶ 1949	474
Νέα διακοπὴ τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς	478
Ἐπίσκεψις Μονῆς Ἀρκαδίου	478
Ἐπανάληψις τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς	479
Ἔτος 1950	480
Κυβερνητικὴ κρίσις	480
Διάλυσις τοῦ κόμματος τῶν Ἐθνικῶν Φιλελευθέρων	481
Αἱ ἐκλογαὶ (1950)	483
Καὶ πάλιν Κυβερνητικὴ κρίσις	486
Ἔτος 1951	487
Ἡ πολιτικὴ κατάστασις	488

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος	489
Δημοτικαὶ ἐκλογαὶ (1951)	489
Παραίτησις τοῦ Στρατάρχου Παπάγου	490
Ὑπεβλήθην εἰς ἐγχείρησιν κήλης	490
Διάλυσις τῆς Βουλῆς, Ἐκλογαὶ 9ης Σεπτεμβρίου 1951	491
Ἡ νέα Κυβέρνησις	493
Ψήφισις τοῦ Συντάγματος	494
Ἔτος 1952	494
Ἐκλογαὶ 16ης Νοεμβρίου 1952	498
Θάνατος τοῦ Πλαστήρα	499
Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου Παπάγου	499

ΕΠΙΛΟΓΟΣ..... 501

Ἱστορία τῶν Ἐκστρατειῶν	501
Βορειο-ηπειρωτικὸς Σύλλογος «Σελασφόρος»	502
Θρακικὸν Κέντρον	504
Ἐκδρομὴ εἰς Κυδωνίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας	504
Τέλος ἡμερολογιακῶν σημειώσεων	506
Ὑπουργήματα τὰ ὅποια ἀνέλαβεν ὁ Στυλιανὸς Γονατᾶς	507
Τιμητικαὶ διακρίσεις ἀπονεμηθεῖσαι εἰς τὸν Στυλ. Γονατᾶν	509
Α'. Παράσημα	509
Β'. Μετάλλια	509
Γ'. Τιμητικὰ Ψηφίσματα	509
α) Δήμων καὶ Κοινοτήτων	509
β) Σωματείων, Συλλόγων καὶ Ἰδρυμάτων	510

Τ Ε Λ Ο Σ